

İslam Klasikleri

24/1

İBN A'SEM

el-Fütüh

Fetihler

İBN A'SEM EL-KÜFÎ (320/932)

Kaynaklar onun kabilesini de zikretmemişlerdir. Nisbesinin Kûfî olduğunda ittifak vardır. İbn A'sem hakkında onun Şîfî bir tarihçi şair olduğu ve hadisçiler nezdinde zayıf kabul edildiği iddia edilir. III (IX) ve IV. (X.) yüzyıllarda yaşayan diğer İslâm âlimlerinin aksine İbn A'sem'le ilgili bundan başka bilgi bulunmamasının hatta zayıf ve metrûk râvîleri konu edinen biyografik eserlerde dahi adına rastlanmamasının sebebi muhtemelen, kendisinden sonra gelen tarih ve tabakat yazarlarının ondan -adını anarak- faydalanmamış olmalarıdır.

İbn A'sem'in "Kitâbü'l-Fütûh" adıyla bilinen tek eserinin Arapça aslı ile Farsça tercümesi bulunmaktadır. Fütûh, Abbâsî döneminin çok kısa yazılmasına karşılık ilmî üslûbu ve özellikle isnadı yaygın bir şekilde kullanmasıyla dikkat çeker. İbn A'sem kitabında, Hz. Ali başta olmak üzere Şîfî imamlar, Emevîler, Abbâsîler, ayrıca genelde Yemenliler'i, özelde Ezd kabilesini aktarır.

Mehmet Cevher CADUK

1976 yılında Şanlıurfa'da doğdu. İlkokul, ortaokul ve liseyi Şanlıurfa'da tamamladı. 2000 yılında Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. 1997-2004 yılları arasında Diyanet İşleri Başkanlığında İmam-Hatip olarak çalıştı. 2004 yılında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliğine atandı. Hâlen Şanlıurfa Kız Anadolu İmam Hatip Lisesinde öğretmen olarak görev yapmaktadır.

Ankara Okulu Yayınları: 332

İslam Klasikleri: 24/1

Bu Proje T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı

Telif Hakları Genel Müdürlüğü Tarafından Desteklenmektedir

  Ankara Okulu Basım Yay. San. ve Tic. Ltd.  ti.

Editör: Mehmet Azimli

Son okuma: Fatma Zehra Kurt

Dizgi, kapak: Ankara Dizgi Evi

Baskı, cilt, kapak baskısı: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi

Birinci baskı: Temmuz 2020

Tk.No: 978-605-7596-59-8

ISBN : 978-605-7596-60-4

Ankara Okulu Yayınları

 ehit Mehmet Baydar Sokak 2/A Maltepe/ANKARA

Tel: (0312) 341 06 90 GSM: 0542 382 74 12

web: www.ankaraokulu.com

e-mail: ankaraokulu@ankaraokulu.com

ankaraokuluyayinlari@gmail.com

el-Fütûh Fetihler

İBN A'SEM

Çeviren
Mehmet Cevher CADUK

Ankara Okulu Yayınları
Ankara 2020

İÇİNDEKİLER

EDİTÖRDEN	11
İBN A'SEM EL-KÜFİ.....	13
KİTÂBÜ'L-FÜTÜH.....	19
Benî Sâide Sakîfesi.....	19
Halit b. Velit ve Ridde	23
Fucâe Olayı	23
Tuleyha b. Esed.....	24
Ridde Savaşları.....	27
Esirler.....	29
Mâlik b. Nüveyre.....	32
Müseylime.....	35
Secah bnt. Hâris	35
Halit'e Mektub	36
Mücca'a b. Mürâre ve Sâriye b. Âmir.....	39
Müseylime'nin Öldürülmesi	40
Halit-Mücca'a Antlaşması	46
Şehit Sayısı.....	47
Halife ile Mektuplaşma	48
Mektubun Cevabı	48
Halit'in Evliliği.....	49
Bahreyn Savaşı.....	50
Ala b. Hadramî.....	53
Kindeliler.....	58
Eşas b. Kays.....	68
Debâ Ehli.....	72
Ridde Sonrası Savaşlar	84
Halit Irak'ta.....	85
Şam Seferi.....	92
Helkâm b. el-Hâris	100
Cebele b. Eyhem.....	117
Ecnadeyn Savaşı	131
Mercu's-Suffer Savaşı	134
Ebu Bekir'in Vefatı	136
Ömer b. Hattab'ın (ra.) Halifeliği	139
Köprü Savaşı	147
Romalıların Saldırısı.....	152

Baalbek Savaşı.....	153
Fihl Savaşı.....	164
Kâdisiye Savaşı.....	170
Ermâs Günü.....	174
Ağvâs Günü.....	175
Sevâd Günü.....	176
Ebu Mihcen.....	179
Müslümanların Dicle'yi Geçişi.....	183
Humus'un Fethi.....	184
Yermük Savaşı.....	187
Irak Cephesi/Celûlâ.....	229
Celûlâ Sonrası.....	234
Kudüs'ün Fethi.....	242
Kabû'l-Ahbâr'ın Müslüman Oluşu.....	247
Veba Salgını.....	259
Muâz ve Oğlu Abdurrahman'ın Vefatı.....	262
Rakka'nın Fethi.....	271
Urfâ'nın Fethi.....	274
Harran'ın Fethi.....	278
Habur'un Fethi.....	280
Diyarbakır ve Silvan'ın Fethi.....	281
Nusaybin'in Fethi.....	282
Askalân'ın Fethi.....	285
Nube'nin Fethi.....	288
İKİNCİ CİLT	291
Berberî Bölgesinin Fethi.....	291
Halifenin Ebu Mûsâ'ya Mektubu.....	292
Sûs'un Fethi.....	295
Dânyâl Hekim'in Haberi.....	296
Tüster'in Fethi.....	297
Nasr b. Haccâc Olayı.....	301
Anzî Olayı.....	310
Nihâvend Olayı.....	313
Ömer'in İstişaresi.....	315
Nihavent'in Fethi.....	324
Nehircan'ın Kıssası.....	334
Rey'in Fethi.....	337
İsfahan'ın Fethi.....	341
Fars'ın Fethi.....	342
Horâsân'ın Fethi.....	347
Halifenin Öldürülüşü.....	351

Hız. Ali'nin Hız. Ömer'i Anlatışı.....	358
Hız. Osman'ın Hilafeti	359
İlk Görevliler	364
Istahr'ın Fethi	365
Tus ve Nisâbü'r'un Fethi.....	366
Merv ve Diğer Şehirlerin Fethi	367
Sicistân'ın Fethi.....	368
Kabil'in Fethi.....	368
Belh'in Fethi.....	369
Ermenistan'ın Fethi.....	370
Ganimet Kavgası.....	372
Ermenistan Fetihleri.....	373
Habîb b. Mesleme'nin Fetihleri	375
Huzeyfe b. Yemân'ın Valiliği.....	375
Muğîre b. Şube'nin Valiliği.....	375
Habeş Saldırısı.....	376
Kıbrıs'ın Fethi	377
Rodos'un Fethi.....	382
Roma ile Deniz Savaşı.....	384
Mısır'da Vali Değişikliği.....	386
İfrîkîye'nin Fethi	387
Sicilya Gazası.....	392
Ervâd Adasının Fethi	398
Fitne Dönemi	399
Ebu Zer'in Rebeze'de Vefatı.....	407
Velit b. Ukbe.....	411
Valiler Toplantısı	419
Ka'b b. Ubeyde Nehdî.....	421
Kufe Elçisi Anzî.....	423
Eşter'in Hurucu.....	428
Halife ile Eşter'in Mektuplaşması	431
Kufe'ye Mektup	434
Mısırlıların Şikâyeti	436
Mısır'a Mektup	446
Halifenin Yardım Çağrısı.....	450
Halifenin Merhamet Çağrısı.....	452
Muhasara ve Âişe'nin Haccı.....	455
Kurtarma Teklifleri.....	456
Eve Saldırı	458
Osmân'ın (ra.) Öldürülmesi	460
Ölüm Şiirleri.....	463
Hız. Ali'ye Biat.....	466

Osman'ın (ra.) Defni.....	469
Âişe Mekke'de.....	469
Hız. Ali'ye Biat.....	470
Şehir Heyetleri	471
Biat Etmeyenler	473
Emevîlerin Tutumu	474
Haccâc b. Huzeyme.....	476
Ebu Eyyûb Ensârî'nin Nasihati.....	479
Cemel Vakası	480
Talha ve Zübeyr'in Biati Bozmaları	482
Âişe ile Ümmü Seleme Tartışması.....	484
Ümmü Seleme'nin Mektubu	486
Âişe-Ahnef Diyalogu.....	488
Ammâr-Ebu Mûsâ Tartışması	490
Basra'da Savaş	492
Hafsa-Ümmü Gülsüm Tartışması	495
Ali'nin Talha ve Zübeyr'e Mektubu.....	495
Ali'nin Âişe'ye Mektubu	496
İbn Zübeyr'in Basralılara Hutbesi.....	497
Hasan b. Ali'nin Hutbesi	497
Ali'nin Âişe'ye Mesajı.....	498
Ali'nin (ra.) Savaş Hazırlığı	499
Ali-Zübeyr Diyalogu	500
Zübeyr'in Kınanması	501
Zübeyr b. Avvâm'ın (ra.) Öldürülmesi.....	502
Ali Ordusu	503
Mushafî Genç	503
Savaş İzni	504
Talha b. Ubeydullâh'ın Öldürülmesi	509
Sonraki Olaylar	510
Devenin Boğazlanması.....	512
İbn Abbas-Âişe Diyalogu	514
Ali-Âişe Diyalogu	516
Âişe Medine'de.....	518
Cemel'de Ölenler	518
Sıffîn Vakası	520
Eşter Cezire'de	523
Ali'nin (ra.) Muâviye'ye Mektubu.....	525
Velit b. Ukbe Ali Düşmanlığı	525
Tâî ile Muâviye.....	528
Erbed'in Katli	529
Mektuplar.....	530

Ali'nin Cerir b. Abdullah'a Mektubu.....	530
Ali'nin (ra.) Eşas b. Kays'a Mektubu.....	532
Ali'nin (ra.) Muâviye'ye Mektubu.....	535
Muâviye'nin Amr b. Âs'a Mektubu.....	539
Ali'nin Cerir b. Abdullah Becelî'ye Cevabı	544
Ali'nin Cerir'e Diğer Mektubu.....	545
Cerir b. Abdullah'ın Dönüşü	550
Savaş Hazırlığı	551
Ubeydullâh b. Ömer Şam'da.....	553
Muâviye'nin Medine'ye Mektubu	555
Muâviye'nin İbn Ömer'e Mektubu	556
Muâviye'nin İbn Ebî Vakkâs'a Mektubu	557
Muâviye'nin İbn Mesleme'ye Mektubu	558
Savaşa Teşvik	559
Mektuplaşmalar.....	561
Sıffîn'e Hareket.....	565
Ali'nin (ra.) Amr b. Âs'a Mektubu.....	566
Üveys Karanî'nin (ra.) Haberi	572
Muaviye ile Savaş	578
Sıffîn Vakasına Dönüş.....	583
Rahip ve Pınar Hadisesi.....	584
Bir Diğer Olay	585
Hişam ile Yaşlı.....	592
DİZİN.....	601

EDİTÖRDEN

Ankara Okulu Yayınları “İslam-Klasikleri” projesi üst başlığı kapsamında yayınlanan serinin yirmi dördüncü (24) kitabı olarak İslam tarihinin ilk dönemindeki fütuhâtı anlatan bir eserle karşınızdayız.

Benî Sâide Sakîfesi’nden başlayarak Abbasilerin yükseliş döneminin sonuna kadarki siyasi olaylar ve savaşlarla ilgili bir ansiklopedi niteliğindeki İbn A’sem’in *el-Fütûh* adlı eseri bize ilk dönemin algısını çok ilginç anekdotlarla yansıtmaktadır.

İlk dönem algısını güzellikleriyle, olumsuzluklarıyla olduğu gibi önünüze sermeye devam ediyoruz. Sıffın Savaşını panoramik olarak gözlemlemek üzere sizi İbn A’sem’in *el-Fütûh* adlı eseriyle baş başa bırakıyoruz...

Hayırlara vesile olması dileğiyle...

Mehmet Azimli*

* Hitit Ün. İlahiyat Fak.

İBN A'SEM EL-KÜFÎ¹

(ö. 320/932'den Sonra)

Kûfeli ve Şîî bir tarihçi olan İbn A'sem el-Kûfî hakkında kaynaklarda yeterli ve net bilgilere ulaşmak oldukça zordur. Var olan bilgiler üzerinde ise pek çok ihtilaf bulunmaktadır. Doğum ve ölüm tarihleri, kabilesi ve isimlendirilmesi bu ihtilafların başında gelmektedir.

Tam adı Ebu Muhammed Ahmed b. A'sem el-Kûfî el-Ahbârî'dir. Bu isim, onun en ünlü eseri olan *Kitâbü'l-Fütûh*'un Arapça aslında geçmektedir. Bunun yanında isim, eserin Farsça tercümesinde, Ahmed b. Ali A'sem şeklinde ifade edilmektedir. İsimlendirme konusunda bilgi veren iki kaynaktan Yâkût'un *Mu'cemû'l-ü-debdâ*'sında Ahmed b. A'sem; Kâtib Çelebi'nin *Keşfü'z-ẓunun*'unda ise bir defa Muhammed b. Ali, bir defa da Ahmed b. Ali şeklinde yazılmıştır.² Daha sonra kaleme alınan pek çok eserde de bu isimlendirmelerden yola çıkılarak İbn A'sem'den bahsedilmiştir. Buna göre İbn A'sem ismi konusunda ittifak olmakla beraber babasının ismi konusunda farklı görüşler mevcuttur.³

Kaynaklar onu el-Kûfî olarak zikretmiş olsa da Muhammed b. Ali et-Tanbezi'ye (ö. 873/1469) ait *Kitâbü'l-Fütûh* nüshasında İbn A'sem'in nisbesi Kindî şeklinde kullanılmaktadır.⁴ İbn A'sem'in özellikle Kahtânîlere mensup bir Arap kabilesi olan Ezd kabilesini eserinde sıkça övmesi hatta tarafgir ifadeler kullan-

- 1 İbn A'sem'in hayatı ve eserinin tanıtımı, Dr. Öğr. Üyesi, İlyas Uçar tarafından kaleme alınmıştır (Amasya Üniversitesi İlahiyat Fak. İslam Tarihi ve Sanatları).
- 2 Mustafa Fayda, "İbn A'sem el-Kûfî", *D/İA*, İstanbul 1999, s. 325.
- 3 İsim konusunda görüş beyan edenleri toplu olarak görmek için bkz. İbrâhim Ca'fer Alî el-Yûsuf, *İbn A'sem el-Kûfî ve Menhecuhu an Fetreti'l-Hilâfeti'l-Emeviyyeti fî Kitâbi'l-Fütûh*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ürdün 2003, s. 5-7.
- 4 İbrâhim Ca'fer Alî el-Yûsuf'un tespitine göre Cezzâr Ahmed Paşa'ya ait nüshada da el-Kindî nisbesi kullanılmıştır. Bkz. İbrâhim Ca'fer Alî el-Yûsuf, *İbn A'sem el-Kûfî ve Menhecuhu an Fetreti'l-Hilâfeti'l-Emeviyyeti fî Kitâbi'l-Fütûh*, s. 7.

masından dolayı onu Ezd kabilesinden olduğu görüşünün ortaya atılmasına sebebiyet vermiştir. Onun hayatını müstakil bir çalışmasında inceleyen Muhammed Cebr Ebu Sa'de, eserdeki tarafgir ifadelerine dayanarak müellifin Kinde değil Ezd kabilesine mensup olduğunu ve müstensih kaydının "Kûfî" yerine yanlışlıkla "Kindî" şeklinde yazıldığını ileri sürmektedir.⁵ Buna rağmen Şerefüddîn'in Şia'nın önde gelen kişilerini el aldığı eserinde İbn A'sem yine Kindî olarak ifade edilmektedir.⁶

Daha önce değindiğimiz gibi İbn A'sem'in doğum ve ölüm tarihleri konusunda ihtilaf bulunmaktadır. Ziriklî başta olmak üzere pek çok tarihçinin onun ölüm tarihi 314/926 yılı olarak belirtmiş olsa da Yâkut el-Hamevî'nin, "*Onun Hârûnürreşîd zamanına kadar gelen meşhur Kitâbü'l-Fütûh'u ile Me'mûn döneminden Muktedir-Billâh'ın hayatının sonuna kadarki dönemi içine alan ve birinci kitabın zeyli gibi olan Kitâbü't-Târîh'i vardır; ben bu iki eseri de gördüm*" şeklindeki ifadesinden, İbn A'sem'in Abbâsî Halifesi Muktedir-Billâh'ın ölüm yılına (320/932) kadar hayatta kaldığı ve en azından bu tarihten sonra öldüğü anlaşılmaktadır.⁷

Bunun yanında İbn A'sem üzerine ansiklopedi maddesi yazan Mustafa Fayda, M. A. Shaban'ın, *Kitâbü'l-Fütûh*'ta yer alan Medâinî'den (ö. 228/843) naklen bazı bölgelerin fetihleriyle ilgili rivayetlerine bakarak İbn A'sem'i Medâinî'nin çağdaşı sayması ve kitabını, Farsça tercümesinin mukaddimesinde görülen bir ifadeden hareketle 204 (819) yılında yazdığını ileri sürmesi ve onu Belâzürî'nin selefi kabul etmesini doğru bulmamaktadır.⁸ Zaten yukarıda belirttiğimiz gibi Yâkut el-Hamevî'nin onun 320'de (932) hayatta olduğunu açıkça ifade etmesi bu durumu güçlendirmektedir.

5 Muhammed Cebr Ebû Sa'de, *İbn A'sem el-Kûfî ve Menhecühû't-Târîhî fî Kitâbi'l-Fütûh*, Kahire 1408/1987, s. 41-43.

6 es-Seyyid Abdullah Şerefüddîn, *Mevsûâtü Ricâlî's-Şia*, V, Beyrut 1991, s. 95.

7 Yâkut el-Hamevî, *Mu'cemü'l-Üdebâ'*, I, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, Beyrut 1993, s. 202; İbrâhim Ca'fer Alî el-Yûsuf, *İbn A'sem el-Kûfî*, s. 8.

8 Fayda, "İbn A'sem el-Kûfî", *DİA*, s. 325.

Eserleri

İbn A'sem'den bahseden kaynaklarda ona nispet edilen bazı kitaplar bulunmaktadır. Bunlar *Kitâbu't-Târih*, *Kitâbu'l-Me'lûf*, *Kitâbu Fütûhu's-Şâm* ve *Kitâbü'l-Fütûh* isimleriyle bilinmektedir. *Kitâbu't-Târih* veya *Târihu A'sem* ismiyle bilinen kitap, Halife Me'mûn zamanından Muktedir-Billâh zamanına kadar olan süreci ele alan bir kitaptır. *Kitâbu'l-Fütûh* ile beraber bulundukları daha önce ifade edilmişti.⁹

Kitâbu'l-Me'lûf ise Yâkut el-Hamevî'nin *Mu'cemü'l-üdebâ* adlı eserinde bahsettiği bu eser Kahire neşrinde yer almamaktadır. Bugüne kadar ne kitabın aslı ele geçmiş ne de herhangi bir klasik kaynakta adına rastlanmıştır. Adını zikreden birkaç eser ise Yâkût'u referans göstermişlerdir.¹⁰ Diğer bir kitap olan *Kitâbu Fütûhu's-Şâm* hakkında ise kaynaklarda yeterli bilgi yer almamaktadır.

İbn A'sem'in en önemli eseri hiç şüphe yok ki *Kitâbü'l-Fütûh* diğer ismiyle *Fütûhu A'sem*'dir. Arapça aslı ile Farsça tercümesi bulunan bu eser *Kitâbü't-Târih* adlı eserinin içinde yer aldığı görülmektedir. Eser Hulefâ-yi Râşidîn dönemiyle başlar. İlk olarak ele alınan konu, Benî Sâide Sakîfesi'nde Ensâr ve Muhâcir arasında yaşananlar ve Hz. Ebu Bekir'in halife oluşudur.¹¹ İkinci konu ise Halit b. Velit komutasında yapılan ridde savaşlarıdır.¹² Ardından Sâsânî ve Bizans cephelerinde gerçekleştirilen fetihlerden ve bu dönemdeki diğer olaylardan bahsedilir. 124. sayfadan itibaren Hz. Ömer'in hilâfeti ve döneminin önemli gelişmeleri ele alınmaktadır ki bunlardan en önemlisi belki de Sâsânîlere karşı kaybedilen Köprü Savaşı'dır.

9 Yâkût, *Mu'cemü'l-Üdebâ*, I, 202; Ziriklî, *el-A'lâm*, I, 2002, s. 206.

10 Kitabı zikredenler için bkz. İbnu's-Sâî, Ebû Tâlib Tâcüddîn Alî b. Enceb b. Osman el-Hâzin el-Bağdâdî (ö. 674/1276), *ed-Dürretü's-Semîne fî Es-mâi'l-Musannifîn*, Tunus 2009, 252; es-Safedî, Ebû's-Safâ (Ebû Saîd) Salâhuddîn Halîl b. İzziddîn Aybeg b. Abdillâh (ö. 764/1363), *el-Vâfi bi'l-Vefâyât*, VI, Beyrut 2000, 160.

11 İbn A'sem el-Kûfî, *Kitâbu'l-Fütûh*, thk. Ali Şîrî, I, Beyrut 1991, s. 6.

12 İbn A'sem, s. 9.

Kitabın ikinci cildi Hz. Ebu Bekir döneminde sonrasında yaşanan mevzuları ele almakla başlar özellikle bu ciltte Hz. Ömer dönemi fetihleri (Sûs, Tüster vb.) ön plana çıkmaktadır. İslâm tarihinde Fethu'l-Fütûh (Fetihler Fethi) olarak ifade edilen H. 21 (642) yılında Müslümanlarla Sâsânî ordusu arasında cereyan eden ve Müslümanların zaferiyle sonuçlanan Nihâvend Savaşı da bu ciltte yer almaktadır. Müellifin Şîî olması nedeniyle Hz. Osman'ın şehâdeti konusu ve beraberinde ortaya çıkan fitne olayı ve Cemel, Sıffin, gibi savaşlara geniş yer verilmiştir. Bu durum kendisini Kerbelâ Vak'ası'nın ve Hâricî isyanlarının anlatıldığı yerlerde hayalî kıssalara ve yer yer meşhur veya adı hiç bilinmeyen bazı şairlere nisbet edilen, fakat hemen tamamı İbn A'sem'in kendisine ait olan şiirlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Fütûh, Abbâsî döneminin çok kısa yazılmasına karşılık ilmi üslûbu ve özellikle isnadı yaygın bir şekilde kullanmasıyla dikkat çeker. Eseri metot, üslûp ve muhteva bakımından Taberî'nin *Târîh*'i ile mukayese etmeye imkân yoktur. İbn A'sem kitabını, Hz. Ali başta olmak üzere Şîî imamlarını ve onları destekleyenleri övmek, Muâviye ve oğlu Yezîd ile diğer Emevîler'i ve arkasından da Abbâsîler'i yermek, ayrıca genelde Yemenliler'i, özelde Ezd kabilesi mensuplarını yüceltmek için kaleme almıştır.

Kitap Arapça olmasına rağmen Farsça tercümesinin daha çok Şîî çevrelerinde ve eserlerini Farsça yazanlar arasında özellikle XIII. yüzyıldan itibaren yaygınlaştığı ifade edilmektedir. Muhammed b. Ahmed el-Müstevfî el-Herevî eseri Farsçaya tercüme etmeye başlamış ancak çalışmayı Muhammed b. Ahmed b. Ali Bekir el-Kâtib el-Mâberrâbâdî tamamlanmıştır. Şarkiyatçıların bir kısmı eseri Farsça tercümesi vasıtasıyla tanımışlar ve ilgilerini çeken bölümlerini Batı dillerine yaptıkları tercümeleriyle birlikte neşretmişlerdir.¹³

Kitâbü'l-Fütûh'un Farsça tercümesi Bombay'da üç defa (1270, 1300, 1305) ve Gulâm Rızâ Tabâtabâi Mecd tarafından tahkik edilerek Tahran'da iki defa (1372, 1374) *el-Fütûh* adıyla

13 Kurat, Akdes Nimet, "Kuteybe b. Müslim'in Hârizm ve Semerkant'ı Zaptı", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, VI/5, 1948 (Kasım-Aralık), 256-258.

basılmış, Farsça tercümesinden Urduçaya çevrilip *Târîhu A'sem* adıyla da yayımlanmıştır.¹⁴

Eserin Arapça aslının üç cilt hâlindeki yazma nüshalarından ilk defa Zeki Velidi Togan'ın faydalanmasıyla haberdar oluyoruz (*İbn Fazlan's Reisebericht*, Leipzig 1939, s. 295-302). İlk halifeler devrine ait bu yazma eserin birinci cildinin Almanya Johann Wolfgang Goethe Üniversitesi kütüphanesinde bulunduğu; Halife Osman b. Affan ve Halife Ali b. Ebî Tâlib dönemine dair ikinci ve üçüncü ciltlerin ise İstanbul'da, Topkapı Sarayı Müzesi kütüphanesinde (III. Ahmed kitapları, No. 2956) yer aldığı ifade edilmektedir. Bu bilgiler, 1948 yılında Akdes Nimet Kurat tarafından kaleme alınan "Kuteybe b. Müslim'in Hârizm ve Semerkant'ı Zaptı" adlı makalesinde yer almaktadır.¹⁵

Arapça metin ilk defa sekiz cilt hâlinde Haydarâbâd-Dekken'de basılmış (1388-1395/1968-1975) ve arkasından aynı baskı Beyrut'ta Dârünnedve el-Cedîde tarafından ofset olarak tekrarlanmıştır (ts.). Daha sonra yine Beyrut'ta Naîm Zerzûr'un yazdığı bir mukaddime ile dört cilt (1406/1986) ve Süheyl Zekâr'ın tahkikiyle üç cilt (1412/1992) hâlinde iki ayrı baskısı yapılmıştır.¹⁶

14 Ziriklî, 206; Fayda, "İbn A'sem el-Kûfî", s. 326.

15 Kurat, 385-386.

16 Fayda, "İbn A'sem el-Kûfî", s. 326.

KİTÂBÜ'L-FÜTÜH¹

Bismillâhirrahmânirrahîm

[5]

Allah'ın salat ve selamı Efendimiz Muhammed'e, Âl'ine ve ashabına olsun.

Şeyh, İmam, Âlim, Allâme Lût Ahmed b. Muhammed b. A'sem² el-Kûfî (Allah onu affetsin) şöyle dedi: Hamd âlemlerin Rabbi Allah'adır. Güzel sonuç ise muttakilere aittir. Düşmanlık ancak zalimleredir. Allah'ın salatı Efendimiz ve Peygamberimiz, nebi ve rasûllerin sonuncusu Muhammed'e, Âl'ine ve bütün ashabının üzerine olsun! Rasûlullah (sav.) vefat edince ondan sonra yerine İmam Ebu Bekir Sıddık (ra.) geçti. Hz. Peygamber (sav.) vefat ettiği gün Benî Sâide Sakîfesinde halife olarak kendisine biat edildi. Bu biat olayının ilginç bir kıssası vardır. Biz bu kıssanın bütünü aktaracağız. Ayrıca onun ve Müminlerin Emiri Ömer b. Hattâb'ın (ra.) halifelikleri döneminde Müslümanların yaptıkları fetihlere, [Ridde]³ ehliyle yapılan savaşlara da değineceğiz. Müslümanlar, Rasûlullah'ı yitirmiş olmalarından dolayı toplanıp ağlamaktaydılar. Bunun üzerine Ebu Bekir onlara şöyle dedi: *"Sizler bu şekilde devam edecek olursanız Vallahi helak olup yok olacaksınız."*

Benî Sâide Sakîfesi⁴

[6]

Benî Sâide Sakîfesi, Muhâcîr ve Ensârın Fiilleri

Ebu Bekir Sıddık (ra.) Müslümanlara yönelerek şöyle dedi: *"Ey insanlar! Kim Allah'a ibadet ediyor idiyse, şüphesiz Allah diridir, ölmez. Kim Muhammed'e ibadet ediyor idiyse bilsin ki Muham-*

- 1 Kitapın çevirisinde Beyrut 1991 baskısı esas alınmıştır. Toplamda 8 ayrı cilt olmasına karşılık iki cilt bir arada basmaya karar verdiğimiz için bu kitapta 1. ve 2. ciltlerin tercümesini yayınlıyoruz (ed.).
- 2 Müellifin ismi hakkında görüş ayrılıkları vardır. -Biz eserin tahkikinin giriş bölümünde bu konu hakkındaki çeşitli görüşlere değindik.- En doğru ve ter-cih edilebilir görüşe göre müellifin tam adı Ahmed b. Muhammed b. Ali'dir. Müellif İbn el-A'sem el-Kûfî olarak meşhur olmuştur. Bu isim, Farsça basılı olan nüshada ise Ahmed b. Muhammed el-Müstevfî olarak geçmektedir.
- 3 Köşeli parantez içindeki bölüm metnin orijinalinde düşürülmüş idi. Açık-layıcı olsun diye eklendi.
- 4 Başlıklar uzun olduğu için kısa başlıklar tarafımızdan ihdas edilmiştir (ed.).

med ölmüştür. Allah (cc.) Peygamberi Muhammed'in (as.) öleceğini bizzat kendisi haber vererek şöyle buyurmuştur: "Kuşkusuz sen de öleceksin onlar da ölüdürler."⁵ "Ey Muhammed! Senden önce de hiçbir insanı ölümsüz kılmadık, sen ölürsün de onlar baki kalır mı? Her nefis ölümü tadacaktır."⁶ "Muhammed ancak bir Peygamberdir. Ondandır nice peygamberler gelip geçmiştir. Şimdi o ölür veya öldürülürse, okçeleriniz üzerinde geriye mi döneceksiniz?"⁷ Dikkatli olun! Muhammed kendi yoluna gitti. Bu işi üstlenecek bir kişi gereklidir. Öyleyse düşününüz, bakınız ve reyinizi sununuz. Allah sizlere merhamet eylesin." İnsanlar ona dört bir taraftan, "İnşallah bu konu üzerinde düşünelim. Güç ve kuvvet sadece Allah'ın yardımıyla" diyerek yüksek sesle karşılık verdiler.

İnsanlar o gün ayrılıp gittiler. Bir sonraki gün Benî Sâide Sakî-fesinde Muhâcirlerden bir grup Ebu Bekir'in (ra.), Ensârdan bir grup ise Sa'd b. Ubâde el-Hazrecî'nin liderliğini savunmuşlardı. Ali b. Ebî Tâlib (kv.), kendi evinde Hz. Peygamber'in (sav.) vefatından dolayı kederli bir şekilde oturmaktaydı. Aralarında Zübeyr b. el-Avvâm'ın da bulunduğu Hâşimoğullarından bir grup da onun çevresinde toplanmıştı.

Medine'nin dört bir tarafından insanlar toplanmış, Muhâcirler ile Ensârın sözlerine kulak veriyordu. O gün Ensârdan ilk konuşan Huzeyme b. ...⁸ Zü's-Şehadeteyn idi. Huzeyme şöyle dedi: "Ey Ensâr topluluğu! Sizler bugün ...⁹ Kıyamet Gününe, takdim ettiniz¹⁰ ... Sizler Allah'ın (cc.) Kitabında Ensâr olarak anılan kimselersiniz. Hicret de sizin yurdunuza yapıldı. Peygamber'in (sav.) kabri de sizin aranızdadır. İşinizi Kureys'in kendisinden korktuğu ve Ensârın da kendisine güvendiği bir kişi etrafında toplayınız. " Bunun üzerine Ensâr şöyle dedi: "Doğru söyledin ey Huzeyme! Asıl görüş, senin dediğindir. Bizler efendimiz Sa'd b. Ubâde'ye razı olduk" Muhâcirler şaşırıp kaldılar ve birbirlerine baktılar.

5 Zümer, 39/30.

6 Enbiyâ, 21/34-35.

7 Âl-i İmrân, 3/144.

8 Metnin orijinalinde burası beyaz olarak çıkmıştır. Huzeyme; Huzeyme b. Sâbit Zü's-Şehâdeteyn b. el-Fâkih b. Salebe b. Sâide b. Âmir b. Gayyân b. Âmir b. Hatame b. Cuşem b. Mâlik b. el-Evs.

9 Kitabın orijinalinde bu bölüm boşluk hâlinde çıkmıştır.

10 Aslında bu bölüm boşluk hâlinde çıkmıştır.

Daha sonra Üseyd b. Hudayr Ensârî el-Evsî -Ensâr nezdinde sözü makbul ve onlar arasında itaat edilen bir kimseydi- yerinden ayağa kalkarak şöyle dedi: *"Ey Ensâr topluluğu! Kuşkusuz Allah'ın üzerinizdeki nimetleri büyüktür. Çünkü o sizleri Ensâr olarak isimlendirdi ve size hicret edilmesini istedi. Rasûlullah Muhammed'in (as.) ruhu sizin aranızda kabz olundu. Bunu Allah'a bir şükür vesilesi edinin. Bu iş sizde değil de Kureyş'tedir. Onlar kimi öne geçirirlerse sizler de onu öne geçiriniz, kimi geri bırakırlarsa onu tehir ediniz."* Ensârdan bazı kimseler Üseyd'in üzerine doğru yürüyerek ona birtakım ağır ve kaba sözler söylediler ve onu susturmaya çalıştılar. O da susmak zorunda kaldı.

Daha sonra Beşîr b. Sa'd Ensârî el-Aver -o da Ensârın en faziletliilerinden idi- ileri doğru atılarak şöyle dedi: *"Ey Ensâr topluluğu! Muhakkak sizler Kureyş ilesiniz Kureyş de sizinle. Eğer iddianız hak olsaydı Kureyş size bu konuda itiraz etmezdi. Sizler 'Biz onları yurdumuzda barındırdık ve onlara yardım ettik' diyecek olursanız Allah'ın onlara başısladığı şeyler sizlere verdiklerinden daha hayırlıdır. Allah'ın nimetine nankörlükle karşılık veren ve nihayetinde kavimlerini helâk yurduna sürükleyenler gibi olmayınız."*

Ardından Uveyym b. Sâide Ensârî -ki bu şahıs Allah'ın (cc.) haklarında 'Onda temizlenmeyi seven adamlar vardır. Allah da çok temizlenenleri sever.'¹¹ ayetini indirdiği Kubâ Mescidi'nde arınmayı dileyen kimselerdendir- şöyle dedi: *"Sizler bu din için ilk savaşı kimselersiniz. Dolayısıyla bu dinin ehline karşı ilk savaşı kimseler olmayınız. Hilafet ancak nübüvvet ehline ait olabilir. Onu, Allah'ın (cc.) tahsis ettiği yere veriniz. Ayrıca Hz. İbrâhîm [8] (as.) onlar için din dua etmiştir."*

Ma'n b. Adiy el-Ensârî ayağa kalkarak şöyle dedi: *"Ey Ensâr topluluğu! Şu iş Kureyş'e değil de sadece size ait ise onlara bunu haber veriniz ki sizlere bu hususta biat etsinler. Yok, eğer bu iş size değil de onlara ait ise bu işi onlara teslim ediniz. Vallahi Ebu Bekir (ra.) bize nâmaz kıldırınca kadar Rasûlullah (sav.) vefat etmedi. Biz de onun bu davranışıyla Ebu Bekir'den hoşnut olduğumu anladık. Çünkü namaz dinin direğidir."*

Ensâr bu şekilde kendi aralarında konuşurlar iken Ebu Bekir, Ömer, Osman, Ebu Ubeyde b. Cerrâh ve Muhâcirlerden bir grup onların yanına geldi. Onlar bir de ne görsünler Sa'd b. Ubâde...¹².

"Allah kime yardım etmiyorsa o rûsva olmuştur..."¹³ Uyanık olun! Rabbinizin ve Peygamberiniz Muhammed'in (sav.) getirdiği vahyin hidayeti ile hidayete erişiniz. "Allah kime hidayet ederse, işte o, hakka ulaşmıştır, kimi de hidayetten saptırırsa artık onu doğruya yöneltecek bir dost bulamazsın."¹⁴ İçinizden İslam'ı kabul ettikten ve onun şerî hükümleriyle amel ettikten sonra Allah'ın hükmünü bilmeyerek ve şeytana itaat ederek dininden dönen kimselerin olduğu bana ulaştı. Allahu Teâla şöyle buyurmaktadır: "Şeytan, sizin düşmanınızdır, siz de onu düşman edinin. O, kendi taraftarlarını ancak ateş ehlinde olmaya çağırır."¹⁵

İmdi! Ben Halit b. Velit'i Muhâcirlerden ve Ensârdan oluşan bir ordu ile sizin üzerinize gönderdim. Allah'a (cc.) davet etmeden, ona mazeret sunup da uyardıktan kimseyi öldürmemesini kendisine emrettim. Kim itaat altına girer, derhal cemaate katılacak olur; günahından, Allah'ın dininin maruf ilkelerine dönecek olur sonra da Allah'a tövbe edip salih amel işleyecek olursa Allah onun bu davranışını kabul eder ve bu hususta ona yardımcı olur. Kim de Halit b. Velit'in kendisini davet etmesinden ve ona özür sunduktan sonra İslam dinine dönmekten kaçınırsa ben de onu uyardım ve ona yanında bulunan Allah'ın dininin yardımcıları ve destekleyicileriyle beraber en şiddetli bir şekilde savaşmasını emrettim. Ayrıca gücünün yettiği herkesi ateşle yakmasını, kadın ve çocukları esir, mallarını da ganimet olarak almasını kendisine emrettim. O, uyardığı kimselere karşı mazurdur. Allah'ın mümin kullarına selam olsun. Kuvvet ve kudret ancak Yüce ve Ulu olan Allah'ın yardımıyla elde edilebilir."

- [9] Ebu Bekir mektubu katlayıp, mühürledi ve onu Halit b. Velit'e vererek mektuptakilere uygun hareket etmesini kendisine emretti. Halit b. Velit beraberindeki Muhâcirler ve Ensâr ile birlikte

12 Metnin orijinalinde burası böyledir. Müellif Benî Sâide Sakîfesinde Ebûbekir'e yapılan biati anlatmayıp yarıda kesmiştir.

13 Bu cümle Ebûbekir es-Sıddık'ın dinden dönen Arap kabilelerine gönderdiği mektuptan alınmıştır. Mektubun baş bölümü kitabın asıl metninden düşürülmüştür.

14 Kehf, 18/17.

15 Fâtır, 35/6.

Ridde ehline ve Tuleyha b. Huveylid'e doğru süratli bir şekilde harekete geçti.

Halit b. Velit ve Ridde

Halit b. Velit'in Ridde Ehlinin Üzerine Yürümesi

Halit o gün henüz irtidat etmemiş olan Benî Esed'den bir grup mümin ile birlikte harekete geçti. İçlerinden Dırâr b. el-Evz adında birisi amcası oğulları olan Benî Esed kabilesine bir mektup yazdı. Halit b. Velit'in etrafında Esedoğulları kabilesinden olup da kendi kabilelerine mektup yazmayan takvâlarıyla tanınan hiç kimse kalmadı. Onlar Halit b. Velit'in üzerlerine doğru harekete geçtiğini belirterek onları sakındırmayı ve İslam'dan dönmelelerini caydırmayı amaçlamaktaydılar. Onlara mektup yazanların sonuncusu Ceûne b. Mersed Esedî'dir.

Fucâe Olayı

Fucâe b. Abdi Yalîl es-Sülemî Olayı, Müslümanlara Yaptıkları Fiiller ve Fitne Ateşini Nasıl Yaktıkları

Halit b. Velit Benî Esed'e doğru harekete geçti. Benî Süleym kabilesinden Fucâe b. Abdi Yalîl adında bir adam Ebu Bekir Sıddık'a (ra.) yöneldi. Onun huzuruna girdi, selam verdi, sonra da ^[10] şöyle dedi: *"Ey Allah Rasûlünün (sav.) Halifesi! Ben Müslüman bir adamım ve İslam dinine bağlıyım. Müslüman olduğumdan beri ne dinimi değiştirdim ne de inancımı terk ettim. Ridde ehliyle savaşıma arzusundayım. Kavmimin ve amcam oğulları Benî Esed'in arasına korku salmak, bu topluluk ile birlikte Halit b. Velit'e katılmak ve onunla birlikte Tuleyha b. Huveylid ile çarpışmak için bana silah ve atlardan oluşan bir kuvvetle yardım etmeni istiyorum."*

Ebu Bekir (ra.) on tane at hazırladı ve ona kılıç, mızrak, yay ve oklardan oluşan birçok silah verdi. Müslümanlardan on kişiyi de onunla birlikte harekete geçirdi. Fucâe, Halit b. Velit'e katılmak istiyormuş gibi Medine'den çıktı. Daha sonra Halit'e giden yolu terk ederek, Benî Süleym yurduna doğru hareket etti. Onlardan bir topluluğa elçi göndererek onları kendisine yardım etmesi için davet etti. Onlar da bu çağrısına icabet ettiler, daha sonra Ebu Bekir'in (ra.) kendisiyle birlikte gönderdiği on kişiye doğru harekete geçip hepsini öldürdüler.

Fucâe bu olaydan sonra Ebu Bekir'in (ra.) kendisine verdiği bu atları ve silahları kavminin beyinsizlerinden kendisine tabi olanlara dağıttı. Sonra da yoluna devam etti. Yolda önüne çıkan kim varsa öldürdü. Karşısına ister kendi kavminden olsun ister diğerlerinden olsun kim çıkarsa çıksın hiç kimse tutunamıyordu. Fucâe yapacağını yapıyor, beyinsiz ve bozguncu insanlar da ona meylediyordu.

Bu durum Ebu Bekir'e (ra.) ulaştınca o, yanında bulunan Benî Süleym'den ve Kays-ı Gaylân gibi diğer kabilelerden kimselere durumu arz etti ve Fucâe'nin yaptıklarını onlara haber verdi. Benî Süleym kabilesi bu duruma oldukça üzüldüler ve şöyle dediler: *"Vallahi ey Allah Rasûlünün (sav.) Halifesi! Nefislerimiz şunların bir bölümünü bize söylemektedir. Allah'ın düşmanı bu fiiliyle bizim boynumuza asla yıkanmayacak bir lekeyi taktı."*

Daha sonra ed-Dahhâk b. Süfyân el-Kilâbî -Benî Kilâb'ın şeyhi, lideri, gözdesi ve şairi idi. Rasûlullah (sav.) ile sohbeti bulunmaktaydı.- ayağa kalkarak şöyle dedi: *"Vallahi ey Allah Rasûlünün Halifesi! Allah'ın düşmanı olan bu adam bozgunculuk yapmak istiyor. Bu tür bir fiili yapacağını sanmıyordum. Kavmim Benî Zekvân kabilesini onu dinlememe ve görüşünü benimsememe hususunda sürekli [11] uyarıyordum. Allah Tebarek ve Teâla ancak murad ettiği şeyi yapar."*

Ebu Bekir (ra.) daha sonra Halit b. Velit'e, Fucâe'nin yaptığı fiilleri, aldığı at ve silahları ve Müslümanları öldürdüğünü içeren bir mektup yazdı. Bir grup ile birlikte onu yakalamasını ve nerede olursa olsun onu kendisine getirmesini emretti. Mektup ulaştınca...¹⁶

Tuleyha b. Esed

Ey Sevdâ!¹⁷ Bu şiiri kim söylüyor! O *"Vallahi! Bu göletin sesini benden başka işiten hiç kimsenin olduğunu bilmiyorum."* dedi ve bu şiiri okudu. Uyeyne b. Hısn bundan dolayı çok şiddetli bir hüzne kapıldı. Sonra da amcaoğullarının arasında oturan Tuleyha b. Huveylid'e yönelerek şöyle dedi: *"Ey Ebu Âmir! Burada ko-*

16 Kitabın aslında bu bölüm boşluk hâlinde çıkmış olup Fucâe b. Abdi Yalîl konusu eksik bırakılmıştır.

17 Aslında bu şekildedir. Öyle anlaşıyor ki cümlede bir eksiklik söz konusu. Yine bu kıssanın Tuleyha ve onun dinden dönmesiyle bağlantılı olduğu anlaşıyor.

nakladığından beri Cebrâîl sana hiç geldi mi?" Tuleyha: "Hayır" dedi. Uyeyne: "Sana gelmesini ümit ediyor musun?" diye sorunca Tuleyha: "Evet, neden sordun?" dedi. Uyeyne: "Ben işittim ki; şu siyah cariye şu göletten şöyle şöyle sesler işittiğini iddia etmektedir." dedi. Bu sözler üzerine Tuleyha güldü, sonra da şöyle dedi: "Kureys'in sihrinin bize Medine'den ulaştığını görmektesin."

Kurre b. Hübeyre el-Kuşeyrî, Âmir b. Sasaağullarına yönererek şöyle dedi: *"Ey Âmiroğulları! İşte Halit b. Velit, yanındaki Muhâcirler ve Ensâr ile birlikte üzerinize gelmekte, yurdunuza yaklaşmaktadır. Atlı birlikleriyle bir sayha atsa kuşkusuz sabaha size baskın yapar. Rabbiniz olan Allah'tan sakının. Üzerinde bulunduğunuz şu hâlden dönünüz. Sizler dün Muhammed'in (sav.) ashabının seçkinlerinden olan el-Münzir b. Amr es-Saidî'yi öldürdünüz. Ayrıca sizler Ebu Bekir'in zimmetini hor ve hakir gördünüz. Âmir b. Tufeyl'i İslam'dan döndürdünüz. Ben Tuleyha b. Huveylid hususunda da ¹⁸ korkmaktayım.... Yarın o helak olacak biz de onunla birlikte helak olacağız."* Kavmi [ona] itaat etmekten¹⁹ kaçındı. Sonra şöyle dediler: *"Biz asla dinimizde alçaklığı kabul etmeyeceğiz. Biz İbn Ebî Kuhâfe'den daha çok hak sahibiyiz."*²⁰

İbn Seleme onlara dedi ki...²¹ *"Dininizde ödün vermeniz bütünüyle kanlarınızın dökülmesinden..."*²² Kavmi itaat etmekten kaçındı ve sapkınlıklarında diretiler. Halit b. Velit, Benî Esed yurduna yaklaştı. Sonra İbn Mihsan Esedî, Sâbit b. Erkam²³ el-Ensârî, Saîd b. Amr el-Mahzûmî'yi çağırarak onlara şöyle dedi: *"Yola çıkın ve Tuleyha b. Huveylid ve ashabının haberini gizlice araştırın. Bana gelmek için de işi ağırdan almayın."* Bu üç kişi harekete geçtiler. Bilgi elde etmeye çalıştılar; Tuleyha'nın ve onun karargâhının nereye konuşlandığını soruşturdular.

18 Kitabın aslında bu bölüm belirsiz olarak çıkmıştır.

19 Kitabın aslında bu bölüm silik olarak çıkmıştır. Biz cümlelerin doğru anlaşılmasını sağlamak amacıyla parantez içindeki bölümü cümleye ekledik.

20 Kitabın aslında bu bölümde 'bir sözcük' silik olarak çıkmıştır. Cümlelerin *"Biz hilafeti ondan daha çok hak etmekteyiz."* olması muhtemeldir.

21 Kitapta bu bölüm belirsiz bir şekilde çıkmıştır.

22 Kitapta bu bölüm silik çıkmıştır ve biz buna ulaşamadık.

23 Metnin orijinalinde isim bu şekilde çıkmışsa da bir tahrif söz konusudur. Zira söz konusu sahabenin tam adı: Sâbit b. Akram b. Salebe b. Adiy b. el-Aclân'dır. Sâbit, başta Bedir Gazası olmak üzere Rasûlullah (s.) ile birlikte bütün gazalara katılmıştır.

Onlar bu hâlde iken Tuleyha'nın ashabından bir grup baskın yaparak onları öldürdü. Allah'ın rahmeti onların üzerine olsun! Halit b. Velit bu hususa ilişkin hiçbir şey bilmiyordu. Ancak üzerinde de bir sıkıntı vardı ve onların durumuna ilişkin bir rahatsızlık yaşıyor gibiydi. Ashabından bir grup ile birlikte bineklerine binip yürümeye başladılar. Aniden arkadaşlarının cesetleriyle karşılaştılar. Halit ve Müslümanlar buna son derece üzüldüler. Halit, ashabına onları taşımalarını ve Müslümanların karargâhına defnetmelerini emretti.

Halit b. Velit'in yurtlarına yaklaştıklarına dair bilgi Benî Esed'e ulaşınca Tuleyha b. Huveylid'e yönelerek şöyle dediler: *"Ey Ebu Âmir! Bu adamın bize doğru harekete geçtiğini zannediyoruz. Zira biz onun ashabından üç kişiyi öldürmüş idik. Onun haberini bizim için araştırıp soruşturacak bir kişiyi göndersen!"* Tuleyha şöyle dedi: *"Elbette! Nasr b. Kuaynoğullarından sekili, yağız ve soylu iki at üzerinde iki bahadır süvari gönderecek olursam ne dersiniz?"*²⁴ O ikisi size kavimden bir haber getirsin." Ashabından birisi ona şöyle karşılık verdi: *"Ey Ebu Âmir! Şehadet ederim ki sen hak bir peygambersin. Bu söz, ancak bir peygamberin sözü olabilir."*

Tuleyha ardından bir grubu gönderdi..²⁵ Tuleyha b. Huveylid'in anlattığı şekilde Halit ile ilgili haberleri ele geçirmek için..²⁶ O ikisi koşarak ve *"İşte Halit b. Velit... Ensâr geliyor..."* diyerek geri döndüler..²⁷ Fitnelerine fitne kattılar..²⁸ Tuleyha ashabını teşvik ediyor ve onlara şöyle diyordu: *"Ey Esedoğulları! Sizleri korkutmasın... Halit b. Velit'e bu ordudan"*²⁹. Çünkü onlar batıl ve gurur üzeredirler. Diğerleri ise bu çağrıya düşkün olduklarından kendilerinin iyilik yaptıklarını sanmaktadırlar.

24 [İn] sözcüğü anlam tamamlansın diye eklenmiştir. Kitabın baskısında ise bu sözcük 'in şî'tum/dilerseniz' anlamında geçmektedir.

25 Kitabın aslında burada açık olmayan bir sözcük geçmektedir. Peşinden gelen kelimelerden öyle anlaşılıyor ki silinen kelime 'raculeyni' (iki adam) ve 'fariseyni' (iki süvari)dir. Bkz. et-Taberî, c. 3, s. 261.

26 Kitabın aslında iki kelimelik bir bölüm silinmiştir.

27 Kitabın aslında iki kelimelik bir bölüm silinmiştir.

28 Kitabın aslında bu bölüm silik çıkmıştır. İbarenin akışından bu bölümün 've rahe Tuleyhatu' (Tuleyha başladı) olduğu anlaşılıyor.

29 Kitabın aslında bu bölüm silik çıkmıştır. İbarenin akışından bu bölümün 've rahe Tuleyhatu' (Tuleyha başladı) olduğu anlaşılıyor.

Cebrâîl bana gelerek Rabbimin şu buyruğunu haber veriyor: Yüzlerinizi toprağa sürüp arkalarınızı da açmanıza³⁰ Allah'ın ihtiyacı yoktur. O sizden rûkû ve secdeyi istemiyor. O, ancak sizlerden Allah'ı ayakta ve otururken anmanızı istiyor. Cahiliye döneminizde mallarınızı vermeyip men ettiğiniz gibi şu kavme mallarınızı vermeyiniz.

Uyeyne b. Hısn'a gelince, Cebrâîl onun hakkında bana şöyle haber verdi: O şu kavimle savaşımdan korkmuştur. Allah'a kasem olsun ki! O sadık bir niyete sahip olsaydı ve bu din üzere bulunsaydı asla hiç kimseden korkmaz idi."

Tuleyha'nın ashabından bir grup öne çıkarak şöyle dediler: "Ey Ebu Âmir! Susuzluk bizi kırıp geçirdi. Herhangi bir çözüm önerin var mı?" Tuleyha: "Evet, İlala binin, uzak mesafeleri aşın, kumları geçin, dağlara yaklaşın, tepelere yönelin orada testiler bulacaksınız." diye karşılık verdi.

Esedoğullarından birisi Tuleyha'nın 'İlal' adlı atına bindi. Sonra da Tuleyha'nın betimlediği söz konusu yere doğru yürüdü. Bir de ne görsün tatlı ve berrak bir su. Kendisi ondan içtiği gibi yanında getirdiği testiye de doldurdu. Sonra da kavmine dönerek onlara bunu haber verdi. Tuleyha'nın taraftarları söz konusu yere doğru gittiler. Sularını içtiler ve böylece Tuleyha b. Huveylid ile fitnelerine fitne kattılar.

Halit b. Velit, Tuleyha konusunda teenni ile hareket ediyor, ona elçiler gönderiyor ve onu ashabının kanını dökmekten sakınmaya davet ediyordu. Tuleyha ise bunu kabul etmekten kaçınarak sapkınlığında ayak diretiyordu. Bu esnada Halit, onlarla savaşma kararı aldı.

Ridde Savaşları

Ridde Ehliyle Savaşın Başlangıcı

Halit onlara doğru ilerlemeye başladı. Buzâha denilen yere vardı.³¹ Orada Tuleyha'nın askerlerini hazırladığını gördü. Halit [14] de ashabını hazırladı. Ordunun sağ tarafına Adiy b. Hâtem Tâî'yi, sol tarafına Zeyd Hayl'ı, kanada da ez-Zibrakân b. Bedr Temîmî'yi

30 Kitabın orijinalinde sözcük bu şekilde geçmektedir. Matbu olanda ise "ve kabuha" olarak geçmektedir ki bu daha doğrudur.

31 Buzâha: Benî Esed kabilesine ait bir su (?). Biz bunu Halife'nin Târîhi'nden elde ettik. Kitabın orijinalinde ise 'Berâhe' olarak geçmektedir.

atadı. İki ordu birbirine yaklaştılar ve birbirlerine girip savaştılar. İki taraftan ölenler oldu. Benî Esed, Gatafân ve Fezâre, Tuleyha b. Huveylid'in huzurunda 'Ebû'l-Fasîl'e (küçük deve yavrusu) biat etmeyiz diye nida ederek çok şiddetli bir şekilde savaşıyorlardı. Ebû'l-Fasîl ile Ebu Bekir es-Sıddık'i kastediyorlardı. Adiy b. Hâtem ashabıyla onlara hamle yaparak vuruşuyor ve *"Vallahi! Sizinle ya ebediyyen çarpışacağız veya Fahl-i Ekber (en büyük at) künyesi ile ona hitap edeceksiniz."* diyordu.

Adiy b. Hâtem, Zeyd Hayl ile Tay kabileleri Halit b. Velit'in huzurunda öyle bir çarpışıyorlardı ki şimdiye kadar bu şekilde çarpışmamışlardı. Halit b. Velit onları övdü. Savaş şiddetlendi, iş ileri boyutlara vardı. İki grup için de savaş çetin bir hâl aldı. Uyeyne b. Hısn, kıldan bir çadırın kapısında duran Tuleyha b. Huveylid'e yöneldi. O esnada İlal adlı atı Tuleyha'nın yanında, hanımı Nevvâr da önünde idi. Uyeyne ona şöyle dedi: *"Ey Ebu Âmir! Cebrâîl sana geldi mi!?"* Tuleyha: *"Hayır"* dedi. Uyeyne savaşa geri döndü. Bir müddet savaştıktan sonra geri dönerek *"Cebrâîl henüz gelmedi mi?"* diye sordu. Tuleyha *"Hayır"* diye karşılık verdi. Uyeyne geri dönüp bütün kuvveti tüketinceye, iş bütünyle şiddetli bir hâl alıncaya ve insanlar savaştan geri çekilinceye kadar çarpıştı. O, kabilesi olan Fezâreoğullarıyla birlikte sürekli çarpışıyor, mızrak ve kılıç darbeleriyle haykırarak vuruşuyordu.

Uyeyne, ardından Tuleyha'nın yanına dönerek ona *"Ey Ebu Âmir! Henüz Cebrâîl gelmedi mi?"* diye sordu. Tuleyha: *"Evet bana geldi."* dedi. Uyeyne: *"Allahu Ekber! Haydi, yanında ne haber varsa söyle! Cebrâîl sana ne söyledi!?"* diye sorunca Tuleyha: *"Elbette. Cebrâîl (as.) şöyle dedi: Onun isteği gibi senin de bir isteğin ve asla insanların unutamayacağı bir sözün olacaktır."* dedi.

Uyeyne bundan sonra ailesine ve kabilesi Fezâreoğullarına yönelerek şöyle dedi: *"Yazıklar olsun sizlere ey amcam oğulları! Bu adam, Vallahi, tam bir yalancı! Vallahi karmakarışık sözlerinden ötürü bana göre yalancı olduğu kesindir."*

Uyeyne b. Hısn, Fezâreli amcaoğullarıyla birlikte arkasını dönüp gitti. Benî Esed ve Gatafân da hezimete uğradı. Müslümanların kılıçları onların enselerinde sanki bir şimşek gibi çıkmaktaydı. Bunun üzerine Tuleyha b. Huveylid şöyle dedi: *"Yazıklar olsun size! Ne oluyorsunuz hezimete mi uğruyorsunuz?"* İçlerinden biri-

si cevaben şöyle dedi: “Ey Ebu Âmir! Sana şunu haber veriyoruz ki; bizler niçin hezimete uğramayalım? Bizler çarpışan ancak hayatta kalmayı arzulayan bir topluluk iken şunlar çarpışan ancak öldürülmeyi arzulayan bir topluluktur.” Tuleyha’nın hanımı Nevvâr şöyle dedi: “Sizler sadık bir niyete sahip olsaydınız Peygamberinizi hezimete uğratmazdınız.” İçlerinden birisi “Ey Nevvâr! Eğer bu gerçekten bir peygamber olsaydı Rabbi onu yardımsız bırakmazdı.” diyerek karşılık verdi. Tuleyha bu sözü işitince hanımına bağırarak “Yazıklar olsun sana ey Nevvâr! Yaklaş bana, hak açığa çıktı, batıl zail oldu.” dedi. Tuleyha atına binip hanımını da arkasına aldı, hezimete uğrayanlarla birlikte kaçtı.

Halit ve beraberindeki Müslümanlar da onların ganimetlerini, ailelerini ve çocuklarını ele geçirdiler. Halit, ganimetleri bir araya topladı, Müslümanlardan bir grubu o ganimetleri korumakla görevlendirdi. Daha sonra izlerine ulaşabilmek için peşlerine düştü ve Bâbü’l-Ecreb’de onlara ulaştı. Aralarında çok şiddetli bir çarpışma meydana geldi. Uyeyne b. Hısn el-Fezâfî ve onunla birlikte kabilesinden bir grup esir alındı. Tuleyha b. Huveylid ise kurtuldu ve Şam diyarına doğru kaçtı. Benî Cefne kabilesinin yanına vararak onlara sığındı. Onlardan eman istedi. Onlar da kendisine eman verdiler. Halit, Benî Esed, Gatafân ve Fezâre kabilelerinden oluşan bütün esirleri bir araya getirdi ve onları Ebu Bekir’e (ra.) göndermeye karar verdi.

Esirler

Halit b. Velit’in Ebu Bekir’e Gönderdiği Esirler ve Onların Durumları

Halit esirlerin boyunlarına prangalar vurulmasını emretti ve onları ganimetler ile birlikte Medine’ye doğru gönderdi. Ganimetler Medine’ye yaklaştığında insanlar esirlere bakmak için yola çıktılar. Esirler arasında, devenin üzerinde ve elleri boynuna bağlı bir şekilde bulunan Uyeyne b. Hısn ile karşılaştılar. Müslümanlar ona hakaretlerde bulunup lanetlemeye başladılar. O ise bu esnada hiçbir şey söylemeyip sessiz bir şekilde duruyordu. Medine halkı onu hurma dallarıyla³² dürtüp “Ey Allah’ın

32 el-Usbân: Yaprakları kazınmış ince düz hurma dalı anlamına gelen ‘asîb’ sözcüğünün çoğuludur (el-Lisân).

düşmanı! İmanından sonra inkâr edip Müslümanlarla mı savaştın!” diyorlardı. Bunun üzerine o da devenin üstünde onlara yaklaşarak şöyle dedi: *“Vallahi bu adam -kendisini kast ediyordu- bir an dahi olsun asla Allah’a iman etmedi.”* [16]

Uyeyne, Medine’ye getirildikten sonra Ebu Bekir’in (ra.) huzuruna vardı. Ebu Bekir onu huzurunda durdurarak şöyle dedi: *“Ey Allah’ın düşmanı! İslam’a girip Kur’an’ı okuduktan sonra İslam dininden mi döndün! Kuşkusuz senin boynunu vuracağım.”* Uyeyne ise şöyle karşılık verdi: *“Ey Allah Rasûlünün (sav.) Halifesi! Güzellik en güzelidir. Rasûlullah (sav.) beni senden daha iyi tanıyordu. Benim durumumla ilgili hiçbir şeyden korkmadı. O dünyadan ayrıldığında ben münafık idim. Ancak Allah’a tövbe etmiş bulunuyorum ve bugün ise sana gelmişim. Beni affet ki Allah da seni affetsin.”* Bu sözler karşısında Ebu Bekir onu affetti, kavminin de günahını bağışladı. Onlara lütuflarda bulundu ve giysiler giydirdi.

Kurra³³ b. Hübeyre getirilip Ebu Bekir’in (ra.) huzurunda elle-ri boynuna bağlı bir şekilde bekletildi. Ebu Bekir (ra.): *“Boynunu vurun!”* diye emredince Kurra şöyle dedi: *“Ey Allah Rasûlünün Halifesi! Ben Müslüman bir kimseyim. Buna Amr b. Âs da tanıklık eder. Amr, Ummân’dan ayrılırken bana uğradı. Ona yakınlık gösterip ikramda bulundum ve yol için kendisine kılavuzluk yaptım. O benim Müslüman olduğuma tanıktır.”*

Ebu Bekir, Amr b. Âs’ı çağırdı ve kendisine *“Ey Ebu Abdullah! Kurra b. Hübeyre’ye yönelik tanıklığın nedir!? O kendisinin Müslüman olduğuna dair senin tanıklık yapabileceğini iddia ediyor.”* dedi. Amr b. Âs: *“Evet Allah Rasûlünün (sav.) Halifesi. Ben tanıklık yapabilirim. Ben Ummân’dan ayrılırken ona uğradım. Kendisine konuk olunca şöyle diyordu: Vallahi! Allah Rasûlünün Halifesi Ebu Bekir mallarımızın zekâtını ayırmazsa boyunlarımızda taati olmayacak.”* diye karşılık verdi. Bunun üzerine Kurra b. Hübeyre şöyle karşılık verdi: *“Ey Amr! O söz senin dediğin şekilde değil idi.”* Amr: *“Elbette öyleydi Vallahi ey Allah’ın Rasûlünün Halife-*

et-Taberî’de ise ‘Medine’nin gençleri Onu hurma dalıyla (el-cerîd) dürtüyorlardı.’ olarak geçmektedir.

33 Eserde Kurra b. Seleme b. Hübeyre olarak geçse de bu bir yanılgıdır. Doğrusu birazdan da geçeceği üzere Kurra b. Hübeyre’dir.

si. Ben onun bu sözü söylediğini duydum ve onun isyan etme ve zekât vermeme niyet ve kararlılığında olduğunu anladım. Vallahi bu şekilde oldu. Ey Rasûlullah'ın (sav.) Halifesi. Aramızda geçen [17] konuşma böyle idi. Sonra onun yanından ayrıldım. Atıma yaklaşıp da bindiğimde onun 'Sen bize gelecek olursan parmaklarını ısır' dediğini işittim." dedi. Kurra b. Hübeyre: "Ey adam! Bu şekilde ol-duysa belirttiğin kışkırtma nicedir!?" diye tepki gösterdi. Bu söz-ler karşısında Amr b. Âs susmayı tercih etti.

Ömer b. Hattâb (ra.) konuşmaya başlayarak şöyle dedi: "Ey Amr! Ne kadar kötüsün! Seni evine alıp ağırlayan, ikramda bulu-nan, yediren ve içiren bir adama böyle bir davranış ha! Aranızda bir konuşma geçiyor. Sen ona cevap veriyor, sonra da oradan ay-rılıyorsun. Şimdi ise onun esir olduğuna, elleri boyunlarına bağlı, ayakta beklediğine bakarak ona söz söylemeye kalkışıyorsun!"

Amr, sözlerinden utandı ve söylediklerine pişman oldu. Ömer, Ebu Bekir'e yönelerek şöyle dedi: "Ey Rasûlullah'ın (sav.) Halife-si! Bu Arapların efendilerinden ve Benî Âmir kabilesinin liderlerin-dendir. Sana yaraşan ona hâkim olduktan sonra onu affetmendir. Onun fiili, diğerlerinin fiilleriyle aynıdır. Diğerlerini affettiğin gibi onu da affet."

Ebu Bekir: "Onu affettim." dedi. Ebu Bekir daha sonra onu azad etti, giydirdi, iyiliklerde bulunarak, onunla birlikte bulunan amcaoğullarını da özgürlüğüne kavuşturdu. Uyeyne b. Hısn ve Kurra b. Hübeyre'nin Medine'ye götürüldükleri ve Ebu Bekir'in onları affettiği haberi Tuleyha b. Huveylid'e ulaştı. Kendisi de yaptıklarına son derece pişman oldu. Sonra önemli kişilerle Şam'dan Ebu Bekir'e (ra.) bir mektup gönderdi. Mektubu, Ebu Bekir'e ulaşıp da okununca Ebu Bekir yumuşadı ve onun yaptık-larına pişman olduğunu anladı.

Tuleyha b. Huveylid, İslam yurduna dönmek hususunda adım atmak istiyor ve bu isteğini Ebu Bekir vefat edinceye kadar da erteliyordu. Nihayetinde Ebu Bekir vefat etti. Allah ona rahmet eylesin. Ondan sonra yerine Ömer b. Hattâb (ra.) geçti. Tuleyha b. Huveylid tövbe etmiş bir Müslüman olarak onun yanına geldi. Ömer onu görünce yüzünü buruşturdu. Sonra da şöyle dedi: "Ey

Tuleyha! Sâbit b. Erkam³⁴ el-Ensârî ve Ukkâşe b. Mihsan Esedî gibi kimseleri öldürdüğü hâlde ateşten kurtulmayı nasıl ümit ediyor-sun? Tuleyha: *"Ey Müminlerin Emiri! O ikisi Allah'ın (cc.) kendilerine cennet ikramında bulunduğu, ellerimle şehadeti kendilerine bağışladığı kimselerdir. Onların elleriyle beni öldürmedi ki ben cehennem ateşine gireyim!"* diye karşılık verdi. Ömer, onun bu sözünü beğenerek, onu kendi yakınları ve has dostları arasına aldı.

Bu olaydan sonra Farslılar harekete geçinceye kadar Tuleyha, Müminlerin Emiri Ömer b. Hattâb'ın yanında bir müddet kaldı. Ömer b. Hattâb, onu Sa'd b. Ebî Vakkâs ile gazaya gönderdi. Tuleyha hem Irak'ta hem de Nihâvend'de savaşlarda şiddetli bir şekilde çarpışarak yararlılık gösterdi. Allah'a kavuşuncaya kadar İslam dinine yardımcı oldu. İşte bu haberler, Tuleyha b. Huveylid Esedî'nin irtidadına, Ebu Bekir'e karşı çıkmasından ve bu davranışlarından tövbe etmesine ilişkin bilgilerdir.

Mâlik b. Nüveyre

Şimdi de Halit b. Velit'in Mâlik b. Nüveyre'nin üzerine yürümesi konusuna dönelim. Halit b. Velit, Benî Esed, Gatafân, Fezâre kabileleriyle savaştıktan ve Allah bunlara karşı kendisine zafer bağışladıktan sonra beraberinde bulunan Müslümanlara dönerek şöyle dedi: *"Sizler biliyorsunuz ki, Allah Rasûlünün (sav.) Halifesi bana Benî Temîmlilerin yurdu olan Bütâh'a³⁵ Mâlik b. Nüveyre'ye ve ashabına doğru hareket etmemi emretti. Ben oraya doğru yürüyorum. Sizin bu konudaki görüşünüz nedir?"* Ensâr ona şöyle dedi: *"Ey Ebu Süleymân! Sen bizim nazarımızda itham edilebilecek bir yapıda değilsin. Ancak şu var ki Ebu Bekir bu konuda bize herhangi bir emir vermedi. Eğer o sana Benî Temîm'e doğru harekete geçmen gerektiğine dair bir emir vermiş ise doğruya erişerek ilerle! Ancak biz seninle gelmeyeceğiz."* Halit: *"Ben sizleri bir şeye zorlayamam. Ben, yanımda bulunan Muhâcirlerle birlikte Ebu Bekir'in emrini yerine getirmek için harekete geçeceğim."* dedi.

34 Kitabın orijinalinde isim bu şekilde geçse de bu bir yanılıdır. Doğrusu yukarıda da geçtiği üzere Akram'dır.

35 Bütâh: Benî Yerbû kabilesine ait bir menzildir. Benî Esed b. Huzeyme yurduna ait bir su olduğu da söylenmiştir. Bu bölgede Halit b. Velit'in komutanlığı altındaki Müslümanlar ile Ridde ehli arasında bir savaş gerçekleşmiştir (*Mucemü'l-Buldân*).

Halit yanında bulunan Muhâcirlerle birlikte Benî Temîm yurduna doğru harekete geçti. Ensâr ise yerlerinde kaldı. Halit o gün harekete geçtiyse de Ensârın geride kalmasından dolayı üzgün gibiydi. Ensâr da birbirini kınamaya başladı. Birbirlerine *“Valla-hi! Yarın bu ordunun başına bir sıkıntı gelecek olursa kuşkusuz bu bizim açımızdan bir utançtır. İnsanlar ‘sizler, Muhâcirleri yardım-sız bıraktınız ve onları düşmanlarına teslim ettiniz’ diyeceklerdir.* [19] *Eğer zafer elde edecek olurlarsa bu mahrum ettiğiniz şeyden daha hayırlıdır. Yürüyünüz ve kardeşlerinize katılınız.”* dediler.

Ensâr da harekete geçti ve Halit b. Velit’e ulaştı. Böylece tek bir grup haline geldiler. Halit b. Velit, Bütâh topraklarının ortasına ulaşmış idi. Bütâh’ta o gün Benî Temîm kabilesinin ileri gelenlerinden zekât develerini ürkütüp kaçıran, zekâtı vermeyen ‘el-Cefûl’³⁶ adında bir şahıs vardı. Bu şahıs kavmine *“Ey Benî Temîm! Sizler biliyorsunuz ki Muhammed b. Abdullah ölümünden önce beni sadakalarınızı toplamakla görevlendirdi. Muhammed öldü ve kendi yoluna gitti. Bu işi yerine getirecek bir kişi gereklidir. Malınıza hiç kimseyi tamahlandırmayın. Sizler buna diğerlerinden daha layıksınız.”* dedi. Kavminin bazı bireyleri bu konuda onu kınarken bir bölümü ise onu övdü ve sözlerini destekleyerek görüşünün doğru olduğunu belirttiler. Onun bu sözleri Ebu Bekir’e ve Müslümanlara ulaşınca öfkeleri kabardı ve kızgınlıkları şiddetlendi. Halit b. Velit’e gelince ise onu yakalayacak olursa öldürüp başını tencerelerin sacayağına koyacağına dair yemin etti ve bunu yapacağına dair Allah’a söz verdi.

Halit karargâhını Benî Temîm yurduna kurdu. Sağa ve sola, çeşitli şehirlere seriyyeler gönderdi. Bu seriyyelerden birisi Mâlik b. Nüveyre’ye karşı gerçekleşti. O hanımıyla ve yanında bulunan amcası oğullarından bir grup ile birlikte kendisine ait bir duvara zelil bir şekilde sığınmış idi. Mâlik, atlar tarafından kuşatılınca ancak olayın farkına vardı. Onlar Mâlik’i ve hanımını esir aldılar. Mâlik’in hanımı naif ve zarif bir kadın idi.

Mâlik’in orada bulunan bütün amcaoğulları ele geçirilip Halit b. Velit’e getirildi ve onun huzurunda durduruldu. Halit, derhal Mâlik’in kabilesinin boyunlarının vurulmasını emretti. Bunun

36 Bu sözcüğü *el-Eğdnf*’den metne ekledik. Kitabın aslında sözcük ‘el-Hafûl’ olarak geçmektedir.

üzerine Mâlik'in kavmi şöyle dedi: *"Bizler Müslümanız. Neye göre bizim öldürülmemizi emrediyorsun?"* Halit: *"Vallahi sizleri öldüreceğim."* dedi. İçlerinden yaşlı birisi şöyle dedi: *"Ebu Bekir, kible ehlini öldürmenizi sizlere yasaklamamış mıydı?"* Halit: *"Elbette yasakladı, biz bununla emir olunmuşuz. Ancak sizler hiçbir zaman namaz kılmadınız ki!"*

Ebu Katâde, Halit b. Velit'e doğru atılarak şöyle dedi: *"Ben tanıklık ederim ki onların öldürülmesine dair senin için hiçbir yol [20] yoktur."* Halit: *"Bu nasıl olur?"* diye sorunca Ebu Katâde şöyle cevap verdi: *"Ben onları ele geçirmiş olan seriyyenin içinde bulundum. Bize baktıklarında 'nereden geldiniz' diye sordular. Bizler 'Biz Müslümanız' dedik. Onlar da bunun üzerine 'Bizler de Müslümanız' dediler. Ayrıca bizler ezan okuyup namaz kılınca onlar da bizimle birlikte namaz kıldılar."*

Halit: *"Doğru söyledin ey [Ebû]³⁷ Katâde. Onlar sizinle birlikte namaz kılmış olsalar dahi üzerlerine vacip olan zekâtı vermediler ve öldürülmeleri gerekir."* İçlerinden yaşlı bir adam sesini yükseltti ve konuşmaya başladı. Halit ne ona ne de sözüne aldırış etti. Onları ortaya getirdi ve en son bireylerine varıncaya kadar bütününün boyunlarını vurdu. Ebu Katâde bugünden sonra asla hiçbir yerde Halit b. Velit ile bulunmayacağına dair Allah adına yemin etti.

Halit, Mâlik b. Nüveyre'nin boynunu vurmak için ortaya çıkardı. Mâlik: *"Ben kibleye doğru namaz kılan bir Müslüman olduğum hâlde mi beni öldüreceksin?"* diye sordu. Halit: *"Eğer sen Müslüman olsaydın, zekâta mani olmaz, kavmine de vermemeyi emretmezdin. Vallahi! Seni öldürünceye kadar sende olan şeye erişemeyeyim."* dedi. Mâlik b. Nüveyre hanımına dönerek ona baktı. Sonra da *"Ey Halit! Bundan dolayı mı beni öldürüyorsun?"* dedi. Halit: *"Hayır, aksine İslam Dininden dönmenden, zekât develerini ürkütmenden ve kavmine vacip olan mallarının zekâtını vermemelelerini emretmenden ötürü seni Allah öldürdü."* diye karşılık verdi ve Halit, Mâlik'i zorla öldürdü. Denildiğine göre Halit b. Velit, Mâlik'in hanımıyla evlenip onunla zifafa girdi. Bu hususta ilim erbabı icma etmiştir.

37 Kitabın aslında 'ebû' sözcüğü düşürülmüştür.

Müseylime

Müseylimetü'l-Kezzâb'ın Halit b. Velit ve Müslümanlarla [21] Savaşı

Halit b. Velit, Mâlik b. Nüveyre'yi öldürdükten sonra Ebu Bekir'in (ra.) emrini beklemeye koyuldu. Müseylime b. Habîb el-Kezzâb Yemâme'de işini günden güne ileriye götürdü ve kavmine şöyle dedi: *"Bana şunu haber vermenizi istiyorum: Kureys hangi gerekçe ile peygamberlik ve imameti sizden daha çok hak ediyor! Vallahi onlar ne sizden daha fazladır ne de cesur ve yiğittirler! Şehirleriniz onların yaşadığı şehirlerden daha geniş, mallarınız onların mallarından daha çoktur. Cebrâîl (as.) her gün işlerden murad ettiğimi bana getirir, benden önce Muhammed b. Abdullah'a indiği gibi bana da nazil olur. Bu Yemâme eşrafından olan er-Rihâl b. Nehşel³⁸ ve Muhkem b. Tufeyl'e bakınız. Onlara sorunuz. Muhammed b. Abdullah'ın vefatından önce peygamberliği ne beni ortak kıldığına benim için tanıklık yapacaklar mı?"*

Benî Hanîfe eşrafından bir grup Rihâl b. Nehşel ve Muhkem b. Tufeyl'e yönelerek şöyle dediler: *"Müseylime b. Habîb, bizim aramızda şu zamandan beri peygamberlik iddiasında bulunmakta ve ikinizin de Muhammed b. Abdullah'ın (sav.) vefatından önce onu peygamberliğine ortak yaptığına dair tanıklıkta bulunacağını iddia etmektedir. Sizler bizim nazarımızda doğru sözlü iki güngörmüş kimselersiniz! Bu husustaki tanıklığınız nasıldır?"* er-Rihâl b. Nehşel: *"Müseylime doğru söylemektedir. Ben Muhammed b. Abdullah'ın (sav.) vefatından önce onu peygamberliğine ortak kıldığına tanıklık ediyorum"* dedi. Muhkem b. Tufeyl: *"Ben de buna tanıklık etmekteyim"* dedi. Bu tanıklıktan sonra insanlar hızla Müseylime'ye yönelerek çok azı dışında onun peygamberliğine iman ettiler.

Secah bnt. Hâris

Secah bnt. Hâris³⁹ Temîmiye'nin Müseylime ile Evlenmesi [22]

Müseylime'nin işi Yemâme'de ortaya çıktı ve insanlar arasında adı sanı yayıldı. Secah bnt. Haris Temîmiye de bunu işitti ki

38 Kitabın orijinalinde isim bu şekilde geçmektedir. Şahsın asıl ismi ise er-Rihâl b. Anfeve b. Nehşel (İsminin Ha ile Rihâl olduğu da söylenmiştir).

39 Kitabın aslında Şecâh bnt. el-Münzir olarak geçmektedir ki bu bir yanlışlıktır. Bu kadının tam adı Secâh bnt. el-Hâris b. Süveyd b. Alî'dir.

İmdi, ey Halit! Ben sana Allah'ın işi hususunda ciddiyeti, Allah'ın yolundan yüz çevirip başkasına yönelen, İslam dininden dönenler, hidayetten sapıklığa ve helaka yönelenler ile mücadele etmeni emrettim. Ey Halit sana ahdim şudur ki; hiçbir ortağı olmayan ve biricik olan Allah'tan korkmandır. Sana düşen yumuşaklıkla muamele edip teenni ile davranmandır. [Benî Muğîre'nin⁴³ kibrinden sakın!] Benî Hanîfe'nin ve Müseylimetü'l-Kezzâb'ın üzerine yürü. Bil ki sen güç ve kuvvet noktasında Benî Hanîfe'ye benzeyen hiçbir kavim ile şu ana kadar karşılaşmamışsın. Eğer onlar sana gelecek olurlarsa onları İslam'ın çağrısına davet etmeden önce onlarla savaşa başlama. Onların maslahatına uygun olan şeyler için gayret et. Kim onlardan sana icabet edecek olursa bunu ondan kabul eyle. Kim de bu çağrını kabul etmekten kaçınırsa onun hakkında kılıçla muamele et.

Bil ki ey Halit! Sen Allah'ı ve Rasûlullah Muhammed'i (sav.) inkâr eden kâfir kavim ile savaşacaksın. Savaşa karar verdiğinde bu işe bilfiil kendin başla ve bunu başkasına yükleme. Saflarını düzenle, gözünü sağlam tut, işin hususunda kesin kararlı ol, ordunun sağ tarafına kendisinden hoşnut olduğun birisini ata, sol tarafına da aynı şekilde kendisinden hoşnut olduğun birisini getir. Atlı birliklerinin başına ise bilge ve sabırlı birisini getir. Seninle birlikte bulunan Rasûlullah'ın (sav.) ashabından Müslümanların büyükleri ile istişarede bulun. Çünkü Allah (cc.) seni onlarla görüş birliği etmen sayesinde muvaffak kılacaktır. Muhâcirlerin ve Ensârın haklarını ve faziletlerini tanı. Tembellik gösterme ve cıvıllık davranma. Kılıç için kılıç, mızrak için mızrak ve ok için de ok hazırla. Seninle birlikte bulunan Müslümanlara hayrı tavsiye et. Onlarla yumuşakça konuş ve güzel bir şekilde arkadaşlıkta bulun. Peygamberin Muhammed'in (sav.) özellikle de Ensâr hakkında onların iyilerine iyilikle karşılık verilmesi, kötülerinin ise kusurlarının bağışlanması gerektiği şeklindeki vasiyetini gözet ve 'Kuvvet ve kudret ancak Allah'ın yardımıyladır' de."

Mektup Halit b. Velit'e ulaştıncı o ashabını topladı. Sonra da mektubu onlara okudu ve şöyle dedi: "Şimdi görüşünüz nedir?" Onlar: "Karar verme yetkisi sana aittir. Aramızda sana muhalefet edecek hiç kimse yoktur!" diye karşılık verdiler. Halit de bunun

43 Halit b. Velit'in kabilesi (ed.).

üzerine Müseylime ve taraftarlarının üzerine yürüme kararı aldı. Hassân b. Sâbit Ensârî, Müseylime'nin veziri Muhkem b. Tufeyl'e tehdit içeren bir mektup yazdı.

Onun mektubu Müseylime'nin veziri olan Muhkem b. Tufeyl'e ulaşmış da onu okuyunca mektubu Yemâmelilerin ileri gelenlerine gönderdi. Onları bir araya topladı. Sonra da onlara yönelerek şöyle dedi: *"Ey Benî Hanîfe! İşte Halit b. Velit! Muhâcirlerden ve Ensârdan oluşan bir grup ile birlikte sizin üzerinize gelmektedir. Sizler yarın kendi efendileri için canlarını verecek olan bir topluluk ile karşılaşacaksınız. Sizler de kendi efendileriniz için canlarınızı veriniz."* Bunun üzerine Benî Hanîfe şöyle dedi: *"Madem öyle. Halit! Yarın bizimle karşılaştığında, bizlerin diğer Araplar gibi olmadığınızı bilecektir."* Muhkem b. Tufeyl: *"İşte ben de sizden bunu istiyorum."* dedi.

Halit'in (kesici) demir, at ve ordu ile üzerlerine yürüdüğü Benî Hanîfe'ye ulaşınca büyüklerinden Sümâme b. Üsâl⁴⁴ –Sümâme akıl, kavrayış, görüş sahibi idi ve bu meselede Müseylime'nin görüşüne muhalif idi- adlı birisinin etrafında toplanarak ona şöyle dediler: *"Ey Ebu Âmir! Bu adam bizimle savaşmak için harekete geçmiştir. Bizi öldürmek, yok etmek ve kökümüzü kazımak istiyor. İşte şu Müseylime b. Habîb bizim aramızda! Bildiğin [25] gibi peygamberlik iddiasında bulunmuştur. Görüşünü bize sun!"* Sümâme onlara şöyle dedi: *"Yazıklar olsun sizlere ey Benî Hanîfe! Sözümü dinleyiniz ki hidayete erişesiniz. Emrime itaat ediniz ki doğruyu bulasınız. Biliniz ki Muhammed (sav.) peygamberliğinde kuşku bulunmayan bir nebi ve rasûldür. Müseylime ise yalancı bir adamdır. Onun söz ve yalanlarına aldanmayın. Kuşkusuz sizler Muhammed'in (sav.) Rabbinden getirdiği Kur'an'ı dinlediniz. O şöyle diyordu: 'Hâ. Mîm. Bu Kitap mutlak galip, hakkıyla bilen, lütuf sahibi Allah tarafından indirilmiştir. O, günahı bağışlayan, tevbe kabul eden, azabı çetin, lütuf sahibi Allah'tandır ki O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur, dönüş ancak O'nadır.'⁴⁵ Böyle zarîf bir kelim yalancı Müseylime'nin sözlerinin neresinde geçmektedir? İşlerinize bakınız! Bu sizden hiçbir şeyi alıp götürmesin. Bilin ki!*

44 Kitabın orijinalinde 'Temâme b. Etâl' olarak geçmektedir. Biz bu ismi metne et-Taberî ve el-İsâbe'den ekledik.

45 Mümin, 40/3.

Ben bu gece kendim, ailem ve çocuklarım için emanname istemek gayesiyle Halit b. Velit'e katılmak üzere yola çıkacağım." Onlar da cevaben şöyle dedi: *"Biz de seninle birlikteyiz Ey Ebu Âmir! Bu konuda bilgin olsun."*

Sümâme b. Üsâl gece yarısı Benî Hanîfe'den birkaç kişi ile birlikte Halit'e katılmak üzere yola çıktı. Ondan emanname talep etti, Halit de ona ve ashabına eman verdi. Halit beraberindeki Muhâcir ve Ensâr ile birlikte harekete geçti. Yemâme yurduna yaklaşınca vadilerden birisinde konakladı. Ashabından iki yüz süvariye aşkın bir grubu gönderip kendilerine şöyle dedi: *"Şu şehirlerde dolaşın, yakaladığınız herkesi bana getirin."* Onlar da bu emir üzerine harekete geçtiler. Benî Hanîfe'in ileri gelenlerinden Mücca'a b. Mürâre ve beraberinde bulunan yirmi üç kişi ile karşılaştılar.

Mücca'a b. Mürâre ve Sâriye b. Âmir

Müslümanlar onlara yaklaşp *"kimsiniz"* diye sordu. Onlar *"Bizler Benî Hanîfe'den bir topluluğuz"* diye karşılık verdiler. Müslümanlar *"Allah sizlere göz nimeti vermesin ey Allah'ın düşmanları"* dediler. Sonra da onları kuşatıp yakaladılar. Onları Halit ^[26] b. Velit'e getirip huzurunda beklettiler. Halit *"Ey Hanıfoğulları! Sahibiniz Müseylime hakkında ne diyorsunuz"* diye sorunca onlar *"Biz, O'nun, Muhammed'in peygamberliğine ortak kılındığına inanıyoruz"* dediler. Sâriye b. Âmir *"Ey Ebu Süleymân! Ancak ben bu görüşte değilim."* dedi. Halit: *"Ey Mücca'a! Şu ashabının söyledikleri hakkında ne düşünüyorsun"* diye sorunca Mücca'a şöyle dedi: *"Ben, Rasûlullah (sav.) Medine'de iken onun yanına geldim. Ona iman ettim. Ben ve şu dostum Sâriye b. Âmir Onu tasdik ettik. Hayır, Vallahi ne değiştik ne de dinimizi değiştirdik. Ancak şu var ki canlarımız, mallarımız ve çocuklarımızın tehlikeye düşmesinden korktuğumuzdan Müseylime'ye karşı durumu idare etmemiz gerekiyordu."* dediler. Halit b. Velit şöyle dedi: *"Sen ve şu dostun şu kâfirlerden ayrılın."*

Halit topluluğun geriye kalanını zorla meydana çıkarıp boynularını vurdu. Ardından Mücca'a'ye yöneldi. Mücca'a şöyle dedi: *"Ey Emir! Ben hâlâ Müslümanım. Ben bugün, dün yaşadığım hâl üzereyim. Şu kavme öldürme hususunda acele davrandın. Ben*

Vallahi nefsim hususunda senden korktum. Ancak ey Emir bizim aramızdan yalancı birisi ortaya çıktı. İddia edeceğini iddia etti. Hastalıklı bir işten dolayı suçsuz olanı muahaze etmemen gerekir” Sonra da şöyle dedi: “Allah (cc.) şöyle buyuruyor: Hiç kimse bir başkasının yükünü yüklenemez”⁴⁶ Halit bu sözler karşısında sustu ve hiçbir şey söylemedi.

Ardından Sâriye b. Âmir, Halit’e yönelerek şöyle dedi: “Ey Emir! Senin kılıcından korkan adaletini umar. Adaletini uman ise nimetlenmiş olarak emanını umar. Senden korktum ve ümit ettim. Allah’a hamd olsun ki ben İslam dini üzereyim. Ne değiştirdim ne de dinimi değiştirdim. Benî Hanîfe’nin durumu benim ve yaşlının(Müseylime) önüne geçti. Çünkü o, Yemâme ehlinin efendisidir. Bizi bu davranışımızdan ve senden geri kalmamızdan dolayı muahazeye almayınız.” Halit şöyle dedi: “İkinizi de affettim. Ancak benim garnizonumda ikamet edecek, benim ve Benî Hanîfe’nin işlerini bitirinceye kadar hiçbir yere ayrılmayacaksınız.” Halit daha sonra Mücca’a ve Sâriye için emir vererek o ikisinin prangalarını çözdürdü.

Müseylime’nin Öldürülmesi

[27] Müseylime ile Halit b. Velit’in Savaşı ve Müseylime’nin Öldürülmesi

Halit b. Velit Müslümanlarla birlikte harekete geçti. Nihayet Yemâme yurdunda Akruha’ denilen mevkide konakladı. Karargâhını oraya kurdu. Müseylime de Benî Hanîfe’den bir topluluk ile birlikte ilerledi ve Halit’in tam karşı hizasına konakladı. Taraflar o gün orada birbirlerini görür bir durumda ikamet ettiler. Bir sonraki gün olduğunda Müseylime ashabını sağ, sol, orta ve iki kanat olmak üzere savaş düzenine koydu. Halit b. Velit bu düzene baktı. O da ashabını düzene soktu. Sağ tarafa Ömer b. Hattâb’ın (ra.) kardeşi Zeyd b. Hattâb’ı, sol tarafa Rasûlullah’ın (sav.) mevlası Üsâme b. Zeyd’i, kanada ise Enes b. Mâlik’in kardeşi Berâ b. Mâlik’i yerleştirdi.

Benî Hanîfe, kılıçlarını kınlarından sıyırdılar ve hiddetle bağırmağa başladılar. Sonra çok şiddetli bir gürültü kopardılar ve korkunç nara atmaya başladılar. Halit: “Ey topluluk! Müjde siz-

46 Enam, 6/164; İsrâ, 17/15; Fâtır, 35/18; Zümer, 39/7.

lere! İnşallah şu düşman topluluk rüsvey olacaktır. Onlar sizleri korkutmak için kılıçlarını sıyırdılar. Kılıçlarını da ancak korku ve zayıflıklarından dolayı kınlarından sıyırdılar.” dedi. Benî Hanîfe’den bir adam bu sözleri işitince şöyle dedi: “Heyhat! Vallahi Ey İbnü’l-Velit! Bu kılıçların sizin kılıçlarınız gibi tahtadan ve kör olmadığını bilersiniz diye onları kınlarından sizler için sıyırdık”

İki topluluk da birbirine yaklaştı. Halit b. Velit ordusunun başında öne doğru çıktı. Bir müddet çarpıştıktan sonra ashabının yanına geri döndü. Ammâr b. Yâsir, elinde Yemanî bir sahifeyle (kolon) öne çıktı. Sonra hamle etti ve onlarla çarpıştı. Nihayet onlardan bir grubu öldürdü. Benî Hanîfe’den bir adam hamle yaparak ona bir darbe vurdu. Ammâr onu kalkanyla karşıladı. Darbe kalkandan kaydı ve Ammâr’ın kulağına inerek onu attı. Ammâr’ın kulağı asılı kalınca omuzuna düştü. Ammâr da ona müdahale etti. Bir darbe vurarak onu öldürdü.

Ardından Ebu Cehil b. Hişâm’ın kardeşi Hâris b. Hişâm Mahzûmî öne doğru çıktı. Aslanlar gibi kükremeye başladı. Ardından saldırıya geçti, çok şiddetli bir şekilde çarpıştı ve kendi yerine geri döndü. Zeyd b. Hattâb ileriye çıktı. Ardından bir hamle yaptı. Bu hamle günün sonunda gerçekleşti. Benî Hanîfe’nin ileri gelenlerinden ve süvarilerinden beş kişiyi öldürünceye kadar çarpıştı. Nihayetinde kendisi de öldürüldü. Allah’ın rahmeti onun üzerine olsun! Ardından onun amcaoğlu Âmir b. Bükeyr Adevî ileri doğru çıktı. O da saldırıya geçti. Öldürülünceye kadar savaştı. [28]

Taraflar birbirine girmeye başladı. Müslümanlardan yaklaşık olarak üç yüz kişi şehit edildi. Benî Hanîfe’den ise bir grup insan öldürüldü. Akşam vaktine girince taraflar birbirlerinden ayrıldılar. O gece, baskına uğramaktan korktuklarından dolayı hiç kimse uyuyamadı. Bir sonraki gün birbirlerine yaklaştılar. Muhkem b. Tufeyl –Müseylime’nin veziri ve işlerini yürüten- ileriye doğru çıktı. Kılıcını sıyırmış bir hâlde ashabının önünde durarak ileri atıldı. Sonra da Müslümanlara hamle etti. Çok şiddetli bir şekilde çarpıştı. Onun üzerine Sâbit b. Kays Ensârî bir hamle yaparak böğrüne bir mızrak darbesi vurdu ve onu öldürerek atından düşürdü. Ensârî daha sonra savaş meydanında bir tur attı. Ensârî Benî Hanîfe’den bir gruba saldırdı. Öldürülünceye kadar onlarla

savaştı. Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun! Ardından Zübeyr b. Avvâm'ın kardeşi Sâib b. Avvâm ileri çıktı ve hamle yaptı. Öldürülünceye kadar savaştı.

Enes b. Mâlik 'in Kardeşi Berâ b. Mâlik

Berâ b. Mâlik, kendisine yaklaşılamayan cesaret sahibi bir süvari idi. Savaşa katılıp çarpışmaları görünce kendisini bir titreme alır ve şiddetli şekilde titremeye başlardı. Öyle ki bazen iplerle bağlanılır ve adamlar onu zabt etmeye çalışırdı. Kendisine gelinceye kadar bir müddet böyle kalırdı. Kendisine gelince kınanın ıslaklığını andırır tarzda kırmızı renkte bir idrar yapardı. Ardından aslan gibi ayağa sıçrar. Kimsenin karşısında duramayacağı bir tarzda çok şiddetli bir şekilde çarpışırdı.

O gün de el-Berâ b. Mâlik savaşın şiddetini görünce kendisini bir sarsıntı ve titreme aldı. Ayılınca yerinden sıçradı. Benî Hanîfe'nin bütününe hamle yaptı. Bazen kılıcıyla bazen de mızrağıyla vuruşuyordu. Onlardan bir grubu öldürüp kendi yerine döndü. Benî Hanîfeliler, birbirlerine seslenerek Müslümanlara korkunç [29] bir hamle yaptılar, onları kendi yerlerinden ettiler ve seksen kişiyi öldürdüler. Daha sonrasında ise Müslümanlar tekbir getirip onlara saldırdılar. Onları tam bir bozguna uğrattılar.

Benî Hanîfe, liderleri Müseylime ile birlikte geri çekildi. Müseylime kavminin önünde durdu, sonra başını açtı. O, kavmi olan Benî Hanîfe ile birlikte adeta tek bir adamın hamlesi gibi saldırıya geçti. Müslümanlar onların karşısında hezimete uğradılar; silah ve malları ele geçirildi. Benî Hanîfli askerler, Halit'in çadırına kadar varıp onu kuşattı. Halit o gün tek başına elindeki kılıçla onlara karşı koydu, onları kendi çadırından uzaklaştırdı ve Müslümanlara yönelerek şöyle dedi: *"Yazıklar olsun sizlere ey Kur'an karileri! Rahmân'ın gazabından ve cehennem ateşinin azabından da mı korkmazsınız? Yazıklar olsun sizlere ey Muhammed dininin ehli! Peygamberiniz Muhammed'in (sav.) nübüvvet ve risaletine ortak olduğunuzu iddia eden bir kimseden nereye kaçarsınız! Allah'ın sizlere muttali olup kötü fiillerinizi cezalandırmayacağından da mı korkmazsınız?"*

Bu konuşma üzerine dört bir taraftan insanlar onun yanına geri dönüp etrafında toplandı. Benî Hanîfeliler yırtıcı bir aslan

gibi savaşmak için yaklaştı. İki grup arasında çatışma meydana geldi. Ebu Dücâne Semmâk b. Hıraşa⁴⁷ Ensârî ileri doğru atıldı. Ebu Dücâne, Benî Hanîfe'ye bir hamle yaptı. Onlardan bir grubu öldürünceye kadar çarpışmaya devam etti. Ebu Dücâne'yi kılıçla vurmak için Benî Hanîfe'nin ileri gelenlerinden bir adam ona doğru hamle yaptı. Ancak isabet ettiremedi. Ebu Dücâne ona bir darbe vurdu ve onu ikiye yarıdı. Ebu Dücâne Benî Hanîfe'den bir başkasına hamle yaptı. O adam Ebu Dücâne'nin önünden kaçtı, Ebu Dücâne onu kovalayıp yakaladı. Bir darbe vurup iki ayağını da kesti. Ardından Benî Hanîfe'nin sağ kanadına hamle yapıp, onlara acı verici bir darbe vurdu. Aynı şekilde sol kanatlarına bir hamle yaptı. Ebu Dücâne bazen bir adama hamle yapınca onunla birbirine giriyor, sonra ona vuruyor ve adamı boğazından kesiyordu. Durup en gür sadasıyla şöyle nida etti: Ey din ve İslam ehli! Bana doğru geliniz bana! Babam ve annem sizlere feda olsun! Bedir, Uhud ve Ahzâb ehlinin öncü tabakaları onun yanına geri döndüler. Tekbir getirip, onunla birlikte Müseylime ve ashabına görülmedik bir hamle yaptılar. Onları tam bir bozguna uğrattılar ve onlardan bir grubu öldürdüler. Sonra da kendi yerlerine geri döndüler. Ensârın hatibi ve şeyhi Sâbit b. Kays b. Şemmâs Ensârî ileri atıldı. Elinde sarı bir sancak ile öne çıktı. Ar- [30] dından Yemâmelilere hamle yaptı. Şehit edilinceye kadar vuruştı. Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun! Onun amcası oğlu Hâris b. Neccâr kabilesinden Beşîr b. Abdullah da öne doğru çıktı. İki grup arasında durdu. Beşîr b. Abdullah şehit edilinceye kadar çarpıştı. Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun!

Râfi b. Hudeyc Ensârî şöyle dedi: *"Vallahi bizler önceden 'Siz yakında çok kuvvetli bir kavme karşı savaşmaya çağırılacaksınız. Onlarla savaşacaksınız veya Müslüman olurlar.'*⁴⁸ *ayetini okuyorduk. Ebu Bekir (ra.) bizi Benî Hanîfe kavmi ile savaşmaya davet edinceye kadar bunların kim olduklarını bilmiyorduk, biz onlarla savaşık da onların çok kuvvetli bir kavim olduğunu anladık. Onlar*

47 Bu ismi el-İstîab'dan (c. 2, s. 83) aldık. Kitabın orijinalinde Harşene olarak geçmektedir ki bu şahıs Semmak b. Hıraşa'dır. İsmi Semmak b. Evs b. Hıraşa b. Levzân b. Abdüvudd b. Salebe b. el-Hazrec b. Saide b. Ka'b b. el-Hazrec olduğu da söylenmiştir. Künyesiyle meşhur olmuştur. Meşhur bahadırlardan birisi olup Bedir gazasına katılmıştır.

48 Fetih, 48/16.

bizi yirmi kûsur defa hezimete uğrattılar. Bizden büyük bir topluluğu öldürdüler. Az kalsın bizi birkaç defa bozguna uğratacaklardı. Ancak Allah (cc.) dininin aziz olmasını istedi.” Müslümanlar Benî Hanîfe’ye hep birlikte ...⁴⁹ hamle yapmaları sonra da onları cezalandırmadan geri dönmemeleri gerektiği noktasında görüş birliği ettiler.

...⁵⁰ buna göre. Sonra bir yerde toplandılar, tekbir getirip, onlara saldırdılar. Onları bozguna uğratarak kendilerine ait bir bahçeye sığınmak zorunda bıraktılar. Müseylime ile birlikte onları bahçenin ortasına girdirince Müslümanlar bahçeye yö-neldiler. Ebu Dücâne Ensârî şöyle dedi: *“Yazıklar olsun sizlere ey Ensâr topluluğu! Beni taşıyınız ve onların [üzerine atınız]”⁵¹* Ebu Dücâne Ensârî’yi...⁵² kalkan üzerinde taşıdılar. Ebu Dücâne sonrasında mızraklarla kaldırıldı ve nihayet bahçenin ortasına atıldı. ...⁵³ Bahçenin ortasında Ebu Dücâne. Daha sonra öfkeli bir [31] aslan gibi atıldı. Şehit edilinceye kadar bahçenin ortasında çarpıştı. Allah’ın rahmeti onun üzerine olsun! Benî Hanîfe’den birisi ise ashabına şöyle haykırdı: *“Yazıklar olsun sizlere ey Benî Hanîfe topluluğu! Bu bahçeyi ölüm bahçesine çeviriniz. Değerli insanlar olarak ölünceye kadar sonuna dek çarpışınız.”*

Halit b. Velit elinde kılıcıyla ve atına binmiş bir şekilde bahçeye baskın yaptı. Eğer o taş vursaydı taşı yarardı. Benî Hanîfe’den bir adam onu karşılayarak şöyle dedi: *“Ey şöyle söylenin oğlu nereye gitmek istiyorsun.”* Halit ona bir hamle yaptı. el-Hanefî onun üzerine atladı. İkisi birlikte atlarından yere düştüler. Hanefî, Halit’in altına düştü. Halit yanında bulunan hançeriyle onu yaralamaya çalışıyordu. Halit onun boğazını tuttu. Hanefî ise onu alttan yaralamaya çalışıyordu ve onu yedi defa yaraladı. Halit ayağa sıçradı ve onu terk etti. Bir de ne görsün. Halit’in atı bahçeden gidiyor. Halit sırtını bahçenin kapısına verip, kurtuluncaya kadar vuruşmaya başladı.

49 Bu bölüm silik olarak çıkmıştır. Bu boşluğun ‘tek bir hamle’ olması kuvvetle olasıdır.

50 Kitabın orijinalinde bu bölüm silik olarak çıkmıştır.

51 Bu fazlalığı *Târîhu Halîfe*’den (s. 109) ekledik. Kitabın orijinalinde bu bölüm silik çıkmıştır.

52 Kitabın orijinalinde bu bölüm silik çıkmıştır.

53 Kitabın orijinalinde bu bölüm silik çıkmıştır.

Abbâd b. Bişr Ensârî⁵⁴ ilerleyerek bahçenin kapısının önünde gelip durdu. Ardından en yüksek sesiyle *"Ey Ensâr topluluğu! Kılıçlarınızın kınlarını kırınız ve ...⁵⁵ bahçeyi onların üzerine yıkınız veya Müseylimetü'l-Kezzâb'ı öldürünüz"* dedi. Abbâd b. Bişr daha sonra ...⁵⁶ kılıcını kırdı. Ensâr da kılıçlarının kınlarını kırdılar ve ...⁵⁷ yüz adam vardı. Onlardan dört kişi kalıncaya kadar çarpıştılar. Onlar da yaralı bir hâlde kaçtılar.

İki taraf arasında iş büyüdü. Benî Hanîfe, Müseylime'ye yönelerek şöyle dedi: *"Ey Ebu Sümâme! Şunlarla savaşımızdaki hâletimizi görmüyor musun?"* Müseylime: *"Bana gelen vahye göre bu kavim sizleri bu bahçeye zorla sokacak ve onlarla savaşınız bu bahçenin içinde olacaktır."* dedi. Bazıları ona *"Rabbinin düşmanımıza karşı bize yardım edeceğine dair vaadin nerede? İçinde bulunduğumuz bu din doğru bir din olabilir mi?"* diye sorunca Müseylime *"Dine gelince sizin için hiçbir din yoktur. Ancak şerefiniz için çarpışınız. Sizler zannediyorsunuz ki bizler ...⁵⁸ kadar savaşıcağız. Bizler hak onlar batıl üzeredirler. Zannettiğiniz gibi olsaydı topluluğumuzdan hiç kimse ...⁵⁹"* diye karşılık verdi.

Müseylime daha sonra recez (ölçüsüyle bir şiir) okumaya başladı. İşte tam o esnada Benî Hanîfe Müseylime'nin dinine sımsıkı sarılmalarından dolayı bir aldanış ve dalalet üzere olduklarını anladılar. İçlerinden birisi de recez söylemeye başladı. Bütün Müslümanlar Müseylime'nin ve ashabının üzerine saldırdı. Toprak kanla kıpkırmızı oluncaya kadar onlarla vuruştular.

Cübeyr b. Mutim b. Adiy'in kölesi Vahşî, Müseylime'ye baktı. Müslümanlar onu bahçenin bir köşesinde sıkıştırdılar. Vahşî ve Ensârdan Abdullah b. Yezîd Müseylime'ye doğru yöneldiler. Müseylime her ikisinin kendisine yönelmiş olduğunu görünce

54 Bu ismi *Târfhu Halife'*den ekledik. Kitabın orijinalinde ise bu isim bir "Beşir" şeklinde çıkmıştır.

55 Kitabın orijinalinde bu bölüm silik çıkmıştır. Bu sözcüğün duvar olma olasılığı yüksektir.

56 Kitabın orijinalinde bu bölüm silik çıkmıştır.

57 Kitabın orijinalinde bu bölüm silik çıkmıştır. Farsça baskıda ise "Onlar yüz yirmi kişi idiler." olarak geçmektedir.

58 Kitabın orijinalinde bu bölüm silik çıkmıştır. Silik çıkan bölümün "Bu din üstün gelinceye kadar" olması olasıdır.

59 Kitabın orijinalinde bu bölüm silik çıkmıştır. Silik çıkan bölümün "dağılmazdı" şeklinde olması mümkündür.

ikisine de hamle etti. Ensârî (Abdullah b. Yezid) atik davranarak onun başına bir darbe vurdu ve onu zayıf düşürdü. Vahşî ise elinde bulunan mızrağı Müseylime'ye fırlattı ve mızrak onun böğrüne saplandı. Böylece Allah'ın düşmanı Müseylime atından ölü olarak yere düştü.

İnsanlar dört bir taraftan bağırmaya "*Bilin ki Allah'ın düşmanı Müseylime'yi siyah bir köle öldürdü.*" diye bağırmaya başladılar. Bu siyah köle Cübeyr b. Mutim'in kölesi Vahşî idi. Vahşî şöyle nida etmeye başladı: "*Ey insanlar! Ben Cübeyr b. Mutim'in kölesi Vahşî'yim. Ben kâfir iken insanların en hayırlısını -yani Hamza b. Abdülmuttalib'i (ra.)- öldürdüm. Müslüman iken insanların en kötüsünü -yani Müseylimetü'l-Kezzâb'ı- öldürdüm.*" Daha sonra Ensârî de bir şiir yazmaya başladı.⁶⁰

[33] Benî Hanîfeliler bahçenin duvarının bir yanına yaklaşıp duvarı yıktılar ve bahçeden kılıçlarını alarak çıktılar. Halit b. Velit beraberinde bir grup Müslüman ile birlikte bahçeye girdi. Müseylime'nin ölü bedeninin yanı başında durdu. Ona baktı ve onun cılız sarı, ince ayakları ve küçük bir bedeninin olduğunu gördü. Halit b. Velit: "*Mücca'a b. Mürâre nerede?*" diye sorunca Mücca'a "*İşte ben buradayım. Allah emiri ıslah eylesin.*" dedi. Halit "*İşte sizleri peşinden sürükleyen adamınız!*" deyince Mücca'a "*Evet, Allah emiri ıslah eylesin. Bu adamımıza da Allah lanet eylesin. Kendisi için de Benî Hanîfe için de uğursuz bir kişiydi.*" diye karşılık verdi. Mücca'a daha sonra şöyle demeye başladı.⁶¹

Halit-Mücca'a Antlaşması

Halit b. Velit ile Mücca'a b. Mürâre Arasında Yapılan Anlaşma

Daha sonra Mücca'a, Halit'e yönelerek şöyle dedi: "*Ey Emir! Gel, peşimde bulunan insanlar için benimle sulh et. Ben biliyorum ki seni savaşa getiren husus ancak atların süratli oluşudur.*" Halit: "*Yazıklar olsun sana ne diyorsun ey Mücca'a!*" diye sorunca Mücca'a "*Kaleler adamlar ve silahlarla doludur*" diye karşılık verdi.

60 Kitabın orijinalinde bu şekilde geçmektedir. Dolayısıyla Ensârî'nin sözü kitabın orijinalinde düşmüştür.

61 Kitabın orijinalinde bu şekilde geçmektedir. Dolayısıyla Mecâe'nin sözü kitabın orijinalinde düşmüştür.

Halit, durumun Mücca'a'nin dediği gibi olduğunu sanıyor, barış hususunda kararsızlık yaşıyordu. Mücca'a Halit'in kendilerini görebilmesi için kaledeki kadınlara...⁶² ve miğferler takmalarını, kuşanmalarını ve kalelerin surlarının üzerinde durmaları için haber gönderdi. Kadınlar, Mücca'a'nin kendilerine emrettiklerini yaptılar, silahlarını kuşandılar. Kalelerin duvarlarının üzerinde durdular. Halit onları görünce şöyle dedi: *"Yazıklar olsun sana ey Mücca'a! Kalelerinizin adamlar ve silah ile dolu olduğunu görüyorum"* Mücca'a: *"Ey Emir! Ben sana bunu haber vermiş idim. Ancak sen benimle sulh etmekten kaçındın."* diye karşılık verdi.

Halit ortada olan altın ve gümüşlerin, at, katır ve merkeplerin üçte biri ve esirlerin dörtte biri karşılığında onunla sulh etti. Mücca'a, kalelere doğru yöneldi. Benî Hanîfe'den bir kadın ile karşılaştılar. Kadın gür sesiyle şöyle diyordu.⁶³ Mücca'a b. Mürâre kadına yaklaşıp kendisine şöyle dedi: *"Sus ve ağzını kapat! Ben Mücca'a b. Mürâre! Halit'i oyuna getirerek onunla sulh ettim. Sulh tamamlanıncaya kadar yerlerinizden ayrılmayınız."* [34]

Şehit Sayısı

Müslümanlardan Şehit Düşenlerin Sayıları ve Halit'e Medine'den Gelen Mektup

Savaşta öldürülen Müslümanlar sayıldı ve bin iki yüz kişi oldukları görüldü. Bunlardan yedi yüz tanesi Kur'an hafızı idi. Bu durum Medine'de bulunan Ebu Bekir'e (ra.) ve beraberindeki Müslümanlara ulaştı. Medine'de ölümlere ağıtlar yakıldı. Müslümanlardan birisi Halit'e... şu beyitleri yazarak onu Benî Hanîfe'den geriye kalanları öldürme hususunda teşvik etti. ...⁶⁴ Bu beyitler Halit b. Velit'e ulaşıp da beyitlere bakınca şöyle dedi: *"Sulh yapmamış olsaydım kuşkusuz bu denileni yapardım. Ancak şu anda onları öldürmeye herhangi bir yol yoktur."* [35]

62 Kitabın orijinalinde bu bölüm silik çıkmıştır.

63 Kadının sözleri Kitabın orijinalinde düşürülmüştür.

64 Kitabın orijinalinde bu bölümde bir boşluk söz konusudur.

Halife ile Mektuplaşma

Müseylime'nin Öldürülmesinin Ardından Halit b. Velit'in (ra.) Ebu Bekir Sıddık'a (ra.) Gönderdiği Mektup ve Mektubun Cevabı

"Bismillâhirrahmânirrahîm! Halit b. Velit'ten Allah Rasûlü'nün (sav.) Halifesi Abdullah b. Osman'a! İmdi, Allah (cc.) Yemâmeliler ile ilgili olarak ancak onların kendisine dönmelerini murad etmiştir. Ben de onlarla bir miktar altın ve gümüş, at, beygir, merkep-lerin üçte biri ve esirlerin dörtte biri karşılığında musalaha ettim. Umulur ki Allah (cc.) onların sulhların akıbetini hayra dönüştürür. Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi senin üzerine olsun!"

Mektubun Cevabı

"İmdi, senin mektubunu okudum. Belirtmiş olduğun Benî Hanîfe ile sulh olayına gelince ise onlarla hangi şartlara göre sulh ettiysen o şartları yerine getir ve onlara karşı ahde vefasızlık yapma. Ganimetleri, esirleri, Allah'ın sana fey olarak verdiği Benî Hanîfe mallarını topla. Bunun humusunu bir tarafa ayır. Onu bizlere gönder ki biz huzurumuzda bulunan Müslümanlar arasında taksim edelim. Her hak sahibine hakkını ver. Selam ile."

Halit b. Velit'e Mücca'a b. Mürâre'nin kendisini aldattığı ve kadınları kalelerin duvarlarının üzerinde durdurduğu, onları silahla donattığı, Halit ile tuzağa dayalı bir anlaşma yaptığı ulaştı. Halit onu çağırıp bu durumu sorunca şöyle dedi: *"Evet ey Emir! Bunu yapmam gerekiyordu. Çünkü onlar benim kavmim ve aşiretimdir ve bundan başkasını yapamazdım. Onların bugünden sonra sana düşman olacaklara karşı senin yardımcılarının olmalarını ümit ederim."* Bu sözler karşısında Halit sustu, Mücca'a ile yaptığı sulhu bozmayı istemedi. Mücca'a evine gitmek üzere ayrıldı ve şu şiiri inşad etti: ...⁶⁵

Halit daha sonra ganimetlerin başına gitti, onun humusunu ayırdı. Geriye kalanını Müslümanlar arasında taksim etti. Humusunu da Medine'ye gönderdi. Yemâmelilerin ileri gelenlerinden elli kişilik bir heyet oluşturup Ebu Bekir'e (ra.) yolladı. Bu heyet [36] ganimetlerin humusu ile birlikte Ebu Bekir'e geldi. Heyetteki-

65 Kitabın orijinalinde böyle geçmektedir. Ancak beyitlere ulaşamadık.

ler onun huzuruna varınca selam verdiler. O da selamlarını aldı. Sonra da *“Ey Benî Hanîfe! Müseylime konusunda bu derece acele davranmanızı gerektiren şey ne idi?”* diye sorunca heyette bulunan Amr b. Şehm b. Abdülazîz b. Sehîm konuşmaya başlayarak şöyle dedi: *“Ey Allah Rasûlünün Halifesi! O bizim aramızdan çıktı. O uğursuz bir kişiydi. Kendi kendisine konuşma gibi bir fitneye ve şeytanın kuruntularına düşer oldu. Kendisi gibi bir topluluğu da kendisine davet etti, onlar da ona icabet ettiler. Allah (cc.) kavmi hakkında ona bereket vermediği gibi onun hakkında da kavmine bereket vermedi. Diğer Arap kabilelerinden irtidat edenler gibi bizim içimizde de irtidat edenler oldu. Sen ise affetmeye ve hoş görmeye layık birisin. Selam ile.”* Daha sonra bir şiir inşad ederek şöyle dedi: ...⁶⁶

Amr b. Şehm bu şiirini bitirince Ebu Bekir (ra.) kendisine yönelerek şöyle dedi: *“Bu ellerin ile takdim ettiğindir. Allah kullara zulmedici değildir.”* Sonrasında Ebu Bekir (ra.) onlardan hoşnut olarak kendilerine beldeleri olan Yemâme’ye dönmelerini emretti.

Halit’in Evliliği

Halit b. Velit’in (ra.) Yemâme Yurdunda Mücca’a b. Mürâre’nin Kızıyla Evlenmesi

Halit, Mücca’a’dan kızını istedi. O da kızını Halit ile evlendirdi. Halit onunla Yemâme topraklarında zıfafa girdi. Muhâcirler ve Ensâr Halit’e geldiklerinde ona selam veriyor, o da onların selamlarını alıyor, onlara oturmalarını emrediyordu. Onlara katılan bir adam da onlarla birlikte orada oturuyordu. Evlendiği bu kızın amcaları gelince meclisi sonlandırır ve onların hacetlerini giderirdi. Müslümanlar onun bu tutumuna öfkeleniler ve Halit’in kendilerine yaptığı bu davranış çok ağırlarına gitti. Bunun üzerine Hassân b. Sâbit, Ebu Bekir’e (ra.) şu beyitleri gönderdi...⁶⁷ Bu beyitler Ebu Bekir’in (ra.) eline ulaşınca o öfkeleni. [37] Sonra da Ömer b. Hattâb’a (ra.) yönelerek şöyle dedi: *“Ey Ebu Hafs! Halit b. Velit’i ve evliliğe olan hırsını ve öldürülen Müslümanlara karşı umursamazca davranışını görmüyor musun?”* Ömer:

66 Kitabın orijinalinde bu bölüm boşluk hâlinde çıkmıştır.

67 Kitabın orijinalinde bu bölüm boşluk hâlinde çıkmıştır.

"Vallahi Halit hakkında sürekli bize göğüsleri daraltan haberler geliyor." diye karşılık verdi.⁶⁸ Ebu Bekir daha sonra kendisine şöyle bir mektup yazdı:

"İmdi, Ey İbnü'l-Velit! Sen kalbi boş, Müslümanlara karşı kötü⁶⁹ bir şekilde bir taziye eda etmekte sin. Çünkü bütününü kadınlarla yönelmişsin. Senin evinin avlusunda (emrin altındaki) yedi yüzü Kur'an hafızlarından olan bin iki yüz kişi şehit edildi. Allah onlar hakkında imkân vermiş iken Mücca'a b. Mürâre, tuzağa dayalı bir sulh ile seninle musalaha ederek seni aldatmadıysa... Vallahi ey Halit! Bu işlenen münker de ne oluyor? Bu, Mâlik b. Nüveyre'ye karşı işlediğin ilk fiiline benziyor! Sen de fillerin de ne kadar çirkin! Bu çirkin fil Mahzûmoğulları⁷⁰ hakkında seni kötü bir konuma düşürdü. Selam ile'.

Bu mektup Halit b. Velit'e ulaşp da Halit mektubu okuduğunda gülererek tebessüm etti. Sonra da şöyle dedi: *"Allah Ebu Bekir'e merhamet eylesin! Vallahi bu mektupta ona ait olabilecek hiçbir şey bilmiyorum. Bu sözler ancak Ömer b. Hattâb'ın (ra.) sözlerindendir. Olan oldu. Halit, Mücca'a'nın kızıyla evlenmesini geri çeviremez."* İçlerinden birisi şu şiiri okudu:⁷¹

Bahreyn Savaşı

Bahreynlilerin İrtidat Etmesi ve Müslümanların Onlarla Savaşı

Halit b. Velit, Yemâme ve Benî Hanîfelilerin işini bitirip de Müseylime'yi öldürünce Yemâme yurdunda konaklayarak Ebu Bekir'in emrini beklemeye başladı. Ebu Bekir (ra.) Müslümanlardan bir orduyu Bahreynlilere karşı savaşmaları için gönderme kararlılığında idi. Bahreynlilerin İslam dininden dönmeleri ve Bekr b. Vâil'den bir grubun Abdülkaysoğullarına düşmanca tutumlar göstermeleri bu kararın sebeplerindendir. O gün Bahreyn'de bulunan Abdülkays kabilesi ise İslam dinine bağlı kimselerdi. Aralarında irtidat edenler olmakla birlikte onlar dinle-

68 Bu sözüyle söz konusu bu fiiline ve Mâlik b. Nüveyre'yi öldürmesine tarız yoluyla değiniyor.

69 Metinde "hüsn" kelimesi geçse de bazı rivayetlerdeki "haşn" kelimesi bağlama daha uygun gözüküyor (ed.).

70 Halit b. Velit'in kabilesi (ed.).

71 Kitabın orijinalinde bu bölüm boş bir şekilde çıkmıştır.

rinden dönmemişlerdi. Bekr b. Vâil kabilesinden irtidat edenler birbirlerine şöyle diyorlardı: *"Geliniz hükümrânlığı Numân b. Münzir'in evine (nesline) döndürelim. Zira o, bu işi İbn Ebu Kuhâfe'den daha çok hak etmektedir."* [38]

Buna karar verdiler. Liderlerinden bir grup ve içlerinden şeref ehli olanlar harekete geçip Fars Meliki Kistrâ'ya vardılar. Onun huzuruna girmek için izin istediler. Kendilerine izin verildi. Onlar Kistrâ'nın yanına girince onu meliklik selamıyla selamladılar.

Kistrâ: *"Ey Arap topluluğu! Sizi buraya getiren sebep nedir?"* diye sorunca onlar: *"Ey Melik, şu Arap melik göçüp gitti. Kureys ve diğer Mudar kabileleri onunla –kasıtları Rasûlullah (sav.) idizzet elde etmeye çalışıyorlardı. Ondan sonra onun yerine bedeni zayıf ve reyî cılız birisi geçti. O'nun (bu bölgedeki) amili de sahibinin yanına ayrıldı.⁷² Bahreyn şehirleri bugün onurdan yoksundur. Burada Abdülkaysoğullarından küçük bir grup dışında onun dinî üzere olan hiç kimse yoktur. Onlar da bizim yanımda bir şey sayılmayacak kadar önemsizdirler. Ne birlikleri çoktur ne de adamları. Bahreyn'i alacak bir adamı gönderecek olsan bu konuda onunla mücadele edecek hiç kimse de yoktur."* diye karşılık verdiler. Bunun üzerine Kistrâ onlara *"Bahreyn'e sizinle birlikte kimi göndermemi istersiniz?"* diye sorunca onlar *"Melik'in sevdiği kimseyi"* diye karşılık verdiler. Kistrâ *"Münzir b. Numân b. Münzir hakkında ne dersiniz"* diye sorunca *"Ey Melik, o bizim razı olduğumuz bir kimsedir. Biz ondan başkasını da istemeyiz"* diye karşılık verdi.

Kistrâ, Münzir b. Numân'a bir elçi göndererek onu çağırды. Münzir, o esnada toy bir delikanlı idi. Ona bir elbise giydirdi. Bir tac gönderdi, ona yüz at verdi. Onun yanına yedi bin süvari ve piyade ekledi. Onu Bekr b. Vâil ile birlikte Bahreyn'e göndermeye karar verdi.

Münzir b. Numân, kavmiyle birlikte çıkmak için hazırlandı. Ancak Kistrâ yaptıklarına pişman oldu ve vezirlerine *"Ben, marifeti olmayan toy bir delikanlıyı Arapların başına geçirmekle iyi*

72 Kask edilen kişi el-Münzir b. Sâvîdir. Rasûlullah'ın vefatından sonra o da ölmüştür.

bir şey yapmadım. Onun gibileri bulunabilir.” dedi. Bu söz Münzir b. Numân’a ulaşınca Kistrâ’nın yanına girmek için ona yöneldi. Kistrâ’yı meliklerin selamıyla selamladı ve huzurda durdu. Sonra onun huzurunda bulunan Araplara yönelerek şöyle dedi: “Sözlerimi açıklamak için bana bakınız.”

Bu beyitler⁷³ Kistrâ’ya tefsir edilince, Kistrâ onun Bekr b. Vâil ile birlikte Bahreyn’e doğru harekete geçeceğini anladı. Hutam b. Dubaya,⁷⁴ Zübyân b. Amr ve Meşme b. Mâlik de onlarla birlikte [39] oldu. Müsennâ b. Hârise, bu fiillerinden dolayı kendilerini kınadığı ve kardeşleri Abdülkaysoğulları ile savaşmaya acele etmekten caydırmaya çalıştığı, onları Muhâcirler ve Ensâr ile tehdit ettiği bir mektubu kendilerine yazdı. Bu mektubunda şu beyitleri de onlara yazdı...⁷⁵

Bu beyitler Bekr b. Vâil’e ulaşınca birbirlerine şöyle demeye başladılar: “Müsennâ b. Hârise bize şu üç hususta hased etti: Münzir b. Numân’ın hükümranlılığı, Kistrâ ile sulh etmemiz, Bahreyn’de genişlememiz. Vallahi onun bize istişare için sunduğu görüşü kabul etmeyeceğiz.” Daha sonra onlar Bahreyn’e doğru hareket ettiler. İçlerinden birisi şu şiiri inşad etti.⁷⁶

Bekr b. Vâiloğulları Bahreyn yurdunun ortasına yerleşti. Abdülkaysoğulları ise anlaşmalıları, köleleri ve mevalilerinden oluşan dört bin kişilik bir birlik ile Cârûd b. Muallâ Abdî adlı liderlerinin etrafında toplandı. Bekr b. Vâiloğulları dokuz bin Fars üç bin Araftan oluşan birlikleri ile onlara yaklaştı. İki grup arasında çok şiddetli bir çarpışma meydana geldi. Savaşın seyri Abdülkays aleyhine gelişmekte idi ve yarıya düşmüşlerdi. Aralarındaki savaş günlerce devam etti. Nihayetinde içlerinden büyük bir topluluk öldürüldü. Abdülkays’ın geneli Bekr b. Vâil’den himaye talep etti. Onların önünde hezimete uğrayınca yurtlarında bulunan Cuvâsâ adlı kalelerine sığındılar. Bekr b. Vâil ve Farslılar kaleye inip burayı kuşattılar. Abdülkaysoğullarını çok şiddetli bir muhasara altına aldılar ve onlara gıda ambargosu uyguladı-

73 Kitabın orijinalinde böyle olup bu beyitler düşürülmüştür.

74 et-Taberî ve *el-Eğânî*’den eklendi. Kitabın orijinalinde bu isim Ebû Daba el-Hatîm b. Zeyd olarak geçmektedir.

75 Kitabın orijinalinde bu bölüm boşluk hâlinde çıkmıştır.

76 Kitabın orijinalinde bu bölüm boşluk hâlinde çıkmıştır.

lar. İçlerinden Abdullah b. Hazf⁷⁷ Abdî adında birisi şu beyitleri yazıp Medine'de bulunan Ebu Bekir'e (ra.) gönderdi.⁷⁸

Ala b. Hadramî

Ala b. Hadramî'nin Bahreyn'in Üzerine Yürümesi ve Oradaki Kafirlerle Savaşması

[40]

Ebu Bekir (ra.) bu beyitlere bakınca Abdülkaysoğullarının içinde bulunduğu durumdan Fars ve Bekr b. Vâil kâfirlerinin onları kuşatmasından ötürü çok şiddetli bir üzüntüye kapıldı. Müslümanlardan Alâ b. Hadramî'yi çağırdı. Onun için bir sancak dikti, Muhâcir ve Ensârdan oluşan iki bin kişilik bir müfrezeyi onun komutası altına verdi, Abdülkays'a yardım etmeleri için Bahreyn'e hareket etmelerini emretti.

Sonra da ona: *"Bak ey Alâ! Hangi Arap kabilesine uğrayacak olursan uğra onları Bekr b. Vâil ile savaşmaları için harekete geçir. Çünkü onlar Münzir b. Numân b. el-Münzir'i Fars Meliki Kistrâ'ya götürmüşler. Başına bir taç takmışlar, Allah'ın nurunu söndürme ve Allah'ın dostlarını öldürmeye karar vermişlerdir. 'Güç ve kuvvet ancak Allah'ın yardımıyla' diyerek ilerle!"* dedi.

Ala b. Hadramî, Yemâme yurduna varıncaya kadar ilerledi. Onu Sümâme b. Üsâl Hanefî karşıladı. Sümâme takvâ sahibi bir Müslüman idi. Alâ'ya selam verdi. Sonra da *"Ey Alâ! Nereye gitmek istiyorsun. Ben seninle birlikte kalabalık bir ordu görmekteyim"* deyince Alâ *"Vallahi! Ben Bekr b. Vâil ile savaşmak niyetindeyim. Çünkü onlar Münzir b. Numân'ı Kistrâ'nın yanına götürdüler ve İslam dininden döndüler. Abdülkaysoğullarını öldürmek ve onları yok etmek amacıyla onların üzerine toplandılar. Ebu Bekir Sıddık (ra.) karşılaştığım bütün Müslümanları onlarla savaşmak için harekete geçirmemi emretti. Sen bu davete ilk icabet eden olmak istemez misin?"* diye karşılık verdi. Sümâme *"Yazıklar olsun sana ey Alâ! Sen de biliyorsun ki kavmim yakın zamanda Müseylimetü'l-Kezzâb ile birlikte irtidat etmişti. Ben onların bu davete icabet edeceklerini sanmıyorum. Ancak bana biraz mühlet ver de*

77 Fütûh'ta bu isim Avf olarak geçse de bu bir yanlışlıktır. Bu ismi el-Eğânî (c. 15, s. 257), Mucemü'l-Buldân ve et-Taberî'den (c. 3, s. 304) alıntılıdık.

78 Bu beyitler el-Fütûh'ta geçmemektedir. Beyitler için bkz. et-Taberî, c. 3, s. 304; el-Eğânî, c. 15, s. 256.

kavmin hâlini anlayayım ve onların kanaatlerine bir bakayım.” dedi.

Sümâme b. Üsâl, Benî Hanîfe’den bir gruba bir mesaj gönderip onları davet etti. Onlar Sümâme’nin yanında toplanınca: *“Ey Hanîfeoğulları! Müseylime ile birlikte bulunmanızdan dolayı oluşan baş eğikliğini giderip Allah’ın (cc.) başlarınızı dik tutmasını ister misiniz?”* diye sorunca onlar *“Nedir o?”* diye karşılık verdiler. Sümâme: *“Ala b. Hadramî ile birlikte Bahreyn’e doğru harekete geçmeniz ve hak üzere savaşmanızdır.”* dedi. Onlar *“Kiminle savaşaacağız?”* dediler. Sümâme: *“Öyle bir kavimle savaşacaksınız ki ben sizleri onlarla savaşmaya davet etseydim kuşkusuz onlar sizinle batıl üzere savaşmışlardı.”* dedi. İçlerinden birisi *“Ey Sümâme! Adamlarımız bitinceye ve mallarımız tükeninceye, çocuk ve kadınlarımız esir edilinceye kadar Müseylime ile birlikte hareket etmiş olmamız bize yeter. Sefere çıkmamamıza kızma. Başımıza gelenler bizim için yeter.”* dedi sonra şu şiiri inşad etti.⁷⁹

Sümâme b. Üsâl onlara şöyle dedi: *“Yazıklar olsun size ey Hanîfeoğulları! Durum, sizin belirttiğiniz saygınlığınızın çiğnenmesi, kanlarınızın dökülmesi, mallarınızın elden çıkması yönünde değildir. Zira bu sizin inkârınızdan, İslam dininden irtidat etmenizden ve Müseylime ile birlikte İslam’a karşı savaşmanızdan, Muhâcirlerin ve Ensârın yüzlerine vurmanızdan ötürüdür. Halit b. Velit de zillet ve horluğu üzerinize indirdi. Ala b. Hadramî şu vakitte sizleri İslam’a yardım etmeye davet ediyor. Belirttiğiniz kıyasta eşitlik söz konusu değildir. Vallahi ben kendim onunla birlikte gitme konusunda ondan yüz çevirecek değilim. Allah bu konuda sevdiğini ve hoşnut olduğunu yerine getirir.”* Sümâme daha sonra şu şiiri inşad etti.⁸⁰

Sümâme b. Üsâl, amcaoğullarından oluşan bir grup ile Ala b. Hadramî’ye katıldı. Alâ, Benî Temîm yurduna doğru harekete geçti. Onu İbn Âsım Minkarî Temîmî karşılayıp, kendisine selam verdi ve onu ağırladı.

Alâ: *“Yazıklar olsun sana! Kavmin Benî Temîm İslam’dan geri durdu ve ona karşı ağır davrandı. İslam’a girince de bir kadın [Se-cah (ç.n.)] onları dinden döndürdü. Senin Ebu Bekir’e biatten geri*

79 Kitabın orijinalinde böyle geçmektedir.

80 Kitabın orijinalinde böyle geçmektedir.

kalışını da biliyorum. Benimle birlikte İslam dininden irtidat eden şu topluluk ile savaşmak için Bahreyn yurduna gelir misin?" diye sorunca Kays b. Âsım şöyle dedi: "Kavmimin İslam dininden geri kaldığını, İslam'a girince de bir kadının onları dinden döndürdüğü şeklinde belirttiğin hususa gelince, o durum aynen belirttiğin şekilde oldu. Kavmin olan Yemen'de de bir kadın onlara hükümdar olmuştu. Bu garip bir şey değildir. Bu konuda söylenecek çok söz var. Eğer uzatacak olursan biz de uzatırız. Ben şimdi seninle birlikte harekete geçmek ve yürümek için sana geldim ki sen Benî Sa'd yurdundan çıkasın da senin yürüyüşünün hakkını ödeyeyim. Bahreyn ehliyle savaşmaya benim ihtiyacım yoktur. Ancak bu konuda bir görüşüm vardır."

Ala b. Hadramî, Kays b. Âsım'ın komutası altında bulunan Benî Temîm kabilesinden yirmi kişilik birlikle yoluna devam etti. Onlar Benî Sa'd kabilesinin hangi kuyusuna uğrarlarsa muhakkak orada yol üzerinde bulunan şeyleri ve yemleri alıyorlardı. Benî Temîm şöyle diyerek bu duruma değinmiştir.⁸¹ Ala b. Hadramî beraberinde Muhâcir ve Ensârdan oluşan bin kişilik bir birlik ile Sümâme b. Üsal ve Kays b. Âsım Minkarî'nin komutanlıkları [42] altında bulunan Benî Hanîfe ve Benî Temîm ile birlikte Bahreyn ehlinin arasına kadar ilerledi.

Bekr b. Vâil ve Farslılar Cuvâsâ kalesinin etrafına konuşlanıp Abdülkays kabilesinin Müslümanlarını muhasara altına almışlardı. Ala b. Hadramî, düşman ile savaşmak konusunda ashabıyla istişare etmeye başladı. Cuvâsâ kalesindeki Müslümanlara Ala b. Hadramî'nin Muhâcirler ve Ensârdan oluşan bir birlik ile yardıma geldiği haberi ulaşınca Müslümanlar buna sevindiler ve onların sırtları kuvvetlendi. Kaledeki Müslümanlardan birisi ona kavmin gece yatacağını, eğer onlara gelecek olur ve garnizonlarını yaracak olursa onları öldüreceğini ve güçlerini kıracağını yazdı. Ala b. Hadramî'ye gönderdiği bu mektubunda birtakım beyitler de yazdı.

Bu beyitler Ala b. Hadramî'ye ulaşınca kavme baskın yapması gerektiğini anladı ve buna karar verdi. Daha sonra kalede kuşatılmış olan bu kimselere savaş hazırlığı içinde olmalarına yöne-

81 Kitabın orijinalinde böyle geçmektedir.

lik haber gönderdi ve şöyle dedi: “Onlara baskın yaptığımı bildir ve savaş gürültülerini işittiğinizde onlara karşı harekete geçiniz ve onları kendinizden savınız. Ben Allah’ın (cc.) onları savacağını ümit ediyorum.” Ala b. Hadramî bu geceyi öylece geçirdi. Kavmini teşvik ediyor, onların azimlerini biliyor, korku ve gevşeklik göstermelerini nehyediyordu.

Alâ daha sonra ashabından birisini⁸² çağırdı ve kendisine: *“Git ve bana düşmanla ilgili haber getir”* dedi. Bu adam harekete geçti. Sabah, tan yeri ağarınca adam gelerek şöyle dedi: *“Ey Emir! Kalk, Allah onlar hakkında imkân vermiş. Ben onların karargâhına yaklaştım. Onların herhangi bir hareketini de işitmedim. Bana göre onlar sarhoş olup akılları da gitmiş durumda.”*

Bunun üzerine Ala b. Hadramî, ashabına seslendi. Bineğine bindi ve düşman kuvvetlerine karşı yavaş yavaş harekete geçti. Onların karargâhını görünce atlarını üzerlerine sürdü. Ne Farslılar ne de onlarla birlikte olan Araplar atların toynakları altında [43] ezilinceye kadar durumun farkındaydı. Korkarak uyandılar ve kılıçtan geçirildiler.

Söz konusu muhasara altındaki bu topluluk kalenin kapısını açtılar ve kalenin arkasından çıktılar. Gece yarısı çok şiddetli bir savaş meydana geldi. Müslümanlardan çok az kişi öldürüldü. Kâfirlerden ise birçok insan öldürüldü. Sabah gün ışıyınca Redm denilen yerde kâfirlerin hezimete uğradıkları görüldü. Müslümanlar güçlerinin yettiği kadar ganimet ele geçirdiler.

Abdülkaysoğulları Bahreyn’in dört bir tarafından Ala b. Hadramî’nin etrafında toplandılar. Ona gelen ve katılanlar altı bin küsur kişiyi buldu. Ala b. Hadramî onlara yönelerek şöyle dedi: *“Ey Abdülkaysoğulları! Biliniz ki sizlerin şunlarla cihadı Rasûlullah’ın (sav.) huzurunda cihad eden kimselerin cihadı gibidir. Bu iki grup arasında herhangi bir fark yoktur. Biliniz ki sizden şehit edilenler hayattadır ve Allah katında rızıklandırılmaktadır. Sizden hayatta kalanlar için ise ganimet ve sevinç vardır. Sizinle birlikte bulunmamdan dolayı Bekr b. Vâiloğulları size boyun eğmişlerdir. Düşmanlarınıza karşı elde edeceğiniz zaferden dolayı müjde olsun sizlere. Cihad hususunda da niyetleriniz sadık olsun.”*

82 Bu şahıs Abdullah b. Hazf’tır (Bkz et-Taberî, c. 3, s. 308).

Bunun üzerine Münzir b. Cârûd Abdî: “Ey Emir doğru söyledin. Bize gelmen bizim için bir kurtuluş oldu, düşmanımıza karşı cihadımızda hem bizim hem de senin için büyük bir sevap vardır. Eğer bize gelmeseydin kuşkusuz Allah (cc.) düşmanlarımıza karşı bize yardım ederdi ve bizi yardımsız koymazdı. Ancak ey Emir burası Cezîre’dir. Burada kâfir bir topluluk vardır ki bize karşı bütün düşmanlarımızdan daha şiddetlidirler. Cezîre’nin tek bir yolu vardır. Bizi onlara karşı harekete geçir. Umulur ki Allah (cc.) onlara karşı bize galibiyet verir. Onların işini bitirdiğinde bizi, bizim de senin de düşmanların olan şu Farslılara ve diğer kâfirlere karşı harekete geçir.” dedi.

Ala b. Hadramî gece yarısı harekete geçti. Cezîre’nin sadece tek bir yolu var idi. Yolum üzerinde de bekçilik yapan bir kavim bulunmaktaydı. Bekçiler Müslümanların birliğinin baskınıyla karşı karşıya kalıncaya kadar hiçbir şey hissetmediler. Müslümanlar en son bireyine varıncaya kadar onları öldürdüler. Müslümanların müfrezesi Cezîre’ye girerek düşman ordusunun geride bıraktıkları erkeklerin bütününe öldürdü. Ancak küçük çocuklara ilişmediler. Cezîre’de bulunan kadın, çocuk ve malların bütününe ele geçirdiler. Kadınlar, çocuklar ve malları iki evde topladılar. Karargâhlarına gitmek üzere ayrıldılar. Müslüman- [44] lardan birisi bu konuda şu şiiri inşad etti:⁸³

Daha sonra Ala b. Hadramî harekete geçti. Redm denilen yerde kâfirlerle karşı karşıya geldi. İki taraf da birbirine yaklaştı ve birbirine girdiler, bir müddet çarpıştılar. Kâfirlerden Ebcer b. Buceyr adında birisi Kays b. Âsım’a saldırarak onun başına bir darbe vurdu ve Kays, onun karşısında hezimete uğradı. Kays da ona bir darbe vurarak onu ağır bir şekilde yaraladı. Kays b. Âsım bu konuda bir şiir inşad ederek şöyle dedi:⁸⁴

Kâfirler Müslümanların önünde hezimete uğrayıp kılıçtan geçirildiler. Hutam b. Dubay’a adındaki liderleri de hezimete uğramadan önce ihtiyacını gidermek için atından indi. Kavmi hezimete uğrayınca derhal atına binmek için hamle yaptı. Atına binmek için eyere ayağını koyunca -ki ağır bir bedene sahip idi- eyer eğildi. Ayakta ne yapacağını bilemez bir hâlde durdu. Müslümanlardan

83 Kitabın orijinalinde böyle geçmekte olup söz konusu şiir aktarılmamaktadır.

84 Kitabın orijinalinde böyle olup şiir eksik bırakılmıştır.

birisi bir darbe vurup onu öldürdü. Sonra da şu şiiri söylemeye başladı.⁸⁵ Kays, daha sonra Müslümanlara ulaşınca kadar yoluna devam etti. Onlara Hutam b. Dubay'a'yı⁸⁶ öldürdüğünü haber verdi. Ardından da bu konuda şu şiiri inşad etti.⁸⁷

Benî Bekr b. Vail kabilesi hezimete uğradı. Müslümanların Muhâcir ve Ensârın kılıçlarından şaşkına dönmüş bir hâlde çöldeki boşluklara kaçtılar. Münzir b. Numân da kaçarak Cefne ahalisine ulaştı. Onlardan emanname istedi, onlar da emanname verdiler. Beri taraftan Farşlılar da hezimete uğradılar. Bir bölümü Zarâre ve Katîf denilen yere kaçtılar. Bir bölümü ise kaçarak Kistrâ'ya ulaştı ve ona başlarına gelen şeyi haber verdiler. Kistrâ [45] buna son derece üzüldü. Ayrıca Farşlılardan bir grup da Ala b. Hadramî'den emanname istedi. Alâ da onlara emanname verdi. Bunlar Bahreyn'de ekim yapan çiftçiler olarak yerleştiler. Ala b. Hadramî yanında bulunan ganimetleri topladı. Onların humusunu çıkartıp Ebu Bekir'e (ra.) gönderdi. Allah'ın (cc.) Bahreyn fethini kendilerine nasip ettiğini Ebu Bekir'e yazdı. Ebu Bekir (ra.) de ona cevaben bir mektup yazdı. Onun beldeler üzerindeki yöneticiliğini ikrâr etti. Münzir b. Numan b. Münzir yaptıklarına son derece pişman oldu. Ardından Ebu Bekir Sıddık'a (ra.) Şam'dan şu beyitleri yazdı.⁸⁸

Kindeliler

Hadramevt Ehlinden Kinde Kabilesinin İrtidatı ve Müslümanlarla Savaşları

Ebu Bekir (ra.), Bahreynlilerle savaştıktan sonra Hadramevt ehlinden Kindelilerle savaşmaya karar verdi. Bunun nedeni şu idi: Hz. Peygamber (sav.) tarafından Hadramevt'e amil olarak görevlendirilen Ziyâd b. Lebîd Ensârî, Hadramevt'te ikamet etmekte ve onlara namaz kıldırmakta, üzerlerine vacip olan mallarının zekâtını onlardan almaktaydı. Rasûlullah (sav.) vefat edinceye kadar bu durum böyle devam etti. Ardından hilafet makamına Ebu Bekir (ra.) geçti. Eşas b. Kays ona şöyle dedi: *"Ey adam! Sözlerini ve bu adama çağrını işittik. İnsanlar onun etrafında topla-*

85 Kitabın orijinalinde böyle olup şiir eksik bırakılmıştır.

86 Aslında bu isim Zeyd olarak geçse de bu bir yanılığdır.

87 Kitabın orijinalinde böyle olup şiir eksik bırakılmıştır.

88 Kitabın orijinalinde böyle olup şiir eksik bırakılmıştır.

nacak olurlarsa biz de onun etrafında toplanırız.” Ziyâd b. Lebîd: “Ey adam! Muhâcir ve Ensâr toplandı” diye karşılık verdi. Eşas ona “Sen bundan sonra işin nereye varacağını bilemezsin ki” dedi. Ziyâd b. Lebîd sustu ve hiçbir şey demedi.

Ardından Eşas b. Kays’ın amcasının oğlu Kinde kabilesinden İmruülkays b. Âbis ayağa kalkarak şöyle dedi: *“Ey Eşas! Allah aşkına, imanın ve Rasûlullah’a (sav.) gelişin hakkına söyle geri mi çekildin yoksa İslam dininden mi döndün? Eğer sen öne çıkacak olursan insanlar da seninle birlikte ilerlerler. Bu işi üstlenecek ona muhalefet edecek kişiyle çatışacak bir kişi olmalıdır. Nefsin hakkında Allah’tan kork! Ebu Bekir’e muhalefet edip zekât vermekten kaçınan kimselerin başına neler geldiğini bilmektesin.”* Bunun üzerine Eşas b. Kays ona şöyle dedi: *“Muhammed (sav.) vefat etti. Arap ise önceden ibadet ettiği şeye geri dönmüştür.”* O da ona *“Bizler yurt olarak Arab’ın en ücra noktasında yaşayan kimsele-* ^[46]*riz. Ebu Bekir diğerlerine ordu gönderdiği gibi bize de ordu gönderir. Bir diğer husus da Ziyâd b. Lebîd bizim aramızdadır. O bizim amilimizdir. İmanından sonra senin küfre dönmene müsaade etmez.”* diye karşılık verdi. Eşas güldü sonra da şöyle dedi: *“Ziyâd aramızda bulunmasından ötürü bunları ona haber vermeye razı olmaz mı?”* İmruülkays ona şöyle dedi: *“Ey Eşas! Bundan sonrasında ne olacağına bir bak”* Ardından İmruülkays evine gitmek üzere ayrıldı ve bir şiir inşad etti.⁸⁹

Kindeliler ikiye ayrıldı. Bir bölümü İslam dini üzere sabit kalıp dinden dönmediler. Namaz kılmaya ve zekât vermeye devam ettiler, diğer bir bölümü ise zekât vermemeye ve isyan etmeye karar verdiler. Ziyâd b. Lebîd o gün üzüntülü bir şekilde evine gitmek üzere ayrıldı. Birkaç gün geçtikten sonra Hadramevt ehline nida edip onları topladı. Sonra da onlara şöyle dedi *“Sadakalarınızı (zekâtlarınızı) toplayınız. Ben onları Ebu Bekir Sıddık’a göndermek istiyorum. Çünkü insanlar onun üzerinde görüş birliği etmiştir. Allah (cc.) ridde ehlini de helak etmiş ve onlara karşı Müslümanlara galibiyet bağışlamıştır.”*

Bir grup isteyerek, diğer grup ise istemeyerek ona zekâtlarını verdiler. Ziyâd b. Lebîd zekâtları topluyor, onlara karşı hiddetli

89 Kitabın orijinalinde böyle olup beyitler mevcut değildir.

davranıyordu. Ancak günlerden bir gün zekât develerinden bir dişi deveyi aldı, onu işaretledi ve Ebu Bekir'e (ra.) göndermek istediği develerle onu salıverdi. Bu deve Kinde kabilesinden Benî Kuşeyr'den Zeyd b. Muâviye Kuşeyrî adında bir gence ait idi. Bu genç Kinde'nin ileri gelenlerinden Hârise b. Sürâka adında birisinin yanına giderek şöyle dedi: *"Ey amcaoğlu! Ziyâd b. Lebîd benim bir dişi devemi aldı. Onu işaretledi ve onu zekât develerinin arasına kattı. Ben o deveye düşkün idim. Bu konuda onunla bir konuşsan belki de o, deveyi salıverir ve develerimden başkasını alır. Ben ona ulaşamıyorum."*

Bunun üzerine Hârise b. Sürâka, Ziyâd b. Lebîd'e yönelerek şöyle dedi: *"Şu gencin dişi devesini kendisine geri versen de onun yerine başkasını alsan. Bir nimette bulunarak bunu yapsan!"* Ziyâd b. Lebîd ona şöyle dedi: *"Sen Allah'ın hakkına girdin. O deveye zekât damgası vuruldu. Başkasını almak istemem."* Hârise b. Sürâka buna öfkelen-di, sonra da *"Onu salıver. Sen kerim bir şahıssın. Onu salıvermezsen alçak bir şahıssın."* dedi. Ziyâd bu söze çok öfkelen-di. Sonra da şöyle dedi: *"Benimle deve arasına bir kimse engel olarak girmeyinceye veya onun verilmesine engel olmayınca kadar onu salmayacağım."* Hârise b. Sürâka tebessüm etti.

[47] Sonra da beyitler söylemeye başladı. Beyitlerden birisi de şudur

*Ağaran yanaklarıyla yaşlı adam onu engellemeye çalışıyor
parlayan bir elbise gibi parlıyor*

Hârise b. Sürâka daha sonra zekât develerine yöneldi. Dişi deveyi çıkartıp sonra da sahibine şöyle dedi: *"Dişi deveni al. Eğer bir kimse seninle konuşacak olursa kılıcınla burnunu ez. Bizler Rasûlullah (sav.) hayatta olduğu müddetçe ona itaat ettik. Eğer Ehl-i Beytinden bir kişi onun yerine geçecek olsaydı kuşkusuz ona da itaat ederdik. İbn Ebî Kuhâfe'ye gelince ise vallahi boynumuzda ona ait ne bir itaat hakkı vardır ne de bir biat."*

Sonra Hârise b. Sürâka bazı beyitler inşa etti. Şu beyit de bu beyitler cümlesindendir.

*Aramızdayken Rasûlullah'a itaat ettik.
Ebu Bekir'e itaat edene şaşırılır.*

Ziyâd b. Lebîd bu beyitleri işitince toplanmış olan zekât develerinin hepsinin alınmasından korktu. O gece o ve beraberinde bulunan birkaç ashabı Ebu Bekir es-Siddık'a (ra.) gitmek

için yola çıktı. Kavminden ayrılıp iki günlük yol alınca Hârise b. Sürâka'ya ve ashabına bazı beyitler yazdı. Şu beyit de bu beyitler cümlesindendir.

Onlarla Allah için çarpışacağız.

Sizler Ebu Bekir'e itaat edinceye kadar Allah işine galiptir.

Ziyâd b. Lebîd'in bu beyitleri kendilerine gelince Kinde kabileleri çok şiddetli bir şekilde öfkelenip Eşas b. Kays'a geldiler. Eşas "Ey Kinde ahalisi! Bana kendiniz hakkında haber veriniz. Çünkü sizler zekâtı vermemek ve Ebu Bekir ile savaşmak hususunda biat ettiyseniz Ziyâd b. Lebîd'i öldürseydiniz ya. Böylece bu konuda meydana gelen her ne ise tek bir olay gerçekleşmiş olacaktı. Ancak o sizin zekâtlarınızı alıp sonra da yanınızdan çıkıp adanına gidinceye ve sizi ölümle tehdit eden bir mektubu adamına yazıncaya kadar ona bir şey yapmadınız." dedi.

Amcasının oğullarından birisi ona "Vallahi doğru söyledin ey Eşas! Doğru görüş, ancak Ziyâd b. Lebîd'in öldürülmesi, ona ödenen zekât develerinin geri alınması idi. Vallahi bizler ancak Kureys'in köleleri gibiyiz. Onlar bazen bize Ümeyye'yi⁹⁰ gönderiyor. Onlar da gelip mallarımızdan dilediklerini alıyorlar. Bazen de üzerimize Ziyâd b. Lebîd gibi birisini gönderiyor. O da mallarımızdan dilediğini alıyor ve bizi ölümle tehdit ediyor. Vallahi Kureys asla bizim mallarımıza tamah etmesin" dedi. Sonra bazı beyitler söyledi. Şu beyit de bu beyitler cümlesindendir.

Bizler Musaddık'a isteğini verdiğimize göre dilediği şeyde onun kölesi [48] olduk demektir.

Sonra ilk sözünün bir benzerini söyledi ve amcasının oğullarını isyana ve zekât vermemeye teşvik etti. Daha sonra da Eşas b. Kays konuşarak şöyle dedi: "Ey Kinde ahalisi! Eğer sizler benim görüşüm üzereyseniz sözünüz tek olsun. Yurtlarınıza sınıksız tutunun, haremimizin etrafını çevirin ve mallarınızın zekâtını vermeyiniz. Ben biliyorum ki Araplar Benî Temîm b. Mürre'nin taatinde karar kılmaz ve Benî Hâşim'den Batha'nın efendilerinden başkalarına işi bırakmaz. Çünkü o bizim için en iyisidir. Bizler ise ona bizim dışımızdakilerden daha uygun ve daha layığız. Çünkü yeryüzünde Kureysî ve Ebtahî olmadan önce de bizler melik idik" dedi.

90 Metnin orijinalinde böyle olsa da muhtemelen el-Muhâcir b. Ebî Ümeyye'yi kastetmektedir.

Ardından Ziyâd b. Lebîd, Ebu Bekir'e acele bir şekilde git-meme görüşünü benimsedi. Yanında bulunan zekât develerini güvenilir bir kişi ile gönderdi. Ona ne kendi durumundan ne de kavminin durumundan hiçbir şeyi haber vermemesini emretti. Daha sonra Kinde kabilelerinden Benî Zühel b. Muâviye⁹¹ adın-daki bir kabileye doğru harekete geçti. Onlara olanları haber ver-di...⁹² Onları emirleri dinlemeye ve itaat etmeye davet etti. Benî Temîm'in ileri gelenlerinden Hâris b. Muâviye Ziyâd'a yönelerek şöyle dedi: *"Sen, hakkında ne bizim için ne de sizin için ahdi bu-lunan bir adama itaate davet ediyorsun"* deyince Ziyâd b. Lebîd *"Ey adam doğru söyledin. Çünkü bu konuda ne bizden ne de sizden bir ahid alınmıştır. Ancak biz onu bu işe seçtik"* diye karşılık verdi. Bunun üzerine Hâris ona şöyle dedi: *"Bana haber ver. Neden bu işe en çok hak sahibi olan Ehl-i Beytini bir kenara ittiniz. Çünkü Allahu Teâla 'Allah'ın kitabına göre yakın akrabalar birbirlerine daha uygundur"*⁹³ buyurmaktadır." Ziyâd b. Lebîd ona şöyle karşı-lık verdi: *"Muhâcirler ve Ensâr kendi nefisleri için senden daha iyi nazar ederler."* Hâris b. Muâviye ona *"Hayır Vallahi sizler kıskan-dığınızdan dolayı bu işi ehlinden aldınız. Kalbimde istikrar bulan husus şudur ki; Rasûlullah (sav.) dünyadan insanların tabi olacağı hiç kimseyi atamaksızın öldü. Ey adam sen de bizden öyle ayrıl. Çünkü sen hoşnut olunmayan bir şeye davet ediyorsun."* dedi.

[49] Sonra Hâris b. Muâviye şu beyti inşad etti:

*Rasûlullah itaat olunan kişidir. O göçüp gitti.
Allah'ın salatı onun üzerine olsun, kimseyi halef bırakmadı.*

Bunun üzerine Arfece b. Abdullah Zühelî ileriye atılarak şöyle dedi: *"Vallahi Hâris b. Muâviye doğru söyledi. Bu adamı içinizden çıkartınız. Onun sahibi ne hilafete ehildir ne de herhangi bir yö-nüyle onu haketmektedir. Muhâcir ve Ensâr da bu ümmete pey-gamberleri Muhammed'den (sav.) daha iyi nazar edici değildirler."*

Ardından Kinde kabilesinden Adiy b. Avf adında birisi ile-ri atılarak şöyle dedi: *"Ey kavmim! Arfece b. Abdullah'ın sözünü dinlemeyiniz ve onun emrine itaat etmeyiniz. Zira o sizleri küfre*

91 Kitabın orijinalinde de böyle olup nesep kitaplarında böyle bir kabileye rastlayamadık.

92 Kitabın orijinalinde burada bir boşluk söz konusudur.

93 Enfâl, 8/75.

davet edip haktan engelliyor. Ziyâd b. Lebîd'in sizleri davet ettiği şeye yöneliniz. Muhâcirlerin ve Ensârın sizden hoşnut olacağı şeye rıza gösteriniz. Çünkü onlar sizlerden kendi nefisleri için daha çok nazar ederler." Ardından bu konuda birtakım beyitler söyledi. Şu beyitler de bu cümledendir.

Ey kavmim! Ben size öğüt vericiyim, küfre geri dönmeyiniz ve nasihat verici kişinin sözüne uyunuz.

Amcasının oğullarından bir grup onun üzerine çullanarak onu yaralayınca kadar dövdüler ve ona çok çirkin hakaretlerde bulundular. Ardından Ziyâd b. Lebîd'in üzerine çullanıp onu kendi diyarlarından çıkardılar ve onu öldürmeye kasdettiler.

Ziyâd, Kinde'nin hangi kabilesine uğrarsa uğrasin onları itaat etmeye davet ediyordu. Onlar da hoşlanmayacağı bir şekilde ona karşılık veriyordu. Ziyâd bu durumu görünce Medine'ye Ebu Bekir'in (ra.) yanına gitti. Onların kendisine karşı tutum ve eylemlerini haber verdi ve Kinde kabilelerinin irtidat ve isyan etme hususunda kararlı olduklarını ona bildirdi. Ebu Bekir (ra.) buna son derece üzüldü. Müslümanlardan birisi ona *"Ey Allah Rasûlünün (sav.) Halifesi! İşte Halit b. Velit Yemâme yurdunda ikamet etmektedir. Sen de biliyorsun ki...⁹⁴ Onların üzerine gönder"* dedi. Ebu Bekir (ra.): *"Halit anlattığınız şekildedir. Ancak onların oradan çıkardıkları emirleri onlarla savaşmaya diğerlerinden daha çok hak sahibidir."* dedi. Daha sonra Ebu Bekir bir ordu topladı. Onu Ziyâd b. Lebîd'in emrine verdi ve ona Kindelilerin üzerine yürümesini emretti. Ziyâd, Muhâcir ve Ensârda oluşan dört bin kişilik bir birlik ile Hadramevt'e gitmek niyetiyle harekete geçti.

Bu haber Kinde kabilelerine ulaştı. Sanki onlar yaptıklarına pişman olmuş gibiydiler. İçlerinden Ebdia b. Mâlik adında meliklerin oğullarından birisi ileri doğru çıkarak şöyle dedi: *"Ey Kinde ahalisi! Bizler kendi nefislerimiz üzerinde öyle bir ateş tutuşturduk ki içimizden birçok kişiyi yakmadan bu ateşin söndürülebileceğini sanmıyorum. Kanaatime göre ise yaptıklarımızı telâfi etme yoluna gitmeli ve tutuşturulan bu intikamı dindirmeli, itaatimizi içeren bir mektubu Ebû⁹⁵ Bekir Sıddık'e yazmalı ve ona zekâtlarımızı istemeyerek değil gönülden vermeli, onun halife ve imam*

94 Kitabın orijinalinde de bu bölüm silik çıkmıştır.

95 Ebû sözcüğü Kitabın orijinalinde düşürülmüş idi.

olmasına razı olmalıyız. Ben bu görüşte olmama rağmen sizin görüşünüzden de çıkmıyorum. Ancak şu var ki ben yarın sizin sonunuzun nereye varacağını da biliyorum." Sonra birtakım beyitler söyledi ki şu beyit de bu cümledendir.

Ben bu konuda sizin sevindiğiniz ancak sonunda pişman olacağınız bir işinizi görüyorum.

Kinde kabileleri bu beyitleri işitince sanki bundan dolayı kırılır gibi oldular ve birbirlerini kınamaya başladılar. Bunun üzerine içlerinden bir grup "*Yaptığımızdan dönelim ve zekâtı ödeyelim.*" derken başka bir grup ise "*Hayır, aksine zekâtı vermeyelim ve Ebu Bekir'in katından bize gelenlerle çarpışalım.*" dediler.

Kinde kabileleri, Hârise b. Sürâka'dan bu beyitleri işitince dört bir taraftan onun üzerine atıldılar ve şöyle dediler: "*Vallahi, senin dışında içinde bulunduğumuz konu hakkında bize olumsuz konuşan olmadı. Sen sürekli her durumda uğursuz idin.*"

Daha sonra da Eşas b. Kays, onun üzerine atılarak şöyle dedi: "*Vallahi ey İbn Sürâka! Yarın seni Ziyâd b. Lebîd'e teslim edeceğim ki senin hakkında hükmedeceği şeye hükmetsin. Çünkü bu sadece bir dişi deveden dolayı -ne fazla ne de eksik- Ebu Bekir gibi birisine savaş ilan etmekten Kinde için daha hayırlıdır.*" Bunun üzerine Hârise b. Sürâka şöyle dedi: "*Ey Eşas! Öyleyse senin sözün Ebu Bekir'in ordusuyla karşılaştığında yarın kavmini perişan edeceğine delalet etmektedir.*" Eşas da cevaben şöyle dedi: "*Vallahi ey Hârise yarın sana söylediğimden kurtulmuş olacağım. Sana söylediğimden kesin emin ol*"

Ziyâd b. Lebîd'e ve beraberinde bulunan Müslümanlara Eşas b. Kays'ın yaptığı fiillere pişman olduğuna dair bir haber ulaşınca onun hakkında hayırlı şeyler düşünmeye başladılar. Ziyâd b. Lebîd ile birlikte olan amcaoğullarından birisi ona bazı beyitler yazdı. Şu beyit de bu cümledendir.

*Kinde ahidlerini bozarak dokunacak olursa
Allah biliyor ki biz ahdimizi bozmadık.*

Ardından Kinde kabilesinin liderlerinden ve nesep sahiplerinden olan Afîf b. Madîkerb adında birisi ileri doğru atılarak [51] şöyle dedi: "*Ey Kinde ahalisi! Sizler Mezhic ile aranızdaki düşmanlık ve kini biliyorsunuz. İşte Ebu Bekir'in atlı birlikleri de sizinle*

karşılaşmak için harekete geçmiştir. Şimdi bana haber verin bakayım şu iki atlı birliğinden hangisini kendinizden savacaksınız: Ebu Bekir'in atlı birliğini mi yoksa Mezhic'inkini mi? Vallahi ben size diyorum ki ben de sizden bir adamım. Ancak sanki melikleriniz ve efendilerinizi tutuşturulan şu ateş helak edecektir. Vallahi öyle bir işe düştük ki bizim için dinlemek ve itaat etmek dışında bu ateşten bir kurtuluş söz konusu değil."

Müslümanların atlı birliği Hadramevt yurtlarına, Kinde'nin evlerine ve kalelerine yaklaştı. İçlerinden Sevr b. Mâlik adında birisi –ki bu şahıs İlk Müslümanlardan idi ve Hz. Peygamber (sav.), Muâz'ı Yemen yurduna gönderdiğinde bu şahıs İslam dine girerek Müslüman olmuş idi- ileri doğru çıktı.

Bu Sevr b. Mâlik o gün Müslüman olanlardan idi. Kavmine yönelerek şöyle dedi: *"Ey Kinde topluluğu! Sizleri Müslümanlarla savaşmak için görüş birliği etmiş bir hâlde görüyorum. Bu konuda sizde bir kibir görüyorum. Sizler de biliyorsunuz ki davet ettiğiniz bu mülkü Allah (cc.) Muhammed (sav.) ile yok etmiştir. Allah'ın ridde ehlini öldürdüğü bu kılıçlar yarın sizinle çarpışacak. Bugününüzü telafi ediniz. İşte Ebu Bekir'in atlı birlikleri sizlere yaklaşmıştır."* Kindeliler dört bir taraftan ileri atılarak şöyle dediler: *"Ey İbn Mâlik! Meliklerin önündeki şu sözü söyleme salahiyyetin yok. Kalk buradan defol, toprak ağzına dolsun"*

Sevr b. Mâlik, kavmin önüne doğru çıktı ve onların başına düşmanları tarafından bir musibet geldi. Ebu Bekir'in Müslüman⁹⁶ atlı birliği Kinde diyarına yaklaştı. Bir de ne görsünler Kinde'nin meliklerinden dört kardeş Mihvas⁹⁷, Mişrah, Cemed ve Ebza'a içeceklerinin başında ve huzurlarında çalgılar var. Yanı başlarında Müslümanların atlı birliklerini görünceye kadar hiçbir şeyin farkına varamadılar. Müslümanlar bunları kılıçlardan geçirip öldürmeye başladılar. Bunların Amrade adında bir kız kardeşlerini de öldürdüler, mallarını, az-çok ne varsa hepsini ele geçirdiler.

Bu haber Kinde'nin iki kabilesi olan Sekâsik ve Sekûn'a ulaştı. [52] Onlar da kendi canlarından korktular. Gece yarısı bineklerine bi-

⁹⁶ Aslında bu şekilde geçmektedir.

⁹⁷ Kitabın orijinalinde 'Mahdûd' olarak geçmektedir. Biz Mihvas ismini Taberî (c. 3, s. 334) ve Târihu Yakûbî'den (c. 2, s. 131) ekledik.

nip Ziyâd b. Lebîd'in yanına vardılar, ondan emanname istediler ve ona yardım etmeye karar verdiler. Ziyâd, Kinde kabilelerinden Benî Hind kabilesinin yanına vardı, onlara baskın yaptı, onlarla çatıştı ve onları hezimete uğrattı. Onlardan bir grubu öldürdü. Geriye kalanlar da arkalarını dönüp kaçtılar. Müslümanlar onların kadınlarını, çocuklarını ve mallarını ele geçirdiler.

Ziyâd b. Lebîd daha sonra Kinde'nin Benî Âkil adlı kabilesinin üzerine harekete geçti. Onları gafil avladı. Atlı birlik onlara yaklaşıncı kadınlar feryat etmeye başladılar, erkekler de savaşmak için çıktılar. Bir müddet çarpıştılar ve Ziyâd onları hezimete uğrattı. Benî Âkil kabilesi hezimete uğradı, evlerini, kadınlarını ve mallarını teslim ettiler. Müslümanlar bütün bunları ele geçirdiler.

Ziyâd daha sonra Kinde'den Benî Hicr kabilesinin üzerine yürüdü. Onlar o gün Kinde'nin anlaşmalıları ve onların süvarileri idiler. Müslümanların atlı birliklerini ancak geldikleri esnada hissettiler. Müslümanlar gece yarısı onlara baskında bulundu. Bir müddet çarpıştılar. Benî Hicr'den iki yüz kişi öldürüldü, ellisi esir alındı. Geriye kalanları ise arkalarını dönüp kaçtılar. Müslümanlar onlara ait az çok ne var ne yok hepsini ele geçirdiler.

Ziyâd b. Lebîd, ardından Kinde'den Benî Himyer kabilesinin üzerine yürüdü. Onlar da atlı birlik ve savaşçılar idi. Savaşmak için karşılaştılar. Müslümanlardan yirmi kişi şehit edildi. Benî Himyer'den de buna yakın insan öldürüldü. Müslümanlar onları hezimete uğrattı. Onlar arkalarını dönüp kaçtılar ve yurtlarını teslim ettiler. Müslümanlar onların kadınlarını ve çocuklarını ele geçirdiler.

Ziyâd b. Lebîd'in Benî Hind, Benî Âkil, Benî Hicr ve Benî Himyer'e yaptıkları baskınlar Eşas b. Kays'a ulaşınca öfkeleni ve ardından da şöyle dedi: Kavmimi ve amcam oğullarını öldüren, kadınları ve çocukları esir eden, malları alan Ziyâd'ın hiçbir saygınlığı yoktur. Ben de hiçbir şey yapmayacağım ha!

Eşas daha sonra Benî Mürre, Benî Adiy ve Benî Cebile'den olan amcaoğullarına seslendi. Kavmi içinden kendisiyle birlikte bulunan bin süvari ile Ziyâd b. Lebîd'in üzerine yürümek istedi. Ziyâd o gün Muhâcir ve Ensârdan dört bin kişilik, Sekâsik ve

Sekûn'dan oluşan beş yüz kişilik bir birliğin başında idi. Taraflar Hadramevt şehirlerinden Yerîm⁹⁸ denilen bir şehrin yakınında karşılaştılar. Burada bir müddet çarpıştılar. Ziyâd ve beraberindeki Müslümanlar bozguna uğradı. Müslümanlardan üç yüz kişi şehit edildi. O derece kötü bir hezimete uğradılar ki söz konusu şehre sığınmak zorunda kaldılar. Eşas bu malları, ganimetleri ve çocukları ele geçirip sahiplerine geri verdi.

Eşas b. Kays ve ashabı ilerleyip Yerîm şehrine gelip konakladı. Ziyâd b. Lebîd'i ve beraberindeki Müslümanları çok çetin bir şekilde kuşattılar. Ziyâd b. Lebîd, Muhâcir b. [Ebî] Ümeyye Mahzûmî'ye bir mektup yazdı. Ziyâd'ın içinde bulunduğu durum kendisine ulaşınca beraberinde kalede bulunan bin kişi ile birlikte onlara doğru harekete geçti. Bu durum Eşas'a ulaşınca ashabına Terîm kapısından kenara çekilmelerini emretti. Onlar da bir tarafa çekildiler. Muhâcir b. [Ebî]⁹⁹ Ümeyye bin kişilik süvari birliği ile şehre yöneldi. Şehre girip Ziyâd b. Lebîd'e vardı ve onunla birlik oldu. Eşas geri döndü. Kale kapısını kontrolü altına aldı ve bütün Kinde kabilelerine haber gönderdi. Benî Erkam kabilesinden Cebr b. Kaşam adında birisi kendi kavmiyle, Benî Hicr kabilesinden Ebu Kurra Kindî kendi kabilesiyle, Benî Himyer kabilesinden Ebu Şimr Kindî, Benî Hind kabilesinden Hanfeş b. Amr kendi kavmiyle [Onun bu çağrısına icabet ettiler.]¹⁰⁰

Eşas b. Kays Kinde kabilelerinden birçok insanı topladı. Onları şehrin kapısına konuşlandırdı. Kindeliler, Ziyâd b. Lebîd ve Muhâcir b. Ebî Ümeyye'yi ve beraberindeki Müslümanları çok şiddetli bir şekilde kuşattılar ve onları abluka altına aldılar. Ziyâd b. Lebîd, bu durumu içeren bir mektubu Ebu Bekir Sıddık'a (ra.) yazdı. Kinde kabileleri, Ziyâd'ın Ebu Bekir'e bir mektup yazdığını öğrendiler. İçlerinden birisi birtakım beyitler söyledi. Şu beyit de bu beyitler cümlesindendir.

Ziyâd'a ulaştır ki Kinde sana karşı birleşmiştir; buna nasıl karşılık vereceksin

98 Kitabın orijinalinde ve Hamidullah Hoca'nın *Mecmuati'l-Vesâiki's-Siyâsiyye* adlı eserinde böyle geçmektedir. *Mucemü'l-Buldân*'da ise "Terîm" olarak geçmekte ve bu şehrin Hadramevt'in iki şehriden birisi olduğu belirtilmektedir.

99 Kitabın aslında Ebî sözcüğü düşürülmüştür.

100 Bu bölüm kitabın orijinalinden düşürülmüştür.

Ziyâd'ın, Kinde'nin Müslümanlar ile savaşmak için toplandıklarını bildiren mektubu Ebu Bekir'e (ra.) ulaşınca o, buna çok üzüldü, Müslümanlar da aynı şekilde üzüldüler. Ebu Bekir, Eşas b. Kays'a hoşnutluğu gerektiren bir mektup yazmayı gerekli gördü.

Eşas b. Kays

[54] Ebu Bekir'in Eşas b. Kays'a ve Onunla Birlik Olan Kinde Kabilelerine Mektubu

Ebu Bekir (ra.) ona bir mektup yazarak şöyle dedi:

"Bismillâhirrahmânirrahîm, Allah Rasûlünün (sav.) Halifesi Abdullah b. Osman'dan Eşas b. Kays'a ve beraberinde bulunan Kinde kabilelerine!

İmdi, Allah (cc.) Peygamberine (as.) indirdiği Kitabında şöyle buyurmaktadır: "Ey iman edenler! Allah'tan, O'na yaraşır şekilde korkun ve ancak müslümanlar olarak can verin."¹⁰¹ Ben sizlere biricik olan Allah'tan sakınmanızı emrediyor, ahdinizi bozmanızı nehy ediyor, onun dininden başka bir dine dönmenizi yasaklıyorum. Heva ve heveslere tabi olmayın. Çünkü o sizi Allah'ın yolundan saptırır. Eğer İslam dininden dönmeye ve zekâtı vermemeye sizi sürükleyen amilim Ziyâd b. Lebîd'in size yaptıkları ise onu sizin başınızda bulunduğu görevinden azledeyim ve başınıza sevdiğiniz kimseyi atayayım. Bu mektubumu taşıyana şunu emrettim: "Eğer sizler hakkı kabul ederseniz Ziyâd'a sizin başınızdaki görevinden ayrılmasını emret. Dönün ve yakın zamanda tövbe edin. Allah bizleri ve sizleri içinde hoşnutluğunun bulunduğu bütün şeylerde muvaffak kılsın. Selam ile."

Hassân b. Sâbit Ensârî mektubun sonunda onlara şunu yazdı:¹⁰² Sonra mektubu katladı, ona başlık koydu, onu mühürledi ve Kays-ı Aylân kabilesinden Müslim b. Abdullah'a verdi. Bu mektup Eşas'a ulaşp da o, mektubu okuyunca elçiye dönerek şöyle dedi: *"Bu dostun Ebu Bekir, kendisine muhalefet ettiğimizden dolayı bize küfrü ilzam ediyor, ancak kendi dostunun kavmimi ve amcam oğullarını öldürmesinden dolayı ona küfrü ilzam etmiyor."* Elçi ise ona *"Evet ey Eşas! Sana küfrü ilzam ediyor. Çünkü*

101 Âl-i İmrân 3/102.

102 Kitabın orijinalinde böyle geçmektedir.

Müslümanların cemaatine muhalefet etmenden ötürü Allah (cc.) sana küfrü ilzam etmektedir.” diye karşılık verdi.

Benî Mürre kabilesinden Eşas b. Kays'ın amcası, elçinin üzerine atılarak ona kılıcıyla bir darbe vurdu ve elçinin başını yarı. Elçi aldığı darbeye öldü. Bunun üzerine Eşas ona *“Aferin çok güzel yaptın. Kınamayı kısalttın ve çok hızlı cevabını verdin.”* dedi.

Bunun üzerine Ebu Kurra Kindî öfkeli bir şekilde ileri atılarak şöyle dedi: *“Ey Eşas! Hayır, Vallahi bu tür bir işe içimizden [55] hiç kimse asla muvafakat etmez. Sebepsiz yere elçiyi öldürüyor-sun. Onu öldürmeni gerektirecek senin için hiçbir yol yoktu.”* Ebu Kurra daha sonra kavmi olan Kindililere yönelerek şöyle dedi: *“Ondan ayrılın ve burada ikamet etmeyin. Bana göre doğru tutum bu adamdan ayrılmaktır. Aksi takdirde cezalandırılacaksınız.”* Ardından Ebu's-Şimr Kindî ileri atılarak şöyle dedi: *“Ey Eşas! Sen günahsız bir kişiyi öldürmekle büyük bir iş yaptın. Bizler ancak bizimle çarpışanlarla savaşıyoruz. Elçinin öldürülmesine gelince ise asla. Çünkü elçi memur olduğundan dolayı öldürülemez.”*

Eşas *“Ey Ahali! Acele etmeyiniz. Çünkü o, benim de sizin de küfre düştüğünüze dair tanıklıkta bulundu. Ayrıca ben onun öldürülmesini emretmedim, ancak öldürülmesi de beni üzmedi”* diye karşılık verdi.

Cebr b. Kaşam Kindî ileri çıkarak şöyle dedi: *“Bizler senin bize mazeret sunmanı ümit ediyorduk. Şayet böyle yapsaydın biz de senin mazeretini kabul ederdik. Sen bize senden nefret etmemizi sağlayacak bir şekilde cevap verdin. Allah'a yemin ederim ki eğer sen akıllı olsaydın bunu değiştirir, suçsuz bir elçiyi öldürmekle zulüm ve haksızlık yapmazdın”* Ardından Cebr b. Kaşam amcaoğulları olan Erkamlılara şöyle nida etti: *“Bu zalim adamı terk edin ki Allah (cc.) bu adamın yaptıklarına sizin rıza göstermediğinizi bilsin.”*

Cebr'in ashabının geneli Eşas'ın etrafından dağıldı. Nihayetinde Eşas'ın etrafında iki bin kişilik bir grup kaldı. Sekâsik ve Sekûnlular, Terîm şehrinde bulunan Muhâcir, Ensâr ve diğer Arap kabilelerinden oluşan beş bin kişilik bir birliğe komuta eden Ziyâd b. Lebîd'e ve Muhâcir b. [Ebî]¹⁰³ Ümeyye'ye yöneldi.

Taraflar Terîm şehri yakınlarında Zurkân¹⁰⁴ denilen yerde karşılaştılar ve bir müddet çarpıştılar. Eşas b. Kays, Ziyâd b. Lebîd'in ashabından Cefne b. Kutayre es-Sekûnî'ye baktı. Bu şahıs çok şiddetli bir şekilde savaşıyordu. Eşas, ona bir hamle yapıp bir darbe vurdu ve onu atından yere düşürdü. Onun üzerine atılmak istedi. Ancak o şahsın amcasının oğlu onu Eşas'tan korudu ve adam kurtuldu. Eşas, daha sonra Sımt b. Esved Sekûnî'ye saldırdı. Ona da bir darbe vurdu. Onu bu darbeye zebun etti. Sımt, arkasını dönüp Eşas'ın önünden kaçtı. Eşas savaş meydanında durdu. Kılıcını sallamaya başladı. Eşas daha sonra saldırdı.

Muhâcir b. [Ebî] Ümeyye, Eşas'a bir taraftan hamle yapıyor diğer taraftan ise *"Ben Muhâcirim"* diyordu. Eşas da ona hamle yaptı. İkisi darbeye birbirlerine karşılık verdiler. Eşas daha atik davranıp onun miğferine bir darbe vurdu ve derhal kılıcı da başına vurdu. Muhâcir de arkasını dönüp kaçtı. Bunun üzerine Eşas Ona *"Ey Muhâcir! İnsanları fîrar etmekle kınıyorsun ama sen kendin de eşekler gibi kaçıyorsun"* dedi.

- [56] Ardından Eşas b. Kays ve ashabı, bütün Müslümanların üzerine hamle ettiler. Onları bozguna uğratıp Terîm şehrine geri çekilmek zorunda bıraktılar. Onlardan bir grubu öldürüp birçok kişiyi de yaraladılar. Eşas, ashabıyla şehri kuşatma altına aldı, orada konakladı. Ziyâd b. Lebîd ve ashabını muhasara edip abluka altına aldı. Ziyâd b. Lebîd, Ebu Bekir'e (ra.) elçinin öldürüldüğüne dair bir mektup yazdı ve ona kendisinin ve ashabının Terîm şehrinde çok şiddetli bir kuşatma altında olduğunu bildirdi. Ayrıca mektubun sonuna birtakım beyitler ekledi. Şu beyit bu cümledendir:

Kim Medine'ye elçinin kavmini ve Ensârın ileri gelenlerini haber vererek binip gidecek

Eşas b. Kays ve Ashabının Durumu Hakkında Medine'de Yapılan İstişare

Mektup Ebu Bekir'e (ra.) gelip de o, mektubu okuyunca Müslümanlara nida etti. Sonra da şöyle dedi: *"Kindelilere ne yapmam gerektiği hakkında bana görüşlerinizi sununuz."*

104 Kitabın aslında er-Reffân olarak geçmektedir. Biz bu sözcüğü et-Taberî'den (c. 3, s. 335) tespit ettik.

Ebu Eyyûb el-Ensârî konuşmaya başlayarak şöyle dedi: *“Dinle sana görüşümü sunayım.”*

Ebu Bekir *“Söyle ki dinleyeyim.”* dedi.

Ebu Eyyûb: *“Kindelilerin sayısı çok. Onlarda mülkiyetin kibri ve izzeti var. Bir topluluğa kast ettiklerinde büyük bir birlik oluştururlar. Eğer içinde bulunduğun bu yıl onların üzerindeki athı birlikleri geri çevirecek olur ve onların mallarından yüz çevirecek olursan onların hakka yöneleceğini, bu yıldan sonra isteyerek -zorla değil- zekâtlarını sana kendilerinin göndereceğini ümit ederim. Bu ise senin onlarla savaşmaktan bana daha çok sevimli gelmektedir. Sen onların kahraman süvariler olduğunu bilmektesin. Onlara ancak onlar gibi erkekler karşı koyabilir.”* dedi. Ebu Bekir (ra.), Ebu Eyyûb’un sözlerine tebessüm etti. Sonra da *“Ey Ebu Eyyûb! Peygamber’in (sav.) üzerlerine görev olarak yüklediklerinden tek bir zekât hayvanını bana vermezlerse ya bu konuda onlarla çatışırım veya onlar hor ve hakir olarak hakka dönüş yaparlar.”* dedi. Bu cevap karşısında Ebu Eyyûb sustu. [57]

Ebu Bekir ardından evine çekildi ve Ömer b. Hattâb’a (ra.) haber gönderip onu çağırttı ve şöyle dedi: *“Ben şu kavme Ali b. Ebî Tâlib’i göndermeye karar verdim. Çünkü o fazilet, şecaat, Peygambere yakınlık, ilim, kavrayış ve işlere şefkatle muamele etmesinden dolayı insanların çoğunluğunun nezdinde adil ve rıza gösterilen bir kişidir.”* Bunun üzerine Ömer ona *“Doğru söyledin ey Allah Rasûlünün (sav.) Halifesi. Ali gerçekten belirttiğin şekildedir hatta belirttiğin niteliklerden de üstündedir. Ancak ben senin için ondaki bir hasletten ötürü korkmaktayım.”* diye karşılık verdi.

Ebu Bekir, *“Benim hakkımda ondaki hangi hasletten korkmaktasın?”* diye sorunca Ömer cevaben şöyle dedi: *“Onun düşman topluluğu ile çatışmaktan kaçınmasından ve onlarla çatışmasından korkmaktayım. Eğer bundan kaçınacak olursa onların üzerine gönderecek hiç kimseyi bulamayabilirsin. Bu durumda da insanları ancak gönül rızası olmaksızın gönderebilirsin. Ali’yi bırak. O senin yanında Medine’de kalsın. Çünkü sen ondan, onunla istişare etmekten müstağni olamazsın. İkrime b. Ebî Cehil’e mektup yaz ve ona Eşas ve ahabının üzerine yürümesini emret. Çünkü o savaşçı bir adamdır ve buna da ehildir.”* dedi. Ebu Bekir *“Asıl görüş budur.”* dedi.

Ebu Bekir'in İkrime b. Ebî Cehil'e Mektup Yazması

Ebu Bekir (ra.), o esnada Mekke'de bulunan İkrime'ye şu mektubu yazdı.

"İmdi, Eşas b. Kays ve Kinde kabilelerinin durumu sana ulaşmıştır. Bana İbn Lebîd'in mektubu ulaştı. O, Kinde kabilelerinin kendisi ve ashabına karşı bir araya geldiklerini ve Hadramevt bölgesinde bulunan Terîm şehrinde kendilerini kuşattıklarını belirtmektedir. Bu mektubumu okuduğunda bütün ashabınla ve sana icabet eden Mekke ehliyle Ziyâd b. Lebîd'e doğru harekete geç. Onu dinle ve ona itaat et. Çünkü o, senin emirindir. Şu hususa da dikkat et, hangi Arap kabilesine uğrayacak olursan onları da savaş için harekete geçir ve inşallah onlarla birlikte Eşas b. Kays ve ashabı ile savaşmak için yola çık. Selam ile."

Ebu Bekir'in (ra.) bu mektubu İkrime'ye ulaşıp da İkrime onu okuyunca ashabına ve Mekke ehlinen kendisine icabet edenlere seslendi. Kureys, Mevâlî ve anlaşmalılardan oluşan iki bin kişilik bir birlik ile yola çıktı.

[58] **İkrime b. Ebî Cehil'in Eşas b. Kays'ın Üzerine Yürümesi**

İkrime harekete geçip Negrân'a vardı. O gün Negrân'da Cerîr b. Abdullah Becelî ve Becîle kabilesinden olan amcasının oğulları bulunmaktaydı. İkrime onu Eşas b. Kays ve Ashabı ile savaşmaya davet etti. Cerîr bunu kabul etmekten kaçındı ve bu davete icabet etmedi. İkrime daha sonra Merîb'e kadar yürüdü ve orada konakladı. İkrime'nin bu hareketi Debâ ehline ulaştı. İkrime b. Ebî Cehil'in Kinde halkı ile savaşmasına öfkelenildiler. Birbirlerine şöyle dediler: *"Geliniz İkrime ve ashabını amcamız oğlu olan Kindeliler ve Yemen'in diğer kabileleriyle savaşmasına engel olalım"* ve buna karar verdiler. Sonra Ebu Bekir (ra.) tarafından kendilerine atanan âmil'in üzerine atıldılar, onu beldelerinden kovdular. Debâ ehlinin âmili onların önünden kaçarak İkrime b. Ebî Cehil'in yanına varıp ona sığındı.

Debâ Ehli

Debâ Ehlinin Âmili Huzeyfe b. Mihsan'ın Ebu Bekir'e (ra.) Mektup Yazması

Bunun üzerine Huzeyfe b. Mihsan, Debâ ehlinin durumunu, onların İslam dininden irtidatlarını ve kendisini kovmalarını ha-

ber veren bir mektubu Ebu Bekir'e (ra.) yazdı. Ayrıca mektubunda kendisinin İkrime b. Ebî Cehil'in yanına gidip ona katıldığını haber verdi. Ebu Bekir buna oldukça öfkelen-di. Sonra da İkrime'ye şu mektubu yazdı:

"İkrime sana bir mektup yazdım ve sana Hadramevt'e yürümeni emrettim. Benim bu mektubumu okuduğunda Allah'ın (cc.) bereketiyle Debâ ehlinin üzerine yürü. Onlara layık olduğu karşılığı ver. Sana yazdıklarım hususunda asla taksirat gösterme. Onların işini bitirdiğinde onları esir olarak bana gönder. Ziyâd b. Lebîd'e doğru harekete geç. Umulur ki Allah (cc.) senin ellerinle Hadramevt yurtlarının fethini başışlar. Güç ve kuvvet sadece yüce ve ulu olan Allah'tandır."

Ebu Bekir'in bu mektubu İkrime'nin eline ulaşınca o, ashabına seslendi ve onlara Debâ ahalisi üzerine yürümelerini emretti. [59] Taraflar birbirlerine yaklaşıp çarpıştılar. İkrime onlara karşı zafer kazandı ve onları bozguna uğrattı. Nihayetinde onları yurtlarının en alt taraflarına doğru sürdü. Onlardan yaklaşık yüz kişiyi öldürdü. Sonra da onlarla ikinci bir defa çarpışma isteğiyle tekrar üzerlerine yürüdü. Debâ ehli şehirlerine girip orada korunmak istediler. İkrime askerleriyle onların üzerine geldi. Onları muhasara altına aldı.

Muhasara, Debâ ehli için şiddetli bir hâl aldı. Çünkü onlar bu muhasara için hazırlık yapmamışlardı. Zekâtı ödemeleri, İslam sevgisine dönmeleri ve bunlara karşılık da İkrime'nin de kendilerine ilişmemeleri karşılığında Huzeyfe b. Mihsan'dan sulh talep ettiler. O da onlara kendilerinin hak, karşı tarafın batıl üzere olduklarını, kendi ölümlerinin cennette karşı tarafın ölümlerinin ise cehennem ateşinde oldukları ve karşı taraf hakkında kendi reylerine göre hükmedeceklerini, kabul etmedikleri ve bunu ikrar etmedikleri müddetçe aralarında hiçbir sulhun söz konusu olmayacağını iletmek üzere âmillerini gönderdi. Onlar bu şartları kabul ettiler. Huzeyfe onlara "*Şimdi silahsız bir şekilde şehrinizden çıkabilirsiniz*" diye haber gönderdi. Onlar da denileni yerine getirdiler. Müslümanlar onların kalelerine girdiler. Onların eşrafını öldürüp, kadın ve çocuklarını esir, mallarını da ganimet olarak aldılar. İkrime şehirlerine girdi. Onların adamlarını -ki savaşçılardan üç yüz, kadınlardan ise dört yüz kişi idiler- Ebu Bekir'e gönderdi.

Ebu Bekir (ra.) savaşçıların öldürülmesine, kadın ve çocukların ise taksim edilmesine karar verdi. Ancak Ömer b. Hattâb (ra.) ona şöyle dedi: *"Ey Allah Rasûlünün (sav.) Halifesi! Şu topluluk İslam dini üzeredir. Ben onların var güçleriyle 'Bizler İslam dininden dönmedik' diye yemin ettiklerini gördüm. Ancak onlar malları hususunda pintice davrandılar ve yapacaklarını yaptılar. Onlar hakkında acele etme ve görüşünü ortaya koyuncaya kadar onları yanında hapsedet."*

Bu sözler üzerine Ebu Bekir, onların Remle b. Hâris'in evinde hapsedilmelerini emretti. Ebu Bekir (ra.) vefat edinceye kadar onlar burada mahpus bir şekilde bekletildiler. Ömer b. Hattâb yönetime geçince onları çağırdı. Sonra da şöyle dedi: *"Sizler Ebu Bekir'in ve benim reyimin ne olduğunu biliyorsunuz. Ebu Bekir vefat etti ve iş bana geçti. Dilediğiniz beldeye gidebilirsiniz. Sizler Allah (cc.) rızası için özgür kimselersiniz. Ödemeniz gereken hiçbir fidye de yok."*

Onlar da Medine'den ayrılıp gittiler. Kimisi kendi beldesine kimisi de bayındır hâle getirildikten sonra Basra'ya gitti. Basra'da günümüze kadar da varlığını sürdüren Hutatü'l-Mehalibe adlı mekâna yerleştiler. Şimdi ise Eşas b. Kays'ın haberine geri dönelim.

İkrime, Ziyâd b. Lebîd'e katılmak üzere harekete geçti. Bu durum Eşas b. Kays'a ulaşınca Hadramevt kalelerinden Nuceyr adlı bir kaleye yerleşti. Orasını düzenleyip ıslah etti. Sonra da kavminin kadınlarını ve çocuklarını bir araya topladı. Onları bu kaleye yerleştirdi. Kalenin bir geçiş kapısı vardı. Kale ehli yiyecek ve içecek vb. şeylere ihtiyaç duyduğunda bu kapıdan girerlerdi.

Ziyâd b. Lebîd ashabına seslenip onları bir araya topladı. Sonra da şöyle dedi: *"Ey insanlar! Biliniz ki sizler ridde ve küfür ehli ile çarpışacaksınız. Onlar için silahlarınızı ortaya çıkarınız, kılıçlarınızı bileyiniz, mızraklarınızı hazırlayınız. İnşallah yarın ben onlara karşı direneceğim. İşte İkrime b. Ebî Cehil size ses getiren takviye birlikle gelmiştir. Sizlere yardım ve zaferi müjdeliyorum"*

Ziyâd b. Lebîd beraberinde bulunan Müslümanları düşmanla savaşmaları için teşvik ediyordu. Eşas b. Kays'a, Ziyâd b. Le-

bîd'in ashabını savaşa teşvik ettiği ulaştınca Eşas da kavmini savaşa teşvik ediyor, onları cesaretlendiriyor ve *"Ey Kinde ahalisi! Düşmanlarınıza dostlarından yardım gelmesi sizleri korkutmasın. Çünkü zafer sabırla birliktedir. Sabır karşısında bir topluluk sebat gösteremez. Onlarla zaferi ümit ederek savaşın. Onlara mızrakla vurun ve enli kılıçlarla da karşı koyun. İzzetten sonra zelil olmayın, kuvvetten sonra zayıf düşmeyin."* diyordu. Kinde'nin liderle- [61] rinden her birisi amcaoğullarını savaşa teşvik ediyor ve onlara taksiratta bulunmamalarını emrediyordu.

Ziyâd b. Lebîd de ashabını hazırlıyordu. Sağ tarafa Muhâcir b. [Ebî]¹⁰⁵ Ümeyye Mahzûmî'yi, sol tarafa Vâil b. Hucr Hadramî'yi, kanada ise [İbnü]¹⁰⁶ Katîre Sekûnî'yi getirmişti. Eşas ise ashabını savaşa hazırlamış sağ tarafa Hanfeşîş b. Amr'ı, sol tarafa Abdurrahman b. Mihraz Huthamî'yi, kanada ise Mürre b. İmrûülkays Zühelfî'yi tayin etmişti. Eşas b. Kays ordunun ortasında silahını kuşanmış, başına da dedesi Yezîd b. Madîkerib'e ait tacı takmış idi. Ziyâd b. Lebîd ordusunun tam ortasında öne çıkıp durdu. Yağız yapılı olan atının üstündeydi ve iki tane zırh giyinmiş idi. Onların üzerini de sarı ipekle örtmüş, aralarına da sarı bir ipek parçası yerleştirmiş idi ve kılıcı da boynunda idi.

Savaş bazı kimseler arasında gerçekleşmekte idi. Muhâcir b. [Ebî] Ümeyye Mahzûmî ileri çıkarak savaş meydanında dolaşmaya başladı. Hanfeşîş b. Amr, Muhâcir'e hamle yaptı. O, Eşas b. Kays'ın ashabının süvarilerinden idi. Karşılıklı birbirlerine darbe vurdular. Muhâcir b. [Ebî]¹⁰⁷ Ümeyye, Hanfeşîş'ten önce davranıp ona bir darbe vurdu. Ancak bu darbe Hanfeşîş'e bir şey yapmadı. Hanfeşîş ona bir darbe vurdu. Bu darbe miğferini yardı ve Muhâcir b. [Ebî]¹⁰⁸ Ümeyye'nin başına isabet etti. Darbe neredeyse onun dimağını açacaktı. Muhâcir atının boynuna sarıldı ve Hanfeşîş'in önünden arkasını dönüp kaçtı. Hanfeşîş, İbn Lebîd'in ashabından Vâil b. Hucr'a saldırdı. Darbesiyle onu atından düşürdü ve Vâil yaralı bir şekilde yere düştü. O yaralı iken atı da yere yığıldı. Vâil b. Hucr savaş meydanında dolaştı.

105 Parantez içindeki bölüm kitabın orijinalinden düşürülmüştür.

106 Parantez içindeki bölüm kitabın orijinalinden düşürülmüştür.

107 Parantez içindeki bölüm kitabın orijinalinden düşürülmüştür.

108 Parantez içindeki bölüm kitabın orijinalinden düşürülmüştür.

Taraflar birbirlerine çok şiddetli bir şekilde girdiler. Eşas b. Kays, Ziyâd b. Lebîd'in ashabından çok şiddetli bir şekilde savaştan bir adama baktı. O vurmak için kılıcıyla kime saldırıyorsa onu yıkıyordu. Bu adamın oğlu Eşas'a hamle yaptı. Eşas ona bakınca saldıranın henüz toy bir genç olduğunu gördüyse de ona hamle yapmadı. Ancak savaş meydanında durdu. Ziyâd b. Lebîd'e saldırmaya başladı. Ziyâd b. Lebîd erken davranarak bir hamle yaptı. Eşas da ona bir hamle yaptı ve karşılıklı birbirlerine birer darbe vurdular. Eşas'ın darbesi öyle bir darbe idi ki Ziyâd'ın kalkanını yarıdı. Ziyâd elindeki kalkanını attı. Ziyâd b. Lebîd, Eşas'ın önünden arkasını dönerek kaçtı. Eşas peşine düştü ve onun başının arka bölümüne vurdu. Miğferini başına kadar yarıdı ve bir [62] başka darbeyi de soluna vurdu. Ziyâd'ın üzerinde o gün elbisesinin dışında iki zırh ve iki ipek vardı. Eşas bunların bütününe öyle yarıdı ki kılıç Ziyâd'ın pazusuna ulaştı. Eşas ona vururken "*Al şunu ve ben Kays'ın oğluyum.*" diyordu. Ziyâd, Eşas'ın elinden kurtuldu. Eşas daha sonra bütün Müslümanlara hamle etti. Kime uğradiysa onu ezdi.

Ziyâd ve ashabı bozguna uğradılar, Hadramevt şehrine girdiler ve orada kaleye sığındılar. Bu durum İkrime b. Ebî Cehil'e ulaştınca o, Ziyâd'a mektup yazdı; ona o esnada karşılaştığı durumu, ona doğru hareket ettiğini ve falanca günde ona ulaşacağını haber verdi. Ziyâd ve ashabı, İkrime'nin kendilerine yardıma gelmesine sevindi. İkrime'nin kendilerine gelmeyi vadettiği gün gelince Ziyâd ashabına bineklerine binmeleri için nida etti. Sonra Terîm şehrinden çıktılar. O ellerini bağlayıp atına bindi. Zira Eşas'tan aldığı darbelerden dolayı eli yaralı idi.

Şehrin kapı tarafından gelen atlı birliğin tozları yükseldi. Eşas, Ziyâd'ın hastalığına rağmen kendisine doğru çıktığını anladı. Ashabına seslendi ve bu çağrı üzerine askerleri de bineklerine bindiler. Eşas, daha sonra Ziyâd b. Lebîd'e doğru hazırlık yapmaksızın harekete geçti. İki tarafın atlı birlikleri karşı karşıya gelince Eşas, savaş meydanında dolaşmaya başladı. Ziyâd hiçbir şekilde ona icabet etmedi. Taraflar birbirine girdiler, bir müddet savaştılar. Ziyâd'ın atı birçok kez kaçmaya yeltendi. Ziyâd, İkrime'nin kendilerine gelmelerini temenni ediyor ve onlardan bir müddet sabır göstermelerini istiyordu. Müslümanlar bu durumda iken

İkrime'nin atlı birliği güzel bir hazırlık ve asil atlar, kuşanılmış silahlar ve adamlar ile onlara yaklaştı.

Kinde kabileleri İkrime'nin atlı birliğinin kendilerine yaklaştığını görünce Eşas'a *"Şugelen atlı birliği hakkında ne düşünüyorsunuz? Bizler yorulduk, atlarımız bitkin düştü ve genelimiz de yaralı durumdayız."* diye sordular. Eşas onları savaşa teşvik etti, onlara sabrı emretti, acizlik ve bitkinlik göstermelerini yasakladı.

İkrime'nin atlı birliği Ziyâd'ın atlı birliğine karıştı ve böylece tek bir yerde birleştiler. Sonra da toplanıp Eşas ve ashabına hamle yaptılar. İçlerinden birisi sürekli öne doğru çıkıyordu. Düşman topluluğuna karşı silahlarını sıyırıp onları geri çevirdi- [63] ler. Ardından atlı birlikler birbirinin etrafında döndüler. Eşas'ın süvarilerinden ve bahadırlarından Arfece b. Abdullah Zühelî ileri doğru atıldı. Arfece Müslümanların atlı birliklerine hamle yaptı. Müslümanlar onun mızrak ve kılıç darbelerine karşı gü-rültü çıkarıncaya kadar savaşımaya devam etti. Mekke ehlinde bir kimse ona bir ok fırlattı. Ok, Arfece'nin kalbine saplandı ve onu öldürdü. Bunun üzerine Ziyâd b. Lebîd *"Ey Müslümanlar! Müjde olsun! Allah (cc.) Arfece Zühelî'nin öldürülmesiyle Kinde'nin korunu söndürdü."* diye bağırdı. Eşas b. Kays başı açık bir şekilde ileri çıktı. İki topluluğun tam arasında durdu. Onunla mübareze etmek için karşısına İkrime b. Ebî Cehil çıktı.

İkisi birbirlerine mızrak darbesiyle vurdular. Ardından yaralı bir şekilde birbirlerine hiçbir şey yapmaksızın ayrıldılar. Her birisi elindeki mızrağı attı diğerine karşı kılıcının kabzasını kavramış bir hâldeydi. Sonra kılıç darbeleriyle vuruştular. Eşas daha erken davranıp İkrime'nin miğferini yarı. Daha sonra Numân b. Hâris, Eşas b. Kays'a bir hamle yaptı. Ona öyle sert bir darbe vurdu ki Eşas neredeyse atından düşecekti.

Ardından Numân savaş meydanında dolaştı. Eşas'ın adamlarından Mürre b. İmruülkays onun karşısına çıktı. Numân'a saldırdı ve ona bir darbe vurdu ve onu öldürerek yere çaldı. Eşas vurularak savaş meydanında dolaşımaya başladı. Ziyâd b. Lebîd'in bulunduğu bölgeye her hamle yaptığında Ziyâd, oradan bir başka noktaya kaçıyordu. Rüzgâr esmeye ve toz dalgası kopmaya başladı. İnsanlar birbirlerini göremiyorlardı. Eşas ne

kadar aradıysa da onu bulamadı. Kinde kabileleri onun öldürüldüğünü sandı. Hanfeşîş b. Amr Kindî recez okumaya başladı...¹⁰⁹

Toz bulutu topluluğun üzerinden açılınca baktılar ki Eşas, başı açık bir şekilde *"Sabrediniz, sabrediniz ey Kinde topluluğu! Şu topluluk sizler için sabrediyor."* diye bağıırıyordu. Akşam vak-tine kadar insanlar bu hâl üzere idiler. Bütün Müslümanlar bir yerde toplanıp da yüksek sesle tekbir getirdiler. Sonra da Eşas ve ashabına bir defada hamle yaptılar. Onları bütünüyle bozguna uğrattılar ve onları en büyük kalelerine sığınmak zorunda bıraktılar.

Eşas ve ashabı bu kaleye girdiler, üzerlerine kapıyı kapattılar. Ziyâd b. Lebîd, İkrime b. Ebî Cehil, Muhâcir b. [Ebî] Ümeyye ve bütün Müslümanlar kaleye yöneldiler, nihayet kaleye girdiler, dört bir taraftan kaleyi kuşattılar ve kalede yer alan Kinde kabilelerinin bireylerini çok şiddetli bir şekilde muhasara altına aldılar. [64] Eşas b. Kays onlara *"Ey amcaoğulları görüşünüz nedir?"* diye sorunca onlar, *"Vallahi asıl görüş saygın bir şekilde ölmemizdir."* diye karşılık verdi. Eşas: *"Buna karar verdiyseniz benim yaptığım gibi yapınız ki ben sizlerin doğru sözlü olduğunuzu bileyim."* dedi.

Eşas daha sonra eliyle alnına vurdu, onu yardı ve mızrağının ucunu bağladı. Kindeliler de alınlarını yardılar, mızraklarının uçlarını bağladılar ve ölüm üzere biatleştiler. Sabah olunca Eşas kalenin kapısının açılmasını emretti, Eşas atına bindi ve kaleden ilk çıkanlardan birisi oldu. Onun ardından Hanfeşîş b. Amr, saç örgüsü mızrağının başına bağlı bir şekilde çıktı. Ondan sonra da Saîd b. Madîkerib çıktı.

Kinde'nin eşrafından her kim çıkarsa kavmi ve aşireti de onunla birlikte çıkıyordu. Taraflar birbirlerine girdiler. Kalenin kapısının önünde öyle bir savaştılar ki bugünden önce böyle bir şekilde çarpışmamışlardı. Savaşın sonunda her iki taraftan da birçok insan öldü. Eşas da birçok yara aldı ve ashabıyla birlikte hezimete uğradı. Nihayet kaleye kapandılar. Müslümanlar onları şiddetli bir muhasaraya aldı.

Eşas b. Kays'ın çevresinden dağılan Kinde kabileleri Ebu Bekir'in (ra.) elçisinin öldürüldüğünü işitince birbirlerine şöyle de-

109 Kitabın orijinalinde böyle olup recezler geçmemektedir.

diler: “*Ey kavmimiz! Amcamız oğulları Nuceyr kalesinde muhasara altına alınmışlar. Onları teslim etmemiz bizim için bir ayıptır. Onların üzerine yürüyelim.*” Kinde kabileleri Müslümanlarla savaşmak arzusuyla harekete geçti. Onların önünde Cebr b. Kaşam Erkamî, silahını kuşanmış bir hâlde bulunuyordu. Ebu Kurra Kindî, kavmi olan Benî Hâris ile oraya yöneldi. Ebu’ş-Şimr Kindî, kendi kavmi olan Benî Himyer¹¹⁰ kabilesi ile yöneldi. Bu toplulukların harekete geçtikleri Ziyâd b. Lebîd’e ulaşınca o, bunun için sızlanır gibi oldu. Sonra İkrime b. Ebî Cehil’e yönelerek “*Ne düşünüyorsun?*” diye sordu. İkrime: “*Sen kaledekileri muhasara etmek üzere kalenin kapısında bekle. Ben de gelen şu kavimle karşılaşmak için gideyim.*” diye cevap verdi.

Ziyâd “*Ne güzel düşünce! Ancak ben bir düşüneyim ey İkrime! Eğer Allah (cc.) onlara karşı zafer verirse kılıcı onlardan kaldırma veya en son bireylerine kadar köklerini kazı.*” deyince İkrime, “*Ben inşallah gücümün yettiği hususlarda bütün çabamı ortaya koyacağım. Kuvvet ancak yüce ve ulu olan Allah iledir.*” diye karşılık verdi.

İkrime daha sonra ashabını topladı ve dışarıdan gelen o toplulukla karşı karşıya gelene kadar ilerledi. Ordusunu savaş düzenine koydu. İkrime bütün ashabıyla onlara hamle edeceği hususunda yanılığa düşmedi. Taraflar savaştılar. İkrime’nin ashabı bozguna uğradı. İçlerinden az bir grup öldürüldü. İkrime de başına şiddetli bir darbe aldı. Gece olunca iki taraf birbirinden ayrıldı. Bir sonraki gün taraflar birbirine yaklaştılar. Akşam vakti girinceye kadar savaştılar. Eşas b. Kays, bu esnada meydana gelen gelişmelerden hiçbir şekilde haberdar değildi. Ancak şu var ki hem kendisi hem de kaledekiler için muhasara müddeti uzayınca şiddetli açlık ve susuzluk ile karşı karşıya kaldılar. Eşas, Ziyâd’a kendisine, ailesi ve ashabının ileri gelenlerinden on kişiye emanname vermesi için haber gönderdi. Ziyâd bu emanname isteğine icabet etti. Aralarında bir emanname yazdılar. Kale halkı Eşas’ın bütün herkes için emanname aldığını sandı ve bundan dolayı susup hiçbir şey söylemedi. Bu haber İkrime b. Ebî Cehil’e ulaşınca kendisiyle vuruşan bu kimselere “*Ey cemaat! Siz ne*

110 Kitabın orijinalinde böyle geçse de el-Vâkidî’nin *er-Ridde* adlı eserinde ‘Benî Cemr’ olarak geçmektedir.

üzere çarpıştınız?" diye sorunca onlar, "Sizinle adamımız Eşas b. Kays için çarpıştık" diye karşılık verdi. İkrime: "Adamınız emanname talep etmiştir. İşte bu da Ziyâd b. Lebîd'in bana bunu haber veren mektubu!" dedi ve mektubu onlara attı. Onlar bu mektubu okuyunca şöyle dediler: "Bre adam! Defol git, Bugünden sonra senin için çarpışmaya bizim ihtiyacımız yok" Kindeliler İkrime ile savaşmaktan vazgeçtiler. Yaptıklarından ötürü de Eşas b. Kays'a sövüyor ve hakaretlerde bulunuyorlardı.

İkrime daha sonra ashabına yönelerek şöyle dedi: "Hazırlanın ve derhal Müslüman kardeşlerinize doğru harekete geçiniz. Çünkü Eşas b. Kays emanname talep etmiştir. Belki de Ziyâd ve ashabı kalede bulunan şeyleri ganimet olarak almıştır. Siz bu alınan ganimetlerde onlara ortak olamayabilirsiniz. Çünkü onlar kaleyi siz varmadan önce fethetmiş olabilirler. Ancak şu var ki Ziyâd bu konuda bir görüş ortaya koyarsa o başka." İkrime'nin ashabından bir kişi birtakım beyitler inşa etti. Şu beyit de bu beyitler cümlesindendir.

Bize bir süvari mesaj getirdiğinde karanlık uzun bir gecede yolculuk yaptık.

İkrime ve ashabı Ziyâd'ın yanına geldiler. Eşas henüz kaleden inmiş değildi. Kendisi ve beraberinde bulunan amcaoğulları için vesika alıyordu. Ziyâd, İkrime'ye yönelerek "Kinde kabilelerine ne yaptın?" diye sorunca Ziyâd ona "Yapacağımı yaptım. Vallahi! Takdir ve ölçekleri olan ve ölüme karşı sabır gösteren bir topluluk ile karşılaştım. Onlarla onların benden öldürdüklerinin, benim onlardan öldürdüklerimden daha fazla olduğunu anlayıncaya kadar çarpıştım. Eşas'ın senden emanname istemek üzere bir mektup gönderdiğini haber veren mektubun bana ulaştı. Ben de onlarla [66] savaşmaktan el etek çektim ve sana doğru harekete geçtim." diye karşılık verdi.

Ziyâd: "Hayır Vallahi, sen korktun bu amaçla zaaf ve savaştan kaçarak acizlik gösterdin. Ben sana onları kılıçtan geçirmeni emretmemiş miydim? Onların içinde açılıp kapanan göz kalıncaya kadar kılıcını indirmemeni söylememiş miydim? Bana isyan ettin, afiyeti talep ettin, ganimeti elden kaçırma korkusuyla ashabınla bana doğru geldin. Allah bundan sonra senin şecaatli bir kalbe sahip olduğunu iddia edenin yüzünü rüsva eylesin." dedi.

İkrime bu sözlere çok kızdı ve ona şöyle karşılık verdi: “*Vallahi ey Ziyâd! Sen onlarla karşılaştığında onların seninle hemen savaşmak istediklerini görseydin aslan yavrularını himaye eden aslanlar görür, keskin dişler ve yırtıcı pençeler sahibi olan bahadırlarla mücadele etmek zorunda kalır, onların seninle savaşmaktan vazgeçip seni yalnız bırakmalarını arzu ederdin. Çünkü sen kalp açısından en zalim, en gaddar ve en korkak olanı, nefis açısından ise en cimri ve en kurususun. Sadece bir dişi deve yüzünden -ne az ne de fazla- şu topluluk ile çarpıştın ve onlarla aranda bu düşmanca savaşları çıkardın. Sana şu askerlerim ile yardımcı olmasaydım sen onların kılıçlarının rehini ve topluluklarının esiri olduğunu bilirdin.*”

İkrime daha sonra kervanda bulunan adamlarına seslendi. Ziyâd ona söylediği sözlerden dolayı özür diledi. İkrime de özrünü kabul etti. Eşas b. Kays kendi ailesi, amcaoğullarından lider olanlar, kendi aşiretleri, malları ve evlatları ile kaleden indi.

Ziyâd: “*Ey Eşas! Sen aile ve evlatlarından on kişi için benden emanname istememiş miydin? Bu mektubu kendin için yazmadın mı?*” diye sorunca Eşas: “*Evet aynen öyle oldu.*” diye karşılık verdi. Ziyâd: “*Allah’a hamd olsun. Kendi nefsin için benden emanname istememişsin.*” dedi. Eşas: “*Ey kıt beyinli! Başkası için emanname isteyip de kendi nefsim için emanname istemeyi terk edecek kadar cahil miyim? Eğer senin ihanet edeceğinden korksaydım mektubun hemen başında kendimden başlardım. Ancak ben emannameyi kavmim için istedim. Benden başkasıyla birlikte kendi nefsim. Beni öldüreceğini söylemişsin. Vallahi sen beni öldürecek olursan bütün Yemen’i süvariler ve piyadeleriyle senin ve dostunun üzeri-ne toplanır. Sana geçmişte olanları unuttururlar.*” dedi.

Ziyâd: “*Vallahi ben Ebu Bekir es-Sıddık’ın boynunu vuracağını ümit ediyorum. Çünkü o buna ehildir ey Allah’ın düşmanı!*” deyince Eşas ona şu karşılığı verdi: “*Vallahi ey Ziyâd! Aslanın beni yemesi köpeğin beni yemesinden daha sevimli gelmektedir. Ancak ey Ziyâd! Benimle mübareze ettiğin gün benden aldığın şu darbeler seni nasıl etmiş!”*

Bu cevap karşısında Ziyâd sustu ve hiçbir şey söylemedi. Gittikçe öfkелendi. Sonra da ona ve ashabına karşı işi sağlam tuttu [67]

ve kaleye girdi. Savaşçıları yakalamaya ve boyunlarını zorla vurmaya başladı. Kale ahalisi ona şöyle dedi: *"Ey adam! Biz kalenin kapısını açtık. Çünkü Eşas bize emanname verdiğini haber verdi. Bizi niçin öldürüyorsun?"* Ziyâd: *"Eşas yalan söylemiş. Ben bu mektupta kendisi, ailesi ve amcaoğullarından on kişi dışında hiç kimseye emanname vermedim."* diye söyleyince kale ehli Eşas'ın kendilerini ölüme terk ettiğini anladılar.

Ziyâd onların boyunlarını vururken Ebu Bekir'in (ra.) mektubu geldi. Mektupta şunlar yazılı idi: *"İmdi ey Ziyâd! Bana ulaştığına göre Eşas b. Kays senden emanname istemiş ve benim hükmüm için kaleden inmiş. Sana bu mektubum geldiğinde ona saygı göstererek bana gönder. Kinde eşrafından küçük ve büyük hiç kimseyi öldürme. Selam ile."* Ziyâd, Ebu Bekir'in (ra.) mektubunu okuyunca şöyle dedi: Şunları öldürmeden önce bu mektup gelmiş olsaydı şunlardan hiç kimseyi öldürmezdim. Ancak bu hususta ilahî takdir ve yargı galip geldi. Nehîk b. Evs Ensârî şöyle diyordu: Kinde'nin ölümlerine baktım. Onları Hz. Peygamber'in (sav.) Kureyza Gazasında öldürdüğü kimselere benzettim.

Daha sonra Ziyâd b. Lebîd, Kinde Meliklerinin geriye kalanlarını -ki bunlar seksen kişi idi- topladı. Onları zincire bağladı ve Ebu Bekir'e (ra.) gönderdi. Esirler Medine'ye getirilip Ebu Bekir'in (ra.) huzurunda durduruldu. Ebu Bekir, Eşas b. Kays'a bakarak şöyle dedi: *"Ey nefsinin düşmanı seni ele geçiren Allah'a hamd olsun!"*

Eşas b. Kays cevaben *"Ömrüme kasem olsun ki Allah beni senin eline düşürdü. İmdi kavmim muhalif olarak bana itaat etti ve muharip olarak bana isyan etti, ben de diğerlerinin yaptığı şeyi yaptım. Bunun nedeni adamın Ziyâd'ın kavmimi haksız ve düşmanca öldürmesidir. Ben öğrendiğin eylemleri yaptım."* diye karşılık verdi.

Bunun üzerine Ömer b. Hattâb (ra.) ileri atılarak şöyle dedi: *"Ey Allah Rasûlünün Halifesi! Bu Eşas b. Kays Müslüman idi. Hz. Peygamber'e (sav.) iman etmiş, Kur'an okumuş ve Kâbe'yi haccetmiş idi. Sonra onun dininden döndü. Dinini değiştirdi ve zekât vermekten kaçındı. Hz. Peygamber de (sav.) 'Dinini kim değiştirirse*

onu öldürün' buyurmuş idi. Allah bu konuda sana genişlik vermiştir. Onu öldür, zira onun kanı helaldir." dedi.

Eşas b. Kays: *"Ey Allah Rasûlünün Halifesi! Ben ne dinimi değiştirdim ne de değiştirdim. Malım hususunda cimrice davrandım. Ancak senin âmilin Ziyâd b. Lebîd kavmime karşı haksızlık etti. Onlardan suçu olmayanları öldürdü. Ben de bunun için harekete geçtim. Kavmime yardımcı olup onunla savaştım. Yapacaklarımı yaptım. Ben kendi nefsim ve şu melikler için fıdye verdim. Yemen yurdundaki bütün esirleri özgürlüklerine kavuşturdum. Sana yardımcı ve destekçi oldum. Beni, Ümmü Ferve b. Ebî Kuhâfe ile evlendirmen üzere de hayatta kaldım. Ben ne güzel damadım. Bu söz Ömer b. Hattâb'ın söylediklerinden ne kadar da hayırlıdır."* diye karşılık verdi. Ebu Bekir bir müddet başını önüne eğdi. Sonra başını kaldırdı ve şöyle dedi: *"İsteğini yerine getirdim."*

Ebu Bekir (ra.) daha sonra onun prangalarını çözdü ve onunla birlikte bulunan bütün Kinde meliklerini azad etti. Sonra ona oturmasını emretti, o da oturdu. Onu kız kardeşi Ümmü Ferve b. Ebî Kuhâfe ile evlendirdi. Ona son derece büyük lütuf ve ihsanlarda bulundu. Eşas b. Kays, Ebu Bekir (ra.) katında makamların en faziletlisi ve en yücesine sahip oldu.

Ümmü Ferve b. Ebî Kuhâfe, Eşas'a Muhammed, İshâk ve Ca'de adında üç çocuk verdi. İshâk, Abdülmelik b. Mervân'ın hilafeti döneminde meydana gelen bir olayda öldürüldü. Muhammed b. Eşas ise Ömer b. Hattâb (ra.), Osman b. Affân (ra.) ve Ali b. Ebî Tâlib (ra.) ile birlikte bulundu. Hüseyin b. Ali'nin (selam onun üzerine olsun) şehadeti olayında bulundu. Muhtâr b. Ebî Ubeyd döneminde öldürüldü. Oğlu Abdurrahman b. Muhammed, Deyrû'l-Cemâcim olayında Haccâc'a karşı ayaklandı. Eşas b. Kays, Kinde'den öldürülenleri hatırlayınca bazı beyitler inşa etti. Şu beyit de bu beyitler cümlesindendir:

Ömrüme kasem olsun ki, ömrüm bana basit değildir; ben öldürülenler hakkında daha cimri idim.

Allah'a hamd olsun! O'nun lütuf, kolaylaştırması ve yardımını- [69]
la Ridde ile ilgili haberlerin sonuncusu bitti. Allah'ın salat ve selamı Efendimiz Muhammed'e (sav.) Âl'ine ve ashabının bütünü-
nün üzerine olsun!

[70] **Ridde Sonrası Savaşlar**

Ridde Olaylarından Sonra Farşlılar, Romalılar ve Çeşitli Kâfirlerle Yapılan Savaşlarda Gerçekleşen Fetihler

Bismillâhırrahmânırrahîm

Ebu Bekir (ra.) Ridde ehliyle savaşları bitirince Acemler, Romalılar ve kâfir gruplarla savaşmaya karar verdi. Bunun sebebi şudur: Araplar ve Acemlere karşı savaşları başlatanların ilki Müsennâ b. Hârise Şeybani'dir. Şöyle ki Tihâme ve Hicâz'da karşılaştıkları kılıktan dolayı Benî Şeybân'ın Rebîa kolu ile diğer Arap kabileleri, Irak'a göç ettiler. Rebîa ise kılıktan dolayı Irak'a sonra Cezîre'ye geldiler ve Yemâme'ye yerleştiler.

Rebîa Irak'a gelince Fars Meliki Kistrâ onlara elçi gönderip kendilerini davet etti. Sonra da: *"Ey Arap topluluğu! Sizi yurduma getiren sebep nedir?"* diye sorunca onlar, *"Ey Melik! Yurdumuzda kıtlık ve sıkıntı ile karşılaştık. Melik'in komşuluğuna rağbet ettik. Onun yurduna iltica ettik, beldesine yerleşmeye, koruma ve yakınlığı ile bağ kurmaya geldik. Eğer izin verirse ikamet eder değilse göçüp gideriz."* diye karşılık verdiler. Kistrâ da bozgunculuk yapmamaları ve kendisine güzel komşuluk yapmaları şartıyla yerleşmelerine izin verdi. Onlar da buna dair teminat verdiler. Böylece Benî Şey-

[71] bân ve diğer Rebîalılar Irak'ta konakladılar. Onlar da Farşlılardan hiç kimseye eziyette bulunmuyorlardı. Farşlılar da aynı şekilde hiçbir Arap'a eziyet etmiyorlardı. Allah'ın (cc.) ikamet etmelerini diledikleri müddete kadar bu hâl üzere kaldılar. Sonra da Farşlılar Araplara karşı taşkınlıkta bulunmaya ve onlara ileri boyutlarda eziyet etmeye başladılar. Çünkü bölgenin yönetimine onlar sahip idiler. Aralarında kin ve düşmanlık oluşuncaya kadar böyle devam etti. Müsennâ b. Hârise Şeybani Kufe tarafında ve Irak'ta...¹¹¹ bulunan kabilelere baskınlar yapmaya başladı. Onlara son derece eziyet ediyordu. O gün o, İslam dinine bağlı idi. Onun...¹¹² Müslümanlar için yaptığı fiiller Ebu Bekir'e (ra.) ulaştı. Onu tanımadan önce vakaları ve haberleri bize geliyordu.

Kays b. Âsım Minkarî ileri atılarak şöyle dedi: *"Ey Allah Rasûlünün (sav.) Halifesi! Orada adı anılmaya değmeyecek, nesebi*

111 Kitabın orijinalinde bu bölüm boş bir şekilde çıkmıştır.

112 Kitabın orijinalinde bu bölüm boş bir şekilde çıkmıştır.

meçhul, sayı ve kuvveti az olmayan bir kimse vardır. Bu adamın adı Müsennâ b. Hârise Şeybani'dir." Ebu Bekir (ra.) ona bir mesaj gönderdi ve onu kavmine reis olarak atadı. Ayrıca ona bir elbise ve bir sancak göndererek Farslılarla savaşmasını emretti.

Müsennâ b. Hârise, Kufe taraflarında ve yakın yerlerinde Farslılarla savaşmaya ve etrafına baskınlar yapmaya başladı. Onların gece ve gündüz otlayan davar ve develerini ele geçirmeye başladı. O, bu şekilde tam bir yıl veya buna yakın bir süre ikamet etti. Daha sonra Süveyd b. Katabe b. Katâde b. Cerîr b. Bişâr b. Salebe b. Sedûs adındaki amcaoğlunu davet etti. Ona bir ordu verdi ve onu da Basra tarafına gönderdi. O da Übülle ehli ve yakınlarındaki Farslılarla savaşmaya başladı.

Müsenna b. Harise Kufe ve yakınlarında, Süveyd b. Katabe ise [72] Basra ve yakınlarında idi. Amcaoğullarından oluşan¹¹³ bu ordu Farslılarla savaşıyor ve bu hususta gevşeklik göstermiyordu.

Halit Irak'ta

Halit b. Velit'in (ra.) Yemâme Yurdundan Irak Tarafına Doğru Harekete Geçmeye Başlaması

Farslılar, onlara karşı o derece kalabalık bir topluluk hâline geldiler ki neredeyse onları yurtlarından sürecektlerdi. Bu durum Ebu Bekir'e (ra.) ulaşınca o, son derece üzüldü ve ne yapacağını bilemedi.

Bunun üzerine Ömer b. Hattâb (ra.) ona şöyle dedi: "*Ey Allah Rasûlünün Halifesi! Benim sana sunacağım bir görüşüm var.*" Ebu Bekir: "*Nedir o ey Ebu Hafs?*" diye sorunca Ömer, "*İşte Halit b. Velit! Allah Onun eliyle Yemâme'nin fethini başlattı. O şu anda hısımlık bağıyla ikamet etmektedir...*"¹¹⁴ Ona bir mektup yaz ve Irak'a yürümesini emret ki süvari ve piyade birlikleriyle... Müsennâ b. Hârise ve adamları¹¹⁵ Farslıları çiğnesin. Umulur ki Allah (cc.) onun vesilesiyle senin Farslılar meselesinin üzerinden gelmeni sağlayacaktır." diye karşılık verdi. Bunun üzerine Ebu Bekir (ra.) ona "*Ömrüme kasem olsun ki asıl doğru görüş budur.*"

113 Kitabın aslında bu bölüm silik çıkmıştır.

114 Kitabın orijinalinde bu bölüm silik çıkmıştır.

115 Kitabın orijinalinde bu bölüm silik çıkmıştır.

Ebu Bekir'in (ra.) Halit b. Velit'e (ra.) Mektubu

Ebu Bekir (ra.), Halit b. Velit'e şöyle yazdı:

"Bismillâhirrahmânirrahîm...¹¹⁶ Rasûlullah'ın (sav.) Halifesi, Allah'ın kulu Ebu Bekir'den Halit b. Velit'e ve onunla birlikte olan Muhâcir, Ensâr ve güzelliğe tabi olanlara! Selam sizlere! Kendisinden başka ilah olmayan Allah'a hamd ederim. Hamd o Allah'adır ki
 [73] *vaadini yerine getirir ve kuluna yardım eder; dostunu aziz, düşmanını zelil eder, tek başına ahzaba karşı galip gelir. Kuşkusuz Allah kendisinden başka ilah olmayandır. Allah şöyle buyurmaktadır: "Allah, sizlerden iman edip iyi davranışlarda bulunanlara, kendilerinden öncekileri sahip ve hâkim kıldığı gibi onları da yeryüzüne sahip ve hâkim kılacağını, onlar için beğenip seçtiği dini, onların iyiliğine yerleştirip koruyacağını ve (geçirdikleri) korku döneminden sonra, bunun yerine onlara güven sağlayacağını vadetti."¹¹⁷ -Ebu Bekir, ayetin bütünü yazdı ve ayeti okudu.- Bu O'nun sözünden caymayacağı kesin bir vaadi ve hakkında kuşku bulunmayan bir sözüdür. Allah müminlere cihadı farz ederek şöyle buyurmaktadır: "Hoşunuza gitmediği hâlde savaş size farz kılındı."¹¹⁸ Allah'ın sizlere vaadini tamamlayınız ve size farz kıldığı hususlarda -her ne kadar o konuda külfet ağır, musibet büyük olsa da ve meşakkat uzasa da- ona itaat ediniz. Bu konuda sizler mallarla ve canlarla acı çektiniz. Bu Allah'ın sevabının büyüklüğünün yanında çok basit kalmaktadır. Öyleyse Allah yolunda "Gerek hafif, gerek ağır olarak savaşa çıkın, mallarınızla ve canlarınızla Allah yolunda cihad edin."¹¹⁹ Gazada bulununuz. Allah sizlere merhamet eylesin.*

Uyanık olun! Ben Halit b. Velit'e Irak'a doğru harekete geçmesini emrettim. Benden emir gelinceye kadar da oradan ayrılmayın. Siz de onunla birlikte gidiniz ve sakın gevşeklik göstermeyiniz. Çünkü biliyorum ki bu yol uzun ve meşakkatli bir yoldur. Ancak şunu biliniz ki Allah bu yolda iyi niyetle hareket edenlere çok büyük hayırlar ve mükâfatlar verecektir. Irak'a vardığınızda emrim gelinceye kadar siz de Halit'in yanında kalınız. Allah hem sizin

116 Kitabın orijinalinde bu bölüm düşmüştür. Biz bu bölümü Kitabın Farsça nüshasının tercümesinden elde ettik.

117 Nûr, 24/55.

118 Bakara, 2/216.

119 Tevbe, 9/41.

ve hem de bizim dünya ve ahiret ihtiyacımızı gidersin! Selam, Allah'ın rahmet ve bereketi üzerinize olsun..."

Farsça pasajın içeriğinde ise şu fazlalık vardır:

"Mektubum ne zaman sana ulaşırsa Irak'a doğru derhal harekete geç. Müsennâ b. Hârise ile birleş. Onunla birlikte tek bir el ve aynı görüş üzere bulun. Bütün Müslümanlar üzerinde taat ve seninle birlikte hareket etme yükümlülükleri vardır. Allah (cc.) her iki yurttan da en güzel bir şekilde onları mükâfatlandırsın."

Ebu Bekir daha sonra Ebu Saîd Hudrî'yi çağırıp mektubu ona teslim etti ve şöyle dedi: *"Halit'e git. O Irak'a yönelinceye kadar [74] ondan ayrılma ve ona gizlice şunu söyle: Acemlerle savaşan Müslümanlara yardımcı kuvvet olarak git. Umulur ki Allah senin elinle fetih bağışlayacaktır, iş ne zaman lazım olursa seni davet edeceğim. Nerede olursa olsun ordunun komutanı sensin. Benim dışımda da senin üzerinde başka bir yetkili yoktur."* Ebu Saîd, Halit'e gidip mektubu kendisine teslim etti.

Halit ona *"Ey Ebu Saîd! Bunun Halifenin içtihiadı olmadığını Ömer'in içtihiadı olduğunu görüyorum. Çünkü o benim Benî Hanîfe ile ilişki kurduğumu ve onlardan evlendiğimi bilmektedir. O bundan dolayı da öfkelenmiş idi."* dedi. Her hâlükârda Halit askerleri topladı. Onlara cihadın faziletlerini anlatmaya başladı. Sonra da Halifenin emirlerini kendilerine okudu. Bütünü ona *"İşittik ve itaat ettik"* diye cevap verdiler.

Sonra aynı gün içinde harekete geçtiler. Zeberkân b. Bedr, orduyu nakletmeye başlamış idi. Sıddık, bir mektup da Müsennâ b. Hârise'ye yazarak şöyle dedi: *"Ben Halit b. Velit'e derhal sana yardıma koşması için bir mektup yazdım. Onu çok güzel bir şekilde karşıla ve yönetim hakkının ona ait olduğunu bil. Allah'ın (cc.) "Beraberinde bulunanlar da kâfirlere karşı çetin, kendi aralarında merhametlidirler."¹²⁰ ayeti de buna uygundur. Halit ne zaman Irak'a ulaşırsa emir odur vezir de sensin. Eğer onu ikinci defa çağırarak olursam emir sensin."*

Bu mektup Müsennâ b. Hârise'ye ulaşınca o, adamlarını ve yardımcılarını topladı ve onlara şöyle dedi: *"Sıddık, Halit'in ge-*

lişini müjdelediği gibi bize de son derece saygı göstermiştir. Öyleyse Halit'in ulaşacağı ana kadar bekleyelim."

[75] Halit, bulunduğu yerden çok hızlı bir şekilde yol aldı ve Basra'nın sınırlarına ulaştı. Burada Süveyd, adamlarından bir bölük ile onu karşıladı. Halit ona ikramda bulundu sonra da *"Bana bu yönlerde düşman için toplulukların en büyüğünü sayı ve kuvvet açısından en kalabalığını ve savaşta en dirençli olanını göster."* deyince Süveyd, *"Ey Emir! Übülle birlikler ile doludur. Onların arasında tehlikelere çekilmeksizin atılan şecaat sahibi kimseler vardır."* diye karşılık verdi. Halit *"Öyleyse ilk önce onlarla başlamamız lazım; ta ki onların akıbeti diğer Araplar için bir ibret olsun ki başarılarını kaldıramasınlar."* dedi. Süveyd de *"Ey Emir dediğin gibidir."* diye cevap verdi. Bu durumda Halit, Süveyd'e askerleri onların üzerine sevk etmelerini emretti ve *"Ben de sizlere ulaşış katılacağım. Gerekli gördüğüm şeyleri de yapacağım."* dedi.

Süveyd, ordusunu hazırladı ve Übülle'ye yöneldi. Übülle ehli de onunla savaşmak için meydana çıktı. İki taraf arasında savaş kızışınca Halit beraberinde bulunan Muhâcir ve Ensâr ile konuşlandığı yerden ortaya çıktı. Übülle ahalisi bozguna uğrayıp kaleye sığınmak zorunda kaldı. Arkalarında kılıç önlerinde ise nehir vardı. Onlardan dört bin kişi öldürüldü. Diğerleri de suda boğuldular. Geriye kalanları ise kaleye ulaştılar.

Halit, buradan ayrılıp Nebâc'a ulaştı ve Benî Bekr Araplarının bir bölümünün yakınlarında konakladı. Daha sonra Müsennâ b. Hârise ordu ve akrabalarından oluşan beraberindeki bir grup ile ona katıldı. Halit onu selamladı ve kendi özel adamlarının arasına alıp ona son derece ikramda bulundu. Ardından Halit atına binip orduyu Kufe ve Sevâd taraflarına sevk etti. Bu sevk ile Acemlerin kalplerine korku yerleşti. Onlar da Halit ve Müsennâ'nın Kufe'ye ulaşması için yolu açtılar. Halit, Kufe'nin çevresinde garnizonu kurdu. Sonra da şu içerikteki bir mektubu Acemlere yazdı:

"Bismillâhirrahmânirrahîm! Hidayete tabi olanlara selam olsun. Topluluklarınızı dağıtan, izzetinizin köklerini kazıyan, aranızda ayrılık sokan, şecaatinizi korkuya dönüştüren Allah'a hamd olsun. Biliniz ki sapıklık yolunu terk edip kiblemize yönelen, Rab-

bimizin ve onun Rasûlünün emirlerine uyan, tanıklıkta bulunduğumuz şeylere tanıklıkta bulunan ve bize düşmanlık etmeyi terk eden herkes bizdendir ve biz de onanız. Kim bizim zimmetimize [76] girer ve bize cizye öderse o da güvendedir. Bizimle husumette bulunmak isteyen kimse ise meydana çıksın. Bizler de kendisinden ölümlerin damladığı kılıçlarımızla onun karşısına çıkacağız. Selam ile."

Bu mektup Acem komutanlara ulaşınca onların elleri ayaklarına dolaştı ve verecek cevap bulamadılar. Halit, baskın yapımları için etrafa seriyyeler göndermeye başladı. Çevrede ne kadar davar varsa hiçbir şey bırakmayıp bütününü Halit'in önüne getirip koydular. Halit, daha sonra orduları Hire¹²¹ tarafına sevk etti. Orada sağlam, korunaklı kaleler ve savaşta silahlı ve deneyim sahibi kimseler gördü. Oraya konuşlandı.

İki taraf arasında savaş ateşi tutuştu ve savaş giderek kızıştı. Halit, mızrak ve kılıç darbeleriyle vuruşmaya dalmışken Dırâr b. Ezver ona "Ey Emir! Bunlar akılları eksik ve kendi nefislerine düşman olan bir kavimdir. Eğer Emir içlerinden birisinden anlaşma talep eder ve ona nasihat edecek olursa umulur ki bu anlaşma başarılı olur ve daha güzel bir sonuç elde edilir." diye seslendi.

Bu teklif üzerine Halit onlara "İçinizden isabetli fikirler ve bilgisiyle tanınan birisini karşımıza çıkarın ki bizi bir dinlesin ve mesajımızı sizlere ilet sin." diyecek bir adamı gönderdi. Onlar da Müslümanlara Abdülmesîh b. Amr b. Hayyân b. Bakîle Nesâî adında birisini gönderdiler. Abdülmesîh, heybetli ve vakur bir görünüme sahip idi. İki yüz yaşını aşmış idi. Halit'e ulaşp Âl-i Gassân'ın övgüsü, Münzir ve Âl-i Numân döneminden itibaren onların yurtlarının niteliği hakkında bir şiir inşad etti ve şöyle dedi:

Burada aslanların avlanmadığı öyle meralar vardır ki kaplanlar korunma ilacını içerler ve sürüler de bu geniş otlaklarda güvenilir ve gönül rahatlığıyla otlayabilirler. Kuşlar Harnak kasrının altında uçabilir. Şimdi ise işler duraksamış durumdadır. Evet, zaman dönmektedir. Dünya da bundan dolayı dünya olarak isimlendirildi. [77]

İbn Bakîle'nin şiiri;¹²²

121 Hire, Irak'ta Kufe yakınlarında bir yerleşim yeri.

122 Taberî'den c. 2, s. 526, Kahire 1939 (el-Mektebetü't-Ticariyye basımı).

Münzirlerden sonra otlanmayı görmekteyim. Sen ise Harnak ve Se-dirde dinlenmekteisin.

Numân'ın atlılarından sonra Mürre ve el-Hadir arasında dişi develeri otlatmaktadır.

Ebu Kubeys'in helakının ardından yağmurlu bir günde uyuz bir keçi gibi olduk.

Mad'ın kabileleri açıkça hazırlanmış koyunlar gibi açıkça bölüştüler. Kadınlar bizim için mübah kılınmadı. Bizler övünen memenin kuması gibi olduk.

Kureyza ve en-Nadir'in haraçlarının ve Kısra'nın haracının ardından biz vergi ödedik.

İşte zaman da böyledir. Onun devleti yarışılır. Bir gün üzülür veya bir gün sevinilir.

Abdülmesîh, kelamını bitirince Halit "Kimsin sen?" diye sorunca. Abdülmesîh: "Ben Rabbimin kuluyum." diye karşılık verdi. Halit: "Nerelisin?" diye sorunca o da "Dünyadanım." dedi. Halit "Nereden geldin?" diye sorunca o "Babamın sulbünden!" diye karşılık verdi. Halit "Nereden ulaştın?" diye sorunca o "Annemin karnından!" dedi. Halit "Hangi şeydesin?" diye sorunca o "Elbise-min içinde!" dedi. Halit "Neyin üzerindesin?" diye sorunca o "Ye-rin üstündeyim." dedi. Halit "Benim hayretimi arttırmaktan başka bir şey yapmadın. Senin aklın var mı yoksa yok mu; sen devenin dizini bağlıyor musun yoksa bağlamıyor musun?" diye sorunca Abdülmesîh muğalata ederek sözünü başka bir yöne yorumladı ve şöyle dedi: "Ben devenin dizini bağlıyorum ve onu sağlamlaştırıyorum."

Halit: "Ben seninle insanların sözleriyle konuştum." deyince o "Ben de sana insanların cevabıyla cevap verdim." dedi. Halit: "Siz-ler kimler oluyorsunuz?" diye sorunca o "Bizler Âdem'in evlatları-rız." dedi. Halit: "Barış için mi geldin yoksa savaş için mi?" diye sorunca O "Barış için!" diye karşılık verdi.

Halit: "Sizler Arap mısınız Acem mi?" diye sorunca o: "Bizler Arap idik. Ancak Aceme dönüştük. Acemler idik ve Araplara dö-nüştük." dedi. Bunun üzerine Halit tekbir getirdi ve şöyle dedi: "Şimdi sözünü anladım. Şimdi söyle bana bakayım; şu duvarları neden yükselttiniz?" Abdülmesîh: "Arkasındaki kıt akıllıları gizle-sin, akıllılar da bizim sözümüzü dinlesinler ve onların bize zulmet-melerine mani olsunlar diye!" diye karşılık verdi.

Halit: *"Elinde bir şey görüyorum. Nedir o?"* diye sorunca *"Öldürücü zehir!"* dedi. Halit: *"Elinde zehiri neden taşıyorsun?"* diye sorunca o, *"İhtiyat olsun diye. Seninle birlikte ittifaka ulaşacak olursam bununla olur. Yoksa zehri içeceğim ve öleceğim. Ben artık [78] ömrümün en cılız dönemlerine ulaştım."* dedi.

Halit: *"Görebilmem için bana zehri ver."* dedi. Abdülmesîh ona zehri verdi. Halit zehri aldı ve *"Bismilahi ve billahi Rabbi'l-ardi ve's-semaillezi la yadurru meahu şey'un fî'l-ardi ve la fî's-semâi"* diyerek içti¹²³ ve Halit'ten bol miktarda ter çıktı ve bu ter ondan zehrin etkisini giderdi.

İşte bu esnada Halit şöyle dedi: *"Ey yaşlı adam! Allah'tan kork ve Muhammed'in dinine gir. Zira benimle birlikte öyle adamlar vardır ki ölümü basit görürler ve ruhlarını vermeye aldırış etmezler."* Yaşlı adam şöyle dedi: *"Bana mühlet ver de kavmime müracaat edeyim ve onlara gördüğüm şeyi haber vereyim. Sonra da sana döneyim."*

Bunun üzerine Halit *"Git."* dedi. Adam gidip de kavmiyle buluşunca ve gördüğü manzaralar karşısında Müslümanların ölümü önemsiz gördüğünü onlara haber verdi. Hatta öldürücü zehrin dahi onlara etki etmediğini, kendilerinin hayatı sevdiği gibi onların da ölümü sevdiklerini haber verdi. Onlar da Abdülmesîh'in önerisine muvafakat ettiler ve yüz bin dirhem, Şîrîveyh b. Kistrâ'nın taylasan kumaşını ve onun kıymeti olan otuz bin dirhemi ödemeye razı oldular. Halit, bu malların bütünü Sıddık'e (ra.) gönderdi. Bu Acem mallarından Medine-i Münevvere'ye gönderilen ilk mal oldu. Halit, daha sonra barış anlaşmasını yazdı ve onlara teslim etti. Sonra ayrıldı.

Halit, Cerîr b. Abdullah Becelî'ye Muhâcirler ve Ensârdan oluşan bin kişilik bir birliği onun komutası altına vererek onu Bankiya denilen bir mevkiye tayin edip oraya gitmesini emretti. Söz konusu bu mekânda 'Dâzuveyh b. Ferhân' adlı bir kişi bulunmaktaydı. Taberî'nin eserinde burada Salûbâ b. Nastûnâ adlı bir şahsın olduğu belirtilir. Cerîr'in ordusu nehrin kıyısına ulaşıp da nehri geçmek istediklerinde Bankiya ahalisinden bir adam onlara gele-

123 Anlamı: Allah'ın yüce ismi ve Allah ile; yerin ve göğün Rabbi ile! Allah'ın yüce ismine sığınana yerde ve gökte hiç bir şey zarar veremez!

rek yüz bin dirhem karşılığında Cerîr b. Abdullah ile barışma teklifini arz etti. Cerîr de buna razı oldu. Onun için bir sulh belgesi yazdı. Dâzuveyh buradan Yezdicerd'e kaçtı ve gerçekleşen olayı ona haber verdi. Yezdicerd, bu olaydan son derece elem duydu.

Halit, daha sonra bölgesinden ayrılıp Aynü't-Temr şehrini ele geçirdi ve şehir ahalisinden birçok kimseyi esir aldı. Birçok mal ve davarı da ganimet olarak ele geçirdi. Irak'taki birkaç mekân da da aynı şeyi uyguladı, ganimetlerin humusunu çıkardı ve Sıddık'e gönderdi. Geriye kalanını ise ordunun bireylerine dağıttı.

Şam Seferi

Sıddık'ın (ra.) Hilafeti Döneminde Şam Şehirlerinin Ele Geçirilmesi

Romalıların Şam yurdunda ellerinin kuvvetli oldukları ve bozgunculuğu ilan ettiklerine ilişkin peşi sıra haberler Şam'dan gelmekteydi. Sıddık bu şehirlerin bozgunculuk ve fesaddan kurtarılması için buralara ordular gönderme eğilimindeydi. Aşere-i mübeşşere ve sahabenin seçkinlerinden bazı kimseleri toplayacağı güne kadar bu görüşünü korudu. Onlara şöyle diyerek hitap etti: *"Kuşkusuz Allah'ın (cc.) nimetleri sayılamayacak kadar çoktur ve hiçbir amel de Allah'ın bu nimetlerinin karşılığı olamaz. Hamd, yalnızca O'na mahsustur. Allah sizin kelimenizi birleştirip aranızı ıslah eyledi. O, sizi İslam'a hidayet etti, şeytanı sizden uzaklaştırdı. Artık şeytan sizi tekrar şirke düşürmekten ümidini kesmiştir. Allah'tan başka ilah edinmeyiniz. Bugün Araplar bir baba ile bir annenin çocuklarıdır. Sizleri şunun için çağırttım ki ben Müslümanları Şam diyarında bulunan Rumlarla cihat etmeye göndereceğim ki Allah Müslümanlara yardım etsin, O'nun ismini en yüce eylesin. Ayrıca bu cihatta Müslümanlar için çok büyük bir pay da söz konusudur. Çünkü Müslümanlardan ölenler şehit olacaktırlar. Allah katında iyiler için hayırlar vardır. Geride kalanlar ise dinlerini müdâfa etmiş olarak yaşayacaklar ve bunlar da* [80] *Allah'tan cihad sevabını alacaklardır. Bunlar benim görüşümdür. Bana görüşünü sunmak isteyen varsa sunsun!"*

Bunun üzerine Ömer b. Hattâb (ra.) ayağa kalkarak şöyle dedi: *"Hamd, hayrı yarattıklarından dilediğine mahsus kılan Allah'a özgüdür. Vallahi biz hangi hayra çağrıldıysak sen o hayırdan*

bizi geçtin. Bu da Allah'ın dilediğine bağışladığı fazlıdır. O büyük fazilet sahibidir. Vallahi ben de seninle görüşünce sana bu görüşü sunmak istiyordum. Ancak sen bu görüşü sununcaya kadar isteğim gerçekleşmedi. İsabetli karar vermişsin. -Allah seni doğru yola isabet ettirsin.- Onların üzerine peşi sıra birlikler gönder. Peş peşe askerler ve adamlar sevk et. Allah dinine yardım edecek, onu ve ehlini aziz kılacaktır”

Ömer'den sonra Abdurrahman b. Avf (ra.) ayağa kalktı ve şunları söyledi:

“Ey Allah Rasûlünün Halifesi! Rumlar ve Asfaroğulları çok kuvvetli olup adeta aşılmaz bir kale gibidirler. Bana sorarsan bir orduyla ve tüm gücümüzle saldırmamız doğru olmaz derim. Önce süvari birliklerini onların yurtlarının ücra bölgelerine sevk edelim, bu birlik daha sonra sana geri dönsün. Bu işi birkaç defa yapacak olurlarsa Rumlara zarar verir ve bu bölgelerden ganimetler elde ederler. Sonra da Yemen arazilerine Rebfa ve Mudar kabilelerinin en ücra noktalarına kadar haber gönderir ve onları toplarsın. Bundan sonra da başına ya bizzat kendin geçerek ya da bir kumandan tayin ederek onları Rumların üzerine gönderirsiniz.”

Bu konuşmanın ardından Ebu Bekir de insanlar da bir müddet sustular. Bu sessizliğin ardından Ebu Bekir insanlara *“Peki sizlerin görüşü nedir?”* diye sordu. Bunun üzerine Osman b. Affân (ra.) şöyle konuştu: *“Ben senin bu dine mensup olanların iyiliğini istediğini ve yine onlara merhametli olduğunu görüyorum. Eğer onların geneli hakkında faydalı olacağını düşünüyorsan bu işi derhal yürürlüğe koy. Çünkü sen töhmet edilecek bir kimse değilsin.”*

Bu konuşmadan sonra Talha, ez-Zübeyr, Sa'd, Ebu Ubeyde, Saîd b. Zeyd ve orada bulunan diğer Muhâcir ve Ensâr bu içerde sözler söylediler. Ali (ra.) sessiz kalmıştı. Ebu Bekir Ona dönerek: *“Ey Ebû'l-Hasan! Senin görüşün nedir?”* diye sordu. Ali (ra.): *“Benim görüşüme göre göndereceğin ordunun ister başında bulun istersen de bulunma, Rumlar üzerine ordu gönderirsen inşallah galip geleceksin!”* diye cevap verdi. Ebu Bekir: *“Allah sana hayırlı müjdelere versin! Onları mağlup edeceğimi de nereden çıkarıyorsun?”* diye sorunca Ali: *“Ben Rasûlullah'ın (sav.) ‘Bu din düş-* [81]
manlık besleyen herkese karşı sürekli galip gelecek ve nihayetinde

din ve din ehli olan Müslümanlar herkesi yenecektir.' buyurduğunu işittim." dedi. Bunun üzerine Ebu Bekir: *"Sübhânallah! Bu ne güzel bir hadistir! Beni bununla sevindirdiğin gibi Allah da seni sevindirsin!"* dedi.

Sonra Ebu Bekir, sahabeye yöneldi ve şöyle dedi: *"Ey İnsanlar! İyi biliniz ki Allah size İslam dini ile nimet bağışlamış, size cihad ile ikramda bulunmuş, sizleri bu din ile diğer bütün dinlere üstün kılmıştır. Ey Allah'ın kulları! Romalılarla gaza etmek için hazırlıklarınızı yapınız. Ben sizin için sancak bağlatıp başınıza kumandanlar tayin edeceğim. Rabb'inize itaat ediniz. Kumandanlarınıza karşı çıkmayınız. Niyetiniz, içecek ve yiyecekleriniz güzel olsun. Allah takvâ sahipleri ile iyilik yapanlarla birlikte dir."*

Amr b. Âs'ın kardeşi¹²⁴ Halit b. Saîd ona şöyle diyerek cevap verdi: *"Sen bizim emirimiz; biz de senin reyanız. Senden emir; bizden itaat. Bizler senin emrine itaat ederiz. Sen bizi nereye gönderecek olursan oraya gideriz."* Bunun üzerine Sıddık *"Allah hayrını versin!"* dedi ve onu bu ordunun kumandanlığı için hazırladı. Halit de bunu kabul etti ve şöyle dedi: *"Ben kardeşlerimle, amcam oğullarıyla Allah yolunda cihad etme kararlılığı içindeyiz ve kâfirlerle cihad etmek için var gücümüzle çalışacağız. Umulur ki Allah bizim arzumuzu gerçekleştirir veya bu konuda ecellerimize ulaşırız. Ben seni ve burada hazır bulunanları buna tanık tutuyorum ki bizler hiç kimsenin övgüsünü ümit etmiyoruz."* Sıddık Onun bu tutumunu övdü.

(Halit Rasûlullah'ın Yemen âmiliydi.) Fârûk, Şam Savaşının ondan daha donanımlı bir komutanı gerektirdiği görüşündeydi. Bu amaçla Sıddık'e şöyle dedi: *"Bu iş için tayin ettiğin Halit hiç kuşkusuz bu işe ehildir. Ancak Müslümanların arasında öyle kimseler vardır ki onlar bu iş için daha ehildirler. Çünkü Asfaroğullarının işi kolay değildir. Senin yanında deneyim sahibi Ebu Ubeyde gibi bir adam var. Muâz b. Cebel, Şurahbîl b. Hasene ve Yezîd b. Ebî Süfyân da böyledir. Bu tür bir yönetime bunlar daha çok layıktırlar. Böylece sonuçlar en güzel bir şekilde tecelli etsin."*

Ebu Bekir, Ömer'in önerisine muvafakat etti ve bu adamları çağırarak şöyle dedi: *"Ey Ebu Ubeyde! Ey Muâz! Ey Şurahbîl ve Ey*

124 Bu ikisi kardeş değildir. Müellif karıştırmıştır (ed.).

Yezîd! Sizler bu dinin hamilerisiniz. Bu ordularının yönetim işini sizlere verdim. Bu konuda elinizden gelen çabayı ortaya koyunuz, düşmanla karşılaşma hususunda tek bir el gibi olunuz."

Ömer devamında şöyle dedi: *"Ey Allah Rasûlünün Halifesi! Bu [82] ordunun sayısının Rumlara karşı koyacak bir çoklukta olmadığı görüşündeyim. Yemen ehline mektup yazarak onları yardım etmeye teşvik et."* Sıddık bu teklife de muvafakat etti ve Yemen ehline onları Rumlarla savaşa katılmaya davet eden bir mektup yazdı. Bu mektup Yemen'e ulaştınca Yemenliler onun davetine icabet ettiler ve derhal dört bin süvariye Kays b. Hübeyre Murâdî komutasında Medine'ye doğru gönderdiler.

Ebu Bekir de onların bu davranışını övdü. Sonra da hep birlikte maksatlarına yöneldiler. Ebu Bekir Medine'nin dışına kadar bir müddet yürüyerek onları uğurladı. Yezîd ona: *"Ey Allah Rasûlünün Halifesi! Ya sen de bineğe bin veya biz yürüyelim."* dedi. Ebu Bekir: *"Ben ancak Allah'ın hoşnutluğunu elde etmek için yürüyorum."* dedi.

Bu durum Veda tepelerine kadar devam etti. Ebu Bekir, sonra Yezîd'e şöyle dedi: *"Ey Yezîd! Gücün yettiği kadar çaba göster. Sızlanmaktan sakın. Bil ki sen düşmanın çok ve nimetlerin bol olduğu bir yurda gidiyorsun. Hiçbir durumda Allah'ı anmaktan gafil olma. Kalbin O'nunla olsun. Kadınları ve çocukları öldürmekten sakın. Hurma ve diğer ağaçları yerinden sökmekten sakın. Yaşlıları ve çocukları öldürmekten kaçın. Hiç kimseyi sebepsiz yere öldürme. Bayındır bir yeri tahrip etme ki Allah sizlere yardım etsin. O her şeye kadirdir."*

Ebu Bekir daha sonra dua etmek için ellerini kaldırdı, kıbleye yöneldi ve şöyle dua etti: *"Ya Rabbi! Sen bizi yokluktan yarattın ve bize Rasûlün Muhammed'in (sav.) dili ile risaletini ulaştırdın ki biz bu dinde kavrayış sahibi olalım. Bizi cenneti kazanmaya rahat ettin, cehennem ateşinden de sakındırdın. Sapıklıktan sonra bizleri hidayete ilettin. Küfre dalmış bir hâldeyken müminler olduk. Bizim üzerimizdeki lütfun oldukça büyüktür. Bizler paramparça idik lütfunla bizleri bir araya topladın. Bizlere dininin izharını ve senin kelimenin yüceliğini emrettin ki insanlar bu dine girsinler veya küçülerek elleriyle cizye versinler. İşte şimdi bizler*

senin yolunda yürüyor ve hoşnutluğunu talep ediyoruz. Seni tanımayan kimselerle veya sana ortak koşanlarla cihad ediyoruz. Ey İlahi! Müminlere yardımcı ve dayanak ol, düşmanlarımızı helak et. Muhammed (sav.) ümmetini onlara karşı cüretli kıl, içimizden tereddütlü olanların ayaklarını sabit kıl. Düşmanlarımızın ayaklarının altını sars, kalplerine korku sal. Bize onların arazi ve yurtlarını rızıklandır ey İlahi, ey Kâdir ve ey Rahmân!"

- [83] Ebu Bekir daha sonra komutanlara orduların hâllerini gözetmelerini, ihlası ve birlikteliği öncelemelerini emretti. Sonra da onları Allah'a emanet etti. Onlar da Şam yurdunda Romalılarla gaza etmek için oraya doğru harekete geçtiler.

Bu haber Filistin'de bulunan Roma Kralı Herakliyus'a ulaşınca dininin ve mezhebinin gerektirdiği şekilde hanımları ve çocukları ile birlikte Müslümanlarla savaşta sebat gösterecekleri ve içlerinden tek bir kişi hayatta kalsa dahi Müslümanlar Filistin'i fethedinceye kadar asla dönmeyeceklerine dair yemin etti.

Herakliyus, daha sonra ordusunun komutanlarını çağırdı ve onlara Arap ordusunun ulaşma keyfiyetini açıkladı ve Müslümanlar hakkında şöyle dedi: *"Onlar peygamberlerinin kendilerine bu yurtlara hâkim olacaklarını haber verdiklerini iddia etmektedirler ve bu amaçla da bizim üzerimize gelmektedirler. Peygamberlerinin bu müjdesi hakkında da hiçbir kuşkuları bulunmamaktadır."*¹²⁵ Onun dini hidayet, fiilleri takvâdır. Sizler değişince veya tebdil edince bir topluluk kendilerine önem vermediğiniz ve kendileriyle sınanmaktan korkmadığımız şeyleri sizin için topladılar. Şimdi ise onlar sizin üzerinize yalın ayak, aç ve susuz bir şekilde harekete geçmişlerdir. Onları sizin beldelerinize yağmur kıtlığı, yerin kuraklığı ve kötü hâlleri getirmiştir.¹²⁶ Onlar peygamberlerinin kendilerine sizin beldelerinize galip geleceğini haber verdiğini iddia etmektedirler. Onlar kadınları ve çocuklarıyla sizlere geldiler. Peygamberlerinin kendilerine haber verdiği hususun gerçekleşeceğinde de kuşku duymamaktadırlar. Şimdi hazırlığınızı yapın ve kuvvetinizi hazırlayın, onların üzerine yürüyün, dininizi, şehirlerinizi, hanımlarınızı ve çocuklarınızı savunmak için onlarla çarpışın. Şimdi uyanık olun! Ben sizleri

125 Buraya kadar olan bölüm Farsça tercümeden alınmıştır.

126 Kitabın orijinalinde böyle geçmektedir.

harekete geçirecek, süvari ve piyade birlikleriyle sizlere yardımcı olacak emirleri başınıza atayacağım. Şimdi onları dinleyin ve onlara itaat edin.

Herakliyus, Dimaşk, Humus, Antakya, Halep ve bütün Şam yurduna mektuplar gönderdi. Arapların kendilerine doğru harekete geçtiklerini belirterek onları tedbir almaya sevk etti. Sonra onları topladı ve onlardan büyük bir topluluk oluşturdu.

Ebu Ubeyde b. Cerrâh, Müslümanlardan oluşan bir birlik ile Medine'den harekete geçti ve Vâdi'l-Kurâ'ya ulaştı. Burada konakladı, onun etrafında insanlar toplandı. Sonra da Vâdi'l-Kurâ'dan harekete geçti. Hicr yurdundan Akra'ya geçti. Burası Sâlih Peygamber'in (as.) yurdu idi. Sonra da Zâtü'l-Menâr, Ehdar, Cebine ve Tebük'e uğradı. Daha sonra Şam yurduna girdi. Bu durum Roma Hükümdarı Herakliyus'a ulaştı. Roma Hükümdarı Filistin'den süvari ve piyade birlikleriyle harekete geçti, Antakya'ya ulaştı ve orada konakladı. Bu durum Ebu Ubeyde b. Cerrâh'a ulaştınca o, Ebu Bekir Sıddık'a (ra.) şu mektubu yazdı:

"Bismillâhirrahmânirrahîm! Âmir b. Cerrah'tan Rasûlullah'ın (sav.) Halifesi Allah'ın kulu Ebu Bekir'e (ra.)! [Selam sana! Kendisinden başka ilah olmayan Allah'a hamd ederim.] İmdi, ben Allah'tan (c) İslam'a ve Müslümanlara çokça izzet bağışlamasını ve Müslümanlara açık bir fetih vermesini isterim. Ben Roma Kralı Herakliyus'un önümüzden kaçıp bir kenara çekildiğini ve Antakya'da konakladığını, ülkesinin ahalisine haberler gönderip, kendisinin etrafında topladığını haber vermek istiyorum. Onlardan kendisine uysal ve uysal olmayan atların üzerinde büyük bir topluluk oluşturmuştur. Onlar Şam bölgesindeki diğer şehirlerin de dışında seksen binin üstünde bir birlik hazırlamışlar. Görüşünü ortaya koyasın diye seni bundan haberdar etmek istedim. Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi senin üzerine olsun!"

Ebu Bekir (ra.), Ebu Ubeyde b. Cerrâh'ın mektubunu okuyunca kendisine şu içerikte bir mektup yazdı: *"Rasûlullah'ın (sav.) Halifesi Abdullah b. Osman'dan Ebu Ubeyde b. Cerrâh'a! İmdi senin mektubun bana ulaştı. Mektubu okudum, mektupta belirttiğin Roma Kralı Herakliyus'un ve onun Antakya'ya konaklamasını anladım. Onun Antakya'ya konaklamasına gelince bu durum, o ve as-*

habı için bir hezimettir. İnşallah Allah (cc.) sana ve Müslümanlara fetih bağışlayacaktır. Onun, sizler için memleketinin ahalisinden askerler toplamasına gelince işte bu bizim ve sizin gerçekleşeceğini bildiğimiz bir husustur. Sen de biliyorsun ki ey Ebu Ubeyde! Mülklerini ve saltanatlarını savaşız terk eden bir kavim olamaz. Allah'a hamd olsun ki seninle birlikte hayatı seven insanlar gibi ölümü seven, bekâr kadınları ve kıymetli malları sevdiklerinden ötürü onları ele geçirmeyi ümit edenler vardır. Bunları onların üzerine sal. Seninle birlikte olan ashabının azlığından dolayı ür-
 [85] *perme. Sen de biliyorsun ki Müslümanlardan tek bir birey müşriklerden bin adamdan daha çoktur. Onlarla kendin direkt temas kur ve ordunla onlara saldır. Allah (c) seninle birliktedir, O'na güven. Çünkü O, vaadini yerine getiren ve kuluna yardımcı olandır. Ben de sana süvari birlikler ve askerlerle takviye birlikler göndereceğim ki inşallah yeterli gelesin. Kuvvet sadece yüce ve ulu olan Allah'tandır. Selam ile."*

Ebu Bekir (ra.) mektubu Ebu Ubeyde b. Cerrâh'a göndermek isteyince Ömer b. Hattâb (ra.) ona yönelerek şöyle dedi: "*Sen Ebu Ubeyde b. Cerrâh'a bu mektubu yazdın. Sen Muâz b. Cebel, Şurahbîl b. Hasene ve Yezîd b. Ebî Süfyan'ın da komutanların olduğunu bilmektesin. Ebu Ubeyde'ye yazdığın mektubu onlara da yaz ve onları da düşmanlarıyla karşılaşmaları için teşvik et ki nefislerinde bir ukde oluşmasın."*

Ebu Bekir (ra.) şu nüshayı da onlara yazdı:

"İmdi, Antakya'da Romalıların toplandıkları, orada kalabalık bir birlik oluşturdıkları ve bu konuda çok süratli bir şekilde harekete geçtikleri bilgisi bana ulaşmıştır. Sizler de biliyorsunuz ki bizler Rasûlullah (sav.) ile birlikteydik. Allah (cc.) bize yardım ediyor, değerli ve saygın meleklerle imdatta bulunuyordu. İnsanları kendisine davet ettiğimiz ve üzerinde çarpıştığımız din işte bu dindir. Rabbinize yemin olsun ki Allah Müslümanları suçlularla, hak şahadette bulunanları da haça ibadet eden ve Rahmân'ı inkâr edenle denk tutmayacaktır. Ebu Ubeyde b. Cerrâh'a bu mektubun bir benzerini yazdım. Bakınız Allah (cc.) sizin için Rumlarla savaşmayı yazmış ise şiddetli kalpler ve hazır görüşler ile onların üzerine atılın. Allah (cc.) sizinle birliktedir. Sizi yardımsız koymayacaktır. O, size kendi kitabında dostlarından oluşan az bir toplu-

luğun düşmanlarından oluşan çok bir topluluğa galip geleceğini vad etmiştir. Allah'a güvenin ve ondan hoşnut olun. Ben de yeterli gelinceye kadar sizlere süvari ve piyade birliklerle yardım edeceğim. Kuvvet ancak Allah iledir.”¹²⁷

Ebu Bekir (ra.) bu üç mektubu askerlerin emirleri olan Şurah-bîl b. Hasene, Muâz b. Cebel ve Yezîd b. Ebî Süfyân'a gönderdi. Ebu Bekir daha sonra Sa'd b. Ebî Vakkâs'ın kardeşi Hâşim b. Utbe b. Ebî Vakkâs'ı çağırıp ona şöyle dedi: *“Ey Hâşim! Bu ümmetin düşmanla- [86] rıyla cihad etmen, valinin vefasına, doğruluğuna, samimiyetine, güç ve şecaatine güvendiği kimselerden olman senin dedenin saadetinden ve nasibinin bolluğundandır. Ebu Ubeyde b. Cerrâh ve Müslümanlar bana kâfirlerin kendilerine karşı toplandıklarını haber vermişler ki bir ordu çıkartayım ve bir garnizon kurayım. İnsanları senin komutan altında toplanmaya davet edeceğim inşallah. Güç ve kuvvet ancak Allah iledir.”* Hâşim b. Utbe şöyle dedi: *“İnşallah bunu yerine getirecek ve sana bu işte isyan etmeyeceğim.”*

Bu esnada Ebu Bekir (ra.), insanlara hutbe vermek üzere ayağa kalktı. Allah'a (cc.) hamdû senada bulunduktan sonra şöyle dedi: *“Ey insanlar! Düşmanlarıyla cihad etmeleri için Şam'a gönderdiğimiz Müslüman kardeşleriniz afiyettedir, sıkıntıları giderilmiş ve iyiliklere kavuşmuşlardır. Allah, onların düşmanlarının kalplerine korku salmıştır. Roma Kralı Herakliyus'un önlerinden kaçtığını ve Antakya şehrinde konakladığını haber veren Ebu Ubeyde'nin mektubu bana ulaştı. Herakliyus birçok Hristiyan'ı etrafında toplamıştır. Ben de kardeşlerinize sizden oluşan askeri birliklerle yardım gönderme düşüncesindeyim. Böylece Allah sizlerle onların sırtını sağlamlaştırsın, onların düşmanlarını sizinle kırıp geçirsin ve onların kalplerine korku salsın. Bu davete icabet ediniz ki Allah sizlere merhamet eylesin. Hâşim b. Utbe b. Ebî Vakkâs ile birlikte bu çağrıya icabet ediniz ve bunda büyük bir ecrin olduğuna ümit ediniz. Sizler eğer çarpışır ve zafer kazanacak olursanız işte başarı ve ganimet budur. Eğer öldürülecek olursanız şehadet ve saadet vardır.”*

Ebu Bekir'in bu davetine Hemdân, Eslem, Gıfâr, Müzeyne, Murâd, Ezd ve bütün kabilelerden birçok insan icabet etti. O gün

127 Ebû Bekir (ra.) bu mektubu onlara Abdullah b. Kurt es-Sumâli ile göndermiştir (el-Ezdi).

ona icabet edenler arasında Ezd kabilesinden Helkâm b. Hâris b. Mamer b. en-Nadr b. Halîd Tekî de bulunmaktaydı.¹²⁸ Bu şahıs bin süvariye bedel sayılmaktaydı. Müslüman olmadan önce yaşadığı şaşılacak bir kıssası vardır. Helkâm b. Hâris'in işinin başlangıcı şöyle idi: İlk zamanda Araplar birbirlerine baskınlar düzenler ve birbirlerini öldürürlerdi.

Helkâm b. el-Hâris

Bilginlerin Rivayetine Göre Helkâm b. el-Hâris'in İslam'dan Önceki Hikâyesi

O dönemde Kays-ı Gaylân arasında süvari olarak en iyi şu üç [87] kimseden başka yok idi. Âmir b. Tufeyl Âmirî, Antere b. Şeddâd Absî, Abbâs b. Mirdâs Sülemî. Bunlar Arap kabilelerine baskın yapmaya düşkün kimseler idiler.

Bunlar baskın yapmak üzerine bir araya geldiler. Sonra onlarla birlikte Kays kabilesinin seçkin ve bahadırlarından bin kişi çıktı. Bunlar sürekli hareket hâlinde idiler. Hangi Arap kabilesinin üzerine giderlerse gitsinler onların köklerini kazıyor, onları esir alarak veya öldürerek onlara acı veriyorlar, zelil ediyorlardı. Onların ellerinden bir kimse kurtulamıyor, onlara ya esir düşüyor ya öldürülüyor ya kırılıyor veya mağlup oluyordu.

Onlar, ömründe hiç kimsenin toplayamayacağı kadar ganimet topladılar. Sonra da tamamı kendi memleketlerine gelmek istediler. İnsanlara karşı yaptıklarıyla iftihar ediyor, bu konuda şiirler söylüyor, celadet ve savaşlardaki sabırlarını, kahramanları öldürmelerini ve mallarını zikrediyorlardı. İçlerinden bu konuda ilk konuşan ve kavmiyle iftihar eden Âmir b. Tufeyl Âmirî idi. Ondan sonra da Abbâs b. Mirdâs Sülemî konuştu. Sonra da Antere b. Şeddâd konuştu ve kavmiyle iftihar etti.

Bunlar sürekli elde ettikleri ganimetler ve mallarla hareket hâlinde idiler. Nihayet Yemen yakınlarında Selli denilen yerde konakladılar. Buraya yerleşince yakınlarında kurulmuş olan bir çadırı karşılaştılar. Çadıra ve içindekilere bakmaları için içlerinden üç kişiyi gönderdiler. Bu üç kişi çadıra yöneldi. Bir de ne görsünler, yaşlı bir kadın çadırda oturmuş bir hâlde. Onunla ko-

nuşmaya çalıştılsa da yaşlı acuze kadın onlarla konuşmadı. Bu üç kişiden birisi dostuna *"Atından in, bu çadırda kimin olduğuna bir bak"* dedi.

Adam atından indi ve çadıra doğru yürümeye başladı. Yaşlı kadın ona *"Arkana dön!"* diye bağırdı. Adam denileni yapmadı ve çadırın kapısına yakın bir yere varınca yaşlı kadın onun üzerine atladı, eliyle onun yan tarafına vurdu. Sonra onu kaldırıp yere vurdu ve adam da öldü. İkincisi de atından indi ve dostunun yanına doğru gitti. Onun ölü olduğunu gördü. Geri dönmedi, çadıra doğru yürüdü.

Yaşlı kadın ona *"Arkana dön ki seni sahibine ulaştırmayayım."* dedi..O adam da denileni yapmadı ve çadırın kapısına yaklaştı. Yaşlı kadın elini kaldırıp onun göğsüne bir yumruk vurdu. O da ölü bir hâlde yere düştü. Üçüncü şahıs bunları görünce hemen dostlarının yanına döndü ve bu durumu onlara haber verdi.

Âmir b. Tufeyl, Abbâs b. Mirdâs ve Antere b. Şeddâd kavimlerinin bahadırlarından oluşan yüz kişiye yakın bir süvari birliği ile atlarına bindiler, geriye kalanlar ise ganimetlerin ve metaların yanında kaldılar. Yaşlı kadın söz konusu yüz kişinin geldiğini görünce *"Ey Helkâm, yetiş yetiş!"* diye bağırdı. [88]

Acuze kadının çılgılığıyla söz konusu topluluğun tüyleri diken diken oldu. O esnada aniden çadırdan başını çıkaran ve güzelliği dolunayı andıran bir kızla karşılaştılar. Kız onlara şöyle dedi: *"Ey adamlar! Parçalayıcı aslan gelmeden önce geldiğiniz yere gidiniz."*

Âmir, kızın kendilerini tehdit etmesine güldü. Sonra da Abbâs b. Mirdâs'a yönelerek şöyle dedi: *"Yazıklar olsun sana ey Abbâs! Arap ve Acemin böyle bir cariyeyi dünyaya getireceğini sanmıyorum. Şu cariyenin yanına in. Ya öldürülürsün veya biz sana yardım ederiz."* Abbâs cevaben şöyle dedi: *"Bunu sen söyledin ve övündün. Sen söyleyeceğini söyledin. Bu Antere de söyleyeceğini söyledi. Bu vakit kahramanların sınanacağı bir vakittir. Ey Âmir ve ey Antere ininiz; ben de ikinizle birlikteyim."*

Onlar bu şekilde diyalog hâlindeyken güzellik, zarafet ve endamda güneşi andıran, tüyleri yeni biten, elinde mızrak ile sekili bir atın üzerinde vadinin koyağından çıkıp kendilerine doğru gelen bir genç ile karşılaştılar. Mızrağın ucunda ateş şulesini

andıran bir temren bulunmaktaydı. Gencin, atın arka bölümüne düşen meşini bulunmaktaydı. Gencin üzerinde bir gömlek ve bir izar vardı. Onunla birlikte önünde yürüyen üç tane köle vardı. Atlı birliğin çadırın kapısını kuşattığını görünce öfkeli bir aslan gibi kükremeye başladı.

Genç, topluluğa yaklaşıp *"İsteğiniz nedir? Lat ve Uzza'ya yemin ederim ki benim yanımda birkaç koyuncuk, on deve, üç at, silahım, şu kölelerim, annem, kız kardeşim, amcam kızı olan hanımımdan başka hiçbir şey yok. Benden uzaklaşın ve beni öfkelenlendirmeyin. Sizlere söylüyorum, eğer nefisleriniz sizlere benden bir şey alacağını söyleyorsa veya benden bir şey alacağınızı sanıyorsanız zannınız ne kadar da kötü."* dedi.

Âmir b. Tufeyl: *"Kimsin sen ey genç?"* diye sorunca genç, *"Helkâm b. Hâris b. Mamer b. Nadr b. Halîd Ezdî'yim. Ben, Benî Atik b. Ezd'den birisiyim. Arap kabilelerine baskın yapan, esir aldıktan bir müddet sonra onlara özgürlüklerini bağışlayan süvari Sebre b. Kurra benim amcamın oğludur."* diye karşılık verdi. Bunun üzerine Âmir b. Tufeyl: *"Şu vadiyi nasıl seçtin de insanlardan kopuk bir şekilde gelip bu vadiye yerleştin?"* diye sorunca. Genç: *"Ben kavmim içinde bir cinayet işledim. Onlardan birisini öldürdüm. Kız kardeşim, annem, hanımım ve malımı alarak onlardan ayrıldım, bu vadiye gelip konakladım ve dedim ki; amcam oğulları razı olup da ölülerinin kanını affedinceye kadar burada ikamet ederim sonra onların yanına dönerim."* dedi. Genç *"Siz bana haber verin bakayım kimlersiniz sizler?"* diye sorunca Âmir ona *"Ben Âmir b. Tufeyl b. Âmirî, şu Antere b. Şeddâd b. Absî, şu da Abbâs b. Mirdâs Sülemî. Her birimiz kavminin ileri geleni ve aşiretinin eşrafıdır."* dedi.

Genç gülerek tebessüm etti. Sonra da *"Vallahi, size aldırış etmiyorum. Amcamın oğlu Amr b. Madîkerib Zebîdî sizinle birlikte olsa dahi yine korkmam. Hâlbuki o sizden daha heybetli ve sizden daha cesur bir kalbe sahiptir. Sizler Numân b. Münzir'in yanında onun daha heybetli ve daha cesur olduğunu ikrar ettiniz, hor ve [89] hakir bir şekilde ona boyun eğdiniz."* dedi. Âmir b. Tufeyl: *"Onun böyle bir özelliğe sahip olduğunu ikrar ettiğimizi nereden öğrendin?"* diye sorunca genç *"Onu kendi nefisinden üstün tuttuğun esnada söylediğin şiiirden öğrendim."* dedi. Genç daha sonra Abbâs

b. Mirdâs Sülemî'ye yönelerek *"Ey Abbâs! Amr'ı kendinden üstün tuttuğun gün söylememiş miydin?"* diye sordu. Genç daha sonra da Antere b. Şeddâd'a yönelerek ona *"Sen de ey Antere! Sen de buna şahit olmadın mı? Yalan, hür kimseler için bir utanç vesilesidir."* dedi. Âmir b. Tufeyl ona *"Yeter ey genç! Çok konuştun. Amr'ı kendi nefislerimize üstün tuttuğumuza dair belirttiğin hususa gelince ömrüme kasem olsun ki bu bir vakitti; gerçekleşti, geçip gitti. Biz onun üstünlüğünü gerekli görmek zorundaydık. Ancak sen nerede Amr nerede. Sen Amr gibi değilsin ve Amr'dan daha aşağı da olamazsın. Sen bir çocuksun. Kız kardeşini ve hanımını bırak, nefisini, hizmetkârını, anneni ve diğer mallarını kurtar."* dedi.

Genç: *"Ey Âmir! Kız kardeşimi ve hanımı bırakmam gibi bir şey olabilir mi? Komşuyu korumayı...,¹²⁹ intikamı talep etmeyi, utançlığı gidermeyi, helak olmaya engel olmayı bana tavsiye etti. Lat ve Uzza'ya yemin olsun ki bizler Kays-ı Gaylân'ın çocukları gibi değiliz. Bizler ancak Kahtân'ın çocukları, kılıç ve mızrak darbelerinin ashabı, şarkın ve garbın melikleri, mızrak ve kılıç darbelerinden ayrılmayan kimseleriz. Sizler ise benim nazarımda Efendiniz Amr b. Madîkerib'in söylediği şu beyit gibisiniz: Vallahi Benî Gaylân'ın ne eski bir boy olmaya dayalı bir saygınlıkları vardır ne de tesis edilmiş bir esasları."* dedi.

Âmir b. Tufeyl, onun bu sözüne son derece öfkelenildi. Ona hamle yapmaya niyetlendiyse de sonra gencin kendisine galip gelmesinden, dolayısıyla da rezil olup alay konusu olmaktan korktu. Ashabına yöneldi ve Damdam adlı adamına şöyle dedi: *"Ey Damdam! Şu gencin karşısına çık. Bizim yerimize bu işin üstesinden gel!"*

Damdâ, Helkâm'ın karşısına recez okuyarak çıktı. Helkâm b. Hâris de hemen recez okuyarak onun karşısına çıktı. İkisi mızrak darbeleriyle birbirlerine saldırdılar. Helkâm ona bir mızrak darbesi vurdu ve atından düşürerek onu öldürdü.

Topluluk Damdam b. Âsım Âmirî'nin ölümüne oldukça üzül-
dü. Antere b. Şeddâd, Benî Abes'ten Amr b. Diâme'ye yönelerek *"Yazıklar olsun sana ey Amr! Şu köpeğin karşısına çık ve bizim yerimize onun üstesinden gel!"* dedi. Amr b. Diâme, Helkâm'ın

karşısına recez okuyarak çıktı. Helkâm b. Hâris de hemen recez okuyarak onun karşısına çıktı. İkisi mızrak darbeleriyle birbirlerine saldırdılar. Helkâm ona bir mızrak darbesi vurdu ve onu öldürdü. Helkâm bir tur attı ve durdu.

- [90] Abbas b. Mirdâs Sülemi, bu gence, Benî Amr'dan ve Benî Abes'ten öldürülen adamlara baktı. Benî Süleym kabilesinin süvarilerinden Harşel b. Ziyâd'a yönelerek *"Yazıklar olsun sana ey Harşel! Lat ve Uzza'ya yemin olsun ki! Ben biliyorum ki şu gencin karşısında senin dışında kimse duramaz. Amcan oğullarının sinelerine su serpmek istiyorsan nimetlenerek bu işi yap."* dedi.

Harşel b. Ziyâd es-Sülemî, Helkâm b. el-Hâris'in karşısına elinde kısa bir mızrak ile çıktı. Elindeki kısa mızrağı evirip çeviriyordu. Altında da doru türü bir at vardı ve recez okuyordu. Helkâm b. Hâris de hemen recez okuyarak onun karşısına çıktı. İkisi mızrak darbeleriyle birbirlerine saldırdılar. Helkâm ona bir mızrak darbesi vurdu ve onu öldürdü. Helkâm daha sonra savaş meydanında durdu. Sonra da karşısındaki topluluğu mübareze-ye davet etti. Karşısına çıkanları birer birer öldürdü. Nihayetinde onlardan on küsur kişiyi öldürdü.

Topluluk öfke ve kin ile dolmuştu. Ona geldiklerine bin pişman olmuş ve onu terk etmeleri hâlinde utanç damgası yemekten korkmuşlardı. Kendileri bahadır ve Arab'ın efendileri idiler. Sonra ona hamle yapmaya niyetlendiler. Genç bunu hissederek şöyle dedi: *"Ey Arap topluluğu! Şu acele olarak yapmak istediğiniz şeyden utanmıyor musunuz? Eğer bunu yapmak istiyorsanız bana biraz süre veriniz ki silahımı tamamlayayım."* dedi. Âmir b. Tufeyl ona *"İsteğini yapma hakkını sana tanıdık. Dilediğin yere git."* dedi.

Genç atına bindi, arkasını dönerek çadırın kapısına kadar gitti. Annesine seslenerek *"Ey anne! Bana silahımı getir."* dedi. Sonra atından indi. O esnada karşısında bulunan topluluk kendisine mühlet vermiş idi ve onu bekliyordu. Annesi zırhı alarak onun yanına gitti, ona zırhını giydirdi. Amcası kızı da ona kılıcı, kız kardeşi de sarığını verdi. O da sarığını başına bağladı. Sonra mızrağını alıp, çakan bir şimşek gibi atına bindi. Ardından karşısındaki topluluğa yöneldi.

Onlara bir hamle yapıp topluluklarını dağıttı. O düşman topluluğuna saldırıyor, düşmanlar da ona saldırıyorlardı. Nihayetinde onu yaraladılar. Ardından Âmir b. Tufeyl ona hamle etti, mızraklarla vuruşmaya başladılar. Helkâm, ona bir mızrak darbesi vurup onu atından yere düşürdü. Antere b. Şeddâd, onu yaralamak için hamle etti. Antere'nin atı tökezledi ve aniden Âmir'in yere düştüğünü gördüler. Geriye kalanlar da onun önünden kaçtılar. Kaçanlar arasında Abbâs b. Mirdâs Sülemî de vardı. Helkâm, kölelerine bağırdı. Onlar derhal ona yöneldiler. Helkâm: *"Şu iki köpeği bağlayınız."* dedi. Onlar da Âmir b. Tufeyl ve Antere b. Şeddâd'ı bağladılar.

Helkâm onların peşine düştü. Onların ganimetleri zorla sevk etmeye çalıştıklarını gördü. Onlar, Helkâm'ın kendilerine ulaştığını görünce ona geri döndüler. Onun etrafında döndüler. O da onların etrafında dolandı. Karşılıklı birbirlerine mızrakla saldırdılar ve birbirlerini yaraladılar. Sonra şöyle dedi: *"Lat ve Uzza'ya ve Yemen Ensârının hakkına yemin olsun ki öldürülünceye veya kökünüzü kazıyuncaya yahut da Abbâs b. Mirdâs'ı bana esir olarak verinceye kadar sizlerle savaşmaktan geri durmayacağım. Bunu yapacak olursanız sizlerle savaşmaktan vazgeçerim. Yoksa sizinle [91] ebedi olarak çatışırım. Buna emin olunuz."*

Topluluk hemen Abbâs b. Mirdâs'a doğru hareket edip onu dört bir taraftan kuşattı ve onu atından düşürdüler. Sonra da onu bağlayıp Helkâm'a teslim ettiler. Topluluk da kendi yoluna gitti. Helkâm, Abbâs'la olayın olduğu yere yöneldi. Helkâm'ın köleleri de Âmir b. Tufeyl ve Antere b. Şeddâd'ın başında bekliyorlardı.

Helkâm kölelerine *"Toplayabildiğiniz kadar şu kavmin geride bıraktığı ganimetlerini toplayınız."* diye emir verdi. Köleleri topluluktan geriye kalanları topladılar. Helkâm ganimetleri sevk ediyordu. Bu üç kişi de ganimetlerle birlikte çadırın kapısının önüne sevk ediliyor, Helkâm da arkalarından geliyordu. Helkâm sesini yükseltti, sonra çadırın kapısının önünde atından indi. Amcası kızı Helkâm'ın karşısına çıkıp ridasıyla onun yüzünü silmeye başladı. Kız kardeşi de onun karşısına çıkıp silahını aldı. Annesi öne çıkıp onu gözlerinden öptü. Sonra da attan eyeri ve dizgini indirip onu yemliğine astı.

Helkâm oturup yemeğin getirilmesini istedi. Kendisi yemeğini yedikten sonra bu üç kişinin bağlarını açtı. Sofrayı bu üç kişiye yaklaştırdı. Onlar da sofradaki yemekten yediler. Yemeklerini yiyince Helkâm kölelerine onları tekrar bağlamalarını emretti. Sonra da sesini yükseltti.

Bu topluluk onun elinde tam bir ay veya buna yakın bir süre esir olarak kaldı. O, onlarla ne konuşuyor ne de onlara bir şey soruyordu. Ancak adeten onlara yemeklerini veriyordu. Topluluk da utandıklarından ötürü kendilerini serbest bırakmasını ondan istemiyorlardı. Çünkü ona karşı suç işlemiş, onun hürmetine saldırmış ve taşkınlıkta bulunmuşlardı.

Bir ay sonra amcaoğullarına bu olayla ilgili haber ulaştı. Helkâm'ın yaptıkları onları sevindirdi. Onu affettiler ve öldürdükü kimsenin kanını sormadılar. Onun kendilerine katılmalarını istediler. Helkâm da bunun için hazırlık yaptı, annesi, kız kardeşi, hanımı ve köleleri için de binek hazırladı. Ayrıca kavmine götürmek üzere bu üç kişi için de binek hazırlamalarını emretti. Bu durum o üç kişiye zor geldi. Âmir b. Tufeyl, Antere ve Abbâs b. Mirdâs'a "Yazıklar olsun ikinize! Şu genç ne zaman bizi kavmine götürecektse işte o artık asla giderilemeyecek bir ardır. Ancak bırakın beni de ona istediğimi söyleyeyim ve ondan affetmesini isteyeyim. Umulur ki bunu yapar." dedi. O ikisi de ona "Ey Amr! Bu senin şanın!" diye karşılık verdi.

Âmir b. Tufeyl gencin karşısına çıktı. Genç o esnada çadırın kapısında oturmuş idi. Âmir ona Cahiliye selamı ile selam verdi. Sonra da şöyle dedi: "Ey karşı konulamaz bütün gençlerin efendisi! Konuşması için esirine izin verir misin?" Helkâm ona şöyle cevap verdi: "Dilediğini söyle." Bunun üzerine Âmir birtakım beyitler inşa etti. Şu beyit de bu beyitler cümlesindendir.

[92] *Ey Nadrü'l-Hayrın oğlu onu affetmek, ondan hoşnut olmak ve işini kolaylaştırmakla ona lütufta bulun*

Öven ve teşekkür eden kimsenin yolunu serbest bırak

Helkâm: "İsteğini yerine getirdim. Ey genç onun yolunu serbest bırak, atını ve silahını kendisine geri ver." dedi. Bunun üzerine Antere b. Şeddâd birtakım beyitler inşa etti. Şu beyitler de bu beyitler cümlesindendir.

Haşin ve toy delikanlıya, hor ve hakir kılan galip bir aslan gibi olana geldi

Şaki despotun hapsi uzun sürdü; şükreden vefalı kimsenin yolunu serbest bırak

Helkâm: “İstediğini yerine getirdim. Ey köle onun bağını çöz, atını ve silahını kendisine geri ver.” dedi. Genç onun yolunu serbest bıraktı. Atını ve silahını kendisine geri verdi. Abbâs b. Mirdâs birtakım beyitler inşa etti. Şu beyitler de bu beyitler cümlesindendir.

*Savaş esnasında keskin sert kılıç ile vurmak; cürmü çok olan kimse-
nin...¹³⁰ hapsi uzun sürdü*

Bana lütufta bulun ve suçumu bağışla

Helkâm: “Bunu da yaptım. Ey köle onun bağını çöz, atını ve silahını kendisine geri ver.” dedi. Onların yollarını açtı, silahlarını ve atlarını kendilerine geri verdi. Sonra da onları çağırttı, huzurunda oturttu ve onlara şöyle dedi: “Bilesiniz ki ben sizler gibi sıradan bir insan değilim. Güç, cesaret, şecaat ve kuvvette sizin gibilerle kıyas edilmem. Ancak sizlere galip geldim. Çünkü sizler haram ayda benim karşıma dikilip hürmetime saldırdınız. Saygınlığımı çiğnemek istediniz. Bu haram ayda yaptığınız taşkınlığa karşı sizlere galip geldim. Ömrüme yemin olsun ki bunu benden başkasına yapmış olsaydınız ben Arab’ın bunu konuşmasını ve birbirlerine ‘Helkâm’ın zaferi ayıplanacak bir şeydir.’ demesini istemezdim. İşte şunlar da sizin ganimetleriniz. Kavminize doğru gidiniz. Aramızda geçenlerden hiç kimseye bir şey anlatmayınız. Çünkü ben hiç kimseye bir şey anlatmayacağım. Gerçi bir olayın gizlenemeyeceğinin de farkındayım.”

O topluluk kendi yurtlarına, Helkâm da kendi yurduna, kavmine ve Ezd kabilesinden olan amcaoğullarına doğru harekete geçti. Onun ve bu topluluğun haberi Arap kabileleri arasında yayıldı. Bunu konuşmaya başladılar. Bu olay edebiyatçıların da dilinde anlatılmaya başlandı.

Antere b. Şeddâd b. el-Absî’ye gelince o öldü. Abbâs b. Mirdâs Sülemî’ye gelince ise o İslam nimeti ile rızıklandırıldı¹³¹ ve Hz. [93] Peygamber (sav.) ile birlikte bulundu. Onunla birlikte yirmi ga-

130 Kitabın orijinalinde bu bölüm boş olarak çıkmıştır.

131 Mekke’nin fethinden az önce Müslüman olup Müellefe-i Kuluptandır.

zaya katıldı ve Huneyn Savaşında çok şiddetli bir şekilde savaştı. Nihayetinde vefat etti. Âmir b. Tufeyl'e gelince o, İslam'ı idrak ettiyse de Müslüman olmadı. Bu genç Helkâm'a gelince o kavminin diyarında kaldı. Sonraları Müslüman oldu, ancak Rasûlullah'a (sav.) gelmek için işi ağırdan aldı. Nihayetinde Rasûlullah vefat etti. Ridde olayları baş gösterdi ve o bunlardan hiçbirisinde bulunamadı. Ardından Yemen heyeti içinde yer alarak Ebu Bekir Sıddık'a (ra.) geldi. Ebu Bekir insanları Romalılarla savaşmaya davet edince Helkâm da kavminden ve amcaoğullarından oluşan yetmiş kişi ile bu davete icabet edenlerden oldu ve Hâşim b. Utbe b. Ebî Vakkâs'ın ordusunda yerini aldı.

Şimdi ilk habere geri dönelim. Ebu Bekir (ra.) icabet eden Müslümanların çokluğunu görünce şöyle dedi: *"Bu nimeti ümmete bağışlayan Allah'a hamd olsun. O, sürekli onların kendi nefislerinden yardım göndermekle onları rahata kavuşturur, bu yardım ile onların sırtlarını kuvvetlendirir, düşmanlarının da belini kırar."*

İnsanlar Hâşim b. Utbe b. Ebî Vakkâs'ın çevresinde toplandılar. Toplananların sayısı yaklaşık olarak üç bine ulaştı. Hâşim, hareket etmeye karar verince amcası Sa'd b. Ebî Vakkâs ona yönelerek şöyle dedi: *"Ey kardeşimin oğlu! Sen şu orduyla çıkıyorsun. Arab'ın ileri gelenleri senin komutan altında. Onlardan hiç kimseye zulüm etme. Seni başkasından ancak takvâ ile üstün tutabilirim. Düşmanıyla karşılaştığında vuracağın her bir kılıç veya mızrak darbesinde, atacağın her bir okta Allah'ın (cc.) hoşnutluğunu talep et. Kuşkusuz sen dünyadan çabucak çıkacaksın ve ahiret yurduna döneceksin. Ahiret yurdu ise muttakiler için daha hayırlıdır. Ey kardeşimin oğlu! Bu dünyadan kendinle götürbileceğin yegâne şey önceden takdim ettiğin doğruluk ve salih ameldir. Selam ile."*

Hâşim b. Utbe *"Ey amca! Eğer ben senin tavsiyenin sınırlarını aşacak olursam kuşkusuz o durumda hüsrana uğrayanlardan olurum. Ey amca! Benim düşmanıma doğru gidişimi, gelişimi, sabah erken harekete geçişimi, didinmemi, cengimi, kılıç ve mızrak darbelerimi insanlara riya olsun diye mi yaptığımı düşünüyorsun! Asla ey amca! Benim hakkımda böyle bir zanna sahip olma!"* diye karşılık verdi.

Amcası onu uğurladı. Uğurlama için Ebu Bekir Sıddık (ra.) de ona yöneldi ve birtakım tavsiyelerde bulundu, ondan şu hususlarda söz aldı: *"Ey Hâşim! Biz bundan önce yaşlı kişilerden, onlarla [94] istişare etmekten, onun düşüncesinden, tedbirinin güzelliğinden, gençlerden ise onların güç, kahramanlık ve sabırlarından yararlanırdık. Allah bu hasletlerin bütününe sende bir araya getirmiş. Allah'a hamd olsun ki sen yaşı küçük olup şecaatli bir kalbe sahipsin ve hayra yönelen bir gençsin. Yarın düşmanıyla karşılaştığında sabret ve birbirinize sabırla tavsiyede bulununuz. Bil ki attığın her bir adım, küçük olsun büyük olsun yaptığın her bir harcama, kat ettiğin her bir vadi Allah yolunda sana isabet eden her bir açlık senin için salih amel olarak yazılır. Allah ihsan sahiplerinin ecirlerini zayı etmez."* Hâşim de şöyle dedi: *"Eğer Allah bana hayrı murad edecek olursa beni böyle kılar. Ey Allah Rasûlünün Halifesi! Bundan sonra yönelmeyi ümit ediyorum."*

Ebu Bekir: *"Allah seni hayra muvaffak kılsın ey Hâşim! Sen Ebu Ubeyde b. Cerrâh'a doğru hareket ediyorsun. Cahiliye döneminde şecaat ve bahadırılıkta nam yapan kimselerden Helkâm b. Hâris Ezdf de seninle birlikte bulunmaktadır. Onun hakkında sana hayrı tavsiye ederim. Çünkü o, karşı konulamaz bir kişi olup bin kişilik bir süvari birliğine denk sayılmaktadır. Kendin hakkında onu kuşkuya düşürme. Ona yumuşak davran ve kanatlarını ger. Yine senin komutan altında şerefi yüce kudret, güç ve şecaat sahibi bir bahadır olan Kays b. Hübeyre de bulunmaktadır. Yolda gücün yettiğinde onunla güzel arkadaşlıkta bulun. Ebu Ubeyde'ye vardığında ona selamımı ilet ve ona, Kays'a lütufta bulunmasını emret, Kays'ın reyinden yardım almasını söyle. Çünkü o, kalbini hiçbir şeyin dolduramadığı bir kimsedir."* dedi. Hâşim b. Utbe: *"İnşallah bunu yerine getireceğim. Kuvvet ancak yüce ve ulu olan Allah iledir."* diye karşılık verdi.

Ebu Bekir (ra.), daha sonra Kays b. Hübeyre'ye yönelerek şöyle dedi: *"Ey Kays! Sen Hâşim b. Utbe ile birlikte yola çıkacaksın. Ona sana ikramda bulunmasını tavsiye ettim. Hâşim'in, Ebu Ubeyde'ye sana iyilikte bulunmasına ve seninle istişare yapmasına yönelik tavsiyemi iletmesini emrettim. İnşallah oraya varacak olursan onun emrine isyan etme. Çünkü o, sana ancak hayrı emreder. O öyle bir emirdir ki zulme uğrasa da zulüm etmez. Kendisine kötülük yapılırsa bağışlar, birisi onunla olan akrabalık bağıni kesecek*

olsa o bu bağı sürdürür. Müminlere karşı rahmetli, kâfirlere karşı da şiddetlidir. Bana ulaştığına göre sen deneyimli bir süvarisin. Cahiliye döneminde sen böyleymişsin. Bunda ancak günah ve akrabalık bağlarını kesme söz konusudur. Bugün ise İslam'da gücünü Allah'ı inkâr eden ve O'ndan başkasına tapanlara karşı kullan. Allah (cc.) cihada büyük bir ecir vermiştir."

- [95] Ebu Bekir, ayrıca tavsiyede bulunmak üzere Helkâm b. Hâris'e yöneldi. Ancak Helkâm *"Ey Allah Rasûlünün Halifesi! Bana hiçbir tavsiyede bulunma. Çünkü ben senin tavsiyeni dinledim. Eğer hayatta kalacak olur ve Allah (cc.) benim ecelimi ertelerse İslam ve Müslümanlara ilişkin çabamdan ve müşriklerle cihadımdan seni sevindirecek ve seni benden hoşnut kılabacak şeyler inşallah sana ulaşacaktır. Kuvvet ancak Allah iledir."* diye karşılık verdi.

Hâşim b. Utbe üç bin kişilik mücehhez bir birlik ile harekete geçti ve Ebu Ubeyde b. Cerrâh'ın yanına vardı. Ebu Ubeyde ve bütün Müslümanlar Hâşim b. Utbe ve beraberindeki Müslümanların gelişine çok sevindiler.

Müslümanların seçkinlerinden Saîd b. Âmir b. Cudeym,¹³² Ebu Bekir'e (ra.) yönelerek şöyle dedi: *"Ey Allah Rasûlünün (sav.) Halifesi! Bana ulaştığına göre sen beni de bu birlik ile göndermek istemişsin. Ben senin bu kararından vazgeçtiğini gördüm. Bilemiyorum artık, hangi şeyden ötürü böyle davrandın. Eğer sen birisini göndermek istiyorsan bana Müslümanların cemaatine katılabilmem için izin ver. Çünkü ben cihad etme arzusu içindeyim."*

Ebu Bekir ona cevaben şöyle dedi: *"Ey Ebu Amr! Ben Allah'ın sana merhamet etmesini ümit ediyorum. Kuşkusuz ben biliyorum ki sen Allah'ı (cc.) çokça anan, onu seven tevazu ehli bireylerdensin. Allah sana merhamet eylesin Ey Ebu Amr! Çık, Medine'nin dışında karargâhını kur. Sen sana tabi olan herkesin emirisin."*

Saîd b. Âmir, Medine'nin dışında yedi yüz kişilik bir birlik ile yola çıktı. Şam'a doğru hareket etmek isteyince Rasûlullah'ın (sav.) müezzini Bilâl, Ebu Bekir'e (ra.) yönelerek şöyle dedi: *"Ey Allah Rasûlünün Halifesi, Ey veli nimetim! Sen beni özgürlüğüme kavuşturdun ki seninle birlikte ikamet edeyim ve Rasûlullah'ın*

132 Kitabın orijinalinde Cüzeym olarak geçse de Ezdî'nin Fütûh'unda Huzeym olarak geçmektedir.

(sav.) mescidinde ezan okuyayım. Ezan okudum ve ikamette bulundum. Şimdi Rasûlullah (sav.) vefat etti. Ben ondan sonra başka hiç kimse için ezan okumak istemiyorum. Senden de bana yararı olan bir yere gitmem, Allah yolunda cihad etmek amacıyla yolumu serbest bırakman için bana izin vermeni istiyorum. Çünkü cihad etmek bana oturmaktan daha sevimli gelmektedir.” [96]

Ebu Bekir (ra.): “Yazıklar olsun sana ey Bilâl! Ben seni Allah (cc.) rızası için özgürlüğüne kavuşturdum. Bununla da ne bir karşılık bekledim ne de bir teşekkür. Şu geniş ve uzun yeryüzü senin önünde durmakta, hangi vadiye girmek istiyorsan oraya gir.” diye karşılık verdi. Bilâl: “Ey Allah Rasûlünün Halifesi! Umulur ki sözünden gocunursun.” dedi. Ebu Bekir: “Hayır Vallahi ey Bilâl! Ne sana gocunurum. Ne de isteğini benim arzum için terk etmeni isterim. Çünkü ben biliyorum ki senin hevan Allah’a ve onun itaatine davet etmektedir. Ben ancak ezan okuman için benimle birlikte Medine’de kalmanı arzuluyorum. Bil ki ben senin ayrılığın ile şiddetli bir vahşet yaşayacağım. Artık ayrılık gereklidir. Salih amel işle ey Bilâl ki dünyada azığın olsun, yaşadığın müddet boyunca da Allah (cc.) seni ansın. Takdim ettiğin eylemlerde de sana sevap versin.” dedi. Bilâl: “Allah veli nimetime ve din kardeşime hayırlı mükâfatlar versin. Vallahi ben biliyorum ki sen ancak sabrı ve Allah’a taate devamlılığı emretmektesin. Ben Rasûlullah’tan (sav.) sonra kimse için ezan okuyacak değilim.” diye karşılık verdi.

Ardından Bilâl, bu orduda Saîd b. Âmir ile birlikte çıktı. Saîd b. Âmir veda etmek için Ebu Bekir’e yöneldi. Ebu Bekir (ra.) o esnada Rasûlullah’ın (sav.) mescidinde bulunmaktaydı. Ebu Bekir (ra.) ona veda ettikten sonra şöyle dedi: “Ey Müslümanlar topluluğu! Ellerinizi Allah’a (cc.) kaldırınız. Ondan şu kardeşinizle birlikte olmasını ve bu yolunda ona esenlik vermesini isteyiniz.”

Ali b. Ebî Tâlib (selam onun üzerine olsun) şöyle dedi: “Müslümanlardan yola çıkmak için hazırlık yapan hiç kimse yoktur ki günah işlemedikleri ve akrabalık bağlarını kesmedikleri müddetçe ondan bir şey istemek için ellerini kaldırdıklarında Allah (cc.) onlara icabet etmesin.”

İşte bu esnada Rasûlullah’ın (sav.) mescidinde bulunan Müslümanlar -ki elli kişiyi aşkın bir sayıya ulaşmışlardı- ellerini kaldırarak şöyle dua ettiler: “Allah’ım, önümüzdeki ve arkamızdaki,

sağımızdaki ve solumuzdaki kardeşlerimizi koru. Onlara esenlik ver. Kuşkusuz sen her şeye kadirsin.” Saîd: “*Ey Allah Rasûlünün (sav.) Halifesi! Benim için esenlik duasının yapılması hoşuma gitmiyor. Çünkü ben Allah'ın (cc.) bana esenliği bağışlaması dolayısıyla şehit edilmemekten korkarım. Ben şehadeti daha çok arzuluyorum.*” diye karşılık verdi. Bunun üzerine Müslümanlar onun şehadete erişmesi için dua ettiler.¹³³

Saîd b. Âmir, Şam yurduna gitmek üzere Medine'den Müslümanlardan oluşan iki bin kişilik birlik ile harekete geçti. Müslümanlar, Ebu Ubeyde b. Cerrâh'a katılınca kadar yollarına devam ettiler.

Ebu Bekir (ra.), gelen bütün Arap heyetlerini sırasıyla Şam'a yönlendiriyordu. Rumlar, Arap ordularının dört bir taraftan yönelip geldiklerini görünce son derece korktular. Sonra da Roma Kralı Herakliyus'a bunu bildiren bir mektup yazdılar ve ondan takviye birlik istediler.

Herakliyus da onlara şu içerikte mektuplar yazdı: “Ey Asfaroğulları! Hâlinize ve sizlere doğru gelen Arapların çokluğunu haber veren mektuplarınıza şaşırdım. Ben biliyorum ki sizin şehirlerinizden tek bir şehir Araplardan size doğru gelenlerden kat be kat fazladır. Size bu mektubum geldiğinde kılıç ve demirle onlara karşılık veriniz. Atlı birlikler ve askerlerle onlara karşı savaşınız. Size bu mektubu yazarken atlı birlik ve adamlarla yardım etmek istemediğimi sanmayın. Mesîh'in ve Rûhu'l-Kudüs'ün hakkına sizlere öyle asker göndereceğim ki yer enlemesine ve uzunlamasına onlar için dar gelecektir.”

Herakliyus Roma Meliklerine mektuplar yazdı ve onlardan Müslümanlarla savaşmaları için takviye birlik talep etti. Bu haber Ebu Ubeyde b. Cerrâh'a ulaşınca o, bu durumu Ebu Bekir'e (ra.) yazdı.

Yazdığı mektup Ebu Bekir'e ulaşınca o da insanlara seslendi, onları bir araya topladı. Sonra da Mekkelilerden Kureys'in ileri gelenlerine haber gönderdi. Onları çağırdı. Sonra onlarla Romalıların durumu hakkında istişare etti.

133 Hicretin 19. yılında Kayseriyye'de -21. yılında olduğu da söylenmiştir.- şehit düşmüştür.

Mekkeliler konuşmak ve görüş belirtmek için geldiler. Ömer b. Hattâb (ra.) öyle bir bağırdı ki onların bütününü susturdu. Sonra Ebu Bekir'e yönelerek şöyle dedi: *"Sübhanallah! Mekke'nin fethi günü Muhâcir ve Ensâr gibi öncülerin kılıçlarının korkusuy-la Müslüman olanları mı topluyorsun?"* Ebu Bekir: *"Ey Ebu Hafs! Ben onları ancak içinde bulunduğumuz şu durum ve Ebu Ubeyde b. Cerrâh'tan bize gelen bu haber hakkında istişare etmek için davet ettim."* diye karşılık verdi.

Ömer b. Hattâb (ra.): *"Muhâcir ve Ensâr istişare ehli olmaya ve bu ümmet için nasihatleri kabul edilmeye Mekkelilerden daha çok layıktırlar. Çünkü bunlar Allah'ın davası en yüce dava olsun diye kendileriyle savaştığımız, onların da Allah'ın nurunu ağızlarıyla söndürmek için bizimle savaştığı kimselerdir. Allah (cc.) çağrımızı aziz, sözlerimizi doğru kılınca ve onlara karşı bize yardım edince sen şimdi bu hususta onları öne geçirmek istiyorsun ve istişarede onlardan nasihat talep ediyor, onlardan daha hayırlı olanları alçaltıyorsun. Vallahi böyle yapma!"* diye karşılık verdi.

Ebu Bekir (ra.) cevaben ona şöyle dedi: *"Ey Ebu Hafs! Onlar güzelce Müslüman olmuşlardır. Ben ancak onları yaklaştırmak, özel noktalara getirmek ve bizim yanımızdaki sahip oldukları konumlara yerleştirmek istedim. Çünkü sen söylediğini söyledin. Reyim reyine tabidir."*

Bu sözler Mekke ehline ağır geldi. Ebu Cehil b. Hişâm'ın kardeşi Hâris b. Hişâm Mahzûmî, İkrime b. Ebî Cehil ve Süheyl b. Amr ileri atılarak şöyle dediler: *"Ey Ömer! Kelamımızla seni murad ediyoruz. Seni muhatap alıyor ve seni kınıyoruz. Rasûlullah'ın (sav.) Halifesi'ne gelince o bize göre kin, öfke ve akrabalık bağlarını koparmaktan beridir."*

Ömer: *"Dilediğinizi söyleyiniz."* dedi. Süheyl b. Amr: *"Ey Ömer b. el-Hattâb! Biz sizlerin dinde kardeşleriniz ve nesep açısından da babalarınızın oğulları değil miyiz?"* diye sorunca Ömer şöyle cevap verdi: *"Ömrüme kasem olsun ki elbette öylesiniz!"* Süheyl: *"Öyleyse Rasûlullah'ın (sav.) Halifesi bizleri öncelerken sizler bizi neden arka plana atıyorsunuz?"* diye sordu. Dedi ki: "...¹³⁴ Öncelikte... ¹³⁵ Sühey!"

134 Kitabın aslında böyle boş olarak çıkmıştır.

135 Kitabın aslında böyle boş olarak çıkmıştır.

"Ey Ömer b. el-Hattâb... ¹³⁶ sizleri tanık tutuyorum ki ey Müs-
[99] lûmanlar topluluğu... Rasûlullah (sav.) ile savaşmak üzere yaptır-
ğım her bir harcamaya karşılık Allah yolunda [harçayacağım].¹³⁷
Rasûlullah'ın (sav.) karşısında durduğum her konumda Allah düş-
manlarının karşısında da duracağım." Daha sonra Hâris b. Hişâm
ileri çıkarak [buna benzer açıklamalarda bulundu¹³⁸] bu sözü
söyledi. İkrime b. Ebî Cehil ve Mekkeliler de ileri atıldı...

Bunun üzerine Ebu Bekir "Allah'ım! Onları, umduklarından
daha faziletlisine ulaştır ve onları koru. Ömer b. Hattâb ve diğer
Müslümanları Mekke ehlinin yapacaklarıyla...¹³⁹ çokça sevindir."

Ebu Bekir (ra.) ardından Amr b. Âs'ı çağırarak ona şöyle dedi:
"...¹⁴⁰ Bir bölükle Romalılara karşı cihada çıkmak ister misin?"
Amr: "Ey Allah Rasûlünün (sav.) Halifesi, bunu isterim." dedi. Ebu
Bekir ona "İşte şunlar senin Mekke ehlinde olan savaşa çıkmak
isteyen kavminin eşrafı! Eğer niyetin sadık ise Medine'nin dışında
bir karargâh kurayım ve insanları sana çağırayım." dedi. Amr:
"Bütün insanlara emir olmak üzere çıkarım." dedi. Ebu Bekir
(ra.): "Seninle birlikte göndereceğim herkese emir olmak koşu-
luyla!" dedi. Amr: "Hayır, aksine Şam'da bulunan Müslümanların
önüne geçmem koşuluyla!"¹⁴¹ dedi. Ebu Bekir: "Hayır, sen ancak
emirlerden birisi olabilirsin. Allah (cc.) sizleri tek bir yerde, tek bir
savaşta bir araya getirecek olursa Şam yurdunda emiriniz Ebu
Ubeyde b. Cerrâh'dır." dedi. Amr b. Âs bir müddet sustuktan son-
ra şöyle dedi: "Ey Allah Rasûlünün (sav.) Halifesi, emrettiğin şeyi
yerine getireceğim."

Daha sonra evine gitmek üzere ayrıldı. Gece olunca Ömer b.
Hattâb'a (ra.) gidip ona selam verdi. Sonra da "Ey Ebu Hafs! Sen
benim harpteki basiretimi bilirsin. Rasûlullah (sav.) katındaki ko-
numumu da görmüşsün. Ben biliyorum ki Ebu Bekir sana hiçbir
[100] hususta itiraz etmez. Beni Şam'daki bütün askerlerin başına emir
yapmasını sağlayacak olsan Allah'ın (cc.) benim ellerimle fetih ve-

136 Kitabın aslında böyle boş olarak çıkmıştır.

137 Kitabın aslında böyle boş olarak çıkmıştır. Bu kelimeyi el-Ezd'den alıntıla-
dık.

138 Kitabın aslında bu bölüm düşük çıkmıştır.

139 Kitabın orijinalinde bu bölüm açık bir şekilde çıkmamıştır.

140 Kitabın orijinalinde bu bölüm açık bir şekilde çıkmamıştır.

141 Kitabın aslında bu bölüm silik çıkmıştır. Biz bunu el-Ezdî'den ekledik.

receğini ve inşallah benim elimle sevinecekleri şeyi Müslümanların göreceklerini ümit ediyorum.” deyince Ömer b. Hattâb şöyle dedi: *“Ey adam!...¹⁴² Rasûlullah'ın (sav.) seni ataması hususuna...¹⁴³ Ebu Bekir, benim Ebu Ubeyde'nin üzerine birisini atamam [Onun faziletinden hiçbir şeyi] eksiltmez ki!¹⁴⁴”*

Ömer şöyle dedi: *“Yazıklar olsun sana ey Amr!... [Sen] emirliği talep ediyorsun. Bu liderliği [Vallahi sen] ancak dünya şerefi için [talep ediyorsun.]¹⁴⁵ Allah'tan (cc.) kork [Ey Amr ve] bu çabanla bu dünyayı talep et[me], sadece Allah'ın (cc.) rızasını talep et...¹⁴⁶ Bu birlik ile çık. Çünkü sen bugün emir olamazsın. [olman ne kadar da erken]¹⁴⁷ İnşallah ilerde emir olacaksın. [Senin üstünde hiç kimse bulunmayacaktır].¹⁴⁸”*

İşte bu esnada Amr b. Âs'ın...¹⁴⁹ Şam ile ilgili bütün ümidi kırıldı. Sonra Medine'den çıktı, Medine'nin hizasında karargâhını kurdu. ...¹⁵⁰ İnsanlar toplandılar. Onun yanına ilk çıkıp gelenler Süheyl b. Amr, Hâris b. Hişâm ve kardeşinin oğlu İkrime b. Ebî Cehil'dir. Bu üç kişi kavimlerinden ve mevalilerinden oluşan üç bin kişilik süvari birliğinin içindeydi. Bin yedi yüz kişilik bir birlik ile Ebü'l-Aver es-Sülemî ve amcasının oğullarıyla birlikte Ma'n b. Yezîd de çıkıp geldi. Ayrıca üç yüz kişilik bir birlik ile ed-Dahhâk b. Kays Fihri de çıkıp geldi. Umeyr b. Harâm el-Murâdî de iki yüz kişilik bir süvari birliği ile çıkıp geldi.

İnsanlar Amr b. Âs'ın etrafında toplandılar ve yaklaşık olarak altı bin kişilik bir süvari birliği oluştu. Şam'a doğru Medine'den Çarşamba günü yola çıktılar. Ebu Bekir Sıddık (ra.) de onu uğurlamak üzere Müslümanlardan bir grup ile çıktı. Ebu Bekir, Amr'a birtakım tavsiyelerde bulundu ve şöyle dedi: *“Ey Amr! Sen rey ve*

142 Kitabın aslında bu bölüm belirsiz olarak çıkmıştır.

143 Kitabın aslında bu bölüm belirsiz olarak çıkmıştır.

144 Kitabın aslında köşeli parantez içindeki bölümler belirsiz olarak çıkmıştır. Biz bunu el-Ezdi'nin *Fütûh*'undan ekledik.

145 Kitabın aslında köşeli parantez içindeki bölümler belirsiz olarak çıkmıştır. Biz bunu el-Ezdi'nin *Fütûh*'undan ekledik.

146 Bu bölüm belirsiz olarak çıkmıştır.

147 Kitabın aslında köşeli parantez içindeki bölümler belirsiz olarak çıkmıştır. Biz bunu el-Ezdi'nin *Fütûh*'undan ekledik.

148 Bu fazlalığı el-Ezdi'nin *Fütûh*'undan ekledik.

149 Bu bölüm belirsiz olarak çıkmıştır.

150 Bu bölüm belirsiz olarak çıkmıştır.

işlerde deneyim sahibisin ve savaşlar görmüş bir kişisin. Kavminin eşrafının ve Müslümanların Salihlerinden oluşan [kişilerin]¹⁵¹ başında çıkıyorsun. Sen Şam'daki kardeşlerine gideceksin. Âlimi sabit kıl, cahili bilgilendir, beyinsizi kına ve Müslümanlara karşı samimi ve içten ol. Onlara karşı samimiyetini ve meşveretini ortaya koy. Onların salih olanlarından hiçbir görüşü gizleme. Nice rey vardır ki senin için övülür. Sanki Allah'ı görüyormuş gibi onun için amel et. Nefsini ölümlerden say. İşlerin akıbetleri hakkında düşün. Bil ki bizler yakın zamanda ölecek, diriltilecek, hesaba ve sorguya çekileceğiz. Allah bizleri ve seni yakın derecesi üzere kılsın. Bizleri ve sizleri muttakilerin zümresinde toplasın. Bizleri ve seni nimetlerine şükredenlerden eylesin.” Ebu Bekir (ra.) ve daha sonra onunla birlikte olan Müslümanlar Medine'ye dönmek üzere ayrıldılar. Amr ve beraberindekiler ise Şam'a gitmek üzere yola koyuldular.

Ebu Bekir (ra.), Ebu Ubeyde b. Cerrâh'a bir mektup yazarak şöyle dedi: *“İmdi, bana mektubun geldi. Mektubunda düşmanın harekete geçtiklerini ve toplandıklarını belirtmişsin. Meliklerinin genişliğine rağmen yeryüzünü daraltacak askerlerle yardım vadinde bulunduğunu içeren bir mektubu onlara yazdığını belirtmişsin. Ömrüme kase olsun ki mekânınızdan dolayı yeryüzü onlara dar geldi. Vallahi inşallah en kısa sürede Heraklyus'u yerinden edeceğinize dair ümidim var. Mektubum sana gelecek olursa atlı birliklerini sağlamlaştı, işini sağlam tut, onları sefer azıklarını kesmekle darlaştı. Bil ki kendilerine gelecek olan yardım ancak sana yaptığım yardım kadardır veya kat be kat fazladır. Kuvvet ancak Allah ile. Allah'a hamd olsun ki sizler ne zelilsiniz ne de az. Köylere ve yeşillik alanlarına atlı birliklerini gönder. Kesinlikle emrim sana gelmeden onların herhangi bir şehrinin muhasara altına alma. Seni karşı koymak zorunda bırakırlarsa onlara karşı direnç göster ve onlara karşı Allah'tan yardım dile. [Bil ki sizler Allah için savaşıyorsunuz onlar da şeytan için]. Allah (cc.) sizlere fetih bağışlayacak, sizleri düşmanlarınıza karşı üstün kılacak, yardım ile sizleri aziz edecek, nasıl davrandığınızı görmek için sizde sabrı arayacaktır. Büyük bir ordu ile Amr b. Âs'ı sana doğru gönderdim. Amr'ın rey ve deneyim sahibi, sabırlı, ciddiyet ve ted-*

151 Bu fazlalığı el-Ezdi'nin Fütûh'undan ekledik.

bir sahibi kimselerden odluğunu bilmektesin. Senin hakkını zayi etmemesini ona tavsiye ettim. Onun görüşünden yararlan. Onun hakkında hayırlı davranmanı sana tavsiye ederim. Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi senin üzerine olsun!"

Böyle bir günde bu mektup Ebu Ubeyde b. Cerrâh'a ulaştınca ve Amr b. Âs bir sonraki gün Müslümanlardan oluşan birliği ile onun yanına varınca Ebu Ubeyde ve Müslümanlar buna çok sevindiler. Ebu Ubeyde b. Cerrâh daha sonra ona yönelerek şöyle dedi: *"Ey Ebu Abdullah! Bugün gördüğüm ne güzel bir gündür. Müslümanlar için bu gün, seni görmekle ve senin gelişinle bereketli olmuştur. Ben senden her zaman reyini ortaya koymanı istiyorum. Ben her ne kadar senin üzerinde yetki sahibi isem de ne senin ne de Müslümanların görüşüne başvurmadan bir meseleyi karara bağlamak istemiyorum. Özellikle de sen reyini bana sun. Senden müstağni olamam."* Bunun üzerine Amr b. Âs *"İnşallah böyle davranacağım. [Allah Müslümanların maslahatına yararlı olan hususlarda seni muvaffak eylesin.]¹⁵²"* dedi. Ebu Ubeyde b. Cerrâh'a, Cebele b. Eyhem Gassani'nin Şam yurdunda Guta'da Hristiyan Araplardan oluşan kırk bin kişilik teçhizatlı, donanımlı ve ziynetli bir süvari birliğinin olduğu ulaştı.

Cebele b. Eyhem

Roma Kralı Herakliyus Tarafından Görevlendirilen Cebele b. Eyhem'in Müslümanlarla Muhatap Olması

Ebu Ubeyde, Amr b. Âs'ın kardeşi Hişâm b. As'ı çağırıldı. Dini iyi bilen ve asilzade ehlinden oluşan Müslüman bir birliği onun emrine verdi ve onu Roma Kralı Herakliyus'a gönderdi.

Hişâm b. As, beraberinde bulunan müslümanlar ile yola çıktı. Dimaşk yurdunda Guta'ya vardılar. Sonra da Cebele'nin kapısına varıp ondan izin istediler. Cebele de onlara izin verdi. Şatafatlı meclisinde oturan Cebele'nin huzuruna vardılar. Onun yüksek sergisinin üzerinde oturduğunu, sağında altından ve gümüşten kürsülerin, üzerlerinde dibacdan dokunmuş elbiseler içinde Yemen meliklerinin bulunduğunu ve başlarında da sarıklar olduğunu gördüler. Onların bu sarıkları Arapların stiline uygun bir şekilde bağladıklarını, siyah dibacdan dokunmuş bir meclis ol-

152 Bu fazlalık Ezdî'nin *el-Fütûh*'undan eklenmiştir.

duğunu gördüler. O gün Cebele'nin üzerinde siyah bir elbise ve başında da tacı vardı. Cebele, Müslümanlara bakıp onlara oturmalarını işaret etti. Müslümanlar ondan uzak bir yere oturdular. Cebele'nin elçisi Müslümanlara yönelerek onlara *"Cebele sizin ihtiyacınızın ne olduğunu soruyor?"* dedi. Hişâm elçiye *"Onun yanına dön ve ona de ki; sözümüzü dinlemek istiyorsan serginden in ve bizimle konuş."* dedi.

Elçi, Cebele'ye gitmek üzere ayrıldı ve ona bunu haber verdi. Cebele, üzerinde bulunduğu o yüksek yerden aşağıya indi. Sonra da onun üzerine oturdu ve Müslümanlara ilerlemelerini ima etti. Müslümanlar da öne doğru çıktılar ve ona yakın bir yere oturdular. Sonra Hişâm b. As onunla konuştu, onu İslam'a davet etti ve İslam'a girmesi için ona rağbette bulundu. Ona Allah'ın kitabını okudu, cennet ve cehennemin durumunu haber verdi. Cebele bunu kabul etmekten kaçındı ve İslam'ı şiddetli bir şekilde reddetti.

Bunun üzerine Hişâm ona şöyle dedi: *"Seni kendisine davet ettiğimiz şeyi kabul etmekten kaçındın. Ben sana bazı sorular soracağım."* Cebele *"Aklına takılanları sor."* deyince Hişâm b. As: *"Üzerinde gördüğüm şu siyah elbise nedir?"* diye sorunca Cebele [103] *"Sana şunu haber vereyim ki; sizleri Şam'dan çıkarıncaya kadar giymiş olduğum bu elbiseyi üzerimden çıkarmayacağıma adakta bulunmuşum."* diye karşılık verdi.

Hişâm tebessüm etti. Sonra da *"Ey Cebele! Sen vallahi bu meclisini dahi bizden korumaya asla kadir olmayacaksın. Vallahi bunu da, en büyük melikin mülkünü de ele geçireceğiz. Bunu bize -selam onun üzerine olsun- doğru sözlü Peygamberimiz haber vermiştir."* dedi.

Bunun üzerine Cebele *"Sizler öyleyse semrâsınız."* deyince Hişâm *"Semrâ nedir?"* diye sordu. Cebele: *"Semrâ, İncîl'de gördüğümüz, gündüz oruç tutan, gece kaim olan, iyiliği emredip, kötülüğü nehy eden, doğudan batıya açan bir kavimdir."* dedi.

Hişâm: *"Bizler vallahi İncîl'de anlatılan kimseleriz. Ey Cebele bu konuda hiçbir şekilde kuşku duyma. Cebele'nin yüzü o derece simsiyah kesildi ki sanki karanlık bir gece gibi oldu."* dedi. Cebele sonra şöyle dedi: *"Bana mı elçi olarak gönderildiniz yoksa en*

büyük melike mi?" Hişâm: *"Biz sana da ona da elçi olarak gönderildik"* dedi. Cebele: *"Öyleyse ona gidiniz. Eğer istediğinize icabet edecek olursa ben de sizlere icabet ederim."* diye karşılık verdi. Hişâm ve beraberindekiler Cebele'nin yanından çıkıp Antakya'ya gittiler.

Müslümanların Antakya'ya Hareket Etmeleri ve Melik'in Huzuruna Girmeleri

Müslümanlar şehrin kapısından yük hayvanlarının üzerinde Antakya şehrine girdiler. Herakliyas onlara yüksek bir yerden baktı. Romalılardan bir grup ise şehrin ortasından onlara bakıyordu. Müslümanlar, Melikin kapısının üzerinde kralın gözetlediği yüksekçe yerin tam hizasında bineklerini çöktürdüler. Sonra da seslerini yükselterek şöyle dediler: *"Allah'tan başka ilah yoktur, Allah en büyüktür."* Kralın bulunduğu yüksekçe yer o derece sallandı ki insanlar bu sarsıntının sesini işitti. Herakliyas onlara elçi gönderdi ve şöyle dedi: *"Kapımda dininizi açığa vurma hakkınız yoktur. Eğer sizler elçiler iseniz giriniz."*

Müslümanlar onun huzuruna girdiler. O esnada Herakliyas kırmızı dibacla bezenmiş altından bir koltuğun üzerinde idi. Meclisinde bulunan bütün şeyler kızıla bezenmiş idi. Melikin üzerinde de dokunmuş bir elbise, başında da cevherle ışıldayan ve altından bir taç vardı. O, Arapçayı fasih bir şekilde konuşamıyordu.

Müslümanlar Kralın huzurunda durdular ve ona selam vermediler. Kral ise onlara tebessüm etti. Sonra da şöyle dedi: *"Meliklerinize verdiğiniz selamla beni selamlamanıza engel nedir?"* Hişâm b. As ona cevaben şöyle dedi: *"Ey adam! Bizim selamımız ancak bizim kendi aramızda caizdir. Sana o şekilde selam vermemiz bizim için caiz değildir."* Herakliyas: *"Sizin selamınız nedir?"* diye sorunca Hişâm şöyle cevap verdi: *"Bizim selamımız es-Selam'dır."* dedi.

Herakliyas: *"Meliklerinize bu sözle mi selam veriyorsunuz?"* diye sorunca Hişâm: *"Evet, bu selamla meliklerimizi selamlarız. Onlara bu sözle selam verdiğimiz gibi onlar da bize bu sözle selam verirler."* diye karşılık verdi. Herakliyas: *"Sizin dininizde ölüye nasıl miras olunur?"* diye sorunca Hişâm: *"En yakını kendisine"*

varis olur.” dedi. Herakliyus: “Namazınız ve orucunuz nasıldır?” diye sorunca Hişâm b. As ona namazı ve orucu anlattı. Herakliyus: “En büyük kelamınız nedir?” diye sorunca Hişâm şöyle dedi: “En büyük kelamımız ‘La ilahe illallahu vallahu ekber’ sözüdür.”

[104] Bunun üzerine kubbe, tavandan sarsılmaya başladı. Herakli-
yus bu sarsıntıdan dolayı korktu. Sonra başını kaldırıp tavana
baktı ve şöyle dedi: *“Bana bu kelime hakkında bilgi veriniz. Bu
beldelerinizde onu söylediğinizde tavanlarınız mı yıkılır.”* Hişâm:
*“Hayır, biz bunu ancak senin yanında gördük. Bu olayın da an-
cak ibret alman için gerçekleştiğini sanıyoruz.”* dedi. Herakliyus:
*“Doğruluk ne kadar güzel, hak da ne kadar süslüdür. Ancak bana
şu kelime hakkında bilgi veriniz. Sizler şehirler ve kaleleri fet-
hetmek istediğinizde bu sözü mü söylüyorsunuz?”* diye sorunca
Hişâm: *“Biz o sözü söylüyor ve ancak ona itimat ediyoruz.”* dedi.
Herakliyus bir müddet başını önüne eğdi. Sonra hizmetkârların-
dan birisine Rumca söylendi. Hişâm b. As ve ashabına yönelerek
şöyle dedi: *“Ben sizler için bir menzilin hazırlanmasını emrettim.
Bugün oraya varınız.”* Hişâm ve Müslümanlar bu eve girdiler. He-
rakliyus onlar için bir yemek, arpalık ve maslahatlarına uygun
olan şeylerin hazırlanmasını emretti.

Bir sonraki gün olunca onlara huzuruna gelmeleri için haber
gönderdi. Müslümanlar Kralın huzuruna girdiler. Mecliste hiç
kimse yoktu. Herakliyus onlara oturmalarını emretti, onlar da
oturdular. Herakliyus, küçük sandığa benzer bir şeyin üzerinde
bulunan şeylerin getirtilmesini emretti. Bu sandığın içinde, üze-
rinde kapılar bulunan küçük evler vardı. Bu kapılardan birisini
açtı. Sonra elini içine koydu ve içinden ipekten siyah bir hırka
çıkardı. Hırkada gözleri ve kulakları büyük, burnu ince, bedeni
beyaz, uzun bir adamın sureti vardı. Bedeni büyük olmasına
rağmen sanki yüzü ay gibi parılıyordu. Herakliyus: *“Bunun kim
olduğunu biliyor musunuz?”* diye sorunca Müslümanlar *“Tanımı-
yoruz onu.”* diye karşılık verdi. Herakliyus: *“İşte bu babanız Âdem
(as.)!”* dedi.

Herakliyus daha sonra o ipek hırkayı dürdü ve yerine koydu.
Sonra başka birisini açtı. Elini içine koydu, siyah bir ipek çıkardı
ve onu yaydı. Müslümanlar o hırkada başı yuvarlak, orta boylu,
alnı düz, gözleri siyah, ağzı zarif ve yüzünde hatlar olan başka bir

adamın suretini gördü. Herakliyus: *"Bunun kim olduğunu biliyor musunuz?"* diye sorunca Müslümanlar *"Hayır, onu tanımıyoruz."* diye karşılık verdi. Herakliyus: *"İşte bu da babanız İbrâhîm (as.)."* dedi. Herakliyus daha sonra o ipek hırkayı dürdü ve yerine koydu.

Sonra başka birisini açtı. Beyaz bir ipek çıkardı ve onu yaydı. Müslümanlar onda da saçları kıvrırcık, bakışları keskin, gür sakallı bir adamın suretini gördüler. O: *"Bunun kim olduğunu biliyor musunuz?"* diye sorunca Müslümanlar *"Hayır, onu tanımıyoruz."* diye karşılık verdi. Herakliyus: *"Onu sıfatıyla tanımak zorunda değilsiniz. Bu, Allah'ın (cc.) Tur Dağında kendisiyle konuştuğu Mûsâ b. İmrân'dır."* dedi. Herakliyus birer birer açıyor, suretleri Hişâm ve ashabına, peygamberleri nitelikleri ve özellikleriyle arz ediyordu. En sonunda kapıların sonuncusunu açtı, içinden etrafı altınla bezenmiş siyah bir ipek çıkardı. Sonra onu ortaya yaydı. Bu surete bakıp düşünmeye başladı. Sonra Hişâm b. As'a ve ashabına yönelerek *"Bu sıfatı tanıyor musunuz?"* diye sordu. Müslümanlar bu surete baktılar, o derece şiddetli ağladılar ki hıçkırık sesleri yükseldi. Herakliyus onlara *"Sizi ağlatan şey nedir?"* diye sordu. Hişâm: *"Bu suret bizim peygamberimiz Muhammed'in (sav.) suretidir. Sanki onun nitelik ve özelliklerini karşımızda gördük."* diye karşılık verdi. [105]

Herakliyus: *"Dininiz adına yemin eder misiniz bu sizin Peygamberinizin (Selam O'nun üzerine olsun) sureti midir?"* diye sorunca Müslümanlar: *"Bu bizim peygamberimizin suretidir. Sanki onu karşımızda canlı olarak gördük. Ancak ey adam bu suret nereden geldi?"* diye sordular. Herakliyus: *"Öyleyse sizlere haber vereyim. Âdem (as.) Rabbinden kendisine evlatlarından resul ve nebi olanların niteliklerini bağışlamasını istedi. Allah (cc.) ona bunları verdi. Onların sıfatlarını yeşil dibacdan bir tablo içinde sıfatlarıyla gönderdi. Bu tablo sürekli Âdem'in (as.) tabutunda idi. Âdem her Cuma o tabutu çocuklarına arz ediyordu. Âdem (as.) vefat edince bu tabut Şîs'e geçti. Şîs'ten Anûş'a geçti. Ardından bir kavimden diğerine miras yoluyla geçti. Nihayetinde Zülkarneyn'in eline geçti. Zülkarneyn bu sureti Âdem'in (as.) sandukasından çıkardı ve babalarımıza miras olarak geçti. Nihayetinde de bize kadar vardı. Vallahi bu hükümranlığı terk edip gönlümü hoşnut etmeyi ve si-*

zinle birlikte çıkmayı ve emirinizin kölesi olmayı ne kadar da çok isterdim. Çünkü sizler bu peygamberi görmüş ve müşahade etmişsiniz. Ancak nefsim içinde bulunduğum bu mülkü terk etmeye razı olmuyor. Vallahi Mesîh İsa b. Meryem İncil’de bize haber vermiş ve deve, zırh, asa, takunya, sarık sahibi, iri gözlü, kaşları birbirine yakın, alnı pürüzsüz yanakları açık olan ümmi peygambere uymamızı bizlere emretmiştir. Ancak sahip olduğum nimet ve sevinç, aldaniş içinde sürekli bir şekilde yaşamaktan başka bir şeyi kabul etmeme engel oluyor.” diye karşılık verdi.

Herakliyus, daha sonra Hişâm b. As ve ashabına kıymetli ödüller verilmesini emretti. Onlar da Herakliyus’un bu ödülleri kabul etmekten kaçındılar. Daha sonra onun yanından çıkıp atlarına bindiler, Ebu Ubeyde b. Cerrâh’ın yanına vardılar. Ona Cebele b. Eyhem’in eylemlerini ve durumunu, Roma Kralı Herakliyus’un durumunu haber verdiler. Bunun üzerine Ebu Ubeyde de “Allah onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir. Onların gözlerine de bir çeşit perde gerilmiştir ve onlar için (dünya ve ahirette) büyük bir azap vardır,”¹⁵³ ayetini okudu. Daha sonra Herakliyus, sayısını fazlalaştırmaya, ashabını takviye etmeye başladı ve bu konuda hiçbir çabasını da eksik etmiyordu.

Ebu Ubeyde, Müslümanlarla birlikte harekete geçti. Nihayet Dimaşk yurdunda Câbiye¹⁵⁴ denilen noktaya otuz bin kişilik bir birlik ile vardı. Romalılar da seksen bin kişilik bir birlik ile oraya yakın bir yere varıp konakladılar. Bu durum Ebu Bekir es-Sıddık’e (ra.) ulaştı. O, bu durumdan çok korktu, Romalıların durumu kendisine çok ağır geldi ve bundan dolayı kalbi daraldı.

Bunun üzerine Ömer b. Hattâb (ra.) “*Ey Allah Rasûlünün Halifesi! Benim bir görüşüm var.*” dedi. Ebu Bekir “*Nedir?*” diye sorunca Ömer: “*Irak’ta bulunan Halit b. Velit’e bir mektup yazıp onu süvari ve piyade birlikleriyle Şam’a doğru harekete geçirmelisin ki Müslümanlara yardımcı olsun.*” Ebu Bekir: “*Bundan başka çıkar yol bulunmamaktadır.*” dedi. Ebu Bekir (ra.) daha sonra Halit b. Velit’e bir mektup yazdı.

¹⁵³ Bakara, 2/7.

¹⁵⁴ Dimaşk’a ait bir köy olup, Havrân’ın kuzey taraflarında ve Mercu’s-Suffer yakınlarında yer almaktadır.

Ebu Bekir'in (ra.) Halit b. Velit'e (ra.) Mektubu

"Rasûlullah'ın (s.a.v) Halifesi Abdullah b. Osman'dan Halit b. Velit'e! İmdi, Şam'dan beni endişelendiren, üzen ve kalbimi dardaltan bir haber geldi. Bu mektubum sana geldiğinde ayakta isen oturma. Binitli isen inme. Irak'ı terk et ve oraya Irak ehlinde güvendiğin bir kimseyi yerine halef bırak. Yemâme ve Hicâz'dan seninle gelenler ve ahabından kuvvet ehli olanlarla birlikte hafifleyerek Şam'a varıncaya kadar harekete geç. Orada Ebu Ubeyde b. Cerrâh ve onun yanında bulunan Müslümanlarla buluşacaksın. Düşman, onlar için büyük bir topluluk hazırlamıştır. Onlar da senin yardımına ihtiyaç duymaktadırlar. Şam'daki Müslümanlara vardığında o topluluğun emiri sensin. Selam ile."

Ebu Bekir (ra.) bu mektubu Abdurrahman b. Hanbel Cumahî'ye verdi ve ona çok süratli bir şekilde Halit b. Velit'e ulaşmak için harekete geçmesini emretti. Bu mektup Halit b. Velit'e ulaştıncı o, mektubu eline aldı ancak okumadı. Sonra da elçiye *"Arkanda ne var?"* diye sorunca. Elçi: *"Arkamda hayrın bütünü var. Şu var ki sen Şam'a doğru harekete geçmelisin."* dedi. Halit b. Velit öfkelenerek şöyle dedi: *"Bu Ömer b. Hattâb'ın işidir. Irak'ın ellerimle fethedilmesinden dolayı bana hased etmiştir."*

Halit daha sonra mektubu açtı ve okudu. Kendisinin Ebu [107] Ubeyde b. Cerrâh'ın ve Müslümanlardan oluşan bütün Şam askerlerinin üzerinde yetkili olarak atandığını görünce buna sevindi ve gönlü ferahladı. Sonra da şöyle dedi: *"Beni Şam'a atmıştır. Şam ise Irak'ın yerine geçer."*

Bişr b. Sevr İclî -Benî İclî'nin eşrafından ve Bekr b. Vâil'in süvarilerinden ve [Müsennâ b. Hârise'nin lider ahabından]¹⁵⁵ idi.- konuşmaya başladı ve şöyle dedi: *"Hayır, Allah emiri ıslah eylesin. Şam hiçbir zaman Irak'a bedel olamaz. Çünkü buğday, arpa, dibac, ipek, altın, gümüş, ağır yük ve nesep bakımından Irak, Şam'dan daha üstündür. Şam'ın bütünü ancak Irak'ın bölgelerinden bir bölgesine tekabül edebilir."*

Bunun üzerine Halit şöyle dedi: *"Doğru söyledin ey Bişr! Irak dediğin şekildedir. Ancak bana gelen bu mektup Rasûlullah'ın*

155 Bu fazlalığı el-Ezdî'nin *Fütûh*'undan ekledik.

(sav.) Halifesi'nin mektubudur. Ben düşmanlarına karşı Müslümanlara yardım edecek ve inşallah size tekrar döneceğim. Kuvvet ancak Allah iledir. Sizler burada bulunduğunuz hâl üzere kalınız. Eğer Allah yardımcı olur da Rum sorununun üstesinden gelirsek inşallah derhal size tekrar geri döneriz. Eğer gecikecek olursam ben sizin aciz kalmayacağınızı ve Farslılarla savaşmak hususunda gevşeklik göstermeyeceğinizi ümit ediyorum. Ancak bununla birlikte Allah (cc.) sizlere bu beldelerin fethini başışlayınca kadar Halifenin sizlere takviye piyade ve süvari birlik göndermeyi ihmal etmeyeceğini ümit ediyorum. Sızlanmayın, Farslılarla savaşmak hususunda sabırsızlık göstermeyin. Ben Aziz ve Hâkim olan Allah'tan sizlere yardım geleceğini ümit ediyorum."

Halit b. Velit, Müsennâ b. Hârise Şeybani'yi çağırıp onu yerine Irak'a vekil olarak bıraktı. Sonra Hicâz ve Yemâme'den getirdiği ashabını topladı. Bunlar yedi bin kişilik bir süvari birliği idi. Halit b. Velit onlarla birlikte Şam'a doğru Hire'den yola çıktı.

Halit, ilk olarak Enbâr'a¹⁵⁶ vardı. Sonra Enbâr'dan yola çıktı. [108] Sandûdâ¹⁵⁷ adlı bir köyü aldı. -Sandûdâ günümüzde artık bir şehir hâline gelmiştir- Müslümanların istirahat etmeleri için Halit o gün orada kaldı. Sonra da Sandûdâ'dan harekete geçti. Yol üzerinde bulunan Benî Tağleb kavmine baskın düzenledi. Onları öldürüp mallarını aldı. Sonra da gece yarısı Nemr kabilesinden bir topluluğa yaklaştı. Bir de ne görsün onlar içki üzerinde oturmuşlar ve içkiyi de büyük bir tepside sunmuşlar. İçlerinden Hurkûs Nemrî yüksek sesle aralarında şu beytin de bulunduğu birtakım beyitler söyledi:

Uyanık olun haydi Ebu Bekir'in ordusu varmadan önce bana içki takdim ediniz. Umulur ki ölümümüz yakındır da biz bilemiyoruz.

O topluluk ancak atlı birliklerin baskınlarıyla kendilerine gelebildiler. Müslümanlardan bir adam bu şiiri söyleyen zatı bağladı. Kılıcıyla ona bir darbe vurdu ve başı tepsiye düştü. Kanı da şarap ile karıştı. Müslümanlar ve Halit, onların bütün mallarını ganimet olarak aldılar. Halit daha sonra Semâve köylerine kadar ilerledi. Şam yolu üzerinde bulunan Karâkir denilen yere vardı.

156 Fırat nehri üzerinde yer alan Irak şehirlerinden birisidir.

157 Kitabın orijinalinde Sandûd olarak geçmektedir. Sözcüğün zabtına et-Ta-berî de muvafakat etmektedir.

Müslümanlar burada konakladılar. Halit yolu çıkaramadı. Râfi b. Umeyre Tâî, Halit'e yöneldi.

"Râfi b. Umeyre Tâî, Allah'ın izniyle kurt dilinden anlıyordu. Kurt ona şöyle demişti: *'Ey adam! Benim ve senin bu hâlimiz nedir? Rabbimin bana bağışladığı rızka kast ettin de onu benden aldın.'* Umeyre bağırdı ve şöyle dedi: *'Ey Allah'ın kulları! Geliniz, şu konuşan kurda kulak veriniz.'* Kurt şöyle dedi: *'Ey adam! Bana ve benim Mürsel bir peygamber ile olan konuşmama mı şaşırıyorsunuz? O sizleri Rahmân'a kulluğa davet ediyordu, sizler de sadece putlara kulluk etmekte diretiyordunuz.'* Kurt sözlerini burada bitirip yoluna devam etti. Umeyre de Rasûlullah'a (sav.) yönelerek ona kurttan işittiği şeyleri anlattı, Müslüman oldu ve güzel bir şekilde de İslam'ı yaşadı."

[109]

Bu kurtla konuşanın oğlu olan Râfi, Halit b. Velit'e yönelerek şöyle dedi: *"Ey Emir! Ben bu çölü biliyorum. İnşallah buradaki hiçbir yer bana gizli değildir."* Halit b. Velit ona şöyle cevap verdi: *"Bu çölün uzunluğu ne kadardır?"* Râfi: *"Beş günlük mesafede. Bu çölde her ne varsa onu ben bilirim."* dedi. Halit: *"Ben seni kılavuz olarak atadım. Allah (cc.) bu çölden esenlikle geçmeyi başıslayacak olursa benden sana on bin dirhem ve Allah katında da senin için bundan daha çok sevap vardır."* dedi. Râfi b. Umeyre: *"Ey Emir! Ben buna razı oldum. Ancak ben yirmi beş deve istiyorum."* dedi. Râfi şöyle dedi: *"Develere kuru yem atınız ve sudan da engeleyiniz."*

Halit, develere yemin atılmasını emretti. Develer yemlenmeye ve sudan mahrum edilmeye başladılar. Bundan sonra da develeri suyun başına getirdiler. Karınları su ile doluncaya kadar su içirdiler. Sonra da geviş getirip karınlarındaki suyu harcamasınlar diye ağızları bağlandı. İnsanlara da yanlarına bolca su almalarını sonra da bineklerini hazırlamalarını emretti.

Bir günlük mesafeyi aldıklarında bu develerden beş tanesinin boğazlanmasını emretti, onların karınlarını yardı, sonra da büyük tepsilerin getirilmesini emretti. Develerin kirislerindeki suyu kaplara sağımaya başladılar. O suyu da tatlı su ile karıştırdılar. Onunla atlarına, katırlarına ve develerine su verdiler. Yanlarında bulunan develere gelince ise onlar beş gün boyunca

su tatmadılar. Grup bu hâl üzere yolculuklarına devam etti. Konakladıkları her yerde develerden beş tanesini kesiyor, onların karınlarında bulunan sudan içiyorlardı. Altıncı gün olunca birlik hareketine devam etti. Bayındır bir yere yaklaştıklarından herhangi bir kuşku duymuyorlardı.

Kılavuzun gözü ağrıyıp iltihaplanmaya başladı. Artık ne bir ovayı görebiliyor ne de bir dağı. İnsanlar kendi canlarından ümitsizliğe düşmeye başladılar. Susuzluk onları kırmaya başlamıştı. Kendi canlarından korkmaya başladılar. Güneş de tam tepelerine vurmaktaydı. Halit b. Velit, kılavuza: *"Yazıklar olsun sana ey Râfi! Yol nerede su nerede?"* diye sorunca Râfi: *"Vallahi Allah emiri aziz eylesin. Bilemiyorum. Sağa sola bakınız. Böğürtlen ağacını göreceksiniz olursanız kurtuldunuz demektir. Su da ağacın altındadır. Aksi takdirde ben de sizler de helak olduk demektir."* [110] diye karşılık verdi. Halit: *"Biz Allah'tan geldik. Ona döneceğiz."* ayetini okudu.

Hayvanlar durdular ve yürüyemez hâle geldiler. İnsanlar inip yürümeye ve onları sürmeye başladılar. Artık hayatlarından ümitlerini kesmişler, sağa sola bakıyorlardı. O esnada parıltıyan bir ağaç gördüler. Tekbir getirip ona doğru gitmeye başladılar. Bir de baktılar ki ağacın altında kaynayan bol bir su. Hemen tekbir getirip suyun başına indiler. Hem kendileri o sudan içtiler hem de beraberlerinde bulunan hayvanlara o sudan içirdiler. Bundan dolayı Allah'a (cc.) hamd ettiler.

Halit: *"Yazıklar olsun sana ey Râfi! Az kalsın helak olacaktık. Sen de bizimle birlikte helak olacaktın."* dedi. Râfi: *"Allah emiri aziz eylesin. Ben bu çöle sadece bir defa babamla birlikte, o da henüz genç bir çocukken girdim. Allah'ın (cc.) Müslümanlara esenlik vereceğini ümit ediyordum."* dedi.

Halit b. Velit yürümeye devam etti. Sular ona yeterli geldi. Nihayet Benî Tağleb yurdundan Kevatil denilen noktada konakladı. Beni Tağleb, Roma Kralı Herakliyus'un dini olan Hristiyanlık üzere idiler. Roma Kralı burasını onlara geçmişte ikta arazi-si olarak tahsis etmiş idi. Benî Tağlebliler, Halit'in geldiğini son anda fark ettiler. Halit onları kılıçtan geçirdi ve onlardan büyük bir grubu öldürdü. Kadınlarını, çocuklarını ve mallarını esir aldı.

Topluluklarını öyle bir şekilde dağıttı ki bundan sonra o yerde bir daha toparlanamadılar.

**Halit b. Velit'in Ebu Ubeyde b. Cerrâh'a ve Ashabına
Mektubu (Allah onlardan razı olsun)**

*"Bismillâhirrahmânirrahîm! Halit b. Velit'ten Ebu Ubeyde b. Cerrâh'a, beraberinde bulunan Müslümanlara ve müminlere! Selam olsun sizlere! İmdi, yardımıyla bizleri aziz kılan, diniyle şeref-
lendiren, peygamberiyle (sav.) bize ikramda bulunan, [imanla biz-
leri üstün kılan, bize geniş bir rahmet bağışlayan ve katından üze-
rimize bol nimetler yayan]"¹⁵⁸ Allah'tan (cc.) nimetlerini bizlere ve
sizlere tamamlamasını, bizleri ve sizleri zahmet ve sıkıntılardan
uzak etmesini, izzet, nusret ve teyidini bize artırmasını istiyorum. ^[111]
O velidir, kadirdir. Ben sizlere Irak'ta bulunduğum esnada bana
gelen Rasûlullah'ın (sav.) Halifesi Ebu Bekir es-Sıddık'ın mektubu-
nu haber veriyorum. O, düşmanlara karşı yardımcı olayım diye siz-
lere doğru harekete geçmemi bana emrediyor. Kollarımı sıvadım,
derhal harekete geçtim. Sizlere yaklaşıyorum. Öyle görünüyor ki
süvari ve piyadelerimle gelen ben sizlerin ve topluluğunuzun ba-
şına emir olarak atandım. Allah'ın (cc.) vaaadinin gerçekleşeceğini
ve sevabının güzelliğini müjdeliyorum. Allah bizleri ve sizleri tak-
vâ ile korusun. Bizleri ve sizleri belalardan uzak eylesin. Allah'ın
selamı, rahmeti ve bereketi üzerinize olsun."*

Sonra da bu ümmetin emini Ebu Ubeyde b. Cerrâh'a şu mek-
tubu yazdı: *"Halit b. Velit'ten [Selam sana, kendisinden başka ilah
olmayan Allah'a hamd ederim.]"¹⁵⁹ İmdi, Allah'tan bizler ve sizler
için korku gününde emniyeti, dünya hayatında bütün kötülükler-
den korunmayı talep ediyorum. Şam'a doğru harekete geçmemi,
orada savaşmamı ve savaşma emrini üstlenmemi emreden Rasû-
lullah'ın (sav.) Halifesi'nin mektubu bana geldi. Vallahi ben bunu
ne zannediyor ne de biliyordum. Ne de içindekileri ben yazdım.
Ben bu görevi üstlendim. Sen ise hâlin üzere kal. Ne sana isyan
edeceğiz, ne de sana muhalefet. Sensiz hiçbir işi de karara bağ-
lamayacağız. Çünkü sen Müslümanlar içinde efendisiz, faziletin
inkâr edilemediği gibi görüşünden de müstağni olunamaz. Allah
(cc.) bize ve sana ihsanını tamamlasın. Bizi ve seni cehennem*

158 Parantez içindeki fazlalığı el-Ezdî'nin el-Fütûh'undan ekledik.

159 Parantez içindeki fazlalığı el-Ezdî'nin el-Fütûh'undan ekledik.

ateşlerine girmekten korusun. Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi üzerinize olsun."

Halit daha sonra bu iki mektubu Ezd Kabilesinden Âmir b. Tufeyl b. Zunnûn'a vererek ona Ebu Ubeyde b. Cerrâh'a ve ashabına gitmesini emretti. Âmir b. Tufeyl, Müslümanlara vardığında bir mektubu onlara, Ebu Ubeyde b. Cerrâh'a özel yazılan mektubu da ona verdi. Müslümanlar mektuplarını okuyunca Halit'in Ebu Ubeyde'nin başına emir tayin edilmiş olması ağırlarına gitti. Ebu Ubeyde ise mektubu okuyunca Halit'in üzerine emir tayin edilmesinden ötürü yüzünde ve bedeninin hiçbir noktasında nahoşluk belirtisi göstermedi. Ancak *"Allah görüşünden dolayı* [112] *Rasûlullah'ın Halifesi'ne bereket versin. Allah Halit'i de yaşatsın ve onu has kullarından eylesin."* dedi.

Halit ordusuyla harekete geçti. Şam yurduna yaklaşınca Roma şehirlerinden Tedmür¹⁶⁰ adlı şehre baktı. Bu şehirde birçok Rum yerleşmiş idi. Halit dört bir taraftan onları kuşattı. Romalılar çarpışan bir canavar gibi şehirden çıkıp Halit b. Velit'e yöneldiler. Taraflar arasında büyük bir savaş meydana geldi. Müslümanlardan dört kardeş şehit edildi. Hâris Sedûsî'nin oğulları olan Said, Kays, Haccâc ve Sâib kardeşler, beşinci olarak da Cerîr b. Abdullah Becelî'nin kardeşi Abdullah b. Abdüşems şehit edildi.

Halit daha sonra açık ve gür bir sesle şöyle nida etti: *"Ey İslam ehli! Kuvvetli olun kuvvet gösterin! Sizler Allah katında olan şeyleri talep ettiğiniz hâlde onlarla çarpışıyorsunuz. Ben inşallah onlar için hiçbir yardımın olmayacağını ümit ediyorum."* Halit, bu sözlerinin ardından saldırıya geçti. Onunla birlikte olanlar da bütün Tedmür ehline karşı saldırı yaptılar. Halit onların patriklerinden birisine ulaştı. Kılıcıyla ona bir darbe vurdu ve başının derisini uçurdu. Tedmürlüler hezimete uğradılar ve Tedmür şehrine girip, kapıyı üzerlerine kapattılar. Halit b. Velit o gün onları kuşattı.

Bir sonraki gün olunca Halit ashabından oluşan bir birlik ile şehrin etrafında dolandı. Ancak onların surlarını ele geçirecek bir yol olamadı. Daha sonra onlardan ayrılmaya karar verdi. Ashabına ayrılıp yola çıkmaları için nida etti. Onların hizasında durup yöneldi. Sonra da şöyle dedi: *"Vallahi ey Tedmür ahalisi!*

160 Halep yolu üzerinde Şam bölgesinde bulunan kadim bir şehirdir.

Sizler bulutlarda da olsanız Allah'ın izniyle sizleri oradan indirir ve sizlere galip geliriz. Ancak ben şimdi Şam'da ikamet eden dost-larımın yanına gitme niyetindeyim. Çünkü ben onlara bir mektup yazdım ve onlara geleceğimi bildirdim. Onlar şu anda beni bekli-yorlar. Derhal onlara gitmem gerekmektedir. Vallahi eğer şu anda benimle sulh etmezseniz sizin için tekrar geri döneceğim. Sonra sizin şehrinize girecek, savaşçılarınızı öldürecek, kadın ve çocuk-larınızı esir alacağım. Ben sizlere mazeretimi sundum ve sizleri uyardım. Ben Halit b. Velit'im. Belki de sizler benim ismimi duy-muşsunuzdur." Halit daha sonra onların yanından ayrıldı. Onlar da *"Dön dilediğin şekilde seninle barış yapacağız."* diye seslendi-ler. Halit b. Velit onlara geri döndü. Onlardan alacağı mal karşılı-ğında onlarla barış yaptı ve bu malı ashabı arasında dağıttı. [113]

Halit, daha sonra Tedmür'den Seniyyetü'l-Ukâb'a vardı. Çün-kü Halit'in sancağı siyah idi ve bu sancağa Ukâb deniliyordu. Ha-lit Seniyye'ye yaklaşmıştı. Müslümanlar Merc-i Dımaşk denilen yerde konakladıkları bir esnada Halit'in bölüğünün sancaklarına bakarak şöyle dediler: *"Vallahi, bu Ukâbtır, Halit b. Velit'in sanca-ğıdır. Onu karşılayınız."* Sonra da Şam şehrine girdiler. Orayı ken-dilerine kale yaptılar. Halit yönelip Deyr-i Halit denilen yerde ko-nakladı. Burası günümüzde dahi bilinmektedir. Buranın Şam'ın doğu kapısına bir millik mesafede olduğu söylenir.

Halit b. Velit, Yezîd b. Ebî Süfyân'ı çağırdı. Ona beş bin kişilik bir birlik verip Belkâ'ya¹⁶¹ göndererek şöyle dedi: *"Git ve düş-manın hizasında konakla. Gücün yettiklerinle savaş. Herhangi bir hususta düşmandan korkacak olursan bunu bana yaz ki inşallah süvarilerden ve piyadelerden oluşan takviye bir birliği sana gön-dereyim."*

Halit daha sonra Amr b. Âs'ı çağırdı. Ona da beş bin kişilik bir birlik verip onu Filistin'e gönderdi. Yezîd b. Ebî Süfyân'a yaptığı tavsiyeleri ona da yaptı. Ardından Şurahbîl b. Hasene'yi çağırdı. Ona üç bin kişilik bir birlik verip onu Busra'ya gönderdi. Sonra da Muâz b. Cebel'i çağırdı. Ona iki bin kişilik bir süvari birliğini verip onu Baalbek'e gönderdi. Halit b. Saîd b. As'ı çağırdı. Ona dört bin kişilik bir süvari birliğini verip onu Humus'a gönderdi.

161 Dımaşk'a ait yerleşim birimi. Şam ile Vadi'l-Kurâ arasında yer almaktadır.

Saîd b. Âmir b. Cudeym'i çağırdı. Onun komutasına da üç bin kişilik bir süvari birliğini verip onu da Havrân'a¹⁶² gönderdi.

Halit b. Velit yirmi iki bin kişiden oluşan atlı birlikleri Şam yurduna böylece dağıttı. Kendisi ve Ebu Ubeyde b. Cerrâh, Şam'ın Guta bölgesinde on beş kişilik bir birlik ile kaldılar. Halit daha sonra da Romalılar hakkında haber toplamaları için casusları da Şam yurduna dağıttı. Onlar bu durumda iken bir casusun kendilerine doğru geldiğini gördüler. Casus: *"Ey Emir! Tedbir al tedbir. Adamlarını topla. Uzaklarda olan emirlerine Romalılardan sakınması için mektup yaz. Çünkü Romalılar Ecnadeyn¹⁶³ denilen yerde* [114] *kırk bin veya daha fazla sayıda bir birlik ile toplanmışlar. Şehirlerdeki Arap Hristiyanlarına birtakım şeyler vadetmişler ve sizlere karşı onlara yardım edeceklerine dair teminat vermişlerdir."* dedi.

Halit, Ebu Ubeyde'ye yönelerek şöyle dedi: *"Bu haber hakkındaki düşüncen nedir?"* Ebu Ubeyde: *"Bu hususta benim kanaatim şudur ki; şehirlere dağıttığın emirlerine haberler göndermeli, onları sana gelmeleri için harekete geçirmeli, sonra da onlarla birlikte düşmanla karşılaşmak için harekete geçmelisin. Umulur ki Allah böylece onların topluluğunu dağıtır, ciddiyetlerini kırar ve askerlerini hezimete uğratar."* diye karşılık verdi. Halit: *"İşte asıl görüş budur. Ancak ben seninle bu hususta istişare etmek istiyorum."* dedi.

Halit beldelere gönderdiği emirlerinin bütününe şu mektubu yazdı:

"İmdi, kuvvetsiz ve hazırlıksız Roma topluluğu Ecnadeyn'de konaklamıştır. Bana ulaştığına göre onlar kırk bin kişilik bir birliktir. Onlar bize göre inşallah bir şey değillerdir. Allah onları sağıır kılmış, sırtlarını kesmiş ve kötülüğü onların üzerine döndürmüştür. Size bu mektubu yazdığım gün onlara doğru harekete geçeceğim. Mektubum sizlere gelince düşmanlara karşı ayağa kalkınız –ki Allah sizlere rahmet eylesin-, güzelce cesaret gösteriniz. Basiretlerinizi üstün kılınız. Allah ecirlerinizi kat be kat fazla versin. Sırtlarınızdan yüklerinizi indirsin. Düşmanlarınıza karşı sizleri galip kılsın. Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi üzerinize olsun."

162 Havrân: Dımaşk'ın kable yönüne düşen küçük bir yerleşim yeri.

163 Ecnadeyn: Şam yurdunda yer alan bir şehirdir. Remle ile Filistin topraklarındaki Beyt-i Cibrîn arasında yer almaktadır.

Halit, bu mektupları Müslümanların yanında bulunan Şam Nebatîleriyle birlikte bulunan askerlerin emirlerine gönderdi. Bu Nebatîler, Hristiyan bir kavimdi. Ancak şu var ki onlar, kendilerine eğilim göstermeleri ve iyiliklerde bulunmaları için Müslümanlara gittiler. Müslümanlara ait birer topluluk ve cassis oldular. Romalılar bu hususlarda hiçbir şekilde onları itham etmiyorlardı. Bu topluluk, mektuplarla emirlere gittiler. Halit, Müslümanlara da nida etti ve on beş kişilik bir birlik ile Ecnadeyn'e gitmek amacıyla Guta'dan harekete geçti.

Ebu Ubeyde ona: *"Senin gibi birisi mi bunu söylüyor? Vallahi ben beraberimdekilerle onların karşısına çıkacağım. Onlar çok ol-salar dahi yardım Aziz ve Hakîm olan Allah katındandır."* dedi. Ebu Ubeyde ileriye doğru harekete geçince Dimaşklıkların Müslümanların izlerini takip ettikleri gibi bir durumla karşılaştı. Ebu Ubeyde şöyle dedi: *"Ey Emir! Bu, içinde olduğumuz durumdur."* dedi. Halit: *"Sana bir şey yok ey Ebu Ubeyde! Çünkü sen bütünüyle cihad etmişsin."* Halit daha sonra ashabına *"Allah'ın düşmanına dönünüz."* dedi.

Halit b. Velit, Ebu Ubeyde ve ikisiyle beraber bulunan Müslümanlar Dimaşklılara saldırdılar. Onları Dimaşk şehrine sığınmak zorunda bırakıncaya kadar onlarla savaşmaya devam ettiler ve onlardan birçok kimseyi öldürdüler. Halit, Cuma günü Ecnadeyn denilen yerde Müslümanlarla birlikte Romalılarla karşılaşınca kadar ilerledi. Onların tam karşısına konuşlandı ve bu olay yatsı ^[115] vaktinde meydana geldi. Halit, akşam vaktine girip de gecenin bir bölümü geçince onlar Müslümanların ordularının her yeri kuşattığını gördüler.

Ecnadeyn Savaşı

Ecnadeyn Vakası ve Halit b. Velit'in Romalılarla İlk Vakası

Halit, Cumartesi günü ashabını hazırladı. Muâz b. Cebel'i sağına, Saîd b. Âmir Cudeym'i soluna, Yezîd b. Ebî Süfyân'ı sağ kanada, Şurabhîl b. Hasene'yi sol kanada yerleştirdi, Halit b. Saîd b. As'ı da pusuda bekletti. Halit b. Velit, Müslüman hanımları da safların arkasına yerleştirdi, onlara kuşaklarını takmalarını, kollarını sıvazlamalarını ve ellerine taş almalarını, Allah'a dua edip, düşmanlara karşı Müslümanlara yardımcı olmalarını emretti.

Halit b. Velit yerinde sabit kalmıyordu. Ancak Müslümanlardan bir bölüğün¹⁶⁴ üzerinde duruyor ve şöyle diyordu: *"Ey Allah'ın kulları Allah'tan sakının. Allah yolunda Allah'ı inkâr edenlerle savaşın ve ökçeleriniz üzerinde gerisin geriye dönmeyin. Yoksa hüsrana uğrayanlardan olursunuz. Gevşeklik göstermeyin ve düşmanınızdan korkmayın. Ancak parçalayıcı aslanlar gibi öne atılınız. Çünkü sizler hür ve saygın kimselersiniz. Kendinizi bu dünyadan yüz çevirir hâle getiriniz ve Ahiret sevabını talep ediniz. En yüce olanlar sizlersiniz. Allah sizinle birliktedir. Sizler şu topluluğu hezimete uğratacak olursanız bu beldelere sahip olursunuz ve buralar İslam için de bir yurt olur. Bununla birlikte Allah'ın hoşnutluğu ve cennet de vardır."*

Romalılar Müslümanlara karşı teçhizatlı ve silahlarını kuşanan piyade ve süvari birlikleriyle yaklaştılar. Sağ, sol, merkez ve kanatlar olmak üzere birliklerini düzene sokmuşlardı. Önlerinde ise o gün Romalı patriklerden Kalafat vardı.¹⁶⁵ Kalafat'ın üzerinde dokunmuş dibac ve başında altın işlemeli bir taç, altında da dizgini altından, eyeri altın kaplamalı olan yağız bir at vardı.

- [116] Bunun üzerine Ebu Ubeyde b. Cerrâh şöyle dedi: *"Ey Müslümanlar tek bir ağızdan tekbir getiriniz. Çünkü Allah (cc.) onları helak edecek, birliklerini darmadağın edecektir."* Müslümanlar tekbir getirdiler. Allah kâfirlerin kalplerine korku saldı. Müslümanlar onların üzerine hamle ettiler. Halit: *"Acele etmeyin, ben saldırıncaya kadar da saldırmayınız. Sizler saldırdığımı gördüğünüzde saldırınız."* dedi.

Müslümanlar yerlerinde durdular. Romalıların okları yağmur gibi Müslümanların karargâhının önüne düşüyordu. Müslümanlardan birisi Halit b. Velit'e *"Ey Emir! Bizi şu kâfirlerin karşısına neden hedef olarak diktin? O derece bize yay ve ok attılar ki niha-yetinde içimizden bir grup yaralandı."* diye seslendi. Halit *"Yazıklar olsun sana! Ben Hz. Peygamber'in (sav.) savaştığı vakti beklemekteyim. Çünkü o vakit mübarek bir vakittir."* diye karşılık verdi.

164 Kitabın aslında 'kesîbe' olarak geçse de büyük olasılıkla bu sözcük 'ketibe/ bölük'tür ve biz de çeviriyi buna göre yaptık.

165 Kitabın aslında bu şekilde geçmektedir. İbnü'l-Esîr bu ismi 'Herakliyus'un kardeşi Tezarık' olarak kayd ederken et-Taberî ve Halife'nin tarihlerinde ise 'Kabkalar' olarak geçmektedir.

Müslümanlar durdular. İçlerinden birisi ilerleyince, atılan oklarla vuruluyordu. O gün bu oklarla Ebân b. Saîd b. As (ra.) öldürüldü. Ayrıca Hişâm b. As, Seleme b. Hişâm Mahzûmî, Nuaym b. Sahr Adevî, Hibâr b. Süfyân Ezdî, Abdullah b. Ömer Sedûsî şehit düştü. Bu esnada Müslümanlar Halit'e bağırıp hamle yapmasını emrettiler.

Halit de *"Saldırın. Güç ve kuvvet ancak Allah iledir."* dedikten sonra tekbir getirdi. O, Müslümanlarla birlikte saldırıya geçti. Romalılar Müslümanların önlerinden kaçtılar, dağıldılar ve kılıçlara maruz kaldılar. Bu savaşta onlardan bin yedi yüz kişi öldürüldü. Kalafat da öldürülenler arasındaydı. Müslümanlar onların peşlerine takılıp kimini öldürüyor kimini ise esir alıyordu. Düşman topluluğu önlerine bakarak kalelere kaçtılar. Müslümanlar Romalılara ait ganimetleri ele geçirdiler. Halit onlardan esir olanların yanına geldi. Esir edilenlerin sayısı sekiz yüzü aşmış idi. Boyunlarını vurarak onları öldürdü. Onlardan hiç kimseyi sağ bırakmadı. [117]

Halit b. Velit'in Ecnadeyn Vakıasını İçeren Bir Mektubu Ebu Bekir'e (ra.) Yazması

"Bismillâhirrahmânirrahîm! Allah'ın müşrik düşmanlarına karşı sallanan Allah'ın kılıcı Halit b. Velit'ten Allah Rasûlünün (sav.) Halifesi Abdullah b. Osman'a! Selam sana! İmdi, ey Sıddık sana şunu haber veriyorum. Bizler Şam yurdunda Ecnadeyn denilen yerde Müşriklerle karşı karşıya geldik. Onlar bize karşı topluluklarını toplamış, haçlarını kaldırmış, İncîllerini yaymış, kaçmayacaklarına ve bizimle savaşmadan, bizim kökümüzü kazımadan ve bizi yurtlarından çıkarmadan ayrılmayacaklarına dair yemin etmişlerdi. Biz onlarla karşı karşıya geldik. Bizler Allah'a güveniyor, onun ipine tutunuyor ve ona tevekkül ediyorduk. Mızraklarla onlarla çarpıştık. Kılıçların enli olanlarıyla onlara karşı koyduk, oklar attık ve onlara ecelin sıcaklığını tattırdık. Allah (cc.), İslam'ı aziz ve emrini izhar edinceye, vaadini yerine getirinceye, ordusuna zafer bağışlayıp kâfirleri hezimete uğratıncaya kadar sürekli böyle idik. Her vadi ve hicrde, her ağaç ve çamurun altında onları öldürdük. Ey Allah Rasûlünün Halifesi dinini ve velilerini aziz, düşmanlarını zelil kıldığından, Müslümanlara lütufta bulunduğundan ötürü Allah'a (cc.) hamd ediyoruz. Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi üzerinize olsun."

Ebu Bekir Halit b. Velit'in mektubunu okuyunca yüzünde sevinç belirtisi olduğu hâlde tehlib¹⁶⁶ getirdi. Çok sevindi ve yüzü sevinçle doldu. Sonra mektubu Ömer b. Hattâb'a verdi. O ise mektubu okuyunca yüzünü ekşitti ve suratını astı. Sonra da şöyle dedi: *"Allah Halit'in küstahlığını, kabadayılığını ve nefsinin beğenmesini çirkin eylesin. Sana 'Allah'ın müşrik düşmanlarına karşı sallanan Allah'ın kılıcı Halit b. Velit'ten!" diye mektup yazıyor. Kuşkusuz Allah'ın kılıcı onu şu makama yerleştiren kimsedir."* diye karşılık verdi.

Ebu Bekir bir müddet sessiz kaldıktan sonra şöyle dedi: *"Ey Ebu Hafs! Müslümanlara zafer bağışlayan Allah'a hamd olsun. [118] Bu zaferle gözlerimiz aydınlandı."* Ömer: *"Evet. Bundan dolayı Allah'a hamd olsun. Ancak yine de onun kendisini Seyfullah diye isimlendirmesi gerekmezdi."* dedi.

Ebu Bekir (ra.) daha sonra müşriklere karşı eyleminden dolayı ona teşekkürünü içeren, ona ve onunla birlikte bulunan Müslümanlara Allah'ın (cc.) sevabını müjdeleyen, azimlerini bileyen, Allah'a (cc.) şükretmelerini ve O'nu çokça anmalarını emreden nazik bir mektubu Halit b. Velit'e gönderdi.

Halit daha sonra Müslümanlarla birlikte ilerlemeye başladı. Dimaşk'ın doğu kapısına yakın bir yerinde konakladı. Ebu Ubeyde de Câbiye kapısında konakladı. Yezîd b. Ebî Süfyân da Tûma kapısında konakladı. Müslümanlar Dimaşk'ı kuşatma altına aldılar. Dimaşk ahalisini çok şiddetli bir şekilde muhasara ettiler ve onları abluka altına aldılar. Dimaşk ahalisi Müslümanlara dört bir taraftan taş ve ok atmaya başladılar. Hiç kimse şehrin surlarına yaklaşamadı. Yaklaşan hemen geri atılıyordu. Müslümanlar bu durumda iken casuslardan birisi Halit b. Velit'e yönelerek şöyle dedi: *"Ey Emir! Tedbirli ol! Roma Kralı Herakliyus katından bir ordu Dimaşk ehline yardımcı olmak üzere yönelmiş geliyor."*

Mercu's-Suffer Savaşı

[119] **Ecnadeyn Vakasının Sonu Mercu's-Suffer¹⁶⁷ Vakası**

Halit b. Velit Müslümanlara nida etti ve birlikte bineklerine bindiler. Halit, komutası altındaki Müslümanlarla birlikte bu ca-

166 Tehlib: "La ilahe illallah" sözüdür (çev.).

167 Kitabın orijinalinde Mercu's-Sufra olarak geçse de doğrusu Mercu's-Suffer'dir.

susun anlattığı noktaya doğru harekete geçti. Orada Romalıların iki haçıyla (birlik) karşılaştılar. Mercu's-Suffer denilen yerde her bir haçın altında on bin kişilik bir süvari birliği vardı. Halit ve komutasındaki müslümanlar bütün kâfirlere karşı saldırdılar. Onlardan birçoğunu öldürdüler. Müslümanlardan ise sadece tek bir kişi öldürüldü. Süvari ve piyadelerinden hiç kimse de yaralanmadı.

Halit, onlardan yüz yirmi kişiyi esir aldı. Esirler arasında üst düzey bir konuma sahip olan Kasta da bulunmaktaydı. Kasta, Halit b. Velit'e getirilip huzurda durduruldu. Halit ona *"Müslüman ol yoksa boynunu vuracağım."* dedi. Patrik Rumca konuştu ve şöyle dedi: *"Ben senin dinine girmeyeceğim. Dilediğini yap."* Halit: *"Bu köpek ne diyor?"* diye sordu. Casuslardan birisi *"Ey Emir! Şöyle şöyle diyor."* dedi. Halit onu orta yere getirip onun ve diğer bütün esirlerin boyunlarını vurdu. Onlardan hiç kimse kalmadı. Müslümanlar Dımaşk kapısına döndüler.

Müslümanlar, Dımaşk'ın dört bir tarafına baskın düzenliyorlardı. Ganimet olarak ele geçirdikleri bütün şeyleri getirip taksim edilecek şeyler arasına koyuyorlardı. Hiç kimse için bir şey almak helal değildi. Bazen Müslümanlardan bir tanesi yünden eğrilmiş bir cübbe¹⁶⁸ getirir -Cübbe yünden, kıldan, ibre ve tığdan örülür-, onu taksimatı yapacak kimseye teslim ederdi.

Bu haber, Dımaşk'ta ikamet eden Kanfalân adındaki patriğe ulaşınca Müslümanların emanet duygularına, adaletlerine ve siretlerinin güzelliklerine hayran kaldı. Sonra da Dımaşk'ta yanında bulunan diğer patriklere yönelerek şöyle dedi: *"Şu kavmin eminlerini ve iffet sahibi olanlarını görmüyor musunuz? Bizden aldıkları ganimetlerden hiçbir şeyi kimse kendi kendisine helal görerek tahsis etmiyor."* Patriklerden birisi ona şu cevabı verdi: [120] *"Evet Ey Melik! Onlar geceleyin oruç tutan abidlerdir. Onların arasında mülklerinden bir şey çalınsa onu keserler. İçlerinden birisi zina etse onu recm ederler."*

Kanfalân: *"Onlar hakkında bana bunlar ulaştı. Vallahi yerin altı benim için yerin üstünden daha hayırlıdır. Çünkü ben biliyo-*

168 Kitabın aslında Kübbe olarak geçse de doğrusu cübbedir. Cübbe ise elbisedir.

rum ki onlara karşı koyacak takatim ve onlarla savaşacak gücüm de yoktur. En büyük Kralın öfkeleneneceğinden korkmasaydım onlarla sulh etmeyi isterdim ki onların dinine girmek suretiyle onlarla birlikte kurtulayım.” dedi. Müslümanlar, Dimaşk kapısında ve muhasaralarının şiddetinden dolayı cebirle orayı fethetmeyi umdukları bir esnada kendilerine Ebu Bekir es-Siddık’ın hastalandığı haberi ulaştı. Buna son derece üzüldüler ve bunu Dimaşk ehlinde gizlediler.

Ebu Bekir’in Vefatı

[121] Şam’ın Fethinden Önce Ebu Bekir es-Siddık’ın (ra.) Vefatı

Ebu Bekir’in (ra.) hastalığı giderek arttı. O esnada Müslümanlar Şam kapısında konaklamışlardı. Ebu Bekir, bir hokka ve beyaz bir kâğıt isteyerek Ömer b. Hattâb’ın (ra.) halifelliğini yazdı. Sonra da bu yazıyı Müslümanlardan birisine vererek şöyle dedi: *“Bu yazıyı Müslümanların karşısına çıkar. İçinde yazılı olan şeyi onlara haber ver.”*

Adam yazılı belge ile onun huzurdan çıktı. Rasûlullah’ın (sav.) mescidine vardı. İnsanlar o esnada mescidde toplanmışlardı. Adam şöyle dedi: *“Ey insanlar! Peygamberinizin Halifesini dinliyorsunuz musunuz?”* İnsanlar: *“Evet, haydi yanındakini söyle.”* dedi. Adam: *“Bu onun bir ahdidir. Üzerinize Ömer b. Hattâb’ı atamıştır.”* dedi. Cemaat sustu ve hiçbir şey söylemedi. Bir grup insan *“İşittik ve itaat ettik.”* dediler. Talha, Ebu Bekir’in (ra.) huzuruna vararak şöyle dedi: *“Ey Allah Rasûlünün Halifesi! İnsanların başına Ömer b. Hattâb’ı mı atıyorsun?”*

Ebu Bekir: *“Ey Talha! Onu neden atamayacakmışım ki?”* diye sorunca Talha: *“Sen, kendin hayattayken insanların onun kabalık ve sertliğinden neler çektiğini gördün. Sen göçüp gidecek olursan ve yönetim de onun eline geçecek olursa durum nasıl olur? İmdi sen Rabbine gideceksin. O, sana reayan hakkında soracaktır.”* diye karşılık verdi.

Ebu Bekir bir müddet sessiz kaldı. Sonra başını kaldırarak Talha’ya döndü ve şöyle dedi: *“Beni ölümle mi korkutuyorsun yoksa Rabbimle mi? Evet ben Rabbimin huzuruna gidiyorum. O bana reayam hakkında soracak ben de ‘Ey Rabbim! Ben onların başına senin ehlinin en hayırlısını bıraktım.’ diyeceğim.”* dedi. Ebu

Bekir (ra.) daha sonra Osman b. Affân'ı çağırıp onu huzurunda oturttu. Sonra da bir hokka ve beyaz bir kâğıt isteterek ona şöyle dedi: "Yaz Ey Osman!" Osman: "Ey Allah Rasûlünün (sav.) Halifesi ne yazayım?" dedi.

Ebu Bekir şöyle dedi: "Yaz: Bu, Abdullah b. Osman'ın bu dünya- [122]daki son dakikasında ve diğer dünyaya intikal edeceği ilk dakika-daki vasiyetidir. O, bu ümmetin başına Ömer b. Hattâb'ı atamıştır. Eğer o, hakkı kast ederse benim ona ilişkin zannım ve bu konudaki ümidim budur. Eğer değişmeye kalkışırsa herkese kazandığının karşılığı vardır. 'Haksızlık edenler, hangi dönüşe (hangi akıbeta) döndürüleceklerini yakında bileceklerdir'.¹⁶⁹"

Ardından Ömer b. Hattâb'ı (ra.) çağırdı. Ömer gelip de onun huzurunda oturunca Ebu Bekir ona şöyle dedi: "Sana buğz eden de vardır seni seven de! Eskiden beri şer sevilir, hayır buğz edilir. Al tut şu ahdi. Ona sımsıkı sarıl. Sen benden sonra bu ümmet üzerinde halifemsin."

Ömer: "Ey Allah Rasûlünün (sav.) Halifesi! Bundakilere benim ihtiyacım yoktur." deyince Ebu Bekir şöyle dedi: "Senin bundakilere ihtiyacın olmasa da bundakilerin sana ihtiyacı vardır. İmdi ben sana hilafeti hediye etmedim. Aksine hilafete seni hediye ettim. Seni nefisinden de sakındırıyorum. Çünkü nefis kötülüğü emreder. Ayrıca nefisinden sakındırdığım gibi diğer insanlar hususunda da seni sakındırıyorum. Çünkü onların gözleri belermiş, karınları da şişmiştir. Onlardan her birisinin bir temennisi vardır. Bunu bil Ey Ömer! Sen Allah'tan korktuğun müddetçe onlar da senden korkarlar. Kendi hevandan arın. Bunu bil Ey Ömer! Allah gündüz yerine getirilmesi gereken sorumluluğu gece kabul etmez. Gece yerine getirilmesi gereken sorumluluğu ise gündüz kabul etmez. Bil ki o, farızayı eda edinceye kadar yerine getirilen nafileyi de kabul etmez. Ben biliyorum ki Ey Ömer! Allah (cc.) cennet ehlini amellerinin güzelliği ile anmıştır. Cehennem ehlini ise amellerinin çirkinliği ile anmıştır. Kıyamet gününde mizanları ağır gelen kimselerin mizanları ancak hakka uymakla ağır gelir. Kıyamet gününde mizanları hafif gelenlerin mizanları ise ancak batıla uymakla hafif gelir. Ben biliyorum ki Ey Ömer! Allah (cc.) genişlik ayetini şiddet

ayeti ile şiddet ayetini de genişlik ayeti ile birlikte indirmiştir. Böylece mümin, bu dünyada hem rağbet edici olsun hem de korksun ve eliyle kendisini tehlikeye atmasın. Bak Ey Ömer! Allah'a karşı ancak hakkı temenni et. Hiçbir şey sana ölümden daha sevimli gelmesin ve hiçbir şey de sana hayattan daha buğz edici gelmesin. Azık edinmekten sakın. Çünkü imamın zahiresi dinini bozar ve kanını döker. Ey Ömer, vasiyetimi iyice belle ve asla unutma. Muhâcirleri ve Ensârı da koru. Onların haklarını ve erdemlerini [123] bil. Onları dağıtma ve uzaklaştırma. Şefkat kanatlarını onların üzerine ger ki onlar da hem alenen hem gizlide sana yaklaşsınlar."

Ebu Bekir (ra.) daha sonra sağında ve solunda bulunan insanlara yönelerek şöyle dedi: *"Benden sonra Ömer b. Hattâb'ın imam olmasına razı oldunuz mu?"* Mecliste hazır bulunanlar *"İşittik ve itaat ettik."* dediler.

Sonrasında insanlar onun huzurundan çıktılar. Ebu Bekir (ra.), kızı Âişe'yi (ra.) çağırarak ona şöyle dedi: *"Ey yavrucuğum! Babanın üzerinde ödemesi gereken borcu var. Benden sonra onu sen ödeyebilecek misin?"* Âişe: *"Evet Ey babacığım. Neden onu ödemeyeyim ki?"* diye karşılık verdi. Ebu Bekir: *"İş yaklaştı ve ecel sarstı. Ben öldüğümde beni yıkayınız, kefenleyiniz ve hazırlayınız. Üzerime namaz kılıp beni sevgilim Muhammed'in (sav.) kabrinin yanına götürünüz. Ondan izin isteyiniz ve 'Ey Allah'ın Rasûlü! Selam sana, bu Ebu Bekir kapıdadır.' deyiniz. Eğer yanına defnedilmem hususunda sizlere izin verecek olursa beni gömünüz. Eğer bu hususta sizlere izin vermezse beni Müslümanların kabristanına götürünüz. Allah'tan geldik ve ona döneceğiz."* dedi.

Pazar günü söylenen bu sözler Ebu Bekir'in (ra.) son sözleri oldu. Pazartesi olunca Rasûlullah'ın (sav.) vefat ettiği saatte Ebu Bekir (ra.) de vefat etti. Ebu Bekir yıkandı, kefenlendi, hazırlandı ve üzerine cenaze namazı kılındı. Sonra tabutta taşınarak Hz. Peygamber'in (sav.) kabrinin yanına getirildi. Burada Peygamber'in (sav.) yanında onun için bir kabir kazıldı. Ebu Bekir toprağa konuldu. Hicretin 13. yılında Cumâde'l-Âhire ayının bitimine altı gün kala defnedildi. Rasûlullah'ın (sav.) vefatından iki yıl üç ay ve yirmi gün sonra Ömer b. Hattâb'ı halife olarak atadı.

Ömer b. Hattâb'ın (ra.) Halifeliği

[124]

Hilafet, Ömer b. Hattâb'a (ra.) geçince insanlar ona "*Rasûlullah'ın (sav.) Halifesi'nin Halifesi!*" diye hitap etmeye başladılar. Ömer de bunun üzerine şöyle dedi: "*Bana hitap etmeyi uygun gördüğünüz bu lakap insanlar için uzun ve onlara ağır gelmektedir. Bana bu lakabın dışında başka bir lakap ile hitap ediniz. Çünkü böylesi bana daha sevimli gelmekte ve sizlere de daha kolay ve daha hafif olacaktır.*" Müslümanlar: "*Öyleyse sana nasıl hitap edelim?*" dediler. Ömer: "*Sizler müminlersiniz. Yönetiminiz de bana aittir. Buna göre ben sizin emirinizim.*" dedi. Onlar da "*Öyleyse sana Müminlerin Emiri diye hitap edelim.*" dediler. Ömer b. Hattâb (ra.) için bu ismi kullanmaya başladılar. O, kendisi Müminlerin Emiri ifadesinin ilk kullanıldığı kimsedir.

Ömer b. Hattâb'ın (ra.), Ebu Bekir'in (ra.) Vefatı ve Taziyesini İçeren Mektubunu Şam Ahalisine Göndermesi

"*Bismillâhirrahmânirrahîm! Allah'ın kulu, Müminlerin Emiri Ömer'den Şam'da bulunan müminlere ve Müslümanlara! Selamun aleyküm, bu ümmetin başına gelen hadiselerden birisi de Rasûlullah'ın (sav.) Halifesi Ebu Bekir es-Sıddık'ın vefat etmesidir. Al-* [125] *lah'tan geldik ve ona döneceğiz. Allah'ın rahmet ve hoşnutluğu, hakkı ikame eden, doğru sözlü, doğruluğu emreden, Rauf ve Rahim, vera ve hikmet sahibi Allah'ın marufu ve adaletine tutunan Ebu Bekir'in üzerine olsun! Allah rahmetiyle ismete, taatiyle amel etmeye ve cennetinde ebedi kalmaya rağbet etti. O her şeye kadir. Bu mektubum size gelecek olur da onu okursanız üzerinizdeki emiriniz Ebu Ubeyde b. Cerrâh'tır. O cemaatinizin emiridir. Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi sizin üzerinize olsun!"*

Ömer, daha sonra Ebu Ubeyde b. Cerrâh'a (ra.) da küçük bir mektup yazdı ve diğer mektubun ortasına koydu. Bu mektupta ise şunlar yazılıydı: "*Bismillâhirrahmânirrahîm! Allah'ın kulu, Müminlerin Emiri Ömer b. el-Hattâb'dan Ebu Ubeyde b. Cerrâh'a! Selam sana! İmdi, sen Müslümanların korumasında olduğundan dolayı Allah'a hamd olsun. Onların bir bölümü Dımaşk ehlini kuşatmak için yeterli sayıdadır. Bu mektubum sana gelecek olursa sen kendi tarafından bu mektubu Müslümanlara oku. Kendinin onlar üzerinde vali olduğunu onlara haber ver. Seriyyelerini Şam'ın*

çeşitli bölgelerine gönder. Ordundan hiçbir askeri sabit tutma ki düşmanın senin hakkında tamah etmesin. Ashabından müstağni olduğunu düşündüğün kimseleri bana taraf gönder. Muhasaran-da kendisine ihtiyaç duyduğun kimseleri ise yanında alıkoy. Orada alıkoyacağın kimseler arasında Halit b. Velit de olsun. Çünkü sen ona muhakkak ihtiyaç duyarsın. Selam ile."

Halit b. Velit'in azline ve Müslümanlar üzerindeki yönetiminin sona erdiğine ilişkin Ömer'in (ra.) mektubu Ebu Ubeyde'ye gelince bunu Halit'e haber vermekte utandı. Halit azledildiğini duyuncaya kadar Ebu Ubeyde onun arkasında namaz kılıyor ve ona hiçbir şey söylemiyordu. İnsanların Ebu Ubeyde'ye "Ey Emir! Halit kendisinin azledildiğini kesin bir şekilde biliyor." dediğini işitti.

Bunun üzerine şöyle dedi: "Allah, Ebu Bekir'e merhamet eylesin. Eğer o hayatta olsaydı beni asla görevden almazdı. Sen Ey Ebu Ubeyde, Allah sana da merhamet eylesin. Görevden alındığımı ve üzerimde velayetinin olduğunu bana nasıl bildirmezsin? Hem de üzerimde yetkili olduğun hâlde arkamda namaz kılıyorsun."

Ebu Ubeyde: "Benden başkasından öğrenmiş olmasaydın sana bunu bildirneyi de hoş görmüyordum. İmdi Ey Ebu Süleymân! Dünyanın saltanatından ve yönetiminden ne ulaşmış. Bizler Allah (cc.) rızası için kardeşiz. İçimizden kim kardeşinin üzerinde veli [126] olursa bu, ona ne dini ne de dünyası hususunda zarar verir. Hatta belki de vali -Allah'ın koruduğu kimse müstesna- fitneye reayasından daha yakındır. Şimdi ben seni savaşı yönetmen için atadım. Atlı birliğin dizginlerinin yönetilmesini senin idarene verdim. Selam ile." diye karşılık verdi.

Ebu Ubeyde daha sonra insanları savaş için hazırladı ve onlarla Dımaşk kapılarına kadar ilerledi. Atlı birlikler dört bir yandan Dımaşk'ı kuşattı ve abluka altına aldı. Bu esnada Romalılar nakledilmeye başlandılar. Dımaşk Valisi Kunfalân, Müslümanlarla savaşmak üzere Roma'dan büyük bir toplulukla çıktı. Taraflar çok şiddetli bir şekilde çarpıştılar.

Müslümanlar savaşıyor ve geriliyorlardı. Kendi nefisleri hakkında da tamah ediyorlardı. Nihayet Romalılar onları Dımaşk'tan bir fersah mesafedeki Darya'ya¹⁷⁰ kadar püskürttüler ve burada

170 Dımaşk'ın Gutadaki meşhur köylerindendir.

harbe giriştiler. Safvân b. Muattal, üzerinde güzel bir üniforma, açık bir ziyneti bulunan ve silahını kuşanmış bir adama baktı. Safvân ona hamle yapıp, mızrağıyla onu yaraladı. Onu atından ölü olarak düşürdü. Bir de baktı ki kocasının arkasında silahını kuşanan Romalı bir kadın. Kadın kocasının attan yere yığıldığını görünce Safvân b. Muattal'a hamle etti. Safvân onun bir kadın olduğunu anladı. Ona ima ile kılıcını gösterdi ancak ona vurmadı. Kadına bir hamle yaptı. Kadın da Safvân'ın karşısında arkasını dönüp gitti. Safvân, Romalı ölü adamın yanına indi. Onun üzerindeki üniforma ve silahını aldı ve atına bindi.

Müslümanlar bir yerde toplandılar. Romalıları bir defada kararlı bir şekilde saldırdılar. Onları Dimaşk'ın duvarlarına kadar [127] püskürttüler ve onlardan bir bölümünü öldürdüler. Müslümanlar daha sonra Dimaşk üzerine indiler. Dimaşk ahalisini vuruşarak öldürmeye karar verdiler.

Bir yıl bir ay kadar muhasara uzadı. Muhasara Dimaşklılara zarar verince onlar Antakya'da mukim olan Roma Kralı Herakliyus'a mektup yazdılar ve ona elçiler göndererek şöyle dediler: *"Ey Emir! Araplar bizi muhasara altına aldılar ve bize abluka uyguluyorlar. Onlara karşı koyacak takatimiz yok. Onlarla birkaç defa vuruştusak da aciz kaldık. Eğer bize ve otoritene senin ihtiyacın varsa adamlarını bizim yardımımıza gönder ve onlarla bize yardımda bulun. Bu konuda bizim için acele et. Zira biz çok zor koşullar altındayız. Aksi takdirde biz sana özrümüzü sunduk. Düşman topluluğu bize eman vermiş ve birkaç defa lütufta bulunmuşlar, bizden az bir cizye almaya da razı olmuşlardır."*

Herakliyus onlara şehirlerini savunmaları, düşmanla savaşmaları ve kalelerini teslim etmemeleri yönünde haber gönderdi. *"Eğer bunu yaparsanız, aciz düşer ve gevşeklik gösterecek olursanız onlar şehrinize girerler ve onlardan ahid, vefa ve doğruluk da göremezsiniz. Sizleri dininiz hususunda zorlar, sıkıntılara uğratar ve kendi aralarında sizleri paylaşırlar. Böylece sizler, hanımlarınız ve çocuklarınız onların köleleri ve cariyeleri olursunuz. Ben size gelen bu elçimin ardından hemen büyük bir ordu gönderiyorum. Dolayısıyla acele etmeyiniz."*

Dimaşklılar muhasaraya sabrettiler ve Herakliyus'tan gelecek yardımı beklemeye koyuldular. Ancak yardım gecikip de durum

çetinleşince, Müslümanların da gitgide kuvvet ve sertliklerinin arttığını görünce ve Halit b. Velit'in de görevden alındığını öğrenince Ebu Ubeyde b. Cerrâh'a sulh etmek istediklerine dair bir mesaj gönderdiler. Ebu Ubeyde de onların bu isteklerine olumlu cevap verdi. Yüz bin dinar ve her yıl akıl baliğ olan her bir erkek için dört dinar, kadınlar için ise iki dinar cizye vermek karşılığında sulh ettiler. Sulh anlaşmasını yazıya döktüler. Dımaşk Valisi Kunfalân belgeyi aldı ve sulh ettikleri şeylere vefa gösterdi. Ebu Ubeyde de bu malı aldı. Humusunu çıkartıp geriye kalanını Ömer b. Hattâb'a (ra.) gönderdi. Mektubunda Dımaşk ehliyle aralarında geçen şeyleri ve musalahayı yazdı. Malın geri kalan kısmını Müslümanlar arasında paylaştırdı ki onlar otuz yedi bin kişi idi. Dımaşkın kapıları açıldı. Müslümanlar hicretin on dördüncü yılı Ömer b. Hattâb'ın (ra.) ise hilafetinin onuncu ayı olan Recep'te Cuma günü şehre girdiler. Müslümanlar güven içinde Dımaşk'ta konakladılar.

Bir diğer rivayete göre ise Emir Ebu Ubeyde (ra.), Dımaşk'a Câbiye kapısından girdiğinde Halit'in (ra.) bu hususta hiçbir bilgisi yok idi ve bundan habersiz idi. Çünkü onlar çetin bir savaş içindeydiler. Halit ise Dımaşk'a doğu kapısından girdi. Romalılar hakkında kılıç kullandı. Nihayet Halit Meryem Kilisesine ulaştı ve iki ordu burada karşı karşıya geldiler.

Dımaşk'ın Fethedilmesinden Sonra Irak'taki Farşlıların Harekete Geçmesi

Farşlılar Irak'ta harekete geçtiler ve Müsennâ b. Herâte b. Seleme [eş-Şeybânî]¹⁷¹ ve beraberindeki Müslümanlara karşı ka-
[129] labalık bir birlik oluşturdular. Kistrâ, bir gün ava çıkmış idi. Bir yaban eşiği gördü ve onun peşine takıldı. Yaban eşiği önünde çok hızlı bir şekilde koşuyor, Kistrâ da onu yakalamak için arkasından gidiyordu. Nihayet ıssız bir yere ulaştı ve karargâhından uzakta tek başına kaldı. Yaban eşiği ona acıyarak Allah'ın izni ile onunla konuşmaya başladı ve şöyle dedi: *"Yazıklar olsun sana Ey Yezdicerd! Rabbine iman et ki nimetlerin baki kalsın. İnkâr etme ki mülkün zail olmasın!"*

Yezdicerd çok korktu. Sonra kırık bir gönülle döndü. Süslerden oluşan bir ziyafet hazırlanmasını istedi. Onlara yaban

171 Parantez içindeki bölüm kitabın orijinalinden düşürülmüştür.

eşeğinden işittiklerini haber verdi. Onlar da şöyle dediler: “*Ey Melik! Bunu ancak senin topraklarına giren bu Araplardan sana gelen bir şey olarak görmekteyiz.*”

Yezdicerd, Müsennâ b. Hârîse’yi rüyasında gördü. Bu rüya onu endişelendirdi ve korkuttu. Sabah olunca vezirlerine haber gönderip onları etrafında topladı. Sonra da onlara şöyle dedi: “*Biliniz ki ben bir rüya gördüm.*” Vezirleri “*Ey Emir ne gördün?*” diye sorunca Yezdicerd: “*İnsanların en güzellerinden birisinin elinde bir sancak ile yönelip geldiğini, o sancağı bana verdiğini ve ‘Fars ehli maymunlar gibi zelil olsunlar. Mülkleri zail olsun. Helakları yaklaşınsın. Buna göre başararak git, yürüyerek ilerle, haberleri soruştur, Ömer’den yardım iste.’ dediğini gördüm. Ben öyle zannediyorum ki ‘Fars mülkü zail oldu. İzzetleri değişti.’ dediğini gördüm.*” diye karşılık verdi. Kavminin ileri gelenleri ona şöyle dediler: “*Uykudayken gördüğün bu rüya doğrudur. Ömer’in üzerine yürü.*”

Müsennâ, devesine bindi. Ashabından bir grup ile Medine’ye Ömer b. Hattâb’a gitmek üzere harekete geçti. Müsennâ ve yanındakiler bu yolculuklarında yollarını şaşırdılar. Bu durumdayken yolda gaipten beyitler söyleyen bir ses işittiler. Şu beyit de bu beyitler cümlesindendir:

Farşlıların zafer sancakları rüşva oldu ve Sâsân hükümdarlarının mülkü bozuldu.

Müsennâ sesin peşine takıldı. Nihayet kaybettiği yola ulaştı. Ömer b. Hattâb’a gelinceye kadar hareketine devam etti. Ömer [130] (ra.), o esnada Rasûlullah’ın (sav.) mescidindeydi, Muhâcir ve Ensâr da onun sağ ve solundaydılar. Müsennâ, Ömer’in huzuruna çıkarak ona selam verdi. Ömer: “*Sen kimsin Ey adam?*” diye sorunca Müsennâ: “*Ben Müsennâ b. Hârîse Şeybanî’yim.*” dedi.

Ömer: “*Merhaba hoş geldin. Allah seni yaşatsın. Seni kendisine yakın eylesin. Senin haberlerini işitmiş idim. Ben de seni görmek istiyordum. Seni buraya getiren sebep nedir?*” diye sorunca Müsennâ: “*Bana Farşlılarla ilgili bir şey açığa çıktı. Onlar bana ve kavmime karşı taşkınlıkta bulunmaktadır.*” diye karşılık verdi. Ömer (ra.) ona şöyle dedi: “*Ey Müsennâ sözünü duydum. Onların arazilerini bana anlat.*” Müsennâ: “*Onların ekinleri çok ve*

hayvanları fazladır. Toprağı verimli ve meşhurdur.” dedi. Ömer: “Bana adamlarını anlat.” deyince Müsennâ: “Onlar uzun boylu, iri yapıdırlar. Köpekleri şiddetli, malları çoktur. Kalpleri zayıftır. Doğruluklarını koruyacak güçleri de yoktur.” dedi.

Ömer onlarla gaza etme arzusu duydu. İnsanlara hitap etmek üzere ayağa kalkıp, Allah’a hamdû senada bulunduktan sonra şöyle dedi: *“Ey insanlar! Allah (cc.), Peygamberine (sav.) Fars ve Roma fethini bağışlayacağını vadetmiştir. Allah vaadine aykırı davranmaz ve askerlerini de yardımsız koymaz. Derhal düşmanınınız olan Farşlılara karşı harekete geçiniz ki Allah sizlere merhamet eylesin. Sizler Hicâz’da değerli olmayan bir diyardasınız. Allah (cc.) sizlere Kistrâ ve Kayser’in hazinelerini vadetmiştir. Allah’ın (cc.) verdiği sözler güvence altındadır. Allah Teâlâ’nın emri de muhakkak gerçekleşir. Rasûlullah’ın (sav.) sözü de makbuldür. Allah (cc.) bugün sizleri varis kılmadığı şeylere yarın sizleri varis kılar. Sizler baskın yapmayıncaya kadar ganimet alamazsınız. Savaşmayıncaya kadar da şehit olamazsınız. İşte şu Müsennâ b. Hârîse’dir. Size Irak’tan gelmiş ve sizleri düşmanınızla cihada davet ediyor. Derhal buna doğru harekete geçiniz, Allah sizlere rahmet eylesin. Allah yolunda cihad etmekten gafil olmayınız.” dedi.*

İnsanlar Sâsânîlerle gaza etmeyi büyük ve önemli bir olay gö-rerek başlarını önlerine eğdiler. İşte bu esnada Ebu Ubeyd b. Mesud Sekaî ileri atılarak şöyle dedi: *“Senin sözünü işittik. Bu davete ve Allah yolunda cihad etmeye ilk icabet edenim. Ben, kavimimden ve aşiretimden bana icabet edenler de bu davete icabet ederiz.”*

Daha sonra Salî b. Kays Ensârî ileri atılarak şöyle dedi: *“Ey Müminlerin Emiri! Bu Farşlılara karşı şu ana kadar oturmamız şeytanın yaygaralarındandır. Ancak şu var ki ben kendi benliğimi Allah’a hibe ettim. Ben, bana icabet eden ve bana ittiba edenler de buna icabet ettik.”*

İnsanlar onun ve Ebu Ubeyd’in bu sözlerini işitince mescidin dört bir tarafından gürültü yapmaya başladılar ve şöyle dediler: *“Ey Müminlerin Emiri! Muhâcir veya Ensârdan birisini başımıza tayin et ki biz onunla birlikte düşmanımızın üzerine yürüyelim.”*

Ömer: *“Ömrüme kasem olsun ki! Vallahi, aklıma gelen ilk isim olarak -Ebu Ubeyd b. Mesud Sekaî- yani kendisine davet ettiğim*

kimseden daha çok hak edenini bulamıyorum. Eğer Salî b. Kays savaşta aceleci bir yapıya sahip olmasaydı kuşkusuz onu size emir yapardım. Ancak Ebu Ubeyd emir, Salî b. Kays ise vezirdir.” dedi. Bunun üzerine insanlar “İşittik ve itaat ettik.” dediler.

İnsanlar Ebu Ubeyd ile birlikte çıkabilmek için hazırlık yaptılar. Ebu Ubeyd, Rasûlullah'ın (sav.) Medine'sinden Muhâcir, Ensâr, köle ve mevalilerden oluşan dört bin kişilik bir birlik ile çıktı. Müsennâ b. Hârise Şeybani de onlarla birlikte çıktı. Ordu, Irak hizasında konakladı. Rebîa kabileleri ise bin kişiye yaklaşan bir birlik ile Müsennâ b. Hârise Şeybani'nin etrafında toplandı. Böylece ordudaki kişi sayısı beş bini aştı.

Bu birlik silahlı bir birliğin hizasında konakladı. Onların arasında Kisrâ'nın komutanlarından Câbân adında birisi de bulunmaktaydı. Câbân, Arapların karşısında konuşlandığını görünce çevre yerlerdeki adamları topladı ve ordusunu da buna ekledi. Bir gün atının üzerine çıktı. Önünde de Farslıların ileri gelenle- [132] ri vardı. Onların ellerinde kısa mızraklar, yaycıklar, tirkeşler ve bunların dışında türlü türlü silahlar vardı. Câbân mübarezeyi talep etti ve yüz yüze vuruşmak istedi.

Onun karşısına Muhâcirlerden üç kişi çıktı. Câbân onları öldürdü. Ebu Ubeyd¹⁷² b. Mesud, Salî b. Kays Ensârî'ye şöyle dedi: *“Ey Ensârlı kardeş! Bana ne oluyor ki kavminin savaş karşısında eğildiğini görüyorum.”* Salî: *“Ömrüme kasem olsun ki hayır! Vallahî! Kavmim eğrilen kimselerden olmadığı gibi savaştan ve vuruşmadan tiksinen kimselerden de değildir. Halayıklarla yetinen kimseler de değildirler.”* diye karşılık verdi. Salî daha sonra şöyle devam etti: *“Ey Ensâr topluluğu! İçinizden kim bu aceminin davetine icabet edecek.”* dedi.

Ensârdan Matar b. Fıdda ileri atıldı. -Bu şahıs annesine nispet edilerek çağrılırdı.- *“Ben.”* dedi. Matar b. Fıdda, Câbân'a doğru ilerledi. Ona bir hamle yaptı. İkisi karşı karşıya geldiler. Câbân, ona bir mızrak darbesi salladı. Ensârî de ona bir darbe vurdu ve onu atından yere yuvarladı. Matar b. Fıdda daha atik davrandı ve onun sinesine oturup boğazını kesmek istedi.

172 Kitabın orijinalinde bu isim 'Ebû Ubeyde' olarak geçse de bu bir yanlışlıktır. Bu ismin geçtiği bütün yerlerde ismin yanlış zabt edildiğine işaret etmeksizin hepsini 'Ebû Ubeyd' diye tashih ettik.

Bunun üzerine alttan Câbân *"La ilahe illallah!"* dedi. Matar da onu öldürmekte ağır davrandı ve onu öldürmedi. Câbân ona *"Beni öldürme. Aşabın hariç sana bir köle ve bir cariye vermek borcum olsun."* dedi.

Bunun üzerine Ensârî, onu hemen atının arkasına bindirerek karargâha getirdiğinde Rebîa kabileleri kendisine *"Ey genç! Esirini tanıyor musun?"* diye sorunca genç *"Evet. O, düşmanım."* dedi. Rebîahılar *"Yazıklar olsun sana! O, bu bölgenin meliki Câbân'dır. Seni ne ile razı etti ki sen ondan el etek çektin ve onu öldürmedin?"* diye sorunca genç: *"Bir köle ve bir cariye!"* dedi. Rebîahılar: *"Ellerin kurusun. Bu adamdan yüz cariye ve yüz köle isteseydin kuşkusuz sana verirdi."* dediler. Genç: *"Ben kendime söz verdikten ve ondan da söz aldıktan sonra bu anlaşılmayı bozacak değilim."* dedi.

Câbân, bu sözleri işitince kendisine iki köle, iki cariye, iki at ve iki bin dirhem verdi. İslam dinini seçti ve güzel bir Müslüman oldu. Bunun üzerine Ebu Ubeyd de onu arazisine yönetici olarak atadı.

Kisrâ Yazdicerd b. Hüzmüz'e Câbân'ın esir alındığı ve Arapların dinine girdiği haberi ulaşınca o, bu duruma son derece üzüldü. Ardından kızı Borân'ın¹⁷³ yanına girdi. Kızı, kendi döneminin [133] Fars kızlarının hanım efendisi idi. Kız mahzun olan babasına bakınca şöyle dedi: *"Ey melik nedir bu hâlin?"* Melik ona Câbân'ın esir alınıp Arapların dinine girdiğini haber verdi. Kız: *"Sakıncası yok. Ben senin bu sıkıntını gidereceğim."* dedi.

Kız daha sonra Azerbaycan meliki Mihrân'a şöyle yazdı: *"Araplar bize galip gelmişlerdir. Süvari ve piyade birliklerin ile bize doğru gel de şu Araplarla savaş. Eğer onlara karşı zafer kazanacak olursan seninle evlenir, babamın tacını on yıllığına senin başına koyarım. Bu süre sona erecek olursa belden sana geri verir ve bunun yanında Ermenistan'ı da sana bağışlarız. Bunu da işine ek yaparım."*

Borân'ın mektubu Mihrân'a ulaşınca o, takviye birlik ve mühimmat hususunda hazırlıkta bulunacağına dair ona olumlu cevap verdi. Azerbaycan ülkesinden seksen bini aşkın bir birlik ile

173 Kitabın orijinalinde bu isim 'Bûdî' olarak geçse de bu bir yanılıdır. Bu ismin geçtiği bütün yerlerde ismin yanlış zabt edildiğine işaret etmeksizin hepsini 'Borân' diye tashih ettik.

yola çıktı. Beraberinde sırtlarına türlü türlü meşhur ziynetlerin kurulduğu, üzerlerinde kubbelerin bulunduğu filler de vardı. Bu ordu ilk önce Irak'a sonra da Yezdicerd'in huzuruna vardı. Yezdicerd onu özel adamları arasına aldı. Ona birtakım vaatlerde bulundu. Bir sonraki gün Mihrân Müslümanlarla savaşmak üzere harekete geçti. Seksen bin kişilik birliği ile Fırat kıyısında konakladı.

Araplar bu orduya baktılar –ki onlar o yönde bulunmakta idiler-. Ebu Ubeyd b. Mesud, Salî b. Kays'a: *"Ey Ebu Amr! Ne düşünüyorsun?"* diye sorunca Salî şöyle dedi: *"Ben Arapların saldırıp kaçmayacakları düşüncesindeyim. Kanaatime göre bu yerden şu geniş boşluğa geçmelisin ki atlı birlikler için geniş ve dolaşabilecekleri bir alan oluşsun."*

Bunun üzerine Ebu Ubeyd: *"Ey Ebu Amr! Sen onun süvarisisin. Korktun mu?"* diye sorunca Salî şöyle cevap verdi: *"Ömer b. Hat-tâb (ra.) sana görüşlerimi dinlemeni ve öğüdümü reddetmemeni emretti."* Ebu Ubeyd: *"Nasihatini kabul etmedim. Onlar için bir köprü oluşturacak, onlara doğru köprüyü geçeceğim. Zafer ya benim lehime olacak veya aleyhime."* dedi.

Salî b. Kays sustu. Köprüyü Bankiya denilen bölgeye kurdu. Bu köprüyü onlar için Barselûmâ adlı bir dihkân inşa etmiş idi. Ebu Ubeyd beş bin kişilik bir Müslüman birliği ile Mihrân'la karşılaşmak üzere köprüyü geçti. Mihrân'ın ordusu ise seksen bin veya seksen bini aşkın idi. Farşlılar hızlıca hareket edip silahla- [134] rına davrandılar.

Köprü Savaşı

Müslümanların Farşlılarla İlk Çatışması: Köprü Savaşı

Farşlılarla savaşta öne çıkanların ilki Salî b. Kays Ensârî oldu. O, derin yaralar alınca kadar onlara saldırıp onlarla savaştı. Ardından da yerine döndü. Farşlılardan bir grup üzerinde Dibac'ın kubbesi bulunan Esam adındaki fil ile birlikte öne çıktı. Bu kubbenin içinde Kisrâ'nın komutanlarından Rüstem'in kardeşi Şehriyâr bulunmaktaydı.

Müslümanların atları bu fili görünce korkar gibi oldular. Ebu Ubeyd de bu fili görünce ona saldırmak için hazırlandı. Ardından

da ashabına *“Yazıklar olsun sizlere! Bu hayvan da nedir?”* diye sorunca kendisine şöyle cevap verildi: *“Ey Emir! Bu fildir.”*

Ebu Ubeyd: *“Bunun fil olduğunu biliyorum. O ölür mü?”* diye sorunca *“Evet Ey Emir, hortumu koparılacak olursa ölür.”* denildi. Salî b. Kays: *“Ey Emir! Ne yapmak istiyorsun?”* diye sorunca o da *“Şu file saldırmak ve kılıcımla hortumunu koparmak istiyorum ki Allah’ın dilemesiyle o fili öldüreyim.”* Salî: *“Ey Emir! Bu fili bırak. Senin için başka bir genişlik vardır.”* dedi. Ebu Ubeyd: *“Ben onun dışında başka bir şeyi istemiyor ve başkasını da kast etmiyorum.”* diye karşılık verdi.

Ebu Ubeyd devamla *“Benden Muhammed’in (sav.) kabrine selam söyle.”* dedi. Sonra da *“Ey Müslümanlar topluluğu! Bakınız, eğer ben öldürülecek olursam benden sonra emiriniz oğlum Vehb’dir! Eğer o da isabet alacak olursa diğer oğlum Malik emirinizdir. O da isabet alacak olursa oğlum Cebr emirinizdir. O da isabet alacak olursa bu durumda da Salî b. Kays emirinizdir. O da isabet alacak olursa emiriniz Ebu Mihcen Sekaff’dir. O da isabet alacak olursa Müsennâ b. Hârise emirinizdir; O da isabet alacak olursa birbirinizin emirisiniz.”* dedi.

Ardından file doğru piyade hâliyle öne atıldı ve file saldırdı. Onun hortumuna bir tane vurup hortumunu kopardı. Karargâhına dönmek üzere gitti. Yüz üstü kaydı, fil de onun üzerine düşüp onu ezdi. Allah’ın rahmeti onun üzerine olsun!

- [135] Oğlu Vehb b. Ebu Ubeyd savaşmak için öne atıldı...¹⁷⁴ Nihayetinde komuta Ebu Mihcen Sekaff’ye geçti. O sancağı aldı ve Farslılara doğru ileri atıldı ve onlara saldırdı. Onlardan bir grubu öldürünceye kadar çarpıştı. Sonra da geri dönüp sancağı Vehb b. Ebu Ubeyd’e verdi. Vehb sancağı aldı, öne doğru çıktı ve saldırdı. Öldürülünceye kadar savaştı. Allah’ın rahmeti onun üzerine olsun!

Kardeşi Mâlik sancakla öne doğru atıldı. Hamle yaptı, o da öldürülünceye kadar savaştı. Allah’ın rahmeti onun üzerine olsun. Bundan sonra da bu ikisinin kardeşleri olan üçüncüsü öne çıktı. Sancağı aldı, Farslılara saldırdı. Öldürülünceye kadar savaştı. Allah’ın rahmeti onun üzerine olsun. Ardından Müslümanlardan bir adam -ki bu şahıs Salî b. Kays Ensârî- öne doğru atıldı. Fars-

lılara saldırdı ve öldürülünceye kadar savaştı. Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun. Bunun akabinde Müslümanlardan Abdullah b. Mersed elinde kılıcıyla öne doğru çıktı. Fırat nehrinin üstündeki köprüünün iplerini kesti ve Farşılara saldırdı. O da öldürülünceye kadar savaştı. Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun!

Savaş başladı, Müslümanlardan birçok kimse şehit düştü. Akabinde Farşılar arasında hezimet yaşandı ve bozguna uğradılar. Kılıçtan geçirildiler. İçlerinden büyük bir topluluk öldürüldü. Gece olup da karanlık çökünce Müslümanlar kamplarına döndüler ve ölülerini toprağa gömdüler. Geceyi burada geçirdiler. Sabah olunca ikinci bir köprü kurdular. Sonra da bu köprüden geçip ilk karargâhlarına vardılar ve burada konakladılar.

Muâz b. Husayn Ensârî, bu çarpışmadan kurtulmayı başardı. Yüz üstü beldeleri kat ederek Medine'ye vardı. Mescidde bulunan Ömer b. Hattâb'ın (ra.) yanına vardı. Ona selam verip, onun huzurunda bekledi. Sonra da şu şiiri inşad etti:¹⁷⁵

Ömer onun şiirini yarıda keserek *"Ey Ebü'l-Husayn! Bize şiir söylemeyi bırak. İnsanların durumu hakkında bilgi ver."* deyince o da şöyle dedi: *"Ey Müminlerin Emiri! Sana Ebu Ubeyde'nin (ra.), üç oğlu Vehb, Mâlik ve Cebr'in, Salî b. Kays el-Ensârî'nin falanca ve filancaların öldürüldüğünü haber veriyorum."* Bu şekilde [136] Muhâcir ve Ensârın ileri gelenlerini saymaya devam etti. Bunun üzerine Ömer ona *"Peki ya Müsennâ b. Hârise Şeybani ne hâlde?"* diye sorunca o, şöyle karşılık verdi: *"Ben oradan ayrıldığımda yatalıydı ey Müminlerin Emiri."*

Bu haber üzerine insanlar hıçkırıklarla ağlamaya başladılar. Ömer (ra.) Cerîr b. Abdullah Becelî'yi çağırıp kendisine şöyle dedi: *"Yazıklar olsun sana Ey Cerîr! Biz Müslümanlar büyük bir musibete düşer olduk. Müsennâ b. Hârise düşmanla karşı karşıya. Ancak şu var ki yaralı durumdadır. Irak'a doğru harekete geç. Umulur ki Allah (cc.) şu Acemlerin belasını bertaraf eder de onların tutuştuğu bu ateşi söndürür."*

Cerîr b. Abdullah Becelî, Medine'den yedi yüz kişilik bir birlik ile yola çıktı. Irak'a varıp orada konakladı. Bu durum Müsennâ b. Hârise Şeybani'ye ulaştınca ona şu içerikte bir mektup yazdı:

175 Kitabın aslında bu bölüm boş bir şekilde çıkmıştır.

"İmdi ey Cerîr, bizler Muhâcirleri ve Ensârı beldelerinden getirttik ve düşmanın boğazında ikamet ettik. Gece ve gündüz onlarla çetin şartlar altında mücadele ediyoruz. Sen ancak bizim için bir takviye kuvvetsin. Allah sana rahmet eylesin ne bekliyorsun, neden bize varıp katılmıyorsun? Bize katıl ve ashabınla bizim niceliğimizi arttır. Eğer Rasûlullah'ın (sav.) ashabından birisi olduğunu iddia ediyorsan senin üzerine ancak senin gibi birisi veli olabilir. Çünkü Müminlerin Emiri Ömer b. Hattâb (ra.), Ebu Ubeyd b. Mesud Seka'fî'yi Muhâcir ve Ensârın başına atadı. O da ölüm döşğindeyken beni bu göreve atadı. Onun makamını yerine getiremeyeceğimi bilseydi böyle yapmazdı. Ey Ebu Amr, sana yazılanlar hususunda reyini belirt."

Cerîr de cevaben şöyle yazdı: *"İmdi, bana ulaşan mektubunu okudum ve anladım. Düşmanla savaşmak için Muhâcirler ve Ensârın önüne geçmene değinmişsin. Doğru söyledin. Seni veli edindim. Ama senin 'Muhâcirler ve Ensâr kendi beldelerine ulaştılar' şeklindeki sözüne gelince, onlar emirleri öldürülünce Müminlerin Emiri [137] Ömer b. Hattâb'a (ra.) ulaştılar." 'Ben düşmanın boğazında ikamet etmişim' şeklinde belirttiğin hususa gelince ise sen kendi belde de ikamet etmişsin. Senin belden ise sana diğerlerinden daha çok sevimli gelmektedir. Sana katılmamı istemene gelince ise Müminlerin Emiri Ömer b. Hattâb bana bunu emretmedi. Sen kendi kavmine emir ol. Ben de kendi kavmime. Selam ile."*

Cerîr ile Müsennâ arasında bir ihtilaf meydana geldi. Bu durum Ömer b. Hattâb'a (ra.) ulaşınca o, Muhâcirleri ve Ensârı topladı. Bizzat kendisinin Irak'a gitmesi hususunda onlarla istişare etti. Herkes ona kendi görüşünü sundu ve şöyle dediler: *"Ey Müminlerin Emiri! Senin başında bulunduğun bir ordu, senin başında bulunmadığın bir topluluktan daha hayırlıdır."*

Ali b. Ebî Tâlib (ra.) ayağa kalkarak şöyle dedi: *"Ey Müminlerin Emiri! Herkes benimsediği görüşü dile getirdi. Benim görüşüm ise şu kavimle savaşın olduğu ve insanların birbirlerine karıştığı bir durumdayken senin Irak'a gitmemen yönündedir. Sen düşmanlardan birisinin yüksek sesle 'Müminlerin Emiri öldürüldü' demesinden, dolayısıyla insanların sarsılıp düşmanla savaş noktasında gevşeklik göstermelerinden ve düşmanın zafer kazanmasından emin olamazsın. Sen Medine'de ikamet et. Senin için düşmanla*

mücadele etmede yeterli gelecek birisini gönder. Bu şahıs Bedir Savaşına katılan Muhâcirlerden veya Ensârdan birisi olsun."

Ömer: "Ey Ebû'l-Hasan kimi oraya göndermemi tavsiye edersin?" diye sorunca Ali "Az ile yetinecek çok ile de sevinecek bir adamı onların üzerine gönder." diye karşılık verdi. Ömer: "Bu konuda kim bana görüş belirtecek?" diye sorunca Ali şöyle dedi: "Bana gelince ben sana Sa'd b. Ebî Vakkâs'ı onların üzerine göndermeni söyleyebilirim. Sen Onun Rasûlullah (sav.) katındaki konumunu da biliyorsun." Ömer: "Çok güzel, o bu işe tam layık birisi. Onun dışında bu işe layık birisi yok." dedi.

Ömer (ra.) daha sonra Sa'd b. Ebî Vakkâs'ı (ra.) çağırarak şöyle dedi: "Ey Benî Vehb'den Sa'd! Allah (cc.) birisini sevecek olursa onu mahlûkatına da sevdirebilir. Ben Irak'a gönderdiğim bütün herkesin başına emir olman için seni Irak topraklarına göndereceğim. 'Güç [138] ve kuvvet ancak Allah iledir' diyerek yürü. Bil ki ben silah taşıyabilecek herkesi seninle göndereceğim. Allah'ın senin ellerinle fetih başılayacağını ümit ediyorum." Ömer (ra.), Sa'd için her taraftan insanları toplamaya başladı. Nihayetinde Sa'd için yedi bin kişilik bir ordu oluşturuldu. Sa'd, Şerâf denilen bölgeye varıp orada konakladı. Ömer gidebilecek kim varsa onu Sa'd ile gönderdi. Sa'd'a gelenlerin ilki beş yüz kişilik bir birlik ile Amr b. Madîkerib b. Zebîdî oldu. Tuleyha b. Huveylid Esedî sekiz yüz kişilik bir süvari birliği ile, Şurahbîl b. Sımt Kindî yedi yüz kişilik bir binitli birliği ile, Furât b. Hayyân İclî yedi yüz kişilik bir binitli birliği ile, Muğîre b. Şube ise üç yüz kişilik bir binitli birliği ile, Âsım b. Amr Temîmî dört yüz kişilik bir binitli birliği ile, Âsım b. Zürâre Temîmî altı yüz kişilik bir binitli birliği ile, Huseym b. Abdullah Sülemî bin kişilik bir binitli birliği ile ve Mekşûh Murâdî ise yedi yüz kişilik bir binitli birliği ile ona katıldı. Cerîr b. Abdullah Becelî ise Becîle kabile-sinden altı yüz kişilik bir birlik ile ona katıldı.

Sa'd, Şerâf'ta konakladığı bir esnada askerler büyük bir birlik ile Sa'd'ın etrafında bir birlik oluşturdular. Sa'd, kış mevsimine girmiş ve şiddetli yağın yağmurlarla karşı karşıya kalmıştı. Farslılar ise büyük bir topluluktu. Sa'd b. Ebî Vakkâs'ın Şerâf'ta konaklamış olduğu ve etrafında askerlerinin toplandığı, yakın bir zamanda kendilerine ulaşacakları şeklindeki haber onlara ulaştı. Kuvvet ancak Allah iledir.

Müsennâ b. Hârise'nin Köprü savaşında aldığı yaralar giderek ağırlaştı, çok ağır düştü ve vefat etti. Allah'ın rahmeti üzerine olsun! Bu durum Sa'd b. Ebî Vakkâs'a ulaşınca o, Müsennâ'nın eşi Selmâ b. Hafsa Temîmî'ye haber göndererek onu kendisini istedi ve iddetini tamamladıktan sonra onunla evlendi. Sa'd b. Ebî Vakkâs, Şerâf'ta mukim idi. Kış mevsiminin geçmesini bekliyordu.

Romalıların Saldırısı

Romalıların Şam Yurdunda Filistin'den Harekete Geçmesi

Müslümanların yaptığı şeyler Romalılara çok ağır geldi; Dımaşk'ın fethinden dolayı üzüldüler ve Irak yurdunda toplandılar. [139] Bu onları endişeye sevk etti, korkuttu ve kendi canlarından tedirgin olmaya başladılar. Romalılar birlikleri bir araya getiriyor ve Arap Hristiyanlarından yardım alıyorlardı. Nihayetinde onlar Hristiyanlardan oluşan seksen bin kişilik bir birliğe ulaştılar.

Bu durum o gün Dımaşk'ta ikamet eden Ebu Ubeyde b. Cerrâh'a ulaşınca o, Amr b. Âs'ı çağırdı. Onun emrine yedi bin kişilik bir süvari birliğini verdi ve onu Romalılara gönderdi. Peşinden de Yezîd b. Ebî Süfyân'ı yedi bin kişilik bir süvari birliği ile gönderdi. Onun da peşinden Şurahbîl b. Hasene'yi altı bin kişilik bir süvari birliği ile gönderdi. Böylece toplamda yirmi bin kişiye ulaştılar.

Romalılar o gün Fihl denilen yerde konaklamışlardı. Müslüman askerlerinin yirmi bine ulaştıklarını görünce bunu Roma Kralı Herakliyus'a yazdılar ve ondan yardım istediler. Herakliyus onlara iki patrik ve iki haçı yirmi bin kişilik bir birlik ile gönderdi. Böylece Romalılar yüz bin kişiye ulaştı. Amr b. Âs da bu durumu haber veren bir mektubu Ebu Ubeyde'ye yazdı. Ebu Ubeyde (ra.), Halit b. Velit'e (ra.) yönelerek şöyle dedi: *"Ey Ebu Süleymân! İşte bize gelen Amr b. Âs'ın mektubu! Romalıların Filistin yurdunda seksen bin kişilik bir birlik topladıklarını haber vermektedir. Şam Nabatîlerinden casuslarımız, bana gelip Baalbek ahalisinin yirmi bine ulaştıklarını haber veriyor. Bu konuda düşüncen nedir?"*

Halit: *"Ey Emir! Öyleyse sana haber vereyim. Filistin'e gelince sen de biliyorsun ki Amr b. Âs, Yezîd b. Ebî Süfyân ve Şurahbîl b. Hasene yirmi bin kişilik bir birliğe ulaşmışlardır. Ben Baalbek'e ulaşıp da inşallah onların üstesinden gelinceye kadar onlara Ro-*

malılarla savaşmaları için acele etmemelerini yaz. Ben onların işini bitirdikten sonra Filistin'e varır ve düşmanlarıyla savaşta Müslümanlara yardımcı olurum." diye karşılık verdi. Ebu Ubeyde: *"Ey Ebu Süleymân! Ne güzel görüş!"* dedi. Ebu Ubeyde, Filistin yurdundaki Amr b. Âs ve beraberinde bulunan Müslümanlara Halit b. Velit'in kendilerine yardıma gelinceye kadar düşmanlarıyla savaş konusunda acele etmemelerini yazdı. [140]

Halit b. Velit Baalbek'e gitmek üzere Dımaşk'tan beş bin kişilik bir süvari birliği ile harekete geçti. Ebu Ubeyde onu uğurlamak üzere birlikte çıktı ve ona birtakım tavsiyelerde bulunarak şöyle dedi: *"Ey Ebu Süleymân! Sana kendisinden başka ilah olmayan Allah'tan korkmanı tavsiye ediyorum. Sen kavmin yanına geldiğinde onlarla üstünlük yarışına girme. Çünkü onlar kendi kalelerinde ve yurtlarında yemekte, içmekte ve Romalılar tarafından kendileriyle kuvvetlenecekleri yardımın gelmelerini beklemektedirler. Seni ve atlı birliklerini gördüklerinde senden korkarlar. Senin bulunduğun yönden sakınırlar. Eğer sen onlarla münazara eder ve üstünlük yarışına girecek olursan onların kalplerindeki korku yok olur, onlar kendi nefislerine dönerler seni ve ashabını işlemedikleri suçlarla suçlamaya kalkışır. Eğer sen onlara karşı yeterli gelecek olur ve onları bozguna uğratarsan ümitleri kesilir, korkuları artar. Dolayısıyla yürü ki Allah sana merhamet eylesin. Eğer yardıma ihtiyaç duyacak olursan bana haber gönder ki ben sana inşallah kendim ve benim yanımda bulunan müminlerle birlikte yardım edeyim. Kuvvet ancak Allah iledir."*

Halit ona şöyle karşılık verdi: *"Ey Emir, ben senin tavsiyeni kabul ettim. Ashabına doğruya eriştirici olarak dön. Allah sana merhamet eylesin."* Ebu Ubeyde onunla vedalaştı ve Dımaşk'a döndü. Halit, kendilerine güvendiği ve birlikte çarpıştığı ashabından beş bin kişilik bir süvari birliği ile yoluna devam etti. Nihayetinde Baalbek'e vardılar.

Baalbek Savaşı

Baalbek ahalisi Müslümanların atlı birliklerinin geldiklerini görünce onları naralarla ve tamtamlarla karşıladı. Taraflar karşı karşıya geldiler. Kuşluk vaktinden öğlene yakın bir vakte kadar çarpıştılar. Halit daha sonra Müslümanlara haykırarak şöyle

dedi: *“Ey Müslümanlar! Bu, tehir etme günü değildir. Ben onlara saldıracağım. Siz de saldırınız. Allah sizlere merhamet eylesin.”*

Halit ve beraberinde bulunan Müslümanlar saldırıya geçtiler. Romalılardan o derece öldürdüler ki yer onların kanlarıyla kızıla boyandı. Onların bir bölümü çok kötü bir hâlde kurtuldu ve bunlar Biysân’a¹⁷⁶ ulaştı. Bir bölümü ise Filistin’e ve yakınlarına ulaştı. Halit b. Velit birçok mal, silah ve at ele geçirdi. Birçok kimseyi de esir aldı. Bütününü Dımaşk’a, Ebu Ubeyde b. Cerrâh’a yolladı ve Allah’ın (cc.) Baalbek Savaşında kendilerine bağışladığı zaferi haber verdi.

- [141] Ebu Ubeyde, Müslüman kardeşlerine yardımcı olması için Filistin’e doğru harekete geçmesini belirten bir mektup yazdı. Halit, beraberinde bulunan Müslümanlarla harekete geçti ve Filistin topraklarına ulaştı. Romalılar her taraftan Müslüman askerlerin üzerlerine doğru geldiklerini gördüler. Fihl denilen yere varıp orada konuşlandılar.

Ebu Ubeyde ise ashabına ulaşip onlarla birlikte olma ve onların içinde bulunduğu hâlden gaip olmama görüşündeydi. Müslümanlardan birisini çağırıp onu Dımaşk şehrine atadı. Kendisi yola çıkıp ashabına katıldı. Romalılar, Ebu Ubeyde’nin ashabıyla geldiğini anladılar.

Romalıların Ebu Ubeyde’ye Mektubu ve Ebu Ubeyde’nin Cevabî Mektubu

Romalılar Ebu Ubeyde’ye şu mektubu gönderdi: *“Ey Şeyh! Sen ve beraberinde bulunan dindaşların buğdaylar, arpalar, meyveler, üzüm ve birçok hayrın bittiği şu şehirlerimizden çıkın. Kıtık, açlık, çetinlik ve yoksulluk yurtları olan yurdunuza dönünüz. Yoksa sizin karşınıza öyle bir şekilde çıkarız ki sizin ona karşı koyabilecek atınız ve askerleriniz olmaz. Sonra içinizde açıp kapanan gözler olduğu müddetçe sizlerden el de çekmeyiz. Uyarın kimseler mazur sayılır.”* Ebu Ubeyde b. Cerrâh, bu mektubu getiren elçilerine şöyle dedi: *“Onların yanına geri dön ve benim sözümü onlara ulaştır.”*

Elçi: *“Dilediğini söyle.”* deyince Ebu Ubeyde şöyle dedi: *“Ben-den taraf onlara de ki; Sizin ‘bu şehirlerimizden çıkınız’ sözüne*

176 Biysan Filistin yurdunda Nablus’un kuzeyinde yer alan bir belde.

geline sizler buraya ehil değilsiniz. Ömrüme kasem olsun ki bizler buraya daha ehiliz. Bizi buraya getiren Allah'tır. Allah bizi buraya varis kılmadan da buradan çıkacak değiliz. Bizler burasını kılıçlarımızla aldık. Zorla ve cebirle de fethettik ve ganimet elde ettik. Allah burasını ellerinizden çıkardı ve bizim ellerimize koydu. Şehirler Allah'ın şehirleri ve kullar da Allah'ın kullarıdır. O meliklerin melikidir. Mülkü dilediğine verir, dilediğinden de çekip alır. Dilediğini aziz, dilediğini de zelil kılar. İyilik onun elindedir. O, her şeye kadirdir.

Bizim şehirlerimizin uğursuz ve bedbahtlık yurdu olduğu şeklindeki sözünüze gelince; doğru söylediniz. Onlar belirttiğiniz gibidir. Ancak Allah, beldelerimizi sizin bu şehirlerinle değiştirdi ki sabır ve şükrümüzü sınısın. Allah (cc.) sabrınızın ve şükrünüzün azlığını, sabrımızın ve şükrümüzün çokluğunu görünce bize bu şehirleri gösterdi. Bizim çetin ve meşakkatli şehirlerimizi çokça hayır, yüksek refah ve verimin olduğu bu yerlerle değiştirdi. Bizim Allah'a imanımızdan sizin ise onu inkâr etmenizden dolayı biz burasını daha çok hak etmekte ve buraya daha ehiliz. Bizim buraları [142] terk edeceğimizi, buradan ayrılıp gideceğimizi ve başka bir yere gitmek üzere buradan çıkacağımızı sanmayınız. Batıl temennilerinizi ve yalancı kuruntularınızı bir tarafa bırakınız.

Bizim karşımıza karşılık veremeyeceğimiz bir şekilde gelmenize gelince; vallahi siz hangi orduyla bizim karşımıza gelecek olursanız biz de inşallah aynısıyla veya kat be kat fazlasıyla karşınıza çıkarız. Kuvvet ancak Allah'ın yardımıyladır. Buna yakfın ediniz."

Ebu Ubeyde b. Cerrâh'ın (ra.) bu mektubu onlara ulaşınca sanki endişe içinde oldular, kalplerine korku ve keder düştü. Ebu Ubeyde'ye: *"Bize ashabının salihlerinden birisini gönder ki biz ona ne istediğinizi, ne talep ettiğinizi soralım. Bizim yanımızda bulunanı ona haber verelim; payınıza ve rüşdünüze sizleri davet edelim."* diye haber gönderdiler.

Muâz b. Cebel'in Romalılara Gitmesi ve Onlarla Konuşması

Ebu Ubeyde (ra.), Muâz b. Cebel'i (ra.) onlara gönderdi. Muâz, başında kırmızı imamesi, üzerinde geniş zırhı ile yağız bir atın üzerinde onlara doğru yürüdü. Yemen yapımı kılıcını da kuşan-

miş idi. Romalıları yaklaşıncı atından idi, dizginini tuttu, atını sürerek onlara doğru yürüdü. Onlardan birisi gençlerinden birisine şöyle dediler: *"Git de onun atını tut."* Muâz gence *"Geri dön, ben atımı tutarım. Benden başkasının atımı tutmasını istemem."* dedi. Muâz onlara yaklaşıncı patriklerinin, güzelliği gözleri kamaştıran yataklar ve yastıklar üzerinde oturduklarını gördü. İçlerinden birisi Muâz'a doğru öne çıktı ve şöyle dedi: *"Bana atını ver ki, senin için o atı tutayım. Şu meliklerle birlikte otur. Zira onlar Romalıların ileri gelenleri ve eşrafıdır."* Muâz şöyle cevap verdi: *"Ben onlarla ancak ayakta olduğum sürece konuşmak isterim."*

Tercüman ona *"Ey adam! Şu topluluk, sen ayakta bulunduğun hâlde seninle konuşmayı sevmez."* deyince Muâz şöyle karşılık verdi: *"Ey adam! Ben onlara saygı olsun diye onların önünde ayakta duruyorum değilim. Ben şu yastıkların üzerine oturmayı sevmiyorum. Çünkü bunlar dünya ziynetidir. Allah (cc.) kullarına [143] bu ziyneti basit ve değersiz göstermiş, onu yermiş, onun ziynetini nehy etmiştir. Hidayet peygamberi, doğru sözlü ve tasdik olunan Peygamberimiz Muhammed (sav.) Allah'ın mahlûkatından bir kimse önünde ayakta dikilmemizi bize nehy etti. Ayakta durmak namazda, ibadette, rağbet ve korku kastıyla ancak Rabbimiz için olabilir. Ayakta durmam sizler için değildir. Ancak ben Allah'a (cc.) saygı olsun diye ayakta dururum. Ben ayaktayken benimle konuşmaktan kaçınıyorsanız işte ben şurada oturacağım."* dedi.

Muâz daha sonra serginin bir ucunu kaldırıp yere oturdu. Tercüman ona şöyle dedi: *"Ey adam! Toprak üzerinde oturman kölelerin oturmalarındandır. Eğer sen Arap isen nefsine yüklenme. Bizim kavmimizle birlikte sergilerine oturman, nefsinin saygınlığa layık görmeyen zelil kölelerin eylemi gibi sergilerden uzaklaşarak yere oturmandan seni daha çok kerem sahibi yapar ve senin için daha güzeldir. Ey adam böyle bir şeyi nefsine uygulama. Şu topluluk ile birlikte onların sergilerine otur. Bu konuda onlardan hiçbirisi bir şey ummuyor. Ancak senin salah ve fazilet ehli olduğun onlara ulaştığından sana ikram etmek istiyorlar."* Muâz: *"Ey adam! Sözün çok uzattın. Beni kendisine davet ettiğin bu keramet dünya için ise benim buna hiçbir ihtiyacım yoktur. Benim köleler gibi oturmuş olmam sözüne gelince ise ben Allah'ın kullarından bir kulum. Ben Rabbinin sergisine oturdum."* dedi. Tercüman

ona: *"Ben seni kendi ashabının en faziletlisi sanıyordum."* deyince Muâz: *"Hayır, ben onların en kötüsü olmaktan korkuyorum."* dedi.

Muâz ne zaman bir söz söyleyecek olursa tercüman hemen o sözü topluluğa açıklıyordu. Ardından tercüman ona yönelerek şöyle dedi: *"Şu topluluk size neyi talep ettiğinizi, neyi istediğinizi ve neye davet ettiğinizi soruyor. Şu şehirlerimize girmelerinizi sağlayan etmenin ne olduğunu, size uzak olmayan Habeş yurdunu terk etmenizin gerekçesini bizlere haber vermenizi istiyoruz, diyorlar. Size bizden daha yakın olan Fars yurdunu terk etmenizin nedenini soruyor. Biliniz ki bizim gücümüz çok şiddetli ve kavgamız da çok çetindir. Sizler ise bizim şehirlerimizden sadece tek bir tanesini fethettiniz. Orasını ele geçirdiniz ve oraya konakladınız. Yahut da iki veya üç şehrimizi ele geçirdiniz. Hâlbuki bizim elimizde birçok şehir bulunmaktadır. Bizim bir ordumuzu hezimate uğratabacak olsanız dahi başka ordularımız bulunmaktadır. Çünkü [144] Asfaroğulları yeryüzünde taşlardan ve gökyüzündeki yıldızlardan sayı bakımından daha çoktur. Heyhat! Ey Arap topluluğu! Ne kadar uzaksınız ve bizden ne istiyorsunuz? İmdi bizimle savaşmayı helal saymanıza karşı çıkıyoruz. Hâlbuki sizler bizim Kitabımıza ve Peygamberimize iman ettiğinizi iddia ediyorsunuz. Bu nasıl oluyor bir açıklayınız ki biz de bilelim."*

Tercüman sözlerini bitirince Muâz ona yönelerek şöyle dedi: *"Kavmin dilinden senin neyi dediğini anladım. Şimdi söyleyeceklerimi de benden aktararak onlara kavratmalısın."* Tercüman: *"Bunu yerine getireceğim. Dilediğini söyle"* dedi. Muâz şöyle cevap verdi: *"Benden taraf onlara de ki; Sizin 'Habeş ve Fars yurtlarını terk edip bizim şehirlerimize girmenize neden olan husus nedir?' şeklindeki sözünüze gelince sizler ve onlar hakkındaki yol da birdir. Çünkü Allah (cc.) bize Kitabında şöyle buyurmaktadır: 'Ey iman edenler! Kâfirlerden yakınınızda olanlara karşı savaşın ve onlar (savaş anında) sizde bir sertlik bulsunlar. Bilin ki, Allah sâkınanlarla beraberdir.'¹⁷⁷ Sizler bizlere onlardan daha yakınsınız. Bizler sizi önceledik. Nasıl ki biz sizlerle savaşıyorsak adamımız şu Irak'ta bulunan Farşlılarla savaşmaları için bir başka grubu gönderdi. Allah'ın bizlere ve onlara -inşallah- fetih bağışlayacağını ümit ediyoruz. Sizin çok kuvvetli, ordunuzun çok ve sayınınız*

yıldızlar ve taşlar adedince kalabalık olmasına gelince, bizim askerimiz çok olsaydı ve ordumuz muazzam olsaydı dahi yine de biz ona güvenmez ve dayanmazdık. Biz düşmanlarımıza karşı zaferi çoklukta ummayız. Biz güç ve kuvvetten beraat eder, Rabbimize (cc.) tevekkül ederiz. 'Nice az topluluklar çok toplulukları yenmiştir.'¹⁷⁸ Allah (cc.) nice az toplulukları yüceltmış ve aziz kılmıştır. Nice çok toplulukları da rüsva ve zelil kılmıştır. Allah sabredenlerle birlikte.

Herakliyus'u anmanıza ve meliklerinize tazim göstermenize gelince ise o yakın zamanda ölecektir. Bizim melikimiz ölmeyen ve diri olan Rabbimizdir. O, bizleri de sizleri de yaratandır. Emirimiz bizden birisidir, ne despotça davranır ne taşkınlıkta bulunur ne de zulmeder. O, Allah'a (cc.) itaat eder, Kitabı ve Peygamberimiz Muhammed'in (as.) Sünnetiyle amel eder. O, bizim hakkımızda da doğru bir yol üzeredir. Böyle davranmazsa biz onu azl eder ve başka birisini başımıza veli ediniriz. Bununla birlikte bizden kendisini mahrum kılmaz ve bize karşı da büyüklenmez. Emir olmasına rağmen eğer bir hırsızlıkta bulunacak olursa onun elini keser, zina edecek olsa onu sopayla cezalandırırız. İhanette bulunacak olursa onu rüsva eyleriz. İçimizden bir kimseye sövecek olsa sövdüğü kimse misliyle ona söver. İçimizden bir kimseyi haksızca öldürecek olsa kendisine kısas uygulanır. Haksız yere bir kimseyi vuracak olsa kisası alınır. O, içimizden bir kimse gibidir. Bizden kimseyi küçük görmez. Feyi de sadece kendisine tahsis etmez. Sergiler, döşek-

[145] *ler ve yastıklar da edinmez. Rabbine tevazu göstererek, hesap ve cezadan korkarak kürsülere de yaslanmaz.*

Sizin belirttiğiniz Kitabınıza ve peygamberinize iman ettiğimiz, kestiklerinizi yememiz, sizinle evlenmeyi helal saydığımız hâlde sizinle savaşmaya kalkışmamıza gelince, peygamberinizin Allah'ın (cc.) kullarından bir kul, elçilerinden bir elçi olduğunu göz önüne alarak ona iman ederiz. Onun meseli Allah katında Âdem'in meseli gibidir. Allah, Âdem'i (as.) topraktan yaratmış, sonra da ona 'düzgün yapılı bir beşer ol' demiştir. Biz İsa'nın Allah'ın (cc.) oğlu olduğunu söylemeyiz. Allah bundan çok yücedir. Aynı şekilde onun ikinin ikincisi veya üçün üçüncüsü olduğunu da benimsemeyiz. Rabbimizin ne bir eşinin ne de bir çocuğunun olduğunu

söyleriz. Allah ile birlikte başka bir ilaha da inanmayız. Sizler İsa b. Meryem hakkında büyük bir söz söylüyorsunuz. Eğer sizler İsa hakkında bizim dediğimiz gibi söyleseydiniz, Peygamberimizin peygamberliğine iman etseydiniz, bizim birlediğimiz gibi Allah'ı (cc.) birleseydiniz, Rabbimizin katından gelenleri ikrar etseydiniz sizinle savaşmazdık, sizi dost edinir ve düşmanlarınıza karşı sizinle birlikte savaşırdık. Şimdi sizleri tek olan ve hiçbir ortağı olmayan Allah'a kulluğa, kıblemize yönelmeye, sünnetimizi sünnet edinmeye, haçları kırıp domuzları öldürmeye, içki ve zinadan kaçınarak Allah'ın kulu ve elçisi olan Muhammed'e iman etmeye davet ediyoruz. Eğer bunu yapacak olursanız sizler bizdensiniz bizler de sizdeniz. Bizim lehimize olan şeyler sizin de lehinize, aleyhimize olan şeyler sizin de aleyhinizedir. Eğer bunu kabul etmekten kaçınıyorsanız her yıl cizye veriniz, sizden el etek çekebilmemiz için bize zimmet ödeyiniz. Eğer bunu da kabulden kaçınıyorsanız sizi savaşa ve düelloya davet ediyorum. İşte bu size emrettiğimiz kendisine davet ettiğimiz şeydir. Kuvvet ve kudret ancak yüce ve ulu olan Allah iledir."

Muâz b. Cebel bu sözlerini bitirip de tercüman Muâz'ın sözlerini onlara haber verince Romalılar Muâz'dan ümitsizliğe kapıldılar ve bu konuda hiçbir beklentiye giremediler. Daha sonra tercüman kavminin diliyle ona yönelerek şöyle dedi: Şu topluluk sana şunu söylüyor: "Bizimle sizin aranızda işin çok uzak olduğunu ve oldukça büyük bir fark olduğunu görüyoruz. Geriye sizlere arz edeceğimiz tek bir haslet kaldı. Eğer onu kabul edecek olursanız bu sizin için daha hayırlıdır. Eğer kabul etmekten kaçınacak olursanız ve reddederseniz bu sizin için şerdir."

Muâz "Bu haslet nedir, onu zikrediniz ki ben de bileyim?" diye sorunca tercüman şöyle dedi: "Sizlere galebe çaldığınız yerlerden Belkâ yurdunu ve çevresini verelim. Sizler de yurdumuzun geriye kalan bölgelerinden ve şehirlerinden çekiliniz. Bizim için üzerinde hayırlı ve seçkinlerinizin isimlerini okuyacağımız bir yazı/ahidname yazınız. Üzerinde sulh ettiğimiz ve size ahde vefa gereği verdiğimiz ve sizin de bizden el etek çekmeniz dışında bizim yurdumuzdan hiçbir şey talep etmeyeceğinize dair ahidlerinizi ve misaklarınızı alalım da siz artık Fars ehline gidiniz. Oranın ehliyle çarpışınız. Bizler de bu hususta sizlere yardımcı olalım."

Muâz: *"Belirtmiş olduğunuz Belkâ yurdunu bize vermenize gelince zaten Belkâ ve Belkâ dışında kalan yurdundan bazı yerler bizim elimizdedir. Bizler, sizleri bütün Şam yurdundan sürme kararlılığındayız. Böylece Şam yurduunun bütünü inşallah bize ait olur. Kuvvet kudret ancak yüce ve ulu olan Allah'ın yardımıyladır."*

Tercüman, Muâz'ın sözlerini öfkeli bir şekilde topluluğa aktardı. Onlar da bu söze oldukça öfkelenildiler. Sonra da ona şöyle dediler: *"Bizden uzaklaş. Sen bizden uzaklaşmış olduğun hâlde bizler sizlere yaklaşacağız. Çünkü sen afiyetten kaçındın. Dolayısıyla dostlarının yanına dön. Zulmünüz ve taşkınlığınızdan ötürü bizler yarın Allah'ın sizleri dağlara süreceğini ümit ediyoruz."* Muâz: *"Dağlara gelince, bu asla olacak bir şey değildir. Vallahi bizler en son bireyimiz kalıncaya kadar sizinle savaşıacak, sizleri hor ve küçük düşmüş bir hâlde oradan çıkaracağız."* dedi. Muâz daha sonra fırlayıp atına bindi. Ebu Ubeyde'ye doğru ayrıldı. Ona karşılaştığı olayı haber verdi.

Romalılar Ebu Ubeyde'ye elçi göndererek şöyle dediler: *"Bizler senden bize bir adam göndermeni istedik. Sen yerine getireceği şeyi bilmeyen, hiçbir şeyi bırakmayan, insaflı olmayan, nasihati kabul etmeyen, hakkı göremeyen ve sulhu istemeyen birisini gönderdin. Dolayısıyla bunun senin reyin olup olmadığını bilemiyoruz. Bizler senden bize bu adamın dışında başka birisini göndermeni istiyoruz ta ki ona kendilerinin yararına olan senin ve bizim için birtakım hasletler sunalım. Böyle bir kimse yoksa biz sana görüşümüzü sunacak bir adam gönderelim. Kabul edersen ne ala! Yoksa aramızda savaş konuşsun."* Ebu Ubeyde onların elçilerine şöyle dedi: *"Onlara de ki; dilediklerini göndersinler."*

Ebu Ubeyde'ye Gelen Elçi ve Sözleri

Bunun üzerine Romalılar içlerinden mavi gözlü, uzun boylu, ürkütücü görünüme sahip birisini gönderdiler. Adam, karargâha girince Müslüman askerlerin yüzlerine baktı. Ebu Ubeyde'yi diğerlerinden ayırt edemedi. Çünkü Ebu Ubeyde'nin üzerinde emirliğini gösterecek bir kaftan, onu diğerlerinden ayırt edilebilecek bir meclisi ve ashabından üstünlüğünü gösterecek bir heyeti de yoktu. Elçi bir müddet öylece şaşkın bir şekilde kaldı. Sonra da şöyle dedi: *"Ey Arap topluluğu! Emiriniz hangisi?"*

Müslümanlar: “*Şu önünde oturan!*” diye karşılık verdiler. Kaba adam, üzerinde zırhı, elinde çevirdiği okları, takındığı yayı, kuşandığı kılıcı olan Ebu Ubeyde’ye baktı. Ona yaklaştı. Şöyle dedi: “*Sen mi şu topluluğun emirisin?*” Ebu Ubeyde: “*Evet. Ben onların [147] emiriyim. İhtiyacını söyle.*” diye karşılık verdi. Kaba adam: “*Ey adam! Seni toprağın üzerine oturtan şey nedir?*” diye sorunca Ebu Ubeyde: “*Ben Rabbime karşı tevazu göstermek istiyorum*” dedi. Elçi: “*Ey ihtiyar! Sen döşeklerin veya yastığın üzerinde otursaydın ya. Rabbin katında bunlar senin için yaratılmış nimetler değil midir ne dersin?*” diye sordu.

Ebu Ubeyde: “*Ey Romalı! Allah (cc.) haktan istihya etmez. Valahi ben ne bir yastığa sahibim ne de bir sergiye. Ben, üzerimde görmüş olduğun şu zırhım, kılıcım, mızrağım, yayım ve ok kutumdan başka hiçbir şeye sahip değilim. Ben bir nafakaya ihtiyaç duydum. Yanımda hiçbir şey yoktu. Nihayetinde dostlarımdan birisinden borç aldım. İmdi eğer benim bir sergim olsaydı yine üzerine oturmazdım. Bizler Allah’ın kullarıyız. Yerde yürür, yere oturur, yerde yatar ve yerde yemek yeriz. Rabbimizin katında bu bizim için bir eksiklik değildir. Aksine bununla Allah (cc.) bize büyük ecirler bağışlar, derecemizi yükseltir ve bize Ahirette kendi katında daha büyük mükâfatlar verir. Ey Romalı! Hacetini ve bize iletmek istediğin mesajını söyle*” dedi.

Romalı: “*Evet, söyleyeyim, ıslahtan daha çok Allah’a sevimli gelen hiçbir şey yoktur. Bozgunculuktan da daha çok O’nun buğzuna neden olan hiçbir şey yoktur. Azgınlık ve bozgunculukta bulunan hiçbir kavim olmasın ki Allah helak ve sapıklık ile onları kuşatmasın. Ben sizlere kabul edecek olursanız sizin de payınızın olduğu bir hususu arz etmek için geldim.*” dedi. Ebu Ubeyde: “*Bu pay nedir ey Romalı?*” dedi.

Elçi: “*Dilerseniz şehirlerimizden çıkmanız, bizimle savaşı bırakmanız karşılığında içinizden her birinize iki zuyuf dinar, her süvariye beş dinar ve bezyun iki elbise verimiz. Sen de şu topluluğun emirisin. Sana da bin dinar verimiz. Senden önceki emire de –yani Halit b. Velit- beş yüz dinar, emir ve askerlere de iki yüzer dinar verimiz. Yöneticiniz Ömer b. Hattâb’a iki bin dinar verimiz. Dilerseniz Belkâ’yı ve ona yakın olan Ürdün şehirlerini verimiz. Sizler de bizimle mücadele etmeyi terk eder, bizim yurdumuzun*

geri kalanından ve şehirlerimizden esenlik ve afiyet içinde çıkıp gidersiniz. Bütün bunları da birbirimize karşı verdiğimiz teminatı içeren bir yazıyla da kayda alırsınız. İşte bizim görüşümüz budur. Ey ihtiyar sen de kendi görüşünü ortaya koy” dedi.

Ebu Ubeyde şöyle dedi: “Ey Romalı! Ben sana kendi görüşümü haber vereyim. Allah (cc.) bize bir elçi gönderdi ve ona bir kitap indirdi. Onu âlemlere rahmet ve kâfirlere de hüccet kıldı. Peygamberimiz Muhammed (sav.) şöyle buyurarak bize emretti: ‘Kâfirlerle karşılaştığınızda onları Allah’a ve Rasûlüne imana, onun Allah katından getirdiklerini ikrar etmeye çağırırsınız. Onlardan kim sizin dininize icabet ederse o sizin dinde kardeşiniz ve paylarınızda ortağınızdır. Sahip olduğunuz haklara sahip, yerine getirmek zorunda olduğunuz yükümlülüklerle de sorumludur. Onlardan kim de iman etmekten kaçınacak olursa ona kendi elleriyle küçük düşmüş [148] olarak cizye vermesini teklif ediniz. Eğer iman etmekten ve cizye vermekten kaçınırsa onlarla savaşın. Sizin ölümlerinizi naim cennetlerinde şehittir. Düşmanlarınızın ölümleri ise cehennem ateşinde ve acıklı azaptadır.’ Ey Romalı! İşittiklerinizi tasdik eder ve size bildirilenleri kabul ederseniz payınıza isabet etmişsiniz ve sizin için murad edilen hayra erişmiş olursunuz. Yok, eğer bunu kabul etmekten kaçınacak olur, sırtınızı döner ve yalanlarsanız bizim karşımıza çıkın ki Allah bizimle sizin aranızda hükmetsin. O, hükmedenlerin en hayırlısıdır.”

Bunun üzerine Romalı şöyle dedi: “Siz bunun dışında hiçbir şeyi kabul etmiyor musunuz?” Ebu Ubeyde: “Evet, bizler ancak duyduğunuz dışında hiçbir şeyi kabul etmiyoruz. Bize göre söylediğimizin dışında başka hiçbir seçenek yok. Sen ve dostların buna göre amel ediniz” dedi. Romalı Ebu Ubeyde’nin huzurundan “Allah’ım şu topluluğa karşı şahit ol ve bizim için onlardan intikam al. Biz onlara karşı adaletli davrandık. Onlara haklarını ve daha fazlasını verdik. Ancak onlar bundan kaçındılar. Allah’ım onlara karşı bize yardımcı ol.” diyerek çıktı. Bunun üzerine Müslümanlardan birisi “Ey kaba adam! Kâfirlerin yalvarması boşunadır.” diye bağırdı.

Romalı yoluna gitti ve Ebu Ubeyde b. Cerrâh ile arasında geçen diyalogu onlara anlattı. Bir sonraki gün Romalılar Müslümanlara karşı atmış bin veya daha fazla bir birlik ile ilerlemeye başladılar. Ebu Ubeyde onlarla savaşma kararındaydı. Sonra Şam

ehlinin Nabatîlerinden hızlı ve süratli koşan ulaklarından birisini çağırды ve ona şöyle dedi: *"Bak bakayım! Sana bu mektubumu verdiğimde Müminlerin Emiri Ömer b. Hattâb'a (ra.) gitmek ve ona vermek için derhal harekete geç."*

Sonra da Ebu Ubeyde o anda Ömer b. Hattâb'a (ra.) şu mektubu yazdı: *"Bismillâhirrahmânirrahîm! Müminlerin Emiri'nin amili, Âmir b. Cerrah'tan Allah'ın kulu Ömer b. Hattâb'a! Selam sana! İmdi, sana Romalıların bize yöneldiklerini ve bizim sahamızda bulunan Fihl denilen bir yerde konakladıklarını haber vermek istiyorum. Şehir ahalisi ve onların dini üzere bulunan Hristiyan Arapların da acele ettiklerini bildiriyorum. Ben bu mektubumu onlara karşı harekete geçtiğim ve Allah'a tevekkül ederek, onun kazasına razı olarak, yardımına güvenerek ve bizi en güzel sonuca ulaştıracağını ümit ederek onlarla savaşmak için yürümeye başladığım bir esnada yazdım. Bizler Allah'ın bizim ve senin için her türlü hasedcinin hasedinden, her türlü tuzak kurucunun tuzağından, her taşkınının taşkınlığından koruyup üstesinden gelmesini, bize yardım etmesini ve apaçık bir fetih bağışlamasını, bizim için kendi katından yardım edici bir güç tahsis etmesini istiyoruz. Al-* [149] *lah'ın selamı, rahmeti ve bereketi senin üzerine olsun!"*

Ebu Ubeyde daha sonra mektubu katladı, mühürledi ve onu ulağa verdi. Piyade ve süvari birlikleriyle Romalıların üzerine yürüdü. Romalılar Müslümanların atlı birliklerine ve birliklerinin çokluğuna baktı. Sanki o gün savaşmak konusunda azimleri gevşedi. İki grup birbirlerinden savaşmamak için döndüler.

Ulak yola koyuldu. Gidilecek mesafeyi çok hızlı bir şekilde almaya başladı. Ömer b. Hattâb'a (ra.) vardı. Mektubu ona verdi. Ömer mektubu okuyunca ulağa yöneldi ve şöyle dedi: *"Yazıklar olsun sana! Onlardan ayrıldıktan sonra Müslümanların durumu ile ilgili bir şey sana ulaştı mı veya bu hususta bir bilgin var mı? Ebu Ubeyde bana gönderdiği bu mektubunda, sana mektubu verdiği esnada düşman topluluğuna karşı harekete geçtiğini bildirmektedir."*

Ulak şöyle dedi: *"Evet ey Müminlerin Emiri! Birbirlerinden dönünceye kadar ben henüz oradan ayrılmamış idim. Aralarında bir savaş vuku bulmadı. Bunun nedeni Romalıların onlarla savaşmaktan o an caymaları ve Müslümanların da onlardan el çekip*

karargâhlarına dönmeleridir. Ömer: "Ebu Ubeyde sana bu mektubu verip de bunu bana acele bir şekilde ulaştırmanı emrettiği hâlde seni onların yanından ayrılmaktan engelleyen ne idi?" diye sordu. Ulak şöyle dedi: "Ey Müminlerin Emiri öyleyse sana haber vereyim. Ben Müslümanların Romalılardan ayrılmalarını bekledim. Ben bana bunu soracağını biliyordum." Bunun üzerine Ömer şöyle dedi: "Yazıklar olsun sana! Seni akıllı bir birey olarak görüyorum. Dinin nedir?" Ulak: "Ben Hristiyanım." dedi.

Ömer: *"Bu aklın, âlemlerin Rabbine teslim olmanı, ona ibadet etmeni ve ona hiçbir şeyi ortak koşmammanı sana göstermiyor mu?"* diye sorunca ulak şöyle dedi: *"Ben ey Müminlerin Emiri senin elinle müslüman oldum. Ben Allah'tan başka ilahın olmadığına ve Muhammed'in Onun kulu ve elçisi olduğuna tanıklık ediyorum."* Ömer: *"Dilediğini dinine ileten Allah'a hamd olsun. Sen bize kâfir olarak geldin. Benim yanımdan ise Müslüman olarak ayrılıyorsun. Seni kendi dinine ilettiğinden ötürü Allah'a hamd ediyorum."* dedi. Ardından ona iyilikte bulundu, giysi verdi ve birtakım ihsanlarda bulundu. Onu donattı ve onunla birlikte bir mektubu Ebu Ubeyde b. Cerrâh'a gönderdi:

"Bismillâhirrahmânirrahîm! Allah'ın kulu, Müminlerin Emiri Ömer b. Hattâb'dan Ebu Ubeyde b. Cerrâh'a İmdi, Romalıların sana doğru harekete geçtiklerini ve konakladıkları yeri haber veren mektubun bana geldi. Sizler galip olduğunuz bir hâldeyken mektubum sizlere gelirse bu, Allah'ın (cc.) hatırladığımızı fazlı ve ihsanındandır. Eğer başınıza bir felaket gelecek olur veya size bir yara dokunacak olursa gevşemeyin, üzmeyin ve zillet göstermeyin. Çünkü en üstün olan sizlersiniz ve Allah da sizinle birlikte. Yurt ancak Allah'ın yurdu. Allah Teâla o yurdu sizlere açacak, düşmanlarınızın elinden alacaktır. Sabrediniz. Allah sabredenlerle birlikte. Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi sizin üzerinize olsun."

Fihl Savaşı

Filistin Yurdundaki Fihl Savaşı ve Bu Savaşta Öldürülen Müslümanlar ve Hristiyanlar

Ömer'in mektubu (ra.) Ebu Ubeyde b. Cerrâh'a ulaşınca o, Müslümanlara seslendi. Onları Romalılarla savaşmak için harekete geçirdi. Romalılar bunu öğrenince atmış bin veya daha fazla

bir birlik ile Müslümanlarla savaşmak için döndüler. Roma ordusu piyade ve süvarilerden oluşmaktaydı. Romalılar, haçlarını kaldırıp, sancaklarını diktiler. Süvari bölüklerini hazırladılar.

Ebu Ubeyde de önceden düzenlediği şekilde kendi ordusunu hazırladı. Taraflar birbirlerine yaklaştılar. Romalılarından bir birlik sağ kanatta bulunan Yezîd b. Ebî Süfyân'a doğru hamle etti. Yezîd ve ashabından hiç kimse yerinden ayrılmadı. Romalıların bir başka birliği sol kanatta bulunan Şurahbîl'e saldırdı. O da beraberinde bulunan adamlarıyla birlikte sebat gösterdi. On bini aşkın bir süvari birliği ise merkezde bulunan Halit b. Velit'e saldırdı. İçlerinden hiç kimse dağılmadı. Ancak onlara karşı mızrak kullanmaya ve oklar atmaya başladılar; Romalılar da arkalarına döndüler, Müslümanların sebat göstermeleri ve direnmeleri karşısında şaşkına döndüler.

Ebu Ubeyde b. Cerrâh¹⁷⁹ şöyle nida etti: *"Ey insanlar! Düşman topluluğunun ciddiyetinden hiçbir şey kalmadı. Şimdi onlara karşı sadık bir niyetle saldırınız ki Allah katından sabrı ve zaferi elde edesiniz. Müjdeler olsun sizlere içinizden öldürüleceklerin bütününe şehadet, hayatta kalanlarına ise zafer ve şehadet vardır. Benliklerinizi şiddetli bir savaşa karşı hazırlayınız. Size düşen kılıç ve mızrak darbeleriyle vuruşmak ve denk kimselerle çarpışmaktır. Çünkü Allah (cc.) katındaki güzellikler ancak taat ve istenilmeyen koşullarda sabır göstermek ile elde edilir. Allah sabredenlerle birlikte dir."*

Ebu Ubeyde ve beraberindeki Müslümanlar saldırıya geçtiler. [151] Romalılar onların önünde çok kötü bir şekilde dağıldılar. Müslümanlar onları kılıçtan geçirdiler ve onlardan bir grubu öldürdüler. Romalılar durdular ve nara attılar. Rumca kendi aralarında birbirlerine hitap etmeye başladılar ve ardından Müslümanlara saldırdılar. Taraflar birbirlerine girdi. Bir müddet çarpıştılar. Romalılar daha sonra arkalarına dönüp kaçtılar. Müslümanlar tekbir ve tehlillerle onlara doğru ilerledi. Müslümanlardan bir adam ilerliyor ve onlarla savaşıyordu. O yorulunca veya yaralınınca arkasına dönüyordu. Bazen de öldürülüyordu.

179 el-Ezdî'ye göre bu sözler Hâlit b. Velit'e aittir.

Kays b. Hübeyre el-Murâdî, düşman topluluğuna doğru öne atıldı ve bütün Romalılara saldırdı. Mızrağı kırılıncaya kadar vuruştu. Ardından Müslümanların yanına dönerek onlardan bir mızrak talep etti. Kendisine mızrak verilince Romalılara saldırdı. Mızrağı kırılıncaya kadar vuruştu. Ardından Müslümanların yanına dönerek onlardan bir mızrak daha aldı ve Romalılara saldırdı. Mızrağı kırılıncaya ve kılıcı yarılıncaya kadar vuruştu.

Denilmiştir ki; Bu Kays b. Hübeyre Murâdî o gün on üç mızrak kırdı ve elinde de iki kılıç kırıldı. Romalılardan aralarında namılı bir süvarinin de bulunduğu bir grubu öldürdü. Onlardan otuz kadar kişiyi de yaraladı. Kendisine kırk yedi tane yara isabet etti. Sağ bir şekilde savaştan döndü ve öldürülmedi.

Ardından Halit b. Velit şöyle nida etti: *"Ey insanlar! Bu dünya-dan ve içindekilerden yüz çevirerek Allah'ın komşuluğuna rağbet ediniz. Zira bu dünya ve içindekiler yok olucudur. Savaştan geri durmayın, işi birbirinize atmayın ve Allah'ın düşmanları karşısında gevşeklik göstermeyin. Parçalayıcı aslanların atılması gibi bütününüyle atınız. Allah'ın düşmanları o batıda oluşlarına rağmen hak üzere olan sizlerden daha sabırlı olmasınlar. Bu hamlenizle Allah'tan yüce sevabı ve büyük ecir talep ediniz. Uyanık olunuz ki, ben saldırıya geçiyorum. Dileyen bana uysun dileyen ise benden geri kalsın."*

Halit b. Velit ve Hâşim b. Utbe b. Ebî Vakkâs sabır ve yakîn ehlinde olan bin kişilik bir birlik ile saldırıya geçti ve düşmanın hazırlıklarını bozdu. Onların saflarını yardı. Müslümanlar ise onların dönüp dönmeyeceklerini beklemeye koyuldular. Romalılar bu esnada Müslümanlara karşı köpekten daha kötü bir durumda idiler.

Sonra gündüzün başındaki hazırlıklarının aksine bir hazırlık içine dönmeye çalıştılar. Saflarını oluşturdular ve bir bölümünü öne aldılar. Öne alınan saflar sekiz tane idi. Her iki piyade arasında bir süvari bulunmaktaydı. Her süvarinin arasında ise bir mızrak ve bir de ok atan bir kimse bulunmaktaydı. Onlar Müslümanlara doğru ilerlemeye başladılar. Müslümanlar da onların okçularından geri durdular.

Ardından Halit b. Velit şöyle nida etti: *"Ey İslam ehli! Bugün kendisinden sonra günlerin olmadığı önemli bir gündür. Düşman topluluğu eğer atmış bin kişi ise içinizden bir kişi onlardan birkaç adamla mücadeleye ihtiyaç duymaktadır. Gözlerinizi kısınız, düşmanlarınızın üzerine atılınız. Yağmalama ve ganimet sizleri onlarla vuruştan meşgul etmesin. Allah katında çokça ganimet vardır."*

Daha sonra insanların en faziletlilerinden ve Müslüman bahadır-
lırının ileri gelenlerinden Amr b. Saîd ileri çıktı. İki topluluğun
ortasında durdu. Sesini yükselterek *"Ey müminler! Toplu hâlde kâfirlerle karşılaştığınız zaman onlara arkanızı dönmeyin. (Kor-
kup kaçmayın). Tekrar savaşmak için bir tarafa çekilme veya di-
ğer bölüğe ulaşip mevzi tutma durumu dışında, kim öyle bir günde onlara arka çevirirse muhakkak ki o, Allah'ın gazabını hak etmiş
olarak döner. Onun yeri de cehennemdir. Orası, varılacak ne kötü
yerdir!"*¹⁸⁰ ayetini okudu ve şöyle dedi: *"Ey insanlar! Cenneti talep
ediniz. Çünkü o ne güzel barınak ve ne güzel yerleşme yeridir. İy-
lerin yurdu ne kadar da güzeldir? Ey ahali bu yurt kime aittir? O,
Vallahi nefsinı satıp Allah yolunda savaşanlara aittir."* Daha sonra
avazı çıktığıınca bağırarak şöyle dedi: *"Ey İslam ehli! Bana doğru
geliniz bana doğru! Ben Amr b. Saîd'im."*

Amr, daha sonra Romalıların üzerine hamle edip çok güzel
bir şekilde savaştı. Sağ kaşına isabet aldığı yaradan akan kan gö-
züne doldu. Bu hâlde Müslümanların yanına geri döndü. O, göz-
lerine dolan kandan ötürü göz kapaklarını açamıyordu. Abdul-
lah b. Kurt es-Sumâlî şöyle dedi: *"Müjde sana ey İbn Ebî Ecniha!
Allah sana bu darbeden afiyet verecek, sana bununla cenneti vacip
kılacak, inşallah sana ve Müslümanlara yardımını indirecektir."*

Bunun üzerine Amr b. Saîd şöyle dedi: *"İslam'a ve İslam ehline
yardıma gelince Allah (cc.) inşallah onu indirecektir. Bana gelin-
ce, Allah bu darbeyi şehadet eylesin. Bana bunun gibi bir tanesini
daha hediye etsin. Vallahi, bu darbe bana Ebu Kubeys gibi bir da-
ğın kızıl altın olmasından daha sevimli gelmektedir."*

Halit b. Velit ile birlikte Ebu Ubeyde'nin askerlerinden seçkin
bir grup ileri doğru çıktı. Ordunun tam ortasında durdu. İnsan- [153]

ları da sağa ve sola hizaladı. Onlara vasiyette bulundu ve onlardan ahid aldı. Sonra da şöyle dedi: *"Ey insanlar! Bakınız, benim tekbirimi duyduğunuzda biliniz ki ben saldırı yapmışım. Sizler de saldırın ve Allah'ı anın 'la havle ve la kuvvete illa billah' deyiniz."*

İnsanlar da *"İşittik ve itaat ettik. Dilersen saldır. Allah sana merhamet eylesin. Halit bu esnada başını açtı. O, saldırıya geçmek istediğinde alamet olarak böyle davranırdı. Halit 'Allahu Ekber, Allahu Ekber. Allah sizin için onları yurtlarından ve kalelerinden çıkardı. Allah'ın bereketi ve yardımı ile onların üzerine saldırıya geçiniz."* dediler.

Sonra onunla birlikte bulunanların hepsi Roma askerlerine karşı saldırıya geçtiler ve yüksek seslerle tekbir getirdiler. Romalılar onların önünde dağıldı. Müslümanlar Romalıları kılıçtan geçirdiler. Bu saldırıda onlardan yedi bin küsur kişiyi öldürdüler. Bunların içinde iki bin veya iki bini aşkın patrik de bulunmaktaydı. Beş bin kişi de onlara bağlıydı. Onların içinde ne kadar süvari varsa hepsi demir maskeler takmıştı. Ne kadar piyade varsa tamamı donanımlıydı. Romalılar Müslümanlardan on küsur kişiyi öldürdüler. Bunlardan dört tanesi Muhâcir, yedi tanesi Ensâr, altı tanesi Tabiî idi.

Müslümanlar onların peşlerine takıldılar. Onlardan büyük bir grubu esir aldılar. Kılıç kullanarak onları öldürdüler ve onlara ait ganimetler ele geçirdiler. Ebu Ubeyde bu ganimetleri aldı. Onun humusunu çıkardı. Bu ganimetlerin geriye kalanını Müslümanlara taksim etti.

Romalılar bölükler hâlinde yurtlara dağıldılar. Onların bir bölümü Fihl'e gitti. Bu şehir Ürdün şehirlerinden Ehveyh denilen bir mıntika üzerine kurulu olup içinden su akmaktaydı. Romalılar Fihl'i kale edindiler. Geriye kalanlar ise dağıldılar. Bir bölümü Roma Kralı Herakliyus'a, bir bölümü Şam kalelerine giderek orasını kale edindiler. Ebu Ubeyde, humusu Ömer b. Hattâb'a (ra.) gönderdi ve kendisine şu mektubu yazdı:

"Bismillâhirrahmânirrahîm! Âmir b. Cerrah'tan Allah'ın kulu, Müminlerin Emiri Ömer b. Hattâb'a! Selam senin üzerine olsun! İmdi, ben Müminlerin Emiri'ne -Allah onu mesud eylesin- şunu haber veriyorum ki; bizler ve Romalı düşmanlarımız Ürdün şehir-

lerinden Fihl denilen yerde karşı karşıya geldik. Onlar bize karşı büyük topluluklar oluşturmuşlardı. Dağ başlarından ve deniz kıyılarından kadir, kendi nefislerine muktedir olarak ve insanlardan hiçbir grubun kendilerini mağlup etmeyeceklerini zannederek altmış bin küsurluk bir birlik ile bizim karşımıza çıktılar ve bize ^[154] zulümlerini izhar ettiler. Biz ise Rabbimize tevekkül ettik, rağbetimizi ona yücelttik. Allah da onlara karşı bize zafer bağışladı. Onlardan birçok kişiyi öldürdük. Allah (ra.) onların mallarını ve karargâhlarında olan şeyleri bize ganimet olarak bağışladı. Allah, Müslüman erkeklere şehadeti nasip eyledi. Amr b. Saîd b. Ebî Ecniha, Saîd b. Amr b. Kays b. Hâris, falanca ve filanca bunlardandır. Allah müşriklerin ileri gelenlerini helak etti. Müslümanlar onları öldürmek için peşlerine takıldı. Nihayet onlar Fihl denilen kalelerine sığındılar ve beldelerine dağıldılar. Allah, Müslümanlara onların garnizonlarını fey olarak verdi. Müslümanlar o garnizonlardakileri ele geçirdiler ve şehirlerini aldılar. Allah, onları kalelerinden indirdi ve kalplerine korku saldı. Ey Müminlerin Emiri, dinini aziz kılmasından ve hüccetini izhar etmesinden dolayı Allah'a hamd ediyorum. Yardım, nimetlerin tamamlanması, zaferin izharı ve şükrün ilhamı için bize dua et. Allah'ın selamı, rahmet ve bereketi senin üzerine olsun!"

Ebu Ubeyde'nin (ra.) mektubu Ömer b. Hattâb'a (ra.) gelip de Ömer onu okuyunca ve mektupta yazılanları anlayınca sevindi, Müslümanlara bunu müjdeledi. Müslümanlar da Allah'ın (cc.) Şam yurdunda kardeşlerine bağışladığı fethi müjdelediler. Ömer b. Hattâb, Ebu Ubeyde b. Cerrâh'ın kendisine gönderdiği söz konusu humusu onlara taksim etti. Ömer, ardından Allah'ın (cc.) onun elleriyle kendilerine bağışladığı fethi tutunmasını ve Sa'd b. Ebî Vakkâs'ın Irak'ın durumunu bitirmeden Romalılardan hiç kimseyle savaşmamasını emreden bir mektubu Ebu Ubeyde b. Cerrâh'a yazdı.

Bu mektup Ebu Ubeyde'ye ulaşınca o, Ürdün yurdundan harekete geçti, Dimaşk'a vardı ve orada konakladı. Ashabını Allah'ın (cc.) kendi eliyle fetih bağışladığı şehirlere dağıttı. Sa'd b. Ebî Vakkâs kış mevsimini geçirdikten sonra Ömer b. Hattâb (ra.) ona Irak'a doğru harekete geçmesini ve düşmanla mücadeleye girişmesini emreden bir mektup yazdı.

Kâdisiye Savaşı

Sa'd b. Ebî Vakkâs'ın Kâdisiye'ye Doğru Hareketi, Orada Konaklaması ve Farslılarla Savaşı

Sa'd b. Ebî Vakkâs harekete geçip Kâdisiye'de konakladı. Dört [155] bir taraftan askerler onun etrafında toplandılar. Böylece Sa'd'ın etrafında büyük bir birlik oluştu. Bu durum Fars hükümdarı Yezdicerd b. Hürmüz'e ulaşınca Sa'd b. Ebî Vakkâs'a ne istediklerini sormaları için ashabından bir grubu kendisine göndermesini istedi.

Sa'd b. Ebî Vakkâs ashabından şu on kişiyi çağırdı. Amr b. Ma-dîkerib Zebidi, Tuleyha b. Huveylid Esedî, Cerîr b. Abdullah Becelî, Muğîre b. Şube Sekafî, Âsım b. Amr Temîmî, Şurabhîl b. Sımt Kindî, Münzir b. Hassân Dabbî, Furât b. Hayyân İclî, İbrâhîm b. Hârise Şeybânî bunlardan bazılarıdır. Sa'd onlara şöyle dedi: *"Şu kâfir benden, bir kavmi dilediğini sormaları için sizleri kendilerine göndermemi istedi. Ona gidiniz. Azmettiği şeye bakınız. Umulur ki İslam dinine icabet eder de biz de onunla savaşmayız."*

Heyet Fırat'a varıncaya kadar yürüdü. Ardından Fırat'ı geçtiler ve Dicle'ye kadar yürüdüler. Bir sandala binip Yezdicerd nahiyesine geçtiler. Yezdicerd o esnada kasrının da bulunduğu Medâin şehrinde idi. Bu heyet onun kapısında durdu. Sonra da huzuruna girmek için izin istediler, Yezdicerd de onlara izin verdi. Heyet onun huzuruna girdi. Onun fildişi ve abanozdan yapılmış küçük sergisinin üzerinde oturduğunu, sağında ve solunda da meliklerinin oğullarının kürsüler üzerinde oturduklarını gördüler. Araplar onun huzuruna girmeden önce Yezdicerd şarap içiyordu. Heyetin uzaktan geldiğini görünce şarabın ortadan kaldırılmasını emretti. Müslümanlar geldiler ve onun huzurunda durdular. Yezdicerd heyettekilere oturmalarını emretti. Onlardan dokuz kişi oturdu. Muğîre b. Şube de oradan yer kapdı. Onunla birlikte döşeğe oturdu.

Muğîre döşeğe oturunca -iri yapılı birisiydi- döşek o derece eğildi ki neredeyse Yezdicerd yerinden düşecek idi. Muğîre döşegin ortasında Yezdicerd ise solunda idi. Yezdicerd bu duruma [156] oldukça öfkelen-di. Yezdicerd'in hizmetkârlarından birisi geldi *"Kenara çekil."* dedi.

Ancak Muğîre kenara çekilmedi. Muğîre'nin o gün üzerinde bir Arap elbisesi, elbisesinin de üzerinde bir zırh vardı. Muğîre ayrıca kılıcını kuşanmış, eliyle de kılıcın tutamının ortasını kavramış bir durumdaydı. Bir de üzerinde Yemen yapımı bir bürde vardı. Onu elbisesinin üzerinden kuşanarak giymiş idi. Muğîre ashabına şöyle dedi: *"Bu melik'in huzuruna girdiğimizde kim onunla konuşacak?"* diye sorunca onlar *"Melik'in işini ve onunla konuşmayı bizim adımıza sen üstlen."* diye karşılık verdiler. Muğîre buna karar verdi. Yezdicerd, Muğîre'nin üzerindeki bürdeye baktı. Bu bürde Yemen yapımı ve pahalıydı. Yezdicerd huzurunda ve ayakta duran Abud adlı tercümanına Farsça konuşarak şöyle dedi: *"Bu adamın üzerindeki elbise nedir?"* Tercüman: *"Ey Melik! Bu elbise Bürddür."* dedi.

Yezdicerd bununla şans dileyerek ¹⁸¹بردد جهان را dedi ve bu sözü tekrarladı. Muğîre önünde, karşısında ve ayakta duran Farslıya yönelerek şöyle dedi: *"Şu melikinize benim sözümü çevir. Aksi takdirde benim sözümü çevirecek bir tercümanı getiriniz."*

Yezdicerd Arapçayı fasih bir şekilde konuşuyordu. Ona şöyle dedi: *"Ey adam! Sen fesahatın ve kendi kendini beğenmenle iznim olmadan benimle birlikte döseğe oturdun."* Muğîre *"Bu davranışta hoşuna gitmeyen husus nedir?"* diye sordu. Yezdicerd: *"Senin şu tutumundan hoşlanmadım. Sen benim meclisime girdin. Sana düşen benim sana emrettiğim yere oturman idi."* diye karşılık verdi. Muğîre: *"Doğru söylüyorsun. Seninle birlikte döseğine oturmam benim şerefimi arttırmadı. Ancak nefsim için kendisiyle değer kazanabileceğim yegâne yer olarak orasını bulabildim. Bu meseleyi bir kenara bırak. Dilediğini söyle."* diye karşılık verdi.

Yezdicerd ona yönelerek şöyle dedi: *"Sizlere gelince ey Arap topluluğu! Sizler bu şehirlerimize ya heyet ya tüccar ya da yolda kalmış kişiler olarak geliyordunuz. Bizler sizlere iyilikte bulunurduk. Sizler de yiyeceklerimizden yer, tatlı içeceklerimizden içer ve yumuşak elbiselerimizden giyerdiniz. Sonra sizler bu hususta bizlere hased ettiniz. Kavminize doğru ayrılıp gittiniz. Sahip olduğumuz nimetlerimizde bizi sıkıştırmak ve mülkümüz hususunda bizimle zıtlasmak için geldiniz. Benimle sizin aranızdaki ilişkiyi temsil edecek bilebil-*

181 Anlamı: Cihani götürdüler.

diğim yegâne örnek, bağı olan ve bağına tilki dadanıp ondan yiyen ve onu bozan kimsenin örneğidir. Tilki kendisini çıkaracak herhangi bir maninin olmadığını görünce bütün tilkileri topladı. Sonra da onlarla birlikte bağa yöneldi. Bağın sahibi bu tilkileri görünce onların üzerine taş kapıları kapatıp sonra bağa girdi. En son tilkiye varıncaya kadar bütününü öldürdü. İşte bu benim ve sizin meselinizdir. Eğer sizlere bunu yapmak istersem kuşkusuz yaparım. Ancak ben biliyorum ki sizi bu ülkeme getiren husus, açlık, sıkıntı, meşakkat ve geçim darlığıdır. Eğer durum böyleyse bana haber veriniz ki ben de sizlere iyilikte bulunayım. Şu develerinize yiyecek, giysi ve azık [157] yükleyeyim. Sizlere elimden geldiğince ve gücüm ölçüsünce iyilikte bulunayım. Sizler de kendi yurdunuza esenlik içinde varasınız. Eğer hükümranlığımı ortadan kaldırmak için bu yurduma kast etmişseniz bunu bana bildiriniz ki ben sizlere karşı gaileler ile karşı koyayım ve sizler için tuzaklar kurayım."

Muğîre "Sözünü tamamladın mı?" diye sorunca Yezdicerd: "Evet. Dilediğini söyle" dedi. Muğîre: "Senin belirtmiş olduğun sıkıntı, geçim darlığı ve meşakkat gibi hususlara gelince bizler bunların daha ileri düzeyde olanlarını yaşıyor idik. Bizler laşe, keler vb yerdik. Bizim en iyi durumda olanımız amcasının oğluna saldırdı, onu öldürür ve malını alırdı. Giysimiz, koyunlarımız ve devele-
rimizden örülenlerden idi. Kadınlarımız bunları bizim için örer ve dokurdu. Giysilerimiz bundan yapıldı. Bizler ne helal ne de haramı bilirdik. Ta ki Allah (cc.) bize Peygamberimiz Muhammed'i mübarek olarak gönderdi de onunla bizi dalaletten kurtararak doğruya hidayet etti. O'nunla cehaletten kurtaracak basireti bize verdi. O'na bir kitap indirdi. Bu Kitabı da Arapça Kur'an olarak isimlendirdi. O'nda helal ve haramı ve günahlardan kurtulmayı açıkladı. O'nu tasdik edenlerimiz de oldu tekzib edenlerimiz de. Tekzib edenler onu tasdik edenlerle savaştı. Nihayetinde onun dinine isteyerek veya istemeyerek girdiler. O, vefatından önce Allah'ın (cc.) ellerimizle bizlere fethini başılayacağı bütün beldeleri haber verdi. Senin belden ve köşkün de bu beldelerdendir. Biz sana üç şeyi sunacağız. Bunlardan dilediğini seç." dedi.

Yezdicerd: "De ki dinleyeyim" dedi. Muğîre: "Bunlardan ilki; Allah'tan başka ilah olmadığını ve onun hiçbir ortağının olmadığını, Muhammed'in O'nun kulu ve elçisi olduğunu söylersin. Eğer sen

bu sözü söyleyecek olursan biz de senin, ülken üzerindeki hükümlerliğini onaylarız, senden el etek çekeriz ve şu ülkene bir kimse ancak senin iznin dâhilinde girebilir. Humus ve zekâtı Müslümanların Beytûmaline ödersin. Eğer bunu kabul etmekten kaçınırsan hor ve hakir bir hâlde ve bizden de kanını korumuş olarak kendi elinle cizye ödersin. Eğer bunu da kabul etmekten kaçınırsan Allah'tan ve Rasûlünden bir savaş ilan edildiğini ve onun yolunda cihad edileceğini bil." dedi. Yazdicerd ona şöyle karşılık verdi: "Sözünü anladım. Ancak bana haber ver. Hor ve hakir kılıcı şey nedir? Ben sizin sözünüzdeki hor ve hakir kılıcı şeyi anlamadım." Muğîre: "Hakir kılıcı şey başucunda bir kırbaç bulunduğu hâlde ayakta cizyeyi ödemendir." dedi.

Bunun üzerine Yazdicerd öfkelenildi. Daha sonra şöyle dedi: "Ben sizin gibilerden bu sözleri işitinceye kadar yaşayacağımı sanmıyordum. Şu anda size iyilik ve ihsanda bulunma kararına gelince; siz bana bu tür sözlerle karşılık verdikten sonra benim nezdimde size artık toprak dışında hiçbir şey yok" Yazdicerd sonra da başını, karşısında duran kölesine kaldırdı. Onunla Farsça [158] konuşarak şöyle dedi: "موانشان خاك ياور" ¹⁸²

Köle gidip toprak dolu bir zembil getirerek şöyle dedi: "Şimdi şunu alınız! En büyüğünüzün ve en faziletlinizin başına koyunuz. Sahibinizin yanına dönünüz. Onu ve Ashabını Kâdisiye Hendeğine gömecek bir orduyu sizlere doğru harekete geçireceğimi ona haber veriniz."

Bunun üzerine heyetin en küçüğü olan Âsım b. Amr Temîmî ileri atıldı. Meşayihe saygı göstermek isteyerek toprağı taşıdı. Muğîre de Yazdicerd'in döşeginden indi. Gelen heyet huzurdan çıkarak bineklerine bindiler. Sa'd b. Ebî Vakkâs'ın yanına varıncaya kadar yürüdüler. Ona Yazdicerd ile aralarında geçen konuşmayı haber verdiler.

Yazdicerd ardından veziriazamı Rüstem'e yönelerek şöyle dedi: "Biz de kışı geçirdik şunlar da. Yeryüzü yeşillendi, ağaçlar yapraklandı ve meyvelerini verdi. Süvari ve piyade birlikleriyle onların üzerine doğru harekete geç. Onları geldiği gibi arkalarını dönüp yurdundan kovuncaya kadar onlarla mücadele et."

182 Anlamı: "Git onlar için toprak getir!"

Rüstem bu konuyu huzurunda bulunan Farşlılara arz etti. Onlar yüz yirmi bin süvari otuz bin piyade idiler. Bu askeri birlik yola çıkıp Kâdisiye topraklarında Müslümanların karşısında konakladılar. Yezdicerd yönetimi altındaki bütün şehirlere mektup yazarak onları Müslümanlarla savaşmak için harekete geçirdi. Bütün kuvvetli ve uysal yapılı kim varsa hepsi ona icabet etti. Bu hususta ona icabet edenlerin ilki süvari ve piyadelerden oluşan yirmi beş bin kişilik ordusuyla Hemedân Valisi Behrâm'dır. Bu konuda Kum ve Kâşân sahibi Şîrzâd ve İsfahân Sahibi Bendevân da ona icabet etmiştir. Rey Sahibi Hurşîd de buna yakın bir zamanda icabet etmiştir. Kâdisiye'de Rüstem'in komutanlığı altında büyük bir askeri birlik toplandı. Savaş için birbirleriyle ahidleştiler. Taraflar birbirlerine yaklaştı. Savaşları şu dört gün sürdü: Ermâs Günü, Ağvâs Günü, es-Sevâd Günü ve en-Nefâz Günü.

[159] **Ermâs Günü**

Sa'd b. Ebî Vakkâs ordusunu hazırladı. Sa'd, bugün yaklaşık olarak kırk bin kişilik bir birliğin başındaydı. Ömer b. Hattâb (ra.), Ebu Ubeyde b. Cerrâh'a (ra.) bir mektup yazıp Şamlılardan yirmi bin kişilik bir birlik ile Sa'd'a takviye birlik göndermesini istedi. Böylece Sa'd'ın birliği altmış bine ulaştı. Sa'd söz konusu gün gelip çatığında ve Farşlılarla savaşmaya karar verdiğinde sağ kanada Amr b. Madîkerib Zebidi'yi ve Cerîr b. Abdullah Becelî'yi süvari ve piyadelerden oluşan on bin kişilik bir birliğin başına atadı. Sol kanada İbrâhîm b. Hârîse eş-Şeybânî ve Ali b. Cahş İclî'yi süvari ve piyadelerden oluşan on bin kişilik bir birliğin başına atadı. Merkeze de Tuleyha b. Huveylid Esedî ve el-Münzir b. Hassân Dabbî'yi süvari ve piyadelerden oluşan on bin kişilik bir birliğin başına atadı. Geriye kalanları ise kanatlara ve tuzaklara yerleştirdi. O gün Farşlılardan ilk öne çıkan Azerbaycan Valisi Mihrân oldu. Mihrân'ın üzerinde ipekten bir kaftan ve dibacdan bir kısa kaftan, belinde de cevherle yaldızlanmış altından kuşak ve kulaklarında da altın küpe vardı. Her bir küpede inciden iki habbe bulunmaktaydı. Altında da kumral bir at, elinde de oldukça keskin bir kılıç bulunmaktaydı.

O, Arapça "*Arapları un ufak edeceğiz*" demeye başladı. Araplardan birisi ona "*İnşallah de ki!*" dedi. O da "*Allah dilese de dilemese de bu olacak.*" dedi. Bunun üzerine Sa'd b. Ebî Vakkâs şöyle

dedi: *"Ey Müslümanlar! Şu şahıs azgınlaştı ve sınırı aştı. Ona karşı çıkınız."* Bu söz üzerine Münzir b. Hassân Dabbî onun karşısına çıktı, ona bir hamle yaptı, mızrağıyla vurdu ve onu atından düşürdü. Mihrân ayağa kalkmak istediği esnada Münzir b. Hassân atik davranarak atından üzerine atladı ve kılıcıyla vurmak için Mihrân'a saldırdı. Mihrân ise onu ayağıyla karşıladı. Münzir b. Hassân, Mihrân'ın ayağına vurdu ve onu kopardı. Münzir'in atı koşmaya başladı. Münzir de almak için ona doğru koştu. Bu durumda at aralıklı adımlarla koşmaya başladı. Cerîr b. Abdullah, hemen Mihrân'a doğru hamle yaptı. Onun üzerine atladı. Sakalını tutup başını sarstı. Üzerindeki elbiseyi aldı. Münzir b. Hassân da kendi atına ulaştı ve atını aldı. Sonra onun üzerindeki kılıcını almak için Mihrân'ın yanına döndü. Bir de ne görsün. Cerîr b. Abdullah kendisinden daha önce davranmış ve onun üzerindeki kılıcını almış.

Bunun üzerine el-Münzir ona *"Ey Ebu Amr! Mihrân'ı ben öldürdüm. Üzerindekiler de benim hakkımdır. Senin bu konuda hiçbir hakkın yoktur. Üzerindekileri almama atımla olan meşguliyetim engel oldu. Sen Cahiliyye döneminde de efendiydin. Müslüman olduktan sonra da efendisiz. Sana ait olmayan bir şeyi alman sana güzellik kazandırmaz. Dolayısıyla selebi bana ver."* dedi. Cerîr: *"Kuşağı bana ver, selebin geriye kalanını sen al."* dedi.

Münzir b. Hassân: *"Bunu yerine getirmeyeceğim. Çünkü ben [160] onu mızrakla vurdum. Onu atından düşürdüm ve ayağını kestim. Selebi bana vermekten kaçınacaksan benimle senin aranda Allah hakemdir. Selam ile."* dedi.

Cerîr, Münzir b. Hassân'dan bu sözü işitince utandı. Kuşağı kendisine vermesi ve selebi alması üzere onunla sulh etti. Münzir buna rıza gösterdi. Kuşağı aldı ve selebi Cerîr'e verdi. Selebe değer verilmeye çalışıldı. Kıymetinin birkaç on bin dirhem olduğu görüldü. Kuşağa değer biçildi. Onun da otuz bin dinar olduğu görüldü.

Ağvâs Günü

Taraflar gece girinceye kadar çok şiddetli bir şekilde çarpıştılar. Sabah olunca taraflar birbirlerine yaklaştılar. Bugüne Ağvâs günü denilir. Farşlılardan ilk öne çıkan Fîrûz adlı birisiydi. Fîrûz

süslü, son derece meşhur olan bir filin üzerindeydi. Sağında ve solunda da atlar vardı.

Benî Esed'den Esed adında -bu şahsın künyesi Ebü'l-Mevt, lakabı ise Zübeybil idi- birisi bu file baktı. Bu şahıs bir süvari ve bahadır idi. Bu filin karşısına çıkmaya karar verdi. Sonra atını o derece hazırladı ve toynağını düzenledi. File hamle yaptı, hortumuna öyle bir darbe vurdu ki onu kopardı. Filin seyisi elinde bulunan kısa mızrağı Esed'e attı ve onu öldürdü. Allah ona rahmet eylesin. Fil de ölü olarak yere düştü. Fîrûz da onun sırtından düştü. Müslümanlar Fîrûz'a saldırarak onu öldürdüler.

Müslümanlar tam merkezden bir defada saldırıya geçtiler. Bu saldırı karşısında Farslılar dağıldılar. Müslümanlar onları Kâdisiye ve çevresinde bozguna uğrattılar. Kâdisiye köşkü Müslümanların eline geçti. Müslümanlar birçok silah ele geçirdiler. Gerçi ele geçirilen mallar çok olmasa da yiyecekler çoktu. Diğer taraftan balkonu ve manzaraları olan büyük bir köşk ele geçirdiler. Sa'd b. Ebî Vakkâs bu köşkte konakladı. Farslılar kendilerinden alınan köşke baktılar. Buna son derece üzüldüler. Kendi aralarında işlerini tedbir etmek üzere geceyi geçirdiler.

[161] **Sevâd Günü**

Bir sonraki gün olunca taraflar birbirlerine yaklaştılar. Bugün Sevâd günü idi. Farslılar sağlarından, sollarından ve önlerinden filleri öne aldılar. Müslümanların atları bu fillere bakınca çok şiddetli bir şekilde korktular ve arkalarına döndüler. Müslümanlar bu manzarayı görünce atlarından indiler, kılıçlarını sıyırdılar. Piyade olarak fillere doğru yürüdüler. Savaş başladı. Müslümanlar fillere saldırıyor ve kılıçlarla onların ağızlarına vuruyorlardı. En son file varıncaya kadar bütününü yok ettiler.

Farshların büyüklerinden ve ileri gelenlerinden Şehinşâh adında birisi öne doğru atıldı. Başında altından bir taç, üzerinde altından bir zırh vardı ve atının üzerindeydi. Şehinşâh iki topluluğun ortasında durdu. Mübareze için adam talep etti. Karşısına Müslümanlardan birisi çıktı. Şehinşâh onu öldürdü. Sonra bir başkası çıktı. Onu da öldürdü. Bu şekilde Müslümanların bahadırlarından dört kişiyi öldürdü. Müslümanlar Amr b. Madîkerib Zebidi'ye seslenerek şöyle dediler: "*Ey Ebu Sevr! Eski gücünden*

bir şey kalmış mı ki bizim için şu Acemlinin üstesinden gelebilesin?" Benî Temîm'den Abdullah b. Hâbis şöyle dedi: "Gördüğünüz üzere o yaşlı bir adamken onun gibi birisinde ne tür bir güç kalmış olabilir ki?" Amr ona şöyle cevap verdi: "Ey kardeşimin oğlu! Zayıflığıma rağmen benim bu hâlim senin gibi birisinin gençliğinden daha hayırlıdır."

Bunun üzerine kavminden ve aşiretinden bazı kimselere Amr'a yönelerek şöyle dediler: *"Ey Ebu Sevr! Eğer yerine getireceğini biliyorsan bizim için şu Acemlinin üstesinden gelmeni senden istiyoruz."* Amr: *"Evet, bana bineğimi getirin."* dedi. Onlar: *"Bineğin üzerinde mi savaşmak istiyorsun"* dediler. O *"Onu getirin bana ve benden bir şey sormayın"* dedi. Kendisine üzerinde palanı bulunan bir dişi deve getirdiler. Amr, deveyi önünde çöktürdü. Ardından deveye bindi ve şöyle dedi: *"Ey kardeşimin oğlu! Amcanızın elbisesini düzeltiniz."*

Onlar da elbisesini düzeltmek için ellerini elbisenin altına koydular. O, ellerinin üzerine oturdu ve bineği sürmeye başladı. Yardım etmeye çalışanların elleri öylece asılı kaldı. Bunun üzerine *"Ey amca! Ellerimiz ellerimiz!"* diye bağıldılar. Amr bineğinden onları kurtardı. Onlar da yere düştüler.

Amr: *"Ey kardeşimin oğlu! Amcanızın kuvvetinden kalanı daha görmediniz."* Amr, daha sonra amcasının oğullarına yönelerek şöyle dedi: *"Benim şu atım da, benim için bir şey değildir. Bana soylu bir at getiriniz."* Ona sağlam bir kum yığını gibi olan müşrif bir at getirdiler. Amr, atın kuyruğunu tuttu. Topuğunu yere yapıştırdı. Sonra *"Bu zayıftır, bana, başka bir tane getirin."* dedi. Ona başka bir at getirdiler. Onun da kuyruğunu tuttu, çekti. Topuğunu yere yapıştırdı ve *"Bu da zayıftır. Ancak şu var ki ilkinden daha iyidir."* dedi. Devamla şöyle dedi: *"Ey Benî Zebîd! Biliniz ki ben şu Acemliye saldıracağım. Şu Samsame¹⁸³ ile ona daha önce [162] davranacak olursam onun nefsi bitiktir bunda herhangi bir kuşku yoktur. Eğer o bana kılıcıyla daha önce saldıracak olursa beni atımdan ölü olarak düşürür. Size bir şey yoktur. Beni onunla yalnız bırakın. Çünkü ben onu her hâlükârda öldürünceye kadar o bana ulaşamaz."*

183 Amr b. Madîkerib'in kılıcı.

Amr atına bindi. Acemliye doğru öne çıktı. Şehinşâh da Amr'a baktı ve ona saldırdı. İkisi de birbirlerine bir kılıç darbesi vurdular. Şehinşâh'ın darbesi Amr'ın kalkanına değdi. Amr'ın darbesi ise Şehinşâh'ın başına isabet etti. Onun başıyla birlikte tacını yardı ve onu öldürdü. Amr, ardından onun üzerine çöktü. Onun tacını ve üzerinde bulunan elbise ve silahını aldı. Sonra da atına bindi. Akşam oluncaya kadar taraflar birbirleriyle çok şiddetli bir şekilde savaştılar. Gece olunca birbirlerinden ayrıldılar.

Bir sonraki gün olduğunda taraflar birbirlerine yaklaştılar. Hansa adında bir kadın, iyi öldürücü dört evladına yönelerek şöyle dedi: *"Ey yavrularım, sizler isteyerek Müslüman oldunuz. Kendi iradenizle hicret ettiniz. Vallahi siz tek bir kadının oğulları olduğunuz gibi tek bir adamın da çocuğusunuz. Vallahi sizin ne hasebiniz çirkin ne de hâliniz kötüdür. Şu Acemlerin Müslümanlara hazırladığı şeyleri görmektesiniz. Savaşa yaklaştığınızda ordusuyla direkt savaşın, ara bulucusuna yöneliniz ve valisini vurunuz ki başarı ve yerleşim yurdunda ganimet, esenlik, yakınlık ve saygınlık elde edesiniz."*

Oğulları annelerinin sözlerini kabul ettiler. Taraflar birbirlerine yaklaştıkça ilk oğlu öne doğru çıkıp saldırıya geçti. Öldürülünceye kadar savaştı. Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun! Ardından [163] dan ikincisi öne doğru çıktı. O da saldırdı. Öldürülünceye kadar savaştı. Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun! Ardından üçüncüsü öne doğru çıktı. O da düşman ordusuna saldırdı. Öldürülünceye kadar savaştı. Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun! Ardından dördüncüsü öne doğru çıktı. O da saldırdı ve öldürülünceye kadar savaştı. Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun! Hansâ'nın bu dört oğlu da öldürüldüğü hâlde gözünden bir damla yaş akmadı. İşte bu güne Nefâz denilir.

Bunun ardından savaş şiddetlendi, taraflar çok şiddetli bir şekilde savaştılar. Müslümanlardan tekbir sesleri kâfirlerden ise naralar yükseldi. Bu savaşta Ebu Mihcen Sekafî, Kâdisiye köşkünde tutuklu idi. Sa'd b. Ebî Vakkâs onu buraya hapsedmişti idi. Bunun nedeni Ebu Mihcen'in içkiye düşkün olması idi.

Ebu Mihcen

Ebu Mihcen Sekaî'nin Haberi, Hapsedilmesi ve Tövbesi

Sa'd b. Ebî Vakkâs defalarca Ebu Mihcen'e had uyguladı. Bu hapsin sebebi şuydu: Sa'd bir gün onun nebiz aldığını sandığı bir esnada yanına vardı. Onun konuştuğunu işitiyordu. Sa'd b. Ebî Vakkâs onun beyitler söylediğini işitince ona yaklaştı. Sonra da şöyle dedi: *"Ey Ebu Mihcen! Sen hâlâ eski sapıklığındasın."* Sonra da onun prangaya vurulmasını emretti. Onu yanında Kâdisiye köşküne hapsedti. Nefâz günü gelip çatığında Ebu Mihcen tekbir [164] ve nara seslerini işitince Sa'd'ın cariyesi Zebrâ'ya yönelerek şöyle dedi: *"Yazıklar olsun sana Ey Zebrâ! Müslümanların hâli nasıldır!?"* Zebrâ: *"Ben öyle zannediyorum ki Müslümanların başında bir musibet var ve onlardan bir grup öldürülmüş."* diye karşılık verdi.

Ebu Mihcen: *"Biz Allah'tan geldik ve O'na döneceğiz. Bu günün şerefine insanların yok olmasından korkuyorum. Ben ise şu prangaya vurulmuşken onlar dünya ve Ahirete nail olacaklardır. Allah içkiye lanet etsin. Bugünden sonra içecek olursa Allah Ebu Mihcen'e lanet etsin."* dedi. Ebu Mihcen daha sonra Sa'd'ın hanımı Selmâ'ya ve cariyesi Zebrâ'ya yönelerek şöyle dedi: *"Beni salıverin. Allah aşkına ikinize de söz ve ahid veriyorum. Eğer ben hayatta kalır ve öldürülmezsem tekrar ikinize dönecek ve şu prangayı ayağıma koyacağım."* Bu iki kadın onun yeminini ve kendilerine verdiği söz ve ahdi işitince onu salıverdiler ve ayağındaki prangayı çıkarttılar. Ebu Mihcen de onlara şöyle dedi: *"Bana bugün şu Belkâ atını veriniz. Bana Sa'd'ın silahını veriniz ki çıkayım ve savaşayım. İnşallah başıma bir şey gelmezse sizlere döneceğim."*

Onlar da Sa'd'ın atı olan Belkâ'yı ona verdiler. Onu eyerlediler ve dizginini taktılar. Sonra da ona bir zırh, bir miğfer, bir kılıç ve bir mızrak verdiler. Ebu Mihcen kılıcı kuşandı. Mızrağı eline aldı. Atına bindi ve yola koyuldu. Tanınmamak için bir yaşmak taktı ve Müslümanlara katıldı. Sonra elini kılıcına götürdü, Onu sıyırıp düşmana saldırdı. Kâh kılıçla savaşıyor kâh da mızrakla vuruşuyordu. Bazen de düşman topluluğuna saldırıyordu. O derece şiddetli savaştı ki insanlar bu çatışmanın bir benzerini önceden duymamışlardı. Müslümanlar onun kim olduğunu da

bilemiyorlardı. Ancak şu var ki Müslümanlar onun savaşması-na hayran kalmışlardı. Sa'd b. Ebî Vakkâs da köşkün damından onun fiiline bakıyor ve yanında bulunan askerlerin ileri gelenlerine şöyle diyordu: *"Ey cemaat! Şu Belkâ'ya binen zatın fiilini görüyor musunuz? Eğer o Hızır (as.) ise bu vakialardan birtakım şeyler görmüştür. Vallahi o hızırdır. Bu hususta kuşku da yoktur."* Ebu Mihcen ardından köşke yaklaştı. Sa'd b. Ebî Vakkâs, Belkâ ve onun yanında duran kimse hakkında düşünmeye başladı.

O şöyle diyordu: *"Belkâ'ya gelince benim Belkâm'dır. Silaha gelince benim silahımdır. Bunda herhangi bir kuşku yoktur. Hareketlere gelince ise Ebu Mihcen Sekaî'nin hareketlerine benziyor. Ebu Mihcen köşkte benimle birlikte olmasaydı bu şahsın kesinlikle Ebu Mihcen olduğunu söylerdim."*

Ebu Mihcen ve insanlar saldırıya geçtiler, birbirlerine girdiler. Ebu Mihcen köşkün kapısına döndü. Mızrağıyla kapıyı çaldı. Kendisine kapı açıldı ve o da içeri girdi. Ebu Mihcen attan indi, üzerindeki eyeri ve yuları çıkardı ve yemliğine yerleştirdi. Silahı da çıkardı ve iki kadına verdi. Prangaları da daha önce olduğu gibi ayağına taktı. Selmâ odanın ortasından *"Ey Ebu Mihcen! Müslümanların durumu nasıl?"* diye bağırdı. Ebu Mihcen: *"İyidirler. Şu düşmana karşı bazı şeyler yaptım. Ey kadın! Allah'ın sana da bu sevapta bir pay ayıracağını ümit ediyorum."* dedi. Selmâ, Sa'd b. Ebî Vakkâs'a elçi göndererek yanına gelmesini ondan istedi. Sa'd damdan ailesinin yanına girdi ve hanımının yanına vardı.

Selmâ: *"Ey Emir! Müslümanların durumu nasıl?"* diye sorunca Sa'd: *"Yazıklar olsun sana ey Selmâ! Müslümanların başında öyle bir sıkıntı vardı ki! Ancak Allah (cc.) bize bir süvari ile lütufta bulundu. Bilemiyorum o bir insan mıydı yoksa melek miydi? Ümitsizliğe düştükten sonra Allah onun eliyle Müslümanlara zafer bağışladı."* dedi. Selmâ: *"O adamı tanıyabildin mi?"* diye sorunca Sa'd şöyle karşılık verdi: *"Hayır, onun altındaki Belkâ'yı kendi Belkâm'a, üzerindeki silahı da silahıma benzettim."* Selmâ: *"Vallahi o Ebu Mihcen Sekaî idi. Şöyle şöyle yaptı."* dedi. Sa'd, Selmâ'nın yanından ayrıldıktan sonra Ebu Mihcen'in yanına girdi ve karşısında durdu, sonra da şöyle dedi: *"Bu fiilin sana ait olmasına şaşırdım. Bu eylemlerini gördükten sonra sana asla had uygulamayacağım."*

Sa'd, Ebu Mihcen'in ayağındaki prangaları çözdü ve şöyle dedi: *"Ey adam! Nefsine bak, Rabbine döneceğini düşün."* Ebu Mihcen *"Ey Emir! Sen beni baskı altına aldığında ben şarap içiyordum. Ancak bana had uygulayınca artık onu kullanmaktan kaçındım. Vallahi Allah ile karşılaşınca kadar onu tatmayacağım"* diye karşılık verdi. Ebu Mihcen daha sonra içkiyi terk etti ve bundan sonra da asla içmedi. Onun içki arkadaşları ona *"Ey Ebu Mihcen! Kahveyi terk mi ettin ve ona sabır mı gösterdin?"* diye sorarlardı. O da *"Ben onu ancak Allah rızası için terk ettim, başka bir kimse için değil."* diye karşılık verdi. Konuya tekrar dönelim.

Her iki grup da bu geceyi geçirdiler. Farşlılardan büyük bir topluluk öldürüldü. Bir sonraki gün düşman topluluğu ilk düzen ve tertipleri üzere meydana çıktı. Sa'd, baldırlarından yaralı bir hâldeyken onların yanına indi. Uysal yapılı atına bindi. Sonra da insanlar çıkıp dört bir taraftan etrafını sararak şöyle dediler: *"Ey Emir! Sen keşke bizim yanımıza gelmesen. Çünkü biz senin hasta olduğunu biliyoruz. Bundan dolayı sen mazeret sahibisin. Yerine geri dön. İnşallah biz senin için bu işin üstesinden geleceğiz. Kuvvet ve kudret ancak yüce ve ulu olan Allah'ın yardımıyladır."*

Sa'd onlara şöyle dedi: *"Ey Müslümanlar! Bütün Araplar savaş- [166] ta zahmet çektiğimi bilirler. Öyleyse ben o savaşta bulunacağım. Allah benim hastalığımı biliyor. Ben düşmanınızla savaşmak için sizi temin etmek istemiyorum. Dört gün geçti. Ben bugün inşallah fetih günü olacağını ümit ediyorum. Kuvvet ve kudret ancak yüce ve ulu olan Allah'ın yardımıyladır."*

Sa'd geri döndü ve kasrına girdi. Sonra köşkün damına çıkıp oturdu, Müslümanların savaşını izlemeye başladı. Taraflar birbirlerine yaklaştılar. Farşlılar sancaklar ve bayraklarıyla tabyalarına yaklaştılar. Ama ne tabya...

Müslümanlardan savaş için ilk öne çıkan Cerîr b. Abdullah Becelî'dir. Cerîr hamle yaptı. Savaştı ama ne savaş... Onun ardından Ali b. Cahş İclî hamle yaptı. Onun da peşinden İbrâhîm b. Hârise Şeybânî hamle yaptı. Sonra da Amr b. Madîkerib Zebidi öne çıktı.

Taraflar çok şiddetli bir şekilde savaştılar. Nihayetinde her iki taraftan da çok sayıda insan öldürüldü ve çok sayıda insan da ağır yaralandı. İşte o esnada Şam tarafından gelen bir bölük ile

karşılaştılar. Başlangıçta Müslümanlar bu bölüğe bakınca korktular ve bu bölüğün Farşlıların tuzağı olduğunu sandılar. Ancak gelen bölüğün Hâşim b. Utbe b. Ebî Vakkâs'ın bölüğü olduğunu gördüler. Onu Ebu Ubeyde b. Cerrâh, Ömer b. Hattâb'ın (ra.) mektubuyla Şam'dan on bin kişilik bir birlik ile göndermişti. Hâşim b. Utbe, amcası Sa'd b. Ebî Vakkâs'ın ordusuna yaklaşıncı beraberinde bulunan on alayı hazırladı. Her bir alayda bin tane süvari bulunmaktaydı. Hâşim ilk alayla birlikte gelmiş idi. Bütün alaylar sırasıyla gelip Müslümanlara katılmaya başladılar. Farşlılar bu bölüklere bakınca ürktüler ve kalpleri korku, endişe ve tasa ile doldu. Ka'ka' b. Amr b. Dabbî ise bir başka alayın içindeydi. Ka'ka' Farşlılara yaklaşık olarak otuz hamle yaptı. Yaptığı her hamlede muhakkak onlardan bir veya iki yahut da üç adamı öldürüyordu. Rüstem'in kardeşi Şehriyâr bu manzarayı görünce Ka'ka' b. Amr'ın karşısına çıkıp ona bir hamle yaptı. Ka'ka' da ona bir hamle yaptı ve mızrakla onun böğrüne vurdu ve onu öldürdü. Müslümanlardan birisi *"Ey insanlar! Bedir ve Uhud Savaşını görmekle sevinecek olan bir kimse bilsin ki işte bu gün o güne benzer zemektedir."* dedi. Amr b. Madîkerib de recez söylemeye başladı.

Daha sonra toplanıp birbirlerine seslendiler. Tek bir hâle geldiler. Köpeği kovar gibi önlerinde bulunan Farşlıları kovdular. Bu kaçışlarının akabinde Farşlılar Fırat kıyısına kadar ulaştılar. Farşlılardan on bini aşkın insan öldü. Müslümanlar bu savaşta davar, silah ve savaş aleti gibi birçok ganimet ele geçirdiler. Ardından Müslümanlar onları takibi bırakarak Kâdisiye'ye döndüler.

Farşlılar Medâin şehrine yaklaştılar. Orada konakladılar ve kendilerinin güvende olduklarını sandılar. Sabah olunca Sa'd b. Ebî Vakkâs Müslümanlara nida etti. Farşlıları yakalamak için peşlerine takıldılar. Farşlılar da Müslümanları görünce arkalarına dönüp kaçtılar. Müslümanlar onlara ulaştılar ve onları yakaladılar. Müslümanlardan Hilâl b. Alkame Ukaylî, Rüstem'e hamle yapıp, kılıcıyla ona vurdu. Hilâl, Rüstem'i tanıyordu. Rüstem ona bir ok attı. Bu ok Müslümanın bineğiyle beraber ayağına da battı. Müslüman ona bir darbe vurup onu öldürdü. Sonra da ayağındaki oku çıkarttı ve Rüstem'in üzerine çullandı. Onun tacını ve üzerinde bulunan şeyleri aldı. Onu çıplak ve ölü bir şekilde bıraktı ve atına bindi.

Farşlılar Medâin'e vardılar. Yemek yaptılar ve Müslümanlar Medâin'in geçitine konaklayınca onlar için yaptıkları yemeklerine zehir kattılar. Farşlılar Dicle'yi geçtiler. Yezdicerd'in köşkünün bulunduğu yöne gittiler. Sonra da müslümanlardan hiç kimse yanlarına gelmesin diye köprüleri yıktılar. Müslümanlar harekete geçtiler ve Medâin'in Sabat'ında konakladılar. Açlık ve susuzluk kendilerine zarar vermişti. Bolca yemek ve pak bir suyun havuzları doldurduğunu görünce o yemekten yediler ve sudan içtiler. Yemekteki zehir hiçbir şekilde onlara zarar vermedi. Bunu Müslümanlardan birisi anlatmaktadır.

Müslümanlar burada Yezdicerd'in kilitli hazinelerini elde ettiler. Kilitlerini kırıp hazinelere girdiler. Silahlar ve mallarla karşılaştılar. Bunların tamamını ganimet olarak ele geçirdiler. Sonra da Medâin'in Sabat'ına indiler. Burada yüklerini ve metallerini indirdiler. Dicle kıyısına varıncaya kadar ilerlediler ve burada durdular. Dicle suyu o gün en üst seviyeye varmış idi. Sa'd b. Ebî Vakkâs şöyle dedi: *"Ey insanlar! Şimdi şurada konaklayın. [168] Bir köprü kuralım ve geçelim."* Müslümanlardan birisi *"Ey Emir! Bizi karada taşıyan Zat bizi denizde taşımaya da kadirdir."* dedi. Sa'd: *"Ey adam, doğru söyledin. Ancak gördüğün gibi su, ulaşabileceği en yüksek seviyeye ulaşmış."* dedi. Adam, Sa'd'a: *"Ey Emir ben Rabbime güvenerek atımı suya sürüyorum."* dedi. Sonra bu adam atına bağırarak suya girdi.

Müslümanların Dicle'yi Geçiş

Bu adamın ardından Helkâm b. Hâris Atekî atını suya sürdü. Onun da peşinden Amr b. Madîkerib suya girdi. Bunları gören bütün askerler kendilerini suya vurarak Dicle'yi geçtiler. Bu esnada tekbir getiriyor *"Allah'ım senin köpründen başka köprü yoktur."* diyor ve suyu yarıyorlardı. Suyu geçmeyen hiç kimse kalmadı. Sa'd b. Ebî Vakkâs da onlarla birlikte suyu geçti.

Fars Kisrâsı Yezdicerd bu manzaraya baktı. Onların suyu yarıdıklarını görünce vezirlerinden birisine şöyle dedi: *"Bunlar ne insandır ne de cindir. Bana göre bunlar azgın şeytanlardır."* Sonra acele bir şekilde manzarasından indi. Değerli malları, haremi az ve çok ne varsa hepsini Celûlâ'ya gönderdi, kendisi de atına bindi. İnsanlar da onunla birlikte çıktılar. Önlerine bakarak kaçtılar.

Deskere Celûlâ'sına vardılar ve orada konakladılar. Müslümanlar ise Dicle'yi geçmekle meşgul idiler.

Müslümanlar Medâin Sabat'ından Sebâdis'e kadar köprü kurdular ve o köprüyü geçtiler. Farslıların Medâin Sabat'ında geride bıraktıkları at, katır, merkep ve emtiaları aldılar. Sa'd b. Ebî Vak-kâs (ra.), Ömer b. Hattâb'a (ra.) Kâdisiye ve Medâin'in fethini ve Müslümanların esenlik içinde olduklarını, Yazdicerd'in ve taraftarlarının Deskere, Celûlâ ve çevrelerine kaçtıklarını, kendisinin de şu an Medâin'de olduğunu ve emrini beklediğini içeren bir [169] mektup yazdı.

Sa'd'ın (ra.) mektubu Ömer b. Hattâb'a (ra.) gelince o, bu mektuptan dolayı çok sevindi ve tekbir getirdi. Ömer daha sonra ona, emri gelinceye kadar Medâin'den ayrılmamasını ve Şam'dan gelen ordunun yerlerine dönmelerini emreden bir mektup yazdı. Bu mektupta ona Romalıların Humus yurdunda hareket hâlinde olduklarını bildirdi. Orada hiçbir olay çıkarmamasını, Şam'dan kendisine haber gelinceye kadar Medâin'den harekete geçmemesini kendisine emretti. Sa'd, Şam'dan kendisine gelen orduları Ebu Ubeyde b. Cerrâh'a geri gönderdi.

Humus'un Fethi

Müslümanların Şam Yurdundaki Humus Şehrini Fethetmesi ve Orada Toplanması

Medâin'in fethinden sonra Humus ehli kendi şehirlerine sığındılar. Müslümanlarla savaşmak için birlikler oluşturdular. Sonra da kendilerine Antakya'dan yirmi bin kişilik takviye bir birlik göndermesi için Roma Kralı Heraklyus'a mektup yazdılar. Humus ahalisi o gün on bin küsur civarındaydı.

Bu durum Ebu Ubeyde b. Cerrâh'a (ra.) ulaşınca o, bunu Ömer b. Hattâb'a (ra.) bildiren bir mektup yazdı. Ömer de ona şu mektubu yazdı: *"Düşman ordusuyla savaşa gir. Bizler Kâdisiye ve Medâin savaşlarını bitirdik. Bu Farslılara karşı bize yardım eden Zat Romalılara ve diğer kâfirlere karşı da bizlere yardım edecektir. Allah'a güven, ondan yardım talep et. Düşmanla savaş. Beni haberlerin hakkında öyle bilginlendir ki ben içinde bulunduğun bütün durumu bileyim."*

Bu esnada Ebu Ubeyde insanlara Humus'a harekete geçmeleri için seslendi. O ve Müslümanlar Humus'a doğru harekete geçtiler, nihayetinde şehre varıp oraya konuşlandılar. Her yönden ve taraftan Humus'u kuşattılar ve ablukaya aldılar. Şehre dışarıdan yiyecek ve içecek gelmesine mani oldular. Bu onlara zarar verince güzel bir hazırlık ve donanımlı bir ordu ile Müslümanlarla savaşmak için meydana çıktılar. Taraflar birbirlerine yaklaştılar [170] ve çok şiddetli bir şekilde savaştilar.

Halit b. Velit başındaki sarığı çıkarttıktan sonra şöyle dedi: *"Ey Müslümanlar! Ben saldırıya geçiyorum. Sizler de saldırınız."* O ve beraberindeki Müslümanlar doğu tarafından saldırıya geçtiler. Ebu Ubeyde b. Cerrâh ise Rûsten¹⁸⁴ kapısından saldırıya geçti. Amr b. Âs ise başka bir kapıdan saldırı. Yezîd b. Ebî Süfyân ise arkalarından onları kuşattı ve kılıçtan geçirmeye başladı. Onlardan birçoğunu öldürdü. Romalılar arkalarına dönüp kaçtilar ve şehre girdiler. Allah (cc.) onların kalplerine korku ve endişe saldı.

Bir sonraki gün Ebu Ubeyde b. Cerrâh'a sulh etmek istediklerini belirten bir elçi gönderdiler. Çünkü onlar muhasara altına alınmaktan çekiniyor ve diğerlerinin esir edildiği gibi kendilerinin de esir alınmalarından korkuyorlardı. Ebu Ubeyde peşin olarak yetmiş bin dinar, her yıl ergen olan herkesten dört dinar alınması ve bir Müslümanın onların şehirlerine konaklamaları hâlinde ağırlamaları, kiliselerini yıkmamaları ve şehirlerinden çıkmamaları üzerine onlarla sulh etti. Onlar da bu şartlara razı oldular. Ebu Ubeyde onlar için bu sulhu bir mektuba yazdı. Müslümanların salihlerini de bu sulha tanık tuttu ve Humus ahalisine bu sulh metnini verdi.

Humus ehli şehrin kapısını açtı ve Müslümanlar sulh eseri olarak şehre güven içinde girdiler. Ebu Ubeyde, Humus şehrinde konakladı. Atlı birliklerini baskınlar için sağa ve sola gönderdi. Sonra da Ömer b. Hattâb'a (ra.) bir mektup yazdı.

Ebu Ubeyde b. Cerrâh'ın (ra.) Ömer b. Hattâb'a (ra.) Mektubu

"Bismillâhirrahmânirrahîm! Âmir b. Cerrâh'tan Allah'ın kulu, Müminlerin Emiri Ömer b. Hattâb'a! Selam sana! İmdi, Şam yur-

184 Rûsten: Hama ile Humus arasında yer alan bir beldedir.

dunun en güzel, haracı ve yararı en çok şehrinin fethini bize ve sana bağışlayan Allah'a hamd olsun. Bu zafer fetih olarak Müslümanlar için en büyük fetihtir. Ey Müminlerin Emiri! Sana Humus şehrine geldiğimizi ve orada kâfirlerden sayıca birçok kimsenin olduğunu haber veriyorum. Biz onların sahasına konaklayınca [171] *Allah (cc.) onların tuzaklarını boşa çıkardı. Onların pençelerini inceltti ve kalplerine korku saldı. Onlar bizden sulh talep ettiler ve bize cizye vermeye razı oldular. Biz de onlardan bunu kabul ettik ve onları öldürmekten caydık. Peşin yetmiş bin dinar ve bundan sonra da cizye ödemeleri koşuluyla kendileriyle sulh ettik. Onlar da bize kapıyı açtılar, bize kendileri için emanname yazdırdılar. Ben ganimet olarak aldığım malın humusunu çıkarttım. Orada taksim etmesi için Müminlerin Emiri'ne gönderdim. Geriye kalanını ise Müslümanlara taksim ettim. Orduları da onların mülklerinin ve askerlerinin yoğunlukta olduğu bölgelere gönderdim. Allah'tan meliklerin mülkünü, askerlere yardım etmesini ve yardımıyla Müslümanları aziz, müşrikleri de zelil kılmasını istiyoruz. Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi senin üzerine olsun!"*

Ebu Ubeyde'nin (ra.) mektubu Ömer'e (ra.) gelince söz konusu humusu alıp Müslümanlara taksim etti. Ardından cevap olsun diye şu mektubu yazdı:

"Bismillâhirrahmânirrahîm! Allah'ın kulu, Müminlerin Emiri Ömer b. Hattâb'dan Âmir b. Cerrâh'a! İmdi, Allah'ın fey olarak bize bağışladığı yerlerden, fetih olarak kaleleri, barınakları ve yönetimini hükümranlığımıza verdiği şehirlere, bize ve sizlere verdiği lütuflardan, bizleri ve sizleri güzel bir şekilde sınamasından dolayı Allah'a hamd etmemi emrettiğin mektubun bana ulaştı. Bütün bunlardan dolayı Allah'a çokça, sonsuz ve sınırsız bir şekilde hamd olsun. Sen mektubunda askerlerini Roma melik'inin ve tağutlarının olduğu şehirlere gönderdiğini belirtmektesin. Bunu yapma. Bu benim reyim değildir. Atlı birliklerine haber gönder ve onları kendi yanına al. Bu yılın geri kalan bölümü geçinceye kadar bulunduğu yerde kal. Bizim görüşümüz budur. Bütün işlerimizde celal ve ikram sahibi olan Allah'a tevekkül ederiz. Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi senin üzerine olsun!"

Ömer b. Hattâb'ın (ra.) mektubu Ebu Ubeyde b. Cerrâh'a ulaşınca o, Müslüman komutanlara yönelerek şöyle dedi: "Biliyor-

sunuz ki ben Meysere b. Mesrûk Absî'yi Halep şehrine ve çevresine Roma yurdunun o bölgedeki arazilerine saldırması için gönderdim. İşte Müminlerin Emiri'nin mektubu. Benim tarafımdan gönderilmiş olan atlı birlikleri geri çağırmanı bana emrediyor. Ben Müminlerin Emiri'nin reyini öğreninceye kadar bu yılın geriye kalanını bekleyeceğim. Bana görüşlerinizi sununuz." Bunun üzerine Müslümanlar "Görüş ancak Müminlerin Emiri'nin görüşüdür. Sana emrettiği şeyin dışına çıkma." dediler.

Ebu Ubeyde şu mektubu Meysere b. Mesrûk Absî'ye gönderdi: *"İmdi, sana bu mektubum gelince bana doğru gel, seni görev- [172] lendirdiğim işi, görüşümüzü belirtinceye ve Müminlerin Emiri'nin bize emrettiği şeye bakıncaya kadar bir kenara bırak. Selam ile."* Ebu Ubeyde'nin mektubu Meysere'ye geldiğinde Meysere Halep yurduna yaklaşmış idi. Ebu Ubeyde b. Cerrâh'a dönmek üzere yola çıktı. Onunla birlikte Humus şehrinde konakladı.

Yermük Savaşı

Romalıların Roma Kralı Herakliyus'un Yanına Varmaları, Onunla Konuşmaları, Romalıların Müslümanlara Karşı Birleşip Harekete Geçmeleri ve Yermük Savaşı

Humus ahalisinin patrikleri o gün Antakya şehrinde bulunan Roma Kralı Herakliyus'a varmak için yola koyuldular. Ona Humus şehrinin ellerinden çıktığını ve Arapların oraya konakladıklarını haber verdiler. Herakliyus buna son derece üzüldü. Sonra da patriklere yönelerek onlara şöyle dedi: *"Bana şunu bir söyleyin bakayım onlar da sizin gibi insan değil mi?"* Patrikler: *"Elbette öyleler ey Melik!"* dediler. Herakliyus: *"Sizler mi çoksunuz onlar mı?"* diye sorunca Patrikler şöyle cevap verdi: *"Biz onlardan kat be kat fazlayız."* Herakliyus: *"Size ne oluyor ki onların karşısında bozguna uğruyor ve sebat göstermiyorsunuz."* diye sordu. Patrikler sustular ve hiçbir cevap vermediler. İçlerinden akıllı, bilge yaşlı bir adam söz alarak şöyle dedi: *"Ey Melik! Nereden getirdiğimizi haber vereyim mi?"* Melik: *"Hadi bana anlat bakayım."* dedi. Yaşlı adam: *"Ey Melik, Şu Araplar salih bir topluluk, bizler ise günahkâr bir kavimiz. Bizler onlara karşı hamle yaptığımızda içten ve gönülden hamle yapmayız. Onlar ise bize karşı hamle yaptıklarında sadık niyetlerle hamle yaparlar."* dedi.

Herakliyas: *"Niçin böyle yapıyorsunuz? Hâlbuki sizler sayı ve topluluk olarak daha fazlasınız. Hakkın da sizin ellerinizde olduğunu iddia ediyorsunuz."* deyince yaşlı adam şöyle karşılık verdi: *"Ey Melik! Bizler böyle davranıyoruz. Çünkü onlar Rableri katında daha üstün sayılan amelleri ortaya koymaktadırlar. Onlar gündüz oruç tutuyor, geceyi ise ibadetle geçiriyorlar, sözlerini yerine getiriyor, iyiliği emrediyor, kötülüğü de yasaklıyorlar. Bizler ise ey Melik, insanlara zulmediyor, ahidlerini bozuyor, içki içiyor ve haramları işliyoruz. Günah olan davranışlarda bulunuyor, yeryüzünde bozgunculuk yapıyor, Allah'ın (cc.) sevmediği şeyleri emrediyor, hoşnut olacağı şeyleri ise yasaklıyoruz."*

Bunun üzerine Herakliyas şöyle dedi: *"Ömrüme kasek olsun ki ey yaşlı adam, durum dediğin gibidir. Senden başka hiç kimse beni tasdik etmedi. Kanaatimce bu beldeden çıkarılacak ve başka bir beldeye gideceğim. Ben biliyorum ki benim için de sizin gibilerde hayır yoktur. Çünkü sizler de bu çirkin eylemleri yapıyorsunuz."* Yaşlı adam ona *"Ey Melik! Şu dünya cenneti Şam yurdu olan Su-riye'yi şu Araplara mı bırakıyorsun, savaş ve çaba göstermeksizin buradan çıkıyor musun?"* dedi.

Herakliyas: *"Yazıklar olsun sana ey şeyh, ne zamana kadar onlarla çarpışacaksın. Sen de biliyorsun ki bizler Tedmür, Ecnadeyn, Mercu'l-Asfar, Baalbek, Dımaşk, Fihl, Ürdün ve Belkâ yurtlarında onlarla savaştık. Nihayetinde onlar size göre Şam'daki en güzel belde olan Humus gibi bir şehri dahi ellerinizden aldılar."* dedi. Yaşlı adam: *"Ey Melik, bazen böyle olur. Askerler bazen düşmanlarını hezimete uğratar, bazen kendileri hezimete uğrar. Ancak sana şu görüşü sunmak istiyorum: Dinini benimseyen bütün şehirlere haber gönderir, onları etrafında toplar, sonra da şu Arapların karşısına önceki savaşlarda hiç karşılaşmadıkları büyük bir ordu ile çıkar. Eğer galip gelecek olursan zaten istediğin de budur. Diğer meydana gelir ve hezimete uğrarsan Romalılar da senin mazeretinin olduğunu anlar ve senin reyini zayıf görmezler."* dedi.

Bu esnada Herakliyas, Konstantiniye'ye, Rumiyye'ye, Amuriyye'ye, Lehvane'ye, Yakûbiye'ye, Semâviye'ye, Mesîhiyye'ye ve Romalılara ait bütün şehirlerin halklarına birer mektup yazdı ve onlara kendisine doğru gelmelerini emretti. Ayrıca Beytü'l-Makdis ehline, Kaysariyye'ye, Ermeniyye ahalisine ve Cezîre'ye de

akıl baliğ olup silah tutabilen hiç kimsenin kalmaması ve Herakliyas'un dini üzere olan herkesin kendisine gelmesi yönünde birer mektup yazdı. Şam yurdundaki ve Şam şehirlerindeki bütün beldelerde, Ermenistan şehirlerinde ve Cezîre yurdunda ne kadar Hristiyan varsa hepsi ona icabet ettiler. Sayısını ancak yüce yaratıcının bileceği büyük bir ordu oluştu. Herakliyas daha sonra veziriazamı olan Mâhân'ı çağırdı. Ona bir taç gönderdi ve kendisine yüz bin dirhem bağışladı. Emrine ordusunun seçkinlerinden ve dayanak olarak alınanlardan yüz bin kişiyi verdi.

Roma Kralı Herakliyas'un Müslümanlarla Savaşmak İçin Görevlendirdiği büyük Veziri Mâhân'a Tavsiyeleri

Herakliyas, Mâhân'a yönelerek ona şöyle dedi: *"Bil ki ben seni Hristiyanların öncüsü olarak seçtim. Askerlerin hakkında sana [174] tavsiye edeceğim şeylere uygun göre davran. Onlar hakkında adaletli davran ve şefkatle muamele et. Düşmanlarından sakın. Maksatlarına yaklaştıracak şeyler için hızlı davran. Fırsat esnasında meşguliyet göster, hamle esnasında sebat et, doğru görüşte çabanı ortaya koy, müşkül olan işlerde kararlılık göster, kitabınızın hükmünün gerektirdiği şekilde amel et, doğruluğun olduğu yerde vefa ve doğru görüşe uygun azimle davran. Bil ki zafer, sebat ve hakka duyulan eğilime göredir. Erkekler konusunda sana düşen büyük olanlara saygı duymalı, küçükleri de tahkir etmemelisin. Onlar için şefkatli bir baba gibi davranmalısın. Bil ki hayır tavsiyelerini işitip de onunla amel etmeyen kimse zillate daha çok layıktır ve o göklerin melekûtunda hakir olmayı daha çok hak etmektedir. Sizin için şu net bir şekilde anlaşılmıştır ki şu Araplar diğer insanlara karşı zaferi ancak hayır tavsiyelerini kabul etmek ve içlerinden akıllı ve büyük olanlarla istişareye başvurarak elde etmişlerdir. İşte bu husus, dünyada istenene, ahirette ise kudsi âlemden başarıyı elde etmeye vesile olur. Onlar sizleri hezimete uğratacak olurlarsa -Allah korusun- asla bir daha bir araya gelemezsiniz. Her mukteza gerçekleşecektir. Ben sana bundan önce hiçbir melik'in tavsiye etmediği şeyleri tavsiye ettim. Benim bu tavsiyelerime muhalefet etmekten ve nefsinin isteklerine uymaktan sakın. Çünkü bu, musibetlerin en büyüğüdür. Bununla diğer mahlûkat da afet ve musibetlere uğrar. İnsanlara karşı şefkat kanadını ger. Çünkü sen onlarla düşmanlarına saldıracaksın."*

Mâhân, Herakliyyus'un vasiyetini dinledikten sonra onun huzurundan çıktı. Herakliyyus'un öncülüğünde Antakya şehrinin dışında sayıları tamamlansın diye kurulan orduyu gözden geçirdi. Ordunun Hristiyanlardan oluşan sayısı yüz bin kişiye ulaştı. Herakliyyus, bir diğer veziri Dîrcân'ı çağırdı. Ona da bir taç, yüz bin dirhem ve komutasına da yüz bin Hristiyan verdi. Kanâtır adındaki diğer vezirini de çağırarak ona da yüz bin dirhem ve komutasına yüz bin asker verdi. Ardından Mâhân'ı bütün askerlerinin emiri olarak atadı. Vezirlere, patriklere ve piskoposlara onsuz karar almamalarını emretti. Herakliyyus ordunun geri kalanını yanında Antakya'da bıraktı. Sonra da Romalı patriklere dönerek [175] şöyle dedi: *"İşitmiyor musunuz?"* Onlar: *"Ey Melik! Buyruğu söyle ki biz de dinleyelim ve emrine boyun eğelim."* dediler.

Herakliyyus: *"Sizler de biliyorsunuz ki şu Araplar sizlere galip geldiler, yurdunuzu ele geçirdiler. Ayrıca araziye, yurtlara, buğdaya, arpayı, altın, dibac ve ipeğe razı olmadılar. Onlar ancak an-neleri ve kız kardeşleri, eşleri, oğulları ve kızları esir almak, hür insanları ve meliklerin çocuklarını köle edinmek istiyorlar. Şimdi dininize yardım ediniz, namusunuzu, çocuklarınızı ve mallarınızı savununuz. Otoritenizi ve yönetim yurdunuzu koruyunuz."*

Romalıların Durumu Hakkında Ebu Ubeyde b. Cerrâh ile Müslümanlar Arasında Gerçekleşen İstişare

Herakliyyus ashabına bu tavsiyelerde bulundu. Bu durum Ebu Ubeyde b. Cerrâh'a ulaştınca o, askerlerinin ileri gelenlerinden salah, rey ve şura ehli olanlara haber saldı. Sonra da şöyle dedi: *"Ey Müslümanlar! Allah sizleri çok güzel bir sınavdan geçirdi. Vadinizi size doğru olarak gösterdi. Bütün yerlerde sizlere sevdiğiniz şeyleri gösterdi. Herhalde Herakliyyus'un sizler için topladığı şu önemli ve kalabalık birlik ile ilgili haber sizlere ulaşmıştır. İşte Mâhân, Kanâtır ve Dîrcân, üç yüz bin veya onu da aşan bir birlik ile üzerinize gelmektedir. Ben sizleri aldatmamayı ve düşmanınızla ilgili haberi sizlerden gizlememeyi severim ve sizlerden birisi gibiyim. Görüşlerinizi sununuz ki ne dediğinizi ve hangi görüşte olduğunuzu bileyim."*

Yezîd b. Ebî Süfyan konuşmaya başlayarak şöyle dedi: *"Allah seni ıslah eylesin. Ben sana kendi reyimi söyleyeyim. Eğer bu gö-*

rüş doğru ise ben bunu diledim, istedim ve niyet ettim. Eğer diğer sonuç söz konusuysa ben ancak Müslümanların yararını kast ettim. Kanaatimce Humus kapısında Müslümanlardan bir grubun başında kamp kurmalısın. Kadınları ve çocukları şehrin içine yerleştirmeli, şehri de arkamıza almalı, Filistin yurduna ve Ürdün şehirlerinin çeşitli bölgelerine gönderdiğin Müslüman askerlere haber göndermeli onlara sana gelmeleri için emretmelisin. Eğer şu düşman topluluğu bizim üstümüze yürürse onlarla savaşır ve onlara karşı Allah'tan yardım talep ederiz. Selam ile."

Ardından Şurahbîl b. Hasene konuşmaya başlayarak şöyle [176] dedi: "Bu vakit şimdi tam görüşlerin ortaya konulacağı ve Müslümanların hayrının istendiği vakittir. Bir kişi görüş hususunda din kardeşine muhalefet edecek olsa da her insan Müslümanların hayrını talep etme noktasında çabasını ortaya koymalıdır. Ben Yezîd b. Ebî Süfyân'dan farklı düşünüyorum. Benim nazarımda vallahi Yezîd Müslümanların hayrını isteyenlerdendir. Ancak ben hanımlarımızı ve çocuklarımızı Humus halkıyla birlikte tutmamamız gerektiği görüşündeyim. Çünkü onlar bize yönelmiş bulunan şu düşmanlarımızın dini üzereler. Bizler eğer düşman bize ulaşacak olur, biz de onlarla savaş için karşılaşacak olursak Humus halkının söz ve ahidlerini bozmamalarından, dolayısıyla da hanımlarımızı ve mallarımızı ele geçirmemelerinden ve bunlarla düşmanlarımıza yaklaşmamalarından emin olamayız."

Bunun üzerine Ebu Ubeyde şöyle dedi: "Yazıklar olsun sana ey Şurahbîl! Allah (cc.) Humus ehlinin kalbine saldıgı korkuyla onları zelil kılmıştır. Bizim bugünkü hükümranlıgımız onlara düşmanlarımızın hükümranlıgından daha sevimli gelmektedir. Her ne kadar onlarla aynı din üzere bulunsalar da. Belirtmiş olduğun ve bizi de endişelendirmeye çalıştığın hususa gelince ben Humus halkının şehirlerinden çıkarılması, hanımlarımızın ve çocuklarımızın şehre yerleştirilmesi, Müslüman erkeklerin şehrin surları ve kapıları üzerinde beklemelerini emretmemiz gerektiği görüşündeyim. Böylece bizler bu mekânımızda kalacak ve bize gelmeleri için kardeşlerimize mektup yazacağız."

Bunun üzerine Şurahbîl ona şöyle dedi: "Ey Emir, Allah (cc.) seni ıslah eylesin. Biz Humus ahalisini kendi şehirlerinden çıkarma hakkına sahip değiliz. Biz onlarla sulh ettik. Onlara kendimiz

sulha ilişkin bir yazı verdik. Ancak biz şu yerlerimizde ikamet ederiz, Romalıların üzerimize doğru geldiklerini bildiren bir mektubu Müminlerin Emiri'ne yazarız. Umulur ki o da Medineli kardeşlerimizden bize takviye birlik gönderir."

Ebu Ubeyde "Yazıklar olsun sana ey Şurahbîl, savaş gelip kapa ya dayanmış hatta bundan da daha öncelikli bir hâl almış durumdadır. Ben haberimizin Müminlerin Emiri'ne ulaşmadan Romalıların bize karşı kesinlikle acele etmeleri dışında başka bir şeyi yapacaklarını sanmıyorum." dedi.

Meysere b. Mesrûk Absî öne doğru atılarak şöyle dedi: "Ey Emir! Bizler ne kale ehliyiz ne de korunak. Bizler kara ve çöl ehliyiz. Bizleri şu şehirden Dımaşk'a doğru yürüt. Çünkü Dımaşk ehli bizim için Humus ehlinden daha güvenilirdir. Oraya vardığında en ücra köşelerde bulunanları da topla, düşmanlarımızın durumunu içeren bir mektubu Müminlerin Emiri'ne yaz. Ondan takviye birlik iste. İşte istediğiniz şey budur. Diğeri olursa düşmanlarımız bizim-
[177] le hemen çatışmak isterse biz de onlarla hemen çatırırız. Onlara karşı yüce olan Allah'tan yardım talep ederiz. Yardım kuvvet sahibi ve aziz olan Allah katındandır." Bu sözler karşısında insanlar "Meysere doğru söylüyor ve isabetli görüş budur. Müminlerin Emiri'ne mektup yaz ve bizi Dımaşk'a götür." dediler.

Roma Topluluğu Hakkında Ebu Ubeyde b. Cerrâh'ın (ra.) Mektubunun Ömer b. Hattâb'a (ra.) Ulaşması

Bu esnada Ebu Ubeyde b. Cerrâh (ra.), Ömer b. Hattâb'a (ra.) şu mektubu yazdı:

"Bismillâhırrahmânırrahîm! Âmir b. Cerrâh'tan Allah'ın kulu, Müminlerin Emiri Ömer b. Hattâb'a! Selam senin üzerine olsun! İmdi, Antakya topraklarındaki gözcülerim bana gelerek Allah'ın düşmanı Herakliyus'un, askerlerine, bizim mıntıkamıza doğru harekete geçme emrini verdiğini, onların da bize yöneldiklerini ve ilerlediklerini bildirdiler. Yine şu bilgiyi de verdiler ki; onlar öyle bir birlik toplamışlar ki geçmiş dönemler içinde Zülkarneyn dışında hiçbir millet böyle bir birliği oluşturmamıştır. İçinde bulunduğumuz durumu çok iyi bilen bir kişiyi sana gönderiyorum. Durumu ona sorabilirsin. O sana bu husustaki bilgileri sunacaktır. Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi senin üzerine olsun!"

Ebu Ubeyde, mektubunu Süfyân b. Avf b. Ma'kıl Ezdî'ye verdi ve ona şöyle dedi: *"Müminlerin Emiri'ne ulaş. Benden ona selam söyle. Gördüklerini, gözçülerimizin düşmanla ilgili getirdikleri bilgileri ve sende oluşan izlenimi ona haber ver."* Süfyân b. Avf, Ömer b. Hattâb'a (ra.) doğru harekete geçti. Ebu Ubeyde Müslümanlara yolculuğa çıkmaları için seslendi ve onları Dimaşk'a götürüp orada konakladı. Süfyân b. Avf, Ömer b. Hattâb'a (ra.) vararak onu selamladı, mektubu ona verdi. Ömer mührü çözüp de okuyunca ona döndü ve şöyle dedi: *"Yazıklar olsun sana ey Süfyân Müslümanlar ne yaptılar!"*

Süfyân: *"Ey Müminlerin Emiri! Ben onların yanından Humus'ta bulundukları esnada geceleyin çıktım. Onların 'Sabah namazını kılalım ve Dimaşk şehrine doğru harekete geçelim. Bizler düşmanın bize ani baskın yapmasından korkmaktayız.' dediklerini işittim. Ben onların şu anda Dimaşk'ta olduklarından kuşku duymuyorum."* dedi.

Ömer b. Hattâb'ın (ra.) yüzünde hoşnutsuzluk belirtileri görünmeye başladı. Sonra da şöyle dedi: *"Yazıklar olsun sana, Müslümanlar düşmanlarının önlerinden neden çekildiler? Allah [178] onlara birçok yerde zafer verdi. Öyle ki onların ele geçirmedikleri ve hâkimiyetleri altına almadıkları hiçbir yer kalmadı. Ben onların kötü bir görüş ortaya koymalarından, acizlik göstermelerinden ve düşmanlarının onlara karşı kılıç sıyırmış olmalarından korkuyorum."*

Süfyân b. Avf: *"Ey Müminlerin Emiri! Şahit olan gaip olanın göremediğini görür. Roma Hükümdarı bizim için öyle bir topluluk oluşturmuş ki bundan önce hiç kimse bize karşı böyle bir birlik oluşturmamıştı. Bizim casuslarımızdan birisi onların tümenlerinden birisinin bir yere konakladığını, gündüzün başında dağdan inmeye başladıklarını, akşam olup gecenin üçte birisi geçtiği hâlde o yerden geçişlerinin tamamlanmadığını bize haber verdi. İşte bu onların askeri birliklerinden sadece bir tanesinin durumudur. Geriye kalanları hakkında var sen düşün ey Müminlerin Emiri!"* dedi.

[Süfyân b. Avf devamla şöyle dedi]: *"Savaş başlamadan önce tarafından göndereceğin yardım ile Müslümanların pazusunu güçlendir. Ben öyle sanıyorum ki bu savaş bizimle onlar arasında*

bir ayrım olacaktır. Eğer Allah (cc.) bize bu defa da zafer verecek olursa Romalılar Âd ve Semûd kavimlerinden sonra helak olacaklardır."

Ömer (ra.): "Ey Süfyân, müjde! Allah seni ve Müslümanları sevindirecektir. Bil ki inşallah onlara karşı Amr b. Huzeym, takviye birlik olarak süratli bir şekilde gelecektir. Kuvvet ancak yüce ve ulu olan Allah'ın yardımındadır."

Ebu Ubeyde b. Cerrâh'a Ömer b. Hattâb'ın Mektubu

"İmdi, senin Humus yurdundan çıktığına ve Allah'ın (cc.) sizlere fetih olarak verdiği yurtları terk ettiğinize dair haberin bana ulaştı. Bu görüşünüz ve eyleminizi hoş karşılamadım. Ancak elçinize bunun nedenini sorunca bu görüşün seçkinlerinizin ve içinizden akıl sahibi olanların görüşlerinden olduğunu söyledi. Ben biliyorum ki Allah (cc.) görüşlerinizi ancak doğru ve isabetli bir noktada birleştirir. Benden takviye birlik istemişsin. Ben bu isteğine olumlu yanıt verdim. Yardımcı birlik size gelinceye kadar asla bu mektubumu okumayacaksın. Sevdiğiniz şeylerin bütünü inşallah kuvvetinizin olduğu şeylerdendir. Ancak sizlere şunu bildirmek isterim ki kuvvet, sayı çokluğu ve kalabalık bir ordu ile değildir. Bazen kalabalık büyük ordular, toplulukları hezimete uğratar ve zafer kazanır. Bazen Allah (cc.) kalabalık toplulukları hezimete uğratar. Onlar hezimete uğrar. Çoklukları kendilerinden hiçbir şeyi savamaz. Bazen Allah sayı ve hazırlığı az olan topluluklara zafer bağışlar. Allah (cc.) onları düşmanlarına karşı zafere ulaştırır ve onları galip kılar. Dolayısıyla sizleri müjdeliyorum. Ne fislerinizi arındırın ve Allah'a tevekkül edin. O ne güzel Mevla ve ne güzel yardımcıdır. Allah sizlere yardımını indirdi, izzetiyle sizi destekledi, sabrını sizlere ilham etti, melekleriyle sizlere yardımda bulundu. Onların güç ve kuvvetini Müslümanlardan uzaklaştırdı. Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi sizin üzerinize olsun!"

Ebu Ubeyde Dımaşk şehrinde iken bu mektup kendisine ulaştı. Mektubu okuyunca insanlara yönelerek şöyle dedi: "Vallahi Müminlerin Emiri doğru söylemiştir. Humus şehrinde uzaklaşma görüşü doğru bir görüş değildi. Biz düşmanlarımızla orada savaşmalıydık. Ancak görüşleriniz buraya hareket etmesi yönünde birleşti. Bu görüşte inşallah hayır olduğunu ümit ediyorum."

Dımaşk'taki Müslüman askerlerin sayısının toplamı otuz yedi bin idi. Amr b. Huzeym üç bin kişilik bir süvari birliği ile gelip onlara katıldı. Böylece Müslümanların sayısı kırk bine ulaştı. Ebu Ubeyde, Amr b. Âs'ı çağırıp onun komutasına dört bin kişilik bir süvari birliğini verdi ve ona şöyle dedi: *"Ürdün beldelerine doğru yürü. Orada konakla. Şimşek ve gök gürlemesi gibi parla. Gücün yettiğinde düşmanı korkut ki bu düşmanın durumuna bir bakalım."* Amr b. Âs harekete geçti ve Ürdün beldelerinde konakladı. Sonra da onlara çarşılarla çıkmaları, sulhumuz üzere olan kimselerin ve bize karşı silahıyla çıkmayan kimsenin sorumlu olmadığı, böylece bizimle birlikte garnizonumuzda olması için haber gönderdi. Bu durum Beytü'l-Makdis ve Kaysariyye ahalilerine ulaştı. Amr b. Âs'ın kendilerine katılmak istediklerini sandılar. Bundan dolayı da çok sızlandılar.

Herakliyus'un veziri Mâhân'ın askerleriyle birlikte harekete geçtiği ve yüz bin kişilik bir birlik ile Humus Şehrinde konakladığı bilgisi Ebu Ubeyde'ye ulaştı ve Ebu Ubeyde de bu habere son derece üzüldü. Ardından casuslarından birisini çağırarak ona şöyle dedi: *"Tanınmayacak bir şekilde yola çık. Humus yurdunda var."*

Casus harekete geçti ve Humus'a vardı. Şu manzara ile karşılaştı: Mâhân o gün yüz bin kişilik bir süvari birliği ile Humus yurdunda konaklamıştı. Mâhân daha sonra, Humus ehlini çağırıp onlara hakaretlerde ve sövgülerde bulunarak şöyle dedi: *"Şu şehri Araplara ne karşılığında teslim ettiniz. Bütün bireylerinizle ölünceye kadar savaşsaydınız ya!"*

Humus ahalisi ona: *"Ey Vezir, onlara karşı koyacak kuvvetimiz olmadığı hâlde biz onlarla çok şiddetli bir şekilde savaştık. Sizler bizden daha çok kınanmayı hak etmektesiniz. Çünkü sizler bizim efendilerimiz, meliklerimiz ve büyüklerimizsiniz. Bizler sizin sıçrayıp kaçtığınızı, acizlik gösterdiğinizi ve dininiz hususunda gevşekçe davrandığınızı, bizleri zayi ettiğinizi ve bizleri Araplara bıraktığınızı gördük. Bizler onlara karşı koyacak takatimizin olma-* [180] *dığını anlayınca rıza gösterdik ve teslim olduk."* diye karşılık verdi. Mâhân: *"Sizin hiçbir sorumluluğunuz yoktur. Benimle birlikte olan şu orduların onlara yapacakları yakında size ulaşacaktır."* dedi. Casus, Ebu Ubeyde b. Cerrâh'ın yanına vararak bu duru-

mu ona haber verdi. Ebu Ubeyde askerlerin liderlerini çağırarak şöyle dedi: *"Bana görüşünüzü sununuz. Düşman ordusu Humus yurdunda konaklamıştır."*

Halit b. Velit ona şöyle dedi: *"Ey Emir, görüşüm şudur ki, eğer şu orduyla çokluk ve kuvvete göre çarpışacak isek onlar bizden sayıca daha çok ve kuvvet olarak daha güçlüler. Eğer onlarla hiçbir ortağı olmayan ve yegâne olan Allah ile savaşacaksak ki biz bu inanç üzereyiz; onların çoklukları ve toplulukları Allah'tan gelecek hiçbir şeyi kendilerinden savamaz."*

Ardından Kays b. Hübeyre el-Murâdî konuşmaya başlayarak şöyle dedi: *"Ey Emir! Şimdi görüş ortaya koyma zamanı. Sana görüşümüzü sunuyoruz. Ne dersin, beldelerimize ve doğduğumuz yerlere dönelim sen de Allah'ın bize fey olarak bağışladığı, onların ellerinden çekip aldığı ve bizim ellerimize koyduğu şu kaleleri, evleri ve malları şu Romalılara terk et. Eğer şu pınarları, şırl şırl akan nehirleri, ekinleri, bitkileri, asma bağlarını, üzümeleri, altın, gümüş, dibac, ipek, buğday ve arpaları terk edecek olur ve keleri yemeyi, aba giymeyi tercih edecek olursak Allah bizleri ebediyen ailemize geri döndürmesin. Hem de bizler ölümlerimizin şehit olduğunu ve ebedi olan nimetlere erişeceğini, onların ölümlerinin ise cehennem ateşinde ve acıklı bir azapla karşılaşacağını iddia edip duruyorken. Ey Emir, sebat göster! Ashabını savaşa teşvik et. Allah'a tevekkül et ve O'na güven. Yardım ve zaferden de ümitsizliğe düşme!"*

Ebu Ubeyde şöyle dedi: *"Aferin Ey Kays! Asıl görüş senin görüşündür. Ben de sana kefilim. Allah bana izin verinceye kadar şu yurdu asla terk etmeyeceğim. O, hükmedenlerin en güzelidir."*

Romalıların Yermük'e Hareketleri ve Orada Konaklamaları

Mâhân yüz bin kişilik bir süvari birliği ile Humus yurdundan harekete geçip ilerleyerek Yermük'e vardı ve orada konakladı. Yermük Ürdün yurduunun nehirlerinden bir nehirdir. Bu şehre yerleşince Kanâtır'ın yüz bin kişilik bir süvari birliği ile yönelip geldiğini gördü. Kanâtır da Mâhân ile birlikte orada konakladı. Bir de ne görsünler. Romalı patriklerden Cercîs, Roma kralının yanından Mâhân'a takviye birlik olsun diye yüz bin kişilik bir süvari birliği ile gelmişti. Böylece Mâhân'ın komutası altında dört yüz bin kişilik bir süvari birliği oluştu.

Bu durum Ebu Ubeyde'ye ve onunla birlikte bulunan Müslümanlara ulaştınca onlar, büyük bir olayla karşı karşıya kaldıklarını anladılar. Ebu Ubeyde (ra.), Ömer b. Hattâb'a (ra.) bir mektup yazarak hemen ona ulaklar gönderdi. Mektubunda şunlar yazıyordu: *"İmdi, Müminlerin Emiri'ne, Romalıların karada ve denizde, ovada ve dağda üzerimize doğru sefere çıktıklarını, geride silah taşıyabilecek hiç kimseyi bırakmadıklarını, kim varsa üzerimize saldııklarını, beraberlerinde patriklerini ve piskoposlarını da getirdiklerini haber veriyorum. Mabetlerdeki ruhbanlar da onlarla konaklamışlardır. Ermenistan ve Cezîre halkları ile mustaribe Araplarından onların dini üzere olan herkes onlarla birlikte. Üzerimize doğru ilerlemektedirler. Şimdi piyade ve süvarilerden oluşan dört yüz bin kişilik bir birlik ile Yermük denilen yerde konaklamışlardır. Allah'ı hatırlatırım Allah'ı ey Müminlerin Emiri! Bize acele atlı ve süvari birliklerle yardımda bulun. Yoksa müminlerin nefislerini göz önüne al. Onlar baş edemeyecekleri bir birlikle karşı karşıyadırlar. Ancak Allah'ın meleklerle onlara yardım etmesi veya onun katından gelecek bir desteğin olması durumu müstesna. Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi senin üzerine olsun!"* [181]

Mektup, Ömer b. Hattâb'a (ra.) gelip de o, mektubu okuyunca kendisine hâkim olamadı ve ağladı. Medine'deki Müslümanlar da ağladılar. Sonra da şöyle dediler: *"Ey Müminlerin Emiri! Bizi kardeşlerimize gönder ve başımıza da bir emir tayin et. Değilse sen harekete geç. Vallahi kardeşlerimizin başına orada bir şey gelecek olursa onlardan sonra bizim yaşam için hiçbir arzumuz kalmayacak"*

Ömer, Romalılara karşı bilfiil kendisi harekete geçmek istedi. Sonra da bunu doğru görmedi. İnsanlar Romalıların üzerine gönderilecek bir ordunun hazırlanmasını ve kendisinin de Medine'de ikamet etmesinin daha uygun olduğunu söylediler. Ömer daha sonra mektubu getiren elçiye yönelerek ona şöyle dedi: *"Bana söyle bakayım, bana doğru yola çıktığında Romalılar ile Müslümanlar arasında kaç günlük bir mesafe var idi?"* Elçi: *"Ey Müminlerin Emiri! Öyleyse sana haber vereyim. Onların en yakını ile Müslümanlar arasında üç veya dört günlük bir mesafe vardı. Onların cemaati ile Müslümanlar arasında ise beş günlük bir mesafe var idi."* dedi. Bunun üzerine Ömer: *"Heyhat, bunlara yardımımız ne zaman gidecek?"* dedi.

**Ömer b. el-Hattâb'dan (ra.) Ebu Ubeyde b. Cerrâh'a (ra.)
Gönderilen Cevabî Mektup**

"Bismillâhirrahmânirrahîm! Allah'ın kulu, Müminlerin Emiri Ömer b. el-Hattâb'dan Âmir b. Cerrah'a, selam sizlere! İmdi, Romalıların karada ve denizde, ovada ve dağda sizlere karşı seferber olduklarını, patrik, piskopos ve ruhbanlarının da onların yanında [182] toplandıklarını haber veren mektubun bana geldi. Müslümanlara gelince Allah onlara peygamberleri Muhammed'i (sav.) göndermiş, yardımı ile onu aziz kılmış ve Araplarla da ona yardım etmiştir. Allah (cc.) verdiği söze aykırı davranmaz. O şöyle buyurmaktadır: 'O, müşrikler hoşlanmasalar da (kendi) dinini bütün dinlere üstün kılmak için Rasûlünü hidayet ve Hak Din ile gönderendir.'¹⁸⁵ Sen de biliyorsun ki Ey Ebu Ubeyde Allah'ın ardından genişliği getirmediği hiçbir sıkıntı yoktur. Üzerine gelen kâfirlerin çokluğu seni korkuya düşürmesin. Allah kâfirlerden beridir. Allah'ın kendisinden beri olduğu kimse için hiçbir yardımcı yoktur. Hiçbir yardımcısı olmayan kimseyi ise Allah rüsva eyler ve kendi nefesine bırakır. Müslümanların azlığı ve müşriklerin çokluğu da seni ürkütmesin. Allah'ın (cc.) kendisiyle birlikte olduğu kimse az değildir. Allah'ın seni miras bıraktığı yerde ikamet et. Düşmanınla mücadele et. Destekçi, dost ve yardımcı olarak Allah yeter. Mektubunda geçen 'Müslümanların nefislerini göz önüne al. Onlar ikamet edecek olur -veya dinleri üzere bulunurlarsa- hezimete uğrarlar. Kuşkusuz onların üzerine karşı konulamayacak bir ordu gelmiştir. Ancak Allah'ın kendi katından bir yardım göndermesi müstesna.' şeklindeki sözünü anladım. Durum sandığın gibi değildir. Ey Ebu Ubeyde Allah sana merhamet eylesin. Çünkü sen de biliyorsun ki Müslümanlar ikamet eder ve sabır gösterir sonra da çarpışacak olurlarsa Allah katında bulunan şeyler iyiler için daha hayırlıdır. Allah (cc.) şöyle buyurmaktadır: 'Müminler içinde Allah'a verdikleri sözde duran nice erler var. İşte onlardan kimi, sözünü yerine getirip o yolda canını vermiştir; kimi de (şehitliği) beklemektedir. Onlar hiçbir şekilde (sözlerini) değiştirmemişlerdir'¹⁸⁶ Sizler -Allah'a hamd olsun ki inşallah- her hâlükârda mansasunuz. Allah (cc.) için niyetlerinizi halis kılın, rağbetlerinizi ona yükseltiniz,

185 Tevbe, 9/33.

186 Ahzab, 33/23.

sabredin ve karşılıklı sabır ve sebat gösterin. Allah'tan sakının ki kurtuluşa eresiniz."

Ömer b. Hattâb (ra.) daha sonra bu mektubu Abdullah b. Kurt es-Sumâlî'ye verdi ve ona şöyle dedi: *"Derhal harekete geç ve ola-bildiğinçe hızlı git. Ebu Ubeyde'nin yanına vardığında benden ona selam söyle. İnşallah düşmanla karşılaşmadan önce ona yardım-cı olacak bir orduyu göndereceğimi belirt. Kuvvet ancak Allah'ın yardımıylaadır."*

Ömer b. Hattâb (ra.), daha sonra Medine'de düşmana gönde-rilebilecek olanları bir araya topladı ve onlara bu durumu arz etti. Bunların toplamı üç bin süvari idi. Onları Süveyd b. Sâmit el-Ensârî'nin komutasına verdi ve ona, Ebu Ubeyde'ye katılması için harekete geçmesini emretti. Sonra da ona tavsiyede bulu-narak şöyle dedi: *"Ey Süveyd! Ben seni şu topluluğun başına ko-mutan olarak atadım. Sen onlardan bir adamdan daha hayırlı de-ğilsin. Ancak ondan daha takvâlı olman müstesna! Öyleyse onlar hakkında Allah'tan (cc.) kork. Onların onurlarını çiğneme, onların [183] hiçbirisine¹⁸⁷ vurma, büyüklerine karşı saygılı davran, küçüklerini de tahkir etme. Hakka tabi ol. Senin hakkında bana sevmediğim bir şey ulaşırsa benden sana sevmeyeceğin bir şeyin ulaşacağını azminde ol."*

Süveyd b. Sâmit şöyle dedi: *"Ey Müminlerin Emiri! Bana tav-siyede bulundun, ben de işittim. Ben de sana tavsiyede bulunuyo-rum, öyleyse dinle."* Ömer: *"Görüşünü söyle öyleyse!"* dedi. Süveyd: *"İnsanlar hakkında Allah'tan (cc.) kork, Allah hakkında insanlar-dan korkma. Nefsin için istediğin şeyi Müslümanların yakınları ve uzakları için de iste. Hasmına karşı delile sarıl ki Allah (cc.) se-nin himmetin için yeterli gelsin. Seni sorumlu kıldığı şeyde sana yardımcı olsun. Herhangi bir işinde hakkı batılla karıştıracağın ve işin sana karmakarışık geleceği bir şekilde bir yargıda bulunma. Ne olursa olsun zorluklara dal. Allah yolunda hiçbir kınayıcının kınamasından da korkma."* dedi.

Ömer: *"Yazıklar olsun sana ey Süveyd! Kim bu amele güç yetire-bilir ki?"* diye sorunca Süveyd şöyle karşılık verdi: *"Allah'ın, senin*

187 Metnin orijinalinde 'eyşar' kelimesi geçmektedir. Biz 'ebşar' sözcüğünü el-Ezdî'nin Fütûh'undan ekledik. 'Ebşar' sözcüğü erkek olsun kadın olsun insan anlamına gelmektedir.

boynuna yüklediği yükün benzerini boynuna yüklediği kimse güç yetirebilir.” Ardından Süveyd b. Sâmit insanlara şöyle nida etti: “Şam yurdundaki Müslüman kardeşlerinize gidebilmek için hazırlanın. İster geceleyiniz, ister namazı kılınız ve yola çıkınız. Ben inşallah çıkıyorum. Kuvvet ancak Allah’ın yardımıylaadır.” Süveyd b. Sâmit bu üç bin kişilik birlik ile yola çıktı, Ömer b. Hattâb’ın (ra.) mektubu Ebu Ubeyde b. Cerrâh’a gelmeden onun yanına vardı. Müslümanlar Süveyd b. Sâmit’in gelişine çok sevindiler. Böylece Ebu Ubeyde’nin ordusu kırk üç bine ulaştı.

Bu durum, Roma ordusunun komutanı Mâhân’a ulaşınca o, patriklerine ve ashabının ileri gelenlerine mesaj yolladı. Sonra da şöyle dedi: *“Ey Asfaroğulları cemaati! Biliniz ki şu topluluk şehirlerinizde konaklamakta, hayvanlarınıza binmekte, yemeklerinizden yemekte ve giysilerinizden giymektedir. Ölüm onlara, tattığınız yüksek yaşamınızdan ve benzerini görmedikleri dünyanızdan ayrılımlarından daha kolay gelmektedir. Biliniz ki sizler işte bu özellikteki Araplarla, Mesîh İsa b. Meryem’in vasiyetini terk etmenizden ötürü beldelerinize girmeleriyle sınanmaktadır-*

[184] *nız. Çünkü o size insanlara zulmetmemenizi tavsiye etti. Sizler ise insanlara zulmettiniz. O, sizleri günahlardan sakındırdı. Ancak sizler günah işlediniz. Sizlere yalanı yasakladı, ancak sizler yalan söylediniz. Sizler bir kavmin değerini düşürdünüz, onlara karşı izzet kazandınız. Onların mallarını aldınız. Kadınlarıyla günah işlediniz. Şimdi Rabbiniz katında ömrünüzün ne olduğunu bana haber veriniz? Mesîh İsa b. Meryem’e ne cevap vereceksiniz? Siz onun emrini terk ettiniz, vasiyetini ve Rabbinizin Kitabından sizlere okuduğunu zayi ettiniz. İmdi şu düşmanlarınız sahanıza girmiş ve sizi öldürmek, kökünüzü kazımak, hanımlarınızı ve çocuklarınızı esir, mallarınızı ganimet olarak almak istiyor. Otoriteniz ellerinizden çekilip alınır ve düşmanınız size galip gelirse kendi kendinizden başka hiç kimseyi kınamayın. İmdi, bana ulaştığınıza göre içinizden mazlum olan bir kişi patriklerinizden ve efendilerinizden birisine gitmekte, kendisine zulüm edene karşı hakkını almak istemekte ancak o da hakkına ulaşmak için o zalime karşı mazluma yardımcı olmamakta, mazlumin dövülmesini bazen de öldürülmesini emretmektedir. Şu fiillerinize şaşırılsın. Dağlar nasıl sarsılmamakta ve yer bundan dolayı nasıl sallanmamakta-*

dır. Gökler şu büyük hatalarınızdan dolayı nasıl çıkmamaktadır. Biliniz ey Asfaroğulları, şu mazlumlara Allah yardım etmekte ve onlar için insaflı davranmaktadır. Dünyada böyle davranan Allah acaba ahirette nasıl davranır. Çünkü hiçbir zalimin zulmü onun gözünden kaçmaz. İyi olsun kötü olsun hiç kimsenin ameli ona saklı kalmaz. Sizler zulümden kaçınacak olur, günahlardan sakınırsınız ve Mesîh İsa b. Meryem'in sizlere emrettiği şeyleri kabul edecek olursanız şu Araplara karşı zafer kazanacağınızı ümit ediyorum. Yoksa şuna kanaat getirin ki kesinlikle zillet ve horluğa düşer olacaksınız. Biliniz ki eğer sizlere söylediklerime iman etmezseniz benim nazarımda köpekler ve domuzlardan daha iğrenç, merkep ve katırlardan daha kötü bir yapıdasınız. Allah amellerinize hışım duymuştur. Ben de sizlerden beriyim. Zulümlerinizin akıbetinin sizi nereye sürükleyeceğini ve sonunuzun ne olacağını yakında göreceksiniz."

Patrikler dört bir taraftan gürültü çıkartıp şöyle dediler: "Ey Vezir! Bu günden sonra bizler dinleyecek ve itaat edeceğiz. Bize emrettiklerinin dışına çıkmayacağız. Bize görüşünü söyle ve dilediğin şeyi bizlere emret."

Bunun üzerine Mâhân şöyle dedi: "İçinde bulunduğum şu vakitte şu Araplara bir elçi gönderip onlardan içlerinden kavrayış, akıl ve rey sahibi, kendi sözlerini ve kendisine söylenenleri bilen bir kişiyi bize göndermelerini isteyeceğim ki onunla konuşabilelim. Onları mallarımız hususunda tamahlandırılim ki mallarımızdan kendilerine verelim. Onlar da onu alsınlar ve kendilerini bizimle savaşmak için gönderen Halifelerinin yanına geri dönsünler. Eğer buna icabet edecek olurlar ve bunu kabul ederlerse bizden alacakları şey bu vakıada kaygısına düştüğümüz canlarımızın yanında çok azdır. Bilemiyoruz bu savaş bizim lehimize mi sonuçlanacak yoksa aleyhimize mi?" Patrikler şöyle dediler: "Doğru ve güzel [185] söyledin ey Vezir, reyine göre amel et!"

Müslümanlar Romalılardan birisi kendilerinin yanına yaklaştıklarının son anda farkına vardılar. Müslümanlar karargâhlarında onu görünce ona karşı çıktılar. Sonra ona yaklaşıp şöyle dediler: "Kimsin sen, nereden geliyorsun?" Elçi: "Ben Amuriyye ehlinde Romalı bir adamım. Sizlere elçi olarak gönderildim. Emiriniz Ebu Ubeyde b. Cerrâh nerede?" dedi. Müslümanlar: "İşte şu-

dur!” dediler. Onu Ebu Ubeyde b. Cerrâh’ın yanına götürdüler ve huzurunda durdurdular. Bunun üzerine Ebu Ubeyde ona “Otur ve hacetini söyle!” dedi.

Romalı elçi oturdu ve şöyle dedi: *“Ben Roma Kralının veziri, beldeleri üzerindeki amili, bütün askerlerinin komutanı Mâhân’ın sizlere gönderdiği elçiyim. O beni sizlere gönderdi. Mâhân, senden önce emir olup sonradan görevden azledilen ve senin kendisinin yerine atandığın Halit b. Velit’i kendisine göndermeni istemektedir. Ona ulaştığına göre Halit asalet sahibi bir şahıstır. Bizler asalet sahibi kimselerin diğerlerinden daha erdemli olduklarını biliyoruz. Bizler ona istediğimizi iletmek ve sizin de ne istediğinizi ondan sormak istiyoruz. Bizlerle sizler arasında içinde sulhun ve hoşnutluğun bulunduğu bir ittifak meydana gelirse bunu temel alır ve bundan dolayı Allah’a hamd ederiz. Eğer aramızda hiçbir hususta ittifak oluşmazsa bunca mazeret ve uyarıdan sonra savaş kaçınılmazdır.”*

Ebu Ubeyde, Halit b. Velit’i çağırıp ona bu durumu haber verdi. Halit b. Velit şöyle dedi: *“Ben inşallah yarın ona gideceğim. Kuvvet ancak Allah’ın yardımıyladır.”* Akşam namazı vakti girince müezzin her tarafa yönelerek ezan okudu. Ezandan sonra Müslümanlar namaz kıldılar ve namazlarını bitirdiler. Halit: *“Elçiyi bana gönder!”* dedi. Elçiyi getirdiklerinde Halit ona şöyle dedi: *“Şimdi akşam vakti, yarın olduğunda inşallah sahibinin yanına doğru yola çık, ona dön ve ona bu gördüklerini bildir.”*

Bunun üzerine Romalı, Müslümanların yanında oturdu ve onlardan ayrılmadı. Onların nasıl namaz kıldıklarına, dua edip istiğfarda bulunduklarına ve yalvarıp yakarmalarına bakmaya [186] başladı. Onların bu durumu onun hoşuna gitti.

Amr b. Âs şöyle dedi: *“Ey Müslümanlar! Elçinin kalbine iman sevgisi düşmüştür.”* Ebu Ubeyde: *“Vallahi, ben Allah’ın (cc.) onun kalbine imanı hidayet ettiğini, ona sevdirdiğini ve imanın faziletini ona kavratmış ümit ediyorum.”* dedi. Romalı elçi Ebu Ubeyde’ye yönelerek şöyle dedi: *“Ey ihtiyar, bana haber veriniz sizler bu dine ne zaman girdiniz ve ne zaman ona davet edildiniz?”* Ebu Ubeyde: *“Yirmi küsur yıldır!”* diye karşılık verdi.

Elçi: *“Hepiniz aynı anda mı bu dine girdiniz?”* diye sorunca Ebu Ubeyde: *“Hayır, kimimiz Rasûlullah Muhammed (sav.) ona*

davet etmeye başladığında girdi. Kimimiz ise bundan sonra bu dine girdi.” dedi. Elçi: “Bana söyleyiniz, peygamberiniz kendisinden sonra herhangi bir nebi ve resul geleceğini söyledi mi?” diye sorunca Ebu Ubeyde: “Hayır, Ancak O, bize kendisinden sonra hiçbir peygamberin olmadığını söyledi. Yine O, İsa b. Meryem’in de kavmine kendisini müjdelediğini haber verdi.” dedi.

Elçi: “Ben İsa b. Meryem’in İncil’de kızıl deveye binen kişiyi müjdelediğine şahadet ediyorum. O kişinin de ancak peygamberiniz olduğunu sanıyorum. Ancak ben sizin İsa b. Meryem hakkında ki inancınızı da öğrenmek istiyorum.” dedi.

Ebu Ubeyde şöyle cevap verdi: “Biz bu konuda Allah’ın (cc.), Peygamberi Muhammed’e (sav.) dediğini diyoruz: ‘Allah nezdinde İsa’nın durumu, Âdem’in durumu gibidir. Allah onu topraktan yarattı. Sonra ona ol dedi ve oluverdi.’¹⁸⁸ Peygamberimiz Muhammed (sav.) Rabbi katından kendisine indirilen ayetler arasında bize şunu da haber verdi:

‘Ey ehl-i kitap! Dininizde aşırı gitmeyin ve Allah hakkında, gerçekten başkasını söylemeyin. Meryem oğlu İsa Mesih, ancak Allah’ın rasûlüdür, (O) Allah’ın, Meryem’e ulaştırdığı ‘kün/ol’ kelimesidir, ondan bir ruhtur. Şu hâlde Allah’a ve peygamberlerine iman edin. ‘Tanrı üçtür’ demeyin, sizin için hayırlı olmak üzere bundan vazgeçin. Allah ancak bir tek Allah’tır. O, çocuğu olmaktan münezzehtir. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O’nundur. Vekil olarak Allah yeter. Ne Mesih ve ne de Allah’a yakın melekler, Allah’ın kulu olmaktan geri dururlar. Ona kulluktan geri durup büyüklenen kimselerin hepsini (Allah) yakında huzuruna toplayacaktır.’¹⁸⁹”

Romalı elçi: “Ben, peygamberinizin doğru sözlü olduğuna sizlerin de aynı şekilde sadık bireyler olduğunuza tanıklık ediyorum. Ancak ben Müslüman olur ve sizinle birlikte cihad edecek olursam bana cenneti garanti ediyor musunuz?” diye sordu. Ebu Ubeyde ona “Cenneti biliyor musun ey Romalı?” diye sordu. Elçi: “Nasıl bilmeyeyim ki? İsa b. Meryem İncil’de bize onu anlattı.” dedi. Ebu Ubeyde: “Bizler sana şunu temin ediyoruz; eğer Müslüman olur,

188 Âl-i İmrân, 3/58.

189 Nisâ, 4/171-172.

namaz kılar, oruç tutar, cihad eder ve dininde değişikliğe gitmezsen inşallah sen cennet ehline gireceksin." dedi. Romalı: *"Bütününüz benim için şahitlik yapınız ki ben de Müslümanlardanım."* dedi.

Ebu Ubeyde: *"Eğer bu gece bizim yanımızda kalacak olursan ve elçimiz de yarın onlara giderse, onlar senin yanımızda olmandan dolayı onu yanlarında hapsederler. Ancak sen şimdi onların [187] yanına git ve Müslüman olduğunu gizle ki elçimiz bize gelsin, biz de onlarla aramızdaki durumun nerede gelip durduğuna bir bakalım. Elçimiz bizim yanımıza döndükten sonra sen de dönersin. Bizim katımızda sen çok yüce bir insansın ve sen kendine rağbet edilen bir özelliğe sahipsin. [Sen bizim her bir bireyimizin yanında öz kardeş konumundasın.]"* diye karşılık verdi. Romalı elçi Mâhân'ın yanına vararak şöyle dedi: *"Ey Vezir! Senin mesajını onlara ilettim. Yarın onların elçisi de senin yanına gelecek."*

Halit b. Velit'in Roma Kralının Veziri Mâhân'a Götmesi ve Aralarında Geçenler

Sabah olunca Halit b. Velit, Mâhân'ın yanına gitmeye karar verdi. Üç yüz dirheme satın aldığı kırmızı bir kubbenin (çadır) kendisi için yapılmasını emretti. Bu kubbe Romalıların kamplarının yakınına bir yere kuruldu. Halit ve onunla birlikte bulunan Meysere b. Mesrûk Absî bineklerine bindiler. Birlikte yürüdüler. Nihayet kubbenin kapısında konakladılar. Halit kendi kubbesine girip oturdu. Meysere b. Mesrûk da onunla birlikte oturdu. Meysere'nin kölesi de o ikisinin atlarını tutarak kubbenin kapısında durdu.

Mâhân, Halit için sağında ve solunda demir maskeleri olan, üzerinde zırhlar, miğferler, kalkanlar, bileklikler bulunan ve sadece göz bebekleri görülen on saf Romalı askerin dizilmesini emretti. Mâhân'ın başında cevherle yaldızlanmış altından bir taç, altında ise altın bir kürsü vardı. Önünde döşekler ve yastıklar seriliydi. Başucunda Romalı gençler ve ellerinde de altın ve gümüş direkler vardı.

Ardından Halit'e elçi göndererek onu çağırdı. Halit kubbesinin [188] den çıktı, kılıcını çekmiş bir şekilde yürümeye başladı. Meysere b. Mesrûk Absî de solundaydı. Halit uzun, heybetli ve güzel bir adam idi. Ona bakıp da heybetine kapılmayan hiç kimse yoktu.

Halit Mâhân'a yaklaştı. Mâhân onun önünde kalktı, onu yakınına aldı ve yanına oturttu. Meysere b. Mesrûk da Halit'in yanına oturdu. Mâhân: *"Senin yanında gördüğüm şu adam kim?"* diye sordu. Halit: *"Kardeşlerimden birisi. Bu işimde istişare etmek için onu kendimle getirdim."* dedi. Mâhân, Halit ile fasih bir Arapçayla konuşuyordu. Mâhân: *"Ey Halit! Aşhabın arasından seni seçtim. Çünkü sen -bana ulaştığına göre- asalet sahibi kimselerdensin. Sözünden yararlanılan ve ahbine güvenilen bir kimsesin."* dedi.

Halit: *"Peygamberimiz Muhammed (sav.) bazı haberlerinde kişinin asaletinin dini olduğunu ve dini olmayan kişinin asaletinin de olmadığını bize bildirmiştir. Bana kâmil bir akıl verilmiş olduğu şeklindeki sözüne gelince üzerimizdeki lütuf ve servet Allah'a (cc.) aittir. O bizim nezdimizde övülendir. Peygamberimiz Muhammed (sav.) Allah'a (cc.) akıldan daha sevimli hiçbir varlığın olmadığını bize haber vermiştir. Akıl ile Allah'a (cc.) itaat edilir, onunla cennet ehli cennete girer. Aklı olmayanın vefası da yoktur."* dedi.

Mâhân: *"Ey Halit! Sen bu sözlerinle benim nezdimde insanların en akıllısı olduğunu gösterdin. Böyle bir sözü ve bu kavrayışı ancak aklı kâmil olan bir kimse söyleyip kavrayabilir. İş hususunda kendisiyle istişare etmeyi dilediğin bu adamı nasıl kendinle getirdin?"* diye sorunca Halit: *"Buna şaşırma. Askerlerimiz arasında reyine ve meşveretine ihtiyaç duyulan bini aşkın kişi vardır."* diye karşılık verdi. Mâhân: *"Sizin yanınızda böylesinin olduğunu sanmıyorduk"* dedi. Halit: *"Sizin ve bizim sandıklarımızın bütünü doğru değildir."* dedi. Mâhân: *"Doğru söyledin ey Halit. Seninle konuşacağım konuların ilki seni dostluğuma ve içten arkadaşlığıma davet etmektir."* dedi. Halit: *"İkimiz bir belde toplanmışken ve benimle senin aranda savaş söz konusu iken böyle bir şey nasıl mümkün olabilir? Bu belde üzerinde ya aramızda uzun bir savaş olacak veya ikimizden birisi galibiyete ulaşacaktır."* dedi. Mâhân: *"Doğru söyledin. Ancak umulur ki Allah aramızı ıslah ede de aramızda kan dökülmeye ve içimizden hiç kimse öldürülmeye."* diye karşılık verdi. Halit: *"Allah bunu yapmayı dilerse olabilir."* dedi. Mâhân: *"Ben aramızda resmiyeti bir kenara atmak istiyor [189] ve seninle bir kardeş gibi konuşmak istiyorum."* dedi. Halit: *"Dilediğini söyle!"* dedi. Mâhân: *"Kubben gerçekten çok hoşuma gitti. Onu bana bağışlamayı istiyorum. Dilediğini benden isteyebilirsin."*

Çünkü o sizde görebildiğim en değerli şey.” dedi. Halit: “Ben onu sana bağışladım. Senden de hiçbir şey istemiyorum.” Mâhân, kölelerini gönderip kubbeyi aldırttı. Ardından Halit’e dönerek şöyle dedi: “İstersen sen dilediğin şekilde bize söyle. Dilersen biz dilediğimizi sana söyleyelim.” Halit: “Bana gelince senden neyi istediğimi biliyorsun. Bu ne sana gizlidir ne de melikin olan Herakliyus’a. Ordularınız bizimle Ecnadeyn, Mercu’s-Suffer, Dımaşk, Filistin, Fihl, Humus, Baalbek vd. yerlerde karşılaştılar. Sana gelince senin istediğini istemiyorum. Bunu diliyorsan istediğini söyle.” dedi. Mâhân: “Peygamberimizi peygamberlerin en üstünü, melikimizi meliklerin en erdemlisi, ümmetimizi de ümmetlerin en hayırlısı kılan Allah’a hamd olsun.” dedi.

Halit onun sözünü kesti ve şöyle dedi: “Allah’a hamd olsun ki biz peygamberimize ve peygamberinize iman eder, Kitabımızı ve Kitabınızı ikrar ederiz. O başımıza atadığı emiri bizden birisi gibi kılmıştır. Eğer o bizim üzerimize malik olduğunu iddia etse kuşkusuz biz onu bu görevden azlederiz. Bize karşı ona ait özel bir lütfun olmadığını düşünürüz. Ancak şu var ki o bizden daha çok Allah’tan sakınan ve daha çok iyilik yapandır. Bizi iyiliği emreden, kötülükten nehy eden, günahları ikrar edip onlardan bağışlanma dileyen, O’na ibadet eden ve O’na hiçbir şeyi ortak kılmayan kimselerden kılan Allah’a (cc.) hamd ederiz.”

Mâhân’ın yüzü değişti. Sonra da şöyle dedi: “Bizi en güzel bir şekilde sınavan, bizi fakirlikten kurtarıp zengin eyleyen, diğer ümmetlere karşı bize yardım eden, bizi aziz kılıp zelil eylemeyen, bizi zulümden engelleyen dolayısıyla da bize haramı mübah kılmayan Allah’a hamd olsun. Bizler ne şımarık ne kibirli ne de insanlara karşı taşkınlık yapan kimseleriz. Ey Arap topluluğu! İçinizde bizim doğru sözlü komşularımız vardı. Bizler de onların komşuluklarına binaen onlara ihsanda bulunuyor, kadirlerini yüceltiyor, onlara ikramlarda bulunuyor ve onlara verdiğimiz sözlerin gereğini yerine getiriyorduk. Onlar diledikleri şekilde güven içinde bizim şehirlerimizde konaklar ve güven içinde yolculuk yaparlardı. Bizler Arapların bütününe bize yakınlık kurmayacak kimselerden sanırdık. Kardeşlerine yaptığımız ihsanlardan dolayı bu hususta bizlere teşekkür ederlerdi. Sizler öyle Araplarsınız ki kardeşlerinize yaptığımız iyiliklere ve lütuflara karşı fiilimize teşekkür et-

miyor, atlı birlikler ve askerlerle üzerimize baskınlarda bulunuyorsunuz. Yurtlarımızda ve kalelerimizde bizimle savaşıyorsunuz. Yurtlarımızda bize galebe çalmak istiyorsunuz. Sizden öncekiler [190] içinde sayı ve donanım bakımından sizden daha çok, ordu ve asker bakımından daha kuvvetli olanlar bizden bunu talep ettiler de biz onları ökçeleri üzere geri gönderdik. Bizim önümüzden ancak öldürülmüş, esir alınmış, kovulmuş ve dağılmış olarak ayrıldılar. Siz bizden bu istenilen şeyi talep ediyorsunuz. Umulur ki onlara tattırdığımız şey size de ulaşır. İmdi şark ve garp ehli arasında bizim nezdimizde konum itibariyle sizden daha düşük, takdir ve tehlike itibariyle sizden daha küçük bir ümmet yoktur. Çünkü sizler koyun ve deve çobanları, kaya, taş, yün ve çadır ehlisiniz. Şimdi şehirleri sizler için boşaltacağımızı düşünerek tamah ediyorsunuz. Bu ne kötü bir zan! Bizler sizin bu beldeye çetinlikten dolayı bize geldiğinizi sanıyoruz. Yeryüzünün kuraklığı ve yağmur kıtlığının sizi buraya konaklattığınızı sanıyoruz. Çünkü sizler bizim şehirlerimizi vatan edindiniz, merkepleriniz gibi olmayan bineklerimize bindiniz, elbiseleriniz gibi olmayan giysilerimizi giydiniz. Sizin hanımlarınız gibi kara ve kuru olmayan kadınlar ele geçirdiniz. Ancak Asfar'ın kızları yanakları beyaz, değerli talihlerdir. Onların yüzleri bembeyaz olup gümüş tepsileri andırır. Ayrıca sizler yiyecekleriniz gibi olmayan yiyecekleri tattınız. Ellerinizi altın, gümüş, ipek, dibac gibi değerli meta ile doldurdunuz. İmdi bu ellerinizde olanların bütünü bize aittir. Biz bunları sizlere teslim ediyoruz. Onu alınız ve şehirlerinize gidiniz. Sizler bundan kaçınacak olur ve nefisleriniz bunların dışında başka şeyleri de arzularsa biz evlerdeki mallarımızla içinizdeki zayıfları kuvvetlendireceğimiz birtakım şeyleri de size fazladan verelim. İçinizden gaip olanlarının ise ailelerine hayırla dönmelerini sağlayalım. Emiriniz Ömer b. Hattâb için on bin dinar, emiriniz Ebu Ubeyde'ye beş bin dinar verelim. Senin için de bu kadarını verelim. Reislerinizden yüz kişiye bin dinar verelim. Sizinle birlikte bulunan askerlere ise yüzer dinar verelim. Piyadelerinizden her birisine elli dinar verelim. Karşılığında sizlerden ahidler, misaklar ve kuvvetli yeminler alalım. Sizler bizden ayrılıp gidiniz ve bir daha şu beldelerimize dönmeyiniz. İşte benim görüşüm budur. Sana görüşümü sundum. Şimdi sen kendi kanaatini sun ve görüşünü söyle. Zulmetmekten sakın!"

Halit b. Velit'in Mâhân'a Sözü ve Mâhân'ın Cevabı

Halit şöyle dedi: *"Allah'a hamd olsun!"* Mâhân: *"Sözlerin ne güzel!"* dedi. Halit: *"Allah'tan başka ilah olmadığına tanıklık ederim."* Mâhân: *"Sözlerin ne güzel!"* dedi. Halit: *"O biriciktir, hiçbir [191] ortağı yoktur."* dedi. Mâhân sustu ve hiçbir şey söylemedi. Halit: *"Muhammed'in Allah'ın kulu ve elçisi olduğuna şehadet ederim!"* dedi. Mâhân: *"Vallahi Muhammed'in Allah'ın elçisi olup olmadığını bilemiyorum. Umulur ki dediğin gibidir."* dedi. Halit devamla şöyle dedi: *"İmdi, ben senin sözünü anladım. Sözlerinden dolayı bende hiçbir korku oluşmadı. Kavminin zengin ve aziz oldukları, namusunu korumaya düşkün oldukları, düşmanlara galip gelme, şehirleri otoritesi altında bulundurma gibi belirttiğin özelliklere sahip olduklarına gelince bizler de bunu biliyoruz. Komşunuz Araplara nimetler verdiğiniz şeklinde belirttiğin hususa gelince biz bu davranışınızı da biliyoruz. Ancak bu husus dünyanızın ıslahına yarar olan bir husustur. Onlara ihsanda bulunmanıza gelince bu da mülkünüzde bir ziyadelik idi. Çünkü onların çoğunluğu dininize girmişlerdi ve sizinle birlikte savaşıyorlardı. İşte Cebele b. Eyhem Gassânî, bir Araptır. Ancak şu var ki Hristiyan olan bütün amcaoğullarıyla birlikte sizinle beraber ikamet etmektedir. O bize karşı sizin gösterdiğiniz şiddetten daha ileri derecede katı davranmaktadır. Bizim koyun ve deve çobanı olduğumuz şeklinde belirttiğin hususa gelince içimizde bundan tiksinen hiç kimse yoktur. Bizim nazarımızda hayvan otlatmayan bir kimse otlatan kimseden üstün değildir. Bizim taş, kaya, yün ve çadır ehli olduğumuz şeklinde belirttiğin hususa gelince vallahi bizim durumumuz belirttiğin gibidir. Vallahi biz bundan daha kötü, daha düşük koşullarda yaşadık ve insanlar nezdinde daha hakir idik. Allah (cc.) bizi öyle bir yerde konaklattırdı ki orada ne akan nehirler ne ekin ne de herhangi bir hayır vardı ve orası ıssız bir çöl idi. Bizler belirttiğin gibi taş, kaya, koyun ve deve ehli idik. Çetin bir yaşam sürer ve şiddetli fakirlik içinde yaşadık. Kumar okları ile taksimat yapar ve putlara secde ederdik. Akrabalık bağlarını koparır ve kardeşlerimize kötülük ederdik. Yoksulluk korkusundan çocuklarımızı öldürürdük. Allah'ın dışında kendi ellerimizle taştan edindiğimiz putlara ibadet ederdik. Onları gözlerimiz önünde bulunalardan seçerdik. Hâlbuki onlar bize ne zarar verirdi ne de yarar*

sağlardı ne de yardım edebilirdi. Ne işitebilir ne de duyabilirdi. Bizler onlara ibadet eder ve boyun ederdik. Bizler işte bu hâlde ateşten bir çukurun kenarındayken, ölülerimiz Rabbine şirk koşan ve akrabalık bağlarını kesen bir müşrik olarak ölüp de cehenneme giderken, kalanlarımız da Cebbâr olan Allah'ın hışmına maruz kalıyorken Allah (cc.) içimizden, özümüzden, saygın olanlarımızdan ve hayırlılarımızdan bir elçi gönderdi. O, bizi zikri yüce olan hiçbir ortağı olmayan ve biricik olan Allah'a (cc.) davet etti. Bizi Allah dışında ibadet ettiğimiz eşlerden sıyrılmayı, Rabbimize bir eş ve bir çocuk edinmemeyi, ona hiçbir şeyi ortak koşmamamızı, onun dışında ateşe ve taş, güneşe ve aya ibadet etmememizi emretti. Allah'ın ikinin ikincisi ve üçün üçüncüsü olduğunu iddia edenlerle 'Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur. O biriciktir. O'nun ortağı yoktur. Muhammed O'nun kulu ve elçisidir.' deyinceye kadar savaşmamızı bize emretti. Eğer bunu söyleyecek olursanız kanınızı dökmek ve malınızı almak bize haram olur, -Ancak hak olan müstesna- siz- [192] ler de bizimle dinde kardeşlerimiz ve paylarımızda ortaklarımız olursunuz. Eğer bunu kabul etmekten kaçınacak olursanız hor ve hakir bir şekilde kendi ellerinizle cizye ödersiniz. Eğer bunu da kabul etmekten kaçınacak olursanız sizinle ölülerimizin Allah katında diri, şehit ve rızıklar içinde olduğuna ve sizin ölülerinizin kâfir ve cehennemde ebedi bir şekilde olduklarına dair basiret ve yakîn üzere sizinle savaşırız. Şimdi ey Mâhân istediğini seç. Bil ki karşınıza öyle bir kavim çıkmış ki onlar hayata olan tutkunuzdan daha çok ölüme tutkundurlar. Allah'ın bereketiyle karşımıza çıkınız ki sizinle Allah'ın karşısında hesaplaşalım. Şüphesiz ki yeryüzü Allah'ındır. Kullarından dilediğini ona vâris kılar. Sonuç takvâ ehline aittir." dedi.

Mâhân "Ey Halit! Dininize girmemiz şeklinde belirttiğin hususa gelince bu asla olacak bir şey değildir. Hiç bu hususa tamah etme. Asfaroğullarını bu şekilde görmeniz ne kadar da uzak bir davranış. Onlar dinlerini ve babalarının dinlerini terk edecekler ve başka bir dine girecekler, olacak şey değil. Cizyeyi ödememiz şeklinde belirttiğin hususa gelince ise şu insanlardan bir bölümünün cizye ödemeden öleceğini göreceksin. Hâlbuki onlar insanları hor ve hakir kılarak cizye alıyorlarken nasıl kendileri cizye ödeyecekler. Senin 'karşımıza çıkın da Allah'ın huzurunda muhakemeleşelim'

sözüne gelince ömrüme kase m olsun ki sana gelen şu insanlar ancak Allah huzurunda seninle muhakemeleşmek için gelmişlerdir. Senin 'Şüphesiz ki yeryüzü Allah'ındır. Kullarından dilediğini ona vâris kılar.' sözüne gelince ise doğru söyledin ey Halit. Şu topraklar bizden önce bir kavmin idi. Biz onlarla bu topraklar hususunda savaştık ve onlardan burasını aldık ve ele geçirdik. Aynı şekilde şu toprak bizden başkasının eline geçti. Allah'ın bereketiyle mübareze ye çıkınız. Karar verdiyseniz biz karşınıza çıkacağız." dedi.

Halit b. Velit, Mâhân'ın karşısında hemen ayağa sıçradı, atına bindi, Meysere b. Mesrûk ile birlikte Ebu Ubeyde b. Cerrâh'a gitmek üzere ayrıldı. Mâhân ile arasındaki diyalogu Ebu Ubeyde'ye anlattı. Sonra da Müslümanlara şöyle dedi: *"Savaşa ve Allah'ın düşmanlarıyla çarpışmaya hazırlanın. Savaş yakındır. Bu konuda dayanağınız yegâne ve biricik olan Allah olsun. Ona tutunun ve ona tevekkül edin."* Mâhân o anda Roma Melikine Halit'in ve Müslümanların durumunu, kendisi ile Halit b. Velit arasındaki diyalogu haber veren bir mektup yazdı.

Mektubu şöyle idi: *"Ey Melik! Ben onları rağbetlendirdim. Ancak onlar rağbet göstermiyorlar. Ben onları tamahlandırdım. Ancak onlar tamah etmiyorlar Ben onları korkuttum. Ancak onlar korkmuyorlar. Bizim kökümüzü kazımdan, otoritemizi elimiz-*
 [193] *den almaktan, mallarımızı almaktan, çocuklarımızı ve oğullarımızı esir etmekten başka bir şeyi arzulamıyorlar. Ey Melik! Benim askerlerim arasında ölüme gönül hoşnutluğu ile giden kimse yok. Yurdu ve sultanı için mücadele edenler hariç."* Mâhân daha sonra mektubunu Roma kralına gönderdi. Patriklerine yöneldi ve onlara şöyle dedi: *"Bugün şu Araplarla savaşıma hususunda görüşünüz nedir?"*

Patriklerinden birisi ona şöyle karşılık verdi: *"Ey Vezir! Sen de biliyorsun ki casusun onların yanından gelmiştir. Sana onların kırk bin veya biraz fazla olduğunu haber vermektedir. Bizler ise onlardan kat be kat fazlayız. Çünkü bizim sayımız dört yüz bini aşmıştır. Bana göre onların karşısına her gün içimizden yüz bin kişiyi gönderelim. Bunlar onlarla savaşsınlar. Bir sonraki gün olunca onların üzerine bir önceki gün savaşanların dışında diğer yüz bin kişiyi gönderelim. Bunlar da onlarla savaşsınlar. Böylece öncekiler dinlenmiş olurlar. Onlara layık oldukları karşılık verilir.*

Onları bütünüyle bitiririz. Eğer bizim ilk yüz bin kişilik birliğimiz hezimete uğrayacak olursa arkasından aynı şekilde ikinci, üçüncü ve dördüncü yüz bin kişilik birlikler savaşınsın.” Mâhân: “Bunun dışında başka bir görüş söyleyin.” deyince diğer patrik şöyle dedi: “Benim bundan daha öz bir görüşüm var.”

Mâhân: “Söyle de dinleyeyim.” dedi. Patrik: “Benim görüşüme göre onlar bizim karşımıza çıkacak olurlarsa biz de onların karşısına hep birlikte çıkalım. Onlar bizimle vuruşacak olurlarsa onlardan her birisinin karşısına içimizden on kişiyi gönderelim de onu öyle bir yakalayalım ki.” dedi.

Mâhân: “Yazıklar olsun sana onun ashabından bir kişi nasıl tek kalacak ki yakalanabilsin. Bu olmaz. Ancak ben şu görüşteyim. Onların karşısına hepimiz bir defada çıkalım. Onlarla vuruşalım ve çarpışalım. Allah aramızda hükmedinceye kadar asla dönme-yelim.” diye karşılık verdi. Patriklerin bütünü: “İsabetli görüş senin görüşündür.” dediler.

Mâhân bu görüşe karar verdi. Sonra da Roma Kralı Herakli-yus’a şu mektubu yazdı: “İmdi Ey Melik! Ben bütün ashabımla Araplarla savaşmak hususunda görüş birliğine vardım. Görüşümüz şu hususta birleşti: Araplara karşı falanca günde onların üzerine saldırıya geçmek. O günde bizim için hayır vardır. Ben sana gördüğüm bir rüyayı haber vermek istiyorum: Sanki bir kişi bana geldi ‘Ey Mâhân! Şu Araplarla savaşma! Sen onlarla savaşacak olursan seni hezimete uğratırlar ve seni öldürürler.’ dedi. Uyan-dığımda bunun şeytandan olduğunu anladım. Hemen ona ‘defol’ dedim ve iltifat etmedim. İmdi ey Melik. Sana görüşümü sunmak istiyorum: Mallarını ve aileni Konstantiniye’ye gönder. Sen kendin Antakya şehrinde kal. Yükün hafif olsun. Bu savaşımızı bekle. Eğer Allah (cc.) bizi Araplara karşı galip kılacak olursa ve onları yener- [194] sek bundan dolayı Allah’a hamd edersin. Bu durumda dinin aziz, hükümranlığın da kuvvetlenmiş olur. Eğer onlar bize galip gelecek olursa Allah’ın takdirine razı ol ve bil ki dünya senden öncekilerin elinden nasıl zail olmuşsa senin elinden de çıkıp zail olacaktır. Elinden kaçırдың şeylere üzülme. Mülkünün ve kalenin olduğu yurda katıl. Halkına iyi davran ki Allah da sana iyilikte bulunsun. Zayıflara ve yoksullara merhamet et, Allah’a karşı tevazu göster, yeryüzünde büyüklenmekten sakın. Allah büyüklenenleri sevmez.”

Bunun üzerine Herakliyus mallarını, ailesini ve değer verdiği bütün şeyleri Konstantiniye'ye gönderdi. Arapların durumunu öğrenmeye çalıştı ve vezirine bir mektup yazıp onu savaşa teşvik ediyor, ona Romalı askerlere karşı tavsiyelerine uymasını emreliyor, onlara ilk vakalarda Araplarla kendilerine geçen şeyleri hatırlatıyor, onlara *"Eğer hezimete uğrarsanız bundan sonra asla Şam'da oturamayacaksınız. Zayıflarınıza zulümle taşkınlıkta bulunmaktan sakının. Biliniz ki zafer ancak sabırladır. Akıbet de kadim din ehline aittir. Ben Arapların ancak işlemiş olduğunuz çirkin eylemler ve haksızlıklardan dolayı size galip gelebileceklerine inandığıma dair yemin ediyorum. Eğer sizler basiret sahibi olsaydınız sizi rüsva edenin kötü amellerinizden başka bir şey olmadığını görürdünüz."* diyordu.

Bu durum Vezir Mâhân'a ulaşınca o, ordusunun hazırlığına başladı. Mâhân ordusunun hazırlığını tamamladıktan, ordusunun öncü birliklerini ve araçlarını düzenledikten sonra kendisi için bir çadır kurulmasını emretti. Yermük'ün yanında yüksek bir tepeliğin üzerinde ona bir çadır kuruldu. Oradan hem kendi askerini hem de Rasûlullah'ın (sav.) ashabının askerini görebiliyordu. Romalı hamilerden silahla mücehhez bin atlıyı sağ tarafında, iki bin süvariye sol tarafında durdurmuştu. Bu askerlerin üzerinde altınla işlenmiş kırmızı dibac vardı. Bunların da sadece göz kapaklarının iç tarafı görülüyordu ki bunlar taht ashabı idiler. Onlara uyanık kalmalarını emrediyor ve şöyle diyordu: *"Ben Araplara bunu yapmak üzereyim. Sizler hazır bir şekilde bekleyin. Güneş doğduğunda Müslümanların hazırlıksız ve savaş hazırlığı içinde olmadıklarını gördüğünüzde onlara dört bir taraftan saldırın."*

Bana Cial b. Useyd Sekâsikî, babası Üseyd b. Alkame'den –O İyâz b. Ganem el-Fihri'nin ashabından idi- naklen şöyle rivayet etti: Ben Mâhân'ın, dostlarını ve garnizonunu düzenlediğini gör-
[195] düm. Bizler de o esnada kendi karargâhımızdaydık. Kâfirin ne yaptığına ilişkin herhangi bir bilgimiz yoktu.

Tan yeri ağarınca Ebu Ubeyde öne çıktı ve insanlara namaz kıldirmaya başladı. O, Mâhân'ın tuzağından da habersiz idi. İlk rekâtta Fecr Suresini okumaya başladı. "Çünkü Rabbin (her an)

gözetlemededir.”¹⁹⁰ ayetine gelince gaipten birisi “Kâbe’nin Rab-bine kasem olsun ki düşmana karşı galip geldiniz. Tuzakları ken-dilerinden hiçbir şeyi savamadı. Allah bu ayeti emirinizin diline sizlere bir müjde olsun diye icra etti.” diye seslendi. Müslüman-lar gaibden gelen bu sesi işitince şaşırdılar.

Ebu Ubeyde ikinci rekâtta Şems Suresini okudu. “Semûd kavmi azgınlığı yüzünden yalanladı. Onların en bedbahtı atıldı-ğında ...”¹⁹¹ ayetine gelince bu defa gaibden gelen ses şöyle dedi: “İşte müjde gerçekleşti. Men etme yerinde oldu. İşte bu zaferin ala-metidir.” Ebu Ubeyde namazı bitirince şöyle dedi: “Ey Müslüman-lar topluluğu! Siz de işittiğim sesi işittiniz mi?” Onlar: “Bir kişinin şöyle şöyle dediğini işittik.” dediler. Ebu Ubeyde: “İşte bu vallahi zafer ve işin gerçekleşeceğinin işareti. Allah’ın yardım ve desteğine dair müjdeler olsun sizlere. Vallahi Yüce Allah onlara karşı size yardım edecektir.” dedi. Devamla şöyle dedi: “Ey Müslümanlar topluluğu! Biliniz ki ben bu gece düşmanlara karşı zafer kazana-cağımıza, göğün ilahından yardımın geleceğine delalet eden bir rüya gördüm.”

Müslümanlar: “Gördüğün neydi?” diye sorunca o şöyle karşılık verdi: “Sanki ben Romalı düşmanlarımızın hizasında duruyorum. Bu esnada üzerinde beyaz elbiseler bulunan, öncesinde benzerle-rini hiç görmediğim kimseler bana uğradılar. Beyazlıklarının gü-zellikleri ve nurlarının ışıması gözleri kamaştırıyordu. Onlar boz renkli atlar üzerinde idiler. Onlar safta yerlerini alınca içimizden birtakım adamlara –tanıdıklarım da vardı. Tanımadıklarım da-şöyle dediler: ‘Düşmanlarınıza doğru ilerleyin. Onlardan korkma-yın. Çünkü galip gelecek olanlar sizlersiniz. Allah sizlere yardım edecektir.’ İçimizden bazı kimseleri çağırdılar. Onlara yanlarında-ki kâselerle içecekler içirdiler. Sanki ben Romalıların garnizonuna giren askerlerimize bakıyor gibiydim. Onlar bizi görünce hezime-te uğratarak önümüzden kaçtılar.” Müslümanlar “Allah emiri ıslah eylesin ve seni hayırla müjdelesin!” dediler.

Havlânlı bir adam ayağa kalkarak şöyle dedi: “Allah emiri ıslah eylesin. Ben de bu gece bir rüya gördüm. Sanki biz düşmanı-mıza doğru harekete çıkmış, savaşa onları sıkıştırmıştık. Gökten

190 Fecr, 89/14.

191 Şems, 91/11-12.

yeşil kanatları ve kartalların pençeleri gibi pençeleri olan kuşların onların üzerlerine konduklarını ve onları kartallar gibi parçaladıklarını gördüm. Kuşlar onlardan kimin yanına varıyorsa ona bir darbe vuruyor ve onu öyle bir parçalıyordu ki."

Müslümanlar bu rüyaya öyle bir sevindiler ki birbirlerine şöyle dediler: *"Müjdeler olsun sizlere! Düşmanınıza karşı size yardım güvencesi verildi, meleklerle de desteklendiniz. Bedir Savaşında sizlere nasıl yardımcı olduysam sizinle birlikte de savaşacağım."* Ebu Ubeyde sevindi ve şöyle dedi: *"Bu iki güzel rüya. Ve hakk-ı yakîn."*

Müslümanlardan birisi ona şöyle dedi: *"Ey Emir! Şu kuduz köpeklerle karşı neden bekliyorsun? Savaşı niçin bekliyorsun? Düşmanımız bize karşı savaşı ertelemeye çalışıyor. Bizden sadece bir gece ertelememizi istiyor ki böylece üzerimize baskın yapabilsin."* Ebu Ubeyde: *"İş bundan da, sizin zannettiğinizden de daha yakındır."* dedi.

Saîd b. Rifâa Himyerî şöyle dedi: *"Ben Hz. Peygamber'in (sav.) huzuruna varmamış ve onu görmemiş bir adam idim. Ebu Bekir Sıddık'ın (ra.) davetçisi bana geldiğinde Romalılarla savaşmak ve gaza etmek için çıktım. Savaşa çıkanlar arasında ben de bulunmaktaydım. Kavmim olan Himyerlilerle birlikte ben de Medine'ye geldim. Rasûlullah'ın (sav.) mihrabında insanlara namaz kıldırان Ebu Bekir Sıddık'a baktım, onlarla birlikte namaza durdum, ancak Romalılarla savaşmak için gitmedim. Ömer b. Hattâb (ra.) hilafete geçince cihada teşvik etti. Ben de Romalılarla savaşmak için harekete geçtim ve Yermük Savaşında bulundum. Bu savaşta Ebu Ubeyde'den (ra.) ayrılmıyordum. O bize sabah namazını kıldırırken gaipten bir ses geldi. Aniden her taraftan yükselen sesler ve gelen çığlıklar duyduk. Romalılar üzerimize doğru harekete geçtiler. Ebu Ubeyde Müslümanların seher vaktinde baskına uğradıklarını anladı. O da kalktı, biz de kalktık. Bu gecenin bekçisi Saîd idi. 'Baskın var, baskın!' diye haykırdı. Gelip Ebu Ubeyde'nin karşısında durdu ve yanında Hristiyanlardan bir adam da vardı. Şöyle dedi: 'Ey Emir! Mâhân savaşı ağır almakla neredeyse Müslümanlara baskın yapmak üzeredir. İşte askerlerini hazırlamış ve ordusunu saf düzenine koymuş. Bize baskın yapmak için üstümüze geliyorlar. Bizler ise hazırlıksız ve teçhizatsızız. İşte o şurada üze-*

rimize gelmektedir. İnsanları Mâhân'ın kuvvetinden sakındıran, bizimle savaşmak için rağbet ettiren bir adam bize geldi. Bu adam Mâhân'ın ordularının yöneldiğini ve patriklerinin de bizimle savaşma hususunda onunla ittifak ettiğini iddia etmektedir. Her gün onunla birlikte bulunan meliklerinden birisi buna uymaktadır. Müslümanlar onların sancaklarına, kendilerine yaklaşan düşman ordusuna ve gittikçe yakınlaşan hacılara baktılar."

Bunun üzerine Ebu Ubeyde şöyle dedi: "Kuvvet ve kudret ancak yüce ve ulu olan Allah'ın yardımıyla. Biz Allah'tan geldik ve ona da döneceğiz." Sonra şöyle dedi: "Ebu Süleymân Halit b. [197] Velit nerede?" Halit ona lebbeyk diyerek cevap verdi. Ebu Ubeyde: "Sen ey Ebu Süleymân! Müslümanların bahadırları ile kâfirlerin karşısına çık. Adamlar saflarda yerlerini alıp savaşa hazırlık yapınca kadar onların kadınlara ulaşmalarına engel ol." dedi. Halit: "Baş göz üstüne!" dedi.

Halit söz konusu Müslüman kahramanlara seslendi. Rasûlullah (sav.) ile birlikte birçok çetin yerde bulunan onun ashabından ve öncü kimselerden bazılarını birer birer çağırmaya başladı. Nihayetinde Rasûlullah'ın (sav.) ashabından hiçbir kınayıcının kınamasından korkmayan beş yüz bahadırı çağırdı. Sonra bunlar süngü ve mızraklarla müşriklerin ordularına yöneldiler ve savaş ateşini tutuşturdular. Ebu Ubeyde de ordularını düzenlemek ve askerlerini savaşa hazırlamakla meşgul oldu. Ebu Süfyân, Ebu Ubeyde'ye yönelerek şöyle dedi: "Ey Emir, kadınlara şu tepeye çıkmalarını emret." Ebu Ubeyde kadınlara bu emri verdi. Kadınlar beraberinde çocuklar ve küçüklerle birlikte tepeye çıktılar.

Ebu Ubeyde onlara şöyle dedi: "Ellerinize kılıçların sütunlarını, evlerin ve çadırların sütunlarını alın. Önünüze taşları toplayın. Müminleri de müşriklerle savaşa teşvik edin. Eğer durum bizim lehimize ise sizler bulunduğunuz hâl üzere kalın. Eğer Müslümanlardan birisinin hezimete uğradığını göreceksiniz evlerin sütunlarıyla yüzüne vurun ve onu taşıyın. Ona çocuklarını verin ve şöyle deyin: "Çocuğun ve İslam'a biatini savun." Bunun üzerine kadınlar şöyle dediler: "Ey Emir! Müjde olsun sana, seni sevindiren şeyden ötürü!"

Ebu Ubeyde kadınları tepeye korumak için yerleştirdi or-
dusunun hazırlığına yöneldi. Onları sağ, sol, merkez ve iki ka-
nat olarak düzenledikten sonra Müslümanlar derhal savaş için
hazırlandılar. Ebu Ubeyde sancaktarları öne aldı. Muhâcirlerin
sancağı sarı idi. Sancaklar içinde beyaz, yeşil ve siyah sancaklar
[198] da vardır. Diğer kabilelerin sancakları türlü türlü renklerde idi.
Muhâcirler ve Ensâr tam ortada idiler. Müslümanlar silahlarını
ortaya çıkardılar. Ebu Ubeyde askerleri üç safa ayırdı.

Yemenli okçuların bulunduğu saf.

Kılıç ve kalkan kullananların bulunduğu saf.

Mızrak, at ve savaş aletlerini kullanan saf.

Süvari bölüğünü de üçe ayırdı. Onların başına şu üç Müslü-
man süvariye atadı:

Gıyâs b. Harmele el-Âmirî

Neble b. Seyf el-Yerbûî

Ka'ka' b. Amr Temîmî

Müslümanlar sancaklarının altında durdular. Ebu Ubeyde
(ra.), Ebu Bekir es-Sıddık'ın kendisini Şam'a gönderdiğinde bağ-
ladığı sancağın –ki bu sancak Rasûlullah'ın (sav.) sancağı idi- al-
tında merkezde duruyordu. Halit b. Velit ise ukâbın –ki bu sancak
siyah idi- sancağının altında idi. Derrâce üzerinde ise Şurahbîl b.
Hasene, sağ kanatta Yezîd b. Ebî Süfyân, sol kanatta ise Kays b.
Hübeyre Murâdî bulunuyordu. Ezdliler o gün merkezde bulun-
makta idiler. Himyer, Hemdân, Mezhic, Havlân, Hasam, Kinâne,
Kudâa, Lahm, Cezam, Hadramevt kabileleri ise sağ ve sol tarafta
idiler. Bu savaşta Müslümanların içinde Teym ve Rebîa kabileleri
ise yer almıyordu. Çünkü onlar Irak'ta Sa'd b. Ebî Vakkâs ile bir-
likte idiler.

Saflar yerleşince Ebu Ubeyde saflar arasında yürümeye baş-
ladı. O, insanları savaşa teşvik ederek şöyle diyordu: *"Eğer Al-
lah'a yardım ederseniz o da size yardım eder. Sabra sımsıkı sarılın.
Allah sabredenlerle birliktedir. Size bir emir verinceye kadar hiç-
bir vukuatta bulunmayın."* Bu sözlerden sonra yerine döndü ve
merkezde durdu.

Onun ardından Muâz b. Cebel öne doğru çıktı. İnsanları teşvik ederek aralarında dolaşüyor ve şöyle diyordu: *"Ey din ehli! Biliniz -Allah sizlere merhamet eylesin- ki ahiret, amel ve niyet ile elde edilir."* O şöyle de diyordu: *"Ey insanlar! Gözlerinizi kısı- nız. Bineklerinize bininiz. Mızrakları bileyiniz. Düşman size hamle yapacak olursa onlara mühlet veriniz. Mızrakların uçlarını doğ- rulttuklarında onların üzerine parçalayıcı aslanlar gibi saldırınız. Onların ne çoklukları ne de sayıları sizi ürkütsün."* Bu sözlerden sonra Muâz döndü ve yerinde durdu.

Mâhân'ın tuzağının hiçbir yararı olmadı. Romalılar arkala- rına döndüler. Halit b. Velit'in Rasûlullah'ın (s.a.v) ashabından oluşan beş yüz kişilik bir süvari birliği ile üzerlerine geldiklerini görünce hayrete düştüler ve döndüler.

Saflar düzenlenince Mâhân büyük bir kule inşa etti ve şöyle [199] dedi: *"Yazıklar olsun sizlere! Sizi savaştırmamaya ve vuruştırmamaya iten nedir? Onların üzerlerine doğru ilerleyin."* Bu emir üzerine Romalılar Müslümanlara saldırdılar. Halit b. Velit bu kocaman büyük orduya, parıldayan zırhlara ve ışıldayan kılıçlara baktı. Bu orduda Romanın ileri gelenlerinden ve bahadırlarından sadece otuz bin kişi bulunmaktaydı. Bunlar kendileri için sağ kanatta çukurlar kazmış, o çukurlara girmiş ve atlarını da demirlerle bağlamışlardı. Her on kişi korumayı sağlamak ve kaçmamak üzere demirle bir araya geldiler. Hezimete uğramayacaklarına veya Arapları en son bireylerine varıncaya kadar öldürecekleri- ne dair İsa b. Meryem'e ve haça yemin ettiler.

Halit b. Velit onların neler yaptığına bakınca etrafında bulu- nan bu öncü birliğe şöyle dedi: *"Bugünün büyük bir gün olması yakındır."* Sonra da şöyle dedi: *"Allah'ım! Müslümanları yardı- mınla destekle, onların üzerine sabır yağdır."* Sonra Ebu Ubey- de'ye yönelerek şöyle dedi: *"Ey Emir! Romalılar zincirleri bağ- lamışlar. Demir sopalarla ve kesici aletlerle üzerimize geliyorlar."* Ebu Ubeyde: *"Bil ki düşman ordusunun sayısı çoktur. Sizi kurtara- cak yegâne şey ise sabırdır."* dedi. Devamla Halit'e şöyle dedi: *"Ey Ebu Süleymân düşüncen nedir?"* Halit: *"Bil ki Mâhân önde gelen ashabını ordusunun önüne geçirmiş ve onları Müslümanlara karşı safa dizmiştir"* dedi. Mâhân şecaatleri dilden dile söylenen, uz- manlıklarıyla tanınan, kendi yurtlarında sebatlarıyla nam salan

Romalıları ordunun önüne geçirmiş idi. Bunlar yüz bin kişilik bir süvari birliği idi. Halit b. Velit onları görüp de hazır olduklarını müşahade edince onların güçlü kimseler olduğunu anladı.

Ebu Ubeyde'ye şöyle dedi: *"Görüşüm şudur ki; şu an bulunduğun konuma Saîd b. Zeyd'i getirten ve onun komutasına onun hizasında duracak ashabından üç yüz kişiyi vermindir. Müslümanlar senin onların arkasında olduğunu bilirlerse yenilgiye uğramamak için ilk önce Allah'tan (cc.) sonra da senden utanırlar."* Ebu Ubeyde Halit'in görüşünü kabul etti ve Saîd b. Zeyd'i çağırdı, -Saîd, Rıdvân Biatinde bulunan aşere-i mübeşşereden birisidir- onu kendi yerinde durdurdu. Ebu Ubeyde ardından Müslüman süvarilerden iki yüz kişiyi seçti. Bunların arasında Muhâcîrlerden ve Ensârdan bazı kimseler de vardı. Bunları Saîd b. Zeyd'in hizasında, safın arkasında durdurdu.

[200] Verkâ b. Mühelhil Temîmî -Ebu Ubeyde'nin sancağının sahibi idi. Ceyşü's-Selâsil Savaşında savaşı başlatan kimse olup Ezd kabilesinden toy bir delikanlı idi.- Ebu Ubeyde'ye şöyle dedi: *"Ey Emir! Ben kalbime şifa vermek, düşmanım ile ve İslam düşmanlarıyla cihad etmek, nefsimi Allah (cc.) yolunda sunmak istiyorum. Umulur ki ben şehadetle rızıklandırılırım. Bu konuda bana izin veriyor musun? Eğer senin Rasûlullah'a (sav.) arz etmek istediğin bir hacetin varsa bunu bana haber ver."* Bunun üzerine Ebu Ubeyde (ra.) ağlayarak şöyle dedi: *"Benden Muhammed'e selam söyleyiniz. Rabbimizin bize vad ettiklerini hak olarak bulduğumuzu ona haber veriniz."*

Ezdli genç atının başını kaldırdı. Savaşmak arzusuyla saldırıya geçti. Romalı iri cüsseli bir adam yağız bir atın üzerinde ona saldırdı. Ezdli genç onu görünce ona doğru aheste aheste yürüdü. Bu genç nefsinin Allah yolunda sunmuş idi. Ezdli genç ona yaklaşıncı korkunç bir şekilde saldırdı. Böğrüne öyle bir mızrak sapladı ki sırtından çıktı. Onun savaş teçhizatını ve atını aldı. Bunu kavminden birisine teslim etti. Sonra tekrar savaş meydana döndü ve mübareze için adam talep etti. Karşısına ikincisi çıktı, onu da öldürdü. Üçüncüsü ve dördüncüsünü isteyip onları da öldürdü. Beşincisini istedi. Mübarezeye çıkan beşinci Romalı, Ezdli genci öldürdü. Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun!

Bu esnada Ezdliler adamlarının öldürülmesinden dolayı öfkelenildiler, Romalı saflara yaklaştılar ve uçuşan kelebekler gibi ilerlediler. O derece ki onların bir ucu Rasûlullah'ın (sav.) ashabının sağ tarafına yaklaştı. Bu esnada Muâz b. Cebel şöyle nida etti: *"Ey Müslümanlar topluluğu! Allah'ın düşmanları ve düşmanlarınız size doğru ilerlemekte ve saldırmak için hazırlık yapmaktadır. Biliniz ki, Allah sizinle birliktedir. Nefislerinize sabır, doğruluk, Allah ile buluşma ve Allah'tan (cc.) gelecek yardım ile sebat aşılayınız."*

Sonra göz uçlarıyla göğe baktı ve şöyle dedi: *"Allah'ım biz yalnız sana ibadet ediyor ve yalnız senden yardım diliyoruz. Seni birliyor ve hiçbir şeyi sana şirk koşturmuyoruz. Şu düşmanlar seni ve senin ayetlerini inkâr ediyorlar. Ey yüce kitabında 'Allah'a sınıksız sarılın. O, sizin mevlânızdır. Ne güzel mevlâdır, ne güzel yardımcıdır.'¹⁹² buyuran Allah'ım onlara karşı bize yardım et."* Muâz b. Cebel bu şekilde dua ederken Romalıların sağ kanadı Müslümanlara saldırıya geçti. Mâhân Roma ordusunun sol kanadına -ki komutası Dîrcân'ın elindeydi- da şu haberi gönderdi: *"Adamlarınla [201] Müslümanların sağ tarafına saldır."*

O da Ezd, Mezhic, Hadramevt ve Havlân kabilelerinin bulunduğu sol kanada saldırıya geçti. Müslümanlar sabırlı davrandılar ve çok şiddetli bir şekilde savaştılar. Sevabını Allah'tan umarak sebat gösterdiler. Ardından ikinci bir Romalı bölüğü saldırıya geçti. Müslümanlar onlara karşı da güzelce saberttiler. Ardından üçüncü bir Romalı bölüğü saldırıya geçti. Müslümanların sağ tarafı bozguna uğradı. Askerlerin bir bölüğü dağılıp karargâha kaçtı. Bir bölümü ise çok güzel bir şekilde sebat gösterip sancaklarının altında savaştı. O gün Zebîd kabilesi -sağ kanatta bulunmaktaydılar- kaçtılar. Onların başlarında Haccâc b. Abdüyağus bulunmaktaydı.

Ukkâşe b. Mâzin şöyle dedi: *"Onların başında Kays b. Hübeyre vardı. Zebîd kabilesi hezimete uğradı. Amr b. Madîkerib -ki Zebîd kabilesinin önde geleni, onların emiriydi. Zebîdliler Cahiliyye dönemindeki şecaatinden dolayı Ona saygı gösterirlerdi. Yermük Savaşında yüz yirmi yaşını aşmış idi. Ancak şu var ki henüz damarla-*

rında şecaat ruhunu taşımaktaydı. - kavminin hezimete uğradığını ve dağıldığını görünce onlara şöyle haykırdı: "Ey Âl-i Zebîd! Düşmandan mı kaçılıyorsunuz? Nefislerinizi ayıplanmaya, zillete ve kınanmaya maruz mu bırakılıyorsunuz? Şu vahşi köpekler karşısında bu tedirginlik de neyin nesi? Allah'ın sabreden mücahidlere mutali olduğunu bilmiyor musunuz? Onlar onun hoşnutluğunu elde etmek için sabreder ve takdirine karşı sebat gösterecek olur, O da onların bu hâletini görecektir olursa yardımını gönderir ve onları destekler. Cennetten nereye kaçılıyorsunuz? Ayıplanmaya ve Cebbâr olan Allah'ın gazabına ve cehennem ateşine girmeye razı mı oldunuz?"

Zebîd kabilesi efendileri Amr b. Madîkerib Zebîdî'nin sözlerini duyunca ona doğru geri dönmeye başladılar. Onun etrafında toplandılar ve Romalıları karşı bir defada saldırıya geçtiler. Onlarla birlikte Himyer, Hadramevt ve Havlân kabileleri de saldırıya geçti ve Romalıları yerlerinden ettiler. Devs kabilesi ise Kays b. Hübeyre ile birlikte müşriklere karşı saldırıya geçti. O sancağını salladı ve insanları bu savaşa teşvik etti. Devsliler bir defada saldırdılar. Savaş değirmen taşının döndüğü gibi dönüyordu. Romalı birlikler Müslümanların sağ kanadının üzerine yoğunlaştılar. [202] Onları merkeze doğru aldılar. Müslümanlar da onlara karşı büyük bir sabır gösterdiler.

Onların üzerinde diğer bir birlik saldırı. Müslümanların sağ kanadı arkalarına dönerek hezimete uğradı. Atlar da arkalarına döndüler. Dönerek ve başları üzere kırılmış olarak geri kaçtılar. Müslüman kadınlar Müslümanların atlı birliklerinin hezimete uğradıklarını görünce şöyle seslendiler: *"Ey Arap kızları! Haydi, erkekleri tutunuz! Onları hezimetten ve kırılmaktan geri çeviriniz."*

Se'da b. Âsım Havlânî şöyle dedi: Ben o gün tepenin üzerinde kadınlarla birlikteydim. Sağ taraf kırılınca Lebnâ bnt. Cerîr Himyerî -erkek gibi ve tecrübesi çok olan kadınlardan idi- kadınlara şöyle seslendi: *"Ey Arap kızları! Haydi, erkekleri tutunuz! Çocuklarınızı ellerinizde taşıyınız. Çılgılık atarak ve savaşa teşvik eden seslerle onları karşılayınız."* Kadınlar hayvanlara taş atmaya başladılar. As b. Münebbîh'in kızı şöyle nida etmeye başladı: *"Allah zevcesinden kaçan adamın yüzünü çirkin eylesin."* Kadınlar

da kocalarına “Bizi şu yabani hayvanlara karşı savunamıyorsanız bizim için koca olamazsınız.” dediler.

Havle bnt. Evzer, Havle bnt. Saleb Ensârî, Laûb bnt. Mâlik b. Âsım, Selmâ bnt. Hâşim, Naîme bnt. Feyyâd, Hind bnt. Utbe b. Rebîa, İbâne bnt. Cerîr Himyeriyye -ki bunlar kadınların önde gelenleri, tambure çalanları idiler- şu beyitleri söylüyorlardı:

Ey güvenilir kadınlardan kaçan; onlar için güzellik var onlar için sebat

Kenara geçerek onları felaketlere teslim ediyorsun; işte onların perçemleri kızlarla beraberdir.

Kötü çirkin ve çatışan kaba erkekler; bizden alametlerin en büyüğüne nail oldular.

Kadınlar savaşa teşvik ediyorlardı. Müslümanlar, kadınların bu teşviklerini işitince büyük bir dönüş yaptılar. Hind bnt. Utbe elinde tamburesiyle iki saf arasında durarak Müslümanları savaşa teşvik ederek bağıırıyordu. O, Uhud Savaşında söylediği şiirleri söylüyordu. Bu beyitler şunlardır:

[203]

Bizler yastıklar üzerinde yürüyen Zühal yıldızının kızlarıyız

Bağırtlak kuşu yürüdü, onları karşılırsanız sizlere sarılırız.

Eğer arkanızı dönüp kaçacak olursanız sizlerden öyle bir ayrılırız ki hem de sevmeksizin

Her kerim ve âşık kişi yeni yetişmiş kızları korur

Hind, ‘بنات طارق/Târik’in kızları’ sözleriyle Zühal yıldızını kast etmektedir.

O, ‘Bizler ancak fasıklık eseri dışında evlerinden dışarı çıkmayan saklı kadınlarız.’ demektedir.

Hind daha sonra Müslümanların sağ tarafının atlı birliğini karşıladı. Onların hezimete uğradığını görünce onlara şöyle bağırdı: “Allah size muttali iken ondan ve cennetinden nereye kaçıyorsunuz.” Yenilgiye uğramış olan Ebu Süfyân’a baktı. Onun atının yüzüne değneğiyle vurdu ve şöyle dedi: “Ey İbn Sahr! Nereye? Savaşa dön ve geçmişte Rasûlullah’a (sav.) karşı savaşa teşvik etme şeklindeki günah kirini Allah’ın temizlemesi için bütün gücünü sarfet.”

Zübeyr b. Avvâm şöyle dedi: Hind’in Ebu Süfyân’a söylediği sözü işitince Uhud Savaşını hatırladım. Bizler Rasûlullah’ın (sav.)

huzurunda idik. O bu şiiriyle müşrikleri Müslümanlarla savaşması için teşvik ediyordu. Buna şaşırarak şöyle dedim: *"Hamd sanadır. Allah'ım dilediğini yap. Mahlûkatın hakkındaki ilmin öne geçmiş tir. Gaybı senden başka hiç kimse bilemez."*

Ebu Süfyân, onun sözünü işitince geri döndü. Müslümanlar da onunla birlikte geri döndüler. Kadınların da onunla birlikte hamle yaptıklarını gördüler. Ben de onların Müslümanlara doğru koştuklarını ve atların ayakları arasında olduklarını gördüm. Bir kadının, at üzerinde bulunan ve ona yapışan iri yapılı kaba bir adama yöneldiğini gördüm. Kadın o adamdan ayrılmadı, nihayetinde onu attan düşürdü ve sonra da onu öldürdü. Bu kadın o esnada şöyle diyordu: *"Bu, Allah'ın yardımının beyanıdır."* Zübeyr: *"Vallahi Müslümanlar Allah'ın (cc.) rızası dışında başka hiçbir şeyi talep etmeksizin bir defada çetin bir saldırıya geçtiler."* dedi.

Ezdliler Ebu Hüreyre (ra.) ile birlikte çok şiddetli bir şekilde savaştı, birçokları öldürüldü ve büyük bir bölümü ise yaralandı. Ancak şu var ki onlar kendi nefisleri hakkında bir şok yaşadılar. Onların bir bölümü öyle şehit düştü ki diğer kabilelerden hiç-
[204] birisi böylesine şehit düşmedi. Saîd b. Zeyd b. Amr şöyle dedi: Sağ tarafta savaş şiddetli idi. Bazen hezimete uğruyorduk. Bir müddet sonra geri dönüyor, bir müddet sabrediyor ve gerilemek zorunda kalıyorduk.

Halit b. Velit merkeze doğru gelen sağ tarafa baktı. Halit altı bin kişilik bir süvari birliğinin karşısında iken yanında bulunan ve meyleden atlı birliklere bağlıydı. Halit ve beraberindekiler tek bir getirdiler ve Romalıları saldırdılar. Halit onları öyle büyük bir hezimete uğrattı ki Allah'ın düşmanları olan müşrikleri sağ taraftan ve merkezden yerlerinden etti. Hem de beş yüz kişilik bir süvari birliğine ulaşmayan bir grupla bunu yaptı. Ardı ardına hamlelerde bulunuyor, korkunç bir şekilde darbeler vuruyor ve bu esnada da *"Ey iman ehli! Ölümünden mi kaçırıyorsunuz? Sabredin, sabır!"* diye nida ediyordu. Bunun üzerine ashabı da ona dönme-ye başladı. Bu dönüşleri esnasında da Ermenilere saldırdılar ve onları ökçeleri üzerine geri döndürdüler. Müslümanlar kılıçlarla onların yüzlerine vuruyor, mızraklarla onları yaralıyor, okları onlara atıyor ve isabet ettiriyorlardı.

Daha sonra Şurahbîl yerine döndü. Ashabı da onunla bir daire çizdi. Birbirlerine yönelerek şöyle diyorlardı: *"Sizler Kur'an ehli iyi insanlar ve Rahmân'ın kulları iken ne oluyor ki şu kâfirlerin önünde bozguna uğruyorsunuz? Yüce Kitapta geçen Allah'ın 'Tekrar savaşmak için bir tarafa çekilme veya diğer bölüğe ulaşip mevzi tutma durumu dışında, kim öyle bir günde onlara arkı çevirirse muhakkak ki o, Allah'ın gazabını hak etmiş olarak döner. Onun yeri de cehennemdir. Orası, varılacak ne kötü yerdir.'*¹⁹³ buyruğunu işitmediniz mi?"

Kays b. Hübeyre, Şurahbîl'in titreyen atına baktı. Beraberinde bulunanlarla harekete geçti. Parolayı yüksek sesle söyleyerek düşmana saldırdı. Halit b. Velit, Kays'ın ve ashabının parolasını işitti. Halit de o topluluğun arkasından çıktı. O ve ashabı da parolaları yüksek sesle söylemeye başladılar. Onların şiarı *"Ya nasrallahi inzil!"*¹⁹⁴ idi. Bu söz Uhud Savaşında da Müslümanların parolası idi. Halit, kuzey taraftan Romalılara saldırdı. Onlardan büyük bir topluluğu öldürdü. Müslümanlar Romalıların etrafında korkunç bir şekilde dolaştılar. Zübeyr b. el-Avvâm, Hâşim b. Mirkâl, Halit b. Velit'e aşk olsun. O derece şiddetli hamlelerde bulundular ki Mâhân'ın çadırına yaklaştılar.

Mâhân bu manzarayı görünce, döşeğinden inip arkasını dönerek kaçtı. Romalılara bağırdı ve onları azarladı. Onlar da bunun üzerine savaşa dönmeye başladılar. Ebu Ubeyde de Saîd b. Zeyd'e bağırdı. Saîd beraberindeki Müslümanlarla birlikte *'La ilahe illallah Muhammedun Rasûlullah, ya mansur emit. Ya nasrallahi inzil!"*¹⁹⁵ diye nida ederek saldırıya geçti. Topluca onlara karşı bir defada saldırıya geçtiler. Allah (cc.) Müslümanlara yardımını indirdi. Onlar çok ani bir şekilde Romalıları öldürmeye yöneldiler. İnsanlar saldırı hâlindeyken bir kişinin *"Ya nasrallahi inzil! Ya nasrallahi inzil ve ekrib!"*¹⁹⁶ ve *"Ey insanlar sebat gösteriniz!"* diye söylediğini işittiler.

193 Enfâl, 8/16.

194 Anlamı: Ey Allah'ın yardımı! İn.

195 Anlamı: Allah'tan başka ilah yoktur. Muhammed (sav.) Allah'ın elçisidir. Ey zafere erişmiş olan! Öldür. Ey Allah'ın yardımı! İn.

196 Anlamı: Ey Allah'ın yardımı! İn, ey Allah'ın yardımı! İn ve yaklaş.

Âmir b. Müslim şöyle dedi: Biz bu durumu düşünürken Ebu Süfyân'ın, kendi oğlu Yezîd'in sancağının altında bulunduğunu gördük. Komutanlar, komutası altında bulunanları bağladılar ve çok şiddetli bir şekilde savaştılar. Romalılar içinde zincir ashabından daha çok sebat gösteren olmadı. Zincirlere bağlı olanlar kendilerine doğru gelenlere yönelerek yerlerinde sebat gösterdiler. Ermeni okçulara gelince onlar, Romalı askerlerin merkezinde bulunuyorlardı. Merkezdeki askerler iki yüz bin kişi idiler. Onlar Araplara doğru oklarını attıklarında okların yoğunluğundan güneşi neredeyse örtüyordu. Allah'ın yardım ve inayeti olmasaydı kuşkusuz Müslümanlar helak olurlardı. Müslümanlar savaştan sevinerek ve zaferle ayrıldılar. Müşriklerden de çoğu helak oldu.

Sabah olunca iki taraf da savaşmak için saf oluşturdu. Müslümanlar daha önce dizildiler. Romalılardan bir süvari çıktı. Onun karşısına Zübeyr b. Avvâm çıktı ve onu öldürdü. Ardından Romalılardan iki, üç ve dördüncü mübariz çıktı. Zübeyr onları da öldürdü. Halit, Ebu Ubeyde'ye şöyle dedi: *"Zübeyr, Allah ve Rasûlünün sevgisinden ötürü düşman topluluğuna karşı nefsinden vazgeçmiş. Biz onun başına bir şey gelmesinden korkmaktayız."*

Bunun üzerine Ebu Ubeyde, Zübeyr'e seslendi. Dönmesi için yemin etti. O da kendi yerine döndü. Romalılardan bir beşinci kişi düello için çıktı. Onun karşısına Halit b. Velit çıkıp onu öldürdü. Onun üzerindeki eşyaları, tacını, haçını, zırh ve başına bağladığı bandajı aldı. Bunların hepsinin değeri on beş bin dirhem idi. Mâhân'a bu durum haber verilince o, oldukça öfkeleni ve şöyle dedi: Şu iki melik öldürüldü. Ben öyle sanıyorum ki Mesîh bize yardım etmiyor.

Mâhân Romalı okçulara, Müslümanlara hep bir defada ok atmalarını emretti. Onlar da Müslümanlara doğru yüz bin oku tek [206] bir defada attılar. Bu oklar Müslüman askerlerin üzerine gökten bir dolu ve şiddetli bir yağmur gibi düşüyordu. Bu saldırıda Müslümanlardan birçoğu öldü ve bir bölümü de yaralandı. Yedi yüz Müslümanın gözü çıktı. Bu güne "yevmü't-tavîr" denilir. Bugün gözüne isabet alanlardan bazıları Muğîre b. Şube, Saîd b. Zeyd, Bükeyr b. Abdullah, Ebu Süfyân, Râşid b. Sa'd'dır. Bunlar yaralananların önde gelenleridir. Müslümanlardan yedi yüz kişi daha

gözüne isabet aldı. Bugünden sonra bir adam başka bir adam ile karşılaşır, ona "Gözüne ne isabet etti?" diye sorardı. Diğeri de "Niçin musibet diyorsun. Allah'tan (cc.) bir hediye!" derdi. Ravi der ki; "Bu ok olayı Müslümanlarda büyük bir sıkıntıya neden oldu. Öyle ki 'ancak vah gözüm, vah göz bebeğim' diye bağırarlardan başka kimsenin sesini işitmiyordum."

Müslümanlar büyük bir çalkantı geçirdiler. Araplar ökçeleri üzere dönerek atlarının dizginlerini çözdüler. Mâhân, Müslümanların sarsıntı geçirdiklerini görünce okçuları teşvik etti ve Müslümanlara doğru ilerledi. Okçular atışlarını arttırdılar. Demirciler grubu da erkeklerin elinde ateş şulesi gibi parıltıyan demirleriyle ve bayraklarıyla ilerlediler. Âmir dedi ki: "Romalıların bize doğru ilerlediklerini ve Müslüman süvarilerin geriye doğru çekildiklerini görünce "Kuvvet kudret ancak yüce ve ulu olan Allah'ın yardımıyla. Allah'ım bütün yerlerde kendisiyle bize zafer kazandırdığın yardımını ve sabrını üzerimize indir." dedim.

Daha sonra Himyerli adamlar "Cennetten cehenneme mi kaçıyorsunuz? Bu kaçış da nedir? Ayıplanmaktan korkmuyor musunuz?" diye bağırdılar. Arap kabileleri bağırıma ve herkes kendi nefsinin derdine düşmeye başladı. Ben de "Kuvvet ve kudret ancak yüce ve ulu olan Allah'ın yardımıyla." sözünü çokça söylemeye başladım. Fazla zaman geçmemişti ki gökten ilahi yardım indi. Müslümanlar geriye dönüp kadınlara doğru yönelmişlerdi. Sancakları taşıyanlar dışında müşriklerin öncüleri sebat gösteremedi.

Abdullah b. Kurt Ezdî şöyle dedi: "Şam savaşlarının tümünde bulundum. Yermük Savaşında Tavîr gününden daha şiddetlisini göremedim. Müslümanların atları ökçeleri üzere geri döndüler. Emirler ellerinde sancaklar olduğu hâlde bizzat kendileri savaştılar." Kendi kendime şöyle dedim: "Şu emirler az oldukları hâlde nasıl çaba gösteriyorlar. Nihayet Allah, Rasûlullah (sav.) ile birlikte birçok yerde bulunan kadınların hücum ve hamlesiyle bizi mesud eyledi." Müslümanlar, kadınların ölümüne savaştıklarını [207] görünce onlar da savaşa geri dönmeye çalıştılar. "Yermük Savaşındaki kadınlar nasıl kadınlardı ama!" Yermük Savaşı hicretin 16. yılının Recep ayında meydana geldi.

Savaş gündüzün ilk saatlerinde başladı, gece girinceye kadar devam etti. Ebu Ubeyde kendi sancağı ile savaşıyordu. Emirler de onun yaptığı gibi yapıyor, birbirlerinden ayrılıyorlardı. Güneş doğunca Ebu Ubeyde sancaktarları safa dizdi ve askerlerini güzel bir şekilde düzenledi. Cercîs meydana çıktı ve düello için adam istedi ve *“Emirinizden başka hiç kimse karşıma çıkmam.”* dedi.

Ebu Ubeyde bunu işitince sancağı Halit b. Velit’e teslim etti ve ona şöyle dedi: *“Bu sancağa sen layıksın. Eğer şu kâfir ile savaştan dönecek olursam sancağı ben alırım. Eğer o beni öldürecek olursa sancak sana aittir.”* Halit: *“Ben senin için onunla savaşıyorum”* dedi. Ebu Ubeyde: *“Bunu yapamam. Onun karşısına benim çıkmam lazım. Sen ecirde benim ortağımsın.”* dedi. Ebu Ubeyde meydana çıktı. Müslümanlar bu davranışı hoş görmediyse de Ebu Ubeyde onların isteklerini yerine getirmede.

Ebu Ubeyde ona yaklaşıncı Cercîs, *“Sen ordunun emiri misin?”* diye sordu. O *“Evet. Savaş senin boynundadır. Hezimete uğramanıza çok az kaldı. Seni öldürecek, senden sonra da Mâhân’ı öldüreceğim.”* dedi. Sonra birbirlerine hamle yaptılar ve aralarındaki savaş uzadı. Kâfir, Ebu Ubeyde’nin önünden kaçtı. Ebu Ubeyde esenlik ve zafere güvenerek onun peşine takıldı. Bu esnada çakan bir şimşek gibi üzerine yürüdü. İkisi de bir diğerine darbe vurmaya çalıştı. İlk darbeyi Ebu Ubeyde vurdu, darbesi onun sol [208] omzuna düştü ve sağ omuzundan çıktı. Bu esnada Müslümanlar tekbir getirdiler. Halit ona *“Çok yaşa Ey Emir! Sancağına geri dön. Sen üzerine düşeni yaptın.”* diye nida ettiyse de Ebu Ubeyde dönmedi. Müslümanlar yerine dönmesi için yemin ettiler. O da döndü ve sancağı Halit’den aldı.

Cercîs’in öldürülüşü Mâhân’a çok ağır geldi. Kavmine bağırdı; onları kendi etrafında topladı ve şöyle dedi: *“Biliniz ki ben bu dinin zafere ulaşması noktasında hiçbir cehdi terk etmedim. Bütün cehdimi de ortaya koydum. Göklerin Rabbine galip gelemiyorum. Çünkü o bize karşı Araplara yardım etti ve onları şehirlerimize malik kıldı. Benim artık Herakliyus’un yanına dönebileceğim hiçbir gerekçem yoktur. Artık ben bizzat kendim savaşa çıkacağım. Ben şu haçı sizlerden birisine teslim etmeye ve Müslümanlarla mübarezeye kendim çıkmaya karar verdim. Eğer öldürülürsem ayıplanmaktan ve melikin azarlamasından kurtulurum.”*

Mâhân meydana çıktı. Karşısına da Ezd kabilesinden bir adam çıktı. Mâhân onu öldürdü. Karşısına ikincisi çıktı. Mâhân onu da öldürdü. Mâhân bir tur attı. Kalbini kuvvetlendirdi ve mübareze için adam istedi. Müslümanlar hemen ona cevap verdiler. Her birisi *"Allah'ım onu benim elimle öldür."* diye dua ediyordu. Onun karşısına mübareze için çıkanların ilki Mâlik Nehaî idi. Sonra savaş meydanında onu öldürme girişiminde bulundu. Mâhân ona *"Sen Halit b. Velit'in adamı mısın?"* diye sordu. Malik: *"Hayır. Ben Rasûlullah'ın (sav.) ashabı Mâlik Nehaî'yim."* dedi. Mâhân, Mâlik'e hamle yaptı. Sopasıyla onun miğferine vurdu, miğfer alnına battı ve göz kapağını yaraladı. Bugünden dolayı Mâlik, 'Eşter' lakabını aldı ve o Arapların namı kâhramanlarından oldu. Mâlik sabretti, alını yaralı olduğu hâlde Mâhân'ın üzerine saldırdı. Müslümanların sesleri de Mâlik'e teşvik oldu ve azmini biletti. Mâlik dedi ki: *"Ben Allah'tan (cc.) yardım diledim. Hz. Muhammed'e (sav.) salat getirdim. Ona büyük bir darbe indirdim. Kılıcım gevsemeksizin ondan öyle bir parça kopardı ki! Darbenin sıcaklığını hissedince yenilgiye uğrayarak kaçtı."*

Halit, Müslümanlara *"Ey sabır ve şiddet ehli! Şu düşman topluluğu dehşet içinde oldukları müddetçe onlara saldırın."* diye haykırdı. Halit ve beraberindekiler, diğer komutanlar da yanlarında bulunanlarla saldırıya geçtiler. Müslümanlar da tekbirler ve tehlillerle onlara tabi oldu. Güneş batarken Romalılar onlara biraz sabrettiyse de Romalılar hezimete uğradı. Müslümanlar onları kılıçtan geçirdi. Onlardan yüz bin kişi gibi büyük bir bölümünü öldürdüler. Kırk binini esir aldılar. Sayılamayacak kadar olan bir bölümü ise suya dalıp boğuldu. Dağlarda ve vadilerde parçalandılar. Müslümanların atlı birlikleri onları ya öldürüyor veya hut da esir alıyordu. Nihayet gecenin büyük bir bölümü geçti. Ebu Ubeyde insanlara dönmeleri için seslendi de onlar geri döndüler. Elleri ganimetler, altın ve gümüş kapları, esirler ve çadırlar ile doldu. Ganimetler toplandı. Müslümanlar Allah'ın (cc.) yardımıyla sevinç içinde geceyi geçirdiler.

Sabah olunca Romalılardan hiç kimseyi göremediler. Ebu Ubeyde Romalı ölüleri saymak istedi. Bu isteğini ancak kamış ile sayabildi. Kamışın kesilmesini emretti. Her bin kişinin üzerine bir kamış koydu ve kamışları saydı. Öldürülen Romalıların

sayısı yüz beş bin idi. Müslümanlar kırk bin kişiyi esir aldılar. Müslüman mücahidlerden ise dört küsur bin kişi şehit edildi. Ebu Ubeyde sonra emir verdi ve şehitlerin bedenleri bir araya getirildi. Onun önüne koydular. Üzerlerine namaz kılıp onları defnettiler. Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun!

Müslümanlar Romalıları aramak için dağlara ve vadilere dağıldılar. Aniden bir çoban ile karşılaştılar. Ona *"Romalılardan kimse sana uğradı mı?"* diye sordular. O *"Evet. Bana yüz bin kişilik bir birlik ile bir patrik -bu Mâhân idi- uğradı."* dedi. Bunun üzerine Halit b. Velit onun peşine takıldı. Onları Humus'ta kıştırdı ve onlara yaklaşıncı tekbir getirdi. Müslümanlar da onunla birlikte tekbir getirdiler ve onları kılıçla öldürmeye başladılar. Onlardan büyük bir topluluğu öldürdüler. Mâhân atından indi ve teslim olacağını söyledi. Müslümanlardan birisi kılıcıyla ona yöneldi. Mahân kendisini savunmaya çalıştı ise de Müslüman asker onu öldürdü. Mâhân'ın katili Numân b. Celheme Ezdî idi. Onun katilinin Âsım b. Cevvâl Yerbûî olduğu da söylenmiştir. Bu konuda bilginler ihtilaf etmişlerdir. Allah en iyisini bilir.

Halit b. Velit'in Humus'ta konakladığı haberi Ebu Ubeyde'ye ulaşınca o, beraberindekilerle harekete geçti ve Halit ile karşılaştı. Halit de ona işin tamamlandığını ve Mâhân'ın öldürüldüğünü haber verdi. Müslümanlar birbirlerine esenlikte olduklarını müjdelediler. Ebu Ubeyde, bunu haber vermek üzere bir mektubu Ömer b. Hattâb'a yazdı. Ganimetleri taksim edip humusunu [210] çıkardığını ve Müminlerin Emiri'nin emrini beklediğini söyledi.

Bu mektup Ömer'e gelince o, şükür secdesine kapandı. Müslümanlar da aynı şekilde âlemlerin Rabbine şükür secdesine vardılar. Ömer b. Hattâb daha sonra bir hokka ve bir beyaz kâğıt istetti ve Ebu Ubeyde b. Cerrâh'a şu mektubu yazdı:

"İmdi, bu mektubum sana ulaşacak olursa Müslümanlara sabır ve eylemlerinden dolayı teşekkür et. Emrim sana gelinceye kadar yerinde kal. Selam ile."

Süvarilerin eline yirmi dört bin, piyadelere ise sekiz bin kırımızı altın geçti. Gümüş de aynı şekilde taksim edildi. Ganimetten Arap olmayanlara bir pay Araplara ise iki pay verildi. Yermük Savaşında Allah (cc.) Romalıları hezimete uğratarak da bu durum

Herakliyus'a ulaşınca o şöyle dedi: *"Ben bu işin bu noktaya geleceğini biliyordum."* Sonra da Müslümanların yapacakları şeyleri beklemeye koyuldu.

Irak Cephesi/Celûlâ

Irak'taki Gelişmeler

Farslılar Celûlâ'da seksen bin kişilik bir süvari birliği ile toplandılar ve Sa'd b. Ebî Vakkâs'ın üzerine yürümeye karar verdiler. Bu haber Sa'd'a ulaşınca o, komutanlarını topladı ve ne yapacağı konusunda onlarla istişare etti. Komutanları ona Farslıların üzerine yürümesi ve onlarla savaşması gerektiğini söyledi. O da bu konuda düşündü, onlara yöneldi ve şöyle dedi: *"Biliniz ki vallahi ben bu karara vardım. Ancak şu var ki ben az sayılabilecek bir toplumun komutasını yapıyorum. Farslılar ise seksen bin kişi. Vallahi ben sizler hakkında onlardan korkmaktayım."*

Amr b. Madîkerib şöyle dedi: *"Ey Emir! Ben bizden dolayı korkmanı istemem. Dün bizi onlara karşı galip eyleyen bugün de bizi onlara karşı galip kılacaktır. Bize ulaştığına göre Ömer b. Hattâb, Ebu Ubeyde b. Cerrâh'a mektup yazmış ve ona, bizim ihtiyacımız olmadığı hâlde bir ordu ile yardımda bulunmasını emretmiştir. Biz biliyoruz ki Allah (cc.) bir kavim için savaşı takdirlerine yazmışsa bu olacaktır. Eğer bir kavmin üzerine ölüm yazılmış ise onlar öleceklerdir. Biz Allah yolunda öldürülmenin yumuşak döşekler üzerinde ölmekten daha faziletli olduğundan kuşku duymuyoruz. Allah katındaki bol ve geniş sevabı elde etmek amacıyla O'nun yolunda öldürülenlere ne mutlu!"*

Mekşûh Murâdî şu manzarayla karşılaştı: Sa'd iki bin, Hişâm b. Utbe b. Ebî Vakkâs üç bin, Hucr b. Adiy b. Kindî iki bin, Münzir b. Hassân Dabbî üç bin, Cerîr b. Abdullah dört bin kişilik bir süvari birliği ile kendilerine doğru gelmektedir. Müslümanlar [211] Celûlâ'da yirmi dört bin veya biraz daha fazla bir sayıya ulaştılar. Farslılar Müslümanlara taarruz etmeye ve savaşı talep etmeye başladılar. Sa'd b. Ebî Vakkâs, kardeşinin oğlu Hişâm b. Utbe b. Ebî Vakkâs'a bir mektup yazdı. Onu Müslümanların emiri olarak tayin etti ve ashabına da Farslılarla savaşmasını emretti.

Bu esnada Hâşim b. Utbe ileriye doğru çıktı ve ashabını düzenledi. Sağ tarafa Cerîr b. Abdullah Becelî'yi, sol taraf Hucr b.

Adiy b. Kindî'yi, kanada Mekşûh Murâdî'yi, atlı birliklere Amr b. Madîkerib'i ve piyadelere Talha b. Huveylid Esedî'yi atadı. Farslılar da ordularını düzenlediler. Sağ tarafa Acem komutanlardan Hurzad b. Vehrez'i, sol kanada Fîrûz b. Hüsrev'i, merkeze ise Ahvâz yurdunun valisi Hürmüzân b. Anûşîrvân'ı getirdiler.

Taraflar birbirlerine yaklaştılar ve daha önce başka bir yerde benzeri görülmedik bir şekilde çok şiddetli savaştılar. Okları tükeninceye kadar birbirlerine ok atmaya başladılar. Kırılıncaya kadar mızraklarla vuruştular. Sonra kılıç ve sopalara davrandılar ve kuşluk vaktinden güneş tam tepeye gelinceye kadar savaştılar. Namaz vakti girince bugünün namazını kibleye doğru tek bir ve ima ile kıldılar. Hâşim b. Utbe b. Ebî Vakkâs, Müslümanlardan Sa'd b. Ubeyd Ensârî'ye baktı, -Saftan ayrılmış idi.- ona *"Ey Sa'd! Neden savaşıyorsun?"* diye sordu.

Sa'd şöyle karşılık verdi: *"Ey Emir! Şu anda durmamın nedeni vallahi Cîsr Savaşında yaptığım bir fiili düşünmemden ötürüdür. O gün Ebu Ubeyd b. Mesud Sekaî öldürülmüş idi. Şimdi buna pişmanım. Ben o gün savaştan kaçmış idim. Bugün ise bu kaçışıma tövbe etmek istiyorum, nefsimi Allah'a satmak istiyorum. Umulur ki [212] Allah (cc.) benim geçmiş günahımı affeder."* Ardından kılıcıyla Farslılara doğru öne atıldı. Öyle bir şekilde savaştı ki her iki taraf da bu çarpışma karşısında hayrete düştü. Onlardan bir grubu öldürünceye kadar bu şekilde çarpıştı ve nihayetinde şehit edildi. Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun!

Sonra Cerîr b. Abdullah Becelî, amcasının oğullarına yönelerek şöyle dedi: *"Ey Becîle kavmi! Biliniz ki eğer Allah bu beldeleri fethedecek ise sizlere yüksek bir pay vardır. Şu iki güzel sonuçtan birisini talep ederek şu Farslılarla savaşmak için sabır edin. Ya şehadet ki karşılığı cennettir. Yahut da yardım ve zafer. Bu ikisinde de yoksulluğa karşı zenginlik vardır. Bakınız, riya ve iştirilip takdir edilmek amacıyla savaşmayın. Cihadıyla Allah'ın değil de mahlûkların övgüsünü kazanmak için çarpışmak kişi için rûsvaylık olarak yeter. İmdi, şu kavmi tecrübe ettiniz ve onlarla vuruştunuz. Onlar için şu eğik yay ile şu uzun ok vardır. Bu onların sahip olduğu silahlara karşı sizin için yeterlidir. Onlar size ok attıklarında miğfer kullanın. Sabra yapışın ve birbirinize sabrı teşvik edin. Vallahi sizler şiddetli baskınlarda bahadır, yiğit ve yüzleri aydın kimselersiniz."*

niz. Ey Becfle topluluğu öyle bir sabrediniz ki! Vallahi ben bugün Müslümanların, görünce kendileri için göz aydınlığı olacak davranışları sergileyeceğinizi ümit ediyorum.”

Cerîr ardından bu konuda şu şiiri inşad etti:

İşte Becfle, benim kavmimdir. Onları soracak olursan onlar atları sürer ve Mihrân topluluğunu dağıtırlar,

Arube günü Kisrâ’dan ve topluluğundan Şeybân kabilesinin intikamını aldılar.

Farisi topluluğunu soran; Kahtan kabilesi bindiği esnada ben çalışırken,

İlki aziz oldu. Onlara saldıran aziz olur. Öyle bir ok atışı ki onda şeytanın helakı vardır,

Kâfirin ölümü gerçekleşti. Farşlılar ne kadar da kötüdür. Onun doğru sözlü babası vardır. Yanlışla düşmeksizin yaldızlırsınız.

Ardından Cerîr b. Abdullah bütün Celûlâ halkına hamle etti. Mızrağı kırılıp da birçok yara alıncaya kadar vuruşmaya devam etti. Amcasının oğullarından birisi bu konuda şu şiiri inşad etti:

İşler birbirine havale oldu. Ancak Necedatların kardeşi süvari Cerîr işi bir başkasına havale etmedi.

Cerîr zenginlik sahibidir. İşler taksim edildiğinde üstlendiği işi daha çok hak etmektedir.

Birbirlerine tavsiyelerde bulunduklarında ve savaş kazanı kızarıp kaynadığında Müslümanlara yardım etti.

Ebu Hafs! Bizden sana Allah’ın selamı var ve bizim için uzak bir belde de var.

Sahibimiz Cerîr’in fiilini övdük. Kokusu güzel olan valini övmedik

Becfleden gafil olma. Çünkü onda hastalığın devası vardır ve büyük bir bilgin vardır.

Farşlıların komutanlarından “Küçük Rüstem” adında birisi öne doğru çıktı ve iki topluluğun arasında durdu. Çok şiddetli bir şekilde çarpışmaya başladı. Onun karşısına iki Müslüman kardeş çıktı. Bunlardan birisi Avvâm b. Abdüşems diğeri ise Zühayr [213] b. Abdüşems.

Bu iki kardeş ona hamle ettiler. O da bu ikisine hamle etti. Rüstem bir müddet savaş meydanında o ikisini dolaştırdı. Daha sonra ise Zühayr ona müdahale etti ve mızrağıyla hamle etti. Ona öyle bir mızrak darbesi vurdu ki onda ağır bir yara açtı. Bu dar-

beyle neredeyse Rüstem atından düşecek oldu. Sonra Züheyr bir müddet cenk meydanında dolaştı, recez okuyor ve şöyle diyor-du:

Ben Züheyr'im ve ben Abdüşemsin oğluyum. Farşlıların lideri taç sahibini yaraladım.

Rüstem servet ve şatafatlı elbiselerin sahibidir. Bugün ondan taraf nefis şifasına erişmiştir.

Rüstem savaş meydanında dolaşüyor, bir Züheyr'e saldırıyor bir Avvâm'a saldırıyordu. Müslümanlardan Câbir b. Târik Nehâî bu adama baktı. Rüstem'e karşı Züheyr ve Avvâm'a yardım etmek üzere öne çıktı. Rüstem, Câbir b. Târik'a baktı ve ona hamle etti. Züheyr, Câbir b. Târik'a bağırarak "*Ey amcamın oğlu bana doğru gel bana doğru! Bu köpek ile yalnız kalma ki seni öldürmesin.*" dedi.

Rüstem cenk meydanında bu üç kişi karşısında dolanmaya başlıyordu. Ne zaman birisine hamle yapacak olsa diğer ikisi ona saldırıyordu. Züheyr ve Avvâm onu kendi aralarında dolaştırdılar. Câbir b. Târik Nehâî de ona hamle yapıp, tacına bir darbe vurdu. Tacını ve başını yardı. Rüstem yere ölü olarak düştü. Sonra da onun üzerine atlayıp üzerindeki kılıcını aldı. Üzerindeki selebin değeri bin dinar idi. Câbir b. Târik bu konuda şu şiiri söyledi:

Züheyr beni çağırıyor ve süvariler yere yığılıyor. Ey amcam oğlu, bana doğru gel bana doğru, görüyor musun?

Onun çağırması esnasında Ona lebbeyk dedim; kast ederek sana geldim senin için koruyucu olayım diye.

Nefsimin öldürülmesine aldırış etmem; sen de sonlandırmak için canınla ona kast et.

Onun başının tepesine kılıçla vururum da o gürültü içinde yere ölü olarak düşer.

Onu aç kuşlar için bayram olsun diye bıraktım. Bizi dolaştıran hilekâr süvarinin işi bitti.

İşte Farşlıların reisi Rüstem, Züheyr'e, Avvâm'a ve akıl sahibi Câbir'e karşı kılıcını sıyırmış.

Müslümanlar böylece savaşta görülebilecek en şiddetli durumda ve ikinci vaktinde bulundukları bir esnada Farşlılara ait bir birliğin kendilerine doğru çıkıp yöneldiğini gördüler. Bu bir-[214] likten insanlar korkmuş ve sakınmış gibiydiler. Amr b. Madîke-

rib şöyle dedi: “Ey Müslümanlar topluluğu! Galiba şu birlik sizi korkuttu.” Onlar da “Evet! Vallahi ey Ebu Sevr, bizi korkuttu. Sen de biliyorsun ki biz güneşin doğmasından şu ana kadar şu düşman topluluğu ile savaşıyorduk. Yorulduk; kollarımız ve bineklerimiz bitkin düştü. Adamlarımızın bilekleri eğrildi. Vallahi bu birlik karşısında acze düşmekten korktuk. Ancak Allah’ın kendi katından bize bir yardımda bulunması veya kuvvet ve yardımla onlara karşı rızıklanmamız müstesna!” dediler. Amr şöyle cevap verdi: “Ey Cemaat! Sizler dininiz için savaşıyor, namusunuzu koruyor ve İslam havzasını savunuyorsunuz. Atlarınızı bir saf hâline getiriniz ve onlardan ininiz. Yere yapışınız. Allah’ın ipine sımsıkı bir şekilde sarılıp dağılmayınız. Sizler Allah’a hamd olsun ki düşmanla karşılaşma anında sabırlı bireylersiniz, savaşta da aslanlar gibisiniz. Bu gününüz önceki geçen günleriniz gibidir. Vallahi ben Allah’ın, kendi dinini sizinle aziz edeceğini ve sizlerle düşmanını kırıp helak edeceğini ümit ediyorum.”

Amr daha sonra atından indi ve onunla birlikte Yemen kabilelerinden bin civarında kişi de atından indi. Bunların içinde namılı bahadırlar vardı. Onunla birlikte kavminden ve aşiretinden de bazı kimseler indiler. Amr daha sonra öne doğru çıktı. Samsame adlı kılıcını sıyrarak Müslümanların önünde durdu. Onu boynuna koyarak şu şiiri söyledi:

Mezhicin melikleri bilirler ki kavim bıkıp usandığı zaman koruyan bir süvariym.

Kâdisiye ehline karşı alamet olarak sabır gösterdim; insanlar sabretmediğinde benim gibi birisi sabır gösterir.

Dağılıncaya kadar mızrakla onlarla vuruştum. Kırılıncaya kadar kılıçla onlarla vuruştum.

Bunu babam ve babamın babası bana vasiyet etti. Ben de bunu tavsiye ettim. Bunda taksiratta gösterecek değilim.

Dinine beni hidayet ettiğinden dolayı İlahıma hamd ettim; hayatta olduğum müddetçe Allah için çalışacak ve O’na şükredeceğim.

Bu kızgın birlik Amr b. Madîkerib Zebidi’ye ve ashabına saldırdıysa da onlara hiçbir şey yapamadı. Cerîr b. Abdullah sağ taraftan, Hucr b. Adiy sol taraftan, Mekşûh Murâdî ise kanattan, Amr b. Madîkerib ise merkezden saldırıya geçti. Farslılara karşı kararlı bir şekilde hamlede bulundular, onlar da arkalarını dö-

nüp kaçtılar. Müslümanlar onları kılıçtan geçirmeye başladılar ve bir bölümünü öldürdüler. Geriye kalanlar ise hezimete uğradı ve Hanikayn'a¹⁹⁷ kaçtılar. Akşam olunca Müslümanlar peşlerine takılmadılar. Ancak sabah oluncaya kadar yerlerinde kaldılar. [215] Sabah olunca Celûlâ'ya girmek için yöneldiler. Malları ve ganimetleri toplamaya koyuldular. O kadar topladılar ki orada bu denli ganimet olacağını sanmıyorlardı. Müslümanlardan birisi şöyle dedi: *"Allah Müsennâ b. Hârise Şeybani'ye rahmet eylesin! Yaşasaydı bu fetihle gözleri aydınlanırdı. Ben defalarca onun şöyle dediğini işittim: Ölümünden bir gün önce dahi olsa Celûlâ'nın fet-hini görmeyi isterdim."* Bunun üzerine Ubeyd b. Amr Becelî şöyle dedi: *"Evet, Allah Müsennâ b. Hârise Şeybani'ye rahmet eylesin! O vefat edip gitti. Celûlâ'nın fethedilmesiyle gözleri aydınlanmadı. İnşallah cennet ile gözleri aydınlanacaktır. Ona bolca sevap tak-dim edilmiştir."*

Daha sonra Ubeyd b. Amr Becelî şu şiiri inşad etti:

Müjde olsun sana ey Müsennâ; sen Teğabun/Kıyamet gününde davet-çiye döndüğünde bir saygıyla karşılayacaksın.

Küfür ehline Becle Gününde Mihrân'ı ve ailesini bir sor. Çünkü onlar alçak yeri boşalttılar.

Orada Mihrân'ı hanımıyla birlikte teslim ettiler; Arûbe gününde sa-vaş meydanına atılmış olarak,

Celûlâ'da parlayan tuzun rengi gibi bütün saflarla biz bütün bidat sahiplerinin peşine düştük.

Hakikati himaye eden, ciddiyet, asalet sahibi bütün cömertlerin avu-cu barınanı savunur.

Hâşim b. Utbe Celûlâ'nın ganimetleriyle geri döndü. Bunları Medâin'e amcası Sa'd b. Ebî Vakkâs'a gönderdi.

Celûlâ Sonrası

Celûlâ'nın Fethinden Sonra Müslümanların Hanikayn'a ve Diğer Şehirlere Yürümesi

Müslümanlar daha sonra Hanikayn'a doğru harekete geçtiler. Farşılar Müslümanların Hanikayn'a doğru hareket ettiklerini öğrendiler ve Hanikayn'dan Kasr-ı Şîrîn'e doğru harekete geçtiler. Oraya uğradılsa da orada ikamet etmediler. Nihayet

197 Bağdat'ın Hemezan yolu üzerinde bulunan Irak şehirlerinden.

Hulvân'a kadar geldiler. O gün Fars Meliki Yazdicerd süvariler ve liderlerden oluşan bir topluluğun içinde orada bulunmaktaydı. Ashabının Celûlâ'da hezimete uğradığı ve onların Hulvân'a geldikleri haberi kendisine ulaşınca o, Acem komutanlarından Manuşehr b. Hürmüzdân'ı çağırarak onu yerine Hulvân'a bıraktı. Kendisi de ashabıyla birlikte kaçtı ve Nihâvend'e vardı. Burada [216] konakladı ve atlı birliğinin de Hemedan ve çevresinde konaklamasını emretti.

Müslümanlar Celûlâ'dan Hanikayn'a varıp o gün orada konakladılar. Daha sonra oradan da Kasr-ı Şîrîn'e vardılar. Hulvân'a doğru ilerleme iznini alabilmek için Sa'd b. Ebî Vakkâs'a bir mektup yazdılar ve onu kendilerine doğru gelmeleri için teşvik ettiler. Böylece burası kendileri için bir sığınak ve varacakları bir dayanak olacaktı. Onunla işleri hususunda istişarede bulundular. Sa'd o esnada hasta olduğundan onların gerisinde kaldı ve onlara ulaşamadı. Hulvân'a ilerlemelerini emreden bir mektubu kendilerine yazdı.

Müslümanlar Sa'd'ın kendilerinden geride kalması ve kendilerine yardım edememesine öfkeleniler. İbrâhîm b. Hârise Şeybânî bu konuda şu şiiri yazdı:

Sa'd'ın düşüncesine gelince o ordusuna yardım etmek yerine oturmuştur. Ey Sa'd b. Zühre sen çirkin bir eylemde bulundun.

Yüce olan Allah'a kasem ediyorum ki onun yerinde Müsennâ hayatta olsaydı kuşkusuz sahraya çıkardı.

Acizlik göstermeksizin cihad ederek orada çarpıştırdı, cevni kırmızı olduğunu sanıncaya kadar mızrakla vururdu.

Bol sevabı isteyerek Becîle gününde alamet olarak şiddetli vuruşları gibi.

Ayıplanmaktan korkarak öne çıkıp keskin kılıçla düşman topluluklarına vururdu.

Ancak Sa'd bugünün ecrini murad etmedi. Çetin bir günde bize gelmedi ki mazur görülsün.

Bu beyitler Sa'd'a ulaştı. Hastalığına rağmen harekete geçeri gibi oldu. Sonra Selmân Fârisî'yi çağırıp onu yerine Medâin'e hâlef bıraktı ve kendisine ganimetleri korumasını vasiyet etti. Beraberinde bulunan ashabıyla birlikte harekete geçip Müslümanlara -onlar o gün Kasr-ı Şîrîn'de konaklamışlardı- ulaştı. Sa'd o gün onlarla birlikte konakladı.

Bir sonraki gün olduğunda insanlara Hulvân'a doğru harekete geçmeleri için nida etti. İnsanlar da onunla birlikte harekete geçtiler. Bu durum Hulvân'da bulunan Manuşehr b. Hürmüz-dân'a ulaştınca o, oradan kaçarak Yezdicerd'e ve ashabına ulaştı. Sa'd b. Ebî Vakkâs ve öncülüğünü Cerfîr b. Abdullah Becelî'nin yaptığı grup Hulvân'a yönelip şehre girdi.

Abdullah b. Kays el-Ezdî şu şiiri inşad etti:

Ebu Haf's'a bildirin ki atlı birliklerimiz Hulvânda zırhlarla gizlice fi-sıldamaktadır.

Bizler sabahleyin Cerfîr'in birliği ile baskında bulunduk. Birliğimizde bir de bayrağımız var idi.

Bizler bütün yerlerde gece misali gibi olan -ki gece de karanlıktır- toplulukla Farşlıların kökünü kazıdık. Allah yardımını indirinceye kadar savaşıyoruz, Sa'd ise Kâdisiye kapısını bileğiyle tutmuş.

Birçok kadın dul kaldı. Sa'd'ın kadınları içinde dul yok idi.

İşte bunlar benim kavmim, ganimet elde edildiğinde aşiretimi ve benim hazır kılınmış olan yerlerimi duymuş isen.

- [217] Sa'd b. Ebî Vakkâs, Hulvân yurdunda Farşlılara ait her şeyi ele geçirdi. Daha sonra Mekşûh Murâdî'yi çağırdı. Komutasına on bin kişilik bir Müslüman birliği verdi ve onu Masebezân ve çevresine gönderdi. On bin kişilik bir süvari birliğini de Urve b. Zeyd Hayl'ın komutasında Şehrezûr ve çevresine gönderdi. Müslümanlar sayılamayacak kadar çok ganimet ele geçirdiler. En kısa sürede ve çok acele bir şekilde Sa'd'a geri döndüler.

Zerîb b. Bersemulâ'nın Eylemleri, Müslümanlarla ve Nadle b. Muâviye Ensârî ile Diyaloğu

Sa'd b. Ebî Vakkâs daha sonra Ensârdan Nadle b. Muâviye'yi çağırdı. Onun komutasına üç yüz kişilik bir süvari birliğini verdi ve ona Hulvân bölgesindeki bütün küçük yerleşim birimlerine baskın yapmasını emretti. Nadle hemen yola koyuldu. Hulvân'ın çevresindeki yerleşim birimlerini ele geçirdi. Ne kadar evcil ve yabani hayvan varsa bütününü sürüp getirdi.

Müslümanlar Sa'd b. Ebî Vakkâs'a doğru Hulvân dağlarından iki dağ arasında ganimetleri sevk ederken ikinci namazının vakti girdi. Ganimetleri dağın eteğine koydular. Nadle b. Muâviye ezan okumak için öne doğru çıktı. "Allahu Ekber Allahu Ekber!"

diye nida ettiğinde dağdan *"Ey Nadle öyle yüce bir tekbir getirdin ki!"* diyen birisinin sesi yankılandı.

"Eşhedü en la ilahe illallah!" diye bağırdığında ise o kişi *"Ey [218] Nadle! Öyle bir ihlas gösterdin ki!"* dedi. Nadle: *"Eşhedu Enne Muhammeden Rasûlullah!"* dediğinde ise o, *"İşte bu, kendisinden sonra hiçbir peygamberin olmadığı rahmet peygamberidir."* diye cevap verdi. Nadle: *"Hayya Ala's-Salah!"* dediğinde ise o, *"Öyle bir fariza ki onu koruyup gözeten ve ona devam eden kimseye ne mutlu!"* dedi. Nadle *"Hayya Ala'l-Felah!"* dediğinde ise o, *"Kurtuluş, kurtuluş ehli içindir. Salah ise salah ehline aittir."* dedi. Nadle ezanını bitirip de ikamete başladı. *"Kad kameti's-Salatu!"* deyince o ses, *"Bakilik Muhammed (as.) ümmetine aittir. Kıyamet de başlarına kopacaktır."* dedi. Nadle Müslümanlara namaz kıldırdı.

Nadle namazını bitirdikten sonra hemen ayağa fırlayarak *"Ey hayırla ve kelamla gaipten cevap veren..."*¹⁹⁸ *Biz senin sözünü işittik ve cevabını da anladık. Eğer sen Allah'ın meleklerinden isen Allah'ın salatı senin üzerine olsun! Eğer cinlerden isen sana ve ailene merhaba. Eğer insanlardan isen bizim yanımıza çık gel ki seni görebilelim. Bizler Allah'ın, O'nun Rasûlü Muhammed'in (sav.) ve Müminlerin Emiri Ömer b. Hattâb'ın (ra.) heyetiyiz."*

Nadle b. Muâviye ve beraberindeki Müslümanlar, dağın koyağından saçı ve sakalı ağarmış ve uzamış, üzerinde beyaz yünden iki kat elbise bulunan yaşlı bir adam çıkıp yanlarına gelinceye kadar hiçbir şey hissetmediler. Yaşlı adam kocaman başını açtı. Elinde de dayandığı bir asası vardı. Nadle şöyle dedi: *"Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi senin üzerine olsun! Allah sana merhamet eylesin! Kimsin sen?"*

Yaşlı adam: *"Ben Zerîb b. Bersemulâ'yım. Salih kul İsa b. Mer-yem'in (as.) vasisiyim. O, gökten ineceği zamana kadar benim hayatta kalmam için dua etti. Benden Ömer b. Hattâb'a selam söyleyin ve ona deyin ki; üzerinde bulunduğu hâl üzere kalsın. İfrat ve tefritten uzak dursun, fil ve sözleriyle doğruluğa yönlendirsin. İş yakındır. Eğer Muhammed (sav.) ümmeti içinde hayrı bulunmayan birtakım hasletler meydana gelecek olursa kaçın kaçın!"* dedi. Nadle b. Muâviye şöyle dedi: *"Allah sana rahmet eylesin! Bize ha-*

ber ver ki dünyamızı ve ahiretimizin ikbalini yok eden hasletleri bilelim."

Zerîb: "Eğer erkekleriniz erkeklerle kadınlarınız kadınlarla yetinecek olur, bilginleriniz yöneticilerinize dayanırsa onların istediği fetvayı verir; yiyecekleriniz çoğalırsa eşyada kıtlık dışında pahalılık olmaz; istişarede başvurduğunuz kişiler köleleriniz ve hadımlarınız olur, halk ibret alsın diye suçsuz günahsız kişiler öldürülür, bağış azalır ve onu sadece düşük kimseler ve ayak takımları alır, aranızda sadaka azalırsa aranızdaki yoksullar bir yıldan diğer yıla kadar gzerse ancak on dirheme ulaşabilir, Kur'an'ı ancak ezgi ve çalgı edinir, mescidleri süs edinir, minareleri uzatırsanız ve aranızda yalancı [219] şahitlikler çoğalırsa...¹⁹⁹ yağmur ancak öfke eseri olarak yağarsa, zinayı helal sayar ve riba (faiz) yerseniz buna şahit olduğunuzda saldırganın gelişini ve Rabbinizin gazabını bekleyiniz."

Bu sözlerden sonra Zerîb b. Bersemulâ dağdaki yerine geri döndü. Müslümanlar da ganimetlerle birlikte Sa'd b. Ebî Vakkâs'a gittiler. Ona Zerîb ile aralarındaki konuşmayı haber verdiler. Sa'd, bu durumu Ömer b. Hattâb'a (ra.) yazdı ve ona kendisinin Hulvân'da ikamet ettiğini bildirdi. Ömer ona şu mektubu yazdı:

"Ey Ebu Vakkâs'ın oğlu! Allah sana rahmet eylesin! Sana bu mektubum geldiğinde sen kendin bizzat söz konusu dağa gidesin de benim için bu adamın durumunu araştırarsın ve bana onun haberini bir mektupla bildirsin. Selâm ile."

Ömer'in mektubu Sa'd'a ulaştınca o, söz konusu yere doğru hareket etti. Müslümanlar burada Zerîb b. Bersemulâ'yı aradılar. Sa'd kendisi ezan okudu ve insanlara da her noktada ezan okumalarını emretti. Ancak hiç kimse onlara cevap vermedi. Sa'd daha sonra atlı birliklere emretti. Atlı birlik Zerîb b. Bersemulâ'ya seslenerek ve onu arayarak Hulvân dağlarını günlerce dolaştı. Onunla ilgili hiçbir habere vakıf olamadılar. Sa'd, Hulvân'a geri döndü ve bu durumu Ömer b. Hattâb'a yazdı. Daha sonra Cerîr b. Abdullah Becelî'yi çağırdı. Becîle kabilesinden, Yemen'den ...²⁰⁰ ve diğer Arap kabilelerden oluşan bin kişilik bir

199 Noktalı olan bölüm açık değildir.

200 Noktalı bölüm kitabın aslında açık ve anlaşılır değil.

birliği onun komutasına verdi. Ona Hulvân'da ikamet etmesini Ömer b. Hattâb'ın (ra.) emri ona gelinceye Arapları kollamasını, Müslümanların maslahatı için uğraşmasını emretti.

Sa'd ardından Hulvân, Celûlâ, Hanıkayn, Medâin ve Kâdisiye ganimetlerini bir araya getirdi. Ömer b. Hattâb'a göndermek için bunun humusunu çıkarttı. Geriye kalanını da Müslümanlar arasında taksim etti.

Hasam kabilesinden Bîşr b. Rebîa –ki kendisi sayılı kahramanlardan idi- ileriye çıkarak Sa'd'ın yanına vardı. Sa'd'dan kendisine daha fazla pay vermesini talep ettiyse de Sa'd ona fazladan hiçbir şey vermedi. Hasamî şahıs buna öfkelen-di. Denildiği-ne göre Sa'd b. Ebî Vakkâs'ı hicvetti ve bu konuda şu şiiri söyledi:

Değerli bir kavmin yerine toplulukları naip olunur. Sa'd bağış ile Halit'e üstünlük sağlar.

Eğer günahsız bir insana taksimatta hediye olarak ikramda bulunacak olursan zulüm için kötü rey de fazladan yaraşır.

Ey babası olmayasica bilmeden hakkımızı mı yağmalıyorsun, hakkın boyutlarından saparak gönlün muhakkak daraldı.

İbn Hasam'ın mirasına ne oldu. Bize Halit için de ki ey insanlar sen [220] cihad eden değil idin.

Ömrüme kasem olsun ki ey Ebu Vehb eğer Kureyş sana iyilikte bulunsaydı onlara yardım ederdin.

Babalarını zamanında çokça kınamaya maruz bıraktın ve kaya içinde mağaralarda bulundun.

Sa'd onun kendisini hicvettiğini anladı. Onu çağırıp sahip olduğu değerli bir taşı ona verdi. Bu taşın değeri bin dirhem idi. Bunun yanında kendisine ganimetleri de verip onu Ömer b. Hattâb'a (ra.) gönderdi. Ganimetler Medine'ye geldi. Müslümanlar çıkıp ganimetlere baktılar ve çokluğunu görünce şaşırdılar. Müslümanlardan birisi "Ey Müminlerin Emiri! Bu ganimetleri Beytülmale mi koyacaksın?" diye sorunca Ömer şöyle karşılık verdi: "Hayır! Ömrüme kasem olsun ki hakkıyla taksim edilinceye kadar hiçbir evin tavanı onu gölgeleyemez."

Ömer daha sonra ganimetlerin Rasûlullah'ın (s.a.v) Mescidine konulmasını ve o gece bir grubun bu ganimetlere bekçilik yapmalarını emretti. Sabah olunca Ömer (ra.), Muhâcirler ve Ensâra nida edip onları topladı. Sonra da insanlara takdirlerini

veriyor, dilediğine lütufta bulunup fazla veriyordu. Her hak sahibine hakkını veriyordu.

Ganimetleri getiren Bişr b. Rebîa Hasamî öne doğru çıkarak şöyle dedi: *"Ey Müminlerin Emiri! Başkalarına verdiğin gibi bana da bu ganimetten ver."* Ömer: *"Sa'd orada senin hakkını vermedi mi?"* diye sorunca Bişr *"Evet, bana hakkımı verdi. Ancak şu var ki ben bu ganimetleri sana takdim edinceye kadar korudum. Dolayısıyla senden daha fazla istiyorum."* dedi. Ömer: *"Hayır, Allah korudu sen değil!"* diye çıkıştı. Daha sonra ona önemsiz ve basit bir şeylerin verilmesini emretti. Bişr buna öfkelenildi ve Ömer'in (ra.) verdiğine razı olmadı.

Ömer ona şöyle dedi: *"Sen dili akıcı olan bir şairsin. Sen hiç kuşkusuz bir kahraman ve bir bahadırsın. Seni, emirin Sa'd b. Ebî Vakkâs'a karşı kırgın olarak görnekteyim, niçin?"* diye sordu. Bişr: *"Ey Müminlerin Emiri! O bana eş olmayan ve bana yaklaştırmayan kimseleri bana tercih etti."* dedi. Ömer: *"Bende olmayan bir şeyle beni hiciv etmeyeceğine dair bana güvence veriyor musun?"* diye sordu. Ömer (ra.) daha sonra ona değerli bir hediye verilmesini emretti. Böylece onu hoşnut etti. Sonra da şöyle dedi: *"Allah'ım! Ömer'i yüklediğin şeylerden salim ve sorumluluğu olmayacak bir şekilde kurtar."* Ömer (ra.) daha sonra Sa'd b. Ebî Vakkâs'a, Selmân Fârisî'yi Medâin'e ve çevresine vali kılmasını, kendisinin de Kufe'ye dönmesini, insanlara Kufe'de yapılar inşa etmelerini emreden bir mektup yazdı.

Ömer b. Hattâb'ın (ra.) mektubu Sa'd'a gelince o, Selmân'ı çağırdı. Onu Medâin'e vali olarak atadı ve Müslümanlardan bir grubu da onun maiyetine verdi. Sonra da Kufe yurduna geri dön-
[221] dü ve insanlara yapılar inşa etmelerini emretti. Bunun üzerine insanlar Kufe'de evler inşa etmeye başladılar ve kabile Arapları için duvarlar edindiler. Bugünden ve bu andan itibaren Araplar Kufe'ye yerleşmeye başladılar. Ömer, Sa'd b. Ebî Vakkâs'a bir elçi gönderip orada bir mescidin yapımına başlanmasını emretti.

Ali b. Ebî Tâlib'in (ra.) Kufe Mescidi Hakkındaki Sözleri

Kâsım b. Velit şöyle der: Babamın şöyle dediğini işittim: Bir gün Kufe Mescidinde oturuyordum. Bir adam Müminlerin Emiri Ali b. Ebî Tâlib'e (ra.) çıkagelerek şöyle dedi: *"Müminlerin Emi-*

ri! Ben yalnız bir adamım. Ne ailem var ne de çocuğum. Üzerime vacip olan hacc sorumluluğunu yerine getirdim. Bir azık edindim. Bineğimi de sattım. Vefat edinceye kadar orada kalmak amacıyla Beytül-Makdis'e yolculuk mu yapayım yoksa şu mescitte kalarak ibadet mi edeyim?"

Ali ona şöyle cevap verdi: "Aziğın ye! Bineğini sat. Sana düşen bu mescitte kalmaktır. Ona sınıksız yapış. Zira bu mescit dört büyük mescitten birisidir. Bu mescitteki iki rekât onun dışındaki diğer mescitlerde kılınan on rekate eş değerdir. Oadaki bereket, geldiğin yöne göre on mil mesafeden başlar. Bir köşesinde suların coşup kaynakıldığı yer vardır. Mescidin beşinci sütununun yanında İbrâhîm el-Halîl (as.) namaz kılmıştır. Bu mescitte İdrîs (as.) ve Nûh'un (as.) namaz kıldığı yerler vardır. Bu Mescitte Musa b. İmran'ın (as.) asası vardır. Bu mescitte bin nebi ve bin tane de vasi namaz kılmıştır. Yağus, Yeuk -ki bu el-Fârûk'tur- burada helak edilmiştir. Buradan Ahvâz Dağına yürünür. Ondan Kıyamet gününde şöyle şöyle özelliklere sahip hesaba çekilmeyecek ve cezalandırılmayacak bin kişi diriltilecektir. Ortasında cennetin ravzalarından bir ravza vardır. Onda üç tane pınar vardır...²⁰¹ Ahir zamanda Müslümanlar için ortaya çıkacaktır. Bir pınar sudan, bir pınar süttten ve bir pınar da yağdandır. Sağ tarafı erkekler sol tarafı ise kadınlar içindir. İnsanlar bu mescitteki fazileti bilselerdi kuşkusuz emekleyerek de olsa bu mescide gelirlerdi." (Ali) daha sonra şöyle devam etti: "Ey insanlar! Kufe'ye sövgüde bulunmayın. Zira Kufe hidayet çerağları ve öğüdün imarıdır. Onlarla Allah (cc.) ahir zamandaki her facirin ve kâfirin kanadını parçalar."

Ömer b. Hattab (ra.) ise şöyle diyordu: "Kufe, İslam'ın kubbesi, [222] imanın hazinesi, Arapların kafatasları, Allah'ın en uzun mızrağıdır. Allah (cc.) onlarla münafıkların kanatlarını kırar." Sa'd b. Ebî Vakkâs Kufe'ye yerleşince Enbâr ve Heyte civarına ve Fırat tarafından sulanan ormanlık arazilere bir atlı birlik gönderdi. Çok az bir kısmı hariç buralar fethedildi. Ömer b. Hattâb (ra.) daha sonra Şam'da bulunan Ebu Ubeyde b. Cerrâh'a bir mektup yazarak ona Beytül-Makdis'e doğru harekete geçmesini ve Beytül-Makdis ahalisi ve o civardaki kâfirlerle savaşmasını emretti.

201 Kitabın aslında bu bölüm belirsizdir. el-Mucem'de ise şöyle geçmektedir: "Kırları giden ve müminleri arındıran cennetten üç göze" vardır.

Kudüs'ün Fethi

Ömer b. Hattâb'ın (ra.) Elleriyle Beytü'l-Makdis'in Fethi

Ömer'in (ra.) mektubu Ebu Ubeyde'ye (ra.) ulaşınca o, Saîd b. Zeyd b. Amr b. Nufeyl'i çağırıp onu Dimaşk'a vali olarak atadı. Sonra beraberinde bulunan Müslümanlarla harekete geçti. Ürdün yurduna ulaştı ve burada konakladı. Sonra da Beytü'l-Makdis ahalisine şu mektubu yazdı:

"Bismillâhirrahmânirrahîm! Ebu Ubeyde b. Cerrâh'tan İlyâ ehli patriklerine ve sakinlerine! Hidayete tabi olanlara ve yüceler yücesi olan Allah'a iman edenlere selam olsun. İmdi, ben sizlere Allah'tan başka ilah olmadığına, onun ortağı olmayan yegâne ilah olduğuna, Muhammed'in (as.) onun kulu ve elçisi olduğuna, onun Allah (cc.) katından getirdiklerinin, cennet ve cehennemin hak olduğuna, Kıyametin şeksiz ve şüphesiz gerçekleşeceğine, Allah'ın kabirlerdekini dirilteceğine tanıklıkta bulunmanızı emrediyorum. Eğer buna tanıklıkta bulunursanız kanlarınız ve mallarınız bize haram olur. Ancak hak gereği olanlar müstesna. Sizler bizim dinimizde kardeşlerimiz ve paylarımızda ortaklarımız olursunuz. Eğer bunu kabul etmekten kaçınacak olursanız üzerinize öyle bir toplulukla harekete geçerim ki ölüm onlar için ...²⁰² daha sevimlidir... Şarap içmek ve domuz eti yemek... Sonra da sizin savaşanlarınızı öldürünceye, çocuklarını esir alıncaya ve mallarınızı taksim edinceye kadar inşallah asla sizin üzerinizden dönmem. Bu iki [223] şıktan birisini seçiniz. Biliniz ki ben size gönderdiğim bu mektubumun gereğine bağlıyım. Kuvvet ve kudret ancak yüce ve ulu olan Allah'ın yardımıyladır."

Daha sonra Ebu Ubeyde bu mektubunu İlyâ ehline gönderdi. İlyâ ehli bu mektubu okuyunca kendilerine sunulan iman önerisini kabul etmekten kaçındılar ve ona olumlu bir cevap vermediler. Ebu Ubeyde de onların üzerine yürüdü ve sahalarında konakladı.

İlyâ ehli Müslümanlarla savaşmak için meydana çıktılar ve savaştılar. İlyâ ehli hezimete uğradı. Müslümanlar çok çabuk bir şekilde işlerini bitirip onları öldürdüler ve onları şehirlerine geri çekilmek zorunda bıraktılar. Aralarındaki savaş günlerce

sürdü. İlyâ ehli herhangi bir çözüm bulamayınca ve Müslümanlara karşı koyacak takatleri kalmayınca Ebu Ubeyde'ye şu haberi gönderdiler: *"Bizler sizlerle sulh yapmak istiyorduk, ancak sizlere güvenemiyoruz. Sizler sahibiniz Ömer b. Hattâb'a mektup yazınız ki o bize gelip eman versin ve bizim için bir ahidname yazsın. Bizler ancak buna güvenebilir ve buna meylederiz."*

Ebu Ubeyde ashabına şöyle dedi: *"Şu kavmin dedikleri hakkında görüşünüz nedir?"* Muâz b. Cebel: *"Ben Müminlerin Emiri'ne mektup yazıp onun sana doğru gelmesini istemen gerektiği görüşündeyim. Umulur ki o gelirse Allah Teâlâ Şam diyarının geri kalan beldelerini de inşallah ıslah eder."* dedi.

Beytü'l-Makdis Halkı Hakkında Ebu Ubeyde b. Cerrâh'ın (ra.) Ömer b. Hattâb'a (ra.) Mektubu

"Bismillâhırrahmânırrahîm! Âmir b. Cerrâh'tan Allah'ın kulu, Müminlerin Emiri Ömer b. Hattâb'a! Selam sana! İmdi, ey Müminlerin Emiri sana Müslümanlardan bir grup ile İlyâ ehline vardığımı ve onların sahasında konakladığımı haber vermek istiyorum. Onlarla aramızda onların lehine değil de aleyhlerine olan birçok olay geçti. Beytü'l-Makdis ehlini ele geçirme konusunda geciktik. Onlar da teslim oluşlarını geciktirmek suretiyle bize karşı açık bir kurtuluş bulamadılar. Allah Teâlâ bununla [224] ancak onların zayıflığını, eksikliğini, zillet ve horluğunu arttırdı. Bu süre onlar açısından uzayınca ve muhasara şiddetlenince sulh etmek istediler ve Müminlerin Emiri'nin kendilerine gelmeleri koşuluyla emanname talep ettiler. Böylece bu eman kendileri nezdinde güvenilir olacak ve onlar için emanname yazan kişi de güvenilir olacaktır. Ayrıca biz Müminlerin Emiri'nin gelmesinden onların da bundan sonra bir tuzak kurup dönmelerinden korktuk. Herhangi bir tuzak kurup sulhu bozmayacaklarına, cizye vereceklerine ve zimmet ehlinin kabul ettikleri şeyleri kabul edeceklerine dair onlardan ahidler, misaklar ve kuvvetli yeminler aldık. Onlar da bize bunu ikrar ettiler. Ey Müminlerin Emiri! Bize gelmeyi uygun görüyorsan gel. Sana da aşikâr olduğu gibi senin bu gelişinde ecir ve sevap vardır. Allah sana rûşdünü bağışlasın ve işini kolaylaştırsın. Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi senin üzerine olsun!"

Ömer b. Hattâb'a (ra.) Medine'de Görüşlerin Sunulması

Ebu Ubeyde'nin (ra.) mektubu Ömer'e (ra.) ulaşır da Ömer onu okuyunca kendisiyle birlikte Medine'de ikamet eden Muhâcirler ve Ensârın ileri gelenlerine haber gönderip onlarla Şam'a çıkma hususunda istişare etti.

Osman şöyle dedi: *"Ey Müminlerin Emiri! Allah Teâlâ Romalıları rezil etmiş ve onları mağlup etmiştir. Ebu Ubeyde de onları muhasara ve abluka altına almıştır. Günden güne eksiklikler, zayıflıklar ve gevşeklikleri artmaktadır. Eğer sen ikamet eder ve onların üzerine yürümezsen senin onların işlerini hafife aldığını ve durumlarını küçümsediğini, ordularını hakir gördüğünü bileceklerdir. Onlar kısa bir müddet sonra hüküm için inecekler veya cizye vereceklerdir."*

Ömer *"İçinizde bu görüşün dışında başka bir görüşü olan var mı?"* diye sorunca Ali b. Ebî Tâlib (selam onun üzerine olsun) şöyle cevap verdi: *"Evet benim bir görüşüm var. Şu topluluk senden kendilerinin zelil ve hakir olduğu bir konuma koyan, sana izzet Müslümanlara da fethi sağlayan, vereceğin hükmün için inmeyi talep etmişlerdir Her bir açlık ve susuzlukta, ashabına ve askerine varınca ya kadar kat edeceğin her bir vadi ve toprakta senin için büyük bir [225] ecir vardır. Onlara vardığında iş, afiyet, sulh ve fetih inşallah gerçekleşecektir. Diğer bir husus da şudur ki ben şundan da emin değilim: Eğer Romalılar senin sulh sözünden ve onlara gitmenden ümitsizliğe düşecek olurlarsa kalelerine sınıksıkıya tutunur ve din kardeşleri onlarla yardımlaşır, böylece kuvvetleri perçinleşir ve Müslümanlar da bundan dolayı belaya düşer olur, işleri ve savaşları uzar, meşakkat ve açlıkla karşı karşıya kalırlar. Belki de Müslümanlar kaleye yaklaşırlar da onlar Müslümanlara oklar veya taşlar atarlar. Bazı Müslümanlara bir şey isabet edecek olursa Müslümanlardan birisinin öldürülmesine karşılık bütün müşriklerin düşmesini temenni edersin. İşte bu benim görüşümdür. Selam ile."*

Ömer (ra.): *"Sana gelince ey Ebu Amr! Düşmana tuzak kurma da nazarın güzeldir. Sana gelince ise ey Ebü'l-Hasan! İslam ehli için nazarın yerindedir. Ben inşallah Şam'a doğru yürüyeceğim. Kuvvet ancak Allah'ın yardımıyladır."* dedi. Ömer b. Hattâb (ra.) daha sonra Abbâs b. Abdülmuttalib'i (ra.) çağırıp ona insanları

garnizonda toplamasını emretti. Abbâs'ın garnizonu Medine'nin dışında idi. Muhâcirler ve Ensârın ileri gelenleri ve Arapların seçkinlerinden oluşan Müslümanlar orada toplandılar.

Garnizonda askerlerin toplanması tamamlanıp da Ömer Şam'a doğru harekete geçmeye karar verince insanların içinde ayağa kalktı. Allah'a hamdû senada bulunduktan sonra şöyle dedi: *"Ey insanlar! Ben bildiğiniz bir iş için Şam'a doğru çıkıyorum. Müslümanlar hususunda korkum olmasaydı çıkmazdım. İşte Ali b. Ebî Tâlib (ra.) Medine'de. Bakınız eğer hizipleşecek olursanız size düşen onu emir edinmektir. İşlerinizde onu hakem tayin ediniz, onu dinleyiniz ve ona itaat ediniz. Size emrettiğim şeyi anladınız mı?"* Onlar: *"Evet işittik ve itaat ettik"* dediler.

Bunun üzerine Ömer şöyle dedi: *"Bizi İslam ile izzetlendiren, bize imanla ikramda bulunan, Kur'an'ı bize özgü kılan, Peygamberi Muhammed (sav.) ile bize rahmet eden, onunla bizi sapıklıktan kurtaran ve cehaletten kurtarıp basiret sahibi eyleyen, onunla şanımızı yücelten, dağınık ve bölük pörçük iken bizi bir araya getiren, kalplerimizin arasını kaynaştıran, düşmanlarımıza karşı bize yardım eden, yurtları erkimiz altına veren ve bizleri birbirini seven kardeşler kılan Allah'a hamd olsun. Öyleyse ey Allah'ın kulları bu nimetlere karşı sizler de Allah'a hamd edin, O'ndan daha fazlasını isteyin ve şükredin. Allah fazlaca isteyip rağbet edenlere nimetini arttırır ve şükredenlere nimetini tamamlar. Uyanık olun! Ben ya- [226] rının inşallah yola çıkacağım. Kuvvet ancak Allah'ın yardımıylaadır. Yüce Allah'tan kendim ve sizler için bağışlanma diliyorum."*

Daha sonra minberden indi ve insanlara hazırlanmalarını emretti. Devesine bindi. Devesinin üzerinde iki çuval vardı. Bir tanesinde arpa kavutu diğerinde ise hurma bulunuyordu. Önünde de bir su kırbası vardı. Arkasında da içine bazen bu kavuttan döküp su ile ıslattığı büyük bir tepsisi vardı. O, bütün bunlara rağmen oruçluydu. Gece yarısı olunca insanlar inerdi. Ömer (ra.) de sıradan bir insan gibi askerin sonuncusu olarak inerdi. Onun arpa kavutundan ve hurmadan başka bir azığı yok idi.

O, yolculuk boyunca sürekli bu hâl üzereydi. Nihayet Şam yurduna yaklaştı. Bu durum Ebu Ubeyde ve Müslümanlara ulaşınca onlar Ömer'i karşıladılar. Bir de ne görsünler. Ömer deveye

binmiş, üzerinde de yünden yapılmış bir cübbe ve katvanî bir aba var. Kılıcını kuşanmış ve Arap yapımı bir yayı da omuzunda. Ebu Ubeyde ona bakınca saygı göstermek amacıyla atından indi.

Ömer de onu görünce o da devesini ıhtırdı ve üzerinden indi. Birbirlerine doğru yürüdüler. Ebu Ubeyde ona yaklaşıncı Ömer onunla musafaha etmek için eliyle ona doğru eğildi. Ebu Ubeyde halk içinde Ömer'e saygı olsun diye öpmek amacıyla Ömer'in elini tuttu. Ebu Ubeyde Ömer'in elini öpmek amacıyla eğilince Ömer de Ebu Ubeyde'nin ayaklarını öpmek amacıyla eğildi. Ebu Ubeyde hızlıca kenara çekildi ve şöyle dedi: *"Yapma ey Müminlerin Emiri!"* Kucaklaştılar, sonra ayrılıp bineklerine bindiler. Birlikte yürümeye başladılar. İnsanlar da onlarla birlikte yürüdü. Nihayet Ömer Dımaşk'a vardı ve Bâbü'l-Câbiye'de konakladı.

İnsanlar bölük hâlinde Ömer'e yönelip selam veriyorlardı. O gün onu karşılayanlar arasında Bilâl, Ebu Hüreyre, Ebû'd-Derdâ gibi Rasûlullah'ın (sav.) ashabı da vardı. Ebu Ubeyde ona yönelerek şöyle dedi: *"Ey Müminlerin Emiri! Üzerinden bu yünü atsan ve yerine beyaz bir elbise giysen; şu kâfirlerin kalplerinde daha çok heybetin olur."*

Ömer: *"Nefsimi alışkın olmadığı bir şeye zorlamak istemem. Ey Müslümanlar topluluğu! Sizlere düşen de halis niyettir. Şu eşkin atlardan sakının. Şu atlara binen bir kimse muhakkak kendisini beğenme duygusuna kapılır. Allah'ın sizleri kendileriyle aziz kıldığı, Bedir'de sizlere yardımda bulunduğu ve üzerinde çarpıştığınız şu develere sımsıkı yapışın."* dedi.

Ömer (ra.), daha sonra Ebu Ubeyde'ye (ra.) yönelerek şöyle dedi: *"Yezîd b. Ebî Süfyân ne yapıyor? Muâz b. Cebel ne yapıyor? Müslümanların cemaati nerede?"* Ebu Ubeyde: *"Ey Müminlerin Emiri! Askerlerin bütünü İlyâ'da konaklamış ve İlyâ ahalisini muhasara altına almışlar."* diye karşılık verdi. Bunun üzerine Ömer *"Allah'ın bereketiyle onlara doğru yola çıkınız."* dedi. İnsanlar Ömer ile birlikte İlyâ'ya doğru harekete geçti. İlyâ'ya yaklaştıklarında insanların ileri gelenleri Ömer'i karşıladılar. Müslüman süvarilerin üzerinde Romalılardan ganimet olarak ele geçirdikleri dibac (halis ipek) bulunmaktaydı. Ömer (ra.) onları bu hâlde görünce onlara bineklerinden inmelerini, sonra da üzerlerine

toprağın saçılmasını emretti. Ayrıca üzerlerinde bulunan dibac-
ların parçalanmasını da emretti.

Sonra da şöyle dedi: “Size haram olduğu hâlde dibacı giyiyor
musunuz?” Onlar “Ey Müminlerin Emiri! Bizler cihad hâlindeyiz.
Bu da savaş aletindendir.” diye karşılık verdiler. Ömer şöyle dedi:
“Sizler namazla yükümlüsünüz. Bu elbise ile namaz kılmak ise ha-
ramdır. Ancak bunu savaş anında giymeniz hâli müstesna. Namaz
kılmak istediğinizde onu çıkarınız. Çünkü Peygamberiniz Muham-
med (sav.) ipekli elbiseyi yasaklamış ve ‘Akın ve ipek ümmetimin
erkeklerine haram, kadınlarına ise helaldir.’ demiştir.”

Yezîd b. Ebî Süfyân Ömer’e yönelerek şöyle dedi: “Ey Mümin-
lerin Emiri! Bizler bolluk ve rahatlık memleketindeyiz. Bizim bu-
rada -Allah’a hamd olsun ki- fiyatlar ucuzdur. Bizim yanımızda
mallar ve davarlar var ve yüksek bir yaşam söz konusudur. Müslü-
manların hâli sevdiği gibidir. Beyaz bir elbise giy. Onu insanlara
da giydirebilir. Ata bin. İnsanları da ata bindir. Böyle davranman düş-
manların gözünde sana bir yücelik kazandırır. Üzerindeki şu yünü
at. Çünkü düşman seni bu hâlde görecektir. Olursa seni horlamaya
çalışır.” Ömer: “Ey Yezîd! Allah (cc.) katında beni çirkin gösterecek
şeylerle insanlar için süslenmeyi hoş görmem. İnsanlar nezdinde
işimi yücelten, ancak Allah (cc.) katında beni küçük düşüren bir işi
yapmak istemem. Bundan sonra herhangi bir konuda bu kelamı-
ma bir karşılık verilmesin.” dedi.

Ömer daha sonra yönelerek Beytül-Makdis şehrinin kapı-
sında indi. Vereceği hükmü kabul etmeleri ve kendileri için bir
emanname yazabilmesi için güvendikleri bir kişiyi kendisine
göndermelerini emreden bir mesajı onlara gönderdi. Müstare-
be²⁰³ Araplarından Ebu’l-Cuayd künyesiyle tanınan bir adam ona
yönelindi. Şehir halkı adına cizyenin ödenmesi ve şehirde kalmak
üzere Ömer ile sulh etti. Ömer (ra.) de bunu kabul etti ve gü-
nümüze kadar birbirlerinden miras olarak aldıkları bir emanna-
meyi onlar için yazdı. Allah en iyisini bilir.

[228]

Kabül’l-Ahbâr’ın Müslüman Oluşu

Daha sonra Ömer (ra.), Beytül-Makdis’e girdi ve oranın en
büyük kilisesinde konakladı. Kabül’l-Ahbâr Müslüman olmak ar-

zusuyla Ömer'e yöneldi. Ömer kendisine İslam'ı arz etti ve ona *"Ey kendilerine kitap verilenler! Biz, birtakım yüzleri silip tanınmaz hâle getirip de arkalarına çevirmezden yahut Cumartesi sahiplerini lanetlediğimiz gibi, onları da lanetlemeden önce, (gelin) beraberinizdekileri doğrulayıcı olarak indirdiğimize iman edin. Allah'ın emri mutlaka yerine gelir."*²⁰⁴ ayetini okudu. Ka'b bu ayeti işitir işitmez Müslüman oldu. Sonra da şöyle dedi: *"Ey Müminlerin Emiri! Tevrat'ta şöyle yazılıdır: İsrailoğullarından olan şu beldeleri Allah (cc.) Salihlerden olan, müminlere karşı rahmetli, kâfirlere karşı şiddetli, kalbi dışı gibi [dışı da kalbi gibi], sözü eylemine aykırı olmayan, hak hususunda uzak ve yakının bütünü'nün kendisinin yanında eşit olduğu, bağlılarının tevhid ehlinde geceleyin abid, gündüz kahraman, kendi aralarında merhametli, birbirlerine iyilikte bulunan, organlarını yıkayan, bedenlerini izarla örten, sevinçleri sinelerinde, sadakaları karınlarında, dilleri tek bir, takdis ve tehlil ile ıslak olan, her durumda, yerin ovalarında ve dağlarında Allah'ı (cc.) hamd eden bir grubun olduğu, bir adamın eliyle fethedecektir. Onlar Kıyamet Gününde ilk cennete girecek olan kimselerdir."* Ömer: *"Yazıklar olsun sana ey Ka'b! Söylediklerin hak mı?"* diye sorunca Ka'b şöyle cevapladı: *"Evet, söylediğimi işitene kasem olsun ki!"*

Bunun üzerine Ömer (ra.) secdeye kapandı. Sonra başını kaldırıp şöyle dedi: *"Bizi aziz kılan, bize ikramda bulunan, merhamet eden ve bizi Peygamberimiz Muhammed (sav.) ile şereflendiren Allah'a hamd olsun."* Ömer ardından insanlara yönelerek şöyle dedi: *"Ey İslam ehli! Müjde olsun sizlere! Allah (cc.) size verdiği vaadi yerine getirdi ve düşmanlara karşı sizlere yardım etti ve sizleri şu beldelere varis kıldı. Onun bu eyleminin karşılığı şükürden başka bir şey değildir. İsyan etmekten ve isyanlı ameller işlemekten sakının. Çünkü isyan etmek nimete nankörlüğe delalet eder. Nimete nankörlük eden ve kendilerinden tevbenin çekilip alındığı bir kavme gelince Allah onların izzetini çekip alır ve düşmanlarını da onlara musallat kılar."*

Ömer b. Hattâb (ra.) Beytül-Makdis şehrinde birkaç gün ika-
[229] met etti. Amr b. Âs ona yönelerek şöyle dedi: *"Ey Müminlerin Emiri! Şu beldenin ahalisi kendileri için üzümden sıktıkları içecek-*

lerini bize getirirler. Ayrıca bize üzümü kaynamadan önce pişirilmiş tatlı şeklinde getirirler. Bu içecek çok fazla tatlı olduğundan rûbbeyi andırmaktadır.²⁰⁵ Ömer şöyle dedi: “Onlara şöyle de: Bize ondan biraz getirsinler de bir bakalım.” Camdan bir kap içinde bir miktar getirilip Ömer’in önüne konuldu.

Ömer (ra.) onu kokladı. Sonra da belde halkına şöyle dedi: “Bunu hangi şeyden imal ediyorsunuz” Onlar: “Ey Müminlerin Emiri! Üzümlerimizi sıkıyor. Sonra onları o saatte tencerelere koyuyor, üçte ikisi süzülüp üçte biri kalıncaya kadar onu pişiriyoruz.” dediler. Ömer: “Eğer anlattığınız şekildeyse haram olan bölümü gitmiş geriye helali kalmıştır.” dedi. Ömer daha sonra parmağını ağzına koydu ve tadına baktı. Sonra da şöyle dedi: “Bu helal oluşunda herhangi bir kuşku bulunmayan bir şeydir. Allah’ın bereketiyle içiniz. Tatlı olduğu müddetçe de ondan yiyiniz. Onun kaynadığını biliyorsanız ondan içmeyiniz.”

Ömer (ra.) daha sonra başını kaldırdı. Onların piskoposlarına, rahiplerine ve onların ibadetlerindeki çabalarına, üzerlerindeki kıldan olan giysilere ve bornozlara baktı ve şöyle dedi: “Dilediğini saptıran ve dilediğini hidayete erdiren Allah’a hamd olsun ki.” Piskoposlardan birisi bunu işitti ve şöyle dedi: “Allah hiç kimseyi saptırmaz.” Ömer onun ne söylediğini anlamadı. Piskopos sözünü tamamlayınca Ömer şöyle dedi: “Dilediğini saptıran ve dilediğini hidayete erdiren Allah’a hamd olsun.” Piskopos tekrar; “Allah hiç kimseyi saptırmaz.” Ömer bu sözü işittince şöyle dedi: “Ey Allah’ın düşmanı, Allah’ın ahdi ve sizler için yazmış olduğum misak olmasaydı kuşkusuz senin boynunu vururdum. Sen Allah’ın hiç kimseyi saptırmayacağını mı iddia ediyorsun!? O saptırır, seni de saptırmış, senin kalbine mühür vurmuş, gözüne bir perde çekmiştir. Sonra da seni sana zulmetmeksizin cehennem ateşine atacaktır.” Piskopos sustu ve Ömer’den korktuğundan hiçbir şey söyleyemedi.

Ömer (ra.) daha sonra ashabına, yolculuğa çıkıp Medine’ye dönmeleri için nida etti. Sonra da yola çıktı. Beraberinde bulunan Ebu Ubeyde ve Müslümanlardan bir grup da onu uğurlamak için yola çıktılar. Şam sınırlarına vardıklarında Ömer onlara dönmelerini emretti. Onlar da geri döndüler.

205 Rûbbe: Kaynatılmış hurma usaresi (çev.).

Ömer (ra.), Medine'ye gitme arzusuyla yürüdü. O, bu yolculuğu esnasında Benî Cüzâm kabilesine ait Zâtü'l-Menâr adlı bir suya uğradı ve orada konakladı. Zâtü'l-Menâr²⁰⁶ suyunun ahalisi [230] ona yönelip, kendisine selam verdiler, onunla merhabalaştılar ve bu suyu kendisine arz ettiler. Ömer (ra.) şöyle dedi: *"Benden isteyeceğiniz bir hacetiniz mi var? Eğer benden taraf bir ihtiyacınız varsa söyleyiniz."* İçlerinden birisi *"Ey Müminlerin Emiri! Bizim yanımızda iki kız kardeşi nikâhı altında tutan bir adam var. Bu helal midir?"* diye sorunca Ömer bu sözden tiksindi. Sonra da şöyle dedi: *"Yazıklar olsun sana! Bu nasıl helal olabilir ki? Allah (cc.) 'İki kız kardeşi birden almak da size haram kılındı; ancak geçen geçmiştir.'²⁰⁷ buyurmaktadır."* dedi. Sonra *"Bana bu adamı getirin."* dedi.

O adam getirilince Ömer (ra.) ona şöyle dedi: *"Senin yanında bulunan şu iki kadın nedir?"* Adam: *"O ikisi benim eşlerimdir."* dedi. Ömer: *"Aralarında bir akrabalık var mı?"* diye sorunca adam: *"Evet, ikisi kız kardeşirler."* dedi. Ömer (ra.): *"Dinin nedir? Sen Müslüman değil misin?"* diye sorunca adam: *"Elbette Müslümanım."* dedi. Ömer: *"Bunun sana haram olduğunu bilmiyor musun?"* diye sorunca adam *"Hayır! Vallahi bilmiyordum. O ikisi bana haram değildir."* dedi.

Ömer (ra.) bunun üzerine ona şöyle dedi: *"Yalan söyledin, vallahi ey nefsinin düşmanı. O sana haramdır. Ya onlardan birisini boşarsın yahut da bir kelime dahi seninle konuşmadan önce boynunu vururum. Senin 'Ben onun haram olduğunu bilmiyordum.' sözünden dolayı kanını dökmekten kaçındım."* Adam: *"Ey Ömer bu sözünle çok iyi yaptın."* dedi. Ömer: *"Kendisinden başka ilah olmayan Allah'a yemin olsun ki işittiğin hususta çok ciddiylim. Ya iki kız kardeşten birisini boşarsın yahut da boynunu vururum."* dedi. Bunun üzerine adam: *"Allah bu dini uzak eylesin. Vallahi bu dine girdiğimden bu yana hiçbir hayra ulaşmadım."* dedi.

Ömer: *"Onu bana yaklaştırsın."* dedi. Onlar da onu yaklaştırdılar. Ömer onun başına asayla birkaç tane vurdu. Sonra da şöyle dedi: *"Ey Allah'ın düşmanı! Allah'ın kendisi, melekleri, peygamberleri, resulleri ve seçkin insanları için hoşnut olduğu dine haka-*

206 Zâtü'l-Menâr: Şam topraklarının Hicâz'a bakan ilk yeridir.

207 Nisa, 4/23.

rette mi bulunuyorsun? O ikisinden birisini boşa yoksa seni öldürecekim.” dedi. Adam: “Hangisini boşayayım?” dedi. Ömer adama: “Her birisi için bir ok belirleyerek ikisi arasında kura çek. O ikisinden kimin oku çıkarsa onu yanında tut, diğerini de boşa.” dedi.

Cüzâmî, Ömer’in kendisine emrettiği şeyi yaptı. Bir tanesini boşayınca Ömer (ra.) onu çağırarak şöyle dedi: *“Beni dinle ki sana anlatayım. Bir kişi Müslüman olur ve bu dinimize girecek olur sonra da bu dinden dönerse onu öldürürüz. Sana emrettiğim şeyden dolayı öfkenle hareket ederek İslam’dan ayrılmaktan sakın yoksa öldürülürsün. Şu birbirinden ayırdıktan sonra bıraktığın kadınla münasebette bulunmaktan sakın. Onu boşadıktan sonra münasebette bulunduğuna veya boşadıktan sonra ona yaklaştığına dair bir şey bana ulaşacak olursa seni recmederim.”* Cüzâmî [231] şöyle dedi: *“Vasiyetini kabul ettim ey Müminlerin Emiri!”*

Ömer buradan harekete geçti ve Vâdi'l-Kurâ'ya²⁰⁸ vardı. Bura da konaklayınca yöre halkı ona yönelerek şöyle dediler: *“Ey Müminlerin Emiri! Şurada bir kadın var. Onun yaşlı bir kocasının olduğunu biliyorduk. Bugün ise başka bir kocası var. O ikisi de onun yanına gidip geliyorlar.”* Ömer’in (ra.) yüzünde öfke alametleri belirdi. Sonra da şöyle dedi: *“Kadını da ikisini de getirin!”* Bunun üzerine hepsini getirdiler. İki adam da Ömer’in karşısında durdu. Ömer onlara dinlerini sorunca, onlar Müslüman olduklarını söylediler. Ömer *“Peki ya kadın?”* diye sorunca *“O da Müslümandır.”* dediler. Ömer: *“İkiniz ve şu kadın hakkında bana ulaşan, ikinizin de ona gidip geldiğine ilişkin haber de neyin nesi? Bunun ikinize de haram olduğunu bilmiyor musunuz?”* dedi. O ikisi de *“Hayır! Vallahi bunun bize haram olduğunu bilmiyorduk”* dediler. Bunun üzerine Ömer kadına *“Senin ilk kocan hangisi?”* diye sorunca kadın *“Şu yaşlı adam!”* dedi.

Ömer yaşlıya *“Yazıklar olsun sana ey ihtiyar! Seni bu davranışa ne itti! Bu çirkin davranış da nedir? Bu tür bir davranışa ne iyi bir insan izin verebilir ne de günahkâr bir kimse.”* diye söyleyince, yaşlı adam şöyle dedi: *“Ey Müminlerin Emiri! Ben gördüğün gibi yaşlı bir adamım. Zayıfladım, derim inceldi ve kemiklerim güçsüzleşti. Benim çok sayıda devem var. Onları otlatmak ve onlara su vermek*

208 Vâdi'l-Kurâ: Medine ile Şam arasında yer alan birçok köyü bulunan Medi-ne'ye bağlı bir yerleşim birimi.

hususunda güçsüz düştüm. Benim ne bir çocuğum var ne de bu hususta kendisine dayanıp güvenebileceğim bir kimse. Bu genç bana gelerek benden, benimle birlikte olan şu kadın hakkında bir gün bir geceyi kendisine tahsis etmem karşılığında develerin otlatılması ve onlara su verilmesi görevini üstleneceğini söyledi. Ben de kendi kendime 'Davarları otlatma ve onlara su verme hususunda bu adamın kuvveti ve cildi yerinde. Ben ise zayıfım ve buna takatim yok. O benim yerime develerimi otlatacak' dedim. Sana haber verdiğim şekilde eşim onun kadını oldu. Sen bana bunun haram olduğunu söyleyince bir daha böyle bir davranışa dönmeyecek ve bunu asla yapmayacağım." Ömer ona şöyle dedi: "Ey yaşlı adam! Hanımını tut. O sana aittir. Senin dışında kimsenin ondan bir payı olmadığı gibi hanımın üzerinde ona ait bir yol da yoktur."

Ömer (ra.) daha sonra gence yönelerek şöyle dedi: "*Sana gelince ey genç! Sen bu davranışın haram olduğunu bilmediğine dair yemin ettin. Sana emrettiğim şeye bak. Şu adamın evine indiğine ilişkin senin hakkında bir haber bana ulaşmasından sakın. Valla-hi bu günden sonra onun evine indiğine veya şu kadına yaklaştığına dair senin hakkında bana bir şey ulaşacak olursa kuşkusuz senin boynunu vururum.*" Bunun üzerine genç şöyle dedi: "*Asla onlarla birlikte konaklamayacak ve onlara yaklaşmayacağım Ey Müminlerin Emiri!"* Ömer b. Hattâb (ra.), Vâdi'l-Kurâ'dan yolculuğa çıkıp Medine'ye vardı. Müslümanlar onun gelişini ve esenlik içinde oluşunu, Filistin ve çevresinin Allah'ın (cc.) fey olarak ona bağışlamasını kutladılar.

[232] **Cebele b. Eyhem Gassani'nin Haberi, İslam Dinine Girişi ve İrtidat Etmesi**

Ömer b. Hattâb'ın (ra.) Şam yurdundan gelmesinin ardından Cebele b. Eyhem Gassani Hristiyan olan kavminden yüz yetmiş kişilik bir grup ile Müslüman olmak amacıyla Ömer'in yanına geldi. Rasûlullah'ın (sav.) Medine'sine yaklaşıncı amcaoğulları olan Âl-i Cefne'ye emretti. Onlar da asil atlarına bindiler, gümüş gerdanlıklarını kuşandılar, alınlarına cevher boncuklarını taktılar. Kuyruklarında ise ipek zülüfler vardı. Cebele o gün bu tür ziyaretlerle süslenmiş olan atının üstünde idi ve başında da bir taç vardı. Tacında da o gün Mariye'nin küpesi vardı. Mariye ba-baannesi idi.

Medine ahalisine Cebele b. Eyhem'in kendilerine doğru gelişi ulaşınca Ensâr bunu birbirlerine müjdelediler ve onu karşılamak için hazırlık yaptılar. Bu konuda Ömer b. Hattâb'dan (ra.) izin istediler. Ömer de onlara izin verdi. Medine'de bekâr ve dul kim varsa herkes Cebele'yi beklemek üzere yola çıktı.

Cebele benzeri görülmemiş bir kervan ile Medine'ye geldi. Arından Ömer b. Hattâb'ın (ra.) huzuruna girdi ve kelime-i şehadet getirdi. Ömer onu yakın adamlarının arasına aldı ve meclisin en üst yerine oturttu, konumunu yüceltti. Müslüman oluşuna da sevindi. Ensâra da ona ikram ve lütuflarda bulunmasını emretti. Ensâr da bu emri yerine getirdi. Cebele hac mevsimi gelinceye kadar Medine'de ikamet etti. Haccetmek üzere yola çıktı. Ömer de hac görevini onlara yaptırmak için onunla birlikte çıktı. Cebele de hacca doğru giden kimseler arasındaydı. Sonra kendisi için sarı dibacdan kubbesinin kurulmasını emretti. Haremin dışında onun için bu kubbesi kuruldu. Onun üniforması Mekke'de meşhur idi. Ona saygı ve tazim gözüyle bakmayan hiç kimse yok idi.

Cebele bir gün diğer insanların yaptığı gibi Kâbe'yi tavaf ediyordu. Fezâre kabilesinden birisi onun izarına bastı ve böylece izarı söküldü. Cebele de ona doğru yönelerek eliyle yüzüne bir tane vurdu ve burnunu ezdi. Fezâreli adam burnundan kan akar bir hâlde Ömer b. Hattâb'a yönelerek başından geçen bu olayı anlattı. Ömer, Cebele'ye haber göndererek onu huzuruna getirtti. Sonra da ona şöyle dedi: *"Yazıklar olsun sana! Şu adama bu davranışta bulunmanın sebebi nedir?"* Cebele: *"Ey Müminlerin Emiri! Avret yerim görünsün diye o benim izarıma kast etti. Eğer şu evin saygınlığı olmasaydı kuşkusuz kılıcımla onu öldürürdüm."* dedi. Ömer: *"Sen fiilini ikrar ettin. Adamın sahip olduğu hakkı için onu hoşnut et. Yoksa senden onun kisasını alacağım."* dedi. Cebele: *"Bunu yapacak mısın ey Müminlerin Emiri?"* diye sorunca Ömer: *"Evet! Vallahi bunu yapacağım."* dedi. Cebele: *"O ayak takımından bir adam, ben ise melik oğlu melikim. Vallahi ben İslam dininde Cahiliyye döneminde sahip olduğum izzetten daha çok izzete sahip olacağımı sanıyordum."* dedi. Ömer şöyle dedi: *"İslam ve onun adaleti Cahiliyyeye muhaliftir. Onu kendinden hoşnut eyle."* Cebele: *"Eğer onu hoşnut edemezsem?"* diye sorunca Ömer *"Eğer onu hoşnut edemezsen nasıl ki onun burnunu ezdiysen kisas*

olsun diye ona senin burnunu ezmesini emrederim. İslam seni de onu da bir araya getirmiştir. Takva dışında hiçbir vesileyle sen ondan üstün değilsin." dedi.

Cebele, Ömer'in kısas dışında hiçbir şeyi kabul etmediğini görünce zorunlu olarak o anda boyun eğdi, şöyle dedi: *"Evet, ey Müminlerin Emiri! Ancak ben bu gece şu durumuma bir bakayım."* Cebele o gün ayrıldı. Ensâr Ömer'e yönelerek şöyle dedi: *"Ey Müminlerin Emiri! Bizler Cebele için şu adamın gönlünü hoşnut ederiz. Çünkü Cebele Gassân'ın ileri gelenlerindendir. Biz bu tokadın fidyasını veririz."* Ömer: *"Vallahi, Fezârf ancak Cebele'den kısasını alabilir."* dedi.

İnsanlar Ömer'in (ra.) yanından ayrıldılar. Nihayet gözler uykuya daldı, hareketler sükûnete erişti. Cebele kendisiyle birlikte Medine'ye gelen kavmiyle -ki onlar yüz yetmiş kişiydiler- Şam'a doğru yola çıktı. Mekke ondan ve amcasının oğullarından ayrılmış bir şekilde sabahladı. Cebele, yanındakilerle Şam'da ikamet eden amcaoğullarının yanına gitti. Onlara bu durumu haber verdi. Sonra da onlara kendisiyle birlikte yola çıkmalarını emretti. Birçok kişi yolculuğa çıktı. Cebele, onları Rum topraklarına getirdi. Sonra da Konstantiniye'ye doğru yöneldi. Roma Kralı Herakliyus'un yanına vardı. O ve beraberindeki amcaoğulları Hristiyan oldular.

Herakliyus buna son derece sevindi ve bunu büyük bir fetih olarak gördü. Ona ve amcasının oğullarına Rum yurdundan istedikleri yerleri ikta arazisi olarak verdi. Ayrıca Cebele'yi özel adamlarından yaptı. Onu vezir edindi ve işinin sahibi yaptı. Cebele, Roma Kralının yanında konumların en yüksekleri ve en üstünlerine yerleşti.

Ömer b. Hattâb, Huzeyfe b. Yemân'ı çağırdı. Roma Kralını İslam dinine davet eden ve onu bu dine rağbet eden bir mektubu Huzeyfe ile gönderdi. Huzeyfe, Medine'den Şam'a gitti. Sonra Şam yurdundan da Roma yurduna vardı. Romalılar onun elçi olduğunu öğrendiler. Konstantiniye'ye ulaşınca kadar bütün noktalarda onu korudular. Huzeyfe daha sonra Herakliyus'un huzuruna vardı. Mektubu ona verdi ve Ömer b. Hattâb'ın (ra.) mesajını ilette. Herakliyus, mektuptaki hiçbir şeye olumlu cevap

vermedi. Sonra da Huzeyfe'ye yönelerek şöyle dedi: *"Ey Arabi! Dininizden yüz çevirerek ve dinimize rağbet ederek bize gelen amcan oğlunun yanına mı geldin?"* Huzeyfe: *"Hayır, ben ona gel-medim."* dedi. Herakliyas: *"Ona git. Onun bulunduğu konuma bir bak. Belki sen de buna bir eğilim gösterirsin."* dedi. Huzeyfe dedi ki: *"Herakliyas'un huzurundan çıkıp Cebele'nin kapısının önüne vardım. Cebele'nin kapısında gördüğüm köle ve uşakları Herakliyas'un kapısında görmedim. Sonra onun huzuruna girmek için izin istedim. Bana izin verdi. Onun yanına vardım. Bir de ne göreyim. Cebele cam cevherden mamul bir tahtın üzerinde oturmuş. Tahtın, altından dört ayağı ve gümüşten de dört sütunu var. Cebele'nin başında da çokça zebercet ve yakutla işlenmiş altından bir taç var."*

Huzeyfe şöyle devam etti: *"Orada bıyıkları ve çene altındaki kılları uzun olan kumral bir adamla da karşılaştım. Orta boylu, saçı ağarmış bir adam. Kızıl altını ezip sakalına sürmüş idi. Güneşin suretini yüzüne resmetmiş idi. Bundan daha güzel ve daha çekici bir manzara görmedim."* Huzeyfe der ki: *"Cebele beni gördüğü gibi beni selamladı, güzel bir şekilde karşıladı ve beni yakınına aldı. Daha sonra yanına varmamı terk ettiğimden dolayı beni kınadı. Sonra da bana insanların durumunu sordu. Özellikle de ısrarla Ömer b. Hattâb'ı sordu. İslam'a eğilim gösterip tekrar dine döner ümidiyle ona haber vermeye başladı."*

Huzeyfe devamla şöyle dedi: *"Onun derin bir nefes aldığını gördüm ve yüzünden üzüldüğünü anlayabiliyordum."* Cebele daha sonra şöyle dedi: *"Otur ey Huzeyfe!"* İlk bakışta ne olduğunu anlayamadığım bir şeyin üzerine oturdum. Düşününce bir de ne göreyim. Üzerine oturduğum şey altından sandalye. Ona doğru eğildim. Cebele tebessüm etti. Sonra da şöyle dedi: *"Kalbini temizlemiş isen giydiğine de üzerinde oturduğun şeye de aldırış etmezsin."*

Huzeyfe dedi ki: Bunun üzerine dedim ki: *"Rasûlullah (sav.) [235] altını sevmez ve onu da yasaklardı. Ancak yazıklar olsun sana ey Cebele! Seni Müslüman olduktan, Allah'ın evini haccettikten ve Kur'an okuduktan sonra kavminden, mülkünden ve yurdundan ayıran husus nedir?"* Cebele: *"Yazıklar olsun sana ey Huzeyfe! Ömer'in yaptıkları sana ulaşmadı mı? Ayak takımından birisinden*

dolayı bana kısas uygulamak istedi." dedi. Huzeyfe: *"Evet, ömrüme kasem olsun ki bu bana ulaştı. İşte Eşas b. Kays ve Tuleyha b. Huveylid Esedî. İkisi de Müslüman oldular. Sonra İslam dininden döndüler, zekât vermekten kaçındılar, Müslümanlarla savaşıp onlardan adam öldürdüler. Daha sonra tövbe ederek İslam dinine döndüler. İslam da onların bu tövbesini kabul etti."* dedi. Cebele: *"Bunu bırak ey Huzeyfe!"* dedi.

Cebele daha sonra huzurunda duran hizmetçisine işaret etti. Hizmetçi çıktı. Hizmetçiler yiyecek sandukalarını taşıyıp önümüze koyuncaya kadar hiçbir şeyi hissetmedim. Sonra döşeğin önüne altından bir sofrta kuruldu. Cebele döşeğinden indi ve döşeğin önünde bulunan serginin üzerine oturdu. Daha sonra beni çağırdı. Bundan ve altından bir sofradan yemek yemekten kaçındım. Bunun üzerine Cebele benim için kayın ağacından bir sofranın kurulmasını emretti. Önüme kayın ağacından sofra konuldu. Daha sonra bizim için öncesinde ne benzerini gördüğüm ne de işittiğim sıcak ve soğuk yiyecekler konuldu.

Huzeyfe dedi ki: *"Onun önüne altından bir tabak konuldu. Benim önüme ise kayın ağacından bir çanak veya sırçadan yapılı bir cam konuldu. Bu kabın içinde Cebele'nin önüne konulan yiyeceğin aynısı vardı. Sonra içki getirildi."* Ona dedim ki: *"Beni bu sofra üzerinde bulunmaktan mazur görmeni istiyorum."* O da denileni yaptı. Daha sonra sofra kaldırıldı ve içinde su bulunan bir kap getirildi. Altından bir leğen içinde takdim edildi. Elini yıkamaya başladığında kalktım ben de evin bir köşesinde yerin üzerinde -veya şöyle dedi: odada bulunan küçük bir havuzda- elimi yıkadım. Sonra yerime dönüp orada oturdum.

Cebele olabildiğince uzun bir kadeh istedi. Onun için hazırlanan bu şeyden beş veya altı tane içti. Ardından gözüyle önünde duran hizmetçisine işaret etti ve hizmetçisi dışarı çıktı. Fazla zaman geçmeden on tane cariyenin geldiğini gördüm. Bu cariyeler heykelleri andırmaktaydı. Kaplan ve samur yavrularının derileriyle kaplı fildişi ve abanoz taht taşıyorlardı. Bunlar Cebele'nin sağına ve soluna konuldu. Bir de ne göreyim. Üzerlerinde dokunmuş kumaş ve süslü halis kumaş bulunan on tane cariye. Bunlar altın ve cevherler takınmış bir hâlde salına salına yürüyorlardı. Nihayet gelip bu tahta oturdular ve kopuzları kucaklarında idi.

Huzeyfe şöyle devam etti: *"Şu ilginç manzara ile de karşılaştım! Bir elinde içinde misk, anber, dövülmüş kâfur bulunduğu altından bir kap, diğer elinde ise içi gül suyuyla dolu gümüşten bir kabı taşıyan ve başının üstünde kar gibi bembeyaz bir kuş bulunan [236] bir cariyeye. Bu cariyeye, Cebele'nin huzuruna gelip durdu ve kuşa ısıklık çaldı. Başının üstünde bulunan kuş uçtu. Gülsuyunun içinde bulunduğu cama kondu. Kuyruk ve kanadının tüyü ile gül suyundan aldı. Sonra ikinci bir defa ısıklık çaldı. Kuş uçtu ve misk ve amberin içinde bulunduğu cama kondu. Onun da içindekilerini aldı. Ardından üçüncü bir ısıklık çaldı. Cebele'nin tacında bulunan haçın üstüne kondu. Sonra da tüy ve kanatlarıyla Cebele'nin tacına, başına, yüzüne ve sakalına saçmaya başladılar. Bütün bunlardan sonra kuş kendi yerine döndü ve cariyeye de kenara çekildi."* Daha sonra Cebele şarapla dolu olan büyük bir kâse istetti ve onu içti. Onu tamamlayınca sağ tarafındaki cariyelere yönelerek onlara şöyle dedi: *"Haydi, beni sevindirin."*

Huzeyfe dedi ki: *"Kopuzlarını çalmaya başladılar. Bir sesle şarkı söylemeye başladılar. Cebele şiirin her bir beytini iştince seviniyor, şad oluyor ve yüzü parlıyordu."* Cebele şöyle dedi: *"Bu şiiri söyleyeni Allah sevindirsin. Allah için vasfedilen kavmi alçaltmaktadır."* Daha sonra şarapla dolu olan büyük bir kâse istetti ve onu içti. Onu tamamlayınca sol tarafındaki cariyelere yönelerek onlara şöyle dedi: *"Haydi, beni hüzünlendirin."* Huzeyfe dedi ki: *"Cariyeler kopuzların tellerini vurmaya başladılar. Bunun üzerine Cebele o derece ağladı ki gözyaşları sakallarına ve yanaklarına aktı. O esnada elinde dibac veya ipek kumaşından bir mendil taşıyan bir cariyeye ona yöneldi, onun yüzünü ve sakalını sildi. Sonra da bir kenara çekildi."*

Huzeyfe devamla şöyle dedi: Cebele bana yönelerek şöyle dedi: *"Ey Huzeyfe! Şu cariyelerin dile getirdikleri bu menzilleri biliyor musun?"* Ben de *"Bir kısmını biliyor bir kısmını ise bilmiyorum"* dedim. Bunun üzerine o *"Vallahi bunlar Dimaşk sınırları içinde bulunan Guta'daki evlerimiz. İlk ve ikinci şiiri biliyor musun?"* diye sorunca ben *"Hayır"* dedim.

Cebele: *"Bu Hassân b. Sâbit Ensârî'nin şiiridir. O geçmiş dönemlerde bizi çokça ziyaret ederdi."* dedi. Huzeyfe dedi ki: Dedim [237] ki; *"Seni ne kadar da çok anıyordu."* Cebele: *"Yazıklar olsun sana,*

Hassân yaşıyor mu?” diye sorunca ben *“Evet, gözü kör oldu. Ne karada ne de denizde yol bulabiliyor.”* dedim. Cebele beş yüz dinar, beş dibac kumaş, beş ipek elbise ve onun kadar da ince dibac isteterek şöyle dedi: *“Bunları Hassân’a ulaştırmanı istiyorum.”* Benim için de aynı şeylerin getirtilmesini söyledi. Ancak ben kabul etmekten kaçındım.

Yola koyulmak istediğimde ona yönelerek huzuruna vardım ve şöyle dedim: *“Ey Cebele! Müminlerin Emiri’ne iletmemi istediğin herhangi bir tavsiyen var mı?”* Cebele: *“Ömer’e bir tavsiyem ve iletmeni istediğim bir hacetim olabilir. Ömer ayak takımından bir adam için bana tokat konusunda kısas uygulamak istedi.”* dedi. Huzeyfe dedi ki: Dedim ki: *“Ömer, Allah için hiçbir kınayıcının kınamasından korkmamayı istemektedir. O ancak hakkı almayı murad etmiştir.”* Cebele: *“Doğru söyledin ey Huzeyfe, ancak bedbahtlık ve kavga bana galebe çaldı. Dolayısıyla benim bu şehre yerleşmeme neden oldu. Keşke bundan önce ölseydim. Kavmimin diyarında bulunup da hâllerin en kötüsünde bulunmayı ne kadar da isterdim.”* dedi.

Huzeyfe devamında şöyle der: *“Onun söylediklerinden bir takım beyitler ezberledim. Sonra Şam yurduna doğru yolculuğa çıktım, ardından da Medine’ye vardım. Roma Kralı Herakliyas’un bana ilettiği ret cevabını Ömer b. Hattâb’a (ra.) haber verdim; Cebele b. Eyhem’in durumunu ve ondan duyduğum şiiri ona anlattım.”* Ömer şöyle dedi: *“Yazıklar olsun sana ey Huzeyfe! Müslüman olduktan, hacca gittikten ve Kur’an okuduktan sonra onu şarap içerken mi gördün?”* Ben de *“Evet ey Müminlerin Emiri!”* dedim. Ömer: *“Başında hacın olduğunu da gördün mü?”* diye sorunca ben *“Evet”* dedim. Ömer: *“Allah onu rahmetinden uzak eylesin. Fani olanı baki olan karşılığında satın almıştır. Dolayısıyla ticareti kazançlı çıkmamış, sapıtmış ve hidayete erişmemiştir.”* dedi. Ben de *“Ey Müminlerin Emiri! O, Hassân b. Sâbit’e benimle şunları şunları gönderdi.”* Sonra Cebele’nin benimle gönderdiklerini Ömer’e getirdim ve onun önüne koydum. Ömer, mecliste bulunan bir adama şöyle dedi: *“Git, Hassân’ı benim için çağır. Ona bu konu hakkında hiçbir şeyden bahsetme.”*

Adam gitti. Hassân’ı ve onu getirecek olanı karşılamak için çok hızlı bir şekilde harekete geçti. Odaya girince şöyle dedi: *“Ey*

Müminlerin Emiri, Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi senin üzerine olsun! Önünde Âl-i Cefre'nin kokusunu alıyorum." Ömer ve meclistekiler tebessüm ettiler. Ömer sonra şöyle dedi: *"Evet ey Ebü'l-Velit! Onun burnu sürtünse de Allah (cc.) sana ondan bir yardım ve güzel bir lütuf vermiştir. Bundan dolayı Allah'a hamd et ve [238] O'na şükret. Çünkü O, senin için Cebele'den bunları çekip almıştır."* Hassân bunları aldı.

Veba Salgını

Şam'da Meydana Gelen Veba Salgını ve Vefat Eden Müslümanlar

Şam diyarında Filistin şehirlerinden Amevâs²⁰⁹ denilen yerde veba salgını meydana geldi. Amevâs, Remle şehirlerinin köylerindendir. Bu veba salgınından dolayı Ebu Ubeyde b. Cerrâh ile birlikte bazı ordu komutanları ve birçok Müslüman vefat etti. İnsanların başına gelen musibet Ebu Ubeyde'nin de başına geldi. Ebu Ubeyde ölüm döşeğine düşünce Müslümanların ileri gelenlerine haber gönderip onları çağırdı. Onlar Ebu Ubeyde'nin huzuruna varıp da yanına oturunca onlara yüzünü dönerek şöyle dedi: *"Ey insanlar! Ben size bir vasiyette bulunmak istiyorum. Onu kabul ediniz. Sizler hayatta kaldığınız süre boyunca bu tavsiyeme sınıksız tutunduğunuz müddetçe hem hayatta hem de vefatınızdan sonra asla hayırdan ayrılmazsınız. Namazı dosdoğru kılınız, zekâtı veriniz, oruç tutunuz, sadaka veriniz, haccediniz, tevazu gösteriniz, ikramlarda bulununuz, birbirinizle tavsiyede bulununuz, Emirlerinize karşı candan ve içten olunuz, dünya sizi aldatmasın. İçinizden birisi bin yıl yaşayacak olsa şu gördüğünüz benim sonum gibi bir sonda bulunacaktır. Çünkü Allah (cc.) Âdemoğulları için ölümü yazmıştır; onlar da kaçınılmaz olarak vefat edeceklerdir. Onların en akıllısı Rabbine en çok itaat eden ve Kıyamet günü için en çok amel işleyenidir."*

Ebu Ubeyde ardından Muâz b. Cebel'e yönelerek şöyle dedi: *"Ey Ebu Abdurrahman! İnsanlara namaz kıldır ki Allah sana merhamet eylesin. Benden sonra onların başına seni yerime atadım."* Ebu Ubeyde -Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun- Şam yurdun-

209 Yâkut el-Hamevî'nin zabtına göre İmevas olup, Kudüs ile Remle arasında bulunan küçük bir köydür. Zemahşerî'ye göre sözcüğün zabtı İmvâs şeklidir.

da Ürdün'de vefat etti, kabri de oradadır. Ebu Ubeyde'den sonra Muâz b. Cebel Müslümanların işlerini yerine getirme görevini üstlendi. Ebu Ubeyde'nin vefatından sonra insanlara hitap etti. Allah'a hamdû senada bulunduktan sonra şöyle dedi: *"Ey insanlar! Allah'a samimi bir şekilde tövbe ediniz. Günahından tövbe etmeksizin Allah'ın huzuruna çıkan hiçbir kul olmamış olsun ki Allah'ın onu bağışlamaması Allah'ın üzerine hak olmasın. Ancak rahmetin onu kuşatmış olması durumu müstesna. Bakınız, sizden kimin üzerinde bir borç varsa onu ödesin. Zira kul, borcunun rehi-* [239] *nidir. İcinizden kim Müslüman kardeşiyle ilişkiyi keserek sabahlayacak olursa onunla karşılaşsın ve musafaha etsin. Bir mümin üç günden fazla kardeşine dargın kalmamalıdır.*

Ey insanlar! Sizler bir adam ile felakete uğradınız. Vallahi, Allah'ın kulcağızları içinde ondan işi daha aleni, sadrı daha iyi, gaileden daha uzak, afiyeti daha çok isteyen ve Müslümanların geneli için daha içten ve samimi olan bir kulu gördüğümü bilemiyorum. Allah'ın rahmeti Ebu Ubeyde'nin üzerine olsun! Vallahi, hayatta olduğum sürece onu sadık bir şekilde öveceğim. Onun hakkında batıl bir söz söylemeyeceğim. Bu konuda Allah'tan (cc.) bana ne bir öfke ne de bir hışmın ulaşmasından korkarım. Vallahi -bilmiyorum- o yetime ve düşküne merhamet eden, despotlara ve kibirlenenlere buğz eden mütevazı ve ihlaslı kullardan idi."

Bunun üzerine Amr b. Âs yanında duran bir adama şöyle dedi: *"Ömrüme kasem olsun ki, Ebu Ubeyde kendisini göreve getirdiğinden dolayı ondan hoşnuttur ve onu güzel bir şekilde övmektedir."*

Bu adam Muâz'a gelerek Amr'ın sözünü ona haber verdi. Muâz, Amr'a haber göndererek onu çağırdı. Sonra da şöyle dedi: *"Ey Amr! Benim Ebu Ubeyde b. Cerrâh'ı övmemi kendisinden sonra beni bu göreve atamış olmasından kaynaklanmış olduğunu mu sanıyorsun? Eğer ben sadık sözlülerden isem Allah Ebu Ubeyde'nin vefat ettiği bu ölümün benzeriyle seni öldürsün. Çünkü Rasûlullah (sav.) bu ölümün salihlerin ölümü olduğunu haber vermiştir. Eğer ben yalancı isem Allah beni öldürsün ve seni fitneye kadar yaşatsın. Çünkü sen gerçekten yönetimi seven bir insansın. Ey Amr! Galiba bu konuya ilişkin isteğin sana verilecektir."* Amr b. Âs şöyle dedi: *"Ey Ebu Abdurrahman öfkelenmemen ve sadece hayır söylemen için yemin ettim. Vallahi ben senin için asla kötülük talep*

etmedim.” Muâz sustu ve ona karşılık vermedi. Sonra Ömer b. Hattâb’a (ra.) şu satırların içinde bulunduğu bir mektup yazdı:

“Bismillâhirrahmânirrahîm! Muâz b. Cebel’den Allah’ın kulu, [240] Müminlerin Emiri Ömer b. Hattâb’a! Selam sana! İmdi, sana bizim katımızda emin, kendisinin gözünde Allah’ın (cc.) yüce, senin için de bizim için de aziz olan bir adamın, Ebu Ubeyde b. Cerrâh’ın vefat haberini iletiyorum. Allah onun geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlasın. Biz Allah’tan geldik ve O’na döneceğiz. Biz Allah katındakini ummaktayız. Bizler Allah katında onun mükâfata erişeceğini ümit etmekteyiz. Kendi nefislerimizi de ondan sonra sevaba erişecek olanlardan ümit etmekteyiz. Ey Müminlerin Emiri! Sana bu mektubu yazdığımda insanlar arasında ölüm yayılmış ve veba salgını oldukça çoğalmıştır. Öyle ki veba yakaladığı kimseyi bırakmıyor. Ölmeyen kimse de yakınca ölecektir. Allah’ın (cc.) yanındaki hayırlar bu alçak dünyadan daha hayırlıdır. Allah bizim özelimizi ve genelimizi karşılıkların en güzeliyle mükâfatlandır-sın. İslam kardeşliği ne kadar da güzeldir. Sen bizim için şahit ve gaipsin. Allah’ın selamı, rahmeti ve bereketi senin üzerine olsun!”

Muâz b. Cebel’in (ra.) mektubu Ömer b. Hattâb’a (ra.) gelip de Ömer onu okuyunca gözyaşı dökmeye başladı. Sonra da meclistekilere Ebu Ubeyde’nin ölüm haberini verdi. Onlar da sızlanmaya, şiddetli bir şekilde ağlamaya başladılar ve Ebu Ubeyde’ye merhamet dilediler. Şam’daki veba salgını gittikçe şiddetlendi ve insanlar arasında ölümler çoğaldı. Amr b. Âs şöyle dedi: “Ey İnsanlar! Veba aranızda gerçekleşmiştir. Veba cinin bir iğnesidir. O kime isabet edecek olursa ölür, kim de ondan kaçarsa kurtulur.” Amr’ın bu sözü Muâz b. Cebel’e ulaştınca bu söze öfkelenir gibi oldu. Sonra da şöyle dedi: “Yazıklar olsun Amr’a! O bilgisi olmayan bir hususu dile getirmektedir. Olanı görmüyor musun?”

Muâz b. Cebel daha sonra toplanmaları için Müslümanlara nida etti. Müslümanlar onun etrafında toplanınca o, Allah’a hamd ü senada bulunduktan sonra şöyle dedi: “Ey insanlar! Allah’ın (cc.) kullarından dilediğini kendisiyle sınıdığı şu veba konusunda bana Amr b. Âs’ın sözleri ulaştı. Bizler Müslüman olduk ve Rasûlullah (sav.) ile birlikte namaz kıldık. Amr ise o esnada ehlinde kaçan bir merkepten daha sapkın idi. Veba konusu Amr b. Âs’ın dediği gibi değildir. Ancak o Rabbinizden bir rahmet, peygamberi-

nizin (sav.) duası ve sizden önceki salihlerin ölümüdür.” Devamla şöyle dedi: “Allah’ım! Muâz’a ve Muâz’ın ailesine bu vebadan bol-
[241] ca pay ver. Sen her şeye kadirsin.”

Muâz ve Oğlu Abdurrahman’ın Vefatı

Daha sonra Muâz b. Cebel ayrılarak evine gitti. Bir de ne görsün. Oğlu veba salgınına kapılmış. Muâz bu hâlette bulunan oğluna bakınca şöyle dedi: “*Hak Rabbindendir; sakın kuşkuya düşenlerden olma!*” Oğlu Abdurrahman da “*İnşallah beni sabredenlerden bulacaksın.*” dedi. Bu sözlerden sonra Abdurrahman b. Muâz vefat etti. Allah’ın rahmeti onun üzerine olsun! Muâz onun yıkanmasını, kefenlenmesini ve hanutlanmasını emretti. Sonra üzerine cenaze namazı kılıp defnetti.

Evine dönünce oğluna isabet eden veba hastalığına kendisi de yakalandı ve yatağa düştü. Müslümanlar onun yanına gidip gelmeye, esenlik ve afiyete kavuşması için ona dua etmeye başladılar ve onun ölmesinden korktular. Muâz kendisini ziyarete gelen hangi topluluk olursa olsun onlara öğüt veriyor ve şöyle diyordu: “*Ey insanlar! Amel etmeyi temenni etmeden ve buna dair bir yol kalmadan önce amel edebilir bir durumda iken amel ediniz. Sahip olduklarınızı ölmeden ve miras olarak bırakmadan önce döndürüleceğiniz gün için infakta bulunun. Biliniz ki mallarınızdan size ait olanlar sadece yiyip tükettikleriniz, giyip eskittiğiniz, harcayp önceden verdiklerinizdir. Bunun dışındakiler ise varislere aittir.*”

Sahabeden birisi şöyle dedi: “*Ey Ebu Abdurrahman! Allah sana merhamet eylesin! Bana öyle bir öğüt ver ki bu hususta senden başka hiç kimseye ihtiyacım olmasın. Ben biliyorum ki senin gibisine asla gidemeyeceğim.*” Muâz ona baktı ve şöyle dedi: “*Ey adam! Müslümanların salihleri çoktur. Allah din ehlini asla zayı etmez. Ancak sana emredeceğim şeye sımsıkı tutun. Gündüz oruç tutanlardan, geceyi kıyamda geçirenlerden, seher vaktinde istiğfar edenlerden, her durumda Allah’ı çokça ananlardan ol. İçki içme, [zina etme,]²¹⁰ anne babana karşı çıkma, yetim malı yeme, namuslu evli kadınlara iftira atma, savaştan kaçma, faiz yeme, farz olan namazları terk etme, farz olan zekâtı vermemezlilik etme.*”

210 Parantez içindeki bölümler el-Ezdî’den eklenmiştir.

Ayrıca akrabalık bağlarını gözet, müminlere karşı merhametli ol, [hiçbir Müslümana zulmetme, umre et ve cihadda bulun.]²¹¹ Eğer bunları yapacak olursan ben senin için cennete kefilim.”

Muâz bu sözlerin ardından bayıldı ve bir müddet baygın olarak kaldı. Ayıldıktan sonra şöyle dedi: “Allah’ım ömrümün geçmiş günlerindeki günahlarımı bağışla. Senin beni sevdiğine şahadet ederim.” Ardından ikinci bir defa bayıldı. İnsanlar ayağa kalktılar ve onun huzurundan ayrıldılar. Gece olunca Muâz’ın hastalığı ağırlaştı.

Muâz cariyesine “*Ey falanca! Bak bakayım sabaha girdik mi?*” diye sordu. Cariye baktı sonra da “*Hayır*” dedi. Muâz bir müddet sessiz kaldıktan sonra cariyesine “*Ey falanca! Bak bakayım sabaha girdik mi?*” diye sordu. Cariye baktı sonra da “*Hayır*” dedi. Muâz bir müddet daha sessiz sessiz kaldıktan sonra tekrar cariyesine “*Ey falanca! Bak bakayım sabaha girdik mi?*” diye sordu. Cariye baktı sonra geri döndü ve “*Evet*” dedi. Bunun üzerine Muâz şöyle dedi: “*Sabahı ateş olan bir geceden Allah’a sığınırım.*” Sonra da “*Ölüme merhaba! İhtiyaç üzere gelen ziyaretçiye merhaba! Ölümünden sonra pişman olan kimse için kurtuluş yoktur. Allah’ım! Sen de biliyorsun ki ben şu dünyayı nehirlerin akışı ve ağaçların dikilmesi için sevmiyorum. Ben onu saatlerin çetinliği²¹² şiddetli sıcaklardaki susuzluk ve zikir halkasında bilginlerle bir arada bulunmak için seviyorum.*” dedi. Bunun üzerine o sahabî şöyle dedi: “*Ey Ebu Abdurrahman! Sözlerine devam et; Allah sana merhamet eylesin. Bize daha fazla öğüt ver, öyle bir vasiyette bulun ki senin bu vasiyetini temel alalım. Bizler bu dünyada artık karşılaşmayacağız.*”

Muâz: “*Rasûlullah (sav.) bana şöyle buyurdu: -Bu saat yalan saati değildir.- Allah’tan başka ilah olmadığına, Muhammed’in (sav.) Allah’ın elçisi olduğuna ve kıyamet gününün şeksiz ve şüphesiz bir şekilde gerçekleşeceğine, Allah’ın kabirdekileri dirilteceğine tanıklıkta bulunup da vefat eden Allah’ın kulcağızlarından hiçbir kul olmasın ki Allah (cc.) onu cennete koymasın ve onu cennem ateşine haram kılasın.*” diye karşılık verdi.

211 Parantez içindeki bölümler el-Ezdî’den eklenmiştir.

212 Maksat gece uzun uzun kıyamlarda durmak ve gündüz oruç tutmaktır (çev.).

Abdurrahman b. Ganem Sumâli, Muâz'a şöyle dedi: *"Bizim için sözlerine devam et, Allah sana merhamet eylesin."* Muâz devamla şöyle dedi: *"Elbette, ilmi talep etmeyi görev edininiz. Onu talep ediniz ve öğreniniz. Zira ilmi talep etmek bir ibadettir. Allah için ilim öğrenmek hasyet, onu müzakere etmek tesbih, onu araştırmak cihad, bilmeyene öğretmek sadaka, ehline vermek yakınlık vesilesidir. Çünkü o, helal ve haramın terazisi, cennet yollarının minaresi, vahşette ünsiyet, halvette konuşan arkadaş, gurbette sohbet, düşmanlara karşı süs, dostlar yanında ziynet, yakınlaşma vesilesi ve bolluk ve darlık anlarında bir kılavuzdur. Allah (cc.) ilim vesilesiyle bir grubu yükseltir, onları hayırdaki diğer insanlar için kendilerine uyulan rehberler, hayırlarda izleri sürülen, hidayetlerine ve eylemlerine uyulan öncüler kılar. Reyler ona varır. Melekler dahi ilim sahiplerinin dostluklarını arzular ve kanatlarını onların üzerine gerer ve [243] onlara sürerler. Yaş ve kuru her ne varsa, hatta denizlerdeki balıklar ve diğer hayvanlar, karanın yırtıcı hayvanları ve davarlar, ilim sahipleri için bağışlanma dilerler. Çünkü ilim, körlüğe karşı insanın kalbi için hayat, gözleri karanlıktan aydınlığa kavuşturan bir nur, bedenleri zayıflıktan kurtaran bir kuvvettir. İlim ile kul iyilerin derecesine, meliklerin konumlarına, dünya ve ahirette yüce derecelere ulaşır. İlimde tefekkür nafile oruca, öğretilmesi ise geceyi kıyamla geçirmeye denktir. İlimle Rabbimize itaat ve kulluk edilir. İlimle onun için amel edilir ve ululanır. Onunla sıla-i rahim gerçekleştirilir, helal ve haram olan şeyler ayırt edilebilir. Allah (cc.) ilmi bahtlı insanlara rızık olarak verir ve bedbahtları ondan mahrum eyler. Uyanık olun! Muttakiler öncü, fakihler ise kılavuzdur. Onlara bakmak ibadet, onlarla oturmak bereket ve ziyâdedir."*

Muâz b. Cebel (ra.) daha sonra kelime-i şehadet getirdi ve vefat etti. Allah ondan razı olsun. Müslümanların başına ise Amr b. Âs'ı bıraktı. Amr, onun cenaze namazını kıldı ve onu defnetti. Üzerini toprakla örtünce Amr b. Âs şöyle dedi: *"Allah sana merhamet eylesin ey Muâz! Sen Müslümanların hayrını candan isteyen, yüce ve onların cemaatine karşı ihtiyacı olmayan bir kimseydin. Sen cahilleri edeplendirir, facirlere karşı şiddetli davranır, [müminlere karşı merhamet gösterirdin]"*²¹³. Allah'a yemin olsun ki senden sonra senin gibisini asla bulamayacağız."

213 Parantez içindeki bölüm el-Ezdî'den eklenmiştir.

Amr b. Âs (ra.) daha sonra Ömer b. Hattâb'a (ra.) şu mektubu yazdı:

"Bismillâhirrahmânirrahîm! Amr b. Âs'tan Allah'ın kulu, Müminlerin Emiri Ömer b. Hattâb'a, selam sana! İmdi, Allah'ın kullarına yazdığı kazasından birisi gerçekleşti. Muâz b. Cebel vefat etti. Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun! Ey Müminlerin Emiri! Muâz'dan dolayı senin ve seninle birlikte bizim ecrimizin sevabını ziyadeleştirsin. Müslümanlar köylerden ıssız yerlere çekilme, şehirlerden çöller ve dağlara ayrılmak için benden izin istediler. Ben de bu konuda onlara izin verdim. Bildim ki mukimin ikamesi ecelinden hiçbir şeye engel olamayacaktır. Kaçan kimse de böyle olup Rabbinden kaçamaz. Onun kendisi hakkında takdir ettiğini aşamaz. Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi senin üzerine olsun!"

Ebu Ubeyde'nin peşinden Muâz b. Cebel'in vefatını bildiren [244] Amr b. Âs'ın mektubu Ömer'e (ra.) ulaşınca o çok ağladı. Müslümanlar da buna çok üzüldüler. Ömer daha sonra şöyle dedi: *"Allah Muâz'a rahmet eylesin. O, âlim ve zahid bir kişiydi. Vefatı Müslümanlar arasında büyük bir eksikliğe yol açtı. İnsanlar onun ilminden ve fazlından mahrum olacaklar. İnsanlar önemli meselelerde onunla istişare ederlerdi. O da onlara ilmiyle ve fazlıyla çokça faydalı olurdu. Allah, salih kullarına bağışladığı mükâfatların en üstünüyle onu mükâfatlandırsın ve onu naim cennetine yerleştirsin. Sonra Müminlerin Emiri Müslümanların fethettiği diğer şehirlerin ve Şam'daki bütün orduların yönetimine Yezîd b. Ebî Süfyân'ın geçmesinde maslahat olduğunu düşündü ve bunu yapmanın doğru olduğunu gördü."* (Ömer) Bu içerikte bir mektubu ona yazdı:

"Bismillâhirrahmânirrahîm! Müminlerin Emiri Ömer'den Yezîd b. Ebî Süfyân'a! Bil ki Müslüman emirlerden Ebu Ubeyde b. Cerrâh, Muâz b. Cebel ve Halit b. Velit vefat ettikten sonra Müslümanları yönetme dizginini sana verdim. Bu mektupta geçenleri yürürlüğe koy. Nitekim sen yerinde bir yiğitliğe ve isabetli görüş ortaya koyma özelliğine sahipsin. Böylece bu eksikliğin giderildiğine ilişkin bir kaygımız kalmasın. Ordunun diğer ileri gelenlerine de Yezîd b. Ebî Süfyân'a uymaları, herhangi bir söz ve eylem hususunda ona muhalefet etmemelerine dair de mektuplar gönderdim. Bu mektup sana ulaşınca orduyu topla, sonra ashabınla birlikte

Kaysariyye'ye doğru harekete geç. Onu fethedinceye kadar asla bu şehirden ayrılmamaya çalış. Çünkü sen bu fetihle Herakliyyus'un Şam vilayetine ilişkin tamahını kesmiş olacaksın. Bu hususu idrak et. Sonra Allah'ın bereketiyle yürü."

[245] Müminlerin Emiri'nin bu mektubu Yezîd b. Ebî Süfyân'a, emirlere ve süvarilerin komutanlarına ulaşınca onlar, mektubun içeriğine muttali oldular. Yezîd'in liderliğine sevindiler, Müminlerin Emiri'nin emrine itaat ettiler. Yezîd, Müminlerin Emiri'nin işareti üzere orduyu topladı ve Kaysariyye'ye doğru harekete geçti. Sonra Dımaşk taraflarında Kısve denilen yerde konakladı. Bütün askerler toplanıncaya kadar burada birkaç gün ikamet etti.

Yezîd b. Ebî Süfyân orduya hitap etmek üzere ayağa kalktı. Allah'a hamdü senada bulunduktan, Peygamberine salat getirdikten sonra şöyle dedi: *"Ey insanlar! Müminlerin Emiri'nin emri bana ulaştı. Bu mektupta Kaysariyye'ye doğru teçhizatlı bir orduyla yürümemi ve o yörenin Emirini Allah'ın Kitabına ve Rasûlünün (as.) sünnetine davet etmemi bana emretti. İslam'ı kabul edip iman edecek olurlarsa murad edilen de budur. Değilse onlarla savaşır ve bu beldenin fethi için Allah'tan yardım talep ederiz. Bilebilmeniz ve kalplerinizde cihad ve gazanın yer etmesi için işte durum budur. Müjde sizlere, bu gazada ganimet, fetih, sevap ve şehadet vardır. Kuvvet ve kudret ancak Allah'ın yardımıylaadır."*

Yezîd, hutbesini bitirince ordu Kaysariyye'ye yöneldi. Oraya ulaştıklarında Romanın büyüklerini, patriklerini ve büyük bir orduya komutanlık eden Herakliyyus'un komutanlarını gördüler. Yezîd b. Ebî Süfyân'ın ordusunun öncü birliğinin başında olan Habîb b. Mesleme el-Fihri ordudan ayrıлып harekete geçti, Kaysariyye kalesinin yakınlarında konakladı ve kaleyi muhasaraya aldı. Ordunun kaleden çıktığını ve kendisiyle savaşa yöneldiğini, kendisine ve ordusuna saldırdığını, onları Yezîd'in karargâhına kadar hezimete uğrattıklarını gördü. Yezîd bu durumu görünce ordusunu hazırlamaya başladı. Sağ tarafa Eşter Nehaî'yi, sol tarafa Dahhâk b. Kays Fihri'yi atadı. Kanadı da Ubâde b. Sâmî'tin komutasına verdi. Bu esasa göre ordu harekete geçti ve Kaysariyye kalesinin kapısına ulaştı. Roma ordusu onların karşısına çıkarak, savaşmaya başladı. Savaş o derece şiddetlendi ki atların

başı birbirine değmeye başladı. Yezîd b. Ebî Süfyân şöyle nida etti: *“Ey Müslümanlar! Sebat gösterin ve insanı cehennem ateşine ulaştıracak, dünya ve ahirette hüsrana neden olan savaştan kaçmaktan sakının.”*

Müslümanlar bu sözleri işitince düşmana karşı savaşma kararlılığı daha da pekişti. Allah düşmanlarına karşı kendilerine zafer bağışlayıncaya kadar güneşin doğuşundan batışına kadar savaştılar. Romalılar Müslümanların önlerinden kaçıp hezimete uğradılar. Müslümanlar onları yakalayıp onlardan birçoğunu öldürdü. Romalıların bir bölümü ise kaleye sığındı. Yezîd de kale-nin kapılarına konuşlandı ve onlarla çatışmaya başladı. Bu şekil- [246] de Romalılarla birçok defa savaştı. Müslümanlar zafere ulaşmak üzereydi. Romalılar savaşın tek bir minval üzere cereyan ettiğini görünce kaleden çıkmadılar. Yezîd b. Ebî Süfyân, ordunun ileri gelenlerinden ve rey sahibi olanlarından birkaç kişiyi topladı. Onlarla *“Bizler şu mekândayız. Bineklerimiz az, ordumuz büyük. Bizler yem temin etmekten de aciz bir konumdayız. Burada kalmamız çok zor. Burası ordunun bütününün ihtiyacını karşılayacak bir yer değildir. Kişisel kanaatim şudur ki, ordunun bir bölümü şu kaleyi muhasaraya almak için burada kalsın. Eğer düşman birlikleri onların karşısına çıkacak olursa onlarla vuruşsunlar. Değilse zaten düşman birlikleri kale içinde mahpus bir hâlde kalmaya devam etmiş olur. Diğer kısım ise Dımaşk’a gitsin.”* diyerek durum hakkında görüş alışverişinde bulundu.

Onlar ise şöyle cevap verdiler: *“Doğru olan görüş senin görüşündür. Biz bu görüşe bir şey ekleyemeyiz.”* Bu durumda Yezîd, öz kardeşi Muâviye’yi çağırıp komutasına ordunun seçkinlerinden oluşan dört bin kişilik bir süvari birliği verdi ve ona kalenin çevresinde ikamet etmesini emretti. Eğer kale ehlinde bir kişi karşısına çıkacak olursa onunla savaşmasını, yoksa Allah bu iş için bir vesileyle izin verinceye kadar onların zaten kalede mahsur kalacaklarını söyledi. Muâviye bu emri kabul etti. Yezîd, Muâviye’yi orada bıraktı. Ordunun geri kalanıyla Dımaşk’a doğru harekete geçti. Roma ordusu Yezîd’in döndüğünü ve Muâviye’nin de yanında az sayıda askeri bir birliğin dışında başka kimse olmadığını görünce onları ortadan kaldırmak için vaktin geldiğini gördüler.

Tamah duygusu Romalıları galip geldi, düzenli ve büyük bir ordu ile kaleden çıktılar ve savaşa başladılar. Muâviye ordusuyla onlara karşı koymaya çalıştı. Şiddetli bir savaş vuku buldu. Ancak savaş, salih Müslümanların lehine sonuçlandı. Romalılardan on binin üzerinde insan öldürüldü, geriye kalanlar ise kaçtılar ve kaleye sığındılar. Ardından Müslümanlara karşı koyabilecek güçlerinin olmadığını düşündüler. Zira Müslümanlar kendilerinden daha şecaatli, kuvvet ve kudretleri daha fazla idi. Hakeza devletleri de öyleydi. Romalılar Müslümanlarla sulh yapmakta maslahat olduğunu gördüler. İkinci gün olunca bir adamı Muâviye'ye gönderdiler ve Muâviye'ye nakit olarak yirmi bin dinar ve cizye takdim etmek, bundan sonra da itaat edeceklerine ve onun da şehri terk etmesi üzere sulh etmek istediler.

Bunun üzerine Muâviye meydana gelen olayları açıkladığı, Kaysariyye ehlinin barış yapma hususundaki isteğini içeren bir mektubu kardeşine gönderdi. Yezîd ona sulhu onayladığını belirten bir mektup yazdı. Buna göre Muâviye sulh ahidnamesini yazdı. Sonra da belde ehli kararlaştırılan meblağı Muâviye'ye ödedi. Muâviye de ordusuyla birlikte Dimaşk'a doğru harekete [247] geçti. Kaysariyye meselesi böylece son buldu.

Yezîd, Müminlerin Emiri Ömer'e (ra.) bir mektup yazdı. Kaysariyye ehliyle aralarında cereyan eden olayları ve gerçekleşen sulhu anlattı. Ona malın humusunu da gönderdi. Müminlerin Emiri cereyan edenlere muttali olunca oldukça sevindi, bundan dolayı Allah'a şükretti ve Yezîd'in mektubuna şöyle cevap verdi: *"İmdi, bil ki mektubun bana ulaştı ve içeriği de anlaşıldı. Kaysariyye'nin fethi haberine çok sevindim. Bundan dolayı Allah'a şükrettim. Kafamı kurcalayan bu önemli meseleden beni huzura erıştiren, rızınızı genişleten, düşmanlarınızı kahreden, emellerinizi gerçekleştiren Allah'a hamd ettim. Öyleyse nimetlerinden dolayı sizler de Allah'a şükrediniz. Şükürle onun nimetleri artar ve saadet süreklilik kazanır. Allah'ın nimetini saymaya kalkışsanız sayamazsınız. Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi senin üzerine olsun!"*

Müminlerin Emiri'ne Romalıların Cezîre bölgesinde büyük bir ordu topladıkları haberi ulaştı. Bu ordu yanlarında savaş aletleri ve donanımlı teçhizatları bulunan süvari ve piyadeler-

den oluşan büyük bir birlikten oluşmakta idi. Müminlerin Emiri, Muhâcirleri, Ensârı ve Sahabenin büyüklerini bir araya topladı, onlara meydana gelen olayları haber verdi ve şöyle dedi: *"Şam ülkesinin Cezîre bölgesinden ayrılması mümkün değildir. Cezîre'ye hükmetmediğimiz müddetçe asla varmak istediğimiz amaca ulaşamayız ve daima endişeli bir şekilde yaşarız. Romalılar orada bir araya gelmiş ve harekete geçmeye karar vermişlerdir. Bu mesele hakkında zihin yorasınız ve bu konu çerçevesinde kimi atamayı doğru ve isabetli gördüğünüzü, bu işi yerine getirmeye ehil olan kişiyi bana bildiresiniz diye sizleri davet ettim. Böylece bu açıdan zihnimiz bir huzura kavuşsun. Şam'da bulunan ordu komutanlarımızın büyük bir bölümü vefat etmiştir. Geriye onlar arasında Yezîd b. Ebî Süfyân dışında kimse kalmamıştır. Yezîd de önemli ve büyük işlerin adamlarındandır. O da şu anda Dimaşk'tadır. Bu vilayet onun sebebiyle kontrol altındadır. Kendisi gibi olgun ve kâmil [248] birisini bu işlerin başına geçirmeksizin orayı terk etmesi mümkün değildir. Bana bu işi yerine getirecek şecaat, akıl ve takvâ niteliklerine sahip birisini söyleyiniz. Ta ki onu Cezîre şehirlerinin fethi için görevlendireyim."*

Dakik bir düşüncenin ardından böyle önemli bir iş için aranan şahsın İyâz b. Ganem Fihri olduğu hususunda sahabenin görüşü birleşti. O, nam salmış bir kahraman ve takvâlı bir kimseydi. Ömer onların bu görüşünü kabul etti. Onu tam da bu zamanın adamı olarak gördü ve kendisine bir mektup gönderdi.

"Bismillâhirrahmânirrahîm! Allah'ın kulu, Müminlerin Emiri Ömer'den İyâz b. Ganem Fihri'ye, imdi, selam sana! Seni Müslümanların maslahatlarına çok düşkün olarak bulduk, Müslümanlara karşı samimi duygular besleyen, onları hak yola uymaya ve taat öğretilerini ihya etmeye teşvik eden bir kişi olarak gördük. Nitekim senden önceki seleflerin de bu makbul ve övülen metot üzere idiler. Müjdeler olsun sana! Senin için bolca sevap, dünya ve ahirette ise bolca övgü vardır. Senin siretin ve iç dünyanın da bu esas üzeredir. Ben senin dünya ve ahirette emellerini gerçekleştireceğini, sanının inşallah güzel ve ebedi olacağını ümit ediyorum. Bil ki Romalı komutanlar Cezîre yurdunda toplanmışlar. Ben de onlara karşı koyacak bir ordu gönderme kararındayım ve Allah'tan korkan şecaat sahibi ve akıllı bir komutana ihtiyacım

var. Bu konu çerçevesinde müzakerelerde bulunduk ve sahabenin ileri gelenleriyle istişare ettik. Bu iş için senin seçilmen noktasında görüş birliği oluştu. Öyle zannediyoruz ki sen bu iş için yeterlisin. Bu mektubum ne zaman sana ulaşacak olursa Yezîd b. Ebî Süfyân'ın ordusundan bir bölümünü seç. Sonra da Cezîre yurduna yönel. Takvayı şiarın yap. Aleni ve gizli işlerinde kalben Allah'tan kork. Önemli işlerde Allah'ın Kitabını, Rasûlünün (sav.) sünnetini, Halifesi Sıddık'ın sünnetini bütün işlerin için bir öncü kıl. Allah'ın (cc.) Kitabı, Peygamberimiz Muhammed'in (sav.) Sünneti ve Raşid Halife Ebu Bekir es-Sıddık'ın (ra.) Sünnetiyle hareket et. Sen Şam yurdunda Müslümanların sayısının azlığına ve düşman sayısının çokluğuna rağmen Allah'ın (cc.) fetih başışladığını gördün ve [249] müşahede ettin. Ben Rasûlullah'ın (sav.) Hendek Gazasında bize yönelip şöyle buyurduğunu işittim: "Kisrâ ve Kayser'in arazisinin fethi size başışlanacaktır. Allah onların mallarını size ganimet olarak verecektir."²¹⁴Ey İyâz sen bunu gördün ve gördüğüm şeyi sen de gördün. Allah (cc.) bu konuda Peygamberinin sözünü tasdik eyledi ve sizleri düşmanlarınıza üstün kıldı. Böylece küçük düşerek kendi elleriyle sizlere cizye ödediler. Kâfirlerin lideri Roma Kralı Herakliyus sizden ürkererek ve korkarak fırar etti. Korkmuş, ürkmüş, kovulmuş bir hâlde Roma'nın en uzak noktalarına kaçtı. İşte bu Allah'ın fazlı, nimeti, kuvveti ve zenginliğidir. Ben Yezîd b. Ebî Süfyân'a inşallah senin kendisiyle kuvvet kazanacağın bir birliği yardımcı olarak göndermesi için bir mektup yazdım. Kuvvet ancak Allah'ın yardımıyladır."

Ömer'in mektubu İyâz b. Ganem'e gelince o, Müslümanlara seslendi, onlara mektubu okudu. Sonra da Cezîre yurduna doğru harekete geçmeleri için onlara davette bulundu. Onlar da İyâz'ın davetini hemen kabul ettiler. İyâz, Yezîd b. Ebî Süfyân'ın askerlerinden rahvan hayvanlara binmiş, silahlarını kuşanmış, tam teçhizatlı ve güzel bir şekilde hazırlanmış kuvvet ve güç sahibi beş bin kişilik bir birliği seçti. İyâz, Şaban ayının ortasında Perşembe günü Şam'dan yola çıktı. Öncü birliğin başında Meysere b. Mesrûk Absî, sağ tarafta Saîd b. Âmir b. Cudeym, sol tarafta Abdullah b. Saîd b. Sadî vardı. Ordunun alt kolunun başında ise

214 Ahmed, *Müsned*'inde bu anlamda iki hadis rivayet etmiştir. *el-Müsned*, c. 4, s. 128 ve c. 5, s. 288.

Safvân b. Muattal Sülemî bulunmaktaydı. Bunlar harekete geçip Rakka'ya vardılar.

Rakka'nın Fethi

Cezîre Bölgesinden Rakka Şehrinin Fethi

Rakka'da o gün Romalılardan büyük bir topluluk var idi. İyâz b. Ganem, Rakka surlarının yakınında bir yere konakladı. Sonra da çevresine seriyyeler gönderdi. Bu seriyyelerde Müslümanlar güzel ganimetler ele geçirdiler. Romalılar, Rakka'nın duvarlarına gelip taş ve ok atmaya başladılar. Gece olunca İyâz b. Ganem, üç [250] yüz kişilik bir süvari birliği ile harekete geçip Curvân kapısına vardı. Bu olay gecenin yaklaşık olarak üç saati geçtikten sonra gerçekleşti. Kapıda bulunan Romalılardan bir grupla karşılaşılar. Rakka valisi onları kalenin üzerinde durdurmuş ve onlara kalenin bekçiliğini emretmiş idi.

Bu topluluk şarap içip sarhoş oldu. Gece yarısı Müslümanların atlı birlikleri onların yanına yaklaşıncı korkuya kapıldılar; hemen silahlarına ve bineklerine davrandılar. Müslümanlar daha atik davranıp onların bir bölümünü öldürdüler. Geriye kalanlarını da esir alıp, onları bağladılar. Seher vaktinde onları garnizonlarına getirdiler. Sabah olunca bu haber Romalılara ulaştı. Romalılar şehrin burçlarına geldiler. Esir alınan adamlarına ve öldürülmüş olanlarına baktılar ve bundan dehşete kapıldılar. Rakka'nın patriği İyâz b. Ganem'e şu mesajı gönderdi: *"Uygun görürsen seninle konuşmak için bana izin verir misin?"*

İyâz b. Ganem ona *"Benimle konuşmak istiyorsan benim yanıma gel ve benimle konuş."* dedi. Patrik: *"Sana ulaşmadan önce öldürülmekten korkmaktayım."* dedi. İyâz ona şu mesajı gönderdi: *"Sen güvenilir bir yere dönünceye kadar nefsin hususuna sana güvence veriyorum."* Patrik: *"Benim için ve benimle birlikte olacak olan on kişi için bir emanname yaz."* deyince İyâz onun için bir emanname yazdı. Bu emannameyi yayılmış ve yüzüğüyle mühürlenmiş olarak ona gönderdi.

Patrik beraberinde on patrik ile Rakka'ya indi. Üzerlerinde ipek ve dibac, bellerinde cevherle yaldızlanmış altın kuşaklar vardı. Gelip İyâz'ın huzurunda durdular. İyâz başını kaldırdı, kaf-tanını giymiş olan Rakka Patriğine baktı. Ona *"Adın nedir?"* diye

sordu. Patrik *"İsmim Pontus!"* dedi. İyâz: *"Dilediğini söyle ve aklına geleni sor."* dedi. Pontus: *"Ey Emir adın ne?"* diye sorunca İyâz: *"İyâz!"* diye karşılık verdi. Pontus: *"Kimin oğlusun?"* dedi. İyâz: *"Ganem'in oğlu!"* dedi.

Patrik başını salladı, sonra da ashabına baktı ve tebessüm etti. Ardından *"Neye davet etmektesin?"* diye sordu. İyâz: *"Ben 'La ilahe illallahu vahdehu la şerike lehu ve enne Muhammeden Rasûlullah'²¹⁵ sözüne davet ediyorum. Eğer bu sözü söyler, oruç tutar, mallarınızın zekâtını verir, Allah'ın sizlere helal kıldığını helal sayar ve haram kıldığını da haram olarak kabul ederseniz mallarınız ve kanlarınız bize haram olur. Ancak hak olan bazı durumlar müstesna. Hesabınız da Allah'a ait olur."* dedi.

Pontus: *"Eğer bunu söylemezsek!"* deyince İyâz: *"Bunu söylemezseniz hor ve hakir bir hâlde kendi ellerinizle cizyeyi ödersiniz. Bu durumda bizim güvencemiz altında olursunuz ve diyarlarınızda dininize göre yaşarsınız. Bizler de sizlere karşı haksızlık ve taşkınlık yapmaya kalkışan düşmanlarınızdan sizi koruruz."* dedi. Pontus: *"Ey Emir! Ben dinim üzere ikamet ediyor ve ondan ay-
[251] rılmıyorum. Dilediğin şartlarda da seninle sulh etmek istiyorum."* dedi.

İyâz onunla yirmi bin dinarı peşin, ergenlik çağına girmiş olan herkesten ise yıllık dört dinar vergi verilmesi koşuluyla sulh etti. Ayrıca ergenlik çağına ulaşan herkes de cizye hükmünün kapsamına girecek, Rakka ehli sahip olduğu davarlarından onda birini verecek ve Müslümanların Rakka'ya konuk olmaları hâlinde onları üç gün ağırlayacaklardır. Üç günü aşması hâlinde konukluklardan değeri alınacaktır. Rakka patriği Pontus, kendisiyle yapılan bu sulha razı oldu. Müslümanları da buna şahit kıldı, emannameyi yüzüğüyle mühürledi ve ona verdi. İyâz ardından Pontus'a şöyle dedi: *"Sana bir şey soracağım, sen de bana doğruyu söyleyeceksin."*

Pontus: *"Ey Emir nedir o?"* diye sorunca İyâz: *"Gördüm ki sen benden ismimi sordun ve ben de sana haber verdim. Ardından babamın ismini sordun. Onu da sana söyledim. Sen ise ashabına yö-*

215 Anlamı: Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur; O tektir ve O'nun hiçbir ortağı yoktur. Muhammed (sav.) Allah'ın elçisidir.

neldin ve tebessüm ettin. Niçin böyle oldu?" diye sorunca Pontus şöyle dedi: "Hiçbir şey doğruluğa eş değer değildir. Yalan bizim yanımızda çirkin şeylerin en kötüsüdür. Ey Emir! Ben bu şehrin patriğiym ve patriklerinin oğluyum. Babalarım ve dedelerim de aynı şekilde patrik idiler. Kadim dönemlerden beri patrikliği birbirlerine miras olarak bırakmışlardır. Ancak şu var ki Farşlılar bize galip geldiler, bizi erkleri altına aldılar ve şu şehrimizde bizi yönetme işini üstlendiler. Roma Kralı Herakliyus bize öfkeleni. Bu amaçla da bize Kiptileri gönderdi. Onlar bizim yurdumuzda konakladılar ve bize son derece eziyet ettiler. Bizler mülkümüzün bize döneceğine dair yakın üzere idik. Kitaplarımızda karşılaştığımızı göre bu şehrimize Ganem veya Ganem'in oğlu adında bir Arap hariç kimse ne bize galip gelebilir ne de onlar kimseye itaat ederler. Ben sana ismini sorup da sen bana ismini söylediğinde senin o adam olduğunu sandım. Ashabıma işaret ettim ve onların bildikleri şeyi kendilerine haber verdim."

Bunun üzerine İyâz ona şöyle dedi: "Yazıklar olsun sana ey Pontus! Sizler kitap ve ilim ehlisiniz. Sizde Peygamberimiz Muhammed'in (sav.) niteliklerine ve özelliklerine ilişkin bilgiler var. Hâlâ ona uymayacak mısınız?"

Pontus: "İsa b. Mesîh'e kasem olsun ki elbette öyledir. O bize İncil'de Muhammed'in (sav.) ismini ve sıfatını, onun bir Arap olduğunu ve Peygamberlerin en hayırlısı olduğunu, ümmetinin de kıyamet gününde ümmetlerin en hayırlısı olacağını, onun merkebe bineceğini, aba giyeceğini, iyiliği emredip, kötülükten nehy edeceğini müjdeledi. Ancak biz onun sadece İsrailoğullarından olacağını sanıyorduk." diye karşılık verdi. İyâz: "Sizler Kitaplarınızda onun bir Arap olduğunu gördüğünüz hâlde İsrailoğullarından olacağını mı sanıyordunuz?" diye sorunca Pontus şöyle dedi: "Biz onun Arapça konuşacağını ancak Arap olmayacağını sanıyorduk. Sana şunu da haber vermek istiyorum ki Ey Emir, ben kavmim olan şu Rakka ehlini dininize davet ettim. Ancak onlar bana olumlu cevap vermekten kaçındılar ve 'bu sözü söyleyecek olursan seni öldürürüz' dediler. Bundan dolayı canımdan korktum. İşte benim kıssam ve durumum budur." İyâz b. Ganem, Patrik'in doğru sözlülüğüne şaşırdı. Birkaç gün Rakka'da kaldıktan sonra oradan ayrıldı.

Urfa'nın Fethi

Cezîre Yurdundan Ruha²¹⁶ Şehrinin Fethi

Ruha (Urfa) ahalisine de o gün İyâz b. Ganem'in Rakka'yı fethettiği haberi ulaşmış idi. Bunun için çok sızlandılar. Şehirlerinde Müslümanlara karşı şiddetli bir korku hâli içinde yiyecekler, içecekler ve arpalıklar topladılar. Şehrin burçlarına mancınıkları yerleştirdiler. Taş topladılar ve Müslümanlarla savaşmaya karar verdiler.

Onlar Müslümanların gelişini ancak atlı birliklerin tekbirler ve tehlillerle kendilerini kuşattıklarını görünce farkına varabildiler. Ruha ehli bu sesleri işitince korkuya kapıldı. Bu konuda celadet ve şecaat göstermeye çalışıyorlardı. Müslüman süvariler şehre yaklaştılar. Sancaklar ve bayraklar öne alındı. Ruha ahalisi birbirlerine *"Şu ordunun sayısı yirmi bin kadardır veya biraz fazladır. Onlara karşı koyacak takatimiz yok"* dediler.

İyâz b. Ganem, birbirini takip eden sağ ve sol tarafındaki birliklerle şehre yöneldi ve karargâhını Ruha kapılarından en büyüğünün üzerine kurdu. Bu kapı Rum diyarlarına açılmaktaydı. Taraflar birbiriyle çatışmaya başladı. On beş gün boyunca geceli gündüzlü savaştilar. Ruha ahalisi atlı birliklerin sırtlarındaki bahadır kahramanlara bakıyordu. Müslümanlara karşı koyacak takatlerinin olmadığını anladılar. En büyük patrikleri Mitolas'tan yardım isteyerek şöyle dediler: *"Ey Patrik! Şu Araplara karşı koyacak gücümüz yok. Rakka ehlinin yaptığı gibi onlarla sulh etmelisin. Aksi takdirde şehri onlara teslim edeceğiz."*

Patrik, şehir halkındaki korku ve gevşekliği görünce İyâz b. Ganem'e Rakka ahalisiyle anlaştığı koşullarda kendisiyle anlaşma yapmak istediğini belirten bir mesaj gönderdi. İyâz buna olumlu cevap verdi. Patrik ve şehir halkı için bir sulh belgesi yazdırdı. Müslümanları da buna şahit tuttu. İyâz daha sonra askerlerine [253] şöyle seslendi: Ruha ahalisi bizim zimmetimiz ve ahdimiz altındadır. Onlara eziyet etmeyin ve evlerine ancak izin alarak giriniz.

Müslümanlar Ruha ahalisiyle savaşmaktan vazgeçtiler. İyâz da onlardan sulh gereği olan şeyleri aldı. Şehri sevdi ve orada

günlerce kaldı. Ruha patriği Mitolas, İyâz için birçok yemek hazırladı. Sonra ona getirerek şöyle dedi: *"Ey Emir! Ben en büyük kiliseyi temizledim. Sen ve kavminden dilediğin kimselerin benim yanımda yemek yemelerini, davetime icabet etmekle beni onurlandırmanızı istiyorum. Böylece ashabım, senin beni onurlandırdığını görecektir."*

İyâz: *"Ey Mitolas! Eğer senin mensup olduğun bu dinden bir kimse için böyle bir şey yapacak olsaydım kuşkusuz senin için yapardım. Ancak şu var ki ben Müminlerin Emiri Ömer b. Hattâb'ın (ra.) Beytü'l-Makdis'e girdiğinde Patrikin ona yemek yaptığını ve onu davet ettiğini, Ömer'in ise bu davete icabet etmediğini gördüm. Ben Ömer'in yapmadığı bir şeyi yapmak istemiyorum."* dedi. Mitolas: *"Ey Emir! Ashabına emret! Bu davete icabet etsinler."* deyince İyâz *"Onlara bunu ne emredebilir ne de yasaklayabilirim."* dedi.

Patrik, İyâz'ın karşısında ne diyeceğini bilemeyecek bir şekilde öylece kaldı. İyâz, Ona *"Ey Patrik! Sen ancak arazin hakkında duyduğun korkudan bize bu ikramda bulunuyorsun. Sana düşen bu ikramı bizden sonra buraya gelenlere yapmandır. Bizlere gelince seninle yaptığımız anlaşmaya bağlı kalacağız. Bizim zulmetmemizden korkma. Biz sana gücünün yetmediği şeyleri yüklemeyeceğiz."* dedi. Bunun üzerine Patrik, *"Bu bulunabilecek en faziletli adam!"* diye söyleyerek adamlarının yanına dönmek üzere ayrıldı.

Bu esnada Hristiyan bir kadın, amcasının oğluyla birlikte İyâz b. Ganem'e geldi. Aralarında meydana gelen bir vakıadan dolayı amcasının oğlunu ona şikâyet etmek istiyordu. İyâz, kadına karşı adamın haklı olduğuna hükmetti. Sonra da kadına baktı ve onun hakkında düşündü. Onun güzellik ve narinliğini görünce ona *"Eşin var mı?"* diye sordu. Kadın *"Hayır"* diye karşılık verdi.

İyâz: *"Senin için zevç olmamı ister misin?"* diye sorunca kadın *"Eğer koca dilediğime göreyse ne kadar da yerinde bir ihtiyaç."* dedi. İyâz: *"Koca istediğin şekilde olursa Hristiyanlıktan çıkar İslam dinine girer misin?"* diye sordu. Kadın: *"Asla Hristiyanlığı terk etmem. Benden dolayı kocanın üzerinde ne gibi bir sorumluluk var ki? Onun dini ona benimkisi de bana!"* dedi.

İyâz onunla evlenmek istediye ancak sonra da şöyle dedi: *"Bir toplumun Emiri, kâfir bir kadınla evleniyor. Bu güzel bir tutum değil."* Ondan yüz çevirdi ve onu terk etti. İyâz'ın ashabından birisi o kadına gelerek onu istedi. Kadın: *"Ben senin emirinin istediği kadını. Benim ondan başkasına ihtiyacım yok"* dedi. Daha sonra bu kadın İyâz için birçok yemek yaptı ve ona gönderdi. İyâz da bu yemekleri o kadından kabul etti ve payından kendisine düşeni cariyesine verdi.

[254] **Busr b. Ertât ve İyâz b. Ganem'in Haberleri**

İyâz b. Ganem Ruha'yı fethetmiş, halkını cizye ödemekle yükümlü tutmuştu. İnsanlar güven içindeydi ve pazarlarını kurup alışveriş yapıyorlardı. İşte tam böyle bir ortamda bir anda bir sayha koptu. İnsanlar oldukça korktular. İyâz derhal silahına davrandı, savaş elbisesini giydi ve atına bindi. Askerleri de silahlarını kuşandılar, atlarına bindiler ve şehirden çıktılar. Bir de ne görsünler. Beyaz bir sancak ile bir askeri birlik. Müslümanlar onların Romalı tağutlardan olduğunu sandılar. Ancak o birliğin Ömer b. Hattâb'ın (ra.) mektubu ile Yezîd b. Ebî Süfyân'ın kendilerine gönderdiği takviye birlik olduğunu anladılar. Bu birlik bin kişiydi ve başında da Busr b. Ertât Fihri vardı. Busr ve askerleri Ruha'da konakladılar ve şöyle dediler: *"Bizi de ganimetlere ortak kılınız."* İyâz: *"Müslümanların fethettiği ve ele geçirdiği ganimetlerde sizin hiçbir hakkınız bulunmamaktadır. Bundan sonra gerçekleşecek fetihlere gelince sizin ve bizim durumumuz aynıdır. Ganimet olarak alacağımız her şey bize ve size aittir."* dedi. Busr ile birlikte olan bu birlik buna razı olmadı. Busr b. Ertât ve İyâz b. Ganem arasında sürtüşme ve kızgınlık uzadı. Bunun üzerine İyâz ona *"Ey adam! Bize eziyet etmeyi bırak, sahibine katıl. Bizim sana ihtiyacımız yoktur."* dedi. Busr b. Ertât buna öfkeleni, o ve adamları Şam'a döndü. Yezîd b. Ebî Süfyân'a İyâz'ın yaptıklarını anlattı. Ömer, Yezîd b. Ebî Süfyân'a şu mektubu yazdı: *"İyâz b. Ganem'in yaptıklarına ilişme. Zira İyâz'ın İslam'da bizim de senin de zayı etmememiz gereken bir konumu vardır. Selam ile."*

Ömer b. Hattâb'ın İyâz'a Mektubu

Müminlerin Emiri Ömer (ra.), İyâz b. Ganem'e şu mektubu yazdı: *"Bana ulaştığına göre Yezîd b. Ebî Süfyân, Busr b. Ertât*

komutasında Şam'dan sana takviye bir birlik gönderdi. Gelmeleri için onları ben hazırladım. Bu ordunun sana gönderilmesindeki amaç sana yardımcı olmak, askerlerinin sayısını arttırmak, onurunu ve konumunu yüceltmektir. Ta ki düşman sana peş peşe yardımların geldiğini bilsin, böylece kalpleri kırılsın ve senin itaatine koşsunlar. Bu orduyu neden reddettiğini bilemiyorum. İşin iç yüzünü bilebilmem için bakış açını bana haber vermen gerekir. [255] Selam ile."

Müminlerin Emiri'nin İyâz b. Ganem'e mektubu ulaşır da İyâz mektubun içeriğine vakıf olunca ona aşağıdaki mektubu yazdı: "İyâz b. Ganem'den Müminlerin Emiri Ömer b. Hattâb'a, selam sana! İmdi, mektubun bana ulaştı ve içeriğini anladım. Busr b. Ertât'ın ulaşmasından önce Rakka ve Ruha şehirlerinin Müslümanlar tarafından fethi gerçekleşmiş idi ve ben de ganimetleri onlar arasında paylaştırmış idim. Herkes kendi payında tasarrufta bulunmuş idi. Busr bu ganimetlerin bir bölümünü istedi. Ben de bu iki şehrin fethinin kendisinin gelmesinden önce tamamlandığını dolayısıyla da kendisinin ganimetlerde hiçbir hakkının olmadığını belirterek ona cevap verdim. Ayrıca ona eğer Allah bize başka bir yerin fethini başıslayacak olursa ele geçireceğimizi ganimetlerde hepimizin ortak olduğunu da belirttim. Busr ise buna razı olmadı. Ben de inatçılıktan dolayı bir vukuatın meydana gelmesinden veya askerlerin kalplerinin ihtilafa düşmesinden korktum. Onun yardımına da ihtiyacım yok idi. Ona mazeretimi ilettim ve dönmesini emrettim. İşte Busr'un geri gönderilmesinin asıl sebebi budur. Allah (cc.) saadeti Müminlerin Emiri'nin hâllerine karine kılsın." İyâz b. Ganem'in Müminlerin Emiri Ömer'e cevabı gelince Ömer, sağlam bir düşünce yapısına ait olduğundan dolayı onu övdü ve ona şu mektubu yazdı:

"Mektubun ulaştı ve içeriği de anlaşıldı. Biz Busr b. Ertât'ın ve ordusunun Şam'a geri gönderilmesinin sebebini de öğrenmiş olduk. Bu sebep de yerindedir. Allah İslam ve Müslümanlardan dolayı seni hayırla mükâfatlandırsın. Hayatta olduğun müddetçe bu eyleminden ayrılmamanı ümit ediyorum. Ben benden sonraki Halife'ye de seni yerinden etmemesini ve seni bu görevden azletmemesini vasiyet edeceğim. Allah gözünü aydın eylesin. Şu an bulunduğun cihada devam et. Selam ile."

Müminlerin Emiri'nin mektubu İyâz'a ulaşır da İyâz mektubu okuyunca Allah'a hamd etti ve şöyle dedi: *"Allah'ım, Ömer'den sonra hayattan fazlasını istemiyorum. Eğer o ölecek olur ve benim de ecelimden bir şey kalmışsa bana bir günden fazla mühlet verme. Kuşkusuz sen her şeye kadirsin ve icabet etmeye layıksın."*

Harran'ın Fethi

İyâz b. Ganem'in Harran'a Doğru Harekete Geçmesi

Bu esnada İyâz b. Ganem Romalıların Harran'da yirmi bin dolayında kişiden oluşan bir ordu topladığını işitti. Orduya hazırlanmaları için bir münadiye emir verdi. Sonra da orduyla Harran dolaylarına doğru harekete geçti. Yöre halkının kalplerine korku düştü. Bundan dolayı sulh etmeyi istediklerini iletecek bir şahsı İyâz'a gönderdiler. O da Rakka ve Ruha ehliyle sulh ettiği şekliyle [256] onlarla da sulh etti. Onlara bu hususta bir ahid yazdı. Sonra da Harran'ın kapılarını açtı ve Müslümanlar şehre girdiler. Bu olay Muharrem ayının Pazartesi gününün ikindi vaktinde oldu. İyâz burada birkaç gün kaldı. Kararlaştırılan malları aldı ve Re'sü'l-Ayn²¹⁷'a yöneldi. Denildiğine göre Re'sü'l-Ayn kentinde keskin bakışlı bir günlük uzaklıktaki mesafeyi görebilen bir adam var idi. Güzel rastlantılardan ki Müslümanların ordusu şehre yaklaştığında ve şehre bir günlük mesafelik bir yere vardıklarında siyah bir toz bulutu ve karanlık bulutlar gökyüzünü kapladı; bu adam da hiçbir şeyi göremedi. Şehir ahalişi ona *"Garip bir orduya ait bir iz görüyor musun?"* diye sorunca o şöyle cevap verdi: *"Toz ve havanın karanlığından dolayı gözüme hiçbir şey görünmüyor. Eğer isterseniz hayvanlarınızı sahraya çıkartınız. Çünkü ben sis nedeniyle orduya ait bir belirti göremiyorum. Ancak anlatacağınız gürültüler sebebiyle bir şeyi idrak etmem ve sizlere haber vermem mümkündür."*

Bunun üzerine ahali bütün atlarını, develerini, inek ve koyunlarını sahraya çıkardı. İyâz b. Ganem orduyla birlikte Re'sü'l-Ayn'a yaklaşınca hava açıldı, güneş ortaya çıktı. O esnada bu davranışları gördüler ve onları ele geçirdiler. Şehrin bekçisi bağırarak insanlara haber verdi. İnsanlar da şehrin kapılarını kapattılar ve

217 Re'sü'l-Ayn günümüzde Şanlıurfa ilinin sınırları içinde bulunan Ceylanpınar ilçesidir (çev.).

kalenin burçlarına çıktılar. Müslümanların ordusu kale duvarlarına yaklaştı. Şehir halkı Müslümanlara taş ve ok atmaya başladılar. Müslümanlardan birkaç kişi öldü. Daha sonra patriklerden birisi kale duvarına çıktı, onlara sövmeye ve şöyle demeye başladı: *“Ey arpa ekmeği yiyen ve yün giyenler! Bizi Rakka, Ruha ve Harran ahalisi gibi sanmayın. Onlar zayıf kavim idi. Sizler buraya ölümü karşılamak için gelmişsiniz.”*

Müslümanlardan birisi ona yaklaştı ve şöyle dedi: *“Bilmediğin bir şey hakkında gelişi güzel konuşma. Bizler Rakka, Ruha ve Harran’dan önce de korunaklı kalelerden birkaç tanesini ele geçirdik. Yahudilerle, putperestlerle ve Mecusilerle savaştık. Onları kalelerinden indirdik ve onları cehenneme postaladık. Senin ve bu kalenin misali bize oranla koyun kılından yapılmış bir çadırın gölgesinde gölgelenen, onun altında oturan ve oraya sığınan bir bedevi gibidir. Ey vahşi adam! Bizim hâllerimize ilişkin bir bilgin [257] yok. Dilediğini söyle. Bir müddet sonra hakikatin sandığın gibi olmadığını göreceksin. O esnada da pişmanlık sana hiçbir yarar sağlamayacak.”* Bu sözler karşısında patrik öfkeleni ve çevresindekilere şöyle dedi: *“Beni aşağıya indirin ki şu düşük insanlara karşılıklarını vereyim.”*

Etrafındakiler onu bir zembilin içinde indirdiler. Nihayet yere ulaştı ve içinden çıktı. Patrik zırhını giymiş, başına altınla işlenmiş külâhını takmış, beline altından bir kuşak bağlamış, eline de parıldayan bir kılıç almış idi. Patrik kalenin kapısında durdu. Sonra da mübareze için adam talep etti. Onun karşısına Benî Müzeyne’den şekli şemali güzel, yanında hurma lifinden bir kalkan, elinde kılıcı, başında eskimiş siyah bir sarığı olan bir adam çıktı. Patrik ona küçümseyici bir tavırla baktı. Sonra da ona hamle yaptı ve kılıcı onun üzerine salladı. Müzenî kılıcı kalkanıyla karşıladı. Sonra da aynı kılıçla onun ayaklarına vurdu ve ayaklarını kopardı. Arabîatik bir şekilde ona hamle yaptı. Başını kopardı ve üzerindeki malları aldı. Bedevînin üzerine kalenin en üst noktasından taş yağdı. O ise bu taşlara aldırmaz etmedi. Nihayet Patrikin silah ve elbisesini topladı ve patriği oracıkta soyulmuş bir şekilde bıraktı. Sonra da ganimetleri ele geçirmiş olarak geri döndü.

Patrikin bu hâle düşmesiyle şehir halkı korktu ve o gün savaşıp savaşmama noktasında duraksadılar. İkinci gün olunca şehir

ahalisi şehirden çıktı. Bütün kuvvetleriyle savaştılar ve bu savaşta Müslümanlardan birkaç kişi şehit düştü. İyâz, kendilerinin hezimete uğradığı vehmine düşmanın kapılması için ordusuna biraz geri çekilir gibi yapmasını emretti. Bu esnada şehir halkı onları belirli bir mesafeye kadar sürdü. Sonra İyâz orduya tekrar saldırması emrini verdi. Onlardan büyük bir topluluğu öldürdü. Onlardan geriye kalanlar ise kaleye sığındılar ve o esnada İslam ordusuna mukavemet edebilecek güçlerinin olmadığına kesin kanaat getirdiler. Barış talebiyle bir adamı İyâz'a gönderdiler. İyâz da onların bu talebine otuz bin dinar nakit ve her bir şahıs için de vaktinde dört dinar cizye ödemesi koşuluyla kabul etti. Buna göre sulh tamamlandı. İyâz da onlara bu konuda bir vesika yazdı.

Habur'un Fethi

İyâz b. Ganem'in Meysere b. Mesrûk Absi'yi Habur Vilayeti Çevresine Göndermesi

Bu savaştan sonra İyâz b. Ganem, Meysere b. Mesrûk Absi'yi çağırdı ve onun komutasına ordunun seçkinlerinden oluşan bin [258] kişilik bir süvari birliği vererek onu Habur vilayetine gönderdi. Meysere o mıntıkaya doğru harekete geçti ve kendi yolu üzerinde bulunan yerleri de fethetti. Ele geçirdiği malları İyâz'a gönderdi. Böylece bu bölgenin de fethini tamamladı ve Fırat sahillerine ulaştı, Kırkisiyya şehrinin yanında konakladı. Burada kale ehliyle arasında bir savaş meydana geldi. Her iki taraftan da birkaç kişi öldürüldü. Neticede şehri ele geçirdi. Meysere, savaşanları öldürdü, kadınları ve çocukları tutsak aldı. Sonra da onları affetti ve onlardan üç bin dinar aldı. Bilinen ölçütlere göre onları cizye ödemekle yükümlü kıldı ve şehri onlara terk etti. Yanında mallar ve ganimetlerle İyâz'ın yanına dönüp bunları ona teslim etti. Bu esnada İyâz yerinden ayrıлып Nusaybin'e doğru harekete geçti. Romalılar onun önünden kaçtılar ve Nusaybin Kalesine sığındılar. İyâz, orduya şehri dört bir taraftan muhasara altına almalarını emretti. Şehrin dört tane kapısı var idi.

İlk kapı Cebel, ikinci kapı Suk, üçüncü kapı Sincâr, dördüncü kapı ise Rum kapısı olarak isimlendirilmiş idi. Her bir kapıda şehri savunanlardan bir grup bulunmaktaydı. İyâz onlarla savaşa

tutuştı. Taraflar bütün güçleriyle savaşa giriştiler. İyâz kalenin çetin olduğunu ve onu fethetmekten aciz olduğunu görünce orada ikamet etmeye karar verdi. Sonra da Umeyr b. Sa'd Ensârî'yi fethetmesi için Sincâr²¹⁸ vilayetine gönderdi. Umeyr buraya gitti, Sincâr ahalisiyle bir gün savaştı. Sincâr ehli Umeyr'den emanname istedi. Umeyr, nakit üç bin dinar, kişi başına da dört dinar ödenmesi karşılığında onlarla anlaştı. Umeyr bu anlaşmadan sonra İyâz'ın yanına geri döndü. İyâz, Mâlik Eşter Nehaî'nin komutasına bin kişilik bir süvari birliği verip onu Âmid ve Mey- [259] yâfârikîn'e²¹⁹ gönderdi.

Diyarbakır ve Silvan'ın Fethi

Eşter Nehaî'nin Âmid ve Meyyâfârikîn'e Hareketi

Mâlik, ordusuyla birlikte Âmid'e ulaşınca kalenin oldukça sağlam olduğunu anladı. Konuyu ve burada ikamet müddetinin uzun olacağını düşünmeye başladı. Âmid şehrine yaklaşıp da bizzat kendisi kalenin çetinliğini görünce orduya en yüksek sesleriyle bir defada tekbir getirmelerini emretti. Âmid ahalisi korkuya kapıldı. Ayakları sarsıldı ve Müslümanların on bin kişilik bir birliğe ulaştıklarını ve onlarla savaşabilecek kuvvetlerinin olmadığını sandılar. Bundan dolayı Eşter'e bir şahsı elçi olarak gönderdiler. Eşter onların sulh isteklerine olumlu karşılık verdi. Beş bin dinar nakid, adam başı da dört dinar cizye ödemeleri kararlaştırıldı. Şehrin hâkimi bu sulha razı oldu. Şehrin kapılarını açtılar ve Müslümanlar Cuma sabahı şehre girdiler. Bir müddet şehrin içinde gezdiler. Sonra da şehrin kapılarında ikamet ettiler. Eşter malı aldıktan sonra Meyyâfârikîn'e yöneldi. Oraya ulaşınca Fatûs adlı şehrin Patriki üç bin dinar nakid ve kararlaştırılan cizye karşılığında anlaşma yapmak için Eşter'e bir şahsı elçi olarak gönderdi. Eşter, belirtilen şartlar çerçevesinde onlarla sulh etti ve ona bir ahidname yazdı. Malı kabz ettikten sonra Nusaybin kuşatmasıyla meşgul olan İyâz'a katılmak için harekete geçti. Ona kabz ettiği malları teslim etti.

218 Sincâr: Cezîre bölgesinin Cezîre ile Musul arasında yer alan meşhur şehirlerindendir.

219 Âmid günümüzdeki Diyarbakır şehri, Meyyâfârikîn ise günümüzdeki Silvan ilçesidir (çev.).

Nusaybin'in Fethi

Nusaybin Şehrinin Fethi İçin İyâz b. Ganem'in Aldığı Tedbir

Nusaybin şehrinin fethi kolay olmayıp şehrin muhasarasının üzerinden tam bir yıl geçtikten sonra İyâz, bu iş için ordunun liderleriyle görüş alışverişinde bulunmaya başladı. Irak'ta Sa'd b. Ebî Vakkâs'ın komutası altında bulunan Müslümanlardan birisi öne doğru çıktı, ona şöyle dedi: *"şehri ele geçirmemize imkân sağlayacak bir görüşüm var."*

İyâz: *"Nedir?"* diye sorunca adam *"Şu an Müslümanların yönetimi altında bulunan Şehrezûr şehrine bir adam gönderirsin. Orada çokça akrep bulunmaktadır. (Gönderdiğin adam) Küplere akrepleri doldursun. Sonra bu küpler mancınığa konulsun. Geceleyin şehrin içine atılsın. Bu akrepler kime isabet ederse derhal ölecektir. İnsanlar bu durumdan dolayı dehşete kapılır ve hayrete düşerler. Bu durumda şehrin fethi kolaylaşır."* dedi.

İyâz bu tedbiri uygun gördü. Birisini Şehrezûr'a gönderdi. Küplere toprakla birlikte akrep doldurdu. Sonra gece olunca bir mancınık vasıtasıyla küpleri şehre attı. Küpler kırıldı ve ondan çıkan akrepler her yere dağıldı. Akreplerin ısırmasıyla birçok insan öldü. Gün aydınlanınca bir grup insan ölmüş idi. Şehir halkı sulh istediklerini belirten bir mesajı İyâz'a gönderdiler. İyâz, akreplerle dolu olan küplerin tamamını şehre atıncaya kadar onların bu isteklerine olumlu cevap vermedi. İnsanlar akreplerin peşlerine düştüler ve onları öldürmekle uğraştılar. Onlar bu durumdayken İyâz, o gün savaşı şiddetlendirdi ve şehri zorla ele geçirdi; ardından da savaşırları öldürdü. Patriklerin evlerini tahrip edip, çocukları ve kadınları esir aldı. Neticede kalanlar İyâz'dan eman talep ettiler. İyâz, ganimetlerin humusunu Müminlerin Emiri'ne gönderdi, geri kalanını ise Müslümanlar arasında taksim etti. Müslümanlardan her birisinin eline davar, meta ve esirlerin dışında on bin dirhemi aşkın para geçti. İyâz, Müminlerin Emiri'nin işaretinin ulaşmasını bekleyerek Cezîre'de kalmaya başladı. Fetihlerin müjdesini içeren İyâz'ın mektubu Müminlerin Emiri'ne ulaşınca ve o birçok ganimeti görünce mesrur oldu ve bundan dolayı Allah'a şükretti.

Müminlerin Emiri Ömer'in (ra.) İyâz b. Ganem'e Mektubu

"Bismillâhirrahmânirrahîm! Allah'ın kulu, Müminlerin Emiri Ömer'den İyâz b. Ganem'e! İmdi, selam sana, Müslümanların eliyle Cezîre bölgesinin fethini başıslayan Allah'a hamd olsun. O, müslümanları fakirlikten sonra zengin eyledi ve onlara rızıkta genişlik sağladı. Şu andan itibaren onlar hakkında fakirlikten korkmuyorum. Ancak ben onların mallara aldanıp helak olmalarından korkuyorum. Sen ey İyâz! En güzel bir şekilde amelini yerine getirdin. Allah İslam ve Müslümanlardan dolayı seni hayırla mükâfatlandırsın. Bu mektuba vakıf olduğunda ordunun ileri gelenlerinden söz ve eylem hususunda güvenilir birisini seç, kendine naip kıl. Sonra da Şam'a doğru harekete geç. Çünkü Yezîd b. Ebî Süfyân [261] orada hastadır. O ölecek olursa bir çalkantının meydana gelmesinden korkmaktayım. Uygulaman gereken görüş, senin olabildiğince en kısa sürede Şam'a dönmen ve Cezîre'de bulunduğundan fazla kalmamandır. Selam ile."

Müminlerin Emiri Ömer'in mektubu ona ulaşınca İyâz, Utbe b. Ferkad Sülemî'yi çağırdı. Onu Cezîre yurdundaki cümle yerleşim birimlerine vali olarak atadı. Komutası altına da dört bin kişilik bir süvari birliği verdi. Ordunun geri kalanıyla Şam'a yöneldi. Humus'a ulaştığında hastalığa yenik düştü ve Allah'ın rahmetine intikal etti.²²⁰ Rivayet ettiklerine göre İyâz vefat ettiğinde iki at ve ihtiyaçlarını koyduğu devesinden başka bir şeye sahip değildi. Elbise ve metaları arasında bir dinar bulamadılar. Hem de cizyeden elde edilen bunca nimetlere ve mallara rağmen. O sahip olduğu her şeyi sadaka olarak verdi ve geriye miras olarak hiçbir şey bırakmadı. Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun!

Yezîd b. Ebî Süfyân'ın Müminlerin Emiri Ömer'e (ra.) Mektubu

Cezîre'nin fethinden ve İyâz b. Ganem'in vefatından sonra Yezîd'in hastalığı ağırlaştı. Yezîd bu durumu görünce Müminlerin Emiri Ömer'e şu içerikte bir mektup yazdı:

"Bismillâhirrahmânirrahîm! Müminlerin Emiri'nin hakları'nın takdiminden sonra bilsin ki Yezîd b. Ebî Süfyân bu mektubu

220 İyâz hicretin 20. yılında vefat etti (Fütûhu'l-Buldân, s. 180; Târîhu Halife, s. 147).

yazıyor ve bu mektuptan sonra bir mektup daha yazacağını sanmıyor. Çünkü o oldukça hastadır. Allah bizden dolayı seni hayırla mükâfatlandırırsın ve bizi seninle Naim cennetinde bir araya getirsin. Son demlerime geldim. Müminlerin Emiri ordunun yönetimi, şehirlerin idaresi için salih bir kimseyi tayin etsin. Selam sana. Bu Yezîd'in dünya diyarından sana gönderdiği son selamdır."

Sonra bu mektubu bir şahısla gönderdi ve ona bu mektubun Müminlerin Emiri'ne en süratli bir şekilde ulaşabilmesi için bütün çabasını göstermesini vasiyet etti. Yezîd, bu mektubun Müminlerin Emiri Ömer'e ulaştırılmasından önce vefat etti. Ömer, mektubu mütalaa etti ve elçiye "Ondan ayrıldığında hayatta mıydı? Ki ben ona cevap yazayım." diye sordu. Elçi: "Allah Müminlerin Emiri'ne uzun ömürler versin. O ölüm döşeğinde idi." dedi. Ömer: "Allah Yezîd'i affetsin. O faziletli bir şahıs idi. Dünyaya da rağbeti yoktu. Himmetini ahiret işlerinin tahsiline tahsis kılmişti." dedi.

Ömer, Ebu Süfyân'ı çağırdı ve cereyan eden şeyi ona haber verdi. Ebu Süfyân hüznünlendi ve oldukça üzüldü. Sonra da "Biz Allah'tan geldik ve O'na döneceğiz." ayetini okudu. Ardından Müminlerin Emiri'ne "Şam'a kimi göndereceğine ilişkin görüşün nedir?" diye sorunca Ömer "Diğer oğlun Muâviye'yi!" diye karşılık verdi. Ebu Süfyân buna çok sevindi, Müminlerin Emiri'ne dua etti ve "Sıla-i rahimde bulundun." dedi.

Sonra Ebu Süfyân evine döndü, eşi Hind'e Yezîd'in vefat haberini verdi. Hind çılgılık attı, yüzüne vurmaya başladı, çok ağladı; "Keşke Yezîd yerine Muâviye ve Utbe olselerdi." dedi. Bunun üzerine Ebu Süfyân ona "Sızlanma ve biz Allah'tan geldik ve O'na da döneceğiz" de. Müminlerin Emiri lütufta bulundu. Diğer oğlun Muâviye'yi Şam'a vali olarak atadı. Bu haber üzerine Hind sakinleşti ve şöyle dedi: "Müminlerin Emiri sıla-ı rahimde bulundu. Şam emirliği Muâviye'ye mübarek olsun!"

Müminlerin Emiri Muâviye'ye şu içerikte bir mektup yazdı:

"Bismillâhırrahmânırrahîm! Allah'ın kulu, Müminlerin Emiri Ömer'den! İmdi bil ki ey Muâviye, Allah Teâla İslam'ı aziz, müşrikleri zelil ve vaadini sadık kılmıştır. Şam yurdunun ve diğer diyarların fethini Peygamberinin ümmetine haber verdi. Hazinelelerini ve mallarını mülk edinmeyi bizlere müjdeledi. Bu da filen gerçek-

leşti. Özellikle de meşhur Kaysariyye şehrinin fethi sayesinde. Nitekim o şehrin korunmasıyla da Romalılar bizlere boyun eğdiler. Şimdi ise Askalân ve Gazze şehirleri ile bunlara bağlı yerlerin fetihlerinin tamamlanması gerekmektedir. Çünkü Rasûlullah (sav.) bizlere Şam'da fetihlerin gerçekleşeceğini belirtti. Ben sana şu iki şehrin Gazze ve Askalân'ın fetihlerini de müjdeliyorum. Nitekim Rasûlullah (as.) şunu haber vermiştir: 'Doğuda ve batıda fitne ateşi tutuştuğunda ve ikamet etmek olanaksız bir hâl aldığında size düşen Askalân ve yukarısidir.' Bu mektubuma vakıf olduğunda beklemeksizin derhal Askalân'a doğru harekete geç ve bu yerle- [263] rin fethi için çaba göster. Allah (cc.) umulur ki bu yerlerin fethini senin elinle kolaylaştırır. Ne zaman oraya ulaşarsan günlük olarak karşılaştığın hâlleri ve durumları bana haber vermelisin. Selam ile."

Askalân'ın Fethi

Muâviye b. Ebî Süfyân'ın Askalân Civarına Gitmesi

Müminlerin Emiri Ömer'in mektubu Muâviye'ye ulaşınca o, beraberindeki askerlerle Askalân'a doğru harekete geçti. Oraya ulaştığında ancak üç gün onlarla savaştı. Sonra da orasını ele geçirdi. Müslümanlar şehre girdiler. Ardından Askalân'ın fethini haber veren bir mektubu Müminlerin Emiri Ömer'e gönderdi. Ömer bu fethi sevindi. Bu işin kolayca gerçekleşmesinden dolayı Allah Teâla'ya şükretti ve şöyle dedi: "Eğer bu fetih tamamlanmamış olsaydı diğer bütün yerler tehlikeye maruz kalacak ve Askalân şehri Müslümanlara yerleşim yerinin daraltılması noktasında bir sebep olacaktı. Bereketi ve necipliği sebebiyle bu durumu bana haber verdi. Şam'da ikamet etmem benim için takdir edilseydi Askalân şehri dışında başka bir yeri seçmezdim. Çünkü her şeyin bir göbeği var. Şam'ın göbeği ise Askalân'dır."

Ardından Muâviye b. Ebî Süfyân, Süfyân b. Habîb Ezdî'yi çağırdı. Ona bir ordu teslim etti ve Trablus'a gitmesini emretti. Süfyân da Muâviye'ye itaat etti ve onun emrettiği yere gitti. Oradan beş fersah uzaklıktaki Merc'de konakladı ve savaş için kendisini hazırladı. Ardından Trablus Kalesine yöneldi ve savaşmaya başladı. Trablus halkı geceleyin baskın yapabilir endişesiyle güneşin batışı esnasında kaleden belirli mesafe uzaklıktaki bir

noktaya geri dönüyordu. Trablus halkıyla yapılan savaşın müddeti bu şekilde uzuyordu. Deniz tarafından gelebilecek takviye kuvvetlerin de Trablus halkına ulaşmasından ve böylece dar bir duruma düşmekten korkuyordu. Bunun üzerine Muâviye'ye bu genel durumu bildiren bir mektup yazdı. Muâviye ona Trablus şehrine iki fersah uzaklıkta bir kale inşa etmesini ve bu kalenin böylece bütün Müslüman askerlerin barınağı ve olası herhangi bir saldırıya karşı bir korunak olacağını söyledi.

Süfyân, Muâviye'nin kendisine işaret ettiği görüşü uyguladı. Orada sağlam bir kale inşa etti ve bu kale onun için bir yerleşim yeri oldu. Trablus ahalisi Süfyân'ın inşa ettiği sağlam kaleyi görünce tedirgin oldular. İkamet ettikleri adaları tahliye ettiler. Şehirdeki bütün ürünleri ve meyveleri topladılar. Sağlam kalenin içinde toplandılar. Kendi durumlarını ve Müslümanların durumlarını [264] içeren bir mektubu Herakliyus'a yazdılar ve ondan yardım istediler.

Mektuplarının Herakliyus'a ulaşmasının ardından o, Askalân halkının imdadına yetişmeleri için askerlerden bir gruba kayıklara binmelerini emretti. Bu yardımlar ulaşınca Konstantiniye'ye kaçmayı kararlaştırdılar. Geceleyin metalarını oradan çıkardılar. İhtiyaçları olmayan bütün şeyleri yaktılar. Sonra da gemilere bindiler ve Herakliyus'a kaçtılar. İkinci gün Süfyân kaleden çıktı ve Trablus'a gitti. Orada hiç kimseyi bulamadı ve kalenin bütünüyle boş olduğunu gördü. Müslümanlar da şehre girdiler. Orada dehlizlerden birisinde saklanan bir Yahudi dışında hiç kimseye rastlamadılar. Onu dehlizden çıkardılar ve ona durumu sorunca o da onlara olayları olduğu gibi haber verdi.

Süfyân, Muâviye'ye cereyan eden olayları yazdı. Muâviye buna şaşırды ve Trablus Kalesinde yerleşip oturmaları ve orasını bayındır hâle getirmeleri için Ürdün Yahudilerinden bir grubu gönderdi. Muâviye daha sonra sahil yolunu kullanarak ilerledi ve yol boyunca uğradığı şehirleri ve mekânları ele geçirdi; İslam Sancağını yükseltti. Bu şehirler arasında Akkâ, Sur, Yafa vb. gibi yerleşim birimleri de vardır. Muâviye daha sonra Müminlerin Emiri Ömer'e fethettiği yerlerle ilişkin bir mektup yazdı. Aynı şekilde Şam sahillerine yakın olan Kıbrıs yarımadasına yaklaştığını ve Kıbrıs'ın verimli bir ada olduğunu, adada birçok ürün ve

bereketlerin bulunduğunu, orayı fethetmenin zor bir iş olmadığını haber verdi ve oraya gidip fethetmek için izin istedi.

Muâviye'nin mektubu Müminlerin Emiri'ne ulaştı ve Ömer mektubun içeriğini öğrendi. Ancak o, gemiye binme taraftarı değildi ve bu konuda teenniyle hareket ediyordu. Gemiye binmek ve Kıbrıs Adasının fethi için istişare etmek amacıyla ve Müslümanların gemiye binmesine taraftar olmadığını belirtmek için Amr b. Âs'a bir mektup gönderdi. Bu işin tehlikeli olduğunu belirtti. Senin Allah adına yemin ederek bu konu çerçevesinde hiçbir şeyi benden gizlememeni, deniz koşulları ve tehlikeleri hakkında bildiğin her şeyi bana bütün netliğiyle yazmanı istiyorum. Amr b. Âs ona şu cevabı yazdı:

"Müminlerin Emiri'nin mektubu bana ulaştı. Deniz yolculuğu, Kıbrıs Adasının Fethi için harekete geçme ve Müminlerin Emiri'nin bunu hoş karşılamadığı çerçevesindeki mektubun içeriğini anladım. Allah'tan Müminlerin Emiri'ne bütün hâllerinde ona doğruyu ilham etmesini ümit ediyorum. Kuşkusuz deniz meselesi önemlidir, tehlikesi şiddetlidir. İnsanlar da denizde bir oduna tutunmuş kurtçuk gibidirler. Onlar üzerinde oldukları müddetçe şiddetli bir [265] korku içindedirler. Eğer hareket edecek olsa batar. Müminlerin Emiri deniz dalgalarının çarpmasını, denizdeki türlü türlü korkunç hâlleri görseydi, kişisel görüşüne daha sıkı bir şekilde sarılır ve Müslümanlardan hiç kimsenin bu tehlikelerle karşı karşıya kalmasına müsaade etmezdi. İşte benim deniz hâllerine ilişkin bilgim bu kadardır. Bunları sana yazdım. Selam ile."

Bu cevap Ömer'e ulaşıp da o, mektubun içeriğini öğrenince deniz yolculuğu yapılmaması şeklindeki kişisel fikrine Amr'ın da muvafakat etmesine sevindi. Muâviye'ye şu cevabı yazdı:

"İmdi, bil ki ey Muâviye! Allah (cc.) beni Muhammed (sav.) ümmetinin başına çoban kılmıştır. Onların maslahatlarını gerçekleştirmek için Allah'tan yardım talep ediyorum. Onları deniz tehlikesine maruz bırakmamak düşüncesindeyim. Bununla birlikte istiharede bulundum ve denizin tehlikelerini gözleriyle gören ve bu konuda geçmişleri bulunan bir cemaat ile de istişare de bulundum. Onlar bu hususta maslahat görmediler ve Müslümanların deniz yolculuğu yapmasını hoş görmediğim şeklindeki reyime

muvafakat ettiler. Bu düşünceyi bir kenara bırak ve bir daha da bu konuyu gündeme getirme. Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi senin üzerine olsun!"

Müminlerin Emiri Ömer'in cevabı Muâviye'ye ulaşınca o, Amr b. Âs'ın bu konuda Ömer'e görüş sunduğuna kesin kanaat getirerek şöyle dedi: *"Amr, Kıbrıs'ın benim elimle fethedilmesini dilemedi. Müminlerin Emiri ona böyle bir iş için izin verecek olsaydı kuşkusuz deniz yoluyla çok hızlı bir şekilde hareket eder, acele ederek ayrılırdı."* Bu söz Müminlerin Emiri'ne ulaşınca o şöyle dedi: *"Muâviye doğru söyledi. Eğer bu iş için Amr b. Âs'a izin verecek olsaydım ertelemeksizin derhal harekete geçerdi."*

Bu proje Osman'ın Hilafet dönemine kadar durduruldu. Şöyle ki inşallah ilerde de açıklayacağımız gibi Kıbrıs'ın Müslümanlar tarafından fethi onun hilafeti döneminde gerçekleşti.²²¹ Muâviye Şam'a yerleşti. Şam'ın her noktası ve deniz kıyıları ona boyun eğdi. O bu bölgelerin haracını topluyordu. Müslümanlar da orada yerleşmiş, mescidler ikame etmiş ve orayı vatan edinmişlerdi. Nihayet Şam, bir İslam beldesine dönüşmüş idi. Amr b. Âs'a gelince ise o, Mısır'ın fethini gerçekleştirdi,²²² İskenderiye'ye yerleşti. Bundan sonra Müminlerin Emiri Ömer ona Nube şehrine yönelmesini emretti. Berber, Beraka, Trablusgarp ve Tanca'ya kadar olan yerler ile Sûs yöresinin en uç noktalarına kadarki bölgelere gönderdiği gibi ona Nube'nin fethini de emretti. Amr b. Âs askerlere İskenderiye şehrinin haracının dağıtılmasını emretti. Bu haracın miktarı on bin dinar idi. Sonra da Nube'ye yöneldi.

[266] **Nube'nin Fethi**

Amr b. Âs'ın Nube'ye Yönelmesi ve Nube'yi Fethetmesi

Amr, Nube yurduna doğru harekete geçilmesi için nida etti. Amr'ın komutasında yirmi bin kişi vardı. Ordu, Nube yurduna ulaşınca ordunun bir bölümü bu yörelere baskın yapmak için harekete geçti. Nube halkı ordunun mallarına baskın yapmaya başladığını görünce yüz bin kişilik bir birlik topladılar ve Müslü-

221 Kıbrıs'ın fethi hicretin 28. yılında gerçekleşti. Bkz. et-Taberî, c. 2, s. 51-2; *Fütûhu'l-Buldân*, s. 157.

222 Mısır'ın fethi hicretin 20. yılında gerçekleşti. Hicretin 16. yılında fethedildiği de söylenmiştir.

manlarla savaşmaya karar verdiler. Öyle bir savaş meydana geldi ki Müslümanlar daha öncesinde böyle bir savaşa şahit olmamışlardı. Başlar ve eller etrafa dağıldı, gözler hesapsız bir şekilde kör edildi.

Müslümanların ileri gelenlerinden birisi şöyle dedi: *“Ben onlar gibi iyi ok atan bir topluluk görmedim.”* Nube ahalisinden bazı kimseler Müslümanların karşısında duruyor ve şöyle diyordu: *“Hangi yöne atmamı istiyorsunuz?”* Arkadaşları *“Falanca noktaya!”* diyorlardı. Derhal belirlenen noktaya doğru oklarını atıyor ve hedeflerine tam isabet ettiriyorlardı. Vâkidî’den nakledildiğine göre bu savaşa katılan Himyer şeyhlerinden birisinden şöyle nakledilmiştir: *“Bizler Nube halkının hizasında Safa Meydanlarından birisinde duruyorduk. Bir saat içinde Nubeîlerin attıkları oklarla yüz elli kişinin gözü çıktı. Allah onlara karşı bize yardım edinceye kadar onlarla savaştık. Onlardan büyük bir topluluğu öldürdük. İçlerinden kılıçtan kurtulanlar ise çöllere ve dağlara kaçtılar. Amr b. Âs onların peşine takılmadı. Onlardan ne bir kişiyi esir alabildi ne de bir dinar ve dirhem ele geçirebildi.”* Amr b. Âs daha sonra Berberîlerle savaşmak arzusuyla Müslümanlarla birlikte harekete geçti.

Birinci cilt bitti.

Berberî Bölgesinin Fethi**Berberîlerin Fethi ve Onlar ile İlgili Haberler**

Berberîler ilk olarak Filistin yurduna yerleşmişlerdi. Melikleri, Dâvûd Peygamber (as.) tarafından öldürülen Câlût b. Culhum idi. Câlût'un öldürülmesinin akabinde Berberîler Filistin yurdundan Mağrip yurduna sürüldüler. Orada konaklayıp çeşitli bölgelere dağıldılar. Berberîler çeşitli kabilelere ayrılmaktadır. Zenâte, Mağîle, Sarfand, Livâte, Hevvâre, Nufûse ve Lebîbe gibi yedi tane kabile bu kabilelerdendir. Bu kabileler Mağrib yurdunun sınırlarına kadar vardılar. Geldikleri bu şehirler Romalılara aitti. Luveybe,¹ Murâkiye,² Lübede³ ve Subre⁴ bu şehirlerden bazılarıdır.

Berberîlerin bir bölümü Baraka⁵'ya diğer kısmı Mağrib'deki Trablus gelerek buralarda yerleştiler. Bir bölümü Tanca ve Ef- [270] rahince'ye bir bölümü Sûsu'l-Ednâ (Aşağı Sûs) ve Sûsu'l-Aksâ'ya (Yukarı Sûs) vardılar. Berberîler bu şehirlere hâkim olup Romalıları oradan sürdüler ve buralara yerleştiler. Başta İfrîkiye ve Baraka ahalileri olmak üzere diğer yerleşim birimlerinde yaşayanlar Berberîlerden gelecek olan saldırılardan çekinmekte ve onlardan çok şiddetli bir şekilde korkmakta idiler.

Amr b. Âs komutası altında bulunan orduyla onların bölgelelerine vardı ve onların ilk şehirlerinde konakladı. Berberîler Müslümanların karşısına çıkıp onlarla savaştılar. Allah'ın (cc.) inayetiyle bu savaşta Müslümanlar galip geldiler. Müslümanlar bir gün içinde onlardan yedi yüz dolayında kişiyi öldürdü. Berberî-

- 1 İskenderiye ile Baraka arasında kalan bir şehirdir (*Mucemü'l-Buldân*).
- 2 İskenderiye ile Lüveybe arasında kalan bir şehirdir (*Mucemü'l-Buldân*).
- 3 Baraka ile İfrîkiye arasında kalan bir şehirdir (*Mucemü'l-Buldân*).
- 4 İfrîkiye'de bir şehir olup o gün Trablus'un pazarı konumundaydı (*Mucemü'l-Buldân*).
- 5 İskenderiye ile İfrîkiye arasında kalan büyük bir bölge olup birçok şehri ve köyü içermektedir.

ler gördükleri bu manzara karşısında Müslümanlarla savaşmayı hoş görmediler. Onlara boyun eğip zelil oldular. Savaşmaktan vaz geçip sulh talebinde bulundular. Amr b. Âs her bir esire karşılık üç yüz dirhem verilmesi karşılığında onlarla sulh etti. Ayrıca bir o kadar at, katır ve merkep ile inek ve koyun da ödeyeceklerdi. Amr b. Âs onlardan bunların tamamını aldı.

Amr b. Âs daha sonra Merâkiye, Lübede, Sebre ve Zevile şehirlerinin üzerine yürüdü. Söz konusu bütün bu şehirlerin ahalileri ilk şehir ile yapılan anlaşmaya uygun bir şekilde Amr b. Âs ile anlaştı. Amr b. Âs daha sonra Beraka'ya uğradı. Onların alanına giren bütün kaleleri aldı. Onlar da savaşmak için Amr'ın karşısına çıktılar. Gündüzün bir bölümünde Amr ile savaşılırsa da sonradan korkmuş ve dehşete kapılmış olarak Müslümanların karşısında hezimete uğradılar. Şehirleri olan Baraka'ya kapandılar. İçlerinden bir bölümünün öldürülmesinin ardından Amr'dan sulh talebinde bulundular. Amr b. Âs onların bu sulh isteğine olumlu cevap verdi. Erkekler için beş yüz, gençler için üç yüz, kadınlar için ise iki yüz dirhem karşılığında onlarla sulh etti. Ayrıca bir o kadar da davar verilecekti. Amr bu ganimetlerin bütününü topladı. Sonra da Allah'ın kendisine fethini başısladığı şehirlere ilişkin bilgileri ve Müminlerin Emirinden kendisine bir mektup gelinceye kadar da Baraka'da ikamet edeceğini içeren [271] bir mektubu Ömer b. Hattâb'a (ra.) yazdı.

Halifenin Ebu Mûsâ'ya Mektubu

Ömer b. Hattâb'ın Ebu Mûsâ Eşarî'ye Mektubu

"Allah'ın kulu, Müminlerin Emiri Ömer'den Abdullah b. Kays'a! Selam sana! İmdi, bana ulaştığına göre Acemler Ahvâz⁶ yurdunda Tüster, Sûs ve Menâzir civarına harekete geçmiş ve Müslümanlara karşı bir birlik oluşturmuşlardır. İnşallah bu mektubum eline ulaştığında ashabın ve Basra ehli ile diğer Müslümanlardan senin çağrına icabet edenler komutan altında bir araya gelinceye kadar bu mektubu elinden zayi etme. Sonra Allah'ın (cc.) bereketi ve taatiyle O'nun yanında bulunanlara rağbet ederek ordunla birlikte yürü. Onlardan kim sana icabet edecek olursa o malı, hanımı ve

6 Günümüz İranında ismi Huzistân olarak geçmektedir. Ahvâz bir yöre ismi olup Basra ile Fars arasında kalmaktadır.

çocukları hususunda daha önceliklidir. Senin de ancak ihtiyaç duyacağın kadar bir geçimlik vardır. Kendine ve ashabına öğüt ver. Onları her an savaşa sokma ki savaştan bıkip usanmasınlar. Onların senden savaşmak istemeleri müstesna. Onlara karşı kanadını ger ve onları gözet. Müslümanların Allah'ın (cc.) koruması altında olduğunu ve hürmet bakımından Allah (cc.) katındaki en yüce varlık olduğunu bil ki Allah (cc.) onlardan birisine yaptığın haksızlıktan dolayı seni sorguya çekmesin. Onlar hususunda ihtiyata uygun hareket et ve onların uzak olanlarını dahi muhafaza et, mazlumlarına insafli davran, zayıfları için kuvvetlilerinden yardım al. Aralarını da ıslah et. Onlara Kur'an'ı okuyup amel etmeleri görevini yükle ve korkut. Cahiliyeyi ve o dönemdeki hususları anlamalarına mani ol. Çünkü bu kine, sıkıntılara ve bağların kesilmesine sebep olur. Bil ki ey Kays'ın oğlu! Allah (cc.) bu dinin ehline yardım etmeyi ve zaferi bağışlamayı kendisi üstlenmiştir. Allah'ın (cc.) yüzünü senden başkasına çevirmesinden ve seni başka biriyle değiştirmesinden sakın. Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi senin üzerine olsun."

Ömer'in (ra.) mektubu Ebu Mûsâ Eşarî'ye gelip de o, mektubu okuyunca şöyle dedi: *"Allah Müminlerin Emiri'ne merhamet eylesin. Sanki gözlerinin önünde bir melek var da onu doğru konuşmaya iletiyor."* Ebu Mûsâ daha sonra insanlara nida edip onları topladı ve onlara bu konuyu arz etti. Müslümanların sayısı on bini aşmış idi. Bunların bir bölümü süvari bir bölümü ise piyade idi. Hutbe okumak üzere ayağa kalktı. Allah'a (cc.) hamdü senada bulunduktan sonra onlara öğüt verdi ve çok güzel bir şekilde konuştu. Onlara Ömer'in (ra.) mektubunu okudu. Fars yurduna doğru hazırlık yapmalarını emretti ve onlara içinde *"Ey insanlar! Yarın düşman ile karşılaştığınızda onlarla cihat etmek için sabır gösterin. Kalkanlarınızı ve sahip olduğunuz yüksekçe şeyleri kale edininiz. Eğer mızraklar ve kalkanlarınız yetersiz gelecek olursa onlara oklar ve taşlar ile karşılık veriniz. Bakınız Rabbinizin yarattıklarından hiçbir şey sizlere dünyadan daha önemsiz gelmesin. Çünkü dünya fitne yurdu ve müminin zindanıdır. Hiçbir şey de sizlere Rabbiniz ile buluşmaktan daha sevimli gelmesin. Kuşkusuz Allah'ın katında olan mükâfatlar iyiler için daha hayırlıdır. Biliniz ki ben harekete geçeceğim. Sizler de inşallah yarın düşmanınızla* [272]

*buluşmak için harekete geçiniz. Kuvvet ancak Allah'ın yardımıyla-
dır.” geçtiği birtakım sözler söyledi.*

Bu sözlerin akabinde minberden indi. İmrân b. Husayn'ı çağırıp onu Basra'da kendi yerine bıraktı. Ebu Mûsâ ve beraberindekiler harekete geçtiler. Eyle⁷'ye kadar ilerleyip orada konakladılar. Burada bir grup insan ona katıldı. Ardından Ahvâz topraklarına girdi. Orasını köy köy, nehir nehir fethetmeye başladı. Farşlılar onların önlerinden kaçıyor, şehirleri boşaltıp ona terk ediyorlardı. Ebu Mûsâ da peşlerinden onları takip ediyordu. Yurtlarını viran ediyor ve mallarını ganimet olarak alıyordu. Böylece Sûs, Tüster, Menâzir ve Râmeihürmüz gibi dört yerleşim birimi dışında kalan bütün Ahvâz yurdunu fethetti.⁸

Ebu Mûsâ daha sonra Menâzirü'l-Kübrâ'ya gelip orada konakladı. O gün orada Farşlılardan büyük bir topluluk bulunmaktaydı. Ebu Mûsâ ile onlar arasında bir arbede yaşandı. Seçkin Müslümanlardan Muhâcir b. Ziyâd b. Deyyân⁹ adında bir genç öne atıldı. Oruçlu olduğu hâlde çok şiddetli bir şekilde çarpışmaktaydı. Kardeşi Rebî b. Ziyâd Ebu Mûsâ'ya yönelerek *“Ey Emir, kardeşim Muhâcir b. Ziyâd oruçlu olduğu hâlde bugün nefisini Allah'a satmıştır. Ben çok iyi biliyorum ki o aşırı bir şekilde susamıştır. Ona emretsen de orucunu bozup düşman ile savaşa.”* dedi. Bunun üzerine Ebu Mûsâ insanlara şöyle nida etti: *“Agâh olun! Bugün oruçlu olduğu hâlde çarpışan adama zorluk çıkartıyorum.”* Ebu Mûsâ, Muhâcir b. Ziyâd'ın içmesi için suyun getirilmesini emretti. O da içti ve sonra da şöyle dedi: *“Ey Emir! Bu su yudumunun benimle cennet arasına gireceğini görmüyor musun? Hayır, Vallahi inşallah bu asla olmayacak. Ben şehadeti arzuluyorum.”* Muhâcir öne atıldı. Öldürülünceye kadar çarpıştı. Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun.

Farşlılar Muhâcir b. Ziyâd'ın başını aldılar. Muhâcir'in saçının iki tane örgüsü vardı. Farşlılar onun başını iki örgüsüyle beraber şehrin suruna astılar. Bu olay karşısında Ebu Mûsâ Eşarî öfke-

7 Kitabın orijinalinde bu şekilde geçse de bu uzak bir olasılıktır. Muhtemelen burası Basra yakınlarındaki Übülle mevkiisi olabilir.

8 Bu fetihler hicretin 17. yılında meydana gelmiştir.

9 Bu ismi *Fütûhu'l-Buldân*'dan alıntılдық. Kitabın orijinalinde Abdülmeddân olarak geçmektedir.

lendi ve Müslümanları savaş için tahrik etti. Menâzir ehliyle o derece şiddetli bir şekilde çarpıştı ki nihayetinde baskıyla orasını fethetti. Şehirde ergenlik çağına girmiş kim varsa hepsini öldürüp onlardan hiçbir kimseyi sağ bırakmadı. Ailelerini esir, mallarını da ganimet olarak aldı.

Sûs'un Fethi

Sûs¹⁰ Şehrini Fethi ve Sûs Ahalisiyle Yapılan Savaş

Ebu Mûsâ daha sonra Sûs üzerine yürüdü. Orada konaklayıp şehir ahalisini çok şiddetli bir şekilde muhasara altına aldı. Acem krallarından Sâbûr b. Azermâhân da o esnada oradaydı. Müslümanların atlı birliklerine bakıp da onların Sûs'ta konakladıklarını ve Ebu Mûsâ'nın şehri muhasara ve ambargo altına aldığını görünce veziri Kürd b. Âzermuhr'u çağırdı. Vezirini, kendisi ve ailesinden on kişiye emanname almasına karşılık kendisinin de kaleyi teslim etmesi için Ebu Mûsâ'ya gönderdi. Ebu Mûsâ bu isteğe olumlu cevap verdi. Ona *"Eman ile kaleden çıkarmak istediklerinin isimlerini söyle."* diye mesaj gönderdi. Sâbûr kaleden çıkarmak istediklerinin isimlerini söyledi ancak kendisinin ismi onlar arasında bulunmamaktaydı.

Ebu Mûsâ o topluluk içinde kaleden çıkacakların isimlerini birer birer saydı. Sâbûr bunların peşinden kaleden çıktı. Bunun üzerine Ebu Mûsâ ona *"Sen bana ashabından kendileri için eman isteyeceğin isimleri yazmamış mıydın?"* diye sorunca Sâbûr *"Evet."* dedi. Ebu Mûsâ *"İşte bunlar belirttiğin on kişi. Senin burada ismini göremiyorum. Kuşkusuz senin öldürülmende bir maslahat söz konusudur."* dedi. Ebu Mûsâ onu orta yere aldı ve zorla onun boynunu vurdu. Ebu Mûsâ Sûs şehrini ele geçirdi. Şehirdeki bütün şeyleri ganimet olarak aldı. Sâbûr'un mallarını da alıp ona hâkim oldu. Hazinelerin çevresinde dönmeye ve hazinedeki eşyaları birer birer almaya başladı. Nihayet kilitli bir dolaba ulaştı. Onun kilidi kurşunla mühürlenmiş idi. Ebu Mûsâ Sûs ahalisine *"Bu dolapta ne var? Ben onun kurşun ile mühürlendiğini görüyorum."* deyince Sûs ahalisi *"Ey Emir! Bu dolapta senin ihtiyacını görecek bir şey yoktur."* dediler. Ebu Mûsâ *"Bu dolabın içinde ne var bilmem gerekiyor."* dedi.

10 Huzistân bölgesinde bir yerleşim birimidir.

Dânyâl Hekim'in Haberi

Bunun üzerine Ebu Mûsâ kilidi kırdı ve dolabın içine girdi. [274] Bir de ne görsün. Havuz tarzında kazılmış büyük bir taş ve taşın içinde de bir ölü adam. Adam altından dokunmuş kefenlere sarılmış ve başı da açık bir hâldeydi.

Ebu Mûsâ buna şaşırdı ve Sûs ahalisine *"Yazıklar olsun sizlerle! Kim bu adam?"* diye sorunca onlar: *"Bu adam Iraklı idi. Irak ahalisi yağmur yağmayınca onunla su ister ve böylece kendilerine su verilir. Irak ahalisine isabet eden yağmur yağmaması sıkıntısı bizim de başımıza gelince onlara bir elçi gönderdik ve onlardan onu bize teslim etmelerini istedik ki onunla yağmur isteyelim. Ancak onu bize vermekten kaçındılar. Biz onlara elli adamı rehlin olarak verdik ve onu bu mekâna taşıdık. Sonra yağmur talebinde bulunduk da bize yağmur verildi. Onu onlara geri vermemek üzere görüşümüz birleşti. Ölüm onu idrak edip de vefat edinceye kadar bizim yanımızda ikamet etti. İşte onun kıssası ve durumu budur."* diye karşılık verdiler.

Ebu Mûsâ Eşarî Sûs'ta ikamet etti ve Ömer b. Hattâb'a (ra.) Allah'ın kendisine Menâzir ve çevresi ile Sûs şehrinin fethini bağışladığını haber veren bir mektup yazdı. Bu mektubunda Dânyâl'in durumuna da değindi. Ömer, Rasûlullah'ın (sav.) ashabının büyüklerini çağırarak onlara Dânyâl hakkında sordu. Onlardan hiçbirisi Dânyâl hakkında bir bilgiye sahip değildi. Müminlerin Emiri Ali b. Ebî Tâlib (selam onun üzerine olsun) şöyle dedi: *"Elbette, bu Dânyâl Hekimdir ve o İsrailoğullarının mürsel olmayan bir nebisidir. Ancak şu var ki o kadim dönemlerde Buhtunnasr ve ondan sonraki melikler ile birlikte idi."* Ali, Dânyâl Peygamber meselesini ta başından vefatına kadar Ömer'e anlatmaya başladı. Ali daha sonra şöyle dedi: *"Adamına Dânyâl Peygamber üzerine namaz kılması ve onu Sûs ehlinin kabrine ulaşılamayacağı bir yere defnetmesi için bir mektup yaz."*

Bunun üzerine Ömer b. Hattâb bu hususu ifade eden bir mektubu Ebu Mûsâ Eşarî'ye yazdı. Ebu Mûsâ, Ömer'in mektubunu okuyunca Sûs ahalisine nehirlerini bir başka yere çevirmelerini emretti. Ardından da Dânyâl'in, üzerindeki kefenlerle kefenlenmesini emretti. Sonra da o ve bütün Müslüman ashabı da ona ce-

naze namazı kıldı. Kabre konulmasını emretti. Sûs nehrinin ortasında bir kabir kazıldı. Dânyâl bu kabre defnedildi ve üzerine su akıtıldı. Denildiğine göre Dânyâl Sûs nehrinde metfundur ve günümüze kadar da üzerine su akmaktadır. Allah en iyisini bilir.

Tüster'in Fethi

[275]

Tüster'in¹¹ Fethi ve Müslümanların Tüster Ahalisi ile Savaşı

Ebu Mûsâ Sûs meselesini hallettikten sonra Tüster üzerine yürüdü ve orada konakladı. O gün şehrin valisi Hürmüzdân b. Enûşîrvân idi. Hürmüzdân, Arab'ın kendi sahasına indiğini öğrenince erkânını topladı ve ahaliyi de bir araya getirdi. Sonra da Fars meliki Yazdicerd'e Arapların durumunu bildiren ve bu duruma karşı kendisinden yardım istediğini belirten bir mektup yazdı.

Yezdicerd o gün Farşlılardan büyük bir toplulukla Nihâvend'de ikamet etmekteydi. Hürmüzdân'ın takviye birlik talebini içeren mektubu kendisine gelince o vezirlerinden Şâh Bûzân'ı çağırırdı. Onun emrine on bin kişilik bir birlik verdi. Ardından Dârbehân'ın ve Dârnuş'un emrine de on bin kişilik bir birlik vererek onların peşinden gönderdi. Bir diğer veziri Râhşîn'in emrine de on bin kişilik bir birlik verdi. Böylece kırk bin kişilik bir birlik oluştu. Hürmüzdân'ın şehrinin ahalisinden ise yirmi beş bin kişilik bir birlik toplandı. Böylece toplam altmış beş bin kişilik bir ordu oluştu.

Ebu Mûsâ, Ömer b. Hattâb'a (ra.) bu durumu içeren ve takviye birlik talebinde bulunduğunu belirten bir mektup yazdı. Bunun üzerine Ömer b. Hattâb (ra.), o esnada Hulvân'da bulunan Cerîr b. Abdullah Becelî'ye bir mektup yazdı ve ona Ebu Mûsâ'ya doğru yardımcı unsur olarak harekete geçmesini emretti. Ayrıca Kufe'de bulunan Ammâr b. Yâsir'e bir mektup yazdı ve ona da Ebu Mûsâ'ya doğru harekete geçmesini emretti. Cerîr, amcasının oğlu Urve b. Kays b. Becelî'yi çağırıp onu bin kişilik bir birlik ile Hulvân'da yerine bıraktı. Cerîr harekete geçip Ebu Mûsâ'nın yanına vardı.

Ammâr b. Yâsir, Abdullah b. Mesûd'u çağırarak ona şöyle dedi: *"İşte bu, Müminlerin Emiri Ömer b. Hattâb'ın mektubu. Bu*

11 Huzistân bölgesinin bir şehri.

mektupta bana Basra ahalisinden olan mümin kardeşlerimize yardımcı olmak için Ebu Mûsâ'ya doğru harekete geçmemi emrediyor. İnşallah ben gelinceye kadar sen Kufe ahalisi üzerinde halifemsin. Kuvvet ve kudret ancak yüce ve ulu olan Allah'ın yardımınıyladır." Ammâr ardından Kufe ahalisine nida etti. Onları cihada çıkmaları için teşvik etti. İnsanlar da bu çağrıya anında olumlu cevap verdiler. Ammâr altı bin kişilik bir süvari birliği ile Kufe'den Ebu Mûsâ'ya gitmek üzere harekete geçti.

- [276] Bîşr b. Münkiz Hemedânî Mihrân Savaşlarında atlı birliklerle yukarıda geçen savaşlarını ve Müsennâ b. Hârise Şeybânî'nin (ra.) huzurundaki savaşlarını anlatmaya başladı.

Ammâr b. Yâsir harekete geçip Ebu Mûsâ Eşarî'nin yanına vardı. Ebu Mûsâ piyade ve süvarilerden oluşan yirmi beş bin kişilik bir birlik ile Tüster kapısının önünde konakladı. O esnada Numân b. Mukarrin Müzenî'yi ve Cerîr b. Abdullah Becelî'yi çağırıp onların Râmeihürmûze¹² doğru harekete geçip şehir ahalisini İslam'a davet etmelerini emretti. Cerîr harekete geçip Râmeihürmûzde konakladı. Sonra da Numân b. Mukarrin'i görevlendirdi. Numân, Râmeihürmûz kalelerinden iki tanesini fethetti. Birçok esir ve mal ele geçirdi. Cerîr b. Abdullah, Râmeihürmûz şehrini zor kullanarak kılıçla fethetti.¹³ Şehir ahalisinin mallarını, kadınlarını ve çocuklarını ele geçirdi.

Bu durum Ebu Mûsâ Eşarî'ye ulaştınca o Basra ahalisine şöyle dedi: *"Yazıklar olsun sizlere! Ben kuşkusuz Râmeihürmûz ahalisine eman verdim. Görüşlerini ortaya koymaları için onlara altı ay süre tayin ettim. Cerîr b. Abdullah ve Kufe ahalisi acele edip onların şehirlerini zorla fethetti ve esirlerini taksim etti. Görüşünüz neyse sununuz."* Basra ahalisi şöyle dedi: *"Bu konuda bizim görüşümüz senin Müminlerin Emiri Ömer b. Hattâb'a (ra.) mektup yazıp bu konuyu ona haber vermen, onun katından sana haber gelinceye kadar beklemen ve sana emrettiği şeye göre davranmandır."*

Bunun üzerine Ebu Mûsâ durumu olduğu gibi anlatan bir mektubu Ömer b. Hattâb'a (ra.) yazdı. Ömer de Huzeyfe b. Yemân, Berâ b. Azib, Enes b. Mâlik ve Saîd b. Amr Ensârî gibi Ebu

¹² Huzistân'ın meşhur bir şehri.

¹³ Taberi (c. 4, s. 212) ve İbnü'l-Esir'deki (c. 2, s. 163) bilgiye göre Râmeihürmûz şehrini fetheden en-Numân b. Mukarrin'dir.

Mûsâ'nın salih askerlerine bu konuyu incelemeleri için bir mektup yazdı. Eğer iddia edildiği gibi Ebu Mûsâ bundan önce Râme-hürmüz'e bir emanname vermiş, onlardan ahit almış ve bir mektup yazmış ise ellerinde bulunan esirleri insanlara geri versinler. Hamile bir bayan bir yerde hapsedilmiş, üzerine vekil tayin edilmiş ve kendisine nafaka bağışlanmış ise doğumunu yapıncaya kadar bırakılır. Doğumdan sonra İslam'ı kabul etmek ile eşinin yanında kalmak arasında muhayyer bırakılsın. Eğer İslam'ı seçecek olursa ne ala! Kabul etmekten kaçınırsa memleketine geri götürülür. Râme-hürmüz ehline ahit ve eman verdiği ve Râme-hürmüz ahalisi için iddia ettiği üzere altı ay süre tanıdığına dair Ebu Mûsâ'dan yemin talep ediniz. Eğer bu hususta yemin ederse [277] esirleri geri çeviriniz. Süre bitinceye kadar onlar aleyhinde herhangi bir yol yoktur.

Müslümanlar, Ebu Mûsâ'dan yemin etmesini istediler. O da Râme-hürmüz ahalisine bir ahit ve kuvvetli bir emanname verdiği, onlar için süre tayin ettiğine ve onların şu an o altı aylık süre içinde olduklarına dair yemin etti. Ebu Mûsâ yemin edince Müslümanlar esirleri kendi memleketlerine gönderdiler. Hamile kadınlar da doğumlarını yaptılar ve bundan sonrasında da muhayyer bırakıldılar. İçlerinden kimisi İslam Dinini benimseyip sahibi ile birlikte ikamet ederken kimisi de kabul etmekten kaçındı ve kendi memleketine döndü.

Cerîr b. Abdullah'ın ashabından birisi, Cerîr'in Râme-hürmüz ehline karşı nasıl davrandığını, Cerîr'in yaptıklarının ancak Ebu Mûsâ'nın emriyle olduğunu ve şehir ahalisinin üzerine yürüyüp onlarla savaşmasını emreden bizzat Ebu Mûsâ olduğunu içeren birtakım beyitler yazdı.

Tüster ile İlgili Haberler

Müslümanlar Tüster halkıyla savaşmaya karar verdiler. Ebu Mûsâ ashabını savaş düzenine koydu. Sağ tarafa Cerîr b. Abdullah Becelî'yi, sol tarafa Numân b. Mukarrin Müzenî'yi, kanada Berâ b. Azib'i, süvari birliklerin başına Ammâr b. Yâsir'i ve piyade birliklerin başına ise Huzeyfe b. Yemân'ı atadı. Ardından süvari ve piyade birlikleriyle Tüster'e doğru ilerledi. Müslümanlardan birisi "Müminler içinde Allah'a verdikleri sözde duran nice

erler var. İşte onlardan kimi, sözünü yerine getirip o yolda canını vermiştir; kimi de (şehitliği) beklemektedir. Onlar hiçbir şekilde (sözlerini) değiştirmemişlerdir.”¹⁴ ayetini okuyordu.

Müslümanlarla savaşmak için Tüster Valisi Hürmüzdân komutanlarıyla meydana çıktı. Önünde, sağ ve sol tarafında Acemlerin komutanları bulunuyordu. Müslümanlardan birisi¹⁵ şöyle dedi: *“Allah’ım! Sen de biliyorsun ki ben seninle buluşmayı seviyor, düşmanlarına da buğz ediyorum. Onlara karşı bize yardım et.* [278] *Beni kendi yanına al. Ey Rabbim! Kuşkusuz sen her şeye kadirsin.”* Ardından Tüster halkının üzerine saldırdı. Onlardan bir grubu öldürünceye kadar çarpışmaya devam etti. Sonra da savaş meydanında durdu. Ardından ikinci bir defa Tüster ahalisine saldırdı. Öldürülünceye kadar çarpıştı. Allah’ın rahmeti onun üzerine olsun.

İki taraf da birbirine girdiler. Gündüzün bir bölümünde çarpıştılar. Farşlılardan bin kişilik bir süvari birliği ile Murâd Şâh Kufe ehlinin sol tarafına hamle yaptı. O gün onların aralarında Benî Bekr b. Vâil ile Kinde’den bir grup bulunmaktaydı. Kufeliler Farşlılar karşısında öyle bir hezimete uğradılar ki onları kendileri hakkında tamahlandırıldılar. Sonra onların üzerine döndüler ve onları önlerinden kovdular. Hamleleriyle onları öyle bir yordular ki akabinde onların büyük bir bölümünü öldürdüler. Tüster ehli hezimete uğradı ve kılıçtan geçirildi. Nihayet Tüsterliler kendi şehirlerine çekildiler. Bir sonraki gün Ebu Mûsâ ashabını bir önceki güne uygun bir şekilde düzene koydu ve ordusuyla Tüster kapısına doğru ilerledi.

Tüster valisi Hürmüzdân, Müslümanlarla savaşmak için meydana çıktı. Ordusunu bir önceki günden farklı olarak düzenledi. Ordusunun sağ tarafına Yezdicerd’in komutanlarından Mihriyâr’ın komutasına on bin kişilik bir birlik verdi. Sol tarafa ise Reyli Şîrevâhât’ı on bin kişilik bir birlik ile atadı. Önünde ise Ahvaz Meliklerinden Hurşîd b. Behrâm on bin kişilik bir süvari birliği ile bulunmaktaydı. Silah ve zırhların aşırılığından ötürü atların tırnaklarının dışında aralarında bir fasıla yoktu. Hürmüz-

14 Ahzâb, 33/23.

15 Bu duayı yapan Berâ b. Mâlik olabilir. Zira o, duası müstecap olan bir şahsiyet idi (*Bidâye ve’n-Nihaye*, VII, 99).

dân o gün Acemlerin çoğunluğunun da içinde bulunduğu merkezde yer almakta idi. Üzerinde altından bir zırh, altından bir miğfer ve altınla süslenmiş bir kılıç bulunmaktaydı. Hürmüzdân sanki altından bir korumaya bürünmüş gibiydi. Elinde ise altın bir tabarzın¹⁶ vardı. Bunların hepsi Celûlâ Savaşında kendisi ile birlikte savaştığından ötürü Yazdicerd tarafından ona hediye edilmişti.

Ebu Mûsâ Eşarî Hürmüzdân'ın topluluğuna, ordusunun düzenine ve şatafatına baktı. En yüksek sesiyle şöyle nida etti: *"Ey İslam ehli! Ey Kur'an hamilleri! Ey marifet ve iman ehli! Şu ordular sizleri aldatmasın ve bu düzenden dolayı korkuya kapılmayın. Şunlar her yerde karşılaştığınız hazırlık ve ordular gibidir. Vallahi şu topluluğun küfründe ve savaşmasında Allah'ın onları varacakları yere koyacağına hiçbir kimse şüphe edemez."* Ebu Mûsâ iki saf arasında yürüyor, ashabının dizaynını sağlıyor, her bir grubun başında duruyor, onlara sabrı tavsiye ediyor ve onlara nuret ve zaferi vadeliyordu.

Nasr b. Haccâc Olayı

[279]

Nasr b. Haccâc es-Sülemî Olayı, Tüster'e Nasıl Vardığı ve Ebu Mûsâ Eşarî ile Muharebesi

Bu esnada Ebu Mûsâ'nın yanına Benî Süleym kabilesinden Nasr b. Haccâc adında bir genç çıkageldi. Nasr ünlü silahşor ve pehlivanlardandı. Latif bir güzelliğe sahip olan bu şahıs Ömer b. Hattâb'ın (ra.) Medine'den çıkarttığı bir kimseydi.

Onun Medine'den çıkartılmasının nedeni şudur: Medine ehlinin Zülfâ adında bir kadın bu Nasr b. Haccâc'a âşık oldu. Ona haber gönderip nefsinden ram almaya davet etti. Nasr kadını azarladı ve isteğini yerine getirmede. Bir gün Ömer Medine sokaklarında gezinirken bir evden bir şiir neşidesi işitti. Durdu ve dinlemeye başladı. Bir de ne görsün: Şiiri söyleyen Zülfâ. Ömer (ra.) onun bu beyitlerini işitince Zülfâ'nın evinden çıkartılması sonrasında da hapsedilmesi emrini verdi. Zülfâ da bu nağmeyi söylediği esnada Ömer'in kendisini işittiğini anladı. Ömer'in bundan dolayı kendisini cezalandıracağından korktu. Hapsedildiği yerden ona birtakım beyitler yazıp gönderdi. Ömer (ra.) bu

16 Baltayı andıran bir tür silah (çev.).

[280] beyitlere bakınca onun hapisten çıkartılmasını emretti. Bu emir gereğince Zülfâ hapisten çıkartıldı.

Ömer, Nasr b. Haccâc'a *"Medine'den çıkıp Basra'ya ulaş. Emrim sana gelinceye kadar orada kal."* diye haber gönderdi. Bunun üzerine Nasr b. Haccâc Basra'ya giderek orada konakladı. Sonra da Ömer'e bazı beyitler yazdı. Bu beyitler Ömer'e ulaşır da Ömer onları görünce Ebu Mûsâ Eşarî'ye bir mektup yazdı. Ebu Mûsâ'nın gence dilerse Basra'da ikamet edebileceğini, dilerse de Medine'ye dönebileceğini, bu ikisi arasında muhayyer olduğunu söylemesini emretti. Bu genç de Basra'da ikamet etmeyi seçti. Ebu Mûsâ Eşarî, Ahvâz Ahalisi ile muharebeye çıkıncaya kadar Basra'da ikamet etti. Nasr b. Haccâc da söz konusu ordu da yer alarak onunla birlikte yola çıktı. Tüster Savaşında kumral bir atın üzerinde bulunduğu bir esnada Ebu Mûsâ ona uğradı ve onun atına uzun uzun baktı.

Nasr b. Haccâc ona *"Bana ne oluyor ki seni böyle atıma uzun uzun bakarken görüyorum?"* deyince Ebu Mûsâ ona şaka yollu şöyle dedi: *"Senin bu atın bir değere haiz değildir. Ancak üstündeki kumaş güzeldir. Onu bana satar mısın?"* dedi. Bunun üzerine Nasr b. Haccâc öfkelenerek şöyle dedi: *"Ey Emir! Sen inekle attan daha iyi görürsün."* Ebu Mûsâ da *"Doğru söyledin ey kardeşimin oğlu! Ben senin bu ineğinin boynuzlarının keskin, kulağının ince, alnının geniş, karnının iyi ve yere yakın olduğunu görmekteyim. Elinde onu sıkıca tut."* diye karşılık verdi. Nasr b. Haccâc: *"Ey Emir! Şu altındaki ineğinle benimle yarışmada herhangi bir sıkıntı olmasa gerek"* dedi. Nasr b. Haccâc, Ebu Mûsâ'ya bu sözleri söylerken başını kaldırmaktan hayâ ediyordu.

Nasr b. Haccâc'ın amcasının oğlu Ebu Mûsâ'ya yönelerek şöyle dedi: *"Ey Emir! Şu amcamın oğlunun atını kusurlu bulduğunu görmekteyim. Senin atın ise daha çok ineğe benzemektedir. Çünkü onun başı büyük, kulakları sarkık, kuyruğu kıllı, ayakları kısadır."* Bu sözler karşısında Ebu Mûsâ güldü ve ardından şöyle dedi: *"Ey Benî Süleymlî kardeş! Ben senin amcanın oğlunun sözüne ancak hayırla karşılık vermek istedim. Onunla şakalaştım. Öfkelenmeyi bırak. Allah sana merhamet eylesin. Sana düşen cihat etmektir."*

Savaş Anlatımına Dönelim

[281]

Müslümanlar Farşlılara ve Farşlılar da Müslümanlara yaklaşırlar. Karşılıklı olarak bir müddet bir birlerine ok attılar. Sonra da birbirlerine girdiler. Güneşin doğuşundan öğleye yakın bir vakte kadar savaştılar.

Fars ordusunda onların büyüklerinden Tüster ehlinden Hermek adında birisi vardı. Bu şahıs cenk meydanına çıkıp dolaşmaya ve savaşması için adam istemeye başladı. Onun karşısına Benî Hulveh'in¹⁷ Bâhile kabilesinden Evs adında birisi hasta ve cılız bir atın üzerinde meydana çıktı. Ebu Mûsâ onu görür görmez tanıdı ve *"Ey Bâhileli kardeş dön yerine. Sen şu Farslının karşısına çıkabilecek bir yapıda değilsin. Çünkü sen yaşı ilerlemiş bir pir-i fanisin ve yaşlı bir atın üzerindesin."* diye nida etti.

Bunun üzerine yaşlı adam geri döndü ve onun karşısına çıkmadı. Farşlı, düello için ikinci bir defa adam talep edince insanlar onun karşısına çıkmaktan geri durdular. Onun karşısına yaşlı adam ikinci bir defa çıktı. Ebu Mûsâ onu tekrar geri döndürünce Bâhilî adam buna öfkelen-di, Ebu Mûsâ'nın sözlerine aldırış etmedi ve Farşlı adamın üzerine yürüdü. İkisi mızrakla vuruşmaya başladılar. Bâhilînin mızrak darbesi Farşlı adamı öldürdü ve akabinde Müslümanların yanına döndü. Bunun üzerine Ebu Mûsâ ona şöyle dedi: *"Bâhilili kardeş! Eşarî sözüyle sana sert davranmayı murad etmemişti."* Bâhilî: *"Bâhilî de katılığı murad etmedi ey emir!"* diye karşılık verdi.

Cerîr b. Abdullah Becelî öne doğru atıldı ve iki saf arasında durdu. Sonra da olanca sesiyle şöyle nida etti: *"Ey Müslümanlar! Cihat, sevabı büyük ve tehlikesi çok olan bir olgudur. Bugün telaşlı mümkün olmayan bir gündür. Allah (cc.) sizleri cihada davet etmiş ve bu hususta sizlere sevap vadetmiştir. Sizlere cihat hususunda ağır davranmayı yasaklamış ve sizi cezalandırmakla tehdit etmiştir. Bugün öyle bir şekilde amel ediniz ki o eyleminizle Rabbinizi kendinizden memnun kılınız. Ağâh olun, ey Becile topluluğu! Ben saldırıya geçiyorum, sizler de saldırınız."* Cerîr daha sonra recez okumaya başladı.

17 Kitabın orijinalinde Benî Hulveh diye bir kabile ismi belirtilse de ne İbn Hazm'ın *Cemheretü Ensâbi'l-Arab*'ında ne de İbnü'l-Kelbî'nin *Cemhere* adlı eserinde böyle bir kabileye rastlanabilmektedir.

Cerîr sağ kanattan, Numân b. Mukarrin de sol kanattan saldırıya geçtiler. İki taraf birbirine girdi ve aralarında savaş meydana geldi. Çok şiddetli bir şekilde savaştılar. Müslümanlar çarpışırken ve saldırırken olanca güçleriyle, bütün benlikleriyle savaştılar ve tekbir getirdiler. Hürmüzdân ashabının önünde arkasını dönüp kaçınca Acemler de kaçtılar. Müslümanlar onları kılıçtan geçirmeye başladılar. Onların büyük bir bölümünü öldürdüler, onlardan altı yüz adamı da esir aldılar. Hürmüzdân ve ashabı çok kötü bir durumdaydı. Hürmüzdân'ın askerlerinin geneli yaralı bir hâlde Tüster şehrine kapandılar. Müslümanlar da karargâhlarına döndüler. Ebu Mûsâ esirleri orta yere alıp son bireylerine varıncaya kadar boyunlarını vurdu.

[282] Bir sonraki gün olunca Müslümanlar, Farşlılardan Tüsterli Nesîbe b. Dârine adında birisiyle karşılaştılar. Bu adam yatısı namazından sonra Ebu Mûsâ Eşarî'ye yönelerek şöyle dedi: *"Ey Emir! Canım, malım, çocuklarım ve eşim hakkında bana emanna me verir misin ki ben de sana bu şehri vereyim."* Ebu Mûsâ: *"Sana eman verilmiştir."* deyince Farşlı adam: *"Benimle birlikte şimdi bir adam gönder. Onu öyle bir yolda durduracağım ki bu yol sizin şehre girmenizi kolaylaştırır."* dedi. Bunun üzerine Ebu Mûsâ, Avf b. Miczee adında birisini onunla göndererek kendisine şöyle dedi: *"Şu adamla birlikte git. Bizim Tüster şehrine gireceğimiz bir yolu sana gösterecektir."*

Bu emir üzerine Avf b. Miczee Farşlı Nesîbe ile birlikte gecenin karanlığında yola çıktı. Farşlı adam onu Tüster nehrinden geçirdi. Bildiği bir geçitte onu sakladı. Sonra da onu dağın eteğinden geçirerek nihayet surlara çıkardı. Bu esnada ise surların üzerinde şehre bekçilik yapsın diye Hürmüzdân'ın görevlendirdiği topluluk uykudaydı. Nesîbe onu ağır ağır surlardan geçirdi. Nihayet onu Tüster şehrine aldı, evine getirtip evinde yatırdı. Sabah olunca Nesîbe taylasan türü bir kumaşı alıp onu Avf b. Miczee'ye vererek şöyle dedi: *"Bu taylasan ile başını ört ve beni takip et."* Avf, Nesîbe'yi takip ederek çıktı. Nesîbe onu Hürmüzdân'ın kapısından geçirdi. Hürmüzdân o esnada kapısının önüne sofralar kurdurtmuş, komutanları ve ileri gelenleri ile birlikte bu ziyafetten yiyorlardı. Nesîbe Müslümana *"Şurası, Hürmüzdân'ın evi. Ashabına burayı tanıtasın diye onu sana gösteriyorum."* dedi.

Nesîbe onu getirip şehrin kapısının üzerinde durdurdu. Bu kapıyı ona tanıttı. Onu Tüster şehrinde gezdirdi. Nihayet onu getirdiği noktada durdurarak şöyle dedi: *"Şimdi bu nehri geç ve sahibinin yanına yürü. Gördüklerini ona haber ver ve ona seninle birlikte bir cemaat göndermesini söyle. Nasıl ki ben seni şehre soktuysam onlar da şehre girebilmeleri için seni takip etsinler. Bu bekçilerin öldürülmesi için de bir çare düşünsünler. Sabah vakti olunca da şehrin kapısına gelsinler. Şehri fethedinceye kadar zorlasınlar. Dostun da adamlarını düzene soksun ve onları kapının üzerinde durdursun. Ben bu şehrin fethini Allah'ın sizlere bağışlayacağını ümit ediyorum. Ben seni şehrin giriş ve çıkışına muttali kıldım. Sen de ashabına bunu haber ver. Şehrin fethedilmesi için onlara kılavuz ol."*

Avf b. Miczee, Ebu Mûsâ'ya doğru yola çıktı ve ona bu durumu haber verdi. İkinci gece olunca Ebu Mûsâ ashabına şöyle dedi: *"Ey Müslümanlar! Kendi nefsinin bu gece Allah'a satacak olanlar Avf b. Miczee ile birlikte yola çıksınlar. Avf onları Tüster şehrine sokacak, onlar da şehrin kapısını bize içten açacaklardır. Siz de [283] biliyorsunuz ki Tüster şehrini fethedebilmemizin yegâne çözümü kapıların bize içten açılmasıdır. Çünkü bu nehir şehrin etrafında dönmektedir."*

Onun bu çağrısına Basra ve Kufe ahaliilerinden yetmiş veya yetmiş aşkın kişi icabet etti. Bunlar kılıçlarını kuşandılar. Sonra da önlerinde Avf b. Miczee olduğu hâlde Tüster'e doğru yola koyuldular. Avf onları nehirden geçirdi. Nesîbe'nin kendisine tanıttığı yerden nehre daldı. Sonra da onları dağın eteğine çıkardı. Onları surun üzerinde durdurdu. Bekçiler ise o esnada bilinçsiz bir şekilde uykuda idiler. Müslümanlar onlara saldırıp son bireylerine varıncaya kadar bütününü kestiler. Sonra da surun üzerine oturup sabahı beklediler. Sabah olup müslümanlar kalkıp tan yerinin ağardığı ilk vakitte namaz kıldılar. Hayvanlarına bindiler, kılıçlarını kuşandılar ve mızraklarını aldılar. Kapalı olan Tüster kapısına yöneldiler.

Gecenin başında harekete geçmiş olan yetmiş Müslüman Tüster kapısına doğru içten yürüdüler. Kapıyı açmak için zorladılar. Kapıda üç tane kilit vardı. Kilitlerin anahtarları Hürmüzdân'ın yanında idi. Kapının dışından Ebu Mûsâ'nın ordusu ve kapının

içinden ise yetmiş Müslüman tekbir getirdi. Farslılar bunu duyunca derhal harekete geçip evlerinden ve köşklerinden çıktılar ve bineklerine bindiler. Hürmüzdân ise komutan ve merzubelelerinin arasında kapıya doğru harekete geçti.

Bu yetmiş kişi Tüster ehlinin bütünüyle savaşıyorlardı. Bir grup kapıyı açmakla uğraşırken bir bölümü ise savaşıyordu. Nihayet kapılardan iki tanesini kırdılar. Bu yetmiş kişiden birkaç kişi hariç hepsi öldürüldü. Müslümanlar şehrin dışından tekbir getiriyorlardı. Şehrin içindeki dostları için herhangi bir çareleri de yok idi. Onlar bu durumda iken bu yetmiş kişinin bütünü-üç kişi hariç- öldürüldü. Bu geriye kalan üç kişi üçüncü kilidi de açtılar. Müslümanlar da Tüster şehrine girdiler. Bu üç kişiyi ise atlar çiğneyip öldürdü.

Bütün Müslümanlar Tüster şehrine hareket edip içeri girdiler. Şehir ahalisini öldürmeye ve mallarını almaya başladılar. Hürmüzdân Tüster şehrinden kaçarak kendisine ait bir kaleye sığındı. Ailesini, çocuklarını ve mallarının genelini hizmetçileri ve uşakları ile birlikte bu kaleye önceden göndermiş idi. O burasını kale edindi. Ebu Mûsâ ve Müslümanlar, Tüster'de bulunan bütün malları ve emtiaları ganimet olarak aldılar. Farslılar sağa ve sola kaçıştılar. Onlar hanımlarını, çocuklarını ve mallarını gönderdiler, Müslümanların korkusundan çeşitli şehirlere dağıldılar.

- [284] Ebu Mûsâ Tüster'in bütün ganimetlerini topladı. Ömer b. Hattâb'a (ra.) göndermek üzere ganimetlerin humusunu çıkardı. Geriye kalanını ise Müslümanlar arasında taksim etti. Her hak sahibine hakkını verdi.¹⁸ Ardından bütün ashabıyla harekete geçti. Hürmüzdân'ın kalesinin üzerine konuşlandı. Onu şiddetli bir muhasara altına aldı. Hürmüzdân içinde bulunduğu durumu görünce kendisine emanname vermesi ve kendisini, eşini, çocuklarını, uşaklarını ve bütün aile bireylerini Ömer b. Hattâb'a (ra.) göndermesi için Ebu Mûsâ'ya haber gönderdi. Ebu Mûsâ onun bu isteğini kabul etti ve bir emanname yazıp ona gönderdi. Hürmüzdân bulunduğu kaleden çıktı. Onlar da kalede bulunan şeylerin tamamını aldılar.

18 Bu dağıtımda süvariye üç bin dirhem, piyadeye ise bin dirhem verildi (Taberî, İbnü'l-Esir, İbnü'l-Kesir).

Ebu Mûsâ Hürmüzdân'ı istetip ona çok ağır prangalar vurdu. Onu, eşini, çocuklarını ve onunla beraber bulunan bütün şeyleri Ömer b. Hattâb'a (ra.) gönderdi. Ayrıca Ömer'e Müslümanların Tüster şehrinden ele geçirdikleri ganimetlerin humusunu da gönderdi.¹⁹ Bu durum Medine ahalisine ulaşınca onlar Hürmüzdân ve onunla birlikte bulunanları izlemek için geldiler. Müslümanlar şehre girdiler ve Ömer b. Hattâb'ın evine gittilerse de onu evinde bulamadılar. Bunun üzerine Hürmüzdân *"Kimi arıyorsunuz?"* diye sorunca Onlar: *"Müminlerin Emirî'ni arıyoruz."* diye karşılık verdi. Hürmüzdân: *"Onun hacetlerini giderecek kimsesi yok mu?"* diye sorunca Müslümanlar *"Elbette vardır. Ancak o kendi ihtiyacını kendisi görür."* dediler. Hürmüzdân buna şaşırdı. Müslümanlar Ömer'i aramak için mescide geldiklerinde bir de ne görsünler. Ömer b. Hattâb Mescidin arka bölümünde bir köşede uyumaktadır. Onun önünde durup selam verdiler. Bunun üzerine Ömer b. Hattâb (ra.) uyandı, peşinden doğrulup oturdu. Hürmüzdân'a ve beraberinde bulunanlara bakmaya başladı. Secde etmek üzere yere kapandı. Sonra da *"Bunu ve bunun gibilerini Müslümanlara fey kılan Allah'a hamd olsun!"* dedi.

Ömer daha sonra ayağa kalkarak Mescid'e girdi. Muhâcirler ve Ensâr onun etrafında toplandı. Humuslar getirilip onun önüne konuldu. Ömer humus mallarına baktı. Bundan dolayı Allah'a hamd etti. Sonra da Hürmüzdân'ın getirtilmesini isteyip onu önünde durdurttu, ona yönelerek şöyle dedi: *"Ey Hürmüzdân! Allah'ın (cc.) sana davranışını nasıl buldun?"* diye sordu. Hürmüzdân: *"Ben [285] böyle bir musibet ile ilk defa karşılaşmıyorum değilim. Musibetler bazen erkeklere isabet eder."* dedi. Ömer: *"Doğru söylüyorsun! Öyleyse 'La ilahe illallah Muhammedun Rasûlullah' de."* dedi. Hürmüzdân: *"Bu koşullar altında söylemem."* diye karşılık verdi. Ömer: *"Öyleyse ben de seni öldürürüm."* dedi. Hürmüzdân: *"Ben susuzum. Beni öldürmeden önce bana su ver."* dedi. Ömer: *"İçmesi için ona su getirin."* dedi. Hürmüzdân'a tahta vb. bir kaptan su getirildi. Hürmüzdân *"Ben böyle bir kaptan su içemem. Ben ancak bir cevherin içinde su içebilirim."* deyince Ömer (ra.) *"Bizler de cevherden olan bir kabın içinde su içemeyiz ve böyle bir şeyi de uygun görmeyiz."* dedi.

19 Ebû Mûsâ, Hürmüzdân'ı aralarında Enes b. Mâlik ve Ahnef b. Kays'ın da bulunduğu bir heyet ile gönderdi (Taberî, IV, 217).

Bunun üzerine Ali b. Ebî Tâlib (kv.) *"Ona kavarır (gümüş bir kap) içinde su getirmende senin için herhangi bir sıkıntı bulunmamaktadır. Zira o da bir cevherdir."* dedi. Bunun üzerine Hürmüzdân'ın içmesi için içinde su bulunan bir kadeh getirildi. Ömer ona *"İç."* deyince Hürmüzdân *"Onu içmeden önce beni öldürmenden korkmaktayım."* dedi. Ömer: *"Onu içmeden seni öldürmeyeceğime dair Allah (cc.) gözetleyici ve kefildir."* dedi. Hürmüzdân bardağı aldı. Onu yere vurarak kırdı. Bunun üzerine Ömer *"Ey Müslümanlar! Bu konuda düşünceleriniz nelerdir?"* diye sorunca Müslümanlar sustular. Ali (ra.) *"Eğer sen ona eman vermiş veya su içmeden onu öldürmeyeceğine yemin etmiş isen ve o da su içmediyse senin onu öldürmeye hakkın yoktur. Ancak onu cizye ödemekle yükümlü kıl ve onu bırak. Medine'de bulunsun."* diye cevap verdi. Hürmüzdân da bunun üzerine şöyle dedi: *"Benim gibi birisine cizye ödeme gibi bir yükümlülük yüklenmez. Ben bir melik'im ve bir melik'in oğluyum. Ancak şu var ki ben İslam Dinine zorlanmaksızın kendi isteğimle giriyorum. Tanıklık ederim ki Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur ve Hz. Muhammed Allah'ın elçisidir."* Böylece Hürmüzdân ve onunla birlikte bulunan ailesi, çocukları, hizmetçi ve uşaklarının hepsi Müslüman oldular. Ömer (ra.) de onun ve yakınlarının prangalarının çözülmesini emretti ve onun Müslüman olmasına sevindi. Müslümanlar da onu kendi aralarına alıp onunla kaynaştılar.

Ebu Mûsâ ile birlikte bulunan Müslümanlardan birisi²⁰ Hürmüzdân'ın kalesine girdi ve kalede dolaşmaya başladı. Bu dolaşma esnasında taştan yapılmış elini yere doğru uzatmış olan bir heykelle karşılaştı. Bu Müslüman akıllı idi. *"Yere doğru elini uzatmış olan ve bu yere konulmuş olan bir heykelin altında muhakkak bir hazine olmalıdır."* dedi. Ardından Ebu Mûsâ Eşarî'ye gelerek ona bu durumu haber verdi. Ebu Mûsâ ise ashabının arasında güvenilir olan birkaç kişiyi göndererek onlara bu heykelin altını kazmalarını emretti. Onlar heykelin altını kazdılar. Bir de ne görsünler. Kilitli büyük bir sepet. Onu taşıyarak Ebu Mûsâ'ya getirdiler. Ebu Mûsâ sepetin açılmasını emretti. Bir de ne görsün.

[286] Üzerinde kisranın resminin bulunduğu birçok dinar, süslü ve türlü türlü küpeler, gerdanlıklar, halhallar, bilezikler ve yüzükler. Bunların hepsi altından olup inci ve cevherle yaldızlanmış idi.

Ebu Mûsâ ve Müslümanlar bu süslü eşyalara baktılar. Ebu Mûsâ hazinede bulunan yakut bir taşı incelemeye koyuldu, ancak onun kıymetini bilemiyordu. Sonra da sepeti kapatıp mühürledi. Ömer b. Hattâb'a (ra.) gönderdi, ona bu sepetin hâlini ve kassasını anlatan bir mektup yazdı. Ömer bu sepeti gizledi. Sonra Hürmüzdân'a haber göndererek onu çağırdı. Hürmüzdân gelince ona *"Ey Hürmüzdân! Sana mallarının hâlini sormak istiyorum."* diye sorunca Hürmüzdân: *"Malım ve diğerlerinin malları Ebu Mûsâ'nın eline geçti. O da onları ahabî arasında taksim etti. Bir bölümünü de sana gönderdi."* diye karşılık verdi.

Ömer: *"Senin kalende sana ait başka bir mal kaldı mı?"* diye sorunca Hürmüzdân: *"Hayır ey Müminlerin Emiri! Kalede gömülü olan bir sepet dışında orada bana ait hiçbir şey kalmadı. Ona da zaten hiçbir kimse kadir olamaz. O sepeti bana getirecek bir kimseyi gönderme niyetindeyim."* dedi. Ömer (ra.) de bu sözler karşısında güldü. Sonra da sepetin getirilmesini isteyip Hürmüzdân'ın önüne koydu. Hürmüzdân'a *"Bu senin sepetin mi?"* diye sorunca O: *"İşte o budur Ey Müminlerin Emiri! Sana bunu kim getirdi."* dedi. Ömer: *"Bunu bize Ebu Mûsâ Eşarî gönderdi. Onu bir aç ve bak. Acaba hiçbir şey kaybolmuş mu?"* diye sorunca Hürmüzdân sepeti açtı, bakıp ayırmaya başladı. Sonra da şöyle dedi: *"Görebildiğime göre bir taş dışında kaybolan hiçbir şey yok. O taş da bu sepette bulunan şeylerden daha değerli idi."* dedi. Bunun üzerine Ömer şöyle dedi: *"Benim dostum bu taşı kendisine ayırdığını yazmış. Dilersen onu ona tahsis et."* dedi. Hürmüzdân: *"Ey Müminlerin Emiri! Ben o taşı ona verdim. Bu taşın durumunu senden gizlemediğime göre o adamların en iffetlisidir."* dedi.

Ganimet konusunda Basralılar ile Kufeliler tartışmaya başladılar. Basralılar *"Fetih bize aittir."* derken Kufeliler de *"Hayır aksine fetih bize aittir."* diyorlardı. Bu konuda o derece çok tartışılar ki neredeyse aralarında istenmeyen şeyler vuku bulacaktı. Sonra da Ömer b. Hattâb'ın vereceği hükme razı oldular ve ona bu konuda bir mektup yazdılar. Ömer b. Hattâb (ra.) da onlara şu mektubu yazdı: *"İmdi, Tüster Basra ahalisinin gazalarındandır. Ancak şu var ki Kufe ehlinde kardeşleriyle zafere erişmişlerdir. Kufe ahalisi de böyledir. Şayet bir düşman onlarla bir gedikte karşılaşır, sonra da onlara Basra ehli yardımcı olursa bunda herhangi*

*bir sakıncayoktur. Çünkü yardım Allah'ın (cc.) Kitabında mümin-
[287] lere ait olarak geçmektedir. Allah (cc.) müminleri kardeş kılmış-
tır. Fetih Basra ahalisine aittir. Kufe ehli de bu ecir ve ganimette
onların ortaklarıdır. Şeytanî dürtülerden sakınınız. Allah'ın sela-
mı, rahmeti ve bereketi sizin üzerinize olsun."* İki taraf da Ömer
b. Hattâb'ın (ra.) sözüne razı oldular. Kufe ehli emirleri Ammâr
b. Yâsir ile birlikte Kufe'ye, Basra ehli de Ebu Mûsâ ile birlikte
Basra'ya döndüler. Hulvân ehli ise Cerîr b. Abdullah ve ashâbı ile
birlikte Hulvân'a döndüler.

Anzî Olayı

Basra ehlinden Dabbe b. Mihsan Anzî,²¹ Ebu Mûsâ'ya yönele-
rek şöyle dedi: *"Ey adam! Sen, Tüster'in fethinde huzurunda nasıl
bir sıkıntıya düştüğümü gördün. Ya benim payımda arttırmaya gi-
dersin yahut da beni Müminlerin Emiri'ne gönderirsin."* Ebu Mûsâ
Ona: *"Ey Anezeli kardeş! Benim huzurumda sıkıntıya düşer oldu-
ğuna dair belirtmiş olduğun hususa gelince bütün Müslümanlar
sıkıntıya düşer oldular. Onlar bu sıkıntı ile Allah (cc.) katındaki
mükâfatı ve Ahiret yurdunu murad etmektedirler. Eğer ben senin
payını arttıracak olursam senin dışında diğer insanların da bunu
talep etmesinden korkarım. Ben böyle bir şeyi yapamam."* diye
karşılık verdi. Anzî ise *"Vallahi! Bu fethinde senin için ne bir emir ne
de bir nehy vardır. Ne de bu hususta bir pay vardır. Eğer bu husus-
ta bir pay varsa o da Cerîr b. Abdullah Becelî ile Kufe ehlinden olan
kardeşlerine aittir. Bu konuda emir sana ait olsaydı ben o savaşta
ne bir saç koparırdım ne de bir şeye el sürerdim."* dedi. Ebu Mûsâ
Eşarî bu sözlerle öfkelenildi. Sonra da bu konuda Ömer b. Hattâb'a
(ra.) bir mektup yazdı. Ömer de Ebu Mûsâ'ya Anzî'yi kendisine
göndermesini içeren bir mektup yazdı.

Anzî, Ömer'in huzuruna vardı ve selam verdi. Ömer de -onu
tanımadığı hâlde- onun selamını aldı. Sonra da *"Nereden geli-
yorsun?"* diye sorunca Anzî: *"Ben Dabbe b. Mihsan Anzî."* dedi.
Ömer: *"Sen ne merhabayı hak ediyorsun ne de hoş karşılanmayı."*
deyince Anzî şöyle dedi: *"Merhaba Allah'tandır. Ehil ise burada
ehlim yok!"* Bu sözlerden sonra öfkeli bir şekilde onun huzurun-
dan arkasını dönerek çıktı. Ömer: *"Onu bana geri getirin."* dedi.

21 Dabbe b. Mihsan Anzî, Basralı, meşhur tabîî ve derin idrak sahibi biridir.
Tabiun kuşağının sika ravilerindendir (İsâbe ve İbn Sa'd).

Onu Ömer'in yanına geri getirdiler. Anzî Ömer'in huzurunda durunca Ömer ona oturmasını emretti. O da emir gereği oturdu. Ömer ona şöyle dedi: *"Bana kendin hakkında söyle bakayım! Emirin Ebu Mûsâ'dan intikam almana ve onu hicvetmene neden olan olay ne idi?"* Anzî: *"O Dihkanların çocuklarından altmış tanesini seçip kendisine tahsis etti. Akile adında bir cariyesi vardı. [288] Ona sabah bir kap içinde kemikli et getirip kahvaltısını yaptıırdı. Akşam vakti de aynı yemeği ona yedirirdi. Hâlbuki içimizde hiçbir kimse böyle bir yemeğe sahip olamıyordu. Onun mühür olarak kullandığı iki yüzüğü vardı. Bunlardan birisiyle kendisi için diğeriyle de başkası için ölçtüğü iki tane ölçeği vardı. Onun işini Sakif Kabilesinden Ziyâd b. Ubeyd b. İlâc²² üstlenmiş idi. Allah'ın kendilerine bağışladığı Râmeihürmüz ahalisinden elde ettikleri ganimetler hususunda Kufe ehline karşı kıskançlığından ötürü yalan yere yemin etti. Ganimet olarak aldıkları şey sadece kendilerine ait olsun da Basralılar bundan pay almasın diye böyle davrandı. Hayır, Vallahi ey Müminlerin Emiri! Ben Kufe ahalisinden değilim ki bu sözü onların asabesinden olduğumdan dolayı söyleyeyim. Ben ancak Basra ehlindenim. Ebu Mûsâ iddia ettiği üzere Râmeihürmüz'e bir eman, kuvvetli bir ahit ve altı aylık bir süre vermiş olsaydı kuşkusuz böyle bir şeyi hem biz bilirdik hem de yalancılıkla itham edilmeyen Müslüman kardeşlerimiz. Selam ile."* diye karşılık verdi.

Bunun üzerine Ömer (ra.), Anzî'ye emir verdi. O da bütün bunları kendi hattıyla yazdı. Sonra da Ebu Mûsâ'ya gönderip onu Basra'dan huzuruna getirtti. Ebu Mûsâ gelince onu çağırıp huzurunda oturttu. Ardından da Anzî'yi çağırarak ona şöyle dedi: *"Yazdıklarını ona oku!"* Anzî de Ebu Mûsâ'ya okumaya başladı. Kendi kendisine tahsis ettiği altmış genç meselesini okuyunca Ebu Mûsâ cevaben şöyle dedi: *"Evet Ey Müminlerin Emiri! Ben dihanların çocuklarından altmış tanesine delalet edip onları aldım. Sonra da bu çocukların fidesi bana getirildi ve ben de onların fidesini aldım. Bu malı Müslümanlar arasında taksim ettim."* Anzî de buna karşılık şöyle dedi: *"Ben Müslümanlardan birisi olduğum hâlde bu konu hakkında hiçbir bilgiye sahip değilim. Bu maldan da ne az ne de çok hiçbir şey benim payıma düşmedi."*

Anzî daha sonra ona cariyesi Akfle meselesini okudu. Ebu Mûsâ sustu ve hiçbir şey söylemedi. Anzî ardından Ona iki yüzük ve iki ölçek meselesini okudu. Ebu Mûsâ cevaben şöyle dedi: *"Evet ey Müminlerin Emiri! Benim bana özgü bir yüzüğüm var. Bu yüzüğü hanedanıma kullanmak için elimde taşıyorum. Ailem de bunu bilir. Askerler ve amillerim için mühür olarak kullandığım bir başka yüzüğüm vardır. O da diğer elimdedir. Benim iki tane de ölçeğim vardır. Bu ölçeklerden birisi ile evim ve ailemin azığını ölçmek için kullanırım. Bir ölçeğim de Müslümanlar içindir. Onunla verir ve onunla onlardan alırım."* Anzî: *"Dediğin gibi olup olmadığını bilemiyoruz."*

Anzî ardından ona Ziyâd b. Ubeyd meselesini okuyunca Ebu Mûsâ *"Evet ey Müminlerin Emiri! Ben onu, gözetleyici, güvenilir, akıllı ve tedbir sahibi bir şahsiyet olarak gördüm. Dolayısıyla onu görevlendirdim. Eğer Müminlerin Emiri nahoş karşılıyorsa onu görevden azledirim."* diye karşılık verdi. Anzî ardından da Ziyâd'ın yemin meselesine değindi. Ebu Mûsâ şöyle karşılık ver-
 [289] di: *"Ey Müminlerin Emiri! Ben ancak hak üzere yemin ettim. Ben Râmehürmüz ahalisine, bir emanname, kuvvetli bir ahit ve altı aylık bir süre verdim."*

Bu sözler karşısında Ömer (ra.) öfkelen-di. Sonra da şöyle dedi: *"Bre adam! Eğer sen söylediğin gibi onlara bir emanname, bir ahit vermiş ve bir süre tayin etmiş isen peki onların üzerine neden atlı bir birlik gönderiyorsun da onlar da emanname verilenlere yapacaklarını yapıyorlar? Ey adam! Ben senin bu yaptıklarından daha iyisini yapacağımı umuyordum, ama sen... Allah en doğrusunu bilir."*

Ömer ardından Ziyâd b. Ubeyd ve Ebu Mûsâ'nın cariyesinin kendisine gönderilmesini emretti. Akfle'ye gelince Ömer değeriyle bu cariyeyi Ebu Mûsâ'dan aldı. Cariye, Ömer öldürülünceye kadar onun yanında idi. Ziyâd b. Ubeyd'e gelince Ömer'in (ra.) huzuruna girdiğinde ona selam verdi. Ömer de selamını aldı. Sonra da onu huzurunda oturttu. Ardından ona *"Senin maaşın ne kadardır?"* diye sorunca Ziyad *"İki bin dirhem, ey Müminlerin Emiri!"* dedi. Ömer: *"Senin için tahsis edilen ilk maaşı ne yaptın?"* diye sorunca *"İlkiyle köle olan babamı satın aldım ve onu özgürlüğüne kavuşturdum."* diye karşılık verdi. Ömer: *"Düşüncen ne kadar güzel!"* dedi.

Ömer ona Kur'an, sünnet ve farizalar haklarında birtakım sorular sordu. Onu sevdiği şekilde buldu. Ona Basra'ya geri dönmesini emretti ve Ebu Mûsâ'ya onu gözetimi altında tutmasını tavsiye etti. Ebu Mûsâ, Ömer b. Hattâb'ın yanında günlerce kaldı. Sonra da dönmek için Ömer'den izin istedi. Ömer ona izin verdi. Ebu Mûsâ Basra'daki görevine geri döndü.

Nihâvend Olayı

Nihâvend'in Fethi, Nihâvend Savaşları ve Farslıların Orada Toplanmaları

Acemler Nihâvend yurdunda hareketlenmeye başladılar ve orada bir araya geldiler. Orada toplanacaklarına dair birbirlerine mektuplar yazdılar. Rey, Simnân, Dâmiğân ehlinde ve çevresinden yirmi bin kişi toplandı. Sâve ve Hemezân ehli on bin kişilik bir birlik oluşturmuş idi. Nihâvend ehli ise on bin kişi idi. Kum, Kâşân ve İsfahân ehli yirmi bin kişilik, Fars ve Kirmân ehli ise kırk bin kişilik bir birlik oluşturmuş idi.

Ayrıca Azerbaycan'a da bir elçi gönderip Araplar ile savaşta onlardan da yardım talep ettiler. Azerbaycan ehli ise otuz bin kişilik bir birlik ile onlara yardıma koştu. Böylece Fars Yurdundaki bütün şehirlerden merzuban, komutan, sayılı silahşorların aralarında bulunduğu piyade ve süvarilerin katılımıyla oluşan yüz elli bin kişilik bir birlik meydana geldi. Diğer taraftan Müslümanların atlarını korkutmak için de yetmiş küsur fil topladılar. Sonra da birbirlerine yönelerek şöyle dediler: *Bu kitabı kendilerine [290] getiren ve bu dini onlara ikamet eden Arab'ın kralı -kasıtları Rasûlullah (sav.) idi- ölmüştür. Ondan sonra ise Onun yerine künyesi Ebu Bekir olan birisi onların meliki olmuştur. O kısa bir süre meliklik yapmış ve vefat etmiştir. Bizim şu anda onların sahibi olarak gördüğümüz şu Ömer'in ömrü uzamış, mülkü devam etmiş ve şanı da yücelmiştir. Siz her beldeden adam topladınız. Bize doğru gelip katılınız ki yakınımızda bulunan Arap ordularını sürelim. Sonra da bizzat onların diyarında üzerlerine yürüyelim. Yeryüzünden onları silerek köklerini kazıyalım. Eğer biz böyle davranmazsak onlar bizim üzerimize yürüyecek ve bizi bütün şehirlerimizden çıkartacak, Kâdisiye, Medâin, Celûlâ ve Hanıkayn ehlinin başına getirdikleri zillet ve meskeneti Ahvâz, Tüster, Menâzir, Râmeşürmüz*

ile bunlardan önce Şam ehlinin başlarına getirdikleri şeyleri bizim de başımıza getirteceklerdir.”

Bu şekilde akitleştiler ve ahitleştiler. Müslümanlarla çarpışmaya karar verdiler. Bu durum Kufe ehline ulaştınca onlar emirleri Ammâr b. Yâsir'in etrafında toplanarak şöyle dediler: *“Ey Emir! Acem topluluklarının Nihâvend Yurdunda bir araya geldiklerine ilişkin bir bilgi sana ulaştı mı?”* Ammâr: *“Evet, bu bilgi bana ulaştı. Bana görüşlerinizi sununuz.”* dedi. Kufeliler: *“Müminlerin Emiri'ne mektup yazman ve düşmanımızın bizim üzerimize yürümesinden önce bu hususta onu bilgilendirmen gerektiği görüşündeyiz.”* dediler. Ammâr: *“İnşallah bunu yapacağım.”* dedi.

Ammâr'ın Halifeye Mektubu

Ammâr b. Yâsir'in (ra.) Ömer b. Hattâb'a (ra.) Mektubu

“Bismillâhirrahmânirrahîm. Ammâr b. Yâsir'den Allah'ın kulu, Müminlerin Emiri Ömer'e! Selam sana imdi, kudretler ve intikamlar sahibi, düşmanlarından intikam alan, cezalar sahibi, dostlarına karşı nimette bulunan yegâne zat inkâr ve küfür ehli olan düşmanlarına karşı kendisine itaat edenlere yardım eden kimsedir. Ey Müminlerin Emiri! Meydana gelen olaylardan birisi şudur: Rey, Simnân, Sâve, Hemezân, Nihâvend, İsfahân, Kum, Kâşân, Ravend, İsfendehân, Fâris, Kirmân ve Azerbaycan yurdunun insanları Nihâvend şehrinde yüz elli bin kişilik bir birlik toplamışlardır. Başlarına da Acem meliklerinden dört kişiyi tayin etmişlerdir. Bunlar [291] ordu sahibi Hurzâd b. Hürmüz, Senfâd b. Hüşrev, Hehânîl b. Fîrûz ve Şurûmiyân b. İsfendiyâr'dır. Bunlar bizleri kendi yurtlarından çıkartıp sonra da üzerimize gelecekleri hususunda ahitleştiler, akitleştiler, yeminleştiler, sözleştiler, tavsiyeleştiler. Onlar hazırlıklı, teçhizatlı, donanımlı ve silahlarını kuşanmış bir topluluktur. Allah'ın eli onların ellerinin üzerindedir. Ey Müminlerin Emiri! Ben sana şunu haber veriyorum ki içimizde onların şehirlerinde bulunan her kim varsa hepsini öldürdüler. Yurtlarında fethettiğimiz bölgeye de yaklaşmışlardır. Medâin'e yönelmiş ve oradan da Kufe'ye varmaya niyetlenmişlerdir. Vallahi bu durum bizi ürkütmüş, onların durumlarına ve haberlerine ilişkin bize ulaşan şeyler bizi korkutmuştur. Ben bu mektubu Müminlerin Emiri'ne yazdım ki bizi doğruya iletin ve işlerde bize kılavuzluk yapsın. Allah tev-

fık sahibidir, güç ve kuvvetiyle yerine getirendir. O bize yeter, o ne güzel vekildir. Mesele hakkında gerisi Müminlerin Emiri'ne kalmıştır. Yazdıklarım hususunda Allah onu mesud eylesin. Selam ile."

Ammâr'ın mektubu Ömer b. Hattâb'a (ra.) gelip de Ömer onu okuyunca içindekileri anladı. Öyle bir titreme ve sarsıntı geçirdi ki müminler onun dişlerinin gıcırtısını işittiler. Sonrasında bulunduğu yerden kalkarak mescide girdi ve *"Muhâcirler ve Ensâr nerede! Ağâh olun! Toplanınız, Allah sizlere rahmetiyle muamele etsin. Bana yardım ediniz ki Allah da sizlere yardım etsin."* diye nida etti. Dört bir taraftan insanlar ona yöneldiler. Bütün herkes toplanınca Ömer, insanların mescitte toplanma işleminin tamamlandığını anladı. Rasûlullah'ın (sav.) minberine çıkarak ayakta dimdik bir şekilde durdu. Farşlara duyduğu öfkesinin şiddetinden dolayı hâlâ titremekteydi. Allah'a (cc.) hamdû senada bulunduktan, Peygamber'i Muhammed'e (sav.) salat getirdikten sonra şöyle dedi: *"Ey insanlar! Bu gün gam ve üzüntü günüdür. Irak'tan bana gelen habere kulak veriniz."* Onlar: *"Bu haber nedir ey Müminlerin Emiri!"* diye sorunca Ömer *"Farşlılar çeşitli isimleri, melikleri ve arzuları olan milletler topluluğudur. Şeytan onlara bir şey üflemiş. Onlar da bize karşı bir araya gelmişlerdir. Kendi yurtlarında bulunan adamlarımızı öldürmüşlerdir. İşte şu mektup, Kufe'den gelen Ammâr b. Yâsir'in mektubu. Farşlıların Nihâvend şehrinde yüz elli bin kişilik bir birlik ile toplandıklarını, askerlerini Hulvân, Hanıkayn ve Celûlâ'ya doğru sevk ettiklerini bana haber vermektedir. Onların yegâne arzusu da Medâin ve Kufe'dir. Eğer buraya ulaşacak olurlarsa bu İslam açısından bir bela ve asla kapanılamayacak bir gediktir. Bu gün, sonradan telafisi olmayan günlerdendir. Ey Müslümanlar topluluğu! Sizlere Allah'ı hatırlatırım Allah'ı. Görüşlerinizi bana sununuz. Allah sizlere rahmetiyle muamele etsin. Ben sizinle istişarede bulunduktan sonra bir görüşe sahip olmayı severim. Çünkü sizler sevilen ve sevilmeyen şeylerde benim ortaklarımsınız."* diye karşılık verdi.

Ömer'in İstişaresi

[292]

Müslümanların Ömer'e (ra.) Görüşlerini Arz Etmeleri

Ömer b. Hattâb'a ilk olarak görüşünü sunan Talha b. Ubeydullâh'tır. O konuşmaya başlayarak şöyle dedi: *"Ey Müminlerin*

Emiri! Allah'a hamd olsun ki sen gün gördüğünden ötürü deneyim kazanmış, karşılaştığı olaylar vesilesiyle uzmanlaşmış ve bütün askerî hareketlerde bulunarak tecrübe elde etmiş bir şahsiyetsin. Senin zihnine gelen bir görüş ancak rıza kaynaklıdır. Sen işi mübarek ve seçkisi bereketli bir kişisin. Sen bir işi bizim yürürlüğe koymamızı iste biz o işi yürürlüğe koyarız. Sen bize görev yükle biz o görevi yerine getiririz. Sen bizi davet et biz icabet ederiz."

Ardından Zübeyr b. Avvâm ortaya atılarak şöyle dedi: "Ey Müminlerin Emiri! Allah Tebârek ve Teâlâ seni dinin izzeti ve Müslümanların barınağı kılmıştır. Bizim aramızda senden önceki şahıs hariç ne senin gibi faziletlere ne de senin gibi menkıbelere sahip olan bir kimse vardır. Peygamberin Muhammed'in (sav.) ümmeti için Allah senin ömrünü uzatsın. İmdi, sen görüş alışı verışı hususunda mescitte bulunan herkesten daha çok basiret sahibisin. Görüşüne göre amel et. Senin görüşün daha üstündür. Sen bize emrini söyle. İşte biz senin huzurundayız." Bu sözler karşısında Ömer şöyle dedi: "Bu iki görüşün dışında başka bir görüş ortaya koyunuz." Bunun üzerine Abdurrahman b. Avf Zührî ortaya atılarak şöyle dedi: "Ey Müminlerin Emiri! Her söz söyleyen kendi reyini ortaya koydu. Allah (cc.) seni bizlerden daha faziletli kıldığından ve Rabbimizin vaadleri senin elinle tecelli ettiğinden ötürü senin reyin bizim reyimizden daha faziletlidir. Reyine göre amel et. Yaratıcına dayan. Sana rızık verene tevekkül et. Başta kendin olmak üzere seninle birlikte bulunanlarla Allah'ın düşmanlarının üzerine yürü. Allah (cc.) izzeti ve kudretiyle sana yardım edecektir. Nitekim O, seni lütuf ve ihsanına alıştırmıştır."

Ömer (ra.): "Bu görüş dışında başka bir görüş arzuluyorum." deyince Osman b. Affân konuşmaya başlayarak şöyle dedi: "Ey Müminlerin Emiri! Sen de biz de biliyoruz ki bütünüümüz ateşten bir çukurun kenarında idik. Allah Peygamber'i Muhammed (sav.) ile bizleri o çukurun kenarından kurtardı. Seni de Peygamberimiz Muhammed'in (sav.) halifesi olarak bize seçti. Seçkin kimseler senden razı, kâfirler ise senden korkmakta, kötü insanlar ise senden kaçmaktadırlar. Benim sana arz edeceğim görüşüm şudur: Senin yanında bulunan Muhâcirler ve Ensâr ile bizzat kendin şu günahkârların üzerine yürü. Onların güçlerini biç ve onların mikroplarının köklerini kazı." Ömer (ra.): "Medine'de ne bir süvari ne de bir

piyade bırakmadan ben kendim nasıl düşmanımın üzerine sefere çıkarım. Kaldı ki Muhâcirler ve Ensâr farklı farklı şehirlere dağılmış durumdadırlar.” diye karşılık verdi.

Bunun üzerine Osmân “Doğru söyledin ey Müminlerin Emiri! [293] Ancak ben Şam ahalisine bir mektup yazman gerektiği düşünce-sindeyim. Zira onlar sana Şamlarından yönelip gelirler. Yemenliler de Yemenlerinden yönelip gelirler. Sen ise şu iki haremın Mekke ve Medine ahalilerini Basra ve Kufe ahalileriyle yürütürsün. Böylece kalabalık bir topluluk ve büyük bir ordu oluşmuş olur. Düşmanı-nı demir ve kılıçlarla, atlı birlik ve ordularla karşılamış olursun.” dedi. Bu görüş karşısında Ömer “Bu görüş de gönül huzuruyla kabul edilebilecek bir görüş değildir. Ben bu görüşten başkasını istiyorum.” dedi. Bütün insanlar sustular. Ömer (ra.) Hz. Ali’ye (ra.) yönelerek şöyle dedi: “Ey Ebü’l-Hasan! Diğerlerinin görüşle-rini sundukları gibi sen neden görüşünü sunmuyorsun?”

Ali b. Ebî Tâlib’in (ra.) Konuşması

Bu sözler karşısında Ali şöyle dedi: “Ey Müminlerin Emiri! Sen de biliyorsun ki Allah (cc.) Peygamber’i Muhammed’i (sav.) peygamberlikle görevlendirdi. Onunla birlikte ikinci bir kişi olmadığı gibi yeryüzünde Ona destek olabilecek bir yardımcısı, düşmanına karşı Onu koruyacak bir kimsesi de yoktu. Sonra Allah (cc.) kuvvet ve kudretiyle lütufta bulundu. Dinini kendileriyle aziz edeceği, sırtını kuvvetlendireceği, işini sağlamlaştıracığı ve bütün inatçı zor-balar ile inatlaşan şeytanın belini kıracağı yardımcılarını ona tahsis etti. Benim görüşüm şudur: Onun destekleyicileri ve yardımcılarını fetihler ve düşmanlara karşı üstün gelmekle sevinmekte ve gözleri aydınlanmaktadır. Allah (cc.) bu din ehline yardım, zafer ve izzet bağışlamayı kendi uhdesine almıştır. Az oldukları hâlde peygamberleri ile birlikte onlara yardım eden günümüzde çok oldukları bir durumda da onlara yardım edecek olandır. İmdi, sen rey itibariyle ahabının en faziletlisi, seçkinlik itibariyle de en bereketli olanısın. Senin reayanın emrini sana yükleyen Allah (cc.) seni doğ-ruya iletecek ve Hak Dini de -müşrikler istemese de- bütün dinlere üstün kılacaktır. Allah’ın (cc.) sana yardım vadetmesinden ötürü müjde sizlere. Rabbine güven üzere bulun. Çünkü O verdiği söze aykırı davranmaz. İmdi ben sana ardı ardına görüşlerini ortaya koyan bir topluluğu gördüm. Sen onların görüşlerini kabul etme-

din. Sen kalbine yönelerek onların sana sundukları görüşlerinden hiçbir hususu almadın. Çünkü her görüş sunan ancak aklının idrak ettiği hususu sunar. Ey Müminlerin Emiri ben sana şunu öğretmek [294] istiyorum: Eğer sen Şam’a mektup yazarsan, onlar Şam’dan sana yönelirler. Herakliyus’un bütün Hristiyanlarla onların beldelerine baskın yapmalarından, mescitlerini yerle yeksan etmelerinden, adamlarını öldürmelerinden, mallarını talan etmelerinden, kadın ve çocuklarını esir almalarından emin olamazsın. Eğer sen Yemen ehline mektup yazacak olur, onlar da Yemen’den çıkıp sana gelecek olurlarsa Habeşlilerin onların şehirlerine, kadınlarına, mallarına ve çocuklarına baskın yapmalarından emin olamazsın. Eğer sen kendin Mekke ve Medine ehliyle birlikte Basra ve Kufe’ye gider, sonra da onlarla birlikte düşmanın üzerine yürüyecek olursan ülkenin dört bir tarafından sana karşı harekete geçip işini bozarlar. Öyle ki sen arkanda birisini bırakmış olmayı arzulardın. Bu ise senin için harekete geçme amacından daha önemlidir. Ayrıca Müslümanlar için onları koruyacak bir korunak, sığınacakları bir barınak bulunmamış olur. Senden sonra da ne bir merci olur de ne de bir sığınak. Çünkü sen gayenin, barınak ve sığınağın son noktasısın. Öyleyse sen Medine’de ikamet et ve orasını terk etme. Çünkü bu senin düşmanlarının gözünde sana daha çok heybet sağlar ve onların kalbine daha çok korku verir. Öyleyse sen ne zaman kendin Acemlerle gazaya çıkacak olursan onlar birbirlerine ‘İşte bu Arab’ın melik’idir. Bağlılarının ve yardımcılarının azlığından ötürü bizzat kendisi gazaya katılmıştır.’ derler. Böylece bu onların hem sana hem de Müslümanların üzerine daha çok üşüşmelerine neden olur. Sen içinde bulunduğun bu konumda kal. Senin adına bu işi üstlenecek donanımlı bir kimseyi gönder. Selam ile.” Bunun üzerine Ömer (ra.): “Ey Ebü’l-Hasan! Bütün Acemler, Müslümanların köklerini kazımak amacıyla Nihâvend’de toplandıklarına göre bu konunun hal çaresi nedir?” diye sordu.

Ali b. Ebî Tâlib’in (ra.) 2. Konuşması

Bunun üzerine Ali b. Ebî Tâlib (selam onun üzerine olsun) ona şöyle dedi: “Bu meselenin hal çaresi şudur: Onlara karşı güç ve cesaretine güvendiğin deneyim sahibi birisini görevlendirmendir. Çünkü sen ordun hakkında daha çok basiret sahibisin ve adamlarını daha iyi bilirsin. Öyleyse, Allah’tan yardım iste, O’na tevekkül

et. Müslümanlar için yardım talep et. Zira O'nun Müslümanlara yardım etmesi büyük bir birliğin yardım etmesinden daha hayırlıdır. Allah Müslümanlara zafer bağışlayacak olursa ki zaten senin de istediğin ve murad ettiğin budur. Eğer diğer sonuç söz konusu olursa biz bundan Allah'a sığınırız. Bu durumda da Müslümanlar için bir destek, kendisine sığınacakları bir barınak ve yanlarına gidecekleri bir grup olmalıdır." Bu sözler karşısında Ömer ona şöyle dedi: "Ne güzel söyledin ey Ebü'l-Hasan! Ancak ben Basra ve Kufe ehlinin şu Acemlerle savaşma işini üstlenmelerini istiyorum. Zira onlar Acemlerle savaşmanın tadını tatmışlar, onları tecrübe etmişler ve birçok yerde onlarla mücadele etmişlerdir."

Ali b. Ebî Tâlib'in (ra.) 3. Konuşması

[295]

Hiz. Ali (ra.) ona şöyle karşılık verdi: "Bunu arzuluyorsan Basra ehline mektup yazıp üç gruba ayrılmalarını söyle: Bir grup kendi yurtlarında ikamet etsinler. Böylece bunlar onların ailelerini savunarak koruculuk yaparlar. İkinci bir grup ise namazın tatil edilmemesi için mescitlerde ikamet edip ezan ve ikamet ile mescitleri bayındır hâle getirsinler. Sana karşı ahitlerini bozmaları için de ahit ehlinden cizye alırlar. Üçüncü bir grup ise Kufeli kardeşlerine katılmak üzere harekete geçsinler. Kufe ahalisi de Basra ehlinin yaptığını yapsınlar. Sonra da bir araya gelip kendi düşmanlarına karşı harekete geçsinler. Allah (cc.) düşmanlarına karşı onlara yardım edecek ve onları muzaffer kılacaktır. Allah'ın rahmetinden ümidini kesme. Allah'ın rahmetinden kâfir topluluktan başkası ümidini kesmez." Ömer, Ali'nin (kv.) sözlerini ve görüşlerini dinleyince insanlara yöneldi ve şöyle dedi: "Yazıklar olsun sizlere! En son bireyinize varıncaya kadar hepiniz Ebü'l-Hasan gibi söz söylemekten aciz oldu. Vallahi, onun görüşü benim kendi nefsimde benimsediğim görüş gibiydi."

Ömer b. Hattâb (ra.) daha sonra ona yönelerek şöyle dedi: "Ey Ebü'l-Hasan! Bana şimdi, senin de Müslümanların da razı olacağı ve benim emir olarak atayacağım ve şu Farslıların üstesinden gelebilecek bir kişiyi atamam hakkında görüşünü sun." Ali (ra.): "Sen onunla karşılaşmış idin." dedi. Ömer: "Kimdir O?" diye sorunca Ali "Numân b. Mukarrin Müzenî." dedi. Ömer ve bütün Müslümanlar: "Ey Ebü'l-Hasan tam isabet. Bu iş için en uygun adam odur." dediler.

Ömer (ra.) bu sözlerin ardından minberden indi ve Sâib b. Akra b. Avf Sekaffî'yi çağırarak *"Ey es-Sâib! Seni Irak'a göndermek istiyorum. Eğer bu iş için faaliyette bulunmak istiyorsan hazırlan."* dedi. Sâib de ona *"Ey Müminlerin Emiri! Bu iş için öyle bir faaliyet göstereceğim ki, dilersen ben yola çıkarım."* diye karşılık verdi. Ömer: *"Bu iş için çıkman senin için saadettir. Eğer öldürülecek olursan cenneti kazandın demektir. Bil ki ben seni Müslümanların ganimetlerinin üzerine tayin ettim. Allah (cc.) bu orduya esenlik verecek olur da sen de taksim görevini üstlenirsen her hak sahibine hakkını vermeye bak. Bana batıl bir davanın gelmemesini sağla. Hiç kimseyi sahip olduğu haktan engelleme. Eğer diğer sonuç söz konusu olur ve bu ordu da yenilirse arzın genişliğinden yararlanıp başka bir yere git. Ne beni gör ne de ben seni göreyim. Çünkü ben seni her gördükçe Müslümanların ölümlerini hatırlamaktan korkarım."* dedi. Sâib: *"Bunu yerine getireceğim ey Müminlerin Emiri! Ben güneşe, aya ve ateşlere tapanlara karşı Allah'ın (cc.) din ve Kur'an ehline yardım edeceğini ümit ediyorum."* dedi.

[296] Ömer (ra.) daha sonra Numân b. Mukarrin Müzenî'ye bir mektup yazdı. Numân o gün Irak'ta Kesker denilen bir mıntıkadaydı. Bundan önce Sa'd b. Ebî Vakkâs onu bu bölgeye atamıştı. Ömer ona şu mektubu yazdı: .

"İmdi, ey Numân! Kufe ehlinin mektubu bana geldi, ben de o mektubu okudum. Mektupta söz konusu edilen Farşlıların durumunu anladım. Allah'ın elinin onların ellerinin üzerinde olduğunu onların yüzlerine ve sırtlarına vuran, kalplerine korku salan ve ayaklarını sarsan meleklerden bir ordu ile Allah'ın (cc.) size yardım edeceğini anladım. Böylece inşallah Allah (cc.) onları öyle bir şekilde helak edecektir ki bu helakta onların yok oluşları, köklerinin kazınmaları ve yıkılışları söz konusu olacaktır. Kuvvet ancak Allah'ın yardımıylaadır. İmdi Sâib b. Akra Temîmî'yi sana gönderdim ve ihtiyacın olan Kasr-ı Ebyâz'da bir karargâh kurmasını sana emretmesini ona söyledim. Bu karargâh sayesinde Basra ve Kufe ehli senin etrafında toplansınlar. Senin yanında toplanır ve hazırlanmaları tamamlanırsa onları Nihâvend yurdunda bulunan Allah'ın düşmanlarının üzerine yürüt. Ben seni bu ordunun başına atadım. Ben biliyorum ki inşallah Allah sana yardım edecek, düşmanını rûsva edecektir. Çünkü bize de bu vadedildi. Allah (cc.)

şöyle buyurmaktadır: ‘Henüz elde edemediğiniz başka ganimetler de vardır ki, onlar Allah’ın bilgi ve kudreti dâhilindedir.’²³ Ayette söz konusu edilenler Romalılar ve Farşlılardır. Allah’ın (cc.) verdiği söze güven. Çünkü O verdiği söze aykırı davranmaz. Bak ey Numân! Düşmanınızla karşılaştığınızda sabrı önünüze alınız. Allah (cc.) sabr edenlere ecirlerini hesapsız vereceğini vadetmiştir. Akıbet ise muttakilere aittir. Uyanık olun! Allah’ın (cc.) bereketiyle yürüyorsunuz. Ben sizleri emanetleri zayi etmeyen kimseye emanet ediyorum. Allah’ın selam rahmet ve bereketi sizlerin üzerine olsun.”

Ayrıca Ömer, Basra ve Kufe ehlinin üçte birinden oluşturulacak takviye kuvvet ile Numân’a yardım etmesi için Ebu Mûsâ’ya bir mektup yazdı. Ebu Mûsâ da denilen emri yerine getirdi. [297] Askerler Irakta buluştular. Numân b. Mukarrin harekete geçti. Ömer b. Hattâb’ın (ra.) kendilerine emrettiği şekilde Medâin yakınlarındaki Kasr-ı Ebyâz’da konakladı. Çevresinde de Kufeliler ve Basralılar toplandılar.

Numân b. Mukarrin ordusuna baktı, onları saydı ve savaş için hazırladı. Onların Basra ve Kufe ahaliilerinden oluşmuş otuz bini aşkın bir birlik olduğunu gördü. Numân, Tuleyha b. Huveylid Esedî’yi çağırıp onun için bir birlik oluşturdu. Komutasına Kufe ve Basralılardan oluşan dört bin kişilik bir birlik verdi ve onu kendisi için öncü birlik yaptı. Bunun üzerine Tuleyha b. Huveylid, Numân b. Mukarrin’in öncü birliği olarak harekete geçti. Bundan önce Kâdisiye ve diğer yerlerdeki yaptıklarını anlatmaya başladı. Tuleyha daha sonra harekete geçip Medâin’de konakladı. Numân b. Mukarrin de Müslümanlarla birlikte yola koyuldu ve Medâin’e yaklaştı. Tuleyha ashabıyla öncü birlik olarak yürüdü, Deskere’ye gelip orada konakladı. Numân b. Mukarrin de Medâin’e gelip orada konakladı ve burada üç gün ikamet etti. Sonra da Deskere’ye gitmek arzusuyla oradan harekete geçti. Tuleyha onun öncü birliği olarak Hulvân’a varıncaya kadar hareketine devam etti. O gün Hulvân’da Kisra’nın komutanlarından Farşlılardan oluşan on bin kişilik bir birliğe komuta eden Şâdûh b. Âzâdmerd bulunmaktaydı. Şâdûh Müslüman askerlerin Hulvân’a yaklaştığını hissedince bütün ashabıyla birlikte Kar-

mâsîn²⁴e kaçtı ve orada konakladı. Tuleyha b. Huveylid de dört bin kişilik birliği ile Hulvân'da konakladı. Numân da büyük bir orduyla harekete geçip Hulvân'a vardı ve orada konakladı. Orada günlerce kaldı. Bu süre içinde Müslümanlar istirahat ettikleri gibi atlarını da dinlendirdiler.

Numân daha sonra Arapların silahşorlarından Şam'da Ebu Ubeyde b. Cerrâh ile birlikte bulunan Kays b. Hübeyre Murâdî'yi çağırarak ona şöyle dedi: *"Ey Kays! Sen de biliyorsun ki Tuleyha b. Huveylid Kufe'den Hulvân'a kadar Müslümanların öncü birliği idi. Şimdi buradan da Karmâsîn beldesine kadar senin öncü birliğimin komutasını üstlenmeni istiyorum."* Bunun üzerine Kays b. Hübeyre: *"Bunu yapacağım ey Emir!"* dedi. Numân b. Mukarrin ordusunun en kuvvetlilerinden dört bin kişilik bir süvari birliğini onun komutasına verdi. Kays b. Hübeyre Müslümanların öncü birliğini Hulvân'dan harekete geçirdi. Roma diyarı, Kâdisiye ve başka yerlerde yaptıkları hareketleri anlatmaya başladı.

[298] Kays b. Hübeyre Müslümanların öncü birliğinin başında yürüdü ve Karmâsîn'e vardı. O esnada Karmâsîn'de Acemlerin iki büyük komutanı bulunmaktaydı. Bunlardan ilki Hulvân'dan kaçan Şâdûh b. Âzâdmerd, diğeri ise Mihriveyh b. Husruvân idi. İki ordunun toplamı yirmi bin kişiyi bulmaktaydı. Bu iki komutan Müslümanların atlı birliklerinin Karmâsîn'e yaklaştıklarını anlayınca oradan kaçarak Mâzerân'a geldiler. Kays b. Hübeyre Karmâsîn'e girerek orada konakladı. Karmâsîn atların ıslah edildiği ve Kisra'nın gezinti yaptığı yerd.

Bu esnada Numân b. Mukarrin de Hulvân'dan harekete geçti ve gelip Karmâsîn'de konakladı. Bu durum Nihâvend yurdunun dışında kalan Farslılara ulaştı. Kalpleri korku ve dehşet ile doldu. Sonra da bütün şehirlerden kaçarak Nihâvend'e geldiler ve oraya yığılmaya başladılar. Sonra orada toplandılar, yeminleştiler ve bütün Arapların kökünü kazıyınca kadar asla kaçmayacaklarına dair sözleştiler.

Numân b. Mukarrin bütün Müslümanlarla harekete geçerek Mâzerân yurdunda konakladı. Sonra da Bukeyr b. Şeddâh Ley-

24 Kitabın orijinalinde böyle geçse de burası büyük olasılıkla Hemezân ve Hulvân arasında yer alan Kırmîysîn şehridir.

sî ve Tuleyha b. Huveylid Esedî'yi çağırarak onları Nihâvend yurduna gönderdi ve onlara Farslıların haberleri hakkında bilgi toplamalarını emretti. Onlar da bu emir üzere harekete geçtiler. Bukeyr b. Şeddâh'a gelince o Müslümanların yanına geri döndü. Tuleyha b. Huveylid'e gelince Nihâvend yurduna yaklaşıncaya kadar yürüdü. Farslıların haberlerini elde ettikten sonra döndü. Karargâha girince Müslümanlar dört bir taraftan tekbir getirdiler. Tuleyha *"Bu tekbir de nedir?"* diye sorunca onlar *"Yanımıza gelmekte gecikince senin İslam Dininden yüz çevirdiğini ve şu Acemlerin dinine geçtiğini sandık."*²⁵ dediler. Tuleyha b. Huveylid bu sözlere öfkelenerek şöyle dedi: *"Yüce olan Allah bütün eksikliklerden münezzehtir. Benim gibi birisi için böyle bir davranış hiç uygun olur mu? Vallahi, benim kendisine dayanacak hiçbir dinim olmamış olsaydı dahi nihayetinde ben sadece bir Arabım ve şu Acemlerin Araplara üstün olmalarını tercih etmezdim. Allah beni [299] İslam dinine hidayet etmiş ve Onun faziletini tanıtmışken böyle bir şey nasıl olabilir ki!?"*

Müslümanlar Nihâvend'e yürümek arzusuyla harekete geçtiler. Bu durum Nihâvend halkına ulaştıncaya onlar Müslümanlara mani olsun diye arazilerinden su akıttılar. Bu hareketleri kendileri hakkında Allah'ın takdirinden hiçbir şeyi savamadı. Müslümanlar 'Kubûru's-Şüheda (şehitler kabristanı)'²⁶ denilen mevkiye kadar yürüdüler. Burada konaklayıp karargâhlarını kurdular. Bu durum Farslılara ulaştıncaya onlar Nihâvend'in etrafına demir dikenler attılar ve bu dikenlerle kendilerine bir korunak edinmeye çalıştılar.

Numân ashabının en güçlü adamlarından Muhammed b. Zekkâr Hasamî'yi çağırarak ona şöyle dedi: *"Yazıklar olsun sana ey Mahmud! Senin şu kavmin kalesine doğru harekete geçip orası hakkında bana bir haber getirmeni istiyorum. Bana ulaştığına göre bu kale oldukça sağlam bir kale olup onların kale üzerinde havada duran bir balkonları varmış."* Mahmûd b. Zekkâr şöyle karşılık verdi: *"Ey Emir! Bu bilgi bana ulaştı. Şimdi ise gündüz*

25 Tuleyha Rasûlullah'ın (sav.) vefatından sonra dinden dönmüş, sonra tekrar İslam Dinine geçmiş ve iyi bir Müslüman olmuş idi.

26 Yâkût burasının İslam'ın ilk dönemlerinde şehit düşen Araplardan bir topluluğun kabirleri olduğunu söyler.

vaktidir. Gece olunca ben harekete geçer, İnşallah sana kalenin haberini getiririm. Kuvvet ancak Allah'ın yardımıyladır."

Gece olup da karanlık çökünce Mahmûd b. Zekkâr atına yöneldi. Onu eyerledi ve dizginini taktı. Sonra da zırhını giyindi, kılıcını kuşandı, sarığını sardı, atına bindi, mızrağını aldı ve harekete geçti. Nihâvend kalesine varıncaya kadar yürüdü. Dört bir taraftan kalenin üzerindeki bekçilerin ve tutuşturulmuş olan ateşlerinin seslerini işitiyordu. Bir de ne görsün. Atı durdu, ne bir adım ileri ne de bir adım geri gidebiliyordu. Onu harekete geçirmeye çalıştıysa da at hareket etmedi. Eli asılı kaldı ve ondan sakındı. Bunun üzerine Mahmûd b. Zekkâr atından indi. Sonra da eliyle atına vurdu. Atının toynağını çevirdi. Bir de ne görsün. Demir bir tel atın toynağına takılmış durumda. Mahmûd, demir teli atın toynağından çıkardı ve tekrar atına bindi. Sonra da Numân b. Mukarrin'e vararak ona bu durumu haber verdi. Ardından şöyle dedi: *"Ey Emir! Onların bütün yurtları bu tellerle dolu durumdadır. Geceleyin bu telleri yere atıyor gündüz ise kaldırıyorlar."* Müslümanlar sabah olunca hazırlıklarını yaptılar.

Nihavent'in Fethi

Fars (Furs) Vakası ve Numân'ın Öldürülmesi

Müslümanlar Nihâvend yurduna doğru harekete geçtiler. İlk Farslı birlikle karşı karşıya geldiler. Farslı birlik Müslümanları naralar ve tamtamlarla karşıladılar. Sonra da birbirine girdiler ve çok şiddetli bir şekilde savaştılar. Müslümanlardan birçok kişi yaralandı. Savaş Farslıların hezimetıyla son buldu. Müslümanlar [300] onların peşine takılıp birçok kişiyi öldürdüler. Kisra'nın vezirlerinden Buheyrican²⁷ da öldürülenler arasındaydı. Müslümanlar onları hezimete uğrattı. Nihayet onların karargâhlarına ulaştılar ve burada da savaştılar. Gece girinceye kadar böylece çarpıştılar. Gece olunca iki ordu birbirinden ayrıldılar. Müslümanlar kendi karargâhlarına döndüler. Bu geceyi öylece geçirdiler. Çokça yaralandıklarından ötürü şiddetli bir şekilde inliyorlardı. Ateşler yakıp yağve şiddetli tuzu yaralarına bastırdılar. Allah'a dua ve tazarruda bulundular ve düşmanlarına karşı O'ndan zafer talep ettiler.

27 Kitabın orijinalinde böyle geçse de bu ismin en-Nuheyricân (*Fütûhu'l-Buldân*, 302.) olması kuvvetle muhtemeldir.

Sabah olunca Numân b. Mukarrin şöyle dedi: “Ey İnsanlar! Sözümlü dinleyiniz ve vasiyetimi gözetiniz.” Müslümanlar: “Söyle ey Emir! Senin sözünü dinliyor ve vasiyetini de gözetiyoruz” diye karşılık verdi. Bunun üzerine Numân şöyle dedi: “Farslılar, sizlere ihtar verdiler. Sizler de onlara ihtar verdiniz. Sizler onları hezime-te uğratabacak olursanız nimet ve sevince kavuşursunuz. Eğer onlar sizi yenilgiye uğratabacak olurlarsa ne Basra kalır ne Kufe ne de Medine! Biliniz ki sizler şimdi İslam ile şirk arasında bir kapı konumundasınız. Eğer bu kapı kırılacak olursa bu kapıdan İslam’a bir bela gelecektir. Ey Allah’ın kulları İslam’ı zelil kılmanız hakkında sizlere Allah’ı hatırlatırım Allah’ı. Sizler Allah’ı birleyen ve O’na ibadet eden kullarısınız. Sizler O’nun verdiği rızıktan yararlanan, Allah’tan başkasına ibadet eden güneşe, aya ve ateşe tapınan ve anneleri, kız kardeşleri, kızları, teyze ve dayıları ile nikâhlanan bir grup ile savaşıyorsunuz. Onlar kötü eylemlerin bütününe işliyor ve bütün saygınlıkları çiğniyorlar. Allah (cc.) onları alçaltmak sizlere de değer kazandırmak için sizleri onların üzerine onları da sizlerin üzerine sevk etti. Allah için adil olanların cihadıyla Allah’a (cc.) yaklaşın ve O’nun büyük sevabına rağbet ediniz. Ben sizler için şu sancağımı sallayacağım. Onu salladığımı gördüğünüzde sarıklarınızı sağlamca karınlarınıza bağlayınız ve kollarınızı sıvazlayınız. İkinci defa sallayacak olursam her biriniz elbisesini alıp atının dizginini sağlamca tutsun ve kuşağına, paldımına (pallan), sinebendlerine (göğüs bağı) baksın ve saldırı için hazırlansın. Üçüncü defa salladığımda ise sizden her bir kimse mızrağını atının iki kulağı arasına koyup savaşılanların yüzüne baksın. Ben bundan sonra tekbir getireceğim. Siz de tekbir getirin ve ‘La havle ve la kuvvete illa billah!’ diyerek düşmanın üzerine bir defadan hamle yapınız.”

Bunun üzerine Amr b. Madîkerib şöyle nida etti: “Ey Emir! Senin sözünü dinledik ve vasiyetini de kavradık. Allah korusun sen şehit düşecek olursan senden sonra insanların başına kim emir olsun?” Numân: “Ben -Allah’ın Mukarrin oğlunu şehadetle rızıklandıracağını ümit ediyorum.- şehit düşecek olursam benden sonra emiriniz Huzeyfe b. Yemân’dır. O da vurulacak olursa emiriniz Cerf b. Abdullah Becelî’dir. O da vurulacak olursa emiriniz Eşas b. Kays Kindî’dir. O da vurulacak olursa emiriniz Muğfre b. Şube Se-

ka'fî'dir." diye karşılık verdi. Numân daha sonra başını göğe doğru kaldırarak şöyle dedi: *"Allah'ım! İbnü'l-Mukarrin'e yardım et ve onu şehadetle rızıklandır. Kuşkusuz sen her şeye kadirsin."* Onun ashabından birisi şöyle nida etti: *"Ey Emir! Sen bize bir emir verdin ve biz de senin emrini kabul ettik. Sen şu düşman topluluğuna saldırmamızı ne zaman emredeceksin. Günün başında mı sonunda mı?"* Numân: *"Hayır, günün sonunda bu emri vereceğim. Güneş batıya doğru kaymaya başladıktan, rüzgâr estikten ve namaz vakitleri girdikten sonra. Umulur ki duamız Medine ahalisinin duasına muvafık olur. İşte bu esnada gökten zafer ümit ederiz. Özellikle de Cuma günü, bu gün duanın müstecap olduğu bir gündür."* dedi.

Numân b. Mukarrin ordusuna bu açıklamaları yaparken ve tavsiyede bulunurken aniden Fars askerlerinin peş peşe Buhara bölgesine ait katırlar üzerinde kendilerine doğru harekete geçtiklerini gördü. Bu beygirler dibaceli eyerlerle ve kıldan süzgeçlerle süslenmiş idi. Farşlıların ellerinde işaretli sancaklar, altın sütunlar, taberzinler; üzerlerine de ipek kaftanlar ve dibaclar vardı. Ordunun sağ ve sol taraflarında ise türlü türlü süslerle teşhir edilen filler bulunmaktaydı.

Müslümanlar bu büyük topluluğu ve kuvvetli birliği görünce bir ara korkuya kapılır ve gevşeklik gösterir gibi oldular. Bu esnada bir adam: *"Ey İslam ehli! Uyanık olun, bu gün Ebu Ubeyd b. Mesud Seka'fî ve ashabının öldürüldüğü 'Köprü Gününe' ne kadar da çok benziyor."* diye bağırdı. Daha sonra gözyaşı dökerek ağlamaya başladı. Bunun üzerine Abdullah b.²⁸ şöyle dedi: *"Sen bana Köprü Gününü hatırlattın. Ebu Mihcen Seka'fî'nin sözü ettiği gün sen neredeydin?"*

Amr b. Madîkerib ordunun tam ortasından bağırdı ve şöyle dedi: *"Ey Müslümanlar topluluğu! Şiirler inşad etmeyi bir kenara bırakınız. Melik ve Cebbar olan Allah'ın komşuluğuna rağbet ediniz. Size düşen emirinizin sancağına bakmanızdır."* Müslümanlar sancağı gözetmeye koyuldular. Onlardan hiçbirisi yerinden ayrılmıyordu. Farşlılar da bunun aksine gülüyor, nara atıyor ve haykırıyorlardı. Müslümanlar ise susuyor hiçbir şey konuşmuyorlardı. Ancak sancağı gözetir bir hâlde atların semerlerine asıldılar.

Nihayet güneş tam ortada olduğu andan batışa doğru kaymaya başladığı ve namaz vakti girdiği esnada Numân sancağını salladı. Müslümanlar da sancağın sallanışını görünce derhal atların dizginlerine davrandılar. Onu hayvanların başlarından aldılar. Peşi sıra atlarından kendilerini yere atıp hızlı bir şekilde iki rekât namaz kılmaya başladılar. Sonra da tekrar atlarına bindiler.

Ardından Numân ikinci bir defa sancağını salladı. Bunun üzerine Müslümanlar sarıklarını karınlarına bağladılar, atların dizginlerini kesmeye başladılar, paldımlarını sağlamlaştırdılar ve hamle etmeye hazırlandılar. Herkes yanındakine vasiyette bulunuyor, *“Ey adam! Benim evim Basra’da veya Kufede falanca veya filanca mekândadır. Eğer ben vurulacak olur sen de hayatta kalacak olursan evime var ve onlara öldürüldüğümü haber ver.”* diyordu. Kufeli Kufeliye, Basralı da Basralıya vasiyet ediyordu. İnsanlar Farslıların Müslümanlara galip geleceği korkusundan ötürü birbirlerine ağlamaya başladılar.

Numân üçüncü defa sancağını salladı. Herkes mızrağını atının iki kulağının arasına koydu. Yanında bulunana *“Bana genişlik sağla. Çünkü ben saldırıya geçmek istiyorum.”* diyordu. Numân sancağını beyaz bir kuşun kanadı gibi doğrulttu. Müslümanlar tekbir getirdiler. Havayı inleyen tekbir sesleri kendi benliklerini de sardığı gibi bineklerinin üzerinde bulunan Farslıların ayaklarını da sarsmaya başladı. Öyle ki Farslılardan birisi oku yayın ortasına yerleştirmeye çalışıyor, tekbir seslerinden ötürü eli titriyor nihayetinde oku elinden düşüyordu.

Numân saldırıya geçti. Onunla birlikte bulunanlar da saldırıya geçtiler. Ordular birbirine karıştı ve birbirleriyle vuruşmaya başladılar. Numân Acemlerden birisine saldırmak için harekete geçti. Acemlerden birisi en-Numân’a saldırıp onun böğrüne bir mızrak darbesi vurdu. Numân yere ölü olarak düştü. Allah’ın rahmeti onun üzerine olsun. Atı dolaşmaya başladı. Müslümanlardan birisi öldürülmüş olan Numân’a ve başında bulunan sarığa baktı. Onu alıp Numân’ın yüzüne koydu ki Müslümanlar Numân’ın yüzüne bakmasınlar da savaşta gevşekliğe düşmesinler. Numân’ın kardeşi Makıl öne doğru çıktı.²⁹ Müslümanların

29 Taberi ve İbnü’l-Esir’e göre sancağı Nuaym alıp Huzeyfe b. Yemân’a teslim etti.

[303] sancağını kaldırdı. Sonra da saldırıya geçti. Öldürülünceye kadar çarpıştı. Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun. Ardından onların en küçük kardeşi Süveyd b. Mukarrin öne çıktı. Süveyd ağır yaralar alıncaya kadar çarpıştı, ancak öldürülmedi. Sancakla dönüp Huzeyfe b. Yemân'a (ra.) verdi. Sancağı Huzeyfe alıp Müslümanlar için havaya kaldırdı. Sonra da *"Ben saldırıya geçiyorum."* dedi ve saldırıya geçti. İnsanlar da onunla birlikte saldırıya geçtiler. O gün gece oluncaya kadar çok şiddetli bir şekilde savaştılar. Gece girince iki grup birbirinden ayrıldı.

Sabah olunca taraflar birbirlerine yaklaştılar. Fars komutanlarından birisi uzunluğuna erişilemeyen atının üzerinde öne doğru çıktı. İki topluluğun arasına gelip durdu. Sonra şöyle nida etti: *"Ey Arap topluluğu! Ben Bûzân b. Erdiyeh. Benimle mübareze etmek isteyen ortaya çıksın."* İnsanlar bu sözü işitince -Bûzân Arapça konuşuyordu- onun heybetinden korkar gibi oldular. Hiçbir kimse onun karşısına çıkmadı.

Farslı adam kimsenin kendisinin karşısına çıkmadığını görünce Müslümanlara saldırdı. Safları yardı ve diğer taraftan çıktı. Sonra tekrar Müslümanlara saldırıp onların arasına daldı. Onlardan bir tanesini atından aldı, onunla koşturmayı başladı. Adamın eli onun eline asılı kalmış bir hâldeydi. Nihayet onu arkadaşlarının yanına götürdü, arkadaşlarının üzerine attı. Böylece adam öldürüldü. Ardından Bûzân harekete geçip başlangıçta olduğu yere geldi. Müslümanlar bu olay karşısında oldukça üzüldüler. Amr b. Madîkerib recez söylemeye başladı.

Bûzân önceki eylemini yapmak için tekrar Müslümanlara saldırdı. Amr b. Madîkerib arkasından ona saldırdı. Samsame (kılıç) ile onun miğferine öyle bir darbe vurdu ki Bûzân'ın hem miğferini hem de başını yardı. Samsame yere, Bûzân'ın karnına düştü. Bûzân ölü olarak yere yığıldı. Amr onun üzerine atlayarak üzerinde bulunan eşyaları aldı. Denildiğine göre Bûzân'ın belinde yedi bin dinar değerinde bir kuşak bulunmaktaydı.

Farslılar büyük bir topluluk hâlinde Müslümanların saflarına yaklaştılar. Ok atmaya başladılar ve bir grubu yaraladılar. Müslümanlar bu esnada onlara hamle yapıyordu. Huzeyfe şöyle dedi: *"Size izin verinceye kadar sabredin."* Bu söz üzerine Müslümanlar

bir müddet sabrettiler. Farşlılar bu esnada ok atmaktan bıkp usanmıyorlardı. Onlardan atılan her bir ok Müslümanlardan bir adama isabet ediyordu. Müslümanlar bu durumu ve yaralanmaların gittikçe arttığını görünce Huzeyfe'nin tavsiyesine uymadılar. Sonra tekbir getirip Farşlıların üzerine saldırıp onları hezimetete uğrattılar. Onlardan büyük bir topluluğu öldürdüler. Sonra da ordunun içindeki merkezlerine döndüler. Farşlılar da parçalayıcı bir canavar gibi bir topluluk ile Müslümanların üzerine saldırmak için döndüler. Bundan önce bu saldırının bir benzeri görülmemiş idi.

Amr b. Madîkerib şöyle haykırdı: *"Ey Arap ve mevali topluluğu! Ey İslam, Din ve Kur'an ehli, şu Acemlilerin savaşa karşı sizden daha sabırlı olmaları ve ölüme karşı sizden daha hırslı olmaları sizler için yaraşır bir durum değildir. Onlar çocuklarını ve hanımlarını unuttular. Ölüme karşı sızlanmayın. Çünkü bu saygınların ölümü ve şehitlerin arzusudur."* Amr daha sonra atından indi ve onunla birlikte amcasının oğullarından bazı pehlivanlar da indiler. Acemler silahlı ve aletli idiler. Önlerinde de otuz tane fil bulunmaktaydı. Her bir filin üzerinde bir Fars komutanı bulunmaktaydı. [304]

Müslümanların geneli piyade hâlde bulunan Amr b. Madîkerib'e ve ashabına baktılar. Müslümanlar da atlarından indiler ve piyade hâlde savaşmaya başladılar, atlara ve fillere doğru ilerlediler. Sabahın ilk vaktinin üzerinden fazla bir müddet geçmemişti ki yer Farşlıların kanları ile kıpkırmızı bir hâle geldi, Fars ordusunun filleri öldürüldü ve hiçbir fil kurtulamadı. Farşlılar da arkalarına döndüler. Bir de baktılar ki filler ile birlikte bir başka Farşlı grup, pehlivan ve cengâverlerden oluşan on bin kişilik bir birlikle hareket hâlinde ilerliyor. Ordunun önünde de Kisra'nın komutanlarından ve Kâşân ehlinden Lerdâvud b. Ederkerd teçhizatlı bir filin üzerinde. Başında cevherle ışıldayan bir taç, sağında ve solunda da beş fil vardı. Her bir filin üzerinde de Fars komutanlarından birisi bulunuyordu.

Kays b. Hübeyre Murâdî onlara baktı. Bu donatılmış ve süslü file bütün gücüyle hamle yaptı. Filin hortumuna öyle bir darbe vurdu ki hortumunu kopardı. Sonra filden uzaklaştı ve gözüne mızrakla bir darbe vurdu. Bu darbe ile fil gerisin geriye gitmeye

başladı. Fil bir su arkının yanına geldiğinde ayağı kaydı ve üzerinde bulunan Lerdâvud b. Ederkerd düştü.

Daha sonra Farslıların cesur yiğitlerinden Mihirbendâd b. Râ-dânbûd bine yakın bir süvari birliği ile öne doğru atıldı. O gün o da süslü bir filin üzerinde idi. Başında da cevherle süslenmiş altından bir tac, elinde altınla donatılmış taberzin (baston), sağında ve solunda da filler bulunmaktaydı. Meherbendâd iki grup arasında bu ordu içerisinde durunca Müslümanlar dört bir taraftan haykırmaya başladılar. Her bir grup mübareze etmek ve savaşa çıkmak istiyordu.

Urve b. Zeyd Hayl Tâî öne doğru çıkarak şöyle dedi: *“Ey Müslümanlar topluluğu! Allah’a hamd olsun ki aranızda bu savaşta övülen ve bu övgünün bir tesirinin olmadığı hiçbir kabile yoktur. Ben ise şu anda bu topluluğun bizimle savaşmasını istiyorum.”* Bunun üzerine Amr b. Madîkerib ve Müslümanlar şöyle dediler: *“Biz de kuşkusuz bunu istiyoruz. Öyleyse meydana çık. Allah sana afiyet versin ve seni ateşinden korusun.”*

Urve b. Zeyd Hayl Tâî öne doğru atıldı. Onunla birlikte amcasının oğullarından üç yüz kişi de öne doğru çıktı. Urve Farslılara yaklaştı ve başını açtı. Sonra tekbir getirip düşmana saldırıya geçti. Onunla birlikte bulunan Tay kabilesi de Mihirbendâd’a ve ashabına saldırdı. Mihirbendâd öldürülenlerin ilki oldu. Müslümanlar da onun ashabını -ki bin kişi idiler- kılıçtan geçirmeye başladılar. Onlardan sadece elli kişi veya daha azı kurtulabildi. Savaş sonunda Müslümanlar ganimet toplamaya koyuldular. Farslıların üzerlerinden türlü türlü zırhlar, miğferler, mızraklar, kalkanlar, kemerler, salkım ve askı küpeler, bilezikler ve kuşaklar [305] lar aldılar ve bunların hepsini ele geçirdiler.

Araya gece girince iki grup birbirinden ayrıldı. Bir sonraki gün -ki bu gün savaşın dördüncü günü idi- ordular birbirine saldırdılar. Nihâvend ehli büyük bir toplulukla ilerledi. Müslümanların karşısında saf hâlini aldılar. Müslümanlar da daha önceden ordularının düzeni olan saf düzenini aldılar. Atlı birlikler atlı birliklere piyadeler de piyadelere yaklaştı. Bir müddet mızraklarla atıştılar. Farslıların merzubanlarından Nûşcân b. Bâdân bir fil

üzerinde öne doğru çıktı. Filini altın çukallarla³⁰ bezemişti. Altının sarılığı filin siyahlığının üzerinde parlamaktaydı. Nuşcân iki grup arasında gelip durdu.

Amr b. Madîkerib file baktı. Ona hamle yapmak için hazırlandı. Daha sonra Zebîdli amcaoğullarına yönelerek şöyle dedi: *"Duymuyor musunuz?"* Onlar: *"Söyle ey Ebu Sevr! Sözünü işitiyor ve emrine itaat ediyoruz."* diye karşılık verdi. Amr: *"Ben şu file saldıracağım ve ona yöneleceğim. Eğer onun hortumunu kesecek olursam filin işi bitmiş demektir. Amacım budur. Eğer ıskalayacak olursanız bana yardıma koşunuz."* dedi. Zebîdliler: *"Bunu yapacağız ey Ebu Sevr! Allah'tan (cc.) hayır dile ve öne doğru atıl."* dediler. Amr, Nûşcân'ın üzerinde bulunduğu file doğru ilerledi.

Filin üzerinde bulunan Nûşcân Amr'a ok atmaya başladı. Bu oklar Amr'ın bedeninin çeşitli yerlerinde yaralara neden oldu. Amr'ın amcasının oğullarından bazı kimseler Amr'a bakmaktaydı. Yardımcı olmak üzere ona doğru ilerlediler. Nûşcân Farslılara haykırdı. Farslılar Amr ve Ashabına saldırdılar ve taraflar birbirleriyle çatışmaya başladılar. Amr onların önünde saldırıya geçerek filin hortumuna vurarak onu kopardı. Fil yenilgiye uğrayarak arkasını döndü. Sonra da ölü bir şekilde yere yığıldı. Müslümanlar Nûşcân ve ashabını kılıçtan geçirmeye başladılar. Onlardan büyük bir grubu öldürdüler. Nûşcân da öldürülenler arasındaydı. Geriye kalanlar ise görülebilecek en kötü hâlde hezimete uğradılar.

Nihâvend'in komutanlarından Hürmüzd b. Dârân Acemlilerden seçtiği beş bin kişilik bir süvari birliği ile öne doğru çıkarak iki ordu arasında durdu. Huzeyfe b. Yemân da ordusuna yönelerek şöyle dedi: *"Ey Müslümanlar! Şu Acemlerde adalet yoktur. İçlerinden diyalog için birebir meydana çıkacak kimse yoktur. Onların bir komutanı öne çıktığında bütün ashabı da onunla birlikte çıkar. İşte bağırıp çağıran, atlar, askerler ve fillerden oluşturulmuş bir ordu sizin karşınıza çıkmıştır. Rabbinize güveniniz, dininiz için savaşıңыз ve Peygamberinize salat getiriniz."*

30 Çukal diye çevirdiğimiz sözcük metinde tecâffif olarak geçmektedir. Tecâffif, savaşlarda ata ve süvariye giydirilen bir tür zırh (çev).

Hürmüzd ve ashabının karşısına ilk çıkan Mudaroğullarının Kays-ı Aylân kabilesinden Bükeyr ve Mâlik adında iki kişi oldu. Bunlardan her birisi kendi atının üzerinde öne doğru çıktılar. Sonra biri diğerine yönelerek şöyle dedi: *"Ey kardeşim! Bil ki ben şu orduya saldıracağım. Ben, şu ordudan sadece onların dayanak ve büyükleri Hürmüzd b. Dârân'a saldırmak istiyorum. Sen ne düşünüyorsun?"* Kardeşi şöyle karşılık verdi: *"Ben de saldırdığın zaman seninle birlikte saldırmayı düşünüyorum. Öldürülürsen ben de seninle birlikte öldürülürüm. Dönersen ben de seninle birlikte sağ salım dönerim."* İkisi birlikte Hürmüzd ve ashabına doğru öne çıktılar. Bir müddet atın üzerinde mızrakla vuruştular. Nihayetinde Farşlılar şaşkın bir hâlde sağa ve sola doğru kaçışmaya başladılar. Ardından ikisi Hürmüzd b. Dârân'a hamle ettiler. Birisi sağ tarafından diğeri sol tarafından ona saldırıp mızraklarıyla ona vurdular. O da bu darbeler sonucuna ölü olarak yere yığıldı.

Farşlılar dört bir taraftan Bükeyr ve Mâlik adındaki bu iki gencin üzerine üşüşüp ikisini de öldürdüler. Allah'ın rahmeti o ikisinin üzerine olsun. Gürültüler yükselince bu ikisinin bir kardeşleri gürültüyü yarmak ve kardeşlerine bakmak için öne doğru çıktı. Onu Bestâm b. Amr adında birisi karşıladı. O da ona şöyle dedi: *"Yazıklar olsun sana ey Bestâm! İki kardeşimi de gördün mü?"* Bestâm: *"Evet, Allah iki kardeşinden dolayı sana büyük bir ecir versin. Kuşkusuz ikisi saygın bir şekilde öldürüldüler."* diye karşılık verdi. Nâşire: *"Kuvvet ve kudret ancak yüce ve ulu olan Allah'ın yardımıyla olur."* dedi. Daha sonra Farşlıların üzerine hamle etti. Bir müddet çarpıştıktan sonra durdu. Daha sonra Nâşire b. Salih'e saldırdı. Amr b. Madîkerib nida etti ve şöyle dedi: *"Ey Müslümanlar topluluğu! Ben bugünü ancak Kâdisiye gününe benzetebiliyorum. Ey Mezhic topluluğu ve ey Benî Zebîd'in gençleri! Ey Neha topluluğu! Biliniz ki yarın Medine'de hoş anılabilmek ancak bugün sabır gösterebilenler içindir. Agâh olun! Saldırın ve gevşeklik göstermeyin ki, Allah sizlere rahmetiyle muamele etsin."* Benî Mezhic, Neha, Benî Zebîd kabilelerinden saldırmayan kalmadı. Onları hamle eder bir hâldeyken gören Amr da onlarla birlikte hamle etti. Farşlıları yerlerinden edinceye kadar bir müddet çarpıştılar. Onlardan birçok kişiyi öldürdüler.

Cerîr b. Abdullah Becelî insanlara yönelerek şöyle dedi: “Ey Müslümanlar topluluğu! Sizler kuşkusuz biliyorsunuz ki bizim emirimiz Numân b. Mukarrin üç gündür öldürülmüştür. Bugün dördüncü gündür. Biz onların bir ordusunu kırıp geçirince şu Acemler bizim üzerimize ondan daha büyük bir orduyla ilerlemektedirler. Sizler de biliyorsunuz ki Yazdicerd bütün Acemlerin melik'idir ve İsfahân'a varmıştır. İsfahân'dan daha büyük bir orduyla üzerinize yürümeyeceğinden emin değilim. Gördüğünüz gibi şu güneş zeval vaktine girmiştir. Biliniz ki o batmadan inşallah biz Nihâvend kalesine girmiş oluruz. Kuvvet ancak Allah'ın yardımındadır.” Bu sözler üzerine Tuleyha b. Huveylid Esedî şöyle dedi: “Vallahi, asıl ve tutarlı görüş senin görüşündür ey Ebu Amr! Sen bir söz söyledin. Biz de lehimize de olsa aleyhimize de olsa aynı görüşe sahip olmalıyız. Şu topluluğun çokluğuna takatimiz yetmez.”

Amr b. Madîkerib şöyle karşılık verdi: “Yazıklar olsun sana ey Tuleyha! Aleyhimize bir söz söyleme. Ben savaşın lehimize sonuçlanmasını ümit ediyorum. Kalbim bugün öldürüleceğime tanıklık ettiği gibi bizim lehimize sonuçlanacağına da tanıklık etmektedir. Ağâh olun! Ben hamle edeceğim. Sizler de benimle birlikte hamle [307] ediniz ki Allah sizlere rahmetiyle muamele eylesin. Vallahi, ya fetih elde etmek için bütün çabamı ortaya koyacağım ya da bu uğurda öldürüleceğim.” Daha sonra Amr atından indi, kolanını, göğsünü bağlamaya başladı. Sonra da üzerine oturup, elini Samsamesine götürerek onu sallamaya başladı.

Amr tekbir getirdi ve hamle etti. Onunla birlikte Benî Mezhic kabilesinin kahramanları da Acem topluluğuna saldırdı. Acemlilerin arasına karışan Amr'ın atının ayağı kaydı, kendisi yere düştü, atı yere saplandı. Farşlılar dört bir taraftan onun çevresini kuşattı. Elindeki Samsame kırılıncaya kadar savaşıp durdu. Sonra elini Zunnûn adlı kılıca uzattı. O da elinde kırılıncaya kadar savaşıp durdu. İşte bu esnada öldürüldüğü anlaşıldı.

Müslümanlar da Farşlılara saldırıp savaşmaya başladılar. Fars ordusu oldukça kalabalık olduğu ve onlara karşı koyacak takate sahip olmadıkları hâlde savaştilar. Farşlılardan Beherzâd, Amr b. Madîkerib'e saldırdı. Onun bingılacağına vurdu. Amr ölü bir şekilde yere yığıldı. Farşlılar kılıçlarıyla Amr'ın üzerine üşüştiler ve onu lime lime ettiler. Allah'ın rahmeti ve hoşnutlu-

ğu onun üzerine olsun. Bunun ardından Müslümanlara öyle bir hamle yaptılar ki onları karargâhlarından ettiler.

Sâriye b. Zenîm Kinânî o gün İslam ordusunun kanadının başında bulunmaktaydı. Kulağına *“Ey Sâriye, dağa doğru dağa doğru.”* diye bir sayha çalındı. Bunun üzerine Sâriye ve beraberindeki Müslümanlar dağı dolanarak Farşlılara saldırdılar. Farşlılar işte bu esnada pusuda beklemekte olup Müslümanların karşısına çıkmayı kararlaştırmışlardı. Sâriye onları yerlerinden etti. Müslümanlar sağ, sol ve merkezden saldırıya geçtiler. Acemlerin üzerine bir defada baskın yaptılar. Nihayetinde onları Nihâvend kalesinden ve yapılarından söküp çıkarttılar. İki fersahtan daha fazla bir mesafe peşlerine takıldılar. Taş veya ağacın arkasında saklanmaya çalışan Farşlıları öldürdüler. Daha sonra akşam vakti Nihâvend’e geri döndüler, Farşlılar tekrar dönebilir endişesiyle bekçiler dikerek o geceyi orada geçirdiler. Farşlılara gelince Allah onların kalplerine korku saldı. Bazıları İsfahân’a bazıları da Masebezân’a kimisi Kum ve Kâşân gibi beldelere derbeder bir şekilde yöneldiler. Müslümanlar da Nihâvend ganimetlerini garnizonlarında topladılar ve tepecikleri andıran bu ganimetlere baktılar. Daha sonra kendi ölülerini defnettiler. Bazıları şehit düştüğü yere, bazıları da günümüzde dahi şehitlerin kabristanı olarak bilinen yere defnedildi.

Nihâvend ehlinden birisi³¹ Sâib b. Akra’ya yönelerek şöyle dedi: *“Ey Arabi! Sen şu ganimetlerin sahibi misin?”* Sâib: *“Evet ben o ganimetlerin sorumlusuyum.”* dedi. Adam: *“Nehircan hazinesini sana gösterecek olursam benim, ailemin ve çocuklarımin canları [308] ile malları hususunda bana emanname verir misin?”* diye sorunca Sâib ona şöyle cevap verdi: *“Ey adam! Sen benden milletlerden birisine karşılık eman talep ediyorsun. Hâlbuki ben Nehircan³²’ın hazinesinin ne olduğunu bilmiyorum.”* Adam: *“Ey Emir öyleyse sana ne olduğunu haber vereyim?”* dedi.

Nehircan’ın Kıssası

Farşlı adam Sâib b. Akra’ya kıssayı anlatmaya başlayarak şöyle dedi: *“Ey Emir! Nehircan, Yezdicerd’in veziri idi. Güzel bir ha-*

31 Söz konusu kişi ateşgede sahibi olan Herbez’dir (Taberi, IV, 243).

32 Kitabın orijinalinde Behîrcân olarak geçmektedir. Ancak Belâzûrf, İbnü’l-Esir ve Taberî’de en-Nehircan olarak geçmektedir.

nımı vardı. Yezdicerd bu kadının yanına gidip gelirdi. Bu durum karşısında Nehircan'ın hizmetlileri Nehircan'a 'Ey vezir! Melik senin hanımının yanına gidip geliyor. Biz de bunu sana bildirmek istedik.' dediler. Nehircan da bunun üzerine Yezdicerd'in kendisini öldürmesinden korktu, hanımına eziyet etmemeye ve ona yaklaşmamaya başladı. Bu durumu kadın da Yezdicerd'e bildirdi. Yezdicerd bir gün Nehircan'ı çağırarak onu huzurunda oturttu. Sonra da onunla yalnız ve baş başa kaldı; ona 'ey Nehircan! Senin tatlı bir suyun olduğu hâlde ondan içmediğin bana ulaştı. Neden acaba?' diye sordu. Nehircan: 'Ey Melik! Ben o sudan içiyordum. Ancak suyun başında aslanın izine rast gelince hayatımdan endişe etmeye başladım.' diye karşılık verdi. Yezdicerd kendisi ile hanımı arasındaki ilişkinin Nehircan tarafından öğrenildiğini anlayınca ona hanımını boşamasını emretti. O da hanımını boşadı. Yezdicerd Nehircan'ı başka bir kadınla evlendirip ona büyük bir servet ve altın bir taç hediye etti."

Daha sonra bu Farslı adam, Sâib b. Akra'ya şöyle dedi: "Ben bu malın ve bu tacın yerini biliyorum. Senden istediğim gibi bana eman verecek olursan bu mal sadece sana ait olabilir." Saib onun istediği emanı kendisine verdi. Farslı adam da ona hazinenin yerini gösterdi. Saib hazineyi aldı ve bu durumu Müslümanlardan gizledi. Sonrasında Nihâvend şehrinden elde ettiği ganimetlerin humusunu çıkarttı. Ömer b. Hattâb'a (ra.) göndermek üzere onu bir tarafa ayırdı. Geriye kalanı Müslümanlar arasında taksim etti. Her hak sahibine hakkını verdi. Kap ile birlikte bu humusu Ömer b. Hattâb'a (ra.) gönderdi. Ömer uzaktan getirilen humusa gözü ilişince ona "Yazıklar olsun sana ey Sâib! Arkanda ne var? Bu gece bekâretini kaybeden bir kız gibi geceyi geçirdim. Allah Müslümanların işlerine ilişkin tasamı bilmektedir." Sâib b. Akra ona "Müjde sana ey Müminlerin Emiri! Allah (cc.) Müslümanlara [309] fetih bağışladı ve müşrikleri de zelil kıldı. Ben de her hak sahibine hakkını taksim ettim. Sana da Müslümanların Nihâvend ehlerinden ele geçirdikleri ganimetlerin humusunu yükleyip getirdim." diye cevap verdi. Ömer Ona hem Müslümanlar hem de bu savaşta şehit düşenler hakkında soru sormaya başladı. Saib ise öldürülen herkesi birer birer haber verdi. Nihayet Ömer b. Hattâb ona Amr b. Madîkerib hakkında sorunca Saib şöyle karşılık verdi: "Öldü-

rüldü ey Müminlerin Emiri! Vallahi dişleri hariç darbe almayan hiçbir yeri kaldı mı bilemiyoruz." Bu haber üzerine Ömer çok şiddetli bir şekilde ağladı. Ardından da *"Allah Ebu Sevr'e merhamet eylesin! Allah Numân b. Mukarrin'e merhamet eylesin. Allah falanca ve filancaya merhamet eylesin!"* diyerek öldürülen herkes için isim be isim merhamet diledi. Sonra da *"Yazıklar olsun sana ey Sâib! Müslümanlar bundan sonra ne yaptılar!"* diye sorunca Saib şöyle dedi: *"Ey Müminlerin Emiri! Ben de her hak sahibine hakkını verdim. Bu humusu da sana getirdim. Basralılar Basralarına Kufeliler de Kufelerine döndüler."*

Ömer b. Hattâb (ra.) Nihâvend ehlinin humusunu Müslümanlara taksim edinceye kadar mescitten ayrılmadı. Ömer tam yerinden kalkmaya niyetlenmişti ki Sâib b. Akra ona doğru yaklaşarak gizlice onunla konuştu ve ona Nehircan'ın hazinesi hakkında bilgi verdi. Bunun üzerine Ömer: *"Onu bana getir!"* dedi. Sâib hazineyi getirdi ve onu Ömer'in önüne koydu. Ömer de hazineyi açtı. Kaba ve kabın içindeki altın ve cevhere baktı. Daha sonra Osman b. Affân ve Ali b. Ebî Tâlib, Talha, Zübeyr ve orada bulunan bütün Müslümanları (Allah hepsinden razı olsun) çağırdı. Onlara *"Mühürlerinizle şu sepeti mühürleyiniz. Kuşkusuz ben kendi nefsimin ihanetinden emin değilim."* dedi. Hazır bulunan cemaat mühürleriyle bu sepeti mühürlediler.

Ömer bu sepetin Beytülmale konulmasını emretti. Sonra da evine gitmek üzere ayrıldı. Akşam olunca Ömer, Sâib b. Akra'ya³³ bir elçi göndererek onu çağırttı. Sonra da şöyle dedi: *"Yazıklar olsun sana ey Sâib! Bana ve sana ne oluyor? Beni cehennem ateşine koymak mı istiyorsun?"* Sâib: *"Böyle bir şey nasıl olabilir ki ey Müminlerin Emiri?"* diye sorunca Ömer *"Ben uykuda bana getirmiş olduğun bu sepetin ateşle yandığını ve bu ateş korunun yüzüme doğru yükseldiğini gördüm. Beni yakar korkusuyla ondan uzaklaşmaya başladım. Derken gaipten bir sesin 'ey Hattâb'ın oğlu! Şu sepeti Allah'ın kendilerine fey olarak verdiği kimselere geri ver' dediğini işittim. Şimdi sen bu sepeti dilersen Basra'ya dilersen de*

33 İbnü'l-Kesîr ve İbnü'l-Esîr'e göre Sâib humusu ve bu iki sepeti Halife Ömer'e teslim ettikten sonra Kufe'ye gitmek üzere hızlıca Medine'den ayrıldı. Sabah olunca Ömer, Sâib'e bir elçi gönderdiyse de onu Medine'de bulamadı. Kufe'ye derhal bir elçi gönderip onun acele bir şekilde Medine'ye çağırttı (İbnü'l-Esîr, II, 185; *Biddâye ve'n-Nihâye*, VII, 127).

Kufe'ye götür. Onu sat ve her hak sahibine hakkını ver. Humusunu bana getir ki ben de onu Müslümanlar arasında taksim edeyim." diye karşılık verdi.

Bunun üzerine Sâib b. Akra bu sepeti Kufe'ye taşıyıp götürdü. Sonra da Mescid-i Azam'a koydu. Satın almaları için insanlara ^[310] çağrıda bulundu. Onu Amr b. Harîs Mahzûmî büyük bir meblağ ödeyerek satın aldı. Amr ödediği meblağ kadar bu sepetin satımından kar elde etti. Denildiğine göre bu mal Amr b. Harîs'in Kufe'de bağladığı ilk maldır. Sâib b. Akra bu malın humusunu çıkarttı. Onu Ömer b. Hattâb'a (ra.) gönderdi. Ömer de bu malın kalanını Nihâvend Fethine katılan Basra ve Kufelilere taksim etti. İşte bu Nihâvend'in fethi esnasında meydana gelen olaylardır. Allah en iyisini bilir. O ne güzel vekildir.

Rey'in Fethi

Rey ve Destebi Şehirleri ile Civarlarının Fethi

Allah (cc.) Nihâvend fethini Müslümanlara bağışlayıp da orasının hükümrانlığını onlara verdikten, Müslümanlar da ganimetlerin taksimatını yaptıktan sonra Ömer b. Hattâb (ra.) Ammâr b. Yâsir'e bir mektup yazdı.

"Bismillâhirrahmânirrahîm! Allah'ın kulu, Müminlerin Emiri Ömer b. Hattâb'dan Ammâr b. Yâsir'e! İmdi vadini yerine getiren, kâfirleri hezimete uğratan Allah'a hamd olsun. Ey Allah'ın kulları! Düşmanlarınızın ganimetleriyle sizleri rızıklandırmasından dolayı O'na hamedediniz. O'na sımsıkı yapışınız. O ne güzel vekil ve ne güzel yardımcıdır. İmdi, sana bu mektubum geldiğinde onu Müslümanlara oku. Onları Allah katından gelecek bir yardım ile müjdele. Kuşkusuz O yardımcının en hayırlısıdır. Sonra Kufeli askarlere şu meseleyi arz et. Onların içinden değişik kabilelerden on bin adam seç. Onları Urve b. Zeyd Hayl Tâf'nin komutasına ver. Ona Rey ve Destebi tarafına yürümesini emret. Umulur ki Allah (cc.) kendi lütuf, kuvvet ve fazlıyla ve Urve'nin eliyle bu fethi başışlar. Kuşkusuz O her şeye kadirdir. Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi senin üzerine olsun."

Mektup Ammâr b. Yâsir'e gelince o, mescitte nida etti. İnsanlar onun etrafında toplanınca mektubu onlara okudu ve onları cihat etmeye davet etti. İnsanlar buna sevinç ve mutluluk için-

Ardından Rey'e doğru harekete geçilmesi için nida etti. Müslümanlar üç gün yürüdüler. Rey'e üç fersahlık bir mesafede konakladılar. Bu durum Rey Melik'ine ulaşınca melik kırk bin kişilik bir birlik ile Müslümanların karşısına çıktı. Taraflar birbirlerine yaklaştılar. Urve b. Zeyd Hayl ashabını savaş için hazırladı. Ordunun sağ tarafına kardeşi Hanzala b. Zeyd Hayl'ı sol tarafına Semmâk b. Ubeyd³⁶ Absî'yi, kanada Süveyd b. Mukarrin Müzenî'yi atadı. Urve b. Zeyd Hayl Müslüman birliğinin içinde ve Arap kahramanlarının arasında merkezde duruncaya kadar ilerledi. Sonra şöyle dedi: *"Ey insanlar! Cennetin muttakiler için barınak yurdu ve cehennem ateşinin ise kâfirler için bir yatak olduğunu bilen kimsenin şu Acemlerin çokluğundan dolayı sizlanmaması gerekir. Vallahi, kuşkusuz sizler Kâdisiye, Medâin, Celûlâ ve Hulvân'ı fethettiniz. Sizler Ahvâz yurdunu kale be kale, nehir be nehir fethettiniz. Sizler dün Nihâvend'de çarpışan cihat ashabıydınız. Şu topluluğun kat be kat fazlası orada toplanmış idi. Sizler şu topluluğun savaşına aşinasınız. Onlar için ancak ok kalburlarındaki oklarının bulunması kadar bir süre vardır. Okları bitince Allah (cc.) onları helak eder ve güçlerini dağıtır."* [312]

Urve b. Zeyd, Hayl ashabını cihada teşvik ettiği ve Allah (cc.) katında olan şeylere rağbet ettirdiği bir esnada aniden Rey ehlinin büyüklerinden Dâd b. Fernâz adında birisinin Acem saflarının arasından mübareze için çıktığını gördüler. Dâd meydanda dolaşmaya ve mübareze için adam talep etmeye başladı. Onun karşısına Şibl b. Mabel Becelî çıktı. Bir müddet onu savaş meydanında dolaştırdı. Sonra ikisi vuruşmaya başladılar. Becelî ona bir darbe vurdu ve onu öldürdü. Becelî daha sonra Rey ehlinin bütününe saldırdı. Onlara çok acıtıcı darbeler vurdu ve içlerinden bir grubu yaraladı. Sonra da Müslümanların saflarına dönüp durdu. Daha sonra Urve b. Zeyd Hayl öne doğru çıktı ve sarı bir beygirin üzerinde Müslümanların önünde durdu. Şöyle nida etmeye başladı: *"Ey Tay topluluğu! Sevgiliden ayrıldıktan sonra güzel kokan hiçbir şey yoktur. Günün uzunluğundan dolayı sizleri murad ediyor değilim. Allah (cc.) aşkına beni rüsvay eylemeyin ve düşmanlarımı sevindirmeyin."* Tay kabilesi dört bir taraftan ona

36 Kitabın orijinalinde Ubeyd ismi yerine Hilâl ismi geçmektedir. Biz Hilâl ismini *Fütûhu'l-Buldân*'dan ekledik.

şöyle nida ettiler: *"Ey Emir! Sen saldır. Allah sana rahmetiyle muamele etsin. İnşallah seni sevindirecek şeyleri bizden görebilesin."* Bu esnada Urve b. Zeyd Hayl recez söylemeye başladı.

Urve recezlerin ardından hamle etmeye başladı. Acemlilerden bir grubu öldürünceye kadar onlarla savaştı. Bütün Müslümanlar da Rey ve Deylem ehline saldırdılar. Bu saldırıda onlardan yaklaşık yedi yüz kişiyi öldürdüler. Geriye kalanlar ise komutanları Ferhendâd b. Yezdamehr'in peşine düşerek arkalarını dönüp kaçtılar. Hezimete uğramış bir şekilde şehre girdiler. Müslümanlar onların ganimetlerini ve seleblerini ele geçirdiler.

Rey Melik'i Urve b. Zeyd Hayl'a kendi şehrinde yaşamak ve iki yüz bin dirhemi peşin her yıl otuz bin dirhem cizye ödemek üzere kendisiyle sulh etmek istediğini belirtmek için bir elçiyi gönderdi. Urve b. Zeyd buna razı oldu. Bu anlaşmadan sonra Allah'ın (cc.) kendilerini muzaffer kıldığını, Rey ve diğer şehirlerin fethini kendilerine bağışladığını içeren bir mektubu Ömer b. [313] Hattâb'a (ra.) yazdı. Ömer de Rey halkından cizyeyi alması için Müslümanlardan birisini yerine bırakmasını Kum ve Kâşân'a hızlıca gitmesini emreden bir mektubu ona yazdı. Ömer'in mektubu Urve b. Zeyd'e ulaşp da Urve mektubu okuyunca Abdülkaysoğullarından Zekât b. Musab adında birisini yanına çağırdı. Onu Rey ahalisinin cizyesini toplama sorumluluğuna atadı. Onun emrine Kufelilerden üç yüz süvariye verdi. Sonra da Kum³⁷ ve Kâşân'a gitmek üzere Müslümanlarla birlikte yürüdü.

Bu durum Kum Valisi Vesnân'a ulaşınca o, Kum'dan kaçarak çıktı. Kâşân'a vardı. Orada bir müddet ikamet ettikten sonra orasını da terk ederek İsfahân'a ulaştı. O gün İsfahân'da Fars Melik'i Yezdicerd bulunmaktaydı. Vesnân onun huzuruna girerek şöyle dedi: *"Ey Melik! Araplar, Hemezân ve Rey'i ele geçirmiş, Kum ve Kâşân'a yönelmiş durumdadırlar. Sanki sana ulaşmak üzeredirler. Kendi görüşüne göre amel et."* Yezdicerd buna son derece üzüldü. Müslümanlar Kum'a ulaştılar. Orada konaklayıp orasını ele geçirdiler.

Bu durum Ömer b. Hattâb'a (ra.) ulaşınca o, Hulvân'da bulunan Cerîr b. Abdullah'a bir mektup yazdı. Ona Hemezân'a ilerle-

37 İsfahân ile Sâve arasında bir şehir. Kâşân'a on iki fersah uzaklığındadır.

mesini emretti. Cerîr beraberindekilerle Hemezân ve Mâhîn şehirlerinin üzerine yürüdü ve oraları ele geçirdi. Cerîr Hemezân ve Mâhîn'de, Urve b. Zeyd Kum ve Kâşân'da, Urve'nin halifesi ise Rey'de ikamet etmekteydi. Bu bilgiler Fars Melik'i Yazdicerd'e ulaşınca Merzubanlarından Fâzûsfân'ı çağırarak onu İsfahân'a atadı. Sonrasında oradan kaçarak Fars yurduna ulaştı. İstahr³⁸ şehrinde konakladı. Bu durum Ömer b. Hattâb'a (ra.) ulaşınca Ömer kendisine emri gelinceye kadar Kum ve Kâşân'ı terk etmemesini emreden bir mektubu Urve b. Zeyd Hayl'a yazdı. Ardından da Basra'da ikamet eden Ebu Mûsâ Eşarî'ye bir mektup yazdı. Ebu Mûsâ Ahvâz yurdundaki bazı yerleri fethetmişti. Ömer, Ebu Mûsâ'ya hızlıca İsfahân'a doğru gitmesini emreden bir mektup yazdı.

İsfahan'ın Fethi

[314]

Ebu Mûsâ Eşarî'nin Eliyle İsfahân'ın Fethi

Ömer'in mektubu Ebu Mûsâ'ya ulaşınca o Basralılara nida etti ve kendilerine bu mektubu okudu. Onları İsfahân'ın üzerine yürümeye davet etti. Cihat için hazırlık yapmalarını emretti. Onlar da bu emrin gereğini yerine getirdiler. Cihada rağbet ederek çok hızlı bir şekilde ona icabet ettiler.

Ebu Mûsâ, Bekr b. Vâil'den Hemmâm b. Mütemmim'i³⁹ çağırarak onu Basralıların üzerine yönetici olarak atadı. Sonra da İsfahân'a doğru harekete geçmeleri için insanlara nida etti. İnsanlar onunla birlikte yola çıktılar. Bir müddet yürüdükten sonra Ahvâz'da konakladılar. Oradan da İsfahân'a geçmek üzere yola çıktılar. İsfahân'a yaklaştığında Huzaa kabilesinden Abdullah b. Büdeyl b. Verkâ'yı çağırarak onun emrine Basralılardan oluşan bin kişilik bir süvari birliği verdi. Onu öncü birlik olarak İsfahân'a doğru gönderdi. Bu haber İsfahân Valisi Fâzûsfân'a ulaşınca vali bir at istetip ona bindi ve otuz kişilik bir süvari birliği ile Yazdicerd'e ulaşmak üzere şehirden kaçtı. Valinin kaçıışı Abdullah b. Büdeyl b. Verkâ'ya ulaşınca o derhal valinin peşine düştüyse de ona yetişemedi. Fâzûsfân kaçmayı başardı ve Yazdicerd'in yanına ulaştı. Abdullah b. Büdeyl İsfahân kapısına yöneldi. İki bin

38 Horâsân bölgesinin bir şehri olup Şîrâz'a on iki fersah uzaklıktadır.

39 Taberî'ye (VI, 246) göre çağrılan şahıs Ömer b. Sürâka'dır.

kişilik bir süvari birliği ile Isfahân kapısının önünde konuşlandı. Isfahân ehli sulh talebi için ona elçi gönderdi. Ebu Mûsâ bu isteğe icabet etti ve bundan sonra da Mecûsîlik dini üzere ikamet etmelerine karşılık cizye ödemeleri ve peşin yüz bin dirhem [315] ödemeleri koşuluyla onlarla anlaştı. Ebu Mûsâ Isfahân'a savaşız ve kavgasız girdi. Isfahan ahalisi ile Meydan denilen yerde bir araya geldi. Sulhdan önce onlara yöneldi.

Ebu Mûsâ Allah'ın (cc.) kendisine Isfahân fethini bağışladığını ve kendisinin orada ikamet ettiğini içeren bir mektubu Ömer b. Hattâb'a (ra.) yazdı. Ömer, Ebu Mûsâ'nın mektubunu okuyunca şöyle dedi: *"Dilediğini aziz dilediğini zelil kılan Allah'a hamd olsun. Men ettiğine verecek, verdiği de men edecek bir kimse yoktur."*

Arapların Isfahân ve çevresini ele geçirdikleri bilgisi Farşlılara ulaşınca onlar bu habere üzüldüler. Arapların başarıları kendilerini çok korkuttu. Yazdicerd, Acem meliklerinin oğullarından Şehrek b. Mâhik'i çağırarak şöyle dedi: *"Yazıklar olsun sana ey Şehrek! Şu Arab'ın benim canımdan başka bir şeyin peşinde olmadıklarını görüyorum. Ben hangi beldeye gidiyorsam onlar da benim peşimden geliyorlar. Ancak şu var ki Fars yurdunun bütününden çıkıp Kirmân'a gitmeyi düşünüyorum. Senin dinin için nasıl savaştığına, aileni ve yönetiminin yurdunu nasıl savunduğuna bir bakacağım."* Bu sözlerden sonra Yazdicerd Istahr şehrini terk etti ve Kirmân'a gitti. Fars meliklerinden Hezarmerd'in köşkünde konakladı. Kirmân'da ondan daha celal sahibi bir kimse yoktu.

Fars'ın Fethi

Fars Yurdunun Ebu Mûsâ Eşarî'nin Eliyle Fethi

Istahr ahalisi, içlerinden Mubezân adında birisinin etrafında toplandı. Bu Mubezân Acemlerin yanında Kadi'l-Kudat konumunda idi. Acemler onun görüşüne uyar ve işlerini ona götürürlerdi. Istahrîlilar ona: *"Ey Mubezân! Sen şunu biliyorsun ki Arapların yıldızı saadet doğuşu gibi doğmuş, uğursuzluk bu yıldızı terk etmiştir. Onlar Farşlıların bütün şehirlerini aldılar. Niha-yetinde Isfahân'a ulaşıp orasını da aldılar. Bak şu Isfahân Valisi Fâzûsfân b. Sâib onların önünde hezimete uğrayarak kaçmıştır. Ey Mubezân sen de biliyorsun ki Istahr bir taçtır. Onun tüyleri gi-* [316] *decek olursa Acemler için düzen namına bir şey kalmaz. Bir çözüm*

bulsun, şunları defetsin ve toplulukları bir araya getirsin diye neden melik Şehrek b. Mâhik ile konuşmuyorsun. Böylece üzerimize doğru gelen şu Araplar bize ulaşmadan önce onları karşılar." Fars kadısı Mubezân Şehrek b. Mâhik'in huzuruna girerek onunla bu konuda konuştu ve Acemlerin sözlerini ona aktardı. Şehrek ona: *"Sizleri ele geçirmek isteyen Araplar köpekten başka bir şey değildir. Sizler onların havlamasından korkmaktasınız. Sizler galiba Yezdicerd'in sızlanmasına ve Fars diyarını terk etmesine baktınız da kendi canlarınızdan korktunuz."* dedi. Devamında şunları söyledi: *"Çık Ey Mubezân! Şu Araplara karşı bir ordu hazırlamaları için bütün Acemlere nida et. Kendilerini bağlayacağımız bir ipi de muhakkak yanlarında getirsinler."*

Mubezân Farşlıların karşısına çıkarak onlara Şehrek'in sözünü haber verdi. İnsanlar Şehrek'in etrafında toplanmaya başladılar. Farşlıların sayısı yüz yirmi bine ulaştı. Bu durum o esnada İsfahân'da bulunan Ebu Mûsâ Eşarî'ye ulaşınca Müslümanlara toplanmaları için nida etti. Müslümanlar da onun etrafında toplandılar. Ebu Mûsâ onlara durumu arz etti. Müslümanlar on yedi bin süvari ve piyadeden oluşmaktaydı. Onların önüne erzağı koydu. Bu erzağı kendilerine verdi ve onlara birtakım vadelerde bulundu. Sonra da onları İstahr şehrine doğru yürüttü. Oraya yaklaştıklarında Fars toplulukları Müslümanların tekbir getirdiklerini görünce Şahrek'in kalbine korku düştü. O bu büyük topluluğun içinde bulunduğu bir esnada ashabına yönelerek Farsça şöyle dedi: *"چون کم وکجا شوم"*⁴⁰ Bu söz karşısında veziri onu cesaretlendirmeye başladı ve şöyle dedi: *"Ey Melik sebat göster ve korkma. Zira şu Araplar azdırlar. Bizler ise büyük bir topluluğuz. Askerlerinin sana bakıp da senin huzurunda çarpışmaya kadar senin önde durmanda senin için bir sakınca olmasa gerek."* Şehrek şaşkın şaşkın ordusunun önünde durdu.

Taraflar birbirlerine yaklaştılar ve gündüzün bir bölümünde çok şiddetli bir şekilde savaştılar. Ebu Mûsâ ashabına ikinci defa tekbir getirmelerini emretti. Müslümanlar tekbir getirince Farşlıların kalpleri yerinden çıkacak gibi oldu. Kendi elleriyle zaferi verdiler ve arkalarını dönerek kaçtılar. Şehrek de onlarla birlikte durmaksızın kaçtı ve hiç bir şeye bakmadı. Müslümanlardan Cü-

- [317] neyd b. Müslim Ezdî⁴¹ adında birisi ona yetiştî. Tacına bir tane vurarak onu ölü bir şekilde yere yığdı. Sonra da üzerine atlayarak selebini ve tacını aldı. Ardından da atına bindi. Ezd kabilesinden birisi bir şiirinde buna değinir.

Farşlılar Müslümanların karşısında hezimete uğradılar. Onların bir bölümü Istahr şehrine kaçtı. Geriye kalanları ise başka şehirlere dağıldılar. Şehirlerin ele geçirilmiş ve Şehrek'in de öldürülmüş olduğu haberi Fars Melik'i Yezdicerd'e ulaşınca o buna çok üzüldü. Ne diyeceğini bilemez bir hâlde öylesine şaşkın ve hayretler içinde kaldı. Ancak elini sert bir şekilde yere vurdu. Arapların kendisini düşürdüğü durum hakkında düşünmeye başladı. Bu esnada yanında Farşlıların ileri gelenlerinden bir grup başları öne düşen kuşlar gibi kederli ve kırık bir hâlde bulunmaktaydı. Yezdicerd kendi durumu hakkında düşünürken Kirmân'ın ileri gelenlerinden Bendûh b. Seyâkûs -Kirmân Diyarında ondan daha üst konumda bir kimse yoktu- onun huzuruna girdi. Ona selam verip konuşmaya başladı. Ancak Yezdicerd üzüntülü olduğundan dolayı onunla konuşmadı.

Bendûh buna öfkelenerek şöyle dedi: *"Ey Melik! Ben seninle konuşuyorum. Ancak sen benimle konuşmuyorsun. Şaşırilacak bir kimse varsa o sen değilsin, biziz. Çünkü biz senin gibi birisini üzerimize melik kıldık."* Sonra eliyle onun ayağına vurdu, onu tahtından çekti ve yere çaldı. Ardından da huzurundan çıkıp gitti. Yezdicerd buna oldukça üzüldü. Yanında bulunup da bu manzara karşısında ağlamayan hiçbir hizmetlisi yoktu. Yezdicerd bu manzara karşısında onlara şöyle dedi: *"Ağlamayınız. Zira ağlama başlarına musibetler gelen kadın ve erkekler içindir. Kurtuluş vaktine kadar içinde bulunduğum bu hâle sabır göstermem gerekir."*

Yezdicerd ardından atını isteterek ona bindi. Ashabına ve hizmetlilerine nida etti. Onlar da kendi bineklerine bindiler. Yezdicerd maiyetiyle Horâsân şehirlerine doğru yola çıktı. Merv şehrine kadar yürüdüler ve oraya girdiler. Merv ahalisi onun Arapların karşısında hezimete uğradığını anladı. Onun başına gelenlere sevindiler ve onu öldürmek istediler. Sonra da Türk meliklerinden Tahtâh'a *"Acemlerin melik'i Arapların önünden ka-*

41 Taberî (V, 4) ve İbn Kesîr'e (VII, 146) göre onu Hakem b. Ebî'l-Âs b. Dehmân öldürmüştür.

çarak bizim yanımıza gelmiştir. Biz de başına gelen bu musibete sevindik. Ona bir hacetimiz de yoktur. Sen bize ondan daha çok [318] sevimli gelmektesin. Biz istiyoruz ki onu meydana çıkartıp da öldüresin. Sen buna bizden daha çok layıksın. Bize gel ve bizi ondan kurtararak rahata kavuştur. Ülke sana ait olsun.” diye bir mektup yazdılar.

Merv ahalisinin mektubu Türk Meliki Tahtâh’a ulaşınca melik Merv şehrine doğru büyük bir orduyla harekete geçti. Merv’e yaklaştığı bilgisi Yazdicerd’e ulaştı. Yazdicerd gece karanlığından yararlanarak yanında dost ve hizmetlilerinden hiçbiri olmaksızın ve nereye gideceğini de bilmez bir hâlde yalnız bir şekilde şehri terk ederek kaçtı. O bu kaçıışı esnasında Merv Nehrinin kenarında yanan bir çerağ gördü. Ona doğru yöneldi. Bir de ne görsün. Değirmeniyle uğraşan bir adam. Yazdicerd ona şöyle dedi: *“Bu gece beni korumana alır, durumumu gizlersen benim yanımda bulunan şu kadar mal senin olsun. Merv şehrine doğru gelen şu ordudan korkmaktayım.”* Değirmenin sahibi ona: *“Gir!”* dedi. Yazdicerd değirmene girdi. Bir müddet orada oturduktan sonra başını yere koydu ve uyudu. Uykusu ağırlaşınca değirmenin sahibi elinde bulunan balta ile onun kafasına vurdu ve onu öldürdü. Sonra onun üzerinde bulunan eşyaları aldı. Ayağından onu çekip Merv nehrine attı.

Türk melik’i, Yazdicerd’i aramaya koyuldu. Merv ahalisi de onu arıyordu. Yazdicerd’e ait hiçbir ize rastlamadılar. Türk Meliki Tahtâh ve ashabından bir grup ile Yazdicerd’i ararken değirmenin sahibine uğradılar. Onun karşısında durdular. Sonra Tahtâh onunla Türkçe konuşup *“Sana melikler gibi giyinip kuşanan şöyle şöyle özellikleri olan birisi uğradı mı?”* diye sordu. Değirmenci: *“Hayır, bu özellikte birisine rastlamadım.”* diye karşılık verdi. Tahtâh değirmenci ile konuşurken çok güzel bir koku burnuna geldi. Maiyetindekilere *“Değirmencinin evine girip de bir bakınız bakayım! Her hangi bir ize rast gelecek misiniz? Çünkü ben güzel bir koku alıyorum.”* dedi.

Tahtâh’ın askerleri değirmencinin evine girip evi teftiş etmeye koyuldular. Yazdicerd’in üzerinden alınmış olan mallarla karşılaştılar. Onları alıp Türk Meliki Tahtâh’a getirdiler. Tahtâh selebe bakınca onların Yazdicerd’e ait olduğunu anladı. Değir-

menciye *"Bana doğruyu söyle! Şu ganimetin sahibine ne oldu?"* diye sorunca değirmenci doğruyu ikrar ederek şöyle dedi: *"Ben onu öldürdüm. Ayağından çektim ve şu nehre attım."*

Tahtâh değirmencinin öldürülmesini emretti. Sonra da Merv ahalisine nehre dalmalarını emretti. Onlar da nehre daldılar ve Yezdicerd'in naaşını nehirden çıkardılar. Türk Meliki Tahtâh Yezdicerd'e bakınca çok şiddetli bir şekilde ağladı. Meliklere özgü bir şekilde kefenlenmesini, naaşına sabır ve terementi bitkilerinin sürülmesini emretti. Naaşı tabuta konuldu ve Fars yurduna götürüldü. Fars şehrinde Meliklerin defnedildiği yere gömüldü. Bu haber Ömer b. Hattâb'a (ra.) ulaşınca o şöyle dedi: *"Tahtâh'ı onlara melik kılan ve helaklarını aşikâre kılan Allah'a hamd olsun."*

Ebu Mûsâ Istahr şehrinde tam bir ay kaldı. İki yüz bin dirhemi peşin ve bundan sonra yıllık cizye ödemek koşuluyla sulh ederek Istahr'ı fethetti. Bundan sonra Ebu Mûsâ Kirmân yurduna doğru ilerledi. Karşısına çıkan bütün bölgeleri fethederek ilerliyordu. Kimse de karşısında duramıyordu. Nihayetinde Horâsân çölünün ilk noktalarına ulaşıp burada konakladı. Fars ve Kirmân mallarının getirilmesini emretti. Humusunu çıkarttı. Kendi elleriyle Allah'ın (cc.) Fars ve Kirmân yurdunun fethini bağışladığını bildiren bir mektubu Ömer b. Hattâb'a (ra.) gönderdi. Mektupta Horâsân şehirlerine doğru ilerlemek istediğini ve kendisinin Horâsân çölünün sınırına ulaştığını da belirtti. Ebu Mûsâ ganimetlerin geriye kalanını Müslümanlar arasında taksim etti. On iki bin dirhemi aşan bir miktarı süvariler dört bin dirhemi aşan bir miktarı ise piyadeler arasında taksim etti. Ömer b. Hattâb ise bu humusu Medine'de Muhâcirler ve Ensâr arasında taksim etti. Sonra da Ebu Mûsâ'ya şu mektubu yazdı:

"İmdi, Fars ve Kirmân yurdunun fethinin Allah tarafından sizlere bağışlandığını ve senin Horâsân yurduna doğru ilerlemek istediğini haber veren mektubun bana ulaştı. Bu hususta biraz ağır ol ey Ebu Mûsâ! Bu mektubum sana ulaştığında Allah'ın (cc.) sana fethini bağışladığı her bir beldeye Müslümanların hoşnut olduğu birisini atamaya bak ve sen de Basra'ya dön. Orada ikamet et. Horâsân'ı bir tarafa bırak. Ey İbn Kays bizim orasına ihtiyacımız yoktur. Horâsân'dan bize ne; bizden Horâsân'a ne! Horâsân

ile aramıza demirden ve denizlerden dağlar ve her birisi Yecuc ve Mecüc seddi gibi olan bin tane sed yerleştirmeyi ne kadar da arzulardım.” Bu sözler karşısında Ali b. Ebî Tâlib (kv.) ona: “Neden Ey Müminlerin Emiri?” diye sorunca Ömer (ra.) “Çünkü orası bizden oldukça uzak bir yerdir ve bizim orasına da bir ihtiyacımız yoktur.” diye karşılık verdi.

Horâsân’ın Fethi

[320]

Ali b. Ebî Tâlib’in (ra.) Kelamı, Horâsân’ın Durumu Hakkındaki Haberler, Horâsân’ın Fazilet ve Kötülükleri

Bunun üzerine Ali (kv.) şöyle dedi: “Eğer Horâsân senden uzak ise Horâsân’da Allah’ın (cc.) Merv adında bir şehri vardır. Bu şehri Zülkarneyn tesis etmiş Uzeyr de orada namaz kılmıştır. Arazisi misk kokulu, nehirleri ise akıcıdır. Kapılarından her birisinin üzerinde şehri kıyamet gününe kadar afetlerden koruyan kılıcını sıyırmış bir melek vardır. Orası asla zor kullanılarak alınmaz. Orasını ancak Âl-i Muhammed’in Kaim’i Mehdi fetih edebilir. Horâsân’da Allah’ın (cc.) Harezmi adında bir şehri vardır. Orada konaklayan sanki Allah (cc.) yolunda kılıcıyla vuruşan kimse gibidir. Orada rûkû eden ve secde eden kimseye ne mutlu! Allah’ın (cc.) Horâsân’da Buhara adında bir şehri vardır. Deriyi ovar gibi ovacak olan Buhara’da birtakım adamlar olacaktır. Yazıklar olsun sana ey Semerkand! Ahir zamanda Türkler onlara galip geleceklerdir. Helakları onların tarafından olacaktır. Allah’ın (cc.) Şaş ve Fergana’da birtakım maslahatları vardır. Bu ikisinde iki rekât namaz kılan kimseye ne mutlu! Allah’ın (cc.) Horâsân’da Ubeycabb⁴² adında bir şehri vardır. Orada vefat eden kimseye ne mutlu! Çünkü burada vefat eden kimse Allah katında şehit hükmündedir. Belh şehrine gelince ise bir defa harabe hâle dönüşmüştür. Eğer ikinci defa da harabeye dönüşürse asla bayındır hâle getirilemez. Keşke bizimle onun arasında Kaf Dağı ve Sad Dağı olsaydı.

Yazıklar olsun sana ey Talikan! Allah’ın (cc.) orada öyle hazineleri vardır ki onlar ne altındandır ne de gümüşten. Ancak orada Allah’ı hakkıyla tanıyan mümin kimseler vardır. Onlar Ahir zaman Mehdisinin yardımcıları olacaklardır. Talikan’ın kanatlı yılanları

42 Kitabın orijinalinde bu şekilde geçmektedir. Mucemû'l-Buldân'da Esfeycâb olarak geçmektedir.

vardır. Bunlar şehir ahalisini en son bireyine varıncaya kadar öldürecektir. Tirmiz şehrine gelince onlar kırıp geçiren taunla öleceklerdir. Bu taun salgınında onlardan hiçbir kimse kalmaz. Vaşcerde şehrine gelince onlar kendilerine galip gelecek olan düşmanları tarafından en son bireylerine varıncaya kadar çok ani bir şekilde öldürüleceklerdir. Düşmanları onları sürekli öldürecek ve o şehri tahrip edecekler, şehri ölü bir merkebin karnı hâline getireceklerdir.

Serahs'a gelince orada şiddetli bir sarsıntı ve büyük bir kırılma meydana gelecektir. Onların geneli korku, yılgınlık ve paniğe kapılarak yok olacaklardır. Sicistân'a gelince onlar öyle bir kavim olacaklardır ki Kur'an'ı okuyacak ancak okudukları Kur'an boğazlarını geçmeyecektir. Okun yaydan çıktığı gibi onlar da İslam Dininden [321] çıkacaklardır. Ahir zamanda oraya bir kum galebe çalacak şehirde kim var kim yok hepsini toprağın altına alacaktır. Ey Seve ne uğursuzsun sen! Oradan otuz deccal çıkacaktır. Bütün deccaller bunlardan olacaktır. Bütün kulların kanlarını dökmüş olarak Allah'ın huzuruna çıkacak olsa yine de aldırış etmez.

Nîsâbûr'a gelince oranın halkı şimşekler, gök gürlemeleri, karanlıklar ve yıldırımlar ile helak olacak, bayındır ve nüfusu yoğun olan bu şehir harabe ve virane bir hâle dönüşecektir. Cürcân'a gelince Cürcân'da bir kavim var ki keşke Allah (cc.) için amel etselerdi, ancak kalpleri kaskatı kesildi ve fasıklıkları çoğaldı. Yazıklar olsun sana ey Kavmes. Sende nice salih kullar vardır? Senin yurdun salih kullardan yoksun kalmaz. Dâmiğân şehrine gelince orası süvari ve piyadeleri çoğaldığında harabe hâle dönüşecektir. Simnân şehri de böyledir. Onlar Allah kendilerine hidayete ileten ve hidayete iletilmiş birisini gönderip kurtuluşları bu şahsın eliyle gerçekleşinceye kadar bir sıkıntı ve darlık içinde yaşayacaklardır. Taberistân'a gelince orası öyle bir şehirdir ki müminleri az, fasıkları çoktur, denizleri yakın, ova ve dağı ise yararlıdır.

Rey şehrine gelince o şehrin halkı ehli fitneye düşer olacaktır. Sağır bir fitne orada ikamet etmektedir. Orasının harabesi ancak ahir zamanda Deylem'in eliyle gerçekleşecektir. Ahir zamanda Rey'de dağın kapısında sayısını ancak Yaratıcının bildiği birçok kişiyi öldürecektir. Dağın kapısına Hâşimoğullarının büyüklerinden her birisi hilafet iddiasında bulunan sekiz kişi asılacaktır. Rey şehrini ismi bir peygamberin ismiyle aynı olan büyük bir zat ku-

şatacaktır. Şehir kırk gün muhasara altında kalacaktır. Bundan sonra o zat yakalanarak öldürülecektir. Rey ahalisi Süfyân'ın velayetinde kıtlık, sıkıntı ve büyük bir belaya düşer olacaktır."

İmam Ali (selam onun üzerine olsun) bu sözlerden sonra sustu ve hiçbir şey konuşmadı. Bunun üzerine Ömer (ra.) şöyle dedi: *"Ey Ebü'l-Hasan! Horâsân'ı fethetme arzusunu bende uyandırdın."* Ali (selam onun üzerine olsun) şöyle buyurmaktadır: *"Hakkında kuşku bulunmayan bildiğim hususların bir bölümünü sana sundum. Horâsân yurdunun fethinin başlangıcı Ümeyyeoğullarına, fetih olayının sonuncusu ise Hâşimoğullarına nasip olacaktır. Bildiklerimden sana anlatmadıklarım sana anlattıklarımın daha fazladır. Selam ile."*

İlk Konuya Dönüş

Ebu Mûsâ Eşarî Basra'ya döndü. Oranın amilliğini yerine getirerek orada ikamet etti. Kufe ahalisi Ömer b. Hattâb'a (ra.) Ammâr b. Yâsir'den şikâyetçi olduklarına ve onun görevden alınmasını istediklerine dair bir mektup yazdılar. Bunun üzerine Ömer: *"Amirlerine karşı Kufe ahalisinin işledikleri cinayetler hakkında kim beni mazur görür. Onların başına iffet sahibi birisini amel olarak atayacak olsam onu zayıf düşürmeye çalışıyorlar. Kuvvetli birisini atayacak olsam ona karşı günah işliyorlar."* dedi. Devamında şöyle dedi: *"Ey insanlar! Biri zayıf ancak takvâlı diğeri ise kuvvetli ancak facir birisi hakkında ne dersiniz? Yönetime atamak için hangisi daha maslahata uygundur."* Muğîre b. [322] Şube konuşmaya başlayarak şöyle dedi: *"Ey Müminlerin Emiri! Zayıf bir Müslümanın Müslümanlığı kendi nefsi içindir. Zayıflığı ise senin ve Müslümanların aleyhinedir. Kuvvetli facire gelince ise facirliği kendi nefsi için kuvveti de senin ve Müslümanların lehinedir. Bu konuda kendi reyinle amel et."* Ömer: *"Doğru söyledin ey Muğîre! Haydi, yola çık, seni Kufe'ye vali olarak atadım. Bak bakayım, iyilerin kendisinden emin olduğu facirlerin de kendisinden korktuğu bir kimse olmaya çalış."* deyince Muğîre: *"Böyle olmaya çalışacağım ey Müminlerin Emiri!"* dedi. Muğîre daha sonra Kufe'ye emir olmak üzere yola çıktı. Bu esnada Ammâr b. Yâsir ise görevden alınmış olarak Medine'ye doğru geliyordu. Ömer b. Hattâb (ra.) bir mektup göndererek onu çağırdı. Sonra da şöyle dedi: *"Ey Ebü'l-Yakazân! Allah aşkına sana soruyorum. Kufedeki*

görevinden almış olmamız seni üzdü mü?" Ammâr cevaben: "Val-lahi beni bu göreve atadığında sevinmedim. Bu görevden azlettiğimde de üzülmедim." dedi.

Muğîre b. Şube Kufe'nin başında tam tamına üç yıl kaldı. Ömer b. Hattâb bu süre içinde yurtları fethetti, şehirler kurdu, ordular oluşturdu ve divanlar meydana getirdi. Hilafetinin son döneminde insanlarla hacca gitti. O Mina'da bulunduğu esnada Mısır ehlinen bir kişi ona yönelerek şöyle dedi: *"Ey Müminlerin Emiri! Ben Muhammed b. Amr b. Âs ile yarıştım. Atımla onu geçtim. O taşkınlıkta bulunarak insanlardan bir grubun içinde bana kırbaçıyla vurarak; "Ben en keremlilerin oğlu iken beni geçersin ha!" dedi. Ben sonrasında şikâyetçi olmak üzere babası Amr b. Âs'a vardım. Babası beni dört ay hapsetti. Süre bittikten sonra beni salıverdi. Müslüman hacılarla birlikte sana doğru geldim ki benim hakkımı ondan alasın."*

- [323] Ömer bu olaya öfkелendi. Sonra da şöyle dedi: *"Amr b. Âs ve oğlu Muhammed'i bana getirin."* İkiisi birlikte Ömer b. Hattâb'a (ra.) getirildi. Ömer'in huzurunda durdurulduklarında o, Mısırlının anlattıklarının doğruluğunu ikisine sordu. İkiisi de bunu inkâr ettiler. Ömer, hac merasiminde bulunan Mısırlıları tanık olarak getirdi. Onlar da buna tanıklıkta bulundular. Ömer (ra.) bu Mısırlıya hakkını Muhammed b. Amr'dan almasını emretti. Mısırlı, Muhammed b. Amr'a kılıcıyla vuruyor Ömer ise o esnada şöyle diyordu: *"Hakkını al! Sen güvenilir kişinin oğlusun!"* Ömer daha sonra şöyle dedi: *"Şu dazlağı -yani Amr b. Âs'ı- getiriniz."* Mısırlı: *"Ey Müminlerin Emiri! Amr beni dövmedi ancak beni hapsetti."* dedi. Ömer: *"Seni hapsettiği gibi onu hapsedmemi ister misin?"* diye sorunca Mısırlı: *"Ey Müminlerin Emiri! Onu affettim."* dedi. Amr b. Âs buna öfkelenerek şöyle dedi: *"Çünkü sen bana ve oğluma yapacağını yaptın. Bugünden sonra asla senin için yönetim (valilik) görevinde bulunmayacağım."⁴³ Ömer ona: *"Dilediğin yere git. Hayır, Vallahi ey Kureyş topluluğu! Sizler insanları köleniz zannetmektесiniz."* dedi.*

Ömer (ra.) daha sonra insanlara hitap etmek üzere ayağa kalktı, Allah'a hamdü senada bulunduktan sonra şöyle dedi: *"Ey*

43 *İstîâb ve İsâbe'*ye göre Ömer b. Hattâb vefat edinceye kadar Amr Mısır valiliğini sürdürdü.

insanlar! Ben sizlere farizaları açıkladım. Sünnetleri sizler için ikamet ettim. Sizlere açık yolu izlettirdim. Rabbiniz olan Allah'tan korkunuz ve O'na şükreden kimseler olunuz. Ağâh olun! Benim yaşımla ilerledi, derim buruştu, kemiklerim inceldi. Bundan sonra sizlere hitap edeceğimi sanmıyorum. Sizden biriniz her ne kadar Allah'ı göremese de görüyormuşçasına O'na ibadet etsin. Kuşkusuz Allah onu görür. Hesap görücü ve vekil olarak Allah yeter. Selam ile."

Halifenin Öldürülüşü

Ömer b. Hattâb'ın (ra.) Öldürülüşünün Başlangıcı

Bu sözlerden sonra Ömer (ra.) minberden indi. İnsanlar da hacdan döndüler. Muğîre b. Şube de Kufe'den beraberinde künyesi Ebu Lülüe olan Fîrûz⁴⁴ adındaki Mecûsî kölesiyle Ömer'in yanına geldi.

Bu köle bütün işlerde uzman ve mahir bir tüccar idi. Ömer'e yönelerek şöyle dedi: *"Ey Müminlerin Emiri! Mevlam Muğîre b. Şube her ay yüz dirhem getirmekle beni yükümlü tuttu. Ben ise buna kadir olamıyorum. Ona emretsen de bu vazifemi ve üzerime yüklediği bu vergiyi hafifletse."* Ömer Muğîre b. Şube'ye elçi göndererek onu çağırttı. Sonra da kölesi hakkında ona birtakım tavsiyelerde bulunmak üzere şöyle dedi: *"Allah'tan (cc.) kork! Ona -kâfir olsa dahi- gücünün üstünde yük yükleme. Zira o seni bana şikâyet etti."* Muğîre: *"Bunu yapacağım Ey Müminlerin Emiri!"* dedi. Ebu Lülüe Ömer'e ikinci ve üçüncü defa müracaat edip Muğîre'yi ona tekrar şikâyet etti. Ömer de bunun üzerine ona şöyle dedi: *"Sana iyi davranmasını ona tavsiye ettim. Dolayısıyla sen de Allah'tan (cc.) kork ve Mevlana itaat et."*

Ebu Lülüe sustu ve hiçbir şey söylemedi. Ayrılmak için döndüğünde Ömer ona *"Dön."* dedi. Ebu Lülüe Ömer'in yanına döndü. Ömer (ra.) *"Hangi işi daha güzel yapıyorsun?"* diye sorunca Ebu Lülüe: *"İnsanların yaptıkları bütün işleri güzel bir şekilde yapabiliyorum. Yapabildiğim en güzel iş ise değirmen oymaktır."* diye karşılık verdi. Ömer: *"Bize bir el değirmeni yapsan. Çünkü bi-*

44 İbn Kesîr'e göre (VII, 154) Fîrûz köken olarak Mecûsî olup Rum diyarına yerleşmiş idi. Taberi (V, 12) ve İbnü'l-Esîr (II, 219) ise onun Hristiyan olduğunu söylerler.

zim ona ihtiyacımız var.” dedi. Ebu Lülüe ona: “Bunu yapacağım ey Müminlerin Emiri! Senin için şark ve garp ehlinin işiteceği öyle bir değirmen yapacağım!” diye karşılık verdikten sonra oradan ayrıldı. Ömer (ra.) de kendi ashabının yanına dönüp şöyle dedi: “Şu kâfir! Beni tehdit etti. Yüzünde de şer belirtileri gördüm. Allah emrini yerine getirir.”

Bir sonraki gün Ömer insanlara sabah namazını kaldırdıktan sonra minbere çıktı. Allah’a hamd ü senada bulunduktan sonra şöyle dedi: *“Ey insanlar! Ecelim yaklaştı. Bu hususta herhangi bir kuşku bulunmamaktadır. Ben bu gece rüyamda bir horozun sanki yaklaşmış iki veya üç defa beni gagaladığını gördüm. Bu beni son derece korkuttu.”* Müslümanlar: *“Ey Müminlerin Emiri gördüğün şey ne kadar da hayırlı!”* dedilerse de Ömer (ra.) şöyle karşılık verdi: *“Ben biliyorum ki horoz yabancı bir adamdır. Beni öldürmeye kasd etmiştir. Beni iki veya üç yerimden yaralayacağı -veya şöyle dedi: bana iki ya da üç tane darbe vuracağı- hususunda herhangi bir kuşku da duymuyorum. Allah bu dini zayi etmeyecektir. Eğer sizin üzerinize bir halife atayacak olursam benden daha hayırlı olan kimse de yerine halife atamıştır. Eğer bundan önce vefat edecek olursam Rasûlullah’ın (sav.) kendilerinden hoşnut olduğu şu altı kişiye işiniz kalmıştır: Ali b. Ebî Tâlib, Osman b. Affân, Talha b. Ubeydullâh, Zübeyr b. Avvâm, Sa’d b. Ebî Vakkâs, Abdurrahman b. Avf. Agâh olun! Sizleri şahit tutuyorum ki ben şehirlerin emirlerini ancak insanlara dinlerinde fıkıhı kavratsınlar, onlara taksim etsinler, düşmanlarıyla cihad etsinler ve onlar hakkında hak ile hüküm etsinler diye gönderdim. Eğer bir şey onlara müşkül gelirse onu Allah’a (cc.) ve sizden olan emir sahiplerine iletinler.”*

Ömer (ra.) bu hitaptan sonra minberden indi ve Abdullah b. [325] Abbâs’ın elinden tuttu. Mescitten çıktı. Bir müddet onunla birlikte yürüdü. Sonra derin derin nefes alıp vermeye ve iç geçirmeye başladı. İbn Abbâs ona *“Çıkan bu nefesler ve iç geçirmeler ancak hüzünden dolayıdır.”* dedi. Ömer: *“Yazıklar olsun sana ey İbn Abbâs! Nefsim bana ecelimin yaklaştığını söylüyor. Ben ölümden sakınmıyorum. Çünkü bu kesinlikle gerçekleşecektir. Ancak içinde bulunduğum bu durumdan ötürü tasalıyım. Kalkayım mı oturayım mı bilemiyorum.”* dedi. İbn Abbâs: *“Ey Müminlerin Emiri! Hicreti, yakınlığı, İslam’daki önceliği, ilk Müslümanlardan oluşu, fazilet*

ve şecaati gibi hususlarda adamımız Ali b. Ebî Tâlib hakkında sen ne tür bir düşünceye sahiptin?” diye sorunca Ömer şöyle karşılık verdi: “Vallahi ey İbn Abbâs! Kuşkusuz (o), senin dediğin gibidir. Ancak ben, onu benden sonra bu işe atayacak olursam Vallahi o sizleri hak yola iletir. Siz de bunu biliyorsunuz. Ancak o şakacı bir yapıya sahiptir. Şakacılığa karşı da hırslıdır. Bu iş şakacılığa haris olan bir kişi için elverişli değildir.”

İbn Abbâs: “Ey Müminlerin Emiri! Peki ya Osman b. Affân?” diye sorunca Ömer şöyle dedi: “O şeref ve faziletinden dolayı bu işe yatkındır. Ancak Ebu Muaytoğullarını insanların boyunlarına yükleyip de öldürülmesinden korkmaktayım. Ben onu bu makama atayacak olursam kuşkusuz o bunu yapacaktır. O bunu yapınca da insanlar da bunu yerine getireceklerdir.” İbn Abbâs der ki; dedim ki: “Ey Müminlerin Emiri! Peki ya Talha b. Ubeydullâh!” Ömer: “Heyhat ey İbn Abbâs! Kibirliliği, çalımı, nefsini beğenmesi ile bilinen bu şahsı Allah (cc.) bu ümmetin işlerinden birisine atamasın.” dedi.

İbn Abbâs: “Ey Müminlerin Emiri! Peki, Zübeyr b. Avvâm?” diye sorunca Ömer: “Kahraman bir silahşordur. Bununla birlikte darlığı ve aç gözlülüğü vardır. Onun hilafetinde Baki’de bir sa’ tahıl üzerinde kavgalar çıkar. Bir kafız buğday veya arpa hakkında tartışmalar vuku bulur. Bu iş ancak saçıp savurmaya kaçmayan bir cömert ve aşırı kısmaya da varmayan tutumlu birisi için uygun olabilir.” diye karşılık verdi.

İbn Abbâs: “Ey Müminlerin Emiri! Peki ya Sa’d b. Ebî Vakkâs?” diye sorunca Ömer “O, avcı çantası olan bir kimsedir. Çantası sayesinde çatışır. Ama yönetici olmasına gelince hayır.” dedi. İbn Abbâs: “Ey Müminlerin Emiri! Peki ya Abdurrahman b. Avf?” diye sorunca şöyle dedi: “Ne güzel bir adamı zikrettin ey İbn Abbâs! Müslüman bir adam, ancak zayıf yapılı birisi. İş de hanımının elindedir. Bu iş ancak baskı yapmayan kuvvetli ve zayıflık göstermeyen uysal, cimrilik yapmayan tutumlu, israf yapmayan cömert birisine yaraşabilir.”

Ömer devamında şöyle dedi: “Ey İbn Abbâs! Muâz b. Cebel hayatta olsaydı bu işler konusunda müşkül durumda kalmazdım. Çünkü ben Rasûlullah’ın (sav.) ‘Muâz kıyamet gününde kendisi ile bilginler arasında bir perde bulunur bir hâlde ümmet olarak gelir. Onunla Allah (cc.) arasında Nebiler ve Mürseller dışında hiçbir

şey yoktur.’ buyurduğunu işittim. Eğer Ebu Huzeyfe’nin mevlası Sâlim hayatta olsaydı onun hakkında da kuşkuya düşmezdim. Çünkü Rasûlullah’ın (sav.) ‘Sâlim Allah’ı (cc.) öylesine çok seven ve öylesine O’ndan korkan bir adamdır ki O’nunla birlikte başka hiçbir kimseyi sevmez.’ buyurduğunu işittim. Ebu Ubeyde b. Cerrâh hayatta olsaydı kuşkusuz o bu iş için daha ehil idi. Çünkü Rasûlullah’ın (sav.) ‘Her ümmetin bir emini vardır. Bu ümmetin emini ise Ebu Ubeyde b. Cerrâh’tır.’ buyurduğunu işittim.”

Ömer daha sonra evine kapandı. Rasûlullah’ın (sav.) ashabının ileri gelenlerine haber göndertip onları ihzar ettirdi. Sonra da Hristiyan Câselîk’e de bir elçi gönderip onu da huzuruna getirtti. Câselîk, Ömer’in huzuruna girince Ömer ona oturmasını [326] emretti. O da oturdu. Sonra şöyle dedi: “Ey Câselîk! Sana soraçağım hususlar hakkında bana doğruyu söyle.” Câselîk: “Sor Ey Müminlerin Emiri!” dedi. Ömer: “Peygamberimizin niteliklerini İncil’de buluyor musun?” diye sorunca Câselîk “Evet. Ben onu Faraklit olarak görüyorum.” dedi. Ömer: “Bunun anlamı nedir?” diye sorunca Câselîk: “Hak ve batılı ayıran kimsedir.” dedi. Ömer ve mecliste hazır bulunanlar: “Bizi onun ümmetinden kılan Allah’a hamd olsun. Peki, bizi Kitabınızda nasıl buluyorsun?” diye sorunca Câselîk: “Muhammed’den sonra şanı yüce, işi mübarek bir adamla karşılaşıyorum.” diye karşılık verdi. Ömer: “Allah Ebu Bekir’e merhamet eylesin!” dedi. Devamında şöyle dedi: “Yazıklar olsun sana ey Câselîk! Sonrasında ne var?” diye sorunca Câselîk şöyle dedi: “Ondan sonra demirden bir boynuz kuvvetli ve şiddetli.” dedi. Ömer: “Sonrasında!” diye sorunca Câselîk: “Ondan sonra akrabalarını diğerlerine tercih edecek bir halife gelecektir.” dedi. Ömer, Osman b. Affân’a baktı. Ömer: “Sonrasında ne var? Yazıklar olsun sana ey Câselîk!” diye sorunca Câselîk şöyle dedi: “Sıyrılmış bir kılıç ve akıtılmış bir kan.” dedi. Ömer ellerini birbirine vurdu. Sonra da Osman’a yönelerek şöyle dedi: “Ey Ebu Amr! Allah’tan kork! Eğer benden sonra bu işi üstlenecek olursan Muaytoğullarını Müslümanların omzuna yükleme. Sen ey Ebü’l-Hasan Allah’tan kork! Eğer benden sonra bu işi üstlenecek olursan Ebu Leheboğullarını Müslümanların omzuna yükleme.”

İnsanlar daha sonra onun huzurundan ayrıldılar. Bu konuşma Cuma günü gerçekleşmiş idi. Ebu Lülüe de Ömer’in huzurundan

ayrılanlar arasındaydı. Kendisine iki başlı uzun ve kabızlı bir hançer edildi. Mescide tanınmayacak bir şekilde girdi. Günlerden çarşamba vakit ise sabah namazı vakti idi. Ömer (ra.) ezan okuyup namaz için ikamet getirdi. İlerledi ve mihraptaki yerinde durdu. Sağ ve solundaki saflarını düzeltti. Ebu Lülüe başı sarılı bir şekilde ön saftaydı.

Ömer iftitahtan tek birini alıp da insanlar da onunla birlikte tek bir alınca Ebu Lülüe elindeki hançer ile saftan derhal ileriye doğru fırladı. Ömer'i üç yerinden yaraladı.⁴⁵ İki yara göbeğinde bir yara da göbeğinin altında idi. Sonra da safları yardı ve kaçarak çıktı. Ömer öldürüleceğini anladı. Abdurrahman b. Avf'a insanlara namaz kıldırmasını emretti. Abdurrahman ilk rekatte Fâtiha ve Kâfirûn suresini ikinci rekatte ise Fâtiha ve İhlâs suresini okudu. Selam verince insanlar ayağa sıçrayıp *"Yakalayın [327] onu. Müminlerin Emiri'ni öldürdü."* diyerek Ebu Lülüe'nin peşinden koştular. Onu yakalamak için hangi Müslüman ona yetiştiyse Ebu Lülüe hançerle ona vuruyordu. Nihayetinde on üç Müslüman yaralandı. Onlardan altı tanesi de öldü. Birisi arkasından ona ulaşıp başının üstüne bir bornoz atarak onu yakaladı. Ebu Lülüe yakalanacağını anlayınca kendisini öldürdü.

Ömer (ra.) yaralı bir hâlde evine taşındı. İnsanlar onun etrafında toplandı. Ömer: *"Beni öldürmeye kalkışan Ebu Lülüe mi yoksa başkası mı?"* diye sorunca Müslümanlar: *"Ebu Lülüe ey Müminlerin Emiri!"* dediler. Ömer: *"Ölümümü bir Müslümanın elinden kılmayan Allah'a hamd olsun. Böylece kıyamet gününde iki secde sahibi birisiyle hasım olmayacağım"* dedi.

Ömer bu sözlerin ardından bir müddet baygın olarak kaldı. Öğle namazının vakti geçmek üzereydi ki onu uyandırıp *"Namaz ey Müminlerin Emiri!"* dediler. Ömer (ra.) *"Evet, namazı terk eden kimsenin İslam'da hiçbir payı yoktur. Ancak ben, gördüğünüz hâl üzereyim."* dedi. Bu sözlerden sonra namaz kıldı. Onun için bir tabib çağırıldı.⁴⁶ Ona nebizden bir tatlı hurma içirdi. Nebiz yarısından dışarı çıkınca onun nebiz mi yoksa kan mı olduğu anla-

45 Taberi ve İbnü'l-Esîr'e göre Ömer'e altı darbe vurulmuştur. Bunlardan bir tanesi göbeğinin altına isabet etmiş olup Ömer'in ölümüne sebep olan da bu darbedir.

46 Bu doktor Hâris b. Kaboğullarındandır.

şılamadı. Bunun üzerine Benî Muâviye kabilesinden Ensârlı bir tabib çağrıldı. O da Ömer'e süt içirdi. Sütün yaradan beyaz bir şekilde çıktığı görülünce doktor ona şöyle dedi: *"Ey Müminlerin Emiri vasiyetini yap. Sen öleceksin!"* Ömer (ra.): *"Ey Ensârlı kardeş benim hakkımda doğruyu söyledin."* dedi. Sonra da ağlayarak gözyaşı döktü.

Bu manzara karşısında İbn Abbâs şöyle dedi: *"Ağlama ey Müminlerin Emiri! Allah gözünden yaş akıtmasın. Bütün hayırlı şeylerle seni müjdeliyorum. Vallahi Müslümanlığın izzet, hicretin fetih, halifeliğin rahmet oldu. İnsanların kâfir oldukları bir esnada sen Müslüman oldun. İnsanların Rasûlullah'a yardım etmedikleri bir esnada sen Rasûlullah'a (sav.) yardımcı oldun. Sen Allah'ın (cc.) haklarında 'Andolsun ki o ağacın altında sana biat ederlerken Allah, o müminlerden razı olmuştur.'⁴⁷ 'Allah'ın verdiği bu ganimet malları, yurtlarından ve mallarından uzaklaştırılmış olan, Allah'tan bir lütuf ve rıza dileyen, Allah'ın dinine ve Peygamberine yardım eden fakir Muhâcirlerindir. İşte doğru olanlar bunlardır.'⁴⁸*

[328] *bu yurduğu kimselerdensin. Sen Rasûlullah (sav.) ile dostluk yaptın. O da nihayetinde birçok yerde seni cennetle müjdeledi. Senden hoşnut bir hâldeyken dünyadan ayrıldı. Ayrıca sen Müslümanların işlerini bir kimsenin üstlendiğinden daha güzel bir şekilde üstlendin. Allah seninle İslam'ı aziz, düşmanı zelil kıldı. Sen diyarları fetih ettin, şehirler kurdun, sınırlar ikamet ettin, divanlar oluşturdun, ordular meydana getirdin, reyan hakkında adil davrandın. Onlar hakkında emaneti yerine getirdin. Peygamberin, Peygamberinin Halifesi ve bu ümmetten dolayı Allah mükâfatların en hayırlısıyla seni ödüllendirsin."* Bunun üzerine Ömer ona şöyle dedi: *"Yazıklar olsun sana ey İbn Abbâs! Yarın Allah'ın katında benim için buna tanıklıkta bulunur musun?"* İbn Abbâs bir müddet sustu ve hiçbir şey söylemedi. Ali (selam onun üzerine olsun) şöyle dedi: *"Evet ey İbn Abbâs! Onun için bu hususta tanıklıkta bulun."* Ali'nin bu sözleri karşısında İbn Abbâs şöyle dedi: *"Evet, Allah katında ey Müminlerin Emiri senin için bu hususa tanıklıkta bulunacağım."* Ömer: *"Vallahi ey İbn Abbâs! Dünyadakiler benim olsaydı kıyamet gününün korkusundan dolayı onu fidye olarak verirdim."*

47 Fetih, 48/18.

48 Haşr, 59/8.

Bu dünyadan ne benim lehime ne de aleyhime olmaksızın yeterli bir şekilde çıkmış olmayı ne kadar da çok arzuluyorum!" dedi.

Ömer daha sonra insanlara yönelerek şöyle dedi: *"Ey insanlar! Ben ölüp de beni kabrime gömünce üç gün bekleyiniz. Eğer Talha b. Ubeydullâh size gelecek olursa ne ala! Aksi takdirde siz şu altı kişiden razı olduğunuzu kendiniz için seçiniz: Ali b. Ebî Tâlib, Osman b. Affân, Zübeyr b. Avvâm, Sa'd b. Ebî Vakkâs, Abdurrahman b. Avf, Talha b. Ubeydullâh. Ben yönetimi şu altı kişinin uhdesine bırakmışım. Oğlum Abdullah'ı da yönetimde hiçbir paya sahip olmamak üzere şuraya koyunuz. İşte şu Suheyb b. Sinân da altı kişilik gruptan birisi hususunda rızanız muvafakat edinceye kadar bu günlerde sizlere namaz kıldırın. Şu altı kişiden razı olup halife olarak seçtiğiniz kimse benden sonra halifedir. Eğer sizler benden sonra bir adama biat eder, görüşleriniz onun üzerinde birleşir ve onun için biat akdi teşkil ederseniz sonra da bir kimse ona muhalefet edecek olursa onu öldürünüz. Agâh olunuz! Ben benden sonraki halifeye zimmet ehline karşı hayrı tavsiye ettim. Zira Allah ve Rasûlü Muhammed'in (sav.) onlara zulmedilmemesi, onlara güçlerinin üzerinde yük yüklenmemesi, onlara verilen sözlerin yerine getirilmesi ve düşmanlarıyla çarpışılmasına dair hakları vardır. Ayrıca ben benden sonraki halifeye bedevilere karşı hayırla davranmasını emrettim. Çünkü onlar Arab'ın aslı ve İslam'ın maddesidir. Onlardan gereğince sadaka alınmasını sonra da onların yoksul ve düşkünlerine verilmesini emrettim."*

Ömer (ra.) daha sonra oğlu Abdullah'a dönerek şöyle dedi: *"Ey [329] yavrucuğum! Başımı yastıktan indir ve onu yere koy. Umulur ki Allah (cc.) bana merhamet eder."* Devamında şöyle dedi: *"Ey yavrucuğum! Eğer sen yarın babanın cehennem ateşine sürüklendiğini göreceksan fidye vermez misin?"* Abdullah: *"Elbette sahip olduğum yeni ve eski her şeyimi veririm."* dedi. Ömer: *"Ey yavrucuğum! Üzerimde bulunan borçları eda et. Bu hususta sahip olduğun bütün şeyleri satmaya bak. Eğer borçlarımı ödemeye yeterli gelmezse Adiy b. Ka'boğullarından iste. Eğer yine de borçlarıma kâfi gelmezse Kureyşoğullarından iste. Onlardan başkasına ahdetme. Bunu Beytülmale koy. Benden sonraki Halife bu malı senden getirmemeni isteyecek olursa bunu yerine getirme. Eğer sana bağışlayacak olursa kabul etme. Onu götür, ondan aldığın gibi Beytülmale koy."* dedi.

Devamında şöyle dedi: *"Ey yavrucuğum! Âişe'ye git de sevgili dostum Muhammed (sav.) ve Halifesi Ebu Bekir ile birlikte defnedilebilmem için bana izin verip vermediğini ona sor. Eğer bu konuda izin verecek olursa beni oraya defnediniz. Değilse beni Müslümanların kabristanına götürünüz."* Abdullah b. Ömer, Âişe'ye (ra.) gidip bu konuda ondan izin talep etti. Âişe (ra.) cevaben şöyle dedi: *"Müminlerin Emirinin yanına dön. Benden ona selam söyle ve ona de ki 'Sen de biliyorsun ki benim evim Rasûlullah'ın vefat ettiği evdir. Babamın evi ise onun yanındadır. Ben burasını kendim için ayırmış idim. Ancak ey Müminlerin Emiri seni kendime tercih ediyorum."* Ömer: *"Allah'a hamd olsun. Benim yanımda bundan daha önemli bir şey yoktu. Ben öldüğümde beni Âişe'nin kapısına götür ve 'Ömer b. Hattâb izin istiyor.' de. 'Müminlerin Emiri izin istiyor.' deme. Eğer izin verecek olursa ne ala. Yoksa beni Müslümanların kabristanına götürünüz."*

Ömer (ra.) hicretin 23. yılı Zülhicce'nin bitimine dört gün kala çarşambayı perşembeye bağlayan gece yatsı vaktinde vefat etti. Vefat ettiğinde 63 yaşında idi. Allah en iyisini bilir. O bize yeter. O ne güzel vekildir. Kuvvet ve kudret ancak yüce ve ulu olan Allah'ın yardımıyladır.

[330] **Hiz. Ali'nin Hiz. Ömer'i Anlatışı**

Ali b. Ebî Tâlib'in (ra.) Ömer b. Hattâb'a (ra.) İlişkin Sözleri

Cafer b. Muhammed babama şöyle diyordu: Ali b. Ebî Tâlib (selam onun üzerine olsun) Ömer b. Hattâb'ı (ra.) kendi elleriyle yıkadı, hanutladı, kefenledi. Sonra da yatağının üzerine koydu. İnsanlara yönelerek şöyle dedi: *"Ey insanlar! Bu Ömer b. Hattâb'dır (ra.). Sözünde durdu ve Rabbine kavuştu. O, faruktur, demirden bir boynuz ve sağlam bir temeldir. Allah yolunda kimsenin kınamasından çekinmezdi. Allah'ın emrini ve nehyini akıl etti. Yerine getirip getirmediikleri her ne varsa muhakkak Rabbinden bir kanıt üzere bunu yerine getirirdi. Sanki bir melek onu doğrultuyor ve ona tevfiğ veriyordu. O Müslümanlara karşı şefkatli, müminlere karşı merhametli, kâfirlere karşı ise şiddetli idi. Yoksullar, düşkünlere, yetimler, dullar ve mustazaflar için bir sığınak idi. Kendisini aç bırakır onları doyururdu. Kendisi çıplak gezer onları giydirdi-*

di. Dünyaya karşı isteksiz, ahirete karşı iştiyaklı idi. Diriyken de ölüyken de Allah (cc.) ona rahmet eylesin. Vallahi Allah'ın kulları arasında huzurunuzda bulunan bu adamın amelleri gibi bir amel ile Allah'a (cc.) kavuşandan daha sevimli bir kul yoktur."

Ali (kv.) Benî Temîm'in mevlası Suheyb b. Sinân'a yönelerek şöyle dedi: *"Öne geç. Allah sana merhamet eylesin. Sana emrettiği şekilde onun cenaze namazını kıl."* Suheyb öne çıktı, Ömer'in cenaze namazını kıldı. Dört tekbir aldı. Sonra da ölülerin taşındığı tenesir üzerinde onu Peygamber ile birlikte defnedilmek için Âişe'nin (ra.) evine doğru taşıdı. Müslümanlar feryat ve figanlar içindeydi. Ömer (ra.) daha sonra Peygamber'in (sav.) hüccesine konuldu. Orada defin edilmesi için bir kabir kazılmış idi. Bütün Müslümanların işittiği gaipten şu şiirin söylendiği bir ses duyuldu:

Ağlayanlar İslam'a ağlasın. İnsanlar helak olmak üzeredirler. Herkes ahit üzeredir.

Dünya da ardını döndü, dünyanın hayrı da. Sözünde durmayı başaran kimse yoruldu artık.

Ömer (ra.), Ebu Bekir'in (ra.) yanında defnedildi. Onların ilki Peygamber (sav.), ikincisi Ebu Bekir idi. Ebu Bekir'in başı Hz. Peygamber'in (sav.) omzuna yakın idi. Üçüncüsü ise Ömer idi. Başı Ebu Bekir'in omzuna yakındı. Ömer'in oraya defnedilmesinden ötürü ev daraldı. Böylece Ömer'in iki ayağı evin duvarının altında temel yerine yakın bir yere denk geldi. Medine halkı bütün ahalinin işitebileceği bir şekilde gaipten mersiye söyleyen bir cinin sesini işitti.

Hiz. Osman'ın Hilafeti

[331]

Ömer b. Hattâb'ın (ra.) Öldürülmesinin Ardından Müslümanların İhtilafa Düşmesi ve Osman b. Affân'ın (ra.) Hilafete Geçmesi

Ömer'in (ra.) vefatından üç gün sonra insanlar Eşas b. Kays'ın kız kardeşi Fâtıma b. Kays'ın⁴⁹ evinde toplandılar. Müşavere etmeye ve konuşmaya başladılar. Orada birtakım tartışmalar mey-

⁴⁹ Taberî'ye (V, 36) Misver b. Mahreme'nin evinde toplanıldı. Yine o, Beytülmalde ve Âişe'nin izniyle onun evinde toplanıldığına dair görüşlerin olduğunu da belirtmektedir. İbn Kesîr bu konu çerçevesindeki farklı görüşlere değindikten sonra ilk görüşün (Misver b. Mahreme'nin evi) doğruya daha yakın olduğunu söyler.

dana geldi ve birçok söz söylendi. Nihayet sesler yükseldi. Abdurrahman b. Avf ayağa kalkarak şöyle dedi: *"Ey cemaat! Sizler söz ve çokça kelim için toplanmadınız. Benim bir görüşüm var."*⁵⁰

Abdurrahman şöyle dedi: *"Ben görüyorum ki sizler hilafet hususunda ihtilafa ve çekişmeye düştünüz. Sizden her bir kimse kendi bakış açısını teyit edecek sözleri söylüyor. Konuşmaya ne zaman heva karışacak olursa o konuşma asla hak caddesine iletmez. 'Sizler kendileriyle doğruya iletilen imamlar ve kendilerine varılan bilginlersiniz. Aranızdaki ihtilaflar yüzünden alınan mesafeyi yıkmayınız. Düşmanlarınıza karşı kılıçlarınızı kınlarınıza koymayınız ki intikamınızı alabilesiniz ve amellerinizden de bir şey eksilmesin. Herkesin yazılı bir eceli vardır. Her evin emrini yerine getirdikleri nehyini gözettikleri bir imamı vardır. Sizler içinizden bir kişiyi göreve atayınız. Ağır ağır yürüyünüz ki istediğinize ulaşabilesiniz. Hevaya uymaktan sakınınız ve gücünüze itaat etmeyiniz. Örnek olan kimselerin görüşlerine muhalefet etmeyiniz. Bozguncuların, heva ve heves sahibi kimselerin arkasında yürümeyiniz ki gayeye ulaşabilelim ve düşmanlarımızı bize sevindirmeyelim."*

Bunun üzerine Osman b. Affân şöyle dedi: *"İbn Avf doğru söyledi. Allah bizleri kendilerine uyulan imamlar kılмыш ve bize kendisiyle istişare edebileceğimiz ilimden bir derece vermiştir. Sözlerimizin dağınık olmaması gerektiği gibi ihtilafa da düşmemeliyiz. Bu sayede bozguncular fırsat bulmasın, bizi hak ve doğru yoldan saptırmasın ey İbn Avf söyle. Senin bu konu çerçevesinde söylediğin her şey doğru, ortaya koyduğun her görüş yerindedir. Bizleri doğru yola ilet. Sana icabet edenlerin ilki ben olacak, senin hidayet [332] yetin üzere yürüyeceğim. Allah söylediklerime şahittir. Muhalefet etmekten kaçınacağım. Selam ile."*

Sonra da Zübeyr b. Avvâm konuşmaya başlayarak şöyle dedi: *"Allah'a davet eden kimseler bellidir. Onun emrine icabet eden asla perişan olmaz. Kör bir ölüm üzere ölmeyelim ve cahiliye çağrısına çağırmayalım diye bizler davete çok hızlı bir şekilde icabet etmekle diğerlerini süratle geçtik. Ben sözlerine icabet edenlerden, emrettiğin hususlarda sana yardımcılarından olmaya çalışacağım. Kuvvet ve kudret ancak yüce ve ulu olan Allah'ın yardımıyladır. Selam ile."*

50 Kitabın aslında köşeli parantez içindeki bölüm düşürülmüştür. Biz bu bölümü kitabın Farsça tercümesinden elde ettik.

Ardından Sa'd b. Ebî Vakkâs konuşmaya başlayarak şöyle dedi: *"Ey azizler! Yalandan ve bizden önce yaşayan geçmiş ümmetlerden birçoğunu saptırabilen şeytanın saptırmasından sakının. O onları öyle saptırdı ki nihayetinde Allah'ın Kitabını arkalarına attılar, Allah'ın emir ve nehyelerini tatil ettiler. İsyan etmeyi itaat etmeye tercih ettiler ve gaflet yolunu tuttular. Nihayetinde Allah onlara gazap etti, onları maymun ve domuzlara çevirdi. Şimdi sizler görüşlerinizi birleştiriniz ve işinizi bu işe ehil olana tevdi ediniz. İslam ve Müslümanları korumak için elinizden gelen çabayı gösteriniz."*

Ondan sonra Ali b. Ebî Tâlib (selam onun üzerine olsun) konuşmaya başlayarak şöyle dedi: *"Sizler biliyorsunuz ki bizler nübüvvet evinin ehli, bu ümmetin meşakkat ve beladan kurtuluşunun sebebiyiz. Bizim için bir hak vardır, o bize verilirse onu alırsınız; ondan men edilsek gece her ne kadar uzun da olsa, deve sırtına bineriz. Salih olarak gördüğümüz şey ne ise ona doğru gideriz. Ecelimize ulaşabilmemiz için gıyabımızın uzunluğundan korkmayız. Vallahi Rasûlullah (sav.) bizden bir ahit almış olaydı biz onun ahdini muhakkak yerine getirirdik. Eğer bize bir söz söylemiş olsaydı kuşkusuz ölünceye kadar o söz için mücadele ederdik. Bununla birlikte ben de sizden birisiyim. Hepinizden önce İslam'a koştum. Ben sıla-ı rahmi en çok gözeteninizim. Kelamımı dinleyiniz ve sözümü kavrayınız. Biliniz ki ben sizin yaptıklarınıza muvafığım ve sizlere tabiyim. Ancak ameliniz bir asla dayanmalıdır. Heva ve hevese tabi olmayınız. Allah'ın hoşnutluğunun ve elçisinin rızasının bulunduğu şeyleri yapınız."* Abdurrahman b. Avf, Ali b. Ebî Tâlib'in kelamını işitti ve onun kalbinin derinliklerinde görüşüne muvafakat kokusunu sezinledi ve şöyle dedi: *"Bu husustaki maslahatın nasıl gerçekleşeceğini görebilmemiz için yarına kadar evinize dönünüz. Ben bu işin temennilerinize uygun şekilde tahakkuk edeceğini ümit ediyorum."* Mecliste hazır bulunanlar döndüler.

Abdurrahman b. Avf daha sonra Ali b. Ebî Tâlib'e şöyle dedi: *"Ey Ebû'l-Hasan! Bu iş sana geçecek olursa nasıl davranırsın?"* Ali [333] (ra.) şöyle karşılık verdi: *"İnsanlar arasında adalet ve eşitlik ilkesine göre davranacağım."* Abdurrahman b. Avf şöyle dedi: *"Peki ya bu iş senden başkasına geçecek olursa ne dersin?"* Ali: *"Sabre-*

der ve Müslümanların maslahatlarının bulunduğu şeye razı olurum.” dedi. Abdurrahman ona dua etti.

İbn Avf ardından Osman’a hitap ederek şöyle dedi: *“Eğer iş senin eline geçecek olursa hilafeti nasıl yerine getirecek ve hangi hatta tutunacaksın?”* Osman: *“Allah’ın beni kendisine tevfik ettiği şeye doğru yürür, bütün gücümü ortaya koyarım.”* dedi. İbn Avf: *“Ömer’in siretini sürdüreceksin mi?”* diye sorunca Osman *“Ömer’in gücünün yettiği şeye hangimizin gücü yeter ki? Ömer kuvvetli bir adam idi. Hz. Peygamber (sav.) ona dua etti. Allah onunla İslam’ı aziz etti. Ancak ben bütün gücümü ortaya koyacağım. Adalet, güzel siret ve reaya arasında eşitçe davranma hususunda olanca gayretimi ortaya koyacağım.”* diye cevap verdi.

Abdurrahman durdu ve ellerini dua etmek için kaldırdı. Sonra da üç defa şöyle dua etti: *“Allah’ım, Muhammed’in (sav.) ümmetini hayr olan şeyi yapmak hususunda tevfik ve hayırla rızıklandır ki ben de bu işi en güzel bir şekilde yerine getirebileyim.”* Devamında şöyle dedi: *“İçinizden kim bu iş için kendi payından yüz çeviriyorsa kalsın.”* Bunun üzerine Zübeyr çıktı ve şöyle dedi: *“Ben Ali b. Ebî Tâlib lehine kendi payımdan vazgeçtim.”* Abdurrahman b. Avf hayırlı sözler söyleyerek onu övdü. Ardından ikinci defa sözünü tekrarladı. Bu defa da Sa’d b. Ebî Vakkâs çıktı ancak payını hiçbir kimseye tahsis etmedi. Abdurrahman daha sonra üçüncü defa sözünü tekrarlayarak şöyle dedi: *“İçimizden hilafeti arzulamayan çıksın.”*

Bunun üzerine Osman şöyle dedi: *“Ey Abdurrahman! Biz Şura ahabından beş kişi idik. Bizim altıncımızı ise Müminlerin Emiri Ömer gaip olarak isimlendirdi. İçimizdeki iki kişi hilafet konusuna katılmak istemiyorlar. Geriye şu üçümüz kaldı: Sen, ben ve Ali. İçinde hayr barındıran şeyi söyle.”* Abdurrahman: *“Doğru söyledin. Nefsimi hilafetten çıkartmam şartıyla söylediklerime her biriniz de razı olur musunuz?”* diye sorunca Osman ve Ali’den her birisi *“Evet razı olduk. Senin doğru olarak gördüğün şeyden biz asla sapmayız.”* dediler.

Abdurrahman daha sonra mecliste hazır bulunanlara *“Sizler de hilafet konusundaki hükmüme razı oluyor musunuz”* diye sorunca meclistekiler *“Evet.”* diye karşılık verdi. Abdurrahman Os-

man'a "Hilafeti Ali yerine sana verecek olursam Allah'ın Kitabında ihyasını emrettiği şeyi ihyâ edecek ve öldürülmesini emrettiği şeyi öldürecek misin?" diye sorunca Osman "Bunu yerine getirecek ve bu hâl üzere bulunacağım." diye cevapladı. Daha sonra ona "Eğer [334] hilafeti senden alıp Ali'ye tevdi edecek olursam razı olur musun?" diye sorunca "Razı olur ve kardeşimin emrine itaat ederim." dedi.

Abdurrahman daha sonra Ali'ye sordu ve şöyle dedi: "Hilafeti Osman yerine sana verecek olursam Allah'ın Kitabında ihyasını emrettiği şeyi ihyâ edecek ve öldürülmesini emrettiği şeyi öldürecek misin?" Ali: "Bunu yerine getirecek ve bu hâl üzere bulunacağım." diye cevapladı. Daha sonra ona "Eğer hilafeti Osman'a tevdi edecek olursam kardeşinin emrine itaat eder misin?" diye sorunca "Bunu yerine getireceğim." dedi.

Bunun üzerine Abdurrahman insanlara yönelerek şöyle dedi: "Ey Müslümanlar! Ben toplumu inceledim. Onların zahiren ve batinen hâllerini kavradım. Bana öyle görünüyor ki onlar Osman'ın hilafetinden razıdırlar. (Onun başlarına reis olmasını istiyorlar.) Kalpler ona meyillidir. Bu hususta sözleri de birdir. Bu vakiya binaen ben halife olarak Ümeyyeoğullarının sütunu olan Osman'dan razıyım ve ben ona biat ediyorum." Sonra ona hitap ederek şöyle dedi: "Ey Ebu Amr! Elini uzat." Osman elini uzattı. Abdurrahman onun elini tuttu ve biat etti. Daha sonra sahabenin büyükleri de ona uydular. Ardından da Müslümanların geneli onları izledi. Böylece hilafet Osman'a geçti, Hâşimoğullarının büyüklerinden bir grup hariç bütün Müslümanlar buna razı oldular.

İnsanların dağılmasının akabinde Abdullah b. Abbâs, Müminlerin Emiri Ali'ye şöyle dedi: "Ey Ebü'l-Hasan! Onlar seni aldatırlar. Nihayetinde sen Osman'ın hilafetine razı oldun." Ali şöyle karşılık verdi: "Onlar beni aldatmadılar. Aksine bütününün Osman'dan razı olduğunu gördüm. Ümmet arasında fitne meydana gelmesin diye Müslümanlara muhalefet etmeyi hoş karşıladım."

Biatten bir gün sonra Talha b. Ubeydullâh seferden döndü. İnsanlar onu karşılayıp Müminlerin Emiri Ömer'in başına gelen hadiseyi ona haber verdiler. (Hilafet konusunda Ömer'in kendisi hakkındaki görüşünü ona haber verdiler.) Bunun üzerine Tal-

ha çok ağladı ve “Biz Allah’a aitiz ve O’na döneceğiz.” dedi. Daha sonra “Hilafet hususunda ne düşünüyorsunuz?” diye sordu. Onlar: “Müminlerin Emiri Ömer’in emrettiği gibi senin üç gün gelmeni bekledik. Gelişin gecikince bütün Müslümanlar ittifak ettiler ve Osman’a biat ettiler. Böylece hilafet ona geçti. Eğer bu hususu doğru görmüyorsan olduğu gibi işi bize iade et. Bir tek görüş çerçevesinde Allah’ın rızası hâsıl oluncaya kadar toplanalım.” dediler. Talha: “Müslümanların görüş birliği ettiği bir hususu iptal etmekten Müslümanların reyine muhalefet etmekten Allah’a sığınırım. Osman bu işe ehildir. Hiç kimse ondan daha faziletli değildir.” diye karşılık verdi.

[335] Hicretin 23. yılında fitneler ve ihtilaflar çıkıncaya kadar Osman’ın hilafetinde istikrar söz konusu idi.

İlk Görevliler

Osman’ın Halifeliği Döneminde İlk Amilleri

Osman, Müminlerin Emiri Ömer tarafından Basra’ya atanan Ebu Mûsâ Eşarî’yi Basra Valiliğinden azletmekle işe başladı.⁵¹ Osman onun yerine Abdullah b. Âmir b. Küreyz’i atadı. Bu Abdullah, Osman’ın dayısının oğlu idi. Annesi Küreyz b. Rebîa’nın kızı idi. Abdullah b. Âmir’in baba yönünden ninesi Osman’ın anne yönünden ninesi idi. Künyesi Ümmü Halime idi ki bu kadın Rasûlullah’ın (sav.) halası idi. İsmi Beyda bnt. Abdülmuttalib b. Hâşim b. Abdimenâf idi.

Ebu Mûsâ Basra ehline şöyle dedi: “Sizi yönetme işinden azledildim. Başınıza Kureyş’in büyüklerinden, servet sahibi zenginlerinden çeşitli akrabaları olan bir genç atanmıştır.” Abdullah b. Âmir Basra’ya ulaştığında yirmi beş yaşında bir genç idi. Basralılar onun huzuruna geldiler, onu merhabalarla karşıladılar ve onu övdüler. Basralılar arasında Adiy b. Abdullahoğullarından birisi vardı. Abdullah’ın tebrik edici sözleri arasında “Ey Emir! Allah seni affetsin. Rızı olmuş olduğu dini hususunda senin gücünü artırsın. Cenneti ebedi yurdun eylesin. Ben kalben ve alenen senin için hayır dışında başka bir şey arzulamıyorum. Sen kâmil

51 Kitabın orijinalinde böyle geçse de Taberi(V. 54), İbnü’l-Esîr (II, 241) ve İbnü’l-Kesîr’e (VII, 173) göre Ebû Mûsâ hicretin 29. yılında görevden azledilmiştir.

bir akla, geniş bir ilme, hızlı bir düşünme kabiliyetine ve keskin bir kavrayışa sahipsin. Uysallık ve şiddeti, doğruluk ve iffeti, tevazu ve kuvveti, dinin sınırlarını bilmeyi, sabır ve yakini kendinde toplamışsın. Allah ömrünü uzatsın. Müslümanların genelini senin hayrınla kapsasın. Selam ile.” diye bir ifade de geçmekte idi.

Cuma günü hutbe vermek üzere Abdullah b. Âmir b. Küreyz hutbeye çıkıp da namaz kılanların kalabalıklığını görünce afalladı, sarsıldı ve sözüne şöyle diyerek başladı: *“Gökleri ve yeri altmışaltı yılda yaratan Allah’a hamd olsun.”* Mâzinoğullarından bir adam ayağa kalkarak şöyle dedi: *“Allah emiri ıslah eylesin. Eğer sen hutbene göklerin ve yerin yaratılış müddetini söz konusu ederek başlayacaksan Allah onları altı günde yaratmıştır.”* Bunun üzerine Abdullah utandı. Bundan sonra bir kelime dahi söyleyemedi. Sonra da hutbeden indi. Hutbe vermesi için bir şahsa emir verdi. Sonra öne geçerek insanlara namaz kıldırdı. Namazını bitirdikten sonra Kureyş’ten birisi öne doğru çıktı ve şöyle dedi: *“Eğer minbere çıkmasaydın, hiçbir şey söylemeseydin ve senin yerine birisini hutbe vermekle yükümlü tutsaydın bu senin minbere çıkmandan ve insanların çokluğunu gördükten sonra konuşmaktan aciz kalmandan daha iyi olurdu.”* Bu sözler üzerine Abdullah *“Doğru söyledin. Bugünden sonra asla beni minberin üzerinde göremeyeceksin.”* dedi. [336]

Istahr’ın Fethi

Müminlerin Emiri Osman (ra.) Döneminde Istahr ve Fars Yurdunun Fethi

Abdullah b. Âmir birkaç gün Basra’da ikamet ettikten sonra Fars yurdunda bir çalkantı meydana geldi. Mâhik b. Şâhik’in otuz bin kişilik bir birlik ile harekete geçtiği, Müslümanların ellerindeki mintıkayı geri aldıkları bilgisi Osman’a ulaştı. Fars yurduna gitmesini, Mâhik’in fitnesini söndürmesini, söz konusu vilayeti tekrar geri almasını emreden bir mektubu Abdullah b. Âmir’e yazdı. Ayrıca mektupta oradan da Horâsân’a yürümesini ve söz konusu beldelerin fethi için çaba göstermesi gerektiğini yazdı. Müminlerin Emiri Osman’ın mektubu Abdullah’a ulaşınca o, Basra’nın bütün adamlarını topladı, onlara Osman’ın mektubunu okudu ve onları cihat ve gazaya teşvik etti. İnsanlar onun bu çağrısına icabet ettiler ve hazırlıklara giriştiler. Abdullah geniş

bir ordu ve cesur askerlerle Basra'dan Fars yurduna doğru ayrıldı. Oraya yaklaştığında Mâhik bu haberi öğrendi. O da bir ordu hazırladı. Istahr Sahrasında iki ordu karşı karşıya geldi. Sabah-tan ikinci namazı vaktine kadar aralarında bir savaş meydana geldi. Mâhik Müslümanların mızrak ve kılıç darbeleri karşısında hezimete uğrayıp kaçtı. İslam ordusu onları yakalayıp onları öldürmeye başladı ve onlardan büyük bir toplumu öldürdü.⁵² Onlardan geriye kalanlar ise Istahr'a sığındılar. İslam ordusunun bir bölümü ise Mâhik'i aramaya koyuldu. Yezîd b. Hakem Ezdî adında birisi onu buldu. Yezîd kılıcıyla ona vurmak isteyince Mâhik tacını çıkardı ve Yezîd'in üzerine attı. Yezîd onun tacını aldı; ashabının yanına döndü ve başından geçen olayı onlara anlattı.

Abdullah b. Âmir, Istahr'ın çevresine konuşlandı ve onları muhasara altına aldı. Istahr'ı zorla ele geçirinceye kadar her gün onlarla çok şiddetli bir şekilde savaştı. Daha sonra şehre girdi. [337] Şehirde savaşanları öldürdü. Müslümanlar çokça ganimet ele geçirdiler. Mâhik, eman talep ettiğini bildirsın diye bir elçiyi Abdullah'a gönderdi. Abdullah da Istahr'da ikamet etmek ve cizye ödemek şartıyla ona emanname verdi. Mâhik de bunu kabul etti. O esnada Abdullah'a gelerek, ona yaklaştı. Söz konusu şartlar çerçevesinde Istahr'da ikamet etti. Abdullah buradan da Horâsân'a doğru harekete geçti.

Tus ve Nîsâbûr'un Fethi

Müminlerin Emiri Osman (ra.) Döneminde Tus ve Nîsâbûr'un Fethi

Abdullah Horâsân sınırlarına ulaşınca Mucâşi b. Mesûd'u çağırıp onu Kirmân'a vali olarak atadı. Komutasına bin kişilik bir süvari birliği vererek onu Kirmân'a yönlendirdi. Kendisi de Horâsân'a doğru harekete geçti. Ordusunun öncü kuvvetlerinin başına Ahnef b. Kays Temîmî'yi atadı. Nîsâbûr vilayetine ulaştığında orada Esvar adında bir melik vardı. Abdullah köylere saldırmaya başladı, belde ehliyle savaşmaya başladı ve bulduğu herkesi öldürdü. Nîsâbûr ahalisiyle savaşı uzadı. Bu esnada Tus emirinin emanname talebini içeren mektubunu aldı ve ona eman verdi. Tus emiri Kenâdbek hizmetine hazır olan ordusuyla geldi. Abdullah onun

52 Fütûhu'l-Buldân'a (s. 382) göre öldürülen insan sayısı yüz bin dolayındadır.

öncü birliğine ikramda bulundu. Ona ve askerlerinin ileri gelenlerine değerli elbiseler hediye etti. Savaşmak için Nîsâbûr'a yöneldi. Onlar da savaş hususunda ellerinden gelen çabayı gösterdiler. İki taraf arasında çetin bir savaş çıktı ve birçok insan öldürüldü. Abdullah beldeyi fethedinceye veya kendisi ölünceye kadar Nîsâbûr'dan el çekmeyeceğine dair yemin etti. Nîsâbûr melik'i bunu işitince eman talep ettiğini ve Abdullah'ın dilediği kapıdan şehre giriş yapabileceğini bildirmesi için bir elçiye Abdullah'a gönderdi. Abdullah buna razı oldu ve ona emanname verdi. Her iki taraf da verdikleri sözün bağlayıcılığı hususunda kuvvetli yeminler ettiler. İkinci gün güneşin doğuşuyla Esvar şehrin kapılarını açtı. Abdullah da İslam ordusuyla birlikte şehre girdi ve yüksek sesle tekbir getirmeye başladı. Onları öldürmeye ve baskınlar yapma- [338] ya başladılar. Bu durum gün boyunca böyle devam etti. Tus emiri Kenâdbek Abdullah'ın önüne çıktı ve şöyle dedi: *"Ey Emir! Zafer elde ettin. Hâlbuki galip geldiğinde affetmen intikam almandan daha uygundur."* Abdullah onun şefaatinin kabul etti. Belde sakinlerinin eman içinde olduklarına dair nida etti. Askerlerine de öldürme ve baskın yapmayı yasakladı. Kenâdbek'i de Nîsâbûr'a emir olarak atadı ve şehri ona teslim etti.

Merv ve Diğer Şehirlerin Fethi

Merv, Herât, Buşenk, Serahs, Nesâ, Baver, Fâryâb, Tâlekân Vd. Şehirlerin Müminlerin Emri Osman Döneminde Fethedilmesi

Tus ve Nîsâbûr şehirlerinin İbn Âmir'e teslim oldukları ve bu vilayetin Müslümanların eline geçtiği haberi Merv şehrine ulaşınca, Müslümanların nasıl savaştıkları ve nasıl baskınlarda bulunduklarını öğrenince korktular. Barış isteklerini bildirmek ve peşin bir milyon iki yüz bin dirhem her yıl üç yüz bin dirhem cizye ödemek üzere Abdullah'a iki elçi gönderdiler. Abdullah onların bu isteklerine icabet etti ve Abdullah b. Avf Hanzelî'yi Merv'e emir olarak gönderdi. Merv ehliyle yapılan sulhu onayladı. Bundan sonra da Herât melik'i Abdullah'a geldi. Herât ve Fuşenç yönetimini kendisine vermesi ve karşılığında da her yıl bin dirhem⁵³ ödemek üzere ondan sulh talebinde bulundu.

53 Fütûhu'l-Buldân'a göre bu miktar bir milyon dirhemdir.

İbn Âmir buna razı oldu ve onun için bir ahit yazdı. Bundan sonra da Serahs melik'i Maheveyh Abdullah'a gelerek Serahs ve köylerinin kendi elinde kalması koşuluyla eman talep etti. Ayrıca her yıl yüz bin dirhem ve bin deve yükü buğday bir o kadar arpa ödeyeceğini de taahhüt etti. Bu esaslar çerçevesinde anlaşma sağlandı. Serahs'a döndü. Bundan sonra da Nesâ ve Ebiyverd melik'i geldi. Yıllık üç yüz bin dirhem, bin deve yükü buğday ve bin deve yükü arpa ödeme karşılığında ondan sulh talebinde bulundu. [339] Abdullah bu isteği kabul etti ve onun için de bir ahitname yazdı. Sonra da onu görev yerine iade etti. Bundan sonra ise Fâr-yâb ve Tâlekân melikleri Abdullah'a ulaşip ondan yıllık iki yüz bin dirhem beş yüz deve yükü buğday ve beş yüz deve yükü arpa ödeme karşılığında sulh talebinde bulundu. Abdullah bu istekleri kabul etti ve onlar için de bir ahitname yazdı. Sonra da onları beldelerine iade etti. Bundan sonra gelen bütün emir ve büyüklere aynı tarzda muamele etti.

Sicistân'ın Fethi

Müminlerin Emiri Osman Döneminde Sicistân'ın Fethi

Abdullah b. Âmir daha sonra amcasının oğlu Abdurrahman b. Semüre'yi⁵⁴ çağırıp komutasına teçhizatlı bir ordu verdi ve onu Sicistân'a gönderdi. Abdurrahman ordusuyla şehre yaklaştığında Sicistân ahalisi onunla savaştı. İki taraf arasında çok şiddetli bir savaş meydana geldi. Ancak savaş Müslümanların zaferiyle sonuçlandı. Müslümanlar şehri zorla fethettiler. Mallarını ganimet, ahaliyi de esir alarak şehre giriş yaptılar. Birçok ganimet ele geçirdiler. Abdurrahman bundan sonra Kabil'e yönelip orasını da fethetti.

Kabil'in Fethi

Abdurrahman orduyla istişare ettikten sonra Kabil'e yöneldi. Oraya ulaştığında şehrin dışında konakladı. Şehrin yönetiminde kim varsa bir ordu hazırladı ve İslam ordusuna karşı koymak için yerini aldı. Şehrin yönetimini elinde bulunduran şahıs sonra şehre geri döndü, orasını kale edindi ve oradan çıkmadı. Abdurrahman onları muhasara altına aldı. Ara sıra iki taraf arasında

54 Belâzûrî (*Fütûhu'l-Buldân*, s. 385) ve İbnü'l-Esir'e (c. 2, s. 265) göre atanan kişi Rebî b. Ziyâd b. Enes b. Deyyân Hârisî'dir.

bazı çekişmeler meydana geliyordu. Bu durum tam bir yıl devam etti. Müslümanlar bu konuda şiddetli bir sıkıntıyla karşılaştılar. Neticede onlara galebe çaldılar, şehri fethedip şehre giriş yaptılar. Şehirde buldukları bütün askerleri öldürdüler, geriye kalanını da esir aldılar. Kabil melik'i de esir alındı. Abdurrahman, huzuruna çıkartılan emirin öldürülmesini emretti. Ancak melik Müslüman olup kelime-i şهادet getirdi. Abdurrahman da ona ikramda bulundu. Daha sonra ganimetlerin humusunu çıkartıl- [340] masını emretti. Çıkartılan humusu Abdullah b. Âmir'e gönderdi. Ona Sicistân ve Kabil şehirlerinin nasıl fethedildiğini anlattı. Abdurrahman bu şehre askerleriyle yerleşti.

Belh'in Fethi

Ahnef b. Kays'ın Eliyle Mervî'r-Rûz ve Belh'in Fethedilmesi

Abdullah b. Âmir Arap meşhurlarından Akra b. Hâbis Temîmî'yi çağırıp onu bin kişilik bir birliğin başına emir olarak atadı ve ona şöyle dedi: *"Cüzcenân şehrine⁵⁵ git. Diğer yerlerde cizye aldığın şekliyle sulhu kabul edinceye kadar onlarla savaş."*

Bu emir üzerine Akra, Abdullah'ın tayin ettiği yere doğru harekete geçti. Şehre yaklaştığında şehir ahalisi davul çalarak ve silahlarla oynayarak onun karşısına çıktılar. İki ordu karşı karşıya geldi ve aralarında çok şiddetli bir savaş meydana geldi. Bu savaşta birçok Müslüman öldürüldü. Geriye kalanlar Abdullah b. Âmir'in yanına döndüler. Bunun üzerine Abdullah b. Âmir, Ahnef b. Kays'ı çağırdı ve ona şöyle dedi: *"Ey Ebu Bahr! Hac mevsimi yaklaştı. Ben bu farızayı eda etme niyetindeyim. Benimle birlikte bulunan Arapların ahvalini iyi biliyorum. Ancak Horâsân emirliği için bana naip olarak seni seçtim. Sahip olduğun donanım ve güzel siret gereğince yönetim işlerini ve insanların ahvalini en güzel şekilde gözetmelisin."*

Abdullah daha sonra malları topladı ve haccetmek üzere ayrıldı. Merv ve Tâlekân ahalisi Abdullah b. Âmir'in dönüşünü öğrenince otuz bin kişilik bir savaşçı birliği hazırladılar. Bu haber Ahnef'e ulaşınca o, kuvvetlerini topladı, savaş için hazırlık yaptı.

55 Metnin orijinalinde böyle geçse de *Fütûhu'l-Buldân*, Taberi ve İbnü'l-Esir'de Cüzcan olarak geçmektedir.

Ahdi bozanların üzerine yöneldi. Merv-i Rûz'a iki fersah uzaklıkta bulunan Kasr-ı Ahnef (Ahnef'in köşkü) olarak bilinen bir yerde konakladı. Merv-i Rûz ve Tâlekân ordusu ise savaş meydanına yönelmişlerdi. İki ordu karşı karşıya geldi. Ahnef b. Kays cemaatiyle birlikte tekbir getirerek onların üzerine saldırdı. Ahnef, komutanlardan üç tanesini ele geçirdi. Sancaktarları mızrağıyla yaraladı. Kâfirler bunu görünce hezimete uğradılar ve [341] arkalarına bile dönüp bakmadan kaçtılar. Müslümanlar onların peşlerine takıldılar. Bir bölümünü öldürdüler, bir bölümünü ise esir aldılar. Birçok ganimet ele geçirdiler. Ahnef bu açık fetihten dolayı Allah'a hamd etti. Daha sonra Belh'e doğru hareket etti. Belh'in kapılarından birisinde konakladı. Garnizonunu oraya kurdu. Belh meliki Müslümanların ordusunu bu hâlde görünce kalbi korkuyla doldu. Sulh isteğini bildirmek üzere bir şahsı elçi olarak gönderdi. Ahnef onun bu isteğine olumlu cevap verdi.⁵⁶ Dört yüz bin dirhemi peşin, olmak üzere yıllık yüz bin dirhem ve beş yüz deve yükü buğday ve arpa karşılığında onunla sulh etti.

Ahnef karşısına çıkan şehirleri ve köyleri fethediyor, Horâsân şehirlerinden gücünün yettiğine dolaşüyor, mallarını topluyor, bu malların humusunu Osman b. Affân'a gönderiyordu. Ahnef Horâsân'ın Belh Nehrinin aşağı kalan bölümlerine nezaret ediyor, Abdurrahman b. Semüre ise Sicistân beldelerine bakıyordu.

Ermenistan'ın Fethi

Ermenistan'ın Fethi ve Selmân⁵⁷ b. Rebîa Bâhilî'nin Öldürülmesi

Muâviye, Kureys'ten Habîb b. Mesleme Fihri'yi çağırarak komutasına dört bin süvari ve iki bin piyade vererek Osman b. Affân'ın emriyle Ermenistan yurduna doğru harekete geçmesini emretti. Habîb b. Mesleme, Bilâd-ı Cezîre'ye gitmek üzere Şam'dan yola çıktı. Bilâd-ı Cezîre'den de Ermenistan yurduna doğru harekete geçti. Şamşat ve civarına ulaşınca Romalı Merzuban'ın otuz bin kişilik bir birlik ile Şamşat yakınlarında bir yere konakladığı bilgisi kendisine ulaştı. Habîb b. Mesleme bunu

56 331. sayfadan buraya kadar olan bölümü Kitabın Farsça tercümesinden ekledik (muhakkık).

57 Kitabın orijinalinde Süleymân olarak geçmektedir. Biz bu ismi Taberî'den (V, 45) ekledik.

Muâviye'ye yazdı. Muâviye de bunu Osman'a, Osman da o esnada Kufe amili olan Velit b. Ukbe b. Ebî Muayt'a yazdı ve bu mektupta ona Kufe ehlinin on bin kişilik bir birliği seçip Selmân b. Rebîa Bâhilî'nin komutasına vermesini ve düşmana karşı takviye birlik olsun diye Şamşat yurdundaki Habîb b. Mesleme'ye doğru göndermesini emretti. [342]

Osman'ın (ra.) mektubu Kufe'de bulunan Velit b. Ukbe'ye ulaştı. O, insanlara hitap etmek üzere kalktı. Allah'a hamd ü senada bulunduktan sonra şöyle dedi: *"Ey insanlar! Müminlerin Emiri Osman, Selmân b. Rebîa Bâhilî'yi içinizden on bin kişilik bir birliği Şamşat Yurdundaki Şamlı kardeşlerinize takviye birlik olarak göndermemi bana emretti. Çünkü Romalılar onların üzerine saldırmışlardır. Bu orduya katılmakta büyük bir ecir ve bol bir sevap vardır. Öyleyse hafifleyiniz ki Allah Selman b. Rebîa ile sizlere merhamet eylesin. Allah yolunda cihat etmekten geri kalmayınız."* İnsanlar bu çağrıya icabet edip Selman'ın etrafında toplandılar. Selmân, Habîb b. Mesleme'ye ulaşmak üzere Kufe'den on bin kişilik bir birlik ile yola çıktı. Kufe ehlinin haberi Habîb'e ulaştı. O, ashabına şöyle dedi: *"Yazıklar olsun sana ey Şam ehli! Kufe ahalisinin yardımı sizlere gelmektedir. Ben onların düşmana karşı zafer kazanıp da sizin şanlarınızın ve namlarınızın değil de onların isimlerinin anılmasından korkmaktayım. Kufe ahalisinin bize gelmesinden önce düşmana karşı bir savaş yapmaz mısınız? Böylece belki düşmana karşı zafer kazanırız."* Onlar: *"Ey Emir karar senindir. Dilediğini yap."* dediler.

Habîb b. Mesleme savaş konusunda uzman birisiydi. Hile ve tuzaklar kurardı. Geceleyin düşman ordusuna baskın yapmaya karar verdi. Gece olunca ordusunu hazırladı. Ordusuyla yürüyüp kâfirlerin karargâhına baskın yaptı. Onların savaşçılarını öldürdü ve içlerinden birçok kişiyi de esir aldı. Merzuban⁵⁸ geriye kalan ashabıyla hezimete uğrayıp Rum diyarına girdi. Şam ehli birçok ganimet ele geçirip bunları kendi aralarında paylaştırdılar.

Kufe birliğinin komutanı Selmân b. Rebîa savaş bittikten sonra geldi. Oraya ulaştıklarında Şamlılar ellerini ve avuçlarını ganimetlerle doldurmuşlardı. Kufeliler onlara: *"Ey cemaat! Şu*

58 Bu sıfat daha çok İranlılarda kullanılır. Bu sebeple Arapça aslındaki dipnotta geçtiği üzere Morban şeklindeki kullanım daha doğru olmalıdır (ed.).

ganimet aldıklarınıza bizleri de ortak yapmanız. Çünkü sizler düşmanlarınıza karşı bizim gücümüzle zafer kazandınız, kuvvet elde ettiniz ve cüretlendiniz.” dediler.⁵⁹

Ganimet Kavgası

Ganimetler Hususunda Şamlılar ile Iraklılar Arasında Meydana Gelen Niza'

Habîb b. Mesleme şöyle dedi: *“Ey cemaat! Sizler, Allah (cc.), düşmanı hezimete uğratıp birliklerini dağıttığı ve ganimetin belâ-*
[343]*ya düçar olan ve savaşıyor şu kavmin eline geçtiği bir anda geldiniz. Sizin bu ganimette hiçbir payınız bulunmamaktadır.”* Iraklılar ile Şamlılar arasında tartışma çıktı. Nihayetinde iş vuruşmaya kadar vardı. Iraklılar Şamlılara karşı zafer kazandılar. Bu çarpışma Iraklılar ile Şamlılar arasındaki düşmanlığın başlangıcı oldu. Birbirlerine tehdit savurmaya başladılar.

Bundan sonra Habîb b. Mesleme *“Iraklılara kardeşlerinizle savaş hususunda acele etmeyiniz ve bu konuda Osman b. Affân'a mektup yazıncaya kadar bekleyiniz.”* diye bir elçi gönderdi. Iraklılar buna olumlu cevap verdiler. Habîb b. Mesleme, Şamlılar ile Iraklılar arasında meydana gelen tehdidi ve Iraklıları dışta bırakarak Şamlıların aldığı ganimetlerden dolayı meydana gelen savaşı haber veren bir mektubu Muâviye'ye yazdı. Muâviye de bu konuda Osman b. Affân'a bir mektup yazdı. Osman b. Affân (ra.) Şamlılar hakkında elde ettikleri ganimetleri Iraklılarla bölüşmelerine ve bu hususta cimrilik göstermemelerine hükmetti.⁶⁰ Osman b. Affân'ın mektubu Şamlılara ve Habîb b. Mesleme'ye gelince Habîb mektubu Şamlılara okudu. Onlar da *“İşittik ve Müminlerin Emiri'nin buyruğuna itaat ettik”* dediler. Daha sonra ele geçirdikleri ganimetleri Iraklılarla bölüştüler. Habîb b. Mesleme bulunduğu yerde bir müddet ikamet etti. Osman b. Affân, Selmân b. Rebîa'ya Ermenistan'a doğru hareket etmesini emreden bir mektup yazdı.

59 Kitabın orijinalinde böyle geçmektedir. Taberi (V, 46) ve *Fütûhu'l-Buldân*'a (201) göre Kufeliler Şamlılarla birlikte Erzurum'a girmişler, baskınlar düzenlemişler, diledikleri kadar esir almış ve ellerini ganimetlerle doldürmüşlardır.

60 *Fütûhu'l-Buldân*'a (201) göre ganimetin paylaşımı kararı Şamlıların iradesine bırakılmıştır.

Ermenistan Fetihleri

Selmân b. Rebîa Bâhilî'nin Ermenistan Şehirlerine Yürümesi ve Şehirleri Fethetmesi

Selmân b. Rebîa'nın komutası altındaki Iraklılar Ermenistan şehirlerine doğru harekete geçtiler. Ermenistan melikleri Arapların kendi şehirlerine girdiklerini işittiler ve arkalarına bakmaksızın kaçtılar. Dağlara, kalelere, vadilere ve ormanlıklara sığındılar. Birbirlerine şöyle dediler: *"Üzerimize öyle bir kavim gelmektedir ki bize ulaştığına göre onlar gökten inmişlerdir. Ölmezler ve silah da kendilerine işlememektedir."*

Selmân b. Rebîa kendisine düşmanlık yapanları öldürdü, yolunun üzerindeki şehirleri, kaleleri fethetti ve şehirleri temiz- [344] ledi. Nihayet Errân şehirlerinden Bîlkân'a ulaştı. Bîlkân ahalisi eman konusu için onun karşısına çıktılar. Onun için konaklar kurdular. Mal ödemeleri karşısında onunla sulh ettiler. O da onların bu barış isteğini kabul etti.

Selmân daha sonra Bîlkân'dan harekete geçti ve Berdua Kalesi yakınlarında konakladı. Berdua ahalisiyle de mal almak karşısında sulh etti. Bu malı ashabının arasında dağıttı. Böylece dağıttığı bu mal ile de ashabını kuvvetlendirdi. Bundan sonra da atıyla Cerzân'a yönelip Cerzân ahalisiyle de yıllık belirli bir miktar ödemeleri karşısında sulh etti. Ardından ordusuyla birlikte döndü. Kürr nehrini geçti. Şîrvân yurduna varıp orada konakladı. Şîrvân melik'ini çağırıp kendisiyle mal ödemesi karşılığında sulh etti. Ardından Şîrvân'dan ileriye doğru harekete geçti, Şâbrân'a ve Muskit'e vardı. Dağların meliklerine elçi gönderip onları çağırды. Lekez melik'i, Fiylân melik'i ve Taberistân melik'i Selmân'ın huzuruna vardılar. Ona birtakım mallar ve hediyeler takdim ettiler. Yıllık belirli bir miktar mal ödemek üzere onunla sulh yaptılar. O da bunu kabul etti. Selmân daha sonra Bâb şehrine doğru harekete geçti. O esnada kâfirlerden oluşan üç yüz bin kişilik bir birliği ile Hazar Melik'i Hakan orada bulunmaktaydı. Hakan Arapların kendilerine doğru yürüdüklerini işitince Bab şehrini terk etti. Kendisine *"Ey Melik! Senin komutanda üç yüz bin kişilik bir birlik var. Onlar ise on bin kişiler. Buna rağmen onların önünden kaçıyor musun?"* diye

sorunca *“Bana ulaştığına göre şu topluluk gökten inmiştir ve silah da onlara işlememektedir. Böyle bir ordunun önünde kim [345] durabilir ki!”* diyerek kaçtı. Selmân b. Rebîa Bab’a doğru yönelip şehre giriş yaptı. Şehre giriş yaptığında orda kâfirlerden hiç kimse yoktu. Ordusu dinlensin diye Selmân orada üç gün ikamet etti. Ardından Hakan’ın ve ordusunun peşine düşmek üzere şehirden ayrıldı. Nihayet Hazar şehirlerinden Yerğeva’ya ulaştı. Orada ...⁶¹ hiçbir kimse yoktu. Sonra ...⁶² Hazar şehirlerinden Belencer’e⁶³ doğru harekete geçti.

Selmân b. Rebîa içinden nehrin aktığı, fundalığı çok olan ormanlık bir alanda konakladı. Bu bölgede Hakan’ın ordusundan Hazarlı bir grup bulunmaktaydı. Gruptan birisi Müslümanların karargâhına bakmak için yöneldi. O, yıkanmak için nehre giren bir Müslümanı gördü. Silahın ona etki edip etmediğini denemek istedi. Okunu çıkartıp Müslümana attı ve onu öldürdü. Sonra da öldürdüğü Müslümana yaklaşıp elbiselerini aldı ve başını da kesti. Bunları getirip Hakan’ın önüne koydu ve şöyle dedi: *“Ey Melik! Bunlar sana ulaştığına göre kendilerine silah işlemeyen ve öldürülemeyen kimselermiş.”*

Hakan getirilen başa bakınca ordusuna seslenip onları bir araya topladı. Daha sonra üç yüz bin kişilik bir birlik ile Müslümanların karşısına çıkmak için geri döndü ve onlarla çarpıştı. Bu savaştan hiçbir Müslüman sağ kurtulamadı. Selmân b. Rebîa Bâhilî ve beraberinde bulunanların hepsi öldürüldü. Allah’ın rahmeti onların üzerine olsun. Onların kabirleri Belencer olarak bilinen bu yerdedir. Günümüzde dahi buraya şehitler kabristanını denilir. Selmân b. Rebîa ve ordusunun Belencer yurdunda öldürülmesi haberi Osman b. Affân’a ulaştı. Osman buna o derece üzüldü ki nihayet uyuyamaz oldu. Ardından Habîb b. Mesleme Fihri’ye bütün ashabıyla Ermenistan şehirlerinin üzerine yürümesini emreden bir mektup yazdı.

61 Kitabın orijinalinde bu bölüm boş olarak çıkmıştır.

62 Kitabın orijinalinde bu bölüm belirsiz bir şekilde çıkmıştır.

63 Kitabın orijinalinde Tencer olarak geçmektedir. Ancak biz Belencer ismini *Fütûhu'l-Buldân*’dan aktardık.

Habîb b. Mesleme'nin Fetihleri

Selmân b. Rebîa Bâhilî'nin Öldürülmesinin Ardından Habîb b. Mesleme'nin Ermenistan Şehirlerinin Üzerine Yürümesi

Osman b. Affân'ın mektubu Habîb b. Mesleme'ye ulaşınca piyade ve süvarilerden oluşan üç bin kişilik birliğine seslendi. Ordusuyla Ermenistan yurduna doğru harekete geçti. Günümüzde Benî Zürâre yolu olarak bilinen yola girdi. Hılât denilen şehre va- [346] rıncaya kadar yürüdü ve Hılât kalesinde konakladı. Bu kalede o gün kâfir bir topluluk bulunmaktaydı. Günlerce burada kaldıktan sonra Metâmîr bölgesinin Serâc mıntıkasına varıp burada konakladı. Cezrân ehline bir mektup yazdı. Cezrân ahalisinin eşrafından bir grup Habîb'in yanına vardı. Habîb seksen bin dirhem karşılığında onlarla sulh etti ve bu miktarı kendilerinden aldı. Onlar için bir ahitname yazdı. Ermenistan yurdu olan bu şehirde ikamet etti. Ermenistan meliklerine onları itaat etmeye davet eden ve itaat etmemeleri hâlinde tehdit eden bir mektup yazdı.

Huzeyfe b. Yemân'ın Valiliği

Habîb b. Mesleme'nin (ra.) Ermenistan Yurdundaki Görevinden Alınması ve Yerine Huzeyfe b. Yemân'ın (ra.) Atanması

Habîb b. Mesleme bu durumda iken Osman b. Affân ona bir elçi gönderip onu görevden aldı. Yerine Huzeyfe b. Yemân'ı atadı. Huzeyfe, amcasının oğullarından Sılat b. Züfer Absî'yi çağırıp onu Ermenistan şehirlerine gönderdi ve oranın yöneticisi yaptı. Huzeyfe Medine'de ikamet etti. Sılat b. Züfer Absî Ermenistan yurduna gidip orada tam bir yıl kaldı. İşitip itaat ettiklerini bildirinceye kadar Ermenistan meliklerine son derece hor ve hakir davrandı.

Muğîre b. Şube'nin Valiliği

Huzeyfe b. Yemân'ın (ra.) Görevden Alınması ve Yerine Muğîre b. Şube'nin (ra.) Atanması

Osman b. Affân (ra.) daha sonra Huzeyfe'yi Ermenistan yurdundaki görevinden aldı. Muğîre b. Şube'yi çağırdı. Onu Ermenistan ve Azerbaycan'a vali olarak atadı. Muğîre orada Allah'ın ika-

met etmesini istediği müddet kadar kaldı. Osman daha sonra onu görevden azletti ve yerine Eşas b. Kays Kindî'yi atadı. Eşas, Osman b. Affân'ın (ra.) öldürülmesine kadar orada valilik görevini sürdürdü. Eşas Ermenistan ve Azerbaycan'ın sorumluluğunu üstlenmişti. Oranın haracını toplar ve Osman b. Affân'a (ra.) gönderirdi.

[347] Habeş Saldırısı

Habeşlilerin Müslümanların Sahillerine Baskınlar Yapmaları

Osman (ra.) yurtları fethettiği bir anda kendisine Habeşlilerden bir grubun Müslümanların bazı sahillerine saldırdıkları, onların mallarını aldıkları ve birçok Müslümanı tutsak ettikleri haberi ulaştı. Osman buna son derece üzüldü. Sahabeden bir gruba ve diğer Müslümanlara haber gönderip onları çağırdı. Habeşlilerle savaşmak konusunda onlarla istişare etti. Onlar da şu görüşü belirttiler: *"Habeşlilerin meliklerine bu baskınlar hakkında bilgi soracak bir elçi gönderilinceye kadar onların yurtlarına gaza etmek için acele edilmesin. Eğer adamları, Habeş melik'inin emri ve reyi doğrultusunda bunu yapmışsa onun için kervanlar hazırlansın ve onun üzerine asker ve savaşçı gönderilsin. Eğer bu tutum, onların beyinsizlerinin eylemi ise ve onlar meliklerinin emri ve reyi olmaksızın Müslümanların sahillerine baskın yapmışlarsa sahiller süvari ve piyade birlikleriyle doldurulsun. Böylece ihtiyat üzere bulunulsun."* Osman da bu görüşe uygun davrandı. Muhammed b. Mesleme Ensârî'yi çağırıp adamlarının eylemi hakkında sorması için Müslümanlardan on kişilik bir grupla Habeş melik'ine gönderdi. Konu hakkında Osman b. Affân (ra.) Habeş melik'ine bir de mektup yazdı. Muhammed b. Mesleme, Osman b. Affân'ın mektubunu alıp Habeş Kralının huzuruna çıktı. Mektubu ona okuyunca Melik bunu bütününü inkâr etti ve şöyle dedi: *"Benim bu hususta bir bilgim yok."* Ardından esirleri talep etmek üzere Habeşistan köylerine adamlar gönderdi. Onların hepsini toplayıp Muhammed b. Mesleme'ye teslim etti. Muhammed de onları alıp Osman'a doğru harekete geçti ve Habeş Melik'inin bu hususa ilişkin şiddetli inkârını ve esirleri köylerden getirtmesini Osman'a haber verdi. Bu olaydan sonra Osman sahilleri adamlarla doldurdu, onları silah ve mallarla donattı. Bu adamlar Habeşlilere ve diğer düşman birliklerine karşı sahilleri korudular.

Kıbrıs'ın Fethi

Muâviye b. Ebî Süfyân'ın Eliyle Kıbrıs Adasının⁶⁴ Fethi

Kıbrıs Adasının fethi için deniz yolculuğuna çıkma hususunda Muâviye b. Ebî Süfyân'ın mektubu Osman'a geldi. Muâviye bu mektupta onlara hareket etmesinin yakın olduğunu ve denizin zorluğuna rağmen üstesinden gelinebilecek bir yapıda olduğunu yazdı. Osman da ona şu cevabî mektubu yazdı: *"Ben bunu yapmam ve deniz yolculuğuna çıkman hususunda sana izin veremem. Ömer b. Hattâb sana bunu yasaklamıştı. Eğer bundan kaçınıyor ve deniz yolculuğu yapman gerekiyorsa belirttiğin gibi deniz yolculuğunun kolay olduğunu anlayabilmem için önce aileni ve çocuklarını deniz yolculuğuna çıkar."* [348]

Osman'ın mektubu Muâviye'ye gelip de o, mektubu okuyunca Kıbrıs'a doğru deniz yolculuğu yapmak için faaliyetlere başladı. Sonra da sahillerde yaşayanlara mektup yazıp gemilerini ıslah etmelerini ve Akkâ'dan Kıbrıs'a yolculuk yapmaları için Akkâ Kalesinin sahiline yaklaştırmalarını emretti. Bu emir üzerine gemiler ıslah edildi ve toplandı. Muâviye insanlar için erzak koyup onlara verdi. Onlara Akkâ'ya doğru harekete geçmelerini emretti. Sancaklar ve livalar bağlandı. Gemilere dağıtıldı. Muâviye erzaklarını alanlardan hiçbir kimsenin geride kalmaması yönünde insanlara nida etti.

İnsanlar Dimaşk'tan yola çıkıp Akkâ'ya vardılar. Muâviye de ailesi ve çocuklarıyla birlikte yola çıktı ve o da Akkâ'da konakladı. Muâviye, hanımı⁶⁵ ve çocuklarıyla bu gemilerden birisine bindi. Daha sonra cuma günü namazdan önce Akkâ'dan harekete geçildi. Donanmada iki yüz yirmi gemi vardı. İnsanlar yüksek sesle tekbir ve tehlil getirdiler. İnsanlar bu şekilde denizde hareket hâlindeyken bir rüzgâr esti, deniz kabardı, dalgalar yükselmeye başladı. Gemiler sağa ve sola sallanmaya başladı. İşte bu atmosferde Muâviye'nin eşi çok şiddetli bir şekilde korktu. Sonra da gemilerin seyrini düzenleyen gemiciye -ki bu gemici Talyâ adında bir Kıbtî idi- seslenerek şöyle dedi: *"Yazıklar ol-*

64 Kıbrıs Adasının fethinin hangi yılda olduğuna dair üç tane görüş vardır. Hicretin 28. yılı, 29. ve 30. yılı.

65 Bu sefere hanımı Fâhite b. Kuraza b. Abdiamr b. Nevfel b. Abdimenâf b. Kusay'ı da yanında götürdü.

sun sana ey Talyâ! Gemiye durdur." Talyâ gülerek şöyle dedi: "Ey kadın! Burada Yüce olan Melikten başka deniz üzerinde otoritesi olan hiç kimse yoktur. Geminin durdurulmasına da hiçbir yol bulunmamaktadır." Muâviye hanımlarını ve çocuklarını kendisiyle birlikte getirdiğine çok üzüldü. Bir müddet böyle devam etti. Ardından esen rüzgâr dindi. Müslümanlar da gemileriyle yolculuklarına devam ettiler.

Bir de ne görsünler? Romalıların gemileri de denizde seyir hâlindeydi ve gemilerde Kıbrıs Melik'inin Roma Kralı Herakliyus'a gönderdiği birtakım hediyeler bulunmaktaydı. Müslümanlar he-
[349] men bu gemileri kuşatıp ele geçirdiler. Gemilerde güzel cariyeler, sündüs, dibac, saklatondan işlenmiş kaliteli sergilerle karşılaştılar. Muâviye bunların hepsini alıp yolculuğuna devam etti. Nihayetinde Kıbrıs'a afiyet ve esenlik içinde ganimet elde etmiş olarak vardı. Gemilerin Kıbrıs sahiline demirlenmesini emretti. Daha sonra ashabına gemilerden çıkmalarını söyledi. Onlar da gemilerden çıkıp Kıbrıs'a baskın yaptılar. Kıbrıs'ta az sayılmayacak kadar ganimet elde ettiler. Öyle ki gemileri cariyeler, hizmetkârlar ve güzel kumaşlarla doldurdular. Kıbrıs Melik'i sulh talep etmek ve memleketinden ayrılp İslam şehirlerine dönmesi için Muâviye'den barış talep etti. Muâviye de yıllık yedi bin iki yüz dinar ödemesi koşuluyla onun bu isteğine olumlu cevap verdi. O da bu koşulu kabul etti. Muâviye ondan alacağını aldı, onlar için bir anlaşma ve bundan sonra asla bozmayacaklarına ve ihanette bulunmayacaklarına dair bir sözleşme yazdı. Kıbrıs halkı her yıl Muâviye'ye yedi bin iki yüz dinar, bir o kadarını da Roma melik'ine ödemekteydi.

Bundan sonra geldikleri sahile gitmek niyetiyle Muâviye ve ashabı gemilere bindiler. O gün yanlarında sekiz bin civarında kadın ve çocuk bulunmaktaydı. Kadınlardan yedi yüz kadarı bekârdı. Gemiler emtia ile dolup taşmaktaydı. Nihayet sahile varıp yola çıktılar. Muâviye bütün bunların humusunu çıkarttı. Geriye kalanını Osman b. Affân'a gönderdi. Ona Müslümanların esenlik içinde olduğunu belirten bir mektup yazdı. Muâviye humusun geriye kalanını ise Müslümanlar arasında taksim etti. İnsanlar esirleri ve yığınlarca malı kendi aralarında taksim etmeye başladılar. Bu esirler de çarşı pazarda alış verişe konu edildi, alınıp satılmaya başlandı.

Ebü'd-Derdâ bu manzara ile karşılaşınca ağlamaya başladı. Onun ağladığını gören Cübeyr b. Nüfeyr Hadramî⁶⁶ ona şöyle dedi: *"Ey Ebü'd-Derdâ! Allah'ın İslam'ı ve Müslümanları aziz, şirk ve ehlini zelil kıldığı böyle bir günde neden ağlıyorsun."* diye sorunca Ebü'd-Derdâ elini Cübeyr b. Nüfeyr'in omuzlarına vurarak şöyle dedi: *"Annen yasına otursun ey Cübeyr! Allah'a isyan etmeleri hâlinde bir toplum nasıl da hor ve hakir hâle düşmektedir? Bir zamanlar düşmanlarına karşı güçlü ve kuvvetli olan bir toplumun Allah'ın emirlerini terk edip ona isyan edince gördüğün şu zelil duruma ve Allah'ın (cc.) onları nasıl esir kıldığına bir bak da ibret al. Yazıklar olsun sana ey Cübeyr! Allah (cc.) bir kavme tutsaklığı [350] musallat edince onlar için artık hacet kalmamıştır."*

Müslümanlar bu şekilde Kıbrıs ganimetlerini taksim ederlerken aralarında bozgunculuk meydana geldi. Birbirlerine karşı cimrilik göstermeye başladılar. Hatta aralarında birbirlerine karşı birtakım dalavereler ve hileler dönmeye başladı. Bunun üzerine Kıbrıs ahalisinden Romalı yaşlı birisi şöyle dedi: *"Yazıklar olsun sizlere ey Arap topluluğu! Henüz Peygamberiniz Muhammed'in (sav.) vefatının üzerinden uzun bir zaman geçmeden ve sizler de onun ashabiyken böyle mi davranıyorsunuz? Sizler böyle davranırsanız sizden sonra gelenler acaba nasıl olur."* Müslümanlardan birisi ona şöyle karşılık verdi: *"Ey yaşlı adam! Emirimiz bunlardan hiçbirisine rıza göstermez."* Romalı şeyh: *"Öyleyse gizlemen için bir mazeretin bulunmamaktadır ve bunu ona iletmelisin."* dedi. Bu durum Muâviye'ye ulaştınca o, bunu şiddetli bir şekilde yasakladı. Daha sonra Ebu Bekr Sıddık'ın (ra.) Yezîd b. Ebî Süfyân'ı Şam'a gönderdiğinde yazdığı mektubu istetti. Mektupta şu ifadeler geçmekteydi:

"Bismillâhirrahmânirrahîm. Bu Rasûlullah'ın (sav.) halifesi Ebu Bekir Abdullah b. Osman'ın bütün orduların emirlerine bir ahddir. Sizlere Allah'a karşı sorumluluk bilincine uygun davranmanızı tavsiye ediyorum. Ganimetten çalmayınız, bozgunculuk yapmayınız. Taşkınlıkta bulunmayınız, hayvanları boğazlamayınız, ne bir koyun kesiniz ne de onu yemeyi isteyiniz. Meyve veren hiçbir ağa-

66 İsmi'nin zabtı hususunda kitabın orijinalinde bir tahrif söz konusudur. Zira kitabın orijinalinde Nusayr Havlânî olarak geçmektedir. Biz Nufeyr Hadramî ismini Taberî'den (V, 53) zabtettik.

cı kesmeyiniz. Hurma ağaçlarını kesip yakmayınız. Manastırları yıkmayınız. Çocuk, yaşlı ve kadınlardan hiçbirisini öldürmeyiniz. Manastırlara çekilerek kendilerini dünyadan el etek çekirmiş bir takım kimselere rastlayacaksınız. Onları kendi hâllerine bırakınız, hayırlı bir şekilde davranmak müstesna onlara ilişmeyiniz. Yine şeytanın hizbinden kafalarının ortasını tıraş ettirmiş kimseler de göreceksiniz. Bunlarla karşılaşacak olursanız kılıçla onları öldürünüz. Bu benim size vasiyetim ve sizlere ahdimdir. Kuvvet ve kudret ancak yüce ve ulu olan Allah'ın yardımıylaadır." Müslümanlar bu mektubu dinleyince o esnaya kadar yaptıkları bozgunculuklarıyla yetinip davranışlarından el etek çektiler. Yaptıklarından dolayı Allah'tan (cc.) bağışlanma dilediler.

İnsanlar bu şekilde ganimetleri taksim ederlerken Rasûlullah'ın (sav.) ashâbı bir köşede oturmaktaydı. -Ebü'd-Derdâ, Ubâde b. Sâmit, Şeddâd b. Evs [b. Sâbit], Vâsile b. Eska, Ebu Ümâme Bâhilî, Abdullah b. Bişr Mâzinî bunlardandır.- Ensârdan iki kişi [351] merkeplerini sürüyorlardı. Ubâde b. es-Sâmit onlara: *"Bu nedir?"* diye sorunca. Onlar: *"Ey Ebü'l-Velit! Muâviye bu iki merkebi bizim emrimize verdi. Bizler inşallah bunların üzerinde hac etmeyi ümit ediyoruz."* diye karşılık verdi. Ubâde: *"Hayır! Vallahi bu ikisini sizlere vermesi Muâviye'ye helal olmadığı gibi sizlerin de bu iki merkebi almanız helal değildir. Ancak Rasûlullah'ın (sav.) sizler için bunu emretmiş olması müstesna."* dedi. Bunun üzerine o iki Ensârlı ona: *"Sübhaneallah! Rasûlullah (sav.) nerede?"* diye cevap verdiler. Ubâde onlara *"Belki de O (sav.) ikinize işaret etmiştir."* dedi. Şöyle devam etti: *"Kıbrıs Adasını fethedince sizin için iki beyaz merkep tahsis edilir de siz onları alırsınız."*

Bunun üzerine iki Ensârî sustular, iki merkebi Muâviye'ye geri verdiler ve Ubâde b. Sâmit'in sözünü ona haber verdiler. Muâviye bu konuyu sormak üzere Ubâde'ye yöneldi. Ubâde ona: *"Ey Muâviye! Ben Huneyn Gazasında Rasûlullah (sav.) ile birlikte bulundum. İnsanlar da O'nunla ganimetler hakkında konuşmaktaydılar. Rasûlullah'ın devenin yanından bir kıl alarak 'Vallahi humus dışında ganimetlerinizden şunun bir misli bile bana helâl değildir. Humus da zaten size döndürülecektir.' buyurduğunu işittim."* dedi. Bunun üzerine Muâviye: *"Ey Ebü'l-Velit! Rasûlullah'ın (sav.) Huneyn Gününde böyle buyurduğuna tanıklıkta bulunur"*

musun?" diye sorunca Ubâde şöyle karşılık verdi: "Allah-u Ekber! Ben Rasûlullah'tan (s) bunu işittim. Sen Müslümanların ganimetlerinin yönetimine kimi atayacağına bak." Muâviye: "Ben seni ganimetlerin dağıtım sorumluluğuna atadım. Onları bildiğin şekilde ehli arasında taksim et ve bu konuda Allah'tan kork." dedi. Ubâde: "Beni bu iş için nasıl seçersin?" diye sorunca Muâviye: "Çünkü Müminlerin Emiri Osman'ın ele geçirdiğim ganimetlere ilişkin bulabildiğim en faziletli kimseyi göreve getirmemi emreden mektubu bana geldi. Benim nazarımda da şu anda ilk Müslümanlardan olman ve Rasûlullah (sav.) ile sohbetinin bulunmasından dolayı sen görebildiklerimden daha faziletlisin." dedi. Ubâde "Bu göreve benden başkasını bul ey Muâviye! Çünkü ben asla bu görevi üstlenmeyeceğim." dedi. Muâviye: "Senin dışında bu işi üstlenecek hiç kimseyi bulamıyorum." dedi. Ubâde b. Sâmit ganimetlerin taksimi görevini üstlendi. Ebü'd-Derdâ, Ebu Ümâme Bâhilî ve diğer sahabiler de bu hususta ona yardım ettiler.

Müslümanlardan birisi Ebü'd-Derdâ'nın hanımı Ümmü'd-Derdâ'nın elinde on dirhem değerinde gümüş bilezikler görünce ona şöyle dedi: "Ey Ümmü'd-Derdâ! Bunlar sana nereden geldi?" Ümmü'd-Derdâ: "Ebü'd-Derdâ'nın Kıbrıs Gazasındaki payından."

Muâviye birçok hediye toplayıp onları Osman b. Affân'a (ra.) gönderdi. Bunun yanı sıra Kıbrıs ahalisinin eşsiz güzellerinden nadide bir cariyeyi de ona gönderdi. Bunların hepsini Müslümanlardan Abede b. Ubeyd Sülemî'ye teslim edip onu Osman'a yönlendirdi. Mektup, humus malları ve diğer hediyeler Osman'a gelince o, bunlara bakıp sevindi. Sonra mührü çözüp mektubu okudu. Bundan dolayı Allah'a çokça hamd etti. Ardından cariyeye bakıp elçiye "Bu da humustan mıdır?" diye sorunca elçi "Hayır ey Müminlerin Emiri! Bu cariyeye Muâviye'nin payına düşmüştü. O da size hediye etmek istedi." diye karşılık verdi. Osman elçiye "Adın ne?" diye sorunca elçi: "Abede b. Ubeyd." diye karşılık verdi.

Osman: "Kıbrıslı Müslümanlardan mısın?" diye sorunca elçi: [352] "Evet ey Müminlerin Emiri!" dedi. Osman: "Bana Kıbrıs'ı anlatır mısın?" deyince elçi: "Tabi ki, Kıbrıs geniş ve uzun bir adadır. Kıbrıs halkı adanın seksen fersah genişliğinde ve bir o kadar da uzunluğunda olduğunu söylerler. Kıbrıs'ta ırmaklar, ekinler, ağaçlar ve türlü türlü meyveler vardır. Ayrıca gönlü çelen köşkler bulunur.

Bunların yanı sıra birçok at, katır, merkep, koyun ve inek de bulunmaktadır.” Osman: “Bunlara nasıl kadir oldunuz?” diye sorunca elçi “Vallahi ey Müminlerin Emiri! Biz Kıbrıs ahalisine ani bir baskın yaptık. Onlar gemilerimizin kendi sahillerine demirlendiğini gördükleri esnada biz zaten onları kuşatmış idik. Onlar bize boyun eğdiler, itaat ettiler ve hor ve hakir bir şekilde kendi elleriyle cizye verdiler.” dedi. Bunun üzerine Osman: “İşte bu Allah’ın mümin kullarına lütuf ve rahmetlerindendir.” dedi.

Osman ardından bu humusu Medine ehli arasında taksim etti. Ondan kendi hakkını aldı. Her hak sahibine de hakkını ödedi. Bu cariyeyi de kendisi için ayırdı. Eve varıp da cariyeye bakınca onun alımlı ve çok güzel olduğu gördü. Bu durum Osman’ın eşi Nâile bnt. Ferâfisa’ya çok ağır geldi ve kaşlarını çatı. Bu manzarayı gören Osman ona: “*Ey Nâile bu durumun da nedir? Bunu sana bağışlamamı ister misin?*” diye sorunca Nâile: “*Evet ey Osman!*” dedi. Osman “*O, artık senindir.*” dedi. Bu defa Osman’ın bu tutumu cariyeye ağır geldi ve şöyle dedi: “*Ben bir kadına ait olmak istemem. Beni Şam emirine geri gönder ki o bana ne yapmak istiyorsa yapsın.*” Osman da bu cariyeyi Muâviye’ye geri gönderdi. Muâviye de o cariyeyi kendisine ayırdı. Bu cariyeye vefat edinceye kadar onun yanında kaldı. Ancak -Allah en iyisini bilir- Muâviye’nin bu cariyeden hiçbir çocuğu olmadı.

Rodos’un Fetbi

Muâviye b. Ebî Süfyan’ın Eliyle Rodos⁶⁷ Adasının Fethi

Muâviye (ra.) bundan sonra denizde bulunan Rodos Adasını fethetmesine izin vermesi için Osman b. Affân’a (ra.) bir mektup yazdı. Osman bu konuda Müslümanlarla istişare etti. Müslümanlar “*Ey Müminlerin Emiri! Müslümanlar Kıbrıs Adasını fethettiler. Kıbrıs Adası ve deniz yolculuğu hakkında bilgilendiler. Bu konuda onlara izin ver. Umulur ki Allah onlara ganimetler bağışlar.*” dediler. Osman da bu görüş üzerine Muâviye’ye “*İstediğin şey hususunda sana izin verdim. Allah’tan kork. Kararlılığını zayi etme. Eğer denizden taraf korkuya kapılacak olursan gemiye binme. Kuşkusuz denizin dehşeti büyüktür.*” şeklinde bir mektup yazdı.

67 Aslında Rodos *Fütûhu’l-Buldân* (s. 237) adlı eserde de geçtiği üzere Muâviye’nin halifeliği döneminde hicretin 52. yılında fethedilmiştir. Rodosu fetheden komutan ise Cenâde b. Ebî Ümeyye Ezdî’dir (Taberî, VI, 161).

Muâviye insanlara nida edip, Rodos'a deniz yolculuğu yapmak üzere Saydâ'ya doğru hareket etmeleri emrini verdi. Müslümanlar güzel bir şekilde hazırlandılar. Gemilerin toplu hâlde bulunduğu Saydâ'ya vardılar. Muâviye bu gemilerden birisine bindi. Müslümanlar da gemilere bindiler. Bayrak ve flamaları çektiler. Sahilden tekbir ve tehlillerle gemilere binip denizde yol almaya başladılar. Klavuz da mahir savaşçılarla bir gemiye binip gemilerin önünde yol almaktaydı. Denizin ortasında bir ada belirinceye kadar bu şekilde yol aldılar. [353]

Rodos ahalisi Müslümanları kendi donanmalarıyla karşıladılar. Birçok kişi öldürülünceye kadar denizde savaştılar. Müslümanlar bu savaştan zaferle ayrıldılar. Onları hezimete uğrattılar, işlerini ve gemilerini dağıttılar. Ardından adaya doğru hareket edip adaya zorla girdiler. Orada birçok kişiyi öldürdüler. Birçok mal ve meta ele geçirdiler. Müslümanlar bu şekilde Rodos Adasında gezinirken ve ganimetleri toplarken içlerinden Abdurrahman b. Azreb Eşarî adadaki evlerden birisine girdi. Ancak orada hiç kimseye rastlayamadı. Birkaç Müslümanla birlikte orada dolaşırken bir taraftan da *"Yazıklar olsun sana! Bu yapısı güzel temiz bir evdir. Böyle bir ev, içinde yaşayan bir toplumdan yoksun olmaz."* diyordu.

Cemaat bu şekilde evin içinde tur atarken evde üzeri toprakla örtülü bir mahzen ile karşılaştılar. Toprağı kazdılar ve kapıyı da söktüler. Müslümanlar mahzene girince ne görsünler. Cariye ve kölelerden oluşan beş yüz kişilik bir grup. Bunun yanı sıra mahzende birçok dibac, sündüs ve türlü türlü emtia ile karşılaştılar. Hepsini mahzenden çıkarıp ganimetlerin taksiminin yapılacağı yere getirdiler. O esnada bir cariyenin cebinden bir parça kâğıt düştü. Cariye kâğıdı alıp açtı. Bir de ne görsün. İçinde taşı kırmızı yakut olan gümüş bir yüzük. Yüzük Muâviye'nin yanına getirildi. Muâviye, bu yüzüğü taksimat görevlisine gönderdi ve bu yüzük için nida etmesini emretti. Bu emir üzerine söz konusu yüzük hakkında nida edildi. Değerinin bin iki yüz dinara ulaştığı anlaşıldı. Muâviye onu kendisi için ayırdı ve Müslümanlar için kendi payından saydı.

Ardından ganimetler bir araya getirilip gemilere yerleştirildi. Müslümanlar da sahile doğru yol aldılar. Muâviye, Müslümanla-

rın esenlik içinde olduğunu ve Allah'ın (cc.) kendilerine Rodos Adasının fethini bağışladığını bildiren bir mektubu Osman'a yazdı. Osman bu fethi çok sevindi. Humusu Medine ahalisi arasında taksim etti.

- [354] Gerçi bundan sonra Rodos Adası Muâviye'nin hilafeti dönemine kadar virane bir hâlde kaldı. Hilafet kendisine geçince Rodos'a adam gönderip orasını bayındır bir hâle getirdi. Orada bir mescit inşa etti. Müslümanları oraya yerleştirip mal ve silahlarla kuvvetlendirdi. Onlara ekinle uğraşmalarını emretti. Müslümanlar orada yedi yıl kaldılar. Allah en iyisini bilir. Ne Roma Melik'i ne de diğer kâfirler onlara ilişebildi.

Bu Ada Hakkında Mücâhidin Sözleri

Mücâhid⁶⁸ şöyle dedi: *"Hicretin 53. Yılında Rodos şehrine girdik. Orada bir mescit inşa ettik, bir müezzin atadık ve namaz kıldık"* Mücâhid devamında şunu söyledi: *"Tebî, Kâbü'l-Ahbâr'ın hanımı[nın oğlu]⁶⁹ idi. Ben de ona Kur'an'ı okuttururdum."* Bir gün bana *"Ey Mücâhid! Sen bu adanın tahrip edildiğini ve bayındırlığının sona erdiğini göreceksin."* dedi. Ben de *"Ey Tebî! Bu ada harabe mi olacak?"* dedim. Dedi ki: *"Bunun alameti şiddetli bir kasırganın esip de bir merdiveni adaya atması."* Mücâhid dedi ki: *"Vallahi fazla geçmemişti ki bir gün şiddetli bir rüzgâr esti bir merdiveni adaya attı. Muâviye'nin ölüm haberini içeren Yezîd b. Muâviye'nin mektubu Şam'dan bize geldi. Biz de adayı kapattık ve böylece ada günümüze kadar viran hâldedir."*

Roma ile Deniz Savaşı

Roma Kralı Konstantin'in Eylemleri ve Müslümanlarla Deniz Savaşına Girmesi

Müslümanlar bu durumda iken Roma Kralı Herakliyas'ın oğlu Konstantin'in birlikler toplayıp Müslümanlarla deniz savaşına karar verdiği haberi onlara geldi. Bu durum Osman b. Affân'a (ra.) ulaşınca o, Şam ahalisinden olan Müslüman askerlerin deniz yolculuğu yapmasını emreden bir mektubu Muâviye'ye

- [355] yazdı. Bir mektup da Abdullah b. Sa'd b. Ebî Serh'e yazıp ona

68 Kast edilen Mücâhid b. Cebr'dir. Bibliyografyası için bkz. *Hilyetü'l-Evliya*, III, 279; *Bidd'ye ve'n-Nihâye*, IX, 224.

69 Köşeli parantez içindeki bölümü *Fütûhu'l-Buldân*'dan (237) ekledik.

da Mısır ehliyle deniz yolculuğuna çıkmasını emretti. Bir diğer mektubu da Amr b. Âs'a yazıp gücünün yettiğinde mal ve silah toplayıp Abdullah b. Sa'd ve Müslümanlara yardımcı olmasını emretti. Mısır ve Şam ahalisi silah, teçhizat ve donanım olarak büyük bir birlik oluşturarak Akkâ Şehrini sahilinde toplandılar. Daha sonra yanlarında bulunan atlarla birlikte gemilere bindiler. İçinde savaşçıların, atlı birliklerin, silahların ve erzağın olduğu beş yüz gemiden oluşan bir donanma ile Akkâ'dan yola çıktılar. Konstantin b. Herakliyus da içinde savaşçıların, zürafaların, ateşlerin ve yağların olduğu bin tane Roma gemisinden oluşan bir donanma ile yola çıktı. Müslümanlar bu durumda denizin engin dalgaları arasında ilerlerken Romalı gemilerin kendilerini kuşattıklarının farkına vardılar.

Abdullah b. Ebî Süfyân diyor ki: Babam bana Mâlik b. Evs⁷⁰ b. Hadesân'dan⁷¹ naklen şöyle rivayet etti: *"O gün ben de bu donanmada bulunuyordum. Bir ara rüzgâr esmekte idi. Daha öncesinde asla benzerini görmediğim gemilere bakıyorduk. Rabbimize dua ediyor ve ona yalvarıp yakarıyorduk. Bir müddet öylece donanmayı konumlandırıdık. Sonra onlar bize yaklaşıp donanmalarını tam karşımıza bir yere konumlandırıdılar. Rüzgâr dindi ve gece vakti girdi. Müslümanlar çokça Kur'an okumaya, bıkıp usanmaksızın namaz kılmaya ve dua etmeye başladılar. Romalılar ise kendi gemilerinde zilleri ve tamburları vuruyor, içki içiyor ve zurnalar çalıyorlardı. Sabah vakti girince savaş için hazırlandılar. Muâviye b. Ebî Süfyân ve Abdullah b. Sa'd b. Ebî Serh onlara şu mesajı gönderdi: 'Dilerseniz bizler ve sizler sahile çıkalım ve çarpışalım, bizlerden ve sizlerden daha aciz olan ölsün.' Romalılar bir defadan nara attilar ve 'Hayır, aksine sizinle denizde savaşacağız.' dediler."*

Mâlik b. Evs b. Hadesân der ki: *"Onlara yaklaşıp gemileri birbirine bağladık. Müslümanlar gemilerin yanlarında ellerinde mızraklar, kılıçlar, yaylar ve oklar ile saf tuttular. Taraflar benzeri duyulmamış bir tarzda çok şiddetli bir şekilde savaştilar. Birbirlerine ne ok atıyorlar ne de mızrak fırlatıyorlardı. Ancak kılıçlarla,* [356]

70 Kitabın orijinalinde Evs yerine Enes olarak geçmektedir. Bu bir yanlışlıdır. Biz Evs ismini Taberî'den elde ettik.

71 Kitabın orijinalinde Enes olarak geçse de bu bir yanlışlıdır. Biz Evs ismini Taberî'den tespit ettik.

keskin aletlerle, hançerlerle, bıçaklarla vuruşuyorlardı. O derece şiddetli çarpıştılar ki nihayet denizin suyu kızıla boyandı.”

Dalgalar, denizin yüzeyindeki kan parçalarını sahile vuruyordu. Sanki sahil, üzerinde adamların cüsselerinin bulunduğu bir tepe gibi oldu. Kan da denizin suyuna galip gelir gibiydi. Müslümanlardan birçok kişi öldürüldü. Allah'ın rahmeti onların üzerine olsun. Romalılarından da sayılamayacak kadar çok kişi öldü. Roma Kralı Konstantin başından ve bedeninden birçok yara aldı. Binmiş olduğu gemide hezimete uğrayarak arkasını dönüp kaçtı.

Mısır emiri Abdullah b. Sa'd b. Ebî Serh Nevâtîli Kıptîlere şöyle seslendi: *“Biliniz ki, kim bir Romalıyı öldürecek olursa kendisine üç dinar vardır.”* Kıptîler bu savaşta Romalılarından yedi yüz kişiyi öldürdüler. Romalılar sonunda bozguna uğradılar. Rüzgârın gemilerine doğru esmesi, bu etkiyle gemilerin sağa sola dağılması ve nihayetinde bu donanmadan iki geminin bile yan yana duramaması Romalılar için bir başka hezimetti.

Müslümanların donanması sahile döndü ve Akkâ'da demirlendi. Abdullah b. Sa'd ve Muâviye, Osman b. Affân'a (ra.) kâfirlerin hezimete uğradıklarını bildiren birer mektup yazdılar. Osman bu zafere oldukça sevindi. Allah en iyisini bilir.

Mısır'da Vali Değişikliği

Amr b. Âs'ın Mısır Valiliğinden Alınıp Yerine Abdullah b. Sa'd b. Ebî Serh'in Atanması

[357] Amr b. Âs görevden alınmış bir şekilde Mısır'dan ayrılıp Filistin'e vardı ve orada konakladı. Mısır bütünüyle Abdullah b. Sa'd b. Ebî Serh'in eline geçti. Konstantin b. Herakliyus denizde Müslümanlarla ikinci bir defa savaşma kararı aldı. Memleketinin ahali-sini topladı. Sonra da kıyı kenarlarında ve sahillerde oturan bütün Romalıları mektup yazarak onları da etrafında topladı. Böylece etrafında büyük bir grup oluştu. Ordu askeri açıdan donatılıp Mısır'daki Fustât şehrine gitmek üzere iki bin iki yüz gemiden oluşan bir donanma ile yola çıktı. Melun Konstantin de kasırgalı bir günde gemiye bindi. Patrikler böyle bir günde gemiye binmemesi ve donanmayı harekete geçirmemesi gerektiğini kendisine söylediler. O, onların görüşlerini kabul etmekten kaçındı, onlara muhalefet etti ve gemiye bindi. Donanma denizin tam ortasına gelince

çok şiddetli bir rüzgâra maruz kaldı. Dalgalar gemiyi havaya kaldırıyor onunla öyle bir oynuyordu ki! Konstantin'in donanmasında iki bin iki yüz gemi bulunmaktaydı. Konstantin'in içinde bulunduğu gemi hariç onlardan hiçbiri kurtulmadı. Rüzgâr onu Sicilya adındaki büyük bir adaya attı. Konstantin b. Herakliyus adaya çıkınca oradakiler ona şöyle dediler: *"Ey Melik! Sen Hristiyanlığın düşmanlarını sevindirdin. Adamlarını bitirdin."*

Daha sonra onu içine koymak için bir hamam yaptılar. Kral hamama girince onlar da hançerlerle girip onu öldürdüler. Denildiğine göre onu boğazladılar. Bu durum Osman b. Affân'a ulaşınca o şöyle dedi: *"Onun ölümünü derhal gerçekleştiren Allah'a hamd olsun. O Kuşkusuz İslam ehline düşman idi."*

İfrîkaye'nin Fethi

İfrîkaye'nin Abdullah b. Sa'd b. Ebî Serh'in Eliyle Fethedilmesi

Mısır emiri Abdullah b. Sa'd b. Ebî Serh, Osman b. Affân'a İfrîkaye gazasına çıkmak için kendisine izin vermesini içeren bir mektup yazdı. Bu mektubunda ona İfrîkaye malının çokluğunun ve adamlarının zayıf olduğunu da haber verdi. Osman b. Affân da ona şöyle yazdı: *"Ben böyle bir şeyi yapıp da sana bu konuda izin veremem. Çünkü ben Ömer b. Hattâb'ın şöyle dediğini gördüm: 'Gözüm su taşıdığı müddetçe Müslümanlardan bir kimseyi İfrîkaye'ye gazaya göndermeyeceğim.' Vallahi İfrîkaye'nin fethinde [358] hiçbir hayır göremiyorum. Benden önce Ömer b. Hattâb da bu gazadan hoşlanmıyordu. Selam ile."*

Osman'ın mektubu Abdullah b. Sa'd'ın eline ulaşınca o, İfrîkaye'nin durumuna ilişkin bir şeyden dolayı Osman'ın bundan hoşnut olmadığını gördü. Ancak şu var ki adamlarını gönderip İfrîkaye arazilerinin aşağı taraflarına baskın yapıp ganimetler getirilmesini teşvik etmeye çalıştı. Bu durum Osman b. Affân'a ulaşınca o, sanki İfrîkaye gazasını teşvik ediyormuş gibiydi. Sonra da Misver b. Mahreme Kureşî'ye gece yarısı bir elçi gönderip onu çağırtdı. Ona: *"Yazıklar olsun sana ey Misver! Orduların bu gece İfrîkaye'ye gönderilmesi hususunda bu gece Allah'tan (cc.) hayır talep ettim. Abdullah b. Sa'd Müslümanların onlar karşısındaki cesaretini ve onlara yaklaşmasını içeren bir mektubu bana yazdı. Haydi, bana görüşünü söyle."* dedi. Bunun üzerine Misver şöyle dedi: *"Allah bu*

konuda sana ve Müslümanlara hayır versin. Benim bu konudaki görüşüm İfrîkaye gazasının yapılmasından başka bir şey değildir.” Osman: *“Ben de bu konuda Allah’tan (cc.) çokça hayır talep ediyorum. Ancak sabah olunca benim için Rasûlullah’ın (sav.) ashabının büyüklerini topla ki onlarla bu konuda istişare edeyim. Eğer İfrîkaye fethi üzerinde görüş birliği meydana gelirse inşallah bunu yapacağım. Kuvvet ancak Allah’ın yardımıylaadır.”* dedi.

Bunun üzerine Misver b. Mahreme evine gitmek üzere oradan ayrıldı. Sabah olunca evden çıktı. Ali b. Ebî Tâlib’in (kv.), Talha b. Ubeydullâh’ın, Zübeyr b. Avvâm’ın, Sa’d b. Ebî Vakkâs’ın, Saîd b. Zeyd’in de aralarında bulunduğu Rasûlullah’ın (sav.) sahabesini çağırdı. Osman, onların mescitte toplandıklarını öğrenince güneşin doğuşundan sonra onların karşısına çıktı. Güneş yükselinceye kadar İfrîkiye konusu hakkında onlarla istişare etti. Onlar bu gazadan hoşnut değil gibiydiler. Bu hususta en çok nahoş olan ise Saîd b. Zeyd b. Amr b. Nüfeyl idi. Osman ona *“İfrîkiye meselesinde senin hoşnutsuzluğuna neden olan şey nedir?”* diye sorunca Saîd: *“Bunun sebebi şudur: Ömer b. Hattâb’ı (ra.) şöyle derken işitiyordum: Gözüm su taşıdığı müddetçe Müslümanlardan hiçbir kimse için bu gazaya onay vermeyeceğim. Ben senin Ömer’e muhalefet etme hakkının olmadığı görüşündeyim. Onları bırak ve onlarla cihat etme. Çünkü onları asla İslam üzere korkutma hakkına sahip değilsin. Onlar kendi yurtlarında kalmalarının onaylanmalarından dolayı senden hoşnutturlar.”* diye karşılık verdi.

Bu sözlerden sonra Saîd b. Zeyd kalkıp çıktı. Osman, kendi mevlası Nâil’e yönelerek şöyle dedi: *“Ey Nâil! Git bana Zeyd b. Sâbit ve Muhammed b. Mesleme’yi çağır.”* dedi. Nâil mescitten çıkıp o ikisini çağırdı. Osman b. Affân İfrîkiye’ye ordular gönderilmesi konusunda o ikisi ile istişare etti. Onlar da bu konuda görüşlerini sundular. Osman şöyle dedi: *“Allahu Ekber! Benim [359] çok güzel bir fikrim var.”* Daha sonra insanları hemen davet etti. Onlar da anında icabet ettiler. Ona icabet edenlerin ilki Abdurrahman b. Ebî Bekir Sıddık (ra.), Ömer b. Hattâb’ın (ra.) iki oğlu Abdullah ve Âsım, Abdurrahman b. Zeyd b. Hattâb, Abdullah b. Zübeyr, Abdullah b. Amr b. Âs, Abdurrahman⁷² b. Esved b. Abdi-

72 Kitabın orijinalinde bir yanlış eseri olarak bu isim Abdullah şeklinde zabtedilmiştir. Biz bu ismi *İsâbe*’den (II, 390) kaydettik.

yağûs, Bişr b. Ertât, Misver b. Mahreme ve sahabenin evlatlarından bir grup oldu.

İnsanlar bundan sonra Osman b. Affân'ın etrafında toplandılar. Osman Medine'de onları kontrol etti ve saydı. Çeşitli kabilelerden dört bin sekiz yüz kişi olduğunu gördü. Onlar ellerindeki olanaklarla donandılar. Osman onlara bin tane deveyi teçhizatlarıyla bağışlayarak yardımda bulundu. Onlara cephaneyi açtı, kendilerine türlü türlü silahlar verdi ve onları donattı. Mervân b. Hakem'i de insanların üzerine emir olarak atadığı gibi ordunun sorumlusu da kıldı. Kardeşi Hâris b. Hakem'i piyade birliğinin üzerine atadı. Osman (ra.) daha sonra hutbe vermek üzere ayağa kalkarak şöyle dedi: *"Ey Müslümanlar! Kuşkusuz sizler ihmal ve gevşeklik yapılamayacak bir yurda gideceksiniz. Sizler Ömer b. Hattâb'ı -Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun- ve Allah'ın ona bağışladığı Acem topraklarınının fethini gördünüz. Sizler Mısır yurdunu fethettiniz. Mısır güç ve sayı bakımından İfrîkiye'den daha ileri seviyededir. Ben Allah'ın (cc.) sizlere zafer vereceğini, yardım edeceğini ve bu fethi gerçekleştirmek için sizi kuvvetlendireceğini ümit ediyorum. Ey Allah'ın kulları sizlere düşen kendisinin dışında her şeyin fani olduğu, sadece kendisinin baki olduğu Allah'tan sakınmanızdır. Mısır'daki amilim Abdullah b. Sa'd'a bir mektup yazdım. Size güzel arkadaşlık yapması, şefkatle davranması, kusurlarınızdan vaz geçmesi hususunda ondan bir ahit aldım. İnşallah onun ahdime ve emrime uygun davranacağını ümit ediyorum. Kuvvet ancak Allah'ın yardımıyla. O bize yeter. O ne güzel vekildir. Ağâh olun! Yürüyünüz Allah sizlere rahmetiyle muamele etsin. Allah (cc.) sizin üzerinizdeki halifemdir."*

Müslümanlar Medine'den harekete geçtiler. Mısır yurdundaki Abdullah b. Sa'd'ın yanına geldiler. Askerler Mısır'da toplandılar. Abdullah b. Sa'd İfrîkiye'nin üzerine yürümek amacıyla yirmi üç bin kişilik bir birlik ile harekete geçti. O esnada İfrîkiye'nin yönetimi Roma Kralı tarafından atanan Trablusgarp'tan Tanca'ya kadar olan bölümü elinde bulunduran Cercîn⁷³ idi. Müslümanlar [360] Trablusgarb'a doğru yürüyüp orada konakladılar. Burası İslam Ülkesinin en son noktasıydı. Ardından buradan da harekete ge-

73 Taberi (V, 50), İbnü'l-Esîr (II, 235), Fütûhu'l-Buldân (I, 267) ve Târîhu Half'e'de (159) melik'in adı Cercîr, Târîhu'l-Yakûbî'de (II, 165) ise Cercîs'tir.

çip nihayet İfrîkiye beldelerine girdiler. Çeşitli yerlere dağılarak oralara seriyyeler gönderdiler. Atlar, katırlar, merkepler, inek ve koyunlardan oluşan birçok ganimet ele geçirdiler.

Abdullah b. Sa'd Müslümanlarla birlikte harekete geçti. Hareketi esnasında öncü birlikler gönderiyor, bazen denize yaklaşıyor ve sahil boyunca ilerliyor, bazen de karada yürüyordu. İşte bu esnada aniden sahilde demirlenmiş İfrîkiye ahalisinin gemileriyle karşılaştılar. Onlar Müslümanların atlı birliklerine bakınca gemilerine binip denize açılmaya niyetlendiler. Müslümanlar çok hızlı davranıp gemileri ve gemide bulunan mal ve emtiayı ele geçirdiler. Abdullah b. Sa'd bu ganimetleri Müslümanlar arasında paylaştırdı. Sonra da gemidekileri -ki bunlar yüz kişi idiler- meydana çıkartıp zorla boyunlarını vurdu. Daha sonra bütün gemilerin yakılmasını emretti.

Müslümanlar yürümeye devam ettiler. Nihayet İfrîkiye yurdunun ortalarına vardılar, arazilerine yaklaştılar ve burada konakladılar. Abdullah b. Sa'd İfrîkiye melik'i Cercîn'e bir elçi gönderip onu İslam'a davet etti. Cercîn ise buna öfkelen-di. Ardından da *"Asla sizin dininize girmeyeceğim."* dedi. Bunun üzerine Abdullah b. Sa'd ona bir elçi göndererek şöyle dedi: *"Şu iki seçenekten birisini kabul etmelisin: Ya Müslüman olmalı ya da cizye vermelisin. İslam'ı kabul etmekten kaçınıyorsan hor ve hakir bir hâlde kendi elinle cizye vermelisin."* Cercîn buna şu karşılığı verdi: *"Siz benden bir dirhem dahi talep etseniz yine de size vermem. Meliklerin benim böyle bir şeyi kabul ettiğimi söylemelerine asla izin vermeyeceğim."*

Cercîn bu cevaptan sonra Müslümanlarla savaşmak için hazırlık yaptı. Bu durum Abdullah b. Sa'd'a ulaştıncı o da ordusunu hazırladı ve düşmana doğru ilerledi. Mısır ehlin-den birisi şöyle dedi: *"Ey Emir! İfrîkiye ahalisi senin karşında duramaz. Çünkü onlar çarpışamayacak kadar korkak bir kalbe sahiptirler. Ancak onlardan hiçbirisinin kurtulmayacağı bir pusu kur. Çünkü onlar savaş vaktinde kaçan bir toplumdur."* Bu teklif üzerine Abdullah b. Sa'd onlar için tuzaklar kurdu. Adamlarını vadilere ve çeşitli yerlere dağıttı. Daha sonra güzel bir hazırlık yaparak ve ses getiren bir ordu ile onlara yaklaştı. Müslümanların sayısı yirmi üç bini aşmaktaydı. İfrîkiye ahalisi ise altmış bini aşan bir birlik ile

Müslümanlara yaklaştılar. Haçlarını ve Allah'ın (cc.) sayısını bildiği üzerlerindeki silahı kaldırdılar. Atlı birlikler birbirine saldırdılar. Gündüzün bir bölümünde bir miktar savaştılar. Nihayet güneş iki mızrak miktarı veya biraz daha fazla yükselince Abdullah b. Sa'd Müslümanlara hamle yapmaları için nida etti. Onlar da [361] onunla birlikte hücum ettiler. İfrîkiye ahalisi hezimeye uğrayarak kaçtı. Bu esnada pusuda bekleyenler de onların karşısına çıkıp onlardan büyük bir bölümünü öldürdü. Birçoğunu da esir aldı.

Melikleri Cercîn de hezimeye uğrayarak kaçtı.⁷⁴ İfrîkiye yurdunun en uzak diyarlarına ulaştı. Ardından sulh talep etmek gagesiyle Abdullah b. Sa'd'a elçi gönderdi. Abdullah b. Sa'd da onun bu isteğine icabet etti. İki milyon beş yüz yirmi bin dinar alıp ondan el etek çekmek ve onun beldesini terk etmek karşılığında onunla sulh etti. Abdullah b. Sa'd bu malı aldı. Osman'a göndermek üzere humusunu çıkarttı. Geriye kalanı Müslümanlar arasında taksim etti. Bu durum Roma Melik'ine ulaşınca o, Cercîn'e *"Sen Araplara vereceğini vermişsin. Bak bakayım! Onlara verdiğinin aynısını bana da gönder. Yoksa senin kökünü yeryüzünden kazıyacak kimseyi senin üstüne göndereceğim."* diyerek bir elçi gönderdi. Cercîn de beldesinin ileri gelenlerine haber gönderip onları çağırdı. Sonra da şöyle dedi: *"En büyük melik bana Abdullah b. Sa'd'ın aldığı malın aynısını sizden almamı emretti. Bu hususta düşüncelerinizi ortaya koyunuz."* Onlar da şöyle karşılık verdiler: *"Yanımızda bulunan mallara gelince nefislerimizi Araplardan kurtarmak için fidye olarak verdik. Şimdi ise bizim yanımızda o melik'e verebilecek mal bulunmamaktadır. Eğer bizi şehirlerimizde bırakacak ve bugünden önce ödemiş olduğumuz haracın aynısını ona ödeyeceksek kabul. Aksi takdirde Arab'ın dinine gireceğiz ve ona karşı Araplarla birlikte olacağız."* Cercîn bu sözleri işitince onlara şöyle dedi: *"Ona mektup yazıp da sözlerinizi ona haber verinceye kadar acele etmeyiniz."* Cercîn Roma Melik'ine mektup yazdı ve ona İfrîkiye ahalisinin sözlerini haber verdi. Roma melik'i onlardan el çekti ve onlardan alacağı maldan vazgeçti.

74 Taberi (V, 50), *Târîhu'l-Yakûbî* (II, 165), İbn Kesîr (VII, 171), *Târîhu Halîfe* (159), *Fütûhu'l-Buldân* (229) ve İbnü'l-Esîr'e (II, 237) göre Cercîn öldürülmüş, sulh ise yöre halkıyla yapılmıştır. *Fütûhu'l-Buldân'a* göre onu öldüren Abdullah b. ez-Zübeyr'dir.

Abdullah b. Sa'd Müslümanlarla birlikte Mısır'a döndü, Osman'a İfrîkiye fethini ve Müslümanların esenlik içinde olduğunu [362] haber veren bir mektup yazdı. İfrîkiye mallarının humusunu ona gönderdi. Osman da humusu Medine ahalisi arasında paylaştırdı, Allah'a (cc.) hamd etti. Bundan dolayı daimi hamd ve şükür O'na olsun. O bize yeter. O ne güzel vekildir.

Sicilya Gazası

Sicilya Adasının Muâviye b. Ebî Süfyân'ın (ra.) Elleriyle Fethedilmesi

Bundan sonra Müslümanlar büyük bir önemi haiz olan Sicilya gazası için hazırlık yaptılar. Roma melikleri yeryüzünde üç yerde bulunurdu. Sicilya, Rumiyye ve Konstantiniye. Konstantiniye melik'i eski çağlardan günümüze kadar iki kırmızı mest giyerdi. Sicilya'nın sahibine biri kırmızı diğeri sarı, Rumiyye sahibine biri kırmızı diğeri yeşil ve diğer patriklere de siyah mestler giymesi için izin verilirdi. Bu Sicilya adası geniş ve verimli bir ada idi. Genişliği üç günlük mesafedeydi. Sicilya'da suyu bol pınarlar, ekinler, ağaçlar ve türlü türlü nimetler bulunmaktaydı. Muâviye Sicilya gazası için kararlıydı. Konu ile ilgili olarak Osman'a bir mektup yazdı. Bu haber İfrîkiye ahalisine ulaşınca onlar Sicilya ahalisine *"Araplar sizinle savaşmak hususunda birleşmişlerdir. Tedbirinizi alın."* diye haber gönderdiler. Bu haber Sicilya sahibine ulaşınca vali buna oldukça öfkelenildi ve şöyle dedi: *"Araplar bizimle savaşmaya tamah etmişler. Galiba onlar bizim İfrîkiye ahalisi gibi olduğumuzu sanmaktadırlar. Kendileriyle gaza etmeyinceye kadar onlardan el çekmemize razı olmazlar."*

Müslümanlar deniz sahilinden üç yüz gemi ile yol almaya başladılar. Sicilya ahalisi Müslümanların donanmasının farkına ancak onu karşılarında görünce vardılar. Müslümanların donanmasına baktılar. Bu haber Sicilya melik'ine ulaştığında o patriklerden bir grup ile köşkünün balkonunda oturmaktaydı. Müslümanların üzerinde sancaklar, flamalar, bayraklar bulunan ve adaya doğru gelen donanmasına baktı. Donanmada benzeri öncesinde hiç görülmemiş silahlı ve teçhizatlı adamlar vardı. Sicilya melik'i donanmaya ve silahlı adamlara baktı. Arapların böyle güçlü ve teçhizatlı olacağını sanmıyordu.

Bundan yıllarca önce Kıysâriye valisi Müslümanların önünden kaçıp Sicilya'ya varmıştı. İşte Kıysâriye valisi de onun meclisinde yer alıyordu. Sicilya sahibine Arapları ve fethedilen Şam yurdunu, şehirlerini ve sahillerini anlatıyordu. Bugün Sicilya valisi Kıysâriye sahibine yönelerek ona şöyle dedi: *"Bunlar Şam yurdunda bulunanlardan daha çokturlar."* Kıysâriye sahibi ise ona *"Ey Melik! Onlar bunlardan daha fazlaydılar. Ayrıca onlar salih bir toplum olup basiret ve güzel niyet sahibi idiler. Onlar doğru bir niyet, din ve güzel bir yakın üzere savaşırlar. Ben öyle zannediyorum ki bunlar dünyayı talep ediyorlar. Eğer melik bunları ülkesinden savmak için kendilerine bir şeyler alırsa ne ala ki benim nazarımda uyulması gereken görüş budur."* Sicilya melik'i buna oldukça öfkelen-di. Sonra da ona şöyle dedi: *"Sen ürkmüş ve korkmuş bir adamsın. Çünkü Sen Kıysâriye'de Şam'ın kara ve denizinde onların sırtlarından göreceğini görmüşsün. Sicilya'da silah taşıyan öyle adamlar vardır ki Şam'ın karasında ve denizinde ve Mısır yurdunda onların benzerleri yoktur. Ben onlara yüz tane hedef göstersem bir yıl çarpışarak kalırlar."* Bunun üzerine Kıysâriye sahibi ona şöyle dedi: *"Doğru söyledin ey Melik! Konstantiniye'ye giden Roma melik'ini bundan dolayı terk ettim. Senin kararlılığını ve azmini, piyadelerinin ve süvarilerinin çok olduğunu bildiğimden sana vardım. Ey Melik bana göre Sicilya Rumiyye ile kıyaslanabilir."* Böylece Sicilya valisinin öfkesini giderdi ve şöyle dedi: *"Doğru söyledin ey Melik! Bu böyledir."* Kıysâriye sahibi bu sözle onu aldattı. Çünkü Rumiyye karada bir yerdi ve şehri de denize kırk mil kadar uzaklıkta idi. Müslümanlar donanmayı Sicilya adasına demirlediler. Sicilya melik'i onlara *"Kendilerine dilediği-mi söyleyebilmem için içinizden derdini ve meramını güzelce ifade eden bir adamı bana gönderiniz."* demesi için bir elçi gönderdi.

Müslümanlar Roma melik'inin sözlerini çevirebilecek bir tane de tercümanı elçiyle gönderdi. Bunlar köşkün balkonunda yer alan Roma melik'inin ve Sicilya valisinin hizasında durdular. Roma melik'i ona *"Sizler nesiniz?"* diye sorunca Müslüman *"Çağrılarını yerin etrafına, dağın eteklerine, denizin uçlarına ulaşan Araplardanız. Çünkü Allah (cc.) ev bakımından en faziletlimizi, söz bakımından en doğru sözlümüzü ve benlik bakımından en değerlimizi bize elçi olarak gönderdi. O bizi Allah'a (cc.) davet*

etti. Biz de Rasûlullah'a icabet ettik, O'na iman ettik ve O'nu tasdik ettik. İçimizden ona iman edenler olduğu gibi iman etmekten kaçınanlar da oldu. O da Allah (cc.) kendisini Araplara kesin bir şekilde üstün kılıncaya kadar kendisine uyanlarla birlikte inkâr edenlere karşı savaştı. Karşı koyanlar ya onun davet ettiği şeylere rağbet ettiler yahut da kılıcından korktular. Roma Kralı Herakliyus bugünden önce onun nübüvvetini ikrar etti ve risaletin ona ait olduğuna tanıklıkta bulundu. Bunu inkâr etmedi. Peygamberimiz Muhammed (sav.) de vefatından önce Allah'ın bize fetih bağışlayacağını ve bütün dinlere karşı üstün geleceğimizi bizlere haber verdi. Şam yurdunda Şam ahalisini nasıl öldürdüğümüz ve onları nasıl esir aldığımızla ilişkin haberler sana ulaşmıştır. Öyle ki bir yerde onlardan iki tanesiyle dahi karşılaşmamıştır. Bizler o gün zayıf olmamıza, malımız ve silahımız az olmasına rağmen Herakliyus bizden korkarak ve dehşete kapılmış bir hâlde Konstantiniye'ye kaçtı. O nihayet bize karşı yaptıklarından pişman bir şekilde öldü. Ondan sonra başa Konstantin geçti. Onun da bizden neler çektiği sana ulaşmıştır. Bizler denizde onun ashabını öldürdük. O mızrak darbelerine maruz kaldı ve ağır bir şekilde yaralandı. Nihayet sizin yanınıza vardı. Siz de ona hücum ettiniz. İşte bizim kıssamız, işte bizim durumumuz. Sanki bizi hiç bilmiyorsun ve bizden neler çektiğinin farkında değilmişsin gibi durumumuzu neden soruyorsun?" Sicilya hâkimi tebessüm etti. Sonra da şöyle dedi: "Doğru söyledin. Biz onu öldürdük. Çünkü şiddetli rüzgârın olduğu günlerde Romalılarla yola çıktı. Onları denizde felakete sürükledi. Sonra da kurtulup bizim yanımıza vardı. Biz ise ailesi onu yitirsin diye öldürdük ve ailesinin yanına sağ salim bir şekilde dönmesini hoş karşılamadık. Çünkü Romalılar da yetim kalmışlardı."

Daha sonra Sicilya valisi Kıysâriye valisine yönelerek şöyle dedi: "Bizim durumumuz hakkında Araplara gizli kalan bir şey var mı?" O da: "Evet ey Melik! Aynı şekilde onların durumlarına ilişkin hiçbir şey de bize gizli kalmadı." diye karşılık verdi. Sicilya'nın valisi Müslümana yönelerek şöyle dedi: "Şimdi bana söyle bakayım! Böyle bir denizde neden üzerimize gelmeyi tercih ettiniz." Müslüman: "Sizleri İslam'a girmeye davet etmek, mallarınızla evlerinizde güven içinde yaşamanız için size yöneldik. Ayrıca beş vakit namazı ikamet edesiniz, Ramazan ayının orucunu tuta-

sınız, Kâbe'yi haccedesiniz, zenginlerinizden sadakayı alıp fakirlerinize veresiniz diye başınıza da birinizi atayacağız. Eğer dinimize girmekten kaçınırsanız ahdimizi ve zimmetimizi kabul ediniz, bize cizye ödeyiniz, evlerinizde güvenli bir şekilde yaşayınız. Eğer sizlere arz ettiğimiz şeylerden de kaçınıyorsanız bizler sizleri uyardık ve sizlere mazeretimizi sunduk. Biliniz ki bizimle sizin aranızda ancak kılıç vardır. Eğer bizler öldürülecek olursak Rabbimizden bir kanıt üzereyiz ve cennette olacağız. Sizler ise cehennem ateşinde olacaksınız. Sizlere karşı zafer kazanacak olursak işte bu Peygamberimiz Muhammed'in (sav.) bize vadettiği şeydir."

Sicilya valisi tercümanına şöyle dedi: "Benden ona şunu de ki: 'Sen konuştun ve dilediğini söyledin. Bize izin ver ki biz de meramımızı söyleyelim.'" Müslüman: "Dilediğini söyle." dedi. Sicilya'nın hâkimi dedi ki: "Benden ona de ki: 'Sizler bizimle yapmış olduğunuz gazalardan ötürü nefislerinize aldanmışsınız. Sicilya'nın da önceden fethettiğiniz diğer Roma şehirleri gibi bir şehir olduğu zannına kapılmışsınız. Durum ne söylediğiniz ne de zannettiğiniz gibidir. Sicilya bundan daha çetindir. Sizler bizim topluluğumuzun, gücümüzün ve silahımızın çokluğunu görünce üzerimize yürüdüğünüzden ötürü pişman olacaksınız. Eğer yurduunuza dönmek isterseniz buna da kadir olamayacaksınız. Çünkü sizler bu denizde bize gelinceye kadar çok inat ettiniz. Bizler ise sizin sayınızın az ve bizim sayımızın çok olmasına karşın bize taşkınlık etmenizi istiyor değiliz. Çünkü sizden önce düşmanlarımızdan kim bize karşı tamah ettiyse ve bizimle savaşa tutuştuysa muhakkak zelil oldu ve boyun eğdi. Bizler ise kendi yurtlarında bütün din ehliyle savaşa tutuştuk. Onları esir aldık, hor ve hakir kıldık. Bu adamıza onları hor ve hakir esirler olarak getirdik. Bize arz etmiş olduğunuz dininize uymamıza gelince bu olacak bir şey değildir. Ben asla dinimi terk etmem. İstemiş olduğunuz cizyeye gelince ise size düşen yurduunuzda gaza etmeyeceğime dair benimle ateşkese ve barış istemeye razı olmanızdır."

Sicilya hâkimi sözünü bitirince Müslüman elçi tercümana [365] yönelerek şöyle dedi: "Benden ona 'Sözünde haksızlık yaptığını görmekteyim. Haksızlık ise bir eksiklik, uğursuzluk, ölüm ve kesin karar vermedir. Bizler zulmünüzden dolayı yenilgiye uğrayacağınızı ümit ediyoruz. Bizler ne öldürülmeyi bir kara leke ne de ölü-

*mü bir ar olarak görürüz. Öldürölmek bize sizin nezdinizdeki içki-
den daha sevimli gelmektedir.' de."* Müslüman elçi Sicilya hâkimi
ile bu şekilde konuşurken aniden içlerinden bir patrik köşkün
duvarına yaklaştı ve şöyle dedi: *"Ey Arabi! Sözünü çok uzattın.
İçinizden kim benimle düelloya girişecek."* Müslüman elçi cevaben
ona şöyle dedi: *"Seninle en düşük ve nefis olarak en zayıf ada-
mımız mübareze edecek"* dedi. Patrik bu söze öfkelen-di ve şöyle
dedi: *"Ey Köpekler! Aranızda kim benimle düelloya girişecek"* Bu
sözlerden sonra derhal aşağı indi. Köşkün kapısından çizgili kılıç
ve altın kalkanıyla meydana çıktı. Üzerinde ipekten bir aba ve
sündüsten bir kaftan bulunmaktaydı.

Onun karşısına İfrîkiye ahalisinden bir adam düello için çık-
tı ve ikisi vuruşmaya başladılar. İfrîkiyeli başının tepesine bir
darbe vurunca patrik ölü bir şekilde yere yığıldı. Daha sonra
İfrîkiyeli onun üzerindeki malları almaya başladı. Bu esnada Si-
cilya'nın hâkimi patrikleriyle birlikte olan biteni seyrediyordu.
İfrîkiyeli durdu ve en gür sesiyle şöyle nida etti: *"Kim benimle
düello yapabilir?"* Sicilya'nın hâkimi: *"Bu adam kimdir?"* diye
sorunca Müslüman elçi *"Bu İfrîkiye ahalisinden bir adamdır. Ön-
ceden sizin hizmetkârınız idi. Allah (cc.) ona İslam'ı lütfetti de o
Müslüman oldu. Adamınıza ne yaptığını gördünüz. Hizbimizden
birisi onun karşısına çıkarsa nasıl oluyor görüyor musunuz?"* diye
karşılık verdi.

Sicilya'nın hâkimi kendi köşkünden üzgün bir şekilde indi.
Müslümanlar da gemilerden çıktılar. Sicilya'nın dört bir tarafına
baskınlar yaptılar. Esirler ve ganimetler aldılar. Sonra da yanla-
rında bulunan mancınıkları çıkardılar. Onları kalelerin üzerine
diktiler. Peş peşe atmaya başladılar. Allah (cc.) Müslümanlara,
kurdukları mancınıklardan attıkları taşlarının mutedilliğini ve
kâfirlerin kalelerine ve köşklerine acayip bir şekilde isabet etme
lütfunu verdi. Romalılar ise küçük mancınıklarla karşı koymaya
çalıştılar. Hâlbuki küçük mancınıklar yenmek için değildir. Müs-
lümanlar onları baskı altına aldılar. Sonunda onları kendi evleri-
ne ve köşklerine kapamak zorunda bıraktılar.

İşte bu esnada Sicilya'nın hâkimi köşkünden çıktı. Memleke-
tinin bütün ahalisi onun etrafında toplandı. Naralar atmaya ve
borazanları çalmaya başladılar. Güçlerinin yettiği kadar silah

aletlerini ortaya çıkardılar. Müslümanlar da saf düzenini aldılar ve silahlarını ortaya çıkardılar. Romalılar Müslümanların sol kanadına saldırıp onları dağıttılar. Sağ kanat ve merkez ise yerinde sebat gösterdi. Bir müddet onlarla savaştılar. Sonra da Müslümanların sol kanadı kendi yerlerine geri döndüler. Aralarındaki savaş gün boyu devam etti. Her iki taraftan da bir grup öldürüldü. Daha sonra akşam vakti olunca birbirlerinden ayrıldılar. Gecenin bir bölümü geçince Müslümanlar onların köylerine ve kalelerine saldırdılar. Bu saldırı sonucunda birçok kişiyi esir, el- [366] leri dolacak kadar da ganimet aldılar. Ardından da gemilerine döndüler.

Bu durum Sicilya'nın hâkimine ulaştınca o, buna son derece üzüldü. Savaşçılarına haber gönderip onları yanına çağırdı ve şöyle dedi: *"Size ne oluyor ki onların size saldırdığı gibi sizler de onlara baskın yapmıyorsunuz. Yazıklar olsun sizlere! Bundan önce Şam'ın elinizden çıkması gibi Sicilya'nın da elinizden alınmasından korkmaktayım."* Romalılar sustular ve hiçbir şey söylemediler. Bunun üzerine Kıysâriye'nin hâkimi şöyle dedi: *"Ey Melik! Sana bir görüş sunmak istiyorum. Büyük melik'e bir mektup yaz ve ondan yardım iste."* Sicilya'nın hâkimi *"Sicilya elimden çıksa dahi bunu asla yapmayacağım."* diye karşılık verdi.

Müslümanlar savaşa devam ediyorlardı. Nihayet elleri ve avuçları ganimetlerle dolup taşı ve onlardan da birçok kişiyi öldürdüler. Bu durum Roma melik'ine ulaştınca o, Sicilya'ya gönderilmek üzere içinde savaşçıların ve silah aletlerinin bulunduğu altı yüz gemiden oluşan bir donanma hazırladı. Bu hazırlık haberi Sicilya ahalisine ulaşmadan önce Müslümanlara ulaştı. Müslümanlar geri dönmeye karar verdiler. Bunun üzerine emirleri onlara şöyle dedi: *"Gündüz gitmek doğru bir görüş değildir. Çünkü ne tür gelişmelerin olacağını bilemiyoruz. Ancak bu gitme olayını geceye erteleyiniz."* Onlar da: *"Ey Emir doğru diyorsun."* dediler.

Gece girip de gözler uykuya dalınca Müslümanlar gemilerine bindiler. Sicilya sahilinden yol almaya başladılar. Rüzgâr esti, yelkenler açıldı. Gemiler korkusuz bir şekilde ağır ağır teenni ile yol almaya başladı. Sicilya'dan uzak bir beldeye vardılar. Daha sonra da Şam sahiline vardılar. Müslümanlar gemilerden çıkıp onları demirlediler. Ardından da bu ganimetleri ve esirleri gemiden çı-

karttılar. Muâviye bütün bunların humusunu çıkartıp Osman'a gönderdi. Müslümanların esenlik içinde olduklarını ve Sicilya Gazasında meydana gelen olayları haber veren bir mektup da yazdı. Osman buna sevindi. Humusu Medine ahalisine taksim etti. Muâviye geriye kalanı Müslümanlar arasında taksim etti. Müslümanların Osman b. Affân döneminde Sicilya Gazasının dışında Ervâd Gazası hariç denizde hiçbir gazaları olmadı.

Ervâd⁷⁵ Adasının Fethi

Müslümanlar bu seferde kıyılardan birinde Romalılardan birisini esir aldılar. Ona *"Nerelisin?"* diye sorduklarında o, *"Ervâd-lyım."* dedi. Müslümanlar o adamı Muâviye'ye getirdiler. Muâviye ona Ervâd hakkında soru sormaya başladı. Ondan kendisine Ervâd'ın denizdeki yerini haber vermesini istedi. Romalı da: [367] *"Elbette ey Emir! Ervâd büyük bir adadır. Adanın ve ada halkının durumu şöyle şöyledir."* diye karşılık verdi.

Muâviye Şam ehlinin silahşorlarından Cenâde b. Ebî Ümeyye'yi çağırdı. Onun komutasına dört bin kişilik bir birlik verdi ve ona Ervâd Gazasına komuta etmesini emretti.⁷⁶ Cenâde yola çıkıp sahile vardı. Adamlarını gemilere -ki toplamda yirmi tane gemi idi- yükledi. Bu Romalı adam da onlarla birlikteydi. Adayı göstermek için onlara kılavuzluk yapıyordu. Nihayet Müslümanlar adayı fethettiler. Adamın hanımı, malı ve çocukları da onun yanına geldi. Adaya yaklaştıklarında kılavuz onlara denizde suyun üzerinde demirlemelerini emretti. Onlar da kılavuzun tavsiyesine uydular. Karanlık çökünce kılavuz, onlara harekete geçmelerini emretti. Müslümanlar da geceleyin harekete geçip ada ahalisinin gaflette oldukları bir esnada adaya vardılar. Müslümanlar gemilerini adanın sahiline demirlediler. Gemiden silahlarını alıp adaya çıktılar. Ada halkı kalelerinin kapılarını açtılar ve çıktılar. Müslümanlar baskınlar yaptılar. Müslümanlar hangi eve baskın yaptıysa o evin ahalisini kesilen bir koyun gibi öldürüyordu. Aile ahalisinden savaşçı olanlar öldürüldüler. Evlerde sanki kadınlar dışında kimse kalmadı. Cenâde b. Ebî Ümeyye alacağı mal ve ödeyecekleri cizye karşılığında onlarla sulh ederek onların kale-

75 Bugün Suriye Sahiline yakın bir ada (ed.).

76 Bu gaza Muâviye'nin halifeliği döneminde hicretin 54. yılında gerçekleşti. (Taberî, VI, 164; İbnü'l-Esîr, II, 504; *Fütûhu'l-Buldân*, 237).

lerinde kalmalarını ikrar etti. Onların ganimetlerinden alacağını aldı. Müslümanlar sağ salım bir şekilde ve ganimet almış olarak Şam sahiline vardılar. Ganimetleri Muâviye'ye getirdiler. Muâviye bunların humusunu çıkartıp Osman'a gönderdi. Geriye kalanını ise Müslümanlar arasında taksim etti.

İşte bunlar Osman b. Affân'ın (ra.) hilafeti döneminde meydana gelen gelişmelerdir. Bu yılda Osman b. Affân öldürüldü. Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun. Kuvvet ve kudret ancak yüce ve ulu olan Allah'ın yardımıyla. O bize yeter. O ne güzel vekildir. Allah'ın salâtı ve selamı efendimiz Muhammed'e, âline ve sahabesinin üzerine olsun.

Fitne Dönemi

[369]

Rahman Rahim Allah'ın Adıyla

Başarım ancak Allah'ın yardımıyla.

Ebu Muhammed Ahmed b. A'sem Kûfî dedi ki: Bana Ebü'l-Hüseyin Ali b. Muhammed Kureşî rivayet etti ve dedi ki ki; bana Osman b. Süleym, Mücâhid'den, o da eş-Şabî'den ve Ebu Mihsan'dan, onlar da Ebu Vâil ve Ali b. Mücâhid'den, onlar Ebu İshâk'tan rivayet ettiklerine göre o şöyle dedi: Bana Naîm b. Müzâhim rivayet etti ve dedi ki: Bana Ebu Abdullah Muhammed b. Ömer b. Vâkîd Vâkîdî Eslemî rivayet etti ve dedi ki: Bana İshâk b. Yûsuf Fezâfî rivayet etti ve dedi ki: Bana Ebü'l-Münzir Hişâm b. Muhammed b. Saib rivayet etti ve dedi ki: Bana Lût b. Yahyâ b. Saîd Ezdî, Hâris b. Husayn b. Abdurrahman b. Ubeyde ve en-Nadr b. Sâlih b. Hüseyin b. Züheyr'den rivayet etti ve dedi ki: Bana İmrân b. Abdülazîz b. Abdurrahman b. Avf, Abdullah b. Yezîd'den, o da Sâlih b. İbrâhîm, Zeyd b. Abdurrahman Vâkîfî ve Ali b. Hanzala b. Esad eş-Şâmfî'den ve diğerlerinden rivayet etti ve dedi ki:

Bunların hepsi bu hadisi gizli ve açık bir şekilde zikrettiler. Ben de anlatımlarının farklılığını gözeterek rivayetlerden işittiklerimi topladım. Onları tek bir dize üzere bir hadis olarak telif ettim. Onlar şunu belirtiyorlar ki: Hilafet Osman b. Affân'a geçip de insanlar onun etrafında toplanınca Osman, Ömer b. Hattâb'ın amillerine mektuplar gönderdi. Onların bulundukları yerdeki valiliklerini kısa bir süreliğine onayladı. Daha sonra onlara kendilerinin bu görevden alındıklarını içeren mektuplar gönderdi. Osman aile efradını ve amcasının oğulları olan Ümeyyeoğullarını önceliyor ve onları valiliklere atıyordu. Bu sebeple Abdullah b. Âmir b. Küreyz'i⁷⁷ Basra'ya, Velit b. Ukbe b.

77 Osman'ın dayısının oğludur. Osman'ın annesi Ervâ bnt. Küreyz b. Habîb b. Rebîa b. Abdişems'tir (*Târîhu Hattâfe*, 156).

Ebî Muayt'ı⁷⁸ Kufe'ye atadı. Muâviye b. Ebî Süfyan'ı ise Şam'daki görevinde bıraktı. Amr b. Âs'ı Filistin'e, Abdullah b. Sa'd b. Ebî Serh'i⁷⁹ Mısır'a atadı. Ardından fetihler gerçekleşti. Bu fetihler sonucunda Sicistân, Horâsân, Fars, Kirmân, Mısır, Şam, Cezîre ve Irak'tan mallar Medine'ye akmaya başladı. O buna rağmen kısa bir müddet hoşnut olunan bir hayat yaşadı. Müslümanlar onun yönetiminde ancak sevdikleri şeyleri gördüler.

Ancak bir müddet sonra gelen mallar çoğaldı. Onun yanında her mal toplandıkça bunları insanlara dağıtıyor ve onlara çokça bağışta bulunuyordu. Hatta bir tek adam için dahi yüz bin dirhem verilmesini emrettiği oluyordu. Bir ara Abdullah b. Halit b. Üseyd b. Ebî'l-As b. Ümeyye onun yanına geldi. Osman ona üç [371] yüz bin dirhem verdi. Bir diğer husus olarak Rasûlullah'ın (sav.) Medine'den kovduğu Hakem b. Ebi'l-Âs'a elçi gönderip onu Medine'ye geri getirtti. Ayrıca ona Müslümanların Beytûlmalinden üç yüz bin dirhem bağışladı. İfrîkiye humusunu da ona tahsis etti. Ümeyyeoğullarından Ümeyye b. Hâris b. Hakem'i Medine Pazarının başına atadı. Onun (Hakem) oğluna büyük bir mal bağışladı.

Bu tutumlar Hz. Peygamber'in (sav.) ashabına ağır geldi ve Osman'ın bu fiilinden hoşnut olmadılar. Abdurrahman b. Avf'ın huzuruna varıp Osman'ın yapıp ettikleri hakkında ona şikâyetle bulundular ve şöyle dediler: *"Ey Avf'ın oğlu! Bu senin bize yaptığın fillerindendir. Bizler bu imameti senden başkasının taşımasını istemiyorduk"* Abdurrahman: *"Ey cemaat! Ben sizler için bir vesika almıştım. Onun nasıl olacağını bilemezdim ki! Şimdi ise iş size kalmış."* diye karşılık verdi. Ali b. Ebî Tâlib (ra.) ona şöyle dedi: *"Sen böyle olmasını istemiyor muydun?"* O: *"Ey Ebû'l-Hasan! Benim buna ilişkin bir bilgim yoktu. Şimdi kılıcını al ve ben de kılıcımı alayım (da savaşalım.)"* diye karşılık verdi.

Abdurrahman b. Avf'ın bu sözlerine ilişkin haberler Osman'a ulaşınca Osman *"Abdurrahman ne dediğini bilmeyen münafık bir kişidir. Kanımı akıtmak ona basit gelir."* dedi. Bu sözler Abdurrah-

78 Osman'ın anne bir kardeşidir.

79 Osman'ın sütkardeşidir. Hz. Peygamber (sav.) Mekke'nin Fethinde nerede görülürse görülsün onun derhal öldürülmesi emrini vermiş idi (*İsâbe*). Osman, onun için Hz. Peygamber'den emanne taleb etti.

man b. Avf'a ulaşınca o, öfkelen-di ve şöyle dedi: *"Sonsuza kadar yaşayacağımı sanmıyorum. Osman benim için münafık nitelendir-mesinde bulunuyor."* Abdurrahman da bunun üzerine yaşadığı müddetçe asla onunla konuşmayacağına dair yemin etti.

İnsanlar Osman hakkında ileri geri konuştular. Onun hakkın-da birtakım sözler söylediler. Bu durum kendisine ulaşınca o, in-sanlara *"Namaz için toplanın"* diyerek nidada bulundu. İnsanlar toplanınca minbere çıktı. Allah'a hamdü senada bulunduktan sonra şöyle dedi: *"Ey insanlar! Allah'ın üzerinizdeki nimetini ha-tırlayın ve buna şükredin ki O sizlere nimetini artırsın. O'nun hak-kını da bilin. Kuşkusuz sizler Müslüman toplulukları-sınız. Her şeyin içinde bulunduğu Allah'ın Kitabı aranızdadır. Sizler Allah'ın içi-nizdeki emir sahiplerine itaat etmenizi emrettiğini bilmektesiniz. Bilin ki hilafet hakkı büyüktür. Onun durumu zannettiğinizin de üstündedir. Allah (cc.), bir toplumun kuvvetli ve zayıflarının kendi işlerinde, sünnetlerinde ve hükümlerinde sığınsınlar ve araların-da bir engel olsun diye yeryüzünde sultan atamıştır. Aranızda Hz. Peygamber'i (sav.) idrak eden, sözünü işiten ve sünnetini gören kimseler bulunmaktadır. Bununla birlikte Allah (cc.) bu kitapta [372] sözünü açıklamış, sizlere karşı delil göstermiş, sizlere şükretme-niz hâlinde bütün hayırları vadetmiştir. Bunlar Allah'ın sevabı ve ahiret sevabının güzelliğidir. Sizler Acemlerin ve diğer milletle-rin düşünlerini ve sultanlarını gördünüz. Vallahi onlar sizlerden daha kuvvetli, sayı bakımından daha kalabalık, belde itibariyle daha geniş, yaşam itibariyle de daha bolluk içindeydiler. Kendile-rine emir edilen şeyleri terk edince, canlarının arzuladığı sizin de bildiğiniz şeyleri işleyerek yeryüzünde bozgunculuk yapmaya baş-layınca, dünyalarını ahiretlerine tercih edince Allah (cc.) onların ellerinde bulunan nimetleri çekip aldı. Nasıl davrandığınıza bak-sın diye onu sizlerin otoritesine verdi! İmdi sizler Allah'ın üzeriniz-deki nimetinin tesirini, Peygamberiniz Muhammed'in (sav.) ve on-dan sonraki iki halifenizin ahdi üzere size verdiği hayrın etkisini gördünüz. Bugün ise ben bu işi hak etmiş durumdayım. Allah beni benden öncekilerin hilafet makamına getirmiş. Ben büyük bir iş ve önemli bir konumu üstlendim. Bu konumu ancak o makama beni getiren ve bu makamı benim için takdir eden tayin edebilir. Emin kimse bir şey emanet edilen kimsedir. Her emir kendi reayasın-*

dan sorumludur. Bana ulaştığına göre içinizden bir topluluk şöyle diyor: 'Şayet Müminlerin Emiri bu malı savaşçılar ve şehirlerdeki zürriyetler arasında dağıtsa kuşkusuz bu onun için de bizim için de daha yararlı olur ve onun Allah'a (cc.) daha çok yaklaşmasına vesile olur.' Ben de sizin bu sözünüzü kabul ettim. Mallarının şehir ahalisi arasında eşit bir şekilde taksim edilmesi için kendi şehirlerine inşallah göndereceğim. Eğer bizden bir şey artacak olursa biz onu başımıza gelen sıkıntılar için tasarruf edecek ve onu Arapların zayıfları, düşkünleri, yetimleri ve dulları arasında inşallah dağıtacağız. Ben de işlerinize nazar etmek için her daim sizinle birlikte oturacağım. Benimle sizin aranızda ne bir hicap ne bir kapıcı ne de üzerinize kapatılacak bir kapı olacaktır. Selam ile." Müslümanlar bu sözü Osman'dan işitince ona bereket ve salah için dua ettiler, onu övdüler. Sonra onun konuşmasına teşekkür ederek evlerine dağıldılar.

Osman bundan sonra bir müddet güzel bir siyaset, reayası arasında da adilane bir tutum, zayıflara ve düşkünlere merhamet ve Müslümanların cemaatine de şefkat göstererek halifelğinde ikamet etti. Bu durum Osman'ın halk nazarında nahoş karşılanan birçok işinin meydana geldiği yıla kadar böyle devam etti. Müslümanlar bu tutumlarından dolayı kendisini kınadılar. O da onlara yardım etmedi ve yaptıklarından el etek çekmedi. Hz. Peygamber'in (sav.) ashabından bir grup toplandı. Sonra da bir mektup yazdılar ve bu mektupta Osman'ın hilafete geçtiği andan o güne kadar ihdas ettiği bütün bidatleri birer birer saydılar. Ardından da mektupta geçen bidatler ile onu uyardılar, eğer bunlardan vazgeçmezse onu hâl'edeceklerini ve yerine başka birisini [373] ni getireceklerini kendisine bildirdiler.

Bu mektubu yazdılar. Sonra da şöyle dediler: *"Bu mektubu alarak hepimiz ona gidelim ve bunu onun eline koyalım. Çünkü bizler ona gidersek kendisiyle konuşuruz. Eğer yanımızda mektup olmazsa söylemek istediğimiz şeyler aklımıza gelmeyebilir."* Daha sonra Ammâr b. Yâsir'e yönelerek şöyle dediler: *"Ey Ebü'l-Yakazân! Bizim için bu işin üstesinden gelebilir, bu mektubu Osman'a götürebilir misin?"* Ammâr: *"Bunu yapacağım."* dedi. Sonra da mektubu aldı ve Osman'a gitmek üzere ayrıldı. Bir de ne görsün. Osman elbisesini giymiş, ayakkabıları ayağında. Evinin

kapısından çıkacağı esnada elinde bir mektupla duran Ammâr ile karşılaştı. Ona *"Ey Ebü'l-Yakazân! Bir hacetin mi var?"* diye sorunca Ammâr *"Benim bir hacetim yok. Ancak bizler toplandık. İçinde hoşnut olmadığımız işlerinden bazılarını kaydettiğimiz bir mektup yazdık"* diye karşılık verdi ve bu mektubu Osman'a verdi. Osman da mektubu alıp yazılanlara baktı ve bir satırı okudu. Sonra da elindeki mektubu attı. Bunun üzerine Ammâr ona *"Mektubu atma. Ona güzelce bak. Çünkü bu mektup, Rasûlullah'ın (sav.) ashabının mektubudur. Vallahi ben de senin samimi bir dostunum."* dedi. Osman: *"Yalan söylüyorsun ey Sümeyye'nin oğlu!"* dedi. Ammâr: *"Vallahi ben senin için samimi bir dostum."* dedi. Osman: *"Yalan söylüyorsun ey Sümeyye'nin oğlu!"* dedi. Ammâr: *"Vallahi ben Sümeyye ve Yasir'in oğluyum."* dedi. Osman hizmetçilerine Ammâr'ı dövmelerini emretti. Onlar da Ammâr'ı o derece şiddetli bir şekilde dövdüler ki Ammâr düştü. Daha sonra Osman onun üzerine yürüdü, karnına ve hayalarına bastı. Ammâr da bu darbe sonucu bayıldı, fıtık oldu, bilincini yitirmiş bir şekilde yere yığıldı.

Bu haber Mahzûmoğullarına ulaşınca Mahzûmoğullarından bir grubu yanına alan Hişâm b. Velit b. Muğîre Mahzûmî, Ammâr'ın yanına geldi. Onu taşıdılar ve şöyle demeye başladılar: *"Vallahi eğer o şimdi ölecek olursa Ümeyyeoğullarından önemli bir şahsı ona karşılık olarak öldüreceğiz."* Daha sonra baygın bir hâlde bulunan Ammâr'ı alarak ayrıldılar. Ammâr gecenin bir bölümüne kadar baygın bir hâlde yattı. Böylece öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazlarını kılamadı. Ayıldığında da kaçırmış olduğu bütün namazları kaza etti. İşte bu insanların Osman'a karşı intikam almalarına neden olan olaylardan birisi oldu. Bu olay Şam'da ikamet eden Ebu Zer'e ulaşınca orada Osman'ın ayıbını izhar etmeye ve onun çirkin hasletlerini anlatmaya başladı. Bunun üzerine Muâviye b. Ebî Süfyân da Osman'a şu mektubu yazdı:

"Bismillâhirrahmânirrahîm. Muâviye b. Sahr'dan Allah'ın kulu, [374] Müminlerin Emiri Osman'a! İmdi, Ey Müminlerin Emiri sana şunu haber veriyorum ki Ebu Zer Şam'ı senin aleyhinde bozdu. Bunun nedeni Ebu Bekir ve Ömer için bütün güzel nitelikleri izhar ediyor. Seni andığında ise ayıbını izhar ediyor ve senin hakkında çirkin

söz söylüyor. Ben onun gibi birisinin Şam'da veya Mısır'da yahut da Irak'ta olmasını istemem. Çünkü onlar fitneye çok hızlıca koşan bir topluluktur. İşlerin onlar katında en sevimli gelenleri şüphelerdir. Onlar taat ve cemaat ehli değildirler. Selam ile."

Bunun üzerine Osman da ona şu mektubu yazdı: *"İmdi, mektubun bana ulaştı. Mektupta belirtmiş olduğun Ebu Zer Cündeb b. Cünâde meselesini anladım. Eğer bu mektubum sana ulaşacak olursa onu bana gönder. Onu bineklerin en katısına ve en haşinine bindir. Uykuya mağlup olsun diye gece gündüz onu yürütecek bir kılavuzla birlikte gönder. Uyku ona beni ve seni anmayı unuttur-sun. Selam ile."*

Osman'ın mektubu Muâviye'ye gelince o, Ebu Zer'i çağırdı. Onu sert ve yaşlı bir deveye bindirdi. Medine'ye gidinceye kadar ona katı davranacak kaba bir kılavuzu da onunla birlikte gönderdi. Kılavuz Ebu Zer'i Medine'ye -Ebu Zer'in baldırlarının eti düşmüş bir hâlde- getirdi. Ebu Zer (ra.) uzun boylu, zarif, yaşlı, saçı ve sakalı ağarmış bir kişiydi. Osman'ın yanına girince Osman ona baktı ve *"Allah gözünü aydınlatmasın ey Cüneydib."* diye çıkıştı. Ebu Zer: *"Ben Cündeb b. Cünâdeyim. Rasûlullah (sav.) bana Abdullah ismini taktı. Ben de Rasûlullah'ın bana taktığı ismi kendi ismime tercih ettim."* dedi. Osman: *"Bizim 'Allah'ın eli bağlıdır. Allah fakir biz ise zenginiz.' dediğimizi iddia eden sen misin?"* diye sorunca Ebu Zer: *"Eğer böyle düşünmeseydiniz Allah'ın malını mümin kullarına infak ederdim. Ben böyle bir şey söylemedim. Ancak ben şahitlik ederim ki, Rasûlullah'ın (sav.) şöyle buyurduğunu işittim: Ebû'l-Âsoğullarının sayısı otuza ulaştığında Allah'ın malını elden ele dolaştırır, Allah'ın kullarını kölelere dönüştürür ve Allah'ın dinini kendilerine sermaye ederler. Daha sonra Allah, kulları onlardan rahata erdirtir."*⁸⁰ diye karşılık verdi. Bunun üzerine Osman orada hazır bulunan müslümanlara dönerek *"Siz bu sözü Allah'ın Peygamberinden (sav.) duydunuz mu?"* diye sordu. Oradakiler: *"Böyle bir şey duymadık."* dediler. Osman şöyle dedi: *"Yazıklar olsun sana ey Cündeb! Rasûlullah'a (sav.) yalan mı isnat ediyorsun?"* Ebu Zer, meclistekilere dönerek şöyle dedi: *"Siz benim yalan söylediğimi sanıyorsunuz"*

80 İbn Kesîr (VI, 242) bu hadisi Beyhakî'den nakleder. Hadis Beyhakî'nin *Delâilü'n-Nübüvve* (VI, 507-508) adlı eserinde Ebû Hüreyre'den rivayet edilmiştir. *Müsned-i Ahmed*'de (III, 80) de geçmektedir.

ve ben bu hadisi söylerken doğru söylemiyor muyum!?" Osman şöyle dedi: "Bana Ali b. Ebî Tâlib'i çağırın." Ali de çağrıldı. Ali gelip de oturduğunda Osman, Ebu Zer'e dönerek, "Ebû'l-Âsoğulları hakkındaki hadisini ona da söyle." dedi. Ebu Zer hadisi tekrar nakledince [375] Osman, Ali'ye "Rasûlullah'tan (sav.) bu hadisi duymuş muydun?" diye sordu. Ali (ra.): "Hayır, ancak Ebu Zer doğru söylüyor." dedi. Osman: "Onun doğru söylediğini nereden biliyorsun?" diye sorunca Ali: "Çünkü ben Rasûlullah'ın 'Ebu Zer'den daha doğru sözlü birini ne ağaçlıklar gölgelendirmiş ne de yeryüzü üzerinde taşımıştır.⁸¹ buyurduğunu duydum." diye karşılık verdi. Peygamberin (sav.) ashabından orada hazır bulunanların tamamı dedi ki: "Hiç şüphesiz Ali (ra.) doğru söylemiştir."

Bunun üzerine Ebu Zer şöyle dedi: "Ben bunu Peygamber'den (sav.) duyduğumu söylüyorum ve siz beni yalancılıkla itham ediyorsunuz öyle mi? Doğrusu yaşadığım sürece sizlerden böyle bir şey göreceğimi hiç sanmıyordum?" Osman: "Yalan söylüyorsun, sen ancak fitneyi seviyorsun." dedi. Bunun üzerine Ebu Zer ona şöyle dedi: "Senden önceki iki dostunun uygulamalarına uy ki sana söz gelmesin." Osman: "Anası olmayasica sana ne bundan!" Ebu Zer: "İyiliği emretmek ve kötülüğü nehyetmekten başka kendime özür bulamadım." Bu sözlere karşı Osman'ın öfkesi şiddetlendi. Sonra da şöyle dedi: "Şu yalancı yaşlı hakkında bana görüşünüzü belirtiniz. Çünkü o Müslümanların cemaatini dağıttı."

Ali (ra.) şöyle dedi: "Ben sana görüşümü belirtiyim. Sana Firavun Ailesinden olan bir Müminin 'Hem o bir yalancı ise çok sürmez, yalanı boynuna geçer. Fakat doğru ise size yaptığı tehditlerin bir kısmı olsun başınıza gelir. Şüphesiz ki Allah aşırı giden bir yalancayı doğru yola çıkarmaz.' şeklindeki sözünü söylüyorum."⁸² Osman ona şöyle dedi: "Ağzın toprakla dolsun ey Ali!" Ali (ra.) "Hayır, aksine senin ağzın toprakla dolsun. Ebu Zer Rasûlullah'ın (sav.) dostu olduğu hâlde sen ona bunu mu reva görüyorsun? Zalimliğini bildiğin Muâviye'nin sana yazdığı bir mektuptan dolayı ona bu davranışı mı reva görüyorsun?" diye karşılık verdi. Osman Ali'den elini çekti.

81 *Müsned-i Ahmed*, II, 163, 175 ve 223; *Sünen-i İbn Mâce*, Mukaddime, 11; *Târîhü'l-Yakûbî*, II, 172; *İbn Kesîr*, VII, 185.

82 *Gâfir*, 40/28.

Sonra da Ebu Zer'e yönelerek şöyle dedi: *"Bizim şehirlerimizden çık"* Ebu Zer: *"Komşuluğun ne derece kötü! Nereye çıkıp gideyim?"* dedi. Osman: *"Dilediğin yere!"* dedi. Ebu Zer: *"Cihat yurdu olan Şam'a gideyim mi?"* diye sordu. Osman: *"Orada bozgunculuk yapmandan ötürü seni Şam'dan getirttim. Seni oraya tekrar geri göndermek istemem!"* Ebu Zer: *"İrak'a gideyim mi!?"* diye sordu. Osman: *"Hayır. Çünkü onlar imamlar hakkında kötöleyen ve şüphe ehli olan bir kavimdir."* dedi. Ebu Zer: *"Doğru sözü söyleyebileceğim bir yere gitmem gereklidir. Nereye çıkıp gideyim."* dedi. Osman: *"Senin en nefret ettiğin beldeye!"* dedi. Ebu Zer: *"Rebeze."*⁸³ dedi. Osman: *"Oraya doğru yola çık ama orasını aşma."* dedi.

[376] Daha sonra Osman, Mervân b. Hakem'e Ebu Zer'i Medine'den palansız bir deve üzerinde çıkarmasını emretti. İnsanlardan bir grup da uğurlamak için ona tabi oldular ve onun üzüntüsüne ortak oldular. Ali b. Ebî Tâlib (ra.), Hasan (ra.), Hüseyin (ra.), Ammâr b. Yâsir, Mikdâd b. Esved ve Uyeyne b. Abbâs bunlardandır. Hz. Ali (ra.) Ebu Zer'e doğru ilerledi. Başına gelen hususlar için ona teselli vermeye başladı. Ona sabrı ve kurtuluş vaktini ümit etmesini emretti.

Mervân b. Hakem, Ali'ye (ra.) doğru ilerleyerek şöyle dedi: *"Sen Müminlerin Emiri'nin şu yaşlıyla çıkmamayı ve sahabeden hiç kimsenin onu uğurlamamasını emrettiğini bilmiyor musun?"* Bunun üzerine Ali (ra.) elindeki kılıbı kaldırdı. Mervân'ın devesinin iki kulağının arasına vurdu. Sonra da şöyle dedi: *"Ey İbnü'z-Zerkâ çekil kenara! Senin gibi birisi yapıp ettiklerimiz hakkında bize itiraz mı edecek?"* Mervân da Osman'ın yanına dönerek ona bu olayı haber verdi. Ebu Zer Rebeze'ye doğru yola çıkıp oraya vardı. Ali (ra.) ve beraberindekiler ise Medine'ye döndüler. Osman bir elçi göndererek onu çağırttı. Ali, Osman'ın yanına gelince ona şöyle dedi: *"Ebu Zer'i uğurlamamanı sana emretmemiş miydin? Sizler onu neden uğurladınız?"* Ali (ra.) şöyle karşılık verdi: *"Emirlerin doğru olmasa dahi kabul etmek zorunda mıyız?"* Osman: *"İşte Mervân! Onun devesinin iki kulağının arasına vurduğunu ve kendisine de hakaretlerde bulunduğunu söylüyor. Onun hakkına karşılık onu hoşnut et."* dedi.

83 Hicaz yolu üzerinde, Medine'ye üç günlük mesafede bulunan Medine'nin köylerindendir.

Bunun üzerine Ali (ra.) *"İşte bu benim devem! Ben nasıl ki onun devesinin iki kulağının arasına vurmuş isem o da benim devemin iki kulağının arasına vursun. Hakaret ve sövgüye gelince ise vallahi o bana sövgüde bulunacak olursa kuşkusuz ben de ona hakaretlerde bulunurum. Çünkü Mervân bana denk değildir ki benimle hakaretleşsin."* Bu sözlerden sonra Hz. Ali (ra.) Osman'ın yanından öfkeli bir şekilde ayrıldı ve evine gitti.

Ebu Zer Rebeze'de ikamet ettiği müddet boyunca hac yolculuğuna çıkanlar ve diğer insanlar onun yanına gidip gelir, ona ihtiyaçlarını gidermesi için eşya takdim ederlerdi. Fakat o, vefat edinceye kadar kimseden hiçbir şey almadı.

Ebu Zer'in Rebeze'de Vefatı

Ebu Zer ölüm döşeğine düşünce hanımı Ümmü Zer başucunda ağlamaya başladı. Ebu Zer ona *"Neden ağlıyorsun?"* diye sor- [377] du. Ümmü Zer: *"Senin gurbet yurdunda burada vefat etmenden dolayı ağlıyorum. Ben garip ve zayıf bir kadınıym. Senin cenaze ile ilgili işlerini yerine getirebilmekten aciz kalacağımdan korkuyorum."* dedi. Ebu Zer: *"Ey Ümmü Zer ağlama! Zira Rasûlullah (sav.) bana gurbet yurdunda öleceğimi, defin işlerimi salih bir kavmin üstleneceğini haber verdi. Ancak şu hususa dikkat et ey Ümmü Zer! Öldüğümde koyunlarımdan birisini senin için kesecek birisinden yardım talep et. Koyunu pişir, onu yolun ortasına bırak. Eğer İslam ehlinde bir grup buradan geçecek olursa onlara 'İşte bu Rasûlullah'ın (sav.) sahabeti Ebu Zer'dir. Sözünde durdu ve Rabbine kavuştu. Onu toprağa gömünüz ki Allah sizlere rahmetiyle muamele etsin.' de. Onlar benim defin işlerimi üstleneceklerdir. İşimi bitirdiklerinde onlara bu koyunu yedir. Sonra sen de Medine'ye gitmek üzere buradan ayrıl. Ölüm bana geldiği gibi sana da gelinceye kadar Medine'de bulun."* dedi ve bu sözlerin ardından vefat etti.⁸⁴ Hanımı da onun emriyle başucunda üzüntülü bir şekilde oturdu. Ebu Zer'in kendisine emrettiği gibi bir koç kesti. Bir de ne görsün aralarında Ahnef b. Kays Temîmî, Sasaa b. Sûhân Abdî, Hârice b. Salt Temîmî, Abdullah b. Mesleme Temîmî, Bilâl b. Mâlik Müzenî, Cerîr b. Abdullah Becelî, Esved b. Yezîd b. Kays en-Nehaî, Alkame b. Kays b. Yezîd en-Nehaî'den oluşan Al-

84 Ebu Zer hicretin 32. yılının Zülhicce ayında vefat etti (*Bidâye ve'n-Nihâye*).

lah'ın evinden gelen bir topluluk. Bu kavmin dokuzuncusu ise Eşter'di. Eşter'in ismi Mâlik b. Hâris b. Abdüyağûs en-Nehaî idi.

Bunlar yolun ortasında oturan bir kadınla karşılaştılar. Onun insanlara iyilik ve ziyafette bulunmak için beklediğini sandılar. Kadına yaklaştıklarında kadın ayağa fırladı ve şöyle dedi: *"Ey cemaat! İşte bu Rasûlullah'ın (sav.) sahabesi Ebu Zer. Ömrünü tamamlamış ve Rabbine kavuşmuştur."*⁸⁵ Ben onun ölüm işlerini yerine getirmekten aciz kaldım. Ne yapacağımı da bilemedim." Cemaat ağlayıp feryat etmeye başladı. Sonra da şöyle dediler: *"Allah Ebu Zer'e merhamet eylesin. Ruhuna da salat eylesin."*

Bineklerinden inip onu yıkamak ve kefenlemek için birbiriyle yarıştılar. Onu kendi gruplarının bir bireyi olarak kabul ettiler. Biri hanutu çıkartıp onu hanutlayıp kefenledi. Diğerleri onun için küçük bir çukur kazdılar. Üzerine namaz kılıp, mezarına gömdüler. Kabrinin üzerini düzleştirince Eşter kabrinin başucunda ayağa kalktı. Allah'a hamdû senada bulunduktan ve Peygamber'i [378] Muhammed'i (sav.) andıktan sonra şöyle dedi: *"Allah'ım işte şu Ebu Zer Cündeb b. Cünâde b. Seken Ğıffârî! Rasûlün Muhammed'in (sav.) sahabisi. Senin indirdiğin ayetlere tabi olmuş, yolunda ci-hat etmiş, değişmemiş ve sapmamıştır. Ancak bir münker görünce ona dili ve kalbiyle karşı çıkmıştır. Bundan dolayı da hor görülmüş ve mahrum kılınmıştır. Nihayetinde fakr ü zaruret içinde kalmış ve gurbet diyarda garip olarak vefat etmiştir. Allah'ım! Ona cennetten ver ki razı olsun. Onu kovan, mahrum bırakan ve Rasûlün Muhammed'in (sav.) haremini terk etmesine neden olanın belini kır."* O grup o günü Ebu Zer'in kabrinin yanı başında geçirdiler. Akşam olunca Ümmü Zer onlara yemek sundu, onlar da yediler. Bir sonraki gün olunca grup kadına selam vererek kendi belde-lerine gitmek üzere oradan ayrıldı.⁸⁶

Bu durum Osman'a ulaşınca *"Allah Ebu Zer'e merhamet eylesin."* dedi. Ammâr b. Yâsir: *"Allah'ın Ebu Zer'e rahmetiyle muamele etmesini tüm kalbimizle diliyoruz."* dedi. Osman bu söze öfkelen-
lendikten sonra şöyle dedi: *"Ey şöyle böyle olan! Benim Ebu Zer'i*

85 İbn Kesîr'deki rivayete göre bu cemaat Ebu Zer'in son anlarına yetişmiştir (*Biddâye ve'n-Nihâye*).

86 Taberi (V, 80) ve İbnü'l-Esîr'e (II, 265) göre grup Ebu Zer'in ailesini Mekke'ye getirmiştir.

Rebeze'ye sürmekten dolayı pişman olduğumu mu sanıyorsun?" Ammâr: "Hayır, vallahi bunu göremiyorum." dedi. Osman: "Sen Ebu Zer'in bulunmuş olduğu mekânda olmaya daha çok layıksın. Ben hayatta olduğum müddetçe sen asla oradan ayrılamayacaksın." dedi. Ammâr: "Vallahi, vahşi hayvanlarla komşu olmak bana seninle komşu olmaktan daha sevimli gelmektedir." dedikten sonra ayağa kalktı ve onun huzurundan ayrıldı.

Osman Ammâr'ı da sürgüne gönderme kararındaydı. Mahzûmoğulları Ali b. Ebî Tâlib'e (ra.) yönelerek şöyle dedi: *"Ey Ebü'l-Hasan, sen de biliyorsun ki bizler baban Ebu Tâlib'in dayılarıyız. İşte şu Osman b. Affân, Ammâr b. Yâsir'in sürgüne gönderilmesini emretmiştir. Biz de onun yanına gidip bu konuda onunla konuşmak, ondan el çekmesini ve onun hakkında bizi üzmemesini istiyoruz."* O bir defa daha onun üzerine yürümüştü, yapacağını yapmıştı ve bu ikincisi oldu. Onunla aramızdaki bu meselenin hem onu hem de bizleri pişman edecek bir noktaya gelmesinden korkuyoruz. Ali şöyle dedi: *"Bunu yapacağım. Sakın acele etmeyin. Vallahi bu konuda bana gelmemiş olsaydınız dahi kuşkusuz bu benim için terk edemeyeceğim ve herhangi bir mazeretimin olamayacağı sorumluluklardan idi."*

Ali (ra.) daha sonra Osman'a yönelip onun huzuruna vardı. [379] Selam verdi ve oturdu. Sonra da şöyle dedi: *"Ey adam, Allah'tan kork! Ammâr ve diğer sahabelerden el çek artık. Doğrusu sen Müslümanların salihlerinden ve ilk Muhâcirlerin seçkinlerinden olan bir adamı sürgün ettin. Nihayetinde o senin sürgün etmen nedeniyle kimsesiz bir şekilde gurbette vefat etti. Şimdi de Rasûlullah'ın (sav.) ashabından ona benzer bir konumda olan bir sahabiye mi sürgüne göndermek istiyorsun?"* Osman: *"Sen sürgün edilmeyi ondan daha çok hak ediyorsun. Vallahi Ammâr'ı ve diğer sahabileri bana karşı bozgunculuğa iten senden başkası değildir."* diye karşılık verdi. Ali (ra.): *"Vallahi ey Osman! Ne buna gücün yeter ne de buna erişebilecek bir olanağa sahipsin. İstersen bir dene. Benim onları bozgunculuğa ittiğim şeklindeki sözüne gelince vallahi onları sana karşı bozgunculuğa iten birisi varsa o da kendinden başkası değildir. Çünkü onlar birtakım çirkin işlere şahit oluyorlar ve bu işin değiştirilmesinden başka çare de bulamıyorlar."* dedi.

Ali (ra.) daha sonra ayağa kalktı, Osman'ın yanından çıktı. İnsanlar da onu karşılayıp kendisine şöyle dediler: *"Ey Ebü'l-Hasan ne yaptın?"* Ali: *"Şöyle yaptım. O da bana şöyle şöyle dedi. Ben de ona şöyle şöyle cevap verdim."* diye karşılık verdi ve aralarında geçen diyalogu anlattı. İnsanlar ona: *"Vallahi güzel davranmış ve isabetli hareket etmişsin ey Ebü'l-Hasan. Vallahi Osman'ın bizim hakkımızdaki şanı ve reyi böyle ise içimizden birisine her kızdığında onu kendi beldesinin dışında başka bir beldeye sürgüne göndercektir. Bizden birisi de kendi ailesinden ve aşiretinden uzak bir şekilde gurbette ölecektir. Adam ölümü anında kime vasiyet edecek ve naip olması hususunda kimden yardım dileyecektir? Vallahi kabilemizin içinde vefat etmemiz bizim için Ebu Zer'in (ra.) vefat ettiği mekânda ebediyete kadar yaşamamızdan daha hayırlıdır."* dediler.

Ali (ra.) daha sonra Ammâr b. Yâsir'e yönelerek şöyle dedi: *"Evinde otur ve asla oradan ayrılma. Çünkü Allah (cc.) seni Osman'dan ve diğerlerinden koruyacaktır. Şu Müslümanlar da seninle birliktedirler."* Bunun üzerine Mahzûmoğulları şöyle dediler: *"Vallahi ey Ebü'l-Hasan eğer sen bize yardım edersen ve bizimle birlikte olursan Osman asla bize kötülük etmez."* Bu durum Osman'a ulaşınca o, Ammâr'dan el etek çekti ve ona yaptıklarından dolayı pişman oldu.

Müslümanların ileri gelenlerinden biri Osman'ın huzuruna girince, Osman ona Ali b. Ebî Tâlib'i (ra.) şikâyet ederdi. Bir ara Zeyd b. Sâbit ona şöyle dedi: *"Ey Müminlerin Emiri! Ali'nin yanına [380] gidip de senin ona kızgın ve dargın olduğunu bildirmeyeyim mi?"* Osman: *"Elbette, istersen bunu yap."* dedi. Bunun üzerine Zeyd b. Sâbit ile Muğîre b. Ahnes b. Şurayk Sekafî, Ali b. Ebî Tâlib'in (ra.) yanına gittiler. Ona selam verip oturdular. Zeyd b. Sâbit konuşmaya başlayarak şöyle dedi: *"İmdi ey Ebü'l-Hasan! Senin İslam'da güzel bir önceliğin var. Sen Rasûlullah'ın (sav.) yanında öyle bir konuma sahiptin ki hiçbir kimse o konumda değildi. Sen hayrın bütününe ehilsin ve bütününe madenisin. Müminlerin Emiri -Allah onu ıslah eylesin- Osman b. Affân senin amcanın oğlu ve bu ümmetin yönetim dizginini elinde tutan kimsedir. Onun senin üzerinde iki hakkı vardır: Akrabalık hakkı ve velayet (yönetim) hakkı. O seni bize şikâyet etti. Senin yönetim işinde kendisine itiraz ettiğini belirtti. Biz de seninle amcan oğlu arasında bizim ve salih*

Müslümanların hoşlanmayacağı bir durumun meydana gelmemesi için sana nasihat etmek üzere geldik. " Ali (ra.): "Vallahi hiçbir işte ona itiraz etmek istemiyorum. Ancak şu var ki o çirkin bir iş yapmakta, bizim de hakkı söylemek dışında başka bir genişliğimiz bulunmamaktadır. Vallahi el etek çekme imkânım olduğu müddetçe ondan el etek çekeceğim." diye karşılık verdi.

Ardından Muğîre b. Ahnes konuşmaya başlayarak şöyle dedi: *"Vallahi, ister ondan el- etek çek, istersen çekme. Senin ona gücünün yettiğinden daha çok onun sana gücü yeter. O bizi sana karşı şahitler olalım, onunla arandaki bu meselede mazeret sahibi olsun böylece bugünden sonra sana karşı delil aleyhine tammamlansın diye bizi sana gönderdi."* Ali (ra.) Muğîre'nin sözlerine öfkelenildi. Ardından şöyle dedi: *"Ey soyu kesik Muğîre'nin oğlu, kökten ve daldan yoksun olan ağaç! Ey efendisinden kaçan kölenin oğlu! Onun yerine benim hakkımdan sen mi geleceksin. Vallahi senin yardımcısı olduğun kimseyi Allah aziz kılmaz. Çık, Allah senin soyunu sopunu uzak eylesin ve seni sıkıntıya düşürsün. Bundan sonra bütün çabanı ortaya koy. Eğer kalacak olursan Allah sana bakilik vermesin."*⁸⁷

Muğîre sustu ve hiçbir şey söylemedi. Zeyd b. Sâbit konuşmaya başlayarak şöyle dedi: *"Hayır Vallahi ey Ebü'l-Hasan! Bizler senin aleyhine şahit olalım diye gelmedik. Allah'ın (cc.) seninle amcaoğlunun arasını ıslah etsin ve aranızdaki ilişki en güzel hâl üzere birleşsin de sevap alalım diye senin yanına geldik."* Bunun üzerine Ali (ra.) ona ve kavmine hayır duada bulundu. Konuşmanın ardından Zeyd b. Sâbit ve Muğîre b. Ahnes Osman'ın yanına gitmek ve aralarında geçen diyalogu ona haber vermek üzere kalktılar.

Velit b. Ukbe

[381]

Velit b. Ukbe⁸⁸'nin Kufe Ehliyle Aralarında Geçenler

Kufe ahalisinden bir grup Osman'ın huzuruna varıp ona selam verdiler. Osman da onların selamını aldı. Sonra da şöyle dedi: *"Hacetinizi söyleyiniz."* Onlar: *"Bizler Velit b. Ukbe'nin du-*

87 Son cümle 'Allah seni gözetmesin ve sana rahmetiyle muamele etmesin' anlamında bir beddua cümlesidir (çev.).

88 Velid b. Ukbe b. Ebî Muayt, Osman'ın annesinin kardeşidir. Annesi Ervâ bnt. Kerîz'dir. Osman hicretin 25. yılında Sa'd b. Ebî Vakkâs'ı görevden azledip yerine onu atadı. Bkz. İbnü'l-Esîr, II, 231.

rumu için sana geldik” dediler. Osman: “Velit’in durumunda ne var ki?” diye sorunca onlar şöyle dediler: “Sen onu bize yönetici olarak atadın. O ise kötü bir siret takip etti. Ayrıca bir gün onun evine girdiğimizde içki içtiğini gördük. Onu bizim üzerimizdeki görevinden azletsen.” Osman: “Sübhanallah bu olayın dediğiniz gibi olacağını sanmıyorum.” dedi. Kufeliler: “Aynen dediğimiz gibi oldu. Biz ise ancak gördüğümüz şeye tanıklık ediyoruz.” dediler. Kufe ahalisinden künyesi Ebu Zeyneb adında birisi ileri çıkarak şöyle dedi: “Ey Müminlerin Emiri! Ben onun yanına vardım. Benimle birlikte buna tanık olan bir grup vardı. Onlar onun içkiyi [382] kustuğunu ve eylemlerinden hiçbirisini akledemediğini gördüler. Hatta ben onun yüzüğünü parmağından aldım da o farkına bile varmadı. İşte yüzüğü elimde.”

Osman, Ali’ye (ra.) bir elçi gönderip onu çağırttı ve olan biteni ona haber vererek şöyle dedi: “Ey Ebü’l-Hasan bu konuda görüşün nedir?” Ali (ra.): “Benim görüşüme göre adamına bir elçi göndermeli ona bu olayı haber vermeli ve şahitleri davet etmelidir. Eğer onlar bu konuda olduğu gibi şahitlik yapacak olurlarsa adamına had uygulamalısın.” diye karşılık verdi.

Osman Kufe’ye elçi gönderip Velit b. Ukbe’yi getirtti. İnsanlar da toplandılar. Ebu Zeyneb ve beraberindeki Kufe ahalisi Velit’in içki içtiğine dair tanıklıkta bulundular. Osman da emir verdi. Onun elbisesini soydu sonra da ona celde cezasını uyguladı.⁸⁹ Onu Kufe’deki görevinden azletti. Yerine Saîd b. Âs’ı atadı.

Osman daha sonra Kufe ahalisine şu mektubu yazdı:

“Bismillâhırrahmânırrahîm. Allah’ın kulu, Müminlerin Emiri Osman’dan bu mektubumun kendilerine okunduğu Kufe ahalisine, selam olsun sizlere! Kendisinden başka ilah olmayan Allah’a hamd ederim. İmdi aranızda birtakım adamlar vardır ki bundan önce bana gelip Velit b. Ukbe’yi şikâyet ettiler ve onun aleyhinde şahitlik yaptılar. Eğer doğru söylüyor idiyseler bizler üzerimize düşeni yerine getirdik. Eğer yalan söylüyorlarsa Allah onlara yeter. Allah’tan korkun ey Allah’ın kulları! Emirlerinize vezirlik yapınız, onlara karşı samimi olunuz ve haddi aşmayınız. Kötü eylem

89 İbnü’l-Esîr’in bir rivayetine göre ona celde cezasını uygulayan Saîd b. Âs iken; Mesûdî, Yakûbî ve İbnü’l-Esîr’in diğer bir rivayetine göre ona celde cezasını uygulayan Hz. Ali’dir.

gerçekleşse dahi iftira atmaktan ve yalan yere tanıklıkta bulunmaktan sakının. Vali olarak sizlere bilebildiğim en şerefli kimseyi atadım. Ona karşı iyilikte bulununuz. Ona da sizlere iyilikte bulunmasını emrettim. Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi sizin üzerinize olsun."

Saîd b. Âs Kufe'ye gitmek üzere yola çıktı. Mescid-i Azam'a yönelerek içeri girdi. İki rekât namaz kıldı. Ardından minbere çıktı. Onun geldiğini bildirmek için insanlara nida edildi. Allah'a hamdû senada bulunduktan sonra şöyle dedi: *"Ey Kufe ahalisi! Sizin bana en sevimli geleniniz Allah'ın Kitabını en iyi okuyanı- nız, Allah'ın dini hususunda en kavrayışlı olanınızdır. İşte bunlar benim özel dostlarım ve sırdaşlarımdır. Benim nezdimde en nefret edileniniz nefsiniz karşı sınırı aşan, gülünç ve batıl şeyler hariç kastı olmayan günahında ısrar edenidir. İşte bunlar bana yaklaş- [383] masınlar."*

Bu sözlerden sonra minberden indi. Abdurrahman b. Huneys Esedî'yi çağırıp onu emniyet biriminin başına atadı. Kendisi de Dârü'l-İmâre'ye gitmek üzere oradan ayrıldı. Abdurrahman Kufe ahalisinin en şerefli idi. Kufe'nin kurraları onun yanına gidip gelir, onunla konuşurlardı. Bunca ilişki içerisinde ondan güzel sîret, adaletli davranış ve yumuşaklıktan başka bir şey görmediler.

İşte o bu şekilde Kufe Mescidinde yaşarken bir ara Ramazan ayının son günü idi. İnsanlar birbirlerine *"Yarın bayram."* diyorlardı. Saîd b. Âs da bu sözü işitmişti. Çevresinde bulunanlara *"İçinizden kim hilali gördü?"* diye sorunca bir grup *"Biz henüz görmedik."* dediler. Hişâm b. Utbe b. Ebî Vakkâs ayağa kalkarak şöyle dedi: *"Allah'a hamd olsun ki ben hilali gördüm."* Bunun üzerine Saîd b. Âs: *"Bunca insan arasında şu tek gözünle sen mi hilalı gördün?"* dedi. Hişâm Ona *"Sen beni tek gözlü olmakla ayıplıyorsun. Hâlbuki ben bir gözümü Allah yolunda Yermük Savaşında İslam Ordusunun içindeyken kaybettim. Sen ise o anda ananla birlikte Tihâme'de hayvanları güdüyordun."* diye karşılık verdi.

Hişâm bu sözü söyledikten sonra meclisten kalktı ve evine gitti. Bir sonraki gün olunca Saîd insanlara bayram etmele- ri emrini vermedi. Hişâm ise kendi evinde bayram etmekteydi.

Halktan birçok insan da onun evine vararak yemek yedi (bayram etti). Bu durum Saîd b. Âs'a ulaşınca Saîd bir elçi gönderip onu huzurunda ihzar ettirdi. Sonra dövülmesini emredip dövdürttü. Evini de yaktı. Bu durum Medine'de bulunan Sa'd b. Ebî Vakkâs'a ulaşınca Sa'd öfkelenerek Osman b. Affân'a ve onunla birlikte bulunan Muhâcirlerin ileri gelenlerine yönelerek şöyle dedi: *"Senin amilin Saîd b. Âs benim kardeşimin oğlu Hâşim'in üzerine yürümüş, onu dövmüş ve Kufe'deki evini yaktırtmış? Vallahi ondan hakkını alıncaya veya burada bir şeyler oluncaya kadar ben bir yere ayrılmayacağım?"*

Bunun üzerine Osman: *"Ey Sa'd senin için ne yapmam gerekir! Vallahi sen de biliyorsun ki benim bu konuda bir günahım yok."* [384] diye sordu. O gün henüz sakalı yeni yeni terlemeye başlamış olan Ömer b. Sa'd b. Ebî Vakkâs ayağa fırladı. Saîd b. Âs'ın Medine'deki evine gelip evi ateşe verdi. Âişe, Ömer b. Sa'd b. Ebî Vakkâs'a bir elçi gönderip onu yanına çağırttı ve bu konudan vazgeçmesini istedi. O da bunu yaptı. Ayrıca Osman da Saîd'e, Hişâm b. Utbe'ye yaptıklarından dolayı onu kınayan ve icraatini kötöleyen bir mektup yazdı. Saîd b. Âs sessiz kalmayı yeğledi ve yaptıklarının peşine düşmedi.

Saîd b. Âs bir gün ikinci namazı vaktinde Kufe Mescidindeydi. O esnada Kufe'nin ileri gelenleri de onun yanında oturmaktaydı. Derken Hassân b. Mahdûc⁹⁰ ez-Zühelî konuşmaya başlayarak şöyle dedi: *"Vallahi bizim ovamız dağımızdan daha hayırlıdır."* Adiy b. Hâtem ise *"Evet, ovanın bereketi, verimi ve hayrı daha çoktur."* dedi. Eşter ise *"Bunun dışında da birtakım şeyler var. Ovanın nehirleri akar, hurmalıkları ise oldukça lezzetlidir. Dağın bitirdiği hiçbir meyve olmasın ki ova da o meyveyi bitirmesin. Dağ yeri kazıyan yalçın bir körfezdır. Onun kayalığı insanın gözünü kör eder, kişiyi seferinden engeller. Bizim bu beldemizde ise ne kar görülür ne de şiddetli bir soğuk."* dedi. Saîd b. Âs'ın emniyet amiri Abdurrahman b. Huneys Esedî şöyle dedi: *"Ömrüme kasem olsun ki aynen belirttiğiniz gibidir. Size ait olanlar ona ait olanlardan daha üstün olduğu hâlde bunların hepsinin emire ait olmasını ne kadar da isterdim."* Eşter ona şöyle dedi: *"Ey adam! Bundan daha*

90 Kitabın orijinalinde Mecnûh olarak geçmektedir. Biz bu ismi İbnü'l-Kelbî'nin Cemheretü'n-Neseb adlı eserinden kaydettik.

faziletlisinin emire ait olmasını arzulamalıdır. Ancak bizim mallarımızın da ona ait olmasını arzulayamazsın. Bunların dışında seni emire yaklaştıracak yığınlarca şey vardır!” Abdurrahman b. Huneys de şöyle dedi: “Ey Eşter bunun sana ne zararı var! Vallahi eğer emir dilerse kuşkusuz bunların hepsine sahip olabilir.” Eşter: “Yalan söyledin ey İbn Huneys! Vallahi eğer böyle bir şeyi talep edecek olsa buna kadir olamaz. Eğer bizzat sen kendin bunu talep edecek olursan kuşkusuz bu isteğinden ötürü öyle bir korkarsın ki zelil olur ve boyun eğersin.” dedi.

Saîd b. Âs buna öfkelen-di. Sonra da şöyle dedi: *“Ey Eşter öfkelenme! Sevâd’ın bütününü Kureys’e aittir. Ondan dilediğimizi alır, dilediğimizi terk ederiz. Eğer burada bir ayak sınırı aşacak olsa ayağını yitirir. Bir eli diğer bir elin önüne geçirecek olan o eli ke- [385] serim.”* Eşter: *“Bunu sen mi söylüyorsun yoksa başkası mı?”* diye sorunca Saîd b. Âs *“Hayır bizzat ben söylüyorum.”* diye karşılık verdi. Eşter: *“Mızraklarımızı diktiğimiz yerleri ve Allah’ın kılıçlarımızla bizlere fey olarak verdiğini kendine ve kavmine ayırmak mı istiyorsun! Vallahi Irak’tan elde edeceğin şey ancak Müslümanlardan bir adamın elde edebileceği kadardır.”* diye karşılık verdi.

Eşter daha sonra Abdurrahman b. Huneys’e yönelerek şöyle dedi: *“Sen ey Allah’ın düşmanı! Seni emniyet biriminin başına geçirmesi için onun bize zulmetmesine ve taşkınlıkta bulunmasına karşılık onun görüşünü süsleyenlerdensin.”* Eşter daha sonra ona doğru elini uzattı. İbn Huneys’in kılıcının bağını aldı, onu kendisine doğru çekti ve şöyle dedi: *“Ey Kufe ahalisi! Şu fasıği öldürün ki suçlulara arka çıkmasın.”*

Oradakiler hemen onu yakaladılar, o da yere düştü. Sonra da ayağından çektiler. Saîd b. Âs hızlı bir şekilde ayağa fırlayarak evine kapandı. Eşter ayağa kalkıp mescitten çıktı. Ashabı da onunla birlikte *“Allah yaptığından ve sözünden dolayı sana muvaffakiyet versin. Allah bize karşı bunlara azıcık ruhsat verecek olsaydı evlerimizin, yurtlarımızda babalarımızdan aldığımız miraslarımızın bize değil de kendilerine ait olduklarını iddia ederlerdi.”* diyerek çıktılar.

Saîd b. Âs o esnada Osman’a şu mektubu yazdı.

"Bismillâhirrahmânirrahîm. Saîd b. Âs'tan Allah'ın kulu, Müminlerin Emiri Osman'a! İmdi, Müminlerin Emiri'ne şunu haber veriyorum ki ben Kufe'de Eşter Nehaî'ye karşı bir şey yapamıyorum. Onunla birlikte kurra olduğunu iddia eden -aslında bunlar beyinsiz kimselerdir- bir grup var. Bunlar emrime karşı geliyor, amellerimin salih olanlarına kusur buluyorlar. Eşter ile emniyet amiri arasında hiçbir temeli olmayan bir konuda bir tartışma ve bir niza meydana geldi. Eşter Nehaî ashabının beyinsizlerini ve şehir ahalisinin kötü kimselerini ona karşı kışkırttı. Onlar da bunun üzerine yürüdüler. Ben de o esnada orada oturmaktaydım. Onu dövüp yaralayarak yere düşürdüler. Müminlerin Emiri bu konuda görüşünü yazsın. İnşallah onunla amel edeceğim."

Bunun üzerine Osman şu şekilde başlayan bir mektubu ona yazdı:

"Bismillâhirrahmânirrahîm. İmdi, Kufe'de Eşter'e karşı bir şeye sahip olamadığını belirttiğin mektubun bana ulaştı. Ömrüme kaseşem olsun ki sen Irak'ın uzunluğuna ve genişliğine yani bütününe maliksin. Ben Eşter'e öyle bir mektup yazdım ki senin mektubun da ona yazdığım mektubun içinde olacaktır. Bu mektubu ona ver. Mektupta değinmiş olduğun Eşter'in ashabına bak. Onları da ona kat. Selam ile."

[386] Osmân ayrıca Eşter'e şu mektubu da yazdı: *"İmdi ey Eşter! Bana ulaştığına göre sen kötülüğü aşılamaaya çalışıyor ve havlamak istiyorsun. Allah'a kaseşem olsun ki ben senin bir işi gizleyeceğini sanmıyorum. Eğer sen onu izhar edecek olursan kuşkusuz onunla kanın helal olur. Ya fitneden vaz geçeceksin yahut da Allah başına bir felaket getirecektir de sen onunla baki kalacak değilsin. Sana bu mektubum gelir de onu okuyacak olursan ve senin üzerimde benim de itaat yetkimin olduğunu görüyorsan Şam'a git. Emrim sana gelinceye kadar orada ikamet et. Bil ki benim seni oraya sürgüne göndermemin gerekçesi senin insanları fesada sürüklemenden başka bir şey değildir. Çünkü sen insanları deliliğe ve sapkınlığa sürüklemektesin."*

Osman'ın mektubu gelip de Eşter onu okuyunca Kufe'den çıkmaya karar verdi. Saîd b. Âs da ona *"Senin görüşünü paylaşanlar da seninle birlikte çıksınlar."* diye haber gönderdi. Eşter de ona

*“Kufe’de zannettiğim kadarıyla benim bu görüşümü benimseme-
yen hiçbir kimse yoktur. Çünkü onlar kendi yurtlarının senin ve
kavminin bostanı olarak görülmesini istemezler. Ben bana tabi
olanlarla birlikte Kufe’den çıkıyorum. Bundan sonra ne olacağına
bir bak.” dedi.*

Eşter ve beraberindeki ashabı -ki bunlar Sasaa b. Sûhân Abdî ve kardeşi, Âiz b. Hamale Zührî, Cündeb b. Züheyr Ezdî, Hâris b. Abdullah Aver Hemdânî, Asfar b. Kays Hârisî, Yezîd b. Mükef-fîf, Sâbit b. Kays b. Munki’, Kümeyl b. Ziyâd ve benzeri kimseler idiler- Meryem Kilisesi denilen kiliseye vardıklarında Muâviye bir elçi gönderip onları çağırttı. Onlar da gelip Muâviye’nin hu-zuruna vardılar. Ona selam verip oturdular. Muâviye onlara *“Bre adamlar! Allah’tan korkun ve ‘Kendilerine apaçık deliller geldik-
ten sonra parçalanıp ayrılığa düşenler gibi olmayın.’”*⁹¹ dedi. Son-
ra da sustu. Kümeyl b. Ziyâd ona şöyle karşılık verdi: *“Ey Muâviye
‘Bunun üzerine Allah iman edenlere, üzerinde ihtilafa düştükleri
gerçeği izniyle gösterdi.’”*⁹² Bizler Allah’ın kendilerini hidayete er-
dirdiği kimseleriz.” Muâviye ona *“Asla ey Kümeyl! Hidayete erişen-
ler Allah’a, Rasûlüne ve emir sahiplerini itaat eden kimselerdir.
Onlar emir sahiplerinin güzelliklerini görmezden gelmez, kötü-
lüklerini de yamazlar.”* diye karşılık verdi. Kümeyl: *“Ey Muâviye!
Osman b. Affân bu tür bir sözle seninle aynı görüşü paylaşmasaydı
ve böyle bir tuzağı kurmasaydı kuşkusuz seni bizim için zindan
olarak kullanmazdı.”* dedi. [387]

Daha sonra Eşter ona: *“Ey Kümeyl, biz konuşmaya başladık.
Sen ise bizim yaş itibarıyla en gencimizsin.”* dedi. Kümeyl de bu
ikaz üzerine sustu. Eşter konuşmaya başlayarak şöyle dedi: *“İmdi! Allah (cc.) bu ümmete elçisi Muhammed (sav.) ile ikram
da bulundu. Onunla birliklerini sağladı. Onun risaletini insanla-
ra izhar etti. Kalmasını dileyinceye kadar O bu dünyada yaşadı.
Sonra da Allah kalmasını dilediği kadar kaldı. Sonra da Allah (cc.)
Onun ruhunu kabz ederek kendi hoşnutluğuna ve cennet yurduna
aldı. Ondan sonra salih bir kavim yönetimi üstlendi. Onlar Allah’ın
Kitabıyla ve Peygamberi Muhammed’in (sav.) sünnetiyle amel
ettiler. İşlemiş oldukları salih amellerin en güzeliyle Allah onları*

91 Al-i İmrân, 3/105.

92 Bakara, 2/213.

mükâfatlandırdı. Bundan sonra birtakım olaylar oldu. Taat ehli olan müminler zulmü inkâr etmek ve hakkı söylemeleri gerektiği görüşündedirler. Eğer yöneticilerimiz bize yardım ederlerse Allah onları taat ehlinin sevmediği bu amellerden afiyette kılar. Bizler de onlarla birlikte olur ve onlara muhalefet etmeyiz. Eğer bundan kaçınacak olurlarsa Allah (cc.) Kitabında buyurmuştur. O'nun hak sözü şudur: 'Allah, kendilerine kitap verilenlerden, onu mutlaka insanlara açıklayacaksınız, onu gizlemeyeceksiniz, diyerek söz almıştı. Onlar ise bunu kulak ardı ettiler, onu az bir dünyalığa değiştirdiler. Yaptıkları alış-veriş ne kadar kötü!'⁹³ Bizler Ey Muâviye Allah'ın (cc.) burhanını gizleyecek ve bizim bildiğimiz seviyede öğreninceye kadar bilmeyenler için Allah'ın emrini terk edecek değiliz. Yoksa imamlarımızı aldatmış olur ve Kitabı arkalarına atan kimseler gibi oluruz.'

Muâviye ise ona şöyle karşılık verdi: *"Ey Eşter! Ben senin açıkça bize muhalefet ettiğini ve bize düşmanca davranmaktan hoşnut olduğumu görüyorum. Vallahi seni öyle şiddetli bir şekilde bağlar ve hapsini öyle uzatırım ki!"* Bu sözler karşısında Amr b. Zürrâre ona şöyle karşılık verdi: *"Ey Muâviye! Eğer onu hapsedecek olursan kuşkusuz ki onun kendilerine zulüm edilemeyen sayıca kalabalık ve gücü muhaliflerine ve lakap takanlarına karşı şiddetli olan bir aşiretinin olduğunu biliyorsun."* Muâviye: *"Sen ey Amr! Öyle görülüyor ki boynunun vurulmasını ve hayatta kalmayı arzuluyor gibisin. Onları zindana götürünüz."* dedi.

Muâviye'nin bu emri üzerine onları zindana götürdüler. Zeyd b. Mükefkif şöyle dedi: *"Ey Muâviye! Bizi sana gönderen o topluluk bizim yurdumuzda hapsedilmemiz konusunda aciz kimseler değildir. Dolayısıyla bizi üzme ve sana komşu olduğumuz müddetçe sen de bize güzel komşuluk et. İnşallah senden ayrılınca kadar komşuluğun bizim komşuluğumuzdan daha az değildir."* Sasaa b. Sûhân ileriye atılarak şöyle dedi: *"Ey Muâviye! Senin hapsedilmiş olduğun Mâlik b. Hâris Eşter ve Amr b. Zürrâre dinlerinde fazilet sahibi ve aşiretleri arasında güzel bir konuma sahip olan iki adamdır. Bunun üzerine onların çıkartılmasını emret. Bu reylerin en güzeldir."* Muâviye: *"Onları bana getirin."* dedi. Onlar da bunun üzerine hapisten

[388] alınıp Muâviye'nin huzuruna getirildiler.

Muâviye *"Ey Irak ahalisi! Sizin cehaletinize ve hapsi hak etmiş olmanıza rağmen sizi nasıl affettiğimi görüyorsunuz. Allah Ebu Süfyân'a merhamet eylesin. Kuşkusuz o halim bir kişi idi. İnsanların hepsi onun çocukları olsalardı kuşkusuz halim olurlardı."* dedi. Sasaa b. Sûhân şöyle dedi: *"Vallahi ey Muâviye! Onların çocukları Ebu Süfyân'dan daha hayırlıdır. Onların beyinsizleri ve cahilleri halimlerinden daha çoktur."* Muâviye: *"Allah seni öldürsün ey Sasaa. Sana keskin bir dil verilmiş. Çıkınız ve Allah'tan korkunuz. İmamlarınıza karşı güzel övgüde bulununuz. Kuşkusuz onlar sizler için birer kalkandır."* dedi. Sasaa: *"Ey Muâviye! Biz Yaratıcıya isyanın olduğu bir konuda yaratılmışa taat edilemeyeceği görüşündeyiz."* dedi. Muâviye: *"Defol çık huzurumdan. Allah seni cehennem ateşine çıkarsın. Ömrüme kasem olsun ki sen toy bir delikanlısın."*

Bu sözler üzerine topluluk Muâviye'nin yanından çıktı ve kalacakları yere vardı. Şam'da ikamet etmeye devam ettiler. Şamdan ayrılmamaları için onları gözetleyen bir topluluk da bu işle görevlendirilmiş idi. Osman o yıl hacca gitti. Haccını yaptıktan sonra Medine'ye geldiğinde Kufe'den bir topluluk da onun yanına vardı. Eşter ve ashabını Şam'a sürgün etmesinden dolayı onu kınadılar. Ayrıca amilleri Saîd b. Âs'ı da şikâyet ettiler. Çeşitli gruplar da Basra'dan geldiler. Onlar da amilleri Abdullah b. Âmir b. Küreyz'i şikâyet ettiler. Bütün beldelerin amillerine ilişkin şikâyetler çoğaldı.

Valiler Toplantısı

İnsanların Kendilerinden Şikâyetlerinin Çoğalması Üzerine Osman'ın Amillerinin Onun Huzuruna Gelmeleri

Osman elçiler gönderip bütün amillerinin kendi huzurunda toplanmalarını sağladı. Sonra da onlara yönelerek şöyle dedi: *"İnsanların sizler hakkında şikâyetleri çoğalmıştır. Yakında [389] olanlara gelince onlarla aniden karşılaştım. Uzaktaki meselelere gelince ise sıkıntı seviyesine ulaşmadı. Bu konuda görüşünüz nedir?"* Abdullah b. Âmir b. Küreyz konuşmaya başladı ve şöyle dedi: *"Ey Müminlerin Emiri! İnsanların senden razı olmamasının nedeni onları sana karşı hışımlandıran şeyden ötürüdür. İnsanlar şu maldan dolayı sana karşı hınç duymaktadırlar. Onlara mal ver*

ki senden bu sayede hoşnut olsunlar ve bundan sonra hiçbir kimse sana şikâyetle bulunmasın."

Daha sonra Abdullah b. Sa'd b. Ebî Serh konuşmaya başlayarak şöyle dedi: *"Ey Müminlerin Emiri! Allah'ın Kitabına göre senin insanlar üzerinde onların da senin üzerinde bir hakkı var. Onlara haklarını öde. Onlardan da kendi hakkını tastamam al. Senden önce kuşkusuz bu ümmetin yönetim işini iki seçkin ve hayırlı kişi olan Ebu Bekir ve Ömer üstlendi. Onlar bir siret uyguladılar. Sen de onların siretine göre hareket et. Onların sünnetlerine göre davran ve eylemlerine göre amel et ki insanlar senden hoşnut olsunlar ve kimse sana şikâyetle bulunmasın."* Daha sonra Saîd b. Âs konuşmaya başlayarak şöyle dedi: *"Hayır Vallahi ey Müminlerin Emiri! İnsanların sana karşı intikam almaya çalışmalarının yegâne nedeni banyo etmeleri (çokça münasebetle bulunmaları) ve savaş etmemeleridir. Günümüzün Arapları mahfillerde oturmakta ve türlü türlü şeyleri konuşmaktadırlar. Arabı gazalarla meşgul et. Onları düşmanla çatıştır ki onlardan birisi geriye dönsün. Onlardan birisi evine dönünce emirlerin kusurlarını görebilmek için ortam oluşmaktadır."* Daha sonra Muâviye konuşmaya başlayarak şöyle dedi: *"Ey Müminlerin Emiri! Sen bizi bir araya getirdin. Hakkımızda şikâyetlerin çoğaldığını belirttin. Bizi insanların üzerine vali olarak atayan ve yeryüzüne birer kazık kılan sensin. İçimizden her birisini üstlendiği valilik göreviyle hesaba çek ki ona karşı senin için yeterli gelelim. Burada da hiçbir kimsenin şikâyeti olmasın. Hiç kimse sana karşı öfkelenmesin."*

Bu sözler üzerine Osman, asıl doğru görüşün Muâviye'nin görüşü olduğunu anladı. Hepsini kendi beldelerine ve amillerine göndermeye karar verdi. Sonra onlara birtakım tavsiyelerde bulundu. Onlardan ahit aldı ve insanların kendileri hakkında şikâyetle bulunmalarından da sakındırdı. Muâviye Şam'a, Abdullah b. Âmir Basra'ya, Saîd b. Âs Kufe'ye, Abdullah b. Sa'd b. Ebî Serh Mısır'a döndüler. Ancak bu tavsiyeler insanlara karşı kaba davranış, haksızlık, hükümlerde zulüm ve sünnetten yüz çevirmekten başka bir işlev görmedi.

Ka'b b. Ubeyde Nehdî

[390]

Kufe Ahalisinin Osman'a (ra.) Mektubu ve Ka'b b. Ubeyde Nehdî'nin Haberi

Yezîd b. Kays Erhabî, Mâlik b. Habîb Yerbûî, Hicr b. Adiy Kindî, Amr b. Hamık Huzâî, Ziyâd b. Hafîze Temîmî, Abdullah b. Tufeyl Bukâî, Ziyâd b. Nadr Hârisî, Kirâm b. Hadramî Mâlikî, Makıl b. Kays Riyâhî, Zeyd b. Hısn Senebsî, Süleymân b. Surâd Huzâî, Müseyyeb b. Necebe Fezârî'nin de aralarında bulunduğu Kufe ahalisinden bir grup ile Kufe ahalisinin ve köylülerinden birçok kimse bir araya gelmişti. Onlar Osman b. Affân'a (ra.) şu mektubu yazdılar:

"Bismillâhirrahmânirrahîm. Kufe ahalisinin ileri gelen müslümanlarından Allah'ın kulu, Müminlerin Emiri Osman'a! Selam sana! Kendisinden başka ilah olmayan Allah'a hamd olsun. İmdi, biz bu mektubu sana öğüt, bu ümmetin ayrılığına karşı bir mazeret ve bir korku olsun diye yazdık. Senin ümmet için fitne çıkarmandan, senin için zalim bir yardımcının ve sana karşı öfke duyanların da mazlum olmasından korktuk. Sana karşı intikam almaya çalışan birisi olur ve zalim de sana yardım ederse iki grup görüş ayrılığına düşer ve birbirinden ayrılır. Sen ve adamların birtakım korkunç işler işlediniz. Ey Osman! Allah'tan kork ve senden önceki salihlerin sünnetine sımsıkı yapış. Bizim yakınlarımızı dövmekten ve salihlerimizi sürgüne göndermekten el etek çek. Feyimizi kötülerimiz arasında dağıtmaktan, bizi değil de tulekayı ve tulekanın⁹⁴ çocuklarını kendine sırdaş edinmekten el çek. Sen Allah'a itaat ettiğin, Kitabına ayduğun, ona yöneldiğin, ehlini ihya ettiğin, şerden ve şer ehlinden kaçındığın, zayıflara yardımcı olduğun, aramızdan sürgüne gönderdiklerini geri döndürdüğün, senin katında hak hususunda yakın ve uzak eşit olduğu müddetçe bizim emirimizsin. Bize düşen sana nasihat etme görevini yerine getirdik. Geriye senin üzerindeki hak kaldı. Bu fiillerden tövbe edecek olursan biz hak üzere sana yardımcı ve destekçi olacağız. Değilse kendi nefsinden başkasını kınama. Çünkü bizler seninle bidat ve sünneti terk etme hususunda sulh etmeyeceğiz. Sana itaat etmek için Allah'ın emrini terk edecek olursak Allah'ın katında kendi-

94 Mekke'nin fethinden sonra ele geçirilip özgürlüğüne kavuşturulan ve serbest bırakılan kimselerdir.

mizin bir özrünün olacağını düşünmüyoruz. Seni hoşnut etmek suretiyle de asla Allah'ı hoşnut etmeyeceğiz. Zira O nefislerimiz hakkında daha aziz ve bundan daha yücedir. Allah'ı buna tanım kılmaktayız. Şahit olarak Allah yeter. O'ndan yardım diliyoruz. Yardımcı olarak Allah yeter. Allah seni kendi itaatine döndürsün. O takvâ ile seni günahattan korur. Selam ile." Mektubu yazma işi bitirince içlerinden birisi şöyle dedi: *"Bizim bu mektubumuzu ona kim ulaştıracak. Vallahi bu işe cüret edecek bir kimseyi göremiyoruz."*

Aneze kabilesinden Âdem-i Memşûk şöyle dedi: *"Vallahi bu mektubu ancak dövülmeye, hapsedilmeye, öldürülmeye, sürgüne gönderilmeye ve mahrum edilmeye aldırış etmeyen birisi tebliğ edebilir. İçinizden kim bu hasletlerden birisine ulaşmaya kararlı ise o bu mektubu alsın."* dedi. Cemaat *"Burada bu hasletlerden birisine müptela olmak isteyen hiçbir kimse yoktur."* dedi.

Anzî kabilesine mensup olan bu adam şöyle dedi: *"Mektubu-*
[391] *nuzu getiriniz. Vallahi benim için herhangi bir afiyet yoktur. Eğer müptela olacak olursam Rabbimin beni sabır ve ecirle rızıklandırmasından ümitsiz değilim."* dedi. Cemaat de kaleme aldıkları mektuplarını ona verdiler. Bu durum abidlerden olan Ka'b b. Ubeyde Nehdî'ye ulaşınca o şöyle dedi: *"Vallahi, Osman'a kendi adım ve babamın adıyla bir mektup yazacağım."* Huzurunda bulunanlara bu konuyu söyledi. Sonra da Osman'a şu mektubu yazdı:

"Bismillâhirrahmânirrahîm, Ka'b b. Ubeyde'den Allah'ın kulu, Müminlerin Emiri Osman'a! İmdi, seni fitneden sakındırıyor ve bu ümmetin ayrılığa düşmesinden de seni korkutuyorum. Sen onların seçkinlerini bitirdin. Şerlilerini yönetime getirdin. Onların ele geçirdikleri feylerini düşmanları arasında taksim ettin. Feylerinin seçkinlerini kendine tahsis ettin. Onların mektuplarını paramparça ettin. Göğün damlasını ve yerin bitkisini engelledin. Babanın oğullarını (yakınlarını) insanların üzerine yükledin. Öyle ki onların sinelerine öfke yerleştirdin ve düşmanlıklarını tercih ettin. Ömrüme kasem olsun ki böyle yapacak olursan sen de biliyorsun ki böyle davranıp da ikramda bulunduğunda ancak bizim feyimizden ve beldelerimizden yapmış oluyorsun. Allah seni hakkıyla hesaba çekecektir. O bizimle senin aranda hükmedecektir. Eğer

bunu kabul etmekten kaçınacak olur, bizi öldürmeye ve bize eziyet etmeye niyetlenirsen bizler Allah'tan yardım talep eder ve senin bize yaptığın zulmünden sabah akşam O'na sığınırız. Selam ile."

Daha sonra Ka'b b. Ubeyde bu mektubu Medine'ye gitmek üzere bineğine binmiş olan Anzî'ye getirerek şöyle dedi: *"Bu mektubumu Osman'a vermeni istiyorum. Çünkü bu mektupta ona bir nasihat, reayaya iyilikte bulunmasına ve onlara zulmetmekten el etek çekmesine yönelik bir teşvik vardır."* Anzî: *"Bunu yapacağım."* dedi. Sonra ondan mektubu alıp Medine'ye doğru yola çıktı. Ka'b b. Ubeyde geri dönüp Mescid-i Azam'a girdi. Osman'a yazdıkları hakkında ashabına anlatmaya başladı.

Onlar: *"Vallahi ey adam! Cüret gösterdin ve kendini bu adamın gazabına maruz bıraktın."* dediler. Kab: *"Hayır, sizin için bir külfet bulunmamaktadır. Ben esenliği ve büyük bir ecri ümit ediyorum. Ancak sizlere kimin benden daha cüretli olduğunu haber vereyim mi?"* diye sorunca Onlar *"Evet, kimdir o?"* diye karşılık verdi. Kab: *"Mektubu götüren."* dedi. Cemaat: *"Doğru söyledin. O aynen belirttiğin gibidir. Biz kıyamet gününde Allah katında bu şehrin en büyük ecrinin ona ait olacağını ümit ediyoruz."* dediler.

Kufe Elçisi Anzî

Anzî'nin Osman'a Gelişi ve Osmanla Aralarında Geçenler

Anzî, Medine'ye Osman'ın (ra.) yanına geldi. Huzuruna girip selam verdi. Osman huzurunda Medinelilerden bir grubun da bulunduğu bir ortamda ilk mektubu aldı. Mektubu okuyunca beti benzi attı. Ardından *"Bu mektubu bana kim yazdı?"* diye so- [392] runca Anzî: *"Bu mektubu sana Kufe ahalisinin salihlerinden, kurrâlarından din ve fazilet ehlinde oluşan birçok insan yazdı."* diye karşılık verdi. Osman: *"Yalan söylüyorsun! Bu mektubu ancak beyinsiz, taşkınlık ve haset ehli olanlar yazmış olabilir. Onların kimler olduğunu bana haber ver?"* dedi. Anzî: *"Bunu yapmayacağım."* dedi. Osman: *"Vallahi öyleyse seni acıtacak ve uzun bir müddet seni alıkoyacağım."* dedi. Anzî: *"Vallahi ben senden taraf esenlik içinde olmayacağımı bile bile sana geldim."* dedi. Osman: *"Onu soyunuz."* dedi. Anzî: *"Bu da başka bir mektup. Beni soymadan önce onu da okuyunuz."* dedi. Osman: *"Onu getir."* dedi. Mektubu ondan alıp okuyunca *"Şu Ka'b b. Ubeyde'den mi?"* diye sordu. Anzî:

"Evet. Senin için kendi nefsin de tanıtmıştır." dedi. Osman: *"Hangi kabiledendir."* dedi. Anzî: *"O kendi kendisini nasıl ifade ediyorsa ben ancak onu öyle tanıtabilirim."* dedi. Bunun üzerine Osman, Kesîr b. Şihâb Hârisî'ye yönelerek *"Ey Kesîr! Ka'b b. Ubeyde'yi tanıyor musun?"* diye sordu. Kesîr: *"Evet ey Müminlerin Emiri! O Benî Nehd kabilesinden bir adamdır."* diye karşılık verdi.

Osman, dövülmesi için Anzî'nin soyulmasını emretti. Bunun üzerine Ali b. Ebî Tâlib (ra.): *"Bu adamı neden dövüyorsunuz? Bu adam bir mektup getiren ve taşıdığı mektubu sana ulaştıran bir elçiden başka bir şey değil."* dedi. Osman (ra.): *"Onu hapsedmem konusunda ne düşünüyorsunuz?"* diye sorunca Ali: *"Hayır, hapsedilmemelidir."* diye karşılık verdi. Bunun üzerine Osman, Anzî'yi serbest bıraktı. O da Kufe'ye, Anzî'nin hapsedileceğinden, dövüleceğinden yahut da öldürüleceğinden kuşku duymayan ashabının yanına geri döndü.

Kufeliler Anzî'nin geldiğini onu ancak karşılarında görünce anladılar. Kufe'de onun görüşünü benimseyip de yanına gelmeyen hiçbir kimse kalmadı. Kufeliler ona durumunu sorunca o da onlara Osman'la arasında geçen diyalogu haber verdi. Ayrıca Ali'nin (ra.) iyiliğini onlara anlattı. Kufeliler buna şaşırdılar. Ali hakkında hayır duada bulundular ve yaptığı eylemden dolayı onu övdüler.

Osman, Saîd b. Âs'a *"Ka'b b. Ubeyde'yi kaba bir adam ile bana gönder. Selam ile."* diye bir mektup yazdı. Osman'ın mektubu Saîd b. Âs'a gelip de o, mektubun içeriğine vakıf olunca Ka'b b. Ubeyde'ye bir elçi gönderdi. Elçi onu bağlayıp kaba bir adam ile birlikte Osman'a gönderdi. Yolun bir bölümüne varınca adam Ka'b b. Ubeyde'nin namazına, tesbihine ve yalvarıp yakarışlarına baktı. *"Biz Allah'a aitiz ve O'na döneceğiz. Ben böyle bir adamla gönderildim. Onu ölüme veya şiddetli cezaya yahut da uzun bir hapse hediye edeceğim."* dedi. Ardından Ka'b b. Ubeyde ile yoluna devam etti. Nihayet onu Osman'ın huzuruna getirdi.

[393] Osmân'a selam verince Osman ona bakmaya başladı. Sonra da *"Muaydi'yi işitmiş olman onu görmenden daha hayırlıdır."*⁹⁵

95 Bu bir Arap atasözüdür. Bir olayın haberini duymanın o olaya şahit olmaktan daha üstün olduğunu ifade etmektedir.

Bana hakkı öğretmeye mi çalışıyorsun? Sen babanın sulbünde müşrik iken ben Kur'an okuyordum." dedi. Ka'b: "Ağır ol ey İbn Af-fân. Allah'ın Kitabı sadece ilk Müslümanlara ait olsaydı sonrakiler için bir şey kalmazdı. Ancak Kur'an hem ilk Müslümanlara hem de sonradan Müslüman olanlara aittir." diye karşılık verdi. Bunun üzerine Osman "Vallahi Rabbinin nerede olduğunu bilmediğini düşünüyorum." deyince Ka'b: "Aksine ey Osman! O beni de seni de gözetlemektedir." dedi. Bu esnada Mervân devreye girdi ve şöyle dedi: "Ey Müminlerin Emiri! Bunun gibilere hilimle davranmış ol-man insanları sana karşı tamahlandırmıştır." Ka'b: "Ey Osman! Bu ve ashabı seni maceraya sürükledikleri gibi seni bize karşı kıskırt-tılar da." dedi. Osman: "Soyun onu!" diye emir verdi. Osman'ın adamları onu soydular. Osman ona yirmi kırbaç vurdu. Sonra da Kufe'ye geri gönderilmesini emretti ve Saîd b. Âs'a da şu mektu-bu yazdı: "İmdi, bu Ka'b b. Ubeyde sana gelecek olursa onu kaba ve haşin bir adamla birlikte falanca dağa gönder. Kendi beldesin-den ve bulunduğu şehirden sürgüne gönder." Ka'b, Saîd b. Âs'ın yanına gelince Saîd b. Âs, onu çağırdı. Onu ashabından Bükeyr b. Humrân Ahmerî'ye verdi. Bükeyr de ona Osman'ın emrettiği şekilde davrandı.

Talha ve Zübeyr Osman'ın yanına geldiler. Zübeyr öne çıkarak dedi ki: "Ey Osman! Ömer b. Hattâb (ra.) 'Bu işe geldiğin takdirde Benî Muayt hanedanını halkın boynuna bindirme!' diye sana vasi-yet etmedi mi!?" Osman: "Evet." diye karşılık verdi. Zübeyr: "Buna rağmen Velit b. Ukbe'yi Kufe'ye vali olarak mı atadın?" diye sorun-ca Osman: "Ömer b. Hattâb, Amr b. Âs ile Muğîre b. Şube'yi nasıl vali yaptıysa ben de onu vali yaptım. Allah'a karşı günah işleyip yaptığı işi yaptığında da onu azledip yerine başka birisini atadım." diye karşılık verdi. Zübeyr: "Neden Muâviye'yi Şam'a vali yaptın?" diye sorunca Osman: "Ömer b. Hattâb'ın onun hakkındaki görü-şünden dolayı!" dedi.

Zübeyr: "Neden Rasûlullah'ın (sav.) ashabına sövüyorsun!? Hâl-buki sen onlardan daha üstün değilsin." deyince Osman: "Sana söv-medim. Kime sövmüş isem o da bana sövmekten aciz değil." dedi. Zübeyr: "Ne oluyor sana ki Abdullah b. Mesûd'un kıraatını terk ettin ve karnının tekmelenmesi emrini verdin de o evine çekilmek zorun-da kaldı. Hâlbuki Rasûlullah (sav.) ona kıraatı öğretmiş idi." dedi.

Osman da bunun üzerine İbn Mesûd hakkında *"Onun hakkındaki bilgilerim senin bildiklerinden daha fazladır. İbn Mesûd 'Keşke Osman ile birlikte bir çakılılıkta olsaydık da en zayıfımız ölünceye dek o beni taşlasaydı, ben de onu taşlasaydım.' demiştir."* dedi. Zübeyr: *"Peki Ammâr b. Yâsir ile sorunun neydi de karnından fıtık oluncaya dek onun tekmelenmesini emrettin?"* diye sorunca Osman: *"O da insanları beni öldürmeleri için tahrik ediyordu."* diye karşılık verdi. Zübeyr: *"Peki Rasûlullah'ın (sav.) sevgili dostu Ebu Zer ile ne sorunun vardı da onu sürgün ettin? Bundan dolayı da gurbette ve kovulmuş olarak vefat etti."* diye sorunca Osman: *"Sen de biliyorsun ki o halkı bana düşman etti ve bana bütün kusur-* [394] *ları isnat etti."* diye karşılık verdi. Zübeyr: *"Peki Eşter ve arkadaşlarıyla ne sorunun vardı da onları Şam'a sürüp ailelerinden ve çocuklarından ayırdın?"* diye sorunca Osman *"Çünkü Eşter halkı benim valim Saîd b. Âs'a karşı tahrik etti. Kufe'de benim aleyhime isyan ateşi çıkardı."* dedi. Zübeyr: *"Bu saydıkların senin yaptığın işlerden en az olanlarıdır. Getirdiğin delilleri reddetmek istesem bunu yapabilirim. Ancak görüyorum ki sen kendi sayfanı istediğin yönden okuyorsun. Senin için artık telafi edilemeyecek bir günün gelmesinden korkuyorum."* dedi. Ardından Talha b. Ubeydullâh ileriye atılarak şöyle dedi: *"Ey Osman! Ümeyyeoğulları seni helak etti. Âl-i Ebî Muayt bizim hakkımızda seni tamahlandırdı. Sen bizim için nasılsan biz de senin için öyleyiz. Sen bizim lehimize davranmazsan biz de aleyhine oluruz."* dedi. Sonra da onun huzurundan çıkıp gittiler.

Osman o esnada bir hokka ve bir kartas isteterek Kufe'deki amili Saîd b. Âs'a şu mektubu yazdı: *"İmdi, Ka'b b. Ubeyde'dan dolayı büyük bir günah ve önemli bir suç işlemenden korktum. Bu mektubum sana ulaşınca sana gelmesi için ona bir elçi gönder. Sonra da acele ile onu bana gönder. Selam ile."*

Bu mektup Saîd b. Âs'a ulaşınca o, Bukeyr b. Humrân Ahmerî'yi çağırdı. Onu Ka'b b. Ubeyde'yi huzuruna getirtmekle görevlendirdi. Bukeyr, Ka'b'ı getirince onu Medine'ye gönderdi. Ka'b Osman'ın huzuruna getirtilince Osman ona selam verdi. Sonra da meclisine yaklaştırdı ve şöyle dedi: *"Ey Benî Hindli kardeş! Sen bana kaba bir mektup yazdın. Eğer sen mektupta biraz yumuşakça davransaydın ve sözlerini biraz kibarlaştırsaydın*

kuşkusuz görüşünü ve öğüdünü kabul ederdim. Ancak sen bana karşı çok kaba davrandın. Beni tehdit ettin ve öfkelendirecek şekilde beni itham ettin. Ben de öfkelenip seni cezalandırdım. Eğer üzerimde hakkınız varsa benim de sizin üzerinizde bilmemezlikten gelemeyeceğiniz hakkım vardır.” Osman daha sonra Ka'b'ın gömleğinin çıkarılmasını ve kırbaçlanmasını emretti. Ardından da bu kırbacı ona uzatarak şöyle dedi: “Ey Benî Hindli kardeş! Seni dövmeme karşılık bana kısas uygula.” Ka'b b. Ubeyde: “Bana gelince ben öyle bir şeyi yapmayacağım. Ben bu hakkımı Allah'a (cc.) bırakıyorum. İmamlara kısas uygulama sünnetini ilk başlatan ben olmayacağım. Vallahi ıslah etmen bozgunculuk yapmandan bana daha sevimli gelmektedir. Adil davranman da zulüm etmenden daha sevimlidir. Allah'a itaat etmen O'nu hışımlandırman bana daha sevimlidir.” Ka'b b. Ubeyde ayağa fırladı. Osman'ın huzurundan çıktı. Onu ashabından bir grup karşılayarak şöyle dediler: “Sana nefsinden kısas alma olanağı verdiği hâlde neden ona kısas yapmaktan vaz geçtin?” O: “Sübhanallah, o bu ümmetin yöneticisidir. Eğer o dileseydi kendi canına kısas uygulama hakkını bana vermezdi. Bana tövbe edeceğine dair söz verdi. Ben de tövbe edeceğimi ümit ediyorum.” dedi.

Şam ehlinde bir grup ileri atılarak Muâviye'yi Osman'a (ra.) şikâyet ettiler. Aynı şekilde Kufe ahalisinin seçkinlerinden bir grup da Saîd b. Âs'ı Osman'a şikâyet ettiler. Bunun üzerine Osman: “Ey topluluk! Bu iki adam hakkında ne zamana kadar şikâyet gelecek?” diye sorunca Haccâc b. Gazıyye Ensârî şöyle dedi: “Ey adam! İnsanlar sadece bu ikisinden şikâyet etmiyorlar ki, onlar senin bütün amillerinden şikâyet ediyorlar. Onlara bir elçi gönderip onları huzuruna topladın. Ardından da onları derhal görev yerlerine geri gönderdin. Öyleyse onlara ikinci bir defa bir elçi gönder. Onları bu mescitte Hz. Peygamber'in (sav.) ashabının huzurunda ihzar ettir. Hiçbir kimseye zulmetmeyeceklerine dair kendilerinden ağır sözler ve kesin misaklar al. Bu hususa riayet edeceklerine dair de yemin etmelerini iste. Sonra da onları görev yerlerine gönder. Bunlara riayet etmezlerse onları başkalarıyla değiştir. Çünkü Müslümanların salih bireyleri çoktur.”

İnsanların geneli ona buna benzer tavsiyelerde bulundular. Osman bütün amillerine elçiler gönderdi. Bütün beldelerdeki

amillerini huzurunda ihzar ettirdi. Sonra da Rasûlullah'ın (sav.) ashabına yönelerek şöyle dedi: *"Ey insanlar! Bunlar benim kendilerine güvendiğim amillerimdir. İstiyorsanız onları görevlerinden alayım ve sizin istediklerinizi o göreve atayayım."* Ali b. Ebî Tâlib (ra.) söze başlayarak şöyle dedi: *"Ey Osman! Şüphesiz hak ağırdır ve acıdır; batıl ise hafif. Sen doğru söylendiğinde öfkelenen ve yalan söylendiğinde hoşnut olan bir adamsın. Senin hakkında insanlara öyle şeyler ulaşmıştır ki onları terk etmek senin için bu hususta ayak diretmeden daha hayırlıdır. O hâlde ey Osman, Allah'tan kork da halkın senden yana rahatsızlık duyduğu şeylerden dolayı tövbe et."* Daha sonra Talha b. Ubeydullâh konuşmaya başlayarak şöyle dedi: *"Ey Osman! İhdas ettiğin şu bidatlar ve insanların daha önce görmedikleri ve alışkın olmadıkları şu yeni icraatların yüzünden halk seni beyinsiz olarak görmekte ve senden rahatsız olmaktadır. Eğer istikamet sahibi olursan bu senin için daha hayırlıdır. Eğer kaçınacak olursan dünyada ve ahirette senden daha zarar eden birisi olmayacaktır."* Bu sözler üzerine Osman (ra.) öfkelenerek şöyle dedi: *"Benden vazgeçmiyorsunuz. Serzeniş etmekten de geri durmuyorsunuz. Ben herhangi bir bidat çıkarmadım. Ancak sizler insanları bana karşı kıskırtıyorsunuz. Ey Hazremiyye'nin⁹⁶ oğlu! İhdas ettiğim şu bidatlar nelerdir?"* Bu sözler karşısında Talha ayağa kalkıp Osman'ın huzurundan çıktı. Osman da kendi kendisine *"Acaba valilerimi kendi görevlerinin başına geri mi göndersem yoksa onları azledip yerlerine başkalarını mı atasam?"* diye düşünmeye başladı.

[396] Eşter'in Hurucu

Eşter'in Haberi ve Kufe'de Osman'a Karşı Hurucu

Osman bu koşullardayken Kufe ahalisinden Şam'da bulunan Eşter'e şöyle bir mektup geldi: *"Bismillâhirrahmânirrahîm, Kufe ahalisinden bir cemaatten Mâlik b. Hâris'e! Selam sana, imdi, bizler sana işin sahih olanını haber veriyoruz. Kardeşlerinden ileri gelen bir grup toplandı. Zulüm amellerini, ihdas edilen bidatları, sana ve senin gibi Müslümanların başına gelenleri müzakere ettiler. Gördüler ki ne bu hususu onaylayabilmeleri ne de bundan hoşnut olmaları mümkündür. Saîd b. Âs ilk gidişinden sonra ikinci*

96 Osman burada annesine nispet ederek Talha'ya hitap etmektedir. Talha'nın annesi Yemen ehlinde Sa'be bnt. Hadramîydi.

defadır Osman'ın yanına çıkıp gitti. Sâîd b. Âs'ın vali olarak asla bir daha bizim yanımıza gelemeyeceğine dair Allah'a (cc.) ahitler ve sözler verdik. Eğer bize ulaşmak ve işlerimize tanık olmak istiyorsan acele et, acele! Selam ile."

Eşter Kufe ahalisinin mektubunu okuyunca Kays b. Hatîm Ensârî'ye ait şu beyti terennüm etmeye başladı:

Savaşın ciddiyet kazanacağını görünce; savaş elbisesinden iki bürdeyi giyindi.

Eşter daha sonra ashabına yolculuğa çıkmaları için nida etti. Onlar da yolculuğa çıktılar. Yürüyüşlerinin on ikinci günü öğle vaktinden önce Kufe'ye vardılar. Oraya vardıklarında günlerden pazartesi idi. Eşter Kufe'ye giriş yaptı. Mescid-i Azam'a geldi. Minbere çıktı. İnsanlar da etrafında toplandılar. Allah'a hamdü senada bulunduktan sonra şöyle dedi: *"Ey insanlar! Allah Tebârek ve Teâlâ sizlere müjdeleyici ve uyarıcı olarak elçisi Muhammed'i (sav.) gönderdi. İçinde helalini, haramını; farzlarını ve sünnetlerini açıkladığı Kitabını indirdi. Elçi, yerine getirilmesi gereken sorumlulukları getirdikten sonra ruhunu kabz etti. O da yerine insanların üzerine Ebu Bekir'i bıraktı. Ebu Bekir Onun sîretini uyguladı ve sünnetine göre davrandı. Ebu Bekir de kendi yerine Ömer'i bıraktı. Ömer de söz konusu sünneti yol edindi. İşte bu Osman b. Affân'a gelince sizler de biliyorsunuz ki ondan birtakım nahoş davranışlar ve Hz. Peygamber'in (sav.) ashabına karşı çirkin fiiller sadır oldu. Şimdi ise Allah'ın (cc.) Kitabını okuyor ve O'nun dininde derin kavrayış sahibi oluyoruz. O bizden Allah'ın dinini değiştirmemizi ve Hz. Muhammed'in (sav.) sünnetini tağyir etmemizi istiyor. Asla! Vallahi böyle bir şeyi kesinlikle yapmayacağız. İçinizden sabaha Ceraa'da olmayan kimse kalmasın.. İnşallah orada bir karargâh kuracağım. Kuvvet ancak Allah'ın yardımındadır."*

Eşter sözünü bitirince Kabîsa b. Câbir Esedî ayağa sıçrayarak [397] şöyle dedi: *"Ey Eşter! Gözünün şetri (yırtığı)"*⁹⁷ devam etsin. Tesirin silinsin. Allah gözünü ters çevirdiği gibi dinini de ters çevirsin. Gıybeti çok uzattın ve hüsranlığa neden oldun. Fitneyi emrediyor,

97 Mâlik b. Hâris, Eşter lakabıyla meşhurdu. Onun bu lakabı almasının sebebi Yermük Savaşında başından aldığı darbeden çıkan irinin akıp gözünde bir yarık oluşturmasıdır (İsâbe).

biati bozuyor ve halifeyi hâl' mi ediyorsun? Vallahi sana itaat edecek olursak birliğimiz bozulacak ve kanlarımız akacak"

[398] Kabîsa bu sözlerden sonra mescidin çakıl taşlarını alarak Eşter'e atmaya çalıştı. İnsanlar onun eline vurmaya başladılar, böylece çakıl taşları kısa düştü ve Eşter'e ulaşmadı. Eşter ona bağırdı ve şöyle dedi: *"Ey hırçın ve çokça yellenen adam. Konu halkın durumu hakkındadır. Vallahi kavmin ancak istemeyerek İslam Dinine girmiş ve ancak fakirliklerinden dolayı hicret etmişlerdir."* İnsanlar da Kabîsa'nın üzerine atıldılar. Onu dövdüler, kovdular ve mescitten çıkardılar. O esnada mescit ehlinde birisi ayağa kalktı. Allah için ondan el etek çekmelerini istedi. Kabîsa taşınarak evine götürüldü. Eşter minberden indi ve insanlara seslendi, insanlar onun etrafında toplandılar. Eşter kibleye yönelerek insanlara namaz kıldırdı. Namazını bitirince Saîd b. Âs'ın yerine bıraktığı şahsın köşkten çıkarılması emrini verdi. Kufeliler de Saîd b. Âs'ın vekili olan Sâbit b. Kays b. Hatîm Ensârî⁹⁸'yi köşkün- den çıkardılar.

Eşter dışarı çıktı. Kufe ile Hire arasında bulunan Ceraa denilen mevkide karargâhını kurdu. Âiz b. Hamele Zührî'yi beş yüz kişilik bir süvari birliği ile Basra yolunda karargâhını kurması için gönderdi. Hamza b. Sinân Esedî'yi Aynü't-Temr'e gönderdi. Hamza orada karargâhını kurdu. Amr b. Ebî Hanne Vedâî'yi Hulvân ve çevresine bin kişilik bir süvari birliği ile gönderdi. Yezîd b. Hacıyye Teymî'yi Medâin, Kuha ve çevresine yedi yüz kişilik bir süvari birliği ile gönderdi.⁹⁹

Ka'b b. Mâlik Erhabî'yi Azîb denilen bölgeye beş yüz kişilik bir süvari birliği ile gönderdi ve ona *"Eğer Saîd b. Âs Medine'den Kufe'ye emir olarak gelecek olursa onu geri döndür ve Kufe'ye girmesine izin verme. Beraberinde ne kadar mal ve Kufe'de Velit b. Ukbe'nin evine emanet olarak bıraktığı ne kadar meta varsa hepsini al."* Eşter haberi işitince 300 atlı ile çıktı. Köşkün (valinin) kapısının önüne gelerek onlara evde bulunan bütün şeyleri al-

98 İbnü'l-Esîr'e göre Saîd'in vekili Amr b. Harîs idi.

99 Burada kitabın orijinalinden düşen uzunca bir boşluk vardır. Biz bu bölümü kitabın Farsça çevirisinden (144-149) Arapçaya çevirdikten sonra ekledik (muhakkık). Çevirdiğimiz kitapta ise bu boşluk (398-410) arasına tekabül etmektedir (çev.).

malarını emretti. İnsanlar da girdiler, buldukları her şeyi aldılar ve dışarı çıkardılar. Sonra da kapıları söküp evi yaktılar. Öyle ki evde ne var ne yok hepsi yandı.

Osman bunu öğrenince (Eşter'in yaptıkları kendisine ulaşınca) ruhu daraldı. Bu eylemin Hz. Ali'nin (ra.) teşvik ve desteğiyle gerçekleştiğine kanaat getirdi ve şöyle dedi: *"Güzelliklerimi eksiklikler şeklinde insanlara izhar eden, insanları bana ve amillerime karşı kışkırtan Ali'ye ne yapacağımı bilemiyorum."* Osman [399] ardından Saîd b. Âs'ı çağırıp onu Kufe'ye geri gönderdi ve ona şöyle dedi: *"Kufe'ye ulaştığında insanlara yaklaş. Onlara güzel şeyler vadet. Eşter'e de bu amelleri terk etmesini, fitne çıkarmasını söyle. Benim zann-ı galibime göre insanlar seni görünce Eşter'i terk edecek sana geleceklerdir."* Saîd, Osman'ın kendisine emrettiği şekilde Kufe'ye gitti. Azîb denilen bölgeye yaklaştığında Abdullah b. Kinâne Hattâb beraberindeki üç yüz kişilik süvari birliği ile ona yönelerek şöyle dedi: *"Ey Allah'ın düşmanı! Nereye gidiyorsun. Geldiğin yere geri dön. Vallahi senin Fırat suyundan bir damla içmene dahi izin vermeyeceğiz. Sen bundan ilerisine nasıl tamah edersin?"* Ardından her birisi diğerine saldırmaya başladı. Saîd onlara karşı koyacak gücünün olmadığına kesin kanaat getirince geri döndü.

Halife ile Eşter'in Mektuplaşması

Müminlerin Emiri Osman b. Affân'ın (ra.) Mâlik Eşter'e Mektubu

Osman, Saîd b. Âs'ı Kufe'ye doğru gönderince Kufe ehline bir mektup yazdı ve Abdurrahman b. Ebî Bekir aracılığıyla bu mektubu gönderdi. Mektubun içeriği şöyledir:

"Bismillâhirrahmânirrahîm. Müminlerin Emiri Osman b. Affân'dan Mâlik b. Hâris'e ve onunla birlikte olan ashabına! İmdi, biliniz ki Halife'ye itiraz etmek ve ona ta'nda bulunmak büyük bir günahdır. Günahından ötürü onun cezalandırmaya çalışmak ise vahim bir olaydır. Bunun ise azap ve cezalandırmadan başka bir karşılığı yoktur. Valime ve sizin yanınızdaki naibime neler yaptığınızı biliyorum. Biliniz ki zulmün sonucu aleyhinize dönecektir. Bu tutumunuzla sizler kendi nefislerinize karşı Allah'ın hışım ve gazap kapısını açtınız. Nitekim sizler halk için de fitne kapısını açtı-

niz ve bununla ahdi bozdunuz. Sizler isyana ilk başlayan ve tefrika yolunu ilk açan kimseler oldunuz. Bu ümmet içinde isyana rağbet eden herkes size muvafakat gösterecek, uyacak ve bunun vebali de sizin boyunlarınızda olacaktır. Allah'tan korkun ey Allah'ın kulları! Bu çirkin amellerinizden tövbe ediniz ki kurtuluşa erişesiniz. [400] Çıkardığınız bu kargaşa ile ulaşmak istediğiniz bir hedef veya arzunuz varsa bana yazınız. Eğer emirden hoşnut değilseniz ben onu size gönderdim. Onu görevden alayım ve başka birisini yerine göndereyim."

Abdurrahman b. Ebî Bekir Kufe'ye ulaşip da mektubun içeriğini onlara bildirince Kufe ehli birbirlerini davet ettiler ve mektubun içeriğine muttali oldular. Eşter'e "Bu mektuba cevap ver." dediler.

Eşter de aşağıdaki mektubu yazdı:

"Bismillâhırrahmânırrahîm. Bu mektub Mâlik b. Hâris'ten ve bir grup müslümandan Peygamber Muhammed'in sünnetinden sapan Halife'ye! İmdi, bil ki mektubun bana ulaştı. Mektubunda Halife'ye itiraz etmenin, birliği bozmanın, imamlara ta'n etmenin büyük bir olay ve açık bir zarar olduğuna değinmişsin. Bu söz halifenin adil olması ve işleri hak üzere yürütmesi şartıyla doğrudur. Halife'nin doğru ve salah yolu dışında başka bir yol üzere yürütmesine gelince ona itiraz etmek Allah'a giden bir vesile ve O'na büyük bir yakınlıktır. Valiye zulmettiğimiz ve ona saygı göstermediğimiz şeklindeki belirttiğin hususa gelince biz senin amiline zulmetmedik. Aksine onu kendi nefsine ve Allah Teâlâ'nın kullarına zulmetmekten engelledik. Sana düşen de bizim senin emirlerine itaat edebilmemiz ve hak yolunda sana yardımcı olabilmemiz için kendi nefsi ve amillerini zulümden ve düşmanlıktan nehyetmendir. Amiline zulmetmiş olduğumuz şeklindeki sözüne gelince bu da zararı sana dokunacak olan yanlış bir zandır. Çünkü sen adaleti zorbalık, insafı davranmayı da zulüm olarak adlandırmaktasın. Allah'a hamd olsun ki bizler dosdoğru yol üzere olup seçkin bireylerin yoluna girmişiz. Bu hususta da bizim herhangi bir kuşumuz söz konusu değildir ve bu tutumumuzu da değiştirmeyiz. Bizi taklit eden herkes de dosdoğru yol üzeredir, saadet yoluna iletilmiştir, dünya ve ahirette de azizdir. Sünnetlerin ve farzların ikamet edilmesi hususunda yağcılık da yapmayacaktır. Bize emretmiş

olduğün tövbe ve hakka dönmeye gelince bizler sapıklardan olalım ve takvâdan uzak olalım diye sana itaat etmedik. İsteklerimizi yazmamıza ve bizim razı olacağımız bir emiri atayacağına dair belirttiğün hususa gelince bizim ilk arzumuz Allah'tan bağışlanma dilemen, senin bize ve ailelerimize ve çocuklarımıza karşı yaptığın zulüm ve taşkınlıklar ve Müslümanların üzerine atamış olduğün zalim ve fasık valilerinden dolayı işlediğün günahından tövbe etmendir. Nefsini ıslah eder, Allah Teâlâ ve Rasûlünün emirleri çerçevesinde duruşunu sahih hâl e getirirsen sana itaat edenlerden, emirlerini uygulayanlardan oluruz. Aksi takdirde isyanımız ve [401] muhalefetimiz üzere kalır ve Allah bizimle senin aranda hükmedinceye kadar bu hâl üzere ısrar ederiz. Eğer nasihatlerimizi kabul eder, değışen amellerinden tövbe edersen sana tarafımızdan bazı adamlar göndereceğiz. Onlara öyle yardımcı ol ki sana detaylı bir şekilde anlattıklarımız hususunda bize dönüp de senin hâlin ve tövben hakkında haber versinler. İnsanlara adaleti uygulasin ve İslam'ın şerf emirlerini ikamet etsin diye de bize Abdullah b. Kays'ı gönder. Haraç mallarının ve Beytülmalın hukukunun tahsili için de Huzeyfe b. Yemân'ı ata ki insanlardan üzerlerine vacip olan malları tahsil etsinler. Safd b. Âs ve Velit b. Ukbe gibi insanlara zulmeden ve bunu caiz gören ve nefislerinin arzularını talep eden akrabalarından ve Ehl-i Beyt'inden olan yakınlarına gelince onları kendi yanında koru. Eğer buna muvafakat edecek olursan bizler senin emrine itaat ederiz. Yoksa Allah'tan kork ve bidata girişmeksizin bu velayeti bırak. Yönetimin saygınlığını koru. Onu istikamet caddesi ve takvâ yolu üzere terk et. Getirmiş olduğı hayır veya şer amelden her birisinin kıyamet gününde karşılığını göreceğine kesin yakin et. Allah şöyle buyurmaktadır: 'Bu, Allah'ın, kötölük edenleri yaptıklarıyla cezalandırması, güzel davrananları da daha güzeliyle mükâfatlandırması içindir.'¹⁰⁰ Selam ile."

Eşter mektubun yazımını bitirdikten sonra kendilerine güvendiğı birtakım kimseleri çağırarak mektubu onlara verdi ve "Medine'ye gidiniz ve bu mektubu ona ulaştırınız." dedi. Bunlar Medine'ye ulaştıklarında Müminlerin Emiri'nin bulunduğı yere gittiler. Onlardan bazısı Osman'a halife sıfatını kullanarak selam verirken bir bölümü böyle davranmadı. Onlara "Neden Müminle-

rin Emiri'ne selam vermediniz?" diye sorulunca Kümeyl b. Ziyâd şöyle dedi: "İşlemiş olduğu hatalı ameller sebebiyle. Eğer onlardan döner, tövbe eder ve doğru yola girecek olursa o bizim emirimizdir. Yoksa bizim için emir değildir." Ona: "İstekleriniz ve hedefleriniz nelerdir?" diye sorduklarında ise şöyle dediler: "Öncelikle alışkın olduğumuz vatanlarımızdan çıkmamamız, ailelerimiz ve çocuklarımızdan ayrılmamamız, maaşlarımızın bizlere ulaştırılması, yakınlarından gururlu gençlerin bizlere gönderilerek başımıza geçirilmemeleridir. Onlar nefsânî arzularına ve şehvetlerine uyan kimselerdir. Ayrıca kötü insanlar da seçkinlere öncelenmemelidir." [402] Bunun üzerine Müminlerin Emiri Osman (ra.) şöyle dedi: "Hangi kötü insanları sizin seçkin insanlarınıza öncelemiştir?" Kufe'nin kurrarlarından Zeyd b. Huseyn Tâî öne atıldı ve şöyle dedi: "Salih bir adam vardı. Bir münker görünce hak kelimenin yücelmesi, zulmün meşalesinin söndürülmesi için diliyle ona karşı çıktı. Bu adam yerinden hareket etmeden önce oradakiler onu öyle dövdüler ki dişleriyle yeri ısırdı. Ben de bu sözü söylüyorum. Eğer benim dövülmemi emredeceksen bil ki ben zaten bunu ümit ediyordum. Allah aşkına ey Osman bunların sana karşı çıkmalarına neden olan şu davranışları terk et. Yoksa Kureyşli müminler senin itaatinden çıkacaklar ve seni görevden hâl'edecekler." Osman: "Ben tövbe ettim ve sizin hoşlanmadığınız bütün şeyleri terk ettim. Allah'ın Kitabı ve Rasûlünün sünnetiyle amel edeceğime dair sizlere söz veriyorum." diye karşılık verdi. Onlar da "Eğer bunu yapacak olursan bizler emrine itaat eder, hükmünü kabul ederiz." diye karşılık verdiler. Osman daha sonra onların en güzel bir şekilde ağırlandıklarını ve onlara saygı gösterilmesini emretti. Sonra da Kufe ehline bu boyutu haiz cevabî bir mektup yazdı.

Kufe'ye Mektup

Müminlerin Emiri Osman'ın (ra.) Kufe Ahalisine Mektubu

"İmdi, biliniz ki ey Kufe ahalisi mektubunuz bana ulaştı ve ben de onu okudum. Bana karşı cüretinize, yapmadığım ve emretmediğim şeylerden dolayı beni kınamanıza şaşırdığım gibi mektupta yazdıklarınıza da şaşırdım. Benim hakkımda bu derece cürete sahip olan kimse hakkında düşündüm. Şeytanın ayak kaydırmalarının dışında başka bir şey göremedim. Böyle bir mektubu yazdırmaya İblis dışında hiç kimse güç yetiremez. Cehaletinizin ulaştığı

seviyeden dolayı ruhum daraldı. Sizlerin hileye düştüğünüzü ve fitneye düşer olduğunuzu anladım. Bütün bunlarla birlikte kendilerinizin hidayet ve sırat-ı müstakim üzere olduğunuzu sanıyorsunuz. İşlerinizi üstlensin, namaz kıldırın diye Ebu Mûsâ Eşarî'yi sizlere göndereceğimi yazdım. Ayrıca haracı toplaması için de Huzeyfe b. Yemân'ı da sizlere gönderiyorum. Bu dizginlerin sizin elinize geçmesi demektir. Ey Kufe ahalisi sizin bu isteğinize icabet ettim. Kendisine döneceğiniz Allah'tan korkunuz. Kendi nefislerinizi fitneye atmayınız. Cemaatten ayrılmayınız. Söylemediğim sözü kabul etmeyiniz. İşlemediğim ameli bana nispet etmeyiniz. Ben asla nefsânî eğilimlerinize itaat etmeyeceğim, hak olarak gördüğüm şeye de aykırı davranmayacağım. Allah'tan benim ve sizin için hidayeti talep ediyorum. Ben Allah'ın taatine devam edeceğim ki Allah bizden razı olsun. Kuvvet ve kudret ancak yüce ve ulu olan Allah'ın yardımıyladır."

Osman, daha sonra Ebu Mûsâ Eşarî'yi ve Huzeyfe b. Yemân'ı Sevad'a (Irak'a) gönderdi. Eşter kendi etrafına toplamış olduğu orduyla kırk gün geçirdikten sonra Irak'a döndü. Ebu Mûsâ Eşarî, Eşter'in yanına gidip geliyordu. Ebu Mûsâ ve Huzeyfe'den her birisi adalete uygun bir şekilde görevlerini yerine getiriyor ve insanlara da güzelce muamele ediyorlardı.

Müminlerin Emiri, Ebu Mûsâ ve Huzeyfe'yi Kufe'ye gönderdikten sonra minbere çıktı. İnsanlara hutbe verdi. Allah Teâlâ'ya [403] senada bulunduktan Rasûlüne selam getirdikten sonra şöyle dedi: "Allah'tan korkunuz ve emir sahiplerine itaat ediniz. Cemaatten ayrılmaktan sakınınız, biatinizi koruyunuz. Biliniz ki işler Allah'ın takdirine bağlıdır. Allah'ın yargısını geri çevirecek, hükme mani olacak hiçbir kimse yoktur. Sizler ne zaman bize itaat etmek için çaba ortaya koyacak olursanız o derece bize yakınlığınız artar. Hepimiz Allah'ın fazlı ve lütfunun bizi kapsaması için O'na ümit beslemekteyiz. İşlerimizi O'na ısmarladık. O'nun yardımına ve korumasına tevekkül ettik." Osman daha sonra ellerini kaldırarak şöyle dua etti: "Allah'ım beni kendi nefsimi bırakma ki işimden aciz kalmayayım. Yarattıklarından hiçbir kimseye de bırakma ki beni yarımsız koyarlar. Sen ey Rabbim! İçinde yaşadığım şu dünyanın işlerini ve kendisine varacağım ahiretimin işlerini sen üstlen. Kuşkusuz sen her şeye kadirsin. Bu Allah'a kolaydır."

Mısırlıların Şikâyeti

Mısırlıların Medine'ye Ulaşmaları ve Amillerinden Şikâyetle Bulunmaları

Ebu Mûsâ Eşarî ve Huzeyfe b. Yemân'ın Kufe'ye vardıklarında yaptıkları ilk şey Eşter ile buluşmaları oldu. Hac mevsimi yaklaşmış idi. Osman, Abdullah b. Abbâs'a seslendi ve ona hacca gidip insanlara hac ibadetlerini yaptırmalarını ve onların maslahatlarını gözetmelerini emretti. İbn Abbâs da bu emir üzerine hacca gitti.¹⁰¹ Hac menasiklerini yaptırdıktan sonra da Medine'ye döndü.

Aynı dönemde amillerinden şikâyetçi olan Mısır'ın ileri gelenlerinden bir grup Medine'ye ulaştı ve Mescid-i Nebvî'ye girdiler. Muhâcirler ve Ensârdan bazı kimseleri görünce onlara selam verdiler. Onlar da selamlarını aldılar ve Mısırlılara Medine'ye gelmelerini sağlayan şeyin ne olduğunu sordular. Onlar: [404] *"Amilimizin bazı çirkin eylemlerinden dolayı."* diye karşılık verdi. Ali b. Ebî Tâlib onlara şöyle dedi: *"İşinizde acele etmeyiniz. İsteğinizi bizzat İmama söyleyiniz ve 'Vali Halife'nin emirlerine göre değil de kendi kişisel reyine göre dilediği gibi davranıyor.' deyiniz. Valinin yapmış olduğu ve sizin de çirkin olarak kabul ettiğiniz bütün davranışlarını ona haber veriniz. O da valiyi kınayacak ve onu çağıracaktır. Böylece isteğiniz hâsıl olacak. Valinin yaptığına karşı çıkmaz ve yerinde sayarsa bu durumda maslahatın neyde olduğunu ve ne yapmanız gerektiğini düşününüz."* Mısırlılar ona dua ettiler ve *"Bize nazik davranmanı ve bizimle birlikte Osman'a gelmen için kendini yükümlü saymanı ümit ediyoruz."* dediler. Ali: *"Benim huzurda bulunmama ihtiyacınız yok. Siz bu iş için yeterlisiniz"* dedi. Onlar: *"Doğrudur, ancak bize şahit olman için orada hazır olmanı arzuluyoruz."* dediler. Ali: *"Orada benden daha kuvvetli bir tanık da olacaktır. Cereyan edecek bütün şeyleri görecektir ve işitecektir."* dedi. Onlar: *"Sen Rasûlullah'ın (sav.) kardeşi olduğun hâlde şehadeti senin şahadetinden ve huzurda bulunuşu senin huzurda bulunuşundan daha büyük olan kimdir?"* diye sorunca

101 *Murûcu'z-Zeheb'e* (IV, 448) göre hicretin 25. yılından 34. yılına kadar insanlara hac yaptırma görevini bizzat Osman'ın kendisi üstlenmiştir. Abdullah b. Abbâs sadece hicretin 35. yılında insanlara hac yaptırma görevini yerine getirmiştir.

Ali "Allah (cc.)! O bütün mahlûkatlardan daha büyük ve kullarına kendi nefislerinden daha merhametlidir. Beni ve konumumu bırakınız, Müminlerin Emiri'ne gidiniz, durumunuzu ve amile karşı öfkelenmenize neden olan şeyleri ona açıklayınız. Umulur ki amacınız gerçekleşir ve siz de hoşnut olursunuz." diye karşılık verdi.

Bunun üzerine Mısırlılar Osman'ın evine yöneldiler. Ondan izin talep ettiler. Osman onlara izin verince içeri girip ona selam verdiler. Müminlerin Emiri onlara saygı gösterdi ve onları kendisine yaklaştırdı. Sonra da onlara: "Sizi getiren şey nedir? Sizler bıkip da benden bir emir olmaksızın buraya gelecek derecede birisine mi öfkeleniniz yoksa valinizden mi şikâyetçisiniz? İsteğinizi söyleyiniz." deyince Mısırlılar şöyle dediler: "Bizim geliş sebebi-miz amilinizden hoş olunmayan birtakım davranışların meydana gelmesidir. Biz bu davranışları hoş karşılamadığımızdan sana geldik ki sen de onu çağırasın ve ona bu davranışlar hakkında sorasın. Ey Halife Allah'ın senin üzerindeki nimeti çoktur. Nimetin şükrünü yerine getir ve Allah'tan kork." dediler. Bunun üzerine Osman: "Benden tezahür edip de makbul olmayan fiiller hangileridir, bana bir açıklayınız." dedi. Mısırlılar: "Bizden hakkı istemen nedeniyle sana hakkı söyleyeceğiz. Sana karşı öfkelenmemizi sağlayan ilk şey senin Rasûlullah'ın (sav.) Taif'e sürdüğü Hakem b. Ebi'l-Âs'ı özel adamlarının arasına almandır. İkinci olarak mus-hafın bölümlerini yakman, üçüncü olarak Allah'ın kullarına rızkı olan yağmur suyunu engelleyip akrabalarına bağışlaman ve insanları bu sudan mahrum etmendir. Son olarak da Rasûlullah'ın sahabesinden bir grubu haksız yere şu beldeden sürmen, onları aile ve aşiretlerinden ayırmandır. Hâlbuki Allah (cc.) '(Ey İsrailoğulları!) Birbirinizin kanını dökmeyeceğinize, birbirinizi yurtları-nızdan çıkarmayacağınıza dair sizden söz almıştık. Her şeyi gö-rerek sonunda bunları kabul etmiştiniz"¹⁰² buyurmaktadır. Ayrıca sen görüntü itibarıyla insanlara itaat ediyor sonra istibdada baş-vuruyorsun. Hâlbuki Allah'a isyan eden kimse hakkında şeriatın hükmü ona itaat edilmemesidir. Eğer sen Allah'a (cc.) itaat eder ve O'nun emirlerine uyarsan bizler de sana itaat eder, emirlerine uyar, çocuğun anne ve babasına gösterdiği saygının aynısını sana da göstererek senin hürmetini yüceltiriz. Ancak güzel fiillerden [405]

yüz çevirir, aynı siret üzere devam edersen asla sana itaat etmeyecek, emirlerini uygulamayacağız. Sonuç da biz de helak olacağız, sen de helak olacaksın. Öyleyse Allah'tan kork, bir kul olduğuna inan. İğneden ipliğe her şeyden hesaba çekileceksin. Allah (cc.) kullarının hâllerine muttalidir. Bütünü O'na dönecektir. İnsan erk ve sorumluluğu miktarınca sorguya çekilecektir. Zayıfların hesabı da en alt seviyede olacaktır. Biz bildiklerimizi sana söyledik ve boynumuzdan bu sorumluluğu çıkardık. Bundan sonrası sana kalmış.” diye karşılık verdiler.

Osman, Mısırlıların kelimini işitince renkten renge girdi. Başını eğerek bir müddet düşündü. Sonra başını kaldırarak onlara şöyle hitap etti: “Ey cemaat! Aşırıya kaçtınız ve sözü uzattınız da uzattınız. Cevaba nereden başlayacağım bilemiyorum. Hakem b. Ebi'l-Âs meselesine gelince o münasip olmayan birtakım davranışlarda bulundu. Rasûlullah'ın (sav.) hakkıyla bağlantılı olan bu fiiler ona nispet edildi. Rasûlullah da ondan eziyet duydu ve onu Medine'den çıkardı. (Bundan sonra ben kendim Hz. Peygamber'in (as.) yanına vararak Hakem için şefaathçi oldum ki Hakem'i Medine'ye geri döndürsün. Rasûlullah da benim bu isteğime olumlu yanıt verdi. Sonra Rasûlullah'ın (as.) Rabbinin yanına intikal etmesi, bu olayın üstünden birkaç yıl geçmesi, hilafetin bana ulaşması, Hz. Peygamber'in (as.) onu Medine'ye geri getirme niyetinde olduğundan ümitli olmam, benimle Hakem arasında akrabalık bağı bulunması itibariyle ona bir mesaj gönderdim ve onu Medine'ye getirdim. Medine'de de ondan eziyet görecektir hiçbir kimse yok idi. Bir kimse şikâyetçi olursa ben sizin hoşnut olmanız için oldukça hırslıyım. Valinin ve valinin vekillerinin ahvalini ve muamelelerini¹⁰³ tahkik edecek birisini göndereceğiz. Sonra da adalet ve doğruluk yoluna girsinler, şer yolundan kaçsınlar diye onlara hücceti ikamet edeceğiz.” Mısırlılar şöyle dediler: “Bu yeterli değildir. Amilleri ve naipeleri yanına çağırılmalısın. Ayrıca onların hâllerini ve davranışlarını tahkik edecek şahısları göndermelisin. Eğer onlar sana bizim haber verdiğimiz şeylerin aynısını aktaracak olurlarsa sen bundan sonra amelleriyle onları yüzleştirecek ve

103 Taberî'ye (V, 99) göre Osman incelemelerde bulunmaları için Muhammed b. Mesleme'yi Kufe'ye, Üsâme b. Zeyd'i Basra'ya ve Ammâr b. Yâsir'i ise Mısır'a göndermiştir.

bu hususta onlardan takrir alacaksın.” Müminlerin Emiri onlara şöyle karşılık verdi: “Aynen böyle yapacağım. Baş göz üstüne.” Ardından birisini Kufe ehline diğerini de Mısır ehline olmak üzere şu iki mektubu yazdı:

“Bismillâhirrahmânirrahîm. Allah’ın kulu, Müminlerin Emiri [406] Osman’dan amillerine ve naiplerine! İmdi, biliniz ki insanlar benim hakkımda beni zulme nispet ettikleri sözler söylüyorlar. Ben ise asla zulme razı değilim. Amillerimin ve naiplerimin Allah’ın hükmüne muvafakat göstermedikleri bir eylemi ve bir hükmü kabul etmiyorum. Ayrıca sizlere şu hususta yemin ediyorum ki benim kendisinin üzerinde hakkı olduğuma ve bana itaat etmenin gerekliliği görüşünde olan her kim varsa bu mektubun içeriğine muttali olur olmaz derhal bana yönelsin ve Medine’ye gelsin ki sizin hâllerinizi tahkik edeyim. Sizden despotluk ve zulüm sadır olmuşsa onu ıslah edeyim. Sonra da güvenilir ve adil bir kişiyi onun yerine atayayım ve vacip olduğu şekliyle inşallah reayanın hukukunu muhafaza edeyim. Kuvvet ancak Allah’ın yardımıyladır.”

Bu mektup Kufe, Basra ve Mısır ahalisine ulaşp da insanlar mektubun içeriğini öğrenince Eşter beraberinde yüz kişilik bir grup ile Medine’ye ilk ulaşan kimse oldu. Ardından onu Basra’dan Hukeym b. Cebele iki yüz elli kişilik bir birlik ile takip etti. Ondan sonra da Ebu Amr Yezîd b. Verkâ Huzâî, Alkame b. Udeys Belvî, Kinâne b. Bişr Tecîbî, Sevdân b. Hamrân Murâdî Mısır’dan dört yüz kişilik bir birlik ile geldi. Bunlar Medine’de toplandılar. Osman’a karşı birtakım alacakları olan Muhâcir ve Ensârdan bazı kimseler de bunlarla bağlantıya geçti. Osman hakkında görüş alışverişinde bulundular. Hepsisi de Osman’ın hilafetten azledilmesi, azledilmeyi kabul etmezse öldürülmesi gerektiği görüşünde birleştiler. (Bu karar üzerinde ittifak ettiler.) Sonra da kararlarıyla Osman’ın karşısına çıktılar. Osman onların davetlerine pişman oldu ve onlardan korktu. Sonra evine girdi, kapısını kapattı, dama çıktı, damın üzerinden şöyle diyerek onlarla konuşmaya başladı: *“Ey insanlar! Benden ve amillerimden ne istiyorsunuz. Değiştirebilmeme neden muvafakat etmiyorsunuz. Amacınızı bildiriniz ki sizin için o meseleyi tahkik edeyim ve hoşnutluğunuzu elde edeyim?”* Onlar: *“Sen bizden yağmur suyunu engelledin. Davarlarımızın bu sudan suvarılmalarına mani [407]*

oldun.” diye karşılık verdiler. Bunun üzerine Osman: “Ben suya, zekât develeri için mani oldum. Şimdi ise bu sizi memnun etmiyorsa işte bu sizindir. Dilediğinizi yapınız.” diye karşılık verdi. Onlar: “Senin bu suyu engelleme Ömer’in engellemesinden daha fazla idi.” dediler. Osman: “Bu dönemde zekât develeri çoğaldı. Bundan dolayı bu suya duyulan ihtiyaç arttı. Ben bundan dolayı bu suyu engelledim.” dedi. Onlar: “Mushafları paramparça ettin ve onları yaktın.” deyince Osman: “Kıraatlar çoğaldı. İnsanların ihtilafa düşmelerinden korktum. Huzeyfe b. Yemân bana gelerek şöyle dedi: ‘İnsanlar Kur’an’ın vecihleri hakkında görüş ayrılığına düştüler. Onlardan birisi benim kıraatim daha faziletlidir derken, bir diğeri benimkisi daha fasihtir diyor.’ Ben de ihtilafa neden olan şeyleri gidermeyi ve insanları tek bir kıraat etrafında toplamayı istedim.¹⁰⁴ Bu amelikle de Müslümanların hayrından başka bir şeyi talep etmedim. Eğer ben onları hâlleri üzere bıraksaydım çoğu defa Kur’an’dan olmayan şeyi Kur’an’a katacaklardı. İşte bu esnada da Kur’an çerçevesinde ve ümmet arasında kıraat hakkında görüş ayrılıkları başlayacaktı.” diye karşılık verdi. Onlar: “Bu gelmiş geçmiş bir konudur. (Bu konuda senden özür diliyoruz.) Peki, Hz. Peygamber (sav.) ile birlikte neden Bedir Gazasında bulunmadın?” diye sorunca Osman: “Ben o savaş esnasında Hz. Peygamber’in (sav.) damadı idim. Benim eşim de oldukça hastaydı. Hz. Peygamber (sav.) bana ‘Ben, eşin hakkında endişeliyim. Sen bu gazadan muafsın. Git hanımının yanında bulun ve onu tedavi et ki hastalığından kurtulup şifaya kavuşsun.’ dedi. Hz. Peygamber (as.) Bedir Gazasından dönünce ganimetlerden de bana hisse ayırdı. Bu iş de sizin tarafınızdan bilinmektedir.” dedi. Onlar: “Rıdvân Biatinde neden bulunmadın?” diye sorunca Osman: “Sizler de biliyorsunuz ki Hz. Peygamber (sav.) bu esnada beni elçi olarak gönderdi. Biat aldığı esnada da kendi sağ elini sol elinin üzerine koydu ve ‘Benim bu elim Osman’ın eli konumundadır.’ buyurdu.” dedi. Onlar: “Peki Uhud Savaşından neden kaçtın ve neden Hz. Peygamber’i (sav.) terk ettin. Hâlbuki bu büyük bir

104 Osman, Zeyd b. Sâbit, Abdullah b. Zübeyr, Saîd b. Âs ve Abdurrahman b. Hâris’e Mushafları çoğaltmalarını emretti ve şöyle dedi: “İhtilafa düşecek olursanız Kur’an’ı Kureyş lehçesi ile yazınız. Çünkü Kur’an onların lehçesi ile nazil olmuştur. Onlar mushafı çoğalttıktan ve her şehre bir Mushaf gönderdikten sonra Osman geriye kalan Mushafların yakılmasını emretti.”

günahtır.” deyince Osman: “Allah bu konudaki günahımı affetmiştir.” dedi. Onlar: “Peki bazı salih kimseleri dövmen, bazılarını da Medine’den çıkarman, gururlu bazı gençleri atayıp da onların haksız yere bizim kanlarımız ve mallarımız hakkındaki tasarrufları hakkında ne diyeceksin? Ayrıca sen, sürgüne gönderdiğin [408] kimselerin maaşlarını da vermedin. Nihayetinde onlar gurbet yurdunda çocuklarından ve aziz dostlarından uzak bir şekilde vefat ettiler. Ölümleri esnasında bir kefen dahi bulamadılar. Onlar bunu ancak sadaka olarak bulabilirlerdi.” diye sorunca Osman: “Onları vatanlarından çıkartıp diğer yerlere göndermeme gelince bir maslahat sebebiyle bunu yaptım. Bu şahıs sürekli olarak bana kötü söz söylüyordu. İnsanları bana karşı kıskırtıyordu. Ben de onun başka bir yerde ikamet etmesini gerekli gördüm. Eğer ben onları kendi yerlerinde bırakacak olsaydım onlar insanları bana karşı harekete geçirecek ve Müslümanlar arasında tefrikayı yaygınlaştıracaklardı. Eğer bu bir günah ise ben bu sebepten kendi nefsinı koruyan ilk yönetici değilim ki siz bunu benim için bir günah sayasınız. Onlardan birisi gurbette vefat ettiyse Allah kuşkusuz aramızda hüküm edecektir. Eğer sizler gurbet hâlinde yaşayan bir şahsı görüyor ve onu uzaklaştırmış olmamdan dolayı beni günahkâr olarak görüyorsanız ona bir elçi gönderin de gelip burada hazır olsun. Eğer ben bir kişiyi haksız yere dövmüş isem benden kisasını alsın.” dedi. Onlar da “Ammâr b. Yâsir senden kisasını alacak ilk kişidir.” dediler.

Bunun üzerine Müminlerin Emiri şöyle dedi: “Ammâr’ın dövülmesinin sebebi, o, acele etti, bana karşı yüzünü buruşturdu, beni zalim olarak nitelendirdi ve saygınlığımı da korumadı. Şimdi ise iş kolaydır. Ona ‘gelsin de benden kisasını alsın’ deyiniz. Amillerim hakkında sözünüze gelince eğer onların arasında reayaya kötü bir şekilde muamele ettiğini gördüğünüz birisi varsa onu azlediniz. Eğer onları istikamet sahibi ve adil olarak bulduysanız dilerseniz onu amelinde ikrar ediniz.”

Onlar: “Kamu mallarını akrabaların ve Ehl-i Bey’in arasında dağıtmana ne diyeceksin?” diye sorunca Osman şöyle dedi: “Müminlerin Emiri Ömer de bu şekilde tasarrufta bulunurdu. O da fazilet ehlini ve İslam’da önceliği olan kimselerin maaşlarına bir öncelik tanırdı.” Bunun üzerine onlar: “Ey Allah’ın düşmanı! Ömer’in

bağışları senin verdiklerinin yüzde birine ulaşmaz. (Bu cümle 'sen oldukça haddi aşkın' anlamına gelmektedir.)" dediler.

Osman onlara şöyle dedi: *"Öyleyse beni hesaba çekiniz. Benim bağışlarımın hangi seviyeye ulaştığına bir bakınız. Ben kendi malımdan onu ödeyeceğime dair size söz veriyorum. Eğer bir şey kalacak olursa onu da doğrultacağımın taahhüdünü veriyorum. Ey Müslümanlar neden beni öldürmek istiyorsunuz. Bundan vaz-*
 [409] *geçiniz. Ben Hz. Peygamber'in (sav.) 'Şu üç kişi hariç bir Müslümanın kanının akıtılması helal değildir: İslam'a girdikten sonra kâfir olan bir kimse öldürülür. Evlendikten sonra zina eden bir adam recm edilir. Haksız yere bir insanı öldüren kimse öldürülür.'*¹⁰⁵ *buyurduğunu işittim. Allah'a yemin ederim ki O beni hidayete erıştirdikten sonra ne dinimi değiştirdim. Ne bir kimseyi öldürdüm. Sadece Müslüman olduktan sonra değil Cahiliyye döneminde de zina etmedim. Elimi Hz. Peygamber'in (sav.) eline koyduktan sonra bir defa olsun onu avretimin üzerine koymadım ve bu hususta hayâ ettim."* İnsanlar onun sözlerinden etkilendiler, onun hakkındaki su-i zanlarından utandılar ve dağıldılar.

Osman daha sonra özel adamlarından bazılarını Ammâr b. Yâsir'e gönderdi. Onunla sulh etmeyi veya kendisinden kisasını almasını istedi. Ammâr da bunu kabul etmekten kaçındı ve kendisine sert bir şekilde cevap verdi. Osman tarafından gönderilen heyetin ileri gelenlerinin yüzlerine *"Osman beni asla kandıramayacak. O beni öyle bir dövdü ve öyle bir alçaltdı ki!"* diye haykırdı. Osman ayrıca Abdullah b. Ömer'e bir elçi gönderdi. Abdullah onun yanına varıp da hazır olunca ona şöyle dedi: *"Benim hakkımda düşüncelerinin nereye ulaştığını bana söyle."* İbn Ömer: *"Ey Osman! Ben Hz. Peygamber (sav.) döneminde bulundum. O benden razıydı. Ebu Bekir ve ondan sonraki babamın hilafeti döneminde de böyle bir durum söz konusuydu. Babamın benim üzerinde iki hakkı vardır: Babalık hakkı ve hilafet hakkı. O da daima benden hoşnuttu. Benden uygunsuz bir kelime işitmedi. Nihayet senin hilafet sıran geldi. Sana elimden geldiğince itaat ettim ve gücüm ölçüsünce de sana karşı samimi olmaya çalıştım. Ben, se-*

105 Bu hadisi Ahmed *Müsned*'inde (I, 61, 63, 70, 382, 444 ve 456; VI, 58, 214) tahric etmiştir. Bu hadisi ayrıca İbn Kesir (VII, 201) ve İbn Sa'd (III, 67) da nakletmiştir. Bu hadisi Sünen-i Erbaa müellifleri de rivayet etmişlerdir.

nin bana öfkeleneneceğini sanmıyorum. Şimdi ise bana emret ki ben yerine getireyim.” dedi. Osman: “Ey Ebu Abdurrahman! Ben senden bunu istemiyorum. Allah Ömer’in ailesine hayırla karşılık versin. Ancak sen şu topluluğun neler dediğini, neler düşündüklerini ve beni hilafet makamından hâl’ etmek istediklerini görüyorsun.” deyince Abdullah: “Eğer onlara itaat edecek olursan sen de biliyorsun ki bu dünyada ebedi kalmayacaksın.” dedi. Osman: “Biliyorum, ne kadar yaşarsam yaşayayım bu dünyadan ayrılacağım.” dedi. Abdullah: “Cennet ve cehennem onların elinde mi değil mi!?” diye sorunca Osman: “Hayır ellerinde değil.” diye karşılık verdi.

Abdullah: “Doğru olan görüş şudur ki, İslam’da bu tür bidatları ikrar etmemendir. Hangi vakitte olursa olsun insanlardan bir grubun halifeye öfkelenip onu görevden azletmeleri ve yerine başka birisini atamaları mümkündür. Allah’ın sana giydirdiği gömleği ^[410] koru ve sakın onu çıkarma. Şu topluluğa da ‘Benimle sizin aranızda Allah’ın Kitabı ve Peygamberinin sünneti var. Her hâlükârda ben size muhalefet etme sevdasında değilim.’ de. Eğer onlar bu konuda buna rıza gösterecek olurlarsa ne ala. Yoksa sen üzerine düşen görevi yerine getirmişsin. Aranızda ne meydana gelecekse vuku bulsun.” dedi.

Bu söz Osman’da güzel bir yer etti. Sonra da Muğîre b. Şube’yi çağırdı ve ona şöyle dedi: “Şu kavme git ve onları razı et. Onlara talep ettikleri şeylerin hepsinin yerine getirileceğini taahhüt et. Onlara Osman’ın Allah’ın Kitabına ve Rasûlünün sünnetine başvurarak sizinle muhakeme olmak istediğini haber ver. Hiçbir zaman da onlarla görüş ayrılığına düşmek istemediğini söyle.” Bunun üzerine Muğîre: “Bunu yapacağım.” dedi. Onların yanına gitti. Onlara yaklaştığı esnada isyancılar ona “Dön ey Aver¹⁰⁶, dön ey fasık, dön ey facir!” Muğîre geri dönüp onlardan işittiği sözleri Osman’a haber verdi.

Osman daha sonra Amr b. Âs’ı çağırdı ve onlara önceki mesajı iletme görevini verdi. Onların bu defaki karşılığı daha çirkin oldu ve şöyle dediler: “Selam senin üzerine olmasın! Dön ey Allah’ın düşmanı ey Nâbiğa’nın oğlu! Sen bizim nezdimizde güvenilir bir kimse değilsin. Sana güvenmiyoruz da.” Amr b. Âs bu sözler üzerine geri döndü ve onların kendisine karşı tutumunu Os-

man'a haber verdi. İşte bu esnada Abdullah b. Ömer şöyle dedi: *"Ey Müminlerin Emiri! Şu topluluk, Ali b. Ebî Tâlib'den başkasını dinlemez. Eğer sen onu onlara gönderecek olursan onların Ali'nin kelamını dinleyip emre itaat etmeleri mümkündür."*¹⁰⁷

Osman, Ali b. Ebî Tâlib'e (ra.) elçi göndererek onu çağırdı ve ona şöyle dedi: *"Ey Ebü'l-Hasan! Sen şu kavmin üstesinden gel. Onları Allah'ın (cc.) Kitabına ve Peygamber'in sünnetine davet et. Hoşlanmadıkları şeylere karşı da benim için üstesinden gel."* Ali ona *"Onlara karşı tüm vaatlerini yerine getireceğine dair bana ilahî ahit ve sağlam bir söz verirsen ben de bunu yaparım."* diye karşılık verdi. Osman: *"Peki ey Ebü'l-Hasan! Benden yana ne istiyorlarsa onlara teminat ver."* dedi. Ali, ondan çok keskin bir ahit ve pek sağlam bir söz aldı. Daha sonra yanından ayrılıp halka yöneldi. Onlara yaklaştığında dediler ki: *"Ardında ne var ey Ebü'l-Hasan! Doğrusu biz sana büyük bir saygı duyuyoruz."*

Ali: *"İstedikleriniz sizlere verilecek. Sizi öfkeliendiren her şeyden kurtulacaksınız. İsteddiğiniz kimseler size vali olacaklar ve hoşunuza gitmeyenler görevden alınacaktır."* dedi. Halk: *"Bunların garantisini kim bize veriyor?"* diye sorunca Ali: *"Ben, bu teminatı [411] size veriyorum."* dedi. Halk: *"O halde razı olduk."* dediler. Ali beraberindeki kavmin büyükleri ve ileri gelenleriyle Osman'ın yanına gitti. İçeri girdiklerinde ona serzenişte bulundular. Osman da onların rahatsız oldukları her bir şeye karşılık özür diledi. Onlar bu vaatlerine dair *"Bize bir belge yaz ve belgemizde olanın bizim için yerine getirilmesi garantisine de Ali'yi dâhil et."* dediler. Osman: *"İstedğinizi yazınız ve bu teminata istediğinizi de ekleyebilirsiniz."* dedi. Onlar da şöyle yazdılar: *"Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla! Bu Allah'ın kulu ve müminlerin emiri Osman b. Affân tarafından Basra, Kufe ve Mısır ahalisinden kendisine itirazı olan herkese karşı yazmış olduğu bir belgedir. Size karşı Allah'ın (cc.) Kitabı ve Peygamberi Muhammed'in (sav.) sünnetiyle amel etmem, mahrum bırakılanlara haklarının verilmesi, korkan kişinin güvene erdirilmesi, sürgünde olanların geri getirilmesi, malın hak sahiplerine iade edilmesi ve Abdullah b. Sa'd b. Ebî Serh'in Mısır valiliğinden azledilerek Mısırlıların istediği herhangi bir kimsenin onlara vali kılınması bir haktır."*

Bunun üzerine Mısırlılar: *"Muhammed b. Ebî Bekir'i bize vali tayin etmeni istiyoruz."* dediler. Osman: *"Bu sizin hakkınızdır."* dedi. Sonra da *"Ali b. Ebî Tâlib, müminler için bu yazıda bulunanlara vefa gösterileceği teminatını vermektedir."* ibaresini bu yazıya kaydettiler. Zübeyr b. Avvâm, Talha b. Ubeydullâh, Sa'd b. Ebî Vakkâs, Abdullah b. Ömer, Zeyd b. Sâbit, Sehl b. Huneyf, Ebu Eyyûb Halit b. Zeyd buna şahitlik ettiler. Bu belge hicretin 35. yılının Zülhicce ayında yazıldı.

Mısır ahalisi belgelerini alarak geriye döndüler. Muhammed b. Ebî Bekir de emir olarak yanlarında bulunmaktaydı. Medine'den ayrılarak üç gün yol gittikten sonra deveye binmiş ve hızla hareket etmekte olan siyah bir köle gördüler. *"Hey biraz yavaşla! Necisin sen! Kaçıyormuş veya birini arıyormuş gibi bir hâlin var. Hayrola kimsin sen?"* diye sordular. Köle: *"Ben Müminlerin Emiri Osman'ın kölesiyim. Beni Mısır valisine gönderdi."* dedi. İçlerinden biri *"Mısır valisi bizim yanımızdadır."* dedi. Köle: *"Benim aradığım bu değildir."* deyince Muhammed b. Ebî Bekir: *"Onu deveden indirin."* diye emretti. Aşağı indirdiklerinde Muhammed *"Bana doğru söyle sen kimin kölesisin?"* diye sorunca köle: *"Ben Müminlerin Emirinin kölesiyim."* dedi. Muhammed b. Ebî Bekir: *"Kime gönderildin?"* diye sorunca Köle: *"Mısır valisi Abdullah b. Sa'd'a!"* diye karşılık verdi. Muhammed: *"Ona ne götürüyorsun?"* diye sorunca köle: *"Bir mesaj."* dedi. Muhammed b. Ebî Bekir: *"Yanında bir yazı var mı?"* diye sorunca köle: *"Hayır!"* [412] dedi.

Bunun üzerine Mısırlılar *"Ey emir! Onu ararsak iyi olur! Zira efendisinin bizim hakkımızda kötü bir şey yazmış olmasından endişe ediyoruz."* dediler. Kölenin yükünü ve eşyalarını aradılar. Elbisesini çıkartıp soydular. Ancak yanında hiçbir şey bulamadılar. Devesinin üzerinde içinde su bulunan deriden bir kırba bulunmaktaydı. Onu sallayınca içinde bir şeyin hareket ettiğini fark ettiler. Çıkarmak için salladılar ancak çıkaramadılar. Bunun üzerine Kinâne b. Bîşr Tecîbî: *"Allah'a yemin olsun ki! İçimden bir ses bu kırbanın içinde bir yazı olduğunu söylüyor."* dedi. Arkadaşları: *"Vah, vah! Suyun içinde yazı mı olurmuş!"* dediler. Kinâne: *"İnsanların türlü türlü hileleri vardır."* dedi. Kırba yı parçaladılar. İçinde ağzı mum ile mühürlenmiş bir şişe buldular. Şişenin içinde bir

mektup vardı. Onu kırıp mektubu çıkardılar. Muhammed b. Ebî Bekir mektubu okudu. Mektupta şöyle yazıyordu:

“Bismillâhirrahmânirrahîm. Bu Allah'ın kulu ve Müminlerin Emiri Osman'ın Abdullah b. Sa'd'a mektubudur. İmdi! Amr b. Yezîd b. Verkâ sana geldiğinde derhal boynunu vur. Alkame b. Udeys Belvî, Kinâne b. Bişr Tecfîbî, Urve b. Sehm Leysî'ye gelince onların ellerini ve ayaklarını çaprazlama kes ve onları öylece bırak ki kanları içinde çırpınarak ölsünler. Öldüklerinde onları hurma ağacına çarmıha ger. Muhammed b. Ebî Bekir'e gelince onun getirdiği mektup kabul edilmeyecek, onun elini şiddetlice bağla. Öldürülmesi için bir çare düşün. Benim emrim sana gelinceye kadar da işinin başında kal inşallah.”

Mısır'a Mektup

Mısırlıların Mektubu Bulduktan Sonra Osman ile Savaşmak İçin Geri Dönmeleri

Muhammed b. Ebî Bekir mektubu okuyunca yanındakilerle birlikte Medine'ye geri döndü. Sonra da Hz. Peygamber'in (sav.) ashabını toplayıp mektubu onlara da okudu ve bu konuda başarılarından geçeni anlattı. Bunun üzerine Medine'de Osman'a karşı kin duymayan hiçbir kimse kalmadı. Özellikle Benî Hüzeyl kabilesinin önde gelenlerinin öfkesi Abdullah b. Mesûd'a yapılanlardan dolayı daha da şiddetlenmiş idi. Benî Mahzûm kabilesi adamları Ammâr b. Yâsir'e yapılanlardan, Gıfâr kabilesi de Ebu Zer'den dolayı öfkelen-di.

- [413] Derken Ali mektubu alıp Osman'ın yanına gitti ve dedi ki: *“Yazıklar olsun sana! Neye itimat edeceğimi bilemiyorum. Halk sana serzenişte bulundu. Sen ise kendince onlardan özür diledin ve beni de buna kefil ettin. Sonra da beni küçümseyip onlar hakkında şu mektubu yazdın.”* Osman mektuba baktı ve sonra şöyle dedi: *“Bununla ilgili bir şey bilmiyorum.”* Ali: *“Bu köle senin kölen mi?”* diye sorunca Osman: *“Vallahi o benim kölem, deve benim devem, mühür benim mührüm, hat benim kâtibimin hattı.”* diye karşılık verdi. Ali (ra.): *“Senin kölen senin devene binerek bir mektupla dışarı çıkıyor ve sen bunu bilmiyor musun?”* diye sorunca Osman: *“Seni şaşırttım. Bazen bir hat başka bir hatta benzeyebilir. Yanlışlıkla da bir şey mühürlenebilir. Vallahi ne bu mektubu yazdım. Ne*

de bu cezaları emrettim. Bu köleyi de Mısır'a ben göndermedim." dedi. Ali: "Sana bir diyecek yok! O hâlde kimi itham edelim." diye sorunca Osman: "Ben seni ve kâtibimi itham ediyorum." dedi. Ali: "Hayır, bilakis! Bu olaylar senin işin ve senin emrinle olmuştur." dedi. Ali daha sonra öfkeli bir hâlde Osman'ın yanından ayrıldı. İnsanlar yazının Mervân'ın yazısı olduğunu ve onun Osman'ın bilgisi dâhilinde olmadan yazdığını anladılar. Mervân, Osman'ın kâtibiydi ve Osman'ın mührü de onun parmağındaydı. İnsanlar Mervân hakkında kuşkuyla düştüler.

Osman b. Affân (ra.) çıkıp mescide gitti. Minbere çıktı. Allah'a hamdü senada bulunduktan sonra şöyle dedi: "Ey insanlar! Bu [414] mektup hakkında beni itham etmeyiniz ve onu benim yazdığımı zannetmeyiniz. Eğer bunu dillendirecek olursanız günahkâr olursunuz. Vallahi onu ben yazmadığım gibi yazılmasını da emretmedim. Şimdi ise sizlere hakkınız verilecek ve sizin hakkınızda Allah'ın Kitabı ve Peygamberinin (sav.) sünneti ile amel edilecektir. Ta ki razı olasınız ve kınanmayasınız." Bunun üzerine Kinâne b. Bişr Tecîbî ileri atılarak şöyle dedi: "Ey Osman! Bizler amelsiz bir sıfata razı olmayız. Biz seni kınadık. Sen de kendi zannınca bizi kınadın. Buna vefa göstereceğine dair bir yazı yazdın, tanıklar gösterdin. Bize Allah'ın ahdini ve misakını verdin. Ayrıca bizim hakkımızda yazacağını yazdın." Bunun üzerine Osman şöyle dedi: "Ben bu yazıyı yazmadım. Size yemin de ettim. Benim için yeminden daha büyük bir şey bulunmamaktadır." Kinâne b. Bişr: "Bizler yeminini tasdik etmiyoruz." dedi. Daha sonra Kesîr b. Abdullah Hârisî ileri atılarak şöyle dedi: "Ey Osman! Sen bu yaptıklarına karşılık bizden kurtulacağını mı sanıyorsun?" Osman: "Sübhanallah, benim adıma bu işin üstesinden gelebilecek bir kimse yok mu!?" diye sorunca Osman'ın mevalileri onun üzerine yürümek için ayağa kalktılar. İsyancılarla şiddetli bir şekilde vuruşup onları yaraladılar. İsyancılarda dört bir taraftan Osman'a çakıl taşları atmaya başladılar. Nihayetinde Osman minberden indi. Az kalsın bayılacaktı. Osman'ı taşıdılar ve onu evine götürüp koydular.

Sahabeden bir grup Osman'ın huzuruna girdi. Onlar Osman'ın başına gelenlerden dolayı acı duydular. Aralarında Ali b. Ebî Tâlib de bulunmaktaydı. Ümeyyeoğulları onu karşılarında görünce şöyle dediler: "Ey İbn Ebî Tâlib! Kuşkusuz sen yaşamı bize bula-

nıklaştırdın. İşimizi bize bozdun. Sahibimizin güzelliklerini çirkinleştirdin. Vallahi eğer ümit ettiğin şeye ulaşacak olursan sana karşı cihadların en şiddetlisiyle mücadele edeceğiz.” Hz. Ali (ra.) onları azarlayarak şöyle dedi: “Defolun, Allah’ın sizlere takdir ettiği şeyler sevdiğiniz şeyler değildir. Sizler beyinsiz kimselersiniz ve beyinsizlerin oğullarısınız. Tuleka ve tulekanın oğullarısınız. Sizler de biliyorsunuz ki benim bu işe katılan ne bir dişi ne de erkek devem vardır.” Ali daha sonra Osman’ın yanından öfkeli bir şekilde çıktı.

Bir sonraki gün olduğunda Osman oturdu ve onlara şu mektubu yazdı:

“Bismillâhırrahmânırrahîm. Allah’ın kulu, Müminlerin Emiri [415] Osman’dan müminlere ve müslümanlara, selam sizlere! Size, İslam’ı nimet olarak verip İslam’ı öğreten Allah’ı hatırlatırım. O, dalaleet içinden sizi hidayete erdirmiş, küfür bataklığından sizi çekip almış, size kolaylığı göstermiş, rızkınızı genişletmiş ve körlüğe karşı sizi basiretli kılmıştır. Allah şöyle buyurmaktadır: ‘Allah’ın, göklerde ve yerdeki (nice varlık ve imkânları) sizin emrinize verdiğini, nimetlerini açık ve gizli olarak size bolca ihsan ettiğini görmediniz mi?’¹⁰⁸ ‘Allah’ın nimetlerini sayacak olsanız, onu sayamazsınız. İnsan gerçekten ne zalim, ne inkârcıdır.’¹⁰⁹ Öyleyse Allah’tan korkunuz. ‘Ey iman edenler Allah’tan nasıl korkulması gerekirse öyle korkun ve mutlaka müslümanlar olarak ölün!’¹¹⁰ ‘Artık sizden hayra çağırıp iyiliği emreden, kötülükten men eden bir topluluk bulunsun. İşte kurtuluşa erenler bunlardır. Sakın kendilerine (Allah’ın) açıklamaları geldikten sonra tefrikalara düşüp parçalananlar gibi olmayın. İşte onlar için büyük bir azap vardır.’¹¹¹ ‘... Allah’ın size olan nimetini, duyduk ve kabul ettik, dediğiniz zaman sizi bununla bağladığı O’na verdiğiniz sözü hatırlayın ve Allah’tan korkun. Şüphesiz Allah, kalplerin içindekini bilmektedir.’¹¹² ve ‘Ey iman edenler! Eğer bir fâsık size bir haber getirirse onun doğruluğunu araştırın. Yoksa bilmeden bir topluluğa kötülük edersiniz de

108 Lokmân, 31/20.

109 İbrâhim, 14/34.

110 Al-i İmrân, 3/102.

111 Al-i İmrân, 3/104-105.

112 Mâide, 5/6-7.

sonra yaptığınıza pişman olursunuz.¹¹³ 'Allah'ın ahdini ve yeminlerini az bir para karşılığında alanlar var ya, işte onların ahirette nasipleri yoktur. Kıyamet günü Allah onlarla konuşmaz ve onlara bakmaz, onları temize de çıkarmaz. Elem veren azap onlardır.¹¹⁴ Agâh olun, Allah sizin dinleyip itaat etmenizden hoşnut olur, sizin günah, tefrika ve ihtilafınızdaysa hoşlanmaz. Geçmiş ümmetlerin yaptığını size haber verip takdim etti ki siz ona isyan edecek olursanız kendi katında bu bir delil olsun. Allah'ın nasihatini kabul edip azabından korkun. Zira siz ihtilaf edip de ardından helak olmayan bir millet bulamazsınız. Artık onları bir araya getirecek imamları olmaz. Ne zaman ihtilaflı olsalar namazı birlikte eda edemez ve zekâtı birlikte çıkaramazlar. Allah da düşmanlarını başlarına bela eder. Birbirinizin haramını helal sayarsınız. Böyle yapınca parça parça olursunuz. Allah (cc.) şöyle buyurmaktadır: 'Dinlerini parçalayıp bölük bölük olanlar var ya, sen onlardan değilsin. Onların işi ancak Allah'a aittir. Sonra O, onlara yaptıklarını haber verecektir.'¹¹⁵

Biliniz ki işte ben, sizlere, Allah'ın size vasiyet ettiği şeyi tavsiye ediyorum, sakındırmış olduğu azabından da sizi sakındırıyorum. [416] Kuşkusuz şu hususu biliyorsunuz ki Şuayb (as.), kavmini ayrılığa nispet etti. Allah (cc.) şöyle buyurmaktadır: 'Ey kavmim! Bana karşı gelmeniz size; Nuh kavminin veya Hud kavminin ya da Salih kavminin başına gelen musibet gibi bir musibet getirmesin. Lut kavmi sizden uzakta değildir.'¹¹⁶ Biliniz ki ey insanlar, kuşkusuz ben sizlere insaflı davrandım. Sizin hakkınızda Kitab ve sünnet ile amel edeceğime ve hakkınızda sireti uygulayacağıma, şehirlerinizden hoşlanmadığınız kimseleri görevden alacağıma, sevdiğiniz kimseleri başınıza vali olarak atayacağıma ve sizi hoşnut edeceğime dair söz verdim. Sizin hakkınızda benden önceki iki halifenin amel ettikleriyle elimden geldiğince ve bütün takatimle amel edeceğime dair size güvence verdim. Sizler de biliyorsunuz ki reayanın işini üstlenen bir kimse isabet de edebilir hata da yapabilir. Benim bu mektubum Allah'a ve sizlere karşı bir mazeretimdir. Hoşlanmadığınız şeyler sizlere ulaşmıştır. Allah şöyle buyurmaktadır:

113 Hucurât, 49/6.

114 Al-i İmrân, 3/77.

115 Enâm, 6/99.

116 Hûd, 11/89.

*'(Bununla beraber) nefsimi temize çıkarmıyorum. Çünkü nefis aşırı şekilde kötülüğü emreder; Rabbim acıyıp korumuşsa o başka. Şüphesiz Rabbim çok bağışlayan, pek esirgeyendir.'*¹¹⁷ *Bu ahitle benden el çekiniz. 'Verdiğiniz sözü de yerine getiriniz.'*¹¹⁸ *Ben sizin hoşlanmadığınız bütün her şeyden tövbe ediyor ve bundan bağışlanma diliyorum. Çünkü günahları bağışlayan sadece Allaktır. Sizin hoşlanmadığınız bütün her şeyden tövbe ettim. O'nun rahmeti geniş olup her şeyi kuşatmaktadır. Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi sizin üzerinize olsun."*

Osman'ın mektubu kendilerine ulaşıp da onlar mektubu okuyunca içinde geçen Osman'ın öğütlerini kabul etmediler. Sonra da dört bir taraftan gürültü çıkardılar. Onun evini kuşattılar, onunla mücadeleye giriştiler, onu öldürmeye ve görevden almaya azmettiler.

Halifenin Yardım Çağrısı

Reayasından Ümitsizliğe Düşen Osman'ın Amillerini Yardıma Çağırması

Osman isyancı topluluğun acele edip kendisini öldürmesinden korktu. Basra emiri olan Abdullah b. Âmir b. Küreyz ve bütün Şam'ın emiri olan Muâviye b. Ebî Süfyân'a bir yazı yazdı. Osman onlara aynı nüshayı yazdı. *"Bismillâhirrahmânirrahîm, Kufe, Mısır ve Medine ahalisinin beyinsizleri, cahilleri ve zalimleri evimi muhasara etmişlerdir. Öldürülmemden veya Rabbimin bana giydirdiği bu gömleği üzerimden çıkarmaktan başka bir şey onları razı etmez. İyi bilin ki ben Rabbimle mülaki olacağım. Öyleyse bana özü ve sözü güçlü kişilerle yardımda bulunun. Umulur ki Rabbim bana isyan eden şu zalim ve taşkın isyancıların serkeşliğini, göndereceğiniz bu kimselerin vesilesiyle benden uzaklaştırsın. Selam ile."*

- [417] Misver b. Mahreme bu mektubu Muâviye'ye getirip okuduktan sonra dedi ki: *"Ey Muâviye! Osman öldürüldü öldürülecek. O hâlde ona yazacağın şeye dikkat et."* Muâviye de bunun üzerine *"Ey Misver! Ben açıkça şunu söylüyorum. Osman başlangıçta Allah'ın sevdiği ve hoşlandığı şeyi yaptı. Ancak daha sonra o*

117 Yûsuf, 12/53.

118 İsrâ, 17/34.

tutumunu değiştirince Allah da ona karşı tutumunu değiştirdi. O hâlde Allah'ın (cc.) değiştirdiğini benim geri çevirmem mümkün müdür?" diye karşılık verdi.

Osman'ın mektubu Abdullah b. Âmir'in eline ulaşınca o, Basra ahalisine nida ederek onları topladı. Sonra da şöyle dedi: *"Müminlerin Emiri Kufe, Medine ve Mısır ahalilerinden küçük bir grubun gelip kendi etrafına indiklerini haber veren bir mektubu bana yazdı. Kendisinin onlara insaflı davranacağını söylediğini ve onları hakka davet ettiğini ancak bu grubun bunu kabule yanaşmadıklarını da haber vermektedir. Halife, içinizden din ve salah ehlinden oluşan bir grubu kendisine göndermemi istemektedir. Umulur ki böylece Allah'ın sizin aracılığınızla zalimlerin zulmünü, haddi aşanların düşmanlıklarını ondan giderir."* İnsanlar bu konu hakkında bir faaliyet göstermediler ve içlerinden hiçbir kimse buna olumlu bir yanıt vermedi.

Bu arada Medine, Kufe ve Mısır ahalileri de Osman'ın yardım isteyip onlara baskında bulunmak amacıyla şamlılara ve Basralılara mektup yazdığını öğrendi. Onlar muhasarayı şiddetlendirip ona su ulaşmasına mani oldular. Osman da evinin duvarına yaklaşarak *"Ey insanlar! Ali b. Ebî Tâlib aranızda mı?"* diye sorunca. İsyancılar: *"Hayır."* dediler. Osman da bu cevap üzerine sustu ve duvardan indi. Bu durum kendi evinde bulunan Ali'ye (ra.) ulaşınca o, hizmetçisi Kanber'i çağırarak şöyle dedi: *"Osman'a git. Ne istediğini sor."* Kanber, Osman'a gelerek onun huzuruna girdi ve selam verdi. Sonra da şöyle dedi: *"Mevlam beni sana gönderdi. Sana 'Ne istiyorsun?' diye soruyor."* Osman: *"Ben ondan bana biraz su göndermesini istiyorum. Çünkü sudan mahrum kılınmışım. Susuzluk da bana ve bu evde benimle birlikte bulunanlara zarar vermeye başladı."* dedi. Kanber, Ali'nin yanına dönerek bu durumu kendisine haber verdi. Ali de ona Benî Hâşim'den bir grup ile birlikte üç kırba su gönderdi. Osman ve evde onunla birlikte bulunanlar bu suyu içtiler.

Amr b. Âs, selam vererek Osman'ın huzuruna vardı. Osman ona *"Ey İbnü'l-Âs! Bana ulaştığına göre sen de aleyhimde halka [418] öncülük eden, bana karşı çaba gösterenlerdenmişsin. Öyle ki fitne ateşini çıkarmış ve onu alevlendirmişsin. şimdi de huzuruma giriyor ve bana selam mı veriyorsun?"* diye sorunca Amr: *"Ey Mümin-*

lerin Emiri! Bundan sonra senin komşuluğunun bana hayrı yoktur.” diye karşılık verdi. Amr bu andan itibaren onun yanından çıktı ve Şam’a gitti. Filistin yurdunda konaklayıp orada ikamet etti. Osman isyancılara doğru ikinci kez yaklaştı. Onlara selam verdi. İnsanlar onun selamını zayıf bir ses tonuyla aldılar. Osman “Talha aranızda mı?” diye sorunca, Talha: “Evet, işte ben burdayım.” dedi. Osman: “Sübhanallah! Senin de aralarında bulunduğun bir cemaate selam verdiğimde onların benim selamımı alacağını sanmazdım.” dedi. Talha: “Kuşkusuz senin selamını aldım.” dedi. Osman: “Hayır! Vallahi, bu sana yaraşır bir durum değil ey Ebu Muhammed! Ben sana selamımı işittirdim, sen ise bana selamın karşılığını işittirmedin.” dedi. Osman, isyancıların birbirlerine “Onu öldürmeyelim, ancak onu görevinden azledelim.” dediklerini işitti. Osman: “Azledilmeme gelince böyle bir şey mümkün değil. Öldürülmeme gelince ben, gücünüz ve takatiniz aranızdayken Allah ile karşılaşmayı ümit ediyorum.” dedi. Ensârdan Mecnâ b. Cârîye adında birisi konuşmaya başlayarak şöyle dedi: “Biz Allah’a aitiz ve O’na döneceğiz. Vallahi ben bu adamın öldürülmesinden korkuyorum.” Sahabeden birisi de ona şöyle dedi: “Eğer öldürülecekse nedir ki! Vallahi o ne bir elçi olarak gönderilmiş bir peygamber ne de yakın kılınmış bir melektir.” Osman bunu işittiği esnada evinin duvarına yakın bir yerde durmaktaydı.

Halifenin Merhamet Çağrısı

Osman’ın, Amillerinden Yardımından Ümitsizliğe Düşmesinin Ardından Kalplerde Merhamet Duygusunu Oluşturmaya Çalışması

Bunun üzerine Osman: “Sa’d b. Ebî Vakkâs burada mı? Zübeyr b. Avvâm burada mı?” diye sorunca ikisi de “Evet, işte bizler buradayız. Dilediğini söyle.” dediler. Osman: “Kendisinden başka ilah olmayan Allah (cc.) aşkına hepiniz söyleyiniz, biliyor musunuz ki, Hz. Peygamberin (sav.) bir gün ‘Filanca oğulların mirbedini’¹¹⁹ kim benim için satın alabilir?” diye sorunca ben onu satın aldım. Sonra da Hz. Peygamber’e (sav.) gelerek ‘Ey Allah’ın Rasûlü! Ben filancaların mirbedini senin için satın aldım.’ dedim. Bunun üzerine Rasûlullah da ‘Onu mescide kat ki bunun ecri sana ait olsun.’

119 Mirbed: Hayvanların hapsedilip tutuldukları yerler (çev.).

buyurdu. Ben de O'nun emrini yerine getirdim." deyince onlar "Aynen böyle oldu." dediler. Osman: "Allah'ım şahit ol!" dedi ve şöyle devam etti: "Kendisinden başka ilah olmayan Allah aşkına, biliyor musunuz ki, Hz. Peygamberin (sav.) bir gün 'Kim Rûme kuyusunu satın alacak olursa Allah onun günahlarını bağışlar.' deyince ben de o kuyuyu satın aldım. Hz. Peygamber (sav.) de bunun üzerine 'Su ihtiyaçlarını karşılamaları için kuyuyu Müslümanlara tahsis et ki ecri sana ait olsun.' deyince ben de bunu yaptım." Onlar "Aynen böyle oldu." dediler. Osman: "Allah'ım şahit ol!" dedi ve şöyle de- [419]
 devam etti: "Kendisinden başka ilah olmayan Allah aşkına, Hz. Peygamberin (sav.) zorluk ordusunu¹²⁰ hazırladığı günde ashabının ileri gelenlerine bakarak 'Bu orduyu kim teçhiz ederse Allah onu bağışlar.' dediğini biliyor musunuz? İşte ben o orduyu teçhiz ettim. Eksikliklerini tamamladım, öyle ki bir yular ve bir ayak bağı dahi eksik kalmadı." Onlar: "Aynen bu şekilde gerçekleşti. Ancak sen değiştin ve farklılaştın." dediler. Osman: "Sübhanallah! Sizler Ömer b. Hattâb'ın (ra.) vefat ettiği gün kendinize beni seçmesi için ona yakardığınızı bilmiyor musunuz?" diye sorunca onlar: "Elbette biliyoruz." dediler. Osman: "Allah (cc.) hakkında nasıl bir zanna sahipsiniz ki, O'nun duanıza icabet etmeyip alçaldığınızı mı sanıyorsunuz? Yahut da O'nun bu dini alçaltacağını, bu işe atayacağı kimseye aldırış etmeyeceğini mi düşünüyorsunuz? Veya işimin bir bölümünde muhsin olduğum, daha sonra Allah'ı (cc.) hışımlandıracak birtakım şeyler ihdas edince O'nun işimin akıbetini bilmediğini mi söylüyorsunuz? Allah size afiyet vermesin! Sizler kuşkusuz benim şerefli erdemlerimi ve Rasûlullah (sav.) ile birlikte güzel bir geçmişe sahip olduğumu bilmektesiniz. Beni öldürmek şeklindeki vardığınız karardan vazgeçiniz. Eğer sizler kılıcı boyunlarınıza takarak beni öldürecek olursanız Allah (cc.) kıyamet gününe kadar asla öldürmeyi üzerinizden kaldırmaz. Allah'tan korkun. Ben sizleri Allah'ın (cc.) Kitabına ve Hz. Muhammed'in (sav.) sünnetine davet ediyorum. İşte bunlar Beytûlmallerinizin anahtarları. Onu dilediğiniz kimseye veriniz. Sevdığınız kimseleri de şehirlerinize emir olarak atayınız. Sizler, sizi üzecek olan her şeyden dolayı kınanacaksınız. Sizin hakkınızda yazdığımı iddia ettiğiniz hususlara gelince kanıtınızı getiriniz. Yoksa ben sizler için yüce olan Al-

120 Tebük Gazasına çıkan orduya 'Zorluk Ordusu' denir (çev.).

lah'a bu mektubu yazmadığıma ve yazılmasını da emretmediğime dair yemin ediyorum." dedi. Mısırlılardan bir grup ona şöyle nida ettiler: *"Ey adam! Biz seni itham ettik. Bundan dolayı da seni görevden azlettik. Yoksa seni öldürecektik."*

Bunun üzerine Osman sustu. Osman'ın taraftarlarından olan Zeyd b. Sâbit konuşmaya başlayarak şöyle dedi: *"Dinlerini parça parça edip gruplara ayrılanlar var ya, senin onlarla hiçbir ilişkin yoktur. Onların işi ancak Allah'a kalmıştır. Sonra Allah onlara yaptıklarını bildirecektir."*¹²¹ İsyancılar ona şöyle haykırdılar: *"Ey Zeyd! Osman seni dulların mallarından doyurdu. Tabi ki ona yardım etmelisin."* Osman bulunduğu yerden evine geçti. Abdullah [420] b. Selâm ona yönelerek şöyle dedi: *"Ey Müminlerin Emiri! Bugün senin bütün Müslümanlar üzerindeki hakkın babanın çocuğu üzerindeki hakkı gibidir. Bir emir vererek beni görevlendir."* Bunun üzerine Osman ona şöyle dedi: *"Şu topluluğun karşısına çıkar onlarla konuşursun. Umulur ki Allah (cc.) senin elinle bir hayrı icra eder veya bir şerri defeder."*

Abdullah b. Selâm insanların karşısına çıktı. İnsanlar ona bakınca onun kendileriyle birlikte olmak için geldiğini sandılar. Onu merhabalarla ve güzel sözlerle karşıladılar. Mecliste ona yer gösterdiler. Abdullah oturunca Allah'a hamd ü senada bulunduktan ve Peygamberi Muhammed'e (sav.) salat getirdikten sonra onlara öğüt vermeye ve hatırlatmalarda bulunmaya başladı ve şöyle dedi: *"Ey insanlar! Allah Tebârek ve Teâlâ bütün dinler içinden İslam dinini seçti. Sonra dini için de müjdeleyici ve uyarıcı, kendi izniyle Allah'a davetçi ve aydınlatıcı bir çerağ olsun diye bir rasûl seçti. Sonra da o elçi için de bölgeler arasından Medine'yi seçti. Medine'yi ona hicret yurdu kıldı. Allah aşkına komşularınız olan melekleri kovmayınız ve kınına konulmuş olan Allah'ın kılıcını sıyırmayınız. Allah (cc.), bir topluluk kendi nefisleri üzerine kılıcını sıyıryıncaya kadar asla bir kılıcı sıyırmaz. Onlar o kılıcı sıyıracak olurlarsa Allah, kıyamet gününe kadar bu kılıcı onlar için kınına sokmaz. Şu yaşlı adamı öldürmekten sakınınız. Zira o halifedir. Vallahi öldürülen hiçbir peygamber olmasın ki onlara ceza olsun diye ümmetinden yetmiş bin kişi ölmesin. Peygamberinden sonra öldürülen hiçbir halifesi olmasın ki ona karşılık olarak otuz*

beş bin kişi öldürülmesin. Bu yaşlı adam hakkında Allah'tan korkunuz." İnsanlar dört bir taraftan ona "Yalan söylüyorsun ey Yahudi!" diye nida ettiler. Abdullah b. Selâm: "Aksine sizler yanılıyorsunuz. Ben Yahudi değilim. Ben Yahudiliği terk etmiş, ondan beri olduğunu ilan etmiş, Allah'ı, Rasûlünü, hicret ve esenlik yurdunu seçmişim. Allah (cc.) beni böylece mümin olarak isimlendirdi. Allah (cc.), Peygamberi Muhammed'e (sav.) indirdiği ayetler arasında 'De ki: Hiç düşündünüz mü; şayet bu, Allah katından ise ve siz onu inkâr etmişseniz, İsrailoğullarından bir şahit de bunun benzerini görüp inandığı hâlde siz yine de büyüklük taslamışsanız (haksızlık etmiş olmaz mısınız)? Şüphesiz Allah, zalimler topluluğunu doğru yola iletmez"¹²² buyurmaktadır. Bir başka ayette ise 'Kâfir olanlar: Sen rasûl olarak gönderilmiş bir kimse değilsin, derler. De ki: Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah ve yanında Kitab'ın bilgisi olan (Peygamber) yeter"¹²³ buyurmaktadır." diye karşılık verdi. Abdullah b. Selâm bu sözlerden sonra topluluğun arasından ayrıldı. Osman'ın yanına vararak ona bu konuşmayı haber verdi. Osman ise bu olaylar karşısında ne yapacağını bilemez bir hâlde kalakaldı.

Muhasara ve Âişe'nin Haccı

[421]

Osman'ın Muhasara Edilişi, Ölümle Karşı Karşıya Kaldığı Esnada Âişe'nin Haccetmek Üzere Yola Çıkışı ve Bu Konu Çerçevesindeki Sözü

Âişe hacca gitmeye karar verdi. Bundan önce onunla Osman arasında birtakım atışmalar oldu. Osman, Âişe'nin erzakını ve Beytülmaldeki payından bir kısmını geciktirmiş başka bir zamana ertelemiş, Âişe de buna öfkelenerek şöyle demişti: "Ey Osman! Yanındaki emaneti yedin. Reyanı sıkıntıya soktun. Ehl-i Beyt'inden olan kötü insanları halkın başına musallat ettin. Allah gökten sana su ulaştırmasın ve yerin bereketinden seni mahrum koysun. Şunu iyi bil ki, eğer beş vakit namazın olmasaydı yüzleri kapalı ve silahlı bir grup sana doğru gelir, erkek deve nasıl boğazlanıyorsa seni de öyle boğazlardı." Osman da cevaben ona şöyle dedi: "Allah, inkâr edenlere, Nuh'un karısı ile Lût'un karısını misal verdi. Bu ikisi, kullarımızdan iki sâlih kişinin nikâhları altın-

122 Ahkâf, 46/10.

123 Ra'd, 13/43.

da iken onlara hainlik ettiler. Kocaları Allah'tan gelen hiçbir şeyi onlardan savamadı. Onlara: Haydi, ateşe girenlerle beraber siz de girin! denildi.”¹²⁴ Âişe olanca gücüyle ve son derece ciddi bir şekilde Osman'ın öldürülmesi için insanları kışkırtıyor ve şöyle diyordu: “Bu, Allah Rasûlünün (sav.) gömleğidir. Henüz eskimemiştir. Ancak O'nun sünneti eskimiştir. Şu Nasel'i (bunağı) öldürün. Allah bu bunağı öldürsün.”

Âişe, isyancıların Osman'ı muhasara altına aldıklarını görünce bineğini hazırladı ve haccetmeye karar verdi. Bunun üzerine Mervân b. Hakem ona şöyle dedi: “Ey Müminlerin annesi! Eğer ikamet edecek olsaydın kuşkusuz ecrin daha büyük olurdu. Çünkü bu adam muhasara altına alınmıştır. Umulur ki Allah (cc.) seninle onun yerilmesini bertaraf eder.” Âişe: “Sen şimdi bunu söylüyorsun da ben haccı kendi üzerime vacip kıldım. Hayır, vallahi ikamet etmeyeceğim.” dedi.

Mervân şu beyti terennüm etmeye başladı:

“Kays şehirleri kanla tutuşturdu. Ateşin parladığı gün ona bas-
[422] kın yapıldı.” Bunun üzerine Âişe de şöyle dedi: “Ey Mervân ne dediğini anladım.” Mervân: “İçinden geçenler bütünüyle anlaşıldı.” deyince Âişe: “İşte o budur.” dedi.

Bu diyalogun ardından Âişe Mekke'ye gitmek üzere yola çıktı. İbn Abbâs onu karşılayınca Âişe, İbn Abbâs'a şöyle dedi: “Ey İbn Abbâs! Sana akıl ve beyan (açıklama gücü) verilmiştir. İnsanların bu tağut Osman'ı öldürmelerinden alıkoymayasın. Çünkü ben şunu biliyorum ki Ebu Süfyân nasıl ki Bedir Savaşında kavminin başına uğursuzluk getirmiş ise bu da aynı şekilde kavminin başına uğursuzluk getirecektir.” Âişe daha sonra Mekke'ye gitti. Osman'ı bu muhasara ve içinde bulunduğu çetin hâlde bıraktı.

Kurtarma Teklifleri

Osman'a Canını Koruması ve Kendisini Kurtarmaya Bakması İçin Sunulan Görüşler

Saîd b. Âs, Osman'a yönelerek şöyle dedi: “Ey Müminlerin Emiri! Benim görüşüme göre sen böyle üzerine üşüşülmüş koşullardayken haccetmeyi arzuluyormuşsun gibi insanların arasına

çıkmalısın. Ben ümit ediyorum ki onlar senin telbiye getirdiğini görünce sana ilişmeyeceklerdir. Sonra Mekke'ye gidersin. Oraya gittiğinde de hiçbir kimse sana hoşlanmayacağı şeyi yapmaya cüret edemez." Osman: "Hayır, vallahi, hiçbir şehri Allah'ın(cc.), Rasûlü Muhammed (sav.) için seçtiği bu şehre tercih etmeyeceğim." diye karşılık verdi.

Saîd b. Âs Sekaî ona şöyle karşılık verdi: "Ey Müminlerin Emiri! Ben sana üç seçenek sunacağım. Bunlardan birisini seç." Osman: "Nedir onlar?" diye sorunca Saîd şöyle dedi: "Ya şu toplulukla çarpışır ve onlarla cihat edersin. Biz de seninle birlikte ruhlarmızı verinceye kadar savaşırız." Osman: "Ben bunu istemiyorum." deyince Saîd: "Şam'a gitmek üzere güzide bineklerine binersin. Çünkü orada Muâviye bulunmaktadır. O senin amcanın oğludur. Ayrıca orada şiaların ve yardımcılarının da bulunmaktadır." dedi. Osman: "Vallahi bunu da istemiyorum." dedi. Saîd: "Seni Basra'ya götürüyüm diye seni seçkin bineklerime bindiririm. Orada da Ezd kabilesinden bir grup vardır. Onların üzerinde benim bir iyiliğim vardır. Onların bana bir şükran borçları vardır. Onların arasında konaklarsın da onlar seni savunurlar." dedi. Osman: "Hayır! Vallahi, ne olursa olsun bu meselede Medine'den çıkmayacağım." dedi.

Üsâme b. Zeyd, Ali b. Ebî Tâlib'e (ra.) yönelerek şöyle dedi: "Ey Ebü'l-Hasan! Vallahi, kuşkusuz sen, kulağım ve gözümden daha çok bana azizsin. Ben sana bu adamın öldürüleceğini bildirmek istiyorum. Öyleyse Medine'den çık ve Yenbu¹²⁵'daki arazine git. Eğer o öldürüldüğünde sen Medine'de bulunacak olursan seni, onun ölümüyle suçlayacaklardır. Eğer sen Medine'de olmadığın [423] bir esnada o öldürülecek olursa ondan sonra hiçbir kimse seni onunla kınamayacaktır." Ali ona şöyle dedi: "Yazıklar olsun sana! Vallahi sen de biliyorsun ki ben bu işte ancak aslanın kuyruğunu tutan bir kimse gibiyim. Bu konuda benim ne bir emrim vardır ne de bir nehyim."

Ali, daha sonra oğlu Hasan'ı çağırarak şöyle dedi: "Ey yavrucuğum, Osman'a git. Ona 'Babam diyor ki: Sana yardım etmemi istiyor musun?' de." Hasan, babasının mesajını iletme üzere Osman'ın yanına vardı. Osman: "Hayır, bunu talep etmiyorum. Zira

ben rüyamda Rasûlullah'ı (sav.) gördüm. Bana 'Ey Osman! Eğer onlarla çarpışacak olursan onlara galip geleceksin. Eğer onlarla çarpışmazsan iftarını benim yanımda yapacaksın.' dedi. Ben de Rasûlullah'ın (sav.) yanında iftar etmek istiyorum." dedi. Bunun üzerine Hasan bir şey söylemeden sustu, babasına gitmek üzere ayrıldı ve bu sözleri ona haber verdi.

Eve Saldırı

İsyancıların Kapıyı Yakması ve Eve Saldırmaları

Talha b. Ubeydullâh Benî Teym'den bir grup ile birlikte Osman'ı muhasara altına aldı. Bu durum Osman'a ulaşınca o, Ali'ye (ra.) şu beyti gönderdi:

Eğer yem olacaksam, en hayırlı yiyen sen ol,

Hiç olmazsa henüz parçalanmadan sen bana yetiş.

"Amcanın ve halanın oğlunun öldürülmesine, böylece sana ait olan nimetin ve emirliğinin senin elinden alınmasına razı mı olacaksınız?" Ali (ra.) cevaben şöyle dedi: "Vallahi Osman doğru söyledi. Vallahi Hazremiyye'nin oğlunun onu yemesine razı olmaya-cağız."

Ali daha sonra insanların karşısına çıktı. Onlara öğle ve ikindi namazlarını kıldırdı. İnsanlar Talha'nın çevresinden dağılıp Ali'ye eğilim gösterdiler. Talha bunu görünce Osman'a yönelip onun yanına geldi. Önceki yaptıklarından dolayı ondan özür diledi. Bunun üzerine Osman ona şöyle dedi: *"Ey Hazremiyye'nin oğlu! Halkın başına geçip de onları beni öldürmeye mi davet ettin? Ancak arzu ettiğin şeyi kaybettiğin ve Ali'nin (ra.) senin de üstüne çıkarak duruma hâkim olduğunu görünce gelip benden özür mü diliyorsun? Allah senin özrünü kabul eden kimsenin özrünü kabul eylesin."*

Bunun üzerine Talha, onun yanından çıktı. Osman insanlara yaklaşıp şöyle dedi: *"Ey insanlar! Benim Rasûlullah (sav.) yanında büyük bir nasibim ve İslam'da bir önceliğim var. Ben müçtehit bir valiyim. Eğer içtihadımda hata edecek olursam veya doğruya ulaşacak olursam benden kabul ediniz. Çünkü ben Allah'a (cc.) tövbe ediyor ve benden sadır olan şeylerden dolayı O'ndan bağışlanma diliyorum."* Bu sözler karşısında Mısırlılar ona çok çirkin şekilde hakaretlerde bulundular.

Bunun üzerine Zeyd b. Sâbit konuşmaya başlayarak şöyle dedi: *"Ey Ensâr topluluğu! Sizler Hz. Peygamber'e (sav.) yardım ettiniz de Allah'ın yardımcıları oldunuz. Öyleyse bugün O'nun halifesine de yardım ediniz ki Allah'ın ikinci defa yardımcısı olasınız ve iki ecri de hak edesiniz."* Cebele b. Amr es-Sâidî¹²⁶ ona şöyle nida etti: *"Asla, vallahi ey Zeyd! Bu teklifini kabul edemeyiz. Yarın Allah katında 'Ey Rabbimiz! Biz reislerimize ve büyüklerimize uyduk da onlar bizi yolda saptırdılar'¹²⁷ diyen kimselerden olmak istemiyoruz. Vallahi ey Zeyd! Onun ömrü sadece ikindi ile akşam arası kadar dahi kalmış olsa dahi biz onun kanını dökmekle Allah'a yaklaşacağız."* Mısır ehlinden avluda olan Haccâc b. Gazîyye Ensârî şöyle haykırdı: *"Şu söz söyleyenin ne söylediğine kulak vermeyin. Neye karar vermişseniz o azminize devam ediniz. Vallahi şu inek ne dediğini bilmiyor."*

İsyancılar Zeyd b. Sâbit'e sövdü. Topluluktan birisi hemen biraz odun topladı, onunla ateş tutuşturup getirdi ve ateşi iki kapıdan birisinin içine koydu. Kapı yandı ve düştü. İnsanlar da ikinci kapıyı attılar. O da yere düştü. Muğîre b. Ahnes b. Şurayk şu şiiri inşad etmeye başladı:

Kapılar yıkılıp da yandığında, onlardan bir kapıyı yanmaksızın tamamladım

Abdullâh'a emrederek söylüyorum. Osman için savaşmayacaksan ayrıl, [425]

O imamdır. Ben bugün onu terk edecek değilim. Bugün kaçmak hırsızlık gibidir.

Canım olduğu müddetçe onu terk edecek değilim. Baş ile boyun arası ayrılıncaya dek.

Osman kapının yanmakta olduğunu görünce evde yanında bulunanlara şöyle dedi: *"Bu kapının yakılması daha büyük bir olaya gebe olduğunun göstergesidir."* İnsanlar daha sonra oruçlu olan Osman'ın evine baskın yaptılar. Bu olay hicretin 37. yılının Zühlicce ayının 17 ve 18'inde Perşembe veya Cuma günü gerçekleşti. Osman, Ömer b. Hattâb'ın (ra.) öldürülmesinin üzerinden 11 yıl 11 ay geçtikten sonra öldürüldü. Osman, yanında oturur bir hâlde bulunan Hasan b. Ali'ye yönelerek şöyle dedi: *"Ey*

¹²⁶ Medine ehlinin faziletlerinden ve sahabenin seçkinlerinden olarak kabul edilir. Sıffin Savaşında Hz. Ali'nin yanında yer almıştır.

¹²⁷ Ahzâb, 33/67.

kardeşimin oğlu! Allah adına çıkmanı istiyorum. Çünkü ben sana karşı babanın kalbinin ne kadar çok şefkat taşıdığını biliyorum. Bunun üzerine Hasan b. Ali (ra.) Osman'ın huzurundan çıktı ve onunla birlikte Abdullah b. Ömer de çıktı."

[426] **Osmân'ın (ra.) Öldürülmesi**

Osman etrafına bir baktı. Bir de ne görsün. Mervân, kılıcını sıyırmış ve savaşıma hazırlanıyor ve şu beyitleri söylüyor:

Bütün gücümü ortaya koyacağım. Ondan sonra hiçbir kimseye imam olarak biat etmeyecek, bir söz söyleyenin dediklerine kulak vermeyeceğim.

Güzelliklerin sahibine saba yeli estiği müddetçe savaşın denizine dalacağım. Cilalar kılıcı parlattı.

Tuz rengini andıran keskin kılıçlar kuzeyin rüzgârları estikçe kınına dönecek değildir.

İbn Affân için mücadele edeceğim. Çünkü o imamdır. Faziletler onda bir araya gelmiştir.

Bunun üzerine Osman şöyle dedi: "Savaşacak olursan ben de seninle savaşıma kararlıyım." Mervân: "Eğer savaşmazsam dahi ben kendi canımı korumaya karar vermişim." dedi.

Daha sonra insanlara karşı Mervân, Saîd b. Âs, Muğîre b. Ahnes, Abdullah b. Ebî Rebîa, Abdullah b. Meysere b. Avf b. Sîbâk, Abdullah b. Abdurrahman b. Avvâm ve Osman'ın hizmetkârlarından birtakım kimseler direnmeye başladılar. Eve giren kimse- lere karşı çarpışmaya başladılar. Onlara karşı öyle bir savunma yaptılar ki nihayet onları evden dışarı çıkardılar. Osman kılıç- larını sıyırmış olan hizmetçilerine yönelerek şöyle dedi: "Kim silahını kenara bırakır ve kılıcını da kınına koyacak olursa Allah [427] rızası için hürdür. Ey adamlar evinize gitmek üzere ayrılınız. Beni şu toplulukla baş başa bırakınız. Bu emir üzerine onu savunan topluluk da kılıçlarını kınlarına koydular."

Osman, evde Hz. Peygamber'in (sav.) ashabından beraberinde bulunanlara yönelerek şöyle dedi: "Üzerinde taat hakkı bulunan her kim varsa ona yönelip 'Ne elinizi uzatınız ne de silahınızı' de- yiniz." İnsanlar da bu emir üzerine savaştan el çektiler. Osman'ın evinin arkasında bulunan İbn Hazm Ensârî'nin evinden Osman'a taş atıldı. Osman: "Bu taş neyin nesi?" diye sordu. İsyancılardan

birisi *"Ey Osman onu sana biz atıyor değiliz. Atan ancak Allah'tır."* dedi. Osman: *"Yalan söylüyorsunuz, eğer Rabbim bana atsaydı asla ıskalamazdı."* diye karşılık verdi.

İnsanlar ikinci bir defa eve girdiler. Kılıçlarını sıyırdılar. Osman ise sustu, ne elini ne de ayağını hareket ettiriyordu. Osman onların kendisinin üzerine üşüştüğünü görünce şöyle dedi: *"Giriniz. Allah'ın benim için yazdığı öyle bir ölümüm var ki ben o ölümle karşılaşacağım. Ben Rabbimle oruçlu olarak karşılaşacağım."*

Muğîre b. Ahnes recez söyleyerek kılıcıyla ileri doğru atıldı.

Karının cariyesi kendisine ait eşarbın ve fuların olduğunu bildi. Ben şiddetli ve kocaman kılıcımın demiri ile dostu size karşı korurum. Gevşekliği olmayan bahadır adam savunur.

Rifâa b. Râfi Ensârî de şöyle diyerek ona saldırdı: *"Boynuz sahibi olan eğilimi, çocukların avucunu ve parmaklarını bilir.*

Ben öncü grubun en önünde olanlarını korkuttum. Deve palanının bağırıltak kuşu gibi.

Daha sonra Ensârî saldırıp onu öldürdü.

Bundan sonra da Mervân b. Hakem kılıçla öne doğru atılarak şu şiiri okudu:

Eğer topluluk savaşın tutuştuğunu bilirse ve savaşta kılıçları kınından çıkarırsa ve mızrakları kullanmaya başlarsa.

Orada göz çanakları şaşı olur ve bakakalır. Kuşkusuz ben insan topluluğun olduğu savaşta bir aslanım. [428]

Haccâc b. [Amr b.] Gaziyye Ensârî şu şiiri okuyarak ona yöneldi:

Beyaz tenli, güzelliği ışık saçıcı, yanakları açıkta ve kuyruk sokumu eğik olan bilir ki, ben, savaşın sabahında öne atılan bir kahramanım. Savaşın korkunçluğu devam ederken ben zehirli kimseleri öldürürüm.

Daha sonra Mervân'ın üzerine atlayarak onun boynuna bir darbe vurdu ve zırhını kesti. Kılıç darbesi Mervân'ın boynuna kadar ulaştı. Onu çok kötü bir şekilde yaraladı. Abdullah b. Abdurrahman b. Mervân b. Avvâm kavminin ileri gelenlerinin karşısında durarak şöyle dedi: *"Ey kavim! Bu yaşlı adam hakkında Allah'tan korkmuyor musunuz? Sizler onun taatı farz kılınmış olan bir imam olduğunu bilmektesiniz. Ey kavim! Aramızda Allah'ın Kitabı ve Peygamberi Muhammed'in (sav.) sünneti var."* Bunun üze-

rine Abdurrahman b. Hanbel Cumahî ona saldırdı. Kılıcıyla bir darbe vurup onu öldürdü. Sonra da şöyle diyerek ondan ayrıldı:

Bugün kuşkusu olmayan bir kimsenin vuruşu gibi vuracağım.

Sen Kitaba mı davet ediyorsun; ne zamandır onu arkana atmış iken.

Eşter elinde kılıcıyla eve girdi. Osman'ın hizmetçisi de bu esnada ona bakmaktaydı. Eşter'i öldürmek amacıyla ona saldırdı. Eşter de ona yöneldi. Ona öyle bir darbe indirdi ki onu öldürdü. Sonra da Abdullah b. Vehb b. Zema b. Esved'e saldırıp onu da öldürdü. Daha sonra Osman'ın hizmetçisine saldırdı. Ona bir darbe vurdu. Ardından bir darbe daha vurup onu öldürdü. Abdullah b. Meysere b. Avf'a saldırıp onu da öldürdü. Eşter Osman'ı öldürmek amacıyla ona yöneldi. Eşter, Osman'ın yalnız olduğunu ve yanında onu savunacak hiçbir kimsenin olmadığını görünce pişman oldu, öldürmekten hayâ etti ve geri döndü. Kufe ehlin-den Müslim b. Kesîr Ferâfîsî adında birisi şöyle haykırdı: *"Yazıklar olsun sana ey Eşter! Adamı öldürmek arzusuyla onun yanına girdin. Ona bakınca vazgeçtin ve geri döndün."*

Muhammed b. Ebî Bekir içeri girdi. Direkt olarak Osman'ın [429] yanına varıp *"Ey Nasel!"* dedi. Bunun üzerine Osman: *"Ben Müminlerin Emiri Osman b. Affân'ım. Sen ise yalancılardan bir yalancısın."* dedi. Muhammed eliyle Osman'ın sakalını tuttu ve *"Allah'ın sana yaptıkları hakkında düşüncen nedir?"* dedi. Osman: *"Rabbim bana ancak hayır yaptı. Allah'tan kork ve sakalımı bırak. Eğer babam hayatta olsaydı onu asla tutmazdı."* dedi. Muhammed: *"Eğer babam hayatta olsaydı ve senin bu çirkin fiilleri yaptığını görseydi kuşkusuz karşı çıkardı."* dedi. Osman elini sağında duran mushafa koydu. Sonra onu kucağını aldı, açtı ve şöyle dedi: *"İşte bu Allah'ın Kitabı benimle sizin aranızdadır. Ben bunda olanlarla amel edeceğim. Davranışlarımdan hoşlanmadıklarınıza karşı kınama hakkına sahipsiniz."* Muhammed b. Ebî Bekir ona şöyle karşılık verdi: *"Şimdi mi (iman ettin)! Hâlbuki daha önce isyan etmiş ve bozgunculardan olmuştun."*¹²⁸ Daha sonra elindeki uzun oku aldı, onu yaralamaya çalıştıysa da bunu başaramadı.¹²⁹ Allah en iyisi-

128 Yûnus, 10/91.

129 Kitabın orijinalinde, Taberi ve İbnü'l-Esîr'de böyle geçse de bu rivayet zayıftır. Beri taraftan Muhammed'in pişman olup onu terk ettiği ve Osman'ın odasından çıktığı hususunda görüş birliği vardır.

ni bilir. Osman'ın dökülen kanının ilk damlası *"Onlara karşı Allah sana yeter. O işitendir, bilendir."*¹³⁰ ayetinin üzerine aktı. Daha sonra Muhammed b. Ebî Bekir kenara çekildi. Kinâne b. Bişr Nehaî elinde bulunan sopa ile Osman'ın başına vurdu. Sevdân¹³¹ b. Hamrân Murâdî kılıçla Osman'a vurdu. Böylece Osman (ra.) sırt üstü yere yığıldı.

Osman kılıç darbelerine ve yaralamalara maruz kaldı. Bunun üzerine hanımı Nâile bnt. Ferâfisa Kelbiyye şöyle bağırmaya başladı: *"Ey adamlar! Onu öldürdüyseniz o gündüzleri oruç tutan geceleri de ibadetle geçiren biriydi. Geceyi ihya eder, bir rekatte Kur'an'ı hatmederdi."* İsyancılar dört bir taraftan Nâile'ye sövmeye başladılar ve onu da öldürmeye niyetlendilerse de Nâile onların göremeyeceği yere saklandı. İsyancılar, evinde Osman'ı ölü bir hâlde bırakıp oradan ayrıldılar ve recezler söylemeye başladılar.

Ölüm Şiirleri

Ölümünden Sonra Osman (ra.) Hakkında Söylenenler

Osman'ın (ra.) evinden ilk çıkan Abdurrahman b. Hanbel Cumahî idi. O evden ayrılırken şu şiiri söylüyordu:

Ey Ebu Amr kötü fiili tat, facir cahil ve iş bilir olmanın filini tat [430]

Bütün adalet kapılarını kapattığından; hakkımızı savsaklayarak er-telediğinde

Bütün fazilet ehli kimseler sana parlatılmış ve yeni meşrefi kılıçları ile saldırdılar

İşte böyle esir kimselerin kanı akar.

Onun ardından ise Sübre b. Dirhem şu recezi okuyarak çıktı:

Biz siret sahibi Nasel'i öldürdük. Çünkü o bizim aydınlatıcı alametlerimizden sapmış idi.

İnsanlara despotlukla hükmediyordu. Ondan önce de Muğîre'yi¹³² öldürdük.

Bizim darb-ı mesel olan kılıçlarımız ona saldırdı. Çünkü bizler basireti tanıyan insanlarız.

O tahtında iken biz açıkça öldürdük.

130 Bakara, 2/137.

131 Kitabın orijinalinde bir yanlış eseri olarak bu isim Sendân olarak geçmektedir. Biz Sevdân ismini İbn Sa'd'ın *Tabakât*'ından (III, 74) zabtettik.

132 Muğîre ile kastedilen Muğîre b. Ahnes Şûreyk'tir.

Onun da peşinden Haccâc b. [Amr b.] Gaziyye Ensârî şu şiiri okuyarak çıktı:

Bizler mecliste Nasel'i öldürdük. Biz onu en kötü meclise oturttuk.

Mahir b. Ahnes'in yanında yere yığıldı. Ta ki onun canı en ucuz bir şekilde çıktı.

Bizler başlar arasında geçip gidiyoruz. Yıkıp ezen mızrakların uçlarıyla kafaları alarak.

Mervân zeki bir kişinin kaçması gibi firar etti. Kapan kılıçların düştüğünü görünce.

Onun peşinden ise şu recezi okuyarak Muhammed b. Ebî Huzeife b. Utbe b. Rebîa çıktı:

Bizler kıyama kalktık ve kılıçla zafer elde etmek bizimle gerçekleşebilir. Kılıcın ise kendisine ait bir onuru vardır.

Kaba adam orduyu öne geçirdi. 'Sakin' diyerek onların kılıçlarını saçtılar.

Daha sonra Sevdân b. Hamrân Murâdî kılıcından Osman'ı kanı damlar bir hâlde ve şu şiiri okuyarak çıktı:

[431] *Mısırdan ve farklı farklı yerlerden atların boyunlarında üzerime yöneltiler.*

Allah için bizler karşılaştığımız musibetlere aldırış etmeyiz.

Türlü türlü vakitlerde çirkin şeylerin kardeşi Allah'ı gazaplandıran İbn Affân'dan gelen sıkıntılara.

Bunların dışında verdiği musibetlerle sapkın kişiyi sapkınlık çukuruna atarız.

Oğullarının ve kızlarının üzerine.

Hassân b. Sâbit, Ali b. Ebî Tâlib'in (ra.) huzuruna olayı arz etmek üzere girdi ve şöyle dedi:

Ölüm geldiği esnada Ensâr onu yarımsız bıraktı. Hâlbuki Ensâr onun dayanağı idi.

Osman sudan mahrum edildiğinde vefanın oğlu neredeydi? Nefisler ve gözler onu feda etti.

Zübeyr ve Talha'yı kim mazur görebilir ki, zorlukları olan bir işe girdiler.

Sonra mazeret olarak şöyle dediler: Osman dini değiştirmek istedi. Hâlbuki işlerin kararı vardır.

Muhammed b. Ebî Bekir onu öldürme işini açıkça üstlendi. Ondan sonra da Ammâr aynı şekilde.

Yahudiler de aynı şekilde Ahbar'ın kendileri için süsledikleri şeylerle haktan sapmışlardı.

Eli kendisine uzatılan kimsenin üzzerinde sekinet ve vakar vardı.

İş umulur... Takdiri olan ...gibi.¹³³

Abdurrahman b. Ebî Bekir ile Ebu Cehm b. Huzeyfe Adevî, Osman'ın kapısına yöneldiler. Bir de ne görsünler! Haccâc b. [Amr b.] Gaziyye Ensârî beraberinde amcasının oğullarından bir grup ile Osman'ın kapısının önünde durmakta ve hiçbir kimseyi onun yanına bırakmamaktadır. Bunun üzerine Ebu Cehm b. Huzeyfe ona şöyle dedi: *"Bre adamlar! Siz adamı öldürdünüz. Bizi bırak- [432] nız da onu taşıyıp namazını kılalım."* Ensâr ve orada bulunanlar şöyle karşılık verdi: *"Hayır! Vallahi, insanlar bizim razı olacağımız bir kişiye biat edinceye kadar onun cenaze namazını kılmanıza müsaade etmeyeceğiz."* Ebu Cehm b. Huzeyfe: *"Sizler onun cenaze namazını kılmanız için bize neden izin vermiyorsunuz. Hâlbuki Allah ve melekler ona salat getirmişlerdi."* deyince Haccâc b. [Amr b.] Gaziyye Ensârî ona şöyle karşılık verdi: *"Eğer yalan söylüyorsa Allah seni onun girdiği yere koysun."* Ebu Cehm: *"Evet Allah beni onunla birlikte haşretsın."* dedi. Bunun üzerine Basralılardan birisi ona şöyle karşılık verdi: *"Hayır senin bu hususta sorumluluğun bulunmamaktadır. Allah (cc.) seni onunla ve kovulmuş olan şeytanla haşretsın. Vallahi seni ona kavuşturmadan bırakacak olursak bu bir acizliktir."* Ashabı da Ebu Cehm'e şöyle dedi: *"Yazıklar olsun sana ey Ebu Cehm! Nefsin hakkında kendin için bir hacetin mi var? Kavmi bırak, sen de kendi şanın için yürü git."* Ebu Cehm: *"Biz Allah'a aidiz ve O'na döneceğiz"* ayetini okuyarak ayrıldı. Yolda Hassân b. Sâbitle karşılaştı, Hassân ona *"Ey Ebu Cehm! Arkanda ne var?"* diye sorunca Ebu Cehm: *"Vallahi arkamda Osman b. Affân'ın kendi evinde öldürülmüş olduğu ve bizim de ona cenaze namazı kılınmaktan engellendiğimiz haberi var."* diye karşılık verdi. Hassân b. Sâbit, ona *"Pek yakında bunun akıbetini göreceksin ey Ebu Cehm! Evine git, şu kalabalık insan topluluğu için nefsin tehlikeye maruz bırakma. Osman'ı ele geçirip onu öldüren bir insan açısından diğer insanların öldürülmesi daha kolay ve önemsizdir."* dedi.

Ebu Cehm evine gitmek üzere ayrıldı. Hassân b. Sâbit de şu şiiri inşad etti:

Kim katıksız bir ölümü görmekten hoşlanıyorsa, ziyafetler yatağı olan Osman'ın evine gelsin.

Osman'ın boğazında bal vardı. Ama yanaklarının üzerine tokat vurdular. Onun beyazlığı bedenlerimizi ziynetlendirmişti. Alnında siyah ve beyaz saç telleri bulunan ve secde izinden dolayı parlayan,

Biz, yurdumuzdan ayrıлып Şam diyarına gelmeye razı olduk. Emire ve buradaki kardeşlerimize razı olduk.

Ben -onlar hazır da olsalar gaipte de olsalar- hayatta olduğum ve Hassân adını taşıdığım sürece onlardanım.

Keşke kuşlar bana Ali ile Osman'ın, durumunun ne olduğunu haber verseler.

Ey Osman'dan intikam alanlar, yakında kendi evlerinizde süvarilerin sümükleri altında harman yapacaksınız.

- [433] Kimi ilim ehli şöyle der: “Osman'ın (ra.) öldürmesi teşrik günlerine denk gelmiş idi.” Kimisi ise hicretin 35. yılında Zülhicce ayının 15'inde Osman'ın öldürüldüğünü söylemektedir. Avâne b. Hakem ise şöyle der: “Osman hicretin 35. yılında Zülhicce ayının 17'sinde Cuma günü ikinci vakti 81 yaşında iken öldürüldü. Ömer b. Hattâb'ın (ra.) öldürülmesinin üzerinden 11 yıl 11 ay 18 gün sonra öldürüldü.” Ali'ye (ra.) biat edilinceye kadar Osman'ın cenazesi yerde kaldı.¹³⁴ Ali'ye biat edilince kabrine getirilip gömüldü. Cenaze namazını Hakîm b. Hizâm kıldırdı. Bir grup bilgin ise onun cenaze namazını Cübeyr b. Mutim b. Adiy'in kıldırıldığını ve Bakû'l-Ğarkad'a gömüldüğünü söyler.

[434] Hz. Ali'ye Biat

Müminlerin Emiri Ali b. Ebî Tâlib'e (ra.) Biat Edilmesi

İnsanlar Urfü'd-Dabu' denilen yerde bulunan Ali b. Ebî Tâlib'e yönelerek şöyle dediler: “Ey Ebü'l-Hasan! Bu adam öldürüldü. İnsanlar için bir imam gerekli. Bu iş için de senin dışında hiçbir kimse yok. Haydi, gel de insanlar sana biat etsinler ki bu adam da defnedilsin. Çünkü o kendi evinde öldürülmüş bir hâlde öyle bekletilmektedir.” Ali b. Ebî Tâlib: “Benim buna ihtiyacım yok” diye karşılık verdi. İnsanların bir bölümü ona şöyle dedi: “Sübhanallah! Kavmin biat etmesine niçin icabet etmiyorsun. Sen de biliyorsun ki Osman öldürüldü. Allah (cc.) da buna razı idi.” Ali: “Durum dediğiniz gibi değildir. Çünkü sizler onu diyet veya kısas karşılığı

134 Taberî'ye (V, 143) göre Osman'ın naaşı üç gün yerde kaldı.

olmaksızın öldürdünüz. Beni bırakınız ve bu iş için benden başkasını arayınız. Çünkü ben öyle bir durumla karşı karşıyayım ki bunun bir sürü yanları ve yönleri vardır. Bu öyle bir husus ve görevdir ki insanların kalplerini bu konuda birleştirmek ve onların akıllarını bir noktada toplamak mümkün değildir. Size düşen Zübeyr ve Talha'ya tutunmaktır. " deyince topluluk: *"Bizimle birlikte Talha ve Zübeyr'e gel!"* dediler. Ali: *"Bunu yapacağım."* dedi.

Ali konuştuğu bu topluluk ile birlikte evinden çıktı. O esnada Talha'nın -ki Talha o esnada kendi evindeydi- yanına vararak şöyle dedi: *"Ey Ebu Muhammed! Kuşkusuz insanlar bana biat etmek için toplanmışlar. Bana gelince benim bu işe ihtiyacım yok. Elini uzat da insanlar sana biat etsinler."* Talha: *"Ey Ebü'l-Hasan! Sen faziletinden, (Peygamber'e) yakınlığından ve İslam'a ilk girenlerden olmandan dolayı bu işe benden daha layık ve daha çok bu görevi hak etmekteisin."* dedi. Bunun üzerine Ali ona şöyle dedi: *"Ben insanların bana biat edip yaptıkları bu biatte istikamet sahibi olmalarına rağmen senin bir şeyler yapmandan korkarım."* [435] Bunun üzerine Talha şöyle dedi: *"Ağır ol ey Ebü'l-Hasan! Hayır, vallahi, asla benim hakkımda hoşuna gitmeyecek bir şey kulağına ilişmeyecektir."* Ali: *"Allah Tebârek ve Teâlâ senin üzerinde gözetleyici ve kefildir."* dedi. Talha: *"Ey Ebü'l-Hasan, elbette!"* deyince Ali: *"Öyleyse kalk da bizimle birlikte Zübeyr b. Avvâm'a gel."* dedi. Talha onunla birlikte Zübeyr'e gitti. Ali, Talha'ya söylediklerini Zübeyr'e de söyledi. Zübeyr, Talha'nın cevabına benzer bir cevap verdi. Zübeyr sözünden caymayacağına ve asla biatini bozmayaacağına dair onunla akitleşti ve ahitleşti.

Ali mescide döndü ve insanlar da onun etrafında toplandılar. Aralarında Ebü'l-Heysem b. Teyyihân, Rifâa b. Râfi,¹³⁵ Mâlik b. Aclân, Huzeyme b. Sâbit, Haccâc b. [Amr b.] Gaziyye, Ebu Eyyûb Halit b. Zeyd'in bulunduğu Ensârdan bir grup ayağa kalkarak şöyle dedi: *"Ey insanlar! Sizler Osman'ın, hakkınızda ne tür bir sireti takip ettiğini gördünüz. Bugün ise benzer bir durumla karşı karşıya kalmak üzeresiniz. Sözümüzü dinleyiniz ve emrimize itaat ediniz."* Kufeliler ve Mısırlılar ona şöyle dediler: *"Bizler sizin her emrinizi kabul ettik. Bizlere görüşünüzü belirtiniz. Çünkü sizler öncü olan kimselersiniz. Allah sizleri 'Ensâr olarak isimlen-*

135 Kitabın orijinalinde İbn Nâfi olarak geçse de bu bir yanılığdır.

dirmiştir. Bize neyi emrediyorsanız emrediniz. ” Bunun üzerine Ensâr şöyle dedi: “Sizler Ali b. Ebî Tâlib’in faziletini, geçmişini, Hz. Peygamber’e (sav.) olan yakınlığını ve konumunu bilmektesiniz. Bununla birlikte onun helal ve haram konusundaki ilmini de bilirsiniz. Sahabiler arasında ona olan ihtiyacınız da ortadadır. O asla sizden nasihatini esirgemez. Eğer ondan daha faziletli, bu işe daha yaraşır ve daha layık birisini bilseydik hiç kuşkusuz sizleri ona biat etmeye davet ederdik.” Bunun üzerine halk hep bir ağızdan “Biz kendi isteğimizle ve baskı altında olmaksızın onun halifeliliğine razı olduk” dedi. Ali de onlara şöyle dedi: “Bana ‘Biz kendi isteğimizle ve baskı altında olmaksızın razı olduk’ şeklindeki sözünüzü açıklayınız. Acaba bu Allah katından üzerinize vacip olan bir hüküm müdür yoksa kendi görüşünüz mü?” Halk “Kesinlikle bu Allah’ın (cc.) sana karşı bize vacip kıldığı bir sorumluluktur.” diye karşılık verdi. Bunun üzerine Ali (ra.): “Bugün ayrılıyoruz. Yarın bakarız.” deyince insanlar da oradan ayrıldılar.

Bir sonraki gün insanlar mescide geldiler. Ali b. Ebî Tâlib (ra.) de mescide gelerek minbere çıktı. Allah’a hamd ü senada bulunduktan sonra şöyle buyurdu: *“Ey insanlar! Kuşkusuz iş sizin işinizdir. Kendiniz için istediğiniz kimseyi seçiniz. Ben de dinleyecek ve sizlere itaat edeceğim.”* İnsanlar dört bir taraftan bağırarak ve *“Bizler dün üzerinde bulunduğumuz hâl üzereyiz. Elini uzat ki insanlar sana biat etsinler.”* dediler. Bu teklif karşısında Ali sustu. Talha, Ali için ayağa kalkarak elini Ali’nin elinin üzerine koydu ve ona biat etti. Uhud Savaşında almış olduğu bir darbeden dolayı Talha’nın eli çolak idi. Onun eli Ali’nin elinin üzerine düşünce Kabîsa b. Câbir şöyle dedi: *“Biz Allah’a aîtiz ve O’na döneceğiz. Ali’ye ilk biat eden el çolak bir eldir. Hayır! Vallahi bu iş tamamlanmaz. Talha b. Ubeydullâh tarafından başlatılan bir iş asla tamamlanmayacaktır.”* Daha sonra Zübeyr ileriye fırlayarak biat etti. Bundan sonra da Muhâcirler, Ensâr ve orada hazır bulunan Arap, Acem ve mevaliler biat ettiler.

Mısır ehlinden Sevdân b. Hamrân Murâdî ileriye çıkarak Ali’ye şöyle dedi: *“Ey Ebü’l-Hasan! Bizler sana biat ettik. Eğer bizim aramızda Osman’ın davrandığı gibi davranacaksan seni de öldürürüz.”* Ali (ra.): *“Allah’ım sana sığınırım.”* dedi. Bunun üzerine insanlar Allah’ın (cc.) Kitabı ve Peygamberinin (sav.) sünneti

üzere Ali'ye biat ettiler. Abdurrahman b. Hanbel Cumahî giriş bölümü şu beyitlerle başlayan bir kaside inşa etti:

Ömrüme kasem olsun ki sizler din üzerinde koruyucu olan, tutum olarak da iffetiyle tanınan bir kişiye biat ettiniz.

Osman'ın (ra.) Defni

Ali daha sonra Osman'ın defnedilmesini emretti. Üç gün boyunca çöplükte bir kenara atılmış bir hâlde bulunan Osman'ın naaşı taşındı. Öyle ki köpekler onun ayaklarının tekini yok etmişlerdi. Mısırlılardan bir adam ve bir cariye *"Biz ancak onu Yahudilerin kabristanına defnederiz."* dediler. Hakîm b. Hizâm şöyle dedi: *"Yalan söylüyorsun ey konuşan! Kusayoğullarından birisi hayatta kaldığı müddetçe böyle bir şey asla gerçekleşmeyecek."* Osman (ra.) küçük bir kapının üzerine konulup taşındı. Ayakları kapının dışında kalıyordu ve taşınma esnasında başından da ses çıkıyordu. Gömüleceği çukura getirildi. Hakîm b. Hizâm öne geçerek ona cenaze namazı kıldırdı. Osman Bakîü'l-Ğarkad'a gömüldü. Bunun üzerine Hassân b. Sâbit şu şiiri inşad etti:

Din kardeşimi terk etmek istediğinize göre; biliniz ki Allah'ın eli bu parçalanmış derinin üzerindedir.

Ali (ra.) Osman b. Affân'ın (ra.) evinde bulunan bütün malın, [437] silahın ve sadaka malıyla alınmış olan seçkin metaların getirilmesini emretti. Onlar kabzedilip Müslümanların Beytülmaline konuldu. Bunun dışında kalan şeyleri Ali (ra.) ailesi ve çocuklarına ait birer miras olarak değerlendirdi. Ali (ra.) Beytülmalde bulunan bütün şeyleri toplayarak bunları Muhâcirler ve Ensâr arasında dağıttı. Her adama üç dinar düştü. Allah en iyisini bilir.

Âişe Mekke'de

Âişe'nin Mekke'den Dönüşü ve Osman'ın Öldürülmesine İlişkin Sözleri

Âişe haccını tamamladıktan sonra dönmek için Mekke'den yola çıktı. Medine'ye yaklaşıncı Ubeyd¹³⁶ b. Ebî Seleme Leysî onu karşıladı. Bu şahsa İbn Ümmi Kilâb da deniliyordu. Âişe ona *"Yazıklar olsun sana durum bizim lehimize mi aleyhimize mi?"* diye sorunca Ubeyd: *"Osman b. Affân öldürüldü."* diye karşılık verdi. Âişe *"Sonra*

136 Kitabın orijinalinde Ubeydullâh olarak geçmektedir. Ancak biz Ubeyd ismini Taberî'den (V, 165) zabtettik.

ne oldu?" diye sorunca Ubeyd: "İnsanlar Ali b. Ebî Tâlib'e biat ettiler." dedi. Âişe: "Ölümün benim üzerimde gerçekleşmesini ne kadar da çok arzularım. Vallahi Osman b. Affân mazlum olarak öldürüldü. Ben onun kanını talep edeceğim. Vallahi Osman'ın bir günü Ali'nin bütün zamanlarından daha hayırlıdır." dedi. Ubeyd b. Ümmi Kilâb ona "Niçin böyle diyorsun? Vallahi bugün göklerle yer arasında Allah (cc.) katında Ali b. Ebî Tâlib'den daha değerli olan bir kimsenin olacağını sanmıyorum. Niçin onun yönetiminden nefret ediyorsun? İnsanları Osman'ı öldürmeleri için sen teşvik etmedin mi? Ayrıca sen onun ayıp ve kusurlarını ortaya dökmedin mi? 'Nasel'i öldürünüz. Kuşkusuz o kâfir oldu.' demedin mi?" diye sorunca Âişe "Ömrüme kasem olsun ki ki ben bunları söyledim. Onları dedikten sonra en başından itibaren haberin aslını öğrenince söylediklerimden döndüm. Bu sizin ondan tövbe etmesini istemenizdendir. Nihayet onu bembeyaz bir gümüş gibi yapıp öldürdünüz. Vallahi ben onun kanını talep edeceğim." diye karşılık verdi. Ubeyd b. Ümmi Kilâb ona "Ey Müminlerin annesi! Vallahi bu olayı karıştırmaktır." diye karşılık verdikten sonra şu şiiri okudu:

Onu ziyaret ettiğinizde ona deyiniz ki bu takdir ile kazayı indir.

Başlangıç da senden değişim de senden; rüzgâr da senden yağmur da senden.

[438] *İmamın öldürülmesini emrettin. Kâfir oldu diyen de sendin.*

Kabul et ki biz onun öldürülmesi konusunda sana uyduk; ölüm emrini veren katili ise bizim yanbaşımızda.

İnsanlar bir defa biat ettiler. Şüpheyi ve boynun eğriliğini giderdiler.

Savaş için elbiseleri giydi. Hileli davranan kimse gibi nice vefalı insan vardır.

Tavan üstümüzden düşmedi. Güneşimiz ve ay tutulmadı.

Bunun üzerine Âişe şöyle dedi: "Ey Ubeyd! Eğer bu beyitleri senden başkası söyleseydi tahammül edilmezdi. Ancak sen Osman hakkında itham edilecek bir kimse değilsin." Âişe daha sonra Medine'den Mekke'den gitti ve orada ikamet etti.

Hız. Ali'ye Biat

Şehir Ahalilerinin Ali b. Ebî Tâlib'e (ra.) Biat Etmeleri

Kufe ahalisine Osman'ın öldürülmesi ve insanların da Ali b. Ebî Tâlib'e (ra.) biat edilmesi konusu ulaştı. Bunun üzerine in-

sanlar emirleri Ebu Mûsâ Eşarî'ye karşı ayağa kalkarak şöyle dediler: *"Bre adam! Sen neden Ali'ye biat etmiyor ve insanları ona biat etmeye davet etmiyorsun. Hâlbuki Muhâcirler ve Ensâr ona biat ettiler."* Ebu Mûsâ Eşarî: *"Ne olup biteceğine ve bundan sonra insanların nasıl davranacaklarına bir bakayım."* diye karşılık verdi. Kufe ahalisinden birisi şu beyitle başlayan bir şiir inşad etti:

Gizlemeksizin Ali'ye biat ediyorum; şu Eşarî razı olmasa da.

Hâşim b. Utbe b. Ebî Vakkâs, Ebu Mûsâ Eşarî'ye yönelerek şöyle dedi: *"Ey Ebu Mûsâ! Seni Ali'ye biat etmekten engelleyen nedir?"* Ebu Mûsâ: *"Haber bekliyorum."* dedi. Hâşim: *"Osman öldü- [439] rüldüğü hâlde ne tür bir beklenti içindesin ki? Onun tekrar dünyaya döneceğini mi sanıyorsun? Müminlerin Emiri'ne biat edeceksen ne ala! Aksi takdirde işimizden ayrıl."* diye karşılık verdi.

Daha sonra şu beyitle başlayan bir şiir inşad etti:

Affân'ın oğlunun şakiliği kendisini öldürdü. Azgınlığı, berikililer de onun üzerine indiler.

Bundan sonra Hâşim b. Utbe bir eliyle diğer elini tuttu ve şöyle dedi: *"Benim sağım ve solum da Ali b. Ebî Tâlib'e aittir."* Hâşim bu sözü söyleyince Ebu Mûsâ Eşarî ileriye atıldı. Biat etmekten başka çıkar yolu olmadığını anlayınca biat etmek zorunda kaldı. Bütün Kufe ahalisi Ali'ye (ra.) biat ettiler. Hâşim b. Utbe birtakım beyitler inşa etti. Bu beyitlerin girişi şöyledir:

"Hak olarak Allah için ona biat ediyorum; ona karşı bir mazeretim olsun diye biat ediyorum, batıl olarak değil." Hicâz ve Iraklı ahalileri de Ali b. Ebî Tâlib'e (ra.) biat ettiler.

Şehir Heyetleri

Kendi Şehirlerinde Biat Etmelerinden Sonra Ali b. Ebî Tâlib'e Heyetlerin Gelişi

Yemen ahalisine de haber ulaştı. Herhangi bir baskı altında olmaksızın kendi istekleriyle biat ettiler. Ayrıca hilafetini tebrik etmek için onun huzuruna geldiler. Ali'nin yanına gelenlerin ilki Rifâe b. Vâil Hemdânî'dir. O mensubu olduğu Hemdân kavmiyle birlikte geldi. Bu hususta birtakım beyitler inşa etti. Bu beyitlerin girişi şöyledir:

Yüce himmetler sahibi Ali'ye doğru yürüyoruz; Asabelerin hayırlısı Yemenli kerem sahibi insanlarla gidiyoruz.

Keysûn b. Seleme Cühenî de Cüheyne kabilesiyle birlikte geldi. O da bazı beyitler inşa etti. Bu beyitlerin girişi şöyledir:

Peygamberimizin kızının kocası olan Ali'ye icabet ettik. İri ve süratli atlar üzerinde yürüyerek.

Ondan sonra da Becfle kavmiyle birlikte Rüveybe b. Veber Becelî geldi. O da beyitler inşa etti. Bu beyitlerin girişi şöyledir:

[440] *Biz kimseler olan Hâşimilere değil de ona icabet ettik.*

Bu heyetler Yemen diyarından gece gündüz bıkip usanmaksızın Medine'ye varmak için yürüyorlardı. İçlerinden birisi bu konuda birtakım recezler söyledi. Bu beyitlerin girişi şöyle idi:

Zifiri karanlıklarda bizimle yürüyünüz. Çölün ıssızlığında süratli bir şekilde bizimle yürüyünüz.

Bu durum Ali b. Ebî Tâlib'e (ra.) ulaşınca o, Eşter Nehaî'yi çağırdı. Ona Medine ehlini de yanına alarak gelen heyeti karşılamasını emretti. Eşter onlar için güzel bir hazırlık yapıp güzel bir şekilde onları karşılamaya çıktı. Onların hâl ve hatırını sordu. Eşter onlara şöyle dedi: *"Sizleri seven sizlerin de kendilerini sevdiğiniz kavme hayırlar getirdiniz. Adil imama, fazilet sahibi halifenin yanına geldiniz. Müslümanlar ondan razıdırlar. Muhâcirler ve Ensâr ona biat etmişlerdir."* Heyet Medine'ye giriş yaparak orada konakladı. Eşter de gelerek Ali'nin (ra.) huzuruna vardı. Sesini yükselterek şu beyitle başlayan bir şiir inşa etti:

Hayırlı bir kavimden sana bir topluluk geldi. Çölde ve ikamet hâlinde bulunanlara varmayı da niyet ederek.

Bu heyetler o gün orada ikamet ettiler. Sonraki gün Hz. Ali onlara bir elçi gönderdi. Aralarında İyâz b. Halîl Ezdî, Rifâe b. Vâil Hemdânî, Keysûn b. Seleme Cühenî, Rüveybe b. Veber Cebelî, Rifâa b. Şeddâd Havlânî, Hişâm b. Ebrehe Nehaî, Cumey' b. Haysem Kindî, Ahnes b. Kays Atekî, Ukbe b. Numân Necdî, Abdurrahman b. Mülcem Murâdî gibi kendi kavimlerinin reisleri olan kimseler Ali'nin huzuruna vardılar. Bu on kişi onun huzuruna girip selam verince Ali onların selamını aldı. Sonra da onları mecliste kendisine yakın bir yere oturttu ve onlara şöyle dedi:

[441] *"Sizler Yemen'in hatırı sayılır kişilerisiniz. Keşke bir bilebilseydim, aniden bir olayla karşı karşıya kaldığınızda sıkıntılara karşı sabrınız nasıldır?"* Abdurrahman b. Mülcem derhal söze giriş yapıp

rak şöyle dedi: *"Ey Müminlerin Emiri! Eğer diliyorsan bizi dilediğin şeyle sına, bizim nasıl olduğumuzu bileceksin. Vallahi bizim aramızda ancak şecaat sahibi bahadır kimseler, kararlı ve zeki, öfkeli aslanlar vardır. Bizler bunu babalarımızdan ve atalarımızdan miras olarak aldık. Aynı şekilde bizden de salih evlatlar bunu miras olarak alacaktır."*

Ardından da beyitler inşa etti. Bu beyitlerin girişi şöyledir:

Vuruşma gününde kılıcımla düşmanlara karşı savaşta acele ederim.

Ardından Ali (ra.) Yemen yapımı kaftanlar ve giysiler istetti ve onlara giydirdi. Onlar da mutlu ve mesut bir şekilde kervanlarına doğru yol aldılar.

Biat Etmeyenler

Biatten Geri Duranlar ve Kaçınanlar

Ammâr b. Yâsir, Ali b. Ebî Tâlib'e (ra.) gelerek şöyle dedi: *"Ey Müminlerin Emiri! İnsanlar baskı altında olmaksızın kendi istekleriyle sana biat ettiler. Keşke Üsâme b. Zeyd'e, Abdullah b. Ömer'e, Muhammed b. Mesleme'ye, Hassân b. Sâbit'e ve Ka'b b. Mâlik'e elçiler gönderip de onları davet etsen ve Muhâcîr ve Ensârdan¹³⁷ oluşan şu insanların katıldığı biate onlar da katılsalar."* Ali (ra.) *"Bize rağbeti olmayanlara ihtiyacımız yoktur."* diye karşılık verdi. Bu sözler karşısında Eşter, Ali'ye şöyle dedi: *"Ey Müminlerin Emiri! Bizler her ne kadar onların sahip olduğu önceliğe sahip olmasak da onlar da Müslümanların herhangi bir işinde bize karşı bir önceliğe sahip değillerdir. Bu genel bir biattir. Bu biatin kapsamının dışına çıkan bize ta'n etmektedir. Onları başıboş bırakma, gelip biat et-sinler. Çünkü bugün insanlar ancak dil ile biat etmektedir. Yarın ise mızrak konuşacaktır. Sana karşı işi ağırdan alan bir kimse seninle birlikte olan bir kimse gibi değildir. Bu topluluk seni kendileri için istemektedirler. Onları kendi nefsin için reddet."* Ali (ra.) ona *"Ey Mâlik! Ciddiyetim ve reyimle ben insanları senden daha iyi tanırım."* diye karşılık verdi. Bu sözler karşısında Eşter'in nefsinde bir ukde oluştu. Birtakım beyitler inşa etti. Girişi şu şekildedir:

Müminlerin Emirine bir nasihat ettim. O nasihatlerin kendisine hediye edileceği bir kişidir.

137 Vâkidî şöyle der: "Bilebildiğimiz kadarıyla Ensâr arasında biatten kaçınan hiçbir kimse yoktur."

- [442] Ziyâd b. Hanzala Temîmî Hz. Ali'ye (ra.) doğru ileriye çıkarak şöyle dedi: *"Ey Müminlerin Emiri! Doğru olan görüş ancak seninkisidir. Kim nefsine karşı inatlaşacak olursa kuşkusuz sen ona karşı şefaathçi değilsin. Eğer sana istemeyerek biat edecek olursa şu senden yüz çevirenleri bir kenara bırak. Vallahi kuşkusuz sen güvenilir, din ve dünya işleri hususunda kendisine inanılan bir kimsesin."* Ziyâd daha sonra bazı beyitler inşa etti. Bu beyitlerin giriş beyti şöyledir:

Ey Ebu Hasan bizim hakkımızda neye davet edecek olursan biz sana icabet ederiz. Sanki bizler denizin dalgaları gibiyiz.

Sa'd b. Ebî Vakkâs, Ali b. Ebî Tâlib'e (ra.) yönelerek şöyle dedi: *"Ey Ebû'l-Hasan! Vallahi senin hak üzere olduğun hususunda kesinlikle kuşku duymuyorum. Ancak şu var ki ben biliyorum ki sen bu işte çekişme edeceksin. Bu konu hakkında seninle çekişmeye girişenler de namaz ehli olan kimselerdir. İstersen ben sana biat edeyim. Bana bir dili ve iki dudağı olan, mümini kâfirden ayırt edip tanıyabilen bir kılıç ver ki bugünden itibaren seninle birlikte sana muhalefet edenlere karşı savaşayım."* Ali (ra.): *"Ey Sa'd! Ya şu hususa ne diyeceksin? Cebraîl'in indirdiklerinin aksini söyleyecek olan bir kılıç olsaydı bu kuşkusuz şeytan olurdu. İnsanların valilerine böyle bir şart koşmaları uygun bir davranış değildir. Biat et ve evinde otur. Çünkü ben seni hiçbir şeye zorlamayacağım."* diye karşılık verdi. Sa'd: *"Ben bu konuya bir bakayım ey Ebû'l-Hasan!"* deyince de Ammâr b. Yâsir ileri atılarak şöyle dedi: *"Yazıklar olsun sana ey Sa'd! Kendisine döneceğin Allah'tan korkmuyor musun? Müminlerin Emiri seni biata davet ediyor. Sen ise ondan sana bir dili ve iki dudağı olan bir kılıç vermesini istiyorsun? Kuşkusuz vallahi sende birtakım çirkin şeyler vardır."* Daha sonra birtakım beyitler inşa etti. Bu beyitler şöyle başlamaktadır:

Sa'd İmam'a bir söz söyledi. Sa'd'ın hakkında söz söylediği zat haklı ve hakkı çiğnemen bir kimsedir.

Emevîlerin Tutumu

Mervân b. Hakem, Saîd b. Âs, Velit b. Ukbe'nin Ali'ye (ra.) Biat Konusundaki Tutumları

- [443] Ali (ra.) daha sonra kendisine biat etmekten geri duran şu üç kişiye elçi göndererek onları biata davet etti. Ali: *"Ne oluyor sizlerle! Sizlerin bana biat etme hususunda işi ağırdan aldığınızı görü-*

yorum.” deyince Velit b. Ukbe konuşmaya başlayarak şöyle dedi: *“Ey Ebü'l-Hasan! Sen hepimizle arayı gerginleştirdin. Bana gelince babamı Mekke'nin fethinde¹³⁸ sabren (zorla) öldürdün. Kardeşim Osman b. Affân'ı yarımsız bıraktın ve ona yardım etmedin. Saîd b. Âs'a gelince onun babasını -ki o Benî Ümeyye'nin efendisi idi- Bedir Savaşında öldürdün. Mervân'a gelince Osman onun babasını Medine'ye getirip de yanına almak istediğinde Osman'ın huzurunda onu ezdin. Şimdi bizler adamımız Osman'ı öldüren kimseleri öldürmene ve yaptıklarımızı hoş görmene canlarımız hakkında senden korkmamız hâlinde de Şam'a ulaşıp amcamızın oğlu Muâviye'nin yanına gitmek üzere sana biat ederiz.”* Bunun üzerine Ali (ra.) şöyle karşılık verdi: *“Benim sizlerle aramızı gerginleştirdiğim konusuna gelince bu gerginliği yapan Allah'tır. Sizin üzerinizde olan yükümlülükleri kaldırmama gelince Allah'a (cc.) ait olan bir hakkı sizin üzerinizden kaldırıp bir tarafa koyma gibi bir yetkim yoktur. Benim Osman'ın katillerini öldürmeme gelince bugün onları öldürmeyi bana yüklerseniz dün o da onları öldürmüştü idi. Ancak sizlerin benden korkmanıza gelince ben korktuğunuz şeylere karşı sizlere bu hususta güvence veriyorum.”* Bunun üzerine Mervân ona şöyle dedi: *“Şimdi biz sana biat etmezsek bize nasıl davranacaksın?”* Ali: *“Müslümanların girdiği yola girinceye kadar sizleri hapsedeceğim. Eğer buna ta'n edecek olursanız sizleri cezaların en şiddetlisiyle cezalandırırım.”* dedi. Onlar: *“Öyleyse biz de biat ediyoruz.”* dediler. Mervân, Velit b. Ukbe ve Saîd b. Âs hor ve hakir bir şekilde biat ettiler.

Velit b. Ukbe birtakım beyitler inşa etti. Bu beyitlerin girişi şöyleydi:

Önümde ve arkamda ölümden kaçacak bir yer bulamayınca öne çıktım.

Bu şiir Ali'ye ulaştınca o, Velit b. Ukbe'ye ve iki arkadaşı olan Mervân ve Saîd b. Âs'a elçi göndererek şöyle dedi: *“Eğer benim hilafetim konusunda bir şeyden korktuysanız ben size o hususta bir güvence veriyorum. İçinizden geçen şeyler hariç eğer biat etmekten kaçınacak olursanız dilediğiniz beldeye gidebilirsiniz.”* Mervân: *“Hayır, Medine'de ikamet edeceğiz.”* dedi. Ali de *“Bu size kalmış.”* dedi.

138 Kitabın orijinalinde böylegeçse de bu bir yanılıdır. Zira Ukbe b. Ebî Muayy Bedir Savaşında öldürülmüştü. Bkz. *Siret-ü İbn Hişâm*.

Bu olaydan sonra bu şahıslar bir müddet Medine'de ikamet [444] ettiler. Bir adam "Ey Mervân! Kaç yıl yaşadın?" diye sorunca Mervân: "Bunlar bizim ömrümüzden değildir. Çünkü bizler canlarımız konusunda Ali'den güven içinde değildik" dedi. Bunun üzerine adam: "Ey Mervân! Ali'den sakın. Senin hakkında ona hiçbir şey ulaşmasın." deyince Mervân: "Vallahi, elimin ona karşı kısa olmasına aldırış etmeyeceğim. Her ne kadar benim üzerimde dili uzun olsa da." dedi. Adam: "Ağır ol bakayım! Eğer onun dili senin üzerinde uzun olursa kılıcı da senin üzerinde uzun olur." dedi. Mervân: "Asla, dil edepli, kılıç ise tehlikelidir." dedi. Mervân daha sonra evine gitmek üzere ayrıldı. Birtakım beyitler inşa etti. Bu beyitlerin girişi şöyleydi:

Ey Ali! Eğer sen açıkça günah işlemeyisen bu sırdır.

Bu şiir Medine'de yayıldı. Müslümanlar da Mervân'ı öldürmeye kalkışınca Ali (ra.) şöyle dedi: "Onu bırakınız. Çünkü bu şiiri benden başkası reddemez." Mervân'ın söyledikleri Velit b. Ukbe'ye de ulaştı. Velit bundan dolayı onu azarladı. Birtakım beyitler inşa etti. Bu beyitlerin girişi şöyleydi:

"Nefes alışı verişin genişliğinin daraldığı bir esnada Medine'ye konakladın. O esnada nefes güvercinin yanında idi."

Bu şiir yayılıp da Ali'ye ulaşınca o, şöyle dedi: "Son beyit hariç söylediği her şey güzel. Bize karşı savaşıacağını söyleyerek bizi korkutmaya çalışıyor." Bunun üzerine Mervân sessiz kalmayı yeğledi ve hiçbir şey demedi.

Haccâc b. Huzeyme

Haccâc b. Huzeyme b. Nebhân'ın Muâviye'ye Gelişi

Bu dönemde Muâviye Medine'de meydana gelen olaya ilişkin haberleri araştırıyordu. Bu esnada hacibi onun yanına girerek şöyle dedi: "Ey Emir! Kapıda Medine'den geldiğini iddia eden birisi var ve senin huzuruna girmek istiyor." Muâviye: "Girmesi için ona izin ver." dedi. Haccâc'a girmesi için izin verildi. O da içeri [445] girip Muâviye'nin huzurunda ayakta durdu ve Muâviye'ye selam verdi. Muâviye de selamını aldıktan sonra şöyle dedi: "Ey adam kimsin sen?" Haccâc: "Ben Haccâc b. Huzeyme b. Nebhânî'yim. Ben çıplak bir uyarıcıyım. Sana Osman'ın öldürülmüş olduğunu haber veriyorum."

Daha sonra şu beyitleri söylemeye başladı:

*Amcan Abdülmuttalib'in oğulları Osman'ı öldürdüler. Bu hak bir söz-
dür yalan yok.*

*Bunun için harekete geçme konusunda insanlar içinde en çok hak sa-
hibi olansın.*

Öyleyse harekete geç. Açıkça Allah için öfkelen ve sevabını da um.

*Önümüze düşerek aslanın yürüyüşü gibi yürü. Şam ehlini de topla ki
doğruyu bulasın ve isabet edesin.*

Bunun üzerine Muâviye ona şöyle dedi: “Yazıklar olsun sana! Bana Osman’ın öldürüldüğüne ilişkin haber ulaştı. Öldürüldüğü gün sen de Medine’de miydin?” diye sorunca Haccâc: “Evet! Vallahi, ben o gün orada bulundum.” dedi. Muâviye: “Onu öldürme işini kim üstlendi bana bildir?” deyince Haccâc şöyle dedi: “Soruyu işin uzmanı olan birisine soruyorsun. Onun yanında [Kays b.]¹³⁹ Mekşûh Murâdî vardı. Kanı hakkında Hakîm b. Cebele hükmetmiştir. Ona Muhammed b. Ebî Bekir, Eşter Nehaî, Ammâr b. Yâsir, Amr b. Hamîk Huzâî, Sevdân b. Hamrân, Kinâne b. Bişr’in de aralarında bulunduğu ve bazılarının da isimlerini bilemediğim bir grup saldırmıştır. -Burada ayrıca birtakım olaylar vardır ki iki kişiden dolayı buna değinmeyi hoş görmüyorum- Onlar da bu konuda hareket ettiler, yürüdüler ve onu öldürmeye teşvik ettiler.”

Haccâc daha sonra birtakım beyitler söyledi. Bu beyitlerin girişi şöyleydi:

İbn Affân isabet aldı. Çevresinde de kardeşleri ve Ensârdan bir grup vardı.

Bunun üzerine Muâviye ona şöyle karşılık verdi: “Nasıl olur da Osman’ın kanı güvendiği insanlar tarafından mağdur edilir ve Osman yardımsız bir şekilde terk edilir. Ona karşı birleşilebilir? Vallahi ben eğer sağ kalacak olursam ve Şam ehli de bana yardımcı olursa inşallah onları yerle bir edeceğim.”

Muâviye daha sonra giriş beyti şu şekilde olan birtakım beyitler inşa etti:

*Bana belirsiz bir durumu içeren bir haber geldi. Adamlarıyla can ver- [446]
diler ve ziyan ettiler.*

139 Kitabın orijinalinden bu sözcük düşürülmüştür.

Muâviye daha sonra kendisine gelen bu adama yönelerek şöyle dedi: “Ey adam! Eğer sende beni sarsacak bir güç varsa beni sars?” Haccâc: “Evet. Bana kulak ver ki sana görüşümü söyleyeyim. Hicâz, Yemen, Mısır ve Kufe ahalisi Ali’ye biat ettiler. Basra ehlinin ona biat edeceğini sanmıyorum. Ona muhalefet etmek istiyorsan sen Ali’ye karşı öyle bir kuvvete sahipsin ki o bu güce sahip değildir. Çünkü seninle birlikte olan Şam ahalisi sen onlara bir söz söylediğin zaman onlar bunun karşısında sana bir şey söylemezler. Bir şey istediğinde sorgulamazlar. Ali ile birlikte olanlar ise o bir şey söylediğinde onlar da Ali’ye karşılık verirler. Ali onlara bir şey emrettiğinde onu sorgularlar. Seninle birlikte olan az topluluk onunla birlikte olan çok topluluktan daha hayırlıdır. Bil ki Ey Muâviye! Onun Irak’a ve Hicâz’a galibiyeti Şam’a kadardır.” dedi. Muâviye: “Vallahi bütün söylediklerin doğrudur. Osman’a yardımdan geri durduğum için pişmanım. O benden yardım istedi. Ben de onun bu yardım isteğine olumlu cevap vermedim. Ben bu konuda bir söz söyleyeceğim.”

Muâviye birtakım beyitler söyledi. Beyitlerin girişi şöyledir:

Bana üzüntü verici bir haber geldi. Gözleri uzun uzun yaşartan bir haber.

Bu kaside Medine’de yayıldı ve Muğîre b. Şube’ye ulaştı. Muğîre Müminlerin Emiri Ali b. Ebî Tâlib’e (ra.) gelerek şöyle dedi: “Sana bir nasihatte bulunacağım. Onu benden kabul et.” Ali: “Ey Muğîre nedir o?” diye sorunca Muğîre şöyle dedi: “Benim Muâviye b. Ebî Süfyân dışında sana muhalefet edip işini dağıtacak hiçbir kimseden korkum yok. Ancak Muâviye b. Ebî Süfyân hariç. Çünkü o, Osman’ın amcası oğludur ve Şam’ı da elinde tutmaktadır. Ona valiliğinin devam ettiğine dair bir elçi gönder ve onu sana itaat etmekle yükümlü kıl. Abdullah b. Âmir b. Küreyz’in Basra konusundaki valiliğine gelince ona da bir elçi gönder. Böylece düşmanlar senin karşısında sükûnete erişir ve şehirler sana karşı hidayet bulur.” Ali: “Yazıklar olsun sana ey Muğîre! Vallahi Allah’ın (cc.) Peygamberine (sav.) söylediği ‘Ben yoldan çıkaranları yardımcı edinecek değilim’¹⁴⁰ buyruğu olmasaydı hiçbir husus beni bunu yapmaktan engelleyemezdi. Vallahi Allah (cc.) beni görüyor. Vallahi Müslümanların amillerinden hiçbirisinin başına Muâviye’yi

amil olarak atamayacağım. Ancak onu içinde bulunduğumuz bu [447] biata davet edeceğim. Eğer o buna icabet edecek olursa rüştüne isabet etmiş olur. Değilse onunla Allah'ın (cc.) yanında muhakeme edeceğim." Bu cevap karşısında Muğîre b. Şube sustu. Evine gitmek üzere ayrıldı ve şu beyitle başlayan bir şiir inşad etti:

Ibn Harb hususunda Ali'ye bir nasihat başısladım. O da reddetti. Zaman olduğu müddetçe ona ikinci bir defa benden bir nasihat ulaşmayacaktır.

Ebu Eyyûb Ensârî'nin Nasihati

Ali Şam ehlini ziyaret etmek ve Muâviye'nin durumuna (biat hususundaki reyne) bakmak için oraya doğru harekete geçmek isteyince Ebu Eyyûb Ensârî ona yönelerek şöyle dedi: "Ey Müminlerin Emiri! Sana görüşümü sunmak istiyorum. Bence bu belde kalmalısın. Zira bu belde korunaklı bir zırh ve Rasûlullah'ın (sav.) hicret yurdu. Rasûlullah'ın kabri ve minberi de buradadır. Burada ikamet et. Eğer Araplar senin için istikamet gösterirlerse senden önceki kimse gibi olursun. Eğer sana karşı bir topluluk birleşecek olursa onlara düşmanlarıyla karşı koyarsın." Ali (ra.) ona şöyle karşılık verdi: "Doğru söyledin ey Ebu Eyyûb! Ancak adamlar ve mallar Irak'tadır. Şam ehlinin ise kendilerine ait bir sığırayışı vardır. Ben onlara yakın olmak istiyorum. Allah'ın bizler için yazdığından başkası bize erişmez." Bunun üzerine Ebu Eyyûb şu beyitle başlayan bir şiir inşad etti:

Ben diyorum ki Osman'ın o günü onu öldürdü. Allah'ın yarın ne yapacağına ilişkin bilgi yok.

Ali (ra.), Medine'de ikamet etmek hususunda Ebu Eyyûb Ensârî'nin görüşünü kabul etti. Sonra da kendi kız kardeşinin oğlu¹⁴¹ Ca'de b. Hübeyre b. Ebî Vehb Mahzûmî'yi çağırdı. Ona bir yazı yazdı ve Onu Horâsân yurduna vali olarak atadı ve Horâsân [448] diyarının geri kalan bölümünü fethetmesi için harekete geçmekle de görevlendirdi. Daha sonra Bedîl¹⁴² b. Verkâ Huzâî'nin mevlası Abdurrahman'ı çağırdı. Ona da bir yazı yazdı ve Mâhîn diyarının emiri ve amili olarak harekete geçmesini emretti. Vali-

141 Kitabın orijinalinde 'kardeşinin oğlu' olarak geçse de burada bir tahrif söz konusudur. Çünkü Cade, Ali'nin kız kardeşi Ümmü Hani bnt. Ebî Tâlib'in oğludur.

142 Kitabın orijinalinde bu isim Yezîd olarak geçmektedir.

lerini yönetimi altındaki diğer beldelere gönderdi. Halk da işitiip itaat etti.

[449] **Cemel Vakası**

Cemel Vakası ve Başlangıcı

Bu durum o esnada Basra emiri olan Abdullah b. Âmir'e ulaşınca o, Basra'nın elinden alınacağına kesin kanaat getirdi ve orası için bir ordu hazırlattı. İnsanlara hutbe vermek üzere ayağa kalktı. Allah'a hamdü senada bulunduktan sonra şöyle dedi: *"Ey insanlar! Halifeniz Osman b. Affân mazlum olarak öldürüldü. Hâlâ biati sizin boynunuzdadır. Öldükten sonra ona yardım etmek diriyken ona yardım etmek gibidir. Dün sizin üzerinizde bulunan hakkım bugün de üzerinizdedir. İnsanlar Ali'ye (ra.) biat ettiler. Bizler ise bugün Osman'ın kanını talep ediyoruz. Savaş için öyle bir hazırlık yapınız ki."* Bunun üzerine Hârise b. Kudâme Sadî ile-riye doğru atılarak şöyle dedi: *"Ey İbn Âmir! Sen bize zor kullanarak malik olmadın. Biz seninle istişare ederek de seni başımıza vali olarak atamadık. Senden başkasının atamasıyla valimiz oldun. Osman Muhâcirler ve Ensârın gözü önünde öldürüldü. Onlar da Osman'ın katiline karşı gayrete gelmediler. İnsanlar Ali'ye biat ettiler. Eğer Ali senin amilliğini onaylarsa biz sana itaat ederiz. Eğer seni bu görevden alacak olursa biz de sana isyan ederiz. Selam ile."* Bu sözler karşısında Abdullah b. Âmir sustu, minberden indi. Bineklerinin hazırlanmasını emretti. Halk da bineklerini hazırladı. Abdullah b. Âmir daha sonra Hadramevtli bir adamı çağırdı. Onu işinin bir bölümüyle görevlendirip şöyle dedi: *"İşini koru. Çünkü ben şehir dışında olacağım. İnsanların işlerinin hangi noktaya varacağına bakacağım."* Abdullah b. Âmir daha sonra gecenin karanlığından yararlanarak Medine'ye doğru kaçtı. Bu esnada Basra ahalisi de Abdullah b. Âmir'in kendi aralarında olduğunu sanıyordu. Basralılar Abdullah b. Âmir'in kaçtığını öğrenince şu beyitleri inşad ettiler:

Ömrüne kase m olsun ki günler geçmiyor. İbn Âmir'in isteyerek bize karşı tuzak kurdu.

Gece karanlık iken bize karşı savaşı mı emrediyorsun. Sinsi şahıs bazen takdirlerin kuşkusunu idrak eder.

[450] *Çöllerin genişliği ona meşakkatli geldi... Sanki iki dizi uçan bir kuşun sırtında.*

Bizim içimizde yerine Hadramî'yi bıraktı. Kuşkusuz onun öldürülmesi konusunda bizim aramızda kimisi nehyetmektedir kimisi de emretmekte.

Eğer onu terk ediyorlarsa terk edecekler... Eğer onu öldüreceklerse işler takdir edilmiştir.

Onun hakkında bütün haberler vuku buldu. Teslimin rahatlığında ve sırlar içinde.

Ali, ona itaat edene hak üzere saldırıyordu. Basiretler ehli onu veli edinmiş.

Ali çakıl taşına basanların en hayırlısıdır. Yardım edip hicret edenlerin en faziletlisidir.

Abdullah b. Âmir Medine'ye vardığında Talha ve Zübeyr onu karşılayıp şöyle dediler: "Ey zayi edici sana ne merhaba var ne de hoş geldin! Basra'yı ve malları terk edip buraya geldin. Ali b. Ebî Tâlib (ra.) korkusundan dolayı Medine'ye vardın. Biz oraya gelip de sana ulaşınca kadar Irak'ta ikamet etseydin ya?" Ardından Velit b. Ukbe b. Ebî Muayt ona birtakım beyitler gönderdi. Bu beyitlerin girişi şöyle:

İçinde adamların bulunduğu Irak'ı terk ettin ve adamların olmadığı bir beldeye geldin.

Şehirler Ali'ye (ra.) karşı hareketlenmeye başladılar. Hz. Ali hangi beldeye amilini gönderdiyse o şehrin ahalisi Ali'nin amiliyle savaşıyor ve onu kırıp geçiriyordu. Ancak Kufe, Basra ve Mısır ahalipleri ve Hicâz ehlinde az bir bölüm hariç. Onlar Ali'ye itaat ettiler. Bunun üzerine Ali (ra.) ashabına şöyle dedi: "Biliniz ki size dikkat çekmek istediğim fitne meydana geldi. Fitne ateş gibidir. Ne kadar tutuşturulursa o derece alevi artar. Tutunmak istediği müddetçe ben de bu işi tutacağım. Çıkar yol bulamazsam yarayı dağılayacağım."

Bir gece vakti Ali (ra.) bir ihtiyaçtan dolayı evden çıktı. Zeynep bnt. Ebî Süfyan'ın kapısının önünden geçerken evde davul çalındığını duydu. Davulun sahibesinin şu beyitle başlayan bir şiir inşa ettiğini işitti:

Osman'ın mazlumiyeti Zübeyr'in yanındadır. Talha'nın bize zulmü Zübeyrinkinden daha büyüktür.

Ali oradan ayrıldı ve mescide yöneldi. Kolunu kendisine yas-tık gibi yapan bir gençle karşılaştı. Genç şu beyitle başlayan bir şiir söylüyordu:

[451] *Ey Ebu Hasan! İşleri bir arada toplayabilseydin sana kalarak ve hasret ile gelirlerdi.*

Ali (ra.) gencin bu sözlerine şaşırды. Sonra da ona yaklaşıarak şöyle dedi: *"Bu beyitleri kim söylüyor?"* Genç doğrulup oturdu ve şöyle dedi: *"Ben söylüyorum ey Müminlerin Emiri! İşin ehli olanlar onu terk ettiler. Allah'a ve Müminlerin Emiri Ali b. Ebî Tâlib'in (ra.) davetine icabet ederek gelen kimselerden dışında onu terk ettiler."* Ali (ra.) şu beyitle başlayan bir şiir inşad ederek gencin yanından ayrılıp gitti:

Benim gecem uzadı. Hüzünlü olan kimse, kendisine işler bırakılmıştır. O şimdi ve ilerde gerçekteşecek olan işten sakınmaktadır.

Ali (ra.) insanlara sabah namazını kıldırды. İnsanlar gençten işittiklerini birbirlerine anlatmaya başladılar. Sonra da Talha ve Zübeyr'e (gelmelerini) emretti. Bunun üzerine insanlar: *"Ey Müminlerin Emiri! Allah'ın eli biatini bozmayanların üzerindedir. Allah biatini bozanlardan da beridir."* dediler. İnsanlar bu sözden sonra dağıldılar. Ali (ra.) de kendi evine gitti. Huzeyme b. Sâbit Ensârî şöyle başlayan bir şiir inşâ etti:

Bizler Ali'ye biat ettik. Ebu Hasan bizim fitnelerden korkan kimselerden olduğumuzu sandı.

Talha ve Zübeyr'in Biati Bozmaları

Talha ve Zübeyr'in Umre Yapmak İddiasıyla Mekke'ye Doğru Yola Çıkışları, Ali'ye (ra.) Karşı Çıkmaya Karar Verişleri ve Bundan Sonra Biatlerini Bozmaları

Zübeyr ve Talha Ali'ye (ra.) geldiler. Umre etmek için ondan izin istediler. Ali (ra.) ikisine şöyle dedi: *"Siz ikiniz umre etme amacında değilsiniz. Ben ta işin başında ikinize de 'Sizler bir iş çevireceksiniz.' demiştim. Ancak sizler üzerinizde hiçbir baskı yok-*

[452] *ken kendi isteğinizle bana biat ettiniz. Şimdi ise sizler varmak istediğiniz yere doğru gidiniz."* Zübeyr ve Talha Mekke'ye doğru yola çıktılar. Onlarla birlikte Osman'ın dayısının oğlu olan Abdullah b. Âmir b. Küreyz de çıktı. Abdullah o ikisine şöyle diyordu: *"Müjde sizlere! Hacetinize eriştiniz. Vallahi yüz bin kılıçla size yardım edeceğim."* Onlar Mekke'ye geldiler. O esnada Âişe de Mekke'deydi. Âişe'yi de Osman'ın kanını talep etmek hususunda tahrik ettiler. Âişe ile birlikte Ümeyyeoğullarından bir cemaat vardı. Âişe, Tal-

ha ile Zübeyr'in geldiklerini öğrenince sevindi. Yönetimle ilgili isteğinde kararlılık gösterdi. Velit b. Ukbe b. Ebî Muayt Medine'de bulunan Hâşimoğullarına şu beyitle başlayan bir şiir yazdı:

Hâşimoğulları! Silahı kız kardeşinizin oğlundan çeviriniz; onun malını yağmalamayınız, onun malının üzerinde kapışanlar oraya konaklamasınlar.

Bu şiire, Fazl b. Abbâs b. Utbe b. Ebî Leheb cevap sadedinde bir şiir yazdı. Girişi şöyledir:

Mısır ahalisine kız kardeşinizin silahı hakkında sorunuz. Onlar onun kılıcını ve mızraklarını aldılar.

Talha ve Zübeyr o esnada Mekke'de ikamet etmekte olan Abdullah b. Ömer'e yönelerek şöyle dedi: *"Ey Ebu Abdurrahman! Âişe bu konuda korkmuştur. Basra'ya gitmeye karardır. Bizimle birlikte sen de harekete geç. Sende bizim için bir örneklik vardır. Sen bu işi daha çok hak etmekte sin."* Zübeyr de onunla konuşmaya başlayarak şöyle dedi: *"Ey Ebu Abdurrahman! Osman konusunda ilk tutumumuza ve Ali'ye biatimize bakma. Şu an geldiğimiz noktaya bak. Bizler bu hareketimizle ancak ümmetin sorununun giderilmesini murat ediyoruz. Âişe bu hususta korktu. Rağbetin ona olmasın."* Abdullah b. Ömer cevaben şöyle dedi: *"Siz ikiniz! Tavşanın yuvasından edilmesi gibi beni de evimden çıkartarak aldatmak, ardından da beni Ali b. Ebî Tâlib'in önüne mi atmak istiyorsunuz? Ağır olun bakayım! İnsanlar ancak halayıklar, dinar ve dirhem ile aldanırlar. Ben onlardan değilim. Ben bu işin başına geçmek için davet edildiğim esnada dahi bu işi terk ettim. Beni bırakınız, işiniz için benden başkasını arayınız."* Bunun üzerine Zübeyr ona şöyle karşılık verdi: *"Allah'ın sana ihtiyacı yoktur."*

[453]

Bu arada Yala b. Münye de Yemen'den geldi. Yala, Yemen amiriydi ve yanında dört yüz deve getirmişti. İnsanları kuzulara davet etti. Zübeyr ona *"Bizi şu develerinin arasında bırak. Sana ait olanlardan bize borç ver. İsteğimize ulaşmak için bunlardan istifade edeceğiz."* diye karşılık verdi. Bunun üzerine Yala onlara altı bin dinar borç verdi. Zübeyr de söz konusu parayı kendisiyle birlikte harekete geçenler arasında dağıttı. Zübeyr ve yardımcıları harekete geçmek için istişare ettiler. Zübeyr *"Size düşen Şam'a gitmektir. Orada savaş erleri ve mallar vardır. Muâviye de oradadır ve o, Ali'ye düşmandır."* Bunun üzerine Velit b. Ukbe: *"Hayır!*

Vallahi, Şam'dan az veya çok hiçbir şey elinize geçmeyecektir. Osman b. Affân'ın kendisi dahi kuşatıldığında Muâviye'den yardım talep etti. Ancak o yardım etmeyip Osman öldürülünceye kadar da olanları izlemeyi yeğledi. Böylece Şam bütünüyle onun kontrolüne geçti. Şimdi sizler orasını size teslim edeceğini mi umuyorsunuz? Şam'ı aklınızdan çıkarın. Başka bir yeri düşünün." Velit b. Ukbe daha sonra onları terk ederek bir köşeye çekildi. Bir şiir söylemeye başladı. Bu şiirin giriş beyti şöyledir:

Talha'ya ve Zübeyr'e deyiniz ki! Öldürülenlerin en hayırlısı olan Osman'ı öldürmekle hataya düştünüz.

Talha, Zübeyr ve Âişe'nin Ali'ye (ra.) karşı anlaştıkları, bir grup insanın onların etrafında toplandıkları ve Şam'a gelme niyetinde oldukları haberi Muâviye'ye ulaştı. Muâviye bu haber karşısında kederlenir gibi oldu. Sonra da onlara ne kendi diliyle ne de başkasının dilinden söylenen birtakım beyitleri yazdı. (Ne [454] kendine ne de başkasına ait olan birtakım beyitler yazdı.) Bu şiirin giriş beyti şöyledir:

Zübeyr'e ve yanında olan Talha'ya çarpık olmayan sözü söyleyiniz.

Bu beyitler Talha ve Zübeyr'e gelince onlar beyitlere baktılar. Zübeyr: *"Vallahi bu sözler ancak Muâviye'nin sözleri olabilir. Ancak o bu beyitleri sanki başkasının dilinden söylenmiş gibi göstermeye çalışmaktadır."* dedi.

Âişe ile Ümmü Seleme Tartışması

Basra'ya Gitmek İçin Hazırlanan Âişe ile Ümmü Seleme Arasında Geçenler

Âişe, o esnada Mekke'de bulunan Hz. Peygamber'in (sav.) eşi Ümmü Seleme'ye yönelerek onun huzuruna girdi. Âişe, Ümmü Seleme'ye *"Ey Ebu Ümeyye'nin kızı! Sen Rasûlullah (sav.) ile birlikte hicret eden hanımların ilkin. Sen müminlerin annelerinin en büyüğün. Rasûlullah (sav.) senin evinde bizim aramızda taksim yapardı. Bana haber verildiğine göre şu topluluk Osman b. Affân'ın tövbe etmesini istemiştir. O da tövbe etmiştir. Buna rağmen üzerine saldırıp onu öldürmüşlerdir. Abdullah b. Âmir Basra'da savaşılmaya hazır yüz bin kılıcın olduğunu bana haber verdi. Sen de bize katılıp gelmez misin? Umulur ki Allah (cc.) bu işi ellerimizle ıslah eder."* deyince Ümmü Seleme (ra.) ona şöyle karşılık ver-

di: “Ey Ebu Bekir’in kızı! Osman’ın kanını sen mi talep ediyorsun? Vallahi sen ona karşı insanların en şiddetli olanlarından idin. Onu Nasel (bunak) diye isimlendiren senden başkası değildi. Sen nere, Osman’ın kanı nere! Osman Abdümenaf oğullarından bir adam. Sen ise Benî Teym b. Mürre’den bir kadınsın. Yazıklar olsun sana ey Âişe! Muhâcirler ve Ensârın biat ettiği Ali’ye ve Rasûlullah’ın (sav.) amcasının oğluna karşı mı çıkıyorsun?” Ümmü Seleme (ra.) daha sonra Ali’nin (ra.) faziletlerini sıralamaya başladı. O esnada Abdullah b. Zübeyr de kapının yanında ve bütün bunları işitiyordu. İbnü’z-Zübeyr, Ümmü Seleme’ye bağırdı ve şöyle dedi: “Ey Ebu Ümeyye’nin kızı! Biz senin Âl-i Zübeyr’e düşmanlığını bilmekteyiz.” Ümmü Seleme “Vallahi sen muhakkak onu bir işe sürükleyecek, sonra ne sen ne de baban onu bu işten kurtarmayacaksınız. Ali b. Ebî Tâlib hayatta iken ve o bütün mümin erkek ve kadınların velisi iken¹⁴³ Muhâcirler ve Ensârın baban Zübeyr’e ve Talha’ya razı olacağını mı ümit ediyorsun?” diye karşılık verdi. Abdullah b. Zübeyr buna şöyle karşılık verdi: “Biz bu sözü asla Rasûlullah’tan (sav.) duymadık.” Ümmü Seleme (ra.): “Eğer sen ^[455] kendin bu hadisi işitmemişsen bunu teyzen Âişe işitmiştir. İşte o burada. Ona sor. Ben Rasûlullah’ın (sav.) ‘Ali hayatta olduğum süre içinde ve ölümünden sonra da üzerinizdeki halifemdir. Ona isyan eden bana isyan etmiştir.’ buyurduğunu işittim. Ey Âişe sen de buna tanıklık ediyor musun etmiyor musun?” deyince Âişe “El-bette! Tanıklık ediyorum.” dedi. Ümmü Seleme (ra.) şöyle dedi: “Kendin hakkında Allah’tan kork ey Âişe! Allah ve Rasûlünün (sav.) seni sakındırdığı şeyden sakın. Asla Haveb köpeklerinin kendisine havladığı kimse olmayasın!¹⁴⁴ Zübeyr ve Talha seni aldatmasın. Çünkü o ikisi Allah’tan gelecek hiçbir şeyi senden savamazlar.”

Âişe öfkeli bir hâlde Ümmü Seleme’nin huzurundan ayrıldı. Sonra da Hafsa’ya bir elçi gönderip kendisiyle birlikte Basra’ya

143 Bu hadisi İmam Ahmed, *Müsned*, (IV, 438); et-Tirmizî, *Menâkıb*, (hds. no: 3712, V, 632)de tahrîc etmiş; İbn Kesîr, *Bidâye ve’n-Nihaye*, (VII, 381)de farklı lafızlarla nakletmiştir.

144 Rasûlullah’ın hanımlarından birisine söylediği “Bir bilebilseydim Haveb köpekleri hanginize havlayacak?” buyruğuna işaret etmektedir. İbn Kesîr bu hadisi *Bidâye ve’n-Nihaye*’de Âişe’den rivayet etmiştir. İbn Kesîr bu hadis hakkında şöyle der: “Bu hadis Buhari ve Müslim’in şartlarına göre sahih bir isnada sahip olduğu hâlde onlar bunu tahrîc etmemişlerdir.” Bu hadisi ayrıca Ahmed de *Müsned*’inde (VI, 52 ve 97) tahrîc etmiştir.

doğru yola çıkmasını ondan talep etti. Hafsa bu isteğe olumlu cevap verdi. Bu esnada Talha ve Zübeyr'in nidacısı Basra'ya hareket edileceğini bildiren bir nidada bulundu. İnsanlar teçhizatlı, savaş aletleri ve silahlarıyla harekete geçtiler. Âişe de onlarla birlikte yürümeye başladı. Bir taraftan da şöyle diyordu: "Allah'ım! Kuşkusuz ben Müslümanların arasını ıslah etmekten başka bir amaç taşımıyorum. Aramızı ıslah et. Kuşkusuz sen her şeye kadersin."

Ümmü Seleme'nin Mektubu

Ümmü Seleme'nin Âişe, Talha ve Zübeyr Hakkında Ali b. Ebî Tâlib'e (ra.) Yazdığı Mektubu

Ümmü Seleme (ra.) Ali b. Ebî Tâlib'e (ra.) şöyle bir mektup yazdı:

"Ümmü Seleme b. Ümeyye'den Allah'ın kulu, Müminlerin Emiri Ali'ye! Selam sana, Allah'ın rahmeti ve bereketi senin üzerine olsun. İmdi, Talha, Zübeyr, Âişe ve kötülüğün çocukları ile sapıklık taraftarları İbnü'l-Cezzâr Abdullah b. Âmir ile birlikte Basra'ya [456] doğru yola çıktılar. Onlar Osman b. Affân'ın mazlum olarak öldürüldüğünü ve onun kanını talep edeceklerini iddia ediyorlar. Allah onlara kâfi gelecek. İnşallah o belalar onların üzerine döner. Vallahi, kadınların evlerinden çıkmamalarına yönelik Allah'ın (cc.) yasağı ve Rasûlullah'ın (sav.) ölümü esnasındaki vasiyeti olmamış olsaydı kuşkusuz ben de seninle birlikte çıkardım. Buna rağmen ben, Rasûlullah'a (sav.) ve bana insanlar içinde en sevimli geleni oğlum Ömer İbn Ebî Seleme'yi sana gönderiyorum. Selam ile."

Ömer b. Ebî Seleme, Ali'ye (ra.) gelerek ona katıldı. Ömer fazilet, ibadet ve akıl erbabı biriydi. Ali'nin (ra.) ashabından birisi bir şiir inşad ederek onu övdü. Bu şiirin giriş beyti şöyledir:

"Bir anne! Ey annem zaferi elde ettin. Sonra da yağmurla sürekli su ihtiyacını gidereceksin."

Ondan sonra da Benî Abdülmuttalib'in kadınlarından birisi Hz. Peygamber'in eşi Ümmü Seleme'yi öven, Âişe'ye ve fiiline değinen bir beyit inşa etti. Bu beyitlerin girişi şöyledir:

Dehşete düşen Ebu Ümeyye'nin kızı; hayra avucunu uzattı. Hayrın koparıldıktan sonra da arta kalanı vardır.

Ümmü'l-Fadl bnt. Hâris Ali'ye (ra.) şu mektubu yazdı: *"Bismil-lâhırrahmânırrahîm, Ümmü'l-Fadl bnt. Hâris'den Allah'ın kulu, Müminlerin Emiri Ali'ye! İmdi, Talha, Zübeyr ve Âişe Basra'ya gitmek amacıyla Mekke'den çıktılar. İnsanları da seninle savaşmak için sefere çıkardılar. Kalbinde hastalık olan kimseler hariç bu hususta kimse onlara katılmadı. Allah'ın eli onların ellerinin üzerindedir. Selam ile."*

Daha sonra Ümmü'l-Fadl bu mektubu Cüheyne kabilesinden iyi bir akla ve kuvvetli bir beyana sahip olan Züfer adında birisine vererek ona şöyle dedi: *"Her bir molada bir deveyi öldürmeye bak¹⁴⁵ Öldürdüğün develerin değerini ödemek ise bana aittir. İşte yüz dinar. Bunları sana tahsis ettim. Ali b. Ebî Tâlib'e (ra.) ulaşınca kadar çok hızlı bir şekilde ilerle. Bu mektubumu da ona ver."*

Cüheyne, Ali'nin (ra.) ashabına ulaşınca kadar çok süratli bir şekilde yürüyüşüne devam etti. Ali'nin ashabı onu görünce [457] dört bir taraftan ona *"Ey binitle! Yanında ne var?"* diye sordular. Cüheyne avazı çıktığı kadar Âişe, Talha ve Zübeyr'in geldiklerini içeren bir şiirle onlara seslendi. Ali bu şiiri işitince Muhammed b. Ebî Bekir'i çağırarak ona şöyle dedi: *"Kız kardeşin Âişe'yi görüyor musun? Allah (cc.) ona evinde oturmasını emrettiği hâlde nasıl da evinden çıkıyor? Kendisiyle birlikte Talha ve Zübeyr'i de çıkartıp bana karşı ayrılık ve bölücülük yapmak amacıyla Basra'ya gidiyor."* Muhammed, ona şöyle karşılık verdi: *"Ey Müminlerin Emiri! Sana bu hususta herhangi bir sorumluluk yok. Çünkü Allah seninle birlikte ve seni yardımsız da koymayacaktır. Ayrıca insanlar da sana yardım edeceklerdir. Allah (cc.) senin için onların üstesinden gelecektir."*

Bu esnada Ali (ra.) ashabına nida ederek onları topladı. Sonra da şöyle dedi: *"Ey insanlar! Allah (cc.) konuşan bir kitap gönderdi. Helak olan ondan saporak helak olabilir. Allah'ın koruduğu kimse hariç hak kılıfı giydirilmiş ve dini emirlere benzeyen bidatlar ancak onlar helak edici ve batıla sürükleyicidirler. Allah'ın otoritesinde işinizin korunması vardır. O'na itaat ediniz. Ağâh olunuz! Cemaatiniz bölüp parçalamak isteyen grup ile savaşmak için hazırlanınız. Umulur ki Allah (cc.) şikak ehlinin bozduğu şeyi sizinle*

145 Çok hızlı gittiği için devenin çatlayarak ölmesi kastediliyor olmalıdır (ed.).

islah eder. Agâh olun! Talha ve Zübeyr akrabalarımaya duydukları hışım yüzünden bana karşı birleştiler. İnsanları da bana muhalefet etmeye davet etmektedirler. Ben onların üzerine ve yıkılacakları yerlere doğru yürüyeceğim. Ta ki Allah benimle onlar arasında hükmetsin. Selam ile.” İnsanlar Ali’nin bu çağrısına icabet ettiler.

Âişe kendisiyle birlikte olan insanların önüne geçti. Nihayet Haveb suyuna ulaştı. Seher vaktinde Haveb köpekleri havlamaya başladı. Âişe karargâh ehlinden bir adamın *“Bu hangi sudur?”* diye sorduğunu ve ona *“Bu Haveb suyudur.”* diye cevap verildiğini işitti. Bu sözleri işiten *“Beni derhal geri götürünüz.”* dedi. Ona *“Neden?”* diye sorunca şöyle karşılık verdi: *“Ben Rasûlullah’ın (sav.) ‘Hanımlarımdan birisine sanki Haveb köpeklerine havladığını görür gibiyim. Ey Humeyra, Allah’tan kork, sakın bu sen olmayasın.’ dediğini işittim.”*

[458] Topluluk orada konakladı. Sabah olunca bir de ne görsünler. Abdullah b. Zübeyr bu havlama olayının Haveb suyunun yanında gerçekleşmediğine ve kendilerinin Haveb suyunu geceleyin geçtiklerine tanıklık eden elli kişiyi getirdi. Bu şehadet, İslam Tarihinde yalan yere gerçekleşen ilk şehadet oldu.

Cemel ashabı Basra yakınlarına varıncaya kadar ilerlediler. Basra’ya yaklaştıklarında onlarla savaşmak kastıyla Osman b. Huneyf Ensârî, Ali b. Ebî Tâlib’in (ra.) taraftarlarıyla birlikte onların karşısına çıktı ve savaşmaya niyetlendiyse de daha sonra savaşmayı hoş karşılamadı. Birbirlerine gidip geldiler. Malın ve Darü’l-İmare’nin Osman b. Huneyf’in elinde olması koşuluyla ve Ali b. Ebî Tâlib (ra.) gelinceye kadar onunla sulh etmek istediler. İki taraf da buna razı oldu ve aralarında mektuplaştılar. Talha, Zübeyr ve Âişe işlerini bir düzene sokmak ve aralarında görüş alış-verişinde bulunmak üzere Haribe denilen yerde ikamet ettiler.

Âişe-Ahnef Diyalogu

Âişe’nin Kendisinden Yardım İsteddiği Ahnef b. Kays ile Arasında Geçenler

Cemel ashabı daha sonra Ahnef b. Kays’a bir elçi gönderip onu davet ettiler ve ona şöyle dediler: *“Bizler, Osman b. Affân’ın kanı hususunda bize yardımcı olmanı istiyoruz. Çünkü o mazlumen öldürüldü.”* Ahnef b. Kays Âişe’ye yönelerek şöyle dedi: *“Ey*

Müminlerin annesi! Allah aşkına söyler misin? Ben sana o gün 'Eğer Osman öldürülürse kime biat edeyim?' diye sormadım mı? Sen de 'Ali b. Ebî Tâlib'e' demedin mi?" Âişe "Aynen o şekilde oldu ey Ahnef! Ancak orada birtakım olaylar vuku buldu ki biz onları senden daha iyi bilmekteyiz." diye karşılık verdi. Ahnef: "Hayır! Vallahi, ben asla Ali b. Ebî Tâlib ile savaşılmayacağım. O Rasûlullah'ın (sav.) kardeşi, amcasının oğlu, onun kızının eşi ve torunlarının babasıdır. Muhâcirler ve Ensâr da ona biat ettiler."

Ahnef daha sonra ayağa fırlayarak kavmi olan Benî Temîm'in yurduna vardı. Sonra onlara seslendi. Bu çağrı üzerine dört bin [459] kişi onun etrafında toplandı. Ahnef onlarla beraber harekete geçti. Basra'ya iki fersah yakınlığında bir noktada onları konaklattırdı.

Talha, Zübeyr ve onunla birlikte bulunanlar Ali b. Ebî Tâlib'in (ra.) amili Osman'a saldırıp onu öldürmeye ve Ali'nin taraftarlığını yapan Ensârı öldürmeye de karar verdiler. Bu kararda görüş birliğine vardılar. Gece girince Osman b. Huneyf; Talha, Zübeyr ve Abdullah b. Zübeyr, Mervân b. Hakem ve adamlarına karşı bir çıkış yolu bulamadılar. Cemel ashâbı saldırıp onları kılıçtan geçirdi. Onun taraftarlarını -ki bunlar Ali b. Ebî Tâlib'in yardımcıları idiler- öldürdüler. Daha sonra Osman b. Huneyf'i yakalayıp onu öldürmek istediler. Birbirlerine şöyle dediler: *"Bu Ensârdan bir adamdır. Onun Medine'de aşireti vardır. Biz onu öldürecek olursak aşiretinin bize karşı öfkesi kabarır."* Dolayısıyla onu öldürmediler, ancak onu yakalayıp, sakalını, bıyığını ve gözlerinin kirpiklerini yoldular ve başını da tıraş ettiler. Âişe, Abdullah b. Zübeyr ve Muhammed b. Talha'ya namaz kaldırmalarını emretti. Onlardan birisi insanlara bir namazı diğeri de insanlara diğeri namazı kaldırıyordu.

Ali o gün Medine'den çıkmış, Rebeze'de konaklamıştı. Bu durum kendisine ulaşınca Rebeze'den harekete geçti. Zikâr denilen yere kadar ilerleyip orada konakladı. Ayrıca oğlu Hasan¹⁴⁶ ile Ammâr b. Yâsir'i Kufe'ye gönderip Cemel ashâbıyla savaşmaları için Kufe ahalisinden Basra'ya karşı harekete geçirmelerini istedi.

146 Kitabın orijinalinde Hüseyin'in ismi geçmemektedir. Biz bu ismi Taberî'den kaydettik.

Ammâr-Ebu Mûsâ Tartışması

Kufe'ye Ulaşan Hasan b. Ali ve Ammâr b. Yâsir ile Ebu Mûsâ Eşarî Arasında Geçenler

Hasan b. Ali ve Ammâr b. Yâsir Kufe'ye varıp ahaliyi savaşa çıkmak için teşvik ettiler. O esnada Kufe amili olan Ebu Mûsâ Eşarî ayağa fırlayarak şöyle dedi: *"Ey Kufe ahalisi! 'Kendinizi öldürmeyin. Şüphesiz Allah, sizi esirgeyecektir'¹⁴⁷ 'Kim bir mümini kasten öldürürse cezası, içinde ebediyen kalacağı cehennemdir. Allah ona gazap etmiş, onu lânetlemiş ve onun için büyük bir azap* [460] *hazırlamıştır'¹⁴⁸ buyuran Allah'tan korkunuz."* Bunun üzerine Ammâr b. Yâsir öfkeleni. Ebu Mûsâ ayağa fırlayarak onu susturdu. Benî Temîm kabilesinden bir adam Ammâr b. Yâsir'e doğru ayağa kalkarak şöyle dedi: *"Sesini kes behey şaşkın adam! Dün Osman'a karşı Mısır'ın ayak takımı ile birlikteydin. Bugün ise emirimi susturmaya çalışıyorsun."* Bu sözler karşısında başta Zeyd b. Sûhân olmak üzere Ali'nin taraftarları kılıçlarla ileriye fırlayarak şöyle dediler: *"Müminlerin Emiri Ali b. Ebî Tâlib'e itaat etmeyen kimseye karşı bizim yanımızda kılıçtan başka bir şey yoktur."* Ebu Mûsâ: *"Ey insanlar! Sessiz olun ve sözümü dinleyin. Bu, Âişe'nin bana gönderdiği mektubu. Bu mektubu sizlere okumamı bana emrediyor. İnsanlar Müslümanların yönetimi hususunda maslahatı içinde barındıran istedikleri ve arzuladıkları sonuca ulaşınca kadar evlerinde otursunlar."* deyince Ammâr b. Yâsir ona şöyle karşılık verdi: *"Ey Ebu Mûsâ! Âişe bir şeyle emrolunmuş, biz ise bambaşka bir şeyle emrolunmuşuz. O evinde oturmakla emrolunmuş. Biz ise fitne kalmayınca kadar çarpışmakla emrolunmuşuz. O kendisi emrolunduğu şeyi bize emrediyor ve bizim emrolunduğumuz şeyi işliyor."* O gün insanlar arasında konuşmalar çoğaldı. Zeyd b. Sûhân Abdî ileriye doğru atılarak şöyle dedi: *"Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: 'Bismillâhirrahmânirrahîm. Elif. Lâ. Mîm. İnsanlar, imtihandan geçirilmeden, sadece iman ettik demeleriyle bırakılıvereceklerini mi sandılar? Andolsun ki, biz onlardan öncekileri de imtihandan geçirmişizdir. Elbette Allah, doğruları ortaya çıkaracak, yalancıları da mutlaka ortaya koyacaktır.'¹⁴⁹ Ey*

147 Nisa, 4/29.

148 Nisa, 4/93.

149 Ankebût, 29/1-3.

insanlar! Müminlerin Emiri'ne doğru harekete geçiniz. Ona doğru hepiniz yola çıkınız ki doğruya ulaşmış olarak hakka isabet etmiş olasınız." Ardından Ammâr b. Yâsir ileri atılarak şöyle dedi: *"Ey insanlar! Bu işi üstlenecek, bu insanlar için yapılan haksızlıkları bertaraf edecek ve mazluma yardımcı olacak bir yönetici gereklidir. İşte Allah Rasûlünün (sav.) amcasının oğlu! Sizleri, Rasûlullah'ın (sav.) eşine, Talha ve Zübeyr'e karşı harekete geçmeye davet ediyor. Çıkınız ve hakka bir bakınız. Hak kiminle birlikteyse ona tabi olunuz."* Daha sonra Hasan b. Ali ileriye atılarak şöyle dedi: *"Ey insanlar! Bu iş için savaşa çıkacak olan kimseler olacaktır. Davetimize icabet ediniz. Kendisiyle sınıdığımız bu şeye karşı bize yardım ediniz. Vallahi ben biliyorum ki bu olayı işitip de ancak hak ile birlikte olan kimse saadete erişebilecektir."* Heysem b. Mecme Âmirî de ileri doğru çıktı ve şöyle dedi: *"Ey insanlar! Müminlerin Emiri bizi davet etmekte ve bize elçilerini göndermektedir. İşte şu oğlu Hasan! Onun sözünü dinleyiniz, emrine itaat ediniz, emirinizi ulaştırmak için harekete geçiniz. Ona reylerinizi de sununuz."* [461]

Bu çağrılar üzerine, bir bölümü karadan bir bölümü de denizden yola koyulup Ali b. Ebî Tâlib'e geldiler. Ali (ra.) onları karşılayıp, onları güzel bir şekilde ağırladı. Yakınlık gösterip onları selamladı. Sonra da şöyle dedi: *"Ey Kufeliler! Acemlilerin güçlülerine ve hükümdarlara karşı savaşıp onların topluluklarını dağıttınız, izzetlerini yıktınız. Onların bütün mirasları ve malları size intikal etti. Ayrıca yurdunuzu savundunuz ve düşmanlarına karşı diğer müslümanlara yardım ettiniz. Şimdi ise ben Basra'daki bu kardeşlerimizle birlikte bulunmanız için sizleri davet ettim. Eğer Allah'tan korkar ve dönmek isterlerse işte bizim de tam aradığımız bu. Yok eğer kaçınacak olurlarsa onları gayet yumuşaklıkla ve şiddetle yola getirmeye çalışırız. İçinde salah bulunan bir işi bozgunculuk bulunan bir işe tercih etmedikçe onları inşallah bırakmayacağız. Kuvvet ancak Allah'ın yardımıylaadır."*

Zikâr denilen yerde Ali b. Ebî Tâlib'in komutası altında Medine, Mısır ve Hicâz ahalilerinden oluşan altı bin kişi toplanmış idi. Onlara Kufe ahalisinden de dokuz bin kişi daha katıldı. İnsanlar bu birliğe katılmaya devam ediyordu. Nihayet ordunun sayısı yaya ve süvari olmak üzere on dokuz bin kişiye ulaştı. Ali (ra.) ashabıyla birlikte Basra'ya gitmek amacıyla Zikâr'dan harekete

geçti. Bu esnada dört bir taraftan insanlar da bu orduya katılmaktaydı.

Basra'da Savaş

Basralıların Savaşa Hazırlanması

Ali'nin atlı birliklerle ve ordusuyla Basra'ya yaklaştığı Talha ve Zübeyr'e ulaştı. Onlar da insanları savaş için hazırlamaya karar verdiler. Atlı birliklerin komutası Talha'nın, piyade birliklerin komutası ise Abdullah b. Zübeyr'in elinde idi. Süvari birliklerin sağ tarafının komutası ise Mervân b. Hakem, piyade birliklerinin üzerinde ise Abdurrahman b. Attâb b. Üseyd, sol kanadın piyade birliklerinin üzerinde Hilâl b. Vekî Dârimî, piyade birliklerinin üzerinde ise Hâtem b. Bükeyr Bâhilî, kanatta ise Ömer b. Talha, piyadelerin üzerinde Abdullah b. Hukeym b. Hizâm, pusudaki atlı birliklerin üzerinde Cündeb b. Yezîd Mucâşî, piyade birliklerinin üzerinde ise Mecâşî b. Mesûd Sülemî vardı.

[462] Dabbeoğullarından bir adam şöyle haykırdı: *"Nefislerinizi sabra alıştırınız. Çünkü sizi Haffân'ın aslanları, Hicâz ehlinin çoğunluğu ve Ali b. Ebî Tâlib ile birlikte olan Kufe ahalisinin yılanları karşılayacaktır. Mudar kabilelerini rüsva etmeye bakınız."* Bunun ardından bir beyit inşad etti. Bu beyitlerin girişi şöyledir:

Agâh olun! Talha ve Zübeyr'e söyleyiniz. Yardımcı olanlara da söyleyiniz.

Bunun üzerine Zübeyr ona şöyle dedi: *"Ey Benî Dabbeli kardeş ne kötü söyledin!"* ed-Dabbî: *"Ben Abdullahım. Yarın üzerimize gelenin kim olduğunu biliyorum. Böyle bir durum vuku bulacak olursa beni en ön safta ara."* diye karşılık verdi. Bu durum Ali b. Ebî Tâlib'e (ra.) ulaşınca o şöyle dedi: *"Şu topluluk sizinle savaşmak için hazırlık yapmıştır. Bana görüşünüzü sununuz!"* Rifâa b. Şeddâd Becelî şöyle dedi: *"Ey Müminlerin Emiri! Hazırlığa karşılık hazırlık yapmak gerek, batılı da hak yok edebilir. İşte bu bizim istemekte olduğumuz şeydir. Müjde sana ve gözün aydın. Bizden sevineceğin eylemler göreceksin."* Bunun ardından bir beyit inşad etti. Bu beyitlerin girişi şöyledir:

İşler sana uğurluluklarıyla gelmiştir. Sen biatini bozan kavme karşı harekete geçtin.

Ali, ashabıyla birlikte Basra'ya yaklaştı. Talha b. Ubeydullâh ashabına şöyle dedi: *"Biliniz ki ey insanlar! Ali ve ashabına yolcu-*

luk zarar vermiş, yol da onları yormuştur. Geceleyin baskın yapıp onları kılıçtan geçirelim mi?" Mervân b. Hakem: "Vallahi ey Ebu Muhammed! Senden böyle bir şey beklemiyordum. Ama doğru görüşenin görüşüdür." deyince Zübeyr buna güldü. Sonra da şöyle dedi: "Onun nasıl bir kimse olduğunu bildiğiniz hâlde Ali gafîl avlanılabilir mi? Onun, karşılaştığı kimsenin annesini ölüm yasına oturtmak zorunda bırakan bir kimse olduğunu bilmiyor musunuz?" Talha da bu esnada susmuştu ve Zübeyr'e hiçbir şey söylemedi. Gece girince bir de ne görsün. Benî Teym b. Mürre'den bir genç gelmektedir. Genç, Talha b. Ubeydullâh'ın evinin yanına gelip durdu. Bir şiir inşad etti. Bu şiirin giriş beyti şöyledir:

Ey Talha! Ey İbn Ubeydillâh! Eline ne geçti. Sen talebini yanlış yerde arıyorsun.

Daha sonra Zübeyr'in ashabından Ebü'l-Cerbâ künyesiyle tanınan bir adam ileri atılarak şöyle dedi: "Ey Ebu Abdullah! Benim bir fikrim var. Bu adama gece baskın yapınız. Çünkü savaştaki doğru görüş, bir kahramanlıktır." Zübeyr ona şöyle dedi: "Ey Ebü'l-Cerbâ! [463] Bizim savaş hakkında bildiğimizi insanların birçoğu bilmez. Şu var ki onlar bizim davamızın adamlarıdır. Bizler ve onlar Müslüman kimseleriz. Bu öyle bir olaydır ki bizim ümmetimizde bugüne dek hiç olmamış bir durumdur. Bu konu hakkında Rasûlullah'tan (sav.) bir söz de bulunmamaktadır. Bunun da ötesinde o Ali b. Ebî Tâlib (ra.)'tir. Kim bu konuda meydana gelecek olaylar hakkında Allah'ın huzuruna özürlü gidecek olursa kıyamet gününde özrü kopar gider. Bununla birlikte icabet ederlerse sulh etmeyi ümit ediyoruz. Aksi takdirde geriye yarayı dağlamaktan başka bir şey kalmıyor."

Ahnef b. Kays kavminden bir grubu yanına alıp Ali'ye (ra.) vararak şöyle dedi: "Ey Müminlerin Emiri! Basra ahalisi yarın kendilerini eline geçirmen hâlinde erkeklerini öldürüp kadınlarını esir alacağını söylüyorlar." Ali: "Benim gibi bir adam böyle davranmak hususunda Allah'tan korkmuyor değildir. Böyle bir işi yapmak, ancak küfre düşen ve helak olan bir kimse için helâl olabilir. Hâlbuki Basra ahalisi Müslüman bir topluluktur. Sen benimle onlar arasındaki muamelenin nasıl gerçekleşeceğini göreceksin. Ancak sen bu olayda benimle birlikte misin bunu bir bileyim?" diye karşılık verdi. Ahnef: "Ey Müminlerin Emiri! Benden şu iki şıktan birini yapmamı iste: Ya kavimimden iki yüz adam ile seninle birlikte ola-

yım yahut da sana karşı çarpışmaya hazır olan dokuz bin adamı kılıçlarıyla birlikte savaş meydanından alıp gideyim.” dedi. Ali (ra.): “Bana karşı savaşacak şu dokuz bin kişiyi alıp götür.” dedi. Ahnef: “Bunu yapacağım ey Müminlerin Emiri!” dedi ve ayrıldı.

Talha ve Zübeyr, Zabûka denilen yerde konakladılar. Cemel ordusunda otuz bin kişi bulunmaktaydı. Bu durum Ali b. Ebî Tâlib’e (ra.) ulaşınca o, insanlara hutbe vermek üzere ayağa kalktı. Allah’a hamdû senada bulunduktan sonra şöyle dedi: “Ey insanlar! Ben üç şeyle sırandım. Bunların dayanağı Allah’ın kitabında söz konusu edilen birtakım kullardır. Bunlardan ilki taşkınlık, sonra biatlerini bozma ve sonuncusu tuzak. Allahu Teâlâ şöyle buyurmaktadır: ‘Ey insanlar! Sizin taşkınlığınız ancak kendi aleyhinizedir.’¹⁵⁰ ‘Kim ahdini bozarsa, ancak kendi aleyhine bozmuş olur’¹⁵¹ ve ‘Halbuki kişi kurduğu tuzağa kendisi kapılır.’¹⁵² Vallahi dört kişiyle de sırandım ki Hz. Peygamber (sav.) dışında kimse bunlarla sınanmış değildir. İnsanların en cesuruyla sınanmaktayım ki bu Zübeyr b. Avvâm’dır. İnsanların en hilekârıyla sınanmaktayım ki bu Talha b. Ubeydullâh’tır. İnsanların kendisine en çok itaat ettiği kimseyle sınanmaktayım ki bu Âişe bnt. Ebî Bekir’dir. Bana karşı insanlara türlü türlü dinarlar ile lütufta bulunaniyle sınanmaktayım ki bu da Yala b. Münye’dir. Vallahi Allah ona karşı bana olanak verecek olursa ben onun mal ve çocuklarını Müslümanlara ait bir fey hâline getireceğim.”

Huzeyme b. Sâbit Zü’ş-şehadeteyn ileri atılarak şöyle dedi: “Vallahi Ey Müminlerin Emiri! Bunlar sana karşı taşkınlık yaptılar, ahitlerini bozdular ve sana tuzak kurdular. Zübeyr senin gibi bir cesarete sahip olmadığını bilmektedir. Talha senin gibi bir bilgiye sahip olmadığını farkındadır. Âişe de sana yapılan bir itaatın kendisine yapılmadığını görmektedir. Allah’ın malı ise Yala b. Münye’nin malından daha çoktur. O bu malı zulüm eseri olarak toplamış ve cahilce de infak etmektedir.” Huzeyme daha sonra şu beyitle başlayan bir şiir söyledi:

Zübeyr’e gelince ben senin için onun üstesinden gelirim. Talha’ya ve barınağına gelince ise onun da üstesinden gelinecektir.

150 Yûnus, 10/23.

151 Fetih, 48/10.

152 Fâtır, 35/43.

Ali (ra.) ileri doğru çıktı. Kavmin karşısında konakladı. Mudar Mudarlıların, Rebîa Rebîalıların, Yemen de Yemenlilerin karşısında konakladı. Ali (ra.) ashabını ve yardımcılarını -ki onlar yirmi bin kişi idiler- kontrol etti. Zübeyr'in birliği ise otuz bin kişiydi.

Hafsa-Ümmü Gülsüm Tartışması

Hafsa bnt. Ömer b. Hattâb ile Ümmü Gülsüm bnt. Ali (ra.) Arasındaki Diyalog

Bu durum Hafsa bnt. Ömer b. Hattâb'a ulaşınca o, Ümmü Gülsüm'e bir elçi göndererek onu davet etti. Sonra da insanların Âişe'nin etrafında toplandıklarını ona haber verdi. Âişe'nin etrafında toplanan birliğin kalabalık oluşunu haber vermekten amacı Ümmü Gülsüm'ü kederlendirmektir. Bunun üzerine Ümmü Gülsüm ona şöyle dedi: *"Ağır ol ey Hafsa! Sizler babama karşı birbirinize sırt sırta verip destek oluyorsanız daha öncesinde de Rasûlullah'a (sav.) karşı da birbirinize sırt sırta vermiştiniz. Hâlbuki onun dostu Allah, Cebrail ve müminlerin Salihleri idi. Bunların ardından melekler de ona destekçi idi."* Hafsa: *"Bre kadın! Senin şerrinden Allah'a sığınırım."* deyince Ümmü Gülsüm *"Sen hakkım olan iki şeyi çiğneyerek bana iki defa zulmettiğin hâlde Allah benim şerrimden seni nasıl koruyacak? İlk zulmün annem Fâtıma bnt. Rasûlullah'tan (sav.) kalan mirasım hususunda, ikincisi ise baban Ömer b. Hattâb'dan kalan mirasım hususunda."* diye karşılık verdi. Bu sözler üzerine kadınlar çok şiddetli bir şekilde Hafsa'yı kınadılar.

Ali'nin Talha ve Zübeyr'e Mektubu

Ali daha sonra Talha ve Zübeyr'e şu mektubu yazdı: *"İmdi, sizler de çok iyi biliyorsunuz ki insanlar beni istemeden ben onları istemedim. Onlar beni zorlamadan ben onlardan biat talep etmedim. Sizler de bana biat eden kimselerden idiniz. Sizler bana galip bir sultan ve hâli hazırda peşin olan bir adamdan dolayı biat etmediniz. Eğer sizler baskı altında biat ettiyseniz itaati izhar etmeniz ve isyanınızı gizlemeniz suretiyle aleyhinizde bana bir yol vermiş oluyorsunuz. Sen ey Zübeyr, Kureyş'in pehlivanı! Sen ey Talha, Muhâcirlerin şeyhi! Bana biat etmeden önce bu biat işini reddetmeniz, biat edip ikrar etmenizden sonra biatin kapsamın-*

dan çıkmanızdan sizin için daha kolaydı. Benim Osman b. Affân'ı öldürdüğüm şeklindeki sözünüze gelince benimle sizin aranızda bu konuda bana da size de katılmayan Medineliler tanık olsunlar. Sonra da herkes yüklendiği sorumluluğu yerine getirsin. İşte şu Osman b. Affân'ın oğulları! İtaatime girip ikrar etsinler, sonra da bana müracaat ederek babalarını katilleriyle davalasınlar. Bir diğer husus siz kim, Osman'ın mazlum olarak öldürülmesi kim! Dediğiniz gibi siz ikiniz Muhâcirlerden iki kişi idiniz. Bana biat ettiniz. Sonra da bana yaptığınız biatinizi de bozdunuz. Allah'ın (cc.) evinde oturmasını emrettiği anneninizi de evinizden çıkardınız. Allah sizlere yeter. Selam ile."

Ali'nin Âişe'ye Mektubu

Ali ayrıca Âişe'ye de bir mektup yazdı. "İmdi, sen Allah'a (cc.) ve Rasûlü Muhammed'e (sav.) isyan ederek ve sorumluluğu senin üzerinden kaldırılmış bir konuyu talep etmek gayesiyle evinden çıktın. Ayrıca müslümanların arasını ıslah etmek istediğini iddia etmekte. Bana haber ver bakayım, askerlerin komutanlığı ve insanların arasında ıslah talebi nere kadınlar nere? Osman'ın kanını talep ediyorsun. Hâlbuki Osman Ümeyyeoğullarından bir adamdır, sen ise Benî Teym b. Mürre'den bir kadınsın. Ömrüme kasem olsun ki seni bu belaya arz etmeleri ve seni bu isyana sevk etmeleri senin için Osman'ın katillerinin günahından daha büyük bir günahıdır. Sen öfkelenirilmedin ki öfkelenesin, tahrik edilmedin ki tahrik olasın. Allah'tan kork ey Âişe, evine dön. Örtünü takın. Selam ile."

Talha ve Zübeyr'e gelince onlar Ali'nin mektubuna cevap vermediler. Ancak ona bir elçiyle şu mektubu yazıp gönderdiler: "Ey Ebû'l-Hasan! Sen öyle bir yola girmişsin ki bu yolun sonu yok. Nefsinde ona karşı bir arzu olduğu hâlde dönecek gibi de görünmü-
[466]*yorsun. Biz senin taatinin altına girinceye kadar da bizden hoşnut olacak değilsin. Bizler de asla senin itaatinin kapsamına girmeyeceğiz. Dilediğine hükmet. Selam ile. "*

Bunun üzerine Habîb b. Yesâf Ensârî şu beyitle başlayan bir şiir inşa etti:

Ey Ebu Hasan! Uyuyan kimseyi uyandırdın. Hakka davet edilen herkes dinleyecek değildir.

İbn Zübeyr'in Basralılara Hutbesi

Abdullah b. Zübeyr ayağa kalkarak şöyle dedi: *"Ey insanlar! Ali b. Ebî Tâlib Halife Osman b. Affân'ı öldüren kimsedir. Ayrıca şimdi ise o, işinizi ayırmak için size gelmiştir. Halifeniz için öfkelisiniz. Onurunuzu savununuz. Hasepleriniz için savaşınız."* Benî Nâciye'den bir adam ileri doğru çıkarak şöyle dedi: *"Allah sana merhamet eylesin. Bizler sözünü dinliyoruz, babanın ve dayının sevdiği bir hâl üzereyiz. İnşallah gözünü aydınlatacak fiilleri yakında bizden göreceksin."*

Hasan b. Ali'nin Hutbesi

İbnü'z-Zübeyr'in Sözlerini İşiten Hasan b. Ali b. Ebî Tâlib'in (Selam Onun Üzerine Olsun) Hutbesi

Abdullah b. Zübeyr'in sözleri Ali'ye (ra.) ulaşınca o, insanlara hitap etti ve şöyle dedi: *"Onlar, benim Osman b. Affân'ı öldürdügümü söylüyorlar. İnsanların arasını ayırmak istediğimi iddia ediyorlar. Bana ulaştığına göre onlar bana hakaret ediyorlar. Kalk ey yavrucuğum, insanlara özlü ve belîğ bir hutbe ver. Ama sakın hiçbir kimseye hakarete bulunma."*

Bunun üzerine Hasan¹⁵³b. Ali (ra.) ayağa kalkarak Allah'a hamdü senada bulunduktan sonra şöyle dedi: *"Ey insanlar, Abdullah b. Zübeyr'in sözleri bize ulaştı. Osman'ın katilinin Ali olduğundan şeklindeki iddiasına gelince Muhâcirler ve Ensâr şunu bilir ki İbnü'z-Zübeyr'in babası Zübeyr b. Avvâm, Osman'a karşı cinayet işlemekten hiçbir zaman geri durmadı. Onu ayıpların en çirkin olanlarıyla suçladı. Talha b. Ubeydullâh'a gelince Osman hayatta olduğu esnada dahi onun Beytûlmalın kapısının önünde durduğunu gördüm. Ali'ye hakaretine gelince ise bu isteyen kimse için araştırılması zor olmayan bir konudur. Eğer biz söylemeyi isteseydik kuşkusuz bunu yapardık. Ali'nin insanların işlerini bozduğu şeklindeki sözüne gelince; babası Zübeyr'in en büyük delili onun kalbiyle değil de eliyle biat ettiğini iddia etmesidir. İşte bu biati ikrar etmektir. Kufe ehlinin Basra ehlinin üzerine gelmesine gelince batıl ehlinin hak üzerine gelmesine şaşırılacak ne var ki!? Ömrüme kasem olsun ki ki biz Osman'ın yardımcıları ile savaşmıyoruz. Ali, Cemel'in (devenin) takipçileriyle savaşma hakkına sahiptir."* [467]

153 Kitabın orijinalinde Hüseyin geçse de bu bir yanılıdır. Doğrusu Hasan'dır.

Selam ile." Bu hutbenin ardından Ensârdan bir adam şu beyitle başlayan bir şiir inşa etti:

"Ey hayırlı Hasan babasının bir benzeri; aramızda kalktın hatiplerin en son makamına geçtin."

Taraflar birbirlerine yaklaştılar. Basra ahalisinin çocukları ve köleleri Kufe ahalisinin köleleriyle vuruşmak için meydana çıktılar. Ka'b b. Süver, Âişe'nin yanına gelerek ona şöyle dedi: *"Yardıma yetiş! Taraflar birbirlerine yaklaştılar. Topluluk savaştan başka bir şeyi kabule yanaşmıyor. Allah (cc.) belki de sizinle işleri düzenler."* Âişe hevdecinin de üzerinde bulunduğu Asker adlı devesine yöneldi. İnsanlar da onunla birlikteydi. İnsanlara yaklaşıp da onlara bakınca bir de ne görsün. Ali b. Ebî Tâlib (ra.) insanların yanına geliyor ve onlara savaştan el çekmelerini emrediyordu. Âişe geri çekildiği gibi diğer insanlar da geri döndüler.

Ali'nin Âişe'ye Mesajı

Ertesi gün olunca Ali (ra.) Yezîd b. Sûhân ve Abdullah b. Abbâs'ı çağırarak onlara şöyle dedi: *"Âişe'ye gidin ve ona 'Allah (cc.) sana evinde oturmanı emretmedi mi? Ancak sen aldatıldın ve aldatıldın. Savaşa çağırıldın ve bu çağrıya icabet ederek yola çıktın. Kendisine dönüp varacağın Allah'tan kork. O'na tövbe et. Çünkü O kullarının tövbesini kabul eder. Talha'ya yakınlığın ve Abdullah b. Zübeyr'e duyduğun sevgi sakın seni cehenneme hızlı bir şekilde götürecek amellere düşürmesin.' deyiniz."*

O ikisi Âişe'ye gitmek ve Ali'nin (ra.) mesajını ona iletmek üzere ayrıldılar. Âişe bu mesaja şöyle karşılık verdi: *"Ben size hiçbir şekilde karşılık verecek değilim. Zira Ali b. Ebî Tâlib'in kanıtları karşısında gücümün olmadığını çok iyi biliyorum."* Bunun üzerine o ikisi Ali'nin yanına geri dönerek olayı olduğu gibi ona haber verdiler.

Ebü'l-Heysem b. Teyyihân¹⁵⁴ şu beyitle başlayan bir şiir inşa etti:

Bizler öyle kimseleriz ki Kureyş Kalib gününde¹⁵⁵fillerimizi gördü ve kâfirler çukura yuvarlandılar.

154 Kitabın orijinalinde tashif eseri olarak Ebü'l-Kâsım b. Nebhân olarak geçmektedir.

155 Bedir Savaşı (çev.).

Ali (ra.) daha sonra insanları bir araya toplayarak onlara et- [468]
kileyici bir hutbe verdi. O bu konuşmasında şöyle dedi: “Ey in-
sanlar! Kuşkusuz ben dönsünler ve eylemlerinden vazgeçsinler
diye şu kavmin akıl ve kalplerine seslendim. Ancak onlar ne bunu
yaptılar ne de çağırma icabet etmeye yanaştılar. Bana mızrakla
vuruşmam ve silahlarla kavga etmem için elçi gönderdiler. Ben
şimdiye kadar asla savaşıla tehdit edilmedim ve kılıç darbesinden
korkmam. Kare kabilesi, kendisine ok atana karşılığını vermiş-
tir.¹⁵⁶ Ömrüme kasem olsun ki şimşek ve yıldırım çaktığında onlar
beni tanıdılar ve beni görmüşlerdir. Ey insanlar! Agâh olun, du-
ran kimse ölümün pençesinden kurtulmaz, ölümden kaçan kimse
onu aciz bırakamaz. Kim ölmezse öldürülür. Ölümün en faziletlisi
öldürülmeğdir. Ali’nin canını elinde bulundurana andolsun ki bin
kılıç darbesi bir defa yatakta ölmekten daha kolaydır.” Ali daha
sonra elini semaya doğru kaldırarak şöyle dedi: “Allah’ım, Talha
b. Ubeydullah bana sağ eliyle itaat edeceğine dair biat etti. Son-
ra da bana yaptığı biatine aykırı davrandı. Allah’ım ona mühlet
verme! Zübeyr b. Avvâm ise akrabalık bağımı kesti. Ahdini bozdu.
Düşmanıma arka çıktı. Allah’ım, bugün benim adıma dilediğin şe-
kilde onların üstesinden gel.”

Ali’nin (ra.) Savaş Hazırlığı

Ali (ra.) daha sonra ayağa kalkarak, ashabını savaş düzenine
soktu. Sağ kanadın süvari birliklerinin başına Ammâr b. Yâsir’i,
piyadelerinin başına Şureyh b. Hânî’yi; sol kanadın süvari birlikle-
rinin başına Saîd b. Kays Hemdânî’yi, piyadelerinin başına Rifâa b.
Şeddâd Becelî’yi; merkezin atlı birliklerinin başına Muhammed b.
Ebî Bekir’i, piyadesinin başına Adiy b. Hâtem Tâî’yi; kanadın süva-
ri birliklerinin başına Ziyâd b. Kab Erhebî’yi, piyadelerinin başına
Hicr b. Adiy b. Kindî’yi; pusuda bekleyecek olan atlı birliklerinin
başına Amr b. Hamık Huzâî’yi, piyadelerinin başına Cündeb b.
Züheyr Ezdî’yi atadı. Ali ayrıca Arap kabilelerinden her birisinin
başına işlerinde ona müracaat etsinler diye eşraflarından birisini
tayin etti. Süvari ve piyade birlikler öne doğru çıktılar.

Âişe o gün devesi Asker’in üzerinde meydana çıktı. Bu deveyi
Yala b. Münye iki yüz dinar karşılığında Âişe için satın almıştı. [469]

156 Bu bir darb-ı meseldir. Cüheyne kabilesi birini öldürünce Kare kabilesi de
onlardan birini öldürür anlamındadır.

Devenin üzerinde o gün tahtadan bir mahfe vardı. Devenin derilerinin üzeri kaplanmış ve büyük çiviler takılmıştı. Bunun da üzerine demir giydirilmişti. Taraflar birbirlerine yaklaşıncı Ali (ra.) ortaya çıkıp iki saffin arasında durdu.

Ali-Zübeyr Diyalogu

Cemel Savaşının Başlamasından Önce Ali ile Zübeyr Arasında Geçen Diyalog

Ali (ra.) iki ordunun ortasında durdu. Üzerinde bir gömlek ve başında da siyah bir sarık bulunmaktaydı. Ali o gün adına düldül de denilen Rasûlullah'ın (sav.) katırı Şehbâ'nın üzerinde idi. Avazı çıktığı kadar *"Zübeyr b. Avvâm nerede? Karşıma çıksın."* diye seslendi. İnsanlar *"Ey Müminlerin Emiri! Silahını ve zırhını kuşanan Zübeyr'in karşısına zırhsız olarak mı çıkıyorsun?"* dediler. Ali (ra.) *"Onun bana karşı koyabilecek gücü yoktur. Dolayısıyla kendinizi tutunuz."* dedi. Ardından *"Zübeyr b. Avvâm nerede? Karşıma çıksın."* diye bir defa daha seslendi. Zübeyr Âişe'nin bakışları arasında Ali'nin karşısına çıktı. Âişe: *"Eyvah Esmâ'ya!"* deyince ona *"Ey Müminlerin annesi! Zübeyr'in karşısında bir güç bulunmamaktadır. Çünkü Ali silahsızdır."* denildi. Zübeyr Ali'ye yaklaştı ve onun karşısında durdu. Ali (ra.) ona şöyle dedi: *"Ey Ebu Abdullah! Seni bu fiile zorlayan nedir?"* Zübeyr: *"Beni buna iten Osman'ın kanını talep etmek"* dedi. Ali, ona: *"Sen ve ashabın onu öldürdünüz. Senin kendinin kisas edilmesi gerekir. Kendisinden başka ilah olmayan Allah aşkına söyle! Hatırlıyor musun bir gün Rasûlullah (sav.) sana 'ey Zübeyr! Ali'yi seviyor musun?' diye sordu. Sen de 'Ey Allah'ın Rasûlü! O benim dayımın oğlu iken¹⁵⁷ onu sevmekten beni ne engelleyebilir ki!' diye cevap verdin. Bunun üzerine O da sana 'Ama sen kendisine haksızlık ederek onun karşısına çıkıp savaşacaksın.' dedi."* Zübeyr: *"Vallahi böyle oldu."*

[470] dedi. Ali: *"Furkan'ı indiren Allah aşkına söyle. Hatırlıyor musun bir gün Rasûlullah (sav.) Benî Amr b. Avf'ın yanından geliyordu. Sen de onunla birlikte bulunuyordun ve O senin elini tutmuş idi. Ben onu karşıladım. O da bana selam verip gülümsedi. Ben de ona gülümsedim. Sen de bunun üzerine 'İbn Ebî Tâlib gururunu asla bırakmıyor.' deyince Hz. Peygamber (sav.) sana 'Ağır ol ey Zübeyr!"*

157 *Biddâye ve'n-Nihâye*'de şu fazlalık da bulunmaktadır: "Benim amcamın oğlu ve ikimiz de aynı dine inanmış iken."

Ali'de gurur yoktur. Bir gün olacak ki sen ona karşı haksız olduğun bir hâlde onun karşısına çıkıp savaşacaksın.' dedi." Zübeyr: "Elbette öyle. Ancak ben unutmuş idim. Bana bunu hatırlattığına göre vallahi senden el çekerek ayrılacağım. Eğer bunu hatırlamış olsaydım kuşkusuz sana karşı çıkmazdım."¹⁵⁸

Zübeyr'in Kınanması

Diyalogun Ardından Zübeyr'in Kendi Taraftarlarının Kınanması

Zübeyr daha sonra mahmelinde¹⁵⁹ duran Âişe'nin yanına döndü. Âişe: *"Ey Ebu Abdullah! Arkanda ne var?"* diye sorunca Zübeyr şöyle karşılık verdi: *"Vallahi ben şirk ve İslam hususunda ne tutum sergilediysem ve hangi savaşa girdiysem muhakkak o konuda bir basirete sahip idim. Ancak bugün ben senin bu meselen hakkında kuşku içindeyim. Neredeyse ayağımın bastığı yeri dahi göremiyorum."* Bunun üzerine Âişe de ona şöyle dedi: *"Hayır! Vallahi, sen Ebu Tâlib'in oğlunun kılıçlarından korktun. Vallahi bu kılıçlar keskindir. Onu ancak bahadır kimseler taşıyabilir. Eğer ondan korktuysan senden önceki adamlar da o kılıçtan korktular."* Ardından oğlu Abdullah ona yönelerek şöyle dedi: *"Hayır! Vallahi, İbn Ebî Tâlib'in sancakları altında kızıl ölümü gördün."* Zübeyr ona: *"Vallahi ey oğlum sen uğursuz bir kişisin. Ben seni böyle tanıdım."* deyince Abdullah *"Ben kesinlikle uğursuz birisi değilim. Ancak sen Araplar arasında alnımıza öyle bir leke sürdün ki bu leke alnımızdan asla çıkmaz."* dedi.

Zübeyr bu sözlere öfkelen-di. Sonra atının getirilmesi için seslendi. Atına bindi. Ali'nin ordusuna öyle korkunç bir hamle yaptı ki! Ali (ra.): *"Onun önünü açın. O, saldırmak zorunda bırakılmıştır."* dedi. Ali'nin ordusu onun önünü açtı. Zübeyr de safları yardı ve safların arasından çıktı. Ardından ikinci bir defa safları yardı. Ancak hiçbir kimseye mızrakla veya kılıçla vuramadı. Daha sonra oğluna dönerek şöyle dedi: *"Ey yavrucuğum! İşte bu korkak kimselerin mi hamlesidir!"* Oğlu Abdullah ona *"Öyleyse karna bağlanan kuşağın iki halkası birbirine kavuşmuşken neden bizi terk*

158 Bu rivayeti Beyhakî *ed-Delâil*'inde (VI, 414) rivayet etmiştir. İbn Kesîr *Bi-dâye ve'n-Nihâye* adlı eserinde (VII, 269) ve Mesûdî de *Murûcu'z-Zehbe* (II, 401) adlı eserinde nakletmiştir.

159 Devenin üzerinde kapalı hevdeç.

ediyorsun?” diye sorunca Zübeyr “Ey yavrucuğum! Dönüyorum. Vallahi Hz. Peygamber’in (sav.) bana ahit olarak verdiği birtakım [471] *haberler var. Ben onları unutmuş idim. Nihayet Ali b. Ebî Tâlib bu haberleri bana hatırlattı da ben de onları anladım.” diye karşılık verdi. Bu diyalogun ardından Zübeyr yaptıklarından tövbe etmiş bir hâlde karargâhtan çıktı. Bu esnada şu beyitle başlayan bir şiir söylüyordu:*

“Akıbetlerinden korkulan işleri Allah rızası için terk etmek; dünyayı da güzelleştirir dini de.”

Zübeyr b. Avvâm'ın (ra.) Öldürülmesi

Zübeyr b. Avvâm daha sonra yoluna devam etti. Süvarilerden beş kişi onun peşine takıldı. Zübeyr onlara saldırarak gruplarını dağıttı. Zübeyr, Vâdi's-Siba'a¹⁶⁰ vardı ve burada Be'î Temîm kabillesinden bir grubun yanında konakladı. Amr b. Curmûz Mucâşî ayağa kalkıp onun yanına geldi ve şöyle dedi: *“Ey Ebu Abdullah! İnsanları hangi hâlde ve nasıl bıraktın?”* Zübeyr: *“Savaşmaya kararlı oldukları bir hâlde bıraktım. Savaşacakları hususunda da herhangi bir kuşku bulunmamaktadır.”* dedi. Bu cevap karşısında Amr b. Curmûz sustu, Zübeyr için biraz yemek ve biraz da süt hazırlanmasını emretti. Zübeyr yemeği yedi ve sütü de içti. Sonra ayağa kalkıp namazını kıldı. Yatağına uzandı. Amr b. Curmûz Zübeyr'in yattığına tam kanaat getirince üzerine atlayıp kılıcıyla başına bir darbe vurarak onu öldürdü. Sonra da başını kesti. Silahını, atını ve yüzüğünü alıp onları Ali b. Ebî Tâlib'in (ra.) huzuruna getirdi. Zübeyr'e yaptıklarını ona haber verdi.

Ali (ra.) Zübeyr'in kılıcını aldı. Elinde evirip çevirmeye başladı. Bir taraftan da *“Bu kılıç, kuşkusuz Rasûlullah'ın (sav.) simasından sıkıntıları gideren bir kılıçtı. Ancak takdir gerçekleşti.”* diyordu. [472] Ardından Amr b. Curmûz'a yönelerek şöyle dedi: *“Yazıklar olsun sana! Niçin onu öldürdün!”* Amr: *“Vallahi ben bunun seni hoşnut edecek bir şey olduğunu bildiğim için yaptım. Eğer böyle olmasaydı bu fiili işlemezdim.”* diye karşılık verdi. Ali (ra.) *“Yazıklar olsun sana. Ben Rasûlullah'ın (sav.) ‘İbn Safiyye'nin katilini cehennem ateşiyle müjdele!’ dediğini işittim.”* dedi. Amr b. Cur-

160 Vadi's-Siba, Mekke yolu üzerinde bulunan bir mevki. Mekke ile Zebîdiyye arasında Mekke'ye üç mil mesafe uzaklıktadır.

mûz, Ali'nin (ra.) huzurunda ayağa fırladı. Bu esnada da *"Hayır! Vallahi, sizin safinızda mı savaşalım yoksa size karşı mı savaşalım bilemiyoruz."* diyordu. O Ali'den ayrılırken bir taraftan şu beyitle başlayan bir şiir de okuyordu.

"Ali'ye yakın olabilmek ümidiyle Zübeyr'in başını getirdim."

Ali Ordusu

Ali'nin Garnizonda Bulunan Askerlere Savaşta Olmalarını İstediği Hâli Söylemesi

Ali (ra.) ashabını savaş düzenine soktu ve onlara birtakım tavsiyelerde bulundu. O bu tavsiyesinde şöyle diyordu: *"Ey insanlar! Gözlerinizi kısınız. Rabbinizi çokça anınız. Çokça konuşmaktan da kaçınınız. Zira bu gevşekliktir."* Ali saflar arasında gezinirken Âişe de ona bakıyordu. Âişe: *"Ona bakınız. Sanki Rasûlullah'ın (sav.) Bedir Savaşındaki filini sergilemeye çalışıyor. Vallahi o güneşin tam tepeden batıya doğru kaymasını beklemektedir."* dedi. Ali (ra.) de bunun üzerine *"Ey Âişe! Pek yakında onlar mutlaka pişman olacaklar."*⁶¹ dedi.

Basra ehli Ali'nin ashabına ok atmaya başladı. Attıkları oklar Ali'nin ordusundaki bir grubun boğazına isabet etti. Bunun üzerine insanlar: *"Ey Müminlerin Emiri! Onlar oklarıyla bizi boğazladılar. Neyi bekliyorsun?"* diye sorunca Ali (ra.) şöyle dedi: *"Allah'ım ben mazeretimi belirttim, onları uyardım. Allah'ım onlara karşı bana yardımcı ol."*

Mushafli Genç

Cemel Ashabına Mushafı Taşıyan Gencin Haberi

Ali daha sonra bir zırh istetti. Onu giyindi, kılıcını kuşandı. Sarığını taktı. Rasûlullah'ın (sav.) katırına bindi. Sonra da mus- ^[473] hafın getirilmesini istedi. Mushafı eline alarak şöyle dedi: *"Ey insanlar! Bu mushafı kim alıp da şu topluluğu bu mushafın içindekilere davet edebilir?"* Mecâşi kabilesinden Müslim adında, üzerinde beyaz kaftan bulunan bir genç ileri doğru çıkarak şöyle dedi: *"Ben onu alırım ey Müminlerin Emiri!"* Ali o gence *"Ey genç! Sağ elin kesilecektir. Bu durumda mushafı sol eline alırsın. Sonra o da kesilecek. Sonra da kılıçla vurulacak ve öldürüleceksin."* dedi.

Genç: *"Ben bunu yapabilecek sabra sahip değilim."* dedi. Ali elinde Mushaf bulunur bir hâldeyken ikinci defa seslendi. O genç yine ayağa kalktı ve şöyle dedi: *"Ben onu alırım ey Müminlerin Emiri! Bu Allah'ın yüceliği karşısında çok azdır."* dedi.

Genç ardından mushafı aldı ve Cemel ashabına gitmek üzere ayrıldı. Genç onlara: *"Ey cemaat! Şu Allah'ın (cc.) kitabıdır. Aramızda hakem olsun."* dedi. Cemel ashabından birisi gencin sağ eline vurarak onu kesti. Genç mushafı sol eline aldı. O adam gencin sol elini de kesti. Genç mushafı kucaklamaya çalıştı. O adam gencin göğsüne vurup onu öldürdü. Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun.

Gencin annesi öldürülmüş olan oğluna baktı. Şu beyitle başlayan bir şiir inşad etti:

Ey Rabbim! Müslim, tenzilin hükmüne davet etmek için onlara mushafı götürdü.

Gencin amcasının oğlu ise şu beyitle başlayan bir şiir inşa etti:

Cemel ashabından bedbaht birisi gence bir darbe vurdu. Bu darbe ile onun sağ tarafı ortaya çıktı.

Savaş İzni

Savaş İçin Ali'nin İzin Vermesi

Ali (ra.) daha sonra sancağını oğlu Muhammed b. Hanefiyye'ye verdi ve şöyle dedi: *"İlerle ey yavrum!"* Muhammed de öne doğru çıktı. Sonra sancak ile durdu ve beklemeye koyuldu. Ali (ra.) ona: *"Saldır ey anası olmayasica!"* dedi. Muhammed sancağı taşımaya başladı. Mızrağı ile Cemel ashabına karşı şiddetli bir [474] şekilde vuruşmaya başladı. Ali de bu esnada ona bakıyordu. Muhammed'in fiilleri onun hoşuna gitti. Şu şiiri söylemeye başladı:

Babanın vurması gibi vuruş ki övülesin. Tutuşturulmayan savaşta bir hayır yoktur.

Muhammed b. Hanefiyye sancak ile bir müddet savaştıktan sonra döndü. Ali (ra.) elini kılıcına götürüp kılıcını kınından sıyırdı. Cemel ashabına hücum etti. Onların sağ ve sol kanatlarına vurdu. Kılıcı eğrilmiş bir hâlde geri döndü. Onu dizleriyle düzeltti. Ashabı ona: *"Ey Müminlerin Emiri! Senin için bu işin üstesinden geliriz."* dediyse de Ali hiçbir kimseye karşılık vermedi. Sonra ikinci bir defa saldırıp Cemel ashabının arasına girdi. Kı-

lıcı eğrilinceye kadar önüne çıkanları kılıçtan geçiriyordu. Kılıcı eğrilince de ashabının yanına döndü. Kılıcını diziyle düzeltmek için durdu. O bu esnada *"Vallahi ben bununla ancak Allah'ın hoşnutluğunu ve ahiret yurdunu istiyorum."* dedi. Sonra da oğlu Muhammed b. Hanefiyye'ye yönelerek şöyle dedi: *"Ey yavrucuğum, işte sen de böyle yap."*

Derken Basra ehlinin sağ tarafı Kufe ehlinin sol tarafına saldırarak çok azı hariç onları hezimete uğrattı. Bu arada Kufe ehlinin sağ tarafı ise Basra ehlinin sol tarafına saldırıp onları yerlerinden etti. İnsanlar birbirlerine karşı sebat göstermeye çalıştılar. Gündüz bir müddet çarpıştılar. Ali'nin ashabından Mihnef b. Süleym Ezdî şu beyitle başlayan bir recez söyleyerek öne doğru çıktı.

Ey nefis! Yaşadın ve ihtiyacını bir müddet giderdin. Bugünden önce sen yorulmamış idin.

Mihnef Cemel ashabıyla çok şiddetli bir şekilde çarpıştı ve yaralı olarak döndü. Ardından kardeşi Sa'b b. Süleym ileri çıkıp öldürülünceye kadar çarpıştı. Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun. Ardından üçüncü kardeşi Ubeydullâh b. Süleym meydana çıktı. O da vuruştu ve öldürüldü. Bunlardan sonra ise Ali'nin ashabından Zeyd b. Sûhân Abdî öne doğru çıktı. Öldürülünceye kadar çarpıştı. Bunun üzerine sancağı kardeşi Sa'saa aldı. O da çarpıştı ve yaralandı. Ardından sancağı Hz. Ali'nin ashabının seçkinlerinden Ebu Ubeyde Abdî aldı. O da öldürülünceye kadar çarpıştı. Ondan sonra ise sancağı Abdullah b. er-Rukiyye aldı ve öldürülünceye kadar çarpıştı. Son olarak da sancağı Reşid b. Sümeyy aldı. O da öldürüldü.

Ali'nin ashabından bu merhalede yedi veya sekiz kişilik bir topluluk öldürüldü. Sonra da Cemel ashabından Abdullah b. Sırrî öne doğru çıktı. Recez okumaya başladı.

Ey Rabbim! Ben Ebû'l-Hasan'ı talep ediyorum. Çünkü hak fitnelerle bilinir.

İşte o düşmanca Ali'yi talep ediyor. Ona buğz etmek sünnetlerden bir hükümdür.

Onun karşısına Ali (ra.) şu recezi okuyarak çıktı:

Sen eskiden beri onu fitneleri yaymakla suçluyorsun. Onu düşmanlık telleriyle istiyorsun.

Bugün onunla uzunca bir zaman karşılaşacaksın. Bil ki mızrak ve kılıç darbeleriyle vuruşmak sünnettir.

Ali bu recezleri söyledikten sonra onun üzerine kılıçla saldırdı. Ona öyle bir darbe indirdi ki bu darbe omzunu yardı. Abdullah b. Sırrî ölü olarak yere yığıldı. Ali (ra.) ayakta durdu, sonra da şöyle dedi: *"İşte Ebü'l-Hasan'ı gördün. Peki, onu nasıl buldun?"*

Daha sonra Benî Dabbe kabilesi ileri doğru çıkarak Âişe'nin devesinin etrafını çevrelediler. Dört bir taraftan recezler söylemeye başladılar. İçlerinden birisi bir elinde devenin dizgini diğer elinde de kılıç ile şu recezi söylüyordu.

Bizler Dabbeoğullarıyız ki Cemel ashabıyız.

Ölüm indiğinde onunla çarpışırız.

Hurma ağacının sivriyanıyla İbn Affân'ın intikamını talep ederiz.

Ben mızrak yarılacak olursa kılıçla vururum.

Ali bedelin en hayırlısını yok etti!..

Ali'nin ashabından Zeyd b. Lakî eş-Şeybânî derhal ileri atıldı ve şu beyitle başlayan bir şiir söylemeye başladı:

Ey Cemel ashabından yalan söyleyen! Bizler Nasel'i öldürdük. O da öldürülen kimseler arasında idi.

Ardından eş-Şeybânî saldırarak onu öldürdü. Benî Dabbe'den Âsım b. Dülef devenin yularını tutarak öne çıktı. Bir taraftan da şu beyitle başlayan bir şiir söyledi.

"Biz, Dabbeoğulları, Ali'nin düşmanlarıyız; o ki öteden beri 'Rasûlullah'ın vasisi' diye meşhurdur!"

[476] Ali'nin (ra.) ashabından Münzir b. Hafsa Temîmî şu şiiri söyleyerek ortaya çıktı.

Hepimiz Ali'ye biat eden kimseleriz. Sen ise bedbaht didinen bir kimsenin çalışması gibi savaş için çalışıyorsun.

Azgın kişi ancak azgın bir kişinin emrine uyar. Ben Hz. Peygamber'in eşine muhalefet ettim.

Bu recezden sonra Münzir, Dabbîli adamın üzerine saldırıp onu öldürdü. Daha sonra recez söyleyerek savaş meydanında dolaşmaya başladı.

Sen itaat edici misin yoksa isyan mı ediyorsun; içinde bulunduğun şeyi terk mi ettin yoksa yoldan mı saptın.

Cemel ashabından Vekî b. Müemmil Dabbî ortaya çıktı ve şu şiiri söyledi:

Sen Ali'ye mi itaat ediyorsun; hak hususunda Hz. Peygamber'in eşini terk mi ediyorsun?

Ben meşrefî kılıcın keskinliğini tadınca, yorgunluğun içinde bulunmadığı bir günü tanıdım.

Ali'nin adamı onun üzerine saldırdı. Vekî, Ali'nin adamını öldürdü. Eşter Vekî'ye doğru öne çıktı. İki grubun ortasında durdu ve aslan gibi kükremeye başladı. Bu konuda da bir şiir söylüyordu. Cemel ashabından Âmir b. Şeddâd Ezdî öne doğru çıkarak Eşter'in şiirine karşılık verdi. Eşter saldırarak onu öldürdü. Ardından nida ettiyse de hiçbir kimse nidasına karşılık vermedi. O da geri döndü.

Ardından Muhammed b. Ebî Bekir ve Ammâr b. Yâsir ortaya çıkıp devenin önünde durdular. Eşter de o ikisini takip etti ve o da onlarla birlikte meydanda durdu. Cemel ashabından bir adam *"Ey topluluk! Siz kimsiniz?"* diye sorunca onlar: *"Bizler kendisini inkâr edemediğiniz kimselerdeniz."* dediler. Sonra da isimlerini yüksek sesle söylediler ve düello için adam talep ettiler. Osman Dabbî şiir inşad ederek ortaya çıktı. Ammâr b. Yâsir onun karşısına çıktı ve şiirine cevap verdi. Ammâr daha sonra saldırarak onu öldürdü.

Ka'b b. Süver, Ammâr ile çarpışmak için düelloya çıktı. Bu hususta Ezd kabilesinden bıyıkları yeni terleyen bir genç onun önüne geçip düello için meydana çıktı. Bir taraftan da recez söylüyordu. Ammâr da onunla vuruşmak için harekete geçti. Bu defa da Ebu Zeyneb Ezdî öne doğru çıktı. Onun şiirine cevap verdi. Ebu Zeyneb saldırıya geçerek onu öldürdü. Geri dönüp Ali'nin (ra.) karşısında durdu. [477]

Cemel ashabından Amr b. Yesribî ortaya çıktı ve iki ordunun arasında Âişe'nin devesine yakın bir yerde durdu. Düello için davette bulundu ve çarpışmak istedi. Onun karşısına Hz. Ali'nin (ra.) ashabından İlbâ b. Heysem çıktı. Amr, saldırarak onu öldürdü. Sonra tekrar mübareze için adam istedi. Karşısına hiçbir kimse çıkmadı. O da bunun üzerine recez okuyarak ve şiir söyleyerek savaş meydanında dolaşmaya başladı. Sonra tekrar düello etmek için adam istedi. İnsanlar ondan çekiniyor ve onun

gücünden korkuyorlardı. Ammâr b. Yâsir şiirine cevap vererek derhal onun karşısına çıktı. İkisi kılıçla vuruşmaya başladılar. Ammâr daha atik davranıp ilk darbeyi vurdu ve onu atından yere yuvarladı. Ammâr ardından onun üzerine çok süratli bir şekilde atladı. Ayağından yakalayıp onu çekmeye başladı ve Ali'nin (ra.) önüne getirip attı. Ali, Ammâr'a: *"Onun boynunu vur!"* deyince Amr: *"Ey Müminlerin Emiri! Sizden adam öldürdüğüm gibi onlardan da adam öldürebilmem için benim hayatımı bağışla."* diye istekte bulundu. Ali: *"Ey Allah'ın düşmanı! Ashabımın seçkinlerinden üç tanesini¹⁶² öldürdükten sonra mı seni hayatta bırakacağım? Hayır, bu asla olacak şey değil."* diye karşılık verdi. Amr: *"Bana yaklaş ki senin kulağına bir şey söyleyeyim."* deyince Ali: *"Sen inatçı ve azgın bir kişisin! Rasûlullah (sav.) azgınların adını bana haber vermişti. Seni de onların arasında zikretti."* dedi. Amr b. Yesribî: *"Vallahi eğer sana ulaşabilseydim senin kulağını öyle bir koparırdım (dışlardım) ki."* dedi. Ravi der ki; 'veya burnunu öyle dışlardım ki...' Ali onu öne aldı, boynunun zorla vurulmasını emretti.

Daha sonra kardeşi Umeyre recez ve şiir söyleyerek meydana çıktı. Ali (ra.) de onun şiirine karşılık verdikten sonra ona saldırarak yüzüne öyle bir darbe vurdu ki başını ikiye yarıdı. Ali onun ashabını yarmak arzusundaydı. Bir kişi Ali'nin arkasından bağırdı. Ali arkasına döndü bir de ne görsün. Âişe'nin Basra'da kaldığı evin sahibi Abdullah b. Halef Huzâî. Ali'nin gözü ona ilişince Ali onu hemen tanıdı ve ona şöyle nida etti: *"Ey İbn Halef ne istiyorsun?"* Abdullah b. Halef: *"Düello edebilecek misin?"* deyince Ali *"Yazıklar olsun sana ey İbn Halef! Benim kim olduğumu bildiğin hâlde öldürülmekle ne tür bir rahata kavuşacaksın?"* dedi. Abdullah b. Halef: *"Ey Ebu Tâlib'in oğlu! Kendini övmeyi bir tarafa bırak. Yaklaş bana da hangimizin adamını öldüreceğini gör."* dedi. Daha sonra bir şiir inşad etti. Ali de onun bu şiirine karşılık verdi. İlk darbeyi Abdullah b. Halef vurdu. Ali onun darbesini kalkanyla karşıladıktan sonra kenara çekildi. Ona bir darbe vurdu. Sağ tarafına bir darbe indirdi. Ardından ona ikinci bir darbe vurdu ve kafatasını uçurdu.

162 Amr bu savaşta Hz. Ali'nin taraftarlarından İlbâ b. Heysem Sedûsî, Hind b. Amr Cemellî ve Zeyd b. Sûhân Abdî'yi şehit etmişti (Taberî, V, 210).

Ali ardından ashabının karşısına çıktı. Cemel ashabından Mübârîz b. Avf Dabbî şiir söyleyerek öne çıktı. Onun şiirine cevap vermek üzere karşısına Ali'nin ashabından Abdullah b. Nehşel çıkıp Dabbî'ye saldırdı ve onu öldürdü. Dabbî'nin ardından amcasının oğlu Sevr b. Adiy şiir inşad ederek ortaya çıktı. Karşısına ona cevap vermek üzere Muhammed b. Ebî Bekir şiir söyleyerek çıktı. Muhammed b. Ebî Bekir, Sevr'e saldırarak bir darbe vurdu. Sağ eliyle onu yere çaldı. Sonra ikinci bir darbe vurup onu öldürdü.

Bu manzara karşısında Âişe öfkelenerek şöyle dedi: *"Bana bir avuç çakıl taşı veriniz."* Cemel ashabı Âişe'ye çakıl taşı verdi. O da bu çakıl taşlarını Ali'nin ashabına atarak *"Yüzleri çirkin olasıcalar!"* diye haykırdı. Ali'nin (ra.) ashabından bir adam ona şöyle haykırdı: *"Ey Âişe! Attığında sen atmadın, ancak şeytan attı."*

Ardından da şu şiiri söylemeye başladı:

*Ey Ays! Sen bilmek için geldin; hezimete uğramak için soğuğu yaydın.
Bize cehalet eseri olarak çakıl taşı atıyorsun. Çok yakında bileceksin.*

Talha b. Ubeydullâh'ın Öldürülmesi

Talha b. Ubeydullâh avazı çıktığı kadar *"Ey Allah'ın kulları! Sabır sabır! Sabırdan sonra zafer ve ecir vardır."* diye bağıırıyordu. Mervân b. Hakem ona baktı. Daha sonra bir hizmetçisine *"Yazıklar olsun sana ey hizmetçi! Vallahi ben biliyorum ki, Dar (kuşatma) gününde Osman'ın öldürülmesi için Talha gibi bir kıskırtıcı yoktu. Osman'ı da ondan başkası öldürmedi. Ancak gizlice üstesinden gelirsен özgürsün."* dedi. Bu amacı yerine getirmek için genç gizlendi. Mervân, Talha b. Ubeydullâh'a zehirli bir ok fırlattı. Bu ok Talha'ya isabet etti. Talha bu okla yere yığıldı ve bayıldı. Ayılınca kendisinden akan kana baktı. *"Biz Allah'a aidiz ve O'na dö-* [479] *neceğiz. Vallahi Allah'ın (cc.) Kitabında geçen 'Bir de öyle bir fitne-den sakının ki o, içinizden sadece zulmedenlere erişmekle kalmaz (umuma sirayet ve hepsini perişan eder). Biliniz ki, Allah'ın azabı şiddetlidir"*⁶³*ayetiyle kastedilen biziz."* dedi. Ardından hizmetkârına yönelerek şöyle dedi: *"Ondan bana zorluk ulaştı. Yazıklar olsun sana ey genç! Benim için girebileceğim ve bulunabileceğim bir yer ara."* Hizmetçisi: *"Vallahi seni nereye götüreceğimi bilemiyorum."* dedi. Talha: *"Sübhaneallah! Asla bugün gibisini görmedim.*

Kureyşli bir kan benim kanımı akıtıyor. Bu okun ancak Allah tarafından gönderilen bir ok olduğunu sanıyorum. Allah'ın emri muhakkak gerçekleşecektir." dedi. Talha bu sözü tekrarlayıp durdu. Vefat etti ve defnedildi. Sebha¹⁶⁴ denilen bir yere gömüldü. Bu ölümden dolayı Basralıların gönlünde büyük bir gam meydana geldi. Âişe de aynı şekilde çok üzüldü. Çünkü Talha, Âişe'nin amcasının oğlu idi. Gece girince iki ordu birbirinden ayrıldı.

Sonraki Olaylar

Sabah olunca taraflar birbirlerine yaklaştılar. Âişe devesi Asker'in üzerinde öne doğru çıktı. İnsanların önüne geçip durdu. İnsanlar da arkasında, sağında ve solunda dizilmişlerdi. Ali (ra.) de ashabını saf düzenine soktu. İlk savaş düzenine uygun bir şekilde yerleştirdi. Taraflar savaşılmaya kararlıydı. Ka'b b. Süver Ezdî Âişe'nin devesinin dizginini tutarak öne doğru çıktı ve şu beyitle başlayan bir recez okumaya başladı:

[480] *Ey insanlar topluluğu! Size düşen annenize tutunmanızdır. Çünkü o sizin namazınız ve orucunuzdur.*

Eşter, Ka'b'a saldırarak onu öldürdü. Ardından Ezd kabilesinden Vâil b. Kesîr şiir okuyarak meydana çıktı. Onun karşısına da Eşter şiir söyleyerek çıktı. Eşter saldırıp onu öldürdü. Vâil b. Kesîr'in ardından meydana Cemal ashabından Amr b. Hanfer şiir söyleyerek çıktı. Eşter onu da öldürdü. Amr'dan sonra meydana Abdurrahman b. Attâb b. Üseyd b. Ebi'l-Âs b. Ümeyye çıktı. Âişe'nin önünde kılıcıyla oynamaya ve bir taraftan da şiir söylemeye başladı. Eşter atik bir şekilde ona doğru hareket ederek karşılık verdi. Ona saldırıp bir darbe vurdu. Sağ eliyle onu yere çaldı. Abdurrahman yere düştü. Eşter ikinci bir darbe vurup onu öldürdü. Eşter daha sonra şiir söyleyerek savaş meydanında doluşmaya başladı. Akabinde de kendi yerine döndü.

Kufe ahalisinden bir adam şöyle haykırdı: *"Ey Müminler topluluğu! Cemel'in sahibesinin yardımcılarında birisi karşınıza çıkar ve şiir de söylerse ona cevap vermeyiniz ki sizin kendisine cevap vermenizle rahata erişmesin. Ancak karşınıza kılıçla çıkan kimseler hakkında kılıç kullanınız ki bu, cevabın en süratlisidir."* Cemal ashabından Esved Bahterî şiir söyleyerek meydana çıktı.

Amr b. Hamık Huzâî onun karşısına çıkarak saldırıya geçti ve onu öldürdü. Onun ardından Câbir b. Mezîd Ezdî meydana çıktı. Karşısına Muhammed b. Ebî Bekir çıkıp onu öldürdü. Câbir'in ardından Mecâşi b. Mesûd Temîmî, şiir söyleyerek meydana çıktı ve Ali'nin ashabına hücum etti. Ardından Ali'den emanname talep etti. Ali kendisine emanname verdikten sonra onun seçkin dostlarından oldu. Ondan sonra ise Avf b. Katan şiir söyleyerek meydana çıktı. Karşısına Muhammed b. Ebî Bekir çıktı, saldırarak onu öldürdü. Avf'tan sonra ise Bişr b. Amr Dabbî şiir söyleyerek çıktı. Bu defa da ona Ammâr b. Yâsir saldırdı ve onu öldürdü. Bişr'den sonra Hırasa b. Salebe Dabbî eliyle Âişe'nin devesinin dizginini tutarak ve bir taraftan da şiir söyleyerek meydana çıktı. Ali'nin ordusuna Âişe'nin devesinin dizginini tutan eli kopup öldürülünceye kadar saldırdı. Hırasa'nın peşinden Hâzim Dabbî öne atıldı. Elini Âişe'nin devesinin dizginine attı. Bir taraftan recez ve şiirler söylüyor bir taraftan da saldırıyordu. Dizgini tutan eli kesilip de öldürülünceye kadar savaştı. Hâzim'den sonra Zâhiye kabilesinin hizmetçisi Eslem b. Selâme çıktı. O da Âişe'nin devesinin dizginini tuttu. Recez ve şiir söylüyordu. Devenin dizginini tutan eli kesilip öldürülünceye kadar savaştı. Eslem'in ardından Ezd kabilesinden Süleym meydana çıktı. Âişe'nin devesinin yularını tutup şiir söylemeye başladı. Devenin dizginini tutan eli kesilip de öldürülünceye kadar [481] savaştı. Süleym'den sonra ise Ezd-i Şenûe kabilesinden Ubeyd b. Umeyr meydana çıktı. Devenin dizgini tutup şiir söylemeye başladı. O da öldürülünceye kadar savaştı. Ubeyd b. Umeyr'den sonra Benî Mâzin kabilesinden bir adam meydana çıktı. Devenin dizgini tutup şiir söylemeye başladı. Devenin dizginini tutan eli kesilip de öldürülünceye kadar savaştı. Cemel ashâbı aynı minval üzere peşi sıra birer birer öne çıkıyordu. Çıkanlar hep devenin dizginini tutuyor ve nihayetinde elleri kesiliyordu. O gün doksan sekiz kişinin eli kesildi.¹⁶⁵ Âişe (ra.) avazı çıktığı kadar şöyle seslendi: *"Ey insanlar! Size düşen sabretmektir. Ancak hür kişiler sabredebilir."* Ali'nin ashabından bir adam şiir söyleyerek ona seslendi.

165 *Murûcu'z-Zeheb'e* (II, 406) göre bunlardan yetmiş tanesi Benî Dabbe kabilesindendir.

Taraflar birbirine girdiler ve çok şiddetli bir şekilde savaştılar. Haccâc b. [Amr b.] Gazîyye Ensârî¹⁶⁶ kavmin arasından öne doğru çıktı. Bir taraftan kılıcıyla vuruşarak ilerliyor bir taraftan da şiir söylüyordu. Huzeyme b. Sâbit Ensârî Zü's-Şehâdeteyn şiir söyleyerek ve Haccâc'ı takip ederek öne doğru çıktı. Şureyh b. Hânî Hârisî de şiir söyleyerek ve Huzeyme'yi takip ederek öne doğru çıktı. Onun ardından ise Hânî b. Urve, onun ardından Ziyâd b. Ka'b Hemdânî, onun peşinde Saîd b. Kays Hemdânî, onun ardından Mâlik b. Hâris Eşter, onun ardından Adiy b. Hâtem Tâî, onun peşinden Rifâa b. Şeddâd Becelî, ondan sonra Hânî b. Hânî b. Ubeyd Mezhecî ve onun da peşinden Amr b. Hamık Huzâî şiir söyleyerek öne doğru çıktı.

Taraflar öncesinde hiç görülmemiş bir tarzda ve çok şiddetli bir şekilde savaştılar. Âişe'nin içinde bulunduğu mahfe, atılan oklarla sanki bir kirpiye dönüşmüş idi. Benî Dabbe, devenin kığısını alarak onu koklamaya ve birbirlerine şöyle demeye başladılar: *"Annemizin devesinin kığısını görmüyor musunuz? Sanki misk-i izfir gibidir."*

- [482] Eşter savaş meydanında dolaşmaya ve avazı çıktığı kadar *"Ey devenin yardımcıları! İçinizden kim benimle mübarezeye çıkabilir?"* diye bağııyordu. Bunun üzerine karşısına Abdullah b. Zübeyr *"Ey Allah'ın düşmanı! Neredesin, işte ben seninle düelloya gireceğim."* dedi. Eşter saldırarak mızrağıyla bir darbe vurup onu atından yere düşürdü. Derhal üzerine atlayıp göğsüne oturdu. Bunun üzerine Abdullah b. Zübeyr o gün Eşter'in altında *"Beni de Mâlik'i de öldürünüz."* diye bağırmaya başladı. Eşter o gün oruçlu idi ve iki gündür aç idi. Bir taraftan da zayıflık dolayısıyla bitap düşmüş idi. Abdullah, onun elinden kurtuldu. Hâlbuki Abdullah onun elinden kurtulmayacağını sanıyordu.

Devenin Boğazlanması

Âişe'nin Devesinin Boğazlanması ve Sonrası

Yeryüzü kana boyandı. Onun ardından deve boğazlandı, bağırdı ve böğürdü. Ali *"Boğazlayın o deveyi çünkü o şeytandır."* dedi. Daha sonra Muhammed b. Ebî Bekir'e yönelerek şöyle dedi:

166 Kitabın orijinalinde Ömer olarak geçse de doğrusu Amr'dır. Biz Amr ismini *Ahbârü't-Tivâl*'dan tespit ettik.

"Haydi devenin ayaklarını kesmeye bak. Kız kardeşine ulaş da onu ört." Abdurrahman b. Surad Tenûhî derhal kılıcına davran-
dı. Deveye ulaşınca kadar çarpıştı. Deveye ulaşınca da onun
iki ayağını kesti. Deve de yanı üzere düştü ve yere yığıldı. Deve
şiddetli bir şekilde böğürdü. Ammâr b. Yâsir derhal harekete ge-
çip mahfenin iplerini kılıcıyla kesti. Ali (ra.), Rasûlullah'ın (sav.)
katırının üzerine binmiş bir hâlde deveye yöneldi. Mızrağıyla
mahfeye dürttü. Sonra da şöyle dedi: *"Ey Âişe! Rasûlullah (sav.)
sana bunları yapmanı mı emretti?"* Âişe: *"Zafere ulaştın. Öyley-
se iyilikte bulun."* dedi. Ali (ra.) Muhammed b. Ebî Bekir'e şöyle
dedi: *"Kız kardeşin senin şanıdır. Senin dışında kimse ona yaklaş-
masın."* Muhammed elini Âişe'ye uzatarak onu kucakladı. Sonra
da *"Sana bir şey oldu mu?"* diye sorunca Âişe: *"Hayır, bana bir
şey olmadı. Ancak kimsin sen yazıklar olsun sana. Benim bedenim
sana helal değildir ki bedenini bana dokunduruyorsun."* dedi. Bu-
nun üzerine Muhammed: *"Sus, ben senin kardeşin Muhammed!
Ne yaptysan kendine yaptın ve Rabbine isyan ettin.¹⁶⁷ Saygınlığını [485]
çiğnedin, hürmetini mübah eyledin ve ölüme maruz kaldın."*

Daha sonra onu bineğine bindirip Basra'ya götürdü. Abdul-
lah b. Halef Huzâî'nin evine onu yerleştirdi. Âişe, kardeşine: *"Ey
kardeşim! Allah aşkına benim hatırıma kız kardeşinin oğlu Ab-
dullah b. Zübeyr için bir şey talep etmeni istiyorum."* deyince Mu-
hammed ona *"Niçin Abdullah hakkında istiyorsun? Vallahi onun
dışında seni ölüme sevk eden bir kimse yoktu."* dedi. Âişe: *"Ağır
ol ey kardeşim! Çünkü o senin kız kardeşinin oğludur! Onun geri
çevrilmesine de yol bulunmamaktadır."* dedi. Muhammed savaş
meydanına yöneldi. Bir de ne görsün. Abdullah b. Zübeyr yerde
yaralı bir hâlde yatıyor. Muhammed ona: *"Otur ey aile bireylerine
uğursuzluk getiren! Otur, oturmayasınca!"* dedi. İbnü'z-Zübeyr de
oturdu. Muhammed onu kendi bineğinin önüne oturttu. Kendi-
si de bineğin arka bölümüne oturdu. Abdullah bineğin üzerin-
de aldığı yaradan dolayı eğilmeye başlayınca Muhammed onu
tutuyordu. Nihayet onu alıp Âişe'nin huzuruna getirdi. Âişe bu
hâlde bulunan İbnü'z-Zübeyr'e bakınca ağladı. Sonra da kardeşi

167 Kitabın Arapça orijinalinde sayfalarının dizilişinde bir yanlışlık olduğun-
dan biz anlam bütünlüğünü temel alarak çeviriyi ona göre düzenledik.
Muhammed b. Ebî Bekir'in sözlerinin devamı 483. sayfada değil de 485.
sayfadadır (çev.).

Muhammed'e şöyle dedi: *"Ey kardeşim! Onun için Ali'den güvence al ve iyiliğini tamamla."* Muhammed ona: *"Allah bu konuda sana bereket vermesin."* dedi. Sonra da Ali'nin yanına gitti ve ondan bu istekte bulundu. Ali de cevaben şöyle dedi: *"Ben ona güvence verdiğim gibi bütün insanlara da güvence verdim."*

Savaş bittikten sonra Kufe ahalisinden Mesûd b. Amr Hemdânî ölüler arasında dolaşüyor ve onlara bakıyordu. Bu esnada Benî Dabbe kabilesinden Umeyr b. Ehleb adında elleri kesilmiş, çeşitli darbeler almış Âişe'nin tarafında savaştığından dolayı pişman olmuş ve beri taraftan da şiir söyleyen bir kişiyle karşılaştı. Hemdânî, Benî Dabbe'den olan bu adamın sözüne şaşırdı. Dabbî ona *"Kimlerdensin?"* diye sorunca Hemdânî adam: *"Hemdân Kabilesinden bir adamım."* dedi. Benî Dabbeli: *"Bana ne oluyor ki seni böyle sözüme şaşırmış bir hâlde görüyorum?"* diye sorunca Hemdânî adam: *"Ben pişmanlığın sana yarar sağlamadığı bir anda pişman olmana şaşıryorum."* diye karşılık verdi. Benî Dabbeli adam: *"Kulağını bana yaklaştır."* dedi. Hemdânî, kulağını ona yaklaştırdı. Benî Dabbeli adam kulağını öyle bir dişledi ki sonunda onu kopardı. Hemdânî adam kulağını yitirmiş bir şekilde onun elinden kurtuldu. Sonra da kılıcıyla saldırıp onu lime lime doğradı.

[486] İbn Abbas-Âişe Diyalogu

Ali b. Ebî Tâlib'in (ra.) Mesajını İleten Abdullah b. Abbâs (ra.) ile Âişe (ra.) Arasında Geçen Diyalog

Ali (ra.) daha sonra Abdullah b. Abbâs'ı çağırarak ona şöyle dedi: *"Âişe'ye git! Ona geldiği gibi Medine'ye doğru yola çıkmasını ve Basra'da ikamet etmemesi gerektiğini söyle."* Abdullah b. Abbâs Âişe'ye doğru yöneldi. Onun huzuruna girmek için izin istedi. Âişe de ona izin vermekten kaçındı. Abdullah da bunun üzerine izinsiz bir şekilde girdi. Âişe'ye yöneldi. Bir de ne görsün! Bir palan ve üzerinde de yastıklar var. O yastıklardan birisini aldı, yere attı ve üzerine oturdu. Âişe *"Ey İbn Abbâs! Sünnete aykırı davrandın. Evimize izniniz olmadan girdin."* dedi. İbn Abbâs: *"Eğer sen Rasûlullah'ın (sav.) seni bıraktığı evinde olsaydın senin huzuruna ancak izninle girebilirdim. O ev Allah'ın (cc.) sana oturmasını emrettiği evindi. Sen ise o evden Allah'a (cc.) ve Rasûlû Muhammed'e (sav.)"*

isyan ederek çıktın. İşte şimdi Müminlerin Emiri sana Medine'ye gitmeni emrediyor. Yola çık ve isyan etme." dedi. Âişe: "Allah Müminlerin Emirine rahmet eylesin. Müminlerin Emiri Ömer b. Hattâbtır." dedi. Bunun üzerine İbn Abbâs "Bu (Ali) vallahi Müminlerin Emiridir. Burunlar yerde sürtünse ve yüzlerin rengi değişse de bu böyledir." diye karşılık verdi. Âişe: "Ey İbn Abbâs! Bunu kabul edemem." deyince İbn Abbâs: "Kuşkusuz ömrünün kalan günlerinin müddeti kısa, uğursuzluğu açık, yapısı çoraktır. Ömrünün kalan günleri bir ineğin süt miktarı kadardır. Ondan ne bir şey alabilir, ne de ona bir şey verebilir, ne emredebilir ne de nehyedebilirsin. Sen ancak şu şiiri söyleyen Benf Esedli kardeş gibi oldun:

Aramızda sürekli kasideler hediye edildi; siddıklara sövgü ve çokça lakap takma.

Öyle ki senin bütün toplumlarda onların yanında söylediğin sözler sanki bir sinek vızıltısı gibiydi.

Bu sözler karşısında Âişe çok şiddetli bir şekilde ağladı. Sonra da şöyle dedi: "Evet! Vallahi sizlerden ayrılıp göçüp gideceğim. Ey Hâşimoğulları! Sizin içinde bulunduğunuz belde den bana daha sevimsiz gelen bir beldeyi Allah yaratmamıştır." İbn Abbâs: "Peki neden? Vallahi ey Ebu Bekir'in kızı! Senden dolayı karşılaştığımız sıkıntı bu olmamalıydı!" diye sorunca Âişe: "Benden dolayı çektiğiniz sıkıntı nedir ey İbn Abbâs!" dedi. İbn Abbâs: "Senden dolayı çektiğimiz sıkıntı sen Ümmü Rumân'ın kızı iken bizler seni müminlerin annesi konumunda gördük. Baban Ebu Kuhâfe'nin oğlu iken onu siddik olarak kabul ettik. Bizim sayemizde Teym ve Adiy kabilelerine nispet edilerek değil de Ümmü'l-Müminin olarak isimlendirildin." Âişe: "Ey İbn Abbâs! Rasûlullah'ı (sav.) başıma minnet olarak mı kakıyorsun?" deyince İbn Abbâs: "Neden başına minnet etmeyeceğiz ki! Eğer sende ondan bir kıl veya bir tırnak olsaydı kuşkusuz sen bununla bize ve âlemlerin bütününe minnet ederdin. İmdi sen onun dokuz hanımından bir tanesisin. Sen yüz olarak ne onların en güzeli ne hasep olarak en saygını ne de damar olarak en soylususun. Sen şimdi söz söylemeyi, sana isyan edilmemesini, emrettiğinde muhalefet edilmemesini istiyorsun. Bizler Rasûlullah'ın (sav.) eti ve kanıyız. Onun mirası ve ilmi bizim aramızdadır." dedi. Âişe: "Ey İbn Abbâs! Ali b. Ebî Tâlib sana ne hediye etti?" deyince İbn Abbâs: "Vallahi o benden daha çok hak sahibi iken

*ve daha evla iken ben hilafetin ona ait olduğunu ikrar ediyorum. Çünkü o Rasûlullah'ın kardeşi, onun amcasının oğlu, tertemiz kızı-
nın eşi, onun torunlarının babası, ilminin şehri, ondan tasayı gide-
rendir. Sana gelince vallahi sen üzerindeki nimetlerimize ve sen-
den önce de babanın üzerindeki nimetlerimize şükretmedin.” diye
karşılık verdi. Bu sözleri söyledikten sonra Âişe'nin huzurundan
çıkıp Ali'nin yanına vardı. Kendisiyle Âişe arasında cereyan eden
diyalogo ona haber verdi.¹⁶⁸*

Ali-Âişe Diyalogu

Ali'nin Âişe'nin Huzuruna Varması, Ona Medine'ye Doğru Harekete Geçmesini Emretmesi Üzerine Aralarında Geçen Diyalog

Ali, Rasûlullah'ın (sav.) katırını istetip onun üzerine bindi. Âişe'nin evine yöneldi. Sonra da ondan izin isteyip huzuruna girdi. Bir de baktı ki Âişe, Basralı kadınların arasında oturmakta ve onlarla birlikte ağlamaktadır. Abdullah b. Halef Huzâf'nin hanımı Safiyye bnt. Hâris Sekafiyye ve beraberindeki kadınların gözü Ali'ye ilişince onlar bağırarak şöyle dediler: *“Ey sevgilileri katleden, ey toplumun arasını ayıran, sen nasıl ki Abdullah b. Halef'in çocuklarını yetim bıraktıysan Allah da senin çocuklarını senin ruhunu kabz etmekle yetim bıraksın.”* Ali bakıp da onu tanıyınca şöyle dedi: *“Beni gazaplandırmadan dolayı seni kınamıyorum. Ben Bedir Savaşında senin dedeni öldürdüm. Uhud Savaşında da amcanı öldürdüm. Şimdi ise kocanı öldürdüm. Eğer ben senin dediğin gibi sevgilileri öldürecek olsaydım kuşkusuz bu evde ve bu yurttan olanları öldürürdüm.”*

Ali Âişe'ye yönelerek şöyle dedi: *“Şu köpeklerini benden uzaklaştır mısın? Ben bu evin kapısını açmaya niyetlenirsem evdekileri öldürürüm. Afiyeti sevmemiş olsaydım kuşkusuz şimdi onları çıkartır da zorla boyunlarını vururdum.”* Bu sözler karşısında Âişe sustuğu gibi diğer kadınlar da sustular. İçlerinden hiçbirisi bir şey söyleyemedi. Ali daha sonra Âişe'ye yönelerek onu kınamaya ve ona şöyle demeye başladı: *“Allah sana evinde oturmanı, örtünü kuşanmanı ve saçılmamanı emretmiş idi. Sen ise ona isyan ettin ve kan*

[484]

168 Anlam bütünlüğüne göre 486. sayfadaki İbn Abbâs'ın sözlerinin devamı Arapça orijinalinde 487. sayfada değil de 483. sayfadadır ve biz de çeviriye 483. sayfadan devam ediyoruz.

akıttın. Benimle haksız bir şekilde savaştın. İnsanları da bana karşı kıskırttın. Allah seni şereflendirdi, senden önce babanı şereflendirdi ve seni müminlerin annesi olarak isimlendirdi. Şimdi hicabını kuşanarak kalk, yola çık. Ecelin sana gelinceye kadar Rasûlullah'ın (sav.) seni geride bıraktığı yerde ömrünü geçir." Ali bu sözlerden sonra kalktı ve Âişe'nin huzurundan çıktı. Sonraki gün Ali, oğlu Hasan'ı ona gönderdi. Hasan Âişe'ye gelerek şöyle dedi: *"Müminlerin Emiri sana 'Daneyi yaratan ve ruhları bağışlayana kase' olsun ki eğer şimdi yola çıkmazsan seni bildiğin şeyle göndereceğim."* Âişe o esnada sağ örüğünü bağlıyor ve sol örüğünü bağlamak istiyordu. Hasan bu sözü söyler söylemez Âişe derhal yerinden sıçradı ve şöyle dedi: *"Beni bineğe yükleyiniz."* Mehâlibe Kabilesinden bir kadın ona *"Ey Müminlerin annesi! Abdullah b. Abbâs sana geldi. Yüksek bir ses tonuyla ona cevap verirken biz seni duyuyorduk. Sonra o senin yanından öfkeli bir şekilde çıkıp gitti. Daha sonra şu genç babasının mesajını iletmek için geldi. Seni tasalandırdı. Hâlbuki babası senin yanına geldiğinde sende böyle bir tasa ve sızlanmayı gözlemleyemedik"* dedi. Âişe şöyle dedi: *"Beni ancak bu genç tasaya düşürdü. Çünkü o, Rasûlullah'ın (sav.) kızının oğludur. Rasûlullah'a (sav.) bakmak isteyen şu gence baksın. İmdi, babası bana bildiğim bir mesajı gönderdi. Dolayısıyla Kervan hareket etmelidir."* Bunun üzerine o kadın Âişe'ye *"Sana Allah ve Muhammed (sav.) için soruyorum! Bana haber vereceksin, Ali sana hangi mesajı gönderdi?"* diye sorunca Âişe (ra.): *"Yazıklar olsun sana! Rasûlullah (sav.) gazvelerinden birisinde bir ganimet elde etti. Bunu ashâbı arasında taksim etmeye başladı. Biz Rasûlullah'tan bu ganimetten de bize bir şeyler vermesini istedik ve bu hususta ısrarcı olduk. Ali (ra.) bundan dolayı bizi kınayarak 'Yeter artık! Rasûlullah'ı (sav.) usandırdınız.' dedi. Biz de bunun üzerine ona hücum edip ağır sözler söyledik. O da bunun üzerine 'Eğer o sizi boşarsa Rabbi ona sizden daha iyi, kendini Allah'a veren, inanan, sebatla itaat eden, tevbe eden, ibadet eden, oruç tutan, dul ve bâkire eşler verebilir.'¹⁶⁹ ayetini okudu. Biz bu defa da ağır ve kaba sözler söyleyip ona hücum ettik. Hz. Peygamber (sav.) buna öfkelen-di. Bize Ali ile karşılık verdi. Sonra da Ali'ye dönerek 'Ey Ali! Ben onların talakını sana tevdi ettim. Sen bunlardan kimi boşarsan o, bair talakla benden boşanmış olur.' dedi. Hz. Peygamber*

(sav.) bu konuyu hayatı ve ölümüyle sınırlandırmamıştır. İşte bana gönderdiği mesajın tamamı budur. Ben Rasûlullah'tan (sav.) bain talakla ayrılmaktan korkarım." diye karşılık verdi.

Âişe Medine'de

Âişe'nin Medine'ye Doğru Basra'dan Ayrılması

Ali (ra.) daha sonra Basra ahalisinden bir grup kadını çağırdı. Onlara Âişe ile birlikte Medine'ye doğru yola çıkmalarını emretti. [487] ti.¹⁷⁰ Âişe bu kadınların arasında Basra'dan yola çıktı. Ali (ra.) onlara birtakım tavsiyelerde bulundu; erkekler gibi giyinmelerini ve başlarına sarık takınmalarını emretti. Âişe yolda kendi kendisine "Ali bana yapacağını yaptı. Beni Medine'ye geri götürsünler diye erkekleri benimle birlikte gönderdi." Kervandaki kadınlardan birisi Âişe'nin sözünü işitti. Devesini hareket ettirerek Âişe'ye yaklaştı. Sonra da şöyle dedi: "Yazıklar olsun sana ey Âişe! Yaptıkların sana yetmedi mi ki şimdi de Ebû'l-Hasan hakkında söyleyeceklerini söylüyorsun." Kadınlar öne çıktılar ve yüzlerindeki nikapları açtılar. Âişe istirci ayetini¹⁷¹ okudu, istiğfar etti ve şöyle dedi: "Bu, Ebu Tâlib'in oğlundan karşılaştığım bir şeydir."

Âişe daha sonra Medine'ye girdi. Yaptıklarına pişman olarak evine kapandı. Kadınlar da Basra'daki evlerine varmak üzere Medine'den ayrıldılar. Âişe Cemel Savaşını hatırladığında çok şiddetli bir şekilde ağlar, sonra da şöyle derdi: "Ah keşke! Keşke o konumda bulunmasaydım. Keşke bundan yirmi yıl önce ölüp gitseydim." Âişe devamında şöyle dedi: "Cemel Savaşında bulunmamam, Rasûlullah'tan (sav.) Abdurrahman b. Hâris'in çocukları gibi on çocuğumun olmasından bana daha sevimli gelirdi."

[488] Cemel'de Ölenler

Cemel Savaşında Her İki Taraftan Ölenlerin Sayısı

Ebu Yakûb İshâk b. Yûsuf Fezârî dedi ki: "Ebû'l-Münzir Hişâm b. Muhammed b. Sâib'e Cemel Savaşında Ali (ra.) ve Âişe'nin (ra.) ashabından öldürülen kimseler hakkında sordum." O şöyle dedi: "Ali'nin (ra.) ordusunda yirmi bin kişi bulunmaktaydı. Onun ordu-

170 Anlam bütünlüğünü temel alarak çeviriyi ona göre düzenledik. Ali'nin Basralı kadınlara emrinin devamı 485. sayfada değil 487. sayfadadır (çev.).

171 "Biz Allah'tan geldik ve yine O'na dönücüleriz." anlamına gelen Bakara Suresinin 155. ayetidir.

sundan öldürülenlerin sayısı bin yetmiş kişi idi. Âişe'nin ordusu ise otuz bin kişiyi aşmaktaydı. Sadece Ezd kabilesinden öldürülenlerin sayısı dört bini buluyordu. Benî Dabbe'den bin, Benî Nâciye'den dört yüz, [488] Benî Adiy ve mevalilerinden ise doksan kişi öldürülmüş idi. Bekr b. Vâil'den sekiz yüz, Benî Hanzala'dan ise yedi yüz kişi öldürülmüş idi. Diğer insanlardan da dokuz bin kişi öldürülmüş idi."

Bu olaydan sonra Benî Teym b. Mürre'den bir adam Âişe'nin devesini boğazlayan Abdurrahman b. Surad Tenûhî ile karşılaştı. Ona *"Basra Savaşında devenin dizlerini kesip yere yığan sen miydin?"* diye sorunca Tenûhî şöyle karşılık verdi: *"Vallahi ben o adamım. Eğer ben onu yere yığmasaydım o gün Âişe'nin ashabından kimse kalmazdı. Dilersen öfkelen dilersen razı ol."* Ardından bir şiir inşad etti.

Ali Cemel Savaşının bitiminden sonra birkaç gün Basra'da kaldı. Oradan ayrılmak istediğinde karargâhında bir minber kurdu. Sonra da insanların toplanması için nida etti. Minbere çıkıp Allah'a hamdû senada bulunduktan ve Rasûlüne (sav.) salat getirdikten sonra toplumun durumunu hatırlattı. O esnada Münzir b. Cârûd ileri doğru çıktı. Ona fitneler ve diğer konular hakkında sordu. Ali o günden kıyamet gününe kadar gerçekleşecek şeyler hakkında bilgiler vermeye başladı. Şehir şehir fitnelere değinmeye ve bunların nasıl harap olacağına ve bunları kimin harabe hâle getireceğine değindi. Doğudakiler ve batıdakilerin başına neler geleceğini söyledi. Uzunluğundan dolayı biz bunlara değinmeyi bir tarafa bıraktık.

Sözünün sonunda ise şöyle dedi: *"Ey Münzir! -yani Münzir b. Cârûd- kıyamet ancak Rabbinin yarattıklarının en kötülerinin üzerine kopacaktır. Bu Muharrem ayının ilk günü -ki bu gün Cuma günüdür- gerçekleşecektir. Ey Münzir! Sana haber verdiğim şeyleri iyi anla! Bunu senden başkasına gizlemedim. Allah ihsanın velisidir. Allah'ım, haseb bakımından saygın, nesep bakımından üstün, Abdülmuttalib'in yavrusu, Arap ve Acemin efendisi Efendimiz Muhammed'e çokça salat ve selam et."* Bu hutbeden sonra Ali minberden indi. Ahabına yola çıkmalarını emretti. Zafere ulaşmış bir şekilde Kufe'ye gitmek üzere oradan ayrıldı.¹⁷²

172 Ali, Receb ayının on ikisinde Kufe'ye giriş yaptı (Murûcu'z-Zeheb, II, 412).

[489] **Sıffîn Vakası****Sıffîn Vakasının Haberinin Başlangıcı**

Ebu Muhammed Ahmed b. A'sem Kufî şöyle der: Bana Süleym, Mücâhid'den, o da Şabî'den ve Ebu Mihsan'dan, onlar da Ebu Vâil ve Ali b. Mücâhid'den o da Ebu İshak'tan naklen şöyle rivayet etmektedir: Bana Nuaym b. Müzâhim şöyle rivayet etmektedir: Bana Ebu Abdullah Muhammed b. Ömer Vâkidî Eslemî rivayet etti ve dedi ki: Bana Abdülhumeyd b. Cafer b. Yezîd b. Ebî Habîb ez-Zührî rivayet etti ve dedi ki: Bana İshâk b. Yûsuf Fezâfî rivayet etti ve dedi ki: Bana Münzir Hişâm b. Muhammed Saib rivayet etti ve dedi ki: Bana Ebu Mihnef Lut b. Yahya b. Saîd b. Mihnef b. Süleym Ezdî rivayet etti ve dedi ki: Bana Hâris b. Husayn, Abdurrahman b. Ubeyd'den ve en-Nadr b. Salih b. Habîb b. Zühayr'den rivayet etti ve dedi ki: Bana İmrân b. Abdülazîz b. Abdurrahman b. Avf, Abdullah b. Yezîd'den, o da Sâlih b. İbrâhim, Zeyd b. Abdurrahman Vâkıf, Ali b. Hanzala b. Esad Şâmî ve Hasan b. Nasr b. Müzâhim Attâr'dan, o da babası Nasr b. Müzâhim'den, o da Muhammed b. Abdullah Kureşî'den ve bunların dışındaki kimselerden rivayet etti. Bunların hepsi bu hadisi açık ve gizli olarak aktardılar. Ben anlatımlarının farklılığı üzerine onların rivayetlerinden işittiklerimi derledim. Onları tek bir anlatım gibi düzenledim. Bunların hepsi

[490] şunu aktarmaktadır:

Ali b. Ebî Tâlib, Cemel Savaşıyla Basralıların isyanını bastırdıktan sonra insanlara hutbe verdi. Birtakım fitneler ve olaylara değindi. Sonra da hutbeden indi. Vakit tam öğle vakti idi. Ammâr b. Yâsir ona doğru ayağa kalkarak şöyle dedi: *"Ey Müminlerin Emiri! İnsanlar ihtilafa düştüler. İçlerinden bir bölümü senin Basra'da ikamet etmek istediğini söylerken bir bölümü ise senin Kufe'ye gitmek üzere ayrılacağını söylüyor. Garnizon ehlinde bir grup ise senin Şam üzerine yürümeye niyetlendiğini söylemektedir. Vallahi ey Müminlerin Emiri! Bizler seninle savaştığımız hiçbir kimseyi görmeden sana biat ettik. Bizler biat ettikten sonra onlar seninle savaştılar. Allah da sana vadettiğini bağışladı. Allahu Teâlâ 'İşte böyle. Her kim, kendisine verilen eziyetin dengi ile karşılık verir de, bundan sonra kendisine yine bir tecavüz ve zulüm vaki olursa, emin olmalıdır ki, Allah ona mutlaka yardım edecektir."*¹⁷³ *"Ey insanlar! Sizin taşkınlığınız ancak kendi aleyhinizedir."*¹⁷⁴ *"Hâlbuki kişi kazdığı kuyuya kendi düşer."*¹⁷⁵ *"Kim ahdini bozarsa, ancak kendi aleyhine bozmuş olur."*¹⁷⁶ buyurmaktadır. Kufe bize aitti; Basra ise bize karşıydı. Allah'a hamd olsun ki bizler istedi-

173 Hac, 22/60.

174 Yûnus, 10/23.

175 Fâtır, 35/43.

176 Fetih, 48/10.

ğimiz duruma geldik. Ecre layık olmuş, sözünü yerine getirmiş ve mazeretli bir şekilde geriye dönüyoruz. Ben biliyorum ki Şam'da amansız bir hastalığa tutulan Muâviye b. Ebî Süfyân elinde bulunan Şam'ı ya mağlup veya elleri ve kolları prangalı veya naaşı asılmış veya da maktul olarak teslim eder. Öyleyse O davranmadan önce sen davran ve o tedbirini almadan önce sen ayağa kalk."

Daha sonra Eşter Nehaî ayağa kalkarak şöyle dedi: *"Ey Müminlerin Emiri! Sen karar vermeden önce bizim söylememiz gerekir. Zira sen azmettiğinde biz artık söz söyleyemeyiz. Eğer sen bu orduyu Şam'a yürütecek olursan onlar asla bu orduya misliyle karşı koyamazlar. Öyleyse bizi katı kalpliler ve gözleri kör olanların üzerine yürüt."*

Ardından Abdülkays'tan bir adam ayağa fırladı. Ali için bir şiir inşad edip onu bu savaşa teşvik etti. Ali harekete geçmeleri için insanlara seslendi. İnsanlar Basra'dan Kufe'ye doğru yola çıktılar. Ali hicretin 36. yılı 16 Recep Pazartesi günü Kufe'ye giriş yaptı. O gün insanların en şereflipleri onunla birlikte bulunmaktaydı. Kufe [491] ahalisi onu tebrikler ile karşılayıp bereket duasında bulundular. Ashabı ona şöyle dedi: *"Ey Müminlerin Emiri! Kasrda konaklayacak mısınız?"* Ali: *"Hayır, Bu böbürlenme kasrıdır. Ben Mescidin geniş alanında konaklayacağım."* dedi. Mescidin geniş alanına yönelip orada konakladı. Hz. Ali'nin yükleri indirildi. Ali (ra.) Mescid-i Azam'a girdi. Minbere çıktı. Allaha hamdû senada bulunduktan sonra şöyle dedi: *"Dostuna yardım eden, düşmanını rûsvay eyleyen, haklı ve sadık olanı aziz, batılın peşine takılıp ahidini bozanı zelil kılan Allah'a hamd olsun. Agâh olun ey insanlar! Sizin için korkutğum şeylerin en korkuncu iki şeydir: Heva heveslere uymak ve uzun emellere kapılmak. Heva heveslere uymak insanı haktan alıkoyar. Uzun emeller ise insana ahireti unutturur.¹⁷⁷ Bilin ki şüphesiz dünya hızlı bir şekilde geçip gidiyor. Bilin ki ahiret yakındır ve bize doğru yönelmiştir. Dünyanın da ahiretin de çocukları vardır. Siz ahiretin çocukları olun, bugün amel günüdür, hesap değil. Yarın ise hesap günüdür, amel değil. Ey Kufe ahalisi! Allah'a itaate ve Peygamber-*

177 İbn Ebi'l-Hadîd *Şerhü Nehci'l-Belâğâ*'da bu cümleyi açıklarken şöyle der: *"Bu söz ne kadar da doğrudur. Çünkü zihin emellere yönelecek olursa ve arzulara uzanırsa ahireti hatırlamaz. Hatta bütün vaktini dünyanın hâlleriyile ve ilerde gerçekleşmesini ümit ettiği şeylerle geçirir."* (çev.).

rinizin Ehl-i Beytinden Allah'a itaat edenlerin itaatine tutununuz. Onlar sizin itaatinize, hak kendilerine ait olmayıp hakkı iddia edenlerden, onu helal saymaya kalkışanlar ve dolayısıyla da yaptıklarının karşılığını tadacak olanlardan ve azgınlıklarının cezasıyla karşılaşacak olanlardan daha çok layıktırlar. Ağâh olun! İçinizden öyle adamlar vardır ki bana yardım etmekten kaçındılar. Ben ise onları kınıyorum. Onlarla ilişkiyi kesin, kendilerine serzeniş edilinceye ve onlardan itaate razı olacağımız şeyi görene kadar sizden hoşlanmayacakları eleştiriler duysunlar."

Bu esnada Mâlik b. Habîb Yerbûî ayağa kalkarak şöyle dedi: *"Vallahi, Ey Müminlerin Emiri! Ben onların sana yardım etmekten kaçınmalarına karşılık bunlarla ilişkiyi kesmeyi ve hoşlanmayacakları şeyleri onlara duyurmayı az görüyorum. Vallahi eğer bize emredek olursan kuşkusuz onları öldürürüz."* Ali (ra.): *"Sübhanallah ey Mâlik! İleri gittin, sınırı aştın ve nizaya daldın. Allahu Teâlâ 'cana karşılık can'¹⁷⁸ ve 'Bir kimse zulmen öldürülürse, onun velfisine (hakkını alması için) yetki verdik. Ancak bu velf de kısıta ileri gitmesin. Zaten (kendisine bu yetki verilmekle) o, alacağını almıştır'¹⁷⁹ buyurmaktadır."* diye karşılık verdi.

- [492] Daha sonra Ebu Bürde b. Avf Ezdî -Ali'ye yardım etmekten geri kalanlardan birisi idi- ayağa kalkarak şöyle dedi: *"Ey Emf-rü'l-Müminîn! Cemel Savaşında Âişe'nin çevresindeki ölümler hakkındaki görüşün nedir? Niçin öldürüldüler?"* Ali (ra.): *"Şialarımı ve valilerimi suçsuz yere öldürmelerine karşılık öldürüldüler. Taraftarlarımin öldürülmelerinin sorumluluğu onlara aittir. Sonra onlara vardım. Onlara kardeşlerimin katillerini bana vermelerini emrettim. Onlar ise bunu kabul etmekten kaçındılar. Boyunlarında biatim ve Müslüman şialarımdan bin kişi civarında insanın kanları olduğu hâlde benimle savaştılar. Ey Ezdli kardeş bu hususta şüpheni mi var?"* diye karşılık verdi. Ebu Bürde: *"Kuşku içindeydim. Şimdi meseleyi anladım ve onların hatasını kavradım. Sen hidayet üzeresin ve doğruya isabet etmişsin."*

Ali (ra.) daha sonra minberden inip bineğine bindi. Ca'de b. Hübeyre b. Ebî Vehb Mahzûmî'nin yanına vararak ona konuk oldu. Süleymân b. Surâd Huzâî, selam vererek Ali'nin huzuruna

178 Mâide, 5/45.

179 İsrâ, 17/33.

girdi. Ali (ra.) ona şöyle dedi: *“Ey Süleymân! Tereddüde düştün, bekleyip gözetledin ve hile yaptın. Oysa benim nezdimde insanların en güveniliriydin. Seni bana yardım etmekten alıkoyan neydi?”* Süleymân: *“Ey Müminlerin Emiri! Geçmişin meselelerini deşme ve geçmişten dolayı beni kınama. Benim sevgimi elinde tut ki sana karşı sadık ve ihlaslı olayım. Kaldı ki henüz bazı meseleler vardır, bunlarla kimin dost kimin de düşman olduğunu tanıyacaksın.”* dedi. Bu cevap üzerine Ali sustu.

Süleymân b. Surâd az bir müddet oturdu. Sonra da kalkıp mescitte oturan Hasan b. Ali’nin yanına gitti. Süleymân: *“Ey Ebu Muhammed! Müminlerin Emiri’nin insanların gözü önünde bana yönelttiği eleştiri ve kınamaya şaşırmıyor musun?”* diye sorunca Hasan *“Ancak sevgisi ve sadakati umulan kimseye serzenişte bulunulur.”* diye karşılık verdi. Süleymân: *“Henüz öyle meseleler vardır ki onlar için mızraklar bir araya gelecek, kılıçlar kınlarından çıkarılacak ve benim gibilere ihtiyaç duyulacaktır. Öyleyse benim sevgimi yalancı bir sevgi sanmayınız ve sadakatim hususunda beni itham etmeyiniz.”* dedi. Hasan ona: *“Allah sana merhamet eylesin, sen bizim nezdimizde şüphe edilen bir kişi değilsin.”* dedi.

Ardından Cemel Savaşına katılmayanlar Ali’nin (ra.) huzuruna peşi sıra girmeye başladılar. Ona selam verdiklerinde Ali de onlara: *“Bekleyip gözetlenlerden olsan da sana selam olsun.”* dedi. Cuma gelinceye kadar bu durum bu şekilde devam etti. Ali çıkıp insanlara namaz kıldırdı. Sonra da valilerini eli altında bulunan [493] Irak, Mâhân, Cibâl, Horâsân’a ve Cezîre’ye gönderdi.

Eşter Cezire’de

Sıffin Savaşından Önce Eşter ile Cezîre Ahalisi Arasında Geçenler

Cezîre ahalisi Osman taraftarıydı, Muâviye’ye biat etmişlerdi ve onun yönetimi altında bulunmakta idiler. Bu haber Ali’ye (ra.) ulaşınca o, Eşter’i çağırdı. Onu Cezîre’ye ve çevresindeki yerlere vali olarak atadı. O esnada Dahhâk b. Kays Fihri Muâviye tarafından Harran’a atanmış idi. Eşter’in kendisine doğru yola çıktığı haberini alınca Eşter ile savaşmak için Rakka ahalisinden yardım talep etti. Onlar da Semmâk b. Mahreme’nin komutası altında bir grubu yardıma gönderdiler.

Eşter Kufe ordusuyla bölgeye doğru yöneldi. İki ordu Har-
ran yakınlarında bir yerde karşılaştılar. Akşam vaktine kadar
çok şiddetli bir şekilde savaştılar. Dahhâk hezimete uğradı. Be-
raberindekilerle gece karanlığından yararlanarak kaçtı ve Har-
ran'a vardı. Eşter de onları takip etmek üzere harekete geçti.
Harran'da konaklayarak onları muhasara altına aldı. Bu durum
Muâviye'ye ulaştıncı o, Abdurrahman b. Halit b. Velit'i büyük bir
orduyla Harran'a gönderdi. Bu durum Eşter'e ulaştıncı Eşter bu
defa da onların üzerine yürüdü ve Rakka'nın aşağı taraflarında
onlarla karşılaştı. Onlarla mücadeleye girişti, onları çok kötü bir
şekilde hezimete uğrattı ve Şam'a kadar sürdü. Ardından Rakka
ahalisinin üzerine yürüdü ve onları muhasara altına aldı.

Dahhâk b. Kays, Eşter ile karşılaşp onu Rakka'dan def etmek
üzere Harran'dan harekete geçti. Eymen b. Huraym Esedî Muâ-
viye'nin yanından büyük bir orduyla öne çıktı. Dört bir taraftan
ordular Eşter'in üzerinde toplandı. Taraflar savaşmak için karşı
karşıya geldiler. Eşter onlara karşı çok güzel bir sabır örneği gös-
[494] terdi. Şam'ın atlı birlikleri hezimete uğradı, kaçarak Muâviye'ye
geldiler. Eşter memleketlerin dört bir tarafını geçmeye, bütün
uzak yerleri zelil kılmaya başladı. Nihayet Cezîre'yi bütünüyle
kontrolü altına aldı.

Bu durum Ali'ye ulaştıncı o, Kufe'de insanlara hitap etmek üze-
re ayağa kalktı. Allah'a hamdû senada bulunduktan sonra şöyle
dedi: *"Ey insanlar! Allah (cc.) mahlûkatı yarattı. Mahlûkatından da
ancak hakka razı olur. Bizim bu işimiz sürekli derli toplu ve sınıksız
olacaktır. Sonrakilerimiz öncekilerimize hakaret etmedi. Bunu ya-
parlarsa helak olur ve helak ederler. Ağâh olun! Ben sizlere şunu
haber veriyorum ki Muâviye b. Ebî Süfyân Şam ahalisini aldatmış-
tır. Benim Osman b. Affân'ı öldürdüğümü onlara iddia etmekte ve
benim amilimle savaşmaktadır. Neredeyse benim hakkım olan bir
şeyde dahi benimle nizaya girişecek ve Şam ehlinde oluşan bir
topluluk ile beni bu hakkımdan edecektir. Ağâh olun! Ben ona bir
mektup göndermeye karar verdim. Bu hususta görüşünüz nedir?"*
Müslümanlar dört bir taraftan gürültü yapıp şöyle dediler: *"Ey
Müminlerin Emiri! Bu konuda dilediğini yap ve bize dilediğin emri
ver. Bizim hakkımızdaki emrin işitilecek ve itaat edilecektir. Sana
itaat etmemiz Peygamber'e (sav.) itaat etmek gibidir."*

Ali'nin (ra.) Muâviye'ye Mektubu

Bu sözlerden sonra Ali (ra.) minberden indi, evine girdi. Sonra da bir okka ve bir kâğıt istedi. Muâviye'ye şöyle bir mektup yazdı:

"Bismillâhirrahmânirrahîm, Allah'ın kulu, Müminlerin Emiri Ali'den Muâviye b. Sahr'a! İmdi, Medine'de bulunduğum esnada bana edilen biat Şam'da bulunan seni de bağlar. Zira Ebu Bekir, Ömer ve Osman'a biat edenler bana biat ettiler. Hazır olanın başka bir tercihi olmayacağı gibi gaip olanın da reddetmesi caiz olmaz. Osman meselesine gelince onun durumu insanlar için çözümlmesi güç bir meseleydi. İnsanlar genel bir biat ile bana biat ettiler. Ondan yüz çeviren dinden çıkmış, ondan geri duran ise helak olmuştur. Afiyete yönel, sana yazdığım şeye göre amel et. Selam ile." Ali daha sonra mektubu dürdü ve Haccâc b. [Amr b.] Gaziyye Ensârî'ye verdi ve onu Şam'a Muâviye'ye yönlendirdi.¹⁸⁰

Mektup Muâviye'ye ulaşır da o, mektubu okuyunca başını [495] kaldırarak elçiye baktı ve şöyle dedi: *"Ben senin Osman b. Affân'ın (ra.) katillerinden olduğunu sanıyorum."* Haccâc: *"Ey Muâviye! Ben de senin Osman'ın kendisinden yardım talep ettiği hâlde ona yardım etmekten kaçınan ve onu yardımsız bırakan kimse olduğunu sanıyorum."* deyince Muâviye bu cevaba öfkelenildi ve şöyle dedi: *"Adamının yanına mektubuna cevap almaksızın dön. İnşallah senin peşinden elçim gelecektir."* Bunun üzerine Haccâc, Ali'ye (ra.) doğru harekete geçti ve bu diyalogu ona haber verdi.

Velit b. Ukbe Ali Düşmanlığı

Velit b. Ukbe b. Ebî Muayt'ın Haberi ve Ali b. Ebî Tâlib'e (ra.) Düşmanlığının Nedeni

Bu durum Ali'ye düşman olan Velit b. Ukbe b. Ebî Muayt'a ulaştı. Velit'in Ali'ye (ra.) düşmanlığının nedeni şu idi: Velit b. Ukbe'nin içki içtiğine dair Kufe ahalisi tanıklıkta bulununca Ali ona içki haddinin uygulanması gerektiğini Osman'a söyledi. Bu olay meydana geldiğinde Velit Kufe valisi idi. Velit insanlara

180 Kaynaklarda mektubun Cerîr b. Abdullah ile gönderildiği geçmektedir. İlerde Ali'nin (ra.) Cerîr b. Abdullah ile Muâviye'ye gönderdiği mektubun içeriği sunulacaktır. Söz konusu kaynaklardan da anlaşılacağı gibi bu iki mektup tek bir mektuptur.

sarhoş bir hâldeyken sabah namazını dört rekât olarak kıldırdı. Daha sonra onlara yönelerek şöyle dedi: *"Artırayım mı?"* İnsanlar da onun ne dediğini dahi anlayamayacak derecede sarhoş olduğunu anladılar. Hutaya Absî bu konuda bir şiir inşad etti. İçki içmesinin bunun dışında başka bir olay hakkında olduğu da söylenmiştir. Osman b. Affân'ın huzurunda Ali'nin (ra.) görüşü ile Velit'e had uygulandı. Velit de bu olay üzerine Ali'ye kin gütmeye başladı.

Bu olaydan önce de Rasûlullah (sav.) henüz hayattayken Velit ile Ali arasında bir sözlü tartışma meydana gelmiş idi. Velit, Ali'ye: *"Benim silahım seninkinden daha keskin, ben senden daha iyi konuşurum, birlik arasında senden daha çok yer doldururum."* deyince Ali: *"Sus, sen ancak bir fasıksın."* diye karşılık verdi. Bunun üzerine Velit buna öfkelenerek bu durumu Hz. Peygamber'e (sav.) şikâyet etti. Bu konu hakkında *"Öyle ya, mümin olan, yoldan çıkmış kimse gibi midir? Bunlar elbette bir olamazlar."* ayeti [496] nazil oldu.¹⁸¹ Ayette geçen fasık ile Velit b. Ukbe kastedilmektedir. Hassân b. Sâbit Ensârî bu konuda şu beyitle başlayan bir şiir inşad etti:

Allah Kitab-ı Aziz'de Ali ve Velit hakkında ayet indirdi.

Velit ile Ali (ra.) arasında geçen bu kıssadan dolayı o güne kadar Velit, Ali'ye sürekli bir şekilde kin güttü. Ali'nin Muâviye'ye mektup yazdığı haberi Velit'e ulaşınca o, Ali'ye istediği hiçbir cevabı vermemesi gerektiğini ve onun Ali ile savaşıması lazım geldiğini ifade eden kışkırtıcı bir mektubu Muâviye'ye yazdı. Bir de şu beyitle başlayan bir şiir inşad etti:

Ey Muâviye mülk en üst kısımlarında kesilmiştir. Sen de bugün avucunda bulunan bölümün sahibisin.

Velit b. Ukbe'nin mektubu ve şiiri Muâviye'ye ulaşınca o, buna sevindi ve Velit'in yazdığı şeyler onu mesrur etti. Ali'ye (ra.) muhalefet etmeye kesin karar verdi. Ardından Benî Abs kabilesinden akıcı bir dile ve düzgün bir konuşmaya sahip olup ne dediğini bilmeyen ve ağzından ne çıktığının bilincinde olmayan bir adamı seçti. Ardından iki tomar istetti. Bunlardan bir tanesini diğerine bitişti. Sonra da bu iki tomara şunu yazdı:

181 Secde, 32/18. Bu olay için bkz. *Câmi li Ahkâmi'l-Kur'an*, XIV, 105.

"Bismillâhirrahmânirrahîm!" ne bir kelime eksik yazdı ne de bir kelime fazla. Sonra bu iki tomarı dürdü, mühürledi ve başlık koydu. Onları Absî'ye verip Ali b. Ebî Tâlib'e gönderdi. Absî Kufe'ye doğru yola çıktı. Muhâcirler ve Ensârın ileri gelenlerinin Ali'nin (ra.) huzurunda bulundukları bir esnada içeri girdi. Sağa sola iltifat etmeksizin selam verdi. Sonra da *"Burada Benî Abs kabilesinden ve Kays-ı Aylânoğullarından bir kimse var mı?"* diye sorunca, kendisine *"Evet, yanında ne varsa söyle?"* denildi. Absî: *"Vallahi benim yanımda şöyle bir haber var: Arkamda Osman'ın [497] gömleğinden dolayı gözyaşlarıyla sanki sakalları sırlıslık olan yaşlı başlı elli bin kişiyi bıraktım. Onlar, Osman'ı katledenleri öldürmeden kılıçlarını kınlarına sokmayacaklarına dair Allah'a (cc.) söz vermişlerdir. Ölecek olan hayatta kalacak olanlara bunu vasiyet edecek ve hayatta olanlar ise bunu ölenlerden miras olarak alacaklardır. Öyle ki küçük çocuklar bununla yaşlanacak, bedevi olan bunlarla göç edeceklerdir. Evet! Vallahi insanlar önceden 'uğursuz şeytan' diyorlardı. Şimdi ise 'Osman b. Affân'ın katiline lanet olsun.' diyorlar."* diye karşılık verdi. Bunun üzerine Ali ona *"Yazıklar olsun sana ey Benî Absli kardeş! Bunlar bununla neye ulaşmak arzusundadırlar."* diye sorunca Absî şöyle karşılık verdi: *"Vallahi onlar senin boyun damarının vurulmasını istiyorlar."* Bunun üzerine Ali (ra.) *"Elin kurusun ve ağzın yalan söylesin."* dedi.

Ardından Huzeyfe b. Yemân'ın arkadaşı Silat b. Züfer Absî ile riye atılarak şöyle dedi: *"Sen Şam ehlinin elçisi olarak ne kötü bir elçisin ey Benî Absli kardeş! Muâviye'ye yardımcı olmak ne kötü bir şeydir! Adamlarının Osman b. Affân'ın gömleğine ağlamalarıyla mı Muhâcirleri ve Ensârı korkutuyorsun? Vallahi ne Osman'ın gömleği Yusuf'un gömleğidir. Ne de onların Osman'a ağlayıp sızlamaları Yakub'un ağlaması gibidir. Eğer onlar Osman'a Şam'da ağlıyorsa Hicâz'da onu yardımsız, yüzüstü bırakmışlardı. Onların Müminlerin Emiri Ali ile savaşmalarına gelince Allah (cc.) bu konuda istediği ve hoşnut olduğu şeyi yapacaktır."*

İnsanlar Absî'ye yöneldiler ve onu öldürmek için kılıçlarına davrandılar. Ali (ra.) *"Onu bırakın, o bir elçidir. Ancak ondan getirdiği mektubu alınız."* dedi. Bu emir üzerine elinden mektup alındı ve Ali'ye verildi. Ali mührü çözüp de mektubu okuyunca onda Bismillâhirrahmânirrahîm'den başka bir şeyin yazılı olmadığını

gördü. Bunun üzerine Muâviye'nin kendisiyle savaşma niyetinde olduğunu ve hiçbir şekilde ona cevap vermediğini anladı. *"Kuvvet ve kudret ancak yüce ve ulu olan Allah'ın yardımıylaadır. Allah bana yeter. O ne güzel vekildir."* dedi. Bunun üzerine Kays b. Sa'd b. Ubâde recez ve şiir inşa etmeye başladı.

Muâviye'nin elçisi Absî Ali'nin (ra.) huzurunda ayağa kalkarak şöyle dedi: *"Ey Müminlerin Emiri! Vallahi Şam ehlinin senin hakkında bana haber verdikleri şeylerden dolayı sana karşı insanların içinde en çok kin duyanlarından birisi olarak buraya geldim. Vallahi şimdi Şam ehlinin dalalet ve senin hidayet üzere olduğun hususunda basiret sahibi oldum. Hayır! Vallahi asla senden ayrılmayacağım ve ancak senin dizlerinin dibinde öleceğim."*

Ardından Muâviye'ye şu beyitle başlayan bir şiir yazdı:

Ben sözle Irak ehline karşı Şam ehliyle tuzak kurdum. Benim tuzağım çürük çıktı.

- [498] Şiiri Muâviye'ye ulaşıp da o, şiirin içeriğine vakıf olunca buna şaşırdı. Sonra da huzurunda bulunanlara yönelerek şöyle dedi: *"Allah onu kahretsin. Sözünü söyledi, kınamasını ulaştırdı."* Biz onu elçi olarak gönderdik. O aleyhimize savaşa kışkırtan bir kişiye dönüştü.

Tâî ile Muâviye

Muâviye bir gün beraberinde Şam ehlinin ileri gelenleriyle bineğe binip sahraya çıktı. O bu durumda iken Irak tarafından birisinin bineğine binmiş vaziyette geldiğini gördü. Muâviye: *"Bu karşıdan geleni bana getirin."* dedi. Bu emir üzerine onu getirdiler. Muâviye ona *"Kimlerdensin?"* diye sorunca adam: *"Tay kabilesinden."* dedi. Muâviye: *"Nereden geliyorsun?"* diye sorunca adam: *"Kufe'den."* dedi. Muâviye: *"Nereye gitmek istiyorsun?"* diye sorunca adam: *"Senin bölgede yaşayan Hâbis b. Sa'd Tâî adında bir amcam oğlu var."* Muâviye: *"Bana Hâbis'i getirin."* dedi. Hâbis Muâviye'ye yöneldi. Hâbis, gözü amcasının oğluna ilişkince onu merhabalarla karşıladı. Ona yakınlık gösterdi, gördüğüne sevin-di ve Muâviye'nin huzurunda ihzar ettirdi. Muâviye ona *"Ali b. Ebî Tâlib'i nasıl, nerede ve neye karar vermiş olarak geride bıraktın."* deyince adam şöyle dedi: *"Ey Muâviye sana haber vereyim. O Basra'dan Kufe'ye geldi. Kufe'ye girince insanlar biat etmek üzere*

ona doğru peşi sıra geldiler. Sonra da o insanları seninle savaşmaya davet etti. Ben Muhâcirler ve Ensârın onun etrafını kuşattıklarını gördüm. Öyle ki çocuklar dahi onun yanına götürüldü. Yaşlılar ona yaklaştı, gelinler ona doğru çıktı. Bütün bunlar onun velayetine sevinçten kaynaklanmaktaydı. Ben onu terk ettiğimde yegâne düşüncesi Şam idi. İşte bu bendeki haber.” Muâviye “Adın nedir?” diye sorunca adam: “Hufâf!” dedi. Muâviye: “Şiir söylüyor musun?” diye sorunca Hufâf: “Evet.” dedi ve bir şiir inşad etti.

Muâviye, bu şiiri dinleyince kırılır gibi oldu. Daha sonra Hâbis [499] b. Sa’d’a yönelerek şöyle dedi: “Yazıklar olsun sana ey Hâbis! Amcanın oğlunu bize karşı Irak ehli tarafından gönderilmiş bir casus olarak görüyorum. Onu bizim yanından uzaklaştır. Şam ehlinin kafasını karıştırmasın.” Bunun üzerine Hufâf şöyle dedi: “Vallahi ne Şam’a ne de ehline duyduğum bir rağbetten dolayı gelmiş değilim. Ben buradan ayrılp yola çıkacağım ve senin komşuluğuna karşı da bir rağbetim yok.” dedi.

Erbed’in Katli

Erbed Fezârî ile Ali b. Ebî Tâlib’in (ra.) Haberi

Hız. Ali Şam’a doğru sefere çıkmak üzere insanları davet etti. Fezâre kabilesinden Erbed adında birisi ayağa kalkarak şöyle dedi: “Bizi Basra ahalisinden olan kardeşlerimize karşı götürüp onlarla savaştırdığın gibi şimdi de Şam’daki kardeşlerimize götürüp onları öldürmemizi mi istiyorsun? Hayır! Vallahi asla böyle bir şeyi yapmayacağız.” Eşter “Kim bu cahil?” diye haykırdı. Bunun üzerine insanlar onun için ayağa kalktılar. Fezârîli de kaçtı. İnsanlar peşine düştüler. Nihayet onu yakaladılar, yumruklayıp tekmelediler. Onu öldürünceye kadar ayaklarının altında çiğnediler. Bu durum Ali’ye ulaştınca Ali “Onu kim öldürdü.” diye sordu. İnsanlar: “Hemdânîliler ve onlara karışmış bir grup insan.” diye karşılık verdi. Ali: “Fail-i meçhul bir hadisedir. Diyeti Beytülmal-den karşılanacak.” dedi.

Bunun üzerine Eşter ayağa kalkarak şöyle dedi: “Ey Müminlerin Emiri! Gördüğün bu insanların hepsi senin taraftarlarındır. Kendi nefislerini senin nefsine tercih etmezler. Senden sonra yaşamak istemezler. Dilersen bizi düşmanın üzerine sür. Vallahi ölümünden korkan ondan kurtulmaz. Vallahi bizler Rabbimizden bir

[500] kanıt üzereyiz. İçlerinden bir grubun müminlerden bir gruba saldırdığı ve dolayısıyla müminleri öldürmelerinden dolayı Allah'ın hışmına uğrayan ve amellerinden dolayı yeryüzünün karanlığa gark olduğu, hilafetlerini değeri düşük olan bir dünya menfaatine satan bir topluluk ile nasıl savaşmayacaksınız ki?" Ali ona şöyle dedi: "Doğru söyledin Ey Mâlik! Yol müsterektir. İnsanlar da hukukta eşittirler. Kim ki ammeye sadakatte gayretle bir görüş ortaya koyarsa niyetinin gayesine ulaşır ve üzerindeki mükellefiyeti yerine getirmiş olur."

Mektuplar

Ali'nin Cerîr b. Abdullah'a Mektubu

Cerîr b. Abdullah Becelî o gün Osman'ın Hemedân, Eşas b. Kays ise Azerbaycan yurdunun valisi idi. Ali (ra.) Cerîr b. Abdullah'a şu mektubu yazdı: "*Bismillâhirrahmânirrahîm! Müminlerin Emiri Ali'den! İmdi, ey Cerîr Allah (cc.) 'Bir toplum kendilerindeki özellikleri değiştirinceye kadar Allah, onlarda bulunanı değiştirmez. Allah bir topluma kötülük diledi mi, artık onun için geri çevrilme diye bir şey yoktur. Onların Allah'tan başka yardımcıları da yoktur'*¹⁸² buyurmaktadır. Osman b. Affân'ın durumu hakkında olanları, Muhâcirler ve Ensârın bana biatini ve Basra'nın üzerine yürüyüşümü, onların benimle savaşmalarını ve nihayetinde onlara karşı Allah'ın bana zafer başısladığını biliyorsun. Ben onlardan kılıcı kaldırdım. Onlara Abdullah b. Abbâs'ı vali olarak tayin ettim ve ben de Kufe'ye döndüm. Size Zahr¹⁸³ b. Kays'ı gönderiyorum. Ona sormak istediğini sorabilirsin. Bu mektubumu da Müslümanlara oku. Bana atlı ve süvari birliklerinle yönel. Zira inşaallah Şam'ın üzerine yürümeye kararlıyım. Kuvvet ancak Allah'ın yardımıyladır."

Daha sonra Ali mektubunu katladı, başlığını koydu, yüzüğüyle mühürleyip onu Zahr b. Kays'a verdi ve Cerîr'e gitmesini emretti. Cerîr b. Abdullah'ın kız kardeşinin oğlu Ali b. Ebî Tâlib'in maiyetinde idi. O da söylediği bir şiirin de içinde bulunduğu bir mektubu Zahr b. Kays'ya verdi ve "*Dayım İbn Abdullah Becelî'ye bu mektubumu ver.*" dedi.

¹⁸² Ra'd, 13/11.

¹⁸³ Kitabın orijinalinde Zecr ismi geçse de bu bir yanlışlıktır. *İmâmetü ve's-Siyasetü* adlı eserde ise Züfer olarak geçmektedir. Biz ise bu ismi *Ahbâ-rû't-Tvâd'*dan (s. 156) tespit ettik.

Zahr b. Kays yola çıkıp o esnada Hemedân'da bulunan Cerîr b. Abdullah'ın yanına vardı. Ali'nin mektubunu ona verdi. O da [501] mektubu sonuna kadar okudu. Daha sonra ona kızkardeşinin oğlunun mektubunu verdi. Cerîr mektupta *"Ey Cerîr b. Abdullah! Hidayeti reddetme! Ali'ye biat et, ben sana öğüt vericiyim."* şeklinde başlayan bir şiir ile karşılaştı. İşte o esnada Cerîr, Ali'nin mektubu elinde bulunur bir hâldeyken ayağa kalktı. İnsanların yanına çıktı. Onlara toplanmaları için nida etti. Onlar da toplandılar. Minbere çıktı. Allah'a hamd ü senada bulunduktan sonra şöyle dedi:

"Ey insanlar! Bu mektup Müminlerin Emiri Ali b. Ebî Tâlib'in mektubudur. O din ve dünya işlerinde güvenilir bir kimsedir. Kendisiyle düşmanları arasında meydana gelen çatışma Allah'a hamd olsun ki arzulanan şekilde neticelenmiştir. Muhâcirler, Ensâr ve onlara iyilikle tabi olanlar Ali'ye biat etmişlerdir. Eğer bu iş Müslümanlar arasında şura ile yapılışaydı dahi Rasûlullah'ın damadı ve yakını olması, hizmeti, şecaat ve hicreti nedeniyle de bu makama en layık olan oydu. Ancak şu var ki beka cemaatte, sıkıntı ve meşakkat ise tefrikadadır. İstikamet üzere olduğunuz müddetçe Ali sizi hakka taşıyacaktır. Eğer saparsanız o sizin sapmanızı düzelterektir. Haydi, bana görüşünüzü sununuz." Bunun üzerine insanlar: *"İşittik, itaat ettik, razı olduk ve Müminlerin Emiri Ali'ye biat ettik."* dediler. Aneze kabilesinden bir adam sesini yükselterek ve bir şiir okuyarak bineğine bindi.

Ardından Ali b. Ebî Tâlib'in elçisi Zahr b. Kays ayağa kalktı, minbere çıktı. Allah'a hamd ü senada bulunduktan sonra şöyle dedi: *"Ey insanlar! Müminlerin Emiri Ali size öyle bir mektup yazdı ki ondan sonra söylenecek söz ancak reddedilen sözdür. Ancak söze bir cevap verilmesi gerekmektedir. İnsanlar Medine'de bir il-* [502] *timas sonucu değil, Allah'ın (cc.) Kitabını ve Hakkın kanunlarını bildiği için Ali'ye biat ettiler. Talha ve Zübeyr de herhangi bir baskı altında olmaksızın ona biat ettiler. Sonra da aykırı harekette bulunmadığı hâlde biatlerini bozdular ve insanları ona karşı tahrik ettiler, savaş açtılar ve müminlerin annesini de harekete geçirdiler. Allah (cc.) muhaliflerine ve biatini bozanlara karşı onu üstün kıldı. Bu konuda söylenecek söz çoktur. Bunlar sizin gıyabınızda olup bitenlerdir. Daha fazlasını isterseniz sunmaya hazırız. Güç*

ancak Allah'ındır." Bu hutbeden sonra minberden indi. Abdülkays'tan bir adam bir şiir inşad etti. Cerîr b. Abdullah beraberinde bulunan süvari ve piyadelerle harekete geçti. Kufe'ye Ali'nin yanına geldi. Ona biat etti. Diğer insanlar gibi Ali'nin (ra.) biatının altına girdi.

Ali'nin (ra.) Eşas b. Kays'a Mektubu

Bu olaydan sonra Ali (ra.) o esnada Osman b. Affân tarafından Azerbaycan'a atanmış olan Eşas b. Kays'a şu mektubu yazdı: *"Bismillâhirrahmânirrahîm! Allah'ın kulu, Müminlerin Emiri Ali'den Eşas b. Kays'a! İmdi, sende birtakım çirkin huylar olmasaydı bu yönetim işinde diğer insanlardan önce sen takdim edilirdin. Bildiğin gibi Osman vefat etti. Muhâcirler, Ensâr ve Tabiun bana biat ettiler. Seni orada durduruyorum. Sana bu mektubum geldi-*
 [503] *ğinde Müslümanlara onu oku. Muhâcirler ve Ensâr nasıl biatimin altına girmişlerse sen de öylece gir. Elinde bulunan iş, senin için bir lokma değil bir emanettir. Elinde bulunan mal da Allah'ın (cc.) malıdır. Sen onu bana teslim edinceye kadar onun haznedarisin. İnşallah istikamet üzere olursan senin velayetini unutmayacağım. Kuvvet ancak Allah'ın yardımıylaadır."*

Daha sonra mektubu katladı, mühürledi ve ashabından Ziyâd b. Merheb Hemdânî'ye verdi. Ona bu mektubu Eşas'a hızlı bir şekilde ulaştırmasını emretti. Eşas'ın amcaoğulları olan Kinde'den bir adam şöyle yazdı: *"İmdi, Ali b. Ebî Tâlib'e biat etmem için bana mektup geldi. Ben de onu kabul ettim. Reddetmeye dair de bir yol bulamadım. Benim şahit olmadığım Osman olayı hakkında düşündüm, beni bağlayan bir durum olmadığını gördüm. Hâlbuki Muhâcirler ve Ensâr bu olayı görmüş idi. Onların işlerinin en sağlamı vakıf olmaktır. Ey amcamın oğlu! Müminlerin Emiri Ali'nin (ra.) biatine sınıksız yapış. Çünkü o diğer insanlardan daha üstündür. Ben birtakım beyitler söyledim onlara kulak ver."* Mektubun en alt bölümüne söylediği şiiri kaydetti.

Eşas b. Kays Ali'nin (ra.) mektubuna bakınca ve amcası oğlu Kindî'nin şiirini okuyunca insanların etrafında toplanmaları için nida ettirdi. Sonra da evinden çıkıp mescide yöneldi ve minbere çıktı. Allah'a hamd ü senada bulunduktan ve peygamberine salat getirdikten sonra şöyle dedi: *"Az ile yetinmeyi çok da tatmin*

etmez. Osman b. Affân beni Azerbaycan'a vali olarak atadı. Azerbaycan benim yönetimim altındayken de vefat etti. Âişe, Talha ve Zübeyr ile ilgili olaylar da sizlere ulaşmıştır. İnsanlar Ali'ye (ra.) biat ettiler. Bizim ve sizin gıyabınızda gerçekleşen bu olay hakkında güvenilecek kişi Ali'dir. Bu konudaki görüşünüzü sununuz." İnsanlar tek bir ağızdan "İşittik ve itaat ettik. Ali bizim imamımızdır. Biz başkasını da istemeyiz." dediler. Ardından Ali'nin (ra.) elçisi Ziyâd b. Merheb Hemdânî ayağa kalkarak, minbere çıktı. Allah'a hamdû senada bulunduktan sonra şöyle dedi: "Ey insanlar! Osman b. Affân meselesi olayı müşahade etmek fayda vermeyeceği gibi haberi de sadra şifa vermez. Ancak şu var ki onu işiten gören gibi değildir. İnsanlar baskı altında olmaksızın isteyerek ve Ali'den hoşnut olarak ona biat ettiler. Basra ahalisinden birtakım kimşeler ise onunla savaştı. Allah onu yeryüzüne varis kıldı ve muttakilerin akıbetini ona başısladı. Ben de onun sizlere göndermiş olduğu elçisiyim. Dinleyin ve itaat ediniz." İnsanlar dört bir taraftan "İşittik ve itaat ettik." sözleriyle gürültü yaptılar. İçlerinden bir adam öne geçerek bir şiir inşad etti. [504]

İnsanlar Ali'nin (ra.) hilafetini müjdelediler, en son bireylerine varıncaya kadar ona biat ettiler. Eşas b. Kays da şiir söyleyerek evine vardı. Eşas b. Kays daha sonra ashabından bir gruba haber gönderip onları davet etti ve şöyle dedi: "Ali'nin mektubu beni dehşete düşürdü. Yanına çağırıp benden Azerbaycan mallarının hesabını sormasından korkmaktayım. Eğer ben Muâviye'nin yanına varacak olursam o, benden hiçbir şey talep etmez. Kanaatimce Muâviye'ye katılmak daha uygun görülmektedir. Bu hususta görüşünüzü sununuz." Kavmi ve aşireti ona "Ölüm senin için bundan daha hayırlıdır. Kavmini, şehrini ve aşiretini bırakıp Şam ehlinin kuyruğu mu olacaksın?" dediler. Ardından kavminden bir adam bu konu hakkında şiir söyledi.

Amcasının oğlundan bu kasideyi işiten Eşas, Muâviye'nin yanına gitmeyi arzulamaktan dolayı utanır gibi oldu. Sonra da insanları bir araya topladı. Onlarla sözleşti, onları tebrik etti ve onlarla birlikte Kufe'ye Ali'nin (ra.) yanına geldi.

Bu esnada Ahnef b. Kays Ali'nin huzurunda ayağa kalkarak şöyle dedi: "Ey Müminlerin Emiri! Her ne kadar Benî Sa'd b. Zeydimenât b. Temîm Cemel Savaşında sana yardım etmedilerse de [505]

bugün sana yardım ediyorlar. Bunun nedeni onların Talha ve Zübeyr hakkında kuşkuya düşmüş olup Muâviye hakkında herhangi bir kuşkuya sahip olmamalarıdır. Bizim aşiretlerimiz Basra'dadır. Uygun görürsen onlara mektup yazarız onlar da bize gelirler; onlarla birlikte düşmanına karşı savaşırız ve insanlardan intikam alırız. Ayrıca onlar dün kaçırmış oldukları fırsatı bugün de telafi etmiş olurlar." Benî Temîm, Ahnef'in sözü üzerine peşi sıra konuştu. Bunun üzerine Ali (ra.) onlara şöyle dedi: *"Kavmine yazman için sana izin verdim."*

Ahnef b. Kays kavmi olan Benî Sa'd'a şu mektubu yazdı: *"İmdi, sizin dışınızda Benî Temîm'den efendilerinin görüşüne tutunup da bedbaht olmayan kalmadı. Sizin hakkınızdaki görüşümle de sizler umduğunuza eriştiniz ve korktuğunuz şeylere karşı güven içinde oldunuz. Sizlere haber vereyim ki Kufe'deki Temîmli kavmimizin yanına geldik. Onlar lütuflarını bize sundular, canlarıyla bize destek oldular, bizi yurtlarında ağırladılar ve iyilikleriyle bizi utandırdılar. Neredeyse onlarla tanınır olduk. Onlar Müminlerin Emiri Ali b. Ebî Tâlib ile birlikte Şam'a yürümeye karar vermişlerdir. Öyleyse sizler de bize yöneliniz ve gecikmeyiniz. Çünkü ikramı geciktirmekte mahrumiyet ve yardımı ertelemekte rüsvaylık vardır. İkramdan mahrumiyet azlığa, yardımdan mahrumiyet ise zillete neden olur. Haklar ancak gönül rızasıyla tamamlanabilir. Bazen zaruret hâlinde bulunan bir kimse karşılık beklemeden rıza gösterebilir. Selam ile."* Ahnef bu mektubun altına da bir tane şiir yazdı.

Ahnef'in mektubu ve kız kardeşinin oğlunun¹⁸⁴ şiiri Basra'da olan Benî Temîm kabilesine ulaşınca onlar, bütün bireyleriyle Kufe'ye doğru yola koyuldular ve Ali b. Ebî Tâlib'e (ra.) biat ettiler. Ali, ashabı ile müşavere ederek şöyle dedi: *"Sizler de biliyorsunuz ki taşkınlıkta hayır yoktur. Tecrübelerin kendisini sağlamlaştırdığı bir adamı Muâviye'ye gönderebilmem için bana görüşünüzü belirtiniz. Belki Muâviye bu tutumundan vaz geçer. Eğer böyle yaparsa ne ala değilse onunla savaşmak şeklindeki dileğimize olanak vermiştir."*

Bunun üzerine Cerîr b. Abdullah Becelî ayağa kalkarak şöyle dedi: *"Ey Müminlerin Emiri! Ona beni elçi olarak gönder. Zira*

184 Bu şiir kız kardeşinin oğluna değil de kardeşinin oğlu Muâviye b. Sasaa'ya aittir.

onun benimle özel arkadaşlığı ve dostluğu hâlâ devam etmektedir. Ona gidecek ve bu hakkı sana teslim etmesini, Allah'a itaat ettiği [506] ve Allah'ın Kitabına uyduğu sürece senin emirlerinden ve amillerinden biri olmak üzere seninle hakta ittifak etmesini isteyeceğim. Aynı şekilde çoğunluğu benim kavmim ve benim memleketimden olan Şam ehlini sana itaat etmeye ve senin velayetine girmeye davet edeceğim. Ümit ederim ki ne o ne de Şam'dan bir kimse benim davetimi reddeder." Eşter ise Müminlerin Emiri'ne şöyle dedi: "Ey Müminlerin Emiri! Onu gönderme. Vallahi öyle zannediyorum ki onun hevası onların hevasıyla, görüşü de onların görüşüyle aynıdır."

Ali: " Ey Mâlik! Onu bırak, bakalım bize ne tür bir haber ile dönecek." dedi. Ali daha sonra Cerîr'e yönelerek şöyle dedi: "Ey Cerîr! Bildiğin gibi maiyetimde Rasûlullah'ın (sav.) ashabından olup Bedir ve Akabe biatlerinde bulunan din ve görüş ehli insanlar var. Seni onlara tercih etmemin nedeni Rasûlullah'ın (sav.) sana 'Sen en hayırlı Yemenlilerdensin.'¹⁸⁵ demesidir. Muâviye'ye mektubumla git. Ona kendisini emir olarak kabul etmeyeceğimi, cumhurun da onu halife kabul etmeyeceğini tebliğ et." Cerîr: "İnşallah bunu yapacağım ey Müminlerin Emiri! Kuvvet ancak Allah'ın yardımıyladır."

Ali'nin (ra.) Muâviye'ye Mektubu

Ali (ra.) daha sonra Muâviye'ye şu mektubu yazdı: "Bismillâh-rahmânirrahîm! Allah'ın kulu, Müminlerin Emiri Ali'den Muâviye b. Sahr'a! İmdi, ey Muâviye! Şûrâ'nın sadece Muhâcirlere ve Ensâra ait olduğunu biliyorsun. Onlar bir adamın üzerinde toplanıp da onu imam olarak isimlendirdiler mi bu, Allah'ın (cc.) rızasına muvafık olur. Bir kimse onların kararının dışına çıkacak olursa onlar onu bu tavrından alıkoyarlar. Ancak vazgeçmezse inananların yolundan başka bir yol izlediği için onunla savaşa girerler. Basra'da meydana gelenler sana gizli değildir. Bu sebeple Basralılara karşı çok mücadele ettim. Nihayet hak geldi ve onlar istemedikleri hâlde Allah'ın emri tecelli etti. İmdi senin de Osman'ın katilleri hakkında çok söz söylediğini görmekteyim. Sen de Müslümanların girmiş olduğu biatimin altına gir. Sonra onları yargılamak üzere bana havale et.

185 Bu hadisi Ahmed, *Müsned*'inde (c. 4, s. 360-364); Beyhakî de *Delâilü'n-Nübüvve* (c.5, s. 346) adlı eserinde tahrîc etmiştir.

Ben de seni ve onları Allah'ın (cc.) kitabına ve Muhammed'in (sav.) sünnetine havale edeceğim. Senin bu konuda ileri sürdüğün talepler çocuğu sütle kandırmaya benziyor. Ömrüme kasem olsun ki eğer nefesine değil de aklına müracaat edersen, Kureys'in içinde Osman'ın öldürülmesinde en masum kişinin ben olduğunu bilirsin. Bil ki sen [507] kendilerine hilafetin helal olmadığı tulekadansın. Ben sana iman ve hicret ehli olan Cerîr b. Abdullah'ı gönderdim. Haydi, biat et. Benim senin için yapabileceğim en iyi şey afiyetini dilemektir. Kendini belaya maruz bırakma. Ancak belayı tercih ettiğin takdirde sana karşı Allah'ın yardımını dileyerek savaşacağım. Kuvvet ancak yüce ve ulu olan Allah'tandır. Selam ile."

Ali daha sonra mektubu katladı, mühürledi ve Cerîr'e verdi. Cerîr Muâviye'ye doğru gitmek isteyince salih bir birey olan Miskîn b. Hanzala'ya yöneldi, Miskîn şöyle dedi: *"Benimle Muâviye arasında eskiye dayalı bir sevgi ve bir kardeşlik söz konusudur. Bu mektubumu ona götür. Bak bakayım sana ne cevap verecek."*

Cerîr, Ali'nin ve Miskîn b. Hanzala'nın mektubunu aldı. İki mektupla Şam'a doğru harekete geçip oraya vardı. Muâviye'nin yanına girip ona selam verdi. Muâviye de ona selam verdi ve kendisine yakınlık gösterdi. Sonra da *"Ey Cerîr! Yanında bulunmanı getir!"* dedi. Cerîr: *"Vallahi, senin amcanın oğlu Ali b. Ebî Tâlib'in biatinin kapsamına Haremeyn -ki bunlar Mekke ve Medine'dir-, Irakeyn -Basra ve Kufe-, Hicâz ve Yemen ahalileri girmiştir. Senin içinde bulunduğu kaleler dışında itaat etmeyen yer kalmadı. Ali'nin vadilerinden birisinin seli bulunduğu şehrin üzerine aksa onu batıracaktır. Şimdi sana geldim. Sana doğruyu iletecek ve seni Ali b. Ebî Tâlib'e bağlanmaya yönlendirecek davetle geldim. O sana içinde bulunacağın arzını verecektir. Böylece bu konuda Allah'ın (cc.) kitabıyla, Rasûlullah'ın (sav.) sünnetiyle ve Allah'ın indirdiği hak ve sünnetler ile hükmedesin ve hayatta olduğun müddetçe böyle olasın. Eğer o ölür sen de hayatta olursan ondan sonra görüş senin görüşündür. Osman b. Affân meselesine gelince sen de biliyorsun ki ey Muâviye o mesele orada hazır bulunanları dahi bitkin düşürmüştür, meseleden uzak olanlar ne yapsınlar! İşte bu Ali'nin (ra.) sana mektubudur."*

Muâviye mektubu alıp sonuna kadar okudu. Ardından Cerîr'e yönelerek şöyle dedi: *"Ey Ebu Amr! Bu konuya ben bir bakayım,*

sen de bu arada düşün. Şam ehlinin görüşünü bekle." Cerîr ardından Miskîn b. Hanzala'nın mektubunu çıkardı ve Muâviye'ye verdi. Muâviye mektupta şu beyitle başlayan bir şiir gördü: *"Ey Muâviye biat et, Cerîr sana geldi. Cerîr'in Irak'ta benzeri yoktur."* Muâviye bu mektubu okuyunca oldukça öfkeleni. Sonra ashabına yönelerek şöyle dedi: *"İçinizden kim Miskîn b. Hanzala'nın [508] bu şiirine cevap verecek?"* Abdurrahman b. Halit b. Velit *"Ben ona cevap vereceğim."* dedi. Muâviye: *"Ona cevap ver ey kardeşimin oğlu!"* diyerek mektubu onun üzerine attı. Abdurrahman b. Halit b. Velit şu beyitle başlayan bir şiir yazdı:

Cerîr bize çirkinliklerden birisini getirdi. Davette bulunduğu şey ise büyüktür.

Abdurrahman b. Halit daha sonra bu şiirini Muâviye'ye arz edince Muâviye şöyle dedi: *"Kureş şiiri içinde senin şiirinden daha zayıfını görmedim."* Devamında Muâviye şöyle dedi: *"Ey kardeşimin oğlu ben hem senin için hem de kendim için cevap vereceğim."* Ardından şu beyitle başlayan bir şiir inşa etti:

Bana elçi gönderene de ki; istediğin her şey benim yanımdadır.

Cerîr kendi kervanına gitmek üzere ayrıldı. Muâviye de kendi evine gitti. Gece olup karanlık çökünce Muâviye etrafında aile bireylerinin olduğu bir esnada yüksek sesle şu beyitle başlayan bir şiir inşa etti: *"Gecem uzadıkça uzadı ve vesveselerim beni alıp götürdü. Gelen birisinin batıl haberleri yüzünden."*

Sabah olunca Cerîr Mescid-i Azam'a yöneldi. Muâviye'nin de hazır bulunduğu bir esnada insanlar onun etrafında toplandı. Cerîr onlara öğüt vermeye ve onları Ali'ye (ra.) biata davet etmeye başladı. Sonra da şöyle dedi: *"Ey insanlar! Bu din fitneleri kaldıramaz. Ümmet Ali'ye biat etmiştir. Basra dün eşi benzeri duyulmamış korkunç bir felakete müptela oldu. Muhâcirlerin ve Ensârın Ali'ye biat ettiği şeylere göre biz de Ali b. Ebî Tâlib'e (ra.) biat ettik. Eğer o [509] bizim işlerimize malik olursa hilafet için ondan başkasını seçmeyiz. Allah'tan kork ey Muâviye! Nefsin hakkında da sakın. Allah sakınanlarla ve iyilik edenlerle birliktedir. Sen de insanların girdiği yola gir. Eğer Osman beni vali olarak tayin etti ve azletmedi dersen, evet bu iddia ileri sürülse Allah'ın dini ayakta kalamaz ve herkes bulunduğu yerin sahibi olur. Ancak Allah (cc.) idare edenlere öncekinin verdiği hakkı daima olarak geçerli kılmadı. Selam ile."*

Muâviye Cerîr'in sözlerini dinledikten sonra ayağa kalktı ve minbere çıktı. Allah'a hamd ü senada bulunduktan sonra şöyle dedi: *"İslam'ın temellerini muhkem ve sağlam, imanın hükümlerini güçlü deliller olarak vaz eden Allah'a (cc.) hamd olsun. İmanın meşalesi, Allah tarafından peygamberlerin ve salihlerin yurdu kılınan mukaddes toprakları aydınlatmaktadır. Onları bu yurda yerleştirmiş ve onları bu yurda, bu yurdu da onlara razı kılmıştır. Şam ehlini de bu diyara koyup yerleştirmiştir. O'nun ezeli ve gaybî ilmince malum olduğu üzere onların halifelerine ve emirlerini uygulama makamında olanlara itaat etmekte, sadakatle bağlı bulunmakta, dinini ve dininin kutsallarını savunmakta olmalarından hoşnut olmuştur. Ayrıca Allah bu güvenilir belde için bir nizam ve yasaları için nişaneler kılmıştır. Müminlerin kaynaşıp birleştikten sonra kollara ayrılmasına, birbirlerine yaklaştıktan sonra uzaklaşmalarına karşın Allah'tan yardım talep ediyoruz. Allah'ım uyuyanımızın uykusunu kaçırana, yerlerinde oturanlarımızı korkutanlara, kanlarımızı akıtmayı arzu edenlere ve yollarımızı korkulu hâle getirenlere karşı bize yardım et. Allah bilir ki biz onları cezalandırmak, onların mahremiyetini çiğnemek, ayaklarını kaydırarak onları ezmek istemedik. Ancak, Allah (cc.) bize bir onur elbisesi giydirdi ki yankı bize cevap verdikçe, yağmur yağdıkça ve hidayet yolu tanındıkça bu elbiseyi isteyerek çıkartmayacağız. Düşmanların hasedine karşılık biz Allah'tan yardım talep ediyoruz. Selam ile."*

Sonra bir müddet minberde oturdu ve tekrar doğrularak şöyle dedi: *"Ey insanlar biliyorsunuz ki ben Müminlerin Emiri Ömer b. Hattâb ve Müminlerin Emiri Osman b. Affân'ın üzerinize atadığı kişiyim. Ben asla utanılacak hiçbir davranışta bulunmadım. Ben mazlum olarak öldürülen Osman'ın velisiyim. Allah (cc.) 'Bir kimse zulmen öldürülürse, onun velisine (hakkını alması için) yetki verdik. Ancak bu vefî de kısısta ileri gitmesin. Zaten (kendisine bu yetki verilmekle) o, alacağını almıştır"¹⁸⁶ buyurmaktadır. Osman'ın öldürülmesi konusunda bana kendi görüşünüzü bildirmenizi arzu ediyorum."* Bunun üzerine mescidin dört bir tarafında bulunanların hepsi ayağa fırlayarak *"Hepimiz Osman'ın kanını ta-*

[510] *lep ediyoruz."* dediler. Bu haber Ali b. Ebî Tâlib'e (ra.) ulaşınca Ali

derhal Şam'ın üzerine yürümek istedi. Beş kişi hariç insanların geneli kendisine Kufe'de ikamet etmesi gerektiğini söylediler. Bu beş kişi şunlardır: Eşter Nehaî, Adiy b. Hâtem Tâî, Amr b. Hamık Huzâî, Saîd b. Kays Hemdânî, Hânî b. Urve Mezhecî. Bunlar ayağa kalkarak şöyle dediler: *"Ey Müminlerin Emiri! Sana Kufe'de kalmanı söyleyenler Şam ehliyle savaştan korkanlardır. Şamlılarla savaşta ölümden başka korkulacak bir şey yoktur. Bizler ise ancak ölümü talep ediyoruz. Bizi onlara doğru harekete geçir. Allah seni istediğin ve hoşnut olduğun şeyde muvaffak kılsın."* Ali bir müddet başını öne eğdi. Sonra da şöyle dedi: *"Elçim onların yanındayken benim onlara karşı savaş hazırlığına girmem olası değildir. Ben aldatılmış olması veya isyankâr olması durumu hariç elçim için sınırını aşmayacağı bir süre belirladim. Sükût ediniz ve acele etmeyiniz."* Bunun üzerine insanlar seslerini kestiler. Necâşî b. Hâris bir şiir inşad etti.

Cerîr, Muâviye'den acele etmesini ve bir an önce cevap vermesini her istediğinde Muâviye şöyle diyordu: *"Yazıklar olsun sana ey Ebu Amr! Acele etme, bırak işimi düşününceye ve Şam ehlinin görüşüne muttali oluncaya kadar yutkunayım. Ben adamının mektubuna ve sana saygısına cevap vereceğim."*

Muâviye'nin Amr b. Âs'a Mektubu

Muâviye daha sonra o esnada Filistin'de bulunan Amr b. Âs'a şu mektubu yazdı: *"İmdi, Osman b. Affân olayını biliyorsun. Ali b. Ebî Tâlib'in etrafında da Hicâz, Yemen, Basra ve Kufe ahalisinden liderlerini terk edenlerin toplandıklarını da biliyorsun. O bize elçisi Cerîr b. Abdullah'ı gönderdi. Şu ana kadar ona hiçbir şekilde cevap vermedim. Kendimi sana bağlamışım. Allah'ın bereketi ve yardımıyla gel ki seninle istişare edeyim. Bu iş hususunda senin görüşünden yararlanayım."*

Muâviye'nin bu mektubu Amr b. Âs'a ulaşmış da Amr onu okuyunca iki oğlu Abdullah ve Muhammed'i çağırdı ve bu konu çer- [511] çevesinde onlarla istişare etti. Abdullah: *"Ben şunu söylüyorum: Hz. Peygamber (sav.) kanaatimce senden hoşnut olduğu hâlde vefat etmiş idi. Ondan sonraki iki halife Ebu Bekir ve Ömer de senden razıydı. Osman öldürüldüğünde ise sen orada değildin. Allah sana genişlik sağlamıştır. Öyleyse sen evinde otur. Senin halife yapıla-*

cağına da tamahın olmasın. Yok, olup gidecek olan az bir dünya menfaati için Muâviye'nin maiyetinde olman senin için uygun değildir. Selam ile." dedi. Oğlu Muhammed'e gelince o şöyle dedi: *"Ben ise şu görüşteyim: Sen, Kureyş'in bir büyüğü ve liderisin. Bu işe ilişkin bir çatışma meydana gelir ve sen de bu işin dışında kalacak olursan senin konumun küçülür ve değerini gider. Şam ehline katıl. Onların ellerinden bir el ol ve Osman b. Affân'ın kanını talep et. Sen Muâviye'den daha düşük değilsin."* Amr bir müddet başını önüne eğdi. Sonra da şöyle dedi: *"Sen ey Abdullah dünyam ve dinim hususunda yararına olan bir görüş sundun; sen ey Muhammed dünyamın yararına olan bir görüşü benim için sundun. Bu konuda düşünmeliyim."* (Amr) Gece girip de karanlık çökünce sesini yükselterek bir şiir terennüm etmeye başladı.

Daha sonra Verdân adlı hizmetkârını çağırarak ona şöyle dedi: *"Bineğimi yükle ey Verdân!"* Verdân onun azağını hazırlayıp da getirince Amr ona *"İndir ey Verdân!"* dedi. Verdân da yükü indirdi. Amr daha sonra: *"Yükle ey Verdân!"* dedi. Verdân yükledi. Amr sürekli *"indir veya yükle!"* diyordu. Bunun üzerine Verdân kendisine şöyle dedi: *"Ey Ebu Abdullah! Durumun nedir? Kararsızlık içinde misin?"* diye sorunca Amr: *"Hayır."* dedi. Verdân: *"Öyleyse kıssan nedir? Sürekli 'Yükle ey Verdân!', 'İndir ey Verdân!' diyorsun."* dedi. Amr: *"Bilemiyorum."* dedi. Verdân: *"Ancak ben biliyorum. Vallahi kalbine dünya ve ahiret arz edilen bir adam konumundasın. Bundan dolayı da sen 'Ali'nin yanında dünyasız ahiret vardır? Muâviye'nin yanında ise ahiretsiz dünya vardır. Dünyada ahirete karşılık gelecek hiçbir şey yoktur."* diyorsun. Sen ise bu ikisinin arasında durmaktasın, dünyayı mı ahireti mi alacağını bilemiyorsun." dedi. Amr: *"Allah babana afiyet versin ey Verdân! Yanlış bir şey söylemedin. Ancak haydi bana görüşünü de söyle!"* deyince Verdân: *"Kanaatimce vallahi, sen evinde oturmalısın. Al-*

[512] *lah (cc.) sana genişlik sağlamıştır. Eğer din ehli galip gelirse sen de dinlerinin genişliği içinde yaşamını sürdürürsün. Dünya ehli galip gelecek olursa onların zaten sana ihtiyaçları olur."* diye karşılık verdi. Amr: *"Ey Verdân! Şimdi evimde oturuyorum. Araplar benim Muâviye'ye katılmak üzere hareket ettiğimi işiteceklerdir! Yükümü yükle ey Verdân!"* Bu emir üzere Verdân Amr'ın yükünü yükledi. Amr da bu konu hakkında bir şiir inşa etti.

Amr daha sonra harekete geçti ve Muâviye'nin yanına vardı. Muâviye ona özel ilgi gösterdi, onu yakın adamları arasına aldı ve meclisin başköşesine oturttu. Sonra da şöyle dedi: *"Ey Ebu Abdullah! Bu gece bize öyle haberler geldi ki bu haberlerin üstesinden gelinecek gibi görünmüyor!"* Amr: *"Bunlar nelerdir ey Muâviye?"* diye sorunca Muâviye *"Bu haberlerin ilki Muhammed b. [Ebî] Huzeyfe'nin arkadaşlarıyla birlikte Mısır zindanını kırıp oradan çıkmasıdır. Onun, dinin afetlerinden olduğunu bilmektesin. İkinci haber; Roma Kralı Kayser'in piyade ve süvarilerden oluşan bir topluluk ile Şam'ı istila etmek için yola çıktığıdır. Üçüncüsü ise Ali b. Ebî Tâlib'in Kufe'ye yerleştikten sonra üzerimize yürümek için hazırlık yaptığıdır. Haydi, görüşünü sun."* diye karşılık verdi. Amr: *"Bunların hiçbirisi büyük olaylar değildir. Muhammed b. Ebî Huzeyfe'nin olayına gelince onun üzerine bir atlı birlik gönderirsin. O da ya öldürülür veya kaçır. Kaçması da sana zarar vermez. Roma kralına gelince ona altın ve gümüş tabaklar ve bunun gibi Şam'ın nadide eşyalarından birtakım hediyeler gönderir ve ondan ateşkes talebinde bulunursun. O da buna icabet eder. Ali b. Ebî Tâlib'e gelince vallahi ona muhalefet etme ve onunla savaşma."* dedi. Muâviye: *"O kuşkusuz akrabalık bağına kesmiş, ümmeti fitneye düşürmüş, Müslümanların birliğini bozmuş, Halife'yi öldürüp Rabbine isyan etmiştir. Kendi boynunda bulunan Müminlerin Emiri Osman b. Affân'ın biatini de bozmuştur."* deyince Amr: *"Ağır ol ey Muâviye! Ali faziletler hususunda insanların en eşsizidir. Onun hicretine, Rasûlullah'ın damadı oluşuna, O'na yakınlığına, İslam'daki önceliğine ve şecaatine sahip değilsin. Vallahi Ali'nin bütün bunlarla birlikte savaşta öyle bir payesi var ki başka hiçbir kimse böyle bir payeye sahip değildir. O ayrıca savaşta bir sertliğe ve ciddiyete, Araplar arasında bir makama, Allah'tan ve Rasûlünden güzel bir sınamaya mazhar olmuştur."* dedi. Muâviye: *"Doğru söyledin ey [513] Ebu Abdullah! O belirttiğin gibidir. Ancak biz elimizde bulunanlarla ona karşı savaşacak ve onun boynuna Osman b. Affân'ın kanını yükleyeceğiz."* dedi. Amr bu söze gülererek şöyle dedi: *"Şaşılacak şey doğrusu! Ey Muâviye senden işittiğim bu sözler karşısında hayret içindeyim. Osman'ın kanından bahsetmemesi gereken birileri varsa o da benle sensin. Sana gelince o Medine'de muhasara altındayken senden yardım istediğinde onu yüzüstü bıraktın ve ona yardım etmedin. Bana gelince göz göre göre onu terk ettim ve*

Filistin'e gittim." dedi. Muâviye: *"Ben eğer seni aldatmak isteseydim kuşkusuz seni aldatırdım."* dedi. Amr: *"Benim gibi birisi aldatılmaz."* dedi. Muâviye: *"Sana bir şey söylemek istiyorum, kulağını yaklaştır."* dedi. Amr, kulağını Muâviye'nin ağzına yaklaştırdı. Muâviye Amr'ın kulağını ısırды ve şöyle dedi: *"Ey Ebu Abdullah! Seni kandırabiliyor muyum kandıramıyor muyum? Evde benden ve senden başka kimse var mı? Bana nasıl kulağını verirsin? Ancak bunu bir tarafa bırak degel bana biat et."* Amr: *"Hayır! Valla-hi, ne dinimden bir şeyi sana veririm ne de senden bir şey alırım. Bana neyi vereceksen sun."* dedi. Muâviye: *"Sana hoşnut olacağın şeyi vereceğim."* dedi. Amr: *"Benim hoşnutluğum Mısır yurduudur."* deyince Muâviye: *"Senin Mısır'ın Irak gibidir."* dedi. Amr: *"Doğru söyledin. O böyledir. Ancak Irak senin hâkimiyetine geçecek olursa Mısır benim olur."* dedi. Bu söz Muâviye'ye ağır geldi ve Mısır yurduunu ona vermekten kaçındı. Amr çıkıp kervanına vardı. Muâviye de ne söylediğini duysun diye onun peşine bir casus gönderdi. Gece olunca yüksek sesle bir şiir terennüm etmeye başladı. Sabah olunca da kardeşi Utbe Muâviye'ye yönelerek şöyle dedi: *"Sen kendin hakkında bana haber ver, o boynundaki damar ile sana biat etmeye karar vermiş iken Amr b. Âs'ın Mısır'ı sana vermesine razı olmaz mısın? Senden istediği şeyi ona ver. Çünkü şu anda ne Mısır elindedir ne de başka bir yer."*

- [514] Ardından Utbe bu konuda bir de şiir inşa etti. Muâviye kardeşi Utbe'nin bu şiirini işitince Amr'a bir elçi gönderip onu davet etti ve kendisine Mısır'ı verdi. Bu konuda onun için bir ahitname yazdı ve ahitnameye *"İtaatin hiçbir şart ile ve şartın da itaat ile geçersiz kılınmaması koşuluyla."*¹⁸⁷ şeklinde bir cümle de ekle-

187 İbn Ebi'l-Hadid bu cümlelerin Müberred tarafından da kaydedildiğini ancak cümlelerin içeriğine ilişkin bir yorum yapmadığını söyler. Daha sonra kendisi şöyle bir yorum getirir: "Muâviye kâtibe 'Bu anlaşma, bir şartın itaati bozduğu ana kadar geçerlidir.' der. O bu şartla Amr'ın kendisine yaptığı biatin itaat üzere olduğunu ve bu biatin herhangi bir şarta bağlı olmayıp mutlak biat olduğunu murat etmekteydi. Muaviye bununla ona tuzak kurmak istedi. Çünkü bunu yazmakla Muâviye Mısır'ı ona vermekten cayma hakkına sahip oluyordu. Amr ise bu durumda taatinden dönemiyor ve Mısır'ı vermekten caymasına karşılık herhangi bir kanıt ileri sürme hakkına sahip olamıyordu. Çünkü söz konusu şart koşma Muâviye Amr'a ister Mısır'ı teslim etsin ister etmesin Amr'ın itaat etmesini zorunlu kılmaktaydı." Amr bu tuzağın farkına varınca kâtibin bunu yazmasına engel oldu ve şöyle dedi: "Aksine şöyle yaz: Bir itaatin şartla bozulmaması üzere..."

di. Amr evine gitmek üzere sevinçli bir şekilde oradan ayrıldı. Amcasının oğlu ona: *"Ey Ebu Abdullah! Bana ne oluyor ki dinini dünyanın karşılığında sattığın hâlde seni böyle sevinçli ve bir müjde almış gibi görüyorum. Osman b. Affân'ı öldürdükleri hâlde Mısırlıların Mısır'ı sana vereceklerini zannediyor musun?"* dedi. Amr tebessüm etti, sonra da şöyle dedi: *"Ey kardeşimin oğlu! Emir ne Ali'ye aittir ne de Muâviye'ye. Sadece Allah'a (cc.) aittir."* Bu genç bir şiir inşad etti. Bunun üzerine Amr ona *"Ey kardeşimin oğlu! Şayet ben Ali'nin yanında yer alsaydım kuşkusuz evim bana geniş gelirdi. Ancak ben şu anda Muâviye'nin yanındayım."* diye karşılık verdi. Genç ise ona şöyle karşılık verdi: *"Muâviye'ye gelince o seni istemiyor, o ancak senin dinini istiyor. Sen ise onun dünyasını istiyorsun. Selam ile."*

Bu diyalog ve gencin Amr'a söyledikleri Muâviye'ye ulaşınca Muâviye onu öldürmeye kastetti. Genç de Ali'nin (ra.) yanına vardı. Ona kassayı ve Amr'ın nasıl Muâviye'ye biat ettiğini anlattı. Ali gence yakınlık gösterdi, onu has adamları arasına aldı ve bütün ashabı içinde ona bir mevki tahsis etti. Mervân b. Hakem ise bunlara öfkeleni, Muâviye'nin yanına girerek ona şöyle dedi: *"Bana ne oluyor ki diğerlerinin (Amr)satın aldığı gibi ben de satın alınamıyorum?"* Muâviye: *"Ben adamları ancak senin için satın alıyorum."* dedi.

Cafer b. Muhammed'in babası kanalıyla Ubâde b. es-Sâmit'ten rivayet ettiğine göre Ubâde bir araya gelmiş olan Muâviye ve Amr b. Âs'a baktı ve gelip aralarında oturdu. O ikisinden birisi Ubâde'ye *"Senin için buradan başka bir yer yok mu?"* diye sorunca Ubâde: *"Elbette var. Ancak ben Rasûlullah'ın (sav.) bir gün ikinize uzun uzun bakıp 'Muâviye ve Amr'ın bir araya geldiklerini gördüğünüzde ikisini birbirinden ayırınız. Zira onlar hayır üzere bir araya gelmezler.' buyurduğunu işittim."* diye karşılık verdi.

Amr b. Âs biat ettikten bir gün sonra Muâviye yatağının üzerinde dürülmüş bir hâlde bulunan bir kâğıt parçasıyla karşılaş-

O da bu cümleyle kendi lehine Muâviye'den bir ikrar almayı murat ediyordu. Şöyle ki ona itaat edecek olursa Mısır'ın kendisine teslim edilmesi şeklinde koştuğu şartı bozamayacaktı. İşte bu da Amr'dan Muâviye'ye yönelik bir tuzak ve Mısır'ı kendisine vermesi hususunda hile kurmasını engelleme çabasıydı (çev.).

tı. Bakınca içinde bir şiirin yazılı olduğunu gördü. Muâviye, Ab-
 [515] durrahman b. Halit Mahzûmî'yi çağırıp şöyle dedi: *"Ben bu kâğıt parçasının sana ait olduğunu sanıyorum."* Abdurrahman b. Halit: *"Evet o, benimdir."* deyince Muâviye: *"Ey kardeşimin oğlu sakın böyle yapma! Ömer cahiliye döneminde bir baş, İslam'da ise bir abide idi. Maaş hususunda seni onun kategorisine koymam senin için yaraşır bir durum değildir. Sana güzel davranacağım."* dedi. Abdurrahman b. Halit sustu. Bu diyalog Amr b. Âs'a ulaştı, o, Abdurrahman'a yönelerek şöyle dedi. *"Ey kardeşimin oğlu! Kureyş'in Necâşî'nin hükümdarlığı döneminde ona gönderilmek üzere iki adam seçtiğini ve benim de onlardan birisi olduğumu bilmiyor musun? Vallahi eğer Ebu Süleymân Halit b. Velit hayatta olsaydı senin bu davranışına asla razı olmazdı."* Amr daha sonra Muâviye'ye gidip şöyle dedi: *"Ey adam! Her gün Kureyş'in beyinsizlerinden buna benzer sözler işitiyorum. Allah Mısır'a lanet etsin. Vallahi senden de Osman'dan da daha hayırlı olan kimse beni Mısır'a vali olarak atadı. Hz. Peygamber (sav.) de beni Ummân'a amil olarak atamış idi. Ey adam bundan vazgeç ki ben evimde oturabileyim sen de iyilik yapmış bir konumda bulunabilesin."* dedi ve ardından bir şiir inşad etti. Muâviye: *"Ey adam! Vallahi çok ileri gittin, sen saçma sapan sözler söyleyen birisi de değildin. Hâlbuki ben kendilerine cevap veremediğin bir kavmin olmasını isterdim. 'Amr şöyle dedi.', 'Amr'a şöyle denildi.' denilmesi sana yeter. Eğer sen onlarla uğraşırsan onlar da seninle uğraşırlar."* diye karşılık verdi.

Ali'nin Cerîr b. Abdullah Becelî'ye Cevabı

"İmdi ey Cerîr! Muâviye bu mektubu ile bana karşı biat sorumluluğuna girmek istememekte ve dilediği şekilde hareket etmeyi arzulamaktadır. Seni yanında bekleterek Şam ehlini denemek istemiştir. Ey Cerîr sen de biliyorsun ki Muğîre b. Şube ben Medîne'de iken benden Muâviye'yi vali olarak görevde bırakmamı istemişti. Ben bunu kabul etmekten kaçınmıştım. Allah (cc.) benim dalalette olanları kendime destekçi yaptığımı görmeyi irade buyurmamıştır. Bak bakayım, adam sana biat edecek olursa ne âla, değilse gevşeklik gösterme. Selam ile."

Muâviye'nin Ali'ye gönderdiği mektuba ilişkin haberler insanlar arasında yayıldı. Muâviye bu mektubunda Ali'den bir

talepte bulunmuş¹⁸⁸ Ali de onun bu talebini kabul etmemişti. Bunun üzerine Velit b. Ukbe ona şu beyitle başlayan bir şiir gönderdi: *"Ey Muâviye! Şam senin Şam'ındır. Şam'ına sınıksı sarıl, [516] yılanları kendine yaklaştırma."*

Ali'nin Cerîr'e Diğer Mektubu

Ali (ra.) tarafından Cerîr'e bir diğer mektup geldi. Bu mektup şöyledir:

"Ey Cerîr! Bu mektubum sana ulaşınca Muâviye'yi son söz hususunda zorla ve kesin bir cevap verinceye kadar bırakma. Onu dağıtan ve süren bir savaş ile yakın bir barış arasında muhayyer bırak. Savaşı tercih ederse bunu bana yaz. Eğer barışı tercih ederse ondan gücün yettiğince biat al ve bana acil olarak gel. Selam ile."

Ardından Ali'nin (ra.) şairi en-Necâşî¹⁸⁹ Cerîr'e şu beyitle başlayan bir şiir yazdı:

Ah bir bilebilseydim olaylar derin iken Cerîr gitti.

Ali'nin mektubu Cerîr'in eline ulaşınca Cerîr onu alıp Muâviye'ye getirdi. Onu Muâviye'ye okudu. Sonra da şöyle dedi: *"Ey Muâviye! Şu ana kadar sana karşı hep teenni ile hareket ettim. Vallahi ben ancak kalbinin mühürlü olduğunu sanıyorum. Allah bütün büyüklenip despotluk yapanların kalbini mühürler. Seni hak ile batıl arasında durmuş birilerinden bir şey bekliyor gibi görüyorum. Senin biat edeceğini sanmıyorum. İşte Müminlerin Emirî'nin mektubu elime ulaşmış durumda. Ya biat edersin ve bende bunu öğrenir ve adamıma biat ettiğini yazarım. Yahut da savaşı seçersin ben de buna göre muamele ederim."* Muâviye: *"Evet ey*

188 Bu talebin ne olduğuna dair bilgi İbn Kuteybe'nin *İmâmetü ve's-Siyasetü* (c. 1, s. 115) ve Minkarî'nin *Vakatü Sıffîn* (s. 52) adlı eserlerinde şöyle geçmektedir:

Muaviye evinde bulunan Cerîr'e gelerek şöyle dedi: *"Ey Cerîr! Benim bir fikrim var."*

Cerîr: *"Fikrini söyle."* dedi.

Muâviye: *"Adamına yaz. Şam ve Mısır'ı haraç karşılığında bana versin. Öleceği zaman da kimseye biat etmemi istemesin. Ben de bu işi ona teslim edeceğim ve ona hilafet konusunda bir ahitname yazacağım."* dedi.

Cerîr: *"Dilediğini yaz."*

Muâviye bu isteğini belirten bir mektubu Ali'ye yazdı. Mektubu Ali'ye ulaşınca o, bunun bir aldatmaca olduğunu anladı ve Cerîr'e şu mektubu yazdı:...

189 Asıl ismi Kays b. Amr b. Mâlik'tir ve Benî Hâris b. Ka'b'dandır.

[517] *Ebu Amr! Vallahi ben sadece tek bir kişiyi -ki bu Şurahbîl b. Sımt b. Esved b. Cebele Kindî'yi- bekliyorum. Çünkü o Şam ehlinin ileri gelenlerindendir. Onsuz bir emri karara bağlamak istemiyorum. O bana gelecek olursa bende onun görüşüne bakacağım. Sonra da ilk mecliste inşallah son kararımı vereceğim. Kuvvet ancak Allah'ın yardımıyladır."*

Cerîr odasına gitmek üzere ayrıldı. Bu haber de Velit b. Ukbe'ye ulaştı. O yanında bulunan Ümeyyeoğullarına yönelerek şöyle dedi: *"Cerîr'i yanında tutup adamı Ali'ye göndermeyen ve ona karşı savaş kararlılığında olan bir adama şaşırmıyor musunuz? Vallahi bizler Muâviye'nin Osman b. Affân için işi gözetlemesi ve ona yardım etmeyip oturmasıyla da sınındık. Ancak vallahi ben onun kardeşi Utbe'yi harekete geçireceğim. Umulur ki o, Ali (ra.) ile savaşmak için Muâviye'yi kışkırtacaktır. Utbe, Muâviyesiz olamaz."*

Daha sonra Velit b. Ukbe, Utbe b. Ebî Süfyân'a şu beyitle başlayan bir mektup yazdı:

Ey Utbe! Kardeşini kışkırttın mı? Eğer muvafık isen yavaş yavaş hareket etme.

Bu beyitler Utbe b. Ebî Süfyân'a ulaşınca o öfkelen-di. Sonra da şöyle dedi: *"Velit ancak aklımı bozmak istiyor. Bir iş için beni ve Muâviye'yi mi ümit ediyor. Vallahi Velit bize karşı insaf-lı davranmıyor. Bizi birbirimize karşı kışkırtmaktan başka bir şey istemiyor. Onun bize vereceği karşılık bu olmamalıydı. Çünkü biz Ali b. Ebî Tâlib'in kılıçlarına karşı alınlarımızı ve boğazlarımızı koymuşuz. O ise Hicâz'da iken adamlarına dayanarak amcasının oğlu Osman b. Affân'a karşı öfkelenmiştir."* Utbe b. Ebî Süfyân daha sonra şu beyitle başlayan bir şiirle ona cevap verdi: *"Ebu Vehb'in dazlak olmasından hoşlanmadım. Sana kafi-yelerin hediye edilmesi yeter."*

Muâviye daha sonra Mâlik b. Hübeyre Kindî'yi Muhammed b. Ebî Huzeyfe'ye gönderdi. Mâlik, İbn Huzeyfe ile savaş-ıp onu öldürdü. Roma melik'i Kayser'e birtakım hediyeler gönderip onunla ateşkes anlaşması imzaladı. Amr b. Âs'ı çağırıp şöyle dedi: *"Ey Ebu Abdullah! Haydi, şimdi Ali b. Ebî Tâlib konusunda görüşünü sun."* Amr: *"Ben bu konuda hayır görüyorum. Şöyle ki biat konusu için sana Iraklıların en hayırlısı, insanların gönlünde*

onların en hayırlısı Ali b. Ebî Tâlib'in yanından geldi. Şam ehlin-den bu biati reddetmelerini istemen oldukça tehlikeli ve büyük bir olaydır. Bugün Şam ehlinin lideri Şurahbîl b. Sımt Kindî'dir ki bu zat Cerîr'in düşmanıdır. Şurahbîl'e bir elçi gönder, senin güvendik-lerinden kimseleri onun için hazırlasınlar. Bunlar Ali'nin Osman'ın [518] katili olduğuna dair tanıklıkta bulunsunlar. Tanıklıkta bulunması istenen kimseler onun nezdinde hoşnut olunan kimseler olsunlar ve açıklamaları da aynı minvalde olsun. Eğer bu tanıklık onun kal-bine girecek olursa asla o, bir daha bu tanıklığın dışına çıkmaz."

Bunun üzerine Muâviye, Yezîd b. Esed,¹⁹⁰ Busr b. Ebî Ertât, Mehârnk b. Hâris, Hamza b. Mâlik, Hâbis b. Sa'd et-Tâî, Ebü'l-Aver es-Sülemî, ed-Dahhâk b. Kays Fihri, Zülkela Himyerî, Husayn b. Numeyr Sekûnî, Havşeb zu'z-Zuleym'i -ki bunlar o gün Şamlıla-rın liderleri idiler- çağırıp bir araya getirdi. Sonra da şöyle dedi: "Sizleri niçin topladığımı biliyor musunuz?" diye sorunca onlar: "Bizim bu hususta herhangi bir bilgimiz yoktur." dediler. Muâviye: "Şurahbîl b. Sımt Kindî kendi kavminin ileri gelenlerindenidir ve aynı zamanda Cerîr b. Abdullah Becelî'nin düşmanıdır. Bana gel-mesi için ona bir mektup yazacağım. Bana geldiğinde kendisine Halife Osman b. Affân'ın katilinin Ali olduğunu haber vereceğim. Eğer benden tanıklık için adam talep edecek olursa sizler bu ko-nuda benim lehime tanıklıkta bulunacaksınız." dedi. Cemaat: "Ey Muâviye senin ihtiyacın görüldü. Ona adam gönder." dedi.

Bunun üzerine Muâviye, o esnada Humus şerhinde bulunan Şurahbîl'e şu mektubu yazdı: "İmdi, Cerîr, Ali b. Ebî Tâlib tara-fından korkunç bir taleple geldi. Sen de bize gel. Allah sana mer-hamet eylesin. Biz de kendi durumumuz hakkında seninle istişare etmek istiyoruz. Seninle istişare etmek için son karar noktasında kendimizi engelledik. Selam ile."

Muâviye'nin mektubu Şurahbîl'e ulaşip da o, mektubu oku-yunca Şam ehlinin en ileri fakihlerinden olan Muâz b. Cebel'in arkadaşı Abdurrahman b. Ganem Ezdî'ye yöneldi. Muâviye'ye gitmek hususunda onunla istişarede bulundu. Abdurrahman ona "Yazıklar olsun sana ey Şurahbîl! Hicret ettiğin günden şu ana kadar Allah (cc.) sürekli sana hayrı murat etmiştir. İnsanlar

190 Kitabın orijinalinde Enes olarak geçmektedir. Biz bu ismi Vakatü Sıffîn'den aktardık.

şükretmekten geri durmadıkça Allah da nimetini artırmaktan geri durmaz. Bir kavim kendi kendilerini değiştirmedikçe Allah da onların durumunu değiştirecek değildir. Sen Kinde kabilesinin seçkinlerindensin. İnsanlar arasında Ali'nin Osman'ı öldürüldüğü şeklinde bir söz yayılmıştır. Ali onu öldürmüş olsa dahi insanların hâkimleri ve Rasûlullah'ın (sav.) sahabileri olan Muhâcir ve Ensâr ona biat etmiştir. Muâviye ancak dininden almak ve dünyasından sana vermek için seni kendi yanına davet etmektedir. Nitekim Amr b. Âs'a da aynı şekilde davrandı. Eğer emir olmam gerekiyor diyorsan Ali'ye git. Çünkü o, bu işe hem Muâviye'den hem de diğerlerinden daha çok hak sahibidir.” Daha sonra şu beyitle başlayan [519] bir şiir inşad etti: *“Ey Şerh ey Sımt'ın oğlu! Sen Ali'ye tutunmak ile dilediğin gayeye ulaşırsın.”*

Şurahbîl b. es-Sımt bu şiiri işitince sanki kalbi yarılır gibi oldu. Daha sonra Abdurrahman b. Ganem Ezdî'ye yönelerek şöyle dedi: *“Söylediklerini işittim. Ali'nin amcaoğullarından bir grubun içinde Muâviye'nin kelamını da dinlemek istiyorum.”* Esved b. Abdullah ona birtakım beyitleri içeren bir mektup yazdı. Şurahbîl Muâviye'nin yanına varmadan bu şiir eline ulaştı. Şiirin girişi şöyledir:

Ey Şurah¹⁹¹ b. es-Sımt heva ve hevesine uyma! Dünyada senin için dine karşılık gelecek hiçbir şey yoktur.

Şurahbîl bu şiirin içeriğini anlayınca şiddetli bir şekilde ürperti. Kendi durumu hakkında düşünmeye başladı. Sonra da şöyle dedi: *“Vallahi bu benim dinim ve dünyam için bir nasihattir. Allah'a yemin ederim ki bu konuya dair içimde tereddüt bulunan hususlarda acele davranmayacağım.”* Ardından Muâviye'ye doğru hareket edip onun yanına girdi. Muâviye ona özel ilgi gösterdi, onu yakınları arasına aldı. Sonra da şöyle dedi: *“Ey Ebu's-Sımt! Cerîr b. Abdullah Kufe'den Ali b. Ebî Tâlib'e biata davet etmek için geldi. Eğer o, Osman b. Affân'ın katili olmasaydı Ali'nin en hayırlı ve erdemli bir kişi olduğu hususunda kuşku duymazdık. Senin düşünceni alıncaya kadar bekledim. Çünkü sen Kinde'nin büyüklüğünden birisisin. Ben ise içinizden birisiyim. Onların razı olduğuna razı olur, hoşlanmadıklarından da hoşlanmam. Görüşünü bir sun.”* Şurahbîl şöyle dedi: *“Ben sözünü işittim. Gaip olan bir şeye de*

191 Şurah sözcüğü Şurahbîl isminin terhimi yani kısaltılmasıdır.

hükmedecek değilim. Sabah oluncaya ve senin dışında bu konuda hakkında sorup soruşturuncaya kadar bana mühlet ver. Eğer benim nazarımda Şam ehlinin seçkinlerinden iki kişi Ali'nin Osman b. Affân'ın katillerinden olduğuna dair tanıklıkta bulunacak olursa ben de seni tasdik eder, senin huzurunda ben ve kavmimden bana itaat edenlerin hepsiyle de savaşırım." Bu sözlerin akabinde Şurahbîl kervanına doğru ayrılıp gitti.

Sabah vakti girince Muâviye, Şurahbîl için hazırladığı adam- [520] larını ona yönlendirdi. Bunlar Ali'nin, Osman'ın katili olduğuna tanıklıkta bulundular. İşte bunun üzerine Şurahbîl Muâviye'nin huzuruna girerek şöyle dedi: *"Ey adam! Ali'nin Halife'yi zulmen öldürdüğüne dair benim nazarımda adil olan kişiler tanıklıkta bulundular. Vallahi eğer sen ona biat edersen seni Şam'dan kuşkusuz çıkartırız. Öyleyse bu adamı sahibine gönder. Vallahi bizim yanımda onun adamı için kılıçtan başkası yoktur."*

Şurahbîl'in kız kardeşinin oğlu şu beyitle başlayan bir şiir söyledi:

Şurahbîl felaketler ortaya çıkardı. Orada öyle bir ok attı ki o ok kendisinin katilidir.

Muâviye bu şiiri söyleyeni öldürmeye yeltendi. O da hemen kaçıp Ali b. Ebî Tâlib'e katıldı. Ona başından geçenleri anlattı. Ali de ona özel ilgi gösterip onu yakınları arasına aldı ve ashâbı arasından saydı. Ali'nin şairi en-Necâşî, Şurahbîl b. es-Sımt Kindî'ye şu beyitle başlayan bir şiir gönderdi:

Ey Şurahbîl! Sen din için değil Mâlikoğullarından Cerîr'e olan buğzun yüzünden bizden ayrı düştün.

Şurahbîl bu beyitlere iltifat etmedi. Cerîr b. Abdullah Becelî'ye yöneldi. Onun huzuruna girerek şöyle dedi: *"Ey adam! Sen yal- [521] dızlı ve uydurma bir olayla geldin. Bizi aslanın dişlerinin arasına atmak istiyorsun. Şam'ı da Irak'a katmak istiyorsun. Şamlıların yanında dostun Ali'yi övgüyle andın. Onlar Ali'nin senin dediklerin gibi olduğunu zannetmemektedirler. Bizim nezdimizde doğru olan onun Halife Osman b. Affân'ın katili olduğudur."* Cerîr bu söze güldükten sonra şöyle dedi: *"Yaldızlı ve uydurma bir olayla geldiğim şeklindeki sözüne gelince Muhâcirler ve Ensârın üzerinde görüş birliği ettiği Talha ve Zübeyr'in öldürüldüğü bir şey nasıl yaldızlı ve uydurma olabilir. Şam'ı Irak'a katmak istediğim şek-*

lindeki sözüne gelince o ikisini hak üzere bir araya getirmek batıl üzere aralarını ayırmaktan daha hayırlıdır. Adamımın Osman b. Affân'ı öldürmesine gelince vallahi elinde uzak bir yerden iftira atmaktan başka bir şey bulunmamaktadır. Allah kıyamet gününde bunları sana soracaktır. Sana gelince ey Şurahbîl, diğerlerinin dünyaya eğilim gösterdiği gibi sen de dünyaya eğilim gösterdin. Nefsinde de Ali'ye karşı bir ukde var. Sen yakın bir zamanda akıbetin müminlere ait olduğunu bileceksin."

Cerir b. Abdullah'ın Dönüşü

Muâviye'nin Cerîr b. Abdullah'ı Ali b. Ebî Tâlib'e (ra.) Gitmesi İçin Serbest Bırakması

Şurahbîl, Cerîr'in yanından öfkeli bir şekilde ayrılıp Muâviye'nin yanına girdi. Muâviye'ye şöyle dedi: *"Bizler senin Müminlerin Emiri Osman b. Affân'ın amili, onun velisi ve amcasının oğlu olduğunu biliyoruz. Eğer Osman'ın öcünü alıncaya kadar cihat edeceksen ne ala. Aksi takdirde seni azleder senin dışında istediğimiz birini görevlendiririz. Onunla Osman'ın hakkını alır, ruhlarımızı feda eder ve son bireyimize kadar helak oluruz."* Bunun üzerine [522] Muâviye şöyle dedi: *"Ben de ancak içinizden bir kimseyim. Savaşttıklarınızla savaşır ve barışttıklarınızla da barışırm."* Muâviye daha sonra Cerîr'e bir elçi göndererek *"Adamına ulaş, ona işitmiş olduğun Şam ahalisinin sözlerini haber ver."* dedi.

Cerîr yolculuk yüklerinin hazırlanmasını emretti. Atına binip Ali'den (ra.) ayrıldıktan 120 gün sonra onun yanına vardı. Ona Muâviye'nin haberlerini ve Şam ahalisinden işittiklerini anlattı. Bunun üzerine Eşter ona şöyle dedi: *"Ey Müminlerin Emiri! Vallahi beni Muâviye'ye gönderseydin senin için bu gönderdiğin adamdan daha hayırlı bir iş çıkarırdım. O Muâviye'ye karşı gevşek davrandı ve onun yanında ikamet etti. Muâviye bu süre zarfında ümit ettiği her kapıyı açtı ve sıkıntı duyduğu her kapıyı kapattı."* Cerîr: *"Vallahi onlara gitseydin seni öldüreceklerdi. Ben onların seni Osman'ın katilleri arasında andıklarını işittim."* dedi. Cerîr daha sonra Ali'ye (ra.) yönelerek şöyle dedi: *"Vallahi ey Müminlerin Emiri! Eğer onlar bunu, Muhammed b. Ebî Bekir'i, Ammâr b. Yâsir'i, Hukeym b. Cebele'yi veya Mekşûh Murâdî'yi ele geçirseylerdi kuşkusuz onları öldürürlerdi. Ben bir gece bir ihtiyacımdan dolayı*

kervanımdan ayrıldım. Şam ehlinde bir gencin sesini yükselterek şu beyitle başlayan bir şiir okuduğunu gördüm:

Hukeym, Ammâr, Muhammed, Mâlik ve Mekşûh musibetleri celbettiler.

Bunun üzerine Ali (ra.) şöyle dedi: *"Vallahi genç yanlış olan hiçbir şey söylememiş."* Eşter ise şöyle dedi: *"Ey Cerîr bırak çocukların şiirlerini! Vallahi ben senin yerinde olsaydım onlara cevap vermek bana ağır gelmezdi. Muâviye'yi ve ashabını bir plan dairesinde zorlar, uzun süre elde edip düşünmesine olanak sağlamazdım."* Cerîr: *"Öyleyse şimdi neden gitmiyorsun?"* deyince Eşter: *"Sen onları bozduktan sonra onlara nasıl gideyim."* dedikten sonra şu beyitle başlayan bir şiir inşad etti:

"Ey Cerîr! Ömrüme kasem olsun ki Amr'ın ve adamı Şam'ın [523] Muâviyesinin sözüyle." Eşter ve Cerîr arasında birçok tartışma cereyan etti.

Savaş Hazırlığı

Muâviye'nin Savaş Hazırlığına Girişmesi

Muâviye bundan sonra Şurahbîl b. Simt'a yönelerek şöyle dedi: *"Hakka icabet etmenden dolayı Allah (cc.) indinde ecrin tahakkuk etmiş ve salih insanlar da senin bu davranışını kabul etmişlerdir. Bu iş ancak ammenin rızası ile tamamlanabilir. Senden isteğim şudur ki, Şam beldelerini dolaşasın ve onların bu davete icabet etmeleri gerektiğini bildiresin. Böylece belki onlar da mazlum halife için öfkelenirler."* Şurahbîl: *"Hayır! Vallahi ben kendim onlara gidecek onları savaş için kışkırtacağım."* dedi.

Şurahbîl bu cevabı verdikten sonra Humus'a giderek Humus halkına seslenip onları bir araya getirdi. Sonra da onlara hutbe vermek üzere ayağa kalktı. Allah'a hamdû senada bulunduktan şöyle dedi: *"Ey Humus ahalisi! Biliniz ki, Ali, Osman b. Affân'ı öldürdü ve Müslümanların birliğini dağıttı. Basralıların öldürülmesi için öyle bir olay yaptı ki ötesi yok. Hepsini hezimete uğrattı. Şam hariç her tarafı ele geçirdi. O kılıcını omzuna almış, ölümey meydan okuyarak üzerinize gelmeye karar vermiştir. Diğerlerinin başlarına getirdiği şeyi sizin de başınıza getirecektir. Agâh olun! Ona karşı savaşmakta Muâviye'den daha güçlüsünü bulamayız. Artık gayret edin ve Allah'ın düşmanı ile cihat edin. Allah, takvâ ehliyle ve muhsinlerle birliktedir."*

Humus ehli buna olumlu karşılık verdi.¹⁹² Şurahbîl Şam diyarının hangi şehrine gittiyse onları Muâviye'ye yardım etmeye davet ediyor ve Ali b. Ebî Tâlib ile savaşmak için kışkırtıyordu. Böylece onun etrafında büyük bir kalabalık oluştu. Şurahbîl onlarla birlikte Muâviye'ye yöneldi. Huzurunda çarpışacakları ve onun dizgininin altında ölmek üzere Muâviye'ye biat ettiler. Sekâsik ehlinden müçtehid, erdem sahibi ve şair olan Esved b. Arfece ayağa kalkarak, Muâviye'nin karşısında şu beyitle başlayan bir şiir inşad etti:

[524] *Şurah ve bîl'den önce Şam Ali'ye ait idi. Şam Ali için kambur bir sırt gibidir.*

Muâviye onun sözünü keserek *"Bu kızıl aslan kimdir?"* diye sorunca genç şöyle dedi: *"Bu vallahi Rasûlullah'ın (sav.) kardeşi, amcasının oğlu, kızının kocası ve torunlarının babası Ali b. Ebî Tâlib'dir. O senin dedeni, annenin amcasını, kardeşini ve dayını Bedir Savaşından öldürendir. Kâfir ve günahkâr olan kavmine yaptıklarından ötürü İslam hakkında onunla davalaşmak istiyorsun."* dedi. Muâviye bunun üzerine şöyle dedi: *"Yakalayın onu!"* Muâviye'nin hizmetkârlarından iki kişi onun üzerine atladı. Bu esnada Şurahbîl ona şöyle dedi: *"Ey Muâviye ondan el çek! Çünkü o kendi kavminin efendileridir. Ona eziyet etme! Vallahi ona ilişecek olursan benim boynumda bulunan biatini bozarım."* Muâviye: *"Ben onu sana bağışladım."* diye karşılık verdi. Bu olay üzerine adam Mısır'a kaçtı. Sonra da Ali'ye (ra.) şu beyitle başlayan bir şiir yazdı:

Ebu Hasan Ali'ye ulaştırmayayım mı! Avucum onun uzunluğuna meftun olmuştur.

Saîd b. Kays Hemdânî Ali'ye (ra.) yönelerek şöyle dedi: *"Ey Müminlerin Emiri! Şurahbîl basiretten yoksun bir adamdır. Şam şehirlerinde dolaşıp bizimle savaşmaları için insanları harekete geçirmeye çalışmaktadır. Ona bir mektup yazabilmem için bana izin ver. Olur ki mektupta yazdıklarımla onu kuşkuyla düşürürüm."* Ali: *"Dilediğini yaz."* dedi.

Bu izin üzerine Saîd b. Kays ona şu mektubu yazdı: *"İmdi ey Şurahbîl! Sen hariç Yemen diyarındaki ailenin hepsi Kufe'ye hicret ettiler, sen ise Şam'a intikal ettin. Allah'ın dilemesiyle orada bulundun. Osman öldürülüp de insanlar Ali'ye biat edince Muâvi-*

192 *Ahbârü't-Tivâl'e* göre Humus ehlinin abidleri bu çağrıya icabet etmemiş ve *"Bizler evlerimize ve mescitlerimize kapanacağız."* diyerek karşılık vermişlerdir.

ye helali bilmeyen haramı da inkâr etmeyen bazı adamları senin için hazırladı. Onlar da seni aldattılar. Senin huzurunda Osman'ı Ali'nin öldürdüğüne dair tanıklıkta bulundular. Eğer aklınla olaya bakacak olsaydın bunun bir düzmece ve yalan olduğunu kesinlikle anlardın. Eğer onların senin yanında Ali'nin Osman'ı katlettiğine yönelik şahitlikleri doğru olsaydı kılıçları omuzlarında olan Muhâcirlere ve Ensâr Ali'ye biat etmezdi. Onlar Ali'ye muhalefet [525] eden Basralılara ve diğer insanlara karşı Ali ile birlikte savaştılar. Sakın yanlışın başı ve belanın anahtarı olma. Ben sana candan ve içten bir öğüt verici ve senin için endişe ediciyim. Selam ile." Bu mektubun alt bölümüne şu beyitle başlayan bir şiir yazdı:

Ey Şurah! Ey İbnü's-Sımt! Ökçen üzere döner oldun! Ökçenin nereye döndüğüne bir bak.

Bu mektup Şurahbîl'e varınca o, mektubu alıp Muâviye'ye getirdi. Muâviye şöyle dedi: "Bunda senin aleyhine bir şey yok. O Hemdân'ın efendisi, sen ise Kinde'nin. Onun mektubuna cevap ver." Bunun üzerine Şurahbîl ona şu mektubu yazdı: "İmdi, 'Ben Kufe'ye hicret ettim. Sen ise Şam'a intikal ettin.' şeklindeki cümlemin içinde bulunduğu mektubun bana geldi. Ömrüme kasem olsun ki ki ne Irak benim için bir yurttur ne de Şam benim için bir ardır. Ben Yemen ehlinde bir adamım. Osman'ın katilinin Ali olduğu şeklindeki sözüme gelince ise ben bu sözü rıza ehlinde güvenilir kişilerden aldım. Şahide 'Sen bunu nasıl söylersin?' diye sorulmaz. Muhâcirlere ve Ensâra gelince onların ellerinde Ali'nin biati var ise bizim de ellerimizde Muâviye'nin biati var. Selam ile."

Şurahbîl daha sonra Kinde kabilesinden olan amcasının oğluna yönelerek şöyle dedi: "Elinden geldiğince Saîd b. Kays'ın bu şiirine cevap ver." O da Saîd'e şu beyitle başlayan bir şiir yazdı: "Ey Şurahbîl'i ayıplayan genç! İnsan, yıldızların yörüngesine asla ulaşamaz."

Ubeydullâh b. Ömer Şam'da

Ubeydullâh b. Ömer b. Hattâb'ın Şam'da Bulunan Muâviye'ye Gelmesi ve Ali b. Ebî Tâlib (ra.) Hakkındaki Sözleri

Ubeydullâh b. Ömer b. Hattâb, Ali'nin karşısında Muâviye'nin yanında yer alabilmek için Muâviye'ye geldi. Muâviye, Amr b. Âs'a bir elçi göndererek onu çağırdı ve şöyle dedi: "Ey Ebu Ab-

dullah! Oğlu Ubeydullâh'ın bize gelmesiyle Allah senin için Ömer b. Hattâb'ı diriltmiş gibidir. Ben onu bir hatip olarak ikamet etmek, Osman'ı Ali'nin katlettiğine şahitlikte bulunması ve Ali'yi eleştirmesi düşüncesindeyim." Amr b. Âs: *"Ey Muâviye! Vallahi Ubeydullâh b. Ömer, Ali'nin eline düşüp onun tarafından öldürülme korkusuyla sana gelmiştir. Ancak ona hutbe vermesini emretmende senin aleyhine olacak bir durum yoktur."* Bunun üzerine Muâviye ona bir elçi göndererek onu davet etti. Sonra da ona şöyle dedi: *"Ey kardeşimin oğlu! Sen babanın ismini taşıyorsun. Gözünü dört aç. Gücünün yettiği kadar konuş. Sen güvenilen ve sözüne inanılan bir kişisin. Senden isteğim Ali'ye sövmen ve onun Osman'ı öldürdüğüne dair benim için şahitlik etmendir."* Ubeydullâh şöyle karşılık verdi: *"Ona sövmeye gelince o, Ali b. Ebî Tâlib b. Hâşim'dir. Annesi ise Fâtıma b. Esed b. Hâşim'dir. Onun soyu hakkında ne diyebilirim ki! Hasebine gelince ise o önüne bakarak ilerleyen bir kahramandır. Onun mazisine gelince ise sen biliyorsun nasıl bir maziye sahip olduğunu ey Muâviye. Ancak onu Osman'ın kanından mesul tutabilirim."* Amr b. Âs: *"İşte şimdi yaraya parmak bastın. Biz de bundan fazlasını senden istemiyoruz."* dedi.

Ubeydullâh Muâviye'nin yanından çıkınca Muâviye Amr'a şöyle dedi: *"Vallahi doğru olan söz senindir. Hüzmüzân'ı öldürmesinden dolayı Ali'den korkusu olmasaydı asla onu Şam'da göremezdim. Ali'yi nasıl methettiğini 'Babası şöyledir; annesi şöyledir, gücü de şu şekildedir.' şeklindeki sözünü işitmedin mi?"* Amr: *"Ey Muâviye! Ali'nin, Ubeydullâh b. Ömer'in sözlerindeki gibi olduğunu inkâr mı ediyorsun? Vallahi Ali onun söylediği gibidir ve hatta daha da üst konumdadır. Ancak şu var ki biz bu dünyaya meylettik. Yaptığımızı ne akla uygun bulabiliyoruz ne de terk edebiliyoruz."* dedi.

Muâviye ve Amr'ın sözleri Ubeydullâh b. Ömer'e ulaştı. Muâviye'nin kendisine emrettiği şekilde insanlara hutbe vermek üzere ayağa kalktı. Allah'a hamd ü senada bulunduktan sonra kendi merramını anlattı. Konu Ali ve Osman meselesine varınca bir şey söylemeyerek hutbeden indi. Bunun üzerine Muâviye ona şöyle dedi: *"Ey kardeşimin oğlu! Sen açık bir acziyet ve ihanet içindesin. Ali ve Osman konusunu ele almana mani neydi ki?"* Ubeydullâh: *"Osman'ı öldürmeyen bir kişi aleyhine şahitlik yapmayı çirkin buldum. İnsanların bu şahitliğimi delil kabul edeceklerini anladım."* dedi. Bu

cevap üzerine Muâviye onu kanadı ve küçümsedi. Ubeydullâh b. Ömer bu konu hakkında şu beyitle başlayan bir şiir inşad etti:

Ey Muâviye! Konuşmalarım da yalan söyleyecek değildim. Lüey b. Gâlib hakkında acze düşmüş değilim.

Onun şiiri Muâviye'ye ulaşınca Muâviye ona haber göndererek [527] onu razı etti ve kendine yaklaştırdı. "Bu tutumun bana yeter." dedi.

Muâviye'nin Medine'ye Mektubu

Muâviye'nin Yardım İstemek Amacıyla Medine Halkına Mektubu

Daha sonra Muâviye Amr b. Âs'a yönelerek şöyle dedi: "Medine ahalisine Osman'ın durumunu hatırlatacağımız bir mektup yazmak istiyorum. Böylece ya onlardan hacetimiz olan şeyi elde ederiz yahut da onlar bizim aleyhimizde hareket etmekten kaçınırlar." Amr ona şöyle dedi: "Sen ancak onların içinde ya Ali'den hoşnut olana yazacaksın ki bu, onların basiretini ve Ali'ye duydukları muhabbeti güçlendirir. Yahut da Osman'ı sevene yazacaksın ki bu onu daha ileri bir noktaya götürmez. Yahut da onların arasında Ali'den de Osman'dan da uzakta duranlara ve mektubuna iltifat edeceklerle yazacaksın. Dilersen yaz."

Muâviye Medine ahalisine şu mektubu yazdı:

"Bismillâhirrahmânirrahîm. Muâviye b. Ebî Süfyan'dan Medine ahalisine! İmdi, Birçok şey gıyabımızda olupbittiyse de Osman'ın mazlum olarak öldürüldüğü ve Ali'nin Osman'ı öldürdüğü sizin gıyabınızda gerçekleşmedi. Bunun delili Osman'ın katillerini yanında barındırmasıdır. Biz kanını talep ediyoruz ki bize katillerini teslim etsinler. Biz de Allah'ın (cc.) Kitabının hükmü gereğince onları öldürelim. Ali onları bize teslim ederse ondan vaz geçer ve hilafet meselesini Ömer b. Hattâb'ın vefatı esnasında yaptığı gibi şura marifetiyle çözeriz. Hilafete gelince biz onu talep ediyor değiliz. Allah sizlere merhamet eylesin. Onunla savaşmak için bizimle birlikte ayağa kalkınız. Selam ile."

Muâviye'nin mektubu Medine ahalisine okununca onlar bir araya geldiler. Muâviye ve Amr b. Âs'a şu mektubu yazdılar:¹⁹³

193 *Vakatü Sıffin* (63) adlı eserde bu mektup Abdullah b. Ömer'e nispet edilmektedir.

*"İmdi! Siz ikiniz yardım konusunda yalnızca düştünüz ve meseleye uzak bir noktadan baktınız. Ey İbn Hind ve ey İbnü'l-Âs! Siz nere yazışma ve danışma nere? Siz nere şura ve hilafet nere! Sen ey Muâviye Taliksin. Ey Amr sen ise dinen hainsin. Yazışmadan el çekiniz. Medine ahalisinde siz ikiniz için ne veli, ne yardımcı, ne destekçi ne de arka çıkacak kimse vardır."*¹⁹⁴ Ayrıca Ensârdan birisi şu beyitle başlayan bir şiir yazdı:

"Ey Muâviye! Hak açık ve seçiktir. Hak, Amr ile senin arzu ve beklentileriniz değildir."

Medine ahalisinin mektubu Muâviye'ye gelip de o, mektubu okuyunca Amr b. Âs'a yönelerek şöyle dedi: *"Ey Ebu Abdullah! Medine ahalisinin çapulcularına mektup yazmakla hataya düştüğümüzü hissettim. Medine'de Abdullah b. Ömer b. Hattâb, Sa'd b. Ebî Vakkâs ve Muhammed b. Mesleme Ensârî gibileri var. Mektubu sadece bu üç kişiye tahsis etmemiz gerekirdi, başkalarına değil."* Amr: *"Bu sana kalmış. Sen kendi işinin başındasın. Eğer onlara mektup yazmak istersen ben bu konuda sana görüş belirtmem. Zira ben onlardan istemeyeceğin sözleri duymandan korkmaktayım."* dediyse de Muâviye onun sözlerine aldırış etmedi.

Muâviye'nin İbn Ömer'e Mektubu

Muâviye Abdullah b. Ömer'e şu mektubu yazdı: *"Osman'ın (ra.) öldürülmesinden sonra Kureyş içinde en çok insanların üzerinde ittifak etmesini istediğim kişi sendin. Sonra senin ona yardım etmeyip onu kendi hâlinde terk etmeni ve ona yardım edenleri eleştirmeni hatırlayınca senin hakkındaki kanaatim değişti. Ancak Ali b. Ebî Tâlib'e muhalefet ettiğini görünce bu kanaatim değişti. Allah sana rahmetiyle muamele eylesin, bu Mazlum Halifenin hakkını almak için bize yardım et. Ben senin üzerinde halife olmak istemem. Ben hilafetin sana ait olmasını istiyorum. Eğer bunu da kabul etmekten kaçınıyorsan hilafet Müslümanlar arasında şura marifetiyle hal yoluna girsin. Selam ile."* Muâviye mektubun altına şu beyitle başlayana bir şiir yazdı:

[529] *Abdullah'a özellikle de Muhammed'e ve silahşorumuz Sa'd b. Mâlik'e*¹⁹⁵ *de ki.*

194 Bu mektup *Vakatü Sıffin*'de (63) Abdullah b. Ömer'e nispet edilmektedir.

195 Muaviye, Sa'd b. Mâlik ile Sa'd b. Ebî Vakkâs'ı kastetmektedir ki Sa'd'ın tam adı Sa'd b. Mâlik b. Ehyeb b. Abdümenâf b. Zühre b. Kilâb Kureşî'dir.

Abdullah b. Ömer ise ona şu cevabî mektubu yazdı: *"İmdi, benim hakkımda seni tamahlandırıran görüş, seni bulunduğun noktaya getiren husustur. Ey Muâviye! Nefsin sana benim Ali, Muhâcir ve Ensârı terk edip sana tabi olacağımı mı söylüyor. Benim Ali'yi eleştirdiğim ve ona muhalefet ettiğim şeklindeki iddiana gelince ben imanda hicrette, müşriklere karşı gösterdiği başarıda ve Rasûlullah (sav.) indindeki konumu bakımından Ali seviyesinde olamam. Ancak öyle bir olay meydana geldi ki bu konu hakkında Rasûlullah'tan (sav.) benim yanımda bir ahit bulunmamaktadır. Dolayısıyla korkup yerimde durmayı tercih ettim ve kendi kendime şöyle dedim: 'Bu hâl bir iyilik ise ondan mahrum kalmış olurum. Dalalet ise ondan kurtulmuş olurum.' Bu yüzden bizden el çek. Selam ile."* İbn Ömer ardından Kureyşten İbn Ebî İzze diye meşhur olan bir adama yönelerek şöyle dedi: *"Benim yerime Muâviye'nin şiirine cevap ver."* O da şu beyitle başlayan bir şiir yazdı:

Ey Muâviye elde edemeyeceğin şeyleri ümit etme. Sen Sa'd b. Mâlik'in yanında basiret aramaya çalış.

Muâviye'nin İbn Ebî Vakkâs'a Mektubu

Muâviye Sa'd b. Ebî Vakkâs'a şu mektubu yazdı: *"İmdi! Osman b. Affân'ın şialarından Kureyşli Şura ehlinde kardeşlerimiz Osman'ın hakkının farkındaydılar ve onu diğerine tercih ettiler. Talha ve Zübeyr ona yardım ettiler. Onlar da senin şuradaki ortakların ve İslam'da dengindirler. Müminlerin annesi de bu iş için harekete geçti. Onların razı olduğundan sarf-ı nazar etme ve kabul ettiklerini reddetme. Biz de hilafeti Müslümanlar arasında şuraya tevdi etmek istiyoruz."* Mektubun sonuna da şu beyitle başlayan bir şiir ekledi:

Agâh ol ey Sa'd! Bir kuşku ihdas ettin. Kişinin olaylar hakkında kuşku [530] duyması bir hastalıktır.

Sa'd ise ona şu mektubu yazdı: *"İmdi, Ömer b. Hattâb şuraya ancak hilafet şartını haiz kimseleri almıştır. Üzerinde ittifak etmemiz hususu hariç hiçbirimiz hilafet için diğerinden daha çok hak sahibi değildi. Ancak Ali sahip olduğumuz vasıflara sahip olduğu gibi biz onun sahip olduğu meziyetlere sahip değildik. Bu mesele gelince biz öncesini de sonrasını da hoş karşılamadık. Talha ve Zübeyr'e gelince evlerinde kalsalardı onlar için daha hayırlı olurdu. Allah müminlerin annesi Âişe'yi de yaptıklarından dolayı*

affetsin. Selam ile." Mektubun sonuna da şu beyitle başlayan bir şiir ekledi:

Ey Muâviye! Seni aciz bırakan hastalığın öyle bir şeydir ki onun ilacı yoktur.

Muâviye'nin İbn Mesleme'ye Mektubu

Muâviye, Muhammed b. Mesleme Ensârî'ye şu mektubu yazdı: *"İmdi! Senin bana uyacağını ümit ederek sana mektup yazıyorum. Senin bulunduğun nimeti terk etmeni ve içine düştüğün şüphe hâlini sana kavratmak istedim. Sen Ensârın süvarisi ve Muhâcirlerin gücüsün. Ancak şu var ki Rasûlullah (sav.) hakkında bir iddiada bulundun. Bu iddianın gereğini de yerine getiremedin. Rasûlullah'ın seni kible ehlinin birbirleriyle savaşmaktan men ettiğini belirtmektесin.¹⁹⁶ Rasûlullah'ın (sav.) senin için hoş görmediği şeyleri sen de onlar için hoş görmemelisin. Yoksa sen kuşatma gününde Osman b. Affân'ı ve diğerlerini ehli kiblede olarak görmüyor musun? Senin kavmine gelince onlar, Allah'a isyan ettiler ve Osman'ı yardımsız bir hâlde bıraktılar. Kıyamet günü Allah onlara da sana da olup bitenin hesabını soracaktır. Selam ile."*

Muâviye daha sonra bu mektubu Mervân b. Hakem'e sundu. Mervân ona şöyle dedi: *"Mektupta ona karşı kaba ifadeler kullanmışsın. Beni bırak da ona bir şiir yazayım, belki böylece onu al-* [531] *datırım."* Muâviye: *"Dilediğini yaz."* dedi. Bunun üzerine Mervân ona şu beyitle başlayan bir şiir yazdı:

Ey bütün savaşlarda Ensârın kahramanı, ey bütün saygınlıkların banisi.

Muâviye'nin mektubu Muhammed b. Mesleme'ye ulaşınca o, Muâviye'ye şu mektubu yazdı: *"İmdi, Kureys'in bu meselesi karşısında benim gibi elinde Rasûlullah'tan (sav.) delil bulunmayan bazı insanlar da uzlete çekildiler. Rasûlullah henüz vuku bulmadan olayları bana haber vermişti. Olay vuku bulunca kılıcımı kırdım, evimde oturdum. Nitekim elimde bu konuda emredeceğim*

196 Muhammed b. Mesleme'nin şöyle dediği rivayet edilmektedir: "Rasûlullah (sav.) bana bir kılıç vererek şöyle dedi: 'Müşriklerle savaşıldığı müddetçe sen de bu kılıçla onlarla savaş. Eğer ümmetimin birbirini vurduğunu göreceksin olursan o kılıcı Uhud'a götür ve kırılıncaya kadar onu dağa taşı vur. Sonra da günahkâr birinin eliyle öldürölünceye ve ecelinle ölünceye kadar evinde oturup ölmeyi bekle.'" (İsâbe).

sahih bir maruf ve sakındıracağım bir münker yoktur. Ömrüme kasem olsun ki ey Muâviye sen ancak dünyayı talep ediyor ve nefsinin arzularına uyuyorsun. Öldükten sonra Osman'a yardımda bulunduğunu söylüyorsan peki o hayattayken neden onu yardımsız koydun. Allah ne beni bir nimetten çıkardı. Ne deben bir kuşkuya düştüm. Hz. Peygamber'in (sav.) yardımcıları olan bizlerin sahip olduğumuz görüşün aksi bir görüşe sahipsin. Selam ile." [Muhammed b. Mesleme ardından Ensârdan bir adamı çağırarak]¹⁹⁷ şöyle dedi: *"Benim yerime Mervân b. Hakem'in şiirine cevap ver."* Ensârî de şu beyitle başlayan bir şiir yazdı:

Ey Mervân bırak bunu, bu konuda homurdanmalar vardır. Bizden İbn Mesleme'nin cevabını talep etmeye kalkışma.

Bu mektuplar ve şiirler Muâviye'ye gelince o, mektup gönderdiğine pişman oldu. Amr da onu kınadı ve şu beyitle başlayan bir şiir inşad etti:

Beni görmedi mi, ben Hind'in oğluna görüşümü söyledim. Ancak o kabul etmedi ve ben mektup yazmayı bırak, dedim.

Savaş Teşvik

Muâviye'nin İnsanları Savaş Teşvik ve Onlara Bu Konuda Sabrı Tavsiyesi

İşte bu esnada Muâviye insanlar içinde ayağa kalkarak bir konuşma yaptı. Allah'a hamd ü senada bulunduktan sonra şöyle dedi: *"Ey insanlar bildiğiniz gibi halifeniz Osman b. Affân mazlum [532] olarak öldürülmüştür. Allah mazlum olarak öldürülen kimse için bir veli ve bir yardımcı tayin etmiş, velisine de bir yetki vermiştir. İşte ben Osman'ın velisiyim. O beni veli olarak atadı ve beni bu görevden azletmedi. Sizler hak ehlisiniz, sizin dışınızdaki insanlar ise fitne ve batıl ehlidir. Osman'ın kanına kimisinin eli bulaşmış, kimisi de Osman'ın kanına eli bulaşanlara yardımcı olmuştur. İnsanların yönetim işlerini üstlenen insanlar arasında ona en sevimsiz geleni Ali b. Ebî Tâlib olmuştur. Bizler ona karşı ölüm meydanına dalacak, sonra da onun kıvılcımlarını çakacağız. Bu çakan kıvılcım ne varsa onu yakacaktır. Sizler de biliyorsunuz ki ben ancak Şam'ı itaat ile kontrol altına almışım. Irak ehliyle sa-*

197 Parantez içindeki bölümü *Vakatü Sıffin*'den (s. 77) ekledik. Rivayet edildiğine göre çağırıldığı zatın ismi Mervân b. Ukbe'dir.

vaşmaya ancak sabırla güç yetirebilirim. Sizler Şam'ı ve Irak'ı ele geçirmeye karar vermişsiniz. Ömrüme kasem olsun ki ki Şam'ın Irak gibi adamları olmadığı gibi Irak'ın da Şam ehlinin sabrı gibi sabrı yoktur. Bu topluluk yarın Hicâz ehlinin basiretlerinin, Yemen ehlinin rikkatinin, Basra ehlinin kasvetinin ve Kufe ehlinin tuzağı'nın farkındadır. Yarın 'Sabır ve namaz ile Allah'tan yardım isteyin. Çünkü Allah muhakkak sabredenlerle beraberdir.'¹⁹⁸ ayetini okuyan ancak sabredebilir."

Ebü'l-Aver Sülemî ayağa fırlayarak şöyle dedi: *"Ey Muâviye! Vallahi Ali b. Ebî Tâlib'in kendilerini vurduğu gibi insanları vurmazsın. Onlar senin emrinden Ali'nin emrine varacak şeye dönmeyiz. Sen bize öyle bir şey yüklüyorsun ki eğer sen onu terk edecek olursan biz onu sana yükleriz. Bizler Halife Osman b. Affân'ın biati üzereyiz. Sen ise onun velisi ve amcasının oğlusun. Ali ise onun düşmanı ve ondan yardımını esirgeyendir. Bizler ona karşı seninle birlikteyiz. Selam ile."*

Ardından Havşeb zu'z-Zuleym konuşmaya başlayarak şöyle dedi: *"Ey Muâviye! Araplar bilir ki biz fiil ehliyiz, söz ehli değil. Fiillerimizin büyüklüğü sözümüzün azlığından gelir. İş sana kalmış, bundan sonra dilediğine emir ver. Selam ile."* Ardından Sa'd b. Vahta Himyerî konuşmaya başlayarak şöyle dedi: *"Sübhanallah! Allah'ın (cc.) hoşnutluğunu insanların hoşnutluğuna önceleyen bir adam mı? Yazıklar olsun sana ey Şam ehli! Sizler bilmiyor musunuz ki, hicretteki konumları ve Allah Rasûlünün (sav.) huzurunda cihat etmelerinden ötürü Hicâz ehli bütün insanlar üzerinde hâkimdirler. Onların sahip oldukları üstünlüklerin bir benzeri sizin elinizde ol- saydı onlar sizi de şuraya dâhil ederlerdi. Allah hakkı söylemekten istihya etmez."* Sad ardından şu beyitle başlayan bir şiir inşad etti:

Ali ile savaşmak görüşünde olan bir topluluğa deyiniz ki, Şam'ı elinizde tutunuz, Irak'ı istemeyiniz.

Muâviye onun şiirini işitince emir verdi de Sa'd'a dersi verildi, gırtlığına yapıldı, hakarete uğradı ve yerde sürüklendi. Muâviye onu öldürmeye niyetlendi. Bunun üzerine Şamlılar ayağa kalkıp Muâviye'den onun bağışlanmasını istediler. O genç de Irak'a kaçıp Ali b. Ebî Tâlib'e (ra.) katıldı.

Mektuplaşmalar

Muâviye'nin Hilafet İddiasında Bulunması

Muâviye daha sonra ashabına yönelerek şöyle dedi: “Ey cemaat! Bana bir söyleyiniz, Ali b. Ebî Tâlib neye sahip olmakla bu işe benden daha layık oluyor. Vallahi ben Rasûlullah'ın (sav.) kâtibiydim. Kız kardeşim Rasûlullah'ın (sav.) nikâhı altındaydı. Ben Ömer b. Hattâb'ın ve Osman b. Affân'ın amiliydim. Annem Hind b. Utbe b. Rebîa, babam Ebu Süfyân b. Harb'dir. Eğer ona Hicâz ve Irak ahalileri biat etmişse bana da Şam ahalisi biat etmiştir. Yönetim konusunda bunlar eşittirler. Kim bir şeye galip gelirse o şey ona ait olur.” Muâviye evine gitmek üzere ayrıldı. Sabah olunca sergisinin üzerinde içinde beyitlerin yazılı olduğu bir kâğıt parçasıyla karşılaştı. Bu şiirin girişi şöyledir:

Muâviye Allah mahlûkatı içinde kalpleri kaskatı olan kullar vardır.

Senin kalbin bu kalplerin en kötülerindendir. İtaat eden kimse isyankâr gibi değildir.

Bu şiir onun bir hokka ile beyaz bir kâğıt isteyip Ali'ye (ra.) şu mektubu yazmasına mani olmadı: “İmdi, eğer sen, kendinden öncekiler gibi olsaydın seninle savaştırmaz ve savaşmayı da helal olarak görmezdim. Ancak Osman hakkındaki cürmün sana yapacağım biati bozmaktadır. Hak kendilerinde oluncaya kadar Hicâz ehli insanlar [534] üzerinde hâkim idiler. Onlar hakkı terk edince Şam ehli Hicâz ehlinin de diğer insanların da üzerine hâkim oldu. Ömrüme kase m olsun ki senin bana karşı ileri sürdüğün delil Talha ve Zübeyr'e karşı ileri sürdüğün delil gibi değildir. Şam ehline karşı kullandığın kanıt Basra ehline karşı kullandığın kanıt gibi değildir. Çünkü Talha ve Zübeyr sana biat ettiler, hâlbuki ben sana biat etmedim. Basra ehli sana biat etti. Şam ehli ise sana biat etmedi. İslam'daki erdemine, Rasûlullah'a (sav.) yakınlıktaki konumuna ve Benî Hâşim içindeki mevkine gelince bunları reddedecek değilim. Selam ile.” Muâviye daha sonra Şam ehlinin şairi Ka'b b. Cuayl Salebî'yi çağırıp ona “Bir şiir söyle. Onu mektubun sonuna ekle.” dedi. Bunun üzerine Ka'b b. Cuayl şu beyitle başlayan bir şiir yazdı:

Şam'ın Iraklıları, Iraklıların da Şamlıları sevmediklerini görüyorum.

Mektup Ali'ye (ra.) ulaşıp da Ali onu okuyunca Muâviye'ye şu mektubu yazdı: “İmdi, bana sahibini hidayete eristirecek bir kı-

lavuzu ve onu irşat edecek bir yol göstericisi olmayan bir kişinin mektubu geldi. Heva ve hevesi kendisine çağrıda bulunmuş o da heva ve hevesinin bu çağrısına icabet etmiştir. Sapkınlığı onu sürüklemiş o da sapkınlığına uymuştur. Osman hakkındaki hatamın seni bana itaat etmekten alıkoyduğunu iddia etmekte sin. Ömrüme kasem olsun ki ben ancak Muhâcirlerden birisi gibi davrandım. Onlar nereye girdilerse ben de oraya girdim, nereden çıktılarsa ben de oradan öylece çıktım. Allah onları dalalet üzere bir araya getirmez, basiretten yoksun koymaz. Şam ehlinin Hicâz ehline hâkim olduğu şeklindeki iddiana gelince haydi bana şuraya kabul edilebilen veya hilafete geçebilecek Şam ehlinen iki tane Kureyşli getir. Eğer böyle bir iddiada bulunacak olursan Muhâcirler ve Ensâr seni tekzib eder. Aksi hâlde ben sana Hicâzın Kureyş'inden bu niteliklere sahip kişileri getirebilirim. Kendin ile Talha ve Zübeyr ve Basra ehli ile Şam ehli arasında fark olduğu şeklindeki iddiana gelince bu konu hakkındaki durum tek bir noktaya dayanmaktadır. Çünkü biat kendisinde nazarın istisna edilemeyeceği ve haberin yeni baştan ele alınamayacağı bir kamu konusudur.

[535] İslam'daki erdemime, Rasûlullah'a (sav.) yakınlığıma ve Benî Hâşim arasındaki mevkime gelince de eğer bu hususları inkâr edebilseydin kuşkusuz inkâr ederdin. Selam ile." Ali (ra.) daha sonra şairini¹⁹⁹ çağırarak şöyle dedi: "Ka'b b. Cuayl'in şiirine cevap ver!" Mektubun sonuna şu beyitle başlayan şiiri ekledi:

*"Muâviye'ye olmayacak şeyi tanıttık; Allah muhakkak sakındı-
ğınız şeyi gerçekleştirecektir."*

Ali'nin (ra.) mektubu Muâviye'ye gelince o da Ali'ye karşı şu mektubu yazdı: "İmdi, Allah'tan kork ey Ali ve kıskançlığı terk et. İslam'daki güzel sabıkanı sözün kötüsüyle bozma. Çünkü ameller sonuçlarına göredir. Hakkın olmayan şeyle hakka karşı batılla ilhada düşme. Çünkü sen bunu yapacak olursan ancak kendine zarar vermiş, amelini boşa çıkartmış olursun. Ömrüme kasem olsun ki hakikate bağlılık şeklindeki güzel geçmişin kan akıtmaya karşı cüretine ve helal ve haram konusunda hak ehline karşı muhalefet etmene neden olmamaktadır. Dolayısıyla Felak suresini oku. Yaratıklarının şerrinden, kendi nefsinin şerrinden ve kıskançlık yaptığında kıskanç kişinin şerrinden Allah'a sığın. Kalbinle Allah'a yö-

199 Ahbârü't-Tivâl'e göre (Ali) şairi Necâşî b. Hâris'i çağırıldı.

nel, alnını tut, tevfiğe ulaşmak için acele et. Çünkü ben bu hususta insanların en saadetlisiyim."

Ali ise ona şu mektubu yazdı: "Allah'ın kulu, Müminlerin Emiri Ali'den Muâviye b. Sahr'a! İmdi, mektubun bana geldi. Şüphelerinin hakkın olmayan şeye seni itmesi uzak değildir. Bu konu hakkındaki bilgim olmasaydı ve senin hakkında Rasûlullah'ın (sav.) geri çevrilmeyecek hükmü olmasaydı sana vaz ederdim. Ancak kendisine azap kelimesi hak olan, cezalandırılmaktan da asla korkmayan ve Allah'a karşı saygı duyarak yönelmeyen, kendisini engelleyecek bir mani olmayan kimseye öğüdüm yarar sağlamaz. Senin şanın ve üzerinde bulunduğun hâl sapıklık, şaşkınlık ve cehalettir. Allah'ı (cc.) senden kesilmiş dünyana ve batıl kuruntularına karşı gözetleme hâlinde bulacaksın. Ben Rasûlullah'ın (sav.) senin, annen ve baban hakkında söylediklerini biliyorum. Selam ile." [536]

Bunun üzerine Muâviye de ona şu mektubu yazdı: "İmdi, senin kalbinin üzerinde din, gözünün üzerinde perde, karakterinin üzerinde şirret, seciyenin üzerinde hile vardır. Savaşı müjdele, dövüş için sabret. Vallahi iş bildiğim noktaya dönecektir. Akıbet ise muttakilerindir. Heyhat ki heyhat ey Ali! Temenni seni hataya sürükledi. Kalbin düşen kimselerin arasına düştü. İlmin de yok oldu. Kitaba sınıksız tutunduktan sonra helak oldu. Meranda otlar, haddini bil, hilmi dağ ile ölçülen ve ilmi şek ehlinin arasını ayıran kimsenin hâlini bil. Selam ile."

Bunun üzerine Ali (ra.) de ona şu mektubu yazdı: "Allah'ın kulu, Müminlerin Emiri Ali'den Muâviye b. Sahr'a! İmdi, Allah'ın ilmi seninle senin için uygun olacak şeyin arasına girip mani oldu. Kuşkusuz sen lanetli Sahr'ın oğlusun. Sen hilminin dağ ile ölçüldüğünü, ilminin şek ehlinin arasını ayırdığını iddia etmekteisin. Sen katı kalpli, dindeki kavrayışı az bir münafıksın. Eğer beklediğin şeyde sadık isen -ki bu hususta sana iki tane soyu kesik yardım ediyor- benimle mübarezeye çıkmak için sabret ve insanları da bu savaştan muaf tut. Ta ki hangimiz kuşkuluyuz, hangimizin kalbinin üstünü pas kaplamış ve gözü perdeliymiş bilinsin. Ben hak olarak Ebû'l-Hasan'ım. Deden Utbe'nin, amcan Şeybe'nin, dayın Velit'in ve kardeşin Hanzala'nın katiliyim. Allah Bedir Savaşında benim elimle onların kanını dökmüştür. İşte o kılıcım benimle birliktedir. Bu kalp ile de düşmanım ile karşılaşırım. Selam ile."

Bunun üzerine Muâviye ona şu mektubu yazdı: *"İmdi, ben İbnü's-Sevda, Ammâr b. Yâsir ve ashabının sürüp giden taşkınlığı hariç sapıklıktan kaçındım. Ben biliyorum ki seni ancak buna ölümün ve kaçınılmaz sonun hazırlamaktadır. Eğer vazgeçmeyecek sen sapıklığın artar. Hilmin ertelemek hususunda saptı. Anlayışın haktan uzaklaştı. Sen işlerin en kötüsüne, dinde düşünmeksizin ve tefekkür etmeksizin haktan güç olanına binmişsin. Ayrıca akıbet senden başkasına aittir. Selam ile."*

Ali ise ona şu mektubu yazdı: *"Allah'ın kulu, Müminlerin Emiri Ali'den Muâviye b. Sahr'a! İmdi, sen bir kâfirden dünyaya geldin. Giderek babalarına, dedelerine, amcana, kardeşine ve dayına benzemektesin. Kuşku ve batıl arzular onları Allah'ın Peygamberini (as.) inkârâ itti. Onlar da bildiğin gibi toprağa düşecekleri yerlere doğru gittiler. Ne kadınlara engel olabildiler ne de büyük bir şeyi def edebildiler. Ben bütün bu yerlerde onları öldüren kimseyim. Onların sınırlarını yenenim. Onların kodamanlarının -ki onlar sapıklığın kodamanları ve cehalete tabi olan kimselerdir- katiliyim. Sen ise onların halefisin. Ama ne kötü halef, cehennem ateşine giren öncekileri takip eden ne kötü halef. Allah zalimler topluluğunu hidayete eriştirmez."*

[537] Muâviye bu mektuba şu cevabı yazdı: *"İmdi, sapıklıkta tükenişin, savaşı ağırdan alman, münafıklıktan dolayı gevşekliğin uzadı. Savunan bir kahraman gibi tehdit etmekte sin ve gizlenen bir tilkinin tuzağı gibi tuzak kurmakta sin. Sana bu mektubu ve çarpışacağın kimseleri vadediyorum. Çeşitli sebeplerden dolayı onlarla karşılaşmak zorundasın. Onların niyetleri sadık, basiretleri şiddetlidir. Haktan sapanlara vururlar. Kendilerine meyledenlere karşı da ahitlerini yerine getirirler. Allah'ın rahmeti sana ulaşmaz ve O rahmetiyle içinde yaşadığın sapıklığın etkilerinden seni kurtarmazsa yakın zamanda fiilinin akıbetini bileceksin. Gözetleyici olarak Allah sana yeter. Selam ile."*

Ali de ona şu mektubu yazdı: *"Allah'ın kulu, Müminlerin Emiri Ali'den Muâviye b. Sahr'a! İmdi, temenni ettiğin şeye ve senin hakkında bana ulaşan hususa şaşırılır. İçine düşmüş olduğun konumun ne kadar ilginçtir. Senin için işi ağırdan almam benim ancak doğru sözlü, senin ise yalancı olmandan ötürüdür. Sanki ben, senin savaşta devenin yükleriyle meydana getirdiği böğürmesini*

andırıncasına böğürüşünü iştir gibiyim. Sanki senin beni davet ettiğini görür gibiyim ey ciğer yiyen kadının oğlu! Ah peşine düşülen nifaktan sızlanmanı, kesin meydana gelecek olayı ve Allah'ın Kitabına karşı vuruşanları da görüyor gibiyim. Sizler Kitabı inkâr etmekte, hadlerine karşı çıkmaktasınız."

Bunun üzerine Amr b. Âs Muâviye'ye şöyle dedi: *"Yazıklar olsun sana ey Muâviye! Ne zamana kadar Ali ile yazışacaksın? Vallahi Şam yurdundaki bütün kâtipler ona yazmaya kalkışsalar yine de ona cevap vermeye kadir olamazlar. Onunla bu kadar yazışman yeter. Onunla ya savaşmaya veya barışmaya karar ver."*

Sıffin'e Hareket

Ali ile Savaşmak İçin Muâviye'nin Şamdan Sıffin'e Doğru Çıkışı

Muâviye ordusunu topladı. Ordunun sağ tarafının komutasını Abdurrahman b. Halit b. Velit'e, sol tarafının komutasını Abdullah b. Amr b. Âs'a, ön tarafın komutasını Ebü'l-Aver Sülemî'ye, öncü birliğin komutasını Busr b. Ebî Ertât Fihri'ye verdi. Muâviye bütün Şam halkıyla harekete geçti. Önünde ise ayakları sekili olan ak bir atın üzerinde Mervân b. Hakem bulunuyordu ve Osman b. Affân'ın kılıcını kuşanmış idi. Muâviye Dimaşk'ın ilk menziline varıncaya kadar yürüdü ve burada konakladı. İnsanların kendisine ulaşması için karargâhını burada kurdu. Mervân şu beyitle başlayan bir şiiri Ali'ye (ra.) yazdı: *"Bizler Iraklıların üzerine yürüyoruz. Bizler biliyoruz ki yürüyüşte öldürmenin şerefi vardır."*

Bu şiir Irak'a ulaştınca Ali ve ashabı savaş için Muâviye'nin [538] Dimaşk'tan kendisinden önce ayrıldığını anladı. Ali, Necâşi b. Hâris'e *"Mervân'ın bu şiirine cevap ver."* dedi. Necâşi de şu beyitle başlayan bir şiir yazdı: *"Bizler de sizin üzerinize kabilelerle ve mızrak ile yürüyoruz. Aramızda öldürmenin şerefi vardır."*

Muâviye süvari ve piyade birlikleriyle harekete geçti. Otuz sekiz bin kişilik bir birlik ile Sıffin'de konakladı. Muâviye, Muharrem ayının ilk günlerinde Sıffin'e ulaştı. Sıffin'in düzlük yerini, geniş otlaklığını ve Fırat'a yakın olan yerini seçmede erken davranmış oldu ve orada konakladı. Sonra da orada kendisi için bir yapı inşa etti. Küçük, orta ve büyük türleriyle çadırlar, atlar için

yemlikler kuruldu. Çevre şehirlerden de onun etrafında askerler toplanmaya başladı. Böylece bu sayı yüz yirmi bine ulaştı. Sonra da şu recezleri Ali'ye (ra.) yazdı.

Ey Ali benim gaflet içinde olduğumu sanma! Kufe'ye grup grup atlıları göndereceğim.

Bu yıl topladığım ve gelecek yıl toplayacağım meşrefî kılıçlar ve mızraklarla.

Ali ise (ra.) ona şu beyitlerle cevap verdi:

Ey Hindin oğlu benim nazarımda sen cahil oldun. Sizleri kuşkusuz ok yağmuruna tutacağım.

Doksan bin mızraklı ve okçu ile; yeri ve ovaları hak ile engelleyeceklerdir.

Hak batılı giderir. Bu yıl senin olsun ve beni gelecek yıl ile başbaşa bırak.

[539] **Ali'nin (ra.) Amr b. Âs'a Mektubu**

Asi'ye ve Asi'nin oğlunun üzerine kâkülünü bağlamış doksan bin muharip ile baskın yapacağım.

Halkalı düz zırhlarıyla, develerle atları yan yana dizerek gelecekler

Onlar orman aslanları gibidirler. Onlardan kurtuluş mümkün değildir.

Amr b. Âs ise Ali'ye (ra.) şu beyitle başlayan bir mektup yazdı:

Sen Asi ve asilerin piri değil misin? Kan emici garip bir topluluğun içinde.

Ardından Kays b. Sa'd b. Ubâde Muâviye'ye şu beyitle başlayan bir şiir gönderdi:

Ey Muâviye! Sen boğazı gevşek bir kimse idin, boğaza dar gelen bir savaşa kalkıştın.

Ali insanlara nida edip onları topladı. Sonra onlara belîğ bir hutbe vererek şöyle dedi: *"Ey insanlar! Muâviye b. Ebî Süfyân Roma hükümdarıyla ateşkes imzalayıp sizinle savaşmak için Şam ehliyle birlikte Sıffîn'e doğru harekete geçmiştir. Eğer onlara galip gelecek olursanız sizlere karşı Romalılardan yardım isteyecektir. Eğer onlar size galip gelecek olursa ne Hicâz kalır ne de Irak. Muâviye Şam ehlinin sizlerden daha çok savaşa karşı sabırlı olduğunu iddia etmektedir. Bu hak karşısında olanaksız bir sözdür. Çünkü sizler Muhâcirler, Ensâr ve Tabiunsunuz. Şu topluluk ise şüphe ve*

batıl ehlidir. Hakka benzediği için şüpheyne, 'şüphe' denmiş. Şüphe hidayet sızıntılarını içinde barındırır. Savaş için hazırlığınızı yapınız. Yoldan sapanların kanlarının dökülmesi yaklaşımıştır. Ağâh olun! Bu konuda meşveret berekettir. Görüşlerinizi sununuz ki Allah sizlere merhametiyle muamele eylesin."

Bunun üzerine Ammâr b. Yâsir ayağa kalkarak şöyle dedi: "Ey Müminlerin Emiri! Bir gün dahi beklemeksizin savaşı başlatabilirsen başlat. Düşmanlarımızın tefrika ve yüz çevirmek üzere birleşmelerinden önce bizi düşmanlarımızın üzerine harekete geçir. Düşman topluluğu ile karşılaştığında onları paylarına ve rüşte davet et. Kabul ederlerse saadete ererler. Kabul etmekten kaçınıp illa da bizimle savaşmakta ısrarcı olacaklarsa vallahi onların kanını akıtmak ve onlara karşı cihat etmek için gayret göstermek Allah'a (cc.) yakın olmaya vesiledir ve O'nun bir ikramıdır."

Ardından Kays b. Sa'd b. Ubâde ayağa kalkarak şöyle dedi: "Ey [540] Müminlerin Emiri! Ciddiyetle ve süratle bizi düşmanımızın üzerine sür ve bundan kaçınma. Vallahi bunlara karşı cihat etmek Romalılara, Türklere ve Deylemlilere karşı cihattan bize daha sevimlidir. Çünkü onlar Allah'ın dinine aykırı olarak yağcılık yapmakta, Allah'ın dostlarını zelil kılmaktadırlar. Bunlar, Allah Rasûlünün (sav.) ashabından bir kişiye kızdıklarında onu hapseder, döver, mahrum eder ya da yurdundan sürerler. Onlara göre mallarımız kendileri için helaldir ve bizim için tuzak kurmuşlardır."

Bunun üzerine Ensârın büyükleri konuşmaya başlayarak şöyle dedi: "Ey Kays! Neden kavminin büyüklerinin önüne geçerek onlardan önce konuşmaya yeltedin?" Bu sözler karşısında Kays utandı. Sonra da şöyle dedi: "Vallahi ben sizin değerini bilirim, neselerinizi yüceltirim. Sizler benim efendilerim ve amcalarımsınız. Ancak içimde kinin coştüğünü gördüm ve konuşmaktan başka çıkar yol görmedim." Ali'nin ashâbı onun konuşmasına engel oldu. Sehl b. Huneyf Ensârî ayağa kalkarak şöyle dedi: "Ey Müminlerin Emiri! Bizler, senin barıştıklarınla barışacak ve savaşacaklarınla da savaşacağız. Görüşün görüşümüzdür. Ne zaman bizi davet edecek olursan sana icabet ederiz ne zaman da bize emredecek olursan sana itaat ederiz. Bize gelince bizden sana karşı muhalefet olmaz. Selam ile."

Hanzala b. Rebî Temîmî ayağa kalkarak şöyle dedi: *"Ey Müminlerin Emiri! Biz sana sadakatle geldik. Bunu bizden kabul et ve onu reddetme. Biz senin ve seninle birlikte bulunan Müslümanlar için bir hususta karara vardık. Sen ikamet yerinde kalmaya devam et ve Şam ehliyle savaşmak için onların üzerine yürüme hususunda acele etme. Vallahi hanginizin felaketle karşı karşıya kalacağını bilemiyorum."* Ardından Abdullah b. Mutemir konuşmaya başlayarak şöyle dedi: *"Allah Tebârek ve Teâlâ kulların ve yurtlarının Rabbi'dir. Mülkü dilediğine verir ve dilediğinden de çekip alır. Dilediğini aziz dilediğini de zelil kılar. Felaket hususuna gelince ister zafer elde etsinler ister elde edemesinler felaket, zalim, asi ve hakka karşı tecavüz eden kimselerin karşılaşacağı şeydir."*

- [541] Bunun üzerine Abbâs b. Şerîk Absî ayağa fırlayarak şöyle dedi: *"Ey Müminlerin Emiri, bize ulaşanlara göre bu adamımız Abdullah b. Mutemir, Muâviye ile yazışanlardandır. Bu gazan bitinceye kadar onu yanında hapsed. Değilse ona hâkim ol ki biz onu öldürelim."* Mâlik²⁰⁰ ayağa kalkarak şöyle dedi: *"Hanzala b. Rebî de Muâviye ile yazışanlardandır. Onu bize ver. Yahut da bu işin bitinceye kadar yanında hapsed."* Ali (ra.) şöyle dedi: *"Ey Hanzala ve ey İbnü'l-Mutemir! İkinizin de sözünü işittim. Allah benimle sizin aranızda hakemdir. Rızkınız da O'na aittir. Dilediğiniz yere gidiniz."* Bunun üzerine ikisi de kaçtılar. Abdullah b. Mutemir Muâviye'ye sığındı. Hanzala ise her iki gruba da katılmayarak bir kenara çekildi.

Ardından Adiy b. Hâtem Tâî ayağa kalkarak şöyle dedi: *"Ey Müminlerin Emiri! Sen ancak ilimle konuştun, hakka davet ettin ve rüştü emrettin. Fakat şimdi şu topluluğa karşı teenni ile hareket etmelisin. Onların üzerine yürümek hususunda acele etme. Mektuplarını onlara gönderir ve onlar için elçilerini görevlendirirsin. Kabul ederlerse rüştlerine ulaşmış olurlar. Afîyet bizim için de onlar için de daha hayırlıdır. Muhalefetlerine devam eder ve azgınlıklarından vaz geçmezlerse onların üzerine git. Böylelikle onlara mazeret bırakmamış oluruz."*

Ardından Zeyd b. Sûhân Abdî²⁰¹ ayağa kalkarak şöyle dedi: *"Vallahi bize muhalefet edenlerle savaşmamızın haklılığında bir*

200 Kastedilen Mâlik b. Habîb Yerbûî'dir.

201 *Vakatü Sıffîn* (99) adlı esere göre bu konuşmayı yapan Zeyd b. Husayn Tâî'dir. Çünkü Zeyd b. Sûhân Ali'nin yanında Cemel Savaşında öldürülmüş idi. (*Târîhu Halife*, 190).

şüphe içinde olsaydık onlara çağrıda bulunmadan savaşmaya yeltenmemiz bizim için doğru olmazdı. Vallahi biz kalpleri katı, İslam'dan nasipleri oldukça az, zulmün yardımcıları, kin, zulüm ve düşmanlığın tesis edicileri olanlara karşı nasıl teenni ile hareket edebiliriz ki! Hem onlar ne Muhâcir ne Ensâr ne de onlara güzellikle tabi olanlardır." Benî Tay'dan bir adam ayağa kalkarak şöyle dedi: "Ey Zeyd b. Sûhân! Efendimiz Adiy b. Hâtem'in sözlerini terk edip ona itiraz mı ediyorsun?" Zeyd: "Adiy b. Hâtem'in hakkı- [542] nı benden daha iyi bilemezsin. Ancak insanlar kızsâ da hak sözü söylemekten imtina edemem." diye karşılık verdi. Bunun üzerine Adiy b. Hâtem şöyle dedi: "Ey Zeyd! İnsanlar hak hususunda eşittirler. Nasihat eden kimse üzerine düşen yükümlülüğünü yerine getirmiş demektir."

Ardından Ebu Zeyneb b. Avf ayağa kalkarak şöyle dedi: "Ey Müminlerin Emiri! Vallahi biz muhalefet üzere bulunuyor isek kuşkusuz sen bizi en iyi hidayete iletersin ve hayır konusunda içimizde nasibi en büyük olansın. Eğer bizler dalalette isek yükü en ağır olanımız ve günahı en büyük olanımızsın. Bize Şam ehlinin üzerine yürümemizi emrettin. Biz de senin emrine uyararak onlarla aramızdaki velayet bağıını kopardık ve senin için onlara düşmanlığımızı ilan ettik. Biz bunu -Allah içimizden geçenleri biliyor ki- sana itaat etmek için yapıyoruz. Apaçık hak üzere olan birisi varsa o bizi, taşkınlık ve büyük sapıklık üzere birisi varsa o da düşmanımızdır!" Ali cevaben şöyle dedi: "Ey Ebu Zeyneb bana de: 'Şehadet ederim ki sen bizimle birlikte davetimize yardımcı olur, sahih niyetle bize destek verir, onlarla velayet bağıını keser ve onlara karşı düşmanlığını izhar edersen' sen Allah'ın hoşnutluğunda yüzen ve onun itaatinde koşan bir Allah dostu olduğunu iddia etmez misin? Müjdeler olsun ey Ebu Zeyneb!" Ammâr b. Yâsir Ebu Zeyneb'e yönelerek şöyle dedi: "Ey Ebu Zeyneb! Sebat göster, Ahzab hakkında da kuşkuya düşme. Çünkü bunlar Allah ve Rasûlünün hizbidirler."

Ardından Yezîd b. Kays Erhabî ayağa kalkarak şöyle dedi: "Ey Müminlerin Emiri! Biz hazırız, yol ihtiyaçlarımız da hazırdır. Bizler, insanların en kalabalığı, en güçlüsü ve en şecaatlileriyiz. Bizler za-fiyetleri ve illeti olmayan insanlarız. Çağırıcınıza emir verin, insanların Nuhayle'deki karargâhlarına gitmeleri için çağrıda bulunsun. Zira savaşçı adam ne usanır ne de uyur. Savaş hususunda bugünün

işini yarına ve sonraki güne ertelemez. Allah'a (cc.) tevekkül et, O'na güven. Doğruya iletici ve yardıma mazhar olmuş bir şekilde bizi düşmanımızın üzerine sefere çıkar. Allah onlar için hayır dilerse sana tabi olurlar. Vallahi onlar senin gibi İslam'da kıdemi, peygambere (sav.) yakınlığı olan birisini bulamazlar. Onlar bizimle savaşmak dışında bir şeyi kabul etmekten kaçınacak olurlarsa biz de onlara karşı Allah'tan yardım talep eder, dün kardeşlerini hezimete uğrattığımız gibi onları da hezimete uğratmayı ümit ederiz."

Ardından Abdullah b. Büdeyl²⁰² b. Verkâ Huzâî ayağa sıçrarak şöyle dedi: *"Ey Müminlerin Emiri! Şam ehli Allah (cc.) için hareket etseydi ya da Allah'ın hoşnutluğunu murat etselerdi bize muhalefet etmezlerdi. Onlar ellerinde bulunan dünyalarından dolayı, adavet ve düşmanlık üzere bizimle çarpışan kimselerdir. Onlar kendi sinelerinde düşmanlık ve içlerinde de bir husumet gizlemektedirler."* Devamla şöyle dedi: *"Ey insanlar! Muâviye, Bedir Savaşında kardeşi Hanzala, dayısı Velit ve dedesi Utbe'yi öldüren Ali'ye nasıl biat eder? Vallahi ben onların başları kılıçlarla kesilmedikçe, kaşları demir direklerle yarılmadıkça asla Ali'ye biat edeceklerini sanmıyorum."*

O esnada Hicr b. Adiy ve Amr b. Hamik Huzâî ortaya çıkıp Şam ehlinde beri olduklarını ilan etmeye ve onları lanetlemeye başladılar. Ali ikisine elçi gönderip *"Sizin hakkınızda bana ulaşan bu tavırdan vazgeçin!"* dedi. Onlar da bunun üzerine Ali'ye yönelerek şöyle dediler: *"Ey Müminlerin Emiri! Bizler hak üzere değil miyiz?"* Ali: *"Elbette öyleyiz."* dedi. Onlar: *"Öyleyse bizi onlara hakaret etmekten ve onları lanetlemekten neden men ettin?"* diye sorunca Ali onlara şu cevabı verdi: *"Lanetleyen ve söven kimseler olmanızı hoş karşılamıyorum. Ancak onların amellerinin kötülüğünü anlatarak davranışları hakkında şöyle ve böyle davranışları var diye anlatsanız söz olarak daha doğru, rey olarak da daha tesirli olur. 'Allah'ım, bizim ve onların kanlarının akmasına izin verme. Bizimle onların arasını ıslah et. Onları dalaletlerinden kurtarıp hidayete yönelt.' diye dua etseniz bu bana daha sevimli gelir."* Hicr ve Amr: *"Ey Müminlerin Emiri! Öğüdünü kabul ettik ve edebinle edeplendik"* diye karşılık verdiler.

202 Kitabın orijinalinde bir hata eseri olarak Yezîd ismi geçmektedir. Biz bu ismi *Vakatü Sıffîn* adlı eserden kaydettik (muhakkik).

Amr b. Hamık Ali'ye (ra.) yönelerek şöyle dedi: *"Ey Müminlerin Emiri! Vallahi benim sana olan sevgim ve biatım ne bir akrabalıktan ne bana vereceğin bir mal beklentisinden ne de itibarımı artıracak bir yetki ümidinden dolayıdır. Seni beş meziyetin için sevdim. İlk Müslüman olman, İslam'daki önceliğin, Rasûlullah'ın yakını olman, şecaatin ve ilminden dolayı. Bana dostunu güçlendirmek ve düşmanını zayıflatmak için dağların yerinden taşınması ve denizlerin boşaltılması mükellefiyeti emredilse üzerimde vacip olan hakkının bir bölümünü dahi yerine getirmiş sayılmam."* Ali (ra.) şöyle dua etti: *"Allah'ım onun kalbini takvâyla nurlandır. Onu sırat-ı müstakimine hidayet et. Ey Amr! Benim askerlerim arasında senin gibi yüz kişi olmasını ne kadar da çok isterdim."* Hicr b. Adiy şöyle dedi: *"Öyleyse vallahi ey Müminlerin Emiri! Aramızda bulunanlar ancak senin orduna karşı samimi olanlardır. Onların içinde senin huzurunda öldürülmek isteyen kimseler vardır."*

Ali daha sonra amillerine kendisine katılmaları için harekete geçmelerini emretti ve onlara Şam ehliyle savaşmak için Şam'ın üzerine yürüyeceğini bildirdi. Abdullah b. Abbâs Basra'dan, Mihnef b. Süleym İsfahân'dan, Sa'd b. Vehb Hemedân'dan harekete geçtiler. Yönetimi altındaki valilerin hepsi onun etrafında toplandı. Amilleri içinde en son gelen er-Rebî b. Haysem'dir. Rebî Reyden dört yüz kişiyi aşan bir birlik ile geldi.

Ali (ra.) insanlara hitap ederek onları Şam üzerine yürümeye [544] davet etti. Bir bölümü derhal harekete geçip davete icabet ettiler. Bir bölümü ise Şam'a çıkmayı hoş karşılamadı. Ali (ra.) Bahile'den bir grubu davet ederek şöyle dedi: *"Ey Bâhile topluluğu! Sizin bana buğz ettiğinizi ve benim de sizlere buğz ettiğimi biliyorum. Öyleyse atıyyelerinizi alınız, Deylem'e ve dilediğiniz yere doğru çıkınız."*

Bunun üzerine Ahnef b. Kays ayağa kalkarak şöyle dedi: *"Hayır! Vallahi ey Müminlerin Emiri seni seviyor ve senin düşmanlarından beri olduğumuzu ilan ediyoruz. Zorlukta ve kolaylıkta, bu konuda hayra ulaşmayı ümit ederek ve Allah'tan büyük ecir umarak seninle birlikte çıkacağız."*

İşte o esnada Ali (ra.) Hâris Aver'e *"Nuhayle'deki garnizonunuza doğru çıkınız."* diye insanlara nida etmesini emretti. Mâlik

b. Habîb Yerbûî'ye ise insanları karargâhta toplamasını emretti. Ardından Ebu Mesûd Ukbe b. Amr'ı²⁰³ Kufe'de yerine bıraktı. İnsanlara yola çıkmaları nidasında bulundu. Bu nida üzere o gün doksan bin kişi harekete geçti. Bunlardan sekiz yüz tanesi Hz. Peygamber'e (sav.) biat edilen ağacın altında, Rıdvân Biatinde bulunanlardan idi. Saîd b. Cübeyr şöyle der: *"O gün Ali'nin (ra.) safında Ensârdan sekiz yüz kişi ve Rıdvân Biatine katılmış olanlardan ise dokuz yüz kişi vardı."* Hakem b. Uteybe ise şöyle der: *"O gün Ali'nin ordusunda sekseni Bedir Savaşına katılanlardan ve Hz. Muhammed'in (sav.) ahabından sekiz yüz kişi vardı."* Abdurrahman b. Ebî Bekir şöyle dedi: *"Tabiun kuşağının efendisi Üveys Karanî de Ali ile birlikteydi ve Sıffîn'de Ali'nin huzurunda şehit düştü."*

Üveys Karanî'nin (ra.) Haberi

Bir kişi Abdullah b. Abbâs'a Üveys Karanî hakkında sorunca [545] İbn Abbâs şöyle dedi: *"Yazıklar olsun sana! Üveys Karanî'nin büyüyük bir şanı vardır. O Tabiun kuşağının efendisidir. Bunun nedeni şudur ki; Rasûlullah (sav.) ahabına 'Ümmetimin içinde Üveys adında bir kişi vardır ki Rebîa ve Mudar kabilesindeki kişilerin sayısınca insana şefaate edecektir. Eğer o bir şey için Allah'a yemin edecek olsa Allah onu yemininde doğru çıkarır. Benden sonra kim onunla karşılaşacak olursa benim selamımı ona ilet sin.' demesidir. Ali ona 'Ey Allah'ın Rasûlü! İçimizde onunla karşılaşacak olan var mıdır?' diye sorunca Rasûlullah 'Evet ey Ali, sen onunla karşılaşacaksın. Onunla karşılaştığında benden ona selam söyle. Ondan sana hayır duasında bulunmasını iste.' diye karşılık verdi. Ali 'Ey Allah'ın Rasûlü Üveys'in alâmeti nedir?' diye sorunca Rasûlullah: 'O sarışın bir renge ve şehla bir göze sahiptir. İki beyaz eski elbisesi vardır. İnsanların arasına çıkmayacak olsa araştırılıp sorulmaz. Toplumun içine katıldığında ise gelişine sevinilmez. Selam verince selâmı alınmaz.' dedi." İbn Abbâs devamla şöyle dedi: "Bundan sonra sürekli olarak onun hakkında bize haber verebilecek bir kişiyi görmeyi arzuluyorduk. Nihayet Ömer b. Hattâb dönemine kadar bu araştırma böyle devam etti. Kufe ehli Ömer'in huzuruna vardı. Ömer onlara 'Ey Kufe ahalisi! Sizin yanınızda Üveys Ka-*

203 Murûcu'z-Zeheb'e (II, 415) göre Ali, Kufe'de yerine Ukbe b. Âmir'i bıraktı. Ukbe, Akabe biatinde bulunan yetmiş kişiden birisidir.

ranî adında bir Yemenli var mı?’ diye sorunca bir adam ‘Evet ey Müminlerin Emiri! Bizim yanımızda Karn’dan Üveys adında birisi var. Ancak biz onunla dalga geçtiğimiz gibi Kufe ehli de onu alaya alır.’ dedi.

Ömer derin bir iç çekerek şöyle dedi: ‘Yazıklar olsun sana! Durum şudur ki; Rasûlullah (sav.) bize Yemenden Üveys Karanî adında birisinin Kufe’ye geleceğini, annesi dışında hiçbir kimsenin olmadığını, baras (alaca) hastalığına müptela olduğunu, bu hastalığın kendisinden giderilmesi için Allah’a yakardığını, bir dinar ve dirhem miktarı hariç Allah’ın o hastalığı kendisinden gidereceğini, Allah adına yemin edecek olsa Allah’ın (cc.) onu yemininde doğru çıkartacağı bir kişi olduğunu,’²⁰⁴ Rebî ve Mudar kabilesindeki kişi adedince insanın Kıyamet gününde şefaatinin kapsamına gireceğini bize haber verdi.’ Ömer daha sonra çığlık atarak şöyle dedi: ‘Ah onu bir görebilsem!’

Kufeliler sustular ve bu haberi kalplerinde gizleyerek Kufe’ye döndüler. Daha önceki bakışlarından farklı olarak Üveys Karanî’ye bakmaya başladılar. Onun yanına gidip gelmeye ve ondan kendileri için bağışlanma talebinde bulunmasını istemeye başladılar. Üveys de onlara: ‘Ey Kufe ehli! Sizler önceden benimle dalga geçiyor ve beni alaya alıyordunuz. Ne gördünüz ki sizin için bağışlanma dilememi benden istiyorsunuz?’ diye sorunca onlar ona şöyle dediler: ‘Ömer b. Hattâb bize senin hakkında şöyle şöyle sözler söyledi.’ Üveys onlardan bazıları için bağışlanma diledi. Sonra kayıplara karıştı ve bir daha Kufe’de görülmedi.”

İbn Abbâs devamında şöyle dedi: “Ömer b. Hattâb (ra.) on yıl kadar onun hakkında arkadaşlarından sormaya başladı. Onun hakkında hiçbir bilgiye vakıf olamadı. En son yaptığı hacca kadar bu durum böyle devam etti. Son haccında da önceki yıllarda olduğu gibi onu yine sorup soruşturdu. Ömer bir anda Karn kabilesinden ayağa kalkarak ‘Ey Müminlerin Emiri! Bu Üveys hakkında ne kadar da çok soru soruyorsun. Aramızda ismi Üveys olan birisi var. O benim kardeşimin oğlu ve ben de onun amcasıyım. Ancak o öyle namlı, sanlı birisi değildir. Adı sanı anılmayacak kadar düşük bir şanı vardır.’ diye konuşan bir adamla karşılaştı. Bu cevap kar-

204 Bu hadisi Müslim tahrîc etmiştir. Müslim, *Sahîh*, Fazâilü’s-Sahâbe, 55. Bab, hadis no: 223.

şısında Ömer sustu ve aradığı Üveys'in o olmadığını sandı. Sonra da adama yönelerek: 'Ey ihtiyar! Yeğenin olduğunu iddia ettiğin adam nerede? O bizimle birlikte Harem bölgesinde midir?' diye sordu. İhtiyar adam 'Evet ey Müminlerin Emiri! O Harem bölgesinde bizimle birlikte. Ancak o şu anda Arafat'ın Erak ağaçlarının olduğu yerde bizim develerimizi otlatmaktadır.' dedi.

Bunun üzerine Ömer b. Hattâb ve Ali b. Ebî Tâlib merkeplerine bindiler. Mekke'den çıkıp hızlıca Arafat'a gittiler ve ağaçların arasında dolaşmaya başladılar. Üveys Karanî'yi beyaz yünden iki eski püskü elbise içinde ayakta namaza durmuş, secde yerine gözlerini dikmiş ve elini göğsüne koymuş bir hâlde gördüler. Ömer, Ali'ye 'Ey Ebü'l-Hasan! Eğer dünyada Üveys Karanî adında bir kimse varsa işte o budur ve nitelikleri de bu adama uymaktadır.' dedi. Sonra ikisi de bineklerinden inip merkeplerini Erak ağacına bağladılar. Onunla görüşüp konuşmak amacıyla ona yöneldiler. Üveys bunu duyunca namazını kısa tuttu, teşehhüde oturup selam verdi. Ömer ve Ali onun yanına doğru ilerleyerek 'es-Selamu aleyke ve rahmetullahi ve berekatuhu!' diyerek selam verdiler. Üveys: 'Ve aleykümü's-selam ve rahmetullahi ve berekatuhu!' diye karşılık verdi. Ömer ona 'Allah sana merhamet eylesin! Kimsin sen?' diye sorunca Üveys: 'Deve çobanı.' dedi. Ömer: 'Sana çobanlık hakkında sormuyoruz. İsmi sana soruyoruz. Kimsin sen Allah sana merhamet eylesin.' dedi. Üveys: 'Ben bir Allah'ın kulu, Allah'ın kulunun ve cariyesinin oğluyum.' dedi. Ömer: 'Biz göklerde ve yerde olan bütün şeylerin O'nun kulcağızları olduğunu biliyoruz. Harem'in ve Mescid-i Azam'ın hakkında sana yemin ederek soruyoruz. Bize annenın sana taktığı ismini söyle.' diye sorunca Üveys: 'Ben Üveys b. Abdullah' dedi. Ömer: 'Allahu Ekber! Sol tarafını bizim için açmanı istiyoruz.' diye sorunca Üveys: 'Neden buna ihtiyaç duyuyorsunuz?' dedi. Ali devreye girerek ona 'Rasûlullah (sav.) senin niteliklerini bize anlattı. Biz, senin niteliklerinin, onun bize haber verdiği şekilde olduğunu gördük. Ancak şu var ki bize sol tarafında dinar ve dirhem miktarı kadar bir beyazlığın olduğunu bildirdi. Bizler ise buna bakmak istiyoruz.' dedi. Üveys ikisine göstermek üzere sol tarafını açtı. Ali ve Ömer, onun sol tarafındaki beyaz ışıltıyı görünce arkadaşından önce öpmek üzere derhal üzerine atladılar. Sonra da uzun uzun ağlayarak 'Ey Üveys! Rasûlullah (sav.) selamını sana

iletmemizi bize emretti. Ayrıca bizim için bağışlanma dilemen için senden istekte bulunmamızı söyledi. Eğer bizim için bağışlanma [547] dilemeyi uygun görüyorsan Allah sana merhamet eylesin. Rasûlullah senin Tabiun kuşağının efendisi olduğunu, kıyamet gününde Rebîa ve Mudar kabilesinin bireyleri sayısınca insana şefaatte bulunacağını bize haber verdi.' dediler. Bunun üzerine Üveys şiddetli bir şekilde ağladıktan sonra şöyle dedi: 'Belki de o bahsedilen benden başkasıdır.' Ali (ra.): 'Biz Rasûlullah'ın haber verdiği şahsın sen olduğuna kesin kanaat getirdik. Bu konuda hiçbir kuşku da duymamaktayız. Bizim için dua et ki Allah duanla sana rahmetiyle muamele etsin. Çünkü sen Muhsin bir bireysin.' deyince Üveys: 'Ben bir veya iki yahut da üç kişiye dua etmiyorum. Ben ancak karada ve denizde, gecenin karanlığında ve gündüzün aydınlığında olan bütün mümin erkeklere ve mümin hanımlara dua ederim. Allah sizlere rahmetiyle muamele eylesin. Sizler kimlersiniz. Ben ikinize ismimi söyledim. İkinize durumumu açığa vurdum. Ancak ben hiçbir insanın benim yerimi bilmesini istemem.' diye karşılık verdi. Ali: 'Ben Ali b. Ebî Tâlib ve bu da Ömer b. Hattâb.' dedi. Üveys bunun üzerine derhal yerinden sevinçle ve müjdeyi almış bir şekilde fırlayarak ikisinin boynuna sarıldı, onlara selam verip onları hoş bir şekilde ağırladı. 'Ey Ebü'l-Hasan! Benim gibi birisi mi ikiniz için bağışlanma dileyecek?' dedi. Ali: 'Evet. Bizler senin bu bağışlanma talebine muhtacız. Allah sana merhamet eylesin bu duanı bize özgü kıl ki biz senin duana güvenelim.' dedi. Üveys başını kaldırdı ve şöyle dedi: 'Allah'ım! Bu ikisi senin rızan için beni sevdiklerini belirtiyorlar. Senin hoşnutluğun için beni ziyaret ettiklerini belirtiyorlar. Allah'ım o ikisini bağışla ve onları Peygamberin Muhammed'in (sav.) şefaatinin kapsamına koy.' Ömer ise ona 'Yarın bu yerde seninle burada buluşalım.' dedi. Üveys: 'Ne istiyorsun?' diye sorunca Ömer: 'Sana bir elbise ve biraz da yiyecek getirmek istiyorum. Çünkü ben senin pejmürde bir kılıktaki olduğunu görüyorum.' diye karşılık verdi. Üveys: 'Sübhanallah! Söyleyin bakalım benim üzerimde biri cübbe diğeri de kısa olmak üzere iki yeni elbise, tamir ettiğim iki ayakkabım ve yanımda dört dirhemim var. Ben ücretimi almışım. Ayrıca ben şu kavme hesap vermek zorundayım. Ben o yiyeceği ne zaman yiyebilirim ki? Ey Ebü'l-Hasan ve ey Ebu Hafs! Dünya hilekâr ve aldatıcıdır, yok olucu ve fanidir. Kim dünyanın içindekilerin tasasına düşerek akşamlarsa boynunu

yarına uzatır, kim de boynunu yarına uzatırsa kalbi cumaya asılı olur. Kalbi cumaya asılı olan yarından ümitsiz olmaz. Neredeyse o yılı talep eder. Hâlbuki eceli, emelinden kendisine daha yakındır. Kim de bu dünyadan yüz çevirecek olursa yarın Cebbâr olan Rab Teâlâ'nın komşuluğunu idrak eder. Altından ırmaklar akan evler, üstünden ürünler sarkan nimetlere erişir.' dedi. Sonra da o ikisine selam verip, Ali ve Ömer'in bakışları arasında kayboluncaya kadar önünde duran develeri sürerek gitti.

Bundan sonra Ömer onun hakkında sormaya başladı. Rebî b. Haysem dışında gördüğünü söyleyen hiçbir kimseye rastlanmadı. Rebî şöyle der: 'Üveys'in bulunduğu yere vardım. Ona rastladığımda Fırat nehrinin kıyısında namaza durmuştu. Kendi kendime 'namazını bitirinceye kadar ben yanında bekler ve onunla konuşurum' dedim. Namazını kıldıktan sonra Allah'a dua etmek üzere ellerini açtı. İkinci vaktine kadar ellerini kapatmadı. Sonra kalkıp namazını kıldı, ellerini açtı. Bu defa da akşam vaktine kadar ellerini kapatmadı. Sonra kalkıp namaz kıldı. Tekrar ellerini açtı ve yatsı namazına kadar ellerini kapatmadı. Ardından kalkıp namazını kıldı, peşi sıra namaz kıldı. Sabah vakti girinceye kadar sürekli rûkû ve secde etti. Sabah vakti girince ezan okudu, kamet getirdi ve sabah namazını [548] kıldı. Sonra tekrar ellerini dua etmek amacıyla Allah'a (cc.) açtı. Güneş doğuncaya kadar ellerini kapatmadı. Ardından başı sarsılır gibi oldu, hemen suya koştu. Abdest aldı ve namaz kılmaya başladı. Rebî der ki: "Ona yaklaştım ve ona 'Allah sana merhamet eylesin. Nefsini ne kadar çok yordun.' dedim. O da 'Yarın nefsimin rahata kavuşmasını istiyorum.' dedi. Ben de bunun üzerine ona 'Ey kardeşim! Peki, yiyeceğin nereden geliyor?' diye sorunca o şöyle dedi: 'Rabbim (cc.) benim bu ihtiyacımın sorumluluğunu üstlenmiştir. Ey Rebî! Galiba beni düşünüyorsun. Bu tür sözlerle değer verme.' dedi."

Üveys yoluna devam etti. Bundan sonra da Üveys'i Herem b. Hayyân Abdî'den başkası görmedi. O şöyle dedi: "Ben ömrümün bir bölümünde Üveys Karanî'yi sorarak geçirdim. Hiç kimseden onun hakkında bir bilgiye ulaşamadım. Nihayet Kufe'ye gidip onun hakkında sordum." Bana: "Üveys genellikle Fırat kıyısında yaşar." denildi. Devamla o şöyle der: "Fırat kıyısına varınca bir de ne göreyim bir adam Fırat kıyısında elbisesini yıkıyor. Onu sıfatlarıyla ve bana anlatılan nitelikleriyle tanıdım. Ona yaklaşip

selam verdim. O da benim selamımı aldı. Onun görmüş olduğum pejmürde hâinden dolayı hıçkırıklara boğuldum. 'Allah seni yaşatsın ey Üveys!' dedim. O da 'Allah seni de yaşatsın ey Herem! Ancak benim burada olduğuma dair kim sana bilgi verdi?' dedi. Ben de 'Senin ismini bilen birisi senin yerin hakkında bana kılavuzluk yaptı.' dedim. Üveys: 'Rabbimizin şanı ne yücedir! Rabbimizin vadi muhakkak gerçekleşecektir.' dedi." Herem devamla şöyle der: "Ben ona 'Allah sana rahmetiyle muamele eylesin! Bundan önce seni görmediğim ve sen de beni görmediğin hâlde ismimi ve babamın ismini nereden bildin.' dedim." Üveys: "Öyleyse sana haber vereyim ey Herem! Nefsim nefsinle konuştuğunda ruhum ruhunu tanıdı. Müminler bir evde bir araya gelmemiş olsalar da Allah'ın (cc.) nuruyla tanışırlar." dedi. Herem dedi ki; ben de dedim: "Allah sana merhamet eylesin! Senden bellemiş olabilmem için bana Rasûlullah'tan (sav.) bir hadis aktar." Üveys dedi ki: "Ben Rasûlullah'ı (sav.) görmedim ki ondan bir hadis aktarayım. Onunla sohbetim de olmadı. Ancak ben Rasûlullah'ı (sav.) gören kimseleri gördüm. Size ulaşan hadislerinin bir bölümü bana da ulaşmıştır. Hiçbir kimse için bu kapıyı kendime açıp da muhaddis olmak istemem. Ey İbn Hayyân! Benim hadis rivayet etmeye mani olan meşguliyetlerim var." Herem dedi ki; ben de ona dedim ki: "Senden dinlemiş olmak üzere bana Allah'ın (cc.) Kitabından bir şeyler oku. Benim için dua et ve bana tavsiye de bulun." Üveys şöyle dedi: "Bütün söz söyleyenlerin en hayırlısı, doğru söyleyen ve sözü de sözlerin en doğrusu olan Rabbim, 'Biz gökleri, yeri ve bunlar arasında bulunanları, oyun ve eğlence olsun diye yaratmadık. Onları sadece gerçek bir sebeple yarattık. Fakat onların çoğu bilmiyorlar. Şüphesiz (hakkı batıldan ayıran) hüküm günü, hepsinin bir arada buluşacağı gündür. O gün, dostun dostu hiçbir faydası olmaz, kendilerine yardım da edilmez. Ancak Allah'ın merhamet ettiği kimseler böyle değildir. Şüphesiz O, üstündür, merhametlidir"²⁰⁵ buyurmaktadır." Herem der ki; "Üveys bundan sonra öyle bir çığlık attı ki neredeyse ruhu çıkacaktı. Ardından bana yönelerek 'ey Herem! [549] Muhammed Mustafa (sav.) vefat ettiğine göre kim ebediliğe tamah edebilir ki! Ey Herem! Falanca ve filanca vefat etti. Biz de ölümler divanındayız. Sana düşen ölümü anmaktır. Allah'ın (cc.) ve

Rasûlünün sünnetini terk etmekten sakın. Aksi takdirde farkında olmadan dinini terk edip de cehennem ateşine girmiş olursun.’ dedikten sonra bakışlarını göğe çevirdi ve ‘Allah’ım! Bu, senin rızan için beni sevdiğini ve senin için beni ziyaret ettiğini iddia etmektedir. Yarın beni ve onu kendi yurdun olan esenlik yurdunda bir araya getir. Onu bu dünya hayatının azına karşı razı hâle getir. Onu nimetlerine şükreden kullarından eyle.’ diye dua etti.” Üveys devamında şöyle dedi: “Ey Herem! Seni Allah’a emanet ediyorum. Benden sana selam. Bugünden sonra da beni arama ve beni sorup soruşturma. Beni kalbinle an ve benim için dua et. Ben de seni kalbimle anıp senin için inşallah Allah’a dua edeceğim. Sen buradan git ben de şuradan gideceğim.”

Herem der ki: “Onunla birlikte bir müddet yürümeme izin vermesini istedimse de o bunu kabul etmekten kaçındı. Ben de ağlaya ağlaya ondan ayrıldım. Kufe sokaklarından birisine girinceye kadar arkasından baktım.” Herem der ki: “Bundan sonra onu ne kadar aradım ve onun hakkında ne kadar soru sordumsa da ona ilişkin bana bir haber veren çıkmadı.” Herem der ki: “Bilemiyorum artık üzerimden bir Cuma geçmeden onu bir veya iki defa rüyamda gördüm. Ali (ra.) Kufe’den harekete geçip de Muâviye’nin üzerine yürümeye karar verdiğinde Üveys Karanî de onun yanına geldi, Ali’ye selam verdi. Onunla birlikte Sıffin’e çıktı. O, Ali b. Ebî Tâlib’in (ra.) öldürülen adamları arasında yer aldı.”

[550] **Muaviye ile Savaş**

Ali b. Ebî Tâlib’in (ra.) Muaviye ile Savaşmak İçin Sıffin’e Doğru Yola Çıkması

Ali (ra.) daha sonra insanlara hitap edip onları Şam ehliyle cihat etmeye ve onların üzerine yürümeye teşvik etti. O şöyle diyordu: “Basiretten yoksun ve taşkın Şam ehliyle savaşmak için harekete geçiniz. Şeytanın dostlarına, sünnet ve Kur’an’ın düşmanlarına karşı yürüyünüz. Yalancıların ve facirlerin, Muhâcirler ve Ensârın katillerinin üzerine yürüyünüz. Yürüyünüz! Ben Nâkisin, Kâsitin ve Mârikin ile çarpışmakla emrolundum. Vallahi ben mus-hafın iki kapağı arasında bulunanları okudum. Bu işi enine boyuna düşündüm, onlarla savaşmaktan ve Hz. Muhammed’in (sav.) getirdiklerini tasdik etmekten başka çıkar yol göremedim.”

Ammâr b. Yâsir şu beyitleri recez olarak okuyordu:

Peygamber'in düşmanı Ahzab'ın üzerine yürüyünüz. Harekete geçiniz, çünkü insanların en hayırlıları Ali'ye tabi olanlardır.

Ali (ra.) daha sonra Rasûlullah'ın (sav.) atının getirilmesini istedi. At getirilip de Ali ayağını bineğin üzengisine koymak isteğinde *"Bismillah."* dedi. Atın üzerine oturunca da *"Bunu bizim hizmetimize vereni tesbih ve takdis ederiz. Yoksa biz buna güç yetiremezdik ve Rabbimize döneceğiz."*²⁰⁶ ayetini okudu. Ardından şu duayı yaptı: *"Allah'ım! Yolculuğun meşakkatinden, dönüşün hüznünden, aileye dönlüğünde malı ve çocukları kötü görmekten sana sığınırım. Allah'ım, sen yolculukta arkadaş, aile ve hazar-da bulunanlar hakkında halifesin."*²⁰⁷

Ali daha sonra yolculuğa çıktı ve insanlar da onunla birlik- [551] te harekete geçtiler. Nihayet Kufe köprüsünü geçince konakladı. Ebu Sebre'nin mescidinde iki rekât namaz kıldı. Ardından yürüyüşüne devam ederek Kufe'ye iki fersah uzaklıktaki Ebu Mûsâ Manastırına kadar gidip orada konakladı. Burada öğle namazını kıldı. Namazı bitirince şöyle dedi: *"Geceyi gündüze, gündüzü de geceye katan Allah ne kadar yücedir!"* Ardından insanlara *"Bilin ki bizi uğurlamak için aramızda bulunan ya da mukim olan namazını tam kılsın. Biz ise seferiyiz. Bizimle birlikte düşmanımızın üzerine yürüyecek olanlar ancak farz oruç dışında oruç tutmasın"*²⁰⁸ ve farz namazları da iki rekât olarak kılsın." Sözlerini nida etmesi için münadisine emretti. Namazını bitirince şöyle dedi: *"Kudret ve kadimlik sahibi olan Allah ne yücedir! Lütuf ve nimetler sahibi olan Allah ne yücedir!"*

206 Zuhurf, 43/13-14.

207 Bu dua *Nehcû'l-Belâğâ*'nın 46. hutbesinin bir bölümünü teşkil etmektedir. Bu hutbe hakkında Şerîf er-Razî şöyle der: "Bu kelamın başlangıcı Rasûlullah'tan (sav.) da aktarılmıştır. Emîrû'l-Müminin Onun kelamına kelimaların en beliğini eklemiş ve Rasûlullah'ın kelamını en güzel surette tamamlamıştır. İmam'ın (ra.) sözü 'Bu iki işi senden başkası' ile başlayan ve hutbenin sonuna kadar olan bölümdür." (çev.).

208 Burada bir mantık hatası var gibi duruyor. Zira orucun tutulması ile namazın kavr edilerek kalınması biri diğerini gerektiren iki olgudur. Kaldı ki aynı olay *Vakatü Sıffîn* (s. 134) adlı eserde aktarılmaktadır. Bu aktarıma göre ibare *"ومن فلا يصوم إلا"* / Bizimle birlikte bulunacak olanlar farz namazı tutmasınlar." şeklindedir. Muhtemelen bir yazım hatası var. İbn A'sem'deki *"فلا يصوم إلا"* / Farz oruç dışında oruç tutmasın." cümlesindeki *"إلا"* istisna edatının bir yanlış eseri olarak eklenmiş olması uzak bir olasılık değildir (çev.).

Ardından karargâhını buraya kurdu. Akşam namazı vakti girince kalkıp namazını eda etti. Namazını bitirdikten sonra şöyle dedi: *"Mülk ve melekût sahibi olan Allah ne yücedir. İzzet ve ceberut sahibi olan Allah ne yücedir."* Yatsı namazını kaldıktan sonra şöyle dedi: *"Gece girip de karanlık çöktükçe Allah'a hamd olsun. Yıldızlar gökyüzünde belirip battıkça Allah'a hamd olsun."* Sabah vakti girince beraberindekilerle harekete geçti. Nehrin arka bölümünde hurma ağaçlarıyla karşılaşınca *'Hurma ağaçları salkım salkım meyvesiyle yükselmektedir.'*²⁰⁹ ayetini okumaya başladı. Ardından atını nehre sürerek bu nehri geçti. Babil yurduna varınca atını sürdü. Ali daha sonra şöyle dedi: *"Burası ani ölüm yurdu. Yürüyünüz, umulur ki biz namazı bu mevkinin dışında başka bir yerde kılarız."* Ardından o ve onunla birlikte bulunanlar da bineklerini hızlıca sürdüler. Nihayet Sarat nehrini geçtiler. Nehri geçtikten sonra orada konakladılar ve burada öğle namazını kıldılar.

Ali, Ka'b Manastırına kadar yolculuğuna devam edip burada konakladı. Günün geri kalanını ve geceyi burada geçirdi. Sabah olunca yürüyüşüne devam ederek Kerbelâ çölüne kadar ilerledi ve burada konakladı. Ardından Fırat kıyısına baktı ve orada küçük bir hurma ağacı gördü. *"Ey İbn Abbâs! Bu mevkiyi tanıyor musun?"* diye sorunca İbn Abbâs: *"Hayır! Ey Müminlerin Emiri, burasını tanımıyorum."* dedi. Ali: *"Eğer benim tanıdığım gibi tanısaydın, benim ağlamam gibi ağlayınca kadar buradan geçmez-* [552] *din."* Ali (ra.) daha sonra o derece şiddetli ağladı ki sakalı göz yaşlarıyla ıslandı. Yaşlar sinesine kadar aktı. Sonra da *"Ah, nedir şu Ebu Süfyân'ın ailesinden çektiğim!"* Daha sonra Hüseyin'e (ra.) yönelerek şöyle dedi: *"Sabret ey Ebu Abdullah! Kuşkusuz babanın onlardan çektiğinin bir benzerini benden sonra sen de çekeceksin."*

Ali (ra.) ardından bir şey ararcasına Kerbelâ topraklarında dolaşmaya başladı. Sonra indi ve su istetip namaz kılmak için abdest aldı. Ayağa kalktı, dilediği kadar namaz kıldı. İnsanlar da Fırat kıyısında Ninova yakınlarında konakladılar. Ali başını öne doğru eğdi, bir müddet uyudu ve korkarak uyandı. *"Ey İbn Abbâs! Rüyamda ne gördüğümü sana anlatmayayım mı?"* diye sorunca İbn Abbâs: *"Anlat ey Müminlerin Emiri!"* dedi. Ali şöyle

dedi: "Ellerinde bembeyaz sancaklar ile kılıçlarını kuşanan, yüzleri bembeyaz birtakım adamlar gördüm. Bu yerin çevresine bir çizgi çiziyorlardı. Ardından şu hurma ağacının dallarının yere değdiğini, kan akan bir nehir gördüm. Oğlum Hüseyin'in bu kan deryasında boğulduğunu gördüm. O yardım istiyor ancak yardım talebine icabet edilmiyordu. Yüzleri bembeyaz olan bu adamların gökten 'Sabredin ey Rasûlün ailesi sabredin! Sizler yeryüzünün en kötü insanların elleriyle şehit edileceksiniz. İşte şu cennet sana müştaktır ey Ebu Abdullah!' diye nida ettiklerini gördüm. Onlar daha sonra bana doğru ilerleyerek taziyelerini sundular ve 'Müjdelersana ey Ebu'l-Hasan! Allah oğlun Hüseyin ile yarın insanların âlemlerin Rabbinin huzurunda durdurulacakları günde sana göz aydınlığı verecektir.' dediler. Bu sözlerden sonra uyandım. İşte benim gördüğüm rüya bu. Ali'nin nefsi kudret elinde olana yemin olsun ki, doğru sözlü ve sözü tasdik edilen Ebû'l-Kasım (sav.), 'Bize karşı taşkınlıkta bulunanlarla savaşmak için çıktığımda aynısıyla bu rüyada gördüğümü bana söyledi. İşte burası oğlum Hüseyin'in, şialarının ve Fâtıma bnt. Muhammed'in (sav.) çocuklarından bir grubun defnedileceği Kerbelâ yurdudur. Şu toprak parçası gök ehli arasında 'Kerb ve belâ' yurdu olarak bilinir. Bu toprak parçasından kıyamet gününde cennete hesapsız bir şekilde girecek olan bir grup diriltilecektir."

Ali devamla şöyle dedi: "Ey İbn Abbâs! Benim için buranın etrafında ceylanların kığılarını ara." İbn Abbâs aradı ve buldu. Sonra da şöyle dedi: "Ey Müminlerin Emiri! Onu buldum." Ali (ra.): "Allahu Ekber! Allah ve Rasûlü doğru söylemiştir." dedikten sonra hızlıca İbn Abbâs'ın durduğu noktaya doğru koşmaya başladı. Sonra ceylanın kığıısından bir kabza alıp koklamaya başladı. Bir de ne görsün. Zaferan renkli misk kokulu kığıılar. Ali (ra.): "Evet, bu aynen [553] o." dedi. Sonra da "Bunun ne olduğunu biliyor musun ey İbn Abbâs!" diye sordu. İbn Abbâs: "Hayır ey Müminlerin Emiri!" dedi. Ali: "İsa b. Meryem Havarilerle birlikte bu bölgeye uğradı. Benim kokladığım gibi o da bu kığııları kokladı. Bir geyik ona doğru yöneldi ve gelip huzurunda durdu. İsa ve beraberindeki Havariler ağlamaya başladılar. Ancak Havariler Hz. İsa'nın (as.) ne için ağladığını bilemiyorlardı. 'Ey Ruhullah! Ağlamana sebep nedir?' diye sorduklarından İsa: 'Burası Rasûlullah Ahmed Mustafa'nın yavrucağıızı, Meryem

bnt. İmrân'ı Betül-i Tâhire'nin arkadaşı Zehra'nın kuzucuğunun öldürüleceği topraktır.' dedikten sonra elini geyiğin kığısına koyarak kokladı. Ve 'Ey Havariler topluluğu! İşte bu geyiğin kığısı şu tertemiz koku üzeredir. Sanki bu bölgenin otunun kokusundan değilmiş gibi görünüyor.' dedi." Ali devamla şöyle dedi: *"Ardından İsa b. Meryem (as.) yoluna devam etti. Bu kığı parçaları o zamandan günümüze kadar kaldı. Üzerinden geçen bunca zamana karşılık rengi sararmıştır. İşte burası Kerb ve belâ diyarıdır."*

Ali (ra.) daha sonra ağladı ve şöyle dedi: *"Ey İsa'nın Rabbi! Evladımın katiline bereket verme ve ona çokça lanet et."* Ali ve onunla birlikte olanlar o derece çok ağladı ki, Ali yere düşüp bayıldı. Ayılınca ayağa kalktı, iki rekâtta bir selam vermek üzere sekiz rekât namaz kıldı. Her selam verişinde de o kığıyı alıyor, kokluyor ve *"Sabır ey Ebu Abdullah! Sabır ey Rasûlullah'ın (sav.) semeresi ve Habîbullah'ın reyhanesi!"* diyordu. Namazını kıldıktan sonra bu kığıdan bir avuç aldı, onu elbisesine koydu ve dedi ki: *"Bu kığı ebediyen veya ecelim bana gelinceye kadar elbisemin içinde bulunacaktır."* Devamla şöyle dedi: *"Ey İbn Abbâs! Benden sonra bu kığınin kan olarak aktığını göreceksin olursan bil ki Ebu Abdullah öldürülmüştür."* İbn Abbâs dedi ki: *"Vallahi Ali b. Ebî Tâlib'den sonra bu kığıyı pür dikkat gözetmeye koyuldum. Bakışlarımı ondan ayırmıyordum."*

İbn Abbâs devamla şöyle der: *"Ali (ra.) Sıffîn'den dönüp de Nehrevân ehlinin işini bitirdikten sonra Aver Hemdânî onun huzuruna girdi. Ali (ra.) ona 'Ey Hâris! Ben dün geceden beri hüznü, gamlı, korku dolu ve ürkmüş bir hâldeyim.' dedi. Aver: 'Niçin Ey Müminlerin Emiri! Şam, Basra ve Nehrevân ehliyle savaşmaktan dolayı bir pişmanlık mı duyuyorsun?' diye sordu. Ali: 'Hayır, yazıklar olsun sana ey Hâris! Ben bunlardan dolayı sevinçliyim. Ancak rüyamda Kerbelâ toprağını gördüm. Oğlum Hüseyin'in boğazlanmış ve bir kenara atılmış bir şekilde olduğunu gördüm. Ayrıca ağaçların yere kapandıklarını, göğün yarılmış olduğunu gördüm. Gökle yer arasında bir münadinin 'Ey Hüseyin'in katilleri bizi korkuttunuz. Allah da sizleri korkutsun.' dediğini işittim. 'Bundan sonra uyan-*
[554]*dım ve bu gördüklerimden dolayı korku içindeyim.' dedi. Bunun üzerine Hâris ona 'Asla ey Müminlerin Emiri! Ancak hayırlı olur.' dedi. Ali (ra.) 'Heyhat ey Hâris! Allah'ın takdiri her şeyin önüne*

geçmiştir ve onun yazgısı gerçekleşecektir. Habîbim Muhammed (sav.) Yezîd'in -Allah onun ateşini harlandırırsın- oğlumu şehit edeceğine bana haber verdi.' dedi."

Züheyr b. Erkam şöyle dedi: *"Ali (ra.) İbn Mülcem tarafından vurulunca onun huzuruna girdim. Huzuruna girdiğimde o Hüseyin'i (ra.) kucağına almış, onu öpüyor ve 'Ey gönlümün semeresi, ey reyhanem, ey Allah'ın peygamberinin semeresi ve seçkini, âlemlerin en hayırlısı Muhammed b. Abdullah'ın zahirası! Çok geçmeden senin boğazlanacağını görür gibiyim.' diyordu. Ben de bunun üzerine ona 'Ey Müminlerin Emiri! Onu kim boğazlayacak?' diye sordum. O: 'O bu ümmetin en lanetli kişisi boğazlayacaktır. Allah onun tövbesini kabul etmeyecek ve ruhunu kabz edecektir. Karnı şarapla dolu ve sarhoş bir hâldeyken Allah onun ruhunu kabz edecektir.' dedi. Züheyr der ki 'Bu sözler üzerine ağladım.' Ali bana 'Ağlama ey Züheyr! Takdir olunan şey gerçekleşecektir.' dedi."*

Sıffîn Vakasına Dönüş

Ali Medâin'in Sabatına gelinceye kadar yürüdü. Orada dihanların kendisine yönelip konaklaması için teklifte bulunduklarını gördü. Ancak Ali bunu kabul etmekten kaçındı ve şöyle dedi: *"Sizin memleketinizde konaklamamız bizim için uygun değildir."* Ardından Kısra'dan kalan yapılara yaklaşıncaya kadar yürüdü. Orada Cerîr b. Sehm b. Tarîf Temîmî adında bir adamın Kısra'dan kalan eserlere bakıp *"Yeller esiyor evlerinin mahallerine, sanki belirlenmiş bir vakitleri vardı da gelip geçtiler."* beytini terennüm ettiğini gördü. Bunun üzerine Ali (ra.) ona şöyle dedi: *"Yazıklar olsun sana! Keşke 'Onlar geride nice şeyler bıraktılar; bahçeler, çeşmeler, ekinler, güzel konaklar ve zevkü sefa sürdükleri nice nimetler! İşte böylece biz de onları başka bir topluma miras bıraktık. Gök ve yer onların ardından ağlamadı; onlara mühlet de verilmedi.'²¹⁰ ayetlerini okusaydın. Bunlar varisti ancak onlara va-* [555] *ris olundu. Onlar nimete şükretmediler. Böylece intikama maruz kaldılar ve dünyaları ellerinden alındı. Sizler de nimetlere nankör-lük etmeye kalkışmayınız ki intikamlara maruz kalmayasınız."*

Ali yürüyüşüne devam ederek Enbâr'a kadar ilerledi. Enbâr ahalisinin beygirlerini sürerek, yiyecek ve yem taşıyarak kendi-

lerini karşılamaya geldiklerini gördü. Ali (ra.): *“Yanınızda gördüğümüz bu hayvanlar nedir?”* diye sorunca onlar şöyle karşılık verdi: *“Ey Müminlerin Emiri! Bu bizim adetlerimizdir. Bununla ümerayı tazim ederiz. Bu beygirler de bizden sana hediyedir. Bu yiyecekler de sana ve Müslümanlara hazırladığımız yiyeceklerdir.”* Ali onlara: *“Bu hayvanlara gelince onları sizlerden alalım, sizin için kıymetlerini hesaplayalım ve haracınızdan düşelim. Hazırladığınız yemeklere gelince bunları ancak ücret karşılığında sizlerden kabul edebiliriz.”* dedi. Onlar: *“Ey Müminlerin Emiri! Senin ashabının arasında tanıdıklarımız vardır. Onlara bu yiyecekleri ve yemleri hediye edebilmemiz için bize izin ver.”* dediler. Ali: *“Bu size kalmış bir durum, sizi hediye vermekten engelleyemem. Ashabımı da ondan engelleyemem. Ancak ashabımdan bir kişi sizden gasp eseri olarak bir şey alacak olursa bunu bana haber verin. Selam ile.”* diye karşılık verdi.

Rahip ve Pınar Hadisesi

Ali (ra.) Enbâr'da iki gün kaldı. Üçüncü gün olunca insanları düz bir alanda yürüttü. İnsanlar susadılar ve suya ihtiyaç duyular. Manastırında ibadet eden bir rahiple karşılaştılar. Ali (ra.) ona yaklaşıp seslendi ve onun yanına vardı. Ali (ra.) ona *“Senin yakınlarında su içebileceğimiz bildiğin bir kuyu var mı?”* diye sordu. Rahip: *“Böyle bir kuyu bilmiyorum. Su bize iki fersah uzaklıktaki bir mesafeden getirilmektedir.”* dedi. Ali (ra.) onun yanından ayrılıp bir mevkiye doğru yöneldi. Onun etrafında döndü. Sonra da bir mekâna işaret edip *“Şurasını kazınız.”* dedi. Biraz kazınca altınla cilalanmış gibi sarı bir kaya ile karşılaştılar. Kayanın değirmen yolu üzerinde olduğunu gördüler. Onu ancak yüz kişi yerinden kaldıracıydı. Ali (ra.) *“O kayayı yerinden oynatınız. Su onun altındadır.”* dedi. İnsanlar kayanın üzerinde toplandılar, ancak onu yerinden deviremediler. Bunun üzerine Ali (ra.) atından indi. Sonra kayaya yaklaşıp dudaklarıyla ışıtılemeyecek düzeyde birtakım şeyler söyledi. Kayaya yaklaştı ve *“Bismillah.”* dedi. Sonra onu hareket ettirdi ve kaldırdı. Bir tarafa yuvarladı. İnsanlar bir su gözesiyle karşılaştılar. Ondan daha tatlısını, daha berrakını ve daha soğuşunu bundan önce görmemişlerdi. İnsanlara [556] *“Suya geliniz.”* diye nida edildi. İnsanlar pınarın başına geldiler. İçtiler, hayvanlarını suvardılar, kaplarını doldurdular. Diledikleri

kadar su taşıdılar. Ali daha sonra ilk söylediği sözün aynısı gibi ağzını hareket ettirerek kayayı taşıdı ve yerine yuvarladı.

Ardından yoluna devam etti. Geldikleri suyun başına konakladılar bir de baktılar ki su bozulmuş. Ali (ra.) ashabına *“Üzerine vardığımız suyun yerini aranızda bilen var mı?”* diye sorunca onlar: *“Evet, ey Müminlerin Emiri!”* dediler. Suyun bulunduğu noktaya doğru ayrıldılar. Kayanın yerini ne kadar aradılarsa da bulamadılar. Rahibin yanına gidip ona *“Ey Rahib!”* diye seslendiler. Rahip onların yanına varınca onlar: *“Şu manastırın yakınında olan bu su nerede?”* diye sordular. Rahip: *“Benim yakınlarımda su namına bir şey yok.”* diye karşılık verdi. Onlar: *“Elbette var. Hatta biz kendimiz ve sahibimiz o sudan içtik. O bizim için suyu çıkarttı ve biz de bu sudan içtik.”* dediler. Rahip: *“Vallahi şu manastır ancak o suyla inşa edildi. Ben bu manastırda falanca yıldan beridir ikamet etmekteyim. Ancak bu suyun yerinin neresi olduğunu bilmiyorum. O ‘rahuma pınarı’ denilen bir pınardır. Onu ancak bir nebi veya bir nebinin vasisi çıkartabilir. Bu sudan yetmiş peygamber ve yetmiş vasi içmiştir.”* dedi. Ali’nin ashabı Ali’nin (ra.) yanına dönüp bu olayı kendisine haber verdiler. Ali de sustu ve hiçbir şey söylemedi.

Bir Diğer Olay

Ali’nin ordusu bu menzilden hareketine devam ederek Heyt şehrine kadar yürüyüp orada konakladı. Oradan da Aktar denilen mevkiye kadar yürüdü. Ali burada bir mescit inşa etti. Mescit günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Ali ardından Fırat nehri boyunca şehirleri yararak geçti. Nihayet Cezîre yurduna çıktı. Oradan da Rakka’ya gitmek niyetiyle harekete geçti. Belih denilen mevkide, Belih nehrinin kenarında konakladı.

Rahibin Haberi ve Ali’nin Onun Manastırında Konaklaması

Burada konakladığı esnada yakınlarda bulunan manastırdaki bir rahip Ali’ye baktı. Ali (ra.) manastırın yakınında konaklamış idi. Ali’ye yönelerek ona eliyle selam verdi. Sonra da şöyle dedi: *“Ey Müminlerin Emiri! Yanımızda babalarımızdan miras olarak aldığımız bir kitap var. Belirttiklerine göre bu kitabı İsa b. Mer-yem (as.) yazmıştır. Onu sana arz edeyim mi?”* Ali (ra.): *“Evet, getir onu.”* dedi. Rahip manastıra döndü, yazıları neredeyse si-

[557] linmek üzere olan eski bir kitapla birlikte geldi. Ali o kitabı aldı, öptü, ardından rahibe geri vererek *"Onu bana oku."* dedi. Rahip de Ali'ye (ra.) okumaya başladı. Bir de baktı ki kitapta şöyle yazıyor: *"Bismillâhirrahmânirrahîm. O'nun takdirlerinden ve yazdıklarındandır ki ümmilerden kendilerine kitabı ve hikmeti öğretecek ve onlara doğru yola kılavuzluk edecek bir elçiye gönderecektir. O ne kaba, ne katı kalpli ne de çarşı pazarlarda bağırان bir kimsedir. Kötülüğe kötülükle karşılık vermez. Affeder ve bağışlar. Ümmeti yeryüzünün her bir noktasına inişinde ve dağlara çıkışta her durum ve koşulda Allah'a çok hamd eden, dilleri tesbih, takdis, tekbir ve tehlil ile ıslanan kimselerdir. Allah bütün hasımlarına karşı bu peygambere yardım edecektir. Allah onun ruhunu kabz ettikten sonra ümmeti ihtilafa düşecek, Allah'ın dilediği bir müddet bu şekilde kalacaklardır. Onun ümmetinden bir zat, bu nehrin kıyısından geçecektir. O marufu emreden, münkerden nehyeden, hak ile hükmeden, hüküm vermek hususunda rüşvet almayan bir kimsedir. Ölüm onun nazarında susuzluk üzerine su içmekten daha kolaydır. Gizlide Allah'tan (cc.) korkar, açıkta da O'na samimiyetle bağlıdır. Allah yolunda kınayıcının kınamasına da aldırış etmez. Kim bu peygamberi idrak edecek olursa ona iman etsin. Kim ona iman ederse onun mükâfatı Allah'ın hoşnutluğu ve cennettir. Kim o salih zatı idrak ederse ona yardım etsin. Çünkü Hatemü'l-Enbiya'nın vasisidir. Onun safında ölmek şehadettir."*

Ardından bu rahip Ali'ye yönelerek şöyle dedi: *"Ey Müminlerin Emiri! Ben seninle birlikte olacak ve sana isabet eden şey bana isabet etmedikçe senden ayrılmayacağım."* Bu sözler karşısında Ali (ra.) ağladı. Ardından şöyle dedi: *"Beni kendi katında iyilerin divanlarında anan Allah'a hamd olsun."* Rahip bundan sonra Ali ile birlikte yürümeye başladı. Sabah ve akşam yemeğini Ali ile birlikte yerdi. Nihayet Sıffin'e vardı. Rahib, Sıffin savaşında çarpışıp şehit düştü. Ali ashabına *"Onu arayınız."* dedi. İnsanlar onu aramaya başladılar ve buldular. Ali (ra.) onun cenaze namazını kıldırdı, onu defnetti ve onun için bağışlanma diledi. Sonra da *"Bu bizden, Ehl-i Beyttendir."* dedi.

Bir Diğer Konu

Ali (ra.) hareketine devam ederek Rakka'ya giriş yaptı. Rakka ehli o gün Osman taraftarıydı ve onlar kalben de Muâviye'ye eği-

limliyidiler. Ali'nin (ra.) atlı birliklerinin kendilerini kuşattıklarını görünce şehrin kapısını kapatıp kalede korunmaya çalıştılar.

Ali (ra.) Fırat nehrinin kıyısında konakladı. Ardından da Muâviye'ye şu mektubu yazdı: *'Allah'ın kulu ve Müminlerin Emiri Ali'den Muâviye b. Sahr'a! İmdi, Allah'ın vahyine inanan, tevili bilen, dinde derin kavrayış sahibi olan kulları vardır. Allah onların faziletini Kur'an-ı Azim'de açıklarken sizler o zaman Rasûlullah'ın [558] düşmanları idiniz. Kitabı yalanlıyor ve Müslümanlara karşı savaşmakta ittifak hâlindeydiniz. Nihayet Allah dinini üstün kılmayı, ümmetin bu dine isteyerek veya istemeyerek girmelerini murat etti. Kalp/akıl sahibi olan kimsenin onun emrini ve kadrini bil-memezlikten gelmesi, hududunu ve konumunu aşmaması gerekir. Ey Muâviye sen de biliyorsun ki bu işe en öncelikli olan, içlerinde Rasûlullah'a en yakın olanı, Kitabı en iyi bilen, İslam Dinine ilk gireni ve en çok cihat edenidir. Öyleyse kendisine döneceğiniz Allah'tan korkunuz. Hakkı batıla karıştırmayın. Allah'ın kullarının en hayırlısı bildikleriyle amel edenlerdir. Ben sizleri Allah'ın (cc.) Kitabına ve Peygamberi Muhammed'in (sav.) sünnetine davet ediyorum. Kabul ederseniz rüştünüze erişmiş ve payınızı almış olursunuz. Bundan kaçınacak olur ve tefrikada ısrar ederek ümmetin güç ve birliğini zayıflatırsanız Allah'tan uzaklaşmaktan ve Rabbinizin size karşı gazabı artırmamasından başka bir şey yapmamış olursunuz. Selam ile.'*

Muâviye buna şu mektupla karşılık verdi: *"İmdi, haset on kısım"dır. Bunların dokuz kısmı sende toplanmıştır. Bir kısmı ise diğer insanlardadır. Bunun sebebi şudur; bu ümmet içinde Hz. Peygamber'den (sav.) sonra bir kimseye ait hususlar olmamış olsun ki sen de ona haset etmemiş ve ona karşı sınırı aşmamış olasın. Biz bunu senin kızgın nazarından, hezeyan içerikli sözlerinden, derin ve yorgun nefes alış verişinden, temelsiz sözlerinden ve halifelere biat hususunda işi ağırdan almandan anladık. Serkeş devenin zorla götürülüşü gibi sen de biat etmek için götürüldün. Ayrıca senin karada ve denizde, dağda ve kumsalda Osman b. Affân'a yaptığını unutmuyacağım. Ya onları öldüreceksin veya ruhlarımız Allah'a kavuşacak. Selam ile."*

Ali (ra.) de ona şu cevabı yazdı: *"İmdi, halifelere kıskançlık duyduğum ve onlara karşı işi ağırdan aldığımı belirten mektubun*

bana ulaştı. Hasede gelince böyle bir şeyin olmasından Allah'a sığınırım. Onlara karşı ağırdan almama ve onların işlerinden hoşlanmama durumuna gelince bundan dolayı ne sana ne de başkasına mazeretimi sunacak değilim. Çünkü Rasûlullah (sav.) vefat edip de ümmet ihtilaf edince Kureyş 'Emir bizdendir.' demiş Ensâr da buna karşılık 'Aksine bizden olacak' demişti. Kureyş 'Muhammed bizdendir. Bizler yönetime sizlerden daha çok hak sahibiyiz.' demiş Ensâr da bu sebeple velayet ve yönetimi Kureyş'e teslim etmiş idi. Ensâr değil de Kureyş bu işi Muhammed ile hak etmiştir. Buna göre biz Ehl-i Beyt bu işe diğerlerinden daha çok hak sahibiyiz. Osman'a gelince o bildiğin şeyleri yaptı. İnsanlar da sana ulaşan [559] şeyleri ona yaptılar. Senin de bildiğin gibi ben o esnada bir köşeye çekilmiş idim. Osman'ın katillerine gelince ömrüme kasem olsun ki taşkınlığından ve muhalefetinden el çekmezsen onların çok yakında senin peşine düşeceklerini anlayacaksın. Onlar karada ve denizde senin onlarla karşılaşmak istemen için sana hiçbir zorluk çıkarmayacaklardır. İnsanlar Ebu Bekir'e biat ettikleri esnada baban Ebu Süfyân bana gelerek şöyle dedi: 'Kuşkusuz sen bu işe diğerlerinden daha çok hak sahibisin. Ben de senin muhaliflerine karşı sana destekçi olacağım. Dilersen İbn Ebu Kuhâfe'nin üzerine Medine'yi süvari ve piyade birlikleriyle doldururum.' Ben ise bunu kabul etmedim. Allah biliyor ki baban bu davranışta bulunmuştu. Ben ise İslam ehli arasına tefrika düşmesi korkusuyla bunu kabul etmekten kaçınmıştım. Babanın tanıdığı hakkımı kabul edecek olursan rûştüne erişmiş olursun. Eğer kaçınacak olursan ben seninle savaşmaya azmetmişim."

Bunun üzerine Muâviye ona şu cevabı yazdı: "İmdi, Allah (cc.) ilmiyle Muhammed Mustafa'yı (sav.) seçti. Onu vahyine emin, yarattıklarına elçi kıldı. Onun için de Muhâcirler ve Ensârdan ve müslümanların seçkinlerinden yardımcılar, vezirler ve dostlar seçti. Bunlarla onu destekledi. Onlar Allah elçisinin yanında faziletlerinin ölçüsüne ve İslam'daki konumlarına göre derece sahibi oldular. Ashabının en faziletlisi, Allah'a ve Rasûlüne (sav.) en içten bağlı olanı ondan sonraki Halifesi Ebu Bekr Sıddık, Halifenin halifesi Ömer b. Hattâb'dır. Üçüncüsü ise Osman b. Affân'dır. Sıddık ve Faruk'a gelince onlar vefat edip gidinceye kadar sen sürekli onlara buğz eden bir düşman oldun. Sonra da amcanın oğlu Osman b. Af-

fân'a en şiddetli bir şekilde sınırı aştın. Hâlbuki senin yükümlülüğün, Osman'ın, Rasûlullah'ın yakını ve damadı olmasından ötürü böyle bir şey yapmaman idi. Onunla akrabalık bağıını kestin. Güzel hasletlerini çirkin gösterdin, insanları onun başına öyle üşüştürdün ki develer bu iş için dört bir taraftan yollara çıkartıldı. Arab'ın atları ona doğru harekete geçirildi. Rasûlullah'ın (sav.) hareminded ona karşı silah kullanıldı. Senin bulunduğun semtte evinden yükselen naraları ve çığlıkları işittiğin hâlde öldürüldü. İnsanlar senin ona ne söz ne de eylem ile yardım ettiğini gördüler. Bütün içtenliğimle Allah'a yemin ederim ki eğer sen bu konuda ayakta dursaydın ve insanları ondan men etseydin insanlardan hiçbir kimse senden başkasına yönelmezdi. Ancak sen onun öldürülmesini istedin. Buna dair delil onun katillerinin kadrini yüceltmendir. Onlar senin destekçilerin, yardımcılarının, elin ve sırdaşların oldular. Ayrıca sen kendinin suçsuzluğunu ve Osman'ın kanından beri olduğunu iddia etmeye çalışıyorsun. Eğer doğru sözlü isen onları öldürmemiz için Osman'ın katillerini bize verirsin. Bizler de insanlar içinde sana en hızlı yönelenler oluruz. Eğer bunu yapacak olursan iş istediğin şekilde olur. Yoksa senin ve adamların için benim yanımda kılıçtan başka bir şey yok. Selam ile."

Ali (ra.) cevaben ona şu mektubu yazdı: "İmdi, Allah'ın, dini [560] için Peygamberi Muhammed'i (sav.) seçişine, desteklediği kimselele onu desteklemesine, vahiy ve hidayetle ona nimet verişine değindiğin mektubun elime ulaştı. Ona verdiği vadi yerine getiren, ona nusretini tamamlayan, ülkelerin hükümranlığını ona bağışlayan, onu kavminden olan inat ehline karşı üstün kılan, Allah'a hamd olsun. Ki onlar elçisine karşı saldırıya geçmiş, onu yalanlamış, düşmanlık ve hışım ile ona karşılık vermiş, onu yurtlarından çıkarmış, ona ve ashabına karşı ellerinden gelen hiçbir çabadan geri durmamışlardır. Nihayetinde onlar istemese de Allah'ın emri/dini üstün oldu. İnsanlar içinde ona karşı en şiddetli düşmanlık yapanlar -Allah'ın içlerinden koruduğu kimseler müstesna- onun en yakın ailesi ve kavminin içinde ona en yakın olanları idiler. Zaman bize senin şaşılacak ve tuhaf hâllerini gösterdi. Allah'ın Peygamberi Muhammed (sav.) ve hakkımızdaki sınamalarını bize haber vermeye başladı. Bununla sanki tereciye tere satan bir kimse gibi oldun. Ashabının en faziletlisinin, halifesi Sıddık ve Halifesinin ha-

lifesini Faruk olduğuna değinmektedir. Kuşkusuz onların İslam'daki konumları yücedir. Onların Allah sevgisi için başlarına gelen şeyler çok şiddetlidir. Allah o ikisini sevsin ve amellerine en güzel şekilde karşılık versin. Osman'ın hilafette üçüncü sırada olduğunu belirttin. Bunlar için bir fazilet belirtmektedir. Çünkü o seni görevinde bıraktı. Eğer bir eksiklik varsa bu yarık sana ulaşmaz. Sıddikten sana ne! O bizim arkadaşımızdır. Çünkü o bizim hakkımızı tasdik etti ve bizim dışımızdakilerin batılını yalanladı. Faruk'tan sana ne! O bizimle düşmanlarımızın arasını ayırdı. Osman'a gelince ise eğer o iyi bir kimseyse iyiliklere kat be kat fazlasıyla karşılık veren, günahlarını silen, yapılan iyiliğin sahibini övgü ile anan bir Rab ile karşılaşacaktır. Eğer günahkâr ise günahları bağışlayan bir Rabbe kavuşacaktır. Hiçbir günahın bağışlanması ona ağır gelmeyecektir. Ancak ey Hind'in oğlu! Bana şunu haber vermeni istiyorum, tuleka, tulekanın çocukları, ahzab ve ahzabın çocukları için ne vardır? Görünüşe göre ey insan kader ertelediğinden dolayı sen de geride kalıyorsun. Ancak Allah'ın (cc.) nimetiyle Peygamberimiz Muhammed'in (sav.) diğer bütün insanlardan üstün oluşu gibi biz de bütün Muhâcirlere üstün geldik. Allah'ın yolunda her birisinin kendisine has erdemi olan bir toplumun şehit düştüğünü görmüyor musun? Öyle ki amcası Hamza şehit düştüğünde ona 'Seyyidü's-Şüheda (şehitlerin efendisi)' denildi. Hz. Peygamber (sav.) onun cenaze namazını yetmiş tekbirle kıldı. Kendi eliyle onu kabre koydu. Kendisine has erdemleri olan bir grubun ise Allah yolunda elleri kesildi. Kardeşim Cafer'in eli kesildi ve ona 'Tayyar, cennettedir.' denildi. Görmez misin ki bizim cahilimiziin cahiliyedeki konumu açık olduğu gibi Müslümanımızın da Müslümanlığındaki yüceliği açıktır. Öyle ki amcam Abbâs b. Abdülmuttalib, Ebu Tâlib'e şöyle der:

'Ey Ebu Tâlib onlardan adaleti kabul etme, onlar adaletli davransalar da biz engel olur ve zulmederiz.

[561] *Kavmimiz bize karşı insafla hareket etmekten kaçındılar, oysa sen insafla davrandın. Sağ tarafımızda bahadır kimseler kan akıtmakta.*

Bizler onları terk ettik. Bundan sonra da diğer insanlar arasında hürmet sahibi kimseleri helal saymaya kalkışmadık.'

Eğer Allah kişinin kendi kendisini temize çıkarmasını nehyetmemiş olsaydı müminlerin kalplerinin bildiği ve kulaklarının duymakla sevinecekleri birçok fazileti söylerdim. Ey Hind'in oğlu kendini bırak, çok konuşan kadın boşanır. Bizler Rabbimizin lütuflarıyız. İnsanların hepsine karşı da bizim lütuflarımız vardır. Onlarla hemhal olmamız bizim şerefimize mani olmaz. Sizler böyle değilken böyle bir şerefe erişmeye nasıl kalkışırsınız? Mişkat ve Zeytune bizden iken melun ağaç sizden. Hâşim b. Abdümenaf bizden iken, Ahlaf'ın köpeği Ümeyye sizden. Şeybetü'l-Hamd Abdülmuttalib bizden iken kezzabü'l-mukezzib (yalancı ve yalancılayan) sizden. Allah'ın aslanı bizden iken Allah Rasûlünün (sav.) (Medine'den -çev-) kovduğu sizden, cennette uçan Cafer bizden iken İslam'ın ve sünnetin düşmanı sizden, şeksiz şüphesiz âlemlerin kadınlarının hanımefendisi bizden iken cehenneme odun taşıyıcı olan kadın sizden. Rasûlullah'a (sav.) damat ve kızı Fâtima'nın kocası olmam şeref, izzet ve övünç olarak bana yeter. Osman'ın katillerini sana teslim etmemi istiyorsun. Ne bunu isteme hakkı sana aittir ne de onları sana vermem gibi bir sorumluluğum vardır. Ben bunu ancak Osman'ın varislerine ve çocuklarına veririm. Onlar babalarının kanını talep etmeye senden daha çok önceliklidirler. Eğer sen Osman'ın kanını talep etmek hususunda daha çok kuvvetli olduğunu düşünüyorsan Muhâcirler ve Ensârın girdiği biatin altına gir. O topluluğu benim huzurumda dava et ki ben seni de onları da Allah'ın (cc.) Kitabına ve Peygamberi Muhammed'in (sav.) sünnetine havale edeyim. Benim ve ashabım için yanında kılıçtan başka bir şey olmadığını söylüyorsun. Ey Ciğerler yiyen kadının oğlu! İsti'bârından sonra beni güldürdün. Abdülmuttaliboğulları ile ne zaman karşılaştın? Gizli emelleri olan ve yalnızlığından dolayı ulaşamayacağı şeye yaklaşmak olan kimse seni talep eder. Sana düşen ok temrenini kardeşin, dayın, deden, annenin amcası ve seleflerinde tanıdığın kimselelerin kılıçlarına karşı uyanık tutmandır. Eğer felaket senin üzerine dönerse dinin azimetleri ve kitabın hükmü seni koparıp parçalar. Eğer bizim başımıza tez zamanda bir şey gelecekse zararı yok. Bizler Rabbimize döneceğiz. Selam Allah'ın salih kullarının üzerine olsun." Bu mektup Muâviye'nin eline ulaşmış da o, mektubu okuyunca endişeye kapıldı. Ali'ye ne cevap vereceğini bilemedi. Ona şu beyitleri yazdı:

Benimle Kays arasında kınamalara gerek kalmadı. Ancak karna mızrak darbesi ve boyunların vurulmasının dışında.

Ali (ra.) ise ona şu mektubu yazdı: *"Rasûlüm! Sen sevdiğini hidayete erdirmezsin; bilakis, Allah dilediğine hidayet verir ve hidayete girecek olanları en iyi O bilir."*²¹¹

[562] **Hişâm ile Yaşlı**

Hişâm b. Abdülmelik ile Bir Yaşlının Haberi ve Ümeyyeoğulları Hakkındaki Sözleri

Hişâm b. Abdülmelik bir gün Şamın kırsal alanında gezintiye çıkmış, avlandığı esnada yolun ortasında parlak bir toz görmüştü. Hişâm maiyetindekilere *"Yerinizde durup bekleyiniz. Ben sizin yanınıza dönünceye kadar içinizden hiçbir kimse benim peşime düşmesin."* dedi. Hişâm daha sonra toz bulutuna doğru harekete geçti. Şam şehirlerinden birisinden gelen bir kervan ile karşılaştı. Kervanda zeytinyağı ve Kufe'ye götürülmek üzere Şam emtialarından birtakım metalar vardı. Kervanda Kufe ahalisinden güzel görünümlü bir yaşlı da vardı. Yaşlı adamın kendisiyle birlikte genç hizmetkârları -ki bunlar onun oğullarıydı- da bulunmaktaydı. Hişâm ile birlikte ise kölesi Rebî bulunmaktaydı. Hişâm onlara selam verdi. Onlar da selamını aldılar. Ancak Hişâm'ı da tanımıyorlardı. Hişâm yaşlı adama yönelerek şöyle dedi: *"Kimlerdensin ve menşein neresidir?"* Yaşlı: *"Menşeime gelince Kufe'dir. Nereden olduğuma gelince bunu neden soruyorsun. Vallahi Arab'ın en yücesinden olsam dahi bu sana yarar sağlamaz. Arab'ın en alt tabakasından olsam bu da sana zarar vermez."* dedi. Hişâm: *"Vallahi ey ihtiyar, öyle zannediyorum ki sen utandığından dolayı nesebini gizliyorsun."* dedi. Bu sözler karşısında ihtiyar adam güldü. Ardından şöyle dedi: *"Bre adam! Bu ancak senin zannındır. Ben, kendim hakkımda sana bilgi verecek olursam öğrendiğin şeylere karşı kendi cinsinin ve nesebinin alçaklığından dolayı kendisini benden uzak tutmaya çalışan kimselerden olmayı Allah'tan (cc.) isteyeceğini ümit ediyorum. Yüzünün çirkinliği, gözlerinin şaşılığı, hilkatinin kalıntısı ve dilinin tutukluğu bu konuda senin hakkında beni böyle konuşmaya itti. Benim kimlerden olduğumu sana haber vereyim. Çünkü ancak bundan dolayı kaçındım. Ben Ha-*

kemden bir adamım. Annem Selûl kabilesindendir. Bizler bugün Akel'in halefiiyiz." Hişâm: *"Ey ihtiyar! Allah'ın seni müptela kıldığı bu şeyden afixeti dileriz. Sende toplananlar asla hiçbir kimsede toplanmış değildir."* dedi. İhtiyar adam: *"Neden böyle diyorsun? Nesebine ilişkin bilgimle seni nitelendirecek olursam bize mensup olan kimselerden olmayı Allah'tan isteyeceğini ümit ediyorum. Sen kimsin ey adam?"* diye sorunca Hişâm: *"Ben Kureyş'ten bir adamım."* dedi. Yaşlı adam: *"Kureyş çoktur. İçlerinde yıldızı parlak olan olduğu gibi payı düşük olanlar da vardır. Buna göre kim olduğunu söyle."* diye sorunca Hişâm: *"Vallahi ben Kureyş'in en üstünlerinden, en temiz ve en seçkinlerindirim. Ben ödülleri ulaşılabilen ve eserleri idrak edilemeyen Ümeyyeoğullarından bir adamım."* dedi. Yaşlı adam: *"Merhaba sana ey Benî Ümeyyeli kardeş. Kâbe'nin Rabbine and olsun ki tasama teselli oldun, sıkıntıını giderdin. Sizler vallahi ey Benî Ümeyye! Cahiliyye döneminde ticarete faizli muamele yapar, İslam'da ise taharet ehline isyan ederdiniz. Efendiniz merkep, emiriniz ise despottur. Kırktan az olunca intikam alamazsınız. İntikamınıza da ulaştınız ve Rasûlullah'ın şehadetiyle cehennem ehlinde oldunuz. Adamlarınız nesebe ait ayıplarda kıvrınmaktadır. Kadınlarınız ise varlıkların kadınlarına karşı bir süprüntüdür. Sizden ağlayan hastalarına ağlar. Sizden yüce olanlar ise kovulmuşları barındırır. Geriye kalan talihli hayırlılarınız ise yakınlarını sahabeye tercih eder ve malı necip insanlardan engeller. Bedir savaşında sancak sahibi olan sizdendir. Kusurlar sahibi Ebû'l-Laine de sizdendir. Sahr b. Harb [563] de sizdendir. O Cahiliyye döneminde çokça içki içerek ve Rasûlullah'a (sav.) karşı kâfirleri teşhiz ederdi. Müslüman olduğunda da düşük bir münafıktı. Bütün kötülüklerde öndeydi. Oğlu Muâviye'ye ise Rasûlullah (sav.) yedi defa lanet etti. Rasûlullah'ın bedduasının ona erişmesiyle de Allah (cc.) onu (dininden) yedi defa men etti. Putlara ibadet etmeye teşvik etmesinden ötürü babasını İslam'dan men etti. Ayrıca babasına gönderdiği şiirde şöyle diyordu:*

'Ey Sahr! İtaati isteme zira biz rüsvay olduk. Bedirden sonra paramparça olduk.

Dayım, dedem ve üçüncüleri olan annemin amcası. Kişi Hanzala Mehdidir bizim için kan akıtılmıştır.

Bizim boynumuza astığın şeye dayanma. Mekke'de kadınlar utanç ve korkudan dolayı dehşete düştüler.

Ölüm kadınların bizim için söz söylemesinden daha kolaydır. İbn Harb'in oğlu falanca boğazda korkudan yalnız kaldı...

Ayrıca Muâviye bunun dışında Hz. Peygamber'e (sav.) düşmanlık yaptı, vasi ile savaştı. Ziyâd'ı nesebine ilhak etti. Düşük ve fasık oğlunu veliaht yaptı. Her bir sünnetin yerine bir bidat çıkardı. Oğlu Yezîd'in kan dökmesi için geniş bir alan açtı. Seyyidü's-Şüheda Hamza'nın kabrini tekrar açtı. Düşmanlık ve hınç eseri olarak kabrine su akıttı. Muâviye, lanetli ve ayyaş Ziyâd b. Ubeyd'i Ebu Süfyan'ın nesebine ilhak etti. Onu süs takınan ve başörtüsünü giyen kadınlarına yaklaştırdı. Hâlbuki Hz. Peygamber (sav.) 'Çocuk yatağa aittir; zânîye de taş vardır.' buyurduğu hâlde Hz. Peygamber'in (sav.) sözünü bir tarafa attı ve Ziyâd b. Ubeyd ile iftihar etti. Onu Ali b. Ebî Tâlib'in başına musallat etti ve kötü akıbetlerden korkmadı. Rasûlullah'ın (sav.) Kureys'ten ve sair Arap kabilelerinden sürdüğü Ukbe b. Ebî Muayt da sizdendir. Haseb sahibi Ali onun boynunu vurdu. Onu öldürmekle Kureys arasından sizlere ar elbiselerini giydirdi. Onların ruhlarını cehenneme gönderdi. Siz de onun aranızdaki nesebini kabul ettiniz ve onu evlendirdiniz. O Safûriye ehlinde kaba saba bir adamdır ki onu kendinize kattınız. Oğlu Velit'e içkiden dolayı had vuruldu. Velit sabah namazını dört rekât olarak kıldırdı. Allah'ın mescitlerinde sarhoş hâlde bulundu. Hiyanet ve hile ehline yakın davrandı. Allah onu kendi kitabında fasık olarak isimlendirdi. Onu münafık olarak cehennemden en alt tabakasına koydu. Ey Benî Ümeyyeli, hayyas lakaplı Hakem b. Ebî'l-Âs da sizdendir. Rasûlullah (sav.) ona lanet ettikten sonra onu Medine'den sürmüştür. Onu ikinci kez lanetlemiştir. İyileri gasp eden, facirlerden yardım alan, seçkinleri küçümseyen Abdülmelik de sizdendir. Haccâc onun iyiliklerinin en faziletlisidir. Hile ve zulüm onun kötülüklerinin en düşüğüdür. Ayrıca onun oğulları İslam'ın cebbar hükümdarlarıdır. Yönetimde lanetli ve despot kimselerin oğullarıdır. Süleymân, Velit ve Hişâm onlardandır. Ondan önce de Yezîd vardı. Biz onlardan hiçbirisini doğru ve güzel bir sözle anmayız. Onlar için lanetin zirvesi vardır. Onlar hain ve dalavereci kimseler olup Allah'ın evine taş ve pislik attılar. Bundan önce de iyi kimseleri öldürdüler. Ciğer yiyen kadın sizin kadınlarınızındandır. O, fesadı izhar eden, kocasını doğru yoldan engelleyen bir kadındı. Küfür, bozgunculuk ve inada davet etti. Uhud Savaşında def çalan ve çığırkanlık yapan, arkasını dönüp kaçanlara yaklaşıp ve

şarkı söyleyerek onları savaşa teşvik eden kadınlardandı. Ey Benî Ümeyyeli adam sizler Kur'an'da geçen melun ağaçsınız. Bunu ne bir insan ne de bir cin inkâr edebilir. Ne de iman ehlinde hiçbir kimse. İlkiniz basit, ortancanız düşük, şerefliiniz alçak, sonuncunuz ise günahkârdır.

Agâh ol ey Ümeyyeli kardeş al bunu, bu hususta kalbinde bir dağlama meydana gelir.

Bundan sonra asla böbürlenme! Sizin için isimle anılacak bir övünç bırakmadım."

Yaşlı adam yoluna devam edip kervanına katıldı. Hişâm ise ne diyeceğini bilemez bir şekilde şaşkın bir hâlde kalakaldı. Ardından hizmetkârına yönelerek şöyle dedi: *"Yazıklar olsun sana ey Rebî! Bugün bu ihtiyar adam karşısında bir sınamaya tabi tutulduk. Vallahi dünya üzerime karanlık gibi çöktü. Öyle ki sanki hiçbir şey görmediğimi sanıyorum. Onun sözünden hiçbir şey aklında kaldı mı?"* Rebî: *"Ey Müminlerin Emiri! Vallahi ben de aklım başımda olmadan şaşkın bir şekilde kalakaldım. Eğer heybetin olmasaydı defalarca ona kılıçla saldırmaya yeltenirdim. Nerede kaldı ki onun dediklerini ezberleyeyim."* diye karşılık verdi. Hişâm: *"Ancak ben vallahi sözlerini ezberledim. Onun sözlerini ezberlediğini bilseydim kuşkusuz senin boynunu vururdum."* dedi.

Hişâm daha sonra ashabının yanına döndü. İhtiyar adamı bulup öldürmeleri için atlı birliklerini gönderdi. İhtiyar adam ise tam bir dahi idi. Konuştuğu kişinin Hişâm b. Abdülmelik olduğu düşüncesi kalbine geldi. Söylediği sözlerden korktu ve arandığını düşünerek ihtiyatlı davrandı. Yolunu değiştirip Benî Kilâb'ın kuyusuna uğrayarak çölde yol aldı. Hişâm'ın adamları onu ne kadar aradılarsa da bulamadılar. Hişâm nihayet Kufe'ye giriş yaptı. İhtiyar adamı öldürme fırsatını kaçırdığından dolayı sürekli hayıflanıp durdu. Rebî şöyle diyordu: *"Vallahi yaşlı adamın sözlerinden hiçbir şeyi söylemedim. Ben onu ezberlemiştim. Hişâm ölünceye kadar da hiçbir kimseye bu olayı anlatmadım."*

Bir Diğer Olay

Ali Rakka ahalisini davet ederek şöyle dedi: *"Muâviye ile savaşabilmem amacıyla ben ve ashabımın Fırat'tan geçebilmesi için Fırat'ın üzerinde bir köprü kurun."* Onlar ise bunu kabul etmek-

ten kaçındılar. Ali (ra.) onların kalplerinin Muâviye ile birlikte olduğunu anladı. Onları terk edip ashabına şöyle nida etti: *"Menbicden geçebilmemiz için nehrin üzerine bir köprü kurup yolumuza devam edelim."*

[565] Bunun üzerine Eşter Rakka ahalisinin üzerine öfkeli bir hâlde yürüdü ve şöyle dedi: *"Vallahi ey Rakka ahalisi! Müminlerin Emiri için bir köprü kurmazsanız sizler için kılıcımı sıyracak, adamlarınızı öldürecek ve mallarınızı alacağım."* Rakka ahalisi bu sözleri işitince birbirlerine şöyle dediler: *"Eşter! Vallahi o söylediklerini yerine getirir."* Ali b. Ebî Tâlib'in arkasından bineklerine binip onu geri döndürdüler ve şöyle dediler: *"Dön ey Müminlerin Emiri! Bizler senin için bir köprü kuracağız."* Bu söz karşısından Ali Rakka'ya döndü. Rakkalılar Ali için Fırat'ın üzerinde bir köprü inşa ettiler. Ali ashabına *"Gemilere bininiz."* diye nida etti. İnsanlar gemilere bindiler. Bütün yükler karşıya geçti. İnsanların hepsi de nehrin karşı tarafına geçtiler. Ali ise bin kişilik süvari birliği ile diğer kıyıda durmaktaydı. O, insanların en sonuncusu olarak karşı kıyıya geçti.

Muaviye'nin, Askerlerini Savaşa Teşvik Etmesi

Bu durum Muâviye'ye ulaştınca o, Şam ehline nida edip onları bir araya topladı. Sonra da şöyle dedi: *"Ey insanlar! Biliyor musunuz kim sizinle karşılaşmaya geliyor? Vallahi siyah aslan, savaşta daima önüne bakan şecaat sahibi Ali b. Ebî Tâlib sizinle vuruşmaya geliyor. Şerefsahibi şerefini savunan, din sahibi ve dini için vuruşan size baskın yapmayı ümit eden köpek sahipleri gibi Irak ehlinin yılanları da onunla birliktedir. Vallahi o Ensârî zırhı, Hemdân'ı kılıcı, Abdülkays'ı mızrağı ve diğer kabileleri de mızrak uçları olarak kullanarak üzerinize gelmiştir. Eğer sabrı istiyorsanız işte bu vakit sabır vaktidir."*

Nebhân b. Hakem ayağa fırlayarak şöyle dedi: *"Ey Muâviye! Vallahi ben Cemel Savaşında ölmek için çok çabaladım. Ancak ölmedim. İlahî takdir bunu kabul etmekten kaçındı. Vallahi eğer Ali'yi görececek olursam ya onu öldürmek için bütün çabamı ortaya koyacağım ya da nihayetinde ben öleceğim. Sen bizi onunla savaşmak için davet ettin. Onlar bizi seninle kendileri arasına koydular. İstedigini bize emret ve istemediklerini de bize yasakla."*

Ardından Havşeb zu'z-Zuleym ayağa kalkarak şöyle dedi: “Ey Muâviye! Vallahi biz sana yardım ediyor ve senin için de öfkeleniyor değiliz. Biz ancak Şam’ı savunuyoruz. Atlı birlikler atlı birliklere, piyadeler de piyadelere karşı savaşsın. Ali ve beraberindekiler seni korkutmasın. Ona ve ashabına ait olan şeyler benim kanaatime göre ancak tek bir hamleliktir. Onların topluluklarını dağıt, düzenlerini yok et.” Ardından Ebü'l-Aver Sülemî ayağa kalkarak şöyle dedi: “Ey Muâviye! Bizler Osman’ın öldürülmesini görseydik ve onun katillerini bizzat tanısaydık kuşkusuz bu konuda kuşku içinde bulunmazdık. Ancak bizler gaip olan bir konuda seni tasdik ediyoruz. Selam ile.” Ardından Şam ehlinin şairi ayağa kalkarak [566] onları savaşa tahrik etmeye başladı. Şu beyitle başlayan bir şiir söyledi:

Ey Muâviye Şam’da öyle bir topluluk vardır ki, canlarını ve mallarını feda ederler.

Ali’nin (ra.) Ashabı ile Savaşa İstekli olan Şamlılar

Ali Fırat nehrinin kıyısına Rakka şehrinin karşısında konakladı. Bu konaklama haberi Muâviye’ye ulaşınca o, Ebü'l-Aver es-Sülemî’yi çağırdı. Komutasına Şam ehlinen oluşan kalabalık bir birlik verdi. Sonra da şöyle dedi: “Bu orduyla Ali’ye tarafyürü. Umulur ki o bizim üzerimize varmadan sen onunla bir çatışma yaşarsın.” Ebü'l-Aver Ali ile karşılaşmayı isteyen Şam ehlinen bir grup ile harekete geçti. Bu durum Ali’ye ulaştı. Ali, Ziyâd b. Nadr ile Şureyh b. Hânî’yi çağırdı. Her ikisinin komutasına bir birlik verdi. Onları öncü birlik olarak Ebü'l-Aver’e doğru gönderdi. Ziyâd ile Şureyh, Şam ehlinin olduğu yere ulaşıncaya kadar yürüdüler. Karşılarında büyük bir ordu görünce çarpışmadılar ve Ali’ye bu durumu haber veren bir elçi gönderdiler.

Ali, Eşter Nehaî’yi çağırarak şöyle dedi: “Ey Mâlik! Ziyâd b. Nadr ve Şureyh b. Hânî Şam ehlinen oluşan yoğun bir birliğe komuta eden Ebü'l-Aver ile karşılaştıklarını bildiren bir elçiyi bana gönderdiler. Elçi gönderdiğim ordunun adım atmayıp bekledikleri bilgisini bana verdi. Ashabının imdadına yetiş imdadına! Şam ordusuyla karşılaşacak olursan onlar savaşa başlamadıkça sen savaşa başlama. Ayrıca onları davet et, tekrar tekrar mazeretini sun. Eğer istediğin şeye icabet edecek olurlarsa bundan dolayı Allah’a hamd olsun. Yok! Savaş diye diretecek olurlarsa onlara karşı

Allah'tan (cc.) yardım talep et. Ciddiyet ve kararlılık ile onlarla karşılaş. Bana haberini gönder. İnşallah yaptıkların ve durumun hakkında beni bilgilendir. Selam ile."

Eşter sert bir ordu ile harekete geçti. O gün Hâşim b. Utbe b. Ebî Vakkâs da Mâlik ile birlikteydi. Nihayet onlara ulaştı. Ebü'l-Aver Irak ehlinin ordusuna bakınca ashabına *"Şu köpeklerin üzerine saldırınız."* diye haykırdı. Şamlılar Iraklılara saldırdı. Çok şiddetli bir şekilde savaştılar. Eşter ashabına *"Yazıklar olsun size! Bana Muâviye'nin kendisiyle bize karşı savaştığı şu Ebü'l-Aver'i gösteriniz."* dedi. Ashabı: *"Doru atının tepesinin üzerinde durmaktadır."* dediler. Eşter adamlarından Sinân b. Mâlik Nehaî'ye şöyle dedi: *"Ebü'l-Aver'e git ve onu mübarezeye davet et."* Sinân: *"Seninle mi benimle mi mübareze edecek?"* diye ona sorunca Eşter: *"Onunla mübarezeye girişmeni emretsem yapar mısın?"* diye sordu. Sinân: *"Evet. Kendisinden başka ilah olmayana yemin olsun ki eğer sen bana bu kılıcımla onların saflarına dalmamı emretsen seni benden hoşnut kılacak bir şekilde onlarla vuruşuncaya kadar (istediğini yaparım)!"* diye karşılık verdi.

Eşter: *"Ey Kardeşimin oğlu! Vallahi sana olan rağbetim arttı. Ama hayır sana onunla mübarezede bulunmanı emretmedim. Benimle mübarezede bulunması için kendisini davet etmeni sana emrettim. Çünkü o ancak dişli olan denk ve şeref sahibi kimselerle mübarezeye çıkar. Hamd olsun sen denk kimselerdensin ve şeref ehliyorsun. Ancak henüz gençsin. Ben biliyorum ki o gençlerle mübarezede bulunmaz. Ona git ve benimle mübarezede bulunmaya kendisini davet et."*

Genç Şamlılara doğru yöneldi. Onların karargâhının karşısında durup şöyle dedi: *"Ben bir elçiyim, bana eziyet etmeyiniz."* Şamlılar ona: *"Sana eman verilmiştir. Gel de dilediğini söyle."* dediler. Genç Ebü'l-Aver'e yönelerek şöyle dedi: *"Eşter seni kendisiyle mübarezeye davet ediyor."* Ebü'l-Aver bir süre sustu. Sonra şöyle dedi: *"Eşter'in hafifliği ve kötü görüşü onu Osman b. Affân'a saldırıya sevk etti. Osman'a olan iftiraları onun iyiliklerini çirkinleştiriyor ve düşmanlığını gösteriyor. Ayrıca hafifliği ve kötü görüşünün bir diğer göstergesi de Osman'ın üzerine gidip meskeninde onu öldürmesidir. Benden ayrıl. Onunla mübarezede bulunmamın bir gereği yoktur."*

Bunun üzerine Sinân şöyle dedi: “*Sen konuştun. Beni dinle sana anlatayım.*” Ebü'l-Aver: “*Senin cevabına ihtiyacım yok. Geldiğin yere geri dön.*” dedi. Sinân Eşter'in yanına dönerek aralarında geçen diyalogu ona haber verdi. Eşter tebessüm etti ve şöyle dedi: “*O kendi menfaatini düşünmüştür. Eğer o benimle mübareze edecek olsaydı kuşkusuz onun ellerini yarardım. Ancak onlara saldırmaz.*” Iraklılar Şamlılara saldırdı. O gün akşama kadar büyük bir çarpışma vuku buldu. Seher yüzünü gösterince Ebü'l-Aver'in adamları hezimete uğradı. Muâviye'ye doğru harekete geçtiler. Ona meydana gelen olayı anlattı. Muâviye: “*Iraklıların savaşını nasıl gördün?*” diye sorunca Ebü'l-Aver: “*Ey Muâviye! Hiçbir şey [568] sorma, tehlike büyük!*” dedikten sonra şu recezi okumaya başladı:

Savaşın çetin ve şiddetli bir hâli vardır. Onların arasında cengâver bir kumandanı vardır.

Zulmeden ve canavarlaşanı cezalandıran ve mızrakla savunan bir kumandandır o;

Bir an için zafiyet meydana gelirse o hiç aldırmadan bütün gücüyle hasmına hamle yapar.

Bir Diğer Konu

Ali (ra.) daha sonra bulunduğu yerden yola çıktı ve önünde de Hür b. Sehm b. Tarîf seyrediyor ve şu beyitleri dile getiriyordu:

Ey atım, seyreyle ve Şam'a yönel. Ovaları ve dağları aştıkça aş.

İmama muhalefet edenlerle savaş. Bu sene dilerim ki düşmanla karşılaşırız.

Ümeyyeoğulları rezilleriyle karşılaşsak da isyan edenle efendileri öldürsek!

Ali'nin askerleri ve ashabı Şam ehline yaklaştı. Muâviye atların yanında develerin de dizilmiş olduğunu görünce Amr b. Âs'a yönelerek şöyle dedi: “*Ey Ebu Abdullah! Ebü'l-Hasan atları develerin yanına dizeceğini söylemişti. İşte sözünü yerine getirmiştir.*” Amr b. Âs: “*Doğru söyledin ey Muâviye! Onunla karşılaşmak için kemerlerini sıkıca bağla. Çünkü sen onun nasıl kuşattığını biliyorsun vallahi! Şam ehli bütünüyle onun karşısında duracak olsa, o da tek başına olsa onun kalbine ne bir korku düşer ne de bir endişe.*” diye karşılık verdi. Muâviye: “*Doğru söyledin. Ancak onun da maiyetinde adamlar var, bizim de yanımızda adamlar var.*”

Muâviye daha sonra şu recezi şöyledi:

Sizlere dişlerini gösteren kişi geldi. Arin'in aslanı ashabıyla geldi.

Bir kılıç gibi kınından çektiğinde, zaman bize ne getirecekse getirsin artık.

- [569] Ali (ra.) hicretin 38. yılının Muharrem ayının tam ortasında garnizonunu kurdu ve ağırlıklarını indirdi. Muâviye de ashabına Fırat kıyısına konaklamalarını, Ali ve ashabı ile su arasına girip bir perde olmalarını emretti. Su almaya giden köleler efendilerinin yanına dönüp bu durumu onlara haber verdiler. İnsanlar da bu durumu Ali'ye haber vermek üzere harekete geçtiler.

DİZİN

A

- Abbâd b. Bişr 45
Abbâd b. Bişr Ensârî 45
Abbâs b. Abdülmuttalib 244, 590
Abbâs b. Mirdâs 100, 101, 102, 104, 105, 106, 107
Abbâs b. Şerîk Absî 568
Abbâsî 14, 16
Abdullah b. Abbâs 352, 363, 436, 498, 514, 517, 530, 571, 572
Abdullah b. Abdurrahman b. Avvâm 460, 461
Abdullah b. Abdüşems 128
Abdullah b. Âmir 364, 365, 366, 368, 369, 399, 419, 420, 450, 451, 478, 480, 481, 482, 484, 486
Abdullah b. Âmir b. Küreyz 364, 365, 399, 419, 450, 478, 482
Abdullah b. Avf Hanzelî 367
Abdullah b. Bişr Mâzinî 380
Abdullah b. Büdeyl 341, 570
Abdullah b. Ebî Rebîa 460
Abdullah b. Ebî Süfyan 385
Abdullah b. er-Rukyye 505
Abdullah b. Hâbis 177
Abdullah b. Halef 508, 513, 516
Abdullah b. Halit b. Üseyd b. Ebî'l-As b. Ümeyye 400
Abdullah b. Hazf 53, 56
Abdullah b. Hukeym b. Hizâm 492
Abdullah b. Kays el-Ezdf 236
Abdullah b. Kurt es-Sumâlî 99, 167, 199
Abdullah b. Kurt Ezdf 225
Abdullah b. Mersed 149
Abdullah b. Mesleme Temîmî 407
Abdullah b. Mesûd 297, 425, 446
Abdullah b. Mutemir 568
Abdullah b. Neşel 509
Abdullah b. Ömer 133, 358, 442, 444, 445, 460, 473, 483, 555, 556, 557
Abdullah b. Sa'd 384, 385, 386, 387, 389, 390, 391, 392, 400, 420, 444, 445, 446
Abdullah b. Sa'îd b. Sadî 270
Abdullah b. Selâm 454, 455
Abdullah b. Sırrî 505, 506
Abdullah b. Tufeyl Bukâî 421
Abdullah b. Vehb b. Zema b. Esved 462
Abdullah b. Yezid 46
Abdullah b. Zübeyr 388, 440, 485, 488, 489, 492, 497, 498, 512, 513
Abdurrahman b. Attâb b. Üseyd 492, 510
Abdurrahman b. Avf 93, 316, 352, 353, 355, 357, 360, 361, 362, 399, 400, 520
Abdurrahman b. Azreb Eşarî 383
Abdurrahman b. Ebî Bekir 388, 431, 432, 465, 572
Abdurrahman b. Ganem Ezdf 547, 548
Abdurrahman b. Ganem Sumâlî 264
Abdurrahman b. Halit 524, 537, 544, 565
Abdurrahman b. Hanbel Cumahî 123, 462, 463, 469
Abdurrahman b. Hâris 440, 518
Abdurrahman b. Huneyş 413, 414, 415
Abdurrahman b. Mihraz Huthamî 75
Abdurrahman b. Muâz 262
Abdurrahman b. Muhammed 83
Abdurrahman b. Mülcem 472
Abdurrahman b. Semüre 368, 370
Abdurrahman b. Surad Tenûhî 513, 519
Abdülkays 521
Abdülkaysoğulları 50, 51, 52, 53, 56
Abdülmelik b. Mervân 83
Abdülmesîh 89, 90, 91
Abdülmesîh b. Amr b. Hayyân b. Bakîle Nesâî 89
Abdülmuttalib 519
Abdülmuttaliboğulları 591
Abdümenafıoğulları 485
Abede b. Ubeyd Sülemî 381
Acem 84, 89, 90, 91, 230, 235, 292, 295, 304, 313, 314, 318, 322, 323, 327, 329, 331, 333, 338, 339, 342, 389, 468, 519
Âdem (as.) 120, 121, 158, 203
Adiy b. Abdüllâhoğulları 364

- Adiy b. Avf 62
 Adiy b. Hâtem 27, 28, 414, 499, 512, 539, 568, 569
 Adiy b. Ka'boğulları 357
 Aff b. Madîkerib 64
 Ağvâs günü 175
 Ahnefb. Kays 307, 366, 369, 370, 407, 488, 493, 533, 534, 571
 Ahnes b. Kays Atekl 472
 Ahvâz 230, 241, 292, 294, 302, 313, 339, 341
 Ahzâb 43, 300, 459
 Âişe (ra.) 138, 358, 359, 414, 455, 456, 469, 470, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 494, 495, 496, 498, 499, 500, 501, 503, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 522, 533, 557
 Âiz b. Hamele Zührî 417, 430
 Akîle 312
 Akkâ 286, 377, 385, 386
 Akra 97, 369
 Akruha' 40
 Ala b. Hadramî 53, 54, 55, 56, 57, 58
 Ali b. Caşş İclî 174, 181
 Âl-i Ebî Muayt 426
 Ali (Hz.) 16, 17, 20, 71, 83, 111, 150, 240, 244, 245, 296, 308, 317, 318, 319, 336, 347, 352, 353, 357, 358, 361, 362, 388, 400, 405, 406, 407, 409, 410, 412, 424, 428, 431, 436, 444, 445, 447, 448, 451, 457, 459, 464, 466, 468, 470, 471, 472, 473, 474, 478, 481, 482, 483, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 497, 498, 502, 505, 507, 508, 514, 515, 520, 521, 525, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 534, 536, 537, 538, 539, 541, 546, 547, 548, 549, 550, 552, 553, 554, 556, 559, 560, 561, 574, 575, 578, 582, 594, 596
 Âl-i Numân 89
 Âl-i Zebîd 220
 Alkame b. Kays b. Yezîd en-Nehaî 407
 Alkame b. Udeys Belvî 439, 446
 Amevâs 259
 Âmid 281
 Âmir b. Bûkeyr Adevî 41
 Âmir b. Cerrah 97, 163, 168, 185, 186, 192, 198, 243
 Âmir b. Sasaağulları 25
 Âmir b. Şeddâd Ezdî 507
 Âmir b. Tufeyl 25, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 108, 128
 Ammâr b. Yâsir 41, 297, 298, 299, 310, 314, 315, 337, 349, 402, 403, 406, 408, 409, 410, 426, 438, 441, 442, 446, 473, 474, 477, 489, 490, 491, 499, 507, 508, 511, 513, 520, 550, 564, 567, 569, 579
 Amrade 65
 Amr b. Âs 30, 31, 94, 114, 115, 116, 117, 129, 152, 153, 185, 195, 202, 248, 260, 261, 264, 265, 287, 288, 289, 291, 292, 350, 385, 386, 388, 400, 425, 443, 451, 539, 542, 543, 544, 546, 548, 553, 554, 555, 556, 565, 566, 599
 Amr b. Curmûz 502
 Amr b. Diâme 103
 Amr b. Ebî Hanne Vedâî 430
 Amr b. Hamîk Huzâî 421, 477, 499, 511, 512, 539, 570
 Amr b. Huzeym 194, 195
 Amr b. Madîkerib 102, 103, 151, 170, 174, 176, 177, 181, 182, 183, 219, 220, 229, 230, 232, 233, 325, 326, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 335
 Amr b. Saîd 167, 169
 Amr b. Şehm 49
 Amr b. Yesribî 507, 508
 Amr b. Yezîd b. Verka 446
 Amuriyye 188, 201
 Aneze kabilesi 422, 531
 Antakya 97, 98, 99, 119, 141, 184, 187, 190, 192, 211
 Antere b. Şeddâd 100, 101, 102, 103, 105, 106, 107
 Anûş 121
 Anzî 310, 311, 312, 422, 423, 424
 Arap Hristiyanlar 130
 Araplar 38, 56, 61, 84, 88, 92, 100, 141, 146, 147, 170, 181, 187, 189, 190, 225, 240, 247, 313, 340, 343, 392, 479, 501, 540, 541, 560
 Arfece b. Abdullah 62, 77
 As b. Münebbih 220
 Asfar b. Kays Hârisî 417
 Asfaroğulları 93, 94, 112, 157, 200, 201
 Âsım b. Amr Temimî 151, 170, 173

- Âsım b. Cevvâl Yerbûî 228
 Âsım b. Zûrâre Temîmî 151
 Askalân 285, 286
 aşere-i mübeşşere 92, 218
 Aver Hemdânî 417, 582
 Avf b. Katan 511
 Avf b. Miczee 304, 305
 Avvâm b. Abdüşems 231
 Aynü't-Temr 92, 430
 Azerbaycan 146, 174, 313, 314, 375, 376, 530, 532, 533
 Azîb 430, 431
- B**
 Baalbek 129, 152, 153, 154, 188, 206
 Bab 373, 374, 573
 Bâbü'l-Ecreb 29
 Bâhilî 303, 370, 371, 373, 374, 375, 380, 381, 492
 Bahreyn 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 58
 Bahreynliler 50, 58
 Bakîû'l-Garkad 466, 469
 Bankiya 91, 147
 Barselûmâ 147
 Basra 74, 85, 88, 292, 294, 298, 302, 305, 309, 310, 311, 313, 317, 318, 319, 320, 321, 325, 327, 336, 337, 341, 346, 349, 364, 365, 366, 399, 419, 420, 430, 438, 439, 444, 450, 451, 457, 478, 480, 481, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 491, 492, 493, 497, 498, 503, 505, 508, 510, 513, 514, 518, 519, 520, 521, 528, 529, 530, 533, 534, 535, 536, 537, 539, 560, 561, 562, 571, 582
 Basralılar 309, 311, 321, 336, 364, 465, 480
 Batha 61
 Baver 367
 Becîle 72, 151, 230, 231, 234, 235, 238, 303, 472
 Bedîl b. Verkâ Huzâî 479
 Bedir 25, 43, 151, 182, 214, 246, 440, 456, 475, 498, 503, 516, 535, 552, 563, 570, 572, 593
 Beherzâd 333
 Behrâm 174, 300
 Bekr b. Vâil 50, 51, 52, 53, 55, 56, 123, 300, 341, 519
 Belâzürî 14
 Belencer 374
- Belh 347, 369, 370
 Belkâ 129, 159, 160, 161, 179, 180, 188
 Bendevân 174
 Bendûh b. Seyâkûs 344
 Benî Abes 103, 104
 Benî Abs 526, 527
 Benî Adiy 66, 519
 Benî Âkil 66
 Benî Âmir 31
 Benî Amr 104, 500
 Benî Atik b. Ezd 102
 Benî Bekr Arapları 88
 Benî Bekr b. Vail 58
 Benî Cebile 66
 Benî Cefne 29
 Benî Cüzâm 250
 Benî Dabbe 506, 511, 512, 514, 519
 Benî Erkam 67
 Benî Esed 23, 25, 26, 27, 28, 29, 32, 176
 Benî Gaylân 103
 Benî Hanîfe 35, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 54, 55, 87
 Benî Hanzala 519
 Benî Hâris 79, 545
 Benî Hâsim 61, 451, 561, 562
 Benî Hicr 66, 67
 Benî Himyer 66, 67, 79
 Benî Hind 66, 67
 Benî Hüzeyl 446
 Benî Kilâb 24, 595
 Benî Kuşeyr 60
 Benî Mahzûm 446
 Benî Mâzin 511
 Ben-i Mudaroğulları 332
 Benî Muğîre 37
 Benî Mürre 66, 69
 Benî Müzeyne 279
 Benî Nâciye 497, 519
 Benî Sa'd 55, 533, 534
 Benî Sâide Sakîfesi 15, 19, 20
 Benî Süleym 23, 24, 104, 301
 Benî Şeybân 84
 Benî Tağleb 124, 126
 Benî Temîm 32, 33, 54, 55, 61, 62, 177, 359, 489, 490, 502, 534
 Benî Ümeyye 475, 593
 Benî Zebîd 332
 Benî Zekvân 24

Benî Zühel b. Muâviye 62
 Berâ b. Azib 298, 299
 Berâ b. Mâlik 40, 42, 300
 Beraka 288, 292
 Berber 288
 Berberîler 291
 Bestâm b. Amr 332
 Beşîr b. Abdullah 43
 Beşîr b. Sa'd Ensârî el-Aver 21
 Betül-i Tâhire 582
 Beyda bnt. Abdülmuttalib b. Hâşim b.
 Abdimenâf 364
 Beytül'l-Makdis 188, 195, 241, 242,
 243, 247, 248, 275
 bidat 234, 402, 421, 428, 433, 487,
 594
 Bilâl 110, 111, 246, 407
 Bilâl b. Mâlik 407
 Bîlkân 373
 Bişr b. Ervât 389
 Bişr b. Münkiz Hemedânî 298
 Bişr b. Sevr İclî 123
 Bizans 15
 Borân 146
 Buheyrican 324
 Buhtunnasr 296
 Bukeyr b. Humrân Ahmerî 426
 Bukeyr b. Şeddâh 322, 323
 Busra 129
 Busr b. Ertât 276, 277, 547, 565
 Buşenk 367
 Buzâha 27
 Bûzân 297, 328
 Bükeyr b. Abdullah 224
 Bükeyr b. Humrân Ahmerî 425
 Bûtâh 32, 33, 36

C

Câbân 145, 146
 Câbir b. Mezîd Ezdî 511
 Câbir b. Târik 232
 Câbiye 122, 134, 142, 246
 Ca'de b. Hübeyre b. Ebî Vehb Mahzûmî
 479, 522
 Cafer b. Muhammed 358, 543
 Cahiliyye 175, 219, 253, 442, 593
 Cârûd b. Muallâ Abdî 52
 Cebele 66, 117, 118, 119, 122, 208,
 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258,
 259, 459
 Cebele b. Amr es-Sâidî 459

Cebele b. Eyhem 117, 122, 208, 252,
 253, 258
 Cebine 97
 Cebrâîl 25, 27, 28, 35
 Cebr b. Kaşam 67, 69, 79
 Cefne 29, 58, 70, 252, 259
 Cefne b. Kutayre es-Sekûnî 70
 Celûlâ 183, 184, 229, 231, 234, 235,
 239, 301, 313, 315, 339
 Cemel 16, 480, 488, 489, 494, 497,
 500, 503, 504, 505, 506, 507, 508,
 509, 510, 511, 518, 519, 520, 522,
 523, 533, 568, 596
 Cenâde b. Ebî Ümeyye 382, 398
 Ceraa 429, 430
 Cercîn 389, 390, 391
 Cercîs 196, 226, 389
 Cerîr 72, 85, 91, 92, 128, 149, 150,
 151, 170, 174, 175, 181, 220, 221,
 229, 230, 231, 233, 236, 238, 297,
 298, 299, 303, 304, 310, 325, 333,
 338, 340, 341, 407, 525, 530, 531,
 532, 534, 535, 536, 537, 538, 539,
 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550,
 551, 583
 Cerîr b. Abdullah 72, 91, 92, 128, 149,
 151, 170, 174, 175, 181, 229, 230,
 231, 233, 236, 238, 297, 298, 299,
 303, 310, 325, 333, 338, 340, 407,
 525, 530, 531, 532, 534, 536, 539,
 544, 547, 548, 549, 550
 Cerzân 373
 Ceûne b. Mersed Esedi 23
 Cezam 216
 Cezîre 57, 84, 188, 189, 197, 268, 269,
 270, 271, 274, 281, 282, 283, 370,
 400, 523, 524, 585
 Cial b. Useyd Sekâsikî 212
 Cibâl 523
 cihad 56, 86, 92, 94, 96, 99, 110, 111,
 131, 144, 173, 203, 204, 218, 235,
 239, 247, 264, 266, 352
 Cisar Savaşı 230
 Cumey' b. Haysem Kindî 472
 Curvân kapısı 271
 Cuvâsâ 52, 55
 Cübeyr b. Mutim 45, 46, 466
 Cübeyr b. Nüfeyr Hadramî 379
 Cüheyne 472, 487, 499
 Cündeb b. Cünâdeyim 404
 Cündeb b. Yezîd Mucâşî 492

Cündeb b. Zühayr Ezdî 417, 499

Cüneyd b. Müslim Ezdî 343

Cürcân 348

Cüzcenân 369

D

Dabbe b. Mihsan Anzî 310

Dabbeoğulları 492, 506

Dabbî 170, 174, 175, 182, 229, 492,
507, 509, 511, 514

Dâd b. Fernâz 339

Dahhâk b. Kays 115, 266, 523, 524,
547

Dahhâk b. Süfyan el-Kilâbî 24

Damdam 103

Dâmiğân 313, 348

Dânyâl 296, 297

Darü'l-İmare 488

Darya 140

Daver b. Ezdihan 338

Dâzuveyh b. Ferhân 91, 92

Debâ ehli 72, 73

Derrâce 216

Deskere 184, 321

Destebi 337

Devs kabilesi 220

Deylem 338, 340, 348, 571

Deyr-i Halit 129

Deyrül-Cemâcim 83

Dımaşk 97, 117, 122, 129, 130, 131,
134, 135, 136, 139, 140, 141, 142,
152, 153, 154, 169, 188, 192, 193,
194, 206, 242, 246, 257, 266, 267,
268, 269, 377, 565

Dımaşklılar 131, 141

Dırâr b. el-Evz 23

Dırâr b. Ezver 89

Dicle 170, 183, 184

Dîrcân 190, 219

Diyarbakır 281

E

Ebân b. Saîd b. As 133

Ebcer b. Buceyr 57

Ebdia b. Mâlik 63

Ebtahî 61

Ebu Amr Yezîd b. Verkâ Huzâî 439

Ebu Bekir (Hz.) 15, 1619, 23, 28, 48,
53, 58, 59, 60, 67, 81, 97, 108,
109, 115, 122, 127, 136, 139, 214,
216, 270

Ebu Bürde b. Avf Ezdî 522

Ebu Cehil b. Hişâm 41, 113

Ebu Cehm b. Huzeyfe 465

Ebu Dücâne 43, 44

Ebu Eyyûb el-Ensârî 71, 479

Ebu Eyyûb Halit b. Zeyd 445, 467

Ebu Hüreyre 222, 246

Ebu Katâde 34, 600

Ebu Kurra Kindî 67, 69, 79

Ebu'l-Cuayd 247

Ebu Lülüe 351, 352, 354, 355

Ebu Mesûd Ukbe b. Amr 572

Ebu Mihcen 148, 178, 179, 180, 181,
326

Ebu Muhammed Ahmed b. A'sem Kufî
520

Ebu Mûsâ 292, 293, 294, 295, 296,
297, 298, 299, 300, 301, 302, 303,
304, 305, 306, 307, 308, 309, 310,
311, 312, 313, 321, 341, 342, 343,
346, 349, 364, 435, 436, 471, 490,
579

Ebu Saîd Hudrî 87

Ebu Süfyan 215, 221, 222, 224, 284,
419, 456, 561, 580, 588, 594

Ebu Şimr Kindî 67, 69, 79

Ebu Ubeyd b. Mesud Sekaî 144, 150,
230, 326

Ebu Ubeyde Abdî 505

Ebu Ubeyde b. Cerrâh 22, 93, 97, 98,
99, 109, 110, 112, 113, 114, 116,
117, 122, 123, 127, 128, 130, 132,
139, 142, 152, 154, 155, 162, 164,
165, 169, 174, 182, 184, 185, 186,
187, 190, 192, 194, 195, 198, 200,
201, 202, 210, 228, 229, 241, 242,
243, 259, 260, 261, 265, 322, 354

Ebu Ümâme Bâhilî 380, 381

Ebu Yakûb İshâk b. Yûsuf Fezârî 518

Ebu Zer 403, 404, 405, 406, 407, 408,
409, 410, 426, 446

Ebü'd-Derdâ 246, 379, 380, 381

Ebü'l-Âsoğulları 404, 405

Ebü'l-Aver 115, 547, 560, 565, 597,
598, 599

Ebü'l-Cerbâ 493

Ebü'l-Fasîl 28

Ebü'l-Heysem b. Teyyihân 467, 498

Ebü'l-Mevt 176

Ebü'l-Münzir Hişâm b. Muhammed b.
Sâib 518

Ebû'l-Yakazân 349, 402, 403
 Ebza'a 65
 Ecnadeyn 130, 131, 133, 188, 206
 Ehl-i Beyt 60, 62, 433, 441, 455
 ehl-i kitap 203
 Ehveyh 168
 emanname 39, 58, 66, 79, 80, 81, 82,
 186, 243, 247, 271, 281, 295, 299,
 304, 306, 312, 334, 366, 367, 400,
 511
 Emevîler 16, 474
 Enbâr 124, 241, 583, 584
 Enes b. Mâlik 40, 42, 298, 307
 en-Necâşî 545, 549
 Ensâr 15, 20, 21, 22, 25, 26, 32, 33,
 36, 37, 38, 39, 43, 44, 45, 49, 52,
 53, 55, 58, 59, 62, 63, 66, 69, 70,
 86, 88, 91, 93, 113, 143, 145, 149,
 150, 151, 168, 216, 236, 239, 244,
 245, 253, 254, 269, 307, 315, 316,
 317, 346, 459, 464, 465, 467, 468,
 469, 471, 472, 473, 489, 497, 531,
 532, 548, 553, 562, 566, 569, 588
 Erbed Fezârî 529
 Erkamlılar 69
 Ermenistan 146, 189, 197, 370, 372,
 373, 374, 375, 376
 Ermeniyye 188
 Errân 373
 Ervâd 398
 Esedoğulları 23, 26, 27
 esirler 29
 Eslem 99
 Eslem b. Selâme 511
 Esvar 366, 367
 Esved Bahterî 510
 Esved b. Yezîd b. Kays en-Nehaî 407
 Eşas b. Kays 58, 59, 61, 64, 66, 67, 68,
 69, 70, 72, 74, 75, 76, 77, 78, 79,
 80, 81, 82, 83, 256, 325, 359, 376,
 530, 532, 533
 Eşter 227, 266, 281, 408, 414, 415,
 416, 417, 418, 419, 426, 428, 429,
 430, 431, 432, 433, 435, 436, 439,
 462, 472, 473, 477, 507, 510, 512,
 521, 523, 524, 529, 535, 539, 550,
 551, 596, 597, 598, 599
 Ezd 13, 14, 16, 99, 100, 102, 107, 114,
 128, 218, 219, 227, 344, 457, 507,
 510, 511, 519
 Ezdliler 216, 219, 222

F

Fars 51, 52, 53, 84, 143, 144, 146,
 157, 159, 170, 183, 235, 292, 293,
 297, 303, 313, 324, 326, 328, 329,
 333, 340, 341, 342, 343, 344, 346,
 365, 366, 400
 Farşlılar 32, 52, 55, 56, 58, 84, 85,
 142, 147, 148, 149, 151, 174, 175,
 176, 181, 182, 183, 229, 230, 231,
 234, 236, 273, 294, 300, 303, 304,
 306, 315, 325, 326, 328, 329, 331,
 332, 333, 334, 338, 344
 Fars Meliki Kisrâ 51, 53, 84
 Fâryâb 367, 368
 Fâtma b. Esed b. Hâşim 554
 Fâtma b. Kays 359
 Fâtma bnt. Rasûlullah 495
 Fazl b. Abbâs b. Utbe b. Ebî Leheb 483
 Fâzûsfân 341, 342
 Fergana 347
 Ferhendâd 338, 340
 Fethu'l-Fütûh 16
 fey 48, 169, 186, 196, 252, 307, 336,
 415, 494
 Fezâre 28, 29, 32, 253, 529
 Fezâreoğulları 28
 Fırat 124, 147, 149, 170, 182, 241,
 280, 431, 565, 576, 580, 585, 587,
 595, 596, 597, 600
 Fihl 152, 154, 163, 164, 168, 169,
 188, 206
 Filistin 96, 97, 129, 130, 152, 153,
 154, 164, 191, 206, 252, 259, 291,
 386, 400, 452, 539, 542
 Fîrûz 175, 176, 230, 314, 351
 fitne 16, 405
 Fiylân 373
 Fucâe 23, 24
 Furât b. Hayyân İclî 151, 170
 Fuşenç 367
G
 ganimet 29, 100, 236, 340
 Gatafân 28, 29, 32
 Gaylân b. Hıraşa 36
 Gazze 285
 Gıfâr kabilesi 99, 446
 Gıyâs b. Harmele el-Âmirî 216
 Guta 117, 130, 131, 257

H

- Habîb b. Mesleme** 266, 370, 371, 372, 374, 375
Habîb b. Yesâf Ensârî 496
Hâbis b. Sa'd 528, 547
Habur 280
Haccâc b. [Amr b.] Gaziyye 427, 459, 461, 464, 465, 467, 512, 525
Haccâc b. Huzeyme 476
Hadramevt 58, 59, 63, 65, 67, 72, 73, 74, 76, 216, 219, 220
Hafsa bnt. Ömer b. Hattâb 495
Hakem b. Ebî'l-Âs 400, 437, 438, 594
Hakîm b. Hizâm 466, 469
Halep 97, 128, 187
Halit b. Saîd 94, 129, 131
Halit b. Vellit 15, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 44, 46, 47, 48, 49, 50, 54, 63, 85, 86, 87, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 140, 142, 152, 153, 154, 161, 165, 166, 167, 185, 196, 202, 204, 208, 210, 215, 216, 217, 218, 222, 223, 224, 226, 227, 228, 265, 524, 537, 544, 565, 600
Hamza b. Mâlik 547
Hamza b. Sinân Esedî 430
Hanfeşîş b. Amr 67, 75, 78
Hanıkayn 313
Hânî b. Hânî b. Ubeyd Mezheci 512
Hânî b. Urve Mezheci 539
Hanîfeoğulları 39, 54
Hanıkayn 234, 235, 239, 315
Hanzala b. Rebî 568
Hanzala b. Zeyd Hayl 339
Harezmi 347
Haribe 488
Hârîce b. Salt Temîmî 407
Hâricî isyanları 16
Hâris Aver 571
Hâris b. Abdullâh Aver Hemdânî 417
Hâris b. Ehtem 36
Hâris b. Hakem 389, 400
Hâris b. Hişâm 41, 113, 114, 115
Hâris b. Muâviye 62
Hâris b. Neccâr 43
Hârîse b. Kudâme Sadî 480
Hârîse b. Sürâka 60, 61, 64
Hâris Sedûsi 128
Harnak 89, 90
Harran 278, 279, 523, 524
Harşel b. Ziyâd 104
Hârûnürreşîd 14
Hasam 216, 239
Hasamî 239, 240, 323
Hasan (ra.) 406, 459, 460, 490, 491, 497, 523
Hassân b. Mahdûc 414
Hassân b. Sâbit 38, 49, 68, 257, 258, 464, 465, 469, 473, 526
Hâşim b. Abdümenaf 591
Hâşim b. Mirkâl 223
Hâşim b. Utbe 99, 108, 109, 110, 166, 182, 229, 230, 234, 471, 598
Hâşimoğulları 20, 348, 349, 363, 472, 483, 515
Hâtem b. Bükeyr Bâhilî 492
Haveb 485, 488
Havlân 216, 219, 220
Havle bnt. Evzer 221
Havle bnt. Saleb Ensârî 221
Havrân 122, 130
Havşeb zu'z-Zuleym 547, 560, 597
hayalî kıssalar 16
Hazremiyye 428, 458
Hehânîl b. Fîrûz 314
Helkâm b. Hâris 100, 102, 103, 104, 110
Helkâm b. Hâris Atekî 183
Helkâm b. Hâris Ezdî 109
Hemdân 99, 216, 471, 514, 553, 596
Hemedân 174, 530, 531, 571
Hemezân 313, 314, 322, 338, 340, 341
Herakliyyus 96, 97, 99, 112, 116, 117, 119, 120, 121, 122, 126, 132, 134, 141, 152, 158, 168, 184, 187, 188, 189, 190, 192, 195, 206, 211, 212, 226, 229, 254, 255, 258, 266, 270, 273, 286, 318, 378, 384, 385, 386, 387, 394
Herât 367
Herem b. Hayyân Abdî 576
Hevvâre 291
Heysem b. Mecme Âmirî 491
Hezarmerd 342
Hırasa b. Salebe Dabbî 511
Hibâr b. Süfyân Ezdî 133
Hicâz 84, 123, 124, 144, 250, 471, 478, 481, 491, 492, 527, 536, 539, 546, 560, 561, 562, 566

Hicr 66, 67, 97, 421, 499, 570, 571
 hicret 21
 Hilâl b. Alkame Ukaylî 182
 Hilâl b. Vekî Dârimî 492
 Himyer 66, 67, 79, 216, 220, 289
 Himyerliler 214
 Hind bnt. Utbe 221
 Hire 89, 124, 430
 Hişâm b. Abdülmelik 592, 595
 Hişâm b. As 117, 118, 119, 120, 121, 122, 133
 Hişâm b. Ebrehe Nehaî 472
 Hişâm b. Utbe 229, 413, 414
 Hişâm b. Velit b. Muğîre Mahzûmî 403
 Horâsân 341, 344, 346, 347, 349, 365, 366, 369, 370, 400, 479, 523
 Hristiyan 99, 117, 131, 163, 189, 190, 208, 252, 254, 275, 351, 354
 Hucr b. Adiy 229, 233
 Hukeym b. Cebele 439, 550
 Hulefâ-yi Râşidîn 15
 Hulvân 235, 236, 238, 239, 297, 310, 315, 321, 322, 338, 339, 340, 430
 Humeyra 488
 Humus 97, 129, 173, 184, 185, 186, 187, 188, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 206, 228, 283, 380, 547, 551, 552
 Huneyn 108, 380
 Hurkûs Nemrî 124
 Hurşîd 174, 300
 Hurzâd b. Hüzmûz 314
 Husayn b. Numeyr Sekûnî 547
 Huseym b. Abdullah Sülemî 151
 Hutam b. Dubay'a 57, 58
 Hutatû'l-Mehalibe 74
 Huzaa 341
 Huzeyfe b. Mihsan 72, 73
 Huzeyfe b. Yemân 254, 298, 299, 325, 327, 328, 331, 375, 433, 435, 436, 440, 527
 Huzeyme b. Sâbit 20, 467, 482, 494, 512
 Hüzmûzân b. Anûşîrvân 230
 Hüzmûzdân 235, 236, 297, 300, 301, 304, 305, 306, 307, 308, 309
 Hüzmûzd b. Dârân 331, 332
 Hür b. Sehm b. Tarîf 599
 Hüseyin (ra.) 83, 406

İ-İ

Irak 32, 84, 85, 86, 87, 89, 92, 122, 123, 124, 127, 142, 144, 145, 147, 149, 150, 151, 152, 157, 169, 216, 229, 234, 282, 296, 315, 320, 400, 404, 406, 415, 416, 419, 435, 478, 479, 481, 523, 528, 529, 537, 542, 549, 553, 559, 560, 561, 565, 566, 596, 598
 Iraklılar 372, 373, 599
 İsfahân 313, 333, 334, 340, 341, 342, 343, 571
 İstahr 341, 342, 343, 344, 346, 365, 366
 İbâne bnt. Cerîr Himyerliyye 221
 İbn Abbâs 352, 353, 356, 436, 456, 514, 515, 516, 572, 573, 580, 581, 582
 İbn Âsım Minkarî Temîmî 54
 İbn Bakîle 89
 İbn Ebî Ecniha 167
 İbn Ebî Kuhâfe 25, 60
 İbn Hazm Ensârî 460
 İbn Mesûd 426
 İbn Mihsan Esedi 25
 İbn Ümmi Kilâb 469
 İbnü'z-Zübeyr 485, 497, 513
 İbrâhîm b. Hârise eş-Şeybânî 170, 174, 181, 235
 İbrâhîm (Hz.) 21, 121
 içki 178
 İfrikiye 291, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 396, 400
 İkrime b. Ebî Cehil 71, 72, 73, 74, 76, 77, 78, 79, 113, 114, 115
 İlal 27, 28
 İlbâ b. Heysem 507, 508
 İlya 242, 243, 246
 imamet 35
 İmrân b. Husayn 294
 İmruülkays 59
 İncil 118, 122, 203, 273, 354
 irtidat 23, 49, 50, 51, 53, 54, 55, 63
 İsa b. Meryem 122, 159, 200, 201, 203, 217, 237, 581, 582, 585
 İsfahân 174, 314
 İsfendehân 314
 İskenderiye 288, 291
 isnad 16
 İsrailoğulları 248, 273, 296, 437, 455
 isyancılar 456

İyâz b. Ganem 212, 269, 270, 271,
273, 274, 275, 276, 277, 278, 280,
282, 283

İyâz b. Halîl Ezdî 472

K

Ka'b b. Cuayl 561, 562

Ka'b b. Mâlik Erhabî 430

Ka'b b. Süver 498, 507, 510

Ka'b b. Ubeyde 421, 422, 423, 424,
425, 426, 427

Kâbe 82, 213, 253, 395, 593

Kabil 368, 369

Kabisa 429, 430, 468

Ka'b Manastırı 580

Kabû'l-Ahbâr 247

Kâdisiye 170, 173, 174, 176, 178, 179,
182, 184, 233, 236, 239, 313, 321,
322, 332, 339

KafDağı 347

kâfir gruplar 84

Kahtân 103

Kahtânîler 13

Ka'ka' b. Amr b. Dabbî 182

Ka'ka' b. Amr Temimî 216

Kanâtur 190, 196

Kanber 451

Kanfalân 135

Karâkir 124

Karmâsîn 321, 322

Kâsım b. Velit 240

Kasr-ı Ahnef 370

Kasr-ı Ebyâz 320, 321

Kasr-ı Şîrîn 234, 235

Kâşân 174, 313, 314, 329, 334, 340,
341

Katîf 58

Katîre Sekûnî 75

Kavmes 348

Kaysariyye 188, 195, 266, 268, 285

Kays b. Âsım 55, 57, 84

Kays b. Hatîm Ensârî 429

Kays b. Hübeyre 95, 109, 166, 196,
216, 219, 220, 223, 322, 329

Kays b. Sa'd b. Ubâde 528, 566, 567

Kays-ı Aylân 68, 332

Kays-ı Aylânoğulları 527

Kays-ı Gaylân 24, 100, 103

Keftâr 338

Kenâdbek 366, 367

Kerbelâ 16, 580, 581, 582

Kesîr b. Abdullâh Hârisî 447

Kesîr b. Şihâb Hârisî 424

Kevatil 126

Keysûn b. Seleme Cühenî 472

kezzabû'l-mukezzib 591

Kıbrıs 286, 287, 288, 377, 378, 379,
380, 381, 382

Kıptîler 386

Kırkısiyya 280

kırtas 426

Kıysâriye 393, 394, 397

Kinâne 216, 431, 439, 445, 446, 447,
463, 477

Kinâne b. Bîşr Tecîbî 439, 445, 446,
447

Kinde 14, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64,
65, 66, 67, 68, 72, 75, 77, 78, 79,
80, 82, 83, 300, 532, 548, 553

Kindeliler 58, 59, 63, 65, 67, 69, 70,
72, 78, 80

Kirâm b. Hadramî Mâlikî 421

Kirmân 313, 314, 342, 344, 346, 366,
400

Kisrâ 51, 52, 53, 58, 84, 90, 91, 142,
144, 145, 146, 147, 231, 270

Konstantin 384, 385, 386, 387, 394

Konstantiniye 188, 211, 212, 254,
286, 392, 393, 394

Köprü Savaşı 15, 147

Kubâ Mescidi 21

Kubûru's-Şüheda 323

Kudâa 216

Kufe 84, 85, 88, 89, 240, 241, 297,
298, 300, 305, 309, 310, 311, 314,
315, 317, 318, 319, 320, 321, 322,
325, 336, 337, 349, 350, 351, 371,
400, 411, 412, 413, 414, 415, 416,
417, 419, 420, 421, 423, 424, 425,
426, 427, 428, 429, 430, 431, 432,
434, 435, 436, 438, 439, 444, 450,
451, 462, 470, 471, 478, 481, 489,
490, 491, 492, 497, 498, 505, 510,
514, 519, 520, 521, 524, 525, 527,
528, 530, 532, 533, 534, 536, 539,
541, 548, 552, 553, 560, 566, 572,
573, 576, 578, 579, 592, 595

Kufeliler 300, 309, 314, 321, 336, 371,
372, 412, 424, 430, 467, 491, 573

Kuha 430

Kum 174, 313, 314, 334, 338, 340,
341

Kunfalân 140, 142
 Kureyş 20, 21, 25, 35, 51, 61, 72, 112,
 239, 350, 364, 365, 370, 415, 440,
 495, 498, 536, 537, 540, 544, 556,
 558, 562, 588, 593, 594
 Kureyşî 61
 Kureyşoğulları 357
 Kureyza Gazası 82
 Kurra b. Hübeyre 25, 30, 31
 Kusayoğulları 469
 Küçük Rüstem 231
 küfür ehli 74, 314
 Kümeyl b. Ziyâd 417, 434
 Kürr nehri 373

L

Lahm 216
 Lat 102, 103, 104, 105
 Laûb bnt. Mâlik b. Âsım 221
 Lebnâ bnt. Cerîr Himyerî 220
 Lehvane 188
 Lekez 373
 Lerdâvud b. Ederkerd 329, 330
 Livâte 291
 Luveybe 291
 Lübede 291, 292

M

Mağîle 291
 Mağrib 291
 Mâhân 189, 190, 195, 196, 200, 201,
 202, 204, 205, 206, 208, 209, 210,
 211, 212, 214, 215, 217, 219, 223,
 224, 225, 226, 227, 228, 523
 Maheveyh 368
 Mâhik b. Şâhik 365
 Mâhîn 341, 479
 Mahmûd b. Zekkâr 323, 324
 Mahzûmoğulları 50, 403, 409, 410
 Makıl b. Kays Riyâhî 421
 Mâlik 148
 Mâlik b. Aclân 467
 Mâlik b. Evs 385
 Mâlik b. Habîb Yerbûî 421, 522, 568,
 571
 Mâlik b. Hâris 408, 418, 428, 429,
 431, 432, 512
 Mâlik b. Hübeyre Kindî 546
 Mâlik b. Nüveyre 32, 33, 34, 35, 50
 Mâlik Eşter 227, 281, 431, 598
 Ma'n b. Adiy el-Ensârî 21

Ma'n b. Yezîd 115
 Manuşehr b. Hürmüzdân 235, 236
 Mariye 252
 Masebezân 236, 334
 Matar b. Fidda 145
 Mâzerân 322
 Mâzinoğulları 365
 Mecâşi b. Mesûd Sülemî 492
 Mecâşi b. Mesûd Temîmî 511
 Mecâşi kabilesi 503
 Mecmâ b. Cârîye 452
 Mecûsî 351
 Mecûsîlik 342
 Medâin 170, 182, 183, 184, 234, 235,
 239, 240, 313, 314, 315, 321, 339,
 430, 583
 Medâinî 14
 Medine 20, 23, 25, 29, 30, 31, 39, 47,
 48, 53, 63, 70, 71, 74, 82, 91, 95,
 97, 110, 111, 112, 114, 115, 116,
 143, 145, 149, 150, 197, 199, 214,
 239, 244, 245, 249, 250, 251, 252,
 253, 254, 258, 301, 302, 307, 308,
 316, 317, 318, 325, 326, 332, 336,
 346, 349, 359, 375, 382, 384, 389,
 392, 398, 400, 404, 406, 407, 414,
 419, 423, 426, 430, 433, 436, 438,
 439, 441, 445, 446, 450, 451, 454,
 457, 459, 469, 470, 472, 475, 476,
 477, 478, 479, 480, 481, 483, 489,
 491, 514, 515, 516, 518, 525, 531,
 536, 541, 555, 556, 588, 591, 594
 Mehârik b. Hâris 547
 Meherbendâd 330
 Mekke 72, 77, 107, 113, 114, 253,
 254, 317, 318, 400, 408, 421, 456,
 457, 469, 470, 475, 482, 483, 484,
 487, 502, 536, 574, 593
 Mekkeliler 113, 114
 Mekke'nin fethi 475
 Mekşûh Murâdî 151, 229, 230, 233,
 236, 477, 550
 Me'mûn 14, 15
 Menâzir 292, 294, 295, 296, 313
 Menâzirü'l-Kübrâ 294
 Merâkiye 292
 Merc 129, 285
 Mercu's-Suffer 122, 134, 135, 206
 Merîb 72
 Merv 344, 345, 346, 347, 367, 369,
 370

- Mervân b. Hakem 389, 406, 447, 456,
 460, 461, 474, 475, 489, 492, 493,
 509, 543, 558, 559, 565
 Mervî'r-Rûz 369
 Meryem bnt. İmrân 581
 Meryem Kilisesi 417
 Merzuban 370, 371
 Mescid-i Azam 337, 413, 423, 429,
 521, 537, 574
 Mescid-i Nebevî 436
 Mesîh 112, 122, 200, 201, 203, 224,
 273
 Mesîhiyye 188
 Mesûd b. Amr Hemdânî 514
 Meşme b. Mâlik 52
 mevali 115, 145, 329, 468
 Meysere b. Mesrûk 187, 192, 204,
 205, 210, 270, 280, 460, 462
 Meyyâfârikîn 281
 Mezhic 64, 65, 216, 219, 332, 333
 Mısır 439, 444
 Mısırlılar 436, 437, 438, 444, 445,
 458, 467
 Mihirbendâd 330
 Mîhrân 146, 147, 174, 175, 231, 234,
 298
 Mihriyâr 300
 Mihvas 65
 Mikdâd b. Esved 406
 Miskîn b. Hanzala 536, 537
 Misver b. Mahreme 359, 387, 388,
 389
 Mişkat 591
 Mişrah 65
 Mitolas 274, 275
 Muâviye 16, 267, 268, 284, 285, 286,
 287, 288, 356, 370, 371, 372, 377,
 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384,
 385, 386, 392, 398, 399, 400, 403,
 404, 405, 417, 418, 419, 420, 425,
 427, 450, 457, 475, 476, 477, 478,
 479, 483, 484, 521, 523, 524, 525,
 526, 527, 528, 529, 533, 534, 535,
 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542,
 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549,
 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556,
 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563,
 564, 565, 566, 568, 570, 578, 586,
 587, 588, 591, 593, 594, 595, 596,
 597, 598, 599, 600
 Muâz b. Cebel 94, 98, 99, 129, 131,
 155, 159, 217, 219, 243, 246, 259,
 260, 261, 262, 264, 265, 353, 547
 Muâz b. Husayn Ensârî 149
 Mubezân 342, 343
 Mudar 51, 93, 492, 495, 572, 573, 575
 Muğire b. Ahnes 410, 411, 459, 460,
 461, 463
 Muğire b. Şube 151, 170, 224, 325,
 349, 350, 351, 375, 425, 443, 478,
 479, 544
 Muhâcir b. [Ebî] Ümeyye 67, 70, 75,
 78
 Muhâcir b. Ziyâd 294
 Muhâcirler 20, 22, 25, 49, 52, 55, 62,
 91, 150, 216, 239, 244, 245, 307,
 315, 316, 317, 346, 436, 468, 469,
 471, 472, 480, 485, 489, 497, 527,
 529, 530, 531, 532, 549, 553, 562,
 566, 578, 588, 591
 Muhammed b. Ahmed b. Ali Bekir el-
 Kâtib el-Mâberrâbâdî 16
 Muhammed b. Ahmed el-Müstevfî el-
 Herevî 16
 Muhammed b. Amr 350
 Muhammed b. Ebî Bekir 445, 446,
 462, 463, 464, 477, 487, 499, 507,
 509, 511, 512, 513, 550
 Muhammed b. Ebî Huzeyfe 464, 541,
 546
 Muhammed b. Eşas 83
 Muhammed b. Hanefiyye 504, 505
 Muhammed b. Mesleme 376, 388,
 438, 473, 556, 558, 559
 Muhammed b. Talha 489
 muhasara 52, 55, 56, 70, 73, 78, 79,
 116, 134, 141, 185, 243, 244, 246,
 280, 295, 306, 349, 366, 368, 450,
 456, 458, 524, 541
 Muhkem b. Tufeyl 35, 38, 41
 Muhtâr b. Ebî Ubeyd 83
 Muktedir-Billâh 14, 15
 Murâd 99
 Murâd Şâh 300
 Murâkiye 291
 Mûsâ b. İmrân 121
 Muskit 373
 Mübâriz b. Avf Dabbî 508
 Mücâhid 384
 Mücca'a b. Mürâre 39, 46, 47, 48, 49, 50
 Münzir b. Amr es-Saidî 25

Münzir b. Cârûd 57, 519
 Münzir b. Hafsa Temîmî 506
 Münzir b. Hassân 170, 174, 175, 229
 Münzir b. Numân 51, 52, 53, 58
 Mürre b. İmrûülkays 75, 77
 Müsennâ b. Hârise 52, 84, 85, 87, 88,
 123, 124, 142, 143, 144, 145, 148,
 149, 152, 234, 298
 Müseylime 35, 36, 38, 39, 40, 41, 42,
 43, 44, 45, 46, 48, 49, 50, 54
 Müseylimetü'l-Kezzâb 36, 37, 45, 46,
 53
 Müseyyeb b. Necebe Fezâfî 421
 Müslim b. Abdullah 68
 Müslim b. Kesîr Ferâfîsî 462
 Müstarebe 247
 Müşavere 359
 Müzenî 279, 298, 299, 319, 320, 339,
 407
 Müzeyne 99

N

Nabatîler 163
 Nadle b. Muâviye 236, 237
 Nâile bnt. Ferâfîsa 382, 463
 Nâime bnt. Feyyâd 221
 Nasel 456, 462, 463, 464, 470, 485,
 506
 Nasr b. Haccâc 301, 302
 Nasr b. Kuaynoğulları 26
 Nâşire b. Salih 332
 Nebâc 88
 Nebatîler 131
 nebiz 179
 Neble b. Seyf el-Yerbûî 216
 Necâşî 545
 Necâşî b. Hâris 539, 562, 565
 Negrân 72
 Nefâz günü 179
 Neha 332
 Nehîk b. Evs Ensârî 82
 Nehircan 334, 335, 336
 Nehrevân 582
 Nesâ 367, 368
 Nesîbe 304, 305
 Nesîbe b. Dârine 304
 Nihâvend 16, 32, 235, 297, 313, 314,
 315, 318, 320, 322, 323, 324, 330,
 331, 333, 334, 335, 336, 337, 339
 Ninova 580
 Nîsâbü'r 348, 366, 367

Nuaym b. Sahr Adevî 133
 Nube 288, 289
 Nuceyr kalesi 74, 79
 Nufûse 291
 Numân b. Celheme Ezdî 228
 Numân b. Hâris 77
 Numân b. Mukarrin 298, 299, 304,
 319, 320, 321, 322, 324, 325, 326,
 333, 336
 Numân b. Münzir 51, 102
 Nusaybin 280, 281, 282
 Nûşcân b. Bâdân 330

O-Ö

Osman b. Huneyf 488, 489
 Osman (Hz.) 16, 17, 22, 83, 93, 137,
 316, 336, 352, 353, 354, 357, 359,
 360, 370, 372, 374, 375, 376, 378,
 381, 382, 384, 386, 387, 388, 389,
 398, 399, 409, 410, 414, 417, 421,
 429, 431, 444, 447, 465, 469, 470,
 475, 480, 484, 486, 488, 496, 497,
 524, 525, 526, 527, 530, 532, 533,
 536, 538, 539, 540, 541, 543, 546,
 547, 548, 549, 550, 551, 557, 558,
 559, 560, 561, 565, 587, 588, 598
 Osman'ın defnedilmesi 469
 Ömer b. Ebî Seleme 486
 Ömer (Hz.) 15, 16, 19, 31, 32, 40, 49,
 50, 71, 74, 82, 83, 85, 92, 98, 113,
 114, 115, 122, 123, 134, 136, 137,
 138, 139, 142, 143, 147, 149, 150,
 161, 163, 164, 168, 169, 174, 182,
 184, 185, 186, 192, 193, 194, 197,
 199, 200, 207, 214, 228, 229, 237,
 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244,
 248, 252, 253, 254, 255, 258, 261,
 265, 275, 276, 277, 292, 296, 297,
 298, 301, 306, 307, 309, 310, 313,
 314, 315, 319, 321, 335, 336, 337,
 340, 341, 342, 346, 349, 350, 351,
 358, 359, 377, 387, 388, 389, 399,
 425, 453, 459, 466, 495, 538, 553,
 554, 555, 556, 557, 561, 572, 573,
 574, 575, 588
 Ömer dönemi fetihleri 16
 Ömer'in hilâfeti 15

P

Patrik 135, 211, 271, 272, 273, 274,
 275, 279, 396

peygamberlik 35, 36, 38
Pontus 272, 273
pranga 29

R

Râfi b. Hudeyc Ensârî 43
Râfi b. Umeyre 125
Rahib 585, 586
Rakka 271, 272, 273, 274, 277, 278,
279, 523, 524, 585, 586, 595, 596,
597
Râmeihürmüz 294, 298, 299, 311,
312, 313
Rasûlullah 19, 21, 24, 25, 30, 37
Ravend 314
Rebeze 406, 407, 409, 489
Rebîa 84, 93, 145, 146, 216, 221, 239,
240, 364, 370, 371, 372, 373, 374,
375, 399, 460, 464, 495, 561, 572,
575
Rebîalılar 84, 146
Rebî b. Haysem 571, 576
Rebî b. Ziyâd Ebu Mûsâ 294
recm 135, 251
Redm 56, 57
Remle b. Hâris 74
Re'sû'l-Ayn 278
Reşid b. Sümeyy 505
Rey 174, 313, 314, 337, 338, 339,
340, 341, 348, 349
Rıdvân Biati 218, 440, 572
ridde 15, 19, 23, 27, 32, 65, 74, 79, 83,
84, 108
ridde ehli 19, 23, 59
Rifâa b. Râfi 461, 467
Rifâa b. Şeddâd Becelî 492, 499, 512
Rifâe b. Vâil Hemdânî 471, 472
Rihâl b. Nehşel 35
Rodos 382, 383, 384
Romağılar 84, 122, 128, 130, 131,
132, 133, 140, 142, 152, 153, 154,
159, 160, 162, 163, 164, 165, 166,
168, 185, 188, 194, 197, 214, 217,
222, 224, 227, 244, 254, 267, 268,
269, 271, 280, 285, 321, 371, 385,
386, 394, 396, 397
Ruha (Urfa) 274, 275, 276, 277, 278,
279
Rûhu'l-Kudüs 112
Rûme kuyusu 453
Rumiyye 188, 392, 393

Rumlar 93, 112
Rüstem 147, 182, 232
Rüsten kapısı 185
Rüveybe b. Veber Becelî 472

S-Ş

Sa'b b. Süleym 505
Sâbit b. Erkam 25, 32
Sâbit b. Kays b. Hatîm Ensârî 430
Sâbit b. Kays b. Munki 417
Sâbit b. Kays Ensârî 41, 43
Sâbûr 295
Sa'd 93
Sa'd b. Ebî Vakkâs 32, 99, 108, 151,
152, 169, 170, 173, 174, 176, 178,
179, 180, 182, 183, 184, 216, 229,
234, 235, 236, 238, 239, 240, 241,
282, 320, 352, 353, 357, 361, 362,
388, 411, 414, 445, 452, 474, 556,
557
Sa'd b. Ubâde 20, 22
Sa'd b. Ubeyd Ensârî 230
Sad Dağı 347
Sa'd'ın cariyesi Zebra 179
Sa'd'ın hanımı Selmâ 179
Safîyye bnt. Hâris Sekaffiyye 516
Safvân b. Muattal 141, 271
sahabi 408, 409
Sahr b. Harb 593
Sâib b. Akra 308, 320, 334, 335, 336,
337
Sâib b. Avvâm 42
Saîd b. Âmir 110, 111, 112, 130, 131,
270
Saîd b. Amr Ensârî 298
Saîd b. Âs 412, 413, 414, 415, 416,
419, 420, 424, 425, 426, 427, 428,
429, 430, 431, 433, 440, 456, 457,
460, 474, 475
Saîd b. Kays Hemdânî 499, 512, 539,
552
Saîd b. Madîkerib 78
Saîd b. Rifâa Himyerî 214
Saîd b. Zeyd 93, 218, 222, 223, 224,
242, 388
Sakif Kabillesi 311
Sâlih Peygamber 97
Salîb b. Kays 144, 145, 147, 148, 149
Salûbâ b. Nastûnâ 91
Sandûdâ 124
Sarvand 291

- Sâriye b. Âmir 39, 40
 Sâriye b. Zenîm Kinânî 334
 Sasaa b. Sûhân 407, 417, 418, 419
 Sâsânî 15, 16, 144
 Sâve 313, 314, 338, 340
 Saydâ 383
 Sebre b. Kurra 102
 Secah bnt. Hâris 35
 Secah Nebiyyetullah 36
 Se'da b. Âsım Havlânî 220
 Sehl b. Huneyf 445, 567
 Sekâsik 65, 66, 69, 552
 Sekûn 65, 67, 69
 Selliy 100
 Selmâ b. Hafsa Temîmî 152
 Selmâ bnt. Hâşim 221
 Selmân b. Rebia 371, 372, 373, 374, 375
 Selmân Fârisî 235, 240
 Semâve 124
 Semâviye 188
 Semerkand 347
 Semmâk b. Mahreme 523
 Semmâk b. Ubeyd 339
 Semrâ 118
 Semûd kavmi 213
 Senfâd b. Hüşrev 314
 Seniyyetü'l-Ukâb 129
 Serahs 348, 367, 368
 Sevâd 88, 174, 176, 415
 Sevdân b. Hamrân 439, 463, 464, 468, 477
 Sevr b. Mâlik 65
 Seyyidü's-Şüheda 590, 594
 Sıffîn 11, 16, 459, 520, 523, 565, 566, 572, 578, 582, 583, 586
 Sılat b. Züfer Absî 375, 527
 Sımt b. Esved Sekûnî 70
 Sicilya 387, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398
 Sicistân 348, 368, 369, 370, 400
 Silvan 281
 Simnân 313, 314, 348
 Sinân b. Mâlik Nehaî 598
 Sincâr 280, 281
 Subre 291
 Suheyb b. Sinân 357, 359
 Sur 286
 Sûs 16, 47, 291, 292, 294, 295, 296, 297, 513, 526
 Sûsu'l-Aksâ 291
 Sûsu'l-Ednâ 291
 Sübre b. Dirhem 463
 Süfyân b. Avf 193
 Süfyân b. Habîb Ezdî 285
 Süheyl b. Amr 113, 115
 Süleymân b. Surâd 421, 522, 523
 Sümâme b. Üsâl 38, 39, 53, 54
 Süveyd b. Katabe 85
 Süveyd b. Mukarrîn 328, 339
 Süveyd b. Sâmîr 199, 200
 Şâbrân 373
 Şâdûh b. Âzâdmerd 321, 322
 Şam 29, 31, 58, 92, 94, 96, 97, 99, 110, 112, 114, 115, 116, 117, 118, 122, 123, 124, 127, 128, 129, 130, 131, 133, 136, 139, 152, 160, 162, 168, 169, 181, 182, 184, 185, 188, 189, 200, 212, 216, 225, 241, 243, 244, 245, 249, 250, 251, 252, 254, 258, 259, 261, 265, 266, 269, 270, 276, 277, 283, 284, 285, 286, 288, 314, 317, 318, 322, 370, 371, 379, 382, 384, 385, 393, 394, 397, 398, 399, 400, 403, 404, 406, 416, 419, 420, 425, 426, 427, 428, 450, 452, 457, 466, 475, 477, 478, 479, 483, 484, 520, 521, 524, 525, 527, 528, 529, 530, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 544, 545, 546, 547, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 559, 560, 561, 562, 565, 566, 568, 569, 570, 571, 578, 582, 592, 596, 597, 599
 Şamlılar 174, 371, 372, 451, 560, 597, 598
 Şam Savaşı 94
 Şamşat 370, 371
 Şeddâd b. Evs 380
 Şehbâ 500
 Şehinşâh 176, 178
 Şehrek 342, 343, 344
 Şehrezûr 236, 282
 Şehrîyâr 147, 182
 Şerâf 151, 152
 Şeybetü'l-Hamd 591
 Şia 14
 Şibl b. Mâbed Becelî 339
 Şîf 13, 16
 Şîrevâhât 300
 Şîrîveyh b. Kısra 91
 Şîrvân 373

Şîrzâd 174

Şîs 121

Şûrâ 535

Şurabhîl 94, 98, 99, 129, 131, 151, 152, 165, 170, 191, 192, 216, 223, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553

Şurabhîl b. Hasene 94, 98, 99, 129, 131, 152, 191, 216

Şurabhîl b. Sımt Kindî 151, 547

Şureyh b. Hânî 499, 512, 597

Şurûmiyân b. İsfendiyâr 314

T

Taberî 16, 26, 30, 36, 38, 52, 53, 56, 65, 70, 89, 91, 124, 132, 288, 306, 307, 334, 341, 344, 359, 370, 379, 382, 385, 398, 438, 466, 469, 489, 508

Taberistân 348, 373

Tahtâh 344, 345, 346

Tâlekân 367, 368, 369, 370

Talha 93, 336, 425, 468, 482, 486, 488

Talha b. Huveylid Esedi 230

Talha b. Ubeydullâh 315, 352, 353, 357, 363, 388, 426, 428, 445, 458, 468, 492, 493, 494, 497, 509

Talikan 347

Talyâ 377, 378

Tanca 288, 291, 389

Tarblusgarb 389

Tavîr günü 225

Tebûk 97, 453

Tedmür 128, 129, 188

Temîmoğulları 36

Tenûhî 519

Terîm 67, 69, 70, 72, 76

Teym 216, 458, 485, 493, 496, 515, 519

Tihâme 84, 413

Tirmiz 348

Trablus 285, 286, 291

Trablusgarp 288, 389

tuleka 448, 536, 590

Tuleyha 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 31, 32, 151, 170, 174, 256, 321, 322, 323, 333

Tuleyha b. Huveylid 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 31, 32, 151, 170, 174, 256, 321, 322, 323, 333

Tuleyha'nın hanımı Nevvâr 28, 29

Tûma kapısı 134

Tus 366, 367

Türkler 345, 347

Türk Meliki Tahtâh 345, 346

Tüster 16, 292, 294, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 309, 310, 313

U-Ü

Ubâde b. Sâmî 266, 380, 381, 543

Ubeycabb 347

Ubeyd b. Amr Beceli 234

Ubeyd b. Ebî Seleme Leysî 469

Ubeyd b. Umeyr 511

Ubeyd b. Ümmi Kilâb 470

Uhud 43, 182, 221, 223, 440, 468, 516, 558, 594

Ukbe b. Numân Necdî 472

Ukkâse b. Mihsan Esedi 32

Umeyr b. Harâm el-Murâdî 115

Umeyr b. Sa'd Ensârî 281

Ummân 30

Urfa 274

Urfü'd-Dabu' 466

Urve b. Kays b. Becelî 297

Urve b. Sehm Leysî 446

Urve b. Zeyd 236, 330, 337, 338, 339, 340, 341

Utbe b. Ebî Süfyân 546

Uveym b. Sâide Ensârî 21

Uyeyne b. Abbâs 406

Uyeyne b. Hısn 24, 27, 28, 29, 31

Uzza 102, 103, 104, 105

Übülle ehli 85, 88

Ümeyye 61

Ümeyye b. Hâris b. Hakem 400

Ümeyyeoğulları 349, 363, 400, 403, 426, 447, 482, 496, 546, 592, 593, 599

Ümmü Ferve b. Ebî Kuhâfe 83

Ümmü Gülsüm 495

Ümmü Halime 364

Ümmü'l-Fadl 487

Ümmü'l-Müminin 515

Ümmü Seleme 484, 485, 486

Ümmü Zer 407, 408

Üsâme b. Zeyd 40, 438, 457, 473

Üseyd b. Alkame 212

Üseyd b. Hudayr Ensârî el-Evsî 21

Üveys Karanî 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578

V

Vâdi'l-Kurâ 97, 251, 252
 Vâdi's-Siba'a 502
 Vahşî 45, 46
 Vâil b. Hucr 75
 Vâsile b. Eska 380
 Vaşcerde 348
 veba salgını 259, 261
 Vehb b. Ebu Ubeyd 148
 Vekî b. Müemmil Dabbî 507
 Velit b. Ukbe 371, 399, 411, 412, 425,
 430, 433, 474, 475, 476, 481, 483,
 484, 525, 526, 545, 546
 Verdân 540
 Vesnân 340

Y

Yafa 286
 Yakûbiye 188
 Yâkut 13, 15
 Yâkut el-Hamevî 14, 15, 259
 Yala b. Münye 483, 494, 499
 Yemâme 35, 36, 39, 40, 49, 50, 53, 63,
 84, 85, 123, 124
 Yemâmeliler 38, 48
 Yemen 55, 65, 72, 81, 83, 93, 94, 95,
 100, 105, 108, 117, 155, 171, 233,
 238, 318, 428, 471, 472, 473, 478,
 483, 495, 536, 539, 552, 553, 560
 Yemenliler 16, 95, 317
 Yenbu 457
 Yerğeva 374
 Yermük 187, 196, 197, 212, 214, 219,
 225, 228, 413, 429
 yevmü't-tavîr 224
 Yezdicerd 92, 142, 143, 146, 147, 170,
 171, 172, 173, 174, 183, 184, 235,
 236, 297, 300, 301, 333, 334, 335,
 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346
 Yezîd 16, 95, 165, 191, 224, 247, 266,
 267, 268, 269, 283, 284, 366, 479,
 547, 570, 583, 594
 Yezîd b. Ebî Süfyân 94, 98, 99, 129,
 131, 134, 152, 165, 185, 190, 191,
 216, 246, 247, 265, 266, 267, 269,
 270, 276, 283, 379
 Yezîd b. Hacıyye Teymî 430
 Yezîd b. Hakem Ezdî 366
 Yezîd b. Kays Erhabî 421, 569
 Yezîd b. Mükeffîf 417
 Yezîd b. Sûhân 498

Z

Zahr b. Kays 530, 531
 Zarâre 58
 Zâtü'l-Menâr 97, 250
 Zeberkân b. Bedr 87
 Zebîd kabilesi 219, 220
 Zebîdliler 219, 331
 zekât 30, 31, 33, 34, 58, 59, 60, 61, 62,
 71, 82, 256, 259, 440, 449
 Zenâte 291
 Zerîb b. Bersemulâ 236, 237, 238
 Zevile 292
 Zeyd b. Hattâb 40, 41, 388
 Zeyd b. Hisn Senebsî 421
 Zeyd b. Huseyn Tâî 434
 Zeyd b. Lakîf eş-Şeybânî 506
 Zeyd b. Muâviye Kuşeyrî 60
 Zeyd b. Mükeffîf 418
 Zeyd b. Sâbit 388, 410, 411, 440, 445,
 454, 459
 Zeyd b. Sûhân 490, 505, 508, 568, 569
 Zeyd Hayl 27, 28, 236, 330, 337, 338,
 339, 340, 341
 Zeynep bnt. Ebî Süfyân 481
 Zeytune 591
 Zibrakân b. Bedr Temîmî 27
 Zikâr 489, 491
 Ziyâd b. Hafîze Temîmî 421
 Ziyâd b. Hanzala Temîmî 474
 Ziyâd b. Kab Erhebî 499
 Ziyâd b. Ka'b Hemdânî 512
 Ziyâd b. Lebîd 58, 59, 60, 61, 62, 63,
 64, 66, 67, 68, 69, 70, 72, 73, 74,
 75, 76, 77, 78, 79, 80, 82, 83
 Ziyâd b. Merheb Hemdânî 532, 533
 Ziyâd b. Nadr 421, 597
 Ziyâd b. Ubeyd 311, 312, 594
 Zunnûn 128, 333
 Zübeyr b. Avvâm 20, 42, 93, 221, 223,
 224, 316, 336, 352, 353, 357, 360,
 388, 425, 445, 452, 467, 482, 483,
 486, 488, 494, 497, 499, 500, 502
 Zübyân b. Amr 52
 Zühayr b. Abdüşems. 231, 232
 Zülâ 301, 302
 Zülkarneyn 121, 192, 347
 Zülkela Himyerî 547

İSLAM KLASİKLERİ

Editör: Prof. Dr. Mehmet Azimli

Yayınlananlar

1. Salim b. Zekvan (70/689), *es-Sire* (Arapçası ile) çev. Harun Yıldız.
2. İbnü'l-Kelbi (204/820), *Kitabu'l-Esnam* (Arapçası ile), çev. Beyza Bilgin.
3. Kasım b. Sellam (224/838), *Kitabu'l-Emval*, çev. Cemalettin Saylık.
4. Zühri (124/741), *el-Meğazi* (Arapçası ile), çev. Muhammet Nur Akdoğan.
5. İbn Hibban (354/965), *es-Siretu'n-Nebeviyye*, çev. Harun Bekiroğlu.
6. Ezraki (250/864), *Ahbaru Mekke*, çev. Yunus Vehbi Yavuz.
7. Ebu Hanife Dineveri (282/895), *el-Ahbaru't-Tıval*, çev. Zekeriya Akman, Hüseyin Siyabend Aytemür.
8. İbn Kuteybe (276/889), *el-İmame ve's-Siyase*, çev. Cemalettin Saylık.
9. İbn Rüsteh (300/912), *el-Alaku'n-Nefise* (Arapçası ile), çev. Ali Fuat Eker.
10. Minkari (212/827), *Vakatu Sıffin*, çev. Cemalettin Saylık.
11. İbn Zebale (199/814), *Ahbaru'l-Medine ve Ezvacu'n-Nebi* (Arapçası ile), çev. Fatih Mehmet Yılmaz.
12. Yahya b. Adem (203/818), *Kitabu'l-Haraç* (Arapçası ile) çev. Osman Eskicioğlu.
13. İbn Habib (245/859), *el-Muhabber*, çev. Adem Apak-İsmail Güler.
14. İbn Ebi Davut (316/927), *Kitabu'l-Mesahif* (Arapçası ile), çev. Abdülkadir Karakuş.
15. Taberi (310/923) *Tarihu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, çev. Cemalettin Saylık.
16. Hayyat (300/912), *el-İntisar* (Arapçası ile), çev. Metin Yıldız.
17. İbn Ebi Şeybe (235/850), *Kitabu'l-Meğazi* (Arapçası ile) çev. Ramazan Önal, Ahmet Şen.
18. İbn Sellam İbazi (273/887), *Kitabun fihi Bedu'l-İslam* (Arapçası ile), çev. Selim Yılmaz, Nurullah Aydın.
19. İbn Hayyat (240/854), *Tarih*, çev. Ömer Sabuncu, Mahmut Sabuncu.
20. Ebu Hanife (150/767), *el-Alim ve'l-Müteallim* (Arapçası ile), çev. Mustafa Öz.

21. Kasım b. Sellam (224/838), *Kitabu'l-İman* (Arapçası ile), çev. Sönmez Kutlu.
22. Mes'udi (345/956), *et-Tenbih ve'l-İşraf*, çev. Mithat Eser.
23. Kummi (301/913), Nevbahti (310/922), *Makalat ve'l-Fırak, Fıraku's-Şia* (Arapçası ile), çev. Heyet.
24. İbn Asem (320/932), *el-Fütûh*, çev. Mehmet Cevher Caduk.

Baskıya Hazırlananlar

25. İbn Abdırabbih (328/940) *el-İkdu'l-Ferid*, çev. Musa Kazım Yılmaz.
26. Şafii (204/820), *Siyeru'l-Evzai* (Arapçası ile) çev. İbrahim İlhan.
27. Gırnati (566/1171), *el-Muğrib* (Arapçası ile) çev. Seher Parlak.
28. Şeybani/Serahsi (189/803), *Şerhu's-Siyerü'l-Kebir*, çev. İbrahim Sarımsı, Said Şimşek.
29. Şeybani (189/803), *Kitabu'l-Hiyel* (Arapçası ile), çev. Saffet Köse.
30. İbn Adım (660/1262), *Buğyetü't-Taleb fi Tarih-i Haleb*, çev. Hayri Alkan.
31. Ebu Bekir İbnü'l-Arabi (543/1148), *el-Avasım mine'l-Kavasım* (Arapçası ile), çev. Tahir Tural.
32. Hamza Isfehani (360/970), *Tarihu Sini Müluku'l-Arz ve'l-Enbiya*, çev. Habib Demir.
33. İbn Şebbe (262/876), *Tarihu'l-Medineti'l-Münevvera*, çev. Şahin Bal, Bilal Abır.

Çevirisi Yapılmakta Olanlar

34. Abid b. Şerıyye (67/686), *el-Ahbar*, çev. Fatih Çakmak.
35. Süleym b. Kays el-Hilali (76/695), *es-Sakife*, çev. Muhammed Nur Akdoğan.
36. İbn İshak (151/768), *Siretü İbn İshak*, çev. Selahattin Yıldırım.
37. Mamer b. Raşid (153/770), *el-Cami*, çev. Ahmet Oğuz.
38. Ebu Mihnef (157/774), *Maktelu Hüseyin*, çev. Fahrettin Haliloğlu.
39. Rebi b. Habib (180/796), *Müsned*, çev. Ahmet Özdemir.
40. Ebu Yusuf (182/798), *Kitabu'l-Asar*, çev. Yahya Solmaz.
41. Ebu Yusuf (182/798), *Kitabu'l-Haraç*, çev. Süleyman Şahin, Mustafa Yüceer.
42. Fezari (186/801), *Kitabu's-Siyer*, çev. Ömer Sabuncu, Mahmut Sabuncu.
43. İbnü'l-Kelbi (204/820), *Mesalibu'l-Arab*, çev. İlyas Uçar.
44. Vakıdi (207/823), *Fütuhu's-Şam*, çev. Musa Bağra, Yusuf Öglü.
45. İbn Hişam (218/833), *es-Siretü'n-Nebeviyye*, çev. Cahit Külekçi.
46. Ezdi (231/846), *Futuhu's-Şam*, çev. Ali Dadan.
47. İbn Habib (245/859), *el-Munemmak*, çev. Adem Apak-İsmail Güler.

48. İbn Habîb (245/859), *el-Muğtâlin*, çev. Adem Apak-İsmail Güler.
49. Ali b. Rabbin et-Taberi (247/861), *er-Reddu ala Esnafi'n-Nasara*, çev. Necmettin Ekiz.
50. İbn Zenceveyh (251/865) *el-Emval*, çev. Ahmet Yıldırım.
51. Cahız (255/869), *el-Osmaniyye*, çev. Muhammed Nur Akdoğan.
52. Cahız (255/869), *el-Beyan ve't-Tebyin*, çev. İsmail Araz.
53. İbn Abdülhakem (257/892), *Futuhu Mısır ve'l-Mağrib*, çev. Mustafa Kılıç.
54. İbn Abdülhakem (268/882), *Siretü Ömer b. Abdülaziz*, çev. Mustafa Gerçekçioğlu.
55. Zubeyr el-Bekkar (256/870) *el-Muvaffakiyyat*, çev. Yalçın Atalık.
56. Fakihî (275/888) *Ahbaru Mekke*, çev. Mehmet Yalar, Hasan Taşdelen.
57. İbn Kuteybe Dineveri (276/889), *el-Mearif*, çev. Harun Bekiroğlu.
58. İbn Kuteybe Dineveri (276/889), *Uyunu'l-Ahbar*, çev. İsmail Araz.
59. İbn Kuteybe Dineveri (276/889), *Fazlu'l-Arab ve't-Tenbih ala Ulu-miha*, çev. İsmail Araz.
60. İbn Tayfur (280/893), *Kitabu Bağdat*, çev. Mustafa Hizmetli.
61. Ebu Zura Dimeşki (281/894) *Tarihu Ebu Zura*, çev. Edip Akyol.
62. İbn Ebi'd-Dünya (281/894), *Hilmü Muaviye, Maktelu İmam Ali*, çev. Halil Ortakçı.
63. Tüsterî (283/896), *Tefsirü't-Tüsterî*, çev. Nurullah Aydın.
64. İbnu'l-Fakih (290/902), *Kitabu'l-Buldan* (Arapçası ile), çev. H. Avni Güllü.
65. Naşî el-Ekber (293/906), *Kitâbü Uşûli'n-nihal*, çev. Hasan Onat.
66. Yakubi (292/905), *et-Tarih*, çev. Murat Ağarı, Sedat Seçkin Bozkurt.
67. İbn Hayyan el-Vekî (306/918), *Ahbaru'l-Kuzat*, çev. Yunus Kocabıyık.
68. Kudame b. Cafer (319/931) *el-Harac*, çev. M. Nuri Güler.
69. Ebu Hatim er-Razi (322/934), *Kitabu'z-Zine*, çev. Adem Gün.
70. Cehşiyari (331/942), *Kitabu'l-Vüzera ve'l-küttab*, çev. Selahattin Polatoğlu, M. Şirin Aladağ.
71. Mağribî (333/944), *el-Mihan*, çev. Mehmet Kavşut.
72. Hemdani (334/945), *Sıfatü Cezirati'l-Arab*, çev. Hayri Alkan.
73. Mesudi (345/956), *Mürucu'z-Zeheb*, çev. Heyet.
74. Yazarı Meçhul (350/961), *Kitabu'l-Uyun ve'l-Hadaik fi Ahbari'l-Hakaik*, çev. Saim Yılmaz.
75. Makdisî (355/966), *el-Bed ve't-Tarih*, çev. Heyet.
76. Ebu'l-Ferec İsfahani, (356/967), *Mekatilu't-Talibiyyin*, çev. Cemil Keskin.
77. Taberani (360/971), *el-Evail* (Arapçası ile) çev. Hakan Temir.

78. İbn Nedim (385/995), *el-Fihrist*, çev. Tahsin Koçyiğit.
79. Bakillani (403/1013), *el-İntisâr*, çev. Heyet.
80. İbn Miskeveyh (421/1030), *Tecaribu'l-Umem*, çev. Heyet
81. Saymeri (436/1045), *Ahbaru Ebi Hanife ve Ashabihi*, çev. Fatih Mehmet Yılmaz.
82. Biruni (453/1061), *el-Kanunu'l-Mesudi*, çev. Seher Parlak.
83. Gerdizi (453/1061), *Zeynü'l-Ahbar*, çev. Kasım İbadi.
84. İbn Abdilber (463/1071), *el-İnbah ve'd-Dürer*, çev. Hakan Temir.
85. Beyhaki (470/1077), *Tarih-i Beyhak*, çev. Yeser Savaş.
86. İdrisi (560/1165), *Nüzhetü'l-Müştak*, çev. Şehadet Türkeş.
87. İbn Hubeş (584/1188), *Gazavat*, çev. Kenan Demirayak.
88. İbn Ebi Useybia (668/1269), *Uyunu'l-Enba*, çev. Zehra Efe.
89. İbn Abdi'z-Zahir (692/1292), *er-Ravzu'z-Zahir fi sireti'l-Meliki'z-Zahir*, çev. Musa Demir.
90. İbn Vasil (697/1298), *Müferricü'l-kürub fi Ahbari Beni Eyyub*, çev. İlhan Baran.
91. İbnü'l-Ferra (698/1299), *Nüzhetü'l-Ebsar fi Fezaili'l-Ensar*, çev. Hakan Can, Muhammet Abrik.
92. İbnü'l-Futi (723/1323), *el-Havadisü'l-Camia*, çev. Yusuf Büyükyılmaz.
93. Yazarı Meçhul (763/1362), *Ahbaru'd-Devleti'l-Abbasiyye*, çev. Ahmet Nuri Koca.
94. Makrizi (808/1405), *İğasetü'l-Ümme*, çev. Hakan Can, Muhammet Abrik.
95. Yazarı Meçhul, *Ahbaru'l-Beramika*, çev. Zeynep Dağ.

İBN A'SEM

el-Fütûh/Fetihler

Mâlik'in orada bulunan bütün amcaoğulları ele geçirilip Halit b. Velit'e getirildi ve onun huzurunda durduruldu. Halit, derhal Mâlik'in kabilesinin boyunlarının vurulmasını emretti. Bunun üzerine Mâlik'in kavmi şöyle dedi: "Bizler Müslümanız. Neye göre bizim öldürülmemizi emrediyorsun?" Halit: "Vallahi sizleri öldüreceğim." dedi. İçlerinden yaşlı birisi şöyle dedi: "Ebu Bekir, kible ehlini öldürmenizi sizlere yasaklamamış mıydı?" Halit: "Elbette yasakladı, biz bununla emir olunmuşuz. Ancak sizler hiçbir zaman namaz kılmadınız ki!"

Ebu Katâde, Halit b. Velit'e şöyle dedi: "Ben tanıklık ederim ki onların öldürülmesine dair senin için hiçbir yol yoktur." Halit: "Bu nasıl olur?" diye sorunca Ebu Katâde şöyle cevap verdi: "Ben onları ele geçirmiş olan seriyyenin içinde bulundum. Bize baktıklarında 'nereden geldiniz' diye sordular. Bizler 'Biz Müslümanız' dedik. Onlar da bunun üzerine 'Bizler de Müslümanız' dediler. Ayrıca bizler ezan okuyup namaz kılınca onlar da bizimle birlikte namaz kıldılar."

